Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

GODINA XXVII.

1901.

IZDALO GA PRAVNIČKO DRUŽTVO U ZAGREBU.

UREDIO U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

DR. JOSIP ŠILOVIĆ.

U ZAGREBU
TISKOM DIONIČKE TISKARE.
1901.

PRINTED IN YUGOSLAVIA
Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M57
v.27

I. Članci

dvadeset i sedme godine „Mjesečnika".

Dr. Dragutin Čupović: Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika . 1
Dr. Stjepan Posilović: Moderna proizvodnja 19
Dr. Petar Marković: Odvjetničtvo i moderni promet 27
Dr. A. Badaj: Dva važna slučaja nadležnostnog reciprociteta naprama Austriji i Ugarskoj 31
Dr. Mavro Rein: Praktične studije iz pobojnog zakona 102
Živojin Perić: Nekoliko misli o promeni narodnosti u slučaju aneksije . 152
Dr. R. Horvat: Titulus acquirendi kod vlastničke tužbe na nekretninu . 161
Milan Rojc: Nešto o dvim institucijama modernih kaznenih zakonika (uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika) — ter predlog kako bi se kod nas uvele 221
Dr. A. Badaj: Agrarnopravno iverje 236
Franjo Haladi: Zakonodavstvo i upravno uredovanje glede fabrikacije i prometa umjetnih i zdravlju škodljivih vina 247
Franjo pl. Kruszelnicki: Priziv u novom austr. gradjanskom postupniku 322
Ante Gavez: Brisanje zadružnog svojstva po §. 55. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugah u savezu sa §. 36. istoga zakona 398
Dr. Stjepan Posilović: Ubrojivost po kaznenom pravu i sloboda volje 406
Uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika . . 449
Dr. Milan Brezinščak: Misli o budućem našem občinskom zakonu . 484
Dr. M. Košutić: Princip publiciteta u našem tabularnom pravu . . 625
Dr. M. Bišćan: Da li se može i kada se može povodom priziva proti osudi odrešujućoj ukinuti osudu kotarskoga suda bez javne razprave, predvidjene u §. 427. k. p. 632
Ante Gavez: Nezakonite potajne diobe i položaj zadrugara u nezakonito razdieljenim zadrugama 710
Dr. Stjepan Posilović: Crtice iz kaznenog prava 786
Dr. Josip Šilović: Anarkizam i kazneno pravo 792
Steran Popović: Ima li mjesta mandatnom postupku proti hipotekarnom dužniku? 858
Franjo Haladi: Gruntovni unosi povodom uredjenja zemljištnih zajednica po zakonu od 25. travnja 1894. 864

Digitized by Google

Digitized by Google

II. Kazalo stvarno.

Agrarna i industrijalna država. Svaštice 260.
Agrarnopravno iverje. Članak 236.
Alimentacija kada se može utužiti 38.
Anarkizam i kazneno pravo. Članak 792.

Biljegovanju kada ne podpada koji tabak zapisnika sudbenog 177.
Biljeguju se zapisnici prema vriednosti parničnog predmeta 259.
Бранич, часопис за правне и државне науке. Književna obznana 121.
Brisanje zadružnog svojstva po §. 55. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugah u savezu sa §. 36. istoga zakona. Članak 398.
Burza budimpeštanska — uzance njene 731.

Cestovni jarak — voda iz njeg je javna voda 812.
Crpljenja vode i prolaza do nje služnost 329.
Crtice iz kaznenoga prava. Članak 786.

Čin odporni proti poglavarstvenoj osobi 41.

Da li se može i kada se može povodom priziva proti osudi odrešujućoj ukinuti osudu kotarskoga suda bez javne razprave, predvidjene u §-u 427. k. p.? Članak 632.
Daska — odpor učinjen njome kazni se po II. stavci §-a 82. k. z. 332
Das Verfahren vor den Civilgerichten des türkischen Reiches. Književna obznana 58.
De la jurisdiction compétente en Serbie pour reconnaître des actions en divorce ou en nullité du mariage formées par des époux étrangers, od Živojina Perića. Književna obznana 343.
Delikt privatni — kaznena prijava radi njega kad prekida zastaru 111.
Dioba potajna — malodobnik prikraćen njome, što ima činiti 418.
Dioba šumske glavnice zem. zajednice — tko participira na njoj 737.
Disciplinarna iztraga proti dru. Gjurgju Ferri, c. kr. sudskom pristavu. Književna obznana 186.
Domaći zatvor — strogi se zatvor ne može pretvoriti u nj 826.
Dosjelost nekretnina 568.
Dosjelost — potrebštine za nju 491.
Dosjelost — stečenje služnosti svjetlosti i zraka s njome 33.
Dospjela tražbina nije nuždna za dozvolu zabrane 720.
Državni fisk — da li je dozoljena ovrha proti njemu 645.
Dva važna slučaja nadležnostnog reciprociteta naprama Austriji i Ugarskoj. Članak 31.

Digitized by Google

Error in persona kod zločina težke tjelesne ozlede 169.
Etude sur le notariat au Mexique, od dra. Vl. Pappafave. Književna obznana 343.
Evangeličko konfesionalno groblje — da li je upravna vlast dužna pomoći utjeravati prinos za nj 336.

Faktura — naznaka mjesta plateža u njoj što ustanovljuje 731.
Financijalni erar — u njegovo ime ne smiju porezni uredi ulagati pravne liekove 570.
Fisk državni — da li je dozvoljena ovrha proti njemu 645.

Glavnica šumska — dioba njena kod zemljištne zajednice 498.
Globe — osnova zakona o njima. Svaštice 425.
Gradj. parb. postupnika reforma. Članak 1.
Gradjevna dozvola kada je izdana može li pol. oblast zabranit zidanje kuće 736.
Gradjevna dozvola — zahtjev željezničkog družtva, da se ona izda u požarnom rayonu 735.
Gradjevna dužnost patronatska — pojam proširenja njenog 823.
Groblje evangeličko konfesionalno — da li je upravna vlast dužna pomoći utjerati po crkv. oblastima razpisani prinos za nj 336.
Gruntovnica — posjed manje površine nego li je u njoj 36.
Gruntovnička stvarnost — kako se imadu pozvati hipotekarni vjerovnici na saslušanje o odpisu diela njenog 643.
Gruntovni unosi povodom uredjenja zemljištnih zajednica po zakonu od 25. travnja 1894. Članak 864.

Hereditas jacens ne može vršiti fakt. posjeda 167.
Hipotekarni dužnik — imade li mjesta mandatnom postupku proti njemu 566.
Hipotekarni vjerovnici kako se imadu pozvati na saslušanje o odpisu diela gruntovničke stvarnosti 643.
Hrvatsko sveučilište u školskoj godini 1900/1901. Svaštice 825.

Ima li mjesta mandatnom postupku proti hipotekarnom dužniku. Članak 858.
Imovne obćine — tko je ovlašten za nje izdavat punomoći 810.
Izpiti sudački u Austriji. Svaštice 51.
Izgon ima se ograničiti na kraljevine Hrvatsku i Slavoniju 495.
Izgon odnosno odpravljenje je posebna vrst kazne 652.
Izpravak prigodom sastavka novih grunt. uložaka pogrešno na zadrugu upisanih nekretnina — tko je nadležan za nj 496.
Iztražni zatvor kada se ima ubrojiti u kazan 730.
Iztražni zatvor — koje se vrieme provedeno u njem ne smije osudjeniku uračunati u kazan 653.

Javan put — njegova obilježja 898.
Javna voda je voda iz cestovnog jarka 812.
Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Književna obznana 122, 585 i 827.

Digitized by Google

Kataster pravoužitni — postupak kod provedenja u njem promjena, nastalih diobom zadruge 655.
Kazan — kada se ima u nju ubrojiti iztražni zatvor 730.
Kazna stroža u smislu §. 286. I. 2. k. p. 109.
Kaznena prijava radi privat. delikta kada prekida zastaru 111.
Kaznenici u kaznioni — tko kazni njihove prestupke i prekršaje 650.
Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852., od dra. Josipa Šilovića. Književna obznana 741.
Kazniona — tko kazni prestupke i prekršaje kaznenika počinjene u kaznioni 650.
Kmetska prava ubrajaju se u ostavštinu 491.
Kmetska prava uknjiživa su poput ostalih stvarnih prava 491.
Konkurencija zločina javnog nasilja III. sl. sa zločinom težke tj. ozlede kad može nastati 893.
Konstitutivne čestice — pravna predmnjeva u pogledu njihovoga vlastničtva 496.
Kradja — kod nje se jedan ortak posluži silom, kada je drugi sukrivac toga 42.
Krčevine — nadležnost glede priepora o njima 488.
Kriomčarenje rakije kako se kazni 419.
Kuće gospodar zadruge — kako se imadu izdavati svjedočbe občinskih poglavarstva o tom, tko je on 646.
Kuće suvlastnik kada može odkazati stan 412.
Kulpozno usmrćenje, počinjeno naglom i neopreznom vožnjom 39.

Lahka tjelesna ozleda nastane napadajem zasjednim načinom — kvalifikacija njena 813.
Le notariat en Grèce, od dra. Vl. Pappafave. Književna obznana 343.
Le traité de Berlin et la Question de la nationalité par rapport à la principauté de Serbie, od Živojina Perića. Književna obznana 342.

Mane na robi kako se ustanovljuju 113.
Mane — ustanovljenje njihovo na robi 731.
Malodobnik, prikraćen potajnom diobom, što ima činiti 418.
Mandatni postupak — ima li mu mjesta proti hipotekarnomu dužniku 566.
Misli o budućem našem občinskom zakonu. Članak 484.
Moderna proizvodnja. Članak 19.

Nadležnost gled ovlašteničtva na zemljištnu zajednicu 108.
Nadležnost suda glede otudjenja urbarskoga prava 163.
Nagla i neoprezna vožnja — kolpozno usmrćenje počinjeno njome 39.
Nagoda u urbarskoj parnici — što joj služi podlogom 414.
Najamnina — ovrhovoditelj, koji je stekao pravo ovrhe na nju, u koliko ga dobiva i na podnajamninu 490.
Najamnina — za utuženje njeno ne treba tutor sudnoga dopuštenja 567.
Naknada za plaćeni porez s občinskim nametom kada zastaruje 647.
Napadajem zasjednim načinom nastane lahka ozleda — kvalifikacija njena 813.
Nasljednici — na nje ne prelazi posjed ipso jure 167.
Nasljedstvo žene iza muža nakon dobrov. razstave ženitbe 105.
Nedorasli — osnova zakona o njihovom prinudnom uzgoju 421.

Digitized by Google

Nekoliko misli o promjeni narodnosti u slučaju aneksije. Članak 152.
Nemo plus juris in alienum transferre potest, quam ipse habet 568.
Nekretnina dospjelost 568.
Nešto o dvim institucijama modernih kaznenih zakonika (uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika) — ter predlog kako bi se kod nas uvele. Članak 221.
Nezakonite potajne diobe i položaj zadrugara u nezakonito razdieljenim zadrugama. Članak 710.
Ništetnost absolutna u uporabi zakona — u upravnom se postupku radi nje mora dozvoliti povrata u prijašnje stanje 115.
Noćna paša — kako se imadu kazniti prekršaji protiv njene zabrane 899.
Notice sua l'organisation du barreau hongrois, od dra. Vl. Pappafave. Književna obznana 343.

Občinska potrošarina — njezin zakupnik nije urednik u smislu §. 68. k. z. 415.
Občinski namet — zastara naknade za plaćeni porez s njime 647.
Občinsko poglavarstvo — njegova potvrdnica je naredba ili odluka oblasti 416.
Obredjenje troška u postupku smetana posjeda — na što se kod njeg uzima obzir 331.
Očinstva priznanje — tužba radi njega 641.
Odbornik zemlj. zajednice kad može bit po nadzornoj vlasti skinut 176.
Odlučna prisega može li se navratiti odsutnomu, komu se ne zna za boravište 411.
Odpis diela gruntovničke stvarnosti — kako se imadu pozvati hipotekarni vjerovnici na saslušanje o njem 643.
Odporni čin proti poglavarstvenoj osobi 41.
Odpor učinjen daskom kazni se po II. stavci §. 82. k. z. 332.
Odpovjedati stan kada može suvlastnik kuće 412.
Odpravljenje udnosno izgon je posebna vrst kazne 652.
Odpravničtvo glavno osig. družtva — ovlaštenje njegovo na podnos tužbe 44.
Održaj (usukapija) tabularni — što treba za nj 806.
Ovlašteničko pravo u zemljištnih zajednicah — načela glede razdjeljenja obsega njegovog 822.
Odsutnom, komu se ne zna za boravište, može li se navratiti odlučna prisega 411.
Odtudjenje urbarskog prava — nadležnost suda glede njega 163.
Odvjetničtvo i moderni promet. Članak 28.
Odvjetnik — da li se na njegov trud i dangubu uzima obzir kod obredjenja troška u postupku radi smetana posjeda 331.
Oficioznim putem pravomoćno dosudjenu alimentaciju da li se može utužiti 38.
Oglas dražbe nekretnina kako mora da je sastavljen 252.
Oporučni svjedok nije sposoban nasljednikov sluga 717.
Oporuka ustmena — volja da se pravi, kakova mora biti i kako dokazana 717.
Opravdanje predbilježbe prava zaloga, stečene na osnovu izkaza kot. oblasti — tko je nadležan za nj 810.
Ortak se jedan kod kradje posluži silom, kad je drugi ortak sukrivac toga 42.
Osiguranje patronatskih tereta 254.
Osigurateljna premija — utuženje njeno 44.

Digitized by Google

Osnova zakona o prinudnom uzgoju nedoraslih. Svaštice 421.
Ostavinu, na koju se očitovalo više nasljednika, tko zastupa 253.
Ostavština — kmetska prava ubrajaju se u nju 491.
Osudjeniku koje se vrieme, sprovedeno u iztražnom zatvoru, ne može uračunati u kazan 653.
Ovlašteničtvo — nadležnost glede njega na zemljištnu zajednicu 108.
Ovlaštenje glavnog odpravničtva osig. družtva na podnos tužbe 44.
Ovrha proti državnom fisku da li je dozvoljena 645.
Ovrha — utrnuće prava vodjenja njenog po §. 445. gr. p. p. 715.
Ovrhovoditelj, koji je stekao pravo ovrhe na najamninu, u koliko dobiva pravo i na podnajamninu 490.
Ovrhovoditelju kada ne pripada ovršni trošak 252.
Ovršni trošak kada ne pripada ovrhovoditelju 252.

Parb. gradj. postupnika reforma. Članak 1.
Paša noćna — kako se imadu kazniti prekršaji protiv njene zabrane 899.
Patronatska gradjevna dužnost — pojam proširenja njenog 823.
Patronatskih tereta osiguranje 254.
Pismo zatvoreno — uvrieda poštenja nanesena u njem, kako se ima kazniti 900.
Platež — naznaka mjesto njegovog u fakturi što ustanovljuje 731.
Plodova sekvestracija kod tužbe s vlastnosti nije dopustiva 888.
Plod utrobe kada je objekt zločinstva uzrokovanog pometnuća 575.
Pobijanja pravo — kako se ima računati rok za njegovo sudbeno potjeranje 886.
Pobojni zakon — praktične studije iz njega. Članak 102.
Podnajamnina — ovrhovoditelj, koji je stekao pravo ovrhe na najamninu, u koliko ga dobiva i na nju 490.
Poglavarstvena osoba — silovito položenje ruke na nju 41.
Položenje silovito ruke na poglavarstvenu osobu 41.
Pometnuće uzrokovano kada mu je objekt plod utrobe 575.
Popis obradjene zemlje u kraljevini Srbiji. Književna obznana 180.
Porezni uredi ne smiju u ime finan. erara ulagati pravne liekove 570.
Porez s občinskim nametom — zastara naknade za plaćene 647.
Posjed faktični — hereditas jacens ne može ga vršiti 167.
Posjed manje površine nego li je u gruntovnici 36.
Posjed ne prelazi na nasljednike ipso jure 167.
Postupak upravni — u njim se radi absolutne ništetnosti u uporabi zakona ima dozvoliti povrata u prijašnje stanje 115.
Postupnika gradj. parb. reforma. Članak 1.
Poštenja uvrieda — kada počima zagodni rok za nju, ako je počinjena pismenim podneskom 726.
Potajna dioba — malodobnik prikraćen njome, što ima činiti 418.
Potrošarina občinska — njen zakupnik nije urednik u smislu §. 68. k. z. 415.
Potvrdnica občinskog poglavarstva je naredba ili odluka oblasti 416.
Povrata u prijašnje stanje sbog promašena roka ili ročišta — starost visoka je razlog za nju 726.
Povrata u prijašnje stanje u upravnom se postupku mora dozvoliti radi absolutne ništetnosti u uporabi zakona 115.
Površina — posjed manje iste nego li je u gruntovnici 36.

Digitized by Google

Požarni rayon — izdanje dozvole gradjevne u njem 735.
Praktične studije iz pobojnog zakona. Članak 102.
Pravnih liekova ne mogu ulagati porezni uredi u ime finan. erara 570.
Pravo pobijanja — kako se ima računati rok za njegovo sudbeno potjeranje 886.
Pravoužitni kataster — postupak kod provedenja u njem promjena, nastalih diobom zadruge 655.
Predbilježba prava nadzaloga — radi njenih troškova ne može se izdati platežni nalog po §. 5. mjenb. post. 257.
Predbilježba prava zaloga, stečena na osnovu izkaza kot. oblasti — nadležnost suda za opravdanje njeno 810.
Predsjednik zemlj. zajednice kad može bit po nadzornoj vlasti skinut 176.
Prekršaji proti zakonu od 27. kolovoza 1888. o uredjenju veterinarstva pod čiju nadležnost spadaju 895.
Prekršaj suprot sigurnosti šumskoga vlastničtva na štetu zemlj. zajednice urb. občine 258.
Premija osiguratelina — utuženje njeno 44.
Prestupke i prekršaje kaznenika u kaznioni počinjenih tko kazni 650.
Preventivna gradjanska pravna njega u Austriji — reforma njena. Svaštice 500.
Prihod pojedini zemljištne zajednice — njegovo uživanje ne može se prenieti 335.
Prijava kaznena radi priv. delikta kad prekida zastaru 111.
Prijava priziva ne sadržaje odreknuća od prijave žaobe ništovne 171.
Princip publiciteta u našem tabularnom pravu. Članak 625.
Prinudan uzgoj nedoraslih — osnova zakona o njem. Svaštice 421.
Priručnik za političku i upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od Milana Smrekara. Književna obznana 262.
Prisega odlučna može li se navratiti odsutnom, komu se ne zna za boravište 411.
Privatni delikt — kaznena prijava radi njega kad prekida zastaru 111.
Prizivno sudište usljed priziva priv. tužitelja radi kazni ne smije promjeniti kvalifikaciju, koja uvjetuje strožu kazan 575.
Priziv — prijava njegova ne sadržaje odreknuća od prijave žaobe ništovne 171.
Priziv u novom austr. gradjanskom postupniku. Članak 322.
Priznanje očinstva — tužba radi njega 641.
Proizvodnja moderna. Članak 19.
Promet moderni i odvjetničtvo. Članak 28.
Punomoći imovnih občina — tko ih je ovlašten izdavati 810.
Put javan — njegova obilježja 898.

Rakije kriomčarenje kako se kazni 419.
Razstava dobrovoljna ženitbe — nasljedstvo žene iza muža nakon nje 105.
Reforma gradj. parb. postupnika. Članak 1.
Reforma preventivne gradjanske pravne njege u Austriji. Svaštice 500.
Roba — kako se ustanovljuju mane na njoj 113.
Roba — ustanovljenje mana na njoj 731.
Rok ili ročište — starost visoka je razlog za povratu u prijašnje stanje sbog promašenih 726.

Digitized by Google

Rok za sudbeno potjeranje prava pobijanja kako se ima računati 886.
Rudarski sud nije nadležan za riešenje priepora o služnosti nabave drva iz državne šume radi boljeg tjeranja rudokopja 721.
Rudokopje — za riešenje priepora o služnosti nabave drva iz državne šume radi boljega tjeranja njegovog tko je nadležan 721.

Sbornik věd pravních a statních. Književna obznana 263.
Segregacija — procjena njenog objekta služi podlogom nagodi u urbarskoj parnici 414.
Sekvestracija plodova kod tužbe o vlastnosti nije dopustiva 888.
Sila — njome se jedan ortak kod kradje posluži, kada je drugi sukrivac toga 43.
Silovito položenje ruke na poglavarstvenu osobu 41.
Siromaštva svjedočbe tko izdaje 821.
Sitničar kada ne može biti kriv prestupka §. 486. II. sl. c. k. z. 256.
Slovenski pravnik. Književna obznana 120., 903.
Sluga nasljednikov nije sposoban oporučni svjedok 717.
Služnost crpljenja vode i prolaza do nje 329.
Služnost — stečenje njeno svjetlosti i zraka dosjelošću 33.
Smetana uporaba vode iz cestovnog jarka — za prepore o tom tko je nadležan 812.
Starost visoka razlog je za povratu sbog promašenoga roka ili ročišta 716.
Statistika kriviČnog sudjenja u kraljevini Srbiji za period od 1891.—1895. Književna obznana 180.
Stečenje služnosti svjetlosti i zraka dosjelošću 33.
Strogi zatvor ne može se pretvoriti u domaći zatvor 896.
Stroža kazna u smislu §. 286. I. 2. k. p. 109.
Studije praktične iz pobojnog zakona 102.
Sudački ispiti u Austriji. Svaštice 51.
Sututor — kada se tužba upravljena proti tutorici a ne i njemu ima odbiti 113.
Suvlastnik kuće kada može odpovjedati stan 412.
Svećenstvo — tko može za nj podići tužbu radi uvriede poštenja 575.
Sveučilište hrvatsko u školskoj godini 1900./1901. Svaštice 825.
Svjedočbe občinskih poglavarstva o tom, tko je kuće gospodarom zadruge, kako se imadu izdavati 646.
Svjedočbe siromaštva tko izdaje 821.
Svjedok oporučni nije sposoban nasljednikov sluga 717.
Svjetlost — stečenje služnosti njene i zraka dosjelošću 33.

Šumska glavnica — dioba njena kao izvanrednog prihoda zemljištne zajednice 498.
Šumske glavnice dioba kod zem. zajednica — tko participira na njoj 737.

Tabularna uzukapija — što treba za nju 806.
Tereta patronatskih osiguranje 254.
Tež. tj. ozleda — error in persona kod nje 169.
Titulus acquirendi kod vlastničke tužbe na nekretninu. Članak 161.
Trošak ovršni kada ne pripada ovrhovoditelju 252.

Digitized by Google

Troškovi predbilježbe prava nadzaloga — radi njih se ne može izdat platežni nalog po §. 5. mjenb. post. 257.
Tutorica — kada se tužba upravljena samo proti njoj a ne i sututoru ima odbiti 113.
Tutor ne treba za utuženje najamnine sudnoga dopuštenja 567.
Tužba na priznanje suvlastničtva nekretnina i razvrgnuće zajednice može se kumulirati sa tužbom radi priznanja prava vlastničtva i ustup u posjed 804.
Tužba radi priznanja očinstva 641.

Ubrojivost po kaznenom pravu i sloboda volje. Članak 406.
Ueber die räumliche Umgränzung des notariellen Wirkungskreises, od dra. Vl. Pappafave. Književna obznana 343.
Umjetno vino — zabrana praviti i u promet stavljati ga 48.
Upravni postupak — u njem se radi absolutne ništetnosti u uporabi zakona ima dozvoliti povrata u prijašnje stanje 115.
Urbarska parnica — što služi podlogom nagodi u njoj 414.
Urbarsko pravo — nadležnost suda glede njegovog odtudjenja 163.
Usmrćenje kulpozno, počinjeno naglom i neopreznom vožnjom 39.
Ustmena oporuka — volja da se pravi, kakova mora biti i kako dokazana 717.
Utrnuće prava vodjenja ovrhe po §. 445. gpp. 715.
Utrobe plod kada je objekt zločinstva uzrokovanog pometnuća 575.
Utuženje osiguratelјne premije 44.
Uvjeti za stečenje prava služnosti svjetlosti i zraka dosjelošću 33.
Uvreda poštenja — kada počima zagodni rok za nju, ako je počinjena pismenim podneskom 726.
Uvrieda poštenja, nanesena u zatvorenom pismu kako se ima kazniti 900.
Uzanse budimpeštanske burze 731.
Uzgoj prinudan nedoraslih — osnova zakona o njem. Svaštice 421.
Uzrokovano pometnuće — kada mu je objekt plod utrobe 575.
Uživanje povjerenog prihoda zemljištne zajednice ne može se prenieti 335.

Veterinarstvo — prekršaji proti zakonu od 27. kolovoza 1888. o uredjenju njegovom pod čiju nadležnost spadaju 895.
Vino umjetno — zabrana praviti i u promet stavljati ga 48.
Visoka starost je razlog za povratu u stanje prijašnje sbog promašenog roka ili ročišta 726.
Voda iz cestovnog jarka je javna voda 812.
Vode crpljenja i prolaza do nje služnost 329.
Vožnja nagla i neoprezna — kulpozno usmrćenje počinjeno njome 39.

Zabrana praviti i u promet stavljati umjetno vino 48.
Zabrana — za dozvolu njenu nije nuždna dospjela tražbina 720.
Zagodni rok za uvredu poštenja, počinjenu pismenim podneskom, kada počinje 726.
Zajedničko dobro — o njem ne mogu postojati izreke dvaju različitih diobnih sudaca 496.
Zakoni i naredbe tičuće se šumske uprave i šumskoga gospodarenja, od Andrije Borošića i dra. Antuna Goglie. Književna obznana 342. i 426.

Digitized by Google

Zakonodavstvo i upravno uredovanje glede fabrikacije i prometa umjetnih i zdravlju škodljivih vina 247.
Zakon pobojni — praktičke študije iz njega 102.
Zakupnik občinske potrošarine nije urednik u smislu §. 68. k. z. 415.
Zapisnici se bilježuju prema vrijednosti parničnog predmeta 259.
Zapisnik sudbeni — kada koji njegov tabak ne podpada biljegovanju 177.
Zasjednim načinom izvedenim napadajem nastane lahka tjelesna ozleda — kvalifikacija njena 813.
Zastara — kad ju prekida prijava radi priv. delikta 111.
Zastara naknade za plaćeni porez s občinskim nametom 647.
Zatvor iztražni kada se ima ubrojit u kazan 730.
Zavičajnici — tko im izdaje svjedočbe siromaštva 821.
Zemljištna zajednica — dioba šumske glavnice njene 498.
Zemljištna zajednica — kad može njenog predsjednika ili odbornika nadzorna vlast skinuti 176.
Zemljištna zajednica — nadležnost glede ovlašteničtva na nju 108.
Zemljištna zajednica — tko participira kod diobe šumske glavnice njene 737.
Zemljištne zajednice — načela glede razdieljenja obsega ovlašteničkog prava u njima 822.
Zidanje kuće kada može pol. oblast zabraniti 736.
Zla vjera nastala nakon nastupile usukapije ne upliva na nju 806.
Zrak — stečenje služnosti njegovo dosjelošću 33.
Željezničko družtvo — zahtjev njegov za izdanje gradjevne dozvole u požarnom rayonu 725.
Žena — kada se uzima da je povjerila mužu upravu svoje slobodne imovine 889.
Žene iza muža nasljedstvo nakon dobrov. razstave ženitbe 105.
Ženitba — nasljedstvo žene iza muža nakon dobrovoljne razstave njene 105.

Digitized by Google

Digitized by Google

III. Kazalo zakonsko.

1. Obći gradjanski zakonik.

Paragrafi	*Strana*
109	892
156, 157, 158	643
158	648
163	648
211	113
213	114
233	567
297	35
298, 307	493
308	723
313, 326, 342, 362	
1470	35
315, 442	641
320, 339, 346	167
321, 372, 441,	
1477	885
328, 443, 468, 527	
1297, 1462	700
345	37
366	161
369	36
369, 423, 424, 431	
442	883
407, 410, 411	629
424	37
426, 441	161
431, 481	630
442	639
443, 468, 527, 928,	
1398	627
461, 466	566
468, 469	628
496	329
508, 517, 518,	
526	631
523	723
527	628
532, 547, 817	630
538	105
547	254
586	718
594	717
758, 796	105
824	703
829, 830, 1459,	
1460, 1481, 1497	493
863	892
1009	413
1042, 1479	649
1053	641
1101	490
1104, 1105, 1117	72
1238	889
1263, 1266	105
1312, 1356	104
1333, 1334	175
1339	900
1358	696
1426	783
1430	174
1441	645
1446	776
1459	329
1460	34
1468, 1470	568
1469, 1470, 1472,	
1477, 1479, 1498,	
1500	629
1479	647
1482, 1488	329
1499	780
1500	628

2. Gradjanski parbeni postupnik.

2 sl. b), 3	724	97, 99 887
2 sl. c)	114	105 817, 892
2, 4	567	113. 114 723
3, 47	725	160 570
11	805	255, 262, 265 411
22	574	269 412
46, 180	640	334, 335, 339, 432,
46, 342	254	347 640
52	721	347 413
68	115	354 726
427	888	
438	811	
445	716	
482	490	
505, 506 br. 1	252	
507, 517	253	
573, 582	719	
577	720	

Digitized by Google

3. Trgovački zakon (zak. čl. XXXVII.: 1875).

Paragrafi	*Strana*	*Paragrafi*	*Strana*	*Paragrafi*	*Strana*
2, 25	256	324	732	347	113
281	175	346	819	485, 486	44
322	816	346, 347	733		

4. Gruntovni red.

56	643	69	784	105, 148	630
60	865	71	867	148	162
61	70	81, 82	862	148, 151	701
62	161	104	703		
63	736	104 sl. a)	255		

5. Sudovnik od 16. veljače 1853.

13, 42, 56	816	47	812	50	723
37	722	47, 48	498	63 t. 1	723
42	732				

6. Zakon od 8. svibnja 1890. o postupku u slučajevih smetana posjeda.

11	715	27	812	63	332
12	716				

7. Kazneni zakon.

IV. čl.	895	139	579	315	416
V. čl.	651	144	578	320 sl. f), 461	653
8	851	152	169	335 . . 39, 169,	235
19	494	152, 155 sl. a)	233	337	814
25	494	152, 155 sl. b)	893	400, 401, 402	895
46, 47, 54, 55, 264	299	153	235	411 . . . 234,	290
68, 81	415	155 sl. d)	813	460, 461, 464, 465, 468	290
81	41	166	856	486 II. sl. a)	256
81, 82	332, 893	179	42	492	575
87	787	207	791	516	333
96, 97	232	240 sl. f) i 249	652	526	726
98 sl. b)	415	262	896	530	111
134	787	300	416	531	726
		314	41		

8. Kazneni postupnik.

I. čl.	484	249	580	277 toč. 11	333
1, 7 sl. a)	895	252, II	495	281, II. sl. a)	171
6, 15	650	254	495	282	708
34	112	277 t. 5 i 9 a)	417	286 I. 2., 288 al. 3, 290 al. 2, 300 al. 4	109
47	113	277 t. 9	707	286 II, 391, 422 al. 2.	575
60, 61	113	277 toč. 10	170, 256		

Digitized by Google

Paragrafi	*Strana*	*Paragrafi*	*Strana*	*Paragrafi*	*Strana*
292	333	391	578	421	709
341	730	394, 418, 422 al. 2 .	651	422 al. 2	576
341, 391	653	418 t. 1, 2, 4 . .	708	424, 425	709
348	495	420, 421, 422, 423,		427	632
390 sl. c), 391 .	575	424, 427 . . .	633		

9. Zakon o zadrugah od 9. svibnja 1889.

7	419	28	710, 724	56	418
8	646	29	399	57	712
10, 19, 22 . . .	401	32, 33	117	58	710
20	657	36	398		
23	711	55 . .	398, 498, 580		

10. Zakon od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica.

1. 2, 3	865	16	868	43, 69	864
5. 6, 8, 22 . .	869	22, 50, 53 . . .	165	53	109
6, 9, 17 .	164, 499	23	866	92	498
9	822	26	258	99	109
14	335	31 sl. f) i 43 . .	870		
15	822	37, 45—48 . .	176		

11. Ini zakoni i naredbe.

1802. Odpis kr. ug. dvorske kancelarije od 15. siečnja 1802. br. 327. (§. 13. toč. 3. i 6.) 824

1841. Naputak kr. ug. komore od 15. prosinca 1841. broj 43.219. (§. 10. sl. b) 824

1850. Naredba ministarstva pravosudja od 25. siečnja 1850. br. 52. d. z. l. (§. 5.) 257

1852. Sumski zakon od 3. prosinca 1852. (§. 60.) 258

1853. Cesarski patent od 2. ožujka 1853. (§. 61.) 489

1853. Naredba ministarstva pravosudja od 18. travnja 1853. . . 255

1853. Naredba ministra za pravosudje od 16. rujna 1853. (§. 9.) . 163

1854. Izvanparbeni postupnik od 9. kolovoza 1854. (§. 18., 19.) . 38, 39

1855. Cesarski patent od 5. studena 1855., broj 195. d. z. l. (čl. XXX) 823

1857. Cesarski patent od 17. svibnja 1857. (§§. 27., 61.) . . . 414

1858. Naredba ministarstva pravosudja od 16. veljače 1858. br. 26. dr. z. l. 861

1858. Naredba ministarstva nutarnjih djela i pravosudja od 17. prosinca 1858., br. 230. z. vl. l. o sudbenom postupku pri parnicah iz uporabne pogodbe, za tim pri odpovjedanju i povraćanju nepokretnih u zakup ili najam uzetih stvari, koje se po zakonu smatraju kao nepokretnine (§. 2 sl. c., 19.) . . . 412

1859. Naredba ministarstva pravosudja od 18. srpnja 1859., br. 88. z. vl. l. 566, 858

Digitized by Google

1860. Naredba ministarstva unutrašnjih poslova od 4. srpnja 1860., dr. z. l. br. 173. ex 1860., sbornik br. 101. ex 1863. . . 651
1860. Naredba ministarstva pravosudja od 19. rujna 1860., br. 212. dr. z. l. 566
1870. Zakonski članak XVI.: 1870. sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ob uredjenju občina i trgovišta, koja nemaju uredjenoga magistrata 484
1871. Zakon od 8. lipnja 1871. o odkupu šumskih služnosti u državnih šumah 722
1872. Zakonski članak hrv. sabora od 20. listopada 1872., kojim se ukida kazan bijenjem u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji . . 223
1873. Zakon od 15. lipnja 1873. o imovnih občinah u hrv.-slav. vojnoj Krajini (čl. 17.) 811
1874. Naredba kr. zem.. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 19. siečnja 1874. broj 16.658 899
1875. Zakon od 22. travnja 1875. o uvjetnom dopustu kaznenika . 223
1876. Zakon od 3. listopada 1876. o postupku bagatelnom ili maličnom (§. 71.) 332
1876. Zakon od 3. listopada 1876. o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi (§. 15.) . . 816
1876. Zakon od 26. studena 1876. o izvlastbi nekretnina u gradu Zagrebu 629
1878. Naredba kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 28. veljače 1878. broj 1609., kojom se izdaje naputak o nutarnjoj uredbi i o poslovnom redu za kr. zem. kaznionu u Lepoglavi (§. 81.) 651
1880. Zakon od 14. travnja 1880. o zadrugah (§. 27.). 659
1881. Zakon od 11. srpnja 1881., kojim se razjašnjuju, odnosno preinačuju neke ustanove zakona od 15. lipnja 1873. o imovnih občinah u hrvatsko-slavonskoj vojnoj Krajini. Naputak A) k tomu zakonu (§§. 14. i 15.) 655
1881. Zakonski članak XLI.: 1881. o izvlastbi (§. 20.) . . 629, 735
1881. Naredba kr. zemaljske vlade odjela za unutarnje poslove, od 25. listopada 1881. br. 16.473 315
1883. Zakonski članak XLIV.: 1883. o rukovanju javnih poreza (§. 90.) 647
1885. Naredba kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 21. prosinca 1885. broj 47.440 899
1886. Zakon od 5. veljače 1886. o ustroju županija i uredjenju uprave u županijah i kotarih (§. 41. sl. g) 336
1886. Zakon od 5. veljače 1886. o upravnih odborih (§. 25. t. 12) . 336
1886. Zakon od 29. prosinca 1886., kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju njeke ustanove kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852. 223
1888. Zakon od 27. kolovoza 1888. ob uredjenju veterinarstva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji (§. 159.) 895
1890. Okružnica kr. banskog stola od 19. ožujka 1890. br. 6503. . 571
1890. Zakon od 10. lipnja 1890. o posljedicah kaznenih osuda i kazni 223, 652
1891. Zakonski članak I.: 1891. o ponovnih državnih pogodovnostih, koje će se davati vinogradskim zemljištem 249

Digitized by Google

1891. Okružnica kr. banskog stola od 22. prosinca 1891. br. 27.883 . 644
1891. Zakon od 31. prosinca 1891. o vodnom pravu (§§. 3., 6., 7. i 9.) 629, 812
1893. Zakonski članak XXIII.: 1893., kojim se zabranjuje praviti i u promet stavljati umjetna vina 48, 249
1894. Zakonski članak XXVI.: 1894. o preinačenju i nadopunjenju na sudbene biljege i pristojbe odnosećih se zakona i propisa (§. 21., 25.) 118, 177
1895. Zakon od 29. siečnja 1895. o zaštiti američke loze 248
1895. Zakon od 1. svibnja 1895. o uredjenju plemenite občine turopoljske (§. 14.) 108
1895. Zakon od 21. lipnja 1895. ob ustroju gradskih občina (§. 102) . 581
1895. Zakonski članak XXXVI.: 1895. o sniženju zakonitoga u cielom području zemalja krune ugarske u krieposti stojećega kamatnjaka 175
1895. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 22. lipnja 1895. br. 19.188. ex 1894. . . . . 48, 251
1897. Zakon od 24. ožujka 1897. o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventnoga dužnika (§§. 22., 35., 39.) . . 104, 886
1897. Zakon od 15. travnja 1897., kojim se zakonski članak XVI.: 1870. ob uredjenju občina i trgovišta, koja ne imadu uredjenoga magistrata, proteže i na područje bivše hrvatsko-slavonske vojne Krajine 484
1897. Naredba kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove od 25. rujna 1897. br. 54.489. . . . . 48, 313
1899. Naredba kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 17. ožujka 1899. br. 4072. . . . . 3, 337
1899. Zakonski članak XVI.: 1899. o preinačenju sveobće carinske tarife austro-ugarskoga carinskoga područja (§. 1. i 2.) . . 419
1899. Okružnica kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 22. prosinca 1899. broj 20.407. 337
1900. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 23. prosinca 1900. br. 87.363. 316

Digitized by Google

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.*

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

Prvi dio.

I.

A. Sluša li čovjek neuki narod, kada govori o gradjanskom sudovanju, rekao bi, reforma gradjanskoga parbenoga postupnika mora poći za ukinućem oblastnih sudova, a rješavanje i ovrha neka se prepušta samim parbenicima. Trgovačko-obrtnički sviet kao u obće prosvietljenije skupine pučanstva teže za obraničkim sudovanjem, dočim se revni pobornici državne svemoći ne bi protivili ni tome, da pravdu u privatno-pravnim odnošajima kroje upravnici. Imade reformatora, koji se i s manjim zadovoljuju, kojima bi dosta bilo, da se ukine ili stegne sustav molbeni ili restitucioni, da se iudicium provadja jedinstveno, da se obćenje procesualnih činbenika vrši samo ustmeno, da sudac rješava po slobodnom uvjerenju. Sve te i druge još struje pojavljuju se samostalno ili raznoliko kombinovane kao izhodišta reforme gradjanskoga parbenoga postupnika. Pojam reforme tim načinom postaje neopredieljenim, što je sa gledišta znanosti šteta samo po sebi, dočim konkretna nastojanja reformatora i zakonotvorca može da osujeti, ma kako ona bila zamišljena ozbiljno. Prva zadaća dakle, što ju ima riešiti teoretski ili praktički reformator, jest, da sa bićem reforme izidje na čistac.

Očito se može tude raditi samo o iznjeni načina, kako da se postizava civilno-procesualna svrha, dotično kako da se izvede princip gradjanskoga parbenoga postupnika do najtanjih mu posliedaka u stanovitom, od dosadanjega različitom pravcu; nu svrha — princip imade ostati netaknutim. Reforma, koja se ne bi držala potonje stege, značila bi dokinuće cjelokupne uredbe gradjanskoga parbenoga postupnika, te ne bi bilo više govora o reformi civilnoga procesa, van onoga pravnoga rada, u kojem proces

* **Kod pozivanja na savezna mjesta, koja će se u dalnjim brojevima tek tiskati, ne mogu biti točan, pošto ne znam, na kojoj će se strani nalaziti. Stoga ću označivati samo „dio", u kom se nalaze, eventualno i poglavlje. (N. pr.: Vidi „drugi dio" II.) Taj ću nedostatak popuniti, kada dielce izadje u formi knjige.**

Digitized by Google

taj sačinjava jednu od sastavina.[1] Tim ne kanim tvrditi, da bi tako nastojanje bilo izključeno, nego samo, da nadilazi pojam i granice civilno-procesualne reforme, da pak država — taj suvereni razpolagalac svojom sudbinom — može gradjansko-parbeni postupnik i ukinuti, t. j. izreći, da ne smatra svojom zadaćom zaštite konkretnih privatno-pravnih interesa, nema sumnje, i ako se taka odluka prema okolnostima ne bi preporučila i valjda zlim plodom urodila.[2] Prema tome reforma gradjanskoga parbenoga postupnika nije drugo, van promjena — djelomična ili posvemašnja — modusa procedendi, kojim se država[3] služi pri zaštiti konkretnih pri-

[1] To sliedi iz jedinstvenosti državnih uredaba te u obće iz jedinstvenosti državne svrhe. Cf. Dr. Georg Jellinek, System der subjektiven öffentlichen Rechte, str. 20—26, osobito str. 25. Joseph von Held, Grundzüge des allgemeinen Staatsrechts str. 225, 226, 232. Albert Haenel, Deutsches Staatsrecht, str. 83, 84. Robert von Mohl, Encyklopädie der Staatswissenschaften, 2. izd. str. 72, 73.

[2] Ta je moć sadržana u suverenitetu države; dala bi se doduše u izvjestnom pogledu n. pr. ukinuća civilnoga procesa stegnuti pravnom normom, ali ne valja zaboraviti, da je pravotvorstvo takodjer izliev suvereniteta, te da obuhvaća i obezkriepljenje pravnih norma. Istina, i taki obziri, koji nisu pravne naravi, mogu biti razlogom, da se suverenitet u stanovitom pravcu ne očituje, ali tada ne predleži negacija suvereniteta, uzrokovana izvanjskim faktorima, van samozataja, kojoj se podvrgava sviestno i voljno. Cf. Haenel, §§. 15, 16. Held, §§. 190—192. Mohl, str. 72. sqq Dr. Paul Laband, Das Staatsrecht des deutschen Reiches, sv. II., str. 199. „Ganz so wie der einzelne Mensch seine individuellen Lebensaufgaben erfüllt durch seine Thätigkeit, welche ihren Ursprung in seinem Wollen hat, die aber durch sein Können und Dürfen ihre Gränzen findet, so auch der Staat".

[3] Po današnjem je shvaćanju gradjanski parbeni postupnik cielim svojim bitom državna uredba. Učitelji državnoga znanja i prava na čistu su u tom pogledu. Cf. Mohl, str. 209, 210. Held, str. 298 i primjetba 1. k tekstu, zatim str. 330. Georg Meyer, Lehrbuch des deutschen Verwaltungsrechtes, 2. izd. §. 1. Dr. Joseph Ulbrich, Lehrbuch des oesterreichischen Staatsrechts, str. 698. Haenel, str. 198. Laband, sv. III. 2. §. 97 („Die ordentliche streitige Gerichtsbarkeit"), naročito str. 21. „Hiernach ergibt sich die Frage, worin denn das Wesen der streitigen Gerichtsbarkeit besteht und in welcher Weise die Staatsgewalt in ihr sich geltend macht. Es bedarf keiner Ausführung, dass die Beantwortung dieser Frage für das Verständniss des Gerichtswesens als eines Theiles des Staatswesens, eben so auch für die Auffassung des Prozesses . . . . massgebend ist. Diese Lösung aber kann nicht gefunden werden von irgend welchen processualischen Rechtsbegriffen aus, die vielmehr erst aus ihr abgeleitet werden können, sondern nur aus dem Staatsbegriff und den anerkannten Prinzipien über die Aufgaben des Staates". Procesualiste najvećim dielom još nisu došli do te uvidjavnosti, prem inače ponajviše dopuštaju javno-pravnu narav civilnoga procesa kao pravnoga odnošaja. Cf. Dr. Adolf Wach, Handbuch des deutschen Civilprozesses (u Bindingovom Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft) str. 114, 115, primjetba 1. Tek Wach, str. 3. otvoreno to naglašuje. („Civilprozess . . . .

Digitized by Google

vatnih prava. U područje reforme spada dakle cielokupna procesualna djelatnost: pojedini čini ili skupine im, njihov poredak, sadržaj, oblik i procesualni domašaj. Spadaju amo i predpostave procesualne djelatnosti, nu samo u koliko im je korjen izravno u procesu.[4] Nasuprot ne leži u pojmu reforme, da se sudovima oduzme državni[5] značaj, jer su sudovi organi,

ist die gesetzlich geregelte Form der staatlichen Privatrechtspflege". Cf. Dr. Dominik Ullmann, Das oesterreichische Civilprozesrecht, 3. izd. str. 1. „Der Vorgang, durch welchen Privatrechte der Staatshilfe theilhaftig werden, heisst civilgerichtliches Verfahren". Cf. i Dr. Georg Wetzell, System des ordentlichen Civilprozesses, 3. izd. str. 2.

[4] Dovoljno je iztaknuti, primjera radi, tiesni unutarnji vez, koji obstoji izmedju procesualne sposobnosti s jedne strane i pravne sposobnosti na polju privatnoga prava s druge strane.

[5] Državnost sudstva sliedi iz državnosti civilnoga procesa kao jedinstvene uredbe te je takodjer tekovina dugotrajnoga političkoga i historijskoga razvoja. Cf. — primjerice — Wetzel, §. 33, str. 341—398. Dr. Richard Schmidt, Lehrbuch des deutschen Civilprozessrechts, §. 32. Boitard. Leçons de procédure civile, 15. izd. E. Glassona, sv. I. str. 8. sqq. Henry Bonfils, Traité élementaire d'organisation judiciaire, de compétence et de procédure civile, 2. izd. str. 1. sqq. E. Garsonnet, Traité théorique et pratique de procédure civile, I. sv. str. 12. sqq. F. L. Malepeyre. La magistrature en France et projet de réforme, str. 12 sqq., 62 sqq., 91 sqq. te cielo poglavlje VII. passim. Filozofički dakako nije bitno, ni da civilni proces bude državna uredba ni sudovi državni organi, a da se suverenitet države ni najmanje ne okrni, kako to nedvojbeno proizlazi iz nekadanje patrimonijalne sudbenosti, koja je isto tako bila izliev iurisdictionis sublimis, kao i uredsko-oblastna sudbenost (Cf. Dr. Achilles Renaud, Lehrbuch des gemeinen deutschen Civilprocessrechts, 2. izd. str. 65.) Historija mnogih civilnih procesa istinitost te tvrdnje izpostavlja u ostalom u preraznim tvorbama, te samo primjerice navadjam stariji njemački postupnik, gdje je nosilac državne vlasti, dotično njegov organ, samo ovrhu preduzimao, dočim je sudovanje u užem smislu pripadalo narodu (Cf. Wetzell, str. 398. u §-u 34.) i navadjam analognu periodu iz rimskoga civilnoga procesa (Cf. Wetzell, ibid. primj. 2.), zatim povjest francezkih „conseils de prud'hommes" (Cf. C. E. Camuzet, Manuel de procédure civile, 15. izd. str. 18 sqq.) i t. d. Moguće je najposlie, da i onda, kada je civilni proces državna uredba, kao što po modernih državnih ustavih i jest, stanovite jurisdikcionalne agende država oduzme od svojih sudbenih organa i prenese jih na organe autonomnih upravnih tiela (primjer je dan — izmedju ostalih — u našem mjestno-sudnom postupku. Cf. zakon od 3. listopada 1876 o mjestnih sudovih i postupku pred njimi, Kom. XXXII. sborn. od god. 1876. br. 87.) a sebi pridrži nadzor; na tom nema ništa abnormalnoga, jer i spomenuta autonomna tiela skrbe za kolektivne interese. (Cf. Ulbrich, str. 415.) Kada dakle gore u tekstu iz pojma civilnoga procesa izvadjam nedozvoljivost reforme u pravcu, da se sudovima oduzme državni značaj, mislim samo toliko, da reforma ne bi smjela načelno poći putem obraničkoga sudovanja (Cf. Wolfgang Heinrich Puchta, Das Institut der Schiedsrichter etc., str. 10 sqq. o razlozima, zašto je obranbeno sudovanje uzmicalo pred državnim. Cf. i

*

Digitized by Google

preko kojih država u civilnom procesu štiti konkretne privatno-pravne interese; isto tako ne leži u pojmu civilno-procesualne reforme, da se riešitbena ili ovršna, disciplinarna ili potvrdbena („Urkundsbefugniss"), vlast suda bitno stegne ili dokine, jer su rješitbe i ovrhe, disciplinarna i potvrdbena djelatnost suda stožerna sredstva rečene zaštite."[6] [7] S druge strane civilno-

---

Edward Stanley Roscoe, Outlines of civil procedure, 2. izd. str. 127. sqq., naročito sliedeće: „The ancient notions of the functions of a judge are more or less similar to those which in our day exist regarding the duties of an arbitrator".) privatne pravedne obrane ili individualne sile. (Cf. Dr. Anton Menger, System des oesterreichischen Civilprozessrechts. §. 1. Wach, str. 64 sqq., Schmidt, str. 108 sqq.) Da iznimice sva tri oblika pravne zaštite mogu doći do uporabe, traže potrebe praktičkoga života, samo se naravno granice uporabivosti moraju točno obilježiti. (Cf. n. pr. §. 19. o. g. z. u savezu s §§-ima 344. te 1321.. 1322. o. g. z., pak §§. 383. te u obće pogl. 17. gppa.).

[6] Cf. Wach, str. 6. „Der Prozesszweck findet Mittel und Form seiner Erledigung im Urtheil und in der Vollstreckung". Pošto se civilnoprocesualna svrha ima postizavati načelno državnom uredbom, to nema govora, da bi sudjenje ili ovršivanje pojmovno mogli biti što drugo, van sudačka funkcija, dotično da bi se sudac mogao zamisliti bez vlasti presudbene i ovršne. Drugo je pitanje, ne bi li se obavljanje pojedinih funkcionalnih elemenata sudačko-oblastnim aktom smjelo prenieti na nesudca? Abstrahira li se od provedbe ovrhe, koja nije bitno sudačka funkcija (vidi drugi i treći dio!) odgovor mora u principu glasiti niečno; „Spruchbehörden" obćega njemačkoga civilnoga procesa (Cf. Wetzell, str. 535 sqq., Renaud str. 69—71., Dr. Hieronymus von Bayer, Vorträge über den deutschen gemeinen ordentlichen Civilprozess, str. 105. Dr. Cristoph Martin, Lehrbuch des deutschen gem. bürgerl. Prozesses, 13. izd. §. 69) ili još danas donekle vriedeće uredbe englezkoga civ. procesa „arbitration" i „referee", u koliko ih sudac može odrediti, (Cf. Roscoe, str. 127—134. W. D I. Foulkes, Elementary view of the proceedings in an action in the supreme court, 3. izd. str. 117, 165, 254 sqq., zatim str. 172 sqq., 142 sqq., 22. William Blackstone, Commentaries on the laws of England — The students Blackstone, 12. izd. str. 394, 403, 407), logičkim načinom nisu pripustive.

[7] Kao reformi u svojoj bitnosti nepodležeći elementi sudačke vlasti navadjaju se u tekstu riešavanje, ovrha, disciplina i izdavanje izprava. Da se ipak izbjegne svaki nesporazum, iztičem naročito, da pod riešavanje („Dekretur") spada osim presude i ravnanje procesa („Processleitung", „processleitende Gewalt"). O pojmu cf. Renaud, §§. 148, 150. Wetzel, §. 45. Wach, str. 313 sqq. Schmidt, §. 61. passim., naročito str. 298. Krivo je, procesualno ravnanje zamienjivati ili dapače identifikovati sa „tjeranjem procesa" („Prozessbetrieb"), kao što se to čini kadkada. „Tjeranje procesa" nije nikaka nova pojava, ali se je tek u najnovije doba počela shvaćati, te po svom značenju uvažavati. O značenju cf. Schmidt, §. 54, 65. Nije bitna sastavina sudačke vlasti (cf. Schmidt, str. 276. „Auf das Wesen des Processbetriebs hat es keinen Einfluss, ob die zu ihm gehörigen Handlungen von den Rechtspflegeorganen, oder von den Parteien vorgenommen werden"), kako to najbolje pokazuje francezki gradj. parb. postupak (cf. C. Hahn,

Digitized by Google

procesualna reforma pojmovno ne bi mogla ići za proširenjem sudačkih ovlasti u pravcu, da sud auktoritativno rieśava privatno-pravna pitanja in abstracto, jer je zvan samo na zaštitu konkretnih prava, dotično na rieśavanje pravnih pitanja, koja takim konkretnim povodom pred njega dolaze. Ne leži najposlje u pojmu civilno-procesualne reforme, da se stranačka razpoložba nad uparničenim privatnim pravom bitno sužava ili možda ukida, jer privatno pravo po svom bitu predpostavlja svuda, dakle i u procesu, autonomiju svoga ovlaštenika, a gradjanski parbeni postupak imade opredieljenjem štititi, ne pak vriedjati ili kršiti privatno-pravni interes.[8]

Predmetom civilno-procesualne reforme jest po tom cielo područje gradjansko-parbenoga postupnika, u koliko ga netom ne izuzeh. S toga se mogu, dotično moraju podvrći jedinstvenoj reformi sve uredbe i njihovi

---

Die gesammten Materialien zur Civilprozessordnung etc. I. Abth. 2. izd. str. 137. Dr. A. Leonhardt, Zur Reform des Civilprocesses in Deutschland, sv. I. str. 48 sqq.), pak u toliko podleži reformi. — Glede discipline te izdavanja izprava („Urkundsbefugniss") kao bitnih elemenata sudačke vlasti cf. Wach, str. 314—317.; cf. ipak i Schmidt, str 271., koji rieśavanju, ovrsi, disciplini i izdavanju izprava pribraja kao peti elemenat „pribiranje materijala" („Stoffsammlung").

[8] „Princip dispozicije" (sc. stranačke), koji se toli često mieša sa pojmom „razpravnoga principa" (Verhandlungsprinzip). Cf. Schmidt, str. 341. sqq. „Jedenfalls ist also die Verhandlungsmaxime von der Disposizionsmaxime sorgfältig zu scheiden. Die Zweckbestimmung des Civilprozesses für den Privatrechtsschutz an sich gestattet auf die Anerkennung der Verhandlungsmaxime gar keinen Schluss". O pojmu stranačke dispozicije cf. Schmidt, str. 324. Dr. R. Freiherr von Canstein, Rationelle Grundlagen des Civilprozesses, str. 185. sqq. Isti, Lehrbuch des oesterr. Civilprozessrechtes, 2. izd. I. sv. str. 344 sqq., zatim II. sv. str. 20 sqq. i str. 200. Još dobro ne luči Menger, §§. 19, 20, po gotovu ne Osterloch, §. 28, 87. Martin, §. 16. Wetzell, §§. 13 te str. 516 sqq. Dapače ni Wach, taj dubokoumni proučavalac civilnoga procesa, ne razlikuje dobro (Cf. njegov Handbuch, str. 132, Vorträge über die Reichscivilprozessordnung, 2. izd. str. 52 sqq., Die Mündlichkeit im oesterreichischen Civilprozessentwurf str. 8.—21.), što je tim čudnovatije, kada on inače podpuno dobro shvaća, što je u gradj. parbenom postupniku državno (javno-pravno), a što privatno-pravno. (Cf. njegov Handbuch §. 9.) Naravno, da učitelji državnoga prava, koji već po naravi svoje znanosti moraju oštro lučiti pojedine konstruktivne elemente i tvorne sile u državi, jasnije i prije vide od procesualista. Cf. Laband, III. sv. 2. dio str. 21 sqq. Haenel, str. 183 sqq.; sgodne su mu rieči: „Wenn auch das Prozessrecht in wichtigen Beziehungen sich selbständig gegen das Privatrecht verhält und dasselbe um seiner Zwecke willen modifizirt, so bewirkt doch das mit seinem Schutzzweck gesetzte Grundverhältniss in der Hauptsache das genau Umgekehrte: das Prozessrecht ist nothwendig und seinem Wesen nach bedingt durch die Natur des Privatrechtes, das in der Privatfreiheit wurzelt". O razvoju principa cf. I. W. Planck, Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter, I. sv. str. 155 sqq.

Digitized by Google

normativi, koji se načelno ili u većoj mjeri bave civilno-procesualnim razmjerjima, dakle gradjanski parbeni postupnik (redoviti, izvanredni i sumarni) sa sudovničkim odredbenicima, te odvjetničkim i bilježničkim redovima, zatim onake pravne tvorbe, koje samo uzgred normiraju po koji gradjansko-parbeni premet. Nije to puki logički zaključak iz predidućih zasada, nego i praksom utvrdjena nužda, posljedak štetnih izkustva. Moguće je naime, da je stanoviti gradjanski parbeni tema uredjen u jednom normativu, tada je suvišno, potezati ga u drugi, ili — a to je već opasnije — je u prvom normativu obilježen u izvjestnom duhu, a u reformatornom se preuredi tako, da nastane nespojivo protuslovje, ili se praznina, osjećana u starom postupniku, ne popuni u reformiranom itd. Ali reformator ne smije konačno pustiti s vida ni takih normativa, koji doduše ni načelno ni mimogred ne zalaze u područje gradjanskoga parbenoga postupnika, ali ga trebaju za postizavanje svojih posebnih ciljeva, pak dakle na njega upućuju. Ovaki normativi prihvaćaju postupnik onaki, kaki jest, ali dakako u predpostavi, da sadrži preduvjete za ostvarivanje rečenih ciljeva. Ukaže li se predpostava bez temelja, zakonotvorna ideja takoga normativa mora ostati bezplodnom.[9]

---

[9] Da se gradjanski parbeni postupnik kao objekt reforme mora uočiti jedinstveno, jest u naravi stvari t. j. u okolnosti utemeljeno, da je civilni proces cjelina svijuh civilno-procesualnih uredaba; ako su dakle potonje sadržane u više normativa, onda se jedan bez obzira na ostale ne može reformirati; inače je neshvatljivo, kako će reforma kao pravotvorna djelatnost odgovarati bar onom stožernom postulatu legislacije, koji traži dosliednu izvedbu konkretnih reformatornih namisli. Cf. Mohl, str. 159 sqq. „Nur wenn das Ganze gleichsam aus einem Gusse ist, entsteht eine Gleichförmigkeit der Wirkungen". Mancelle, str. 5 sqq. sadrži vrlo zgodne primjetbe o potrebi homogene reforme gradj. parb. postupnika. Stoga se ne može odobriti, što se kod nas u izgled stavlja novi odvjetnički red posve izolirano, dočim je ipak očito, da se toli važna uredba civilno-procesualnoga zastupstva neda ni zamisliti, a kamo li valjano izvesti, ako se ne uoči po svom prirodnom savezu sa cielim civilnim procesom. Ili se možda kod predstojeće reforme postupnika ne računa na odvjetničtvo? — Tada je ipak suvišno, donašati novi odvjetnički red u zadnjem času. — O postulatu jedinstvenosti reforme iztičem samo još dvoje. O potrebi reforme civilnoga postupnika govori kod nas pozvani i nepozvani te dapače su ljudi već na čistu, da moramo dobiti ustmeni proces. Medjutim o tom, da je za podpuni uspjeh ustmenosti vrlo nuždna i reforma gradjanskoga prava u onim dielovima, koji dozvoljuju, da se volja može očitovati riečima, znacima obće poprimljenim i konkludentnim djelovanjem (cf. §. 863. o. g. z.), valjda se ni ne sniva. (Vidi u II. dielu, a za sada cf. Leonhardt, I. sv. str. 25. sqq.) Kao jednu od štetonosnih posliedica nejedinstvenoga reformiranja spominjem §. 44. zakona o pobijanju pravnih djela etc. od 24. ožujka 1897 (sbor. br. 55.), po kom sudac, i kada parba teče po privremenom postupniku od g. 1852, „nije . . . vezan na za-

Digitized by Google

B. Iz ovo nekoliko primjetaba razabire se u glavnom bit reforme i obseg joj. Druga ne manje važna zadaća reformatora, prije nego se dade na posao, jest pitanje o potrebitosti reforme.[10] Time naime, što zakonodavac-reformator preinači dosadanji postupnik te novi sačini možda u duhu vladajućih modernih struja, te po primjeru uzornih inozemnih procesa,[11] nije još rečeno, da ga je poboljšao ili unapriedio. Potonje će postići samo, ako mienja, kada je nužda i u onom smjeru, na koji nužda upućuje. Ona može poteći iz trojakoga izvora: ili princip obstojećega postupnika nije primjereno izveden, pak ga valja usavršiti sama iz sebe, ili pak izvanjske okolnosti, elementi, koji nisu imanentni bivstvu procesa, neodoljivo sile na reformu. Mjerodavnost jednoga i drugoga izvora lahko se shvaća. Gradjanski parbeni se postupnik naime dade uočiti kao duševna radnja zakonotvorca ili kao državna uredba. U prvom pogledu mora imati jasnu i jedinstvenu osnovnu zamisao, te biti u svim dielovima podpuno i sustavno razvijen, jer samo tako postaje za onoga, tko će se njime baviti, preglednim i razumljivim, te može da ostvari nakane zakonodavca. Opazi li se ma u kom pravcu nestašica, dana je i potreba reforme.[12] U drugom pogledu valja uvažiti, da je gradjanski parbeni postupnik zvan, da u danoj mjeri udovoljuje potrebama konkretnoga privatno-pravnoga živovanja, i onih čimbeniba, koji uplivaju na isti, potrebama dakle eminentno praktičkim. Tako shvaćen, ne može se civilni proces otimati ni zahtjevima toga života, te se mora, hoće li svojoj svrsi trajno da odgovara, s njime naporedo razvijati, t. j. reformirati se.[13] Iz činjenice napokon, da je gradjanski parbeni

konska pravila o dopustivosti i o uvaženju dokaza i t. d.“ Što znači slobodno uvjerenje sudačko u judiciju, koji je decentralizovan!! (Vidi potanje u II. dielu!)

[10] Gf. Mohl, str. 151 sqq. „Sie (sc. die Gesetzgebung) soll weder mehr noch weniger leisten, als zu jeder gegebenen Zeit verlangt wird, und am wenigsten ist sie dazu bestimmt, etwaigen Liebhabereien der Machthaber zu dienen oder Versuche anzustellen“.

[11] Kao olakšanje posla te u svrhe izbjegavanja pogriešaka, koje su inako počinjene ili u svrhu prisvojenja probitaka, kojima se odlikuju inostrana prava, vrlo se preporučuje studij izvanjskih uredaba i odredaba, ali naprosto prouzimanje (ili prevod) istih jest polag Mohla, str. 151., „sehr bedenklich, wie vortrefflich diese (sc. die Gesetzgebung des fremden Staates) an sich und in ihrem Ursprungslande sein mag, weil eine vollkommene innere Uebereinstimmung mit dem diesseitigen Staatsgedanken kaum zu erwarten steht“. Cf. Dr. Friedrich Christian von Arnold, Die Umgestaltung des Civilprozesses in Deutschland, str. VI. (u predgovoru). Cf. i primjetbu 30. ovoga poglavlja i tekst k tome.

[12] Cf. Leonhardt, I. sv. str. 5. „Nur die konsequente Durchführung der Principien hat der hannoverschen Processordnung ihre Erfolge errungen“. „Inconsequenz in den Principien ist aber der grösste Fehler eines Gesetzes, weil er die praktische Handhabung desselben gefährdet“.

[13] Mohl, str. 276, govoreći o potrebi, da se kazneno i gradjansko sudovanje valjanim i obsežnim pravnim propisima uredi, nastavlja: „In beiden

Digitized by Google

postupnik jedna od državnih uredaba i da kao taka stoji u tiesnom savezu sa ostalim uredbama države te njihovom zajednicom sliedi još, da nužda reforme može poteći i od reakcije, što ju potonje vrše na civilni proces.

C. Sa potrebitošću ustanovljen je i pravac reforme. Nepriličnost postojećega procesualnoga reda izbije u stanovitom pogledu na površinu toliko, da joj se neda doskočiti. Okolnost ta govori ne samo za nuždu reforme, nego joj označuje i pravac: nepriličnost je izvor potrebe i putokaz reforme. I ako se po tom dosta jednostavnom čini spoznaja smjera, kojim je reformatoru poći, to je ipak opasnost pometnje blizu i tim bliže, čim se spoznaja vidi jednostavnijom. Ako je sudovanje skupo — čuti je sa mnogih strana — pojeftinimo ga, ako sporo, pospješimo ga itd. Nu pojedini učinci procesa, bili zli ili dobri, jesu u najmanje slučajeva rezultante samo pojedinih predpostava, van redovito izazvani od više njih, čemu pridolazi okolnost, da i izvanprocesualni čimbenici znadu proizvesti procesualnih efekata. Tko dakle hoće smjer reforme ustanoviti, mora ponajprije svom temeljitošću utvrditi uzroke nedostataka, pak izpitati, u kakom odnošaju stoje učinci naprema uzrocima; tek tada će se dati obzirnim i svestranim razmišljanjem opredieliti pravac, kojim da udari reforma.

D. Moglo bi se misliti, da je reformi tim, što joj je potreba izkazana, a pravac izvjestan, put utrt i da već ništa ne prieči njezina oživotvorenja. Nu činjenica, da je gradjanski parbeni postupnik samo jedno udo na tielu obćega pravnoga poredka i da služi svrhama države, namiće reformatoru još jedno pitanje, koje mora riešiti prije, nego će na djelo: pitanje o dozvoljivosti — pravnoj i političkoj — reforme. Kao sastavina pravnoga reda u državi nije gradjanski parbeni postupnik samostalan. Pravni poredak već kao taki proteže civilnomu procesu granice, odakle sliedi, da se udes njegov ne može ravnati izključivo po gledištima, koja teku iz njegove individualnosti. Mjerodavnim imade biti i obći pravni sustav i to tim više, što gradjanski parbeni postupnik sadrži u sebi elemenata vrlo ekspanzivnih, koji nekako uviek teže preko granice.[14] te dapače niti pred suverenitetom u državi voljno ne zastaju.[15] Obći pravni poredak utiče negativno na reformu civilnoga procesa, kao što i pozitivno.

Beziehungen machen die Veränderungen in den Lebenseinrichtungen und in der Gesittigungsstufe der Völker von Zeit zu Zeit Umgestaltungen nothwendig". Cf. i Arnold, l. c. str. III. sqq.

[14] Dosta je, upozoriti na sukobe o kompetenciji izmedju gradjanskih parbenih sudova i upravnih oblasti, koji su tim opasniji za integritet cielokupnoga pravnoga poredka, što sudovi u vlastitom djelokrugu riešavaju o nadležnosti svojoj.

[15] Nije ništa novoga, da se pomoću načela sudačke neodvisnosti iz vlasti sudačke hoće stvoriti „država u državi", dapače i država nad državom — jedno i drugo kao sliedba iz procesualnoga principa! Cf. Johann Kaspar Bluntschli, Allgemeines Staatsrecht, II. sv. str. 91 sqq.

Digitized by Google

— Ta se tvrdnja medjutim dade obrnuti, pa reći, da i gradjanski parbeni postupnik utiče na obći pravni poredak, što jedva treba daljega dokazivanja, kada se uvaži, da pojedini elementi državnoga reda stoje u organičkoj vezi. Istina, uticaj civilnoga procesa na obći poredak biti će znatno manji od onoga, komu je sam izvrgnut s te strane, ali na tom nema ništa anormalnoga, jer je u odnošaju izmedju moćnijega i slabijega čimbenika redovito tako. U koliko bi sada reakcija gradjanskoga parbenoga postupnika na obći državni sustav zahtievala reformu potonjega, leži izvan okvira nazočnoga iztraživanja, ali već ovamo spada slučaj, kada bi se potreboće obćega reda i postupnika sukobile u jednoj te istoj točki i to tako, da se iz obzira na obci poredak reforma procesa vidi nuždnom, a iz obzira procesualnih ne preporučuje, ili slučaj obratni, da naime procesualistički razlozi traže reformu, a oni drugi govore proti njoj.

Tako nastavša opreka neda se odstraniti bez sudjelovanja državnika-političara, koga je zadaća, da ustanovi, šta bolje prudi zajedničkoj svrsi cjelokupnoga državnoga bita. Ali politika može i u tjesnijem krugu mjerodavnom postati pri djelu reforme, t. j. i onda, kada se ova ni najmanje ne zadieva u obstojeći pravni poredak, pak se radi samo o tom, da se pronadje najzgodniji način i sredstvo za oživotvorenje naumljene reforme. Nije to naime nipošto jednostavna zadaća, jer se u pravilu slučajeva za postignuće jedne jedine reformatorne svrhe nudi po više puteva, pak treba odabrati najshodniji. Kada bi sad bilo kakih stalnih pravila za izbor, posao bi bio olakšan, ali ih nema, osim vrlo obćenitih, od kojih ipak nema praktičke koristi; sve je tude malo ne djelo izkustva, kombinatornoga smišljanja, da ne rečem divinacije, podpomognuto dubokim poznavanjem svekolikoga državnoga bivstva, a naročito gradjanskoga parbenoga pravosudja i njegovih predpostava. Politika — jer na njoj je, da odabere — tim načinom po drugi put postaje važnim čimbenikom u gradjanskoj parbenoj reformi: okolnost, koja se često pa i rado previdja. Naročito se oni, koji promatraju reformu sa čisto teoretičkoga ili čisto praktičkoga gledišta, ne mogu da izmire sa pomisli, što im političar-državnik kadkada pomrsi račune, dapače preko njihovih zaključaka i zahtjeva jednostavno na dnevni red priedje. Ali predpostaviv, da je (potitičar-državnik) na svome mjestu i da svoj poziv vrši zdušno, ne bi mu se dalo prigovoriti, jer osim posliedaka teoretičkih i praktičkih iztraživanja stoje njemu na razpoložbi i drugi izvori,[16] iz kojih obzirni reformator mora takodjer crpiti, a osim

[16] To vriedi naročito o mogućnosti, da si pribavi uvid u cjelokupni mehanizam sudovanja, kako jest u stanovitom razdoblju; da se u obće potanko obaviesti o svemu i svačemu, što je za spoznaju provadjanja i provedivosti postupnika, za nedostatke potonjega i potrebe obćinstva u tom pogledu nuždno. Izvana stojeći promatrač nema načina, da se ma i približno tolikom svestranošću pouči.

Digitized by Google

toga na njemu je, da se ubaviesti i o provedivosti nabačenih reformatornih ideja. Obzorje političara-državnika svakako je najprostranije. pak dakle i njegova rieč u pitanju reforme mjerodavna.

E. Dotaknuv se odnošaja, u kome stoje s jedne strane teorija i praksa reforme naprama politici joj s druge strane, neda se obići ni unutarnji odnošaj izmedju teorije i prakse. Na njega upućuje ne samo sistematika uvodnih ovih razmišljanja, nego napose i čvrsta, u novijem pravnom životu Hrvatske mnogo opažana protuznanstvena struja, koja predstavlja pravo kao puku praktiku, te onda dosliednim načinom sudjelovanje pravnih učenjaka u reformi gradjanskoga parbenoga postupnika štetonosnim, očekujući dobra lih od praktičara.[17] Što se sada tiče pitanja, da li je pravo znanost, dotično da li se može uočiti i sa znanstvenoga gledišta, o tom su učenjaci prilično na čistu, odgovarajući na pitanje jestno:[18] nesporazum vlada samo

[17] Glavni, a pri tom iskreni i odvažni pobornik te struje jest Adolfo Rušnov, jedan od najvrstnijih naših sudaca i najplodniji pravni pisac. Svojom neutrudivom marljivošću i dobrodušnom pripravnošću na što više posla može on služiti primjerom svakome, kojemu predstoji izpunjavanje dužnosti, naročito pravniku — teoretiku ili praktiku; o samom poslu — i to literarnom, jer o sudačkom ne kanim govoriti, a i kada bih govorio, mogao bih ga samo pohvaliti — moram tvrditi protivno. Cf. prvi dio, II. ovoga iztraživanja. Rušnov, Misli o reformi gradjauskoga parbenoga postupnika itd. u „Mjesečniku“ od god. 1897. u br. 1.—12.; u broju 1. str 12. tuži se, da se zakoni sve to, „nerazumljivije pišu, pa da se kod stvaranja zakona pazi poglavito na to, da bude u njem sve što znanstvenije izraženo; svaki sastavitelj zakona trsi se, da bude zakon zrcalom osobite njegove učenosti, a pušta sasvim s vida, da se zakon stvara ne samo za učenjake i pravnike, već za svakoga itd.“ „Zar nije možda tome krivo, što ne sudjeluju kod stvaranja zakona izkusni praktični pravnici, već većim dielom samo teoretici ili taki pravnici, koji ne imadu još dosta praktičkoga izkustva, pače što se nikako i malo uvažuju savjeti i predlozi praktičkih pravnika?“ Smisao i neosnovanost ovih tvrdnja razlaže se gore u tekstu; što se pak tiče nametanja pravoznanaca te potiskivanja praktičara, upozorujem na Rušnova Tumač gradj. parb. postupnika, str. VIII., gdje je pisac u svojoj praktičarskoj skromnosti „čvrsto uvjeren, da će i naše vrhovno sudište dati nižim sudovom pravac, kako se imadu odnosne u ovom komentaru iztaknute nepodobštine odstraniti“ itd. Onda nastavlja: „Ne bude li inače, morati će se zakonodavnim putem odnosne nejasne ustanove . . . protumačiti“. Dakle ili judikatura ima dobre volje prihvatiti mnienje Rušnova, ili neka ju prisili zakonodavac: tertium non datur. Zar ne, koli se nameću pravoznanci i kako su praktičari s malim zadovoljni?

[18] Cf. Heinrich Otto Lehmann, Die Systematik der Wissenschaften und die Stellung der Jurisprudenz, str. 1.—9. i vrlo pregledne tabele pri koncu. Cf. Lorenz von Stein, Gegenwart und Zukunft der Rechts- und Staatswissenschaft Deutschlands, nimalo ne dvoji o znanstvenoj naravi prava te veli na str. VI.: „Wahrlich, es denkt niemand daran, dem Recht seinen Werth zu bezweifeln. Was wären wir ohne die Rechtswissenschaft?“ Dr. Franjo J. Spevec, Pravna znanost, u spomenici 25-god. obstanka

Digitized by Google

o tom, da li teoretička ili praktička znanost.[19] t. j. da li joj je predmetom gola spoznaja po njezinom logičkom i kauzalnom vezu ili osim toga i uporaba tako dobivenih spoznaja na praktičke odnošaje života. Puštajući riešenje spora, kao amo nespadajuće, pozvanima,[20] neda se poricati, da pravo kao znanost svojim principom leži u praktičkom živovanju, da mu je svrhom uporaba na praktičke odnošaje. Odatle ipak ne sliedi zaključak naših „protuznanstvenjaka", da je **samo** uporaba, niti daljnji zaključak, da uporaba prava ne bi imala biti znanstvenom.[21] — Da se naime pravo može primieniti na praktičke odnošaje, mora ga primienitelj najprije poznati, ne samo zato, što se Petar ili Pavao ne bi ufao, da momentano potrebne norme ne izvadi iz rukava, vau s razloga, što je pravo abstraktni red, pak dakle pravotvorac i pravorabilac — kao taki — ne mogu biti istovjetni. Iz same okolnosti, što primienitelj mora pravo poznati prije same uporabe, ne bi dakako još sliedio dokaz za znanstvenost potonjega, jer i vještina, koja je ipak samo uporaba, hoće najprije biti naučena. Ali dočim se jednom postignuta vještina vrši mehanički, valja pravo pri svakoj pojedinoj uporabi proučavati, jer radi silnoga a ipak neizcrpivoga množtva njegovih ustanova, te uviek ničućih praktičkih slučajeva, na koje bi se imale primienjivati, nema govora, da bi uporaba prava bila gola vještina, neznanstvena djelatnost. Imade doduše priprostih duša, koje misle, da bi se svi u praktičkom životu mogući pravni slučajevi zajedno sa dotičnim uzornim rješitbama dali složiti u alfabetički registar, te kad bi se veličajna ta zamisao ostvarila, bez sumnje bi primienjivanje prava izgubilo svaku znanstvenu značajku, dapače ne bi bilo ni osobita kaka vještina, nego bi sa vještinom čitanja sačinjavalo jednu te istu skupinu . . . Medjutim će svaki primienilac prava izkusiti, da praktički pravni život nema tako jednostavna slučaja, u kom se ne bi nalazilo osim njemu svojstvenih i raznorodnih elemenata, te će izkusiti, da norma, koja bi se za upitni slučaj u prvi mah činila primjerenom, nešto drugi smisao dobiva, kada se uoči u odnošaju prema ravnomiernim ili obćenitijim normama; izkusiti će dapače, de se čovjek radi rješitbe kakoga prividno majušnoga slučaja mora zadubiti čak i u principija cieloga normativa. Primienjivanje prava predpostavlja dakle spoznaju cielokupne pravne materije po sustavnom joj razporedu i vezu, t. j. predpostavlja uočenje iste sa gledišta znanosti. Istina, za svaku primjenu ne će biti potrebno, da se

pravn. družtva u Zagrebu, str. XI.—XLII., passim. Wach, Handbuch, §. 14. Boitard, str. 1.—3. — Léon Hennebeiq, Philosophie du droit et droit naturel, str. 73. sqq.

[19] Polag Erdmanna, cf. Lehmann, str. 6. sqq. i primj. 1. Spevec, str. XIII., ne sumnja, da nije praktička znanost.

[20] Cf. Lehman, str. 9. sqq. Spevec, ibidem i dalje.

[21] Cf. Wach, Handbuch, str. 180. sqq.

Digitized by Google

pokrene ciela iurisprudencija, ali što će i kaki će slučaj praksa nabaciti, ne da se predviditi. Osim toga valja pomisliti, da pred praktičkoga pravnika dolaze raznovrstni slučajevi, u isto doba lagani i težki, u raznovrstne grane zasiecajući, pak tim načinom temeljito i svestrano znanje zahtievajući, koje se neda ad hoc priskrbiti, pak dakle mora svedjer biti pripravan iz sviju elemenata pravoznanstva. Ne samo dakle, da je primienjivanje prava znanost, nego i praksa pravnoga života neodoljivo sili, da bude znanstveno.

Ako se sada pozitivno pravo u oba svoja ogranka — kao normativ i kao primjena na praktički život — mora shvaćati znanstveno, nije drugačije ni kod postavljanja mu, dakle ni kod pravne reforme. Dapače se smije tvrditi, da je pravotvorstvo po obsegu svoga predmeta znanost mnogo šira, nego ona o pozitivnom pravu. Dočim se naime spoznaja i primjena potonjega sasvim naravno steže na pozitivno obilježene granice, slobodan je pravotvorac u mnogo većoj mjeri: njemu je pozitivno pravo samo jedan izmedju objekata spoznaje, ali se obzorje njegovo proteže i na inozemne pravne redove, na historiju i filozofiju prava: u prvom nastoji on kritičkim pogledom odkriti nedostatke, u potonjima traži primjera i pouke, kako da im doskoči. Istina, da pravotvornoj djelatnosti manjka elemenat primjene, te bi se u toliko vidilo, da je pozitivno pravoznanstvo obsežnije, ali kada se uvaži, da se pravni normativi razboritim načinom ne postavljaju, a da se ujedno ne skrbi za njihovu provedivost, t. j. za preduvjete primjene, onda se polje pravotvorne djelatnosti pokazuje u drugom svietlu. Pravotvorac mora moguće eventualnosti primjene što izcrpivije spoznati, pak ih obezbiediti s obzirom na razpoloživa (osobna, stvarna itd.) sredstva i dane okolnosti. Na šta li sve ne mora pomišljati, koliko kombinatornog duha i spekulacije razviti, da izmedju raznih nudećih se načina odabere one, koji su prema principijama reformatorne ideje, a pritom se ne protive zakonima dozvoljivosti! Ali podpuni obseg pravotvorstva ni tim nije obilježen; još ono ima jednu granu spoznaje, koje ne nalazimo u znanosti pozitivnoga prava. Ova potonja promatra pravo, kako jest u izviestnom prostoru i vremenu, predmet spoznaje ostaje jedan te isti, pravodavcu se nasuprot pod rukom mienja materija. On mora gledati, kako gube tvornu silu nazrievanja, koja su oličena u pozitivnom pravu — i gledati, kako se izdižu nove ideje, koje idu za preinakom postojećega, te za ostvarenjem u pravu budućnosti. Uslied toga se pravotvorčeva spoznaja ne samo množa za nekolike elemente, nego i time, što se valja obazrieti i na odnošaje, koji medju onima i sadanjim redom postoje ili bi nastati mogli. Osim svega toga ima zakonotvorac dužnost, da ne manjom obzirnošću prouči potrebitost i pravac reforme sa gledišta općega državnoga poredka kao i sa gledišta politike.

Digitized by Google

Prema tome nema sumnje, da pravotvorstvo po razgranjenosti predmeta na daleko nadkriljuje pozitivno pravo, kao što je izvan sumnje i to, da znanost pozitivnoga prava svojih spoznaja ne proteže baš na **one** elemente, koji su bitni i karakteristični pravotvorstvu. Možda je pozitivni rad ili pojedini mu dio tečajem vremena prestao biti potrebnim, šta više možda je očito štetan ili se kosi sa novijim političkim strujama: sve se to ne tiče onoga, koji se bavi pozitivnim pravom kao takim. On mora jednako pomno i savjestno spoznavati i primienjivati nepotrebne, štetonosne i politički bezsmislene norme sasvim onake, kake jesu i sa onim smislom, što im ga je umetnuo pravotvorac. Nipošto si ne bi smio dozvoliti, da iz inozemnih, historijskih itd. prava subtilnom kakom interpretacijom ili neizkrenom analogijom uvlači elemenata, koje je pravotvorac u svoje vrieme izravno ili neizravno izključio. Inače je nalik kriomčaru, s tom ipak razlikom, da je mnogo opasniji; kriomčaru sa barem nikada ne će odobriti njegovo nedjelo, dočim interpretacija — judikat, ma kako se protivila nakani pravotvorca, valja samo da se sakrije u propisne forme, pak joj je zaštita pravomoćja sigurna, te ništa više ne prieči, da u lanac konkretnoga pravnoga reda ne udjene nove karike.

F. Ostavljajući po strani djelokrug državnika-političara, koji u načelu ima ostati netaknutim, ne može se iz predidućega razlaganja zaključiti drugo, van da na strukovno sudjelovanje kod reforme u prvom redu može biti zvan samo onaj pravnik, koji materiju svoju shvaća, obradjuje, te praktički izvadja znanstveno, i to u cielom širokom obsegu pravotvorstva. Ne bi dakle već dotjecao pravnik, koji se ograničuje samo na pozitivno pravo, pa ma kako ga znanstveno spoznavao i praktikovao. Prema tome zar da pri djelu reforme odlučuju oni, kojima je pravo gola praktika bez znanstvene osnove? . . . Preostati dakle mogu kao aktivni pravnički učestnici reforme samo — ne budi nikome potužno! — znanstvenjaci, bili oni teoretičari ili praktičari. Po naravi stvari ovi potonji, istina, manje sudjeluju, ali ne zato, što bi ih preuzetnost učenjaka priečila, van što po svom pozivu nemaju prilike ni vremena, da se znanstvenom stranom prava bave u onoj prostranoj mjeri, koja se prema gore razloženom za reformatorno pravotvorstvo ipak tražiti mora. Ali sve da se kod stanovite reforme mimoidje praktički pravni sviet, koji stoji na visini svoje zadaće, ne valja ipak misliti, da bi toga radi reforma zagrezla u bezobzirni teoretizam. Pravna teorija zna vrlo dobro, da predmet njezine spoznaje imade svoj princip u praktičkom životu, a zna i to, da će se od čiste spekulacije očuvati samo onda, ako svoje teoreme o praktički život omjeri, prije nego ih konačno postavi. Pravna teorija, koja se ne osvrće na praksu, nije ni za dlaku bolja od praktike, koja ignorira teoriju. Tim ne mislim tvrditi, da bi učenjaci posve nadomieštali praktičare, nego samo upozoriti na neosnovanost onoga nazrievanja, po kom bi se putevi pravne

Digitized by Google

znanosti i praktike na toliko razilazili, da se ni ne sastaju; osim toga sam želio izpostaviti, da izmedju pravne teorije i prakse nema opreke, jer obe djeluju prema istoj točki; izmedju teoretika i praktika dakako može doći do antagonizma, nu samo kod onakih, koji ne shvaćaju, što je pravo.

G. Tim bi bili iztaknuti glavniji stvarni momenti, koji odlučuju kod reforme gradjanskoga parbenoga postupnika. Što preko toga leži, spada već u područje aktuelne politike (naročito pravosudne). Ako se sada unatoč tome dotičem meritorno i jednoga aktuelnoga političkoga pitanja, naime: da li da se reformira na jednoč ili postupice?, činim iz razloga, što na riešenje njegovo utiču u ne maloj mjeri i čisto pravoznanstveni obziri, koji osobito onda pažnje zaslužuju, kada se političar-državnik kao taki možda nalazi u bludnji. Često se čuje s te strane, kako se ne treba s reformom nagliti, nego „malo po malo", da se svi oni, kojih se tiče, užive u nju i tako pripreme za novo postupanje u svim stvarima. Kako se vidi nije to ništa drugo, nego političarska varijacija poslovice „natura non facit saltus". Da li ova u prirodoslovnom poredku imade osnova, ne spada amo, ali toliko stoji, da u „prenesenom djelokrugu", osobito politike, pokadkada prieči normalni tok zbivanja. Ako li stoji, da je reforma postupnika potrebna u cielokupnom parničenju, ako joj je pravac jasan, ona sama pravno dozvoljiva, te ako ni politički obziri, osim jedinoga „natura non facit itd.", ne govore proti njoj, onda je ponajprije nelogično, kada se izkazanoj to cjelovitoj potrebi udovoljuje samo djelomično. Ta se nedosliednost neda zbrisati namjerom, da se obćinstvo sredstvom djelomične reforme priuči na obću, jer na ono, šta mu treba, s mjesta se čovjek priuči, dapače i prije, nego se potrebi počme udovoljavati: potreba je ipak jedna od predpostava udovoljenja. To vriedi naročito ondje, gdje se poduže mora čekati na udovoljenje, kao što je upravo slučaj sa gradjanskim parbenim postupnikom. Ako čovjek skapava od gladi, valjda se ne bi imao priučavati na zasićenje time, što bi mu se u podužim razdobjima pružao po jedan zalogaj. Medjutim „priučavanje" na reformirani postupnik nije samo nelogično, nego i na krivim premisama osnovano. Veli i umstvuje mnogi državnik-političar: neka se dade prilike svima onima, koji će provadjati novo postupanje, da si prisvoje njegov ustroj i mehanizam u malom, pak će ga kašnje tim lakše rabiti u cielosti. Radi se onda tako, da se po reformiranom načinu izprva dade sudovati samo u nekim skupinama gradjanskih parbenih stvari, naročito takih, kojih predmet sačinjava omanju gospodarstvenu vriednost. Uzme li se sada, da je pokusna ta perioda doista neizbježiva, kao što nije, to se nikako neda opravdati, da se sudci, odvjetnici itd. vježbaju na trošak „malih ljudi". Istina, medju malim parbenim stvarima pripada ih sad više, sad manje i gospodarstvenim moćnicima, pak šteta pokusnoga postupanja može zadesiti ove kao i male ljude, ali razlika je u tom, što mala vriednost kod siromašnijega predpo-

Digitized by Google

stavlja imetak, a kod dobro stojećega samo dio njegov. Držim, da bi se vježbanja, ako baš pod svaku cienu moraju biti, imala obaviti na teret države i svakako prije,[22] nego se uvede reforma. U ostalom zar se ne vježba već četvrt stoljeća po bagatelnom postupniku i to baš u pravcu namišljenih općenitih reforma? . . . Imade jedan način, koji čini pokuse nakon uvedenja reforma suvišnima, a sastoji se u tom, da se reformatorni normativ uredi tako, kaka bi ga primienjivaoci, koji dakako moraju vladati svom općenito nuždnom i strukovnom naobrazbom, lahko shvaćali. Biti će to slučaj, ako se kako glavna tako i pobočna načela novoga procesa, bila konstruktivna ili tehnička, postave svom jasnoćom te posljedice iz njih potegnu strogo logički, iznimke pak izdignu jednako nedvojbeno. Tada cieli postupnik biva prozirnim; ko se njim bavi, brzo ga providi, promatrao ga u posebnim ili općenitim ustanovama: savez izmedju jednih i drugih teče neprekidno, pak logički disciplinirani duh promatraoca-primjenjivaoca nema potežkoća, da se razabere.[23]

H. Sustav, po kom bi se s izgledom na uspjeh dalo pristupiti reformi gradjanskoga parbenoga postupnika, sliedi iz prediućih razmišljanja. Prva bi zadaća bila, da se točno spoznaju nedostatci i prednosti sadašnjega procesa, jer inače se ni približnom sigurnošću neda ustanoviti, da li u obće treba reforme, te ako već treba, da li djelomične ili posvemašnje.[24] U tu se svrhu traži duboko proučavanje postojećega procesualnoga reda zajedno sa svim onim elementima, koji su na njegov zasnutak uplivali i traži se mnogo neodvisnoga, ničim nezaslieplienoga kritičkoga duha. Taj posao spada u prvom redu na znanost civilnoga procesa, koja se pri tom, kao praktička znanost, svedjer mora obazirati na izkustva procesualne praktike. Na žalost se mora tvrditi, da znanost nije odgovorila svom opredieljenju,[25] radi čega ni dandanas, nakon gotovo pô stoljeća ponajviše ne poznajemo svoga postupnika.[26] Liepi početak, odmah u vrieme njegova

[22] Cf. Rušnov, Misli, u „Mjesečniku“ od g. 1897., str. 14.

[23] Cf. primjetbu 12. ovoga pogl. Leonhardt, sv. l. l. c. još veli: „. . . . nur sie (sc. die konsequente Durchführung der Principien) hat es möglich gemacht, dass die zur Handhabung des Gesetzes berufenen Präsidenten, Richter und Anwälte in völlig neue Verhältnisse sich leicht fanden und die Rechtsstreitigkeiten einen nicht behinderten Lauf nahmen“.

[24] Cf. Manceile, str. 6. „Il n'est pas rare, en effet, de trouver, dans les Annales parlementaires, des plaidoyers chaleureux en faveur d'une réforme complète. Mais, comme si ce travail dépassait leurs forces, ou si les obstacles qui pouvaient se dresser devant eux avaient émoussé les plus grands courages, ils ont généralement, et à la hâte, couru au plus pressé, en faisant quelques réformes partielles destinées à donner à l'opinion publique un semblant de satisfaction“.

[25] Vidi „prvi dio“ II.

[26] Cf. Rušnov, Tumač, str. I.—VIII. („Pripomena“) passim.

Digitized by Google

uvedenja učinjen, budio je još ljepše nade u budućnost i obećavao, da će se na putu spoznaje krepko poći dalje. Ali prvi korak unapried ostade i jedini, dapače izgleda, kao da je tečajem vremena natrag učinjen. Pod takim okolnostima ostade praksa bez prirodnoga vodića, pak u svom i onako tiesnom krugu individualizovanja pravnih slučajeva nije po gotovo mogla doprinašati sustavnoj znanstvenoj spoznaji ni onoliko, koliko bi u sretnijim prilikama mogla. Ona si potraži oslona u judikaturi austrijskoj i tim naravno prestade biti tumačem domaćega postupanja.[27] Uslied toga nije posve bez komike, kada se sa nekih strana traži odriešita reforma cieloga postupnika ili stanovitih mu dielova, jer to ipak predpostavlja, da dotičnik savršeno i kritički poznaje sadanji proces. Može se misliti, u kaki krivi položaj bi došao reformator i šta bi izradio, kada bi se stavio na posao prije, nego mu je zemljište utrto. Da ne dodje do toga, valja dakle u prvom redu pozabaviti se još nešto malo sa tim našim starim privremenim postupnikom.

Taki se način možda ne će obćenito sviditi; prigovoriti će se, da je suvišno, na proučavanje trošiti vrieme, kada je parbeće se obćinstvo i bez studija došlo do uvjerenja, da postupanje treba pojeftiniti, pospiešiti, pojednostaviti itd. Eto dakle: „naš je postupnik samo za bogataše dobar, a inače trom i pun formalizma“, zaključuju „reformatori po što po to“.[28] Oni po tom iz onoga, što bi imao možda biti pravac reforme, zaključuju i na potrebitost joj, što je gotov sofizam. Dovoljno je naime upozoriti na okolnost, da na tromosti, skupoći itd. sudovanja ne mora biti, pa ni nije uviek postupnik po sebi kriv, van drugi kojekaki razlozi;[29] kada bi se ipak reformirao, što bi se dakle dobilo? Ustanovljenje pravca ne može prema tome biti prva, nego tek druga zadaća umno uočene reforme. Zadaća ipak nije lahka i prem u izkazanoj potrebi ima nekoga putokaza, često će se ukazati nužda, da drugim smjerom udari. Razlog tome može biti u samom procesu, ali i izvan njega, naročito u ostalim pravnim uredbuma države ili u političkim obzirima. Odatle se već vidi, da opredieljenje reforme uvjetuje takodjer proučavanje, koje je tim teže i obsežnije, što mu predmeti stranom leže izvan područja procesa i što se sa izvjestnim pravcem moraju ujedno izpitati i predpostave uspješnosti, koja se očekiva, ako bi se njime udarilo.

---

[27] Vidi „prvi dio“ II.

[28] Cf. M. Seligman, Les réformes dont notre procédure civile est susceptible, str. 5 sqq. tuži se na „esprit réformateur de nos jours qui veut renverser tout, sans pouvoir édifier rien“ pak nastavlja: „Sans avoir approfondi l'utilité de la procédure, par une espèce de maladie du siécle, il la condamne, il la flétrit des noms de chicane etc.“

[29] Vidi „prvi dio“ II.

Digitized by Google

Treća zadaća kod reforme jest napokon konstrukcija naumljenoga postupnika, odnosno pojedinih mu dielova, ovo potonje za slučaj djelomične reforme. Pošto je civilni proces praktička uredba sa opredieljenjem, da udovoljuje važnoj skupini interesa gradjanskoga života, to ni za zasnutak njegov, dotično reformu ne mogu biti mjerodavni kojekaki abstraktni, nego konkretni momenti. Toga radi niti glavne misli, niti detailna njihova izvedba ne smiju biti dedukcije iz filozofsko-pravnoga kakoga procesa, nego teći iz vladajućih odnošaja. Istina, ravnalo je to dosta obćenito, ali kada se uoči zajedno sa izkazanim potrebama i pravcem, kada su granice dozvoljivosti točno obilježene, a izvedivost se naumljenih osnova svedjer drži na umu, onda reformator može jasno viditi staze, kojima mu je poći. Medjutim se ne da poreći, da bi tim načinom reforma znala zaostati iza očekivanja. Jer ni ne gledeći na to, da sada tek nastaje tegobni reformatorni posao u užem smislu, t. j. umne one operacije, koje idu neposredno za konstrukcijom normativa, posao nije lagan ni s toga, što se naročito za detailne odredbe nameće sva sila raznolikih obzira, koji se ne dadu tako jednostavno u sklad dovesti sa glavnim načelima. Osim toga reforma, kao svaki pravotvorni podhvat, jest korak naprema neizvjestnosti. Ma kako se na konkretne preduvjete pazilo i ma kakom se oštroumnom predvidljavnošću nove odredbe zasnivale, vjerojatnost nije nikada izključena, da se ne izkažu neprimjerenima ili nedostatnima za faktične odnošaje, na koje bi se imale uporabljivati. Da se tome po mogućnosti doskoči, obziran pravotvorac ne će propustiti, da ne izpita, nisu li pod analognim preduvjetima u drugim državama uvadjane reforme i ako da, kakim su plodom urodile. Tamo postizavani ili nepostizavani uspjesi pružaju onda domaćem reformatoru skupocienoga materijala za konstrukciju naumljenih normativa. Može se u ostalom u tom smjeru poći i nešto dalje, te se na inozemne uzorke obazirati i prije, nego su prokušani u praksi, ali opet samo onda, ako postoji analogija izmedju tamošnjih pravotvornih preduvjeta i domaćih, te ako je strani pravotvorac tekom podužih perioda svoga državnoga života i u većini prilika zasvjedočavao svoju pozvanost, da ostalima služi primjerom. Medjutim ovi načini izpomaganja zahtievaju dosta točno poznavanje stranoga pravotvorstva, u prvospomenutom slučaju i strane prakse, u oba pak slučaja poznavanje sviju onih elemenata, koji su mjerodavni bilo kod stvaranja dotičnoga novoga pravnoga normativa u inozemstvu. Da se prema tome najodlučnije mora osuditi prosto preuzimanje inozemnih pravnih uredaba, razumije se samo sobom; razlog, koji se zato navadja, naime „što je dobro za velike civilizovane države, dobro je i za nas“, jest naskroz pogriešan, te u stanju, da uzrokuje mnoge nepodobštine.[30]

[30] Cf. primjetbu 11. nazočnoga poglavlja.

Digitized by Google

Jamstva, što se dobivaju uvažavanjem domaćih i stranih prilika, znatno se učvršćuju, ako se pazi na pouku, što ju sadrži historija civilno-procesualnoga pravotvorstva. Gradjanski parbeni je postupnik starodavna uredba, pak se je obzirom na svoju praktičku svrhu morao podvrći reformi svaki put, kada bi to zahtievale prevladavše prilike. Svaka od tih reforma — predpostavljati se mora razboritim načinom — nastojala je, da postupak preudesi za potrebe stanovite vremenite periode. Poviest dakle pokazuje, kako je proces bio uredjen za pojedina razdobja, kako je odgovarao reformatornim namislima, kako je i zašto počeo bivati nedovoljnim, te konačno, kako se je i zašto opet morao reformirati. Ali i u protivnoj predpostavi, t. j. ako se po koji put nije reformiralo prema razboru, historija uči, u čem se je sastojao taj nerazbor i daje pravotvorcu mogućnost, da ga razpozna i tako izbjegne neprilikama, koje redovito izaziva. Historija civilno-procesualnoga pravotvorstva najposlije pruža još jednu veliku dobit: pokazuje naime, koje su potrebe, reći bi, prirodjene pučanstvu; u kakim se prilikama u obće i redovito nalazi, te pokazuje u drugu ruku, što je tude prolaznoga i slučajnoga. Historijski studij u tom smieru jest valjda najsigurnije sredstvo proti lahkomislenom i površnom reformiranju, jest postojana opomena proti uvadjanju kojekakih čisto spekulativno isliedjenih norma i konačno daljnje jamstvo, da reforma ostane na zemljištu istinski domaćih konkretnih, a ne tudjinskih prilika, pak tim načinom doprinese ostvarenju praktičkoga principa gradjanskoga parbenoga postupnika.

Sliedeće se teoretičko iztraživanje mora u glavnom takodjer osloniti na netom razloženi sustav, što ipak ne izključuje, da razpored predmeta ne dobije u nekoliko drugoga lica. U predidućim se je razmišljanjima radilo o tom, da se elementi civilno-procesualne reforme predstave onako, kako su samim pojmom dani, sada se pak imade gledati, kako bi se predočba učinila što pristupnijom za shvaćanje; da sgodan razpored može mnogo tome doprinieti, nema sumnje. Mislim, da će naumljenoj svrsi odvarati, ako najprije kritički promatram vriedeći sustav našega gradjanskoga parbenoga postupnika, te dobivši odatle uvjerenje o potrebi reforme i razabrav njezin pravac, u historijskim i važnijim inozemnim postupnicima potražim pouke za konstrukciju reforme, koja odgovara domaćim okolnostima. Sve to zajedno sa elementima reforme, koje sam pod I. razložio, sačinjava „prvi dio“. „Drugi dio“ sadržavat će pokušaj, kako bi se reforma zasnovala, dočim u „trećem dielu“ kanim o nekim predpostavama (sudstvu, odvjetničtvu itd.) govoriti, koje smatram nuždnima za uspjeh reforme, kako si ju zamišljam ja.

Digitized by Google

Moderna proizvodnja.

Napisao dr. **Stjepan Posilović.**

Moderna proizvodnja počiva na privatnim poduzećima i plaći rada uz izdašnu diobu radnje i prodaju proizvoda. Zove se individualističkom ili kapitalističkom proizvodnjom u oprieci prema kolektivnoj (skupnoj), kakovu žele socijaliste, u kojoj bi vlastničtvo nad proizvodnim sredstvima pripadalo cjelini, pa bi prestalo i privatno vlastničtvo nad tim sredstvima kao i privatna poduzeća.

Privatna poduzeća osnovana su na podlozi slobodnog vlastničtva i slobodnog natjecanja. Privatna se poduzeća opravdavaju time, što dobit, koju crpe poduzetnici, služi poticalom za gospodarstvene napredke. Leži u interesu poduzetnika, da si odabere sgodno sjedište za proizvodnju, da uredi tjeranje posla shodno i što jeftinije, da si osigura prodju robe kroz tehničke napredke u proizvodnji, kroz proizvadjanje boljih vrsti robe, ili da nastoji udovoljiti što većma željama kupaca. Time se omogućuje jeftinije i pravilnije podmirenje trošaca i veća stalnost u cjeni.

Bitna načela poduzeća jesu, da poduzetnik osnuje poduzeće, budući za to u tehničkom i trgovačkom smislu spreman, da uloži nuždnu u to glavnicu, i da uzme na temelju slobodnog ugovora za plaću radnike u svoje poduzeće.

Odkad para radi pri poduzećima i tjera bezbrojne makine, ta moderna sredstva proizvodnje, odkad su pomoćju munjine i inih sila ustrojeni mnogi motori i faktori proizvodnje dobara, odtad se nastoji pomoćju velesile glavnice proizvodnju sve više usredotočiti, sve više povećati. Kraj toga biva sve težim položaj manjih posjednika i obrtnika, jer ih velika obrtna poduzeća i veleposjed svojom materijalnom snagom nadkriljuju, usljed česa mnogi propadaju, čime se smanjuje broj manjih samostalnih gospodarstva, a umnožava broj radnika, odnosno neposjedujućih.

Sadanji gospodarstveni red ide za što moguće podpunijim razvojem postojećih sila, i za tim da se što više umnožaju i što većma izrabe sredstva proizvodna. Na tom polju premnoga tehnička iznašašća i usavršenja produkcije kraj ostalih važnih sudjelujućih činbenika dosegoše doista nenadano visok stupanj. Ali i gospodarstveno uredjenje čitavog posla, bolje izrabljivanje vremena, sila i sredstava, zatim u veliko razviti odnošaji prometa i komunikacionih sredstava, zatim ojačanje činitbene snage radnika, sve to doprinielo je usavršenju moderne proizvodnje. Dakako da mu postoje i loše strane u pohlepi za dobitkom, špekulacijama, nesavjestnom postupanju.

Često prispije proizvodnja na loše staze, nastupa bezobzirna konkurencija, i izrabljujuća monopolizacija. U nadmetanju pri proizvodnji, tko

*

Digitized by Google

će jeftinije raditi i prodavati, zlo prolazi maloobrtnik, koji radeći rukom ili prostim orudjem ne uzmogne natjecati se sa proizvodima tvornica.

U bitnom se opaža sljedeći razvoj moderne proizvodnje. U početku maleni podhvati pojedinaca, koji su radili više po naručbi i za lokalne potrebe, medju kojima je daleko najzamašniji bio broj malenih podhvata, s vremenom napredovahu. Počela su malena poduzeća pretvarati se pomalo u viša. Počele su se stvarati moćne glavničarske udruge u raznim oblicima javnih trgovačkih, komanditnih, akcionarnih družtava, zadruga, kojih članovi jamče neograničeno ili ograničeno.

Kad je usljed toga proizvodnja u veliko napredovala i obće takmenje zauzelo silni zamašaj, zasnovane su nove vrsti družtava poduzetnika, karteli, kojima nastoje članovi osigurati si proizvodnju i prodju te povoljne cjene dobara i obraniti se proti štetnim posljédicama razuzdane konkurencije.

U novije doba primaju takova karteliraua družtva i rádnike u svoje kolo, da se osiguraju proti strike-u istih, pa da i njima osiguraju povoljne plaće rada.

Naprama družtvima poduzetnika stoje udruge radnika (po uzoru trades unions u Englezkoj), koji nastoje, da si proti velesili umnožane i ujedinjene glavnice osiguraju povoljne plaće i svoju privredu.

Prije se je proizvadjalo pravilno za pojedino, ili za pojedina, nu opredieljena, tržišta, pa je bila usljed toga i poduzetnicima lakša špekulacija. Danas usljed silno razvitih sredstava komunikacionalnih se proizvadja ne samo za bliža ili lokalna već i za udaljena tržišta, dapače za svjetska tržišta. Dapače gospodarstva čitavog svieta stupaju sada u očajno medjusobno natjecanje. U Europi se prodaju američka žita, pa snizuju cjene domaćemu proizvodu itd.

Ogroman razvoj gospodarstvenih prilika zadnjih desetgodišta proizveo je pojave, pred kojima stojimo zapanjeni, i koji prkose svim dosadanjim izkustvima. Mi imademo svega, što se traži za materijalnu sreću naroda, imamo ljudi, dobara svake vrsti, pa i novca. Upravo bajne novčane gromade usredotočene su u rukama mnogostrukih milijunaša starog i novog svieta. Pa ipak je obća tužba na lošo gospodarstveno stanje. Nije nedostatnost proizvodnih sredstava uzrokom gospodarstvene krize, u kojoj se sada nalazimo, nego obratno ogromno i preko svakoga očekivanja iduće olahkoćenje proizvodnje sredstvom makina i drugih iznašašća, i ogromno razgranjenje komunikacionalnih sredstava kao i pojeftinjenje istih, koje čini, da će tako rekuć prestati i udaljenosti igrati ulogu u gospodarskom pogledu.

Taj proces je ali jošte tekar u razvoju. Što će istom biti? Napredak naravoslovnih znanosti će dovesti do posljedaka, kojih sada možda niti ne slutimo.

Digitized by Google

Što će još silni napredak kemije, dokle će iznašašća na proizvodnji seći, u kojoj će se mjeri izrabiti za proizvodnju još neobradjena zemljišta, kojih ima jošte sva sila u raznim stranama svieta, u kojoj će mjeri uvoz odnosnih stranih proizvoda potiskivati domaće, tko bi to mogao sada predvidjeti?

A tek uplivi velesile glavnice!

Velike glavnice omogućuju, da se usredotoče poduzeća, i dosegnu veličinu, koja mora svakomu biti napadna. Orijaška poduzeća, koja zabavljaju mnoge tisuće radnika i rade sa silnim milijunima, nisu danas osamljena. Uzmimo n. pr. samo ogromno poduzeće Kruppovo u Essenu za lievanje topova, koje zabavlja preko 10.000 ljudi.

Težnja proizvodnje, da se razvija na veliko, da time snizi troškove proizvodnje, da proizvadja u massi, potiskuje sve većma malene i manje podhvate, koji usljed toga postepeno padaju ili dolaze u ovisni naprama velepoduzeću položaj. Odatle težka borba tako zvanih malih ljudi, maloposjednika, maloobrtnika, malenih trgovaca za obstanak.

Okolnost ta, da se pojedinci u ovoj sveobćoj gospodarstvenoj trzavici težko održe, sili na associjacije, razna udruženja podhvatnika, da si time namaknu nuždnih glavnica, sirovina, orudja, da si pojeftine vjeresiju itd.

Udrugarstva (Genossenschaften) zauzela su zamašaj, koji je ogroman, i to ne samo glede obrtnih već i ratarskih udruga. Pa to je i nuždno, jer samo tako mogu se barem za dogledno doba uspješno braniti proti svemoći velikih podhvata.

Padanje malih samostalnih eksistencija, sve više rastuća koncentracija proizvodnje, umnožali su i broj radnika, i ratarskih i industrijalnih.

Moderna proizvodnja stvorila je na drugoj strani socijalizam. Silni bo napredak u svim granama posiovnim i zanimanjima ljudskim nije uvjetovao i napredak u pogledu uvjeta za materijalni obstanak državljana. Na jednoj strani prirast velikog imućtva, premoći, velesile, koncentracija u podhvatima, a na drugoj rastenje siromaštva, biede, potištenosti. Zato se dižu težke tužbe siromašnih razreda proti imućnima i posjedujućima, i množe družtvene socijalne oprieke, kojima nije moći kraja predvidjeti.

Moderna proizvodnja, kako je jur gori spomenuto, ne ograničuje se lih na naručbu, ne samo na mjestne potrebe, nego proizvadja i za udaljena svjetska tržišta, što je omogućeno usljed silno razvite komunikacije po čitavom svietu. Time se uvećavaju i nezgodni slučajevi i iznenadjenja i krize. Sve takove krize ili obustavljaju, ili ograničuju poduzeća i poslove.

Svaka gospodarska kriza ili trgovačka čini sad ovaj, sad onaj krug, tjerajući gospodarstvo, bezimućnim, te se usriedotočnju glavnice sve većma u rukama većih glavničara, koji postepeno gutaju slabije, a ostaje brojevno rastući proletarijat u bjedi, čiji se članovi ne mogu gospodarstveno podići.

Digitized by Google

Ta nužda sili i radnike, da se i oni nastoje udružiti, kao što ima mnogo takovih družtava u naprednim državama pod raznim imenima, Gewerkvereine, trades unions, syndicat d'ouvriers, associations ouvrierès, da si izvojšte od radodavaca što povolnije uvjete rada, a napose plaću, i da se brane proti štetnom izrabljivanju rada sa strane poduzetnika.

Nu tek moderna proizvodnja je podigla proizvodnju dobara do velikog stupnja usavršenja baš usljed mnogih makina i inih sredstava, s kojima ne razpolagaše dosadanja produkcija.

Za proizvodnju, za koju je prije trebalo mnogo ljudi i mnogo vremena, treba sad malo ljudi i malo vremena. Sve brza, sve hrli letimice.

Jer su troškovi proizvodnje sadašnje pojeftinili, jer se proizvode mnoga dobra en masse, mogu i potrebniji razredi uživati i nabaviti takovih dobara, što njima ne bijaše moguće prije, jer je nabava bila preskupa.

Nu usljed tog proizvadjanja dobara en masse vlada silna, često neobuzdana konkurencija u poslovnom svietu. Odatle nastaju često krize za mnoge peduzetnike, ali i šteta za trošce, koji usljed toga dobivaju doduše jeftinu, ali i nesolidnu robu.

Da reasumiramo! Rastuća koncentracija glavnice i podhvata, koncentracija radnika u većim obrtnim sjedištima, silno razgranjena i usljed toga pojeftinjena komunikacija, napredovanje velikih, nazadovanje malenih, i obća nesigurnost podhvata, trzavica sveobća na tržištima, konkurencija ne samo lokalna nego i svjetska, rastuća težnja industrije za velikom industrijom, premoć družtvena i uplivi na državnu upravu u rukama manje ljudi, a naprama tomu sve veća ovisnost na strani ogromne masse pučanstva — uz rastenje veleposjeda i veleobrta postepeno padanje i nazadovanje malenih ljudi i radničko sve akutnije postajuće pitanje: to su značajke moderne proizvodnje i crta na kraju orijaškog devetnaestog stoljeća u narodno gospodarstvenom pogledu.

Modernoj proizvodnji dali su novi pravac njezina dva najvažnija činbenika, naime glavnica i rad, koji su postali u novije doba neprispodobivo intenzivniji nego li bijahu ikad prije. Glavnice su u veliko napredovale naprama prije, a i rad se je usavršio, pa će o tim činbenicima biti niže pobliže spomena.

Rekosmo jur u uvodu, da moderna proizvodnja počiva u bitnom na kapitalističkoj individualističkoj proizvodnji, na slobodi vlastničtva i rada, i slobodnom natjecanju, pa će se o tim preduvjetima sadašnje gospodarstvene proizvodnje posebice razpravljati, čim bude ponajprije iztaknuta razlika izmedju velikih i malih poduzeća.

Velika i mala poduzeća.

Prema obsegu proizvodnje djele se poduzeća u velika i manja. Pod manjima razumjevamo t. z. srednja i malena poduzeća. Srednja poduzeća

Digitized by Google

su ona, gdje poduzetnik upravlja ali i radi takodjer, rabi i radnike u manjem broju i gdje sredstva proizvodnje nisu znamenita. Ovamo se mogu poredati: veći obrtnici, srednji zemljištni posjed itd. Maleno poduzeće je, gdje poduzetnik uviek i sam radi, odnosno kad je više posla, uzme 1—2 radnika.

Za manja poduzeća je značajno, da je kod njih proizvodnja u obće manja, da proizvode za lokalne potrebe, da je dioba radnje i upotreba makina malena.

Manja poduzeća su koristna sa više razloga. Tu je tjesnije svezan poduzetnik sa poduzećem. Poduzetnik sam rukovodi posao, njegovo oko sve nadzire, on nastoji, da što jeftinije proizvodi, a da što više na trošku proizvodnje prištedi. Manja poduzeća hrane mnoge samostalne obitelji, i to često bolje, nego li se može hraniti radnik iz svoje zaslužbe. Manji poduzetnici sačinjavaju tako zvani srednji stalež, koji je vrlo nuždan u državi, da podržaje ravnotežu medju imućnim i neposjedujućim slojevima. Srednji stališ je i u političkom pogledu važan, jer sačinjava većinom konzervativne elemente.

Manja poduzeća i tvore u većini evropskih država glavnu proizvodnu snagu, pa je sretna zemlja, gdje se uz primjeren broj velikih podhvata nalazi velik broj manjih poduzeća, koji osiguravaju materijalni obstanak tolikim državljanima, koji su sretni, da su na svom vlastničtvu samostalni gospodari, da hrane odatle sebe i djecu, a da ne moraju udisati štetnu paru makina tvorničkih.

Ali težište napredka gospodarstva državnog leži u razvoju velikih podhvata. Ti zabavljaju velik broj radnika u radionah svojih, i time im pružaju mogućnost obstanka, oni nabavljaju mnogo sirovina, kojih vriednost time raste, oni plaćaju državi visoke poreze, oni proizvadjaju po mogućnosti jeftinije a često i solidnije proizvode, nego li bi to mogla proizvadjati mala poduzeća, oni su rek bi veliki rezervoar, odkud na toliko malih podhvata odtiče korist.

Bez njih se ne bi moglo naprosto biti, jer ima mnogo proizvoda, koji se ne dadu u obće, ili ne tako dobro, a niti tako jeftino u manjim podhvatima proizvadjati. Pa tako vidimo, da bogatstvo Englezke, Francuske, Njemačke ima glavni svoj razlog u znatnom razvoju velikih podhvata.

Za velike podhvate treba velikih glavnica, i velike prodje, a bez tog dvojeg ne mogu se ni osnovati a niti uzdržati veliki podhvati. Važne su za podignuće poduzeća i mjestne okolnosti, jer u jednom predjelu ili mjestu ne ima u obće uvjeta, da se osnuje veće industrijalno poduzeće, dočim u drugom ima za to potrebitih uvjeta. Poduzeća, koja izradjuju stvari, što ih malo trošaca nabavlja i treba, ili koja po naravi produkta nisu prikladna za proizvodnju u veliko, ili gdje ta proizvodnja nedozvo-

Digitized by Google

ljuje podpuno izrabljenje diobe rada, ili nije dosta brza, ili dosta jeftina naprama poduzeću manjem, moći će se osnovati tek kao manja.

U tom leži baš i naravlju odnosnog posla skopčana granica, dokle se mogu razviti veliki podhvati, pa što leži izvan toga, preostaje i preostati će i u buduće malenim podhvatima. Jer da nije toga, tad bi veliki podhvati još u daleko većoj mjeri potiskivali malene, kojima bi obstanak tada još problematičniji bio.

Gospodarstva i podhvati diele se dalje u ekstenzivne i intenzivne. U u prvima se rabe jeftinija manje izdašna, u potonjima skuplja ali iždašnija proizvodila.

U novije doba, razumije se samo sobom, nastoji se sve većma uvesti intenzivna gospodarstva.

Obzirom na to da li poduzeće ima pojedinac ili njih više, luče se poduzeća u inokosna i družtvena. Osobito ova potonja su uznapredovala u novo doba, odkad su zakonima trgovačkim normirane trgovačke udruge, a napose su se podigla dioničarska družtva i gospodarske moćne zadruge (Genossenschaften). Velika moć glavnice, kojom razpolažu takova poduzeća, daje im intenzivna uvećana sredstva proizvodnje.

Od važnosti su i t. zv. javna poduzeća korporacija kao: države, občina, pokrajina itd.. koja izvadjaju podhvate, koji imadu ili občoj koristi ili barem interessom množine ljudi služiti, i koja kao takova treba da budu zaštićena od mogućih izrabljenja privatnih poduzeća. Tako se izvadjaju vodovodi, obća razsvjeta itd.

Sloboda vlastničtva.

Jedan od bitnih oslona, koji se traže u gospodarstvenoj proizvodnji, jest, da vlada sloboda vlastničtva, koja je sa slobodom i individualnošću čovjeka uzko skopčana. Na slobodnom vlastničtvu počiva i mora počivati i moderna proizvodnja, jer u njemu leži ne mala garancija napredka gospodarstvenog. Čovjek je marljiviji, oprezniji i štedljiviji u svakom radu i poduzeću, kad znade, da će biti njegovim, što uradi ili uštedi, da će on i njegovi, kojima to kani namieniti, uživati plodove tog rada i štednje, dočim bi pri skupnoj proizvodnji nastojao svatko oteti se radu. U privatnom vlastničtvu pazi oko gospodarevo, pri skupnom pazi na to mnogo očiju, ili i ne pazi. Sa privatnim vlastničtvom razpolaže jedinstvena volja gospodareva, dočim gdje ima više gospodara, biva to jedinstvo poremećeno od toliko glava, kojih bi svaka rado možda što drugo, a ipak nijedna nebi pravo hotjela podpunu odgovornost na sebe uzeti. Vlastnost veže čovjeka tjesnije sa obitelju, kućom, domovinom. U privatnoj vlastnosti se predmeti bolje izcrpljuju, nego li bi to bilo u skupnoj. Da ne ima slobodnog vlastničtva, nebi bilo ni toliko glavnica, a čim bi bilo manje glavnica, bilo bi i manje prilike za privredu, naročito za radnički sviet.

Digitized by Google

Ali i sloboda vlastničtva ne djeluje uviek povoljno, pa ima i ona slabih strana, opet kad se razviju loše strane ljudskog bića: sebičnost, pohlepa za dobitkom. Često ljudi zaslieplieni težnjom za bogatstvom, ne vide nikakovih granica u sticanju imovine, ne poznaju pravičnosti, ne obaziru se na potrebe i biede drugih, nego hoće da svakog u svoju korist izrabe i izcrpe.

Odatle se i radjaju mnogi protivnici slobode vlastničtva, kojih je vazda bilo, a kojih je broj naročito sada porasao u socijalistima i komunistima, koji žele, da prestane posvema slobodno vlastničtvo, naročito na svim sredstvima proizvodnje, o čemu će biti spomena naknadno kod glavnica.

Slobodno natjecanje.

Moderna proizvodnja počiva na načelu slobodnog natjecanja. Slobodno natjecanje se sastoji u tom, da svako privatno gospodarstvo u granicama prava i morala nastoji u prometu polučiti što veću korist. Ono nuka svakog, da se laća posla, za koji se osjeća najsposobnijim, i da nastoji nadkriliti druge radnom vještinom, znanjem, okretnošću, savršenošću proizvoda. U ovom medjusobnom natjecanju napreduje sviet. Natjecanje nuka ljude, da smišljaju, kako će popraviti, usavršiti svoj posao, ono je povodom izumima, koji prikraćuju, poboljšavaju ili usavršuju proizvodnju, koju čini jeftinijom. Natjecanje pobija povlastice i monopole, ono budi na sve strane i potiče napred, te je dopriniclo glavno napredku gaspodarstva narodnog, i da se potrebe naroda podmiruju lakše i jeftinije.

Glasoviti njemački socijalni ekonom Roscher izvadja, da slobodno natjecanje ne poskupljuje, a niti ne pojeftinuje ciene robe, već da čini cienu na dugo istovrstnom, i ako ano i proizvadja rat medju proizvodnicima, da čini na drugoj strani čitavo čovječanstvo kao trošce jednako interesovanom udrugom.

Tako povoljno djeluje slobodno natjecanje, dok se osniva na razboritosti, čudorednosti i pravednosti. Kad zavlada njim sebičnost i ine zle strane ljudske: nesavjestnost, runjav moral, nepoštenje, varava reklama itd., tad postaje štetnim. Pohlepa za dobitkom čini tad poduzetnike sve smjelijima ali i bezobzirnijima, te idu kadšto pače do granice zločina. Vara se u mjeri i vagi, prodaje lošija roba, sljeparijom se mame mušterije itd. Sloboda obrta olahkoćuje i takovim pojedincem, da poduzmu kakav posao, koji ne imaju ni dovoljno sredstava, ni vještine, ni znanja, ni morala.

Slobodno natjecanje dovodi do pobjede jačih sila nad slabijima i time do pobjede velepodhvata, koji mogu sa svoje strane konkurenciju ili zapriečiti ili oslabiti i donekle si stvoriti monopol, koji nije od koristi za sveukupni gospodarstveni red u državi. Zloporabom slobodnog natjecanja podkopana je eksistencija mnogomu solidnomu čestitomu gospodaru, jer mu je nemoguće uzdržati i nesolidnu konkurenciju.

Digitized by Google

Pravo kaže glede slobodnog takmenja Roscher, da ono razvezuje sve sile narodnog gospodarstva, dobre i zle. Ono da pospješuje, gdje dobre nadvladaju, procvat, a gdje dodje zlo do važnosti, propast.

Kraj tih dobrih i zlih strana slobodnog natjecanja sliedi samo sobom, da mora biti u državi uz privatna i javnih poduzeća, sa i bez slobodnog natjecanja ili bar uz ograničenje istoga, da se gori iztaknuti nedostatci po mogućnosti ublaže.

Roscher je mnienja, da je uputno, da se država umješa u tom pogledu pozitivno ondje, gdje važan za čitavi narod interes nije nikako kadar sam doći do oživotvorenja — negativno, gdje su običaji, koji su dosele nedvojbenu kakovu zloporabu zapriečivali, postanu preslabi za takovu uslugu.

Ali barem za dogledno doba još može se pouzdano uztvrditi, da će slobodno natjecanje ostati jednim od prvih uvjeta gospodarstva narodnog.

Već odavna se traži liek proti šteti, koja nastaje od razuzdane slobodne konkurencije.

Pojedinci nastoje osigurati si prodju dobara i time, da si privatnim ugovorima, sklopljenima sa osobama, kojih se natjecanja boje, odstrane takove konkurente, t. zv. zaporke o konkurenciji. To može tek vrieditи za uži lokalni promet, za veći promet pako ne vriedi.

U novije doba se traži u kartelima lieka proti zloporabama slobodnog natjecanja.

Karteli jesu dobrovoljne udruge, obično većih poduzeća iste poslovne grane, sklopljene u svrhu, da si članovi iste osiguraju prodju robe i poluče koristonosne ciene.

Kraj slobodnog natjecanja mogu nastati štete za veća poduzeća kroz to, što se prekomjerno dobara proizvodi, uslied česa nastaje kriza u prodji, zatim što se ciene prekomjerno obaljuju, pa poduzeća često ne samo ništa ne nose, nego postanu i pasivnima. Tomu nastoje preduprediti karteli tim, da se produkcija dobara ustanovi i ciene robi primjereno osiguraju. Samostalni poduzetnici se udruže, da utiču na proizvodnju i na tržište time, što medju sobom odstranjuju individualno slobodno natjecanje, a mjesto njega uvedu za sve njih obvezatan regulativ produkcije i ciene. Karteli udaraju za članove cienu dobara, i to za dobavu i prodju, opredieljuju prama ukupnoj pravoj potrebi količinu proizvodnje. odnosno i područje za prodju pojedinim članovima.

Kad bi karteli sliedili jedini taj zadatak, odstraniti nesolidnu konkurenciju, tad bi oni gospodarstveno bili dobra uredba, jer tko ne bi želio prestanak nesolidnoj konkurenciji? Ali glavna im je svrha ta, da poluče za sebe povoljne ciene i prodju, makar i inače to bilo na štetu trošcima i inim gospodarstvima.

Digitized by Google

Uslied kartela se mogu umjetno povisiti ciene, koje mogu biti štetne za trošce, a time se ujedno steže i umanjuje umjetnim načinom proizvodnja. Uslied kartela bo se prodja ne ravna, kako bi normalno bilo, po potrebama občinstva, već se steže baš u svrhu, da se poluče bolje ciene, pa može stoga prodja daleko zaostati za pravom potrebom trošaca.

Čim više ojačaju karteli, tim mogu rečene posljedice osjetljivije djelovati. te će moći biti izrabljeni ili i izsisani slabiji poduzetnici, nestupivši u kartel, kojih obstanak je time ugrožen. Napose prieti od sile monopola, ka kojoj naginju karteli, opasnost trošcima, koji moraju radi toga plaćati skuplje robu. pače mogu kroz silan upliv glavnica, koji se sgrne u njihovim rukama, na čitavi javni život nemalo uplivisati. Najbolji primjer tomu su egromni karteli u Sjedinjenim državama, poznati pod imenom „trust".

Prema tomu ne pokazuju se ni karteli izdašnim liekom proti nesolidnom natjecanju, koje nastoje odstraniti s jedne strane, ali s druge strane oni teže, osobito ako su moćniji, za tim, da zauzmu monopolistički položaj, koji može kao takav biti narodnom gospodarstvu možda i od veće štete, nego li isto nesolidno natjecanje, koje napokon samo sebe najjače pobija. U obće su još u znanosti podieljena mnienja o koristi ili šteti kartela, a napose i o tom, da li ih valja i u koliko zakonima urediti. U sjevernoj Americi se je digla silna graja proti t. zv. trust-ovima, najme udruženjima, koja idu za postignućem monopola glede predmeta, podpadajućih istim udrugama.

U najnovije doba počelo se je u Englezkoj sa zajedničkim udrugama poduzetnika i radnika (t. z. alliance), i to je prvi započeo njeki tvorničar Smith. U takovoj udruzi sporazume se poduzetnici glede količine i cjene proizvodnje ili i prodje, poput kartela, nu primaju i radnike u udrugu.

Poduzetnici se obvezuju, da će samo radnike, koji stupe s njima u udruge, u svojim poslovima zabaviti uz ugovorenu plaću, a radnici s druge strane uzimaju obvezu, lih kod takovih poduzetnika raditi. Ako se poluče povoljnije ciene pri prodji, obriču poduzetnici povisiti nadnice radnicima. Svrha tim udrugama bila bi osigurati poduzetnike proti strike-u radnika, a ovima opet osigurati zaslužbu.

Proti zloporabama slobodnog natjecanja nastoje se pojedine napredne države i zakonima zaštititi, kao u Francuzkoj proti nesolidnoj (concurrence déloyale) konkurenciji, isto i u Njemačkoj. U Ugarskoj se sada stvara glede toga osnova zakona. (Svršit će se.)

Digitized by Google

Odvjetničtvo i moderni promet.

Od nekog vremena ovamo čuju se ovdje ondje glasovi, kako se i naši odvjetnici tuže, da im poslovi ne idu više onako kako su išli prije, kako su i prihodi im prema prošlim godinama postali manji, i da odvjetničtvo danas u obće nije ni toli uvaženo, a ni toli unosno zanimanje kao što je još prije više godina bilo. Ovo ali nije možda samo lokalna pojava nego javno mnienje, koje će manje više potvrditi svaki odvjetnik u cieloj Hrvatskoj i Slavoniji.

Već na prošlogodišnjem zboru odvjetnika, kog je dne 28. listopada priredila odvjetnička komora u Osieku, došlo je prilikom rasprave do glasova, koji su medju ostalim zahtjevali: da bi se uveo „numerus clausus", da bi se posredstvom njegovim ograničila prekomjerna konkurencija i time ujedno usljed donekle bar osigurane materijalne eksistencije omogućilo odvjetnikom održati se na onom visokom moralnom nivou, na kome oni mora da stoje, ako hoće da ispunjuju onu ulogu, koja ih ide u državnom životu. U „Mjesečniku" br. 12. god. 1899. izašao je članak pod naslovom „sloboda odvjetovanja itd." iz pera dra. A. Badaja, koji na šire govori o stanju odvjetnika kod nas i kako bi se odvjetničtvo imalo kod nas reformirati. Još prije nego kod nas počelo se je o položaju odvjetnika raspravljati a i raspravlja se danas u Austriji, gdje je koli usljed uvedenja novog ustmenog postupka, a iz drugih okolnosti odnošaj odvjetnika prema sudovima postao sasvim drugčiji nego što je prije bio, te polje djelatnosti odvjetnika u parnicama a i izvan njih postalo manje a i drugčije nego što je dotle bilo, a usljed tog i materijalne prilike odvjetnika samih. Borba, koja se vodi, jeste dosta oštra, jer se kod mnogih radi o samoj ekzistenciji, te pod vodstvom nekolicine odvjetnika kao: dra. Friderika Elbogena, dra. I. Kriesa, dra. A. Pupovca i drugih ustrojio se je t. zv. klub „austrijskih odvjetnika", koji je pokrenuo lanjske godine u Beču list „Das Barreau", kome je zadaća, da zastupa staležke interese odvjetnika. Ovih dana opet izišla je u ovo polje zasjecajuća knjiga od bečkog odvjetnika dra. Marka Ettingera pod naslovom „Die Advocatur im modernen Verkehre" (Beč 1900. Manz-ova knjižara).

Pošto je i naše odvjetničtvo i naš odvjetnički red u glavnom po obrazcu odvjetničtva u Austriji udešen te kako tamo tako isto i kod nas postoje jednaki nazori o pozivu i djelatnosti odvjetnika, držim, da će se mnoga misao, iznesena u Ettingerovoj knjizi, dati primjeniti na nas i na naše prilike.

Dva su polja, veli Ettinger, na koja se djelatnost odvjetnika proteže:

1. jedno polje je čisto b r a n i l a č k o,

2. drugo polje jeste opredieljeno za promet. Ono prvo sačinjava poziv o d v j e t n i č t v a u pravom smislu rieči (Barrister u Englezkoj), a ono

Digitized by Google

drugo je polje zastupničko pri raznim poslovima (Attorney, Avoués u Englezkoj i Francuzkoj).

Kod austrijskog odvjetničtva su ova dva poziva smiešana, premda svaki za sebe imade sasvim drugo obilježje te se prilikom medjusobne utakmice ima ravnati po sasvim raznim načelima. Odielenje advokature od običnog zastupničtva jeste zahtjev modernog prometa, te s tog je ovo pitanje dobilo i kod nas važnosti.

Odvjetovanje je tako isto staro kao i sudovanje samo, akoprem se je tek kašnje razvilo do samostalnog zanimanja. Čovječja nesavršenost u postizavanju najviših ideala pokazala se je i na polju izricanja pravde te kao korektiv proti ugasnuću obazrivosti ili energije onog, koji je pravdu dielio, a s druge strane opet radi nesposobnosti mnogih stranaka jasno i razgovjetno svoje pravo pred sudcem iznieti — razvio se je stalež odvjetnika. Gdje su sudci bili ljudi iz vladajuće kaste, tu je i odvjetnik morao imati visok socijalni položaj; gdje su pak sudci bili stalno namješteni učeni ljudi, tu se je morao odvjetnik izticati visokom učenošću i sjajnim duševnim vrlinama, da bi time svome branjeniku zajamčio, da će se njegova stvar od strane sudca temeljito morati pretresti i tim izključio šablonsko riešavanje, u koje poslom preobterećeni činovnik pada. Da može odvjetnik svoje zvanje vršiti, kako treba, te nekim načinom biti živa kontrola državne uprave i sudovanja, to on mora biti nezavisan u svakom pogledu. Materijalni obstanak njegov mora biti donekle bar osiguran.

Kao protivnost odvjetnika zamišlja sebi pisac zastupnika („Anwalt-a"), koji ne mora imati ona svojstva, koja imade odvjetnik, koji obavlja svoj posao kao svaki drugi obrtnik, koji je nastao usljed diobe rada. Kao sollicitor u Englezkoj, a avoué u Francuzkoj on obavlja bilo u sudu bilo van suda šablonske pravne procudure svagdanjeg prometa. Odrekavši se unapried ambicija na visoka dostojanstva kao i neračunajuć na veliko uvaženje, živi on prema principu „primum vivere deinde philosophari", te s tog se u ovom akoprem po ekonomni život vrlo važnom staležu pravnih pomoćnika nije s nikoje strane baš mnogo nesebičnosti predpostavljalo.

U Englezkoj i Francuzkoj se je usljed razvijenog ekonomnog života advokacija odielila od zastupničtva, dočim je u manje razvijenoj Njemačkoj i Austro-Ugarskoj zadržalo odvjetničtvo svoj dvostruki karakter, na kome i danas boluje. Dostojanstvo i nesebičnost, koje treba odvjetnika da rese, daju se teško sačuvati, kada se naš odvjetnik mora da cjenka sa svojom strankom radi pojedinih točaka troškovnika. Dočim bi se u Englezkoj i Francuzkoj odvjetnik, koji bi sudbenim putem tražio svoj honorar, brisao iz listine odvjetnika, to kod nas sudbeno obredjenje i utjerivanje troškovnika uzima sve više maha. Sva slava i sve uzaženje, koje pojedini odvjetnici uživaju u Austro-Ugarskoj, može se upisati samo na račun odvjetničtva, a sve pogrde i preziranje, kojima su izloženi, pada na zastu-

Digitized by Google

panje, i to zato, jer su se naši odvjetnici rado služili u svojim poslovima sa načeli „zastupnika“.

Prema tome i pisac dieli svoju knjigu u dva glavna diela, i to u dio prvi, u kome razpravlja o odvjetničtvu kao pozivu ili o advokaciji, a u drugom o odvjetničtvu kao zanatu ili o zastupničtvu. — Prelazeći na dužnosti odvjetnika dieli ih ponajpre u dužnosti obćenite, zatim dužnosti prema svojoj stranci, koju zastupa, dužnosti prema svojim drugovima u zvanju i napokon u dužnosti prema oblastima. U glavnom su to manje više poznate stvari, koje ali ne škodi više puta pročitati: Pristojnost i čestitost, te nesebičnost treba da su glavne vrline svakog, tko hoće da je odvjetnik. „Die erste Voraussetzung der Achtung von seiten der Bevölkerung ist die gegenseitige Selbstachtung, brüderliches Solidaritätsgefühl, Wohlwollen und Nachsicht der Berufsgenossen untereinander. Missgunst, Neid, Gehässigkeit, Médisance, leichtfertige Herabwürdigung des abwesenden Standesgenossen, Verfolgungssucht, Denunciation, Entstellung von Thatsachen, Illoyalität bei Austragung von Meinungsverschiedenheiten, Missbrauch der autonomen Organe oder der anvertrauten Kammerwürden zu Feindseligkeiten gegen Collegen — ist eine contradictio principii — streitet gegen den Begriff der Advocatur“ veli pisac na str. 45 za dužnosti odvjetnika prema drugovima. Veći ali dio knjige, str. 56—198., govori naime o odvjetničtvu kao obrtu. Ovu stvar prosudjuje pisac jedino po načelima narodnog gospodarstva, te drži, da svaka mjera, preduzeta tobože za poboljšanje materijalnog stanja odvjetnika, mora polaziti od tih načela, jer ako se sa njima ne može dovesti u sklad ili se s njima kosi, nije ništa drugo nego samoobmana. — Polazeći sa tog gledišta drži pisac, da tarife i druge umjetničke mjere ne hasne mnogo, glavno će biti ponajpre pojeftiniti rad odvjetnički, a zatim osigurati odvjetnikom širi djelokrug. Ovim putem je jedino moguće odstraniti i nadripisarstvo, koje po riečima pisca čini se da stoji i u Austriji u tako istom cvietu kao i kod nas. Ako stranka bude unapried točno znala, koliko će ju koštati parnica, tad će se radje povjeriti odvjetniku nego sad, gdje nikad ne zna sa kolikim će je troškovnikom njen odvjetnik iznenaditi. S tog je pisac za paušaliranje troškovnika i slobodnu pogodbu izmedju stranke i odvjetnika.

Kako sebi pisac proširenje polja odvjetničke djelatnosti zamišlja, kaže on na strani 107:

„Die Advocatur als Gewerbe soll das Organ kaufmännischer Organisationen werden, um immer neue Agenden zu gewinnen“.

Das Verwaltungsrecht kann für die Advocatur nicht belebt werden insoferne sich nicht eine gewisse Arbeitstheilung und Specialisierung vollzogen hat. Wer ein einziges mal im Jahre einen Steuerrecurs zu erwarten hat, wird sich nicht mit Eifer dem Studium der Steuergesetze hingeben; ein Industrieller wird einen Anwalt in Zollfragen nicht zu Rathe ziehen,

Digitized by Google

wenn er nicht die volle Beherrschung des Stoffes und rasche Orientierung erwartet, u. zw. schon deshalb, weil der zu Rathe gezogene Anwalt infolge der Mühe der Beherrschung eines fremden Stoffes seine Arbeitsleistung zu hoch bewerthet. Das Bedürfniss wird nicht befriedigt und alle Berufsgenossen drängen sich im engen Barreau des Bagatellgerichtes zusammen.

Dolazeći pri koncu na pitanje sposobnosti odvjetnika te sticanje predznanja za odvjetničtvo prema zahtjevima današnjeg vremena, dolazi pisac do zaključka, da uzgoj, kakav je kod nas u Austro-Ugarskoj, ne odgovara svrsi, ponajpače da praktična naobrazba poslie položenih teoretskih izpita ne uzgaja dobre odvjetnike. Oni se nauče mnogo toga, što ne trebaju, a ono, što bi trebali znati, ne nauče i ne vide. Tu opet obraća pažnju na Englezku i Francuzku, gdje je priprema za odvjetnike mnogo kraća, te „koncipijenta" time što se skoro neprestano nalazi u sudnici i tamo prati rasprave starijih odvjetnika, dobiva mnogo prije samostalnost i rutinu nego kod nas, gdje je većinom samo u pisarni sa pomoćnim osobljem, te obavlja šablonske pisarske poslove, tako kad je praksu navršio, jeste čovjek, kojemu je ta „praksa" prilično prisjela, radi čega i ne donaša u svoj novi poziv kao samostalan odvjetnik one svježine duha i onog poleta, koji bi trebao.

Pogledom na udruge za očuvanje kredita kao što su „Kreditorenverein", „Kreditreform" i dr. te djelatnost odvjetnika u njima završuje pisac knjigu dodajući još niz odgovora, koje je dobio na upite u pogledu odvjetničtva u Belgiji, Bugarskoj, Bosni, Danskoj, Italiji, Njemačkoj Rumuniji, Srbiji, Švicarskoj i Turskoj.

Na svaki način će svaki, koji ovu zanimljivu knjigu pročita, naći u njoj mnogo pitanja, koja će ga pobuditi na dalnja razmišljanja.

Dr. Petar Marković

Dva važna slučaja nadležnostnog reciprociteta naprama Austriji i Ugarskoj.

Priobćio dr. **A. Badaj.**

Kada je u našoj monarkiji prestala absolutna vladavina, stvorena su tri samostalna privatno-pravna područja, t. j. austrijsko, ugarsko i hrvatsko. Dočim su ta sva tri pravna područja u početku imala zajedničke privatno-pravna zakone, to se je s vremenom ta zajednica razpršila, pošto su zakonodavstva tih područja uzela stvarati nove, diskordantne zakone. I tako nastade za tri područja internacijonalno privatno pravo, koje postaje sve to važnijim, čim više se razilaze privatno-pravni zakoni, dočim se s druge strane narodno-gospodarstveni i družtveni doticaji tih pravnih područja umnažaju. Zato je u interesu pripadnika naših, da sudac prati razvitak tih odnošaja

Digitized by Google

osobito u pogledu reciprociteta, koji se ima napram drugim dvama područjima vršiti, ako ne ćemo, da naši pripadnici trpe štetu.

U prvom redu pozvana je vlada, da pouči sudca ob inostranim zakonima, koji izazivlju reciprocitet postupka s naše strane (arg. §. 23. cesarskog ukaza od 9. kolovoza 1854.). To naša vlada i čini. Naročito je naša vlada povodom uvedenja novog austrijskog postupnika i ovršnog reda izdala više instruktivnih i koristnih naredaba, u kojima se upozoruju naši sudovi na recipročan postupak. U koliko je meni znano, nije vlada upozorila na dva velevažna slučaja reciprociteta, koje ovdje priobćujem. U obadva slučaja radi se ob uzajamnom postupanju glede nadležnosti naših sudova naprama Austriji i Ugarskoj, a na temelju §. 29. slovo d) našega sudovnika, koju uzajamnost u ostalom Austrija i Ugarska medjusobno strogo vrše.

§. 99. austrijskog sudovnika od 1. kolovoza 1895. odredjuje: „Proti osobam, koje nemaju u tuzemstvu prebivališta, mogu se radi imovinskih zahtjeva kod svakog suda u području, u kojem ovaj zakon važi, tužbe dizati, ako se u obsegu toga suda nalazi imovine tuženikove ili utuženi predmet. — Kod tražbina važi prebivalište dužnikovo (Drittschuldner) kao mjesto, na kojem se imovina nalazi. Ako treći dužnik u tuzemstvu nema prebivališta, ali se nalazi u tuzemstvu stvar, koja jamči za osiguranje tražbine, to je za opredjelenje nadležnosti odlučno mjesto, na kojem se nalazi ta stvar". — Time je u Austriji ustanovljen poseban „Gerichtsstand des Vermögens", kojega naš sudovnik nepoznaje, po kojem će se naši pripadnici moći u Austriji pred takovim forumom tužiti. Zaoto po § 29. slovo d) sudovnika našega usljed reciprociteta moći ćemo i mi tužiti austrijskoga pripadnika za imovinske zahtjeve kod svakoga našega suda, u čijem obsegu austrijski pripadnik imade imovine, ili u čijem obsegu njegov dužnik prebiva, ili konačno u čijem obsegu se nalazi stvar, koja jamči za osiguranje tražbine austrijskoga pripadnika, ako ovaj nema u našem području svoga prebivališta. Kao imetak ali tuženikov ne može se uzeti tražbina ili bolje rekuć protutražbina, koju imade tužitelj naprama austrijskomu pripadniku, jer §. 99. austr. sudovnika govori namjerice o trećem dužniku „Drittschuldner" hoteć time odrediti, da kod tražbine smatra se u ovom pogledu imetkom odlučnim za nadležnost samo ona tražbina, koju ima austrijski pripadnik kod treće osobe a ne kod onoga, koji njega hoće da tuži za svoju protutražbinu.

Drugi je važan slučaj reciprociteta naprama Ugarskoj. §. 35. z. čl. LIV.: 1868. u Ugarskoj glasi: „Parnice na izpunjenje i uništenje pogodbe, kao i odštetna tužba radi neizpunjene pogodbe mogu se i kod onoga suda podnieti, u čijem je okolišu pogodba postala, ili gdje se po naravi stvari ili po odredbi zakona imade izpuniti. Tražbine osnovane na knjižnim i računskim izvadcima mogu se kroz poldrugu godinu — a ako je knjižni

Digitized by Google

ili računski izvadak zakonito ovjerovljen, kroz tri godine utužiti kod onoga suda, u čijem mjestu se knjige vode".

Po §. 29. slovo d. našeg sudovnika primati će naši sudovi i proti ugarskim pripadnikom tužbe na izpunjenje pogodbe i tužbe odštetne radi neizpunjene pogodbe, ako je ta pogodba, iz koje se tuži, u našem pravnom području postala. Isto tako će naši sudovi primati tužbe iz knjižnih i računskih izvadaka proti ugarskim pripadnikom kroz poldrugu dotično tri godine, prema tomu da li je izvadak ovjerovljen ili nije.

Bude li naš pravnički svjet nad vršenjem toga reciprociteta bdio, mnogi će naš „mali čovjek" spašen biti od chikana, koje danas trpi.

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Urjeti za stečenje prava služnosti svjetlosti i zraka dosjelošću.

Kr. sudbeni stol u O. osudom od 31. prosinca 1899. br. 10.766/gr. sudio je:

Tuženi Aleksander K. dužan je priznati tužiteljici srbskoj pravoslavnoj crkvenoj obćini u O. u korist njezine kuće br. 52., sagradjene na kat. parc. br. 2109. gr. ul. br. 34. obć. O., pravo služnosti svjetla i zraka kroz 4 prozora, otvorena na zidu iste kuće, štono sučeljava sa bašćom tuženikovom, upisanom pod kat. parc. br. 2118. gr. ul. br. 33. obć. O., te privoliti, da se to pravo služnosti gruntovno uknjiži na nepokretnosti parc. br. 2118. gornjeg uložka u korist kuće tužiteljice br. 52., konačno naknaditi tužiteljici parbeni trošak sa 67 fr. 50 nč. u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe.

Razlozi: Neprieporno je medju strankama, da je tužiteljica vlastnica nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 34. obć. O., a prema tomu takodjer vlastnica u tom uložku upisane kat. parc. br. 2109, na kojoj se nalazi kuća br. 52., nadalje da je tuženik vlastnik nekretnina ul. br. 33. obć. O., pa i upisane u tom uložku bašće kat. parc. br. 2118, koja sučeljava sa parc. br. 2109., odnosno sa tužiteljičinom kućom br. 52. Nadalje ustanovljeno je, da su na zidu tužiteljičine kuće br. 52., koji se nalazi napram bašći tuženikovoj kat. parc. br. 2118., četiri prozora, kojima tužiteljica pribavlja u prostorije svoje kuće svjetlosti i zraka.

Tužiteljica tvrdi, da ti prozori postoje daleko preko 30 godina i da se je ona uviek njimi služila, da u prostorije svoje kuće dobije svjetla i zraka, dakle da je tako dosjelošću stekla pravo služnosti svjetla i zraka u korist svoje kuće, a na teret nekretnina tuženika, pa moli, da se tuženik

Digitized by Google

osudi, da joj imade to pravo priznati i privoliti, da se gruntovno uknjiži na njegovih nekretninah gr. ul. br. 39 obć. O.

Tomu nasuprot tvrdi tuženik, da je upitna 4 prozora dala tužiteljica napraviti tek prije 14—15 godina, a prije da su postojala samo dva visoko ležeća otvora za ventilaciju; u ostalom da nije dovoljno, ako ova četiri prozora postoje već i preko 30 godina, nego je tužiteljica dužna dokazati, da se je timi prozori služila na teret njegovih nekretnina kroz to vrieme kao sa svojim pravom, a on da joj je to pravo priznao i dozvolio, pa pošto tužiteljica to dokazala nije, da nije ni dokazala stečenje pomenutog prava služnosti dosjelošću.

Preslušanjem svjedoka Pere B., Stevana G., Gjoke I., Gjure T., Gjoke L., Vase M. i Antonije I. medjutim je dokazano, da na zidu tužiteljičine kuće br. 52. napram bašći tuženika postoje tri ili četiri prozora već preko 40—50 godina i da je tužiteljica timi prozori dobivala i dobiva u prostorije svoje kuće svjetla, a da joj služi i za zračenje tih prostorija, time pako ustanovljen je takodjer dokaz, da je tužiteljica vršenjem tih posjedovnih čina kroz više od 30 godina dosjelošću stekla pravo služnosti svjetla i zraka u korist svoje kuće br. 52., a na teret tuženikove bašće parc. br. 2118. tim više, što tuženik nije nikada tomu prigovorio i što nije niti ponudio dokaza, da je vrieme dosjelosti kakogod prekinuto, te što je za ovaj priepor neodlučno, da li su dotični prozori tečajem vremena preudešeni, a možda i nešto povećani, već je tuženiku prosto svojim putem tražiti, da se izvršivanje služnosti prema potrebi ograniči.

S tih razloga, pa pošto tužiteljici pristoji pravo zahtievati, da se pomenuto pravo služnosti kao realno pravo uknjiži na nekretninah tuženika, valjalo je udovoljiti tužbenom zahtjevu s tim jedino ograničenjem, da se po tužiteljici stečeno pravo služnosti u korist kuće njezine br. 52. imade uknjižiti samo na kat. parc. br. 2118., a ne na cielih nekretninah tuženika, upisanih u ul. br. 33. obć. O., pošto tužiteljica nije to pravo na teret ostalih parcela izvršivala.

Usljed priziva tuženika preinačio je kr. banski stol osudom od 16. ožujka 1900. br. 6654. prvosudnu osudu, odbio tužiteljicu sa tužbom i osudio ju na naknadu parb. troškova, i to sa sliedećih razloga:

Tužiteljica u svojoj tužbi tvrdi, da je ona kroz 4 prozora, koje je u svom zidu na kući br. 52. načinila, sučeljno sa bašćom tuženika, kroz vrieme od preko 30 godina uživala svjetlost i zrak, pa na temelju toga iz naslova dosjelosti traži, da joj je tuženi dužan priznati u korist spomenute njene kuće pravo služnosti svjetla i zraka, te dopustiti, da se to pravo uknjiži na njegovim nekretninam.

Predpostaviv, da je po §. 1460. o. g. z. za stečenje kojeg prava dosjelošću prije svega potreban posjed tog prava, nastaje pitanje, da li je tužiteljica već time, što je u svom zidu svoje kuće, sučeljno sa bašćom

Digitized by Google

tuženika, imala preko 30 godina 4 prozora te uživala svjetlost i zrak, bila u posjedu onog prava služnosti, kojeg priznanje od tuženika ovom parnicom traži?

Služnost, o kojoj se ovdje radi, spadala bi u vrst onih u §. 476. o. g. z. navedenih, dakle onih, koje obvezuju posjednika služnog zemljišta, da propusti što, što bi inače imao pravo činiti. Posjed pako ovakovog prava može se po ustanovi §. 313. o. g. z. zadobiti jedino tim načinom, ako se po tudjoj zabrani propusti što, što bi se inače učiniti pravo imalo.

Tužiteljica nije uztvrdila, da je prije vremena započete dosjelosti posjednik služnoga zemljišta uslied njezine zabrane propustio što činiti u korist tužbom traženog prava, pa se s toga mora uzeti, da ona posjed toga prava nikad zadobila nije. Puka obstojnost prozora u njezinom zidu kroz više od 30 godina ne daje naslova za stečenje prava spomenute služnosti dosjelošću, jer za to manjka, kako je gore obrazloženo, prvi uvjet, najme posjed, a iz one lih okolnosti, što je tužiteljica imala u svojem zidu spomenuta 4 prozora te što je za to tuženi znao, te se tom protivio nije, ne može se zakonito zaključiti, da je time tužiteljica zadobila posjed utužene služnosti, jer otvorenje i poraba prozora u vlastitom zidu spada medju prava, sa vlastničtvom skopčana (§. 362. o. g. z.) i jer se tomu s toga tuženik protiviti mogao nije, a nije ni imao razloga, pošto time nije mogao biti povriedjen u svom pravu vlastničtva.

Kr. stol sedmorice osudom od 25. svibnja 1900. br. 2098. zabacio je ništovnu žalbu i odputio priziv tužiteljice te potvrdio osudu kr. banskog stola sa sliedećih razloga:

U pismeno razpravljenoj parnici ne ima mjesta popunjenju postupka, na novote pak u previd uvrštene ne može se obzir uzeti po §. 326. gpp., pa pošto nije učinjena nikakova ništetnost u postupku, na koju se ureda radi obzir uzeti ima, valja žalbu ništovnu tužeće crkvene občine zabaciti po §. 342 gpp.

Što se previda tužiteljice tiče, to se u nazočnom slučaju radi o tom, da li je tužiteljka stekla po §. 1470. o. g. z. dosjelošću afirmativnu služnost prava svjetlosti i zraka na prostor tuženikovih nekretnina, koji se po §. 297. o. g. z. smatrati ima vlastnošću tuženika.

U tom pogledu imala je tužeća občina dokazati, da je vršila posjed tvrdjenog prava načinom, ustanovljenim u §. 313. o. g. z. Glede toga pak tužiteljka nije pružila nikakova dokaza, već samo tvrdi, da su upitni prozori otvoreni daleko preko 30 godina te da po istih dobivaju dotične prostorije sgrade tužeće občine sa susjedne bašće zrak i svjetlost.

Ova okolnost sama po sebi nije dovoljna za stečenje prenavedene služnosti, jer otvorenjem prozora u vlastitom svom zidu služila se je tužeća občina samo pravom vlastničtva, ali nije tim preduzela nikakav čin,

Digitized by Google

kojim se je služila tudjom stvarju, navlastito ne zračnim prostorom bašće tuženikove.

S toga je opravdana osuda kr. banskog stola. **D. Št.**

K §. 369. i §§. 424. te 345 o. g. z.

U ustmeno razpravljenoj parnici dra. K-a. tužitelja proti I. K-u. tuženiku, na priznanje prava vlastnosti i ustup posjeda površine od 46□° čestice 2898. u z. z. br. 496. obć. N. s prip. tvrdio je tužitelj, da je on glasom grunt. izvadka pod A. vlastnik spomenutih nekretnina, pa pošto je izvidio, da od ove čestice drži jedan dio tuženi I. K. i G. K. djeca I. K., koji potonji je prije dvije godine umro, to si je dao po mjerniku izmjeriti česticu 2898., pa je izmjerom mjernika glasom nacrta B. ustanovio, da drže I. i G. K. u površini od 46□°. Pozvao ih je odmah, da mu tu površinu odstupe, što je G. K. odmah i učinio, a jer I. K. neće da mu istu ustupi, tuži I. K-a. te zahtjeva: da mu je tuženi I. K. dužan priznati pravo vlastničtva od površine 46□° u nacrtu sa „obe“ označene grunt. čestice br. 2898. oranice „Slavana“ zvane upisane u zemlj. zap. br. 496. obć. N., nadalje da je dužan istu povrsinu ustupiti mu u posjed kao i naknaditi parbeni trošak sve to u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe.

Kr. kot. sud u sv. I. osudom od 18. prosinca 1899. br. 5591. sudio je po petitu, koji je povodom nalaza i mnjenja vještaka podigao tužitelj za 4□°, dakle na 50□°.

Razlozi: U koliko nisu relevantne činjenice tečajem parnice svestrano pretresane ili bar nešto obširnije razložene, već posve u kratko istaknute, odpada ipak nužda popunjenja razprave u toliko, što je izkazom svjedokah svaka praznina popunjena.

Nije preporno medju strankami, da prieporna površina označena u B—I sa abc čini sastavni dio čestice tužiteljeve, niti je tuženi pobijao pravni naslov tužitelja na toj površini, koja je prema rečenom nacrtu imala iznašati 46□°, a prema nalazu i mnenju dvojice vještaka, danom prigodom sudbenog očevida 50□°, već je tuženi stavio prigovor da je tu površinu s jedne strane dosjelošću stekao, uživanjem iste kroz vrieme od preko 30 godina a s druge strane, da je stekao time, što je njegov otac S. sa bivšim vlastnicima tužiteljeve parcele izravnao zemlju tako, da mu je preporni dio u vlastnost ustupljen. Nu ni jedno ni drugo nije dokazano. Svjedoci tuženika G. B. i S. B. znadu pripovjedati ob izravnanju medje, nu odmah dodaju, da kod toga nisu prisutni bili, pa njihov izkaz ne tvori u tom obziru u smislu zakona nikakovog dokaza. Isti sada navedeni svjedoci, a ni ostali svjedoci tuženika, nisu potvrdili, da je tuženi odnosno njegov otac S. uživao preporni komad 30 godina, pače iz izkaza svjedoka G. F. proizlazi, da se je pred 27 godina preqorni komad nalazio

Digitized by Google

u držanju prednika tužiteljevog, jer da je medja išla krivudasto kao ona u mapi. Ako se pako pita, kako je došlo do izravnanja medje t. j. kako je prieporna površina dospjela u držanje tuženika odnosno njegovog oca S., na to odgovara sigurno svjedok S. K.

Obzirom na to, pošto je ustanovljeno obim predpostavama vlastničtvo tužbe i pošto prigovori tuženikovi nisu dokazani, valjalo je u cielosti udovoljiti tužbenom zahtjevu, pa se samo po sebi razumjeva, da se glede površine mora petit promieniti t. j. uveličati površinu od 50□°, koja je prigodom sudbenog očevida ustanovljena, čemu sa formalne strane ne može biti prigovora, jer se ne radi van o pogreški računa.

Parbeni trošak valjalo je po §. 573. gr. p. post. dopitati tužitelju.

Na priziv i ništovnu žalbu tuženika je kr. banski stol osudom od 19. travnja 1900. br. 6976. prvomolbenu osudu preinačio te sudio, da se tužitelj bezuvjetno odbija a parbeni trošak prebija.

Razlozi: Prema ustanovam §. 369. o. g. z. nadleži tužitelju dokazati, da je ta površina njegova vlastnost i da tuženi posjeduje tu prieopornu površinu.

Što se tiče prve okolnosti, doprineo je tužitelj za dokaz, da je on vlastnik upitne površine, gruntovni izvadak i nacrt pod A i B —I.

To tuženik priznaje, te navadja, da je on prepornu površinu dosjeo, jer je njegov pravni prednik, otac mu S. uredjujuć medje sa pravnimi prednici tužitelja, tako posjedovao.

O toj okolnosti preslušani svjedoci na licu mjesta G. B., koji je 62 godine, i St. K., koji je 59 godina star, tvrde suglasno, da je tuženikov prednik po znanju njihovom uvjek tako posjedovao, kao što sad tuženi posjeduje.

Po tom nije dokazano, da je bud tuženi bud njegov prednik površinu tu okupirao, jer to nije ustanovljeno niti se moglo ustanoviti sudbenim očevidom, te za to ne može ni biti mjerodavan nacrt.

Valjalo je s toga tužitelja obzirom na ustanove §§. 424. i 345. o. g. z. sa zahtjevom odputiti i troškove parbe prebiti, jer je tužitelj po grunt. stanju imao razloga, da se u parnicu upusti (§. 573. gr. p. post.).

Kr. stol sedmorice rješitbom od 2. studenoga 1900. br. 3851. potvrdio je osudu kr. banskog stola a previd tužitelja odputio.

Razlozi: Prema gruntovnom izvadku iz zem. zap. br. 496. obćine N. priloženom tužbi pod A na I zamjenio je tužitelj M. K. ugovorom od 21. kolovoza 1886. svoju zemlju sa česticom gr. ul. br. 2898., na koju česticu ima spadati prepor od 50□°. Nu vidiv, da tužitelj nije niti uztvrdio, da je on usljed rečenog ugovora zamjene ikada stupio u posjed prepora, pa vidiv razloge bankostolne osude, valja uz odpućenje previda tužitelja M. K. potvrditi napadnutu bankostolnu osudu. A.

Digitized by Google

Oficioznim putem pravomoćno dosudjenu alimentaciju nedopustivo je utužiti još i kontradiktorno.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 15. rujna 1899. br. 3348.)

U ustmeno razpravljenoj parnici Mare R. rodj. Gj. iz M. i Luke M. iz B., kao skrbnika mldb. Janice R., tužiteljâ, po odvj. dru. O. O., proti Mati R. iz G., sada nepoznatoga boravišta, tuženomu, po skrbniku na čin Mati M., radi plateža alimentacije od 144 for. spp., je kr. kotarski sud u K. osudom od 20. prosinca 1898. br. 14.537 sudio:

Tuženi Mato R. dužan je Mari R. rodj. Gj. i mldbnoj Janici R., tužiteljicama, platiti za njihovo uzdržavanje počam . od 1. listopada 1896. dospjele obroke do uključivo mjesece ožujka 1898. u iznosu od 144 for. sa 6% kamatima od dne 27. ožujka 1898. kao dana dostavljene tužbe, te im naknaditi parbeni trošak sa 25 for. 85 novč., sve to u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe.

Razlozi: Neprigovorenim prepisom ovosudne odluke od 20. srpnja 1897. br. 2868, te neprigovorenim prepisom rješitbe kr. banskoga stola od 27. siečnja 1898. br. 273, intimirane ovosudnom odlukom od 14. veljače 1898. br. 1757 dokazano je, da je tuženi dužan brinuti se za uzdržavanje tužiteljicâ, te u ime njihovog uzdržavanja doprinositi za svaku mjesečno po 4 for. i to počamši od 29. rujna 1896.

Tužiteljice traže, da im tuženi plati za njihovo uzdržavanje dospjele obroke i to počam od 1. listopada 1896., pa sve do uključivo mjeseca ožujka 1898., jer da je tuženi dužan svoj prinos u anticipativnim obrocima činiti.

Tužbom traženi iznos iznaša kroz 18 mjeseci za obje tužiteljice 144 for.

Tuženi tvrdi, da on nije ništa dužan za uzdržavanja tužiteljicâ davati, jer da je Mara R. sama kriva, da ju je muž ostavio; nadalje, da on nema nikakve imovine, iz koje bi se tužitelji podmiriti mogli, te konačno, da bi se iz njegove imovine imao najprije izlučiti neki dio za mater njegovu Franjicu R., kojoj pripada doživotno uživanje.

Svi ti prigovori su neumjestni, jer je tuženikova dužnost, davati tužiteljicama uzdržavanje, dokazana rješitbama pod A. i B. na l., — nadalje jer ništa na stvari ne mienja, da li tuženik ima ili ne ima vlastite imovine i napokon jer bi zahtjev Franjice R. u pogledu zahtjeva za dopitanje pripadajućeg joj možda doživotnog uživanja mogao u obzir doći tek kod razdiobe kupovnine, unišle eventualnom prodajom tuženikovih nekretnina.

Na temelju svega toga vidiv, da tuženi nije ničim dokazao, a niti

Digitized by Google

ne tvrdi, da bi tužiteljicama koji od dospjelih obroka podmirio, valjalo je u cielosti tužbenomu zahtjevu udovoljiti.

Dosudba parbenoga troška osniva se na ustanovi §. 573. gr. pp.,

a kr. banski stol povodom priziva tuženoga rješitbom od 5. travnja 1899. br. 6278.:

vidiv, da je taj parbeni predmet jur riešen oficioznim putem i to pravomoćnom rješitbom ovoga višega suda od 27. siečnja 1898. br. 2273, temeljem koje se može po §. 19. izv. pp. i §. 438. toč. 1. gr. pp. voditi ovrha, pa da prema tome nije bilo mjesta parbenomu postupku po postupniku od 16. rujna 1852. br. 190 d. z. l. obzirom i na §. 18. izv. pp. od 9. kolovoza 1854. br. 208. d. z. l.,

po §§. 343 i 339. toč. 1. gr. pp. i §. 47. gradj. sud., te gledom na §. 2. sl. b) gr. pp. ureda radi napadnutu osudu ukinuo i po §. 3. gr. pp. postupak dokinuo, pak tužitelje s tužbenim zahtjevom odbio i odputio ih s njihovom tražbinom na put propisan u §. 19. stav. 3. izv. pp.,

obnašao je kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice rješitbom od 15. rujna 1899. br. 3348 uz odpućenje previdnog utoka tužiteljâ Mare R. i Luke M. kao skrbnika mldbne. Janice R. potvrditi napadnutu rješitbu kr. banskoga stola, s razlogâ za nju navedenih. **Dr. Čačić.**

B. Kazneno.

K tumačenju prestupka §. 335. k. z. počinjena naglom i neopreznom vožnjom.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 24. ožujka 1900. br. 1016).

Kr. sudb. stol u Z. osudom od 13. prosinca 1899. br. 1115 sudio je: Tomo G. kriv je, što je dana 2. kolovoza 1899. tjerajuć svoja kola na glavnoj cesti izmedju A. i B. i htijući preteći pred njim se nalazeća na cesti kola Dragutina B. potjerao svoje konje tako naglo i nesmotreno, da su lojtre njegovih kola zahvatile na cesti se desivšega Štefana J. takovom silom od otraga pod lievu lopaticu, da mu je tim udarcem u gornjoj trećini 6., 7., 8. i 9. rebro prelomljeno i gornji dio 6., 7. i 8. rebra urinuo se u pluća, i pluća razderao a ovaj srušiv se smrtonosno ozliedjen u grabu tik do ceste na nutarnjem nastupivšem krvarenju kratko vrieme zatim umro i umrieti morao, — da je on dakle djelom ovim kojim je već po naravskih posliedicah istoga, što ih svatko lahko razabrati može, a on kao seljak i kočijaš prosuditi i uviditi kadar bio, da djelo to na glavnoj cesti, kuda mnogo ljudi i kola prolazi, može prouzročiti ili pove-

Digitized by Google

ćati pogibelj za život, za zdravlje ili za tjelesnu sjegurnost ljudi, koja je u istinu i nastupila, usljed čega je skrivio dapače i smrt Štefana J., čime je počinio prestupak suprot sjegurnosti života, označen u §. 335. k. z. pa se toga radi osudjuje po §. 335. k. z. uporabom §. 266. k. z. na kazan strogog zatvora od 4 mjeseca (ostalo izpustivši kao nebitno).

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni obnašao je ništovnu žaobu obtuženog Tome G. zabaciti a njegov priziv proti izrečenoj kazni i dosudjenoj privatnoj odšteti odputiti i u toj napadnutoj točki potvrditi prvosudnu osudu.

Razlozi: Obtuženi Tomo G. pobija prvosudnu osudu s pozivom na razloge ništetnosti br. 5. i 9-a §. 277. k. p. pak obzirom na kondemnatorni dio osude navodi, da za prestupak §. 335. k. z. nije dovoljan goli faktum, da se tko naglo vozi, već se zahtieva, da je to učinio u takovih prilikah, u kojih je običnom razboritošću mogao razabrati, da postoji pogibelj za tjelesnu sigurnost ljudi, a ovakove prilike, da su u nazočnom slučaju izključene; veli zatim obtuženik, da bi mu se prestupak §. 335. k. z. mogao imputirati samo onda, kad bi sud bio ustanovio, da je on naglo potjerao konje unatoč tomu, što je čovjeka vidio u blizini i na takovom mjestu, iz kojega mu je težko bilo ugnuti se s kolima; nu presudni sud da te okolnosti ne smatra ustanovljenom, već drži, da je obtuženi samo mogao vidjeti J., kojega su zahvatile lojtre kola naglo vozećeg se obtuženika.

Nu kad se uvaži, da je presudni sud na temelju izkaza svjedoka ustanovio, da je obtuženi J. sa kola mogao vidjeti, tko cestom prolazi, pak da su mu kola shvatila sad pokojnog J. upravo onda, kad je on brzo skrenuo s kolima na desnu stran, to je neodlučno, da li je, nije li on Štefana J. vidio, već je odlučno, što on nije prije, nego je brzo s kolima skrenuo na desnu stran, pazio, da li se na toj strani ne nalazi osoba, koju bi mogao tom kretnjom i brzom vožnjom ozlediti, što je tim laglje učiniti mogao, što se čin po danu dogodio, a to je obtuženi propustio, a posljedica toga propusta bila je ta, da su onda lojtre obtuženikovih kola zahvatile i ozledile Štefana J. koji je na zadobivenih ozledah umro.

Valja zato ništovnu žaobu obtuženika G. kao neosnovanu po §. 282. st. IV. sl. b) k. p. zabaciti.

Priziv obtuženog proti izrečenoj kazni valja po §. 291. k. p. odputiti, budući da mu je kazan i onako odmjerena izpod kaznene stavke a neima razloga, da se dalje ublaži.

Isto tako valja odputiti i priziv obtuženog proti dosudjenoj odšteti privatnoj, jer je ova dopitana primjereno obzirom na to, što je Magda udova J. ostala sa petero djece. —A—

Digitized by Google

Ne mora biti sila nanesena neposrednim položenjem ruke na poglavarstvene osobe, već je dostatan za to i svaki ini odporni čin, koji ide za tim, da se onemogući poglavarstvenoj osobi izvršenje oblastnog naloga. — Prinos k tumačenju silovitog položenja ruke §. 81. k. z.

Kralj. sudbeni stol u V. sudio je osudom od 10. kolovoza 1899. br. 3546 k. z.:

K. M., I. M., J. M., krivi su kao neposredni počinitelji prekršaja proti javnim ustanovam i naredbam označena u §. 314. k. z., a počinjena dne 16. kolovoza 1897. u M. time, što su ovrhovoditelja J. G., kad je htjeo, da sa dodieljenim mu osobljem prema nalogu občinskog poglavarstva u I. obavi kod zadruge H. transferaciju zaplienjenih radi zemljoodkupnog duga pokretnina, bez vriedjanja ili nasilja priečili u izvedenju rečena poglavarstvena naloga, — te se s toga sva trojica osudjuju i to svaki po §. 314. k. z. na 1 (jedan) dan zatvora.

Povodom ništovne žaobe, koju je kr. drž. odvjetništvo u V. proti ovoj osudi uložilo i izvelo, obnašao je kr. stol sedmorice rješitbom od 31. ožujka 1900. broj 108./114. ex 1900. po §. 284. t. 3. k. p. ukinuti napadnutu prvosudnu osudu i suditi:

K. M., I. M., J. M., krivi su, da su se dne 16. kolovoza 1897. u mjestu M. onom prigodom, kad je obć. ovrhovoditelj J. G. hotio da sa pridieljenim mu osobljem po nalogu obć. poglavarstva u I. obavi kod zapruge H. ovršnu transferaciju zaplienjenih za dužni porez i zemljištno odkupni dug pokretnina, najme 6—7 komada blaga, silom oprli poglavarstvenim osobam, kad su izvršivali poglavarstveni nalog u nakani, da time zaprieče izvršenje poglavarstvenog naloga, što im je i uspjelo, pri čemu je J. M. pograbio za prsa gonića J. B., koji je zaplienjenu jednu kravu držao za rogove i rekao mu: „tako mi Boga, nebuš krave peljal“, — J. M. je pograbila kravu, dok ju je B. držao za rogove. te ju silom iz rukuh B. iztrgnuti kušala i za istu se natezala, a Kata M. je rezala konop, kojim je krava bila privezana, i pri tom nehotice ozladila gončinu J. B., pa su time počinili sva trojica zločin javnog nasilja III. sl. označen u §. 81. k. z. pa se kazne po višoj stavci §. 82. k. z. i to J. M. i K. M. svaka na težku tamnicu od jednog mjeseca dana, a J. M. na težku tamnicu od 14 dana; dužni su nadalje da plate troškove kaznenog postupka i ovrhe kazni, koji se po §. 332. k. p. proglašuju neutjerivimi“.

Razlozi: Presudni sud stranom u dispozitivnom dielu, a stranom u razlozih osude uzeo je ustanovljenimi činjenice, koje su sadržane u tenoru ove vrhovne osude, ali uzima, da su to obtuženici K. M. i drugovi činili bez uvriede ili nasilja, pa ih je s toga pronašao krivimi samo prekršaja §. 314. k. z.

Digitized by Google

Istu osudu napada kr. državno odvjetničtvo iz ništovnog razloga t. 10. §. 277. k. p., — jer da su u činjenicah ustanovljenih po presudnom sudu sadržana sva kriterija zločina javnoga nasilja III. sl.

Ista je žaoba ništovna osnovana, jer je nazor presudnog suda glede kvalifikacije ubrojenog obtuženikom čina, kriv. — U činih bo, gdje netko poglavarstvenu osobu pograbi rukom za prsa i reče joj, da joj neda zaplienjene krave peljati, i gdje se drugi obtuženici natežu za kravu, koju već zaplienjenu na užetu drži član povjerenstva i nastoje istu kravu silom oteti ovrsi, što im još i za rukom podje, sadržana je takova sila ili nasilje, kakovo je uvjetovano u §. 81. k. z.

Ne mora pri tom biti sila nanešena neposrednim položenjem ruke na poglavarstvene osobe, već je dostatan za to i svaki ini odporni čin, koji ide za tim, da se onemogući poglavarstvenoj osobi izvršenje oblastnog naloga, te ju time sili, da ili nanešenu joj fizičku silu suzbije ili da odustane od izvršenja poglavarstvenoga naloga. Prema tomu je pod okolnostmi sila i time zadana, što obtuženici, natežuć se silom za predmete, koji no se imaju poglavarstveno zaplieniti, prieče povjerenstvene oblastne organe u izvršivanju njihove službe.

Po tome je nazor pravni presudnog suda, da u takovu činu ipak nije sadržana povrieda ili nasilje, neizpravan.

S toga valja ukinuti prvosudnu osudu i na temelju ustanovljenih po presudnom sudu činjenica po §. 284. t. 3. k. p. izreći presudu u stvari, kako je to spomenuto u tenoru ove vrhovne osude.

Franjo pl. Dominić.

Ako se jedan od ortaka poslužio silom da se uzdrži u posjedu ukradene stvari (§. 179. k. z.), ne postaje drugi ortak već samim prisustvovanjem sukrivcem istoga čina.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 10. ožujka 1900. br. 657.)

Kr. sudbeni stol u G. osudom od 28. studenoga 1899. br. 6408 kz. sudio je: Miloš K. i Ilija M. krivi su:

a) što su u noći od 10. na 11. listopada 1889. u S. dogovorno i u družtvu, Miloš K. providjen još oštro nabijenom kuburom, provalili u kukuruzanu i ajat Mije Č., te si odatle bez privole iste kao posjednice, a svoje koristi radi uzeli više pokretnina (pojedine izpuštene), u ukupnoj vriednosti od 19 for. 62 novč. i što je Miloš K., zadešen pri kradji po patrolcima Iliji i Dmitru Č., te Jovi O. izpalio u ove svoju kuburu, pa se tako u istinu silom poslužio, da se održi u posjedu ukradenih stvari;

b) Miloš K. što je istodobno zlobno oštetio vlastničtvo Marije Č. posjekavši joj jednu mladu krušku vriednu 5 for.:

Digitized by Google

c) Miloš K. što si je u noći od 29. rujna 1899. u S. bez privole Dane Č. kao posjednika a svoje koristi radi uzeo njegovu jednu ovcu vriednu 5 for., pa da su time počinili obojica činom pod a), a Miloš K. činom pod c) zločinstvo kradje, označeno u §. 171., 172. i 174. I. a) k. z. Osim toga Miloš K. činom pod b) prekršaj suprot sigurnosti vlastničtva, označen u §. 468. k. z., pa se toga radi osudjuju: A) Miloš K. po §. 179. k. z. obzirom na §. 180. i 35. k. z., a uporabom §. 254. k. p. na težku tamnicu od 2 godine; B) Ilija M. po §. 178. k. z. obzirom na §. 180. k. z. a uporabom §. 54. k. z. na pet mjeseci težke tamnice.

(Ostalo izpušteno.)

Proti ovoj osudi uložilo je kr. drž. odvjetničtvo žaobu ništovnu.

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni obnašao je žaobu ništovnu kr. drž. odvjetničtva po §. 282. IV. sl. b) k. p. zabaciti i to iz sliedećih razloga:

Kr. drž. odvjetničtvo pobija prvosudnu osudu u dielu u kojem je suobtuženom Iliji M. dosudjena radi zločinstva kradje kazan po §. 178. k. z. mjesto po §. 179. k. z., iz ništovnih razloga točka 5. i 11. §. 277. kaz. post.

Ništovni razlog toč. 5. §. 277. k. p. imao bi u tom sastojati, što presudni sud nije uvažio izkaza svjedoka, patrolaca Ilije i Dmitra Č. i Jove O., koji da su izrično potvrdili, da se je suobtuženi Miloš K. u biegu okrenuo i izpalio na njih jedan oštar hitac, a zatim sa ortakom dalje odletio. Nu presudni sud je uzeo za podlogu pri svom prosudjivanju izkaz istih patrolaca, navadjajuć: „akoprem patrolci kažu, da su još oba krivca skupa bila, kad je Miloš K. pušku izpalio“, u tom pako, što sud uzprkos izkaza tih svjedoka ovaj navod sasvim sigurnim ne smatra, a to i obrazlaže, ne leži nikakva niština, jer presudni sud uvažuje predležeće mu dokaze po §. 249. k. p. slobodnim uvjerenjem.

Nu, kad bi i predležalo to, da je Ilija M. zajedno bio sa Milošem K. u času, kad je ovaj proti gori pomenutim patrolcem izpalio pušku, ne bi se još imala odmjeriti kazan i Iliji M. po §. 179. k. z., čim nije inače ničim ustanovljeno, u čemu bi pri tom predležala na strani Ilije M. sukrivnja po §. 5. k. z. i za tu okolnost, što se je Miloš K. nastojao silom uzdržati u posjedu ukradene stvari.

Okolnost sama, što bi možda Ilija M., jer su u ortačtvu kradju počinili, bio u času izpaljenja puške polag Miloša K., nije još dovoljna da se krivac može kazniti po §. 179. k. z., po kom se kazni tat, koji se zatečen pri kradji posluži proti komu silom, ili pogibeljnom prietnjom, da se uzdrži u posjedu ukradene stvari. Analogija ustanove §. 82. k. z., ako je odpor učinjen oružjem, da tada svi učestvujući jednako odgovaraju po višoj stavci istog §-a, imali oružje dotičnici ili ne, nije uporabiva na u pitanju stojeći slučaj, jer i slovo zakona §. 82. k. z. glasi drugčije, nego li kod §. 179.

Digitized by Google

k. z. Svakako bi se iziskivale okolnosti, iz kojih bi se dalo izvjestnošću zaključiti na sudjelovanje odnosno sukrivnju Ilije M. glede nakane u pogledu tog silovitog uzdržanja u posjedu ukradene stvari, bud da se je glede toga prije čina sporazumio sa Milošem K. ili ga pri činu nagovarao na to, odstranjivao u zloj nakani zaprieke itd., što ne predleži ustanovljeno, i s toga valja žaobu ništovnu kr. drž. odvjetničtva po §. 282. IV. sl. b) k. p. zabaciti. —A—

C. Mjenbeno-trgovačko.

Utuženje osiguratelјne premije. Ovlaštenje glavnog odpravničtva osiguratelјnog družtva na podnos tužbe i zastupanje družtva pred sudom. — Tumačenje §. 485. te §. 486. trg. z.

Osiguravajuće družtvo D. po glavnom odpravničtvu u O. tužilo je J. F. trgovca u O. na platež osiguratelјne premije od 160 for. 66 novč. i to na temelju lista tuženikovog od 21. studenoga 1890., upravljenog na ravnateljstvo tužitelja u B., kojim se tuženik obvezuje, da će tužitelju kod glavnog odpravničtva u O. ili njegovog na inkaso ovlaštenoga punomoćnika 160 for. 66 nč., kao V. ratu (Praemien-Rate) svoga 6-godišnjeg osiguranja sa godišnjom uplatom premija (glasom osiguratelјne police) dne 21. studenoga 1894., točno uplatiti. Nakon obavljene ustmene razprave parnice i usklade spisa donio je sudbeni stol u O. sljedeću odluku od 22. kolovoza 1896. br. 4902 gr. Pošto je tužba podignuta u ime družtva D. u B. i to po glavnom odpravničtvu u O., pošto pak zastupnik tužitelja pri svem prigovoru od strane tuženika radi pomanjkanja juris standi in judicio nije dokazao, da je glavno odpravničtvo tužiteljevog družtva protokolirano, niti da u obće kao juristična osoba obstoji u O., pošto je po tome u ime tužitelja podigla tužbu osoba, koja kao takova ne obstoji, pošto kao takovo nije odpravničtvo moglo izdati niti punomoći pod D, niti može samo sebe zastupati pred sudom, a kamo li družtvo D., to se postupak u parnici ovoj po §. 3. gr. pp.. dokida, a tužećemu družtvu D. prosto stoji, pristati na povedenu razpravu i iskati, da se ista nastavi, a dužno je tuženiku naknaditi trošak parnice.

Kr. banski stol je rješitbom od 21. listopada 1896., br. 24305. obnašao vidiv, da je punomoć odvjetniku dru. K. izdao U. kao glavni odpravnik osjeguravajućeg družtva D. u O., a da je u protuodgovoru prinesena punomoć od strane ravnateljstva prenavedenog osjeguravajućeg družtvâ, po kojoj je isti U. opunomoćen zastupati isto družtvo; vidiv da je po tom ovdje neodlučno, da li je tužeće odpravničtvo osjegurajućeg družtva D. protokolirano ili nije, — povodom utoka glavnog odpravničtva u O. osjeguravajućeg družtva D. napadnutu odluku ukinuti i prvomu sudu

Digitized by Google

naložiti da parnicu mimo neosnovanoga razloga svoje odluke u iznovični meritorni pretres uzme i po zakonu rieši, —

kr. stol sedmorice rješitbom od 14. siečnja 1897. br. 4503. potvrdio je tu odluku kralj. banskog stola obzirom na razloge za nju navedene kao po zakonu opravdane.

Nakon toga je kr. sudbeni stol u O. iza popune razprave izrekao presudu od 26. ožujka 1898. br. 617 gr., kojom je sudio po zahtjevu tužbe. —

Razlozi: Tužitelj je utužio osigurateljnu premiju od 160 for. 16 nč. na temelju tužbi priloženog pisma tuženice pod A., kojega istinitost tuženik porekao nije. — Tuženik je prigovorio, da tužitelju naročito odpravničtvu istoga manjka aktivna legitimacija, jer pošto isto odpravničtvo protokolirano nije, da se ne može smatrati juristično osobom, te pošto takova osoba ne obstoji, da ne može niti tužbe podići, niti pred sudom zastupati. — Prigovor taj nije se mogao uvažiti obzirom na rješitbe viših sudova (gorenavedenih), kojima je taj prigovor pravomoćno kao neuvaživ proglašen. — Što se samog predmeta parnice tiče, to prije svega valja uvažiti, da tuženik ne poriče istinitost niti pisma pod A. niti ponude osigurateljne od 19. studenoga 1890. — Nu tuženik prigovara, da pismo pod A. nije ugovor, kako ga zahtieva §. 468. trg. z.

Taj prigovor ne stoji, jer sve da bi se to pismo i moglo doista smatrati samo kao ponuda, to tuženik nije niti uztvrdio, a kamo li dokazao, da tu ponudu nije tužitelj u svojih knjigah uveo, a kamo li, da ju je ovaj odbio u roku od 48 sati iza primitka. Nu pismo pod A. ima se smatrati samo kao još jače podkrieplenje obveze, koju je tuženik preuzeo na temelju ponude od 19. studenoga 1890., za koju tuženik niti ne poriče, da je osigurateljni ugovor.

Tuženik prigovara nadalje, da je osigurateljni ugovor prema propisu §. 485. trg. zak. br. 4. izgubio valjanost svoju, jer da premija nije izplaćena u doba dospjetka.

Nu po §. 486. al. 2. trg. z. imade osiguranik i za taj slučaj, naime za slučaj nastale nevaljanosti ugovora, platiti dospjelu premiju, ako je nevaljanost ugovora prouzročio on, a pri priznatoj okolnosti, da tuženik utuženu premiju pri dospjetku iste platio nije, nije tuženik niti uztvrdio, a kamo li dokazao, da je tužitelj prouzročio nevaljanost ugovora osigurateljnog.

Tuženik tvrdi nadalje, da je taj ugovor razvrgnut, jer da je on jošte prije dospjetka utužene premije, ne veli upravo kada, izjavio pred poslovodjom tužitelja D., da na ugovor više ne reflektira i da premije platiti ne će i navraća vrhu te okolnosti tužitelju nječnu uzvratnu prisegu, ne naznačujući, tko bi tu prisegu položiti imao.

Nu taj dokaz se nije mogao pripustiti, jer se zakletvom, kako ju je tuženik navratio Z-u dokaz o navedenoj činjenici, polučiti mogao ne bi.

Digitized by Google

Dočim je naime tuženik tužitelju u drugotnici naložio zakletvu tamo, da je on prije dospjetka premije pod 2. izjavio, da na ugovor više ne reflektira i da premiju platiti neće, navraća u protuočitovanju zakletvu ob okolnosti, da je sa Z. ugovorio, da mu pristoji pravo odustati od svake daljne asekuracije, ako u pogledu osiguranih objekta i u obće u pogledu osiguranja nastane kakova promjena ili redukcija.

Takovu je tuženik zakletvu formulirao pri svem tom, da je poučen kako od ovog suda po §. 46. gr. p. p. tako i po drugomolbenom sudu riešitbom od 1. svibnja 1897. broj 9952. Tako formulirana zakletva sadržaje u sebi tako nejasne i neopredieljive zasade, da se takova zakletva već stoga dopustiti ne može. Nu ako bi se i dopustila, moglo bi se njom u najboljem slučaju dokazati, da si je tuženik pridržao pravo odustaje od pogodbe osiguranja.

Nipošto pak ne bi se tom zakletvom dokazala činjenica, da je on doista od ugovora i odustao, da je ugovor razvrgnut sporazumkom obih stranaka prije dospjetka utužene premije, što je tuženik imao dokazati, kao što je u drugotnici i pokušao navraćajući o tom odlučnu zakletvu od koje je pak, pozvan da dokaz precizira, odustao. Jer se pak na tu zakletvu suditi nije moglo, nije se mogao pripustiti ni ponudjeni po tuženiku dokaz po svjedocih, da su tvrdjene promjene u objektu doista nastale, jer da je dio marve i inih osiguranih predmeta morao prodati i napustiti zakup, a to tim manje se mogao taj dokaz pripustiti, što i taj ponudjeni dokaz ne sadržaje u sebi okolnosti i činjenice takove, koje tuženik dokazati želi, dočim nije niti vrieme naznačeno, kad su te promjene nastupile, niti su označeni pojedini objekti, koji su osigurani, a glede kojih je navodno promjena nastupila.

Tuženik je prema tomu ostao u pogledu tvrdjenog razvrgnuća bez dokaza.

U ostalom jednostavnom izjavom jedne stranke, da na ugovor više ne reflektira, ne može se dvostrano obvezatni ugovor razvrgnutim smatrati, niti se uslied takove izjave jedna stranka preuzete obveze riešiti može.

Jer je prema tomu valjanost izmedju stranaka sklopljene osigurateljne pogodbe dokazana kao i obveza tuženika na platež utužene premije, niti se prigovori tuženika uvažiti mogu, morao se je isti osuditi na platež utužene premije. Presuda glede parbenih troškova osniva se na §. 573. gr. p. p.

Uslied priziva i ništovne žalbe tuženika potvrdio je kr. banski stol tu prvosudnu presudu, presudom svojom od 4. svibnja 1898. broj 10.708.

Digitized by Google

Razlozi: Po §. 468. trg. z. potrebit je za valjanost posla asekuracionalnoga pismeni ugovor. Iz toga sliedi, da i svaka preinaka utanačenja sadržanoga u asekuracionalnom ugovoru pismeno uslovljena biti mora, da ima valjanosti.

Stoga je neodlučno, što je tuženik ustmeno ugovorio sa poslovodjom tužitelja Z., ako nije ovo utanačenje na pismo stavljeno. Okolnost ona, da je tuženik tobož dio marve svoje i ine osigurane predmete prodao te uzeo glede daljnjeg zakupa kompanjona, da bi i dokazana bila, ne upliva na ovu parnicu gledom na propis §. 484. trg. z. čim nije u pismenom asekuracionalnom ugovoru uglavljeno, da usljed prenešenja vlastničtva osiguranih stvari na treće osobe prestati ima ugovor asekuracionalni sklopljen sa tužiteljem dotično da ima glede istoga izvan krieposti stupiti.

Po §. 485. toč. 4. trg. zak. gubi asekuracionalni ugovor doduše valjanost, kada se premija imajuća se platiti u povraćajućih se rokovih, ne izplati u doba dospjetka ili prije izminuća za to dozvoljene odgode, ali obzirom na ustanovu §. 486. trg. z. ima se ustanova ta tako razumjevati, da je osiguravajuće družtvo za taj slučaj vlastno smatrati ugovor ništetnim, te da nije dužno više svoje obveze preuzete istim ugovorom izpuniti. Ali za to mu je slobodno i unatoč tomu ugovor u krieposti uzdržati, ako ne će od istog odustati, te ako prima premije i nakon dospjetka istih i traži platež istih, u koliko se ne radi samo o zadnjoj dospjeloj premiji, t. j. o onoj, koja je dospjela za vrieme nastupivšeg dogadjaja, protiv kojemu je osiguranje sklopljeno, tad se smatra, da osiguratelj hoće asekuracionalni ugovor nadalje u krieposti uzdržati.

Za osiguranika ne smatra se, da je obveza njegova na plaćanje premija utrnula, ako plaćanjem iste zaostaje ili u obće prestaje istu uplatiti u koliko osjeguravajuće družtvo uslied toga se ne izjavi, da smatra ugovor utrnutim. — Ovo proizlazi iz druge stavke §. 486. trg. zak.

Pravično je s toga prvi sud tumačio ustanove §. 485. i 486. trg. z., te mu je napadnuta osuda sa razlozi za nju navedenim po stanju spisa i po zakonu opravdana.

Uslied izvanrednoga previda tuženika je kralj. stol sedmorice odputio izvanredni previd tuženika presudom od 30. srpnja 1898. br. 3043.

Razlozi: U suglasnih osudah nižih sudova ne predleži ni jedan od slučajeva §. 335. gr. p. p., koji bi bio podoban opravdati uporabu izvanrednog previda tuženikovog. S toga valja isti previd po §. 334. gr. p. p. kao nedopustiv odpustiti.

Priobćio K. B.

Digitized by Google

Iz uprąvne prakse.

Prekršaji zak. čl. XXIII. od god. 1893., kojim se zabranjuje praviti i u promet stavljati umjetno vino. — Prinos k tumačenju vladine naredbe od 25. rujna 1897. broj 54.489 i naredbe bana od 22. lipnja 1895. br. 19.188 ex 1894.

Kr. hrv.-slav. dalm. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, izdala je dne 23. lipnja 1900. pod br. 42.508 ex 1899. sliedeću vrhovnu rješitbu:

Riešavajuć izvješće od 16. lipnja t. g. br. 14.803 u predmetu prekršaja zak. čl. XXIII.: 1893. proti Ljudevitu K. u S., u kojem je kr. kotarska oblast u S. presudom od 27. prosinca 1898. br. 10.450 Ljudevita K. iz S. poradi prekršaja §§. 1., 5. i 6. zak. čl. XXIII.: 1893., kojim se zabranjuje praviti i u promet stavljati umjetno vino, počinjenoga time, što je umjetno vino pravio i u promet stavljao uporabom §§. 2., 5., 6., 12. i 14. citiranog zak. čl. presudila:

1. na globu od 300 for. te kazan zatvora od 8 dana:

2. platež troškova analize od 192 for.;

3. platež točarine za patvorenih 9987 lit. vina u iznosu od 299 for. 51 nč.;

4. denaturaciju vina označenih u zapisniku od 27. srpnja 1898. sa

„2“	u količini	od	3100	litara
„3“	„	„	2094	„
„5“	„	„	2350	„
„7“	„	„	2443	„
		ukupno	9987	litara

te kojim je nadalje:

5. naloženo okrivljenomu Ljudevitu K, da pod prietnjom posljedica §. 12. sl. a) i §. 14. zak. čl. XXIII.: 1893. glede vina označenoga sa „4“ u bačvi sadržavajućoj 1754 litara doprinese dokaz, da zajamčeno prirodno vino istog poriekla i godišta sadržaje neraznjer u sadržaju na alkoholu i i glicerinu poput navedenoga vina, a glede vina pod oznakom bačve sa „6“ u količini od 2547 lit., da zajamčeno prirodno vino istoga porietla i godišta imade doista tako abnormalan sastav; kojom je nadalje:

6. odredjena zapliena vina u bačvah (39, 25, 26, 57, 40, 70) označenih brojevi „2“, „3“, „4“, „5“, „6“ i „7“ u ukupnoj količini sa 14.288 litara;

7. kojom se odredjuje proglašenje pravomoćne presude u „Narodnih Novinah“ i „Gospodarskom listu“ o trošku okrivljenoga;

a ta kr. županijska oblast presudom od 8. siečnja t. g. br. 647 odpućenjem priziva Ljudevita K. napadnutu prvostepenu presudu u

Digitized by Google

cielosti potvrdila tim jedino dodatkom, da od nametnute globe polovica zemaljskoj gospodarskoj zakladi, a polovica gospodar. zakladi občine S. pripasti imade:

kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, obnalazi, djelomičnim uvaženjem priziva Ljudevita K. napadnute nižemolbene presude u pogledu krivnje, kazne te troškova kemičke analize, izrečenih pod točkom 1. i 2. prvomolbene presude preinačiti, te suditi, da je Ljudevit K. kriv prekršaja §. 1. i 5. sl. b) zak. čl. XXIII.: 1893., počinjenoga time, da je patvoreno vino u promet stavljao, te se po §. 5. citiranoga zak. čl. presudjuje na globu od 100 Kruna, od koje pripada polovica gospodarskoj zakladi trga S., te platež troškova kemičke analize u iznosu od 96 for. za patvorenimi pronadjena vina, od koje svote temeljem §. 9. naredbe kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 25. rujna 1897. br. 54.489 pripada polovica kr. zem. kemičko-analitičkom zavodu, a polovica zemaljskoj gospodarskoj zakladi, dočim se riešava krivnje prekršaja §. 6. citiranoga zak. članka. da je patvoreno vino sam patvorio.

Odredba u točki 3. prvomolbene presude sadržana ukida se kao nenadležno donesena, pa imade kr. kot. oblast u S. prema ustanovi §. 14. zak. čl. XXIII.: 1893. glede te točke prepis prijave predložiti kr. financ. ravnateljstvu u Z. na uredovanje, dočim se točke 4., 5., 6. i 7. prvomolbene presude netaknutimi ostavljaju.

Sve to iz sliedećih razloga:

Iz razpravnih spisa proizlazi, da su dana 27. srpnja 1898. u podrumu Ljudevita K. u S. oduzeti po povjerenstvu. sastojećem od kralj. perovod. vježbenika J. Š., predstojnika kr. zem. kem.-analitičkoga zavoda dra. S. B., načelnika trga S. M. I. i obć. bilježnika O., u prisutnosti okrivljenoga Ljudevita K., iz njegovih podruma uzorci vina, koje je kemičko-analitički zavod izpitao, ter medju istimi one iz bačva označene u zapisniku od 27. srpnja 1898. sa „2", „3", „5" i „7" patvorenimi pronašao.

Povodom toga zametnut je proti Lj. K. postupak radi prekršaja zak. čl. XXIII.: 1893.

Okrivljeni tvrdi tečajem razprave, da je cieli postupak sa oduzimanjem uzoraka vina ništetan i protuzakonit, budući da kod oduzimanja i pečaćenja uzoraka nije prisustvovalo čitavo povjerenstvo, a ni okrivljeni, da su uzorci pečaćeni samo pečatom kr. zem. kem.-analitičkoga zavoda, da bočice za uzorke nisu bile čiste, već da je u njih vode ostalo, pa da je konačno oduzimanje uzoraka i pečaćenje obavljao sam načelnik K.

Uzme li se u obzir, da je suglasnom izjavom u zapisnicih od 4. studenoga 1898., 12. svibnja i 31. svibnja 1899. kod kr. kot. oblasti u S. preslušanih kr. kot. pristava J. Š., načelnika M. K., bilježnika O., te očitovanjem dra. S. B., predstojnika kr. zem. kemičko-analitičkoga zavoda od

Digitized by Google

22. ožujka 1899. br. 172 — dakle osoba uredovnih — ustanovljeno, da je oduzimanje uzoraka obavljeno jedinstvenim činom, kojemu je prisustvovalo čitavo povjerenstvo a i okrivljeni sam, uvaži li se nadalje, da je ustanovljeno, da uzorke iz bačava nije vadio načelnik K., već pivničar okrivljenoga V. J., dočim su načelnik K. i bilježnik O. — obojica osobe uredovne — uzorke u prisuću povjerenstva pečatili, a da je po stvar posve irelevantno, koji od članova povjerenstva pečaćenje uzoraka obavlja;

uvaži li se nadalje, da je izjavami povjerenstva a i pivničara V. i F. V. ustanovljeno, da su svekolike bočice, za uzorke opredieljene, prije uporabe glede čistoće pregledane, pa uvaži li se konačno, da okrivljeni nije čitavom postupku ni za vrieme uredovanja a ni pri sastavu zapisnika od 27. srpnja 1898. prigovorio, već svoje prigovore tek naknadno od vremena do vremena iznašao, to se ukazuje postupak povjerenstva u tom pogledu sasma zakonitim.

Okolnost, da su uzorci kod K. oduzetih vina samo uredovnim pečatom kr. zem. kem.-analitičkoga zavoda zapečaćeni, dok su se prema ustanovi §. 7. naredbe bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 22. lipnja 1895. broj 19.188 ex 1894. imali zapečatiti i sa pečatom stranke, ne može na korist utjecatelja uvažiti, kad je ustanovljeno, da su ovi isti ogledci vina, koji su oduzeti, bili predmetom analize, preduzete po stalnom zemaljskom povjerenstvu za iztraživanje vina.

Ta okolnost nije uvaživa gledom na izjave članova povjerenstva, a najpače gledom na onu kr. kot. pristava Š. (zapis. od 31. svibnja 1899.), čime je dokazana okolnost, da je K. naročito upozoren, da si uzme dvogubke ogleda i da uzete uzorke svojim pečatom zapečati, što je pak učiniti propustio.

Navodi po okrivljenom ponuđenih svjedoka I. V. i F. V. nisu se mogli uzeti u obzir, jer su izjavami navedenih uredovnih osoba porečeni, ne uzev u obzir i okolnost, da su te izjave, podane kod kr. javnog bilježnika A., s onimi podanimi u zapisnik kod kr. kot. oblasti u S. 13. svibnja i 14. lipnja 1899. nesuglasne.

Pošto su navedena manisana vina za promet opredieljena bila, to se u nazočnom činu ukazuje prekršaj §. 5. sl. b) zak. čl. XXIII.: 1893., poradi kojega je proti okrivljenom osudu izreći valjalo.

Što se tiče po nižih molbah Lj. K. u grieh upisanoga prekršaja §. 6. citiranoga zakon. članka, te prema tomu odmjerene kazni zatvora od 8 dana, valjalo je nižemolbene presude p r e i n a č i t i, ter okrivljenoga krivnje odriešiti s razloga, što razpravnimi spisi nije ničim uglavljeno, da je Lj. K. manisanimi pronadjena vina s a m p a t v o r i o.

Isto tako valjalo je i glede točke 2., u prvomolbenoj presudi označene, nižemolbene presude glede naknade troškova kemičkom analizom skopčanih preinačiti, ter ga samo na trošak od 96 for. osuditi, pošto je

Digitized by Google

isti dužan prema ustanovi §. 9. naredbe kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 25. rujna 1897. br. 54.489 da naknadi trošak analize samo za ona vina, koja su patvorenimi pronadjena.

Glede odredbe u prvomolbenoj presudi pod točkom 3. navedene, valjalo je nižemolbene presude dokinuti, ter odrediti, da se u stvari prijava kr. financ. ravnateljstvu u Z. učini, pošto za sudjenje u stvarih točarine nisu zvane upravne oblasti.

Konačno valjalo je odredbe sadržane pod točkami 4., 5., 6. i 7. ne taknutimi ostaviti, pošto su takove kao posljedica krivnje Ljudevitu K. u grieh upisanoga prekršaja na zakonu osnovane.

Glede toč. 6. prvomolbene presude odredjene zapljene vina valjat će, koiko takova provedena biti mogla nije, postupati u smislu §. 12. al. 2. zak. čl. XXIII.: 1893. **Priobćio Fr. Haladi.**

SVAŠTICE.

Sudački ispiti u Austriji.

I.

Naredba ministra pravde od 1. novembra 1900. (br. 182. dr. z. l. od g. 1900.) o sudačkijem ispitima.

Na temelju §§-â 12 i 13 zakona 27. novembra 1896 (l. d. z. br. 217), kojim se izdavaju propisi o popunjavanju, unutrašnjemu uregjenju i poslovnome redu sudova, naregjuje se u dogovoru s ministrom za bogoštovlje i nastavu:

Sastavljanje ispitnijeh komisija.

§. 1. Kod svakoga višega zemaljskoga suda ministar pravde sastavlja svake godine decembra mjeseca ispitnu komisiju za iduću godinu, a do potrebe je preko godine popunjava. Predsjednici viših zemaljskih sudova imaju najdalje novembra mjeseca predložiti ministarstvu pravde, koliko će se ispitnih komesara i koja će se lica kao takovi imenovati.

Ministar pravde javiće predsjednicima viših zemaljskih sudova, koliko se za prvi put osim univerzitetskijeh profesora (§. 2) ima predložiti odvjetnikâ (§. 3) i drugih lica, što se predvigjaju kao ispitni komesari (§. 13 zakona o sudskome ustrojstvu).

Za sljedeće pute ima se osim univerzitetskijeh profesora predložiti za polovicu više licâ nego li ih se ima uzeti u ispitnu komisiju.

U predlogu treba naznačiti i ispitne komesare, što se imaju postaviti kao zamjenici predsjedačevi.

*

Digitized by Google

§. 2. Ako u sjedištu višega zemaljskoga suda ima univerzitet, imenovaće se ispitnim komesarima svi oni redovni i izvanredni profesori austrijskoga gragjanskoga prava, trgovačkoga i mjeničnoga prava, gragjanskoga postupnika i nespornoga postupka, pa kaznenoga prava i kaznenoga postupnika, koji se izjave, da su voljni obavljati sudačke ispite.

Predsjednik višega zemaljskoga suda ima pozvati profesore, da se izjave, pristaju li na to, i prijaviti, kada čini ministru pravde svoj prijedlog, profesore što su pristali.

§. 3. U svrhu da se naznače odvjetnici, koji će se pozvati k ispitu, predsjednik višega zemaljskoga suda ima zaiskati da ih predloži odvjetnička komora, što je u sjedištu višega zemaljskoga suda. Odvjetnička komora treba da do polovice novembra izborom predloži za ispitne komesare i prijavi predsjedniku višega zemaljskoga suda onoliko odvjetnikâ, koliko ih odredi predsjednik toga suda, koji stanuju u sjedištu višega zemaljskoga suda. Prema potrebi predsjednik višega zemaljskoga suda može pozvati i odvjetničku komoru, što nije u sjedištu višega zemaljskoga suda, da predloži za ispitne komesare odvjetnike iz područja svoje komore.

Ako je to potrebito, može se zaiskati naknadni prijedlog.

Oproštenje od taksa za sudački ispit.

§. 4. Za sudački ispit kandidati ne plaćaju nikakve takse, a ispitni komesari nemaju pravo na kakve pristojbine za svoje učestvovanje u sudačkijem ispitima.

Odregjivanje ispitnijeh komesara za svaki pojedini ispit.

§. 5. Ispitne komesare za svaki pojedini sudački ispit (2. stavak §-a 13. zakona o sudskome ustrojstvu) odregjuje predsjednik višega zemaljskoga suda. Pri tome se imaju u isto doba naznačiti ispitni komesari, koji će zadati i ocijeniti pismene zadaće.

K svakomu ispitu ima se pozvati po jedan odvjetnik (2. stavak §-a 13. zakona o sudskome ustrojstvu) a po mogućnosti i po jedan univerzitetski profesor, koji je postavljen za izpitnog komesara.

Ako ministar pravde k pojedinim ispitima izašalje ispitnog komesara, što ga on odredi (§. 13. zakona o sudskome ustrojstvu), to će se prije usmenoga ispita prijaviti prodsjedništvu višega zemaljskoga suda. U tome slučaju predsjednik višega zemaljskoga suda ima odrediti, koji od ispitnijeh komesara, što je on pozvao, ima da istupi.

§. 6. Ispitni komesari, koji su za to odregjeni, dužni su zadati zadaće za pismeni ispit, ocijeniti radnje i poslati ih još prije usmenoga ispita predsjedaču ili njegovu zamjeniku, koji je pozvan za odnosni ispit. Ostali ispitni komesari imaju pravo još prije usmenoga ispita pročitati pismene domaće i klauzurne radnje.

Digitized by Google

Ispitni komesari, koji ne mogu učestvovati u usmenome ispitu, treba da to na vrijeme prijave predsjedništvu višega zemaljskoga suda.

Mjesto sudačkoga ispita.

§. 7. Po pravilu sudački se ispit ima činiti u sjedištu višega zemaljskoga suda, u kojega je području kandidat svršio pripravnu službu.

S dobrih razloga ministar pravde može dopustiti, da se ispit čini kod kojeg drugog višeg zemaljskog suda.

Pripuštanje k sudačkomu ispitu.

§. 8. Molbu, da bude pripušten k sudačkomu ispitu, kandidat ima prikazati predsjedniku sudskoga dvora, kojemu je povjereno upravljanje pripravne službe, a ako kandidat nije više u sudačkoj pripravnoj službi, predsjedniku sudskoga dvora prvog stepena, pod čijim je upravljanjem kandidat bio najposlije u pripravnoj službi. U molbi treba kazati, da li će se činiti i ispit u kojemugod od zemaljskijeh jezika običnih u području višega zemaljskoga suda (§. 24, stavak 2).

Molba ima se prikazati predsjedniku višega zemaljskoga suda (§. 30. ministarske naredbe 15. augusta 1897., l. d. z. br. 192) zajedno s popisom posala i sa svjedodžbama o radu u pripravnoj službi (§. 7. zakona o sudskome ustrojstvu).

Molba se može prikazati za zadnja tri mjeseca trogodišnje pripravne službe.

O sudačkijem ispitima predsjedništvo višega zemaljskoga suda držaće predbilježenje po priloženome formularu *A*.

§. 9. O tome, da li će se kandidat pripustiti sudačkomu izpitu, odlučuje predsjednik višega zemaljskoga suda, u kojega je području kandidat svršio pripravnu službu.

Ako kandidat ne bude pripušten, može za 14 dana prikazati žalbu ministru pravde.

Ako se sudački ima činiti u sjedištu drugog kojeg višeg zemaljskog suda, predsjednik višega zemaljskoga suda, ako on uopće pripusti kandidata k spitu, treba da zaište odluku ministra pravde o mjestu, u kojemu će se ispit činiti.

§. 10. Neće se pripustiti sudačkomu ispitu kandidat, ako nije još učinio treći državoslovni državni ispit, nadalje ako nije u redu svršio pripravnu službu ili je neće u redu svršiti do dana usmenoga ispita, ili ako kandidat po sadržaju svjedodžaba o njegovu radu u pripravnoj službi očevidno nije svršio tu službu s dostatnim uspjehom.

Digitized by Google

Pismeni sudački ispit.

a) Pravoslovna domaća radnja.

§. 11. U opravku zaključka, kojim se kandidatu javlja, da je pripušten sudačkom ispitu, treba mu naznačiti predmet pravoslovne domaće radnje i odrediti mu rok od dva mjeseca za to, da prikaže domaću radnju. Predmet izabire predsjednik višega zemaljskoga suda ili ispitni komesar, kojemu on to povjeri.

Predmet domaće radnje ima se izabrati obazirući se što više na pitanja raspravljana u vježbanjima (4. stavak §-a 12. zakona o sudskome ustrojstvu).

§. 12. Lica, što su u pripravnoj službi, mogu se u svrhu, da svrše svoje domaće radnje, za neko primjereno vrijeme dodijeliti sudu, u kojega se sjedištu nalazi dovoljno literarnih pomoćnih sredstva.

Kada se preda radnja, treba prikazati i popis upotrijebljenijeh djela i pismenu potvrdu, da je domaća radnja izgragjena bez tugje pomoći i da se za nju nijesu upotrijebila druga kakva djela osim onijeh, što se spominju u popisu (3. stavak §-a 12. zakona o sudskome ustrojstvu).

§. 13. Ako kandidat propusti rok za prikazanje domaće radnje, smatraće se, da je odustao od ispita. S valjanih razloga predsjednik višega zemaljskoga suda može produžiti rok za prikazanje domaće radnje. Ako se zakrati produženje roka, nema mjesta žalbi.

§. 14. Ako kandidat za vrijeme vježbanja priregjenih po §. 10. zakona o sudskome ustrojstvu ili izvan tijeh vježbanja prikaže pravoslovnu radnju, koja se ima smatrati dostatnim dokazom njegove sposobnosti, da pravoslovni predmet samostalno obradi po naučnim načelima s juristićke strane korektno a s jezične strane vješto, tada se ta radnja može primiti kao pravoslovna domaća radnja za sudački ispit.

U molbi za pripust k sudačkomu ispitu mora se izrijekom zamoliti, da se ta radnja primi kao domaća radnja za sudački ispit.

Pravoslovna radnja ima se priložiti molbi za pripust k sudačkomu ispitu, i to u čisto prepisana ili naštampana, zajedno s popisom upotrijebljenijeh djela i s potvrdom, što se ište u 3. stavku §-a 22. zakona o sudskome ustrojstvu.

§. 15. Kada se prikaže molba naznačena u 2. stavku §-a 14., predsjednik sudskoga dvora, kod kojega bude molba predana, pozvaće sudačdačkoga činovnika, koji je upravljao vježbanjima, u kojima je učestvovao kandidat, da ocijeni pravoslovnu radnju. Ta se ocjena ima prikazati zajedno s molbom predsjedniku višega zemaljskoga suda.

Prije nego li predsjednik višega zemaljskoga suda odluči, hoće li se pravoslovna radnja primiti kao domaća radnja (§. 14.), treba da je preda na ocjenu jednom ispitnom komesaru.

Digitized by Google

Ako se predsjednik višega zemaljskoga suda na temelju izdanijeh ocjena uvjeri, da prikazana radnja ne odgovara svojoj svrsi, kandidatu će se odbiti molba a naredíće mu se, da preda pravoslovnu domaću radnju o predmetu, što mu zada predsjednik višega zemaljskoga suda, a inače pravoslovna će se radnja, pored ocjene sa strane ispitnijeh komesara, primiti s time, da će kandidat morati prikazati novu domaću radnju samo, ako se ima smatrati, da ispit nije učinjen s dobrim uspjehom, a komisija ne oslobodi kandidata od dužnosti da prikaže novu domaću radnju (§. 31.).

Protiv odluke predsjednika višega zemaljskoga suda nema mjesta žalbi.

b) Klauzurne radnje.

§. 16. Pošto se na vrijeme preda domaća radnja ili — ako se primi za ispit (§. 14.) pravoslovna radnja, koja je bila prikazana s molbom za pripust — u isto doba s odnosnom odlukom, odregjuje predsjednik višega zemaljskoga suda dane za klauzurne radnje i za usmeni ispit.

§. 17. Klauzurne raonje imaju se izraditi u dva razna dana; za to se kandidatu ima svaki put dati vrijeme od 9 sati prije podne do 7 sati večera.

Pismeni ispit ima se činiti u uredovnijem prostorijama i pod nadziranjem jednog činovnika višega zemaljskoga suda; ispit može u isto doba činiti više činovnikâ. Za pismenu radnju kandidát može upotrijebiti uredovne tiskanice i literarna pomoćna sredstva, što se nalaze u biblioteci višega zemaljskoga suda, izuzevši zbirke rješenjâ i sve knjige formularâ i primjerâ. Svaka je druga pomoć zabranjena, a isto tako i razgovor kandidatâ megju sobom ili s drugima.

§. 18. Za pismenu klauzurnu radnju kaznenog pravnog sadržaja ima se kandidatu zadati ili, da sastavi tužbenicu na temelju spisâ, eventualno zajedno s prigovorom i presugjenjem višega zemaljskoga suda, ili da sastavi presudu na temelju predloženijeh spisâ, koji su do potrebe popunjeni obaviješću o rezultatima glavne rasprave, ili da izradi žalbu ništavosti ili zaključka o obnovi.

§. 19. Za pismeni ispit gragjanskog pravnog sadržaja imaju se kandidatu dati spisi pravnog spora, da sastavi presudu ili konačni zaključak, ili ovršni spisi, da sastavi zaključak o razdiobi višaka od dohotka ili da sastavi zaključak o razdiobi najviše ponugjene cijene ili zaključak o razdiobi prodajne cijene.

§. 20. Pismeni ispit kaznenog i gragjanskog pravnog sadržaja može se udesiti i tako, da se kandidatu naredi, da naznači pitanja, koja proizlaze iz zamršenog stanja stvari a važna su za kazneno ili gragjansko pravno traženje prava, i da odgovori na ta pitanja, iznijevši potanko razloge, što govore za ono juristično shvaćanje pravnoga slučaja, koje je po mišljenju kandidatovu valjano.

Digitized by Google

§. 21. Spisi sudskijeh dvorova i kotarskijeh sudova u gragjanskim i kaznenim stvarima, koji nijesu opsežni a opet sadržavaju takih pravnih slučajeva, za kojih se prosugjivanje iŝte temeljito juristično znanje, sigurno shvaćanje i oštar um, imaju se, pošto se stvar sasvim riješi, predlagati predsjedništvu višega zemaljskoga suda za potrebe ispita.

§. 22. Pošto isteče vrijeme odregjeno za klauzurnu radnju, radnja će se kandiđatu uzeti bez obzira na to, da li je svršena ili nije. Predatu ili uzetu radnju činovnik, kojemu je povjereno nadziranje, sašiće i zapečatiće je, te će je poslati ispitnomu komesaru, koji ima da pregleda radnju, zabilježivši na njoj, koliko je vremena kandidat za nju upotrijebio.

Usmeni ispit.

§. 23. Usmeni ispiti obavljaće se kod viših zemaljskijeh sudova u Beču, Pragu i Lavovu četiri puta a kod ostalijeh viših zemaljskih sudova tri puta na godište, te će se se po mogućnosti tako udesiti, da se ispiti svijeh kandidata svrše u nekoliko neprekinutih dana.

Predsjednik višega zemaljskoga suda unaprijed će odrediti rokove, o kojima će se prema tome obavljali ispiti, saopćiće ih svijem sudovima svojega područja i objaviće ih u novinama. Ako bi se ti rokovi promijenili, treba to na isti način oglasiti.

Prije svakoga ispitnoga roka treba poslati ministarstvu pravde popis kandidatâ, što će se ispitati, naznačivši dane odregjene za usmene ispite.

§. 24. Usmeni ispit svakog kandidata ima trajati dva sata. Dopušteno je ispitivati u isto doba dva kandidata; u takom slučaju ispit ima trajati u sve tri sata.

Kandidati, koji osim poslovnoga jezika običnoga kod višega zemaljskoga suda znadu i kojigod od zemaljskijeh jezika običnih u području višega zemaljskoga suda, imaju se, ako oni to zaištu, ispitati od česti i u tome jeziku.

§. 25. Sudački ispit ima se protezati na sve grane gragjanskoga i kaznenoga zakonodavstva (§. 12. zakona o sudskome ustrojstvu).

Norme, koje su izdane na polju državnoga financijskoga i upravnoga prava a važne su za sudačko presugjivanje, te se s toga imaju uzimati u obzir kod sudačkoga ispita, naznačene su u popisu priloženom ovoj naredbi.

Popis će se prema potrebi naredbom popuniti.

§. 26. Kod usmenoga ispita ima se po mogućnosti razvidjeti, da li kandidat zna cijeli predmet ispita. Povećim brojem pitanjâ, koja se protežu na razne grane prava, ima se vidjeti ne samo, da li kandidat ima znanje potrebito za službu gragjanskijeh i kaznenijeh sudova svijeh stepena i potrebitu praktičku vještinu u poslima, nego osobito i to, da li kandidat umije vješto i valjano u pravnom pogledu prosugjivati i rješavati gragjanske i kaznene slučajeve (2. stavak §-a 12. zakona o sudskome ustrojstvu).

Digitized by Google

Samom pamćenju nema se davati važnosti, ali odredbe, koje su važne za praktičku primjenu, treba ispitivati i u njihovijem pojedinostima. Svakako se ima tražiti, da kandidat umije uopće naznačiti odredbe mjerodajne za praktičku pravnu primjenu i naći odmah odlučna mjesta.

§. 27. Predsjedač može zadavati pitanja, a ostali članovi komisije imaju učestvovati u ispitivanju po redu, što ga odredi predsjedač.

Po pravilu svaki ispitni komesar ispitivaće iz nekog odregjenog predmeta. Predmete, iz kojih će ispitivati svaki ispitni komesar, odrediće ih ili predsjednik višega zemaljskoga suda jednom za svagda ili predsjedač, kada saopćuje poziv. Pri tome se treba obazirati na želje ispitnijeh komesara. Univerzitetski profesori po pravilu će ispitivati iz predmeta, za koji su imenovani; drugi ispitni predmeti mogu im se doznačiti samo, ako oni na to pristanu.

Uspjeh ispita.

Uspjeh ispita označuje se ocjenom:

1. odlično,
2. vrlo dobro,
3. dobro,

ili, ako se smatra da ispit nije učinjen s dobrim uspjehom, ocjenom

4. nedostatno.

§. 29. Svaki član komisije, pa i predsjedač, ima po jedan glas. Ispitni komesari glasaju po azbučnome redu svojih imena, ali predsjedač glasa zadnji, a ispitni komesar, što ga k pojedinim ispitima izašalje ministar pravde, glasa neposredno pred predsjedačem.

Zaključak se prihvaća apsolutnom većinom glasova. Najprije se glasa o pitanju, je li ispit učinjen s dobrim uspjehom. a zatim o ocjeni.

§. 30. Ako se zaključi, da ispit nije učinjen s dobrim uspjehom, komisija treba da većinom glasova zaključi, nakon koliko vremena kandidat može ponovno činiti ispit.

Rok, za koji će se kandidat odbiti, ne smije iznositi manje od tri mjeseca niti više od jedne godine.

§. 31. Ako kandidat bude odbijen, treba da ponovi ispit.

Ali ako ispitna komisija smatra, da je dostatna pravoslovna domaća radnja, kandidat je za ponovni ispit oprošten od dužnosti da sastavi novu pravoslovnu domaću radnju. To će mu se saopćiti, kada mu se javi, da je odbijen.

Ako kandidat ne odgovori ni kod ponovnoga ispita, treba to prijaviti ministru pravde (2. stavak §-a 14. zakona o sudskome ustrojstvu).

(Svršit će se.)

Digitized by Google

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Das Verfahren vor den Civilgerichten des türkischen Reiches. Von Dr. C. Ranzi, k. und k. Viceconsul, Wien 1900. Man. str. IV. + 220.

Ova je knjiga od važnosti ne samo za teoretičara i zapadnoeuropskoga zakonotvorca, nego i za onoga pravnika u praksi, koji ima posla sa strankama u turskoj državi. Osobito može ona služiti u Bosni kao posrednik izmedju zapadnoeuropskoga sistema i sistema otomanskoga u bosanskom pravosudju, koje još uvjek za tim ide, da oba sistema zadrži i prema narodnim potrebam udesi.

Za to i valja na tu knjigu veću pažnju obratiti tim više, što otomansko pravo nije u zapadnoeuropskoj, naročito u njemačkoj pravnoj znanosti toliko sistematski obradjeno, kao što to današnji odnošaji obzirom na okupaciju Bosne i na zakonarstvo na Balkanu u obće zahtjevaju. Osim poznatoga staroga diela Nik. Tornauw: Das moslemische Recht (1855.) i manjih radnja prof. Jos. Kohlera (u Ztschr. für vergleichende Rechtswissenschaft) iz Berlina, izvjestio je E. R. Salem, odvjetnik u turskom carstvu, o parbenom postupku, stečajnom pravu, postupku kod nasljedstva, i o konzularnoj sudbenosti (sr. Leske-Löwenfeld: Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr, svezak II. str. 349.—451. i nadopunjenja str. 938. slied., 1062. slied.). Eichlerov „Justizwesen in Bosnien und Hercegovina“ (1889.) je pravno-povjestna radnja o bosanskom pravu, ali daje takodjer pregled otomanskoga prava, dočim poznato djelo dra. Stjepana Posilovića: Das Immobilarrecht in Bosnien und der Hercegovina (Zagreb, 1894.) predstavlja razvitak imobiliarnoga prava na otomanskom sistemu.

U radnji Ranzia nalazimo pored stvari čisto procesualnih takodjer izvedenja, koja zasjecaju u propise prava materialnoga te ih svakako bolje razjašnjuju. Ali i sami procesualni propisi u toliko su zanimljivi, što predočuju stvari ili manje poznate ili posve posebne. Za to neće biti proti svrsi „Mjesečnika“, ako se iz knjige Ranzia navede nekoliko podataka, što u oči padaju. I otomanski novi zakoni osiguravaju sudcu neodvisnost od političkih oblasti, koja je prije postojala. U obće provedeno je naskroz odjelenje sudova od političkih oblasti.[1] Izim disciplinarne ili kaznene istrage ne smije ministarstvo pravosudja niti odstraniti sudca niti premjestiti bez njegove privole na drugo mjesto (str. 4.). Da li je nova (1896.) inštitucija „pravosudnih nadzornika“ (Justizinspectoren) ispunila želje mjerodavnih krugova (Salem, l. c. str. 1062.), ne vidi se iz radnje Ranzia.

[1] U Bosni još nije. Ured.

Digitized by Google

Po novom parbenom postupniku odnosno poslovnom redu od 9. Hazirana 1295. (1878.) ustrojeni su svi sudovi kao sudovi kolegijalni: u prvoj molbi 3 sudaca, u drugoj 5, u trećoj 7. Kod trgovačkih sudova prisustvuje pored državnih sudaca dvojica izabranih članova iz trgovačkoga staleža sa savjetujućim glasom (str. 5.—10.). Pored državnih gradjanskih sudova postoje duhovni šerijatski sudovi sa točno opredjeljenim djelokrugom, glavno u bračnim i nasliednim stvarima muhamedanaca (str. 14.). Glede sličnih stvari drugoga vjerozakona, kao i naročito glede uprave crkvene i školske imonine nadležni su duhovni sudovi dotičnih vjerozakona (medjalisi ruhanié, str. 18.).

Pripadnici tudjih država spadaju pod sudbenost svojih konzula odnosno konzula one države, čije je državljanin tuženik; nijedna stranka pako ne smije biti kod nadležnosti konzularnih sudova otomanski podanik, niti se smije u parnici raditi o zemljištnom posjedu, jer za taj slučaj nadležni su samo otomanski sudovi.

Otomanski podanici podvrženi su sudbenosti inostranih konzula samo u slučaju otvorenja stečaja nad imovinom inostranca (str. 26./27.).

U seoskim obštinama vrše sudstvo mirovni sudovi starih ljudi. Parnice ispod 150 piastera spadaju u isključivu nadležnost kotarskih takovih sudova (nahié medjlisi), i to bez dalnjeg pravnog lijeka (str. 10.). Kod svakoga sudbenoga stola prve molbe postoji odio bilježnički za kautelarno pravosudje, ovjerovljenje itd. Broj odvjetnika nije ograničen, ali je odvjetničtvo odvisno od državne dozvole (str. 13.).

Postupak je javni i usmeni, izuzam postupak pred vrhovnim sudištem, gdje je načelo usmenosti kombinirano sa principom pismenosti (str. 35.). Ipak ne vriedi slobodno prosudjivanje dokazala, nego teorija formalnoga dokaza (str. 87.).

Kao pravna sredstva služe: prigovor (Opposition, itirâz alel hükm) protiv osuda iz ogluhe, prigovor trećega (Drittopposition, itirazel gajr) protiv riješidaba, a koliko parnica medju strankama može imati upliva i na treću osobu izvan parbe stojeću (str. 128.); obnova postupka (Restitution, Wiederaufnahme des Verfahrens, iadei muhakjeme) zbog formalnih razloga ništetnosti (str. 136., 159.). U svim tim slučajevima ima o pravnom sredstvu riešavati sud prve molbe. Sud druge molbe rieśava o prizivu (Appellation, intinâf), dočim sud treće molbe izdaje riješitbu na žaobu ništovnu (Nichtigkeitsbeschwerde) u revizionom postupku (temjiz). Kao pravno sredstvo navedena je u parb. post. takodjer syndikatna tužba protiv sudaca zbog njihovog doloznog postupanja ili za to, što uskraćuje sud stranci put pravde (str. 136., 179.).

U parnicama, u kojima se radi o nekojim državnim interesima, igraju ulogu državna odvjetničtva.

Digitized by Google

Parnice te vrste (osim trgovačkih stvari) stoje pod nadzorom državnih odvjetnika. Odvjetnici imaju pravo priziva i ništovne žaobe, te riešenje tih pravnih sredstava veže i privatne parbene stranke (str. 47.—49.). Takogjer nova inštitucija pravosuduih nadzornika bila je neko vrieme povjerena državnom nadodvjetničtvu (str. 4.).

Ovršni postupak normira posebni ovršni zakon, koji je izašao nekoliko dana prije gradj. parb. postupka od 9 Hazirana 1295 (1878). Zakon taj štiti u znatnoj mjeri ovršenika, jer ga ne žrtvuje posve zahtjevanju vjerovnika, nego mu ostavlja minimum existentiae. Ovrha se ne smije voditi ne samo na pokućtvo, što je ovršeniku neobhodno potrebno, nego niti na plaću stalno namještenih činovnika (uključivo privatnih činovnika) niti na mirovinu. Plaća je samo u jednoj četvrtini podvržena ovrsi, mirovina nikako. Ugovor stranaka protivnoga sadržaja jest bez krieposti (str. 197). Znatno je ograničena ovrha nekretnina, što ne stoje u slobodnom raspolaganju posjednika (t. zv. erazi mirié), kojih je alijenacija odvisna od privole države kao vrhovnog vlastnika.

Nekretnine te vrste mogu se ovršnim putem tek onda prodati, ako se trogodišnjim čistim prihodom ne može pokriti tražbina vjerovnika (anal. §. 545. bos. gr. pp.) Zemljište mirijsko odgovara za dug ostavitelja samo onda, ako je bilo za života dužnika dragovoljno založeno i ako ne ima pokrića iz drugoga ostavinskoga imetka (str. 196, 201, 202). Dužniku seljaku i njegovim nasliednicima mora se ostaviti slobodan komad zemlje za obradjivanje i kuću za stanovanje (ibid.). — Ovršna procjenba nije posebna vrsta ovršnoga čina, nego integralni dio pljenitbe, koji ima obaviti činovnik, što provede ovrhu (str. 211.). Za dražbu mora ovrhovoditelj posebno zamoliti (drugčije §. 16. austr. ovr. post. i §. 531. bos. gr. pp.), ovršna prodaja nekretnina može tek onda nastupiti, ako nije imala uspjeha ovrha pokretnih stvari (str. 195, 212). Kod pokretnosti stiče dostalac pravo vlastničtva predajom, kod nepokretnina upisom u knjige. Za taj je upis potrebno očitovanje ovršenika pred gruntovnom oblasti.

Ako ovršenik uskrati to očitovanje, može ga nadomjestiti predsjednik suda jednostavnim pismom na gruntovnu oblast. To je pako isključeno po praksi vrhovnog sudišta, ako ovršenik medjutim umre.

U tom slučaju cieli je ovršni postupak ništetan (str. 214.), te ga valja očevidno ponoviti protiv nasliednika.

Niti je stečenje prava vlastničtva kupom na dražbi toliko osigurano, koliko drugo koje.

Proti dostalcu dopušta se evikciona tužba trećih osoba i vlastnička tužba sa strane ovršenika, dapače zbog nezakonitog postupanja tečajem ovrhe (str. 215.).

To su očevidno posliedice stanovišta, da za dozvolu ovrhe ne treba da bude osnov ovrhe (Executionstitel) pravomoćan, a s druge strane sta-

Digitized by Google

novišta, po kojem ne ima posebnog pravnog sredstva proti ovršnim zaključcima tečajem ovršnopa postupka: samo predsjednik suda odgovara za svoje odredbe u smislu syndikatnog postupka (str. 192, 204, 215). Za to se obustavlja naprosto cieli ovršni postupak, ako dužnik izjavi, da je uložio ili kani uložiti pravno sredstvo proti onoj ispravi, što je podlogom dozvoljene ovrhe (str. 205).

Kako se iz te crtice vidi, gradivo je ovog djela obsežno i zanimljivo. Pisac ga je sakupio savjestno i znanstvenim načinom, akoprem radnja izgleda kao da ja samo priobćenje zakonskih ustanova. Ali ovako je pisac i bolje učinio, nego kad bi bio natrpao množinu prieporuih pitanja iz zapadnoeuropske procesualne literature i tim možda načinom dao svome dielu vanjski oblik učenosti. U nekojim preporuim pitanjima poziva se pisac na autoritet vrhovnog sudišta u Carigradu te nam time daje priliku zaviriti u judikaturu toga, pred nekoliko godina novo organiziranoga suda (str. 9.) Poteškoće pisca bile su ogromne s obzirom na to, da osim izvornih zakona nije imao skoro nikakvih pripomoćnih sredstava (str. 1) Tim veće ga ide za to priznanje sa strane onih, kojima će njegova radnja u ruke doći. z.

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 15. prosinca 1900. svoju redovitu sjednicu, u kojoj je primljen izstup iz družtva koncem godine 1900.: Davida Milankovića, Dragutina Becića, Eugena Müllera i Mate Babića, te konstatovano, da je u prošlom broju „Mjesečnika“ pogriešno navedeno, da je izstupio iz družtva i dr. Dragutin Domjanić.

Nakon toga saobćuje blagajnik, da je kupio založnicu hrv. slav. zemaljske hipotekarne banke ser. I. br. 14. od 200 kruna za 200 kruna 46 filira.

Konačno bude primljeno izvješće blagajnika o stanju blagajne.

(Iz hrvatskog sveučilišta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podielio je na predlog profesorskoga zbora pravo- i državo-slovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu dru. Edi Lovriću, perovodji kr. zem. vlade u VIII. dnevnom razredu, zamoljenu dozvolu predavanja (veniam legendi) „iz prava katoličke crkve s osobitim obzirom na naše partikularno pravo i na pravo ostalih u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji zakonom priznatih crkava“ na pravo i državo-slovnom fakultetu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, a na predlog profesorskoga zbora mudroslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, dru. Jurju Majcenu, pravom učitelju na kr. real. gimnaziji osječkoj, zamoljenu dozvolu „veniam legendi“ iz centralne projekcije i projektivne geometrije na mudroslovnom fakultetu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

Imenovanja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je dra. Ivana Lorkovića, odvjetničkog perovodju u Zagrebu, imenovati prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola; Franju Pokaza, prislušnika

Digitized by Google

kod kr. kotarskoga suda u Varaždinu. sudbenim pristavom II. razreda extra statum, za kr. kotarski sud u Šidu, Petra Majera, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Gospiću, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, svršenog pravnika Filipa Stilinovića perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Valenta Tomića, prislušnika kod kr. sudbenoga stola u Petrinji, sudbenim pristavom II. razreda extra statum za sudbeni stol u Petrinji.

Kr. ugarsko ministarstvo financija imenovalo je katastralnu pismaru rukujućega pisarničkoga oficijala Josipa Leskovara kr. financijalnim perovodjom i povjerenikom očevidnosti zemljarine u privremenom svojstvu kod kr. financijalnoga ravnateljstva u Varaždinu, a katastralnog arkivara Matu Dominkovića fin. perovodjom i kr. povjerenikom očevidnosti zemljarine kod fin. ravnateljstva u Osieku.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je advokatskog kandidata dra. Jozu Sunarića advokatom za Bosnu i Hercegovinu s uredovnim sjedištem u Banjaluci.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je privr. sudskog pristava u kotarskom uredu u Zenici dra. Jakova Zaloscera definitivnim činovnikom bosan.-herceg. zemaljske uprave, advokatskog kandidata dra. Savu Vukanovića privr. auskultantom u okružnom sudu u Travniku, svršenog pravnika dra. Roberta Heumera iz Zagreba privr. peronodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Brčkom, a svršenoga pravnika Henrika viteza Volkmanna od Volkmara privr. perovodnim vježbenikom u zemaljskoj vladi.

Premještenja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je Petra Kušta, sudbenoga viećnika II. razreda kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu premjestiti ureda radi k onomu u Mitrovici, iz službenih obzira Roberta Habijanca, sudbenoga pristava kod sudbenoga stola u Zagrebu, ka kr. kotarskomu sudu u Brodu, dra. Luku Vrkljana, sudbenoga pristava II. razr. kod kotarskoga suda u Belovaru, ureda radi k onomu u Garešnici, a Nikolu Protića, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Garešnici, iz službenih obzira k onom u Belovaru

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je kotarskog predstojnika I. razr. Adama Karszniewicza od okružne oblasti u D. Tuzli ka kotarskom uredu u Varcar Vakufu, kotarskog predstojnika II. razr., Iliju Petrovića od kotarskog ureda u Glamoči k okružnoj oblasti u D. Tuzli i političkog pristava I. razr. dra. Maksu Strassmanna, kotarskog uprsvitelja u Varcar-Vakufu, u istom svojstvu u Glamoč.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je ove auskultante i to: Stevana Pavlovića od okružnog suda u Mostaru k onomu u Sarajevu, Rudolfa pl. Pregla ol okružnog suda u Banjaluci k onom u Bišću, Jovana Salera od okružnog suda u Bišću k onom u Banjaluci i Gustava Kohna od okružnog suda u Sarajevu k onom u Mostaru, a razriješio je privr. perovolnog vježbenika dra. Edmunda Horvátha u zemaljskoj vladi usljeg toga, što je naimenovan pomoćnim perovogjom bez plaće u kr. ug. guberniji na Rijeci, od daljeg službovanja u ovijem zemljama, a premjestio je auskultanta Jovana Krieschea od okružnog suda u Sarajevu ka kotarskom uredu u Cazinu, najposlje je razriješio privr. perovodnog vježbenika dra. Rolanda pl. Bárczy-a u zemaljskoj vladi i privr. političkog pristava II. razr. u kotarskom uredu u Sarajevu Otona pl. Jankovicha na njihovu molbu od dalje upotrebe u ovozemskoj službi.

Digitized by Google

(Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju,) komad XI. godine 1900., izdan i razposlan je dne 29. studenoga 1900., te sadržaje pod brojem:

89. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 10. studenoga 1900. broj 5573 pr., glede obdržavanja kazališnih predstava, javnih plesova i inih javnih zabava na stanovite dane;

90. dodatak k dozvolnoj izpravi kr. ug. ministra trgovine od 21. srpnja 1894. br. 51.994. (komad XVI. br. 57 sbornika ex 1894.) za vicinalnu parovoznu željeznicu Szent-Lörincz-Slatina Našice;

91. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 28. listopada 1900. br. 71.728., izdanu u sporazumku sa kr. hrv.-slav.-dalm. vladom, odjelom za pravosudje, kojom se preinačuje obrazac „Dopisa ovlaštenika i gruntovnih stvarnosti ili čestica, sa kojima je spojeno ovlašteničtvo na zemljištnu zajednicu po §§. 15. i 16. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica“, izdan naredbom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje od 19. rujna 1897. br. 54.510, (sbornika komad XVI. broj 71. od god. 1897.);

92. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 19. studenoga 1900. broj 72,905. glede dozvoljivanja konačnih odnosno gromadnih i brzih razprodaja;

93. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 19. studenoga 1900. br. 76.644, glede zabrane prodavanja po tako zvanom „sustavu kupona“; i

94. naredbu kr. hrv.-slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje od 20. studenoga 1900. br. 75.752, kojom se propisuje način, kako valja u napredak dobavljati i izdavati nebiljegovane gruntovne izvadke za službenu porabu u stvarima zadružnim i u slučajevima ućerivanja bolno-obskrbnih troškova.

Komad XII. godine 1900. izdan i razposlan je dne 17. prosinca 1900., te sadržaje pod brojem:

95. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 9. prosinca 1900. br. 17.981. o statistici kaznenoga pravosudja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.

(Uredorna sbirka naredaba pravosudne struke). Mjeseca studenoga 1900. izdana i razaslana je uredovna sbirka naredaba pravosudne struke, svezka VI., br. 782—790, arak 28—30.

Sadržaj netom izašlih brojeva jest sliedeći:

Broj 782. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje, od 23. listopada 1900, br. 15.552., kojom se odregjuju neke promjene u broju sjedištu i teritorijalnom obsegu mjestnih sudova.

Broj 783. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 11. listopada 1900. br. 15.267., kojom se obnaroduje novi cienik za uvrstbu službenih oglasa u ugarskim službenim novinama „Budapesti Közlöny“.

Broj 784. Okružnica kr. banskog stola od 16. kolovoza 1883. broj 16.881., u pogledu sgrada kao predmeta ovrhe.

Digitized by Google

Broj 785. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 15. rujna 1900. br. 4376 pr., o cieniku uvrstbinskih pristojba za službene oglase, koji se u interesu privatnih stranaka, općina i privatnih družtava proglašuju u „Narodnim Novinama“.

Broj 786. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 16. listopada 1900. br. 13.810, kojom se nadopunjuje i razjasnjuje naredba kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje, od 1. prosinca 1898. br. 16.183, glede načina dopisivanja ovozemnih političkih i sudbenih oblasti sa c. kr. sudovi kraljevina i zemalja, zastupanih u carevinskom vieću. (Uredovna sbirka br. 673.).

Broj 787. Naredba kr. hrv.-slav. dalm. zem. vlade. odjela za pravosudje, od 8. listopada 1900. br. 13284, kojom se popunjuje dotično tumači stavka druga, točke 3 banske naredbe od 17. svibnja 1893. br. 6043, u predmetu uzajamne pravne pomoći, koja se ima pružiti izmedju kr. sudova i odvjetničtva ugarskih i hrvatsko-slavonskih u gradjanskih i kaznenih predmetih (Sbornik br. 34. od god. 1893. Uredovna sbirka br. 459.).

Broj 788. Okružnica kr. banskoga stola od 12. rujna 1900 br. 22.628, kojom se izdaje naputak kako se ima uporabiti ustanova §. 341. k. p. u pogledu nastupa kazni kod osudjenika, koji se nalaze u iztražnom zatvoru u slučaju uloženog pravnog lieka proti pravosudnoj osudi.

Broj. 789. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 24. listopada 1900. br. 15.861, kojom se popunjuje naredba od 23. lipnja 1894. br. 7317, glede sudbenoga rukovanja sa novcem.

Broj 790. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje, od 9. listopada 1900. broj 42.689., u pogledu sastavka te gruntovne provedbe izvlastbenih operata za zemaljske cesto- i vodogradnje.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Mavro Berl, prot. trgovac u Ivancu	Kr. sudbeni stol u Varaždinu	Petar Žužić kr. sudbeni viećnik	30. studenoga 1900 br. 5592 gr.	Dr. Ljudevit Jurinac odvjetnik u Varaždinu	Dr. Hinko Neumann odvjetnik u Varaždinu	31. prosinca 1900	11. siečnja 1901
Josipa udova **Grkinić** prot. trgovkinja u Karlobagu	Kr. sudbeni stol u Gospiću	Josip Vendler kr. sudbeni viećnik	6. prosinca 1900 br. 1461 gr.	Tomo Pilipić u Karlobagu	Mate Bakarčić u Karlobagu	4. siečnja 1901	14. siečnja 1901

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

II.

A. Prem zamišljen kao privremen,[1] gradjanski parbeni postupnik od god. 1852. drži se zajedno za propisima, koje upodpunjuje njegov sustav, malo ne po stoljeća: kasnija pravotvorna djelatnost stegla mu je donekle područje uporabivosti, ali ga ne potresa u osnovima. Taka žilavost nije

[1] U kakvom se je žalostnom stanju nalazilo parbeno sudovanje prije god. 1848. i 1849., vidi primjetbu 58 nazočnoga poglavlja. Bečkim se odlučujućim krugovima mora priznati, da su odmah nakon savladanih nemira nastojali pomoći. Već državni ustav od 4. ožujka 1849. (Cf. Zem. zak. i vlad. list za krunovine Hèrvatsku i Slavoniu, kom. I., br. 1., §. 68.) odredjuje, da će „sabori za krunovine Ugarsku, Erdelj, Hèrvatsku i Slavoniu zajedno sa hèrvatskim Primorjem i Riekom imati pregledati dosadašnje svoje zakonotvorstvo glede . . . . . ustrojenja sudištah i sudbenoga postupanja“ te „na koliko za spomenute vèrsti zakonotvorstva obstoje osobita od onih za ostale krunske zemlje različna zakonita pravila i naredbe, to će se za ovaj dio zakonotvorstva zadèržati moći djelovanje saborah prie rečenih krunskih zemaljah.“ Sabori ipak ne dodjoše do rieči. (Cf. Ulbrich, l. c. §. 12. „Verfassungsverhältnisse 1848—1860.“, naročito str. 43. sqq.), nego se izravno dozvolom Njeg. Veličanstva od 1. ožujka 1850. u Hrvatsku i Slavoniju (u Ugarsku 3. studenoga 1849.) uvedu „Ustanovljenja u pogledu privremene uredbe sudovah za krunovinu Hèrvatsku i Slavoniu“ (Cf. Zem. zak. i vlad. list etc., kom. II., br. 5.), koja doduše u prvom redu smjeraju na preustroj sudbenih oblasti, ali kraj toga i na reformu postupanja parbenoga, (Cf. ibidem. poglavlje III., „postupak privremenih sudovah“, §§. 24 do 29.), protežući na „formalni“ parbeni proces u načelu (cf. ibid. §. 26.) propise „formalnoga“ ugarsko-hrvatskoga mjenbenoga postupnika (Cf. u Corpus iuris hungarici, milenijsko izdanje Dezíderija Márkusa od god. 1896., VII. sv., zak. čl. 1840/15, str. 109.—145, II. dio. §§. 1.—228 t. j. mjenbeni postupnik i zak. čl. 1844/6, t. j. o razjašnjenju dotično preinaci nekih ustanova mjenb. zak.) te pridržavajući osim toga i domaći sumarni (cf. Corp. iur. hung. ibid. zak. čl. 1836/20, na str. 61, 62 — §§. 1.—12. i tamo primjetbu 2. glede saveznih zak. članaka) i stečajni proces. (Cf. C. iur. hung. ibid. zak. čl. 1840/22 „o stečaju“ sa zak. čl. 1844/7 o proširenju, dotično preinaci predidućega zakon. članka.) (Cf. Dr. Ferdinand

Digitized by Google

običan pojav, jer procesi slabo odoljevaju uticaju vremena; za njih je reforma gotovo uviek na dnevnom redu. S toga se uzroci tolike ustrajnosti ni neće smjeti tražiti isključivo u nutarnjem sustavu postupnika, nego

---

Schuster, Die Civilprocessordnung für die Königreiche Ungarn, Kroatien etc., 3. izd. str. 44. 45. *W.*, Die neue provisorische Civilprocessordnung für Ungarn, Kroatien etc. u „Allgem. österr. Ger. Zeitg." od god. 1852., broj 139.) „Privremenost" u „ustanovljenjima" (Schuster, l. c. str. 45. nešto površno govori o „provisorisches Verfaren") znači, da se je doskora cieli sustav civilnoga procesa imao korjenito preustrojiti i to u dva pravca: da naime postupak bude javan i ustmen (Cf. državni ustav od 4. ožujka 1849., §. 103 Dr. Maximilian Schuster von Bonnot, Oesterreichisches Civilprocessrecht, 3. izd. str. XII.) te da istočna polovina monarkije dobije onaki proces, kaki je u ostalim dielovima tadanje carevine bio. (Cf. državni ustav od 4. ožujka 1849., §. 68. al. 3. „ . . . . . za da se što brže postigne ožudjeno suglasje zakonotvorstva po svih stranah dèržave.") Sa ostvaranjem one prve nakane nije se baš hitilo, prem se nebi dalo tvrditi, da je napuštena bila (Cf. „Previšnje kabinetno pismo od 31. prosinca 1851." u „sveobćem dèržavno-zakonskom i vladnom listu" od god. 1852., kom. 2. br. 4., gdje se samo — toč. 25.—31. — o kaznenom sudovanju govori i veli, da postupak nema biti javan; pošto se o parbenom ne spominje, to je dozvoljiv zaključak, da glede njega reforma na osnovu javnosti nije zabačena, po gotovu ne glede ustmenosti, jer ta se ni za kazneno sudovanje ne zabacuje.) Nasuprot se je svom energijom išlo za oživotvorenjem druge namisli (Cf. Prev. kab. pismo od 31/12. 1851., koje u A. 33-oj. izriče jedinstvenost samo glede općega gradj. zakonika i kaznenoga zakona, odakle bi se onda argum. e contr. moglo suditi, da se u §-u 68-om. drž. ustava od 4/3. 1849. „ožudjeno suglasje zakonotvorstva" u pogledu civilnoga procesa više ne „ožudjuje"? Medjutim činjenice odlučno pobijaju taki zaključak.) te je odjelni predstojnik u ministarstvu pravosudja baron Lichtenfels u nevjerojatno kratkom vremenu sačinio na osnovu parbeno-procesualnih uredaba, kako su se u Austriji od Josipa II-oga. razvile, naročito pak na osnovu pravosudno-dvorskoga dekreta od 24. listopada 1845. z. p. z. br. 906 (t. j. austrijskoga „sumarnoga postupnika"). pri kom je isti bar. Lichtenfels živo sudjelovao (Korreferat pravio; cf. Menger, str. 72.) elaborat podpunoga gradj. parbenoga postupnika, koji je na temelju prev. riešenja od 12. rujna 1852. naredbom ministarstva pravosudja od 16. rujna 1852 (za Sedmogradsku na temelju prev. rieš. od 24. travnja 1852. nar. min. pravos. od 3. svibnja 1852) u Ugarsku, Hrvatsku, Slavoniju, srbsku vojvodiuu i tamiški Banat „privremeno" (Cf. toč. I. iste min. nar. od 16/9. 1852.) uveden. Znameniti taj legislativni akt pozdravljen je bio od onih, koji su povladjivali centralističko-apsolutističku struju, u prvom redu kao korak napried na putu jedinstvenosti civilnoga procesa (Cf. *W.* l. c. str. 549; „Wir begrüssen diesen wichtigen Schritt mit aufrichtigster Freude, nicht nur im Interesse dieser Länder selbst, welche durch die Einführung dieses Gesetzes eine Abhilfe gerade des grössten Gebrechens ihrer bisherigen Legislation erhalten und binnen Kurzem die Segnungen eines zweckmässig geeigneten bürgerlichen Verfahrens lebhaft fühlen werden, sondern auch deshalb, weil dadurch ein weiterer mächtiger Fortschritt zur Erzielung

Digitized by Google

pretežnim načinom u izvanjskim okolnostima, naročito pak u obće-političkom i državo-pravnom položaju Hrvatske, koji joj sve do 70-tih godina ne dozvoljavaše, da se upušta u zamašne pravotvorne podhvate. Odbije li se još nešto vremena, koje nuždno bijaše, da se snadje u novom položaju,[1a] valja priznati, da je zakonodavstvo te pravosudna politika u obće sa mnogo dobre volje skrbila za unapredjenje gradjanskoga parbenoga postupanja. Žaliti se može samo, što na omanje reformatorne radnje utrošeno vrieme ne bje izcrpano na preustrojstvo postupnika u svim stvarima, kako bi osjećanim potrebama i danim odnošajima udovoljavao što podpunije. Istina je medjutim, da je općinstvo pokazivalo slabo mara za reforme, nego je cielu skrb prepuštalo „pozvanim faktorima", pridržajući za se jedino pravo, da po kadkada izrazi nezadovoljstvo, što još uviek nema novoga postupnika.[2]

---

der Rechtseinheit in allen Theilen des Kaiserstaates gemacht wurde. So fügt sich allmählich Glied an Glied, bis das grosse Band vollendet sein wird, das alle Länder des Reiches zu umschlingen bestimmt ist" (Cf. Isti, u „Allg. österr. Ger. Ztg.", od god. 1852, br. 61.—64., 66., 67., 71., 74., 77., 106., 108., 110. „Die neue provisorische Civilprocessordnung für Siebenbürgen", naročito str. 237., gdje u uvedenju privremenoga postupnika u Sedmogradsku vidi „den ersten Schritt zur Verwirklichung jenes ..... Wunsches nach Herstellung einer einheitlichen Gesetzgebung über den Civilprocess für den ganzen Umfang des Kaiserstaates." Cf. Wenzel Emanuel Hickisch, Vergleichende Besprechung der in Oesterreich in Wirksamkeit bestehenden Civil-processordnungen mit besonderer Berücksichtigung der provisorichen Civil-prozessordnungen in Siebenbürgen c. a. vom 3. Mai 1852. und für Ungarn c. a. vom 16. September 1852.", u „Gerichtssaal" od godine 1855. I. sv. str. 152. sqq., 235 sqq., 314 sqq., 393 sqq., 474 sqq., zatim II. sv. str. 56. sqq., naročito sv. I. str. 152., 153.), dočim se sa gledišta procesualističko-naprednoga s mješovitim čuvstvima prosudjuje. (Cf. Dr. Franz Haimerl, Einige Worte über die Aufgabe der Civilprocessgesetzgebung in Oesterreich" u „Magazin für Rechts- und Staatswissenschaft", 16. sv. od god. 1857., str. 311—328.; na str. 312. veli: „ .... ja es wurde sogar für Ungarn und Siebenbürgen eine neue Process ..... ordnung erlassen. Angenommen aber auch, dass man hierin wirklich auf dem Wege zum besseren Gedeihen der Rechtspflege einen namhaften Fortschritt gemacht hat, was im Ganzen und abgesehen von einzelnen Beziehungen noch als problematisch erscheint"). Cf. ipak primjetbu 9. pogl. ovoga. Prem se dakle kritika razilazi, to obzirom na gore izloženo nije dvojbeno, da jedno i drugo gledište od strane zakonodavstva nebi bilo uvaženo, i ako je prije svega prevladjivala struja unifikacije. Stoga se može zaključiti, da „privremenost" u parbenom postupniku od 16. rujna 1852 u prvom redu izražaja daje pravosudno — i obće — političkoj nakani, po kojoj bi se postupnik taj imao protegnuti i na ostale dielove monarkije ili pak po kojoj bi se za cielokupnu tadanju carevinu uveo korjenito modernizovani civilni proces.

[1a] Cf. Rušnov, Misli, l. c. str. 11.

[2] Od prostoga se naroda, dakako, ne može očekivati ponuka i upućivanje, ali da se naše trgovačko-obrtničke i odvjetničke komore i t. d. o

*

Digitized by Google

Tako držanje naravno ne bodri mjerodavnih faktora, koji bi doista ostali prepušteni samima sebi, da se na sreću od vremena do vremena ne čuje glas po koga strukovnjaka, zahtjevajućega općenitu reformu.[3]

---

unapredjivanju civilnoga procesa tek onda daju čuti, kada ih vlada pozove, nije povoljan znak. Sasvim drugačije u Austriji. (Cf. Materialien zu den neuen österreichischen Civilprozessgesetzen, herausgegeben von k. k. Justizministerium, I. sv. god. 1897., str. 187: „..... bis in die jüngste Zeit gingen der Regierung aus allen Theilen des Reiches, aus den verschiedensten Berufsgruppen, insbesendere von Ausschüssen der Advokatenkammern, Handels- und Gewerbe-Kammern, sonstigen gewerblichen und industriellen Korporazionen, kaufmännischen Vereinen und Genossenschaften, stets von neuem Petizionen zu, in welchen unter Hinweis auf die grossen Nachtheile des gegenwärtigen civilgerichtlichen Verfahrens die alsbaldige Einführung „eines auf den Principien der Mündlichkeit, Oeffentlichkeit und freien Beweiswürdigung aufgebauten, einfachen Civilprozessverfahrens“ verlangt wird.)

[3] Cf. Dr. Stjepan Posilović, sravnjivajuća ociena razpravnog štadija u privremenom gradj. parb. postupniku od 16. rujna 1852., „Mjesečnik“ od god. 1882, str. 461.—466; 493—501; 525—532; 557—563; 613—620; 645—654; naročito str. 653 do kraja. — Dr. Mihovil Bišćan: Kako da se nedirajuć u temeljna načela, na kojih počiva u nas valjajući gradjanski parbeni postupnik, isti postupnik preuredi, a da se poluči brži postupak u redovitih „gradjanskih parnicah“ (predavanje u pravn. družtvu), „Mjesečnik“ od g. 1891., str. 62—68. — Adolf Rušnov, Misli o reformi itd. (cf. primj. 17. I. „prvi dio“.) Ignjo Wagner, O promjeni našeg gradjanskog parbenog postupnika „Mjesečnik“ od god. 1899., str. 15—25; 81—92; 129—141; 193—204; 257—268; 321—333; 385—394; 449—460; 512—526; 577—587. — Sve te radnje imaju predmetom reformu u osnovima, svima ili nekima; to vriedi i za Bišćana, koji očito nije na čistu o osnovnom značenju molbenosti za postupak te kojemu reforma od tromolbenosti na dvomolbenost „nebi dirala u temeljna načela gradj. parb. postupnika.“! U ostalom imade ipak u njegovom predavanju i uvažitih podataka iz praktičkoga iskustva. Potonje se može tvrditi u nadaleko prostranijoj mjeri o Rušnovljevim „Mislima“ i o Wagneru, koji se bave reformom iz korjena. Rušnov uzimlje podlogom austrijsko najnovije civilno-procesualno zakonodavstvo, pak onda izvadja (cf. l. c. od str. 260. počevši), kako bi se ono imalo preudesiti za naše odnošaje, konačno (cf. l. c. str. 727.) poziva „naše praktičke pravnike, da izjave na podlogu njegovih misli ..... svoje mnienje o tom, kako bi se u nas imao reformirati parbeni postupnik, te ako se u načelu slažu ..... ali imadu samo glede pojedinih ustanova prigovara, da stave podjedno i shodan predlog kako bi se imala preinačiti, čime izmieniti ili popuniti koja od ustanova“ po njem predloženih. Wagner se je svojom citiranom radnjom odazvao, stoga se ona imade shvaćati i rabiti u savezu sa Rušnovljevim „Mislima“. Pažnje zaslužuje Posilovićev sastavak; on se je nastojao očuvati od skrajnjega individualizovanja i sporednosti, u koje praktičari tako rado zalaze, a ne manje i od opasnoga sliedjenja inostranih zakonodavstva, van je o načelnim stranama reforme trudio se samostalno i logički razmišljati te, omjerujući svoja umovanja o iskustva i uredbe prosvietljenih naroda, dolazio do za-

Digitized by Google

B. Postupnik od god. 1852. jest cjelovita tvorba, providjena svim bitnim sastavinama te u sebi zaokružena. Procesualna svrha izražena je podpuno a postupanje i predpostave mu zasnovane su tako, da se može i postići. Svaki procesualni faktor ima odmjeren djelokrug; njihovo sudjelovanje svjestno i koncentrički vodi procesualnom cilju. U naravi postupnika osnovana dioba procesualnoga učina na iudicium i ovrhu, svagda se i svuda razabire a obilježja parbenoga predmeta, parbene stvari i parbenoga odnošaja potegnuta su dovoljno jasno. Jednom riečju: sve je tude zrelo promozgano te izvedeno u nakani, da bude podpuni[4] gradjanski parbeni normativ redovitoga postupka.

C. Ali privremeni postupnik nije samo podpun, nego i napredan; pravotvorac ga je zamislio kao poboljšicu[5] dosadanjega procesa; on je — izmedju ostaloga[6] — posliedak i svjedočanstvo reformatorno-stvarnoga na-

---

ključaka često ispravnih. Tečajem nazočnoga istraživanja, naročito u drugom i trećem dielu, biti će dosta prilike, da se na sve te a i druge, samo mimogred u područje reforme zalazeće radnje, obazrem i u pojedinosti.

U novije su doba i iz našega sabora učestale ponuke na reformu. (Cf. Govore dra. Josipa Šilovića u proračunskim raspravama od 19. siečnja 1898 i od 27. siečnja 1899, dra. Milana Amruša od 19. siečnja 1899. dra. Franka Potočnjaka i dra. Ljudevita Schwarca od 18. prosinca 1900 — polag stenografičkih zapisnika.) Žalibože su to sve želje pojedinaca, ali do konkretnoga, po poslovniku uvažívoga predloga još se nije došlo. Stoga se inicijativa reforme još uviek isključivo nalazi u vlade. (Cf. Previšnji reskript od 6. srpnja 1892, odnosno prestolna besjeda, kojom se otvara saborska perioda 1892—1897., polag stenogr. zap. od god. 1892., sv. I. str. 3.: „U području pravosudja pretresivati će Viernosti Vaše predloge oko ..... preinake gradjanskoga postupnika ....., oko odvjetničkoga i bilježničkoga reda".

[4] Pod podpunošću obuhvaćam one svojstvenosti, koje mu zajamčuju u cielom obsegu zaštitu konkretnih privatno-pravnih interesa. Cf. i Schuster str. 16., 17. Sa toga će se gledišta uočiti civilni proces u II. i III. dielu; ovdje se u prvom redu imaju na umu ona svojstva, koja trebaju reforme.

[5] Cf. Nar. min. pravos. od 16/9. 1852. (kojom se uvadja privrem. post. u Ugarsku, Hrvatsku itd.): „Budući Njegovo c. kr. Apoštolsko Veličanstvo .... dostojalo opunomoćiti ministarstvo pravosudja, da za bolje uredjenje gradjansko-pravnoga postupka .... učini potrebne odluke itd."

Rušnovu (Tumač, str. 21.) podkrala se je tiskarska pogrieška; stoji naime tamo u cit. min. naredbi „Njegovo c. *i* kr. Apoštolsko Veličanstvo". Komika obiestnoga slučaja nije malena, kada se uvaži, da je baš privremeni postupnik jedna od najodlučnijih emanacija jedinstvene monarkije (Cf. prev. kabin. pismo od 31/12. 1851, l. c., toč. 1., po kom su sve zemlje „nerazlučivi sastavni dielovi cesarevine austrijanske"). Vidi i primj. 1. ovoga pogl.

[6] T. j. kao akt centralističko-absolutističke politike. Vidi primj. 1. ovoga pogl.

Digitized by Google

stojanja pak ga i u tom svietlu valja promotriti, hoće li se svestrano upoznati.

1. Već iz puke historijske činjenice, da se je poveo za austrijskim sumarnim postupnikom od 24. listopada 1845.,[7] [7a] proizlazi, što se je njime

[7] Ali je privremeni postupnik u glavnom t. j. po ustmenosti (protokolarnosti) — vidi primj. 12. ovoga pogl. — i sa gledišta unutarnje pravne poviesti neposredni nasliednik austrijskoga sumarnoga od god. 1845., cf. Schuster, str. 57.: „Was die Gestaltung des mündlichen Verfahrens betrifft, so finden wir hierüber im Wesentlichen, theilweise aber auch dem Wortlaute nach, und zwar nicht nur hinsichtlich der ersten Streitverhandlung bei der Tagsatzung, sondern auch in Stadium der Beweisausführung, dem Stadium der Entscheidung, namentlich in der Lehre von den Rechtsmitteln und endlich auch in der Exekution des im mündlichen Prozesse entstandenen Erkentnisses die Bestimmungen der Vorschrift über das summarische Verfahren v. Jahre 1845. in die neue Prozessordnung aufgenommen". Dr. Julius Fierlinger. Über die provisorische Civilprocessordnung für Siebenbürgen vom 3. Mai 1852. u „Gerichtssaal" od g. 1852., II. sv. str. 386—401, naročito str. 389: „Diese, eben in Umrissen gegebenen Grundsätze des summarischen Processes finden sich auch grossentheils .... in der Civilprozessordnung für Siebenbürgen vom 3. Mai 1852. ausgedrückt". (Vidi sliedeću primjetbu 7a. pri koncu). Posilović. l. c. str. 494.: „Prema tome i nije naš ustmeni postupak ino nego protokolarni postupak, crpljen iz cislitavskog sumarnog postupka (zakon od 24. listopada 1845. Sigurno previdjenje, jer nije zakon, van pravosudni dvorski dekret. Vidi primjer 1. ovoga pogl.) Nešto nejasno govori Hickisch, I. sv. l. c. str. 158 sqp. i str. 400. sqq. i Rušnov, Misli etc. l. c. str. 10, ne ističući napose uskoga odnošaja izmedju privrem. postupnika i austr. sumar. postupka, već samo u obće navadjajući, da je privrem. postupnik sastavljen na temelju jozefinskih i naknadno izdanih Cf. i *W.* l c. str. 236. Za razumievanje privremenoga postupnika od odlučne je važnosti, da se njegov odnošaj naprama austrijskim mu predšastnicima ispravno shvati, da se jozefinski postupnik smatra kao njegov „Stammutter" a ne kao „Mutter". Cf. Schuster, str. 56. Hickisch I. sv. str. 157. Za čudo je, kako Hickisch već na sliedećoj strani donekle zaboravlja na taj rodbinski vez! Cf. §§. 30—37., 40., 42., 43., 45—47. privrem. postupnika sa §§. 8., 9., 12—18., 21—26. austr. sumarnoga postupnika.

[7a] Tiesni historijski i nutarnji vez izmedju našega privremenoga i austrij. sumar. postupnika od velikog je značenja za spoznaju našega civilnoprocesualnoga prava, jer nam čini mogućim, da se služimo velikim dielom plodovima austrijske nauke i neuspjesima njihove prakse, (vidi primj. 60. nazočnoga pogl.) koja se je razvila povodom sumarnoga postupnika. Okolnost se ta mora tim više uvažiti, što naročito zuanost privremenoga nam postupnika vrlo zaostade. (Vidi u ovom poglavlju pod D. pri koncu te u preidućem poglavlju tekst k primjetbama 25. i 26.)

Analogno se može tvrditi i o odnošaju našega naprama sedmogradskom privremenom parbenom postupniku, budući se oba samo u tom bitno razilaze, što sedmogradski nema 30. poglavlja („o postupku u stvarih ženitbenih evangelika"). Cf. Schuster, str. 43., primj. 1. Hickisch, l. c. I. sv. str. 158., 159.; inače se malone svuda doslovno slažu.

Digitized by Google

kanilo postići: pospješenje, pojednostavljenje i pojeftinjenje. U tu su svrhu[8] tvorci austrijskoga sumarnoga postupnika znatno bili proširili vlast sudačku, kako pri ravnanju procesa tako i pri sabiranju procesualnoga gradiva te mu dali manudukciju stranaka, kako bi ove što manje bile upućene na odvjetničtvo; osim toga su izlučene suvišne forme i samostalne incidencije u ne maloj mjeri; konačno je kao jedini način saobraćaja uvedena ustmenost, odnosno protokolarnost. Bez sumnje osjetljiv napredak[9] naprema jozefinskim postupnicima, nu dakako u dosta tiesnom krugu, jer je sumarni postupnik uporabiv bio na razmierno malen broj parničenja.[10] Sravni li se sada naš privremeni postupnik sa jozefinskima, nalazimo u njem ne samo glavne prednosti austrijske sumarnosti, nego nam se i od ove same ukazuje napredujim.[11] Dočim naime austrijski sumarni proces ostaje iznimka, jest privremeni pravilo: kod njega je ustmenost (protokolarnost) obći red te

[8] Cf. u Schenku, Der oesterreichische Summarprocess, str. 84. (polag Ullmanna, str. 378. primj. 1.) preponizna predstavka od 31. svibnja 1845; po kojoj sumar. postupak imade „ein eigenes Verfahren einführen, welches mehr den Maximen des inquisistorischen Verfahrens sich nähernd dem Richter einen wirksamen Einfluss auf den Gang der Verhandlung, mehrere Freiheit bei Erörterung des Sachverhaltes, und einen grösseren Spielraum bei der Anleitung der Parteien gewährt, um diesen den Beistand eines Vertreters überflüssig zu machen, und in jeder Rechtssache den status causae mit Beseitigung aller Umtriebe gründlich und kurz ermitteln zu können, und wobei zugleich durch Abschneidung aller überflüssigen Formen und Zwischenverhandlungen für die möglichste Einfachheit und Kürze gesorgt ist". Cf. Ullmann, str. 378. sqq. Canstein, Lehrbuch, II. sv. str. 279. Fierlinger, l. c. str. 387. sqq. Dr. C W., Das Summarverfahren in der Praxis, u „Gerichtshalle" od g. 1883, br. 99. i 100., naročito str. 491.

[9] Cf. Fierlinger, l. c. str. 389. Hickisch, I. sv. l. c. str. 159. Nu cf. i Haimerl (primj. 1. ovoga pogl.), proti kojega anticipovanom skepticizmu ipak Schuster, str. 57. primj. 1. veli: „Wir meinen, dass in letzterer Beziehung (t. j. pogledom na Haimerlove prigovore kod uvedenja privremenoga postupnika) genaue statistische Untersuchungen und Vergleichungen besser, als die Raisonnements einzelner Wortführer Aufschluss zu geben vermögen".

[10] Prvobitno na parbene predmete, kojih ekonomička vriednost ne nadilazi svote od 200 for. Conv. novca (§§. 1., 2. austr. sumarnoga postupka), kašnje do vriednosti od 500 for. a. vr. (Cf. Zakon od 16. svibnja 1874., d. z. l. br. 69., §. 2.) Obostranom prorogacijom moguć je ipak bio sumar. postupak za sve parnice, bez obzira na iznos, odnosno predmet (§. 5. austr. sum. ppa.)

[11] Cf. Fierlinger. l. c. ističe, da su principija austr. sumar. postupnika izražena velikim dielom, nu sa bitnim poboljšanjima i u solnogradskom (dakle i ugar., hrvatskom itd.; vidi primj. 7. pri koncu u ovom pogl.) privrem. postupnika; sasvim jednako Hickisch, I. sv. l. c. str. 159.

Digitized by Google

ako i poznaje pismenost, ipak ju očito zapostavlja[12] ustmenosti. Pošto sada ustmenost imade služiti nekim općenitim jamstvom pospiešnoga, jednostavnoga i jeftinoga postupka,[13] to privremeni postupnik u pravilu slučajeva to jamstvo imade. Ali ni pismenost njegova nije naprosto preuzeta iz jozefinskih postupnika,[14] nego naročito u smieru pospiešnosti poboljšana.[15]

Još većma se ukazuju boljci u izvedbi pojedinih procesualnih stadija.[16] U instrukciji — dakako ustmenoj — imade sudac istu prostranu vlast, kao i u austrijskom sumarnom procesu. On se može prema potrebi staviti u neposredni doticaj (uz isključenje odvjetnika) sa strankom,[17] nju upućivati pri produciranju vlastitoga parbenoga gradiva (čina i dokazala) te navadjati na jasno očitovanje o protivničkim produkcijama. Može ići tako daleko, da stranke „preslušava", „opominje", da im „nalaže" (sc. jasno očitovanje). Od sudca odvisi, hoće li stranke osim odgovora, protuodgovora i drugotnice još govoriti: on im to dozvoljuje samo, kada je potrebno radi razjašnjenja parbenih čina a naknadno nudjanje dokazala, ako su ih

[12] U pogledu *odnošaja* izmedju ustmenosti i pismenosti ne može se privremeni postupnik dakako prispodobiti sa austr. sumarnim, jer je ovaj *samo* ustmen, ali može sa jozefinskima, koji poznaju oba oblika. Sravne li se sada obći sudb. red od 1. svibnja 1781. (§. 15.) i zapadno-galicijski od 19. prosinca 1796. (§. 16.) sa dotičnim odredbama našega privremenoga (§§. 6.—8., 637.) postupnika, to je nedvojbeno — ne samo, da je u potonjem ustmenost uočena kao pravilo, nego i da se favorizuje naprama pismenosti. Cf. Schuster, §. 36. principio. Fierlinger, l. c. str. 389. sqq. Hickisch, I. sv. l. c. str. 237. sqq.

[13] Cf. Ulmann, str. 379. *Dr. C. W.*, l. c. str. 491, pod I.

[14] Kratkoće radi pod nazivom „jozefinski postupnici" obuhvaćam i „obći sudbeni red" i „zapadno-galicijanski sudbeni red", proti čem bi se dalo prigovoriti u ostalom samo sa gledišta izvanjske pravne poviesti, jer su stvarno i onako oba postupnika u bitnosti istovjetna. Cf. Menger, str 62. sqq. Gdje je potrebno, ističe se svaki za se. — Naš privremeni postupnik citiram „ppp", jer tako historijska njegova karakteristika (privremenost) dolazi do izražaja. Tim ne kanim uvadjati (niti se ćutim ovlaštenim) umjesto do sada uobičajene kratice „gpp." novote, prem je ova očito nekorektna, pošto „gpp" (gradj. parb. postupnik) jest općenit naziv, uporabiv za svaku vrst civilnoga procesa.

[15] Cf. §§. 53., 56., 60. privr. post.; analognih ustanova nema u jozef. postupnicima. Cf. i §§. 95., 210., 101. (311., 321.) privr. post. Cf. §§. 57., 283. privr. post. sa §. 238. obć. sudb. i §. 313. galic. sudb. reda. Cf. Hickisch, l. c. II. sv. str. 69. Schuster, str. 58. Fierlinger, l. c. str. 390.

[16] O stadijalnom sustavu u obće te pogledom na privremeni postupnik vidi „drugi dio". Dioba na stadija, kako se sliede gore u tekstu, uzeta je za sada iz razloga prigodne cielishodnosti.

[17] Cf. §. 30. pppa., koji nema analogona u jezefinskim postupnicima; isto vriedi i za ustanovu §-a. 31. ppp. o dozvoljivosti neodvjetničkoga zastupstva.

Digitized by Google

pometnjom ispustile. U njegovoj je vlasti napokon, da odredi nadopunjenje instrukcije. Sva ta izdašna moć dana mu je u svrhu, „da se ukloni svaka danguba“ te instrukcija, „ako je moguće“, tim na jedan mah zaglavi.[18] Samostalne usklade spisa u ustmenom postupku nema za spise nakon podnosa priziva, ništovne žaobe i previda niti se po okončanom dokazivanju obavljeno saslušanje svjedoka i vještaka u pismenom postupku ima naknadno uskladjivati.[19]

Dokazni štadij ne zaostaje za instrukcionalnim ni u pogledu pospiešnosti ni po gotovo u pojednostavljenju — i to tim manje, što razlici izmedju pismenosti i ustmenosti ovdje po naravi stvari imade mnogo manje mjesta.[20] Povoljno djeluje proti zavlačenju, što sudac i preko glave stranaka može u stanovitoj mjeri skrbiti za pribiranje procesualnoga gradiva;[21] on je u stanju, da se služi vještačkim dokazom, domirnom i ucienbenom prisegom, kada ni ne predleži stranačka ponuda:[22] on odredjuje, je li se odlučna prisega može uzvratiti;[23] on ima na sastav dokaznih članaka ja-

[18] Cf. §§. 45., 46. pppa. za cieli tekst, počevši od primj. 17. Prispodobi §. 20. obć. sudb. reda (i dodatke u „Manzovom izdanju“) te §. 21. zap. galič. sudb. reda.

[19] Cf. §. 256. obć. sudb. reda i §. 338. zap. gal. sudb. reda, kojima nema ravnoga u našem ppp. (Cf. §§. 327—329, 333., 340.) — Cf. §§. 172., 238. sqq. obć. sudb. reda i §§. 224., 313. sqq. zap. gal. sudb. reda te dvor. dekr. od 23/9. 1785. br. 469, sa §. 286. ppp. Vidi primj. 39. nazoč. poglavlja.

[20] Pravo mjesto za ustmenost ili pismenost u postupnicima „formalnoga reda“ (Cf. o tom nazivu Menger, str. 319., 320.) jest stadij instrukcioni. Vidi pobliže u „drugom dielu“.

[21] Izliev principa inkvizicionoga, ne oficijalnoga, kako bi se krivim načinom dalo zaključivati iz §-a. 205. pppa. Cf. o razlici i značaju obajuh principa Schmidt, Lehrbuch str. 340. sqq., str. 324. Posve krivo Menger, str. 253., primj. 5., koji si nedozvoljivim analogijama iz kaznenoga postupnika (cf. Caustein, Ration. Grundlagen, str. 186.) nastoji pomoći. Dakako, kada Menger mieša dispozicioni sa raspravnim principom (vidi primj. 8. pogl. I. „prvoga diela“), da ne može ni odnošaja izmedju inkvizicije i oficijalnosti razabrati; potonje vriedi i za Wacha, Vorträge str. 62, koji oficijalnomu principu suprotstavlja raspravni. (Vidi u ostalom i za njega primj. 8. pogl. I. „prvoga diela“).

[22] Cf. §§. 107., zatim 205., 271., 276. pppa. sa §. 202. občega i §. 274. zap. galič. sudb. rada te k tome Ullmann, str. 334. Samo zapad. galič. sudb. red dozvoljuje — §. 290. — prisegu od uciene mimo ponude stranačke, inače su po oba jozefinska postupnika prisege „slobodne“. Cf. §§. 212—213., 214—218. obć. sudb. reda.

[23] Cf. §. 260. pppa. sa ograničenim ovlastima sudca po §. 278. zapad. gal. sudb. reda, §. 205. obć. sudb. reda i dvor. dekretom od 26/4. 1842., br. 610.

Digitized by Google

koga uticaja:[24] on može svjedocima stavljati svakovrstne upitke, koji služe razjašnjenju;[25] on odlučuje donekle i o tom, da li će se preslušati svjedoci „zavržni i ujedno nepripustivi".[26] Dokazna se tehnika steže na pripust i provedbu, dočim medjuštadija nastupa i ociene provedenog dokazivanja odpadoše.[27] Forma je pripusta odluka,[28] koja ujedno odredjuje provedbu t. j. poziv interesenata na preslušanje, (odnosno izbor vještaka), dotično rekviziciju inoga suda. Dokazni članci nisu nuždni u postupku ustmenom.[29]

Presudba se ima neposredno nadovezati na obavljeno dokazivanje; valja „pospiešiti rješitbu, koliko je najvećma moguće".[30] Prem je priseżni dokaz, osim ponude, prenesen u štadij presudbeni te prem se dosudjena prisega mora napose i nastupiti, ipak su jozefinski postupnici i u tom nadmašeni, stranom time, što se polagalac odlučne prisege ima još u instrukciji točno označiti, a stranom time, što se navraćenik takodjer u in-

[24] Cf. 167 pppa. al. 1. sa §§. 147., 148. občega i §§. 12., 13. zap. gal. sudb. reda te dvor. dekretom od 29/11.. 1784., br. 371.

[25] Cf. §. 167. al. 2. pppa. sa §§. 153, 154. občega i §§. 225. 226. zap. galič. sudb. reda.

[26] Cf. §. 153. pppa. i k tome Fierlinger, II. sv. l. c. str. 392. sa §. 140. obć. sudbenoga i §. 214. zap. gal. sudb. reda.

[27] Nastup poznaje ppp. samo kod priseżnoga dokaza (§§. 268., 272., 277.), koji je u ostalom prenesen u stadij presudni. Cf. tekst k sliedećoj primjetbi 31. Jozefinski postupnici traže nastup osim toga kod svjedočanskoga i vještačkoga dokaza. Cf. §§. 145. sqq., 151., 189., 224. obć. sudb. reda i §§. 220 sqq., 223., 261., 298. zap. gal. sudb. reda.)

[28] Samo kod prisege dakako osuda; cf. §. 233. pppa. Po jozefinskim postupnicima pripušta se osim toga svjedočanski i vještački dokaz dokaznim „Beiurtheilom"; cf. §§. 210.. 212., 213., 259. zapad. gal. sudb. reda, koji su dvor. dekretom od 22/6. 1835. br. 42. protegnuti i na obći sudb. red. Koli ta osobita vrst sudačke dekreture zadržaje tok postupka i koli je formalistična , vidi Canstein, Lehrbuch, II. sv. str. 139. sqq. Ullmann, str. 317. sqq., str. 330. sqq. U slučaju §-a. 204. obć. sudb. reda forma pripusta jest dapače osuda.

[29] Cf. §. 161. pppa. Jozefinski postupnici traže ih jednako za ustmeni i pismeni. Cf. prediduću primj. 24. nazočnoga poglavlja.

[30] Cf. §§. 295, 305. pppa., jedino, što — u ustmenom postupku — može zadržati neposredno riešavanje, jest nadopunjenje instrukcije po §-u. 46.; vidi primj. 66. nazočnoga poglavlja. Po jozefinskim postupnicima ipak izmedju okončanoga instrukcionalnoga i dokaznoga stadija te presudnoga stadija s druge strane dolaze još redovito (t. j. kod potrebe svjedočanskoga i vještačkoga dokaza) medju-stadiji, izazvani dotičnim dokaznim Beiurtheilima, dapače eventualno posebni medju-stadij u svrhu nadopunjenja Beiurtheilima pripuštenoga dokaza i konačno medju-stadij dokazne inrotulacije spisa. Cf. §§. 247., 251. obć. sudb. reda i §§. 324., 328.; zap. gal. sudb. reda, dvor. dekret od 7/7. 1793., br. 110. i primj. 28. nazočnoga poglavlja te k tome svemu Canstein, Lehrb. II. sv. str. 157.

Digitized by Google

strukciji ima očitovati o primanju ili uzvrati prisege.[31] U istom pravcu povoljno djeluje i odredba, da se odklon prisege odlučne zamienom duše te protudokaz za prepriečenje prisege ima izvesti prije štadija presudbenoga,[32] dočim iuramentum difessionis po privremenom postupniku takodjer doprinosi, sravni li se sa jozefinskima, pospiešnosti i jednostavnosti.[33]

U molbenom štadiju opažamo ne mali napredak u tom, što je samostalni utok nedozvoljiv proti nekim incidentnim rješitbama,[34] što se prijava i izvedba priziva, žaobe ništovne i previda preduzima načelno u neproduživom roku,[35] što je u ta tri slučaja protuizvedenje zabranjeno[36] i što se pri ustmenom postupku i pravni liekovi mogu podnašati ustmeno.[37] Zakašnjeno podnesenje odbija prvi sudac ureda radi[38] a pravodobni se u ustmenom bez naknadne usklade spisa odprema višoj molbi.[39] Viši, odnosno najviši sud može vlastitom inicijativom odrediti shodno radi odstranjenja

[31] Cf. §§. 241., 260., 265. pppa. Jozefinski postupnici nemaju analogona za §. 241. pppa.; cf. §§. 203. sqq. obć. sudb. reda i §§. 275. sqq. zap. gal. sudb. reda, iz kojih ustanova osim toga proizlazi, da se prihvat ili uzvrata odlučne prisege imade činiti tek iza osude.

[32] Cf. §. 264. pppa. sa §§. 204., 205. obć. sudb. reda i §. 276. sqq. zap. gal. sudb. reda, po kojem potonjem zakašnjena ponuda odklona jest samo otegoćena, naime takozv. Legungsverfahren-om. — Cf. §§. 253., 254. pppa. sa §. 231. obćega sudb. reda i §. 305. zap. gal. sudb. reda.

[33] Cf. §. 267. pppa. sa §§. 133, 134. obć. sudb. reda i §§. 207., 208. zap. gal. sudb. reda.

[34] Cf. §. 319. pppa.; jozefinski postupnici, dotično kasniji dodatci, nemaju analogona. Cf. Ullmann, str. 360. sqq.

[35] Cf. §§. 321., 325., 333., 340., 91—93., pppa., po kojima je samo u pismenom postupku dozvoljivo jedno produljenje za izvedenje tegoba; po §. 254. obć. sudb. reda i §§. 330. sqq. zap. gal. sudb. reda vriedi isto i za ustmeni postupak.

[36] Dotično se izrično dozvoljuje samo kod izvanrednoga previda i žaobe ništovne proti jednakoglasećim presudam: §§. 336., 347. pppa. Cf. s time §§. 255., 262., sqq., obć. sudb. reda i §§. 334., 342. sqq. zap. gal. sudb. reda.

[37] Cf. §§. 309., 322., 333., 340. pppa.; prispodobi s tim resol. od 31/10. 1785., z. p. z. br. 489., lit. c. te §. 330. zap. gal. sudb. reda; koli je dugotrajan taj austrijski „ustmeni" molbeni postupak i u pogledu pripustivosti ograničen, kada se sravni s našim!

[38] Cf. §§. 321., 333., 340., 311., 317. pppa. sa rezoluc. od 11/9. 1784., br. 335. u, dvor. dekret od 19/5. 1786., br. 550. b. te §. 334. zap. gal. sudb. reda, zatim §. 260. obć. sudb. reda te §. 340. zap. gal. sudb reda.

[39] Po jozefinskim se postupnicima kod ustmenoga podnosa mora odrediti usklada spisa uz intervenciju stranaka. Cf. rezul. od 31/10. 1785. br. 489., c. i §. 338. zap. gal. sudb. reda; po pppu. tome nema traga: cf. §§. 327—329., 333., 340. Vidi primj. 19. nazoč. poglavlja.

Digitized by Google

nedostataka i ništetnosti. — Kod povratnoga sustava jesu predpostave pripustivosti restitucije ob culpam procuratoris preciznije[40] izvedene; iudicium rescindens i rescissorium imadu se naskroz ujedno provesti.[41] Restitutio ob noviter reperta dozvoljiva je tek nakon okončane parnice.[42]

Odgadjanje ročišta nije po privremenom postupniku lagana stvar,[43] a ogluha je toliko jednostavnija, što joj ne predhodi kontumacijalna odluka[44] u ustmenom postupanju.

Kod novčane mobilarne ovrhe može se plienitba i prociena ujedno zatražiti.[45]

Konačno je za pospiešenje parbenoga postupanja neizravno i time dobiveno, što su religiozne ferije prilično stegnute.[46]

Iz prediduće sravnitbe proizlazi u glavnim potezima, koliko je privremeni postupnik napredniji od svojih austrijskih predšastnika u pogledu pospiešnosti i jednostavnosti, dočim se o pojeftinjenju napose ne govori, prem je i u tom pravcu ustvrdjen[47] napredak. Nu mučanje je samo prividno. Da se naime parbeni postupnik ocieniti može obzirom na postulat jeftinoće,[48] ne valja zaboraviti, da procesualni pravotvorac u tom pogledu nema podpune slobode djelanja. Jeftinoća parbenja, shvaćena kao legislativni postulat, ne znači ni više ni manje, nego da se procesualni troškovi za svakoga parbenika učine snosivima i to lahko snosivima. Tome se hoće stanoviti stupanj gospodarstvene snage a te parbeno-procesualni pravotvorac[49]

---

[40] Cf. §. 360. ppa. sa §. 374. obćega i § 491. zap. gal. sudb. reda te dvor. dekr. od 6/10. 1785. br. 477., pat. od 1/7. 1790. br. 30. i dvor. dekr. od 19/12. 1801. br. 545.

[41] Cf. §§. 357., 362., 369. pppa. sa rezol. od 17/9. 1784. br. 335. i pat. od 1/7. 1790., br. 31., al. 1. te §§ 371. sqq. obć. i §§. 489. sqq. zap. gal. sudb. reda.

[42] Cf. §. 366. pppa. sa §. 372., b. obćega i §. 489. zap. gal. sudb. reda. Cf. k tome Ullmann, str. 363. i Canstein, Lehrbuch, str. 240. II. sv.

[43] Cf. §§. 42—44. pppa. naročito sa §. 30. obć. i §. 26. zap. gal. sudb. reda, po kojima se, unatoč §. 32. obć. i §. 28. zap. gal. sudb. reda (Cf. Canstein, Lehrb. II. str. 307.), mora dozvoliti odgoda bezuvjetno, kada su sporazumne obe stranke.

[44] Cf. §§. 40, pppa. i Canstein, Lehrb., str. 321. I. sv. sqq.

[45] Cf. §§. 539. pppa.: u Austriji je analogna ustanova uvedena tek §. 7. ovršne novele od 10/6. 1887.

[46] Cf. 589. pppa. sa §. 376. obć. sudb. reda i §. 499. zap. gal. sudb. reda.

[47] Cf. u nazočnom poglavlju tekst izmedju primj. 7[a] i 8.

[48] Cf. pobliže o tom u „drugom“ i „trećem dielu“.

[49] U koliko u obće država u tom pogledu može šta učiniti, vriede rieči Meyera, Deut. Verwalt., str. 274. sqq.: „Die wirtschaftliche Entwi-

Digitized by Google

ne daje: on je može i mora štediti, ako je tude, ali on je ne stvara. Hoće li medjutim da štedi, opet su mu vezane ruke mnogovrstnim pravnim i političkim obzirima. Povrh toga se ima uvažiti tegotni njegov položaj naprema parbenicima, koji nisu dosegli ni spomenutoga stupnja imućtvenoga. O izravnom pojeftinjenju postupka slabo[50] se dakle dade govoriti, nu tim više o neizravnom. Rieč „neizravno" razumievam ovdje tako, da se postupak sredstvom procesualnih uredaba, koji u prvom redu služe drugim svrhama, nastoji postupanje i pojeftiniti. Tvorcima privremenoga postupnika u istinu ne bijaše nepoznat vez, koji postoji izmedju pospješnoga i jeftinoga, tromoga i skupoga postupka. Mnogi od uzroka, koji pospješuju proces, čine ga i jeftinim te obratno: tromost i skupoća neriedko imaju zajednički izvor. Tumači se to time, što troškovi nastaju povodom procesualnoga djelanja; pošto sada pospješenje čini, da se radnja vrši što više ujedno, to je i djelanja manje, dakle i manje troška. Ispostavilo se je, da je privremeni postupnik naročito pri ustmenosti t. j. pri redovitoj formi parbenja dosta toga učinio za smanjenje djelatnosti: poskrbio je dakle u odgovarajućoj mjeri i za pojeftinjenje. Analognim je načinom vodio računa o pojeftinjenju i onda, kada se je trsio oko jednostavnosti postupka. Za dokaz dovoljno je uputiti na okolnost, da se procesualnim formama nevješti parbenik mora utjecati odvjetniku, jer sudac kao manuduktor na sve ne dospieva i tim manje dospieva čim je oblika više i čim su većma komplikovani.[51]

I ako privremeni postupnik još nikako ne spada u onu naprednu skupinu civilnih procesa, koji svoj uzorak imadu u francezkom pravnom životu,[52] to ga netom razložene njegove osobine ipak ne malo odaljuju od „Stammmutter-a"[53] i čine samostalnom pojavom u historiji našega civilnoprocesualnoga razvoja. S toga za njegovo razumievanje nipošto ne dotječe, da se čovjek ograniči na proučavanje samo jozefinskih postupnika, pa ma kako ovo bilo duboko. Karakteristika jozefinskih procesa — obilno razgranati stadijalni sustav — izvanredno se gubi u privremenom postupniku, uslied čega se ovaj u pogledu jednostavnosti probitačno od onih razlikuje te malo ne cieli postupak dobiva drugo lice. Nasuprot ne opažamo izmedju

---

ckelung eines Volkes beruht *in erster Linie* nicht auf der Thätigkeit der staatlichen Organe, sondern auf der der einzelnen Individuen".

[50] Vidi prediduću primj. 48.

[51] Za sravnjujući studij privremenoga postupnika u odnošaju prama jozefinskim i kasnijim austrijskim civilno-procesualnim uredbenicima, naročito prema austrijskom sumarnom procesu, vrlo se preporučuju i na svome mjestu navadjane radnje od *W.a*, Hickischa, Fierlingera, osim toga Schuster, str. 56—63.

[52] Vidi III. pogl. ovoga prvoga diela.

[53] Vidi primj. 7. nazočnoga poglavlja.

Digitized by Google

njega i austrijskoga sumarnoga procesa nikakih konstruktivnih razlikosti; jedino, u čem se odlučno razilaze, jest obseg uporabivosti: kako znano, ustmenost — protokolarnost smierana je kao pravilo za privremeni postupnik. Upoznavajući dakle austrijski sumarni, učimo i svoj privremeni postupnik: u pogledu ustmenosti — protokolarnosti dakako.

2. Prem je dakle mjera, u kojoj su tvorci privremenoga postupnika crpali iz jozefinskih procesa te iz sumarnoga, vrlo nejednaka, to su njegovi izvori ipak u svakom slučaju austrijsko-pravni; privremeni naš postupnik znači jednu periodu i u historiji austrijskoga civilnoga procesa — periodu napredka. Zato ipak domaći reformator mora svoju pozornost obratiti i na one parbeno-procesualne uredbe, koje su se u Hrvatskoj i Ugarskoj — valjda neodvisno[54] od njemačko-austrijskih pravotvornih faktora — tečajem vieкova razvile, sa neznatnim prekidanjem[55] potrajale do god. 1849. i 1850.[56] te koje bi se možda dale nazvati hrvatsko-ugarskim civilnim procesom.[57] Istina, promatranjem tih zanimivih procesualno-pravnih tvorba za razumievanje pozitivnoga našega gradjansko-parbenoga rada jedva bi šta dobili, pošto doticajnih točaka imade malo, nu tim više za podpunu spoznaju onoga napredka, koji je inauguran uvedenjem privremenoga po-

[54] Sa gledišta izvanjsko-historijskoga manje je tu dvojbe, nego sa gledišta pojedinih pravnih institucija po njihovim idejama. Pravna poviest ugarska i hrvatska ima tu prostrano i skoro posve neobradjeno polje pred sobom.

[55] Josip II. — u ostvarivanju centralističkih svojih namisli — uveo je bio u Ugarskoj „Ordo iudiciarius pro omnibus tribunalibus et foris iudiciariis Regni Hungariae praescriptus“ dne 23. studenoga 1785., koji je u krepost stupio dne 1. svibnja 1786. U samoj stvari značilo je to protezanje jozefinskoga austrijskoga postupnika za Ugarsku Pošto je medjutim mimo sabora nametnut bio, jest kao octroi smrću Josipa II. t. j. god. 1790. izgubio obvezatnu moć. Cf. Dr. Herczegh Mihály, Magyar polgári törvénykezési rendtartás, IV. izd. str. 38.

[56] T. j. do uvedenja „Ustanovljenja u pogledu privremene uredbe sudovah itd.“ cf. primj. 1. nazočnoga poglavlja.

[57] Glavni izvori bijahu, dotično jesu, saborski zakonski članci, državni običaji, Werbőczyev Tripartitum, kraljevske odredbe, kurijalne riešitbe, mjestno-oblastni propisi i privilegija. Cf. Herczegh, l. c., Schuster, str. 43—45., dotično i §. 30. — Pregled neki — dakako ne sustavni — o tom postupku može se dobiti iz Werbőcz-a („Stephanus de Werbőcz, Opus tripartitum iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae partiumque eidem annexarum“ u milenijskom izdanju Corp. iur. hungar., sv. II/1., i to u „prologus“ poglavito tituli 13—16., zatim pars II. najvećim dielom te pars III. nešto malo) i Kitonicha (Joannes Kitonich de Kozstanicza, Directio methodica processus iudicarii iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae et partium eidem adnexarum“ u izdanju budimskom od god. MDCCCXXII: Corp. iur. hung., pošto milenijsko izdanje toga još nije priredilo).

Digitized by Google

stupnika. Domaći hrvatsko-ugarski proces bijaše naime u pogledu pospiešnosti i jednostavnosti i jeftinoće tako zaostao, da su naprama njemu i jozefinski postupnici značili ogromni boljak, a kamo li ne austrijski sumarni te ugarsko-hrvatsko-sedmogradski privremeni postupnik.[58] Glavni

[58] Herczegh, str. 39., 40. opisuje taj postupnik dosta shvatljivo pak pošto je poznavanje istoga kako za svrhe ovoga iztraživanja, tako i sa gledišta naše civilno-procesualne historije važno, a pri tom sigurno slabo rasprostranjeno, prevadjam ovdje točno citirano mjesto sa magjarskoga — Herczegh veli: „Iza predane tužbe (actio) preduzela se je citatio ovjerovljenim prepisom tužbe (par). Na ročište, zakazano u citaciji, pristupili bi tužitelj i tuženik i to na ono mjesto, koje je ad hoc bilo opredieljeno ili na uobičajeno mjesto (pismara) te bi obavili „levatam" (od „levo causam") t. j. tužilac ili, kada ovaj ne pristupi, tuženik bi uzeo arak papira, napisao bi na nj' imena suda i stranaka, priključio izvornike tužbe i parbenoga naziva (institutum) te potvrdnicu o citaciji, zatim nadalje obilježio (sc. u rečeni arak papira), da je parnica podignuta i zamolio, da mu se iz tih razloga — nakon običnoga proglasa („proclamatio") — sudi po zakonu i pravdi; najposlie bi si riečima „reservo reservanda" pridržao slobodne ruke pogledom na cieli daljnji razvoj postupka.

Poslie levate i proklamacije — predpostaviv, da su obe stranke pristupile — sliedila je „fundamentalis replica" od strane tužitelja, u kojoj je ono, što je u tužbi samo naveo bio, i dokazalima podkriepio. To je on sam ili njegov odvjetnik na spomenutom papiru činio. Za tim bi došla tuženička replika, koja se je iz početka odnosila samo na exceptiones dilatoriae vel peremptoriae.

Vrhu ekscepcija dozvoljiva su bila tri parbena govora (replike) (1723/38; 1729/43. §. 11.; 1792/16. §. 4.), koji su kadkada sliedili odmah iza tužiteljske fundamentalne replike, nu ponajviše tek poslie nekoliko godina i to prigodom dolazka na takozvane sudbene dane (dies iuris, terminus generalium regni iudiciorum). Ali i takom bi se zgodom u raspravni zapisnik, abstrahirav od praznih, na stvar ne spadajućih prepiraka, jedva šta drugoga ubilježilo, osim riečce „reassumit" od strane tužitelja i riečce „comparet" od strane tuženika. To se je sve tako daleko vuklo, da se je tuženik u obliku osude morao siliti, neka već jednoč učini štogodj u parnici. Kada bi se onda zaglavio posebni stadij ekscepcija, posliedila bi sententia interlocutoria, koja se je takodjer stavila na poznati papir, nu sada već po sudcu.

Ako su ekscepcije ostale bezuspješne, a pravo se na tužbu uglavilo, sliedili su meritorni parbeni govori, nu redovito tek uslied pismenih opomena. Po zakonu su bila pripustiva četiri meritorna govora (1729/42, §. 12.), ali to se nije obdržavalo, jer se u bezbrojnim parnicama može naći i više replika — kako o ekscepcijama tako i o meritu. Iza kako bi se zapisnička (ipak „pismenom" nazvana) razprava okončala te parnica uvrstila u registar submitiranih, bjehu stranke pozvane, da se — prijateljski nagode; ostade li poziv bezuspješnim, predala bi se parnica sudcu-izviestitelju u svrhu meritorne osude.

Pa kada se je ipak jednoč — iza kako su se pokolienja parbenika načekala, iztrošila, te vrlo često na rub propasti dospjela — izrekla konačna presuda, preostajahu još uviek raznovrstni sudački nalozi (mandata iudiciaria),

Digitized by Google

razlog bio je u nevjerovatnoj upravo zaoštrenosti raspravnoga principa i s tim u nerazdruživom savezu stojećoj nemoći sudačkoj. Skrštenim tako reći rukama morao je sudac gledati, kako se i najjednostavnija parbena stvar olahko nabačenom stranačkom ili pravozastupničkom izjavom ad libitum partium litigantium proteže. Došlo je bilo tako daleko, da je postizavanje civilno-procesualne svrhe ovisilo isključivo od dobre volje pojedine stranke, dotično odvjetnika, što je po prilici istovietno sa niekanjem cieloga civilnoga procesa kao državne uredbe. Do drugoga se zaključka ne može doći za postupnik, u kom sudac nema gotovo procesualno-ravnateljske vlasti, koja je ipak bitni elemenat u pojmu gradjansko-parbenoga suda.[59]

D. Može se dakle s dobrim temeljem tvrditi, da je privremeni postupnik i po načelima i po izvedbi napredan normativ, koji ima čvrstih unutarnjih jamstva, da redoviti put gradjanske pravde učini pospješnim, jednostavnim i jeftinim. Ako se unatoč tome množe prigovori proti njemu i sve to više vapije za reformom, razlozi mogu ležati samo izvan njega t. j. ili u provadjanju ili u promjeni prilika, koje su mjerodavne za parbeće se občinstvo kao tako. Jedno i drugo valja potanko izpitati.

1. Nije tajna, da provedba privremenoga postupnika u koječemu ne odgovara namisli pravotvorca.[60] Ustmeno-protokolarni oblik postupka, u kojem

---

koji bi već jedanput izrečenu konačnu osudu ili uništili ili pak mogli natrag baciti time, što bi se na zamolbu cieli parbeni spis dvorskoj kancelariji ili kr. ugar. kuriji podastro te nadizpitao u smjeru, ima li sudačkom nalogu mjesta ili ne.

Dapače su bezbrojni pravni liekovi (remedia iuridica) mogli spriečiti i pravomoćnu osudu (sententia, quae in rem iudicatam abivit); bijahu to „prohibita“, „oppositio“, „repulsio“, „reoccupatio“, „via novi“, iz kojih je osim prvobitnoga procesa (processus fundamentalis) vrlo često moglo da se razvije isto toliko pobočnih parnica (processus secundarius). Pribroji li se amo, da hrpe intercedenata (ingerentes) i izbieditelja (evictores) takodjer ne bi prepustili, sa svoje strane postupak po mogućnosti zadržati te da su se sudački nalozi proti osudi mogli izhoditi ne samo prije ovrhe, nego za trajanja, dapače i poslie provedenja iste, to ovaj kratki nacrt pruža jasnu sliku staroga ugarskoga p i s m e n o g a postupka, koji u „m a l o m p r e d s t a v l j a v j e č n o s t“.

[59] Vidi primj. 7. u I. pogl. ovoga diela.

[60] Cf. *Dr. C. W.* l. c. (Gerichtshalle), str. 491., koji o austrijskom sumarnom postupniku veli: „Bei diesem Gesetze kann man mit Fug und Recht behaupten, dass — wenigstens nach der Praxis im Bereiche des böhmischen Oberlandesgerichtsgerichtssprengels — wohl keine Bestimmung mehr im Geiste und nach der Intention des Gesetzgebers gehandhabt wird“. Na to primjećuje uredničtvo: „C'est tout comme chez nous. Die nachfolgende Schilderung des Verfassers trifft bis auf das i-Pünktchen auch die im österr. Oberlandesgerichtssprengel herschenden Zustände“. Es ist auch bei uns nicht anders“. Cf. *I. v. C.* „Gerichtshalle“ od god. 1883., br. 103., „Zum Summarverfahren in der Praxis“.

Digitized by Google

leži težište naprednih ideja privremenoga procesa, predpostavlja prije svega laganu, ničim nesprečavanu pristupnost sudbenih oblasti; sjedište i kotar pojedinih sudova — i inače važni momenti — sa gledišta ustmenosti — protokolarnosti dobivaju sasvim osobito značenje, koje se dovoljno ne cieni. Naročito bi se dalo tvrditi, da u nekim dielovima naše domovine nije lahko, pred sud dospjeti.[61] Ladanjski su kotarski sudovi vlastitim poslom preterećeni,[62] čemu pridolazi, da dobar dio radne sile troše na izvadjanje kazneno-procesualnih rekvizicija sudbenih stolova.[63] Kad bi bar dovoljno sudačkih sila bilo, kao što ih nije,[63a] poslovanje bi se u većoj mjeri dalo udesiti prama intencijama pravotvorca, ali baš od pomanjkanja radne snage najviše valjda i trpi naše sudovanje, i to ne samo na ladanju, nego i u gradovima. Pod takim okolnostima sudac ne dospieva, da pojedina uredovanja vrši pospješno; on je prisiljen, da tek u velikim razdobjima ureduje i zakazane poslove odgadja, koja potonja okolnost naročito ne doprinosi pojeftinjenju postupka.[64] On ne dospieva, da sa strankama ustmeno obći: da prima tužbe i prošnje u zapisnik, da kod instrukcije glavom sudjeluje, kako to pravotvorac želi, van stranke izravno i neizravno upućuje na odvjetnike, ili im sugerira nagodu sa suviše temperamenta ili pak, ako ne ide ni jedno ni drugo, svršava posao „kako tako“. Što se tiče napose

Doista čudna koincidencija, da naš privremeni postupnik ne samo po mnogim pravotvornim mislima, van i po primienjivanju, dotično neprimienjivanju potonjih vierno sliedi austrijski sumarni postupnik! Cf. primj. 7 a. nazočnoga poglavlja.

[61] N. pr. u gospićkoj županiji, gdje na □ kilometar dolazi samo 41 žitelj (Cf. Statistika gradjanskoga pravosudja godine 1883—1894. u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, priredio kr. zem. statistički ured u Zagrebu, str. IX. — Zaslužna i hvalevriedna radnja dra. Rudolfa Signjara, pristava rečenoga statističkoga ureda.) Dakako, da pravosudna uprava sama za se ne može pomoći, jer od nje ne ovisi, da se poboljšaju komunikacionalni odnošaji, koji su ipak tako važni u pitanju pristupivosti sudbenih oblasti. Vidi u ostalom „treći dio“.

[62] Cf. Govor Vjekoslava Kleina, predstojnika pravosudnoga odjela kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, u CLXIX. sjednici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 18. prosinca 1900 (stenogr. zapisn.): „Naši su sudovi, osobito kotarski, tako preobterećeni poslom, da oni ne dospievaju temeljito proučiti ne samo zakone, nego i komentare i da sada na štetu stranaka nov zakon provadjaju“. — Izjava sa najpozvanijega mjesta: čini dakle suvišnim svako daljnje utvrdjivanje. Cf. ipak i Wagner, l. c. (Mjesečn.) str. 16. sqq., koji tu nepovoljnu pojavu i obrazlaže.

[63] Na ovu okolnost, sigurno važnu, statistika gradj. pravos. ne uzimlje obzira; poslovanje se ipak ne može točno ocieniti, ako se *sve* agende ne potegne u krug promatranja.

[63a] Vidi E. nazočn. pogl.

[64] Cf. O svem tom Wagner, l. c. ibid. Rušnov, Misli, l. c. str. 13. „Ja držim, da je samo prvi prigovor donekle opravdan, t. j. da nema u nas sudbenoga osoblja, niti što se broja tiče“ itd.

Digitized by Google

odvjetničke intervencije, nadilazi ona doduše svojim dimenzijama vrlo namisao pravotvorca, ali konačno protupravna nije, nu modus interveniendi jest izravno nezakonit i — što je najgore — kad nebi bio taki, kaki jest, nebi bio od koristi! Pod ocrtanim okolnostima može naime odvjetnik samo tako da bude sudcu od pomoći, t. j. da mu spasi nešto vremena za ostali navaljujući posao, ako sam perovodji diktira zapisnik ili ako zapisnik donese iz svoje kancelarije gotov: jedno i drugo očita povreda specijalne ustanove[65] te diljem ciele instrukcije korjenita zapreka malone svake procesualno-ravnateljske i manudukcione djelatnosti sudačke, u kojoj ustmeno-protokolarna instrukcija privremenoga postupnika nalazi ipak svoje glavno uporište. Dakako, da sudac — osobito kad odvjetnika nije na domaku — instruira i glavom, nu pita se, može li čovjek, koji stenje pod teretom posla i ne zna, čega bi se prije latio, da instruira i brzo i temeljito? S toga su u ovakim slučajevima „nadopunjenja" na dnevnom redu; uredba ta, koja ima opredieljenjem, da oduzme jednu od glavnih podloga za izrabljivanje pravnih liekova, izrodila se je u procesualni refugium peccatorum, u kojem za propuste svoje pribježišta ištu i sudac i stranke i odvjetnici.

Preobterećenost se sudačka najjače osjeća u ustmenoj instrukciji, što je i shvatljivo, kada se uvaži, da se u ovom stadiju najviše traži — po

[65] Cf. §. 48. pppa. Tako je u ostalom i u Austriji, kako sa sumarnim, tako i redovitim (ustmenim) postupkom t. j. sa §. 33. sumar. postup. te dvor. dekr. od 7/5. 1795. br. 296. i dvor. dekr. od 25/11. 1839. br. 5579. Cf. K tome *Dr. C. W.*, l. c., str. 491.: „§. 33. (sc. des Summarverf.) wurde sonach per nefas ausser Kraft gesetzt". Menger, str. 91. to u obće §. 8. nazrieva u toj pojavi uticaj consuetudinis contra ius, što po njegovom temeljitom izvadjanju za austrijski civilni proces može biti opravdano, nu za nas nije. Po §. 10. obć. gradj. zakonika slobodno je naime samo u onim slučajevima uzeti obzir na običaje, gdje se zakon na njih poziva. Prem sada rubrum marginale k „uvodu" obć. gradj. zakonika, glaseći „o zakonima *gradjanskim* u obće" nuka na zaključak, da se i §. 10. o. g. z. odnosi samo na privatno-pravne norme, dotično običaje, to ipak čl. XII. ces. patenta od 29. studenoga 1852. (kojim se uvadja obći gradj. zakonik u kraljevine Ugarsku, Hrvatsku, Slavoniju itd.) na sasvim protivni zaključak sili, naime, da se §-om. 10-im. obć. gradj. zakonika izključuje za *zakone u obće*, dakle i one o javno-pravnim razmjerjima, uticaj običaja, zakonom ne sankcioniranih. Istina, čl. XII. ces. patenta naročito samo za §. 5. o. g. z. sadržaje taku odredbu, ali po cieloj stilizaciji njegovoj, zatim obzirom na to, da §. 5. o. g.z. isto tako spada u „Uvod" kao i §. 10. o. g. z. konačno obzirom na to, da se rubrum marginale „o zakonima *gradjanskim* u obće" odnosi na §. 5. o. g. z. ne manje, nego i na §. 10. o. g. z., ne može biti nikake sumnje o tom, da je i za područje našega civilnoga procesa consuetudo praeter ili contra ius dozvoljiva, samo ako se zakon na nju poziva. Pošto to slučaj nije glede §-a. 48. pppa., to je diktiranje i dogotavljanje zapisnika po odvjetnicima očito i konstantno podržavanje protuzakonitoga stanja, na kome se naredbama pravosudne uprave naravno ne da ništa izmieniti. Cf. primj. 89. nazoč. pogl.

Digitized by Google

privremenom postupniku — sudjelovanje sudca. Medjutim reakcija, što ju instrukcija vrši na ostala procesualna stadija i okolnost, da je sudački uticaj i bez toga bitan kod ovih, čini, da se spomenuta preterećenost manje više osjeća u cielom postupku. Tako odmah pri dokazivanju, u koliko mu je očuvano svojstvo samostalnoga stadija. Nije li se kod nudjenja dokazala u instrukciji postupalo točno, mora i provedba dokaza ostati nepodpunom a hoće li sudac, da iz produciranih dokaznih izvora usprkos tome izbije uvjerenja, koliko se traži za riešenje, mora im pripisati ili dokaznu moć, koje oni po zakonu nemaju ili se opet uteći „nadopunjenju".[66] U drugu ruku okolnost, da sudac ravna i dokaznim postupkom, uzrokuje kraj njegove preobterećenosti mnoga zatezanja, množanje sudbenoga djelovanja, dakle i veći trošak. Pri svem se tom ne smije previditi pogibelj, koja prieti odatle, što neka dokazala prolazom vremena ponajviše gube od prvobitne dokazne moći. Suvišno je nadalje izvadjati, kako troma i površna instrukcija te nedostatno dokazivanje ne pružaju osnova za temeljito rešavanje i kako najodlučnija ova procesualna djelatnost gubi mnogi od nuždnih preduvjeta time, što prekomiernim poslovanjem zaokupljeni, tjelesno i duševno umorni sudac nije u stanju, da joj posveti dovoljne pažnje. On je prisiljen, da kod kuće izradjuje osude — velika i sasvim neopravdana žrtva, koje država izravno doduše ne traži, ali sa zadovoljstvom trpi. Suvišno je isto tako, upozorivati na vez, koji obstoji izmedju takoga nižega sudovanja i pravnih liekova: čim manje je prvi sudac mogao da radi po intencijama zakonodavca, tim više i češće mora da radi viši sudac, dakle novi i vrlo izdašni izvor zavlačenja, troška i komplikacija.[67] Konačno ni ovršna djelatnost ne može odgovarati zakonodavčevoj nakani kraj nedosižućih sudačkih sila, izvadjao ovrhu sudac u užem smislu ili pomoćni organ. U prvom se slučaju krug njegovih poslovanja proširuje pak na ovršivanje odpada tim manje radne snage, u drugom pak slučaju nije u stanju, da baš u duhu postupnika t. j. brzo i što jednostavnijim načinom ovršitelju daje potrebne naputke, da sprečava i ispravlja njegove pogrieške te otpor ovršenika i trećih osoba krši, da vodi nadzor nad svim i svačim u ovrsi: jednom

[66] §. 46. pppa. veli izrično, da se nadopunjenje ima činiti *prije rešitbe* a pošto prije ove dolazi instrukcija i dokazni stadij, to je očito, da je nadopunjenje dozvoljivo i poslie dokazivanja. Sasvim analogno odredjuje i §. 25. austr. sumar. postupnika pak se ipak u Austriji ne sumnja o ispravnosti takoga tumačenja. Cf. Ullmann, str. 387.; Canstein, Lehrbuch, II. sv. str. 286. S toga u nekoliko Posilović, l. c. str. 493, nema pravo, kada veli „s uskladom spisa svršuje se razpravni stadij". — Vidi primjet. 30. nazoč. pogl.

[67] Cf. O svemu tome zgodnih opažanja i zaključaka kod Posilovića, l. c. str. 648. sqq.; Wagnera, l. c. str. 16. sqq. a donekle Bišćana, l. c. 62. sqq. i Rušnova, Misli l. c. str. 16. te passim od str. 260. počevši.

*

Digitized by Google

riečju, da ravna ovršni postupak i pri svem tom još za vremena dospije, da uviek se nabacujuća incidentna pitanja razpravi te rieši pospješno i temeljito.

Nedovoljnost sudačkih sila može biti povodom i mnogo opasnijega stanja, nego je u predidućem certano. Sudac, koji ne izlazi na kraj ni pomoćju gornjih „dosjetaka“, običaje svoje pomoćno osoblje izvježbati, da prima u zapisnik tužbe, incidentne prošnje, prijave pravnih liekova, ovršne molbe itd., dapače da sastavlja i nacrte odnosnih rješitaba! Kritika ovakoga sudovanja posve je suvišna. Opravdati se ono ne može nikako, nu razumjeti svakako, jer konačno zaostatka ne smije biti, inače dodje u poslovni iskaz a nebogi je sudac stradao.[68]

2. Kao što sudstvo, tako ni odvjetničtvo[69] po suvremenim svojim prilikama nije dosta shodno, da doprinaša ostvarivanju namisli civilno-procesualnoga zakonodavca.[70] Živovanje se odvjetnicima oteštava.[71] Svaku pro-

[68] Za ove navode ne mogu dakako navesti nijednoga auktora, budući vrlo intimne naravi, ali izmislio ih nisam.

[69] Bolno čedo novijih civilnih procesa. Ako svi znaci ne varaju, za odvjetnike su započela — tek započela — težka vremena; kako će dugo potrajati i na čem zastati, nemoguće je nekom sigurnošću predskazati, ali da sada vladajući protuodvjetnički pokret nile prolazna pojava, kakvih je bivalo u historiji starodavne te institucije (cf. primj. 72. nazočnoga poglavlja), nema nikakve sumnje. Stoga se pitanje to i kod reforme civilnoga procesa ima što sdušnije u pretres uzeti. Vidi potanje u „trećem dielu“ i sliedeću primjetbu 74.

[70] Njemački procesualiste do u najnovija vremena za čudo jednostrano shvaćaju odvjetničtvo, nazrievajući u njem puku prokuraturu, dotično vrst ove. Uslied toga je njima odvjetnik samo sekundarni neki faktor, appendicula procesualne stranke, „Nebenperson auf Seiten der Parteien“, na čem naravno ništa ne mienja okolnost, da zasebno razpravljaju o prokuraturi i odvjetničtvu. Cf. Osterloh, str. 512.; Martin, str. 147. sqq. Bayer, str. 290. sqq. Wetzell, str. 58. sqq. Renaud, str. 157. sqq. Dr. Hermann Fitting, Der Reichscivilprocess, 8. izd. str. 128. sqq. Dr. I. Struckmann und dr. R. Koch, Die Civilprozessordnung für das deutsche Reich, 7. izd. (najnovije od god. 1900.) str. 91. sqq. Istom Wach, Vorträge, 2. izd. str. 83, počima uvidjati, da je odvjetničtvo i na nešto drugo zvano, naime na djelotvorno sudjelovanje kod ostvarenja načela ustmenosti; još jasnije vidi Engelmann, der Civilprozess, I. sv. str. 42. sqq., naročito str. 44. §. 39. prine. nu posve jasno te u cielom obsegu nazrieva stvar Schmidt, str. 183. sqq. Da njemački pisci, koji se odvjetničtvom ex professo bave, ispravno sude, nije nikako čudo. Cf. F. Prischl. Advokatur und Anwaltschaft, str. 10. sqq. i 147. sqq. Dr. Alfred von Weinrich, Zur Reform der deutschen Rechtsanwaltschaft, str. 5. sqq. — Francuskim piscima bez razlike pa i francuskom pravotvorstvu valja priznati, da su poziv odvjetničtva u svoj mu prostranosti od vajkada shvaćali. Cf. Bonfils, str. 37, 38. „L'administration de la justice ne nécessite pas seulement la création et l'organisation de juridictions, de juges chargés de statuer sur les litiges et de fixer les droits des parties engagées dans un procès. Elle exige encore

Digitized by Google

cesualnu nedaću — a te je dosta prema ocrtanim te još ocrtati se imajućim nezgodama u provadjanju privremenoga postupnika — stranke njima pripisuju, prem su dosta puta i same krive. Usljed toga se gubi povjerenje

le concours de certaines personnes dont les actes viendront aider les juges à remplir sa mission". „Ces aperçus superficiels suffisent pour faire comprendre comment au pouvoir judiciaire viennent se rattacher certaines professions, dont l'existence et le fonctionnement sont indispensables pour que ce même pouvoir judiciaire puisse remplir avec efficacité sa haute mission sociale. Ces professions qu'on a justement appelées les *auxiliaires* de la justice, se divisent .... en deux catégories .... La première catégorie ne comprend que les *avocats;* la deuxième comprend les greffiers, les huissiers, les *avoués* etc". Posve u tom smislu Garsonnet, I. sv., pogl. IV. Boitard, 1. sv., str. 52—61. Camuzet, str. 33—49., nadalje francuski autori u primj. 72. ovoga pogl. — Od englezkih autora cf. Foulkes, str. 22, 23. Blackstone, str. 274, 275; u Englezkoj se odvjetnici (t. j. barristers i sergeants at law kao i solicitors zajedno) načelno smatraju kao „officers of the Court", čim je korektnost nazrievanja jasno označena. Pri tom odmah ističem, da francusko ili englesko odvjetničtvo nije „podržavljeno". Vidi „treći dio". — Od austrijskih autora cf. Canstein Ration. Grundlagen, koji ni ne sniva o tiesnom odnošaju odvjetničtva i sudbene organizacije, str. 141—158. Isti, Lehrbuch, I. sv., §. 9. računa odvjetnike medju „Vertreter und Beistände der Parteien" i ništa dalje. Ullmann, §. 40. u glavnom jednako. Od procesualista novoga parbenoga postupnika Cf. Schuster von Bonnot, §§. 18., 19. Trutter, Das österreichische Civilprocessrecht in system. Darstellung, §§. 89, 90., koji u glavnom takodjer vide u odvjetnicima samo stranačke zastupnike, nu ipak slute nešto i o njihovom širem pozivu (Schuster v. Bonnot na str. 105., Trutter na str. 335.) — Cf. Dr. Š. Mazzura u „Mjesečniku" od god. 1878., odvjetnici, str. 97—105., naročito str. 101, 102., gdje on nepojmivim načinom (i sam je odvjetnik) zauzima stanovište starijih njemačkih procesualista.

Na tom nazrievanju ne mienja Mazzura ništa ni u svom predavanju „o dostojanstvu i pravih odvjetničkoga stališa". Cf. „Mjesečnik" od g. 1880., str. 1—11, 49—56. Cf.; ali dr. J. Paleček, Misli ob osnovi novog odvjetničkog reda i karnostnog statuta, u „Mjesečniku" od god. 1899., strana 276—282, 343—350, 395—400, 461—466., naročito str. 278. „Neznatan će valjda biti broj onih, koji će poreći, da je i odvjetnički stališ vrlo važan faktor pravosudja i koji ne će uviditi, da si bez odvjetničkog stališa ne možemo ni pomisliti modernoga pravosudja". — Prvi dio mu je sasvim ispravan, o drugom se može kazati „veniger wäre mehr gewesen", jer baš moderno pravosudje naprama potrebitosti odvjetničtva zasvjedočuje mnogo skepticizma. Vidi o tom „drugi" a i „treći dio".

Jasnoća shvaćanja o odvjetničkom pozivu mora se naglasiti osobito u vrieme, kada se spremamo na reformu civilnoga procesa, jer inače prieti pogibelj, da nam se preustroji odvjetničtvo ili sa gledišta *stališkoga* ili sa gledišta stranačkih prišipetlja ili možda na drugi neprikladni način. — Na odvjetnike se ovdje može uzeti obzira, u koliko su potrebni za civilni proces; u koliko to slučaj nije, ne spada stvar amo. Vidi „treći dio".

[71] Cf. Mazzura, „Mjesečnik" od god. 1878., str. 97. „.... znamo, da je u novije vrieme bačen u zrak neki „mot d'ordre", po kojem bi va-

Digitized by Google

u odvjetnike pak manje traži njihovo zastupstvo a dodje li ipak do ovoga, klijenat je nekako a priori uvjeren, da ima posla sa neprijateljem te gubi smisao za pravičnost kod procienjivanja odvjetnikova truda i radnje. U drugu ruku nema sumnje, da pravosudna naša uprava — u historiji odvjetničtva često opažani pojav[72] — dandanas manje pogoduje tomu stališu, što opet ne doprinaša obezbiedjenja istoga. Pridolazi tome rastrojenost i pomanjkanje svakoga smisla za zajedničtvo staliških interesa medju odvjetnicima samima. Oni predstavljaju skupinu ljudi, koji imaju zajednički naziv a inače jedan za drugoga ne postoji. Svaki misli samo na se; radi li dobro, njemu je dobro: radi li zlo, ogrezne u njemu a zlohotnost društvena protegne to na cieli stališ. Oni nemaju niti neće da imaju prilike, kako bi se na pravom putu podržavali a odvraćali sa krivoga. Uredbe, što im u tu svrhu stoje na raspoloženju, ignoriraju, omalovažuju, nisu im dosta liberalne i autonomne.[73] Kada dakle sami ne drže ništa do svoga zaje-

ljalo odvjetnike pritiskivati, pa znamo i to žalibože, da taj „mot d'ordre" nije ostao vox clamantis in desorto". Cf. Isti, „Mjesečnik" od god. 1881., str. 54, 55. Isti „Mjesečnik" od god. 1881.. br. 685. (govor u odvjetničkom sastanku od 27/11. 1881.) „Sa žalošću sam takodjer izkusio, da više oblasti, na koje se je odbor odvjetnički obraćao, zastupajuć interese stališa, nisu se na njegove predstavke obazirale". Cf. „Mjesečnik" od god. 1881., str. 202—204, Pojavi u stališu odvjetničkom, naročito str. 202. Cf. Wagner, „Mjesečnik" od god. 1899., str. 18, 19, 20.

[72] Cf. Dr. Marcus Ettinger. Die Advokatur im modernen Verkehre, str. 8. sqq. Seligman, str. 39—56, 96—110. Mancelle, str. 98, 99. Jules le Berquier, Le barreau moderne français et étranger, str. 6—22. te passim do str. 64. Henry Buteau, L'ordre de avocats, cieli historijski dio t. j. str. 1—181. Giuseppe Zanardelli, L'avvocatura, str. 89. sqq., 106. Herczegh, str. 155. Mazzura, Mjesečnici, citirani u prediućem primj. 70. i 71. Za hrvatsko-ugarski domaći proces cf. zak. čl. 1567/27., §§. 4. i 5., zak. čl. 1649/44., §. 2., zak. čl. 1655/61.

[73] Odvjet. red od 24/7. 1852., (§§. 31. i 32.), daje im prilike za to, dakako ne u duhu liberalnom (§. 38.), ali praktičan čovjek iscrpljuje što ima. S toga Mazzura („Mjesečnik" od god. 1881., str. 685.) nije imao pravo, veleći: „Bivši sam članom odvjetničkoga odbora, izkusio sam, da postojeći zakon ne pruža odboru nikakvoga uspješnoga djelokruga, nikakvoga auktoriteta u promaknuću interesa odvjetničkoga stališa". Cf. s tim mirni sud dra. A. Badaja. Sloboda odvjetovanja, sloboda odvjetničtva, te osnova novoga odvjetničkoga reda, „Mjesečnik" od god. 1899., str. 721—731., naročito str. 721., gdje se preporuča „odvjetnicima iz pociepanih tabora" jedinstveno i solidarno savjetovanje i zastupanje svojih interesa. — Liberalni odvjetnički red nije ipak jamstvo za dobrobit odvjetnika, kako to najbolje dokazuje austrijski liberalni odvjet. red (Mazzura, „Mjesečnik" od god. 1880., str. 49. priznaje mu liberalnost); nasuprot: dr. Emil Schrutka von Rechtenstamm (cf. str. 51—86. u „Die feierliche Inauguration der Wiener Universität für das Studienjahr 1900/901.) str. 59. veli, da je austrijsko odvjetničtvo i došlo u kritički položaj „durch die im J. 1868. erfolgte Freigebung". Što se pak tiče napose Mazzurine tvrdnje, da po

Digitized by Google

dničtva, kakim auktoritetom može odvjetničtvo hrvatsko da stupi pred društvo i državu? To su razlozi, koji čine, da današnje naše odvjetničtvo, — uočeno sa stanovišta civilnoga procesa —, nije više onaj faktor, koji bi po namisli pravotvorca imao biti t. j. suradnik sudca u štićenju konkretnih privatno-pravnih interesa. Kada prema tome odvjetničtvo naše samo nieče svoj raison d'être, prirodno je i dosliedno, ako si družtvo i država počimlju pomišljati civilni proces bez odvjetnika. Na to bi oni morali tim ozbiljnije misliti, što imade nekih općenitijih socioloških[74] razloga, koji su u stanju, da zbrišu i tako odvjetničtvo, koje za svoj obstanak i svoj poziv[74a] imade više razumievanja. Sve to zajedno uzrokuje, da odvjetnik, u koliko se ne osigura sretnim slučajem,[75] vrši naporedo zvanje pravozastupnika i javnoga agenta te nastoji, da iz jednoga ili drugoga ili obadvajuh izbije što više dobiti, naročito pak kao pravozastupnik množi prilike za privredu,[76] komplikujući stvari jednostavne, ciepajući i jedinstvene procesualne čine, koji bi se njedno dali obaviti, uzrokujući namjerice „nadopunjenja", nabacujući nebitna pitanja incidentna, trpeći, da se „krivnjom" njegova pisarničkoga osoblja previdjaju rokovi i ročišta i tako do povrata dolazi, sugerirajući klijentu bezizgledne pravne

---

našem absolutističkom odvj. redu ne mogu odvjetnici kao korporacija uspješno djelovati za svoj interes, eno mu rezolucija sigurno *autonomne* odvjetničke komore u Beču od 21. studenoga 1900. (Cf. „Neue Freie Presse" od 22/11. 1900.), gdje se kaže: „Die Plenarversammlung muss endlich gegen die in zahlreichen Erlässen des Justizministeriums zu Tage tretenden, dem Advokatenstande offensichtlich feindseligen Tendenzen, welche Richter und Publikum gegen den Stand einzunehmen und die Bevölkerung von der Inanspruchnahme rechtsfreundlicher Vertretung möglichst abzuwenden trachten, entschiedenen Einspruch und lauten Protest erheben". Za to ipak austrijski odvjetnici ne će u pasivitet, dok se možda ne reformira odvjet. red, nego će se i nadalje boriti na podlozi, koja im je dana, a sigurno je najbolji način tome, da uviek rade po dogovoru i medjusobnom sporazumu.

[74] Oni čine, da sadašnja protu-odvjetnička struja nije prolazna nepogoda, koju bi odvjetnici savladali, — po mnienju Mazzure (Cf. njegove članke, odnosno predavanja i govor, citirane u prim. 70. i 71. ovoga poglavlja) — kao što su i mnoge druge savladali. Mazzura drži, baš kao i Wagner (l. c. str. 18—20.), da se in ultima linea sva nevolja naših odvjetnika dade svesti na neprijateljstvo vlade. Kolika bludnja! Možda je sadašnja vlada (tiče se Wagnera), kada je primila kormilo u ruke, imala razloga, nazrievati u odvjetničtvu jednoga od spriečavatelja njezinih namjera pak ga toga radi i „potiskivala", nu zar danas, kada je ta vlada toli očvrstila a odvjetničtvo toli klonulo, može razlog stati? — Vidi u ostalom „drugi" i „treći dio".

[74a] Kako je sa §-om. 32. al. 2. odvj. reda? . . . Da li skroz onako, kako po primj. 2. nazočnoga poglavlja? . . . .

[75] Povoljna ženitba, dobra baština, nasliedjenje ugledne pisarne itd.

[76] Cf. Wagner, l. c. 20., dosta iskreno.

Digitized by Google

liekove, odvraćajući ga od nagode, izmišljajući troškovničke stavke itd.[77] Nisu li to učinci, koji su privremenim postupnikom imali biti spriečeni: nisu li zaoštavanje procesualne forme, protezanje postupka i poskupljivanje sudovanja?

U poglavlju odvjetničtva još jedan momenat doprinaša, da uredba ta ne odgovara svom opredieljenju: jest to prekarni položaj odvjetničkih perovodja.[78] Na njima poglavito leži neposredni saobraćaj sa sudom; njihov

[77] Cf. Mazzura, „Mjesečnik" od god. 1880., str. 55., zna samo hvaliti naše odvjetnike, a o manama ne zbori. Kada bi se obielodanili statistički podatci, koji o tom moraju postojati (§. 61. odvj. reda), i kada bi se na rieč prijavili parbenici i oni, koji imaju razloga, zanimati se za odvjetnički rad (medju potonje spada i pisac ovih redaka), saznalo bi se, da naše odvjetničtvo nije ni bolje ni gore, nego n. pr. njemačko ili austrijsko. Mazzurin način može izazvati dopadnosti kod odvjetnika, ali prvi preduvjet, da se njihovoj nevolji doskoči, jest neustrašivo izrečena diagnoza nevolje, sigurno pak ne samo djelomično osnovano hvalisanje. Pogledajmo samo, kako si njemački odvjetnici čitaju levite: I. H. Beschorner, Aus einer fünfzigjährigen Anwaltspraxis, str. 4. „Wer nach einer 50-jährigen ausgebreiteten Praxis am Ende seiner Laufbahn als Rechtsanwalt eine Selbstschau hält und Herz und Nieren prüft, muss in der That das Bekenntniss ablegen, dass er vor dem Richterstuhle einer strengen, gewissenhaften Prüfung nicht überall und nach allen Richtungen hin bestehen wird". Što je najljepše, nadovezuje on to skrušeno priznanje na rečenicu nekoga „duhovitoga čovjeka": „Liederlichkeit und Advokatenpraxis sind in die Länge fast nie ohne den nachtheiligsten Einfluss auf den Charakter" pa veli: „ . . . Es liegt unendlich viel Wahres in diesem Ausspruch". Cf. Glas austrijskoga odvjetnika (Prischl, l. c. str. 8.) „Leider hat man sich in Deutschland wie in Oesterreich-Ungarn zu dem Gedanken, dass die Uneigennützigkeit die vornehmste aller Tugenden des Advokaten sein müsse, noch immer nicht aufschwingen können etc." „Ein wahrhaftig nomadenartiger Ausbeutungstrieb ist darin (sc. in der Berufsübung) zu Tage getreten, alle höher gehenden Bestrebungen werden mit Spott und Verachtung behandelt, und so kann es auch nicht Wunder nehmen, dass der Einzelne, wenn er es überhaupt in der Oeffentlichkeit noch zu Ansehen bringt, heute immer nur „obgleich" und nicht „weil" er Advokat, angesehen sein wird".

[78] Za njih se tako reći ni ne zna. Tek u najnovije doba (prije dvije godine mislim) počeše se gibati, hoteći se korporativno urediti. Pokušaj nije uspjeo (oblasti ne potvrdiše osnove družtvenih im pravila. Cf. „Narodne Novine" od 24. prosinca 1900.), ali je očekivati, da će drugi put uspjeti. Sa strane odvjetnika nalazim samo jedan put, da im se je kanilo u susret ići, t. j. „osnovom zakona ob ustrojstvu udruge u svrhu podpore odvjetnika i odvjetničkih perovodja, te udovica i siročadi istih", dotično „osnovom pravila hrvatsko-slavonske udruge za podporu odvjetnika te odvjetničkih perovodja, udovica i siročadi". (Cf. „Mjesečnik" od godine 1895., strana 145—148.), ali bez osobitoga čuvstva za pravednost (cf. osnovu pravila etc.), §. 12. litt. b. — čemu i kojim etičkim osnovom prinos od ovih sirotana? A §§. 17. i 22.? — U literaturi našoj ne nalazi se takodjer nikakih radnja, koje bi — pogledom na položaj odvjet. perovodja — imale

Digitized by Google

si službodavac pridržaje ravnanje poslova a oni obavljaju izvanjske radnje i ročišta, potonja dakle baš one agende, u kojima se najsavršenije oličuje ideja protokolarne ustmenosti. Pa ipak materijalni obstanak tih procesualnih radnika nije ni toliko osiguran, koliko onaj trgovačkoga pomoćnika. Prigovor, da si oni privatno-pravnom pogodbom mogu osigurati privredni položaj, znači toliko, kao kada bi nemoćnika tješili mudrom izrekom „sve je moguće". Odvjetnički perovodja naime u pogodbi sa odvjetnikom nije ovome ravan: nebi se doduše dalo tvrditi, da mu je privatno-pravna sposobnost izravno ograničena, nu tim više neizravno. Dužan je on svome odvjetniku pokornost i stoji pod njegovim disciplinarnim nadzorom te na njegovu prijavu[79] može trpiti velike, možda nepopravljive štete. Ništa lakšega, nego da odvjetnik, služeći se publicističkim svojim nadmoćjem, potrese, izmieni ili dokine privatno-pravne veze naprema perovodji, kada mu se to svidi. S toga se dade tvrditi, da je perovodja igračka u rukuh svoga odvjetnika, potišteni čovjek, koji onda i svoje zvanje prema tome vrši t. j. bez samosviesti i pravoga, istinskoga zanimanja te koji pojmivim načinom pokušava, da si iza ledja odvjetnika pomogne. Leteći odveć lahko iz jedne pisarne u drugu, često dolazi u položaj, da zastupa u istim ili saveznim stvarima protivnika od prijašnjega klijenta te u opće da odvjetničkom pozivu toli bitnu dužnost viernosti prema klijenteli vriedja.[80]

(Nastavit će se.)

Moderna proizvodnja.

Napisao dr. **Stjepan Posilović.**

(Svršetak.)

Glavnica.

1. U obće.

Pod glavnicom razumjevamo ovdje proizvodnu, najme dio dobara, koji se upotrebljava za proizvodnju novih dobara. Ovamo spadaju sirovine, pripomoćne tvari, razna orudja u proizvodnji itd., kad se rabe za proizvodnju. Bez tvari se neda ništa proizvesti. Da ne ima glavnice, ne bi mogli množinu stvari ili nikako prirediti, ili tek s daleko većim naporom.

Dandanas je pako glavnica postala baš najvažnijim činbenikom proizvodnje, jer se kraj današnje tehnike u proizvodnji neda podhvat ni po-

---

ozbiljnijega znamenovanja. Cf. n. pr. Prof. Vojnović. Odvjetničkom pomladku za novo ljeto, u „Mjesečniku" od god. 1890., str. 14—19.: apostrofa idealistička, upravljena na ljude, kojima manjkaju neke bitne predpostave realnoga života.

[79] Cf. §. 32., al. 4. odvj. reda i naredba minist. pravosudja od 26/3. 1855., br. 55. dzl.

[80] Cf. §§. 10. i 21. odvj. reda.

Digitized by Google

misliti bez glavnice. Ona daje pravac i obseg proizvodnji, pa po tome i nosi moderna proizvodnja naziv „kapitalističke". Čim su razgranjenije i mnogostručnije glavnice, tim su bogatije i raznovrstnije proizvodnje.

Glavnice ili osiguravaju mogućnost proizvodnje, ili ju povisuju i usavršuju, ili i čuvaju proizvode.

Orudja i uporaba raznih pripomoćnih proizvodnih sredstava su uvećala i usavršila proizvodnju i u količini i u kakvoći. Ali glavnice i čuvaju proizvedena dobra u skladištima, magazama itd. proti pokvarenju i uništenju. Glavnice olahkoćuju u dalnjem smislu i promet, prodju dobara.

Današnje velike koncentrovane glavnice podigle su na veliko i proizvodnju, koja prije nije bila moguća, jer su velike glavnice bile redje.

U gospodarstvu naroda nastaju sva sredstva proizvodnje štednjom, ili tim, da se njeka stvar ili dobro ne upotrebi za osobne svrhe, užitne, već kao sredstvo za proizvodnju. Nu što je danas značajno, jest, da su se glavnice silno umnožale, stranom kod pojedinaca, stranom kod novčano moćnih družtava. Razne uredbe su tomu pripomogle. Prije svega državni zakoni stvoriše novije vrsti družtvenih poduzeća, kao što su družtva akcionarna, zatim zadruge sa neograničenim jamstvom, bud sa ograničenim. A inače ima većih udruga tečevnih. U takovim velikim podhvatima se sgrću odasvud glavnice i veće i manje, a napose mogu i manje imućni razredi diono pri tom učestvovati.

Veliki podhvati omogućuju opet velike dohodke, i tako se pomaže opeta umnažati glavnice. Jedni podhvati radjaju druge, i tako ide sve dalje napred, dok se ne skupe kadšto u ruci nekolicine baš orijaške glavnice, koje tad kreću ili barem u veliko uplivišu sudbom naroda u materijalnom pogledu.

Usljed tih velikih glavnica daje se privrede raznim slojevima družtva na razne načine, omogućuju se i takova gorostasna poduzeća, u kojima rade silni milijuni novca i mnoge tisuće radnika, koja bijahu prije naprosto nemoguća.

Osobito su u tom značajne za modernu proizvodnju jake udruge poduzetnika pod raznim oblicima, a napose kartelima, trust-ovima. Te su proizvod novijeg doba. Da li su od sreće za čovječanstvo, to ima tek budućnost i izkustvo pokazati. Ima i dosta pokreta i tužaba proti njima, napose u Americi proti t. zv. trust-ovima. U ostalom je o njima bilo prije govora.

Usljed umnožanih glavnica narasla je u veliko i narodna imovina, napredovalo je narodno blagostanje, ojačala vrela prihoda, a i porezovna snaga državljana, što je od velike važnosti osobito u sadašnje doba, gdje su izdatci državni usljed povećanih zahtjeva, koji se na državu stavljaju, tako ogromno narasli.

Digitized by Google

Glavnicom se u veliko podupire, olahkoćuje i prikraćuje rad čovječji, naročito orudjem i strojevima. Ona je u pomoć radu, i štedi radnu snagu naročito kroz razno orudje.

Kad ima više glavnice, ima i više sredstava proizvodnje, pa će moći i radnik više zaslužiti, jer će se tad i više proizvadjati. Glavnice valja čuvati, štediti, popravljati, ali i nove proizvadjati, t. j. množati ih. Množaju se pako ili time, da dolaze nove, ili kada već postojeće postanu većma proizvodive, naime kad se digne njihova proizvodna djelatnost, n. pr. kad se strojevi shodnije upotrebljavaju.

Ali umnožane glavnice, povećani dohodci pojedinaca, stvoriše na drugoj strani protivno — veću potrebu i biedu masa pučanstva. Bilo je potrebnih ljudi uviek dosta — ako i nisu baš robovi bili. Nu samostalnih podhvata je bilo razmjerno više, jer se je manje tražilo, da se osnuje samostalni podhvat, i jer su sredstva za uzdržavanje bila niža i jeftinija, nego li danas. Danas dakle velike glavnice i glavničari poput Molocha gutaju malene eksistencije, i čine ih ovisnima o sebi. Odatle sve veća legija potrebnih, neposjedujućih razreda, koji se u nezadovoljstvu svomu obaraju u prvom redu na ono, što ih najviše tišti, a to su glavnice i glavničari. Naročito proti glavnicama, u koliko su iste sredstva proizvodnje, ustaju odlučno socijaliste, a još više komuniste. Prvi vele, da sva sredstva proizvodnje, dakle zemljišta, orudje itd., koja sada sačinjavaju privatno vlastničtvo, treba da postanu vlastnošću svih ili zajednice, pa bi se imala oduzeti dosadanjim privatnim vlastnicima i proglasiti zajedničkom imovinom. Proizvodi neka se zajednički (kolektivno) proizvadjaju, a sva proizvedena dobra neka se spreme u skladišta, odakle da se izda radniku, što treba, prama tomu kako se izkaže potvrdnicom, da je i koliko je radio u zajedničkom poduzeću.

Jedva će se ikada moći pristupiti k oživotvorenju ovih sanka — socijalističkih, jer je sloboda vlastničtva nerazdruživo spojena sa bićem čovjeka, sa njegovom ostalom slobodom u težnjama i djelima, i jer bi negacija slobode vlastničtva bila implicite i negacija slobode čovjeka u obće. I tehnički bi neprovediva bila, idealno zasnovana kolektivna proizvodnja socijalista, jer bi manjkala vlastita korist, koja je najjače poticalo rada, i jer su ljudi prerazličiti u sposobnostima i svojstvima, jer je u obće vrlo težko, ako ne i nemoguće, toliku massu kod zajedničkog rada rukovoditi.

Ovdje se ne mogu pobliže baviti sa utopijom zasnovane socijalističke skupne proizvodnje.

U koliko pako velike glavnice i velika proizvodnja ugrožavaju obstanak malenih podhvata, i u koliko time velike glavnice čine, da sve više manjih eksistencija nestaje, mora se priznati, da je ta posljedica nesgodna i za družtvo i za državu, jer t. zv. srednji stališ je ipak važan oslon u

Digitized by Google

državi, i valja ga s toga podržavati i braniti, koliko se to dade, proti propasti.

Koja bi za to sredstva prikladna bila, to razložiti leži izvan okvira moje postavljene teme, nu samo mimogred ću navesti to, da i kod njih leži u ujedinjenju, udruženju jedno od najsigurnijih sredstava uztuka proti kapitalistima i kapitalizmu.

2. Makine napose.

Važna poluga za proizvodnju u veliko (en masse) jesu bez dvojbe makine, to iznašašće devetnaestog stoljeća, koje je baš glavno preokrenulo i sustavom proizvodnje dobara i dalo joj posve ini, dotle ni neslućeni, napredni pravac.

Pa doista donosi poraba strojeva narodnom gospodarstvu znatnih probitaka. Stroj radi neprestano, dok se dakako ne pokvari, ne treba odmora, posvema je u vlasti gospodara. Rad stroja je uviek jednak, radi brzo, kako čovjek nikad ne bi mogao, stroj ne kvari niti uništuje gradju, štedi vrieme, radnu snagu čovječju, izradjuje velike količine jednake i istovrstne robe, kakova se radom ljudskim ne bi mogla ili u obće ne, ili ne tako brzo n. pr. makine za predenje, ili ne tako fino i pravilno n. pr. makine za šivanje, tkanje, ili ne tako sigurno, i tako jeftino proizvesti, jer radi brzo i mnogo, pa tako proizvodi sa manjim troškom. Ima dobara, koja se u obće ne bi mogla izraditi bez strojeva n. pr. lokomobili, a druga opet bi se izradjivala mnogo skuplje. Ima rada, koji bi štetan bio za čovječje zdravlje, a ima i takova, koji bi bio i nedostojan ljudi, ili koji bi bio za njih jako tegotan.

Makine prikraćuju rad i čine ga jednostavnijim, one oduzimlju ljudem posve mekaničke poslove, pa se mogu oni tad baviti koristnijim radom.

Množina i jeftinoća makinama proizvedenih dobara ima tu posljedicu, da i manje imućni mogu trošiti vriednijih stvari, dakle uplivišu znatno i trošnju naroda.

Makine se osobito upotrebljuju uspješno tamo, gdje se iziskuje strogo mekanički pravilni rad. One traže veće tržište, gdjeno mogu dobru prodju proizvoda polučiti. Gdje su česte promjene u pravcu i količini uporabit se imajuće snage, gdje se radi o duševnim tvorbama, gdje se ne mogu dovoljne količine, i ne bez prestanka i usredotočeno proizvadjati, tu se ne mogu rabiti strojevi.

Nu imadu i strojevi nedostataka osobito u socijalnom pogledu. Kad se radi strojem posao, koji je dosad obavljala ruka čovječja, umanjuje se ili prestaje zaslužba radnička, koji su tad prisiljeni tražiti na drugom mjestu zaslužbe, kadšto i izseljenjem. Kad bi se strojevi razmjerno brzo množali, bila bi ta posljedica još i osjetljivijom, ali to iz gori navedenih razloga ne ide brzo. Nu uviek je pomanjkanje zaslužbe radnika, koji je

Digitized by Google

priviknuo na stanoviti posao, koji mu preotme makina, neugodan i težak pojav, jer nije lasno naći rada odmah, i to novog, na koji se tek priučiti treba i gdje već ima uvježbanijih od prije radnika.

Stroj treba doduše uza se ljudske sile, ali kadšto i slabije, a tko dugo radi uz stanoviti stroj, s vremenom postane mekaničan i otupi za drugi rad. Strojevi pomažu proizvodnju u veliko, a time proizvadjajuć jeftinu robu, bacaju i dosta nesolidne robe na tržište, od koje, makar je jeftina, trošci imadu slabije koristi. Makine dovode i do preprodukcije, jer izvadjaju u velikim količinama i neračunajuć sa pravom potrebom i tražnjom trošaca, a preprodukcija uzrokuje krize odnosnih podhvata, koji čim su veći tim osjetljivije stižu kadšto čitavi odnosni kraj, i učine mnogo jadnih radnika bez zaslužbe, bez hljeba.

Nasuprot tomu valja uvažiti, da se stroj ne može upotrebiti svagdje i u svakom poduzeću, dakako najviše u poslovima, koji iziskuju množinu istovrstnih kretanja, kao što su predionice itd. U ratarstvu se služi njima veleposjednik, manji redje. U obrtu ima dosta zanimanja, koja iziskuju po svojoj naravi ručni rad čovječji. Strojevi su skupo orudje, zato se mnogo ne nabavljaju, a sve dotle ne, dok nije dotična proizvodnja prikladna za proizvodnju u veliko. Konačno valja i to u obzir uzeti, da se jeftinjom usljed strojeva proizvodnjom i potrebe ljudske laglje podmiruju, a da se i trošnja uvećaje usljed veće jeftinoće, od česa imadu koristi i radnici.

Sa stanovišta socijalista se prigovara makinama i to, da pomažu bitno silnom umnoženju glavnica uz sve manji broj glavničara.

Nu socijaliste napadaju i inače makine. One dozvoljuju i rad ženskinjam i djeci, dakle da ih otudjuju od doma, da kroz to okržljave, da time biva obiteljski život radnika podkapan, njegova ćudorednost usljed zajedničkog rada u tvornicama sve više poremećena i da stvaraju silni radnički proletarijat, kako veli čuveni Marx: pričuvnu vojsku radnika.

On prispodablja rad u tvornicama mukama Sysiphusa, da makina do skrajnosti drma živčanim sustavom, da uništava kretanje mišica i svaki slobodni i duševni rad, jer je radnik rob makine. Pače i olakšanje posla da biva sredstvom mučila, jer da makina ne oslobadja radnika od rada, nego njegov rad od sadržaja.

Tako biedno svakako nije radničko stanje uslied makina. Ima i rada sa makinama, koji nije tako jednostran, gdje se mora i duhom raditi, jer uporavljenje stroja iziskuje dovoljnog poznavanja, pouzdanosti i osjećaja odgovornosti. Rad ručni na polju nije baš uviek ugodniji, nego li kad se radi taj posao pomoćju makina. Ima rada, koji baš obavljan pomoću makina ne škodi zdravlju, dočim bi inače škodio. A i pomanjkanje zaslužbe na strani radnika sbog makina nije tako veliko. Nastaju bo nove vrsti zanimanja, slične, kojima se brzo privikne radnik.

Digitized by Google

Mnoge proizvodnje, pri kojima se rabe makine, umnožale su se u tolikoj količini, da u njima uzprkos makinama nalazi više radnika zaslužbe nego li prije, n. pr. kod poduzeća tkanja i predenja. Čitavo pučanstvo i većih područja ne bi moglo onoga proizvesti, što se sad n. pr. u proizvadjanju pamuka u Englezkoj i inim državama pomoćju makina polučuje. Pridolaze k tomu pomagala obrta, zatim obrti, koji liferuju sirovine i polufabrikate, zatim proizvadjanje makina samih, zatim vrlo razgranjene privredne grane kod modernog prevoza kao kod željeznica, kanala, koja sva poduzeća daju i zasluge radnicima.

Statistički je dokazano, da je uslied uvadjanja makina broj radnika narastao, i da im je na mnogim mjestima nadnica znatno povišena, a ustanovljeno i to, da sad bolje živu materijalno nego li prije.

Ni život radnički ne mora da trpi usljed makina, jer ima radnik u tvornici više zraka, topline, nego li bi ga inače u svom stanu imao. Ako ma gdje i kadšto previše radnika, dakle i bez zaslužbe, ako preveliki broj radnika obaljuje plaću rada, nisu tomu krive lih makine nego i umnožanje pučanstva.

Zanimivo je doista, u kolikom obsegu su se umnožale makine.

U Francezkoj je g. 1780. radila prva makina, god. 1840. bilo ih je 2873. Parnih makina god. 1890. bijaše 75.849. U Englezkoj je Watt pronašao prvu parnu makinu god. 1782., a god. 1880. bilo je u prometu 128.727 makina. U Pruskoj je prva parna makina funkcionirala 1788., a g. 1893. bilo je 53.024 učvršćenih parnih kotlova, 14.871 pomičnih i 1865 parnih kotlova za ladje.

Pa kako da to čudo tolikih makina ne preokrene radikalno prijašnji sustav proizvodnje?

Rad.

Mooerna proizvodnja je u veliko preobrazila i sustav rada. Uz radnike, koji rade na polju, u maloobrtu itd. za sebe i na svomu, stvoriše velike glavnice i glavničari radnike za plaću, nadnicu, i to čitave vojske radničke, kako to tvrdi, ne nepravom, njemački socijalista Marx. Moderna proizvodnja je pokrenula i radničko pitanje, koje je postalo toli akutnim u svim naprednim državama.

Ne samo države, koje izdaju zakone u zaštitu radnika, kojima nastoje polučiti, da ne budu radnici kao slabiji rzrabljeni po mnogo moćnijima, naime radodavcima, u sebične svrhe potonjih — već i udruge radnika samih, upliv crkve i škole, karitativna družtva nastoje, da se po mogućnosti ublaži bjeda radnika. Države se brinu, da uz pripomoć poslodavca urede nuždnu organizaciju, kako će u slučaju bolesti, dogodivše se pri radu nesgode, u slučaju nemoći i starosti radnika moći nekako proturati se, i uvadjaju bud obvezatna, bud fakultativna osiguranja radnika za takove slučaje. Nu s time se ovdje ne mogu potanje baviti.

Digitized by Google

Prema zadatcima, što ih vrši rad u proizvodnji, može se on dieliti: 1. u rad okupacije; 2. rad poduzetnika, koji sjedinjuje u sebi i rukovodi proizvodne sile; 3. rad poljodjelca, obrtnika, radnika za plaću; 4. rad trgovca; 5. rad onih, koji čine razne koristne službe i usluge.

Moderna proizvodnja je napose preobrazila znatno položaj rada poljodjelaca, obrtnika, radnika za plaću, trgovca i to opet sa svojom koncentracijom.

Poljodjelac se mora znatno više naprezati fizičnim radom, mora da svoju zemlju intenzivnije obdjeljuje, a ipak je uz to prisiljen, svoje proizvode nizko prodati, jer nalazi na tržištu konkurenciju veleposjednika, dapače i inozemnu, od koje mora da osjetljivo trpi. Tko bi bio mislio prije, da će se američka a skoro i australska žita pojaviti na evropskim tržištima? Pa ipak jest tako.

Seljački posjedi počimaju prelaziti u ruke većih posjednika, koji tjerajuć ratarstvo na veće mogu da rabe izdašno razno ratarsko orudje, koje im omogućuje, da mogu zemljišta intenzivnije obdjelavati, tim veći prihod polučiti.

Nestajanjem seljačkih posjeda nastaje i na ladanju proletarijat, neimajući više vlastite grude. Pa čim je intenzivnije ratarstvo u državi, to će tim teže moći ratar bez pomagala održati se, jer napokon za vrlo intenzivno težanje zemlje ne dostaju više čovječje ruke ni snaga životinja.

Posjednici se opet na ladanju pravom tuže, da se osjeća sve više manjak radnika na ladanju, koji teže u industrijalna centra, da si tamo nadju bolju privredu, a time postaje radna snaga na ladanju sve skupljom.

Nu što najvećma tišti ratara u sadanje doba, to je skupa vjeresija, koju mora da snosi, ako dodje u novčanu potrebu, i što ne ima uviek dobre prodje, da bi mogao svoje proizvode s korišću unovčiti.

Toj svrsi imadu da koriste najvećma družtva ratarska, koja se stvaraju bud radi osiguranja prodje, bud radi vjeresije, bud radi namaknuća skupog ratarskog orudja itd.

U svim naprednim državama osnivaju se takova družtva. Na čelu stoji Njemačka. Tamo postoje dvie velike skupine za ratarske svrhe, i to: „Der allgemeine Verband der deutschen landwirthschaftlichen Genossenschaften“ po sustavu čuvenog Schultze-Delitscha, ili kraće „Offenbacher Verband“ sa 2111 družtava i 128.115 članova, zatim „Generalanwaltschaftsverband ländlicher Genossenschaften für Deutschland“, komu je začetnikom poznati Raiffeisen ili kraće „Neuwieder Verband“ sa 1572 družtva i 110.205 članova. I u Austriji postoji vrlo mnogo seoskih udruga sustava Raiffeisenova. Zakonskim člankom zajedničkog ug.-hrv. sabora XXIII. iz g. 1898. imadu se uvesti u Ugarskoj i u nas gospodarske i obrtne vjeresijske udruge, kojima zakon osigurava stanovite državne pogodnosti.

Digitized by Google

Ni sa maloobrtom, koji je prije bio izdašno vrelo prihoda, ne stoji bolje. Njega tišti konkurencija veleobrta, s kojim se u mnogim granama u obće ne može ni natjecati, pa i njemu biva položaj od dana do dana prekarniji. Napose se to osjeća u gospodarstveno razvitijim državama, u kojima cvate velika industrija. I maloobrt treba da podigne duševnu naobrazbu, usavršenje proizvodnje, čime će moći većma udovoljiti individualnim željama i ukusima, nego li makine, nadalje da nastoji nabaviti si najnuždnije orudje i pripomagala k proizvodnji, da si učvrsti vjeresiju, da se udružuje u družtva, da osnuje zajednička proizvodna poduzeća, zatim udruge, koje će zajednički nabavljati strojeve i raditi u zajedničkoj radionici ili osnovati zajedničko skladište robe (Werkgenossenschaften), zatim koje će nabavljati sirovine, i konačno da osnuje vjeresione udruge sa medjusobnim neograničenim jamstvom članova.

Tako će se oni oteti lihvi i to ne samo pri sklapanju zajmova, već i pri nabavi skupih, često nevaljalih sirovina.

K tomu se preporuča obrtnicima, da i oni nastoje obseg proizvodnje podići tako, da ga tjeraju na način veleobrta, naime sa više radnih sila, i da upotrebe zgodne makine, napose pomoćju motora, koji sada više nisu tako skupi, kao prije.

I trgovci se tuže na sve nesolidniju konkurenciju, koja nastoji da poplavi tržišta sa jeftinom ali i lošom robom. U novije doba dižu napose maleni trgovci, i to ne bez razloga, graju na velika prodajna skladišta, velike usredotočene trgovine, bazare, koji sa velikim glavnicama, jeftinijom nabavom robe itd. nerazmjerno oduzimaju malenim trgovcima mušterije, i prodaju kadšto uz tako nizke ciene, uz koje malotržac ne može da prodaje, jer inače mora propasti. Poznati su n. pr. veliki magazini u Parizu: „Louvre“ i „Au bon marché“, koji imadu godišnji promet od mnogo milijuna franaka!

To je dalo i povoda, da su u Pruskoj uveli novi porez zvani „Waarenhaussteuer“ na takova velika skladišta.

Osim toga biva sve teže, da dodju trgovački pomoćnici do samostalnosti, i da otvore samostalne trgovine, napose oni, koji ne imaju glavnice i vjeresije, jer započme li posao bez glavnice, težko će moći uspjevati baš radi prevelike konkurencije, koju nalazi posvuda.

Kako prolazi u modernoj proizvodnji radnik za plaću, o tom ćemo niže razpravljati.

Pošto ima moderna proizvodnja svoje velike uspjehe zahvaliti u ne maloj mjeri na veliko provedenoj diobi radnje, neka i o tome bude kratka napomena.

Dioba rada.

Dioba rada je vezana na stanovite uvjete, te nije moguća svagdje, ni u svakom poslu. Za uspješno provedenje diobe rada se traži:

Digitized by Google

1. dovoljan broj sposobnih radnika; 2. velika glavnica, jer u poduzeću, gdje se rad dieli, treba više radnika, više orudja, strojeva itd.; 3. da je osigurana prodja proizvodnoj robi; 4. vrst rada, koji se može razdieliti u više posebnih česti i djelovanja. Dioba rada se daje manje upotrebiti u ratarstvu, nego li u obrtnom radu, a i obseg posla, nadalje to, da li se dobra proizvadjaju lih za lokalnu, ili i za udaljeniju potrebu, upliva na diobu rada.

Velike koristi se polučuju u proizvodnji usljed diobe rada.

1. Polučuje se znatan uspjeh time, da se svaki put najspobnija radna sila upotrebi za istu vrst radnje, koja se opetuje, ako se rad razdieli prema raznim sposobnostima radnika. Jedni će se upotrebiti za lakše, drugi za teže radnje, jedni za strogo mekaničke, drugi za duševne poslove.

2. Diobom rada povećaje se vještina radnika, jer se sposobnost upotrebom razvija i usavršuje.

3. Diobom rada se prištedjuje na vremenu i trudu, jer je radna snaga zabavljena ovim jednim zadatkom, te ne prelazi od jednoga k drugomu; svaki ovakov prelaz iziskuje vremena i truda, a štedi se i na silama i troškovima, pa i na glavnici.

4. Usljed diobe rada mogu da rade i zaslužnju i takove osobe, koje prema svojim sposobnostima i duševnim i tjelesnim silama ne bi mogle čitavoga ili težega zadatka vršiti, n. pr. slabići.

5. Usljed diobe radnje se prištedjuje potrošak za obuku i gubitak, koji nastaje radi promjene u zanimanju.

6. Pri točno izvršivanoj diobi radnje se proizvodi puno brže sgotavljaju.

Dioba radnje dobiva svoju podpunu važnost tek uporabom makina.

Ali ima i nedostataka pri diobi radnje.

Radnik radeći jednaki posao postaje jednostranim, pa težko privikne drugomu radu. Jednostranost ta osobito u mekaničkim poslovima može sobom dovesti pogibelj, da radnik duševno otupi, da od njega postane živo orudje, kao i to, da si ne može naći lasno drugo vrelo eksistencije, ako mu dosadanje ponestane. Mnogi radovi su opasni za zdravlje, n. pr. usljed škodljivih plinova.

Čim je jednostavniji i lakši posao, omogućuje on tad, da se i žene i djeca upotrebljavaju za rad, usljed česa postaje nadnica jeftinijom a mogu se takove osobe lakše i izrabiti po poduzetniku. Podkapa se time život u obitelji, a trpi time kućanstvo i uzgoj djece, koja se lasno i prenapnu poslom prema svojoj nježnoj dobi. Iz tog napose gledišta napadaju socijaliste rad u tvornicama.

Dioba radnje omogućuje i preprodukciju poduzetnika, a dovodi time kadšto i do većih ili manjih gospodarskih kriza, usljed kojih trpi i poduzetnik i radnici. Dioba radnje prikupljuje u obrtnim središtima množinu radnika, što upliva nepovoljno na plaću radnika.

Digitized by Google

Baš i u tom pogledu su tužbe u novije doba učestale, da hrle radnici sa ladanja u gradove, u obrtna centra, a time u istima cienu rada potiskavaju, a na ladanju se sve više osjeća nedostatak radnih sila.

Uza sve to moderna proizvodnja ima upravo diobi radnje zahvaliti svoje ogromne uspjehe, kojih se dakle ne može odreći. Dužnost je i države i inih pozvanih činbenika, da se po mogućnosti ublaže shodnim uredbama zle strane diobe radnje, pa se to i čini i ne prestaje se na tom polju raditi.

Ali dioba radnje upliva znatno na materijalni položaj radnika. Dioba radnje skuplja u obrtnim sriedištima veliku množinu radnika. To umnažanje radnika u obrtnim središtima, a na drugoj strani usavršenje u tehnici proizvodnje, koja ide za tim, da bude što manji broj radnika upotrebljen, imaju tu nepovoljnu posljedicu, da se nastoji obaliti plaća radnika, odnosno raditi sa manje radnih sila, a odatle nastaje bieda za radnički stališ.

Plaća radnička.

Plaća industrijalnog radnika se ustanovljuje doduše slobodnim dogovorom izmedju poduzetnika i radnika, ali su potonji u potrebi, pa morajuć sebe i obitelj uzdržavati, to su prisiljeni često i nepovoljne uvjete rada prihvatiti.

Razgranjene makine, koje dopuštaju, da se pri baratanju s istima upotrebe i djeca, i slabije sile, pa i žene, privukle su u konkurenciju i radne sile, koje se inače nebi mogle upotrebiti.

To umnožavanje radnih sila mora da upliviše na plaću radnika, a jer usljed toga ta plaća biva manjom, prisiljeni su radnici, da i ženu i djecu šalju na rad i tvornički. Na to baš udaraju najvećma — i to ne bez razloga — socijalni demokrate.

Osim toga u težkoj borbi sveobćeg natjecanja pada mnoga gospodarstvena eksistencija, a time raste i broj bezimućnika, proletaraca, koji tad stupaju kao radnici u konkurenciju sa dosadanjim radnicima, koji su već sami težko živili.

K tomu nova iznašašća, napredak u tehnici proizvodnje nastoje, da rade sa što manjim brojem radnih sila. Množi se i pučanstvo naravnim razvojem, dakle i broj radnika, i na polju rada pomalo pojavlja se pače internacionalno takmenje, jer parna vozila spojiše čitav sviet, a i glede njih se opaža težnja, koja ide za tim, da budu svakomu pristupnija, jeftinija. Sve to pomnaža broj radnika, s kojim ne stoji u povoljnom razmjerju broj podhvata.

Doduše smo jur gori pri razlaganju o makinama naveli, da ako raste broj radnika, napreduje i broj podhvatnika, novih izuma itd., pa da pri istima nalaze radnici nove privrede, nadalje smo iztaknuli, da je napose u naprednim državama kao u Englezkoj itd. statistički dokazano, da se

Digitized by Google

stanje radnika nije pogoršalo u novo doba, dapače da se je poboljšalo i u plaćama i inače.

Dapače su u Njemačkoj Brentano, Schultze-Gävernitz, u Englezkoj sin lorda Brasseya, u Americi Schoenhof još i to nastojali dokazati, da su u cjelom troškovi rada uzprkos višoj plaći radničkoj ipak jeftiniji, nego li drugdje, makar se gdjegdje i samo 8 satni dnevni rad zahtjeva.

Ne spada u okvir moje radnje, da ovdje potanje orazlažem sve uvjete i okolnosti, koje uplivišu na cjenu rada, i koje ju opredieljuju, kao ni to, koja da bude minimalna plaća radnika.

Konačno će osim inih okolnosti, koje na to uplivišu, odlučiti pri tom, čije su prilike povoljnije i koliko će moći radnici plaće iznuditi.

Jedno je ali sigurno, da čim će biti uz ovako ogromnu konkurenciju radnika, radnik vještiji, revniji, umjereniji, ako će nastojati i on svoje usposobljenje dotjerati, ako se bude mogao lasno priviknuti i novoj vrsti rada, da će biti i jači u tom takmenju. Bude li ga uz to podržavao i religiozni i moralni uzgoj, znati će i momentanu bjedu lakše snositi.

U pogledu opredieljenja plaće udružuju se i radnici, da se uzmognu sjedinjenim silama oduprieti nesavjestnim kadšto poduzetnicima. Pomaže im tu kadšto kao skrajne sredstvo, dogovorena obustava radnje (strike), ali ova treba da se i rabi doista u skrajnoj potrebi, kad najme sva ina sredstva ne pomognu radniku, da si popravi za nj tegotne uvjete rada.

Nu kao što uspjeh rada ovisi u prvom redu o revnosti i pomnji te solidnosti radnika, treba da i radodavci dobro shvate svoj položaj, pa da primjerenom plaćom nagradjuju radnike, koji će im tim revnije i solidnije raditi, čim bude nagrada rada obilnija.

Njeki poduzetnici su nastojali i time popraviti materijalni položaj radnika, da su im osigurali umjesto jednog diela plaće, razmjerni dio od čistog prihoda. Napose su počeli s time u Englezkoj (t. z. partnership). Nu ni poduzetnici, ali ni radnici nisu se oduševljivali za to, oni su volili stalnu, ali dosta visoku plaću.

Socijaliste njeki smatrali su radničke udruge za skupnu proizvodnju (productivassociation) kao sredstvo, da se radnici mogu lakše dovinuti samostalnog položaja, jer da će tako biti radnici i poduzetnici ujedno. Tako je to zagovarao i to, da se uvede pomoćju države, koja bi imala nuždne svote predujmiti, F. Lasalle.

Nasuprot je zagovarao uvedenje takovih družtava, ali po radnicima samima, bez pripomoći države, poznati njemački narodni ekonom Schulze Delitsch.

I s time se je kušalo, ali se nisu polučili veliki uspjesi, jer nije bilo dosta solidnosti i zapta medju članovi, i jer je uprava posla radi množine uplivajućih glava zapinjala.

*

Digitized by Google

Svakako se zagovara, da se radnici, budući da su pojedinci odviše nemoćni, udruže u valjana i solidna družtva, koja će nastojati, da napreduju radnici u religiozno-moralnom pogledu, odvraćati ih od neurednog života, napose i od žestokih pića, i omogućiti, da si dobrom knjigom u slobodnom vremenu oplemene um i srce i prionu tako uz što revniji, što solidniji rad. Takova će ih družtva odvraćati od težnja razvratnih, koje su i onako neizvedive, a uznemiruju ih u treznom i mirnom radu.

Država i komune i ini dobrotvori će se pobrinuti za dobre škole radnika i njihove djece i ine dobrotvorne zavode, kojim je svrha unaprediti boljak radnika.

Nu sve to će biti nedostatno, ako ne bude harmonije medju radodavcima i radnicima. U tom leži spas.

Ne preostaje dakle drugo, nego da radnici sa poduzetnicima nastoje ići uzpored, da se nadje medju njima modus vivendi. To će zavisiti od tih obojice učestnika. Bude li predusretljivosti i naklonosti pače i ljubavi poduzetnika prema radnicima, budu li poduzetnici nastojali u svemu, što je pravo, materijalne zahtjeve radnika podupirati; bude li na drugoj strani discipliline, ljubavi za rad, odanosti prema poduzetniku, više trajnosti u odnosnim poslovima a manje seobe i često uzaludne tražnje za boljim: to će takovim medjusobnim sporazumkom biti i za poduzetnike i radnike bolje. U svakom bo većem poduzeću treba da postoji solidarnost interesa i osjećaj, kao da postoji udruga medju poduzetnicima i radnicima, i svaki napredak gospodarstveni počiva na njekoj stalnosti odnošaja obitelji, posla itd., koji odnošaji pojedinca vežu i upućuju na drugog, a time ga dovode i do medjusobne snosljivosti.

Socijalni demokrate predlažu kao radikalno sredstvo za popravak radničkog stanja uvedenje kolektivne proizvodnje, u kojoj da će radniku pripasti čitava cjena njegova rada kao plaća, da će nestati oskudice rada i usljed toga i krize radničke, i da neće tad poduzetnici živiti od žuljeva radnika.

Već je gori razloženo, da je taj cilj nedokučiv i neprovediv, a kad bi se i proveo, to tekar ne bi bilo stanje, radi kojeg bi se zavidjalo radnicima, jer je više nego problematično, bi li tad bilo radnicima u materijalnom pogledu bolje. U ostalom se pobliže ovdje ne mogu baviti sa oprovrgavanjem načela, zastupanih po socijalnim demokratima, koja ipak barem medju proletarcima sve više preotimlju mah.

Time bih nacrtao bio glavne značajke moderne proizvodnje. Da li je ista savršena, da li se čovječanstvo u njoj osjeća ugodnije, sretnije, nego li po prijašnjem sustavu proizvodnje u daleko manjem obsegu?

Ne može o tomu biti dvojbe, da je moderna proizvodnja svakako naprednija nego li prijašnja, da je znatno povećala, usavršila i pojeftinila

Digitized by Google

u mnogome proizvodnju. Ali sa unapredjenjem tehnike u proizvodnji pomoćju makina i koncentracijom glavnica te rastenjem velikih podhvata, proizvela je već, i sve dalje će proizvadjati sve veći broj ljudi bez osigurane eksistencije, bezimućnih, živućih od nadnice i radećih za drugoga za plaću. Sa svojom težnjom, da proizvodi na veliko, potiskuje ona sve većma malene posjednike i maloobrtnike, koji se sada moraju više naprezati i boriti za svoj obstanak. Nagomilala je velike imovine i bogatstva u rukama nekolicine, a prouzročila veliku potrebu napose u najnižim slojevima, proizvela je radničko pitanje i socijalizam.

Da cvate gospodarstveno stanje naroda, treba da cvate u njemu doduše velika industrija, ali mora se želiti i to, da vlada harmonija medju velikim, srednjim i malenim dohodcima. Valja napose podržavati srednji stališ i pomoći mu, da si obezbjedi obstanak. Treba ratara, maloobrtnika, malenih trgovaca u državi, i njihov obstanak je potreban i koristan za družtvo i državu.

Nebi bilo dobro za družtvo i državu, da u njoj zavlada premoć plutokracije, a da na drugoj strani još većma naraste broj bezimućnika, jer će pri takovom stanju, kako no dobro veli Roscher, siromah, neimajući nade, zakon isto tako lagano mrziti, kao što će ga bogataši prezirati. Nije bo blagostanje u državi, da tek nekolicina ljudi živi razkošno i pomamno, već da svi razredi pučanstva, voljni i vični radu, nadju poput svojih djedova poštenu i primjerenu eksistenciju, da u znoju lica svoga mogu steći pošteno i hljeba.

Jedno je ali sigurno. Naprama prije, traži se sada od svakoga veća intenzivnost, gorljivost u radu, a uz to oprez u poslovanju, umjerenost i štednja. A kad bi se egoizam ljudi, imućnika većma smilio i obazreo na bjedu potištenih razreda pučanstva, i nastojao ublažiti im potrebu i bjedu, a s druge strane i bezimućni razredi manje zavidjali posjedujućima i manje zahtjevali, da se nejednakosti postojeće u družtvu sbog nerazmjernog podieljenja imovine naprečac i sa po njima utopično zasnovanim radikalnim, ali k svrsi nevodećim, sredstvima uklone, ublažilo bi se i popravilo ne malo gospodarstveno i družtveno stanje u državi.

Medjutim će moderna proizvodnja i dalje napredovati, jer nazadovati ne može. Njoj je, i to barem za dogledno doba, osigurana budućnost, jer je izkustvom dokazano, da nije moći umjetno napredak gospodarstveni zaustaviti.

Digitized by Google

Praktične studije iz pobojnog zakona.*

Piše dr. **Mavro Rein.**

Nastavljamo u slučajnom nizu kratka ova razmatranja o raznim pitanjima, koja nabacuje praktična uporaba pobojnog zakona.

III. Položaj vjerovnika, ako je dužnik opet došao do imovine.

Jur smo prije izveli (br. 1. „Mjesečnika“ od g. 1900.) da po zakonu ovrha na osnovu pobojne osude teče formalno nezavisno od ovrhe na osnovu onoga ovršnoga naslova, u kojemu je dosudjeno ono iskanje, radi kojega je vjerovnik bio ustao sa pobojnom tužbom. Doklegod dužnik ne ima imovine, dotle ovaj odnošaj pobojne osude spram temeljnom naslovu od nikakove praktične vriednosti nije; nu sada nas zanima pitanje, kakav je položaj vjerovnika s jedne te pobijanog pogodovnika i dužnika s druge strane, ako potonji opet steče imovinu, prikladnu za namirenje vjerovnika, te ako isti tim povodom proti svom dužniku iz temeljnog ovršnog naslova sudbeno postupa. Pristoji li u takvom slučaju pogodovniku pravo, da proti pobijaču ustane sa zahtjevom na utrnuće ovršnoga prava iz pobojne osude, ter — dok se priepor sudbeno ne rješi — na obustavu ovrhe nalazeće se proti pogodovniku u tečaju?

Sa gledišta tobožnje solidarnosti obveze dužnika sa obvezom pogodovnika ovo se pitanje ne da riešiti, jer za solidaritet tih obveza ne imademo ni u zakonu ni u pobojnoj osudi nikakvog uporišta, nasuprot ćemo u većini slučajeva naći, da je sadržaj obveze dužnika sasvim različit od sadržaja pobojnom osudom pogodovniku naložene obveze. Te su dvie obveze kraj formalne medjusobne neodvisnosti u većini slučajeva još i glede dugovnog predmeta različite, n. pr. platež novčane vriednosti po pogodovniku, a predaja izvjestne stvari po dužniku, tako da o kakovoj solidarnosti govora biti ne može.

A baš ta okolnost, što obje ove obveze ne stoje jedna napram drugoj u solidarnom vezu, mogla bi nas zavesti, te bi rekli, da pošto manjka solidarna obveza, to ni vjerovnik pravno nije u položaju, da izmedju više obvezanika bira onoga, od kojega će namirenje sebi iztjerati, nego je dužan držati se svoga dužnika, ako je isti opet došao do prikladne imovine, jer je time odpao glavni preduvjet za uporabu pobojnog prava, odpalo je najme oštećenje na strani vjerovnika.

Jedno prije svega. Ako je činjenica naknadnog stečenja imovine po dužniku dostatna, da oduzme dalnju podlogu realiziranju pobojnog prava,

---

* Vidi „Mjesečnik“ g. XXVI. (1900.), str. 136. i sl. Ur.

Digitized by Google

kako je ono ostvareno u pobojnoj osudi, onda ne uvidjamo, zašto taj posljedak ne bi nastupio i ondje, gdje vjerovnik proti dužniku ovršno ne postupa. Tko to tvrdi, evo mu praktični primjer na razmišljavanje. Pogodovnik vratiti će dužniku dobiveni imovinski objekt ili njegovu vriednost, ustati će proti vjerovniku sa zahtjevom na utrnuće ovršnog iz pobojne osude proizvirućeg prava, izhoditi će povoljnu osudu, a kada će vjerovnik sada htjeti da postupa proti dužniku, opet će ga naći bez imovine, jer ju je medjutim iz nova prenjeo na pogodovnika. Ne preostaje drugo, nego povesti novu pobojnu parnicu. Jasno je, da nitko takove konsekvencije iz činjenice, što je dužnik opet stekao imovine, povuci ne će. Niti navod niti dokaz, da je dužnik opet došao do imovine, ne može pogodovnika osloboditi od dužnosti izpunjenja svoje obveze po mjeri pobojne osude, a niti vjerovnika spriečiti u pravu, da proti pogodovniku ovršno postupa. Pravni razlog tomu, istina, ne mogu biti pojedine praktične nepodobštine, koje bi možda odtuda nastale, kad bi se činjenici naknadnog stečenja imovine po dužniku, pridielio takav upliv na obvezu pogodovnika. Te praktične posljedice služe na razjašnjenje ali ne kao obrazloženje. U čemu dakle leži pravi razlog?

Svratimo se na bitnost u pitanju stojećeg odnošaja. Pravno razmjerje sa gledišta vjerovnika jest u kratko to, da u pobojnoj osudi te u temeljnom ovršnom naslovu vjerovnik razpolaže sa dva proti raznim obvezanikom naperena ovršna instrumenta, koja, ma da su u istini formalno sasvim neodvisna, a u većoj množini slučajeva takodjer i po sadržaju različita, ipak materielno pravno svoju medjusobnu dodirnu točku u tom nalaze, što vjerovnik pravno samo sa jednim od ovih iskanja do namirenja doći može. Držimo, da se od pravnog pojma alternativne obveze ne ćemo odvreć udaljiti, ako takav odnošaj sa gledišta vjerovnika označimo u obziru dugovnog predmeta i u obziru obvezanika alternativnim iskanjem odnosno alternativnom obvezom. To znači, da vjerovnik svoje namirenje iskati može koli od dužnika toli od pogodovnika, nu samo sa kriepošću tom, da time — najme namirenjem — utrnjuje obveza i jednoga i drugoga, ma da su inače po njihovom sadržaju različite.

Doklegod dužnik imovine ne ima, dotle nije dakako vjerovnikovo pravo u obziru takvog dužnika od praktične vriednosti: to njegovo pravo doduše jest eksistentno, ali nekim načinom počiva. Čim pako dužnik prikladne imovine opet steče, postaje vjerovnikovo pravo živim, ono dolazi do praktične vriednosti: a bilo bi sada absurdno dopustiti, da ovo oživotvorenje podjedno uništuje pravo vjerovnika napram pogodovniku! Kako su ovršna prava proti dužniku i proti pogodovniku uzpored obstajala dok dužnik nije imao imovine, samo što se vjerovnik sa ovršnimi pravi proti bezimućnom dužniku redovito nije mogao koristiti, tako ta prava ostaju

Digitized by Google

i nadalje uzporedno u podpunoj krieposti, ako i jest ili ma da je dužnik opet došao do imovine.

Pobojnoj parnici bila je svrha, da vjerovniku pribavi namirenje iskanja. Toj svrsi služi pobojna osuda, a doklegod joj udovoljeno ne bude, dotle moraju, neće li se inače ta svrha u opasnost staviti, iz te osude proizticuća ovršna prava ostati netaknuta bez obzira na to, što je odpala predpostavka za podignuće pobojne parnice, najme oštećenje vjerovnika. Okolnost, da pobijajući vjerovnik vodi ovrhu i na ili izključivo na novo stečenu imovinu dužnika, ništa ovdje od upliva nije. Ovrha nesamo da nije još namirenje, nego se niti samo po sebi ne dade reći, da je vjerovnik sa gledišta ostvarenja svoga prava na namirenje, kroz puku ovrhu (pljenitbu n. pr.) došao u bitno bolji položaj. To se vidi već od tuda, što se i takova ovrha dade pobiti po inom vjerovniku, a isto tako i ovrha provedena proti pogodovniku (§. 39. pob. zak. in fine). A osim toga: ako se ovrha na naknadnu imovinu dužnika smatra poznijim činom, koji je kadar ukinuti ovršnu snagu pobojne osude, to bi dosljedno morao vriediti isti učinak i proti prvobitnom ovršnom naslovu, najme utrnuće ovršnog prava proti dužniku, ako i u koliko je vjerovnik izhodio koji ovršni čin proti pogodovniku na na osnovu pobojne osude.

Iz razvijenog pravnog razmjerja alternativnog iskanja, koje se razmjerje — što naglasiti valja — nalazi jedino na strani vjerovnika kao pravo, izcrpljeno tekar svojim namirenjem, logično ali nasuprot sliedi, da ovršna prava iz pobojne osude ne zavise o tom, jeli je dužnik opet stekao imovine ili ne, a niti ovršna prava iz prvobitnog ovršnog naslova o tom, jeli vjerovnik proti pogodovniku iz pobojne osude ovršno postupa ili ne.

Isto sliedi još iz procesualno pravnog razloga, što svaka pravomoćna osuda absorbira sve predpostavke, na kojima se je dosudjeno iskanje osnivalo za vrieme podignute tužbe, tako da naknadne promjene u ma kojoj okolnosti čina nisu po sebi kadre uništiti ovršnu snagu osude, nego samo takovi novi čini, koji imadu za predmet neposredni sadržaj osude, dakle čin izplate, odpusta duga, novacije itd. Tako n. pr. neće gubiti ovršne snage osuda proti poruku, izrečena na temelju §. 1356. o. g. z., ma da se glavni dužnik opet povrati ili vjerovnik inače za njegovo boravište dozna.

Svako drugo shvaćanje dopustilo bi i pogodovniku i temeljnom dužniku mogućnost, da proti vjerovniku ustanu sa zahtjevom na utrnuće djelujućeg proti pojedinomu ovršnog prava, i to dužniku za to, jer vjerovnik svoje iskanje utjeruje proti pogovniku, a pogodovniku opet zato, jer ga utjeruje proti dužniku?!

Da zakon ne može takovo shvaćanje dopustiti, o tom ne treba tek rieči trošiti. Što se tiče lih položaja vjerovnikova napram pogodovniku, to se na koncu još možemo pozvati na pozitivnu zakonsku ustanovu u podkrjepu ovdje razvijenih nazora. U §. 35. pob. zak. ustanovljuje se, da

Digitized by Google

pobijačevo pravo prestaje proti takvomu pobijanomu, koji podmiri pobijačevu tražbinu proti dužniku. To naravski vriedi samo dok još pobojna parnica traje, a osniva se ta ustanova na svrsi pobojnog prava, koja ne ide dalje nego li što zahtjeva interes vjerovnika oko namirenja njegove tražbine. Nakon pravomoćne pobojne osude, istina, vjerovnik nije dužan pogodovniku dopustiti, da namiri prvobitnu tražbinu, jer je u obziru pogodovnika na njeno mjesto stupilo ono pravno razmjerje, kako je sadržano u pobojnoj osudi. Interes ali vjerovnika ostao je sveudilj isti: namirenje bilo sada prvobitnog iskanja bilo onoga, koje mu dosudjuje pobojna osuda. Pukim vodjenjem ovrhe nije tomu interesu još udovoljeno, pak kao što pobijačevo pravo tekom parnice samo p o d m i r e n j e m prestaje, tako i n a k o n izhodjene osude samo ako ili dužnik ili pogodovnik učini ono, što je koji od njih činiti dužan (§. 1312. o. g. z.), dogodno ako je vjerovnik to svoje namirenje postigao putem sudbene ovrhe. Dok potonja, bilo proti kojemu obvezaniku, bilo proti obojici još traje, dotle, — a time reasumirajući dovršujemo — vjerovnik proti svojoj volji ne može biti primoran, da prizna utrnuće ovršnog prava ni pobojne osude ni temeljnoga ovršnoga naslova niti na takav zahtjev obvezanika sudac ne smije obustaviti dalnji tečaj ovrhe.

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Prinos k tumačenju §§. 538., 758., 796., 1263. i 1266. obć. gradj. zak.

Tužitelji V. P. i drugovi tvrde, da je Franjo P. umro 13. listopada 1898. bez djece, a preživila ga je supruga Z. udova P. rodj. K. kao zakonita druga — te otac V. P. i sestre M. P. i Terezija K. rodj. P. kao zakoniti nasljednici druge loze, jer nije razredio svojom imovinom za slučaj smrti.

Prema §. 758. o. g. z. pripadala bi, vele tužitelji, tuženici vlastnost na četvrti dio zaostavštinine. Nu to pravo ne pripada tuženici prema §§. 796., 1263. i 1266. obć. g. z.

Dokazom ugovora od 29. lipnja 1897. pod C. je pokojni Franjo P. razriešio sa tuženom Zlatom P. bračnu zajednicu, razriešiv ženitbeni ugovor s njom (točka 7.), uredili su posve svoje imovinske odnošaje te se tuženica (točka 6.) odrekla: „išto više, nego li je ovim ugovorom ustanovljeno, od Franje P. ma kada zahtievati".

Tim dakle ugovorom odredkla se je tuženica svakoga prava iz imovine Franje P. ma kada zahtjevati.

Digitized by Google

Za slučaj poreke nude tužitelji za dokaz istinitosti podpisa i sadržaja toga ugovora svjedoke.

Tuženici ne pripada pravo nasljedstva ni s toga, što je njezinom krivnjom faktično razstavljena bračna zajednica izmedju nje i Franje P. još prije godinu dana, prije njegove smrti, kako to dokazuje zapisnik od 12. siečnja 1898. pod D o preslušanju Franje P-a u parnici na razstavu od stola i postelje, koju je zamolio Franjo P.

K tome preslušanju nije tuženica došla, prem je poziv primila. Taj zapisnik dovoljno dokazuje krivnju tuženice. Za slučaj poreke navoda u tom zapisniku upisanih i po Franji P. potvrdjenih, pozivlju se na svjedoke.

Prije nego li je izrečena presuda ženitbenog suda, umro je Franjo P., dana 13. lipnja 1898., ali je tuženica već u lipnju 1897. pakostno ostavila supruga, a i prije toga već jednom na 14 dana, zadavajuć mu prije toga jada i žalosti, kako dokazuje zapisnik D, a dokazati će i ponudjeni svjedoci.

Time je ujedno dokazana krivnja tuženice razstavi braka Franje P. s njome, pa joj ni radi toga ne pripada pravo nasljedstva.

Nu kad bi tuženici i pripadalo pravo nasljedstva, kako joj ne pripada po gore dokazanom, to bi joj se svakako u taj njezin dio, po §. 758. obć. gr. z. imalo uračunati ono, što je primila ugovorom C., što svakako čini i više od četvrtine ciele ostavštine.

Zahtievaju s toga osudom izreći:

Da tuženoj Zlati udovi P. rodjenoj K. ne pripada pravo nasljedstva na zaostavštinu pokojnog Franje P., već da se njegova ostavina imade razpraviti sa ostalimi zakonitimi nasljednici, a ujedno da je dužna tužiteljem naknaditi parbeni trošak, sve to za 14 dana pod prietnjom ovrhe.

Kr. kotarski sud u G. osudom od 26. rujna 1899., broj 4995. gr. odputio je tužitelje i osudio na naknadu troška parbe sa 25 for. 80 novč.

Razlozi: Odlukami pod A. i B. I odpućeni su tužitelji proti tuženoj na put redovite gradjanske pravde radi neobstojnosti nasljednog prava na ostavinu iza pokojnog Franje P. Taj put nastupili su tužitelji te zahtjevaju tužbom, da tuženoj ne pripada pravo nasljedstva na ostavinu pokojnog Franje P., već da se njegova ostavina imade razpraviti sa ostalim zakonitim nasljednicima. U tužbi svojoj navadjaju tužitelji, da tuženoj ne pripada pravo nasljedstva iza pokojnog Franje P. obzirom na ustanove §§. 796., 1263. i 1266. o. g. z., jer da je pokojni Franjo P. još za svoga života razriešio bračnu zajednicu sa tuženom i da su kod razriešenja uredili svoje imovinske odnošaje, te da se je tužena tom sgodom odrekla ma što zatražiti od svog supruga Franje P.

To sve dokazuju tužitelji ugovorom pod C. i I. i svjedoci P. P. i G. A.; nadalje tvrde tužitelji, da tuženoj ne pripada nasljedstvo s razloga, što je izmedju nje i pokojnog Franje P. razstavljena bračna zajednica

Digitized by Google

krivnjom tužene, što opet dokazuje preslušni zapisnik Franje P. pod D.—I. i što će to posvjedočiti svjedoci F. Z., M. S., S. D., T. K., Lj. G. i A. N.

Tužena poriče u cielosti tužbene navode, naročito poriče, da se je ona ikada odrekla na nasljedstvo, te tvrdi, da ugovor pod C.—I o tom ništa ne govori, jer da se ona tim ugovorom samo odrekla potraživanja za života od Franje P. te se protivi preslušanju svjedoka, jer njezin brak nije razriešen po ženidbenom sudu.

Vidiv sada, da je ugovorom pod C.—I. dokazano, da su tužena i sada pokojni Franjo P. uredili samo svoje medjusobne odnošaje imovinske za života: vidiv nadalje, da brak izmedju tužene i pokojnog Franje P. nije sudbeno razstavljen niti razpušten, te da se prema tomu zakonske ustanove po tužiteljih navedene ne mogu se u ovom slučaju uporabiti; vidiv nadalje, da preslušanju svjedoka obzirom na ugovor C.—I. i obzirom na okolnost da o krivnji jednog bračnog druga imade odlučiti samo duhovni sud, mjesta ne ima, i vidiv napokon, da tuženoj prema ustanovi §. 758. o. g. z. pripada dio nasljedstva iza pokojnog Franje P., — to je valjalo tužitelje sa tužbom i tamo stavljenim zahtjevom odputiti.

Presuda glede naknade parbenih troškova temelji se na ustanovi §. 573. gr. p. post.

Kr. banski stol osudom od 26. travnja 1900. broj 7313, zabaci žalbu i odputi priziv tužitelja, te potvrdi osudu u glavnoj stvari, a glede troškova preinači, te iste snizi na 26 kruna 26 fil.

Razlozi: Ugovor, što su ga supruzi Franjo i Zlata P. dana 29. lipnja 1897. sklopili, imao je svrhu, kako se to vidi iz 1. do 5. točke, da uredi odnošaj o dobrovoljnoj razstavi, o mirazu, namještaju, opravi i privremenom uzdržavanju do opoziva. Šesta točka ugovora sadrži prihvat tuženice, uz naročiti dodatak njezin, da se ona odriče od supruga si Franje P. a ma kada što tražiti.

Da je svrha ugovora bila privremene naravi, vidi se to i iz izjave pokojnog Franje P., koju je isti pred iztražnim povjerenikom nadbiskupskog ženidbenog suda, iza sklopljenog ugovora, dana 20. prosinca 1897. u zapisnik uvrstiti dao (Plg. D.—I.).

Ne može se s toga iz ugovora zaključiti, da se tužena odrekla svakog prava na imetak supruga svog za slučaj smrti, koje je predvidjeno u §. 538. obć. gradj. zak., jer takovo odreknuće nije dano u obliku onom, koje zakon zahtieva, pak je po tom neosnovan zahtjev stavljen u tužbi.

Valjalo je dosljedno tomu osudu prvomolbenu u glavnoj stvari potvrditi a to to tim više, što u postupku ne predleži ni jedan od razloga ništovnih §. 339. gr. parb. post.

Digitized by Google

Parbeni troškovi su sniženi na mjeru, koja je u dispozitivnom dielu ove osude navedena s toga, što su pri obredjenju uzeti i troškovi odgodni i što su pojedine stavke previsoko obredjene.

Kr. stol sedmorice osudom od 15. studenoga 1900. broj 3985. zabacio je žalbu tužitelja, a njihov izvanredni previd odputio.

Razlozi: U postupku nema razloga ništovnih §. 339. gr. p. post., jer je preslušanje svjedoka ugovora C.—I. suvišno, pošto je istinitost ugovora priznana i pošto se protivno sa ugovorom kazivanje svjedoka ob odreci nasljednog prava nebi moglo uvažiti (§. 887. o. g. z.).

U samoj stvari opravdane su niže osude sa razlozima za iste navedenima, pa pošto po tom u istim nema predpostava za izvanredni previd tužitelja V. P. i drugova po smislu §. 335. gradj. p. p., to se isti po §. 339. gr. p. post. odpućuje. Priobćio A.

Moć zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica i zakona od 1. svibnja 1895. o uredjenju plemenite občine turopoljske, kojima se u §. 53. odnosno §. 14. nadležnost za riešenje prieporā radi posvemašnje ili djelomične bilo uzkrate bilo podjelbe ovlašteničtva na zemljištnu zajednicu — u prvom redu podjeljuje upravnim oblastima, proteže se u pogledu rečene nadležnosti i nazad, pak se u onim parnicama radi spomenutoga ovlašteničtva, koje su prije krieposti navedenih zakona povedene pred sudovima, ima postupak obustaviti i tužitelj sa svojim zahtjerom odputiti na nadležnu upravnu oblast.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 11. studenoga 1898. br. 3785.)

U ustmeno razpravljenoj parnici upravne občine V. G., zastupane po upravitelju iste Luki G., po odvj. dru. G., tužiteljke, proti plemenitoj imovnoj občini K. gornji, zastupanoj po sudcu Miki pl. K., po odvj. dru. R., tuženoj, radi priznanja jusa spojenog sa nekretninama gr. ul. br. 245 obć. K. spp., je kr. kotarski sud u V. G. osudom od 28. ožujka 1898. br. 646 sudio:

Tužena plemenita imovna občina K. gornji dužna je tužiteljku upravnu občinu V. G. kao pravnu sljednicu zadruge V. iz K. kbr. 56, odnosno kao vlastnicu nekretnina z. z. br. 245 obć. K., napose plemićkoga dvornoga mjesta kat. čest. br. 2301 i 2300 gr. br. 1685, s kojima je spojen jus na tuženičinu imovinu — priznati ovlaštenicom plem. imovne občine K. gornji sa svima pravima i dužnostima poput ostalih ovlaštenika iste občine, napose i s pravom drvarenja, pašarije i ostalih užitaka i koristi u tuženičinoj šumi Dubrava i ostaloj imovini, t. j. nekretninama upisanim u z. z. br. 185 občine K.; napokon dužna je tužiteljici naknaditi 93 for. 52 nč. parbenoga troška u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe.

Digitized by Google

Razlogâ te osude ne saobćujemo, jer se ni ne obziru na preporno u natuknici iztaknuto pravno pitanje.

Kr. banski stol povodom priziva tuženice rješitbom od 7. srpnja 1898. br. 12.900:

vidiv, da se u ovom prieporu radi o ovlašteničtvu u smislu zakona od 25. travnja 1894. br. 36 zbornika, koji je dne 16. svibnja 1894. prema §. 99. istoga zakona stupio u kriepost, te su po tom za riešenje toga priepora usljed §. 53. istoga zakona nadležne samo upravne oblasti, pa je zato prestala ovlast redovitih sudova, da taj priepor rieše;

vidiv, da je usljed toga sud prve molbe imao radi medjutim nastale promjene u nadležnosti daljni postupak obustaviti, a nije bio zvan niti razprave nastaviti, niti izreći meritorne osude:

vidiv, da je time učinjena ništetnost §. 339. toč. 1. gr. p. p.:

obnašao je po §. 343. gr. p. p. ureda radi ukinuti ne samo gore navedenu osudu, već i čitav postupak, te sudu prve molbe naložiti, da tužbu povrati tužiteljki s uputom na nadležnu upravnu oblast; trošak parnice ima svaka stranka za sebe nositi, jer se za sada ne može uztvrditi, da se je tužiteljka u ovu parnicu objestno upustila, a niti da je tužena občina stekla pravo na naknadu parbenoga troška, čim u samoj stvari nije izrečena konačna odluka.

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice povodom previdnog utoka tužiteljice u pogledu glavne stvari i previdnog utoka tuženice u pogledu izrečenog preboja parbenoga troška — rješitbom od 11. studenoga 1898. br. 3785:

vidiv, da se pravilo, da zakoni ne djeluju natrag (§. 5. obć. gradj. zak.) odnosi na privatna stečena prava, a da se zakonom od 25. travnja 1894. br. 36 Zbornika i obzirom na §. 14. zakona od 1. svibnja 1895. br. 30 Zbornika, koji je poslije predane nazočne tužbe u kriepost stupio — odredjuje predhodna nadležnost upravnih vlasti za riešenje priepora glede ovlašteničtva na zemljištnu zajednicu,

obnašao je previdni utok obih parbenih stranaka odbiti i potvrditi napadnutu rješitbu kr. banskoga stola s razloga u istoj navedenih.

dr. Čačić.

B. Kazneno.

Pod „strožijom kazni", navedenom u §. 286. I. 2. k. p. razumjeva se i strožija kvalifikacija čina.

(Žaoba ništovna na obranu zakona. Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 3. studenoga 1900. br. 4260.)

Kr. kot. sud u Z. osudom od 9. listopada 1899. br. 3669 k. z. osudio je medju inim Arona K. i Samojla W. radi prekršaja suprot si-

Digitized by Google

gurnosti vlastničtva označena u §. 477. k. z. na globu od 25 for.: nu povodom priziva rečenih obtuženika ukinuo je kr. sudbeni stol kao prizivni sud u M. osudom od 24. veljače 1900. br. II.—116.—00 napadnutu prvosudnu osudu te iste obtuženike proglasio krivimi prekršaja suprot sigurnosti vlastničtva označenog u §. 464. k. z. i osudio ih po §. 465. k. z. obzirom na §. 286. k. p. svakog na globu od 50 kruna.

Proti navedenoj osudi kr. sudbenog stola u M. podiglo je kr. državno odvjetničtvo žaobu ništovnu na obranu zakona.

Tim povodom obnašao je kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni nakon obavljene u punom vieću javne razprave po §. 286 st. II. k. p. izreći, da je pomenutom osudom kr. sudb. stola u M., kao suda prizivnoga povriedjen zakon u §. 286. st. I. k. p. obzirom na §. 391. k. p., toga radi istu osudu ukinuti i uzpostaviti osudu prvoga suda.

Razlozi. Osudom kr. kot. suda u Z., od 9. listopada 1899. broj 3669 k. z. bili su Aron K. i Samojlo W., trgovci u Z., proglašeni krivimi prekršaja suprot sigurnosti vlastničtva, označena u §. 477. k. z. počinjena time, što su od malodobne djece: Mike J. i drugova, znajući da su kvake ukradene, ipak zato ove kupovali, te osudjeni po istom §-u svaki na kazan novčane globe od 25 for. u korist ubožbe zaklade grada Z., ili zatvora od 5 dana za slučaj neutjerivosti, te po §. 330. k. p. na solidarno nošenje troškova k. p., a ovrhe kazni svaki za sebe.

Proti toj osudi prijavili su obtuženici odmah nakon proglašenja iste pravni liek priziva, osnivajući ga na propisu §. 414. toč. 1., 2. i 3. k. p. ne navadjajući napose i izrazito one razloge ništovne, poradi kojih se na osudu žale.

Prizivnoga izvedenja ne podnesoše. Javni tužitelj nije uložio proti toj osudi nikakav pravni liek, jer nije bio o njoj niti obavješten.

Pretresajući kr. sudbeni stol u M., kao prizivni sud, priziv osudjenika, našao je prema stanju spisa takav razlog ništovni, koji da je od bitna upliva po kvalifikaciju u grieh im upisanoga kažnjivoga djela, pa je usljed toga postupao prema propisu §. 421. k. p., odnosno §. 422. al. 2. k. p.

Uzeo je naime, da je već sud I. molbe uglavio, da su K. i W. znali da kupuju kradene stvari i da je u tako ustanovljenom činu krivo nazreo obilježbu kažnjivoga djela, označena u §. 477. k. z. u mjesto onoga o kojem slovi §. 464. k. z. S toga je osudom svojom od 24. veljače 1900. broj II.—116. k. z., a temeljem §. 421 k. p. ukinuo osudu kot. suda u Z., te sudio u samoj stvari: da su Aron K. i Samojlo W. krivi prekršaja suprot sigurnosti vlastničtva, značena u §. 464. k. z. počinjena time, što su u Z. od 18.—21. kolovoza 1899. godine ukradene brave, odnosno jednu mjedenu pipu, sve u vriednosti izpod 50 for. znajući, da su ukradene, sebi pribavili kupom — pa ih je po §. 465. k. z., obzirom na §. 286. k. p. osudio na novčanu globu od 50 kruna u korist ubožke blagajne

Digitized by Google

grada Z., a za slučaj neutjerivosti svakoga na kazan zatvora od 5 dana; nadalje po §. 330. i 332. k. p. na naknadu utjerivih troškova k. p. in solidum, a onih kaznene ovrhe svakoga za sebe.

Ovom ali osudom povriedio je kr. sudbeni stol u M., kao prizivno sudište, zakon u ustanovi §. 286. I. u savezu sa §. 391. k. p.

Propisuje se naime §. 391. k. p., da se u svih onih točkah, glede kojih ne ima u glavi devetnaestoj k. p. osobitog propisa, imadu uporavljivati primjerene ustanove po postupku radi zločinstva i prestupaka. Valjalo je tako postupati i u konkretnom slučaju. te uporabiti ustanovu §. 288. I. k. p., kojom se u al. 2. izriče zabrana reformacije in pejus u višoj inštanciji, u koliko ne bi predležao priziv poprimljen po javnom tužitelju na štetu osudjenika.

O tu se zabranu ogriešilo pomenuto prizivno sudište time, što je po sudu I. molbe ustanovljeni čin podvrglo strožijoj kvalifikaciji i izreklo time i strožiju kazan.

Istina je, da naš kazneni postupnik izriče u §§. 286. I. 2., 288. al. 3., 290. al. 2. i 300. al. 4. zabranu reformacije in pejus samo glede kazni. Ako li se pak ova prikazuje nuždnom posljedicom strožije kvalifikacije, onda ne ima dvojbe, da je tim zakonskim ustanovam zabranjena implicite i ova, kako to proizlazi iz stavke I. §. 286. k. p., po kojoj, ako ne predleži žaoba ništovna ovlaštenog tužitelja, ima mjesta reformaciji samo tada, ako je kazneni zakon na štetu obtuženikovu krivo uporavljen.

Pošto ovdje nije predležao pravni liek od strane kr. drž. odvjetničtva, nije bio prizivni sud vlastan ureda radi čin na štetu obtuženika strožije kvalificirati, nego li je to prvi sud učinio.

A da je kvalifikacija čina po §. 464. k. z. strožija od one §. 477. k. z., to proizlazi jasno iz prispodobe kaznenih ustanova §. 465. i 477. k. z., a uz to i iz čl. III. zakona od 10. lipnja 1890. o posljedicah kaznenih osuda i kazni, čim sa osudom radi prekršaja §. 464. k. z. nastupaju posljedice u čl. I. citiranog zakona navedene, dočim sa osudom radi prekršaja §. 477. k. p. po čl. IX, rečenog zakona ne ima tih posljedica.

S tih razloga valja mjesta dati žaobi ništovnoj kr. drž. naodvjetničtva na obranu zakona uloženoj, te po §. 286. st. II. obzirom na §. 291. k. p. izreći, kako je učinjeno u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude.

—A—

Kaznena prijava radi privat. delikta, podnesena kod nenadležnog suda nu unutar roka §. 530. k. z., prekida zastaru.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 31. ožujka 1900. br. 1412).

Osudom kr. sudb. stola u B. od 23. listopada 1899., br. 6660. k. z. proglašen je Stjepan P. krivim prestupka suprot sigurnosti poštenja ozna-

Digitized by Google

čena u §. 489. i 491. k. z., a počinjena tiskopisom te osudjen po §. 493. II. k. z. na 6 mjeseci zatvora pretvorena u globu od 360 for.

Proti toj osudi uložio je obtuženik žaobu ništovnu i priziv.

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni obnašao je nakon obavljene javne razprave žaobu ništovnu obtuženika po §. 284. k. p., zabaciti, nu njegov priziv radi kazne uvažiti, te mu dosudjenu kazan sniziti na 6 nedjelja zatvora, koji se po §. 261. k. z. pretvara u globu od 168 kruna u korist ubožke blagajne mjesta V.

Razlozi. Obtuženik pobija osudu s razloga ništovnih §. 277. t. 9., 10. i 11. k. p., ističuć prije svega, da privatni tužitelj Peroslav L. nije poveo tužbe uz rok od šest nedjelja propisan u §. 530. k. z., jer otvoreno pismo uvršteno je u povremenom časopisu „P. G.“ dne 12. lipnja 1898. br. 7., dočim je obtužnica predana kr. sudb. stolu u B. kao za ovaj kaznemi predmet nadležnomu sudu tek 4. kolovoza 1899. Žalbenik drži, da privatni tužitelj nije udovoljio propisu § 530. k. z. tim, što je kaznenu prijavu podnio kr. kotarskomu sudu u G. dne 21. srpnja 1898. pod br. 2353. k. z., koji je zaključkom svojim od 13. listopada 1898., br. 3184. k. z. obustavio postupak zametnut u ovom predmetu te ustupio spise kr. kotarskomu sudu u B., kao sudu nadležnomu temeljem §. 1. i 2. zakona od 17. svibnja 1875. o kaznenom postupku u poslovih tiskovnih, koji je potonji sud dopisom od 8. studenoga 1898., br. 5524. k. z. ustupio spise kr. sudb. stolu u B., kao sudu nadležnom po zakonu od 11. ožujka 1897. zbor. kom. VII., br. 30.

Obtuženik prema tomu tvrdi, da se tužba pomenuta u §. 530. k. z. ima izključivo povesti pred nadležnim sudom, da se dosljedno obzirom na zaporni rok od 6 nedjelja, ne može obzir uzeti na prijavu podnešenu inom kojem sudu, pa stoga da predleži niština po toč. 9. c., §. 277. k. p.

Taj nazor nije osnovan. Prije svega iztaknuti valja, da kazneni zakon u §. 530. k. z. ne spominje sud, pred kojim privatni tužitelj ima povesti tužbu, odnosno zaiskati progonjenje, stoga ima privatni tužitelj u tom pogledu postupati po općenitih propisih zakona o kaznenom postupku, u koliko potonji ne ima posebne ustanove u pogledu privatnog tužitelja. Posebnu ustanovu sadržaje doduše §. 34. k. p., koji odredjuje, da se privatni tužitelj radi kaznenog progona ima obratiti najprije na državnog odvjetnika: ako ovaj progon odklanja, prepušteno je privatnom tužitelju, da može sam začeti postupak kazneni. Nu ta dosta nerazložna ustanova formalnoga kaznenoga prava ne mienja u bitnosti ništa na tužbenom pravu privatnoga tužitelja, utemeljenom na jasnih ustanovah materijalnoga kaznenoga zakona, pak niti kazneni postupnik ne odredjuje, da se privatni tužitelj u tu svrhu ima obratiti izključivo na nadležni sud. Vriede stoga ustanove poglavja šestoga takodjer glede kažnjivih djela, koja se mogu progoniti samo na zahtjevanje kojega dotičnika.

Digitized by Google

Iz ustanova §. 60. i 61. k. p. sliedi posve jasno, da se kaznena prijava može podnieti kaznenom sudu, ma da nije nadležan po obćenitom načelu izraženom u §. 47. k. p., odnosno u gore pomenutom zakonu od 17. svibnja 1875., — sliedi nadalje da eventualno i sud nenadležan ima povodom podnesene mu kaznene prijave uredovati, pa uredovna ova djelovanja da nisu stoga ništetna; dapače ima se njimi poslužiti sud nadležni — dužnost je pako suda nenadležnog, da stvar odpravi na vlast nadležnu.

Privatni tužitelj Peroslav L. podnio je unutar roka ustanovljenog u §. 530. k. z., kaznenu prijavu proti Stjepanu P. kod kr. kotarskoga suda u G., koji je prema navedenim ustanovama ovlašten da primi takovu prijavu, a tim udovoljio je privatni tužitelj ustanovi §. 530. k. z. i to tim većma, što je na poziv sudb. stola u B. podneskom de pr. 17. prosinca 1898., br. 9410. kz. izjavio, da ostaje u cielosti kod svoje kaznene prijave — s toga ne predleži ništovni razlog §. 277. toč. 9-c. k. p., na koji sadržaj ništovne žaobe upućuje, pa se s toga navedena žaoba neosnovnom ukazuje. (Ostalo kao nebitno izpušteno). — A. —

C. Mjenbeno-trgovačko.

Tužba upravljena samo protiv tutorice a ne sututora malodobnika, ako nije na razpravu vodjenu po samoj tutorici sututor pristao. ima se ureda radi odputiti. Nadopunjenje dokaza o sklapanju kupoprodajne pogodbe i predaji robe, domirnom prisegom prodavaoca. Mahne na robi imaju se po §. 347. trg. z. po rještacih ustanoviti.

V. I. iz L. tužio je udovu S. C. u vlastito ime, te kao tutericu ml. djece joj A. F. i I. iz O. na platež ostatka kupovnine od 800 for. spr., za prodate ostavniku, naime suprugu, odnosno otcu tuženika jabuke.

Kralj. sudbeni stol u O. izrekao je nakon dovršene razprave parnice osudu od 28. lipnja 1885. broj 1149 gr., tamo, da su tuženici kao očitovani nasljednici iza pokojnog supruga odnosno otca im D. C. i iza pokojne im sestre G. C. svaki od njih u ravnom dielu po jednu četvrtinu tužitelju u ime ostatka kupovnine za po ovom prodanih pokojnomu D. C. jednu šajku jabuka iznos od 800 for., zajedno sa 6% kamati od 21. prosinca 1881. kao dana tužbe i parbeni trošak solidarno u roku od 8 dana platiti pod uvjetom položenja prisege po tužitelju o sklapanju pogodbe, odpremanju i predavanju jabukâ.

Usljed protiv toj osudi uloženog priziva, obnašao je kralj. banski stol rješitbom svojom od 25. veljače 1886. br. 18.614:

vidiv, da je tužba upravljena glede malodobnih tuženika samo proti tutorici mimoidjenjem sututora, §. 211. o. g. z., te da sututor niti u tečaju parnice nije se pridružio vodjenoj razpravi:

Digitized by Google

uvaživ, da je s toga mimoidjeno zakonito zastupstvo osoba, koje po zakonu prava gradjanskog nisu sposobne raditi za sebe pred sudom, te da je takovu tužbu po §. 2. sl. c) gr. p. p. trebao ureda radi sud prve molbe odputiti, što ipak učinio nije, već da je na temelju tako nedostatne tužbe razpravu vodio i onda osudu izrekao, pak da s toga predleži razlog ništetnosti napomenuti u §. 339. post. 2. gr. p. p.:

povodom predležećeg priziva temeljem §§. 342. i 343. gr. p. p., kako napadnutu prvomolbenu osudu tako i cieli u toj parnici vodjeni postupak do uključivo prve na tužbu izdate odluke ureda radi ukinuti, te tomu kr. sudbenom stolu naložiti, da tužbu tužitelju povrati na popravak prema gornjoj napomeni.

Glede troškova priziva, odpućuje se prizivnica, pošto ne predleže uvjeti u §-u 342. gr. p. p. napomenuti.

Proti toj rješitbi kr. banskog stola uložio je tužitelj utok.

Kr. stol sedmorice, obnašao je rješitbom svojom od 8. ožujka 1887. br. 3993 ex 1886. uz odpućenje utoka tužitelja napadnutu odluku kr. banskog stola obzirom na propis §. 213. o. g. z., pošto preslušan na zapisniku od 5. srpnja 1886. br. 6868 gr., sututor tuženika L. G. nije pristao na razpravu povedenu sa samom tutoricom udovom S. C. i pošto punovlašće odvjetnika tuženika W. nije podpisao sututor ml. tuženika potvrditi.

Tužitelj je nakon toga podnio novu tužbu 13. kolovoza 1889. br. 5284, koju je sada upravio protiv S. C. ujedno kao materi ml. F. i I. C. protiv sututora istih L. G. te medjutim punoljetnom postaloj Ani C.,

kralj. sudbeni stol u O. izrekao je na tu tužbu nakon ponovno provedene razprave svoju osudu od 31. prosinca 1895. br. 8449, kojom je sudio, da su tuženici dužni svaki od njih u jednoj četvrtini tužitelju u ime ostatka kupovnine za po ovom pokojnom D. C. prodane jedne šajke jabuka svotu od 800 for. sa 5% kamata od dana dostave tužbe pr. 13. kolovoza 1889. br. 5284. do izplate, zatim solidarno parbeni trošak za 8 dana pod prietnjom ovrhe izplatiti, odnosno naknaditi, no to sve pod uvjetom, ako tužitelj položi domirnu prisegu toga sadržaja, da je on posredovanjem sada već preminulog A. Z. u mjesecu rujnu 1874. takodjer već preminulom D. C. trgovcu u O. prodao pismom istoga od 18. rujna 1874. kod njega naručenu šajku jabuka, te ugovorio kupovninu od 1700 do 1800 for. i da je naručene jabuke kroz istog A. Z. u šajku D. odpravio na pok. D. C. u O.

Razlozi: Tuženi prigovoriše prije svega u svom odgovoru, da tužba prim. 13. kolovoza 1889. br. 5284 ne odgovara propisu §. 211. o. g. z., jer da je tužitelj prema rješitbi kr. banskog stola od 25. veljače 1886. broj 18.614. i stola sedmorice od 3. ožujka 1887. broj 3993. imao

Digitized by Google

podnieti sasvim novu tužbu, ne pak izpravak tužbe, i tomu izpravku samo priklopiti primjerak predjašnje tužbe, uslied koje je prvosudna osuda ukinuta radi formalnog razloga, što tužba ne bijaše upravljena i protiv tutorstvu, odnosno i protiv sututoru malodobnih tuženika.

Što se toga prigovora tiče, to istina u tomu leži povreda formalnosti, što tužitelj nije novu tužbu izpravljenu prema naredbam viših sudišta podnio, nu ta povrieda formalnosti nije mogla djelovati i nije djelovala štetonosno po tuženika, odnosno po njihovu obranu.

Prvobitna tužba sa prilozi dostavljena je A. udovoj C., a ista je i u izpravku tužbe imenovana prvom, te je u tomu pogledu udovoljeno propisu §. 68. gr. p. p.

Izpravak tužbe riešen je prema tomu propisu, dočim je obtuženikom u pogledu zajedničkog zastupanja dat nalog.

Drugotuženim je s toga pružena prilika tužbu i priloge i kod prvotužene ogledati, o stanju stvari ubavjestiti i braniti se.

Drugo i dalje tuženi su se u parnicu i upustili, te se iz njihova vlastita alegovanja ne vidi, da bi navedana povrieda formalnosti po obranu njihovu štetna bila.

U ostalom je odluka od 17. kolovoza 1899. br. 5284 gr, kojom je izpravak tužbe po propisu §. 68. gr. p. p. riešen, pravomoćnom postala, jer pravni liek protiv istoj uložen nije. (Svršit će se.)

Iz upravne prakse.

U upravnom se postupku mora radi absolutne ništetnosti u uporabi zakona dozvoliti povrata u prijašnje stanje.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, izdala je sliedeće vrhovno riešenje od 9. listopada 1900. br. 9496.:

Riešavajući izvještajem županijskoga upravnoga odbora u V. od 31. siečnja 1900., br. 82. u. o. podnesenu molbu A. B. kao punomoćnika sada već pokojnoga Andrije G. za povratu u prijašnje stanje proti ovdješnjemu riešenju od 22. studenoga 1895. br. 31.267. ex 1894. u diobnoj stvari postojale zadruge G. kbr. 45 iz B., odnosno u stvari razlaza te zadruge, u kojoj je stvari kr. kotarska oblast u Ž. odlukom od 2. listopada 1891. br. 8436 dozvolila diobu zadruge G. kbr. 45 iz B. na dva jednaka diela medju Mandom i Andrijom G., te izdala strankama diobni list, a iza toga na zahtjev Mande G. stavljen kod občinskoga poglavarstva u B. u zapisniku od 28. kolovoza 1893. br. 3555 odlukom od 6. listopada 1893. br. 9002. dozvolila temeljem §. 55. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama razlaz iste zadruge i upis zadružnih nekretnina, unesenih u gr. listu broj 109—111. obć. B. na Mandu G. kao samovlastnicu:

*

Digitized by Google

u kojoj je stvari nadalje taj upravni odbor na utok Mande G. proti prvostepenoj odluci od 2. listopada 1891. br. 8346, odlukom od 30. listopada 1893. br. 1330 u. o. tu odluku ukinuo i odredio nadopunjenje razprave s razloga, što nisu uzete u diobu nekoje zadružne pokretnine i što kod diobe nije uzet u obzir onogodišnji prihod zadružnih nekretnina i jedna staja, što ju je Andrija G. iz zadružne imovine za sebe učinio,

a kr. ova zemaljska vlada na utoke A. B. kao punomoćnika Andrije G. i Mande G., zastupane po odvjetniku dru. M. B. riešenjem od 22. studenoga 1895. br. 31.267 ex 1894. pobijanu drugostepenu odluku preinačila i izrekla, da kod ove zadruge nema mjesta diobi, već da se imade Manda G. smatrati jedinom ovlaštenicom cielokupne zadružne imovine i radi toga da se uzdržaje u krieposti dozvoljeni već razlaz ove zadruge i upis njenih nekretnina na Mandu G. kao samovlastnicu s razloga, što je Andrija G. umro bez potomstva prije konačnoga dovršenja diobe i što je iza njegove smrti, sbile se 8. svibnja 1893., ostala na selištu pomenute zadruge jedina Manda G., kojoj je u smislu §. 55. zak. od 9. svibnja 1889. o zadrugama pristojalo pravo tražiti razlaz zadruge i upis zadružnih nekretnina na njezino ime kao samovlastnice,

— nalazi kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, povodom molbe A. B. kao punomoćnika Andrije G. za povratu u prijašnje stanje vrhovno riešenje od 22. studenoga 1895. br. 31.267 ex 1894. staviti izvan krieposti, te uzevši ponovno u pretres utoke Mande i Andrije G. proti drugostepenoj odluci od 30. listopada 1893. br. 1330. u. o. utok Mande G. odbiti, a utok Andrije G. uvažiti te prvostepenu odluku od 6. listopada 1893. br. 9002 ureda radi ukinuti, moliteljicu Mandu G. sa zahtjevom za razlaz zadruge G. kbr. 45 iz B. odbiti i odrediti u gruntovnici uzpostavu prijašnjega gruntovnoga stanja brisanjem Mande G. kao samovlastnice nekretnina, unesenih u gr. listu br. 109—111. obć. B., te upisom zadruge G. kbr. 45 iz B. kao vlastnice tih nekretnina; pobijanu pako drugostepenu odluku od 30. listopada 1893. br. 1330. u. o. ukinuti i odrediti, da taj upravni odbor iza provedene uzpostave pomenutoga prijašnjega gruntovnoga stanja mimo neosnovanih razloga utok Mande G. proti prvostepenoj odluci od 2. listopada 1891. br. 8346. s diobnim listom iz nova uzme u pretres i stvar meritorno rieši te dalje po zakonu postupa, a to iz sliedećih r a z l o g a:

Diobu ove zadruge zadruge zatražio je kod občinskoga poglavarstva u B. u zapisniku od 4. ožujka 1891. br. 834 Andrija G. Pošto medju njim i sinovkom mu Mandom G., jedinim članovima ove zadruge, nije kod občinskoga poglavarstva uspjela nagoda, nastavila je uredovanje u smislu §§. 41. i sljed. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama nadležna kotarska oblast, kod koje je Manda G. u zapisniku od 9. svibnja 1891. pristala na diobu zadružne imovine na dva jednaka diela medju njom i

Digitized by Google

Andrijom G., i kod koje je u tom zapisniku, te u zapisnicima od 20. i 23. lipnja 1891. obavljeno uredovanje po propisima §§. 42. i slj. cit. zak. te §§. 34. i sljed. provedbene mu naredbe bez ikakova prigovora. Temeljem toga izdala je kotarska oblast odlukom od 2. listopada 1891. br. 8346 diobni list, u kom je odredjen na zahtjev stranaka upis pojedinih dielova na njihovo ime kao samovlastnike.

Proti toj odluci i diobnom listu uložila je Manda G. utok, dočim je prije meritornoga riešenja toga utoka, a iza smrti Andrije G., sbile se 8. svibnja 1893., stavila zahtjev za razlaz pomenute zadruge, kojem je zahtjevu udovoljeno onako, kako jo to navedeno u dispozitivnom dielu ovdga riešenja.

Budući se zadružna imovina po jasnom propisu §§. 32. i 33. cit. zak. ima da podieli po broju mužkih i ženskih članova. koji su bili ovlašteni u zadruzi onoga dana, kojega je stavljen diobni zahtjev, prema čemu smrt jednoga ovlaštenika ne može ni malo alterirati onaj procesualno-pravni odnos, što je nastao medju diobnim strankama iza stavljenoga dielenoga zahtjeva, i budući se je ovdjašnjim vrhovnim riešenjem od 23. studenoga 1895. br. 31.267 ex 1894. riešilo i pitanje o razlazu ove zadruge, akoprem bijaše predmet razprave samo riešenje diobnoga priepora izmedju Mande i Andije G., čime se je in merito odlučilo ultra petita partium, — to je tim riešenjem počinjena u uporabi zakona absolutna ništetnost, pa valja to riešenje na zahtjev interesovane stranke staviti izvan krieposti te ponovno uzeti u riešenje utoke Mande i Andrije G. proti drugostepenoj odluci od 30. listopada 1893. br. 1330. u. o.

Pošto je diobna razprava provedena onako, kako propisuje §§. 39. i sljed. cit. zak. te §§. 34. i sljed. cit. nar., neosnovani su razlozi, s kojih se prvostepena odluka od 2. listopada 1891. br. 8346. s diobnim listom ukida, dočim se o naknadno stavljenom zahtjevu Mande G. za diobu navodno dosada u diobu neuzetih zadružnih pokretnina, priroda zadružnih nekretnina tečajem diobnoga postupka i staje Andrije G., načinjene navodno iz zadružne imovine, može i naknadno povesti razprava te donieti odluka uz pravo utoka na višu oblast. Toga radi valjalo je povodom utoka Andrije G. ponajprije prvostepenu odluku od 6. listopada 1893. br. 9002., kojom se dozvoljuje razlaz ove zadruge, ureda radi ukinuti, jer je donesena prije konačnoga riešenja zahtjeva Andrije G. za diobu ove zadruge i jer za razlaz u konkretnom slučaju nema uvjeta, propisanih u §. 55. cit. zak., a iza toga ukinuti pobijanu drugostepenu odluku te odrediti meritorno riešenje same diobne stvari, dočim je valjalo utok Mande G. kao neosnovan odbiti.

Priobćio dr. **D. Tončić.**

Digitized by Google

Rješitba kr. upravnoga sudišta.

Prilog tumačenju t. II. a) i III. §. 21. zak. čl. XXVI.: 1894.

(Rješitba kr. upravnoga suda od 28. ožujka 1899, broj 11.509 ex 1898.)

Kr. ug. upravno sudište uzevši u svojoj dne 28. ožujka 1899. držanoj javnoj sjednici u razpravu stvar biljegovne pristojbe dr. Ž. M. iz R., u kojoj je kr. financ. ravnateljstvo u V. odlukom od 8. travnja 1897. broj 43.775. riešilo utok podnešen glede pristojbe od 12 for. 50 nč. propisane kod kr. poreznoga ureda u R. u K pop. od god. 1895. pod st. br. 1478 izreklo je usljed tužbe spomenute stranke sliedeću osudu:

Kr. ug. upravno sudište, dajuć mjesta tužbi, rješava tužitelja dužnosti plaćanja od njega zahtievane pristojbe, te odredjuje brisanje iste.

Razlozi: Od stranke se zato, što je u parnici glede 75 for. svoj proti osudi kr. banskoga stola dne 14 travnja 1895. predani i sa ništovnicom savezni izvanredni previd providio sa biljegom od 2 for. 50 nč. sa spomenutom u glavi ove osude odlukom kr. financ. ravnateljstva na temelju toč. IV. 12 a) čl. 48/13 prist. tarife zahtieva jednostavna pristojba od 2 for. 50 nč. i povišena pristojba od 10 for., ukupno dakle pristojba od 12 for. 50 nč. stranka ali u svojoj tužbi radi toga, što je spomenuti podnesak u smislu ustanova točke II. a) i III. §. 21. zak. čl. XXVI. ex 1894. valjano biljegovala, moli, da se rieši.

Obzirom na to, što je predmet obnašašća sačinjavajući podnesak kod kr. sudbenoga stola u M. zaista dne 14. travnja 1895. dakle za vremena krieposti prije spomenutoga zakona podnešen bio, valjalo je tužbi dati mjesta te odlučiti u smislu odredjujućega diela ove osude. **Dr. Ž. M.**

SVAŠTICE.

Sudački ispiti u Austriji.

(Nastavak.)

Svjedodžba o ispitu.

§. 32. Svjedodžbu o sudačkome ispitu učinjenu s dobrim uspjehom izdaje predsjedništvo višega zemaljskoga suda po zaključku ispitne komisije i udara nanj svoj uredovni pečat.

U svjedodžbi ima se potvrditi, u kojemu zemaljskom jeziku osim poslovnoga jezika običnoga kod višega zemaljskoga suda kandidat je bio usposobljen voditi poslove.

Digitized by Google

Zapisnik o ispitu.

§. 33. O ispitu vodiće se zapisnik po priloženomu formularu C. Ne treba bilježiti u zapisnik pojedina pitanja, što ih zadadu ispitni komesari. Nema se za ispit uzimati perovogja.

Završna odredba.

§. 34. Ova naredba stupa u život onoga dana, u koji bude obznanjena.

Predsjednici onijeh viših zemaljskijeh sudova, u kojih području zbog nestašice sudaca tekom iduće godine kandidati će se pripuštati k sudačkomu ispitu po svoj prilici isključivo prema carskoj naredbi 11. jula 1898 (l. d. z. br. 125), te će se stoga sudački ispiti obavljati isključivo po propisima carske naredbe 10. oktobra 1854 (l. d. z. br. 262), treba da za četrnaest dana, pošto bude obznanjena ova naredba, prikažu odnosne prilike ministarstvu pravde i predlože, da se za iduću godinu ne sastavi ispitna komisija prema propisima ove naredbe.

Spens s. r.

II.

Popis normâ

izdanih na polju državnoga, financijskoga i upravnoga prava, koje su važne za sudačko presugjivanje, te stoga imaju uzimati u obzir kod sudačkoga ispita. (§. 12 zakona o sudskome ustrojstvu, §. 25 naredbe ministra pravde od 1. novembra 1900 l. d. z. br. 182.)

Napomena: Sporedni zakoni, što idu u oblast materijalnoga i formalnoga gragjanskoga i kaznenoga prava, kao što su na primjer ženidbeni zakoni, zakon o obrocima i zakon o putovima za nevolju, zakon o štampi, zakon o pravu udruživanja, povelja o oružju, zakon o skitačima, o pijanstvu, o lihvi i o životinjskijem kugama, norma o vojničkoj sudskoj vlasti, odvjetnički i bilježnički red i još drugi, ne spominju se u popisu. Takovi sporedni zakoni kao sastavni dio materijalnoga i formalnoga gragjanskoga i kaznenoga prava predmetom su sudačkoga ispita, i ako se ne spominju izrijekom.

I. Državno pravo.

Carska povelja 1. januara 1860 (l. d. z. br. 3) o obznanjivanju zakonâ i naredaba.

Zakon 3. oktobra 1861 (l. d. z. br. 98) o nepovredljivosti i neodgovornosti članova carevinskoga vijeća i sabora.

Zakon 5. marta 1862 (l. d. z. br. 18), kojim se propisuju načelne odredbe za uregjenje općina.

Zakon 27. oktobra 1862 (l. d. z. br. 87) za zaštitu lične slobode.

Digitized by Google

Zakon 27. oktobra 1862 (l. d. z. br. 88) za zaštitu kućnoga prava.

Zakon 3. decembra 1863 (l. d. z. br. 105), kojim se uregjuju zavičajni odnošaji.

Zakon 25. jula 1867 (l. d. z. br. 101) o odgovornosti ministara.

Zakon 21. decembra 1867 (l. d. z. br. 141), kojim se mijenja osnovni zakon o carevinskome zastupstvu od 26. februara 1861.

Državni osnovni zakon 21. decembra 1867 (l. d. z. br. 142) o općim pravima državljana.

Državni osnovni zakon 21. decembra 1867 (l. d. z. br. 143), kojim se postavlja carevinski sud.

Državni osnovni zakon 21. decembra 1867 (l. d. z. br. 144) o sudačkoj vlasti.

Državni osnovni zakon 21. decembra 1867 (l. d. z. br. 145) o vršenju vladine i izvršne vlasti.

Zakon 21. decembra 1867 (l. d. z. br. 146) o poslima, što su zajednički svijem zemljama austrijske monarhije, i o načinu, kako se imaju obavljati.

Zakon 18. aprila 1869 (l. d. z. br. 44) o organizaciji carevinskoga suda, o postupku pred njim i o izvršivanju njegovijeh presugjenja.

Zakon 5. maja 1869 (l. d. z. br. 66), kojim se na temelju 20. članka državnoga osnovnoga zakona 21. decembra 1867 (l. d. z. br. 142) odregjuju povlastice odgovorne vladine vlasti, da raspolaže privremene i mjesne izuzetke od postojećih zakona.

Zakon 10. juna 1869 (l. d. z. br. 113) o obznanjivanju zakonâ i naredaba po listu državnijeh zakona.

Zakon 6. aprila 1870 (l. d. z. br. 42) za zaštitu tajne pisama i spisâ.

Zakon 7. maja 1874 (l. d. z. br. 50), kojim se izdavaju odredbe za uregjenje spoljašnjih pravnijeh odnošaja katoličke crkve (§§. 29, 31, 32, 33, 34 i propisi o crkvenome imovinskom pravu §§. 38 i slj. do 59).

Zakon 22. novembra 1875 (l. d. z. br. 36 od g. 1876), kojim se podiže upravni sudski dvor. (Propisi o nadležnosti §§. 1 do 4.)

Zakon 5. decembra 1896 (l. d. z. br. 222), kojim se mijenjaju neke odredbe zakona 3. decembra 1863 (l. d. z. br. 105) o uregjenju zavičajnijeh odnošaja. (Svršit će se.)

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Slovenski pravnik. (Izdaje družtvo „Pravnik“, a uredjuje dr. Danilo Majaron.)

Brojevi 11. i 12. god. 1900. sadržaju: Pravni značaj zahtev, pristojećih zakonskomu drugu po smislu §. 757. obć. drž. zak., od K. W. — Degeneracija in alkoholska psihoza, od dra. I. Robide. — Kako je tol-

Digitized by Google

mačiti določila zakona z dne 16. januarja 1896., st. 89. drž. zak. g. 1897.?, od W. — Mala fides stečnika, napose dostalca, od dra. Dane Marinića. — Iz pravosodne prakse. — Izpred upravnega sudišća. — Književna poročila. — Razne vesti. — Vabilo na naročbo in sodelovanje.

S ovim brojem navršio je „Slovenski Pravnik“ svoju XVI. godinu. Naša braća Slovenci mogu biti ponosni, što su kadri u teškim svojim prilikama redovito izdavati ovaj svoj stručni list sa ovako biranom sadržinom.

Ciena će u buduće biti „Slovenskom pravniku“ za cielu godinu 10 kruna, a za pol godine 5 kruna. Članovi družtva „Pravnik“, koji (izvan Ljubljane) plaćaju 10 kruna članarine na godinu, dobivat će ga bezplatno. Mi i ovom prilikom svraćamo pažnju naših pravnika na „Slovenski pravnik“, te im ga od srca preporučamo tim više, što će i ove godine kao i prošle donositi sastavke i na hrvatskom jeziku.

* * *

Бранич, часопис за правне и државне науке. Izdaje ga udruženje javnih pravozastupnika u Srbiji, a uredjuje uz uredjivački odbor dr. Milenko R. Vesnić.

Brojevi 9.—18. godine 1900. sadržaju: Dani srpske radosti, od Ur. — I opet o stručnim izrazima u zakonima, od V. Bogišića. — Ko ima pravo da menja, dopunjuje i objašnjava zakone u snazi, od St. Dobrivojevića. — Odnos opštine prema državi, od Bor. L. Dokića. — Da li §. 333, gradj. suds. postupnika treba da postoji?, od I. J. Gladovića. — Kazneni zavod u Sremskoj Mitrovici, od Drag. N. Soldatovića. — Predlog zakona o sudovima, sudijama i sudskim ispitima, od L. Popovića min. un. dela. — Lični status u krivičnom pravu, od Alberta Rolina. — Pijanstvo i zločin, kriminalno-psihološka razprava, od dra. Gust. Aschaffenburga. — Gradja za pravnu istoriju: Kako se sudilo pre 65 godina? Saopštio V. D. Ilić. — Iz sudnice. — Sudske beleške, od Gj. Karajovanovića. — Književni pregled. — Udruženje javnih pravozastupnika. — Promene u sudskoj struci. — Kretanje pravozastupnika. — Pravozastupnički ispiti. — Vestnik. — Konačno saobćuje vlastničtvo i uredničtvo čitaocima „Бранича“, da će svezke za oktobar, novembar i decembar izaći ujedno u toku decembra, u isto vrieme i uporedo s njima da će se štampati i zaostale sveske od god. 1899., te dodaje: „Odgovarajući na taj način sa svoje strane potpuno svojoj dužnosti, mi smatramo da imamo pravo iščekivati, da se i naši poverenici i pretplatnici odazovu svojoj dužnosti, te da nam zaostalu pretptatu što pre pošlju, kako bi bar od nove godine list mogao uredno i bez ikakvog zadržavanja izlaziti“. Ovom se apelu i mi pridružujemo ponavljajući naše više puta već istaknuto uvjerenje, da je sveta dužnost srpskih

Digitized by Google

pravnika, da omoguće stalnu eksistenciju i redovit izlazak ovom svom jedinom stručnom glasilu, a i hrvatskim ga pravnicima opetovano najtoplije preporučamo.

* * *

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Prva serija akademijinih publikacija za g. 1900. sadržaje:

Ljetopis jugoslavenske akademije za godinu 1899., XIV. svezak, 8°, 168, kojemu je sadržaj ovaj: Pokrovitelj. — I. Uprava, odbori, članovi. — II. Razredne i odborske sjednice. — III. Skupne sjednice. — IV. Glavna skupština. — V. Svečana sjednica: 1. Svečana besjeda predsjednika Josipa Torbara. 2. Izvještaj tajnika dra. Fr. Vrbanića o gospodarskim prilikama akademije god. 1899. 3. Izvještaj tajnika dra. Fr. Markovića o književnom radu akademije g. 1899. 4. Čitanje člana dopisnika razreda matematičko-prirodoslovnoga prof. dra. Drag. Gorjanovića-Krambergera: Paleolitički ostatci čovjeka i njegovih suvremenika iz diluvija u Krapini. — VI. Zaglavni računi za g. 1899. — VII. Dr. Petar Matković. Nekrolog. Napisao Tade Smičiklas. — VIII. Knjižnica jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (što je primila g. 1899.). Sastavio knjižničar dr. A. Musić. — IX. Razprave i knjige akademijske izašle tiskom god. 1899. — X. Predplatnici na akademijske publikacije za god. 1899.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Uredio dr. Ant. Radić. Svezak V., 1. polovina, 8°, 160, sadržaje:

Gradja: Ardalić Vladimir: Bukovica. (Život u zadruzi.) — Žic Ivan: Vrbnik na otoku Krku. (Priroda: Bilje, životinje. — Tjelesni ustroj: Obćeniti ustroj tiela. — Posebne pojave.) — Petrović K. Vladimir: Zaplanje ili Leskovačko u Srbiji (Životne potrebštine: Hrana i posudje. — Ogrjev i posvjet. — Liekovi. — Tamanjenje životinja. — Rad: Lovske sprave. — Poljodjelske sprave i orudje. — Sprave za priredjivanje vune i konoplje. — Sprave za vožnju. — Gojenje stoke i živadi. — Kućni poslovi. — Ženske rukotvorine. — Kićenje tkanja. — Priegled dnevnoga i godišnjega rada i počinka. — Život: Život u zadruzi. — Život u obitelji.)

Manji prinosi: Varnica Šime: Iz Gradišta (Kraj i mjesta, gore i vode. — Zemlje. — Tlo. — Životinje. — Obćeniti ustroj tiela. — Posebne pojave. — Jezik.) — Krmpotić Ivan: Iz osičke obćine ili kuljske kumpanije u Lici. (Kraj i mjesta. — Gore i vode. — Zemlje zrak i vrieme, bilje. — Životinje. — Tjelesni ustroj. — Gojenje stoke.) Križnik Kašper: Iz Motnika u Kranjskoj. (Kraj i mjesta. — Gore i vode. — Zemlje. — Zrak i vrieme. — Jezik, ogriev i posvjet. — Pušenje).

Starine: Alačević M.: Kopanje blaga. Ova je zanimiva uputa prepisana iz jedne stare rukopisne knjige poljičkom bukvicom napisane, a glasi:

Digitized by Google

Uputa od svega, što se imade učiniti ovako: Najparvo imade bit sedam, ali pet, ali tri kipa kriposna, temeljita u viri. Taka imadu se sastati u misto skrovito, da ne znadu drugi i ne vide, paka valja sobom doniti toliko luga, da se mogu učiniti tri okruga, kako je zgora, i zapisati ona slova u lugu, koji je biti lug naravni, ali u tomu istomu lugu imade se izmišati i malo luga učinjena od masline blagoslovljene.

Najparvi lug metnu' će se na Istok, di će se zapisati slovo: Eloim. — Drugi lug na Zapad, di će se zapisati slovo: Lamath Sabakthani. — Treće slovo na Buri, di ćeš zapisati na lugu slovo Alfa, A. — Četvarto slovo, di ćeš zapisati u Podne — slovo Omega, ω. — Peto slovo u sridi okoliša, di ćeš zapisati: Treta — Gramaton.

Tada ćeš učiniti oko sebe parvi okrug s lugom i na njemu ćeš zapisati ona četiri slova, koja se gori na njemu štiju, i pazi dobro: nemoj izlaziti vanka onoga okruga nijedan, dokle se sve ne dospije, kako izgovara ovi libar.

Neka bude parvi okrugâ dubljine aršina 15, ili koliko je tebi volja. Paka ćeš učiniti drugi okrugâ, jedan aršin užiji od parvoga, i zapisa' ćeš na njemu ona četiri slova. Paka ćeš učiniti treći okrugâ, aršin užiji od drugoga, i zapisa' ćeš ona četiri slova, kako je gori,[1] a sve u lugu zapisivati. Paka sva družina sta' će veselo usrid trećega kola i jedan poče' će zaklinjati, kako slidi, rič po rič, slobodno i bogoljubno i s virom temeljitom:

1. Zaklinjam tebe, sveti Kristofore, s onom ljubavju, koja te je ganula odabrati život pustinjački i nastaniti se kod one ježive rike, na kojoj se topljaju toliki putnici, da bi kako mogao ukloniti svojim trudom njihove pogibili duhovne i tilesne, i tako koristit tvomu iskarnjemu! Eh, — da bi ti kada bijo koristan našemu trudu i siromaštvu prinoseći nama u ovom okrugu: sto hiljada cekina, ali u zlatu ali u srebru, ali u prutu,[2] koji se nahode u dubini morskoj, ali zakopani u zemlji, a to najbliže ovoga okruga i mista, koji se nahode. Elohim — Lamasabaktani — Alva — Omega — Treta Gramaton.

2. Zaklinjam tebe, Kristovore sveti, s onom ljubavju, koja je tebe ganula primećati one puke priko one ježive rike za ukloniti njihove pogibili du'ovne i tilesne, da ti budeš koristan našemu siromaštvu prinoseći nami u ovi' okruga': sto iljada cekina, ali u srebru, oli u zlatu, oli u prutu, koji se na'ode potopljeni u moru, oli zakopani u zemlji, a to najbliže ovoga mista i ovoga okruga. Eloji — Lamazabatani — Alva — Omega — Treta Gramaton.

[1] To jest u figuri ili ti na slici okruga se vidi, što i kako valja napisati na lugu.

[2] In virga. Tako se zove zlato sliveno, što dolazi iz Amerike. Op. prepisača.

Digitized by Google

3. Zaklinjam Tebe, Kristovore sveti, onom ljubavju, koja je tebe nagnula zaronivši u dubine rike, kada se bijaše utopio onaj čovik, i kako si se dostoja' osloboditi ga, izvaditi i sa'raniti od pogibili duše i tila, tako da ti budeš koristan našemu siromaštvu prinoseći nami u ovi okoliš: sto iljada cekina, oli u srebru, oli u zlatu, oli u pruću, u koje se na'ode potopljeni u dubini morskoj, oli zakopani u zemlji, a to najbliže ovoga okruga, koji se na'odi, i mista. Eloji — Lamazabatani — Alfa — Omega — Treta Gramaton.

4. Zaklinjam tebe, Kristovore sveti, onom ljubavju, koja je tebe nagnula osloboditi dušu one divojčice od pogibili paklene i od oskvarnjena tila onda, kada budući upala u ruke razbojnika, oni hotijahu joj najparvo joj oskvarnuti tilo, a paka prisiliti: da se imade idolom pokloniti, a svoga Stvoritelja zatajiti i odmetnuti; da ti sada budeš koristan našemu siromaštvu prinoseći našim u ovim okrugi': sto iljada cekina u srebru, ili u zlatu. ili u prutu, koji se na'ode potopljeni u moru, ili u zemlji, koji su najbliži ovoga okruga. Bita — Gama — Delta — Epsilon — Tetra Gramaton.

5. Zaklinjam tebe, sveti Kristovore, onom ljubavju, koja je tebe ganula izbaviti ona tri razbojnika od vičnje smarti onda, kada su od sudaca osudjena bila na smart za svoje opačine, a oni ne 'tiše se nikada ispoviditi; ali ti, moj sveti Kristovore, otiša si u grad i s tvojim pripovidanjem nastoja si za tri dneva tako, da oni se skrušiše i ispovidiše i dobrovoljno smart primiše i zagarliše; da ti sada koristan budeš našemu siromaštvu prinoseći nama u ovi' okruga': sto iljada cekina u zlatu, ili u srebru, ali u pruću, koji se na'ode pokopanjeni (sic) u moru, oli pod zemljom zakopani, a to najbliži ovomu okrugu i mistu, koji se na'ode. Bita — Gamma — Delta — Epsilon — Tetra Gramaton.

6. Zaklinjam te, Kristovore sveti, onom ljubavju, koja te je činila patit za četarjest godina toliki glad, žedju, golotinju, bosotinju, zimu i vrućinu stojeći u jednoj spili kod one rike ježive podnoseći nevolje svakojake, a to za izbavljati putnike od pogibelji duše i tila. Oh, da ti sada budeš koristan našemu siromaštvu prinoseći nami u ovi' okruga' sto iljada cekina u zlatu, oli u srebru, ili u pruću, koji su u moru, ali u zemlji, a najbližji ovoga okruga. Bita — Gama — Delta — Epsilom — Treta Gramaton.

7. Zaklinjam te, Kristovore sveti, onom ljubavju, koja te je ganula za biti koristan tvomu iskarnjemu, sebe istoga pridati u mračnu onu tamnicu za cilu godinu dana, ustarpljivo podnoseći svaku potribu, muku i nevolju, tako da se je tvoje tilo učinilo svekoliko u rane, da ti sada budeš koristan našemu siromaštvu donoseći nam: sto hiljada cekina u zlatu, ali u srebru, ali u prutu, koji se na'ode bliže ovoga okruga i mista. Lamba — Omikron — Sigma — San — Treta Gramaton. (Svršit će se.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 12. siečnja o. g. svoju redovitu sjednicu, u kojoj je priobćen dopis predsjednika višega zemaljskoga sudišta u Zadru preuzv. g. dra. Gertschera od 19. prosinca 1900. broj preds. 4098, kojim predbraja na „Mjesečnik“ ove dalmatinske sudove: C. kr. predsjedništvo višeg zemaljskog sudišta u Zadru, c. kr. zemaljsko sudište u Zadru, c. kr. okružna sudišta u Spljetu, Šibeniku, Dubrovniku i Kotoru, c. kr. kotarske sudove u Rabu, Omišu, Benkovcu, Ercegnovom, Starom Gradu, Korčuli, Drnišu, Imoskom, Kninu, Kistanjim, Hvaru, Visu, Makarskoj, Metkoviću, Obrovcu, Orebiću, Pagu, Cavtatu, Risnu, Skradinu, Supetru na Braču, Stonu, Sinju, Trogiru, Vrlici, Vrhgorcu, Biogradu i Budvi. Ovaj dopis bude primljen sa zahvalom na znanje i podjedno bude zaključeno umoliti preuzv. g. predsjednika, da bi izvolio uznastojati, da se u buduće priobćuju uredničtvu „Mjesečnika“ slučajevi iz dalmatinske prakse.

Nakon toga bude primljen izstup iz družtva koncem god. 1900.: Mihajla Zaka, Franje Rossi, Ferde Petričevića, Ferde Juzbašića, Mate pl. Kuzmića i dra. Gige Avakumovića.

Zatim bude primljeno izvješće blagajnika o financijalnom družtvenom stanju g. 1900., a onda tajničko izvješće o družtvenom radu tečajem godine 1900. i nacrt preliminara za godinu 1901.

Glavna skupština odredjena je za dan 23. veljače 1901. u 4 sata poslie podne u sveučilištnoj zgradi u sbornici profesorskog sbora pravo- i državoslovnoga fakulteta (I. kat desno).

Oglas skupštine nalazi se na zadnjoj strani ovoga broja „Mjesečnika“.

(Novi predsjednik jugoslavenske akademije.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 7. siečnja 1901. premilostivo potvrditi izbor pravoga člana jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Tadije Smičiklasa, za predsjednika iste akademije.

(† Gustav pl. Beckh Widmannstetter), umirovljeni viećnik negdanjeg krajiškog stola sedmorice, koji je u noći od 30. prosinca 1900. umro, bio je nestor sudstva obstojale vojne krajine. Rodio se je g. 1817. u štajerskom Gracu, po dovršenim sveučilištnim naukama stupio je 1838. kao auditorijatski vježbenik u vojno-sudbenu službu, te je imenovan g. 1841. sindikom vojnog magistrata tvrdje Ivanić. Na vlastitu molbu bude u istom svojstvu g. 1844. premješten k vojnom magistratu u Pančevu. Godine 1846. bude kod vojnog magistrata u Belovaru prvim sindikom imenovan, te mu jednoglasno od zastupstva vojnog magistrata u Pančevu podieljeno začastno gradjanstvo. Za vrieme službovanja kod vojnog magistrata u Belovaru povjerio mu je ban, zapovjedajući general i podmaršal grof Jelačić g. 1848. u proljeću funkciju načelnika spomenutog grada. Službu tu obavljao je do veljače 1849. u činu c. kr. nadporučnika i kapetana auditora postojavše varaždinsko-križevačke krajiške pukovnije. G. 1849. vratio se je svojoj pukovniji. God. 1851. bje imenovan prvim auditorom kod 2. otočke pukovnije i u istom svojstvu godine 1853. kod 2. banske pukovnije. Previšnjim riešenjem od 6. svibnja 1856. bje imenovan major-auditorom u istoj pukovniji, a previšnjim riešenjem od 11. kolovoza 1864. bude premješten kao referent zemaljskom vojnom sudu u Zagrebu.

Digitized by Google

Pokojnik bio je takodjer članom enkete u Beču, koja je god. 1861. viećala o reformama naše krajine.

G. 1865. bude imenovan podpukovnikom-auditorom, te je kao sudbeni referent i predstojnik krajiškog sudbenog odjela kod c. kr. vojnog zapovjedničtva službovao u Zagrebu sve do konca g. 1872., koje je godine posliedila organizacija vojne krajine, te bude tom prigodom 1. siečnja 1873. imenovan viećnikom krajiškog stola sedmorice, a 1. rujna 1880. upraviteljem istog ureda.

Prigodom spojenja krajine sa provincijalom, koje je sliedilo 1. siečnja 1882., zamoli 31. siečnja 1881. umirovljenje, te bude nakon 44-godišnjeg službovanja, od kojih je 41 godinu proveo u zvanju vojno-krajiškog častnika, previšnjim riešenjem od 18. travnja 1888. uz previšnje priznanje za vjerno i revno službovanje stavljen u trajno stanje mira.

Pokojnik bijaše članom našega družtva od njegovoga postanka neprekidno sve do svoje smrti.

Hrvatska, koju je neizmjerno ljubio, bila mu je druga domovina. Laka mu zemlja!

(† Josip Turelli.) Dne 17. siečnja o. g. u noći izpusti svoju plemenitu dušu Josip Turelli, viećnik kr. banskog stola, u naponu muževne dobe od 56 godina. Već od duže vremena poboljevaše od neizlječive bolesti, nu ne htjede nikomu da kaže, dok ga ne shrva tako, da je svatko. a po gotovo njegov bliži mogao vidjeti, da propada iz dana u dan. Prije pet mjeseci odluči, da podje u zatišje k svom šurjaku Theodoru pl. Kraljeviću, župniku u Pleternici, gdje je i preminuo.

Tek tko je dobroga pokojnika poznavao, mogao je prosuditi plemenštinu i dobrotu njegova poštena srdca ne samo prema rodjacima i svojim bližima, već i prema svakomu, tko je u njega pomoći zatražio.

Sa svoje vrstnoće i sposobnosti u obavljanju zvaničnih svojih dužnosti, sa plemenštine srdca i saobraćaja sa svakim bio je u visoko cienjen, koli od svojih predpostavljenih, toli od drugova i prijatelja.

Josip Turelli rodio se je u Požegi g. 1845. Pučku školu i gimnaziju svršio je u rodnom svom gradu. Nakon toga pošao je na pravoslovne nauke na akademiji u Zagreb, a kasnije na bečko sveučilište. Svršiv prava, stupio je u odvjetničku pisarnu pok. Nikole Krestića, nu poslije kratkog vremena bude izabran gradskim sudcem grada Požege. Početkom sedamdesetih godina bio je i narodnim zastupnikom u hrvatskom saboru.

Kod preustrojstva zemlje g. 1875. bude imenovan kotarskim sudcem u Virovitici, zatim sudb. viećnikom najprije u Požegi, poslije u Mitrovici i Petrinji, a odanle bude premješten k banskom stolu u svojstvu pomoćn. izvjestitelja, te postade konačno viećnikom višega sudišta, kod kojega je uživao glas odlična sudca. Oplakuje ga udova, Ljudevita, rodj. pl. Kraljević, sestra drž. nadodvjetnika Tome pl. Kraljevića i rodbina.

Pravničko družtvo gubi u njemu jednoga od svojih veterana, jer je bio njegovim revnim članom od početka sve do svoje smrti, a bio je i jedan od osnivača hrvatske grupe medjunarodne kriminalističke udruge. Pokoj mu plemenitoj duši, a trajan spomen medju hrvatskim pravnicima!

(† Dr. Stjepan Pomper), odvjetnički kandidat, preminuo je u siečnju t. g. u 36. godini dobe svoje. Pokojnik, koji bijaše član pravničkog družtva od g. 1889. do svoje smrti, bio je dobar pravnik, ali mu je već od dulje vremena kruta bolest priečila, da se svom dušom posveti svome zvanju. Pokoj mu duši!

Digitized by Google

(† Dr. Fran Kucelić), odvjetnik u Mitrovici, umro je u siečnju t. g. u Zagrebu, na putu iz Primorja, kamo je bio pošao, da si popravi narušeno zdravlje. Neprežaljeni pokojnik, koji bijaše vrstan pravnik, valjan, radin i savjestan odvjetnik, bio je članom pravničkoga družtva od god. 1886. do svoje smrti, a bijaše kroz cielo to vrieme i revan suradnik „Mjesečnika", kojemu je redovito slao praktične slučajeve iz svoje obsežne odvjetničke prakse. Lahka mu bila hrvatska zemlja, koju je toliko ljubio!

Imenovanja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je Ernesta Ćimića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Belovaru i Stjepana Majera, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Brodu imenovati prislušnicima u obsegu kr. banskoga stola, a Matu Golubovića, prislušnika kod kotarskog suda u Karlovcu, sudbenim pristavom II. razreda extra statum za isti kotarski sud.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je okružnog povjerenika Baja Božića, kotarskog upravitelja u Prozoru, vladinim pod-tajnikom, vladinog perovodju Vladimira Besarovića, kotarskog upravitelja u Ljubinju, kotarskim predstojnikom II. razr. i vladinog perovodju dra. Adolfa Beckera u kotarskom uredu u Bjelini vladinim pod-tajnikom, ostavivši svekolike u njihovom sadašnjem službenom mjestu.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je političke pristave II. razreda Petra pl. Maramarosa u kotarskom uredu u Sarajevu 1 dra. Sigismunda Bergera u kotarskom uredu u Priedoru vladinim perovodjama; privr. političkog pristava II. razr. dra. Ljudevita Nowadta privr. vladinim perovodjom; za tijem privr. političke pristave II. razr. Ljudevita Hermanna u kotarskom uredu u Trebinju, Romana Stiasny-a u kotarskom uredu u Bjelini i Karla pl. Huszara, upravitelja izpostave u Varešu, privr. političkim pristavima I. razreda; priv. perovodne vježbenike Gedeona Chadzynskog u kotarskom uredu u Konjici i Zoltana pl. Marczella u kotarskom uredu u Gradačcu privr. političkim pristavima II. razr., ostavivši ih u sadašnjem mjestu službovanja, svršenoga pravnika Stanislawa Cwikowskog privr. auskultantom u okružnom sudu u Banjaluci, c. kr. financijalnog perovodnog vježbenika Marcela Ehrlicha u Černovicu privr. perovodnim vježbenikom u seoskom kotarskom uredu u Mostaru, advokatskog kandidata dr. Milana Dörwalda privr. auskultantom u okružnom sudu u Sarajevu i svršenoga pravnika Augusta Ostrčilika privr. financijalnim perovodnim vježbenikom u poreznom nadzorništvu u D. Tuzli.

Premještenja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je iz službenih obzira premjestiti: županijskog perovodju Rudolfa Mühlsteina od kotarske oblasti u Čazmi k županijskoj oblasti u Belovaru, kotarskog pristava II. razreda dra. Ernesta Spiesa od županijske oblasti u Belovaru kotarskoj oblasti u Čazmi, povjeriv mu upravu potonje kotarske oblasti, dra. Luku Vrkljana, sudbenoga pristava II. razreda kod kotarskoga suda u Belovaru, ureda radi k onomu u Garešnici, a Nikolu Protića, sudbenoga pristava kod kot. suda u Garešnici, iz službenih obzira k onomu u Belovaru, iz službenih obzira Milana Hilda, sudbenoga pristava kod kot. suda u Belovaru, k sudbenom stolu u Ogulinu, iz službenih obzira kot. pristava II. razreda Stjepana Juzbašića od kotarske oblasti u Brinju

Digitized by Google

k županijskoj oblasti u Gospiću, sudbene pristave Ivana Kotovića, kod kotarskog suda I. u Zagrebu, iz službenih obzira k sudbenom stolu u Zagrebu, te Bogoslova Sachsa, kod kotarskog suda u Karlovcu, uslied vlastite molbe ka kotarskom sudu I. u Zagrebu.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je naizmjence advokate dra. Sigismunda Weissa u D. Tuzli i dra. Maksa Rotha u Brčkom.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Herman **Hofbauer** gostioničar u Belovaru	Kr. sudbeni stol u Belovaru	Luka Margetić kr. sudbeni viećnik I. r.	10. siečnja 1901 br. 108 gr.	Josip Schwab posebnik u Belovaru	Dr. Ivan Winter odvjetnik u Belovaru	14. veljače 1901	21. veljače 1901

Oglas.

P. n. gospoda članovi pravničkoga družtva pozivaju se, da izvole doći u **redovitu glavnu skupštinu** pravničkoga družtva u Zagrebu, koja će se obdržavati

u subotu 23. veljače 1901. u 4 sata poslie podne

u sveučilištnoj sgradi u sobrnici profesorskoga sbora pravo- i državoslovnoga fakulteta (I. kat desno).

Dnevni red glavne skupštine biti će:

1. Čitanje izvješća odborskih.
2. Ustanovljenje proračuna za godinu 1901.
3. Izvješće revizora o pregledanju družtvenih računa.
4. Izbor predsjednika, šestorice odbornika, dvojice revizora i dvojice zamjenika im.

(Ove godine odstupa prema pravilom cieli družtveni bureau.)

Upravni odbor pravničkoga družtva u Zagrebu.

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

3. Neprimjereno stanje procesualnih organa — sudaca i odvjetnika — sa gledišta provedbenoga jest neizpravnost samo po sebi, nu funkcioniranje njihovo t. j. praktikovanje, primienjivanje procesualnoga normativa još je manje izpravno. To praktikovanje imade se sada izpitati samostalno, dakle ne kao posliedak manjkavosti organa.[81]

Sravni li se praksa privremenoga postupnika sa praksom austrijskoga sumarnoga,[82] nema sumnje, da su se Austrijanci više iznevjerili intencijama pravotvorca. Učestvovanje sudca austrijskoga kod instrukcije jest iznimka, kod nas pravilo. U Austriji naime bijaše se uvukao običaj, da stranke, u koliko ih ne zastupa odvjetnik, parbene govore i diktiraju i[83] pišu, uslied čega bi sudac ponajviše tek nakon usklade spisa razabrao,[84] da ureduje u stanovitoj parnici. Da pod takim okolnostima ne bijaše do usklade spomena o kakoj njegovoj manudukciji, inkviziciji ili procesualno-ravnateljskoj djelatnosti, dotično o njegovom učestvovanju pri „ćeranju procesa", razumije se samo sobom.[85] Kod nas se nasuprot nigda pomišljalo nije, da se

[81] Vidi u nazočnom poglavlju pod D. principio. — Da se upozna organizam, valja proučiti anatomiju *i* fiziologiju njegovu. Provedbeni je organ i pravosudna uprava, u koliko stvara preduvjete provedbe pak se u toliko može uzeti i na nju obzira, u koliko je baš nuždno, da se naročito istakne. U funkcioniranju organa dakako po osobitoj naravi sudovanja samo sporedno dolazi u obzir. Vidi „treći dio".

[82] Iz kojih se razloga to može, odnosno mora, vidi primj. 1. nazočnoga poglavlja, zatim odsj. C. istoga.

[83] Cf. *Dr. C. W.* Das Summarverfahren in der Praxis, l. c. str. 492. „Ein Schriftführer wird zu allen diesen Akten (sc. Instruktion und Ergänzung), mit Ausnahme des Zeugenverhörs, nicht verwendet. Wozu wäre derselbe auch nothwendig? Kommen die Parteien je in die Lage, bei der Tagfahrt selbst Protokollarreden zu erstatten (jer je odvjetničko zastupstvo pravilo u praksi, vidi primj. 91. nazočnoga poglavlja.), so wird von ihnen einfach selbst das Protokoll niedergeschrieben;" Cf. *Dr. Johann Jirák*, u Gerichtshalle od god. 1883, br. 101., str. 502.

[84] Cf. *Dr. C. W.* ibid. „Der Summarprocess fängt für den Richter erst dann zu existiren an, bis der inrotulirte Akt sich unter seinem Einlaufe befindet".

[85] Cf. *Dr. C. W.*, l. c. str. 491. „Das Summarverfahren in der Praxis, ist . . . . ein komplizirtes, verwirrtes schriftliches Verfahren ohne jede richter-

Digitized by Google

ročiste obavi bez intervencije sudbenoga perovodje — činjenica dakle, koja, abstrahirav da sprečava nepodobštinu, nastajuću odatle, što protokolaciju t. j. djelatnost **oblastno**-procesualnu[86] vrše stranke, — sili sudca, da bar u onim slučajevima diktira glavom zapisnik, gdje stranka nije zastupljena po odvjetniku. Čim pak diktira, eto prilike za manudukciju, inkviziciju i ravnanje, odnosno „ćeranje" procesa — prilike, koju sudac već u vlastitom interesu upotrebljuje.[87] Što se sada tiče parnica, u kojima se stranke služe odvjetnikom, nismo dakako bolji od Austrijanaca, jer kao što je kod njih

liche Leitung . . . ." Ullmann, str. 379. „ . . . . gestaltete sich dieses neue Verfahren (sc. der Summarprozess) zu einer Prozedur, die sich nur durch Aeusserlichkeiten von dem allgemeinen Verfahren unterscheidet, ...".

[86] Spada pod pojam potvrdbene vlasti suda (cf. primj. 7. I. pogl. I. dio), na čemu ništa ne mienja, što ju možda vrši funkcionar, koji nije sudac u užem smislu, van (zapriseženi) dnevničar ili „pomoćni sudac". (Cf. §. 188. car. patenta od 3/5 1853. kom. 26, br. 81. d. z. l. i naredba minist. pravos. od 17/12. 1854. br. 14.209., k tome Canstein, Lehrbuch I. sv. str. 168. i Ullmann, str. 25. sqq. Cf. i Haimerl, Die Verfassung der Civilgerichte in Oesterreich, I. odsj. str. 62.) Potonje je u njemačkom postupniku redovito slučaj („Gerichtsschreiber") a u francuskom dapače u načelu izključivo (greffier"), pa zato ipak njemački Gerichtsschreiber spada medju „gerichtliche Aemter". (Cf Wach, Handbuch, str. 316—321; Schmidt, str. 167. sqq., naročito str. 167.: „ . . . . bestätigt sich, dass das Reichsrecht den Pflichtenkreis der verschiedenen gerichtlichen Behörden nicht nach der qualitativen Verschiedenheit der prozessualen Funkzionen abgesteckt hat . . . Vielmehr ist die grundsätzliche Erwägung massgebend, dass die Gerichte die schwereren und verantwortlichen Funkzionen, ... Gerichtsschreiber die leichteren und mehr mechanischen vorzunehmen haben.") a u Francuskoj greffier medju „auxiliaires de la justice." (Cf. Bonfils, str. 37, 46 sqq. Boitard, I. sv. str. 52. sqq. Garsonnet, I. sv. str. 352, sqq. Camuzet, str. 41. sqq.) Po našem postupniku nije ročistni perovodja niti vlastonoša niti urednik, van jedno od oblastno-uredovnih svojstva sudca u užem smislu. Da se od potonjega po fizičkoj individualnosti razlikuje, ne izključuje toga shvaćanja, jer sudac u užem smislu može biti i višebroj fizičkih osoba, nu da i nije, perovodja je, uočen kao zasebna individualnost, orudje, sredstvom koga sudac u užem smislu vrši neke svoje funkcije. Istu uslugu, što ju po našem postupniku vrši ročištni perovodja (diktando-sastavljanje zapisnika), mogao bi (dakako po vriedećem postupniku još ne) mnogo savršenije, dapače odveć savršeno obavljati i fonograf. (Vidi II. i III. dio.) Samo je prividno samostalan sjedjnički perovodja („protokolista" cf. §. 181. a i 182. car. patenta od 3/5. 1853 etc.), koji doduše ne sastavlja zapisnika diktando, ali zato predsjednik može njegov sastavak „popraviti i popuniti" (cf. §. 182. car. pat. od 3/5. 1853 itd.): očito dakle još manje samostaluosti, nego kod ročištnoga perovodja, budući ovaj bar mehanizam perovodstva (pisanje) vrši izključivo, dočim kod onoga može i sudac (predsjednik) za perom posegnuti.

[87] Jer tada daje instrukciji pravac, koji se vidi njemu najshodniji ne samo sa gledišta stvarnoga, nego i obzirom na to, da se čim prije rieši jednoga poslovnoga komada.

Digitized by Google

donašao odvjetnik gotov zapisnik iz svoje pisarne,[88] tako se radi i kod nas.[89] Istina, kod nas odvjetnici običavaju ne riedko i na ročištu diktirati,[90] ali tim nisu nimalo bliže nakani pravotvorca, nego onda, kada zapisnik donesu gotov. Medjutim ću jedva pogriešiti, ako uztvrdim, da odvjetničko sastavljanje, odnosno diktiranje zapisnika kod nas nije tako često, kao u Austriji, jer izgleda, kao da se kod nas razmierno manje stranke — u ustmenom postupku — služe odvjetničkim zastupstvom, nego li u Austriji,[91] uslied čega je naš sudac primoran, da razmjerno češće udioničtvuje u instrukciji.[92] Uzmu li se sada ujedno oba pojava, koja našoj praksi idu u prilog: redovito pisanje zapisnika po sudbenom perovodji i razmjerno riedko odvjetničko zastupstvo, može se u istinu ostati kod gornje tvrdnje, da naime praksa hrvatskoga sudovanja točnije ostvaruje namisli

[88] Cf. *Dr. C. W.*, l. c. str. 490., koji živahnim bojama crta cielu tu proceduru. Jirák, l. c. str. 502., koji razlaže, kako su odvjetnici upravo primorani, da kod kuće sačinjaju sudbene zapisnike. Ullmann, str. 379. Menger, str. 91., primj. 12., obzirom na svoje nazrievanje o abrogatornoj moći običaja: „Durch das . . . erwähnte abrogirende Gewohnheitsrecht ist der ganze Charakter unseres Protokollarverfahrens vollständig umgestaltet worden."

[89] Javna tajna, za koju i pravosudna uprava dobro znade. Vidi primj. 65. nazočn. pogl.

[90] To u Austriji radi protupravne neobstojnosti sudbenih perovodja bijaše većinom nemoguće. Cf. *Dr. C. W.*, l. c. str. 491: „ . . . . man würde einen solchen Vertreter insbesondere in den Hauptstädten ganz verdutzt anschauen, welcher an den Referenten das Ansinnen stellen würde, die Protokollarrede einem Schriftführer zu diktiren". Jirák, ibid. str. 502. Wagner, l. c. str. 17. govori samo o nedovoljnom broju pisarskoga osoblja kod naših sudova ali ne poriče njihove intervencije.

[91] U Austriji se je i kod sumarnoga postupanja u pravilu rabilo odvjetničko zastupstvo. Cf. *Dr. C. W.* u Gerichtshalle od god. 1884., br. 1. str. 1. Razlog će ležati ne samo u pogriešnom shvaćanju i provadjanju austrijske judikature (vidi tekst k prim. 136. i dalje nazoč. pogl.), nego i u okolnosti, što u Austriji imade više gradova — obljubljenih sjedišta odvjetničkih, — što su gradovi komunikacijama bolje pristupni ladanju i obratno te što je konačno i pučanstvo Austrije (abstrahirav možda od „pasivnih pokrajina", koje ipak ne mogu biti mjerodavne) u povoljnijem imovinskom položaju, po kom se odvjetnička pomoć lakše podnosi.

[92] Cf. Statistika gradj. prava. str, XIX. koja žalibože nije obratila dovoljne pozornosti tome važnome pitanju, već samo konstatuje, da se parnice „gotovo izključivo vode ustmenim postupkom bržim i jeftinijim već stoga, što se u pismenom postupku stranke moraju služiti odvjetnikom". Odatle bi se možda u nekoliko dalo ključiti, da se kod nas odvjetničko zastupstvo razmierno malo rabi, ali dok ne bude točnih statističkih podataka (ne zaključaka), osnivam ja svoj nazor o riedkosti odvjetničke intervencije poglavito na pomanjkanju nekih predpostava, spomenutih u prediućoj primjetbi 91., zatim na vlastitom opažanju i konačno na ubaviestima, crpanima od praktičara neposredno.

*

Digitized by Google

pravotvorca, nego su to činili sudovi austrijski kod primienjivanja svoga postupnika sumarnoga.

Kraj take — razmierno — povoljne predpostave ukazuje se naša praksa i onda u povoljnijem svietlu, kada se posmotri sa gledišta odgadjanja ročišta i nadopunjivanja instrukcije.[93] Jer sudac djelotvorno uče-

[93] Kako bijaše u Austriji, cf. *Dr. C. W.* u Gerichtsh. od god. 1883. br. 99. i 100. str. 491. sqq. „Die meisten Tagfahrten sind .... blosse Verlegungstagfahrten". „So geschieht es fast durchschnittlich, dass zwischen den einzelnen Reden 2—10 solcher unnützer Verlegungen im Mittel liegen, ohne dass je von Seiten des Richters auf die Erstattung in der Sache gedrängt würde". „Sobald das Zeugenprotokoll exhibirt ist, wird die Ergänzung der Verhandlung in irgend einer Richtung angeordnet. Zur Ergänzungsverhandlung erscheinen die Parteivertreter und beginnen in der oben angeführten Weise einen neuen Process, in welchem sie selten weniger als vier Reden, manchmal aber sechs und noch mehr Reden wechseln, das, was im Prozesse bereits vielfach erörtert und vorgebracht worden war, wiederholen; gewöhnlich aber die Punkte, bezüglich welcher die Engänzung angeordnet worden war, gar nicht berühren, oder zum Mindesten nicht deutlich beantworten. Der Richter sieht sich daher nach geschlossenem Ergänzungsverfahren nicht selten genöthigt, eine neuerliche Ergänzung anzuordnen". Jirák, l. c. str. 502. veli pozivom na predstojeća izvadjanja: „Es ist ausdrücklich zu konstatiren, dass einzig und allein die richterliche Praxis alle diese Mängel verschuldet hat." Posilović, l. c. str. 651. sqq., govoreći o praksi privremenoga postupnika, malo je površan, jer nimalo ne lučeći, da li odvjetnik intervenira ili ne, opisuje tok instrukcije ovako: „Uzme li se pako pobliže razmatrati sadržaj, uvršten u zapisnik, naći će se u njem obzirom na postojeću eventualnu maximu: prepori stranaka ob okolnostih po njih navedenih, ponude dokaza ob okolnosti, koje protustranka možda ni ne kani niekati, direktan dokaz i protudokaz, ter prepor o pripustivosti i nepripustivosti istog dokaza možda i glede posve neodlučnih za parbu okolnosti, prigovori stranaka u formalnom pogledu, prepori stranaka o materijalnom pravu, koje bi se u odnosnom preporu imalo uporaviti; osobito se običaje svašta poreći, da ne nastane odatle za protustranku kakova korist (§. 22. gppa.): tako se opreza radi običaje sav navod protustranke u prijašnjem govoru sadržani rekapitulovati i poreći. Kolike suvišnosti i čemu toliki chaos navoda, dokazala, prigovora itd.?" Abstrahiram, da Posilović tude eventualnom principu upisuje u grieh efekata, kojih on ni po najprostranijem svom shvaćanju nema, (Cf. J. A. M. Albrecht, Die Ausbildung des Eventualprinzips im gemeinen Civilprozess, str. 74. Martin, str. 203. sqq. Osterloh, str. 52 sqq. Wetzell, str, 964. sqq. Renaud, str. 202. sqq. Heimbach u Weisker's Rechtslexikon sv. 8. str. 678.—681. Hans Karl Briegleb, Einleitung in die Theorie der summarischen Prozesse. str. 72. sqq. Dr. A. Leonhardt, Das Civilprozessverfahren des Königreichs Hannover, str. 114. sqq. Isti, Zur Reform etc., sv. II. str. 37. sqq. Dr. Karl Birkmeyer, u Holtzendorfovu Rechtslex. I. sv. „Eventualmaxime. Schmidt, str. 65. sqq., 296 sqq. Dapače ni Menger, §§. 26—28., koji ga sigurno prostrano shvaća: — cf. proti njemu Canstein, Rat. Grundlagen, str. 203. sqq. — ne ide preko stanovitih granica. U čem

Digitized by Google

stvuje, svakako je veća vjerojatnost, da će stvar brže i podpunije instruirati, pošto tim načinom štedi vrieme i smanjuje vlastiti posao. Kada se već jednoč ovoga lati, nerado ga odgadja, budući medjutim štošta pozaboravlja pa bi se morao iznova upućivati. Osim toga, budući glavom instruira, smjesta se te reč bi ujedno upućuje o subjektu i objektu dokaza, o razpoloživim dokazalima i njihovoj pripustivosti pak je u stanju, da provedbu dokaza preduzme, dotično priredi, pospješno te izcrpivo. Najposlie ako sudac u instrukciji živo učestvuje, već tada dobiva neku približnu duševnu sliku o osnovi rješitbe, kojom će postupak da okonča; tu si sliku u dokazivanju — ako ga bude — popuni, rektifikuje i tako u presudnom stadiju bez potežkoća i gubitka vremena ureduje. Stoga ne iznenadjuje, ako u parnicama, provedenim bez odvjetničke intervencije, manje dolazi do popunjenja, ukidanja postupka i preinake rješitaba sredstvom pravnih liekova i što je tude uporaba povrata svedena na minimum.[94] Ne smije se okrom toga previditi, kako intenzivno sudjelovanje naših kotarskih sudova[95]

---

se u ostalom sastoji pogriešno shvaćanje principa eventualnosti, cf. Dr. L. von Bar, Das Beweisurtheil des germanischen Prozesses, str. 250. Protokolle der Kommission zur Berathung einer allgemeinen Civilprozessordnung für die deutschen Bundesstaaten, str. 5226 sqq.), očito je, da se njegovo opisivanje može odnositi samo na onu instrukciju, kod koje sudac ne učestvuje, dakle na slučajeve, koji kod nas razmierno česti nisu — vidi preiduće primj. 91. 92. i tekst k njima kao i tekst k nazočnoj primjetbi, — radi čega i njegov zaključak „nuždne su ipak često odgode zbog objestnih, izmišljenih, kadšto posve nevriednih prigovora stranaka“ samo manjim dielom stoji. Vidi i tekst poslie prim. 93. Cf. Wagner, l. c. str. 17.

[94] Cf. Zo ovu tvrdnju takodjer ne mogu navesti statističkih podataka iz razloga, označenoga u preidućoj primj. 92. Cf. Statist. gradj. prava, str. XXI.—XXIII., koja konstatuje doduše, da se stranke poprieko tek u jednoj četvrtini slučajeva uticahu banskom stolu a osude kotarskih sudova sve manje bivaju ukidane, odnosno preinačivane, dočim na pitanja, dali su stranke bile odvjetnički zastupane ili ne, dali je odredjivano od više instancije popunjenje ili je potonje samo prva molba propria initiativa preduzimala, odgovora nema. Ja medjutim tvrdnju svoju držim osnovanom, iz istih, dotično analognih razloga, koje sam objasnio u prediućim primjetbama 91. i 92. — Što se tiče drugoga diela tvrdnje, da se naime kod judicija bez odvjetničke intervencije povratno postupanje svadja na minimum, jedva ju je potrebno napose podkriepljivati, kad se uvaži, da povrata ob culpam procuratoris i onako odpada, da onoj ob terminum elapsum najčešće povoda daje odvjetnik („njegovo pisarničko osoblje“), dočim su si gledom na povratu ob noviter reperta sudačko učestvovanje pri instrukciji i odvjetničko zastupstvo u najgorem slučaju jednaki.

[95] Pošto se ustmeni protokolarni postupak ogromnim dielom vodi kod kotarskih sudova, to ja kod ocienjivanja sudačke intervencije imam obzira poglavito na njih. Istina, i sudbeni se stolovi razmierno dosta imaju te forme postupanja držati (cf. §. 7. pppa. te primj. 12. nazoč. pogl.), ali funkcionizam zbornih sudova donosi sobom, da je njihova ustmenost-protoko-

Digitized by Google

kod instrukcije povoljno upliva na okončavanje parnica nagodom.[96] Poznato je a i pojmivo, da odvjetnik redovito samo onda teži za nagodom, ako je osvjedočen, da parnicom neće uspjeti. Stoga ponajviše take sudbene nagode ni nisu nagode u pravom smislu rieči t. j. „pogodbe obnovne, kojima se ustanovljuju prava **sporna ili dvojbena**“,[97] nego onake pogodbe, kojima se neosporiva i nedvojbena nepráva napuštaju, uz što manje štete i sudbenoga troška. Sudac, stojeći objektivno naprama obadvije stranke, uzrokuje dakle nagoda i u onim slučajevima, gdje si jedna i druga stranka imade šta „zamjenito dati, učiniti ili propustiti“.[98]

Donekle manje u duhu pravotvorca postupaju naši viši sudovi, naročito banski stol. Prečesto ukidaju nižesudni postupak.[99] Često ukidanje samo po sebi nije dakako neizpravnost, jer ako su predpostave tome dane, moraju ukidati uviek i svaki put, bez obzira na posliedice. Ali pogrieška je u tom, što se dosta puta ukida, kada tih predpostava nije. Ukida se ne samo radi bitnih, nego onako po prilici i radi nebitnih ništetnosti. Da se tim postupanje zateže, poskupljuje i komplikuje, ne treba tek dokazivati, prem se nalazi nešto malo praktičara — svakako ne odveć umnih — koji

---

larnost bitno različna od inokosne, jer dočim kod potonje sudac, koji vodi postupak, i rešava, to ga kod sudbenoga stola referenat vodi a rešava posve druga sudačka individualnost, naime kolegium. (Cf. §§. 188. sqq., 160 sqq. car. pat. od 3/5. 1853. itd.) Cf. Menger, str.) 394. sqq., koji taku proceduru nazivlje „ustmeno-posrednom“.

[96] Statistika gradj. pravos., str. XIX., po kojoj je postotak kod kotarskih sudova sklapanih nagoda (u razdobju od god. 1883—1894.) „dosta visok“: minimum 31·4%, maximum 56.2%. Uzme li se ta činjenica u savezu sa činjenicom, da kotar. sudovi većinom bez odvjetničke intervencije ureduju (vidi prediduće primj. 92. sqq. i tekst k istima), to moramo taj povoljni uspjeh pripisati učestvovanju sudačkom pri instrukciji.

[97] Cf. §. 1380. o. g. za. S toga je neizpravno i od strane sudova, kada u takim slučajevima pripuštaju nagodu, pošto ipak predleži submisija, koja se ima osudom riešiti cf. §. 45. al. 1. Schuster, str. 266. sqq. O pojmu submisije te razlici od priznanja cf. Canstein, Lehrb. II. sv. str. 118 sqq. Cf. i Ullmann, str. 342. sqq. Dakako, ustanovu citiranoga zakonskoga mjesta nije težko izigrati — cf. n. pr. Schuster, str. 268. —, nu odvjetnik, koji tako radi, morao bi misliti, da time uvjerenju o potrebitosti svoga sudjelovanja ne doprinosi.

[98] Da i sudac znade predaleko ići, vidi tekst iza primj. 64. nazočnoga poglavlja.

[99] Cf. Statistika gradj. pravosudja, str. XXII. „Po brojevih ovih potvrdjujuće su rješitbe kr. banskoga stola iznosile redovito oko 50% svih tih rješitaba. Za njima znatno su svojim postotnim dielom (25—33%) zaostale rješitbe ukidajuće, al je ovaj svedj za kojih 10—15% viši od rješitaba preinačujućih osude kotarskih sudova“. Doista nepovoljno stanje, za koje ne nalazimo nikake utjehe u tom, što je u Austriji (cf. Statistika gradj. pravos., ibid.) jedva povoljnije — *bilo*.

Digitized by Google

u tom ukidanju „durch die Bank“ nazrievaju tragova višesudnoga oštroumlja. Medjutim se mnogo više oštroumlja traži za razlikovanje bitnih ništetnosti od nebitnih, dočim se nakana pravotvorca, da se postupak ukida samo radi prvo spomenutih, i bez osobitoga oštroumlja, ali dakako samo uz znanstveno upoznavanje procesualnoga normativa daje razabrati.[100] Lagana je stvar, postupak do toga i toga procesualnoga čina, možda sve „do prve odluke na tužbu“ ukinuti, ali za sudovanje je to riedko kada dobar znak, najmanje naravno onda, kada nije u skladu sa namisli zakonodavca. Možda ne u tolikoj, ali svakako u osjetljivoj mjeri napredne misli legislatora ostaju neplodnima radi brze pripravnosti viših sudova, da odredjuju nadopunjenja.[101] Gdje odvjetnici redovito instruiraju, kao što je u Austriji bilo, može to imati nekoga osnova,[102] jer oni pokraj svega izobilja parbenih govora znadu i običavaju biti nepodpuni te ili u nižoj molbi ili po odredbi više, a možda i u jednom i u drugom slučaju jedva da ne dodje do nadopunjenja, nu kod nas odvjetničko zastupstvo u ustmenom postupku nije pravilo,[103] van iznimka. Nadopunjenja po višoj odredbi ipak i u tom potonjem slučaju jesu u zakonu osnovana samo onda, „ako se glavna stvar po nedostatcih postupka neda riešiti temeljito i ako se od nastavljene razprave s vjerovatnošću može očekivati uspjeha.“[104] Važna ova i toli razumljiva odredba kao da je došla u zaborav.

Krivo bi medjutim bilo, kada bi se neosnovano ukidanje i nadopunjivanje nižesudnoga postupka samo u grieh upisivalo višim sudovima,

[100] Od doslovnoga tumačenja nema tu pomoći, dapače niti proučavanje „pojedinih zakonskih ustanova“ (Rušnovljev ideal, vidi primj. 152. nazočn. pogl.) jedva više vriedi, pošto su „pojedine ustanove“ privremenoga postupnika o ništetnostima netočne (cf. §. 339. koji bi imao ex professo prikazati bitne ništetnosti, sa §-om 343. al. 2., koji onako mimogredce spominje nebitne; ne znamo iz §-a 339., što su bitne „mane od veće važnosti“, dosliedno još manje iz §-a 342. možemo znati, koje su nebitne „mane od manje važnosti“) te se po gdješto kao da ne pokrivaju (cf. §. 339. sa §-om 342. al. 1.), povrh toga se ne zna iz „pojedinih ustanova“, dali su ništetnosti kaki osobiti osnovi za napadanje postupka, ili se pak slievaju ujedno sa napadajnim osnovima ostalih pravnih liekova (cf. §. 330., §. 333. a sigurno je, da se i utok, može rabiti radi „mana“, bile ove od veće ili manje važnosti: cf. §. 308. u savezu s §§. 319., 320.) i t. d.

[101] Statistika gradj. pravos. toga ne čini posebnim predmetom svojih promatranja, van samo razlikuje potvrdjujuće, preinačujuće i ukidajuće rešitbe. Cf. str. XXI. sqq. i tabelu XII. na str. 229. Vidi prediduću primj. 94. nazočnoga poglavlja o vjerodostojnosti gornje tvrdnje u tekstu.

[102] Cf. primj. 92. nazoč. poglavlja i u primj. 91. citirano mjesto iz dra. *C. W-a.*

[103] Cf. primj. 92. nazočn. poglavlja.

[104] Cf. §. 330. al. 2.: očito izliev iste zakonotvorne ideje, kao i §. 339. al. 3. Cf. k tome i Schuster, str. 634.

Digitized by Google

jer nema dvojbe, da se to ne čini svaki put baš iz razloga, što se ignorira ili hoće ignorirati procesualna odredba, nego da se pomogne biednom kome parbeniku, za koga inače ne vojuje neumoljivi ius strictum. Iz obzira čovječnosti rado potisnu oni postupak na stranputice pa se neda ni poreći, da time nebi pružali častnoga dokaza o visokoj etičkoj vriednosti svoga mišljenja, ali sudovanje prema procesualnim normama to nije, jer ove zahtievaju primienjivanje prava, ničega drugoga.[106]

Imade u privremenom postupniku napokon i takih, na pospiešenje, pojednostavljenje i pojeftinjenje procesa — ustmenoga ili pismenoga — smierajućih uredaba, koje i viši i niži sudovi previdjaju ili u najboljem slučaju vrše bez dovoljne energije. Jesu to represivna sredstva proti procesualnoj obiesti i kalumniji.[107] Dosta je neobično, ako se toga radi temerose seu calumniose litigans osudi na naknadu parbenih troškova protivnika, dočim o globljenju ili civilno-procesualnom zatvoru jedva ima govora. To isto se može po prilici reći o uporabi sredstava proti zloporabi pravnih liekova, bilo redovitih bilo izvanrednih.[107] Jedva da se po koji put više sudište odluči te odmjeri malu kaku globu, dočim niži sudovi proti odvjetnicima u takim slučajevima ništa ne preduzimlju. Ako niži sudac očitom svojom krivnjom uzrokuje pravni liek ili donese nepodpunu rešitbu,[108] redovito se pronadje, da „očite krivnje nije". Sasvim protuzakonitim načinom ne nalaže se **ex officio** stranci ili zagovorniku njezinu, da protivniku nehajstvom ili pometnjom prouzročene troškove odgode naknadi,[109] i opet se čisto protuzakonitim načinom „krivac radi obiestnoga umnožavanja ročišta **osim toga** kriepko ne kazni."[110] Kod dozvoljavanja odgode ročišta slabo se gledi na zakonske[111] predpostave dozvoljivosti a u pismenom po-

[105] Cf. §. 46. zak. od 3. svibnja 1853 (poslovni red) itd. Dr. Fr. J. Spevec, O pravu i pravednosti, predavanje u pravničkom družtvu, odštampano u „Mjesečniku" od god. 1896. str. 385—410., — nazvao bi to primienjivanjem „pravednosti", što načelno osudjuje, osobito str. 398. sqq. U interesu bistrenja pravne terminologije mora se žaliti, da je u učenoj svojoj studiji previdio razpravu Stevana Popovića, Civilno nepravo ili civilna nepravda, u „Mjesečniku" od g. 1888., str. 75—81, 115—128. Cf. Bluntschli, 4. izd. I. sv. str. 563. sqq. — U primj. 15. pogl. I. citiran je Bluntschli po 2. izdanju; u četvrtom se izdanju tamo citirano mjesto nalazi I. sv. str. 559. sqq.; i daljnji citati crpani su iz 4. izdanja. — Cf. Dr. Leopold Pfaff und Dr. Franz Hofmann, Commentar zum österr. allg. bürg. Gesetzbuche, I. sv. I. odsj. str. 206—211. „Billigkeit".

[106] Cf. §. 588. pppa. u savezu s §-om 573. princ. i al. a. pppa.

[107] Cf. §§. 352., 371., 364. pppa. te §§. 39., 40. odvj. reda.

[108] Cf. §§. 316., 342. al. 2. te §. 351. al. 2. pppa.

[109] Cf. §. 44. al. 1. pppa.

[110] Cf. §. 44. al. 2. pppa.

[111] Cf. naročito §§. 39., 41—43. pppa.

Digitized by Google

stupku možeš sasvim udobno podnašati rokovnice, dokle hoćeš,[112], [113] te jedinu promjenu u monotoniju vječitoga dozvoljivanja novih rokova donese promašenje roka za podnos rokovnice, jer onda se malo povrate poigra. Prava je sreća, da je uporaba pismenosti na minimum spala.

O provedbi ovršnih propisa privremenoga postupnika nema razloga govoriti, pošto je tude novelama poodavno već poskrbljeno za boljak; što se tiče provedbe tih novela, biti će govora na svome mjestu. Pošto ipak novele nisu načelno ništa promienile na devolutivnom efektu pravnih liekova, to su u toliko mjerodavne i za ovrhu odredbe privremenoga postupnika pa se u provedbi istih ne čini od strane naših sudova nikaka razlika, da li se podnašaju za iudicija ili ovrhe. Dapače bi se smjelo tvrditi, da im ova potonja i pruža najmilije prilike za ukidanje.[114]

4. Moguće, da se u provedbi pojedinih uredaba a po gotovu pojedinih ustanova privremenoga postupnika radi sad više, sad opet manje u duhu pravotvorca, nego je to razloženo u prediducim opažanjima,[115] nu to ni nije toliko mjerodavno za prosudjivanje djelatnosti naše judikature pri provedbi, koliko pitanje, da li ona (sc. judikatura) cielokupni sustav privremenoga procesa kao jedinstvenu namisao pravotvorca shvaća i primienjuje u duhu onom, u kom je bio naumljen? Jasno je naime, da se pojedini instituti i propisi pravnoga kakoga normativa mogu savršeno te istinski shvatiti, dakle i primieniti, samo onda, ako se uoče kao izlievi vrhovnih principija, iz kojih je potekao sam normativ.[116] Ja tvrdim sada i odmah ću nastojati dokazati, da se je duh privremenoga postupnika za našu judikaturu odmah s početka rasplinuo i da su dandanas, kao već i

---

[112] Cf. §. 95. al. 2. pppa.

[113] Praksa, ocrtana u tekstu izmedju primjetaba 109. sqq., ne može iznenaditi, kada i bolji sudci, kao što je Bišćan, l. c. str. 63. misle: „Do stranaka je i njihovih zastupnika, da se ročišta bez potrebe ne odgadjaju, a dakako i do sudca je, da nastoji (zar samo nastoji?), da priepor na jednom ročištu razpravi i da bez važnoga razloga ne dopusti odgode ročišta. Do stranaka je, da se služe ustanovom §. 95. g. p. p., koja dozvoljuje, da se mogu proti podnašanju rokovnica od strane protivnika nečno očitovati: a dakako i do sudca je, da podnesene rokovnice strogo prosudi" — *strogo odbija:* to je u duhu zakonodavca. Cf. Rušnov, Tumač, str. 107., 108., kao i str. 67., koji to mnogo korektnije shvaća. Vidi u ostalom nazočno pogl. tekst iza primj. 129.

[114] Cf. naročito zakon od 17./12. 1876, sborn. g. 1877., br. 1. kom. 1., a pobliže u „drugom dielu". Glede vjerodostojnosti gornje tvrdnje, u koliko se tiče judikature, vriedi analogno u primj. 94. nazoč. pogl. rečeno.

[115] Dozvoljujem, da moja osobna promatranja (vidi n. pr. primjetbe 94., 101., 114.) mogu biti netočna: cf. „prvi dio", I. primj. 16.

[116] Čim dakako još nije rečeno, da su ta principija kod interpretacije izključivo mjerodavna.

Digitized by Google

dosta vremena prije, našemu sudstvu mjerodavna principija postupnika jozefinskih.

Da se razabere duh civilno-procesualnih zakona, ne smiju se oni smatrati samostalnom kakom tvorbom, nego sastavinom one državne uredbe, kojoj po svom predmetu spadaju t. j. sastavinom civilnoga procesa. Ovaj potonji takodjer ne bitiše sam po sebi, već kao jedna od sastavina obćega državnoga bita.[117] Kao taka se ne može nalaziti u protuslovlju sa svrhom države, van joj se mora podrediti, za njezino ostvarenje u potegnutom si krugu doprinašati, jednom riečju u duhu aktualne vladavine[118] bitisati i očitovati se.[119] U koliko se sada svrha države pravno obilježi, nije ni duh civilnoga procesa drugo, van pravno obilježena ratio civitatis[120] pogledom na sudačku zaštitu konkretnih privatno-pravnih interesa. Uslied toga duh civilnoga procesa ne može ležati u samom civilnom procesu, po gotovu ne u pojedinoj od njegovih sastavina — normativu ili provedbi; on leži izvana,[121] oko civilnoga procesa te ga obuhvaća, dotično ga ima obuhva-

[117] Vidi str. 2. primj. 1. „Mjesečnik" od god. 1901.

[118] Ne vlade.

[119] Vidi str. 7. pri kraju i slied. „Mjesečnik" od g. 1901.

[120] Dakle ne ratio iuris. Cf. i Held, str. 377. primj. 1. Cf. Günther, l. c. str. 704. o razlici izmedju ratio iuris, ratio legis, namisli (Absicht) zakonodavčeve i duha zakonodavstva. Cf. Pfaff nnd Hofmann, I. sv. I. odsj. str. 181. o dozvoljivosti, dotično o neumjestnosti razlikovanja izmedju ratio legis i ratio iuris.

[121] Dosliedno kodifikatorni izražaj duha civilnoga procesa spada u „ustavne i temeljne", ne u „jednostavne" zakone (Cf. o smislu tih „naziva" Bluntschli, I. sv. str. 546. Held, str. 308. sqq, Mohl, Staatsrecht, itd. II. sv. str. 403. sqq., osobito primj. 1. na str. 403. Isti, Encyklopädie, str. 145. sqq. i primj. 2. Georg Meyer, Lehrbuch des deutschen Staatsrechts, str. 400.), kako se ne riedko i zbiva (n. pr. u austrijskim ustavima od 4./3. 1849. i 31./12. 1851. — vidi primj. 1. nazočn. pogl. —, u austrijskom Staatsgrundgesetz über die richterliche Gewalt od 21./12. 1867. čl. X., u ustavu postojaloga sjevero-njemačkoga saveza od 26./7. 1867., čl. 4. br. 13., te u ustavu carstva njemačkoga od 16./4. 1871. čl. 4. br. 13.). Da svaki put nije tako, ništa ne mienja na tom, da duh civilnoga procesa kao pravni pojav jest izlievom obće. pravno ustaljene državne svrhe obzirom na civilni proces, jer konačno se ni ustav kao takav ne mora kodifikovati, pa je zato ipak ustav. (Cf. Mohl, Staatsrecht, Völkerrecht und Politik, II. sv. str. 456. sqq. o „Codifikazionsfrage").

Drugo je pitanje, dali se duh civilnoga procesa, ako jest ustavno uzakonjen, samo iz ustavnoga zakona dade razpoznati. Istina jest, da bi civilno-procesualni normativ kao „jednostavni" zakon imao samo pobliže da razvije odgovarajuće propise ustavnoga zakona (Cf. Mohl, Encyklopädie, str. 145. „Sie (sc. die einfachen Gesetze) haben natürlich in ihren Vorschriften den Geist und den positiven Inhalt der Verfassungs- oder Grundgesetze zu beachten und weiter zu entwickeln".); medjutim se ne smije previditi, da je neprispodobivo lakše, izreći u ustavu kaki legislativno-politički princip, nego

Digitized by Google

ćati, kao što zrak obuhvaća tjelesne stvari. Duh i civilni proces jesu disparatni pojmovi, koji se u metafori „duh civilnoga procesa“ samo slučajno sastaju, ali po svom sadržaju jest onaj prvi spiritualni pojav,[122] dočim ovaj

li ostvariti ga t. j. stvoriti shodni „jednostavni“ zakon i omogućiti primjerenu provedbu potonjega. U Austriji su uzprkos čl. X. cit. temeljnoga zakona o sudačkoj vlasti tek god. 1895. dotično g. 1898. postigli civilni proces na osnovu ustmenosti i javnosti, a prije toga (g. 1873.) samo za razmierno neznatni dio parničenja (bagat. postupak), dočim analogna ustanova ustava od 4./3. 1849. (§. 103.) nije u obće nikada ni ostvarena, dapače ustavom od 31./12. 1851. (vidi primj. 1. nazočn. pogl.) dobrim dielom ukinuta bila. S toga za spoznaju duha civilnoga procesa nije dovoljan studij ovoga ili onoga ustava, nego studij ustavne historije u najširem smislu. Da će se i mimo toga valjati ogledati n. pr. po tranzitornim i provedbenim normama, izjavama sa nadležnoga mjesta itd., razumije se samo sobom i tim više, što ni svrha države nije svedjer jedna te ista a i kada jest, znade se sa raznih i mjerodavnih strana razno i shvaćati. Duh privremenoga postupnika napose — pospješnost, jednostavnost, jeftinoća — dao se je spoznati poglavito proučavanjem ustavne historije monarkije oko god. 1848., ali i proučavanjem civilno-procesualne institucije jozefinske i hrvatsko-ugarske (ove potonje per oppositionem: vidi primj. 5. nazočn. pogl.). Izvanjska vrela proučavanja ostaju i ovdje ustavni i civilno-procesualni normativi itd. pa „motivi“, bilo ustavnih bilo civilno-procesualnih zakona, u obće svi, a naročito sociološki činbenici, koji su mjerodavni za postanak pravnih tvorba. („Pravna sociologija“. Cf. Hennebicq, str. 68—86. Cf. str. 12. „Mjes.“ od g. 1901.) Što se napose tiče „motiva“, dobro veli baron de Locré, Esprit du code de procédure civile, I. sv. str. XIV. („avertissement“): „En effet, qui peut mieux expliquer les intentions du législateur que le législateur lui-même? Et comment ne pas les découvrir ces intentions, quand, les travaux préparatoires sous les yeux, on suit la pensée du législateur dans toutes les transformations qu'elle a subies, depuis le moment où elle n'était encore qu'ébauchée, jusqu'à celui où elle a pris sa dernière forme?“ Medjutim Locré misli ovdje ne samo na duh, nego i na smisao civilno-procesualnih norma (vidi o razlici obajuh pojma sliedeću i prediduću primj. 120), dočim o duhu civilnoga procesa kao cielovite uredbe nema još preciznoga pojma. U ostalom se instruktivno-interpretatorna vriednost „motiva“, odnosno materijalija, ne smije precieniti. Cf. Pfaff und Hofmann, Commentar, I. sv. I. odsj. str. 188. sqq. i primj. 128. na str. 187. Wach, Handbuch, str. 281. sqq. i primj. 8. na str. 268.

[122] Izraz „duh civilnoga procesa“ jest naravno metafora pa kao tropus ne prikazuje misli izravno adekvatnim riečima, van onakima, s kojima se u prvom redu skapčaju druge predstave. Cf. Karl August, J. Hoffmann, Rhetorik, VI. izd. str. 12. sqq. Po tom „duh civilnoga procesa“ ima da prikaže vrhovnu državnu ideju, koja oživljuje cielokupnu uredbu civilnoga procesa te čini, da se pojedine joj sastavine (t. j. normativ i provedba) ne kose, van suglasno doprinašaju sudačkoj zaštiti konkretnih privatno-pravnih interesa. Bez nje je civilni proces, kao tielo bez duše: mrtva tvarina, okvir, u koji možeš metati najraznovrstnije slikarije. Duh civilnoga procesa jest dakle onaj moćni elemenat, koji cielu civilno-procesualnu odredbu nerazlučivo skapča sa svrhom države. Günther, l. c. str. 704. „Geist einer Gesetzgebung ist die Summe der Grundansichten, von denen der Gesetzgeber ent-

Digitized by Google

drugi ostaje bezživotnom skupinom orudja — sredstava[123] u službi prvospomenutoga. Istina, da i ta skupina mora imati svoj vlastiti, samo njoj kao takoj svojstveni, stanovitoj svrsi odgovarajući te napréma njoj djelujući nared, pak bi se u toliko civilnom procesu i bez obzira na njegovu podredjenost pod zajedničku svrhu države dao pripisati neki spiritualni elemenat, nu ovaj nije duh civilnoga procesa, nego duh civilno-procesualne tehnike.

Time je pružen indirektni dokaz, da duh civilnoga procesa nije u civilnom procesu sastavina, ali direktni dokaz može stvar bolje razjasniti. U prediducim se je razmatranjima izpostavilo na konkretnom jednom (austrijskom) sudovanju, da se u provedbi ne nalazi, što se pak tiče normativa, valja znati, da se civilno-procesualni — kao i drugi državni zakoni — sastoje iz zakonskoga sadržaja i zakonske zapoviesti.[124] Onaj prvi jest formulirano pravno pravilo, potonja odredjuje, da mu se valja pokoravati. Ako bi dakle duh civilnoga procesa bio u normativu, mogao bi se nalaziti ili u sadržaju ili u zapoviesti zakona, t. j. morao bi učestvovati na njihovom bitu, a to ipak slučaj nije.[125] Stoga je staro pravilo „zakonodavstvene umjetnosti“,[126] da se u zakone ne uvrštuju dodatci, koji bi valjda

---

weder in einer ganzen Gesetzgebung, oder doch in einem einzelnen Institute ausgegangen ist und die er zwar nicht ausgesprochen hat, die sich aber dadurch als Grundansichten charakterisiren, dass nur dann, wenn man von ihnen ausgeht, die einzelnen Bestimmungen als ein in sich zusammenhängendes Ganze erscheinen“. Obično se rabi tropski taj izražaj samo pogledom na jednu od sastavina joj t. j. pogledom na civilno-procesualni normativ, što se tumači tako, da je ovaj podloga i predpostava provedbe. Cf. Locré, I. sv. l. c. str. XIII. „Tout le monde convient que pour savoir les lois, il ne suffit pas d'en connaître le texte; qu'il faut encore en posséder l'esprit, c'est à dire, saisir les motifs qui ont déterminé le législateur et le but qu'il s'est proposé“. Pod „motifs“ misli očito ovaj put državnu svrhu pogledom na civilni proces. Cf. i Mohl, Staatsrecht etc., II. sv. str. 463., br. 5. Held, str. 393. pri kraju i dalje. Pfaff und Hoffmann, I. sv. I. odsj. str. 170.; 192. sqq. U onom prvom prostranom smislu rabe ga Rudolph von Ihering, Geist des römischen Rechts, III. izd. I. str. 45. Montesquieu, Esprit des lois, izd. od g. 1846. (Firmin Didot Frères), kako to proizlazi iz onih mjesta, u kojima razpravlja o odnošaju zakona „avec les divers êtres“, passim u pogl. 9 - 26., a i inače. Pri tom ne valja previditi, da je Montesquieu u prvom redu sociolog, a onda pravnik.

[123] Cf. Mohl, Staatsrecht etc. II. sv. str. 463. „Niemand kann doch z. B. im Zweifel darüber sein, dass die umfassenden Gesetzbücher Napoleon's ein höchst wesentliches Mittel zur Feststellung der durch die Umwälzung entstandenen französischen Staats- und Gesellschaftordnung sind“.

[124] Cf. Laband, II. sv. str. 4. sqq. Dr. Hermann von Schulze, Lehrbuch des deutschen Staatsrechts, I. Buch, str. 515—520. passim.

[125] O zakonskoj zapoviesti cf. Laband, ibid. Schulze, str. 525—528. i naročito Mohl, Staatsrecht etc. II. sv. str. 428. sqq.

[126] Cf. Günther und Weiser's Rechtslex., 4. sv. str. 755—768. „Gesetzgebungskunst“. Cf. Wach, Handbuch, str. 267. sqq. Mohl, Staatsrecht etc., II. sv. str. 432.

Digitized by Google

imali upućivati o njegovom duhu, a ako se tamo amo i naidje na taku tvorevinu, ili je posliedica slučaja ili jedva oprostivoga nepoznanstva sa elementi zakonodavstva.

Da se unatoč tako jasnom stanju stvari o duhu civilno-prosesualnih zakona krivo sudi, dolazi odatle, što se zamienjuje sa **smislom** istih: velika i temeljna pogrieška, jer smisao je imanentan zakonu, dočim duh leži izvan njega.[127] Smisao zakona se sastoji iz skupnosti onih misli,[128] koje ga sačinjavaju. Dakako, da se ove svaki put smjesta ne razabiru, ali intenzivni dogmatički[129] študij ima prilično dovoljno načina, da ih pronadje a za svaki slučaj se može pribjeći za pomoć proučavanju onih sila, koje su pravu normu stvorile.[130] O bezsmislenim zakonima ne govorim, jer su to samo po imenu. Uviek dakle, kada je dan civilno-procesualni zakon, dan mu je i smisao, dočim se je gore izpostavilo, da je u pogledu duha njegova kao pravilo protivno istina. Odatle sliedi, da onaj primienilac prava, koji poznaje smisao civilno-procesualnoga normativa, ne pozna eo ipso duha njegova, sliedi dakle, da judikatura može podpuno ostati u granicama civilno-procesualnoga zakona a kraj toga se ipak njegovom

---

[127] Günther str. 762. izvadja, da se kod sastavljanja zakona ima paziti samo na to, „ob die Vorschriften, welche das Gesetz ertheilt, dafern sie befolgt werden, wirklich dasjenige hervorbringen, was der Gesetzgeber unmittelbar beabsichtigt, gleichviel. ob dies ein passendes Mittel zur Erreichung jenes höheren Zweckes aller Gesetzgebung (sc. Beförderung des öffentlichen Wohles) ist oder nicht".

[128] Ne rieči.

[129] Cf. o značenju dogmatizma za pravnu znanost Jellinek, str. 15. sqq. To znamenovanje vrlo ograničuje dr. Anton Menger, Ueber die socialen Anfgaben der Rechtswissenschaft, (Inaugurationsrede) „Feierliche Inauguration des Rektors der Wiener Universität 1895/96., naročito str. 31. sqq. Proti Mengeru cf. Spevec u Spomen-knjizi etc. str. XIII. sqq. Cf. Wach, Handbuch, str. 267. sqq. o „dogmatiziranju zakona" — nešto neobična uporaba izraza.

[130] Cf. Stein, str. VII. „Ich soll das Recht nicht in dem studiren, was es ist und was es gilt; das kann ich dem Gedächtniss überlassen und Paragraphen lernen, um sie zu vergessen, sondern ich lerne das Recht wissen in dem, was dasselbe erzeugt" Cf. ipak Jellinek, koji opominje, da metodički sinkretizam nije prikladan za svrhe pravne znanosti. Wach, Handbuch, str. 269. sqq. Spevec, u Spomen-knjizi str. XIV. sqq., koji medjutim (str. XV.) nije na čistu o sadržaju zakona, dotično o njegovoj spoznaji. On veli: „Ne stoji dakle nipošto, da je sadržaj zakona samo ono, što je sastavljač zakona hotio, već naprotiv sadržaj je zakona ono, što kažu riječi zakona u savezu sa svim onim nastojanjima, što jih je imao zakon, odnosno u savezu s budućim odnošajima, kojima ima da služi zakon i koje ima da uredjuje te ga prama njima valja tumačiti". Onda nastavlja: „Zakon je po tom samo ono, što je otjelovljeno u riječima zakona etc.". U prvoj stavci dakle riječi zakona u savezu sa svim onim nastojanjima itd., a u drugoj stavci bez tih nastojanja.

Digitized by Google

duhu iznevjeriti. Proti smislu §. 95. pppa. nije, ako se rokovi 15, 30, 50 i više puta produžuju, jer „sudac ima . . . . . dozvoliti ili uzkratiti produljenje“, ali proti duhu privremenoga postupnika, koji hoće pospješnosti, jest bez sumnje. Proti smislu §. 46. pppa. nije, ako se nadopunjuje instrukcija, dapače ni onda, ako se nadopunjuje opetovano, jer sud „ima . . . . . opažene nedostatke prije rješitbe popraviti“, ali je i te kako proti duhu privremenoga postupnika, jer nadopunjavanja, po gotovu opetovana, idu i proti pospješenju, i proti jednostavnosti i proti jeftinoći procesa. Ti a i mnogi drugi primjeri dovoljno objasnjuju nesuglasice, koje mogu nastati izmedju sudovanja po smislu i po duhu zakona. Nesuglasice te u ostalom nisu nikaka osobitost odnošaja izmedju smisla i duha zakonskoga, van se i inače dadu opažati u odnošaju izmedju svrhe i sredstva-orudja i to uviek onda, kada se potonje rabi bez osvrtanja na svrhu, kojoj ima služiti. Svrha je pojmovno jedna te ne može u isti mah biti druga kaka svrha; ona ima početak i kraj u sebi. Sredstvo-orudje kao tako nasuprot mienja svoj bit prama izvana ležećim obstojnostima t. j. može biti u isti mah sredstvom-orudjem raznih svrha. Stoga je sudac, koji civilno-procesualne norme po smislu im primienjuje a za duh zakonika ne pita, izvržen ne samo pogibelji, da suduje proti duhu svoga vlastitoga procesualnoga zakonika, nego možda u duhu tudjih ili historijskih civilnih procesa

Naš privremeni postupnik — treba li još izticati? — nikada ne bijaše predmetom obradbe, koja bi osim smisla tražila i duh njegov. Kratko vrieme, iza kako ga uvedoše, izadje njemački komentar Schusterov, djelo, iznenadjujuće brzinom svoga nastanka. Njegova nutarnja vriednost, u koliko se tiče historijskih podataka, ne smije se prezreti — i to tim manje, što su legislativni začetci privremenoga nam postupnika dielomice još uviek tamom pokriveni.[131] Dogmatički dio ipak znatno zaostaje te će se naročito pri tumačenju pojedinih ustanova naći dosta praznina: neobradjenih t. j. neraztumačenih mjesta. Istina, uporabom historijsko-filozofičkoga diela, sumarnih pregleda, nalazećih se na čelu svakoga poglavlja te dosta obilnih komparacija sa općim njemačkim te oba jozefinska, dapače sa rimskim pa i francuskim postupnikom, konačno sa austrijskim sumarnim procesom od god. 1845., mogao bi si marljivi čitalac mnogu prazninu i sam popuniti,[132] ali sudcu za to ne dospieva vremena a imade

[131] Mislim poglavito na materijalija, koja, kako imam osnova predpostavljati, obstoje, prem ne u izobilju. Ja sam se za stvar zanimao i zanimam se, nu dosada ne mogoh do njih doći. S toga se čini, da Rušnov, Tumač, str. VI. i VII. („Pripomena“) ima mnogo temperamenta, kada veli: „Ali proučivši točno vrela k našem parbenom postupniku“ ili: „Proučivši točno i svestrano vrela našega pppa. itd.“. Sasvim je dovoljno, ako se prouči ono, do čega se *može* doći. (Vidi primj. 153. nazočn. pogl.).

[132] S toga iznenadjuje, kada Rušnov, Tumač (ibid.) str. VII. veli, da Schustera nije rabio, „jer se je već preživio te jer prieporna pitanja

Digitized by Google

i osim toga razloga dosta, koji uzrokuju, da sudac nije rado svoj vlastiti komentator. Tako se je Schusterovo djelo već s početka slabo moglo rabiti kod našega sudstva te je tečajem vremena postalo „nepraktično". Drugoga djela od znanstvene vriednosti ne bijaše.[133] Stoga se sudstvo naše već za rana obrati radi upute tamo, gdje ju je bez osobitoga truda — kako ono misli — nalazilo t. j. judikaturi austrijskoj.[134] Ova se je po tiesnom unutarnjem savezu, koji obstoji izmedju austrijskoga i našega civilno-procesualnoga sustava,[135] činila posve dovoljnim i sigurnim vrelom, iz koga se bez pogibelji(?) dade crpati.

---

ne tumači, već samo obširno parafrazira ustanove samoga zakona, te se u njem samo ono nadje, što je svakomu jasno (doista?), a nikada ne nalazimo razjašnjenja o tom, što je nejasno i dvoumno". Što se tiče Rušnovljeve daljnje tvrdnje, da Schuster jedini komentira naš postupnik, vidi primj. sliedeću (133.).

[133] Szokolay K., Az uj polgári perrendtartás magyarázata, komentar, koji znatno zaostaje za Schusterovim. Imade još nekoliko djela na madjarskom jeziku (vidi Schuster, str. 65., 66.), koja su (abstrahirav od alfabetičkih i sličnih naputaka) zasnovana kao neka, pobliže neopredieljena te u znanstvenoj obradbi civilno procesualnih normativa jedva zastupana vrst primitivnih tumača; razmierno najveću vriednost imade Wenzel Gusztáv, Ideiglenes polgári perrendtartás etc. On običaje upućivati na slične ustanove hrv.-ugar. postupnika, što je za studij potonjega važno, nu za ppp. bez većega značenja Cf. u nazočn. pogl. C. 2. I ako svako djelo napose mnogo ne znači, nadje se ipak u svakom štošta uporabivoga (dapače se ni alfabetičkim registrima — Kukulyevich njemačkim jezikom — nebi dala poreći svaka uporabivost, naročito u praksi ne) a sva ujedno pružaju ipak nešto pomoći praktičaru. Sve te autore — izuzevši Schustera — osjetljivo nadilazi njemački komentar Sentzov (Dr. Vinzenz Sentz, Die provisorische Civilprozessordnung für Siebenbürgen und die damit vereinigten Theile, erläutert). Žaliti se može, što djelo to nekadanjega učenoga profesora na pravoslovnoj akademiji sibinjskoj ostade u Hrvatskoj nepoznato, pošto je našemu postupniku malone isto tako (vidi primj. 7a 2. al. nazočn. pogl.) tumač, kao i sedmogradskom.

[134] Vidi str. 16. „Mjes." od god. 1901. Karakteristično je, da se Rušnov, kako u „Tumaču" tako i u izdanju „gradj. parb. postupnika" skoro izključivo poziva na riešitbe austrijske vrhovne judikature, dočim naš stol sedmorice vrlo iznimice bude spomenut sa kojim judikatom. Ja sam pokušao, da uporabu austrijskih i hrvatskih rješitaba u oba Rušnovljeva izdanja pppa. te „Tumaču" izračunam te sam dobio sliedeći omjer: austrijskih rešitaba 87%, hrvatskih 13%! Ne jamčim doduše za nepogriešivost svoga računanja (i molim za sveobću kontrolu), ali da našu judikaturu samo mimogred, onako „od nevolje" citira, za to već jamčim. U svom izdanju kazn. postupnika, str. III., veli, ne razlikujući kaznene od gradjanske judikature: „Rješitbe kr. stola sedmorice, u koliko su načelne, ne sadržavaju ništa drugo, nego li ono, što odnosne rješitbe vrhovnoga sudišta u Beču, tičuće se sličnoga predmeta, jer se rješitbâ vrhovnog sudišta u Beču i kr. stol sedmorice drži".

[135] Vidi naročito primj. 7. i 7a. nazočn. pogl. te u obće tekst pod C. i D. princ. ibidem.

Digitized by Google

Austrijska judikatura zaslužuje svako priznanje, ne samo, što misli samostalno, van i što si je podpuno sviestna, da se pravo bez znanstvene spoznaje neda primienjivati prema namisli i u duhu zakonodavca. Ali ima ona i slabih strana a najslabija joj je, da nije razumjela uzdržati prakse svoga sumarnoga postupnika u duhu pravotvorca, van mirno trpila, dapače sama dopriniela, da se konačno izgubi u jozefinizmu.[136] Za veliki taj grieh imaju dakako dvije olahkoćujuće okolnosti. Prije uvedenja sumarnog postupnika od god. 1845. proživješe već dvije generacije sudstva u atmosferi procesa jozefinskih a povrh toga sam sumar. postupnik upućuje na jozefinske kao na subsidijarno vrelo.[137] Tako je jozefinizam u krv prešao bio austrijskom sudstvu, koje je onda svaki novi pojav na polju civilnoga procesa promatralo u prvom redu sa stanovišta jozefinskoga. Istina jest, da će se riedko koje sudstvo bez priupadanja u stari postupak priučiti na novi red, nu konačno će se ipak uzdržati na novom putu, ako inače stoji na visini svoje zadaće te posjeduje dovoljne odporne snage. Ovo potonje ipak austrijsko sudstvo nije zasvjedočilo u odbrani sumarnoga postupnika proti nasrtaju jozefinsko-procesualnih ideja. Ono je tome naprednom postupniku, koji je imao opredieljenjem, da bar djelomično pospieši, pojednostavi i pojeftini gradjansko parbenje, podsjeklo ili podsjeći dalo sve niti života te ga najposlie kao nedonošče prinielo na žrtvenik postupnika jozefinskih.

Toj judikaturi, eto, koja je iznevjerila svoga vlastitoga zakonotvorca, uteklo se je i utiče se sveudilj sudstvo naše, da traži pouke i uzoraka. Ono će jih i naći; rešitaba po austrijskom sumarnom postupniku ima dosta; citirani paragrafi potiču doista iz sumar. postupnika. u koliko in subsidium ne bje nužde, pozvati se na koju ustanovu obćega ili zapadno-galičkoga sudbenoga reda. Ima dakako još više rješitaba na izključivom osnovu potonjih dvajuh postupnika. Nu obe te vrsti judikata — sumarno-procesualni i jozefinsko-procesualni — potiču od sudaca, koji znadoše suditi samo jozefinski. U svima vlada jedan te isti duh, sa kojim se je naš privremeni postupnik u obilježenom obsegu imao ipak razkrstiti. On ne pripušta jozefinskih procesa niti kao subsidijarno vrelo [138] ali judikatura naša baš protivno za cielo njegovo područje ostaje u jozefinskom duhu. Može li dakle vrhovnim ravnalom naše judikature kod primienjivanja privremenoga postupnika biti pospiešnost, jednostavnost, jeftinoća? Ne može, jer i ako se prve molbe većinom — dakako više pod silom okolnosti, nego voljno[139] — trude, da instrukciju i dokazivanje vode prema intencijama

[136] Vidi u nazočn. pogl. D. tekst i k tome primj. 80—93., naročito u primj. 85. sud Ullmannov.

[137] Cf. §. 7. austr. sumar. postupka od g. 1845.

[138] Cf. čl. I. al. 2. nar. od 16./9. 1852., kojom se uvadja ppp. u Ugarsku, Hrvatsku itd.

[139] Vidi n. pr. u nazočn. pogl. primj. 91., 92.

Digitized by Google

zakonodavca, to će se kod viših molba. naročito kod banskoga stola, naći redovito povoda, da se barem odredi popunjenje, ne zato, što se na temelju prvosudnoga materijala nebi dala riešiti glavna stvar ili što bi se od nadopunjenja s vjerovatnošću dalo očekivati uspjeha, kako to odredjuje **privremeni postupnik,**[140] nego zato, što iz **austrijskih rješitaba** proizlazi, da se je u Austriji bez obzira na to ograničenje te unatoč §. 49. tamošnjega sumar. postupnika običavalo odrediti nadopunjenje.[141] Pri tom naravno previdjaju naši viši sudovi, da austrijska viša sudišta znalice ignoriraju §. 49. svoga sumar. postupnika te mjesto njega sasvim nedozvoljivim načinom primienjuju ustanove **jozefinskih** postupnika, koji onoga ograničenja ne poznaju. Tako se povadjaju naši viši sudovi za austrijskim rješitbama u tom, dakako vrlo izdašnom slučaju, tako u inim slučajevima pa se konačno i prvi sudovi nauče, dotično neizravno prisile, da jednako rade a posliedak je ono, što gore uztvrdih, da nam dandanas naime cielokupna redovito-parbena judikatura plovi po vodama jozefinizma.

Sudovanje po rješitbama nije pogubno samo zato, što je našu judikaturu porinulo na posve krive staze, jer potonja okolnost nije izključivi posliedak sudovanja po rješitbama u obće, nego posliedak sudovanja po **austrijskim** rješitbama napose. Ali nasliedovanje rješitaba ma čijih, pa ma i domaćih, krije svedjer opasnosti u sebi te je u stanju, da pri dužem trajanju prekine duševni vez, koji je neobhodno nuždan izmedju zakonodavca i sudstva: bude li pretrgnut, nema ni jamstva, da će judikatura teći u duhu danoga civilnoga procesa.[142] Podržavalac toga veza t. j. pravna znanost nema za sudca „po rješitbama" vriednosti, za njega je sva jurisprudencija usredotočena u „rješitbama", za kojima on posiže mirnom dušom te sa isto tako malo[143] umstvovanja, kao liekarnik, koji uzimlje ljekarije iz pojedinih ladica, ni ne pitajući, što je unutri.

Sudac, kome su rješitbe sve i sva, zadovoljava se, da tumačenje pravnih propisa, koje je drugi koji (predpostavljam: umni) sudac prihvatio bio kao prikladne za njemu nabačeni slučaj, prihvati i za svoj slučaj. Moguće sada, da izmedju oba slučaja obstoji podpuna analogija, objektivno, izvan svake sumnje: tada se konačno nebi moglo prigovoriti, ako se „sudac

[140] Vidi u nazočn. pogl. primj. 104. i tekst k istoj.

[141] Cf. *Dr. C. W.* u Gerichtsh. od g. 1883. str. 491—493., passim.

[142] Cf. Pfaff und Hofmann, I. sv. I. odsj. str. 293. sqq. „Der Obersatz, unter welchen der Richter den zu entscheidenden Fall subsumirt, soll immer dem Gesetzesrecht entnommen sein; nie soll das Schwergewicht einer gebräuchlich gewordenen Auslegung den Richter hindern dürfen jenen Sinn des Gesetzes, der er als den richtigen erkennt, zur Anwendung zu bringen".

[143] Pfaff und Hofmann, l. c. str. 294. „Gedankenlose Präjudicienwirtshaft soll nie einreissen; die Auktorität des Gesetzes als objektive Norm soll herrschen".

Digitized by Google

po rješitbama" za nuždu baš izpomogne uzornom rješitbom po koji put. Ali opasnost leži u tom, što je sudac kao takav ovlašten, da i o objektivnoj obstojnosti analogije odlučuje t. j. što on po svom subjektivnom sudačkom uvjerenju može pronaći. da izmedju obajuh slučajeva vlada podpuna analogija, prem to u stvari samoj istina nije. U takoj predpostavi, a naročito onda, kada se o savršenosti analogije već na prvi pogled nametnu dvojbe, dolazi „sudac po rješitbama" u velju nepriliku. Neće li naime, da se u svojstvu „sudca po rješitbama" zanieče, ne preostaje mu druge, van da pod svaku cienu odkrije podpunu analogiju, jer bi inače morao sravnitbenom analizom t. j. po njemu perhoresciranim pravoznanstvenim načinom da oba slučaja u savezu prouči. Potonji se način njemu naravno ne svidja, stoga se redovito odluči za prvi te dakle poput već spomenutoga ljekara, koji ne pita, šta je u ladici — ta to je već svojevremeno izpitano! — van dali se naziv na ladici slaže sa nazivom u receptu, pogleda, bili se ono, što je u uzornoj rešitbi debelim slovima štampano, nategnuti dalo i na njegov slučaj te ako bi, sigurno se i nategne.

Nije ovdje mjesto, da se o demoralizatornom uplivu takoga sudovanja govori niti da se odatle potičuće podkapanje povjerenja i poniženje ugleda, što ga sudstvo u narodu uživati mora, ističe pobliže,[144] van se samo hoće naglasiti, da se zakonodavac u tako sudstvo ne smije pouzdati, ako želi provedbu pravnih normativa u onom duhu, koga im je sam udahnuo. Jasno je naime, da sudac „po rješitbama" ne primienjuje zakona, van rješitbe; jasno je, da i pri tom potonjem primienjivanju u nedovoljnoj mjeri duševno učestvuje i jasno je konačno, da, ako već ovaj ili onaj put pravo pogodi, duguje zahvalnost pukom slučaju, a sigurno ne intenzivnom i pravno obilježenom psihičkom radu, kaki se od sudca u prvom redu očekiva.

Imadu medjutim dvije vrsti „sudaca po rješitbama": jedni, koje netom opisah te kod kojih je karakteristično polusliepo nasliedovanje uzornih judikata, zatim drugi, koji kritičkim pogledom uzorke omjeruju te prihvaćaju istom, iza kako se obzirnijim sravnjivanjem osvjedoče, da izmedju nabačenoga slučaja i onoga, na koji se odnosi uzorna rešitba, vlada — po njihovom mnienju — podpuna analogija. Da ova druga vrst nadilazi prvu, nije dvojbe, ali u jednom si ipak ostaju jednaki, da naime ne primienjuju pravnih norma, van rješitbe. I ta vrst „sudaca po rješitbama" jest dakle zapreka onakoj provedbi normativa, kaka bi imala biti t. j. po istinskom smislu njegovom te u duhu ciele uredbe zakonodavne.

Ko se naime zadovoljava, da suduje po rješitbama, taj tumačenje individualne kake pravne ustanove ili više broja istih prihvaća uzorkom za riešenje opet kakoga individualnoga, konkretnoga slučaja iz života, a pre-

[144] Vidi u „drugom" i „trećem" dielu.

Digitized by Google

vidja, da se pojedine ustanove kao vrlo odaljeni, kadkada varavi refleksi zakonodavčeve volje u svojoj izoliranosti tumačiti ne dadu.[145] Često će se morati sravnjivanjem sa srodnim, dapače protuslovnim ustanovama da traži njihov smisao a izkusiti će se, da ni to uviek ne dotječe, van da valja i dalje, preko toga poći, te poslužiti se mnogostranima, veliku spremu uvjetujućima pomagalima pravne znanosti, odnosno hermeneutike. Uspije li ova, ustanovljen je tek smisao, dočim se za utvrdjenje duha, u kom bi se raztumačena norma imala primieniti, hoće opet posebno znanje te iztraživanje.[146] Uzme li se sada, da je sudac, koji je sastavljao uzornu rješitbu, doista tako radio, da je shvatio i smisao ustanove i primienio je u duhu cielovite one pravne uredbe, kojoj pripada, to još nema nikakoga jamstva, da će i „sudac po rješitbama" tako raditi. U tu bi svrhu on morao imati točnoga uvida u sav onaj intelektualni proces, kojim je uzorni sudac došao do svoje „uzorne" rješitbe, a to je izključeno, jer rješitba uzorna kao i svaka druga steže se na najnuždnije. O lakonizmu dispozitivnoga diela suviše je i spominjati, dočim „obrazloženje" izpostavlja doduše neposredne osnove, na kojima je judikat gradjen, ali ne, kako je sudac došao do potonjih, dakle baš onoga ne, što prikazuje razvijenu intelektualnu radnju te izvore njezine i pomagala. Odatle sliedi, da „sudac po rješitbama" mora uzornu rješitbu u svoj njezinoj golotinji prihvatiti, što je dakako relativno najbolje, jer nepoznavati njezinoga nastanka i kraj toga primieniti ju sa rezervama, moralo bi voditi do mnogo većih nepodobština, nego sudovanje po uzorcima samo po sebi redovito jest.

Ali „sudac po rješitbama" još nešto previdja. Zakon nije krojen prema pojedinim individualnim slučajevima iz konkretnoga života, ne upušta se u kazuistiku, ne sadrži norme za svaki casus, što ga nabaci život,[147] nego

[145] Cf. Wach, Handbuch, str. 269., 270. „Ist es zulässig, einen Theil des Gesetzes, einen einzelnen Paragraphen an und für sich, losgelöst, vom Ganzen zu betrachten, währed er doch als organischer Bestandtheil gedacht und gewollt ist? Ist es auch nur möglich, der Sinn, welchen die Worte in der Verbindung haben, in der sie im gegebenen Falle auftreten, zu erkennen, ohne genaue Betrachtung jenes Zusammenhangs, speciell der Begriffe, welche das Recht mit dem fraglichen Worte verknüpft? In der That kann eine richtige Interpretazionsmethode nicht in derartigem isolirten und eventuellen Anwenden jener verschiedenen Mittel der Erkenntniss, sondern nur in ihrer kombinirten Verwerthung bestehen". Cf. Pfaff und Hoffmann, I. sv. I. odsj. str. 180. pri kraju i dalje.

[146] Cf. u nazočnom pogl. primj. 117—130. i tekst k istima.

[147] Cf. Mohl, Staatsrecht, II. sv. str. 429.; govoreći, kaki ima biti sadržaj zakona, veli: „Eine zweite Forderung ist, dass ein Gesetz nur leitende Grundsätze feststelle, nicht aber hinuntersteige zur Entscheidung aller einzelnen endlichen Erscheinungen des zu ordnenden Verhältnisses, und nicht sich verliere in eine unübersehbare und doch niemals vollständige Casuistik. Cf. Spevec u Spomen-knjizi, str. XV. sqq. „K tomu dolazi dalje

*

Digitized by Google

postavlja propise, koji imaju vrieditи za stanovite vrsti kazusa.[144] S toga sudac sam mora pronaći, dali njemu predležeći slučaj spada doista pod onu vrst slučajeva, koju je zakonodavac svojom normom označio. Predpostavi li se sada opet, da je uzorni sudac za njemu predležavši slučaj toj dužnosti udovoljio, to nema jamstva, da i „sudac po rješitbama" valjano individualizuje, dapače on uviek nekako naginje, da individualizacija ne bude odveć točna, jer tada bi se moglo izpostaviti, da uzorni sudac nije svoje rješitbe skrojio po onakoj vrsti slučajeva, kaka je iznesena pred „sudca po rješitbama" a posliedak je naravno, da ovaj mora tražiti „zgodniji" uzorak, što je trudno i sa gubitkom vremena skopčano, ili pak rešavati bez uzorka, što je proti pojmu „sudca po rješitbama". Tako je i kod ovih, recimo boljih „sudaca po rješitbama" opasnost uviek blizu, da ne rieše onoga pitanja, što im ga je iznio konkretni život, nego pitanje druge vrsti, sa kakim se je bavio uzorni sudac.

Prema tome razlika izmedju obe vrsti „sudaca po rješitbama" nije kvalitativna, nego kvantitativna; bolji naime dublje zagledaju u uzorke: ne čitaju samo ono, što je debelim slovima štampano, van i sitnijima posvećuju svoju pozornost. Inače dakako bolji i gori ne traže smisla i duha zakona na izvoru, van u uzornim rješitbama.

Ali ma kako sudovanje po rješitbama bilo štetno,[145] jest kud i kamo bolje, koristnije, dostojnije, te svrhama civilnoga procesa primjerenije, nego sudovanje po **„Schimmelima"**. Čovjek bi mislio, da se tako šta kod sudca ne smije predpostaviti, ili, ako se već predpostavi, da se neće naći. Medjutim ih se nalazi: njihov je tabor medju „protuznanstvenjacima": naravno, jer gdje bi inače bio? Niko drugi, nego Adolfo Rušnov, ne preporučuje „mladim pravnicima sa sveučilišta, koji sa tako nedostatnim

i to, da je slučaj, kojemu valja primieniti zakon, konkretni slučaj; zakon pak sâm nije stvoren za taj jedan slučaj, već općenito itd.".

[144] Cf. Mohl, Staatsrecht, ibid. str. 428. „Feststellung eines einzelnen Falles durch ein Gesetz ist in allen Fällen unzulässig." „Darin eben besteht der Unterschied eines Gesetzes von..... einem Richterspruche, dass letzterer einen befehlenden Ausspruch nur hinsichtlich eines einzelnen bestimmten Falles enthält, und für andere Fälle, wie gleichartig immer sie sein mögen, keine unmittelbare zwingende Kraft hat".

[145] Već je gore — vidi tekst iza primj. 143. — iztaknuto, da se sudjenje po rješitbama po koji put može za nuždu odobriti, ali zato ipak „soll die Rechtsanwendung, sei sie auch noch so gleichförmig gewesen, immer wieder der neuen Prüfung der gesammten juristischen Intelligenz unterliegen, so dass keine irrige Auslegung das Gesetz auf die Dauer überwuchere und gegen das Gesetz zur Herrschaft gelangen kann." Pfaff und Hofmann, I. sv. II. odsj. str. 294.

Sasvim druga su gledišta mjerodavna za ocienu sudovanja po rješitbama obzirom na jednolikost sudjenja. Vidi o tom „drugi" dio.

Digitized by Google

znanjem postupnika dodju u praksu",[150] da uzorka traže u **„sličnim rešitbama iz pismare suda".**[151] Pošto pak sa onim znanjem, što ga stekoše na sveučilištu, nemaju „prave podloge, nisu kadri . . . . . sami prosuditi, dali ono, što su si uzeli za uzorak" (t. j. „Schimmel") „doista odgovara smislu i duhu dotične zakonske ustanove", te pošto „stariji sudci" ne dospievaju, da ih pouče, „kako se ima pojedina[152] zakonska ustanova postupnika razumjeti i uporabiti", to je Rušnov svojim „tumačem" hotjeo korjenito tome nedostatku doskočiti. On hoće, da nadje „za svaku zakonsku ustanovu namisao zakonodavca" i to tako, da upo-

[150] Rušnov se opetovano (Tumač „Pripomena") tuži, kako pravnici, dolazeći u praksu, nemaju potrebnih svojstva za službu; n. pr. na str. VIII. navadja priznanje jednoga hominis novi, koji je dobio odliku iz postupnika. ali, „da samoga postupnika ne zna, da zna samo načela postupnika, da je učio per longum et latum teoriju tužbe. ali da ne zna, kako valja tužbu sastaviti." Što se tiče pitanja, u čem se sastoji znanje postupnika, izključena je svaka polemika sa Rušnovom, koji je protuznanstvenjak, nasuprot je istina, kada veli, da se mladi pravnici ne znaju snaći u praksi. To se osjeća u svoj Evropi (cf. Šilovićev govor u budžetskoj raspravi od 19/1 1898. stenogr. zap. str. 102.–103., gdje izvadja, da se je ta nepovoljna činjenica na medjunarodnom kriminalističkom kongresu od god. 1895. konstatovala za sve države srednje Europe.) Rušnov se ipak u bludnji nalazi, kada drži, da bi sveučilište tome imalo doskočiti. Izkustvo je naime pokazalo, da sveučilište — mislim na civilni proces — nije u stanju toga izvesti iz razloga, što se praksa može naučiti samo u — praksi. Da bi naime sveučilište moglo udovoljiti „praktičkoj" obuci, na koju smiera Rušnov t. j. sastavljanju tužba, rešitaba itd., u obće onome, što je u nauci civilnoga procesa poznato pod nazivom „Dekretir- und Referirkunst", (cf. Bayer, str. 3.) morao bi se sveučilištu pripojiti ad exercitationes practicas bar po jedan sudbeni ured. Pošto to obzirom na narav toga ureda ne ide, to onda „Dekretir- und Referirkunst" na sveučilištu ne može nikada biti naučen, kako bi bio od koristi za praksu. Da se pak samo na pamet uče „Schimmeli", nebi opet bilo za praksu od koristi, jer drugo je znati na pamet, a drugo praktička uporaba toga (i ako samo mehaničkoga) znanja a i bez obzira na to Schimmeli se, kao i sve drugo, zaboravljaju te je svakako svrsi shodnije, da se prema potrebi uporabe „iz pismare suda", — ako već „Schimmel" mora biti. Čini se dakle, da Rušnov nije na čistu sa zadaćom sveučilišta u kulturnom razvoju čovječanstva te da ignorira zakone o razdiobi radnje, koji za veliko djelo civilizacije isto tako vriede, kao i za uži krug političke ekonomije. — Glede načina, kako bi homines novi nešto više spremni dolazili u praksu, vidi „treći" dio.

[151] „Slična rešitba", latinski „simile" odatle valjda „Schimmel" = Schablone. (Cf. Dr. Daniel Sanders, Ergänzungs-Wörterbuch der deutschen Sprache ad voc. „Schimmel".)

[152] Skrajnje interpretatorno individualizovanje. Cf. Wach, Handbuch, str. 280. „Der einzelne Gesetzesparagraph empfängt seine Bedeutung im Zusammenhang mit dem Ganzen". Vidi i primj. 145. nazočn. pogl.

Digitized by Google

zori na one slučajeve, što ih judikatura („niži i viši sudovi“) „krivo tumači i vrši“ te pokaže, „kako bi se imali korektno tumačiti i vršiti“.[153]

S izuzetkom protuznanstvenjaka jedva će ko poricati, da „šimelijanstvo“ nema ništa srodnoga sa svrhama civilnoga procesa, jer „šimelijanac“ ne

---

[153] Ta se je nakana dala postići u nekoliko razprava pa ako su ove morale već imati skupni naziv, prikladnim se je vidio n. pr. „kritički osvrt na civilno-procesualnu judikaturu“, dočim je oznaka „tumač“ posve neopravdana. Komentar je naime jedna od vrsti znanstveno obradbe zakonika (cf. Wach, Handbuch, str. 177. sqq., Lodovico Mortara, Principii di procedura civile, III. izd. str. 8. sqq., Pfaff und Hofmann, I. sv. I. odsj. „Vorrede“.) Rušnoljev „tumač“ nije pak ni znanstven, niti obradjuje zakonika. Znanstven nije, jer osim jezikovnoga elementa intepretacije — eksegeze jedva da polaže kakvu važnost na elemente racionalne, sistematičke i historijske, naročito je ove potonje ignorirao, dakle baš ono, što je za spoznaju duha privremenoga postupnika najizdašnije vrelo. Nije pak Rušnovljev „Tumač“ obradba zakonika, jer on svoje spoznaje crpa iz primjene ovoga na pojedine slučajeve t. j. iz judikakure (i to poglavito austrijske; vidi primj. 134. nazočn. pogl.), ne izravno iz zakona. Uslied toga ne stoji ni njegova daljna tvrdnja, da je „Tumač“ većim djelom samo njegova originalna radnja („Pripomena“ str. VII.), budući ona ipak sadrži (te je i po nakani autorovoj tako zasnovana; vidi ovu primjetbu iz početka i tekst gore.) samo succus civilno-procesualne judikature, koja je autoru vrhu svega mjerodavna; originalan je „Tumač“ nasuprot u manjem dielu t. j. u toliko, u koliko se Rušnov ne slaže sa judikaturom. Originalan je dakle, kada vrši kritiku i pri tom svoje vlastito mnienje o smislu „pojedine zakonske ustanove“ obrazlaže. Što on takim povodom izvadja, svjedoči o prokušanosti praktičara te o neobičnoj bistrini sudjenja. Koliko ja taj dio njegove radnje cienim, vidilo se je iz dosadanjega a vidit će se u daljnjem toku ovoga iztraživanja i jače. Sravni li se sa Schusterovim komentarom, Rušnovljev „tumač“ izvanredno zaostaje te znači korak natrag u spoznaji privremenoga postupnika. (Vidi str. 16. „Mjes.“ od god. 1901.) U svem se dakle može zaključiti, da djelo to nema znanstvene vriednosti.

Rušnov dakako do potonje ništa ne drži, jer je samo — praktičar i protuznanstvenjak; on je hotjeo, da praksi dodje u pomoć. (Dali neznanstvena praksa ima smisla, vidi str. 12. „Mjes“. od god. 1901.) Pa je li to postigao? — Sam je rekao, da se na sveučilištu civilni proces ne uči (naime onako, kako on to hoće), u praksi pak preporučuje kao vrela nauke „Schimmele“: „quid nunc?“ Zar se praksa civilnoga procesa u „šimelijanizmu“ sastoji i je li misli Rušnov, da je svrha koju je imao kod sastavljanja „tumača“, postigao, ako „mladi pravnici“ u buduće budu radili po „sličnih rješitbah iz pismare suda“. Jeli mislio Rušnov na to, da „mladi pravnici“ vremenom postaju „stariji sudci“ i konačno je li mislio, da po njegovoj metodi mora nastupiti vrieme, kada će sve naše sudstvo i sudovanje pasti u „šimelijanizam?“

Rušnovljev je „tumač“ dakle i sa gledišta prakse promašio cilj te mora uroditi, bude li rabljen i sliedjen plodovima, na koje autor sigurno nije smierao. Ali „tumač“ ne samo, da je i za praksu bez koristi, nego je naprosto suvišan. „Schimmeli“ se naime bez čitanja Rušnovljeva

Digitized by Google

pita ni za duh istoga, ni za nakane niti smisao zakonodavca, odnosno zakona, van jednostavno — mutatis mutandis — prepisuje. „Šimelijanac", ako se pravo uzme, nije ipak različan od soboslikara, koji u lievoj ruci drži papirni uzorak, a s desnom ga precrtava na zid. S toga je suvišno dalje o tom govoriti.

Svi faktori provedbe — organi, judikatura i pravna znanost[154] — pokazuju znamenitih nedostataka, pa nije čudo, ako provedba sama zaostaje. I ako se kod pojedinoga čimbenika pokaže koji put tendencije, da ostane vieran zakonodavcu, odnosno zakonu, to se ipak dobra volja pa i djelatnost njegova obezuspješi nedostatcima ostalih čimbenika. Kako dobro od doista požrtvovne djelatnosti kotarskih nam sudova, kada viši sudovi po austrijski ocienjuju njihov rad; šta da radi sudstvo, kojemu pravna znanost ne prednjači, a čemu i najnaprednije pravoznanstvo, kada sudstvo radi preobterećenosti ne dospieva, da uzme knjigu u ruke? Reformator je stoga dužan, da **u savezu prouči sve momente,**[155] važne za provedbu vriedećega postupka, jer bi izoliranim promatranjem mogao doći do zaključaka, kosećima se sa činjenicama, uočenima cielovito, pa onda lahko i reformu upriličio na osnovima, koji možda ne stoje dobro jedan kraj drugoga.

(Nastavit će se.)

„tumača" i pouke „starijih sudaca" s pomoću predstojnika pismare vrlo jednostavno dadu odkriti u pismari suda: expediens, dobro poznat svakomu „mladom pravniku", koji kao homo novus dodje sudu te se ne zna okrenuti. Prva mu je briga, da se sprijatelji sa predstojnikom pismare; ovaj njemu u to početno vrieme više imponira, nego Rušnov i „stariji sudci", što baš nije posve neopravdano, jer iz Rušnovljeva se „Tumača" čovjek ne može svaki put brzo da razabere, dočim „stariji sudci" poznatim načinom nisu dobre volje, ako „mladje" moraju podučavati.

Nazočne opazke nemaju biti kritikom Rušnovljeva „tumača", van u koliko je to nuždno za svrhe ovoga iztraživanja. Cielovita kritika obstoji od dra. Stjepana Posilovića u Mjesečniku od god. 1894. str. 519. sqq., 562. sqq. Istina, da je Posilovićeva ocjena dosta različna od moje, ali nemam osnova, da se na tu okolnost obraćam, pošto leži izvan okvira nazočne radnje.

[154] Tim dakako ne mislim poreći pravnoj znanosti samostalnosti njezina znamenovanja, niti pogledom na provedbu civilno-procesualnoga normativa usporediti ju sudstvu i odvjetničtvu te judikaturi; ona je samo jedna od predpostava za primjereno funkcioniranje civilno-procesualnih organa, nu sama po sebi nije ni organ niti njegova funkcija.

[155] Da se provedba podpuno upozna i prosudi, nije dovoljna analiza pojedinih joj elemenata, van i sinteza potonjih.

Digitized by Google

Nekoliko misli o promeni narodnosti u slučaju aneksije.

Piše **Živojin Perić**, vanredni profesor prava na velikoj školi u Beogradu.

Aneksija, kao što se to obično veli, spada medju ona pravna fakta, koja imaju za dejstvo promenu narodnosti. Samo izmedju nje i ostala dva slučaja promene narodnosti, naturalizacije u užem smislu (stricto sensu) i braka, postoji ta razlika što, kod aneksije, čitava grupa individua ostavlja jednu narodnost i uzima drugu, dok kod prirodjenja stricto sensu i braka to se dešava samo sa jednim odredjenim licem. S toga se i naziva naturalizacija u prvom slučaju kolektivnom, a u druga dva individualnom. Mi smo, u ostalom, na drugom mestu,[1] povodom jednog drugog pitanja, objasnili, da i onda, kada se naturalizacija očeva, shodno jednom mišljenju koje izvesni autori zastupaju, rasprostre i na njegovu ženu i decu, imamo individualnu a ne kolektivnu naturalizaciju. Tamo smo ukazali u jedno na još neke osobine kolektivne naturalizacije, ali ih mi ovde nećemo ponavljati, pošto nemaju značaja po samo pitanje, kojim hoćemo ovde da se bavimo.

Inače osnovni principi, koji vladaju u opšte prirodjenjem, imaju se primeniti i na prirodjenje kod aneksije, kao jednog specialnog slučaja promene narodnosti. Tako, ta ideja, da je podanstvo rezultat slobodnoga sporazuma izmedju države s jedne i individue s druge strane, ne gubi ništa od svoje vrednosti kod naturalizacije u slučaju aneksije. I tada, na prvom mestu, promena narodnosti jeste akt volje stanovnika anektovane oblasti. Oni prelaze u podanstvo države, u čiju je korist aneksija izvršena samo tako, ako se i oni u tom smislu izjasne bilo izrečno bilo prećutno, emigracijom. Inače oni ostaju i dalje u podaničkoj vezi naspram države, od koje je dotična oblast odvojena. Naturalizirati sve stanovnike te oblasti, i ne tražeći njihovu izjavu da to i oni sami žele, bila bi očigledna povreda načela, da se jednom licu ne može bez njegova pristanka njegova narodnost oduzeti i druga mu dati. Na drugom mestu, kod aneksije nije zanemarena ni volja države, čiji podanici stanovnici prisajedinjene oblasti imaju da postanu, ma da se čini, da, odnosno nje, gore naglašenoj ideji o unutarnjem karakteru podanstva nije ovde data primena. Drugim rečima, izgleda da, u slučaju aneksije, sticanje nove narodnosti jedino zavisi od volje stanovnika anektovane oblasti, pošto država koja anektira mora da primi u svoje podanstvo svakog od tih stanovnika koji izjavi da to želi. U samoj stvari nije tako kako izgleda. I u ovom slučaju gornja ideja o

[1] Vidi našu razpravu: „Un cas de naturalisation collective en dehors de toute cession de téritoire", štampanu u Revue de droit international et de Législation comparée (1900., t. II.).

Digitized by Google

prirodi podanstva ostaje tačna. Ugovora izmedju individue i države i ovde ima, sa tom samo nianson što, kod aneksije, za razliku od onoga što biva kod naturalizacije stricto sensu, država svoj pristanak za naturaliziranje stanovnika prisajedinjene teritorije daje prva, pa tek posle toga dolazi pristanak tih stanovnika. Samim tim što vrši aneksiju, ta država se angažovala da naturalizira sve stanovnike anektirane oblasti, koji to želeli budu. Od njene strane ima neka vrsta policitacije, ponude državljanstva stanovnicima anektovane oblasti, koju će ovi primiti ili odbiti.

Da se, dakle, ugovorni karakter narodnosti očuva i kod aneksije i postoji ustanova opcije. Ovim sredstvom stanovnici[2] prisajedinjene teritorije rešavaju pitanje o svom podanstvu, to jest opcijom oni odgovaraju na ponudu prava gradjanstva, koju im čini država, koja anektira. Na taj način oni se izjašnjuju da li žele ostati u dotadašnjoj narodnosti, ili joj pretpostavljaju novu, koja im se nudi. Opcija se vrši u praktici izrečno ili prećutno, iseljenjem. Ugovor o aneksiji obično reguliše formu opcije kao i njen rok.

Naturalizacija u slučaju aneksije podstrekava više teškoća, od kojih ćemo mi ovde samo dve, medju najvažnijima, rasmotriti. Na prvom mestu ističe se pitanje o položaju stanovnika anektovane oblasti u medjuvremenu od aneksije do opcije, a za tim pitanje o preciznom momentu promene narodnosti kod onih stanovnika, koji optiraju za ponudjenu im narodnost.

Mi ćemo se najpre zanimati sa prvim od ova dva pitanja, kao preliminarnim, pa pošto na njega odgovorimo, onda ćemo pokušati i da ono drugo raspravimo.

Što se tiče pitanja o položaju stanovnika prisajedinjenoga predela u vremenu, koje proteče od aneksije do opcije, to pitanje svi autori koji su se bavili medjunarodnim privatnim pravom ne dodiruju, a i medju onima koji su ga tretirali — u ostalom, mahom, površno — ne vlada jednodušnost odnosno njegovoga rešenja.[3]

Jedni autori rezonuju na tom osnovu da je aneksija jedan pravni dogadjaj, koji samim sobom povlači promenu narodnosti, promenu koju stanovnici prisajedinjene oblasti mogu, u ostalom, izbeći vršenjem prava opcije u korist države, od koje su bili odvojeni. Po ovoj teoriji, ugovor o

[2] Pod stanovnicima anektirane oblasti mi podrazumevamo samo ona lica iz tih oblasti, koja su podanici države od koje se oblast u pitanju odvaja. Što se tiče podanika neke treće države, o njima ovde nije reč, pošto je aneksija, u pogledu njihove narodnosti, res inter alios acta.

[3] Durand, Essai du droit international privé, 1884., Paris; Calvo, Le droit international théorique et pratique, t. II. (p. 124); Funck-Brentano et Sorel, Précis du droit des gens, (p. 338. et suiv.); Dropagnet, Weiss, v. Bar, F. Stoerk etc.

Digitized by Google

aneksiji ima za neposredno dejstvo, da stanovnike anektovane oblasti stavi pod potpunu suverenost države koja anektuje, da ih, drugim rečima, načini podanicima ove: bez toga dejstva aneksija ne bi dala one koristi, koje su se od nje očekivale. Anektirati samo teritoriju, a ne i njene stanovnike, to bi značilo: 1. ili prisajediniti samu nenaseljenu zemlju, a ovo bi se desilo, ako bi država koja anektira udaljila iz prisajedinjene teritorije sve njene stanovnike iz bojazni da ne bi, ako bi ih kao tudje podanike zadržala, otuda bilo za nju kakve opasnosti; 2. ili prisajediniti jedan kraj isključivo naseljen stranim podanicima, a ovo bi opet bilo, ako bi zainteresovana država, u želji da anektovana provincija ne ostane bez potrebnih ruku za obdelavanje, ostavila u njoj sve njene stanovnike — solucija koja, kao što malo čas rekosmo, nije mnogo povoljna po državnu sigurnost.

Kada je, dakle, aneksiji cilj, da se država, koja anektira, uveća i osnaži — što može biti samo tako, ako se u isti mah uveća i njena teritorija i njena populacija — onda iz toga izlazi, kao nužna posledica, da stanovnici prisajedinjene oblasti moraju preći u njeno državljanstvo, fakat koji će tu državu sačuvati od gore izložene dileme. Postavši podanici te države, ti će stanovnici ostati u anektiranoj provinciji: oni u tom nalaze sada svoga interesa, a i sama njihova nova otadžbina ne izlaže se opasnosti, ako ih zadrži: kao njeni državljani oni neće biti više za nju nikakav nezgodan elemenat.

Medju tim, da se ne bi zanemario ni princip da narodnost ne treba nikom da se natura, teorija ova daje stanovnicima pravo opcije, pomoću koje oni mogu, ako to žele, povratiti si narodnost aneksijom izgubljenu. Opciji, pak, sledbenici ove teorije pridaju povratno dejstvo, što znači da oni koji se izjasne za državu kojoj su do aneksije pripadali smatraju se kao da nikada nisu ni prelazili u podanstvo države koja je aneksiju izvršila.[4] Oni joj priznaju retroaktivno dejstvo da bi očuvali i načelo slobodnoga izbora narodnosti. Kada opcija ne bi imala to dejstvo, onda bi stanovnici koji su optirali za staru narodnost svoju ovu opet imali samo od opcije pa u buduće. Što se tiče vremena od aneksije do opcije, oni bi u njemu definitivno imali narodnost, koju im je aneksija dala, narodnost države koja je anektirala. Ovo bi značilo da bi im se, za to vreme, naturila jedna narodnost, koju oni nisu tražili i protiv koje su se šta više izjasnili. Retroaktivnim dejstvom opcije hoće se da se, odnosno tih stanovnika, uništi promena narodnosti, koju je aneksija bila izazvala.

Ali, i pored retroaktivnoga dejstva opcije, ipak imamo ovde povredu načela da se narodnost ne može nikom nametati. Na prvom mestu, to

[4] Weiss, Traité théorique et pratique de droit international privé, t. I., p. 533; Despagnet, Précis de droit international privé, p. 231.

Digitized by Google

dejstvo ne može da obori taj fakat da su svi stanovnici anektirane oblasti smatrani, za vreme trajanja roka za opciju, kao podanici države, koja je anektirala, ma da se oni tada još nisu bili izjasnili, da li žele menjati svoju narodnost. Na drugom mestu, retroaktivno dejstvo opcije ima samo teorijsku vrednost. Kao što ćemo to docnije opširnije videti, taj retroaktivitet ne može ništiti one pravne radnje stanovnika anektovane oblasti koje ovi izvrše, saobrazno zakonu države koja anektuje, u vremenu od aneksije do opcije. Kao podanici te države u tom medjuvremenu, oni za sav taj interval potpadaju pod sve njene zakone, pa. dakle, i pod zakone ličnoga statuta koji, kao što se zna, vežu samo domorodce. Pravni poslovi koje stanovnici prisajedinjene teritorije svrše u tom vremenu samo će onda važiti, ako su oni bili po zakonima države koja je anektirala sposobni, i ti poslovi ostaju u snazi i posle opcije tih stanovnika za njihovu staru narodnost. Iz ovoga vidimo da, praktički, opcija za staro podanstvo ne povraća dotičnom stanovniku to podanstvo i za ono vreme od aneksije do opcije. On samo teorijski, u pogledu toga vremena, zadobija ponova staru svoju narodnost.

Mišljenje ovo ima i tu mahnu, što stanovnike anektovane oblasti eventualno izlaže dvoguboj promeni podanstva. Poimence ovo se dešava kod onih, koji se izjasne za staru narodnost. Oni menjaju podanstvo prvo usled aneksije: postaju podanici države koja anektira. Za tim, usled opcije menjaju ponovo državljanstvo: vraćaju se staroj svojoj otadžbini.

Neki autori, kao v. Bar,[5] daju aneksiji to dejstvo, da povlači promenu narodnosti, ali ne priznaju opciji retroaktivnost. Ovakva solucija ne odvodi, istina, onim posledicama, koje smo konstatovali kod maločasnje solucije, one po kojoj opcija ima retroaktivnu moć. Ali ona ima tu mahnu da, u intervalu od aneksije do opcije, sa svim zapostavlja načelo slobodnoga izbora narodnosti, pošto su u tom intervalu, po teoriji koju izlažemo, stanovnici anektovane oblasti podanici države koja anektuje, i ako oni još nisu za tu državu optirali.

Druga jedna teorija polazi od principa da se promena narodnosti kod jednog lica ne može izvršiti bez volje toga lica, te rešavaju da se stanovnici cedirane oblasti imaju smatrati kao podanici države, kojoj je ta oblast pripadala u onom medjuvremenu od aneksije do opcije. Po ovoj teoriji, za vreme trajanja roka za opciju, načelo da je narodnost rezultat individualne volje potiskuje ono drugo načelo — predominantno, kao što smo to gore videli, kod prvog mišljenja — da aneksija povlači sama sobom promenu narodnosti kod stanovnika anektirane oblasti. Ali, kao god što autori koji su prišli prvoj teoriji nisu sa svim napustili načelo, da se na-

[5] Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts, I., s. 248.

Digitized by Google

rodnost ne može naturati, već su mu, u ustanovi opcije, dali takodje primenu, isto tako kod ove druge teorije priznaje se važnost — u kojoj meri to ćemo sad odmah videti — i načelu da aneksija ima za posledicu promenu podanstva. Na ime, i oni opciji daju retroaktivni karakter, te po tom osnovu, one stanovnike, koji se izjasne za novu otadžbinu, smatraju kao podanike ove ne od trenutka opcije već od trenutka aneksije.

Ovaj sistem bolji je praktički, od prvoga s toga što kod njega nemamo dvogubu promenu narodnosti, već samo jednu, onu koju povlači opcija, pošto po ovom sistemu aneksija ne oduzima, pre opcije, stanovnicima anektovane oblasti njihovu dotadašnju narodnost. Ali, teorija ova ima opet tu nezgodnu stranu, što stanovnike koji optiraju za novu otadžbinu smatra kao podanike ove od momenta aneksije, dakle, i pre nego su se oni u tom smislu bili izjasnili. Ovo je povreda, i ako bez praktičnoga značaja po same te stanovnike,[6] načela slobodnoga izbora narodnosti. Prvi sistem zanemaruje to načelo od aneksije do opcije, ali se trudi da tu mahnu zagladi retroaktivnim dejstvom opcije; dok drugi sistem isto načelo štiti u medjuvremenu od aneksije do opcije, ali ga, bar teorijski, vredja baš retroaktivitetom opcije. Kao što vidimo, i ako oba sistema priznaju opciji povratno dejstvo, ovo opet nema i kod jednog i kod drugog iste posledice: kod prvoga, taj retroaktivitet čuva načelo slobodnoga izbora narodnosti, a kod drugoga, načelo da aneksija sama sobom povlači promenu podanstva. Zato što oba sistema nisu uzela isti princip za početnu tačku, i došlo se do takvih rezultata.

I jedan i drugi sistem, kao što smo videli, primenjuje oba načela: i ono po kome je aneksija jedan pravni slučaj naturalizacije, i ono po kome je prirodjenje akt slobodnoga pristanka lica koje se naturalizira. Razlika je samo izmedju njih ta, što jedan sistem daje prevagu prvom načelu, pa ga samo onim drugim ublažuje, dok sistem koji stanovnicima anektovane teritorije ostavlja od aneksije do opcije narodnost koju su do aneksije imali, u glavnom aplicira ono prvo načelo, dajući onom drugom tek subsidiarno važnosti. Kod oba sistema rezonuje se pomoću istih principa; ali zato što ti principi nemaju i kod jednoga i kod drugoga sistema istu primenu, sledbenici njihovi i dolaze do dva razna rezultata.

Oba sistema sadrže u sebi jednu zajedničku mahnu. Ta mahna u ostalom neizbežna je, kada su se autori, za rešenje pitanja kojim se ovde bavimo, pomogli kombinacijama ona dva načela. I u jednom i u drugom sistemu dolazi se do te posledice, da će kod stanovnika anektovane oblasti definitivno rešenje, odnosno njihove navodnosti u intervalu izmedju aneksije i opcije, biti neizvesno za sve vreme trajanja roka za optiranje ostavljenoga. Odmah ćemo objasniti, šta ovim hoćemo da kažemo. Samo da na-

[6] Vidi gore na strani 155.

Digitized by Google

pomenemo pre toga da neizvesnost u tom pogledu koju će narodnost jedan stanovnik imati posle opcije pa u napred nije vezana ni za jedan od ova dva sistema. Drugim rečima, ma kako se raspravilo pitanje odnosno narodnosti stanovnika anektovane oblasti pendente conditione, uvek će, za sve vreme dok traje rok za opciju, biti neizvesno kojoj će državi posle opcije neki stanovnik pripasti. Ta neizvesnost dolazi od same ustanove opcije. Pošto je ova data u cilju da stanovnici učine izbor izmedju dveju zainteresovanih država, i pošto se pre optiranja ne zna u kom će se smislu izvestan stanovnik izjasniti, to se, pre toga momenta, ne može, naravno, znati ni otadžbina, koju će on posle optiranja imati.

Da predjemo sada na izlaganje one naglašene zajedničke mahne oba sistema.

Uzmimo najpre prvi sistem. Po njemu, kao što smo to već kazali, stanovnici anektovane oblasti imaju pendente conditione, to jest od aneksije do opcije, narodnost države u čiju je korist aneksija izvršena. O roku za opciju odredjenom, oni će se izjasniti da li žele ostati u toj narodnosti ili će se vratiti onoj, koju su do aneksije imali. Pitanje je sada ovo: da li će jedan stanovnik, i pošto optira, sačuvati, u odnosu na vreme od aneksije do opcije, onu narodnost koju je imao, usled same aneksije, pre nego je rok sa opciju bio došao? Odgovor na postavljeno pitanje zavisi od toga, u kome će smislu taj stanovnik optirati. Ako on optira za državu koja anektira, on ostaje definitivno podanik te države, čije je podanik već bio aneksijom postao. Narodnost koju je do opcije imao ostaje mu i posle ove. Optira li, pak, za staru narodnost svoju, on će ne samo u buduće pripadati državi čiji je podanik bio do aneksije, već će se još smatrati da nije, ni u medjuvremenu od aneksije do opcije, bio podanik države koja je anektovala. Na taj način, posle optiranja smatraće se da je u tom intervalu imao drugu narodnost a ne onu, koju je imao dok još nije bio rok za opciju istekao. Prema tome, mi ne možemo, za vreme trajanja roka za opciju, znati da li će jedan stanovnik definitivno, to jest i pošto rok za opciju prodje, sačuvati, u pogledu vremena od aneksije do opcije, onu narodnost koja mu se sada, dok još rok za opciju traje, pridaje.

Tako Weiss,[7] objašnjujući Frankfurtski Ugovor, zaključen 10. Maja 1871. izmedju Francuske i Njemačke, uzima da su stanovnici Elzasa i Lotringije pendente conditione bili nemački podanici;[8] da su tu narodnost zadržali definitivno oni koji su za nju optirali, a da su

[7] Op. cit., t. I., p. 567.

[8] U istom smislu Despagnet, op. cit., p. 231.; v. Bar, op. cit., I., s. 247., n. 12; Contrà: Cogordan, La nationalité au point de vue des rapports internationaux, p. 351.

Digitized by Google

stanovnici, koji su optirali za Francusku ostali Francuzi i to retroaktivno, to jest da su tu narodnost sačuvali i pendente conditione. Prema ovome, ako uzmemo jednog takvog stanovnika, on je, pendente conditione, bio prvo Niemac — pre optiranja, a posle ovoga, za isti interval vremena, Francuz. Njegov pravni položaj za jedan isti period vremena dvojak je: on je i Francuz i Niemac.

To je ta neizvesnost na koju smo gore pravili aluziju. U ostalom, ona nema praktičnih posledica, pošto smo objasnili da povratno dejstvo opcije nema uticaja na važnost pravnih radnji izvršenih od aneksije do opcije. Izmena u pravnom položaju onih, koji optiraju za staru narodnost, a odnosno vremena od aneksije do opcije učiniće se više teorijski.

Ta neizvesnost je skopčana, kazali smo, i sa drugim sistemom. Po ovom sistemu, kao što nam je to već poznato, stanovnici prisajedinjene teritorije zadržavaju svoju dotadašnju narodnost do opcije, a posle ove sa tom narodnošću ostaju i dalje samo oni koji za nju optiraju, dok je oni ostali gube i to retroaktivno, to jest smatraju se da su je izgubili još u trenutku aneksije. Na taj način, ako se stavimo u jedan momenat izmedju aneksije i opcije, mi ne možemo, toga momenta, znati kakvu će definitivno narodnost u intervalu od aneksije do opcije jedan stanovnik prisajedinjene oblasti imati. To će zavisiti od njegove opcije, koju još nije, po pretpostavci, izvršio.

Sa gledišta ove zajedničke — istina više teorijske — mahne i jednoga i drugoga sistema, prvi sistem mogao bi se pre nego drugi preporučiti, jer je broj onih, čiji je definitivni pravni položaj za vreme trajanja roka opcije neizvestan, mnogo manji, nego kod drugoga sistema. Ako se uzme, da su stanovnici prisajedinjene oblasti od cesije do opcije podanici države, u čiju je korist cesija izvršena, onda neizvestnost, o kojoj smo malo čas govorili, neće imati toliko značaja, kao kod drugoga sistema. I zaista, kako će, mahom, biti mali broj onih, koji će optirati za staru narodnost, to ćemo ovde imati manji broj tih slučajeva: da jedan stanovnik posle optiranja gubi — odnosno vremena od aneksije do opcije — narodnost, koju je imao pre nego je optirao. Naprotiv, ako usvojimo teoriju, po kojoj pendente conditione stanovnici anektirane teritorije ne menjaju narodnost, imaćemo mnogo veći broj onih, čija će definitivna narodnost u vremenu od cesije do opcije biti neizvesna, a iz onoga istoga razloga iz koga će broj takvih lica, kod prve teorije, biti manji. Od cesije do opcije, svi stanovnici zadržavaju narodnost države, od koje je anektovani predeo odvojen; medjutim, tu narodnost će definitivno sačuvati samo oni, koji ne optiraju za novu otadžbinu, a broj tih biće mnogo manji od broja onih, koji će tu narodnost, i to retroaktivno, izgubiti usled opcije i koji će, na taj način, imati, u pogledu vremena od cesije i opcije, prvo — pre opcije — staru narodnost, a za tim — posle opcije — novu.

Digitized by Google

To je avantaž koji prvi sistem ima nad drugim, avantaž nikako dovoljan da bi mu mogao dati prevagu. On bi za to bio nedovoljan i onda, kada bi neizvesnost koju smo gore objašnjavali imala i praktične vrednosti. Tim manje može jedna takva teorijska razlika izmedju ova dva sistema biti razlog da se jedan drugom pretpostavi.

Pošto smo tako izložili oba sistema, predložena za rešenje pitanja o promeni narodnosti kod aneksije, mi ćemo sada pokušati da iznesemo jednu našu soluciju, koja nema nedostatke tih dvaju sistema, a koja opet ništa ne smeta, da se aneksijom postigne željeni cilj.

Jedno od osnovnih načela u medjunarodnom privatnom pravu jeste da je svako lice slobodno da izbere državu kojoj želi pripadati kao podanik: drugim rečima da izbere svoju narodnost. Načelo to dedukcija je iz onoga opštijeg načela: da svaki čovek ima pravo na slobodu kretanja, slobodu koja je neophodni uslov njegovoga napretka, fizičkoga i umnoga, u društvu, a često puta, sticajem raznih okolnosti, i uslov za sam njegov opstanak. Primorati nekoga da se veže za jednu naročitu državu, to bi značilo eventualno ograničiti ga u malo čas kazanom pravu. To će poimence biti onda, ako država, čiji je on podanik, ne može da mu za njegovu egzistenciju i njegovo razviće pruži one i onakve pogodbe, kakve bi on mogao naći u drugoj nekoj državi. Istina, to lice moglo bi napustiti zemlju čiji je državljanin — ni jedna obrazovana zemlja ne zabranjuje svojim podanicima ekspatrijaciju — i nastaniti se u nekoj drugoj koja nije njegova otadžbina, ali u kojoj bi nalazio boljih uslova za život. Samo valja znati da to nije isto: obitavati u tudjoj državi i obitavati u svojoj. U prvom slučaju nailazi se na teškoće kojih u drugom nema. Na taj način, ekspatrijacija, kojoj bi bio cilj da ekspatriranog stavi, u pogledu njegovoga usavršavanja, u položaj bolji od onoga, koji je on imao u otadžbini svojoj, promašava svoj cilj ili ga dovoljno ne realizira. Ovo, pak, s toga što će ekspatrirani živeti kao stranac u državi u koju se doselio, takat koji nikako nije povoljan po njegove interese. Medjutim, ta bi teškoća otpala, kada bi se ekspatriranom dopustio prelaz u podanstvo države, u koju je došao da se nastani. Ali, pošto mu se to zabranjuje — pretpostavka je da mu nije slobodno menjati narodnost — on će, na štetu svoga prava da što lakše živi i da se usavršava, ostati uvek u neizvesnoj i neudesnoj situaciji jednog stranca.

Pravo na slobodan izbor narodnosti ili podanstva može se pravdati i razlozima teorijskim druge vrste. Narodnost utiče na status ili pravno stanje lica. Status je podloga svima pravima i dužnostima jednog lica. Kakva prava može ono imati kao i kakvim je dužnostima ono potčinjeno, zavisi od statusa njegovoga. Status naš to je, tako da se izrazimo, naša svojina; i kao god što možemo slobodno raspolagati ostalom svojinom svojom, tako isto možemo to činiti i sa svojim statusom — u koliko se

Digitized by Google

tome ne bi protivio opšti društveni interes. Promeniti narodnost, to znači učiniti izvesnu modifikaciju u svom statusu, i ta modifikacija treba da bude rezultat naše volje, budući se opšti društveni interes ni malo ne protivi da mi takvu modifikaciju u svom statusu možemo učiniti. U čemu bi opšti interes mogao biti angažovan da neko lice bude podanik jedne naročite države, to jest da ono ima samo jedan odredjen status, u pogledu narodnosti, a nikako neki drugi? Opšti interes je zadovoljen, čim je svaka individua za neku državu vezana kao podanik: čim svaka individua ima, naspram jedne ma koje države, one dužnosti bez kojih države, kao skupovi pojedinaca, ne bi mogle postojati. Ali pošto se taj opšti interes zadovolji, sa svim je za pojedine države indiferentno za koju će od njih izvesno lice biti vezano podaničkom vezom. Vezati jednu individuu za neku državu i bez njene volje, značilo bi naturiti joj status koji ona neće. Volji pojedinaca treba dati potpunu autonomiju, a samo je ograničiti tamo gde to opšti interes cele zajednice zahteva.

Ovi razlozi dovoljni su da nas ubede o osnovanosti načela da narodnost ne treba nikom nametati. I to načelo mora se uvek primeniti, ako se želi da ono dà one praktične koristi koje su, kao što smo gore objasnili, vezane za njegovu primenu. Samo u slučaju kakve neodoljive konsideracije mogla bi se, — a i morala bi se — aplikacija toga načela napustiti. Na ime, ovakva neodoljiva konsideracija postoji onda kada se ovo naše načelo nadje u konfliktu sa jednim drugim, sa onim po kome: svako lice, u svakom trenutku svoje pravne egzistencije, mora imati neku narodnost, mora biti podanik neke države. U takvom slučaju princip ovaj potisnuće, sa razlogom, onaj prvi. Mi smo već videli koliku važnost ima po napredak individue taj fakat da je ona vezana podaničkom vezom za izvesnu zemlju. Osim toga, i samo pitanje sukoba zakona u medjunarodnom privatnom pravu zahteva imperativno da se mora znati narodnost jednog lica. Specijalno ovo se mora znati, kada lice u pitanju pretenduje na takvo privatno pravo koje potpada pod zakone njegove zemlje, kao što je pravo zaključivanja braka. Materijalne uslove za stupanje u brak reguliše nacionalni zakon lica koje u brak stupa. Na taj način, ako to lice nema narodnosti, ne može se ni znati po kome će se zakonu ceniti, da li su ti uslovi ispunjeni.

Ako bi, dakle, primena načela, da narodnost treba da bude akt slobodnoga pristanka individue, sprečila primenu načela koje malo čas izložismo, onda će ovo posleduje načelo biti pretpostavljeno, i jednom licu daće se izvesna narodnost i u odsustvu njegove izjave u tom smislu. Ovo će biti i biva kod n o v o r o d j e n e d e c e. Ako bi se i ovde primenilo načelo da se narodnost ne može nametati, novorodjeno dete, budući nesposobno da sebi narodnost odredi, ostalo bi bez otadžbine sve do doba svoga

Digitized by Google

punoletstva. Da se pak do ovakvoga rezultata ne bi došlo, da pravna egzistencija novorodjenoga deteta ne bi bila u neku ruku suspendovana za jedno tako dugo vreme, njemu se daje, pri rodjenju, narodnost njegovoga oca.

Izvan toga slučaja, načelu da se narodnost ne može impozirati valja dati primenu, jer van toga slučaja ono ne dolazi u sukob sa načelom da svaki treba da bude podanik neke države. (Svršit će se.)

Titulus acquirendi kod vlastničke tužbe na nekretninu.

Pravo vlastnosti u gruntovnici je sasma korektno upisano na ime vlastnika. Ovaj vlastnik tu svoju nekretninu sasma korektnim privatnim (nebilježničkim) ugovorom prodade drugomu. Onaj kupac tu kupljenu nekretninu prepiše u gruntovnici na svoje ime i postane vlastnikom — sve bona fide.

Nu tu istu nekretninu uživa netko treći. Ušuljav se u posjed; moguće vi, clam ili precario. Na poziv novog vlastnika neće ipak da napusti posjeda: porodi se vlastničko-posjedovna tužba.

U našoj praksi biva, da tužen posjednik gruntovnom vlastniku zanieče titulum acquirendi: provocira ga, da producira svoj kupo-prodajni ugovoror kano dokazalo. Tuženi na to opet poriče ugovoru istinitost. Tužitelj ju mora da dokaže; nu svjedoci, a i prodavaoc su već — mrtvi. Prisege ne ima. Tužba je odpućena.

Onaj treći posjednik lagodno i nadalje uživa tudje vlastničtvo. Čeka vrieme dosjelosti, pa njezinom pomoću iztjera iz gruntovnice onog poštenog kupca, koji tako ostane i bez nekretnine i bez svojih novaca. Tako naša praksa koli nižih toli i viših sudova.

Nu pozitivan zakon nije s tim u skladu, već baš protivan.

Šta je kod pokretnine predaja (§. 426. o. g. z.), to je kod nekretnine gruntovni unos kupca (§. 431. o. g. z.). To je po zakonu traditio, modus acquirendi za nekretninu. Tim se stiče pravo vlastnosti na nekretninu.

Tomu dosljedno nadovezuje §. 62. gr. reda: „Uknjižba ili predbilježba daje stvarno pravo samo glede prava onoga, što se je upisalo". Na temelju kupo-prodajnog ugovora u gruntovnici je upisano pravo vlastnosti za kupca. On je dakle po javnoj knjizi vlastnik, pa mu pripada pravo odstraniti iz posjeda te nekretnine svakoga (§. 366. o. g. z) To sve dakako, ako je sve korektno obavljeno. Ako se je podkrala kakva nekorektnost, može se to upisano pravo vlastnosti pobijati, pa tim odstraniti pravo na posjed dotične nekretnine.

Digitized by Google

Sada nastaje odlučno pitanje, tko je po zakonu ovlašten to pravo vlastnosti pobijati; pripada li legitimacija na to pobijanje svakomu ili je ograničena na koju osobu, te koja je to osoba, kojoj pripada ta legitimacija?

Ova legitimacija je naročitom odredbom zakona vezana samo na stanovitu osobu. Ta je odredba u §. 148. gr. reda: „Ako stranka, uknjižbom u pravih svojih povriedjena, želi tu uknjižbu pobijati na temelju nevaljanosti, te time postići: da se povrati prvašnje stanje u javnih knjigah, moći će tada tužbom, koju će predati vlasti gruntovničkoj, iskati brisanje uknjižbe". Po ovoj naročitoj zakonskoj odredbi legitimiran je na niekanje prava vlastnosti tužiteljeve samo onaj, koji je onom uknjižbom vlastnosti na ime kupca u gruntovnici povriedjen u svojem gruntovnom unosu. Po tom — argumento a contrario — na ovo niekanje nije legitimiran onaj treći posjednik, koji sa gruntovnimi unosi, niti starimi niti novimi, ne ima nikakova posla. Ove gruntovne promjene njega se sasma ništa ne tiču.

I petit tužbe onog po §. 148. gr. reda legitimiranog sasma je različit od onog niekanja trećeg tuženog posjednika. Ovaj tuženi posjednik — na temelju svojeg pukog posjeda — ne može staviti onog petita na promjenu novog gruntovnog unosa u onaj stari.

Pošto tuženi treći posjednik ne ima legitimacije dirati u gruntovno pravo vlastnosti tužiteljeve, to mu se ne može dozvoliti pravo: da pretresa tužiteljev titulum acquirendi, kojim je došao u gruntovnicu, niti da ga provocira na produciranje izprave o tom titulusu, niti da poriče istinitost te izprave. Tuženi posjednik — različit od prodavaoca — imade da ustupi posjed nekretnine kupcu kao gruntovnom vlastniku bez ikakova obzira na to, je li onaj kupčev ugovor istinit ili neistinit, jerbo u parbi ne ima onog, koji je ovlašten to pitanje istinitosti ugovora u parbu povući i razpraviti.

Drugačije je, ako je jošte u posjedu prodane nekretnine prodavaoc ili njegov pravni sliednik, pa se ne dade iz tog posjeda. Provedenjem onog kupo-prodajnog ugovora — neistinitog — u gruntovnici povriedjen je onaj posjednik — tobožnji prodavaoc — u svojem gruntovnom pravu, gruntovnom unosu, stoga mu pripada pravo proti toj povriedi reagirati; pripada mu pravo, da se brani proti onim konsekvencijam, što ih tužitelj izvadja iz svojeg unosa, a ujedno iz povriede tuženikova unosa; a proti tim konsekvencijam (petitu tužbe) brani se niečuć tužitelju titulum acquirendi.

Prema tomu na temelju zakonskih odredaba može se reći: na negaciju tužiteljeva titulusa acquirendi (na negaciju istinitosti gruntovno provedena ugovora) legitimiran je samo prodavaoc ili njegov pravni sliednik kano tuženi posjednik; dočim trećem posjedniku (neugovornoj stranci, neprodavaocu) manjka legitimacija za tu negaciju; ovaj treći posjednik mora se osuditi na ustup posjeda bez ob-

Digitized by Google

zira na istinitost ili neistinost kupoprodajnog ugovora, provedena u gruntovnici.

Ovo mnienje je u skladu sa jednom osudom stola sedmorice od 21. siečnja 1887. br. 2819. gr. („Mjesečnik" 1887. str. 186.), premda se ne može reći, da je nazor osude za onaj konkretni slučaj uporabiv, jerbo se nije radilo o vlastničko-posjedovnoj parnici na nekretninu, pa je osuda svoj nazor generalizirala bez zakonskog ovlaštenja na slučaj, koji ne pada pod §. 148. gr. reda.

Ograničenjem one legitimacije samo na osobe, označene u §. 148. gr. reda, skraćuje se parba, umanjuju se troškovi, onemogućuje se šteta kupca, koji smrću svjedoka gubi dokaz i posjed kupljene nekretnine; a i gruntovnici se diže vriednost: raste pravna sigurnost nekretna prometa onim ograničenjem (§. 9. naredbe ministra za pravosudje od 16. rujna 1853.: „Povjerenik će skupštini razjasniti uredbu i svrhu gruntovnice. On je dužan razgovjetnim govorom dokazati, kako se ovom ustanovom zemljištnom posjedu pruža nova zaštita, uvodi u život realni kredit za promicanje gospodarstva, oživljuje promet nepokretnimi dobri i novčanimi glavnicami, ter povisuje ciena zemljišta").

Priobćio dr. **R. Horvat.**

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Nadležnost suda glede odtudjenja urbarskoga prava s obzirom na zakon od 25. travnja 1894. „o uredjenju zemljištnih zajednica".

(Rješitba kr. stola sedmorice od 14. srpnja 1900. br. 1863.)

Kr. kot. sud u N. M. osudom od 28. travnja 1899. br. 2423. gr. sudio je:

Tuženi Ivan M. dužan je priznati, da je on tužitelju A. B. osim u kupovnoj izpravi od 28. prosinca 1897. navedenih čestica te kuće i dvora, upisanih sada u grunt. ulož. br. 754. obćine V. prodao takodjer svoje na selište br. 23. u R. pripadajuće urbarsko pravo na obćinske pašnjake i šumu, pak da je u gore pomenutoj kupovnoj izpravi ta prodaja pogriešno i u bludnji izpuštena, pak je usljed toga dužan dopustiti, da se na selište br. 23. u R. odpadajuće urbarsko pravo na obć. pašnjake i šumu na tužitelja A. B. kao ovlaštenika upiše, a to sve za 14 dana pod trh ovrhe.

Razlozi: Iz izkaza zaprisegnutih svjedoka A. B. st., I. i A. G. proizlazi, da je tuženi prodao tužitelju osim u ugovoru od 28. prosinca 1897. navedene nekretnine i svoje na selište br. 23. u R. pripadajuće urbarsko pravo na obć. pašnjake i šumu, što ali pometnjom u ugovoru napisano nije.

*

Digitized by Google

Da je pometnjom to urbarsko pravo izostalo iz ugovora, vidi se i iz očitovanja od 7. prosinca 1897. pod E ad III., kojega je svjedok Josip B. podpisao, a sam tuženi po izkazu tog svjedoka vlastoručno pisao, te u kojem očitovanju se na koncu nalazi, da je tuženi tužitelju prodao cielo občinsko pravo pašenja i drvarenja.

Nedvojbeno je dakle ustanovljeno, da je urbarsko pašenje i drvarenje prodano, te da je pometnjom iz ugovora izostalo, prama tomu ukazuje se tužbeni zahtjev opravdanim, te je po istom valjalo suditi, ter tuženog sa prigovorom njegovim, da se nakon sklopljene pismene pogodbe ne ima gledati na ono, što je možda ustanovljeno ustmeno, te što u ugovoru nije spomenuto, odbiti.

Usljed priziva tuženoga, preinačio je kr. banski stol osudom od 31. svibnja 1899. br. 13807. prvosudnu osudu i odbio tužitelja sa tužbom, i to sa sliedećih razlogà:

Tužitelj dr. A. B., dokazavši pismenim kupoprodajnim ugovorom od 28. prosinca 1897. pod A na I., da je on od tuženika I. M. kupio i u svoj posjed i vlastničtvo primio polovicu njegova u grunt. ulož. br. 147. por. obć. V. dokazom grunt. izvadka pod B. na I. s ukupnom površinom od 12 rali 312□° unešenoga urbarskoga selišta zajedno sa kućom br. 23. u R., te da je taj kupljeni dio istoga selišta s ukupnom površinom od 6 rali 659□° na njega tužitelja najme kao kupca u grunt. ulož. br. 754. iste porez. občine dokazom grunt. izvadka pod C na I. prenešen, tvrdi isti tužitelj, da je u pismenom ugovoru A na I. samo s pometnje izostavljena utanačena jurve 7. prosinca 1897. posredovanjem oca mu A. B. ustmena pogodba s tuženikom, da mu ovaj s tim prodanim dielom svoga urbarskoga selišta prodaje i doista prodao je svoje cielokupno ovlašteničtvo na občinske pašnjake i šume zemljištne zajednice bivših podanika iz R. i V., kako je dotle pripadalo dotadanjemu nerazdieljenomu urbarskomu selištu kbr. 23. u R., što i pismenim očitovanjem i priznanjem tuženikovim od 7. prosinca 1897. pod E na I. nastoji dokazati, pak stoga zahtjeva tužitelj, da mu to tuženik prizna i usljed toga dopusti: da se na selište kbr. 23. u R. odpadajuće urbarsko pravo na občinske pašnjake i šumu na tužitelja kao ovlaštenika upiše.

Prema tomu zahtjevu tužiteljevu, radi se dakle u predležećoj parnici, ne samo o priznanju ovlašteničtva tužitelju na zemljištnu zajednicu urbarske občine V. ako kakova obstoji u razmjerju, u kojem mu po ustanovah §. 6., 9. i 17. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica na kupljenu polovicu urbarskog selišta tuženikova zakonito pripada, ako se stranke nisu inako sporazumjele (§. 9. na kraju gore navedenog zakona), nego i o priznanju i prisudjenju posebice prodanoga ovlašteničtva tužitelju kao kupcu na istu zemljištnu zajednicu i za tu drugu tuženiku preostalu polovicu upitnoga urbarskoga selišta.

Digitized by Google

Ali uvaživ, da se ovlašteničtvo samo za sebe može odtudjiti tek pod uvjeti ustanovljenimi u §. 22. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica, a tužitelj da nije ni uztvrdio, kamo li dokazao, da je kod kupovanja ovlašteničtva odpadajućega na tuženikovu polovicu upitnoga selišta tim uvjetom zadovoljeno:

uvaživ, da je po §-u 53. istoga zakona i o prieporu izmedju tužitelja i tuženika glede ovlašteničtva prodanog od potonjeg prvomu dielu urbarskoga selišta na dotičnu zemljištnu zajednicu u prvom redu nadležna odlučiti upravna oblast, kojoj po §-u 50. istoga zakona pristoji nadzor nad zemljištnimi zajednicami, i da je samo stranci, koja se osjeća odlukom iste oblasti u svojih privatnih pravih povriedjenom, ostavljen otvoren put redovite pravde po članku 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti, a tužitelj da nije ni uztvrdio, kamo li dokazao, da je u tom prieporu već izrečena nepovoljna po njegovo pravo odluka nadležne kot. oblasti;

uvaživ, da u grunt. ulož. br. 147. por. obć. V., nije po glasu izvadka iz njega pod B na I. u smislu više pomenutog zakona o uredjenju zemljištnih zajednica ni bilo zabilježeno, kada je tužitelj polovicu upisanoga u tom grunt. ulož. urb. selišta kupio, da ovomu pristoji ovlašteničtvo na ikoju zemljištnu zajednicu, i dosljedno tomu da tužitelj ne može od tuženika zahtjevati, da mu ovaj dopusti takovu zabilježbu na odpisanom iz istog grunt. uložka i u grunt. ulož. br. 754. por. obć. V. prenešenom dielu istoga urb. selišta: i napokon uvaživ, da tužitelj nije ničim dokazao, da doista i obstoji zemljištna zajednica, na koju si on naprama tuženiku ovlašteničtvo svojata: ukazuje se osuda kr. kot. suda u N. M. od 28. travnja 1899. br. 2433. gr., kojom je sudjeno po zahtjevu tužiteljevu, neopravdanom i zato ju valja povodom priziva tuženikova preinačiti i tužitelja s tužbenim zahtjevom njegovim odbiti.

Kr. stol sedmorice obnašao je rješitbom od 14. srpnja 1900. br. 1863. uslied previda tužitelja A. B. preinačiti napadnutu osudu kr. banskoga stola i potvrditi osudu prvoga suda s tim ograničenjem, da je tuženi to sve dužan priznati i dopustiti samo onako i u koliko je prieporno pravo spojeno sa selištem kbr. 23. u R. i to u granicah zakona, sa sliedećih razloga:

Neprieporno je, da je tužitelj od tuženoga kupio polovicu urb. selišta kbr. 23. u R. s kućom, što je uknjiženo bilo na prodavaoca — tuženoga I. M. u grunt. ulož. br. 147. obć. V., koja polovina je prenešena na tužitelja u novi grunt. uložak br. 754. obć. V.

Tužitelj tvrdi, da mu je tuženi zajedno sa ovom polovicom selišta i s kućom prodao i urbarsko pravo na občinski pašnjak i šumu, što je spojeno i odpadalo na selište tuženikovo kbr. 23. u R., pa da je ova okolnost dotično pogodbena ustanova pometnjom izpuštena iz kupoprodajne izprave od 28. prosinca 1897. pod A—I, pak traži tužbom od tuženika, da mu to prizna i dopusti, da se ovo pravo upiše na njega kao ovlaštenika.

Digitized by Google

Tuženi poriče, da je on tužitelju prodao uz polovicu svoga selišta s kućom i pravo paše i šume, ter navadja, da je on prvobitnim ustmenim kupoprodajnim ugovorom prodao tužitelju polovicu svoga selišta i polovicu s tim selištem spojenoga ovlaštenja na občinski pašnjak i šumu, no da se je ova pogodba razvrgla radi jedne čestice, glede koje nisu bili sporazumni, pa da je drugi kupoprodajni ugovor sklopljen, kojim mu nije toga prava prodao bio.

No tužitelj dokazuje sa vlastoručno pisanom i podpisanom izjavom tuženika od 7. prosinca 1897. pod E—III. ter sa svjedoci A. B., A. G. i I. G., da je tuženi kod ustmenoga sklapanja kupoprodajnoga ugovora izjavio, da uz polovicu svoga selišta prodaje i ovlaštenje na obć. urbarski pašnjak i šumu, dočim svjedok I. B. potvrdjuje, da je tuženi izjavu pod E na III. vlastoručno pisao i podpisao.

Tim se mora dokazanim smatrati (§. 159. gr. p. p.), da je tuženi ustmenom definitivnom pogodbom prodao tužitelju uz polovicu svoga selišta takodjer i s tim selištem spojeno ovlaštenje na občinski pašnjak i šumu, pak pošto tuženi ne pruža dokaza, da je ova ustmena pogodba glede upitnog ovlaštenja promienjena, mora se uzeti, da je ta ustanova ustmene pogodbe samo pometnjom izpuštena u pismenoj izpravi sastavljenoj vrhu toga ugovora, uslied čega se tuženi ne može pozivati na ustanovu §-a 887. o. g. z.

S tih kao i s razloga po prvom sudu navedenih, opravdana je osuda prvoga suda, udovoljujuća zahtjevu tužbe, jer se njom opredieljuje privatnopravni odnošaj izmedju tužitelja i tuženika, nastali na temelju kupoprodajnoga ugovora po §. 1., 19., 861., 878., 1053. i sl. o. g. z.

Što se pak tiče priepornog predmeta kupoprodajnog ugovora, njegove pravne naravi i s tim predmetom spojenih odnošaja napram trećim osobam, t. j. urbarskoj občini i ostalim ovlaštenikom občinske šume i pašnjaka, ter prema tomu mogućnosti izpunjenja kupoprodajnoga ugovora, sklopljenoga medju parbenim strankama, to ovi odnošaji ne dolaze u ovoj privatno-pravnoj parnici izmedju kupca i prodavca do riešenja, jer se ti odnošaji imadu po zakonu od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica (Sb. br. 36) ustanoviti i u život privesti po nadležnoj političkoj oblasti. Za nazočnu parnicu je dosta, da tim zakonom nije zabranjen absolutno prenos prava ovlaštenika, što mu pripada, na drugoga, ter je tužitelj, da može to od tuženika nabavljeno pravo u svoju korist kod nadležne političke oblasti uzpostaviti i provesti, morao pred sudom ustanoviti, da ga je od tuženika stekao, u koliko je ovomu pripadalo.

S toga valja uslied previda tužitelja preinačiti napadnutu osudu kr. banskoga stola i potvrditi onu prvoga suda, s tim ograničenjem, da je tuženi dužan tužbovnom zahtjevu udovoljiti samo u toliko, u koliko je preporno pravo spojeno sa selištem tuženikovim i u granicah zakona, jer o tom ima politička oblast odlučiti. **V. Janda.**

Digitized by Google

Hereditas jacens ne može da vrši faktični posjed. Na nasljednike ne prelazi posjed ipso jure, već ga moraju sami steći. — Prilog tumačenju §-a 320. o. g. z.

Kr. kot. sud u R. odlukom svojom od 27. siečnja 1899. br. 15.148 gr. u parnici A. A. proti Z. B. iz D. radi smetanja posjeda odlučio je:

Tuženi Z. B. kriv je smetanja posjeda, počinjena na štetu ostavine A. A. time, da je oranicu 30° široku 200° dugačku, pri koncu lipnja 1899. pokosio i ječam svojoj kući odvezao, pa i iz kuće samovlastno odveo 2 konja, 1 kravu, 6 ovaca, 1 krmaču, 1 nazime, 1 kola, 200 oka žita, 100 oka kukuruza, 2 klupe, 2 stolice, 2 ormara, 1 krevet, 2 ćilima, 1 ćilimak, 2 kopertuha, 5 tepsija od lima, 2 kante, 1 malu i 1 veliku, 2 biele činije, 6 tanjira, ½ akova masti, 4 pole slanine, 2 jastuka sa navlakama, 2 ponjave i 1 jorgan; zatim je iz ergele odveo 1 konja i 1 kobilu sa ždrebetom, a iz kuće odveo plug kolečke i jedne gvozdene vile, — dužan je okaniti se dalnjeg smetanja posjeda, odnešene odnosno odvedene malo čas spomenute pokretnine ostavine A. A. natrag povratiti i svakog dalnjeg smetanja posjeda čuvati se pod prietnjom globe od 100 for. eventualno 20 dana zatvora i naknaditi prouzročeni trošak sa 31 for. 25 nč. u roku od 8 dana pod prietnjom ovrhe, i to:

s razloga, da se u slučajevih smetanja posjeda imade izviditi zadnji faktični posjed i zbilo se smetanje i da se što prvo imade izdati sudačka odredba i presuda u zaštitu i obranu smetana posjeda bez obzira na jače pravo, koje bi tuženik mogao imati na priepornu stvar:

s razloga, da je usljed priznanja stranaka neprieporno, da je pok. A. A. bila sve do svoje smrti zadnja faktična posjednica priepornih parcela i gibivih stvari, koju očitovani nasljednici (tužitelji) reprezentiraju;

s razloga, da tuženi nije uspio sa svojim prigovorom, da mu je pok. A. A. dopustila, da smije sve njezine nekretnine u hataru petrovačkom, dakle i uparničene obradjivati i plodove pobirati, te sve gibive stvari k svojoj kući odnieti;

s razloga, da tuženi priznaje činjenicu smetanja, da je naime sa prieporne oranice ječam pokosio i kući odvezao, a gore naznačene gibive stvari kući odnio, odnosno odveo;

s razloga, da se ničiji posjed bio on kakav mu drago temeljem zakonske zabrane sadržane u §§. 339. i 346. o. g. z. samovoljno smetati ne smije, to je izrečenje ove odluke na pravu i zakonu osnovano.

Prietnja globom, odnosno zatvorom za slučaj opetovnoga smetanja temelji se na §. 457. gr. p. p., a dosudjenje parbenih troškova na §. 59. zak. o smetanju posjeda.

Povodom podnešene ništovne žalbe tuženih kr. sudbeni stol u M. svojim riešenjem od 16. prosinca 1899. god. br. 7049 gr. odlučio je ovako:

Digitized by Google

Riešavajuć izvješće suda od 24. prosinca 1899. br. 16.190 gr., kojim podnaša spise ustmene parnice ostavine A. A. proti Z. B. radi smetanja posjeda oranice i pokretnina spp. u kojoj je odlučio:

Tuženi Z. B. kriv je smetanja posjeda počinjena na štetu ostavine A. A. time, da je oranicu 13 stopa široku i 200 stopa dugačku, pri koncu lipnja 1899. pokosio i ječam svojoj kući odvezao, nadalje iz kuće pokojničine samovlastno odnio, odnosno odveo 2 konja, 1 kravu, 6 ovaca, 1 krmaču, 1 nazime, 1 kola, 200 oka žita, 100 oka kukuruza, 2 klupe, 2 stolice, 2 ormara, 1 krevet, 2 ćilima, 1 ćilimac, 2 kopertuha, 2 tepsije od lima, 2 kante 1 malu i 1 veliku, 2 biele činije, 6 tanjira, $^1/_2$ akova masti, 4 pole slanine, 2 jastuka sa navlakama, 2 ponjave, 1 jorgan, zatim je iz ergele odveo 1 konja i 1 kobilu sa ždrebetom, iz kuće odveo plug, kolečke i jedne gvozdene vile, — dužan je okaniti se daljneg smetanja posjeda, odnešene, odnosno odvedene malo čas spomenute pokretnine ostavini A. A. natrag povratiti, i svakog daljneg smetanja posjeda čuvati se pod prietnjom globe na 100 for., eventualno 20 dana zatvora i naknaditi prouzročeni trošak sa 31 for. 24 nč. u roku od 8 dana pod prietnjom ovrhe.

Obnašao je kr. sudbeni stol:

vidiv, da je po spisih i priznanjem stranaka ustanovljeno, da je pok. A. A. bila u posjedu i uživanju prieporne nepokretnosti, pa da su nakon njezine smrti tuženici na tom zemljištu izvršivali posjedovni čin, navodno po pokojnici na to ovlašteni, koji su pako predmetom tužbe radi smetanja posjeda, naime faktični zadnji posjed sa strane tužitelja i sbivšega se smetanja po tuženiku:

vidiv, da je ustanovljeno, da ostavina nakon pok. A. A. očitovanim nasljednikom uručena nije, dakle da je ostavina jošte ležeća (hereditas jacens):

vidiv, da se na ostavinu nisu nasljednici prije počinjenoga smetanja nasljedno očitovali, i da niti ostavini nije imenovan skrbnik ili ovršitelj oporuke, nastaje pitanje da li su tužitelji dokazali svoj zadnji faktični posjed iste, odnosno da li su legitimirani na podignuće posesorne tužbe.

Pošto smetanje spada u medjuvrieme od smrti ostavljatelja, do vremena gdje bi nasljednici odnosno skrbnik ostavine ili izvršitelj oporuke faktično nastavili posjed ležeće ostavine, to u tom pomanjkanju posjeda sa strane pomenutih ovlaštenika ne imade mjesta posesornoj zaštiti smetanja posjeda već samo petitornoj pravnoj zaštiti.

Posjed bo ne prelazi po zakonu na ležeću ostavinu ili nasljednike, već se mora kao faktično svojstvo, tek činjenjem steći (§. 320 o. g. z.), jer ležeća ostavina kao fingirana osoba ne može da izvrši faktični posjed, pošto njoj manjka volja i faktičko gospodstvo na stvari (corpus et animus), a naslovnik, ma bila mu ostavina i uručena, ne stiče uručbom ostavine

Digitized by Google

posjed, stvari ili prava pošto posjed predpostavlja faktično izvršenje i činjenje posjeda ne pako samo pravni naslov za stečenje posjeda.

Vidiv, da nasljednici tužiteljne ostavine faktični posjed vršili nisu, a niti imenovani skrbnik ostavine te ne imadu pravo ustati posesornom tužbom u zaštitu posjeda ostavinskih predmeta budući njima manjka bitna potrebština na podignuće tužbe radi smetanja posjeda, naime dokaz zadnjeg faktičnog posjeda ležeće ostavine.

Vidiv, da je prema tome, napadnutom odlukom počinjena ništetnost (§. 62. toč. 11 zak. o smetanju posjeda) valjalo je napadnutu odluku kao ništetnu po §. 66. zak. o smetanju posjeda ukinuti i tužitelja s njegovim tužbenim zahtjevom odbiti time, da imade tuženiku naknaditi 13 for. 35 nč. uz rok od 8 dana pod inakom ovrhom. **Dr. Ž. M.**

B. Kazneno.

Error in persona kod zločinstva težke tjelesne ozlede.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 31. ožujka 1900. br. 1413.)

Osudom kr. sudb. stola u M. od 28. listopada 1899. br. 9009 kz. proglašen je Šandor A. krivim prekršaja suprot sigurnosti života označena u §. 335. k. z. te po istom §. osudjen na zatvor od 6 nedelja. Povodom žaobe ništovne kr. državnog nadodvjetničtva obnašao je kr. stol sedmorice nakon obavljene javne razprave ukinuti napadnutu prvosudnu osudu i suditi: Šandor A. kriv je, što je dana 20. lipnja 1899. u Z. bivši iz kavane O. izbačen po kavanaru Vlajku N., da mu se osveti u neprijateljskom namišljaju Juliusu F., koji je slučajno izašao iz rečene kavane, držeći ga za Vlajka N. bacio bočicu punu karbolne kiseline u glavu tako, da se je bočica razbila i kiselina razlila po desnom oku i licu, pa mu time osim rane omječine na oku zadao i površno opalenje kože na licu, spojnice i rožnice oka, koje sve ozlede skupa sačinjavaju težku povredu tjela, skopčanu poremećenjem zdravlja i nesposobnošcu za vršenje zvanja u trajanju od preko 20 a izpod 30 dana, pak je time počinio zločinstvo težke tjelesne ozlede označeno u §. 152. k. z. te se zato osudjuje po §. 152. k. z. uporabom §. 54. i 55. k. z. na tamnicu od 3 mjeseca, pooštrenu svakih 14 dana jednim postom, kao i na nošenje troškova kaz. postupka i ovrhe kazni, koji se proglašuju utjerivimi.

Razlozi: Presudni sud ustanovio je sve čine, koji su navedeni u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude, nu on smatra, da isti ne sačinjavaju zločinstvo težke tjelesne ozlede u smislu §. 152. k. z., već prekršaj proti sigurnosti života po §. 335. k. z. Prvosudnu osudu pobija državno odvjetničtvo s pozivom razloga ništetnosti br. 5., 9. a. i 10. §. 277. k. z.

Digitized by Google

Gledom na prvu brojku navodi žalbenik, da je izreka suda sama sobom u protuslovju. kad dolozno poduzeti čin subsumira pod ustanovu §. 335. k. z., zatim što bi se iz izreke te moglo zaključiti, da je oštećenik Julius F. slučajno nadošao, kad je obtuženi Šandor A. već bacio bio flašicu s karbolom prema Vlajku N.

Nu u istinu iztaknute ništetnosti neima, budući da subsumiranja doloznog čina pod ustanovu §. 335. k. z. ne tvore ništine br. 5. §. 277. k. z., a glede načina, kako se je čin dogodio, naveo je presudni sud u razlozih jasno, da obtuženik flašice s karbolom nije bacio prema Vlajku N. Gledom na to, nije osnovana ništovna žaoba pozivom na razlog ništetnosti br. 5. §. 277. k. p., kao što nije osnovana ni s pozivom na br. 9. a), budući da presudni sud u djelovanju obtuženog nazire čin, kažnjiv po kaznenom zakonu. Nu osnovana je ništovna žaoba državnog odvjetničtva s razloga ništetnosti §. 277. br. 10. k. p. Presudni sud u razlozih osude navadja, da error in objecto i error in persona činitelja po kaznenom zakonu ne izpričava, što stoji, nu podjedno dodaje, da od rečenog pravila čini zločinstvo težke tjelesne ozlede po §. 152. k. z. iznimku i to obzirom na originalni tekst istog §.: „oder eine schwere Verletzung desselben erfolgte", pak odatle izvadja, da ona osoba, proti kojoj je izveden čin, koji je prouzrokovao težku tjelesnu ozledu, mora biti istovjetna s onom, proti kojoj je bio naperen neprijateljski namišljaj, a pošto je obtuženi hotio, da se osveti Vlajku N., da je njegova zla nakana naperena bila proti ovomu, a za to da mu se ne može imputirati zločinstvo težke tjelesne ozlede, što je slučajno pogodio Juliusa F., proti komu nije zla nakana išla.

Nu ovo je krivo tumačenje zakona u §. 152. k. z. Nije naime odlučan za dolozno postupanje činitelja onaj čas, kad je čin namislio, već onaj, kad ga je izveo.

Presudni sud u razlozih osude navadja, da je obtuženi, izbačen iz kavane, čuo i opazio, kako je netko otvorio vrata od kavane, pomolio glavu i stao na vrata, a on, i ne sluteći, da bi to mogao biti njegov prijatelj Julius F., bacio flašicu karbolne kiseline i ovoga pogodio.

Obtuženi je dakle pogodio onu osobu, na koju je bacio flašicu s karbolnom kiselinom, a u tom njegovom djelu, jer je prema ustanovljenju suda izvedeno dolozno i uzrokovalo težku tjelesnu ozledu one osobe, na koju je flašica bačena, sadržana su sva kriterija zločinstva težke tjelesne ozlede označenog u §. 152. k. z.

Valja za to povodom ništovne žaobe državnog odvjetničtva napadnutu prvostudnu osudu po §. 284. br. 3. k. p. ukinuti i suditi, kako je navedeno u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude.

Pri odmjerenju kazni valja uvažiti kao okolnosti olahkoćujuće, da je obtuženi na zločinstvo zanešen silovitim ganućem srdca, što je bio iz kavane izbačen i što je zločinstvo priznao (§. 46. sl. d) h) k. z.) pak pošto ne predleži nijedna okolnost otegoćujuća i jer je obtuženik oženjen, odmjerena

Digitized by Google

mu je kazan uporabom §. 54. i 55. k. z. a tim je riešen i njegov priziv proti kazni izrečenoj po sudu prve molbe.

Izreka o naknadi troškova kaznenog postupka i ovrhe kazni temelji se na §. 330. i 332. k. p. —A—

Prijavom samo priziva radi prestrogo odmjerene kazni na glavnoj razpravi ne može se uzeti, da se je prijavitelj odrekao prava u otvorenom roku prijaviti i žaobu ništovnu. — Prilog k tumačenju §. 281. II. sl. a) k. p.

Iza proglašene osude proti Andriji D., koji je po kr. sudbenom stolu u O. osudom od 4. travnja 1900. br. 1821. kz. sudjen radi zločinstva zločincu dane pripomoći, ozn. u §. 214. k. z. i prekršaja suprot sigurnosti vlastničtva, ozn. u §. 464. k. z., prijavio je Andrija D. odmah na glavnoj razpravi priziv radi prestrogo odmjerene kazni.

Dne 7. travnja 1900. ali prijavio je Andrija D. ništovnu žaobu i priziv proti osudi, moleći prepis osude do rukuh branitelja u svrhu izvedenja istih.

Kr. sudbeni stol u O. odbio je svojim zaključkom od 28. travnja 1900. broj 2202. kz. po §. 281. toč. II. sl. a) k. p. žaobu ništovnu Andrije D. s razloga, što je isti nakon proglašenja osude podučen o pravnim liekovima uložio samo priziv radi prestrogo odmjerene kazni, uslied čega se je muče odrekao uložiti pravni liek žaobe ništovne.

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni obnašao je svojom rješitbom od 9. lipnja 1900. broj 2131. povodom pritužbe obtuženog Andrije D., vidiv, da je obtuženi Andrija D. iza proglašenja osude prijavio doduše samo priziv proti odmjeri kazni, čim se ipak nije ni naročito, ni muče odrekao prava, da u otvorenom roku prijavi i žaobu ništovnu, vidiv, da je obtuženik unutar §-om 280. k. p. dozvoljenoga mu trodnevnog roka iza proglašenja osude prijavio i žaobu ništovnu, moleći ujedno za dostavu osude, vidiv, da je prema tomu valjalo u smislu §§. 280. i 281. I. k. p. prijavu ništovne žaobe prihvatiti kao pravodobno podnešenu, te ujedno udovoljiti molbi za dostavu osude — ukinuti napadnuti zaključak, te kr. sudb. stolu u O. naložiti, da povodom pravodobno prijavljene ništovne žaobe obtuženog Andrije D. njegovom branitelju dostavi prepis napadnute osude u svrhu izvedenja prijavljenih pravnih liekova unutar zakonitoga roka.

Priobćio **Dimitrijević.**

Digitized by Google

C. Mjenbeno-trgovačko.

Tužba upravljena samo protiv tutorice a ne sututora malodobnika, ako nije na razpravu vodjenu po samoj tutorici sututor pristao, ima se ureda radi odputiti. Nadopunjenje dokaza o sklapanju kupoprodajne pogodbe i predaji robe, domirnom prisegom prodavaoca. Mahne na robi imaju se po §. 347. trg. z. po vještacih ustanoviti.

(Svršetak.)

Što se pasivne legitimacije tiče, to je ista medju strankama nepreporna, jer tuženici ne poriču, da su uvjetno očitovani nasljednici preminulog D. C. i da im je ostavina istoga uručena.

Što se same utužene tražbine tiče, to se je tužitelj za dokazati pogodbu, po kojoj je pokojnomu D. C. prodao šajku jabuka za 1700 do 1800 for. i istomu jabuke u O. i predao, pozvao na pismo D. C. pod A., a zatim na svjedoke A. Z., B. i V. R. i ponudio svoju domirnu prisegu.

Svjedoci B. i V. R. preslušani nisu doduše potvrdili odlučnih okolnosti glede same navedene kupoprodajne pogodbe, nu potvrdili su pod prisegom, da su oni po tužitelju pokojnom D. C. poslatu šajku jabuka u O. predali, da je ovaj zadržao jabuke i poslao ih kući.

Svjedok A. Z. nije mogao doduše iznova nakon dovršetka ove razprave parnice biti preslušan, jer je već bio preminuo. Ali je isti svjedok preslušan u istoj parnici i to nakon dovršetka razprave, koja je uz osudu ukinuta samo sa formalnog razloga, što malodobnici nisu bili zastupani po tutorstvu odnosno i sututoru, nego samo prvotuženoj kao materi i tutorici.

Pošto je dakle svjedok A. Z. preslušan u istoj parnici vodjenoj medju istim strankama, to se izkaz toga svjedoka mora po §. 202. gr. p. p. kao dokazalo smatrati.

Isti svjedok je ipak potvrdio, da je pok. D. C. po njemu kod tužitelja naručio šajku jabuka za kupovninu od 1700 do 1800 for.

Pismom od 18. rujna 1874. ponavlja D. C. svoju naručbu i šilje tužitelju kaparu 500 for.

Istina, da je zastupnik sututora mldb. tuženika izjavio tečajem razprave, da on istinitost toga pisma ne priznaje. Nu prvotužena S. udova C. izjavila je, uvidiv izvor toga pisma, da ona ne može poreći istinitost pisma toga, da bi što više rekla, da isto pismo potiče od pok. D. C. Tim je prvotužena priznala istinitost istoga pisma; a jer je ona ne samo prvotužena, nego kao mati i tutorica malodobnih sutuženika i jer se samo ona mogla izjaviti o istinitosti pisma kao supruga pok. D. C., to se to priznanje prvotužene mora smatrati dokazom i u pogledu tuženih malodobnika odnosno ostalih sutuženika.

Navedena dokazana sredstva moraju se smatrati takovimi, da će se

Digitized by Google

domirnom prisegom tužitelja, kako je u osudi formulirana u pogledu sklopljene kupoprodaje, zatim cjene te prodaje robe, postići podpuni dokaz.

S toga je na tu domirnu prisegu sudjeno.

Što se iznosa dosudjene tražbine tiče, to tuženici nisu ni tvrdili, da je kupovnina za jabuke tužitelju plaćena. A jer se za kupljenu primljenu robu kupovnina po kupcu platiti imade, to je u pogledu iznosa osudjeno po zahtjevu tužbe.

Tuženici su istina prigovorili, da je pok. D. C. pronašao na primljenoj šajki jabuka mana i stavio jabuke tužitelju odmah na razpoloženje.

Nu, da je nadjeno mana, dokazuju tuženici po svjedocih.

Po §. 347. trg. z mogu se doduše mane po poslatoj robi ustanoviti. Nu ustanovljenje to mora izvedeno biti kroz vještake podpuno vjerodostojne, nipošto pak kroz svjedoke.

S toga se prigovor taj uvažiti nije mogao.

Osuda glede parbenih troškova osniva se na §. 573. gr. p. p., te se u tomu pogledu opaža, da se osuda u pogledu parbenih troškova mogla odnositi samo na troškove nastale usljed i nakon podnešenog izpravka tužbe pr. 13. kolovoza 1889. broj 5284, dočim je pitanje parbenih troškova nastalih u parnici, koje je razprava ukinuta, riešeno već rješitbom kr. banskog stola od 25. veljače 1886. broj 18.614. i kr. stola sedmorice od 3. ožujka 1887. broj 3992., a u ostalom je tužitelj sam svojom krivnjom prouzročio izpravak tužbe i ponavljanje parnice, dočim sadanji tuženici ne mogu tražiti naknadu troškova parnice, koju oni vodili nisu.

Kr. banski stol osudom svojom od 18. ožujka 1896. broj 5009. obnašao je: povodom priziva sa ništovnom žalbom tuženika i priziva tužitelja u dielu glede kamata i parbenih troškova uz odpućenje priziva i zabačenje ništovne žalbe tuženika i uz djelomično zabačenje priziva tužitelja, a davši istom dielomice mjesta samo u pogledu visine dosudjenih kamata prvomolbenu osudu potvrditi u stvari glavnoj, te glede dosudjenja kamata od dana tuženikom dostavljene popravljene tužbe de praes. 13. kolovoza 1889. broj 5284. gr. do plateža i u dielu tužitelju dosudjenih parbenih troškova sa 157 for.: no u pogledu visine tužitelju dosudjenih kamata prvomolbenu osudu preinačiti te suditi: da tuženici imaju tužitelju od dana dostavljene im tužbe prim. 13. kolovoza 1889. br. 5284. gr. platiti u gornjem roku i pod gornjom prietnjom 6% kamate od gornje glavnice.

Razlozi: Tuženici uložiše ništovnu žalbu proti prvomolbenoj osudi s razloga, što tvrde, da je prvomolbeni sud počinio ništetnost u tome, što im popravljena tužba tužiteljeva de praes. 13. kolovoza 1889. br. 5284. gr. nije propisno dostavljena, te što tužitelj nije sasvim novom tužbom proti njima udario. — Ali ove ništovne tegobe tuženika ne stoje, pošto je tužitelj rečenu popravljenu tužbu podnio u smislu banskostolne rješitbe od

Digitized by Google

25. veljače 1886. broj 18.614. ex 1885. potvrdjene vrhovnom rješitbom kr. stola sedmorice od 3. ožujka 1887. broj 3993. ex 1886., koja je dokazom parničnih spisa odlukom od 17. kolovoza 1889. broj 5284. gr. pravilno prama §. 68. gr. p. p. strankama dostavljena. — Valjalo je s toga u pomanjkanju ništetnosti, naznačene u §. 339. gr. p p., ništovnu žalbu tuženika zabaciti kao neosnovanu.

Što se tiče glavne stvari dokazuje tužitelj sa pismima sada pokojnog D. C., pravnog prednika tuženika pod A. C. D. ad I., da je D. C. kod njega naručio šajku jabuka, da je D. C. pristao na kupovninu za te jabuke od 1700 for. uz kaparu od 500 for., a sa svjedoci B. i V. R. dokazao je tužitelj, da je on šajku jabuka poslao sada pokojnom D. C., da su isti sa A. Z. te jabuke kupcu D. C. predali, a ovaj da ih je primio i zadržao, a sa prepisom zapisnika c. kr. kotarskog suda u M. od 20. rujna 1884. pod Z. ad LIV. o preslušanju medjutim preminulog svjedoka A. Z. u ovoj parnici medju istim strankama, koji zapisnik kao javna izprava po §. 113. gr. p. p. dokazuje factum dane izjave, dokazuje tužitelj po §. 202. gr. p. p., da je rečeni pravni prednik tuženika po tomu svjedoku u istini kod njega i naručio šajku jabuka, da je D. C. pristao na kupovnu cjenu za te jabuke od 1700 do 1800 for., da je on tu šajku jabuka rečenom kupcu u O. poslao i da je taj kupac naručene jabuke primio.

Tuženici su proti istinitosti pisma D. C. pod A. C. D. ad I. doduše prigovorili, no u očitovanju od 14. ožujka 1894. broj 1737. gr. dopustila je tuženica S. udova C., da ove izprave A. C. D. ad I., na koje tužitelj svoj tužbeni zahtjev temelji, možda potiču od ruke muža njezinog, sada pokojnog D. C., dakle ne veli, da ta pisma nisu istinita, a dokinućem prijašnjeg postupka nije oduzeta zapisniku svjedoka A. Z. moć javne izprave, dokazujuće samo factum dane izjave. — Uz to dokazuje tužitelj i sa pismima tuženika od 8. veljače 1882. pod R. VIII, te od 17. siečnja 1886. pod F. VIII, da tuženici kao pravni sliednici D. C. priznaju utuženi dug od 800 for., jer su prvim pismom nudili izravnanje sa 400 for., a drugim 500 for., što nije prihvatiti htio. — Tuženici su nadalje prigovorili, da je njihov pravni prednik kao kupac pronašao mane na kupljenim jabukama i da ih je prodavcu — tužitelju — na razpoloženje stavio; no ako je kupac kakove mane na robi našao, trebao je iste po §. 347. trg. zakona putem vještačkog pregleda robe ustanoviti, što nije učinjeno, te se ta okolnost sada više nakon 20 godina neda po svjedocih ustanoviti, kako to tuženici žele. — Pa ni propisa §. 1430. o. g. z. ne mogu tuženici u svoju korist uporabiti i tvrditi, da je utuženi ostatak kupovnine od 800 for. za šajku jabuka tužitelju plaćen, navodno uslied toga, što je njihov pravni prednik D. C. kasnije račune tužitelju plaćao, te da bi predležala pravna predmnjeva, da su prijašnji računi, kao što je račun za prieporne jabuke

Digitized by Google

namiren, jer tuženici niti ne tvrde, a još manje dokazuju, da su tužitelj i sada pokojni D. C. običavali medjusobno račune praviti u stanovite rokove i da je D. C. kasnije račune tužiteljeve izravnao i namirio. — Pošto je tužitelj prama gornjem razloženju doprinjeo vrlo važnih sredstva dokaza, koja za podpun dokaz pred zakonom nisu dovoljna, to je po §. 270. gr. p. p. opravdano, da tužitelj vrhu dotičnih odlučnih okolnosti čina položi prisegu domirnu.

Dužnost tuženika glede plateža kamata na utuženu svotu temelji se na propisu §§. 1333. i 1334. o. g. z., a ta dužnost počima od dana dostavljene im popravljene tužbe de praes. 13. kolovoza 1889. br. 5284. gr., jer je ukinuće prve osude sa cielim postupkom i odredba suda, da se prvobitna tužba na popravak povrati, sakrivio sam tužiteli, što zakonito zastupstvo tužene stranke nije valjano označio, te je prvomolbena osuda i u tom pogledu opravdana; no pošto su po §. 281. trg. zak. zakonite i zatezne kamate u trgovačkim poslovima 6% na godinu, valjalo je prvomolbenu osudu u pogledu visine tužitelju dosudjenih kamata dielomice preinačiti, te dosuditi tužitelju na utuženu glavnicu 6% kamate. — U dielu tužitelju dosudjenih parbenih troškova valjalo je takodjer prvomolbenu osudu potvrditi, i pošto su ti troškovi gledom na stanje parničnih spisa prama §. 573. gr. p. p. primjereno ustanovljeni.

Kr. stol sedmorice, osudom svojom od 12. lipnja 1896. broj 2169., obnašao je izvanredni previd tuženika uložen glede glavne stvari i glede troška parbenoga odputiti, usuprot previdu tuženika, uloženom proti izreci banskog stola glede visine kamatnjaka, mjesta dati, ter uz djelomično preinačenje ove točke osude banskog stola suditi, da su tuženici dužni platiti 6% kamate tužitelju za vrieme od 13. kolovoza 1889. do 1. srpnja 1895., a od ovoga dana pak do plateža samo 5%.

Previdni se trošak medju strankama prebija.

Razlozi: U suglasnih glede glavne stvari i troška parbenoga osudah nižih sudova ne predleži nijedan od uvjeta, koji bi po §. 335. gr. p. p. podoban bio opravdati izvanredni previd. — S toga valja izvanredni previd po §. 334. gr. p. p. kao neumjestan odputiti.

No redoviti previd tuženika, odnoseći se na izreku banskog stola glede visine kamatnjaka, valja uvažiti, jer je zakonski članak XXXVI. od god. 1895. ugarsko-hrvatskoga zajedničkoga sabora (Zbor. br. 673.: 1895.) od dana 2. srpnja 1895. zakonski kamatnjak trg. zakona snizio od 6% na 5%.

Priobćio **K. B.**

Digitized by Google

Iz upravne prakse.

Kada može nadzorna oblast predsjednika odbora ili odbornika zemljištne zajednice skinuti sa te časti.

(Prinos tumačenju §§. 37., 45.—48. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zem. zajednica.)

U predmetu postupka proti F. R. iz J., izdala je kr. kot. oblast u S. odluku od 15. ožujka 1900. broj 2184. kojom odredjuje. da se F. R. sa časti predsjednika zemlj. zajednice P.-J. skida i ustanovljuje dan izbora novog predsjednika i jednog odbornika, a kr. županijska oblast u Z. odlukom od 21. lipnja 1900. broj 13275. prvomolbenu odluku potvrdila.

Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, izdala je povodom utoka Fr. R. rješitbu od 10. listopada 1900. br. 69092., koja glasi:

Vidiv, da kr. kot. oblast kao nadzorna oblast zemljištne zajednice može skinuti sa časti onog odbornika odnosno predsjednika odbora zemlj. zajednice, koji je pravomoćno osudjen sbog kažnjiva čina, počinjena s koristoljublja (§. 37. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica);

vidiv, da se u slučaju samovoljnosti i nereda u upravi zem. zajednice, počinjene po predsjedniku odnosno odborniku, imadu uporabiti ustanove §§. 45.—48. cit. zakona;

vidiv, da je u nazočnom slučaju bez ma ikakovog dokazala, i bez navoda konkretnih činjenica, upitni predsjednik skinut s te časti;

vidiv, da je kr. kot. oblast imala izviditi prijavu, učinjenu proti predsjedniku dne 26. siečnja 1900. te pozvati odbornike, da navedu konkretne činjenice i dokazi ih podupru; te da je imala sve ponudjene dokaze provesti, a tek tada nakon saslušanja predsjednika i nakon predočenih mu inkriminiranih čina, stvar u redovitom molbenom tečaju u smislu spomenutih zakonskih ustanova riešiti:

obnalazi povodom utoka F. R. ukinuti dolnjomolbene odluke i sav povedeni u tom predmetu postupak, ter odrediti, da kr. kotarska oblast u gore opisanom smjeru stvar ponovno razpravi i dalje po zakonu postupa.

Tom sgodom upozoruje se kr. kotarska oblast, da u smislu §§. 31. i 34. cit. zakona predsjednika ne bira glavna skupština ovlaštenika, već ova bira odbornike, a odbornici biraju izmedju sebe predsjednika.

Dr. A. Goglia.

Digitized by Google

Rješitba kr. upravnoga sudišta.

Tabak zapisnika, koji ne sadržava ništa od očitovanja stranaka, svjedoka ili vještaka, već odredbu sudb. referenta, ne podpada biljegovanju.

(Rješitba kr. upravnoga sudišta od 1. travnja 1900. br. 10.635 F. ex 1894.)

Kr. ug. upravno sudište uzevši u svojoj, dne 1. travnja 1900 držanoj javnoj sjednici u razpravu stvar biljeg. pristojbe dra. Ž. M. iz R., u kojoj je kr. financ. ravnateljstvo u V. odlukom od 18. ožujka 1898. br. 14578. riešilo utok podnešen glede pristojbe od 5 for. propisane kod kr. poreznog ureda u R. u K. pop. od god. 1897. pod st. broj 1322. izreklo je uslied tužbe rečene stranke sliedeću osudu:

Kr. ug. upravno sudište daje mjesta tužbi, pak tužitelja riešava dužnosti plateža od njega zahtjevane pristojbe i odredjuje brisanje iste, jer tužitelj, kao odvjetnički zastupnik tužitelja u parnici glede smetanja u posjedu je na zapisniku od dva arka, sastavljenom uz njegovu intervenciju, budući da prvi arak toga zapisnika sadržava nalaz i mnienje vještaka, kao i medju strankama sklopljenu nagodu, dočim se na trećem listu nalazi već odredba uredjujućeg sudbenog organa, metnuv na zapisnik biljegu od 50 nvč. a na nagodbu u smislu §-a 25. zak. čl. XXVI.: 1894. 1 for. 25 nvč. to jest svega 1 for. 75 novč., pak je tim načinom udovoljio svojoj biljegovnoj dužnosti. Dr. Ž. M

SVAŠTICE.

Sudački ispiti u Austriji.

(Svršetak.)

II. Financijsko pravo.

Osnovi carske povelje 9. februara 1850 (l. d. z. br. 50), zakon o pristojbinama, i zakoni i naredbe, koji su kasnije bili k njemu oglašeni, naročito carska naredba 26. decembra 1897 (l. d. z. br. 305), kojom se mijenjaju neke zakonske odredbe o sudskim pristojbinama, i ministarska naredba 28. decembra 1897 (l. d. z. br. 306) za provedenje carske naredbe 26. decembra 1897 (l. d. z. br. 305), nadalje carska naredba 16. augusta 1899 (l. d. z. br. 158), o pristojbinama od prijenosâ imovine, ministarska naredba 2. septembra 1899 (l. d. z. br. 171) za provedenje carske naredbe 16. augusta 1899 (l. d. z. br. 158).

Ministarska naredba 26. decembra 1897 (l. d. z. br. 49) o sudjelovanju sudova pri odmjeri pristojbinâ.

Digitized by Google

III. Upravno pravo.

Odluka dvorske kancelarije 26. septembra 1844 (zbirka pravos. zak. br. 832), pravilnik za sastavljanje, uregjenje i nadziranje štedionica (odredbe o knjigama uložnicama, o zastarjelosti, o žalbama i o nadziranju štedionica, §§. 13 do 18, 26, 27).

Carska povelja 7. marta 1849 (l. d. z. br. 154) o pravu lova.

Osnovi carske povelje 26. novembra 1852 (l. d. z. br. 253), zakon o društvima.

Osnovi carske povelje 3. decembra 1852 (l. d. z. br. 250) o novom zakonu o šumama.

Carska naredba 20. aprila 1854. (l. d. z. br. 96), kojom se izdaje propis za izvršivanje raspoloženjâ i presugjenjâ državnijeh političkijeh i policijskijeh vlasti.

Ministarska naredba 15. februara 1855 (l. d. z. br. 31), kojom se izdaje zakonski propis protiv mučenja životinjâ.

Ministarska naredba 3. aprila 1855 (l. d. z. br. 61) o nadležnosti za raspravljanje i rješavanje o policijskim prekršajima i o postupku.

Ministarska naredba 30. septembra 1857 (l. d. z. br. 198), kojom se oglašuje opći propis za kažnjenje onijeh omanjih prekršaja zakona. za koje nije odmjerena kazna ni u općemu kaznenomu zakonu ni u osobitim naredbama.

Ministarska naredba 5. marta 1858 (l. d. z. br. 34), kojom se izdavaju propisi o postupku u slučajevima prekršaja, što pripadaju političkomu uredovanju.

Ministarska naredba 13. juna 1858 (l. d. z. br. 95) o zahtjevima i dokazu zakonitoga postojanja duhovnih redova i kongregacija, zatim o uvjetima, što se imaju ispunjavati kada se za njih sklapaju pravni poslovi.

Osnovi carske povelje 20. decembra 1859 (l. d. z. br. 227), obrtnički red, sa zakonima i naredbama docnije oglašenim, i to propisi o području, u kojemu se primjenjuje obrtnički red (članak V oglasne povelje), razdioba obrtâ, udjeljivanje odobrenja za prometne naprave, diranje u prava na obrtničku oznaku, propisi o zamjenicima ili zakupnicima obrtnikâ, prelaženje obrtâ, propisi o obrtničkijem pomagačima (VI. glava), propisi o nadležnosti.

Carska naredba 29. novembra 1865 (l. d. z. br. 127) o pripuštanju inostranih dioničkih društava i komanditnih društava na dionice, izuzevsi osiguravačka društva, da obavljaju poslove u Austriji.

Zakon 15. novembra 1867 (l. d. z. br. 134) o društvenome pravu.

Zakon 15. novembra 1867 (l. d. z. br. 135) o zbornom pravu.

Digitized by Google

Zakon 19. maja 1868 (l. d. z. br. 44) o uregjenju političkijeh upravnijeh vlasti.

Zakon 29. juna 1868 (l. d. z. br. 85) o organizaciji trgovačkijeh i obrtničkijeh komora.

Zakon 30. maja 1869 (l. d. z. 93) o odredbama vodnoga prava, koje su pridržane carevinskomu zakonodavstvu.

Zakon 27. jula 1871 (l. d. z. br. 88) o uregjenju policijskoga otpravljanja i zaprate.

Zakon 15. aprila 1873 (l. d. z. br. 52) o uregjenju političkijeh upravnijeh vlasti.

Zakon 18. februara 1878 (l. d. z. br. 30) o razvlasti za gragjenje i promet željeznica.

Osnovi zakona 25. aprila 1885 (l. d. z. br. 58) o uregjenju ribanja u unutrašnjim vodama.

Zakon 24. maja 1885 (l. d. z. br. 90) o zavodima za prisilnu radnju i za poboljšanje.

Zakon 28. decembra 1887 (l. d. z. br. 1 od god. 1888) o osiguravanju radnikâ od nezgoda (nedopuštenost ovrhe na tražbine u ime odštete, §. 43, jamčenje preduzimačâ prometa i trećih lica za nezgode, §§. 45 do 47).

Osnovi ministarske naredbe 10. aprila 1889 (l. d. z. br. 47), kojom se izdavaju pobliže odredbe o obraničkijem sudovima zavodâ za osiguravanje od nezgoda (sastav, nadležnost i ovrha).

Osnovi ministarske naredbe 11. septembra 1889 (l. d. z. br. 149), kojim se izdavaju pobliže odredbe o obraničkijem sudovima bratimskijeh kasa (sastav, nadležnost i ovrha).

Zakon 6. januara 1890. (l. d. z. br. 19) o zaštiti maraka.

Zakon 11. maja 1894. (l. d. z. br. 126) o odjeljivanju zemljištâ u zemljišnim knjigama za potrebe javnijeh cesta ili putova, zatim za potrebe kakve naprave, koja se preduzme u javnom interesu, da bi se upravila ili odvratila kakva voda.

Zakon 30. jula 1895 (l. d. z. br. 108), kojim se dopunjuje, odnosno mijenja zakon 6. januara 1890 (l. d. z. br. 19) o zaštiti maraka.

Zakon 26. decembra 1895 (l. d. z. br. 197) o autorskom pravu u pogledu književnijeh, umjetničkijeh i fotografskijeh djela.

Zakon 16. januara 1896 (l. d. z. br. 89 od god. 1897) o trgovini s hranom i nekim predmetima za upotrebu.

Zakon 11. januara 1897 (l. d. z. br. 30) o zaštiti pronalazaka (zakon o patentima).

Ministarska naredba 9. marta 1898 (l. d. z. br. 41) o službenome naputku za c. kr. financijska odvjetništva.

*

Digitized by Google

KNJIŽEVNE OBZNANE.

— U nizu publikacija statističkoga odeljenja ministarstva narodne privrede u Biogradu, doštampana su od „Statistike kraljevine Srbije“ dva omašna sveska; svezak XIV. pod naslovom: „Statistika krivičnog sudjenja u kraljevini Srbiji za period od 1891 do 1895 godine“, i svezak XVI.: „Popis obradjene zemlje u kraljevini Srbiji 1897 godine“. Jedan i drugi svezak izašao je u jednakom obliku; onaj prvi obuhvaća malo ne 120 štampanih araka sa 20 bojadisanih tablica (3 kartograma i 17 diagrama), a ovaj potonji 57 araka sa 18 bojadisanih tablica (15 kartograma i 3 diagrama). Premda je jednomu i drugomu svesku poglaviti zadatak, da javnosti priopći ogromnu brojevnu gradju odnosnih pojava, to je ipak predstojnik statističkoga odeljenja, vrijedni i neumorni Bogoljub Jovanović, cijelu ovu gradju obradio, te ju u posebnom dosta velikom uvodu tako razložio, da će se i onaj, koji nije stručnjak po zanatu, ovom velikom gradjom moći lako i bez muke služiti. Nije zadatak ove kratke referade upuštati se u znanstvenu ocijenu toga uvoda: bila medjutim ova ocjena kako stroga, ona neće upravitelju statistike u kraljevini Srbiji poreći ni stručne vještine ni neumorne marljivosti, a što je glavno, svatko će morati priznati, da se samo ovakovim opsežnim i zgodnim obradjivanjem sabrane gradje mogu predmetu priljubiti i širi krugovi. — Nema dvojbe, da će naši politički dnevnici potanje razmotriti one podatke, koji se tiču „popisa obradjene zemlje“; naše čitatelje zanimala bi doista u prvom redu gradja o kaznenom pravosudju, osobito u savezu sa starijim podatcima. Prostor našega lista ne dopušta, da mi iz ove velike gradje donosimo makar samo pojedine podatke, ali bi preporučili našim stručnjacima kaznene struke, da podatke sabrane u ovoj gradji isporede sa sličnim podatcima u našoj domovini. Bio bi to bez sumnje vrlo zahvalan trud, koji bi nas doveo do razmatranja mnogih pitanja važnih po socijalne i moralne prilike hrvatskoga i srpskoga naroda.

Gradja sabrana u ovoj publikaciji sredjena je po prvostepenim sudovima, te je statistički ured kraljevine Srbije morao žrtvovati mnogo truda i muke, dok je ovaj posao proveo, jer, kako veli sam načelnik statističkoga odeljenja u svom predgovoru: u srpskim sudovima „ne ceni se dovoljno velika važnost i potreba statističkih podataka, te se oni i podnose ovako površni i netačni“. Da su se radi toga kraj sve revnosti srpskoga statističkoga ureda u gradju uvukli mnogi nedostatci — naravska je stvar. U napredak bit će i u tom pogledu bolje, jer je centralni statistički odbor odlučio, da prvostepeni sudovi imadu za svakoga optuženoga posebice sabirati podatke na temelju naročitih popisnih listina, koje je za to odbor i propisao. Uz pripomoć ovakovih posebnih popisnica već je sabrana i sredjena gradja o kaznenom pravosudju za god. 1896., pak kako je temeljite

Digitized by Google

nade, da će i srpski sudovi u napredak pokazivati više „mara i razumjevanja“ u sakupljanju statističkih podataka, to se za stalno ni srpski statistički ured neće više trebati onako tužiti na neprilike spojene sa sabiranjem slične gradje. Mi napose pozdravljamo ovaj novi način u sabiranju gradje o kaznenom pravosudju, jer je ovaj sustav popisnica u najnovije doba uveden i kod nas, te bi se za izradjivanje ovako sabrane gradje lako mogao postići sporazumak izmedju našeg i srpskoga statističkoga ureda, što bi za medjusobnu prispodobu pojava bilo od neizrecive vrijednosti.

Dr. Fr. V.

* * *

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Uredio dr. Ant. Radić. Svezak V., 1. polovina, 8°, 160. Alačević M.: Kopanje blaga.

(Svršetak.)

8. Zaklinjam te, Kristovore sveti, onom prevelikom ljubavju, koja te je pritegla po svit svi' dana, oliš Nedilje, i što godi bi ti mogao isprositi od Boga tim ljudem, to bi ti paka podiljiva gladnim i potribljima, koji bi pri'odili na onu ježivu riku, i tako bi oni od tebe bili utišeni i pokripljeni; da ti budeš sada dakle koristan ovomu našemu siromaštvu donoseći nama u ovi' okruga' sto hiljada cekina, ili u zlatu, ili u srebru, ili u prutu, koji se na'ode potopljeni u moru, ali u zemlji, a to najbliže ovoga okruga i mista. Lamda — Omikron — Sigma — Šan — Treta Gramaton.

9. Zaklinjam te, Kristovore sveti, onom pržarkom ljubavju, koja te je ganula za oslobodit nikoga čovika po krivim svidocima na smart osudjena, da si hotio prić u kraljev dvor, te sebe pridati u ruke kraljeve namisto njega, dočim po čudu božjemu bila je očitovana njegova pravednost po tvomu mogućem odvitovanju; da ti budeš sada koristan ovomu našemu siromaštvu donoseći nami u ovi' okruga' sto hiljada cekina u zlatu, ali u srebarni', ali u prutu, a to koji su u slogu, ali u zemlji, i koji su najbljiže ovoga okruga. Šijona — Šinaja — Širma — Šaba — Treta Gramaton.

10. Zaklinjam te, sveti Kristovore, onom golemom ljubavju, koja je tebe ganula na toli dalek put se postaviti sa tolikim trudom i pogibilju za osloboditi mučenicu, kraljevu ćer, od djavla, koja po tvomu odvitovanju, po molitva' i nastojanju primi zdravlje tilesno, a istodobno i prosvitljenje vire svete: da ti budeš sada koristan ovomu našemu siromaštvu donoseći nami u ovi' okruga' sto hiljada cekina, oli u zlatu, oli u srebru, oli zemlji, a to, koje je najbliže ovoga okruga i mista. Šijona — Šinaja — Širma — Šaba — Treta Gramaton.

11. Zaklinjam te, Kristovore sveti, onom velikom ljubavlju, koja te je pritegla na plač onoga diteta priniti ga priko one ježive rike, a kada si paka bijo na pô vode, tolika ti tegoća i težina na ramena dodje, da ti reče

Digitized by Google

i zavapi: „Hodi, dite, vele ti si teško, koliko da nosim vas svit na sebi!“ a dite tebi odgovori: „Dapače zazbilj nosiš vas svit i stvoritelja svita na sebi, i koju god milost budeš prositi, bi' će ti podiljena“; da ti sada budeš koristan našemu siromaštvu donoseći nam u ovi' okruga' sto iljada cekina, ili u zlatu, oli u srebru, ali u pruti', il koji je u moru, oli u zemlji, a to, koje je najbliže ovoga okruga i mista. Šijona — Šinaja — Širma — Šaba — Treta Gramaton.

Ova rič reče se dvanajest puta zasobice bogoljubno. I kada se izusti dvaesti(!) put, stade li koj vijar, ali priziranje, nemoj se ništa uplašiti nijedan, niti izlazi iz okruga. I ako ti je koj od družine pomanjka u viri, jaspre, ali zlato, stvori' će se posrid okruga, tada oni glavar, koji bude zaklinja, pomarsi' će ono slovo rukom, koje je zapisano na trećema okrugu, koji govori Šaba; tako će uzet onoga luga, na kojemu je bilo napisano slovo Šaba i posu' će istim lugom jaspre. ili što bude doneseno u okruga.

I tako ćeš prići na drugo slovo, koje govori Širma, i pomarsi' ćeš tako i njega i uze' ćeš malo onoga luga, posu' ćeš po jasprim. ili što bude.

Opet stupi na treće slovo, koje govovri Šinaja i pomarsi' ćeš ga i juze' ćeš malo luga i posu' ćeš po jasprim, ili što bude.

Tada će prići na četvarto slovo, koje govori Šijona, pomarsi' će tako i njega i juze' će malo luga i posu' će jaspram, ili što bude. I tako, kada budu pomaršena sva četvera slova trećega i najnutrenjega, pomarsi' će vas treći okoliš.

Paka pridji na drugi okoliš na rič Šan, pomrsi' ćeš, i onim lugom pospi, kako gori veli.

Na drugo slovo stupi, koje veli Rigma (sic), i jučini' ćeš sve jednako, kako gori veli i jod parvi.

Treće slovo, koje govori Omikron, isto tako učini, kako i jostalim gori.

Četvarto slovo stupi, koje govori Lamda, i posu' ćeš i pomarsit vas okrug, kako i parvi.

Stupi' ćeš na treći okrug izvanjski, pa stupi na slovo Epšilom, pomarsi' ćeš ga, i s onim lugom pospi jaspre, ili što bude.

Pridji na slovo drugo, koje govori Delta, i jučini' ćeš po isti način.

Pridji na slovo, koje veli Gama, i posu' ćeš po isti način, kako i jostalim.

Na četvarto slovo, koje veli Bita, i pomarši i njega i pospi jaspre onim lugom, i tako budu pomaršena sva četiri slova trećega okruga, što kada učiniš,

Pridji na ono slovo izvan okruga od podneva, koje slovo govori Omega; pomarsi' ćeš ga i s onim lugom posu' ćeš jaspre.

Na burnje slovo tada stupi, koje veli Alva, i pomarsi i pospi jaspre onim lugom.

Digitized by Google

Pridji zatim na treće slovo od zapada, koje je Lamasabaktani, pomarsi ga i lugom pospi jaspre, ili što bude.

Na istok podji, na ono slavo Eloj, i najparvo koga si varga, i njega pomarsi i pospi jaspre, ili što bude. Paka slobodno uložite ruke u blago i nosite ga sobom, zafaljući Bogu — D(ivici) M(ariji) i Svetom Krištovoru i jostalim Svetim, učinite jedan dil dušam od pargatorja, a jedan si(ro)ma'om i carkvam, a šta ostane, ono dilite pravedno po družini i nemojte se služit š njime u taštine i ju ô'lost, ili nepravde, kako će podružiti, a isto Bog vidi sarca vaša, i tada ne će dati, kada se hoćete služiti na pogardnju božju, i na štete od duša.

Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium. Volumen VII. 2. Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vieka. Sveska II. Dubrovačke obrtne korporacije (cehovi) od XIII. do XVI. vieka. Uvodnu razpravu napisao i statute dubrovačkih obrtnih korporacija priložio dr. Kosta knez Vojnović.*

Rad jugoslavenske akademije, knjiga 142., razredi filologijsko-historijski i filozofijsko-juridički knjiga 53., 8°, 274.

Sadržaj je ovoj knjizi sliedeći: Rečenice s konjunkcijom „da“ u hrvatskom jeziku, od dra. Augusta Musića. — Hrvatski hercezi i bani za Karla Roberta i Ljudevita I. (1301.—1382.), od Vjekoslava Klaića. — Zadar i Venecija od g. 1159. do 1247., od Ferde Šišića.

O Klaićevoj razpravi referira prof. Dr. Ferdo Šišić u „Nar. Nov.“ ovako:

Hvaliti kićenim i brojnim riečima mogogodišnji obilni rad g. Klaića, a naročito onaj u posljednjih desetak godina, značilo bi drva nositi u šumu. Komu da nije poznata njegova: „Povjest Bosne“, pa „Historički zemljovid Hrvatske“ i konačno njegova „Povjest Hrvata“, što upravo izlazi troškom zagrebačke knjižare Kugli i Deutsch. To su djela namienjena širokoj publici, no pored njih ima u posljednje doba i takih, što su ugledala svjetlost u čisto znanstvenim periodicima, pa tako dašto i poznata tek stručnom obćinstvu. Mislimo na one temeljite radove g. Klaića, što za pravo prate njegovu „Povjest Hrvata“ kao potrebne predstudije, a izišle su u „Radu“ jugoslavenske akademije, Bojničićevom „Vjestniku zem. arkiva“, te Brunšmidovu „Vjestniku arheološkog družtva“. Danas će nas zanimati jedino već pomenuta najnovija njegova radnja, što je otisnuta u posljednjoj svezci „Rada“.

Od kad je ono izumrla hrvatska narodna dinastija, a kruna hrvatska po baštinskom pravu prešla na glavu ugarskih kraljeva, najbitniji dio naše historije kroz sve vjekove, računajući tamo od početka XII. stoljeća, okreće se iznajprije oko banova hrvatskih. Temeljita povjest hercega i banova.

* Vidi „Mjesečnik“, XXVI., str. 377. i sl.

Digitized by Google

te njihove moći i vlasti, uprave i ratne sudbine — to je jezgra naše prošlosti za vladanja sviju dinastija, što nasliedište Držislaviće. S toga se dakako već rano u našoj historiografiji posvećivala veća pažnja „Banologiji“, kako je prozvaše. Jedna od prvih svakako je djelo odgojitelja Petra i Nikole Zrinjskoga, naime kanonika Gjure Ratkaja, pa onda ono glasovitog i umnog Ritter-Vitezovića, oboje iz XVII. vieka. U XVIII. stoljeću izradio je obširnu banologiju marljivi Mikoczy, dok se za čudo u XIX. vieku do u naše dane nije nitko tim pitanjem bavio. Poznato je, da je g. Smičiklas čitao u akademiji jednu svoju radnju o banovima, ali ona do danas još nije štampana, a poslije njega se oko toga posla stao temeljito baviti g. Klaić. U Bojničićevom „Vjestniku zem. arkiva“ objelodanio je redom svoje studije o postanku banske vlasti, o banovima za narodne dinastije, a onda i o onima za vladanja Arpadovića, konačno dao se na izradbu banalogije u doba obojice kraljeva iz dinastije anžuvinske.

Svoju je radnju razdielio g. Klaić na dva diela. U prvom razpravlja o hercezima, kojih je bilo tri na broju: Stjepan, mladji brat kralja Ljudevita, njegov sin Ivan i Karlo Drački, poslije kralj u doba ligaške bune, a onda ima još jedna hercegica (ducissa), naime Margareta žena Stjepanova, a mati Ivanova, koja je vladala kroz neko vrieme za svoga malodobnog sina. Hercezi hrvatski bili su redovito nasljednici kraljeva, pa tako je i Ljudevit I., dok još nije imao djece, mislio namrieti svoju prostranu državu bratučedu Ivanu, ali rana smrt hercegova prenese to pravo na Karla Dračkoga. Medjutim rodile su se Ljudevitu redom tri kćerke: Katarina, Marija i Hedviga. Sada kralj otac radi sve i sva, da Karla Dračkoga što prije odstrani u Napulj, te da mu ondje pribavi krunu, dašto, da tako baštinu osigura svojoj djeci. To mu je i uspjelo. E da li se Karlo Drački na polazku u Napulj zakleo Ljudevitu, da ne će nikad ništa snovati ni raditi protiv kraljevih kćerka i da ne će nikad segnuti za njihovim kraljevinama, to nije možno sigurno uztvrditi, jer savremenici o tom ne govore ništa, jedino kašnje pisci, možda pod dojmom velike i krvave bune ligaške.

Ovim dielom svoje radnje oborio je g. Klaić tvrdnju nekih historika, što su držali, da su Anžuvinci odustali od običaja i načela Arpadovića, da za hrvatsko kraljevstvo imenuju zasebne hercege iz kraljevskog roda i to budi sinove, budi braću svoju. Što se za Karla Roberta ne spominju hrvatski hercezi, već prosto banovi, glavni je razlog u tome, što se najveći dio Hrvatske za njegovog vladanja odmetnuo od kralja. Tamo su sasvim samostalno vladali Šubići, grofovi Bribirski i Nelepići, grofovi Cetinski i Kninski, a u Slavoniji opet Babonići, grofovi Gorički, kasnije Blagajski, doduše priznavajući nominalno premoć kraljevu. Uz take prilike odista „Herceg hrvatski“ ne bi bilo ništa drugo do — prazan naslov. Pa važno je i to još, što Karlo Robert do preko polovice svoga četrdesetgo-

Digitized by Google

dišnjeg vladanja nije imao djece. Tek nakon pokorenja Babonića, Šubića i Nelepića, kad je Ljudevit postao faktičkim kraljem hrvatskim, moglo se pomišljati na čast herceŽsku u Hrvatskoj.

Drugi dio razpravlja o banovima, a ima ih sveukupno devetnaest na broju. Osim toga, što je g. Klaić točno opredielio kod svakog bana hronologiju, veća mu je zasluga, da je konačno izčistio i razbistrio onu na oko veliku konfuziju s brojnim banovima, što dolaze sad pod naslovom: „Ban čitave Slavonije“, sad opet „Ban čitave Slavonije i Hrvatske“, ili „Ban Dalmacije i Hrvatske“. Stvar je jasna. U vrieme od 1301. do 1322. vladaju i upravljaju hrvatskim kraljevstvom nasljedni banovi iz starih grofovskih porodica hrvatskih, koje su se proslavile i veoma podigle kroz XIII. stoljeće, a u zadnjoj četvrti toga vieka dapače odlučivale sudbinom ne samo hrvatskoga kraljevstva, nego i priestolja u Ugarskoj Medjutim Karlo Robert dokine 1322. te nasljedne banije, oslabivši u tu svrhu ponajprije Šubiće i Babonića. Od god. 1322., pa do smrti kralja Ljudevita, koji je od 1345. do 1347. skučio glavne hrvatske velikaše, ne ima kroz šestdeset godina i više ni jednoga bana iz starih grofovskih porodica hrvatskih. U to doba od 1322. do 1382. ne ima na banskoj stolici ni Šubića bribirskih, ni Nelepića, ni Kurjakovića, ni Frankopana, a ni Babonića.

Oba Anžuvinca povjeravaju kroz to vrieme bansku čast vazda nižim plemićima, većinom novajlijama, koji su sebi stekli zasluga za priestol ili kao dvorski službenici ili kao vojvode u ratu, budi kao vojvode erdeljski, budi kao župani raznih županija. To su u neku ruku činovnički banovi. Većinom su oni podrieklom iz slavenskih krajeva sjeverne Ugarske, primjerice poznati Mikac rusinske je krvi, a posjeduje takodjer imanja u Hrvatskoj. Ima medju tim banovima i starosjedilaca iz Slavonije, no oni su vazda članovi nižega plemstva. Redovito ima dva bana, jedan za čitavu Slavoniju, a drugi za Hrvatsku i Dalmaciju; medjutim odkad je kralj Ljudevit stekao i čitavu Dalmaciju (1356.), obično je ban Dalmacije i Hrvatske podjedno i knez grada Zadra, a iznimice i grada Spljeta.

Kad je Karlo Roberto skučio nasljedne banove u hrvatskom kraljevstvu, postradala je banska vlast u obće tako, da ju je morao sam kralj dne 8. jula 1325. obnoviti, te navlastito sudačku vlast bansku u čitavom nekadašnjem obsegu restituirati. Za Ljudevita opet se počela krnjiti sudačka vlast banska, ali ju je on na zahtjev sveukupnog plemstva hrvatskog morao u dva maha 1359. i 1377. opet uzpostaviti. Ljudevit morao je posebnim privilegijem odrediti, da nitko iz kraljevstva hrvatskoga ne smije budi na njegovom dvoru, budi gdje drugdje s one strane Drave sebi tražiti suda, već jedino je zakonito, da se to obavi pred banom ili njegovim zamjenikom. Nakon pravorieka banskog tek može stranka nezadovoljna s osudom apelirati na kraljevsku kuriju.

Digitized by Google

Konačno moramo još spomenuti, da je g. Klaić kod mnogih banova dodao i njihove onodobne genealožke prilike, pa tako je znatno razjasnio mnogu tamnu stranicu u našoj historiji. Važnija pridodana rodoslovja (genealogije) jesu ova: Gusingovci, Babonići, Bánfy de Alsó, Lendva de genere Buzád Hahold, Kanižaji de genere Osl, Sečenji de genere Kačić, Cudari de Bölse et Onod i Bubeki de Pelsőcz. Kad pomislimo, da je to prvi oveći i temeljitiji pokušaj u našoj historičkoj literaturi, onda ćemo znati i procieniti trud autorov, koji je tom krasnom radnjom u velike zadužio hrvatsku historiografiju.

* * *

Disciplinarna istraga proti dru. Gjurgju Ferri, c. kr. sudskom pristavu — odielnom sudcu u Vrgovcu sa uporabe hrvatskog jezika u sudskom uredovanju u Dalmaciji. Zadar 8°, 60.

U ovoj je knjižici izdao g. dr. Gjuro Ferri, bivši sudski pristav u Vrgovcu, a sada hrvatski zastupnik na carevinskom vieću, poviest svoje disciplinarne iztrage, koja mu je bila zametnuta radi uporabe hrvatskog jezika u sudskom unutrnjem uredovanju u Dalmaciji. Knjižica sadrži samo službene spise, ali je veoma zanimiva i poučna.

VIESTNIK.

(Glavna redovita godišnja skupština pravničkoga družtva.) Dne 23. veljače t. g. obdržavana je glavna redovita godišnja skupština pravničkoga družtva u dvorani za državne izpite u sveučilištnoj zgradi, pod predsjedanjem predsjednika presvj. gosp. dra. Franje pl. Burgstallera-Remetskog, kojoj je prisustvovao liep broj članova.

Neposredno prije glavne skupštine predavao je družtveni član g. Milan Rojc, odvjetnik u Belovaru, o temi „Nešto o dvim institucijama modernih kaznenih zakonika (uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika), ter predlog kako bi se kod nas uvele“.

Predavač predočio je skupštini i osnovu novele k našem kaznenom zakonu, kojom bi se ove dvie institucije kod nas u život uvele i na taj način najbolje steklo izkustvo za njihovu provedbu u budućem novom kaznenom zakonu na sigurnoj podlozi, uz predlog, da se predstavkom preporuči vis. kr. zem. vladi, da predloži vis. saboru na pretresivanje i prihvat ovu zakonsku osnovu, odnosno ako stvar još nije dosta razbistrena, da se, kad bude predavanje tiskano u „Mjesečniku“, za razpravu i konačnu odluku sazove ad hoc glavna skupština.

Nakon ovog veoma zanimivog i instruktivnog predavanja, koje je skupština pratila velikom pozornošću, a na koncu živim odobravanjem, te na koje naše čitaoce napose upozorujemo, otvori predsjednik razpravu o predavačevim predlozima.

Digitized by Google

Dr. J. Šilović drži, da skupština danas odmah nakon predavanja ne može stvoriti glede prvog predloga ni pozitivnog ni negativnog zaključka te preporuča na prihvat drugi predlog predavačev, da se najme, nakon što bude predavanje štampano u „Mjesečniku“ ureče nova glavna skupština, u kojoj će se ovo pitanje razpraviti i stvoriti meritorni zaključak.

Dr. J. Pliverić slaže se u meritumu sa predgovornikom, samo mnije, da ne bi bilo uputno, da se u tu svrhu saziva glavna skupština, jer je saziv njezin skopčan sa prevelikim formalnostima, već da bi se u tu svrhu imala sazvati obična družtvena skupština (§. 10. družtvenih pravila).

Na to bude jednoglasno prihvaćen predlog dra. J. Šilovića uz modifikaciju dra. J. Plivarića.

Sada se je prešlo na razpravu ustanovljenoga dnevnoga reda.

Budući je družtveni odbor medju članove razdielio tiskano izvješće o djelovanju upravnoga odbora pravničkoga družtva za godinu 1900.,[1] to je skupština ovo izvješće i bez čitanja kao članovom poznato odobrila.

Na to pročita blagajnik dr. Josip Pliverić sliedeći proračun za godinu 1901., koji bude po skupštini prihvaćen:

Primitak.

Naslov	Stavka	Vrst dohodka	Predlog odobren kr.	fil.
I. Članarina	1	Članarina za god. 1901.	6000	—
	2	Od zaostataka do konca 1900.	1200	—
II. Predplata	3	Predplata od nečlanova	120	—
III. Prodaja knjiga	4	Za stare godišnjake i pojedine brojeve „Mjesečnika“ ter knjige družtvene naklade	50	—
IV. Podpore	5	Godišnja podpora kr. hrv. slav.-dalm. zem. vlade	1536	—
	6	Podpora c. kr. višeg zemaljskog sudišta u Zadru za god. 1901.	408	—
V. Blagajnička zaliha	7	Gotovina u blagajni koncem god. 1900.	588	09
		Ukupno	9902	09

[1] Izvješće priloženo je ovom broju „Mjesečnika“.

Digitized by Google

Izdatak.

Naslov	Stavka	Vrst izdatka	Predlog odobren kr.	fil.
I. Mjesečnik	1	Papir i štampa za 12 brojeva „Mjesečnika“ u 900 primjeraka (arak po 51·20 krune) okruglo	2800	—
	2	Vez, omot i ekspedicija za broj 27·20 k. (okruglo)	400	—
	3	Poštarina	240	—
	4	Nagrada uredničtvu za god. 1901	1800	—
	5	Paušal uredničtvu za nagradjivanje pisaca	1680	—
II. Uprava	6	Nagrada blagajniku za g. 1901.	720	—
	7	Paušal blagajniku	60	—
	8	Paušal tajniku	240	—
	9	Štampanje izvješća za g. 1900. s pravili	140	—
	10	Tiskanice	50	—
	11	Nagrade listonošam, podvornikom itd.	160	—
	12	Sabiraču članarine u Zagrebu 7% od sabrane svote	200	—
III. Biblioteka	13	Časopisi, knjige i vezanje istih	400	—
	14	Nagrada čuvaru biblioteke za g. 1900	60	—
	15	Uredjivanje i katalogiziranje biblioteke	60	—
IV. Izvanredno	16	Nepredvidjeni troškovi	100	—
		Ukupno	9110	—

Nakon toga predloži dr. J. Šilović, da se ovlasti upravni odbor, da može unutar razpoloživih sredstava pojedine brojeve „Mjesečnika“ prema potrebi izdavati u mjesto na četiri na pet štampanih tabaka, čime bi se trošak svakoga broja izdanoga na pet tabaka povisio za kojih 90 kruna, 50 kruna za štampu, a četrdeset kruna za nagradu piscima. Predlagač obrazlaže svoj predlog time, da mu se je u zadnje doba nagomilalo gradivo, napose razprave, koje su vriedne, da budu što prije štampane, a družtveno imovinsko stanje, kako se vidi iz prihvaćenoga proračuna, tako je povoljno, da možemo mirne duše pristupiti k postepenom proširenju „Mjesečnika“.

Ovaj je predlog jednoglasno prihvaćen.

Za tim je pročitano izvješće revizora o pregledanju družtvenih računa, koje bude po glavnoj skupštini odobreno i upravnom odboru u pogledu financijalnom za godinu 1900. podieljen absolutorij.

Pošto se ima birati ove godine i predsjednik, bude umoljen družtveni član presvj. g. dr. Lazar Ruvarac, da zauzme predsjedničku stolicu dok se obave izbori cielog odstupajućeg bureaua družtvenog. Presvj. g. podieli rieč dru. J. Šiloviću, koji iztaknu zasluge petnaestgodišnjeg predsjednika pravničkoga družtva, pod čijim se je predsjedničtvom naše družtvo toli krasno razvilo, kako je to bjelodano dokazala prošlogodišnja proslava dvadesetpet-

Digitized by Google

godišnjice družtvenoga obstanka, te predloži, da ga skupština imenuje začastnim članom družtva i tako odlikuje najvećom počasti, što ju družtvo može podieliti.

Ovaj predlog bude per acclamationem sa burnim uzklikom: „Živio!“ prihvaćen.

Presvj. g. dr. Franjo pl. Burgstaller-Remetski je treći začastni član pravničkoga družtva, koje već dvadeset i sedmu godinu postoji.

Novi začastni član, duboko ganut ovim spontanim odlikovanjem, zahvali se srdačno glavnoj skupštini uvjeravajući, da će i u buduće sve svoje sile posvećivati napredku i što većem procvatu pravničkoga družtva, kojemu imade čast biti na čelu već 15 godina.

Sada je ponovno izabran cieli odstupajući bureau.

Predsjednikom: dr. Franjo pl. Burgstaller-Remetski; odbornici: Franjo Haladi, dr. Žiga Herrnheiser, dr. Nikodem Jakšić, dr. Ivo Mallin, dr. Josip Pliverić i dr. Josip Šilović; revizori družtvenih računa za godinu 1901.: Julijo pl. Halper i Ivan pl. Kugler, a zamjenici revizora: Svetoslav Gaj i dr. Milivoj Maurović.

Pošto je time dnevni red izcrpljen bude skupština zaključena.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) upravio je na preuzv. gospodina predsjednika c. kr. višega zemaljskoga sudišta u Zadru dra. Gertschera dne 11. siečnja t. g. ovo pismo:

Preuzvišeni gospodine!

Potvrdjujuć primitak visokocienjenog dopisa Preuzvišenosti Vaše od 19. prosinca 1900. broj 4098/21/00, kojim su predplaćena 34 suda, spadajuća u područje c. kr. prizivnog sudišta u Zadru, — čast je upravnom odboru „Pravničkoga družtva u Zagrebu“ Preuzvišenosti Vašoj izjaviti svoju najtopliju hvalu na tim načinom udjelotvorenoj materijalnoj podpori.

Podpisani upravni odbor pouzdano se nada, da će medju pravnici u Dalmaciji naći izdašne podpore za rad na literarnom polju. Napose se odbor utiče Preuzvišenosti Vašoj s molbom, da dobrostivo izvoli radi unapredjenja valjane judikature preporučiti podčinjenom si sudstvenom činovničtvu, da uredničtvu našega družtvenoga časopisa „Mjesečnika“ priobćuje načelne sudbene rješidbe.

Time će „Mjesečnik“ po mogućnosti nadomještati sbirke sudbenih rješidaba, kakovih mi za sada još ne ovkraj ni onkraj Velebita ne imamo.

Tako će se rad pravničkoga družtva moćnom podporom Preuzvišenosti Vaše u korist pravne teorije i prakse i u tom pravcu moći upodpuniti.

Pravničkomu družtvu čast je i ovom prigodom izraziti Preuzvišenosti Vašoj svoje duboko veleštovanje.

(Sa hrvatskoga sveučilišta.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 26. siečnja 1901. premilostivo imenovati dra. Augusta Langhoffera, profesora na zagrebačkom gornjogradskom gimnaziju i sveučilištnog privatnog docenta, izvanrednim javnim profesorom zoologije na mudroslovnom fakultetu sa sustavnimi berivi.

(† Ferdo Petričević), kr. sudbeni viećnik u Gospiću, preminuo je na Ricci ovih dana nakon duge bolesti. Pokojnik je prije deset mjeseci nastupio dopust radi oporavka, koji je proveo u Primorju, ali bez uspjeha. Staroj bolesti pridružila se dapače nova, radi koje je bila potrebna operacija, ali i ova nije pomogla. Pokojnik, koji ostavlja ucviljenu udovu sa troje neobskrbljene djece, proveo je čitav svoj muževni viek u Lici, gdje je kao sa-

Digitized by Google

vjestan sudac, uzoran poštenjak i skrban otac uživao obće štovanje. Pokojnik bio je članom našega družtva od njegovoga postanka pa neprekidno sve do svoje smrti. Laka mu zemlja!

(Porota u Dalmaciji.) Pri c. kr. okružnom sudu u Spljetu počela je porota na 25. veljače, a pri c. kr. zemaljskom sudu u Zadru počimlje na 11. ožujka t. g.

Imenovanja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je Vladimira Malvića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, imenovati prislušnikom u obsegu kralj. banskoga stola, svršenog pravnika Ivana grofa Draškovicha perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Savu Stojanovića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je kr. pravnog perovod. vježbenika Radovana Marjanovića kralj. pravnim perovodnim pristavom u 3. stepenu X. plaćevnog razreda, svršenog pravnika Ivana Packa adjutiranim kr. pravnim perovodnim vježbenikom, obojicu kod kr. ravnateljstva erar. pravnih posala u Zagrebu, a svršenog pravnika Miroslava Goluba kr. financ. perovodnim vježbenikom kod kr. financ. ravnateljstva u Zagrebu.

(U Dalmaciji) Dr. Antun Verona, tajnik prizivnoga suda u Zadru imenovan savjetnikom pri okružnom sudu u Rovinju, dr. Ivan Jagodić sudski tajnik extra statum, imenovan je tajnikom prizivnoga suda u Zadru a dodieljen na daljnje službovanje okružnom sudu u Spljetu, Ivan Gazzari, sudski pristav u Zadru, imenovan je sudskim tajnikom extra statum pri okružnom sudu u Kotor, a dr. Ante Fabrio, sudski prislušnik, imenovan je sudskim pristavom za kot. sud u Kninu.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo car. i kralj. apoštolsko Veličanstvo je previšnjom odlukom od 16. veljače 1901. blagoizvoljelo najmilostivije naimenovati sa naslovom i karakterom dvorskog savjetnika odlikovanog vladinog savjetnika Gjuru Trešćeca, kao i vladinog savjetnika Fridrika Kobingera dvorskim savjetnicima, a financijalnoga savjetnika dra. Josipa Sertića financijalnim nadsavjetnikom sa sustavljenim berivima; za tim odobriti, da se za vrieme umirovljeni vladin savjetnik dr. Josip Unterlugauer na njegovu molbu premjesti u trajno stanje mira, i dozvoliti, da se istom ovim povodom saopći Previšnje priznanje; dalje je blagoizvoljelo najmilostivije podieliti financijalnom nadsavjetniku Franji Ludwigu naslov i karakter dvorskog savjetnika, vladinom tajniku dru. Gjuri Sladoviću naslov i karakter vladinog savjetnika.

C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je sudskim savjetnicima sudske tajnike Klemensa Weinfelda i Henrika Fischera, vladinim tajnikom vladinog podtajnika u pravosudnom odjelenju zemaljske vlade Karla viteza Wesselya; dalje sudskim savjetnicima sudske tajnike Isidora Hullesa, Mladena Protića, Jovana Maslona, Viteslava Zikmunda i Petra Myjkowskog, premjestivši ujedno Maslona k okružnom sudu u D. Tuzli, Zikmunda k okružnom sudu u Travniku i Myjkowskog k okružnom sudu u Banjaluci; za tim je naimenovalo sudskim tajnikom vladinog podtajnika Franju Pachera, premjestivši ga ujedno ka kotarskom uredu u Travniku; vladinim podtajnicima sudske tajnike Arnolda Zertera i Kornela Mosčickog; dalje sudskim tajnicima vladinog perovodju Većeslava Soukupa, sudske pristave Ernesta Ferensa, Bogdana Naumo-

Digitized by Google

wicza i Aleksandra Bojka, vladinog perovodju Josipa Hermana, dalje sudske pristave Todora Dawidczaka, Antuna Přikryla, Kolomana pl. Miletza, Franju Bračeka, Ivana Solara, vladinog perovodju Aloisa Knoflacha, sudske pristave dra. Mihajla Zobkowa i Krispiana Krasickog.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je financijalnog perovodnog vježbenika u Zagrebu Josipa Šobera privr. auskultantom u okružnom sudu u Sarajevu i svršenog pravnika Žigu Pintera privr. auskultantom u okružnom sudu u Mostaru, auskultanta u kotarskom uredu u Srebrenici Franju Lekića sudskim pristavom, auskultanta u okružnom sudu u Sarajevu Halid bega Hrasnicu vladinim perovodjom i auskultanta u okružnom sudu u Bišću Milana Bratoljića sudskim pristavom, svršenoga pravnika Milana Maksimovića privremenim auskultantom u okružnom sudu u D. Tuzli, najzad svršenoga pravnika Alfreda pl. Makanca u Sarajevu privr. perovodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Sarajevu.

Premještenja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti uslied vlastite molbe sudbene pristave dra. Milana Sokolića, kod kotarskoga suda u Sv. Ivanu Zelini, k onomu u Otočcu i Mirka Kasumovića, kod kotarskoga suda u Otočcu k sudbenomu stolu u Gospiću; nadalje ureda radi Miju Šejatovića, kod kotarskoga suda u Grubišnompolju, k onomu u Iloku, i Josipa Franića, kod kotarskoga suda u Iloku, k onomu Grubišnom polju, uslied vlastite molbe dra. Vinka pl. Pušića, sudbenog pristava kod sudbenog stola u Varaždinu, k onomu u Zagrebu, a Adolfa Falknera, sudbenog viećnika I. razreda i upravitelja kr. kotarskog suda u Zemunu, ureda radi ka kr. sudbenomu stolu u Ogulinu.

(U Dalmaciji.) Jerko pl. Tartaglja, savjetnik okružnoga suda u Rovinju, premješten je na okružni sud u Kotor, a dodieljen onomu u Spljet, dr. Eugen Meichsner pl. Meichsenau, sudski pristav u Spljetu, dodieljen je prizivnom sudu u Zadar na daljnje službovanje, Ivo vit. Paitoni, sudski prislušnik, stupio je kao vježbenik u financijalnu službu u Dalmaciji.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo sudske tajnike Stanislava Tobiasza od seoskog kotarskog ureda u D. Tuzli ka kotarskom uredu u Bos. Krupi i Franju Markovića od kotarskog ureda u Travniku k seoskom kotarskom uredu u D. Tuzli.

Poglavica zemajske vlade premjestio je ove sudske pristave, i to: Karla Češku od okružnoga suda u D. Tuzli ka kotarskom uredu u Brčkom, Ljudeviia Tertila od okružnog suda u Bišću ka kotarskom uredu u Bos. Novom, Augusta Anderluha od kotarskog ureda u Bjelini k onom u Zvorniku i dra. Jakova Eislera od kotarskog ureda u Brčkom k onom u Bjelini; privr. perovodne vježbenike Evarista grofa Arz Vasegga od gradskog kotarskog ureda u Banjaluci k okružnoj oblasti u D. Tuzli, dra. Belu pl. Mori-Königa od okružne oblasti u D. Tuzli k okružnoj oblasti u Travniku i Leopolda Weichbergera od okružne oblasti u Travniku ka gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naizmjence političke pristave II. razr. dra. Julija Vehlmanna u kotarskom uredu u Bos. Gradišci i dra. Ahmed bega Defterdarovića u kotarskom uredu u Zvorniku, naizmjence auskultante Mihajla Gjulika u kotarskom uredu u Bišću i Petra Jankovića u okružnom sudu u istom mjesu, sudskog pristava dra. Otokara Ledenika od kotarskog ureda u Jajcu k onom u Višegradu, a razriješio je privr. auskultanta u okružnom sudu u D. Tuzli Teofila Więcława od daljeg službovanja u ovijem zemljama.

Digitized by Google

(Kr. javni bilježnik.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je odvjetnika dra. Vladoja Košćicu kr. javnim bilježnikom u obsegu kr. sudbenoga stola u Varaždinu sa sjedištem u Pregradi.

(Pravo odvjetovanja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podielio je dru. Stjepku Španiću pravo odvjetovanja u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Glini, dru. Eugenu pl. Zsitvay-u sa sjedištem u Mitrovici, dru. Dani Mariniću sa sjedištem u Sv. Ivanu-Zelini.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Ostavina **Luke Križanića** prot. trgovca u Petrinji	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Vaso Bosanac kr. sudbeni viećnik	25. siečnja 1901 br. 239 gr.	Franjo Mesler odvjetnik u Sisku	Gjuro Liščić u Petrinji	15. ožujka 1901	26. ožujka 1901
Gjuro Barešić trgovac u Ivanićgradu	Kr. sudbeni stol u Belovaru	Spiro Ristić kr. kotarski sudac u Čazmi	6. veljače 1901 br. 490 gr.	Ante Stojanić gradski bilježnik u Ivanićgradu	Ante Kešer odvjetnik u Čazmi	26. ožujka 1901	10. travnja 1901
Prot tvrdka **R. Neumann** u Sisku, kojoj je vlastnica Regina Neumann	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Nikola Vragović kr. kot. sudac u Sisku	5. veljače 1901 br. 341 gr.	Dr. Benj. Šuperina odvjetnik u Sisku	Franjo Mesler odvjetnik u Sisku	20. ožujka 1901	12. travnja 1901
Vjekoslav (Alojz) Gregurović nepr. trgovac u Zlataru	Kr. sudbeni stol u Varaždinu	Samuel Spiller kr. sudbeni viećnik II. r.	15. veljače 1901 br. 835 gr.	Dr. Pero Magdić odvjetnik u Varaždinu	Dr. Fran Tonković odvjetnik u Zlataru	7. travnja 1901	10. travnja 1901
Jovan Sekulić prot. trgovac u Zemunu	Kr. kot. sud u Zemunu	Fran Jagodić kr. sudbeni pristav	13 veljače 1901 br. 938 gr.	Dr. Petar Pavlović odvjetnik u Zemunu	Dr. A. Badaj odvjetnik u Zemunu	6. travnja 1901	19. travnja 1901
St. Mavro Goldberger trgovac koža u Zagrebu	Kr. sudb. stol u Zagrebu	Dr. Jovan Veličković, viećnički tajnik kr. banskog stola	28. siečnja 1901 br. 1448 gr.	Dr. August Harambašić odvjetnik u Zagrebu	Dr. Pajo Theodorović odvjetnik u Zagrebu	28. ožujka 1901	27. travnja 1901
Miloš Drobac trgovina mirodija u Zagrebu	Kr. sudb. stol u Zagrebu	Dr. Jovan Veličković, viećnički tajnik kr. banskog stola	5. veljače 1901 br. 1793 gr.	Dr. Mirko Antolković odvjetnik u Zagrebu	Dr. Svetislav Šumanović odvjetnik u Zagrebu	4. travnja 1901	8. svibnja 1901
Isidor Leitner nepr. trgovac u Novojgradiški	Kr. kot. sud u Nov. gradiški	Milan Ugarković kr. sudbeni pristav	13. veljače 1901 br. 632 gr.	Dr. Mihail Posilović, odvjetnik u Novojgradiški	Petar Popović u Novojgradiški	1. travnja 1901	18. svibnja 1901

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

E. Ako prigovori proti izvedbi privremenoga postupnika nisu bez osnova (D), blizu leži zaključak, da se poskrbi za izpravno provadjanje, pak reforma sama od sebe izčezava sa dnevnoga reda. Zaključak se čini tim temeljitijim, što se nedostatci pokazuju u provedbi, dok normativu u glavnom ne bijaše prigovora, pa se ne bi slagalo s načelima racionalne zakonodavstvene politike, da se mienjaju zakonici te uvadjaju novi za ništa drugo, van što se postojeći ne provadjaju, kako valja. Jer gdje je jamstvo, da će se **novi** izvadjati izpravno? Nu zaključak se u istinu samo čini temeljitim, u samoj stvari tako nije. Vrhovni cilj države pogledom na civilni proces nije naime, da provedba odgovara normativu, da bude točno primjerena ovome, nego da civilni proces kao jedinstvena uredba u cielom svom obsegu, t. j. kao normativ **i** provedba potonjega izpunjuje svoje opredielienje.[156] Posmotri li se privremeni postupnik u tom prostranom, njegov civilno-procesualni bit jedino podpuno označujućem smislu, onda je za daljnji mu obstanak od sporednoga znamenovanja, bi li se i kojim načinom izmedju oba elementa dao uzpostaviti sklad, toli nuždan, da se ciela uredba očituje i nadalje u duhu, kojoj ga je udahnuo zakonotvorac. Mjerodavnim ostaje jedino, da li je taki, kaki je kao zakon **i** provedba zamišljen, suvremenim prilikama[157] dorastao. To iztražiti jest svrhom nazočnoga odsjeka.

1. Prvo vrieme po uvedenju privremenoga postupnika privatno-pravni život, naročito imovinska mu strana, ne bijaše razgranjen, kao danas.

[156] Najobičnija ali i najveća pogrieška kod proučavanja i prosudjivanja civilnoga procesa leži u jednostranosti, očitujućoj se u tom, što se civilni proces zamienjuje sa civilno-procesualnim normativom ili provadjanjem ovoga. Tome nasuprot valja svom odlučnošću istaknuti, da je civilni proces u r e d b a t. j. trajno djelujuće poduzeće sa osobitom svrhom. U koliko je dozvoljiva analogija izmedju organizma i uredbe, može se kazati, da procesualni subjekti sa pravosudnom upravom predstavljaju organe, provedba organičke funkcije a normativ predpostave, bit, odnošaje i apstraktni red funkcioniranja. Cf. o pojmu i značenjima pojma uredbe (institution) L e s t e r F. W a r d, Outlines of sociology, str. 123 sqq., 128., 170.

[157] Vidi pogl. II. D. princ. „prvoga diela".

Digitized by Google

Jedina činjenica, da pučanstvo raste,[158] dovoljna je za množanje i komplikovanje privatno-pravnih interesa, uslied čega i nužda zaštite njihove po sudcu biva sve češćom te intenzivnijom.[159] Uredba, što ju država u tu svrhu pruža, rabi se u sve to većoj mjeri i mora sve više radnje da opravlja. Istina je sada, da racionalno zasnovani civilni proces — a privremeni postupnik to bez sumnje jest[160] — nije smišljen kao efemerna tvorba, van proračunan na razmjerno[161] duži obstanak. Zakonodavstva nisu tek danas došla do uvjerenja, da privatno-pravni život neobustavno dalje teče i u svom toku sve veće dimenzije zauzimlje. Privremeni je postupnik elastičan, te sadržaje znatno više zaštitne snage, nego bi mu to čovjek pripisao. S toga pravosudna uprava može dosta dugo da s njime izlazi na kraj, izcrpljujući promišljeno sve sile, što jih sadrži.[162] Ali se je dao pred-

[158] Cf. Dr. Fr. Vrbanić, Jedno stoljeće u razvoju broja žiteljstva Hrvatske i Slavonije (preštampano iz 140. knjige „Rada" jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti) str. 37. i slied., gdje učeni autor pokazuje prirast žiteljstva od god. 1850. do g. 1890. za gradj. Hrvatsku i Slavoniju te za bivšu Krajinu.

[159] Cf. Statistika gradj. pravosudja etc., str. XVII. „A kako se jamačno niesu za gornjega razdobja (od g. 1883. do g. 1894.) umanjili priepori u imovinskih odnošajih žiteljstva, kako pače usporedo sa porastom žiteljstva i gospodarskim razvitkom mora da rastu i medjusobni konflikti u imovinskih tih prilikah, a po tom i pravni odnošaji i priepori etc." Tome imam dodati, da se prirastom pučanstva množe i osobni privatno-pravni odnošaji, dapače prije i izravnije, nego li imovinsko-pravni. Čim više naroda, tim više obitelji, dakle porodično-pravnih i njima analognih odnošaja, tim više iz takih pravnih razmierja nastajućih potreba sudbene zaštite. Cf. Montesquieu, str. 346. sqq. („Des lois, dans le rapport qu'elles ont avec le nombre des habitants.") Cf. Seligman, str. 10.

[160] Vidi „prvi dio", II. B. princ.

[161] Vidi „prvi dio", II. A. princ. I ako se civilni procesi brzo izrabljuju, neke trajnosti moraju imati, jer inače ne mogu odgovarati vlastitoj svrsi. (Vidi prediduću primj. 156.) Na to se odnosi tvrdnja u tekstu o razmjerno dužem obstanku istih. Cf. Mancelle, str. 16., 17.

[162] O razdiobi posla i sudstva ugar. hrv. civilnoga procesa prije godine 1848. Cf. Schuster, Die Civiljurisdikcions-Norm für die Königreiche Ungarn, Kroatien und Slavonien etc., str. 74.—79. Wenzel, str. 6. primj. 1. i 2. Za „domaću" uporabu cf. Sulek (vidi primj. 250. nazočn. pogl.) str. 179.—182. „Naše prvašnje sudstvo". Frank Ignácz, A közigazság törvénye Magyarhonban, II. dio I. str. 3.—33. Cf. i Alphons von Domin-Petrushevecz, Neuere österr. Rechtsgeschichte, str. 182.—192. passim i tabela na str. 193.—196., dotično na str. 196., onda str. 234.—238. passim. Pogledom na Austriju cf. Schuster, Die Civiljur. Norm, str. 34. sqq. Haimerl, Verfassung etc., I. odsj., §. 5. Za prelaznu periodu, inauguriranu „Ustanovljenjima itd." (Vidi primj. 1. nazočn. pogl.) cf. Schuster, Civiljur. Norm, str. 79.—81. Wenzel, str. 4., 5. te u obće str. 1.—3. „Bevezetés".

Neposredni historijski osnovi današnjega našega sudstva sadržani su u ustavu od 31. prosinca 1851. (vidi primj. 1. nazočn. pogl.), naročito u toč. 17.—20., 22.—24., 32. Po toč. 19. imade uprava od sudstva biti

Digitized by Google

viditi čas, kada će malaksati svako nastojanje, da se uzdrži na visini svoje zadaće, čas, kada već ne bude odoljevao sve jače navaljajućim potrebama privatno-pravne zaštite. Kod ove se ne pita, da li civilni proces posjeduje dovoljno zaštitne snage, van zaštite mora biti, pa ne pruži li je država,

odieljena kod pravosudno-kolegijalnih sudova, kod drugih i trećih molba naskroz, kod prvih tamo, gdje se potreba ukaže. Inače inokosna sudišta, kao prve molbe, jesu mješoviti uredi („kotarski uredi"). Prema okolnostima može im se ipak dodieliti osobiti sudbeni (ili politički) urednik. Na osnovu tih ustanova jest uslied previš. riešenja od 14. rujna 1852. naredbom ministara unutar. djela, pravosudja i financija od 19. siečnja 1853. (br. 10. d. z. l.) propisano, da prvomolbenu sudbenost na ladanju imaju vršiti mješovite oblasti t. j. kotarski uredi kao inokosni sudovi, nu ipak u stanovitim mjestima čiste sudbene oblasti t. j. kotarski (inokosni) sudovi. (Prilog A. §§. 1.—4., 7.—9., 11.—15., 21., 26.) U gradovima suduju u prvoj molbi kolegijalne čiste sudbene oblasti t. j. zemaljski sudovi (odnosno okružna sudišta). U drugoj molbi sudi kao čista sudbena kolegijalna oblast banski stol u Zagrebu, a u trećoj vrhovno sudište u Beču. U svrhe oživotvorenja te naredbe bje postavljeno mješovito organizaciono povjerenstvo pa prema njegovom elaboratu naredbom istih ministara od 3. lipnja 1854. (br. 136. d. z. l.) ustanovljeno sudbeno razdieljenje. (U dodatku naredbe sadržana je teritorijalna izmjera i pučanstvo pojedinih sudbenih okružja.) Naredbom od 29. rujna 1854. (br. 247. d. z. l.) ustanovi se za čiste a naredbom od 1. listopada 1854. (br. 250. d. z. l.) za mješovite (sudbene) oblasti dan 30. listopada 1854. kao početak uredovanja, što je i izvedeno. Od toga dana sudovahu dakle po novom preustrojstvu čiste sudbene oblasti, naime: banski stol u Zagrebu kao (načelno) druga molba, kao prve molbe zemaljski sudovi u Zagrebu, Varaždinu, Rieci i Osieku te gradsko-delegovani kotarski sudovi u spomenuta četiri mjesta, zatim kotarski uredi kao mješovite. K svemu tome kao i glede osoblja, koliko ga je bilo sistemizovano za pojedine sudove (oblasti), cf. Haimerl, Die Verfassung etc., I. odsj. §§. 6.—9., 15., 16. Schuster, Civiljurisdikcions-Norm etc., str. 5. sqq., 45. sqq. cf. i Allgemeine österreichische Gerichtszeitung od god. 1855., br. 16., 17., 19., 28. Glede nadležnosti i unutarnjega uredjenja te poslovnoga reda poznati su tadanji pravni izvori, pošto su u glavnom i danas u krieposti: jesu to u glavnom gradjanski sudovnik (car. patent od 16. veljače 1853. br. 30. kom. XI. d. z. l.) i car. patent od 3. svibnja 1853. br. 81. kom. XXVI. d. z. l. (t. j. zakon o nutar. uredbi i poslovnom redu svihkolikih vlasti sudbenih.) Na „specijalne" sudbene oblasti (upr. na urbarske sudove) ovdje se ne osvrćem. Glede vojničkoga sudstva u bivšoj Krajini do spojenja cf. Haimerl, Die Verfassung etc, I. odsj., §. 14., naročito str. 48b. i str. 51 ad b. sqq., §. 15. ad b., §. 16. ad b. Važnih odredaba za ustroj i poslovanje krajiških pukovnijskih sudova od 50-tih godina amo sadrži — izmedju ostaloga — naredba vrhovnoga ratnoga zapovjedničtva od 1. lipnja 1854. (br. 142., kom. LII. d. z. l.).

Pravosudna je uprava predvidjala, da bi sudbene agende mogle porasti i s toga već ustav od 31. prosinca 1851. odredjuje, da prvomolbene kolegijalne oblasti prema potrebi budu čiste: prema potrebi t. j. ako radna snaga kod istih ne bi dotjecala, da svršava poslovanje i sudbeno i upravno.

*

Digitized by Google

naći će se inako. S toga je sa gledišta države samoubojnička politika čekati, dok joj zaštitna uredba obnemogne, jer priedje li pučanstvo jednoč preko nje na dnevni red, dokazano je, da se stanovite svrhe države dadu postizavati i bez države.

Citirana naredba od 19. siečnja 1853. svjedoči, da se je taka potreba osjećala odmah s početka, jer su prvomolbene kolegijalne oblasti t. j. zemaljski sudovi odmah postavljeni kao čisti. Posmotri li se to u savezu sa okolnosti, da su inokosne prvomolbene oblasti t. j. kotarski uredi i po decembarskom ustavu i po netom spomenutoj naredbi za pravilo ostale mješovite, to je očito, da se je teret posla želio svaliti na zemaljske sudove. Tako razdieljenje poslovanja potrajalo je sve do kraja apsolutističke ere te je istom uslied oktobarske diplome nešto promjene nastupilo. Iznovično oživljenje municipalnoga sustava imalo je posliedicom, da se je u nekoliko i ustroj sudstva te njegova nadležnost morala podvrći reformi. Naputkom za privremeno uredjenje županija, slobodnih kotara, slob. kralj. gradova, povladjenih trgovišta i seoskih občina etc., odobrenim prev. odlukom od 16. siečnja 1861. (br. 171., kom. X. zborn. od god. 1863.), bje naime odredjeno („glava VI." naročito §§. 29.—33., 35.—37.), da će prvomolbenu sudbenost vršiti vlasti municipalne kralj. slob. gradova, slobodnih kotara, povladj. trgovišta i seoskih občina, zatim sudci županijski, kralj. županijski sudbeni stolovi (do sada „zemaljski sudovi") i kralj. urbarski sudovi. Vlasti municipalne kralj. slob. gradova, povladj. trgovišta i seoskih občina vršiti će u području svom sudbenost mjestnu a sudci županijski kao godj i sudački organi municipalnih vlasti po kr. slob. gradovima i slob. kotarima vršiti će u području svoga kotara, odnosno grada, kako u gradj. pravno parbenim (i neparbenim) tako i u kaznenima jedino sudbenost onu, koju po gradj. sudovniku izvršuju grad. delegovani kotarski sudovi. Svukoliku ostalu sudbenost izvršivati će kr. županijski sudbeni stolovi. Kao što se dakle vidi, o korjenitoj preinaci nema tu govora, naročito ne u pogledu tereta poslovanja, jer ovaj sveudilj snose zborni sudovi. Očito je to bio razlog, da se je broj potonjih pomnožao. Naredba kr. dvor. kancelarije za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju od 16. rujna 1862. (br. 2895/825., br. 285., kom. XX. zborn. od g. 1863. na temelju prev. riešenja od 25. veljače 1862. i od 6. lipnja t. g.) postavlja za svaku tadanju županiju posebni županijski sudbeni stol (dakle u Zagrebu, Rieci, Varaždinu, Križevcima, Osieku, Vukovaru i Požegi; a čini se, da ni to nije smatrano dovoljnim, jer naredba iste dvorske kancelarije od istoga dana (br. 286., kom. XX. zborn. od g. 1863.) dodieljuje sudbenomu stolu županije sriemske na stalno sudovanje osoblja preko sistemizovanoga statusa (vidi ovaj u „pregledu" prvospomenute naredbe dvor. kancelarije!) „iz službenih obzira, a naročito, da se kr. sudb. stol županije sriemske providi uredskimi silami, odgovarajućimi njegovom poslovnom obsegu".

Više je razloga sudjelovalo, dok je razpored sudbenoga poslovanja u pravcu protivnom mogućim postao. Glavni bijahu novovieka struja, da se pravosudje posvema odieli od uprave; pripojenjem Krajine uzrokovane poteškoće u teritorijalnom razdieljenju; slaba pristupnost sudbenih stolova, kojih je bilo premalo na toliku zemaljsku površinu; neprestano množanje potrebe sudbene zaštite itd. Zakonom o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874.

Digitized by Google

Tome opasnom stadiju mi smo sa privremenim postupnikom blizu, a pojedine pojave svjedoče, da smo u Rubikon zagazili. Pravosudna uprava već ne smâže potrebitih sudačkih sila, dočim u drugu ruku posao raste; razmjer

(br. 15. kom. VIII. zborn. od g. 1874.) čl. 2., zakonom o predsjedničtvu kr. stola sedmorice od istoga dana (br. 16. kom. VIII. zborn. od g. 1874.) i zakonom od 15 studenoga 1874. ob ustroju političke uprave etc. (br. 52., kom. XXIII. zborn. od g. 1874.,) izraženo bje načelo konačnoga razlučenja pravosudja od uprave, pak je — u koliko se tiče prvomolbenoga sudstva — i oživotvoreno zakonom ob ustroju sudova prve molbe etc. od 21. studenoga 1874. (br. 55., kom. XXV. zborn. od g. 1874.), dotično naredbom pravosudnoga odjela kr. zem. vlade od 14. veljače 1875. br. 364. (br. 8. kom. V. zborn. od god. 1875.) te naredbom (nutar. odjela i) pravosudja od 18. svibnja 1875. br. 8683. (br. 85., kom. XXXVII. zborn. od g. 1875.). Tim načinom sudovaše od 31. svibnja 1875. 6 sudb. stolova (Zagreb, Varaždin, Osiek, Belovar, Požega i Vukovar), 6 grad. delegovanih kotar. sudova (u sjedištima sudb. stolova) i 34 kotarska suda. (U naredbi od 14. veljače 1875. br. 364. sadržan je pri koncu „pregled razdieljenja"). Razdioba posla sadržana je poglavito u §. 5. i 6. zakona od 21. studenoga 1874., prema čemu je sada teret gradj. parbenoga poslovanja (na ostalo se ne osvrćem) prebačen od zbornih sudova na kotarske i to naročito ladanjske. Kad bi se vladina nakana ostvarila bila (osnova zakona od 21. studenoga 1874. predlagala je samo četiri sudb. stola, naime u Zagrebu, Varaždinu, Osieku i Belovaru), bio bi to slučaj još u većoj mjeri.

Nema dvojbe, da je zakon od 21. studenoga 1874. jedan od najtemeljitije promozganih legislativnih akata suvremene Hrvatske. Njim je ne samo istinski ostvarena ideja gradj. sudovnika, koji je sudovanje na ladanju hotjeo baciti na inokosne oblasti (§. 12. gradj. sudovn.), nego je naročito računano i sa faktičkim okolnostima zemlje i pučanstva. Ogromno pretežni broj potonjega živi na ladanju, gradova ima razmierno malo i neznatno napučenih, njihova je pristupivost radi slabo razvijenih komunikacionih sredstava trudna, u nekim krajevima kadkada nemoguća (n. pr. preko zime u Lici). Istina, da se je svemu tome moglo doskočiti i tako, da se broj sudbenih stolova samih ili pak ovih i inokosnih sudova primjereno pomnoža i razmjesti, ali sudbeni su stolovi skupi uredi, te je pravosudna uprava sliedila samo propise racionalne politike, kada je povećanoj potrebi sudbene zaštite nastojala udovoljiti umnoženjem jeftinijih inokosnih sudova. Cf. o svemu tome razpravu o osnovi zakona od 21. studenoga 1874. u 84. sjednici sabora kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 10. listopada 1874. (sab. dnev. za g. 1872./5., II. sv.), vrhu svega instruktivnu, svojim stvarnim sadržajem visoko se izdižuću besjedu Danila Stankovića. Cf. Dr. Al. pl. Breszstyenszky, Primjetbe o nekih naknadnih propisih k sudovniku, (Predavanje u pravn. družtvu) u Mjesečniku od g. 1879., str. 302—316., naročito str. 302—305. Cf. i Dr. Lavoslav Šram, Nekoliko rieči o zakonu od 21. studenoga 1874. etc., u Mjesečniku od g. 1875., str. 37—44. Čovjek će tek pri koncu, str. 44., naići, šta je pisac smierao razpraviti, naime pitanja, da li će kotar. sudovi moći odoliti teretu, što im ga nameće zakon od g. 1874., te da li ovaj potonji ide u susret predstojećoj reformi civilnoga procesa? Razprava medjutim nije dalje nastavljena.

Digitized by Google

izmedju radne snage i radnje u pravcu obratnom ide: sudstva manje, posla više.[163] Nisu to provedbeni nedostatci, koje bi sakrivila bila pravosudna uprava i kojima bi se dalo doskočiti,[163a] van nemogućnost provedbe, ko-

I ako zakon od 1874. nije mogao da predupredi preterećenja inokosnoga sudstva, njegova vriednost nije zato manja, jer razlozi preterećenja leže izvan njegova domašaja. (Vidi sliedeće primj. 163—179. i tekst k istima.) U ostalom on je tude već četvrt stoljeća, posliedak neodoljive nuždе, te se ne bi dalo tvrditi, da naročito prvih godina svoga obstanka ne bi bio povoljno djelovao. Ma kako tome u ostalom bilo, na njem i njegovom sustavu nije se kašnje činilo bitnih promjena; najvažnije su sadržane u zakonu od 3. kolovoza 1884. (br. 24., kom. IX., zborn. od g. 1884.) te u zakonu od 13. prosinca 1886. (br. 56., kom. XVII. zborn. od g. 1886.) Podpuni uvid u historiju našega novijega sudstva, njegove djelatnosti te njegovoga postupičnoga sustajanja moguć je samo na osnovu iscrpivih, strukovno obradjenih statističkih podataka, počevši od onda, kada je poslie pedesetih godina bilo sudstvo preustrojeno. Često u ovom iztraživanju spominjana „Statistika gradjanskoga pravosudja“ pokazuje, da imade dobre volje i sposobnih sila. Što je tude učinjeno za razdobje od god. 1883—1894., moglo bi se učiniti i za vrieme od pedesetih godina ovamo pa tako i u budućе nastavljati i usavršavati. Uvjeren sam, da to ne bi bilo nemoguće, jer sam se vlastitim iskanjem osvjedočio, da podataka (dakako ne strukovno obradjenih) imade u izobilju, naročito mi je poznato, da je c. kr. ministarstvo pravosudja od g. 1855. do g. 1860. oglašavalo poslovne izkaze za viša sudišta monarkije a za kašnje je vrieme valjda vodjena evidencija u Zagrebu na nadležnome mjestu. Cf. n. pr. u Mjesečniku od g. 1876., str. 192., Glavni izkaz c. kr. odsjeka krajiškoga banskoga stola u Zagrebu za g. 1875. Cf. i u Mjesečniku od god. 1883., Dr. Ivo Mallin, Poslovanje sudova u Hrvatskoj i Slavoniji i Krajini g. 1882. str. 149. sqq., 230. sqq., 329. sqq. itd.

[163] Cf. Statistika gradj. pravosudja, str. XIII. govori o poslovanju kotarskih sudova kao sudova prve molbe i veli: „Prema godini 1883. rastu poslovni komadi silno, naročito u posliednjih godinah; tako imaju kotarski sudovi u god. 1894. za 215.123 poslovna komada ili 53·84% više od g. 1883. — A posmotri li se, koliko se je uz taj silni porast poslovanja uzporedo pomnožio i broj sudačkoga osoblja, naći će se, da su godine 1883. sudovala kod kotarskih sudovah u Hrvatskoj i Slavoniji 153 sudca . . . ., dočim je koncem god. 1894. sudovalo 189 sudaca. — Po tom umnožilo se je to osoblje prama g. 1883. samo za 23 postotka, te napredak tuj svakako znatno zaostaje za razvitkom sudbenih stolova. Svatko u ostalom, tko se zanima za prilike našega pravosudja, znade, kako je teško bilo steći i onaj broj sudaca, koji danas službuje u zemlji“. Glede sudbenih stolova kao prvomolbenih sudova cf. str. XXIII. ibid., odakle proizlazi, da u cielosti (za razdobje od g. 1883—1894.) takodjer raste broj poslovnih komada, dočim se o broju sudstva ne govori; medjutim iz prediducih rieči, gdje se u tom pogledu sravnjuje razvitak sudbenih stolova sa onim kotarskih sudova, proizlazi, da nerazmier izmedju posla i sudaca ne će biti tako velik, kao kod kotarskih sudova. To je medjutim slaba utjeha, jer sudovanje po privremenom postupniku ogromnim dielom pada na teret kotarskih sudova. Cf. skrižaljka 11. na str. XVII. sa skrižaljkom 29. na str. XXV. ibid, nu poglavito §. 12. gradj. sudovnika (pa i §§. 14. i 15.), zatim

Digitized by Google

načno i nezaustavno rušenje sadanje civilno-procesualne uredbe, očitujuće se vrlo ozbiljnim načinom u tom, što se sudbena zaštita traži postupice manje, dočim je ipak izvan sumnje, da je treba sve više.[164] Pučanstvo

§§. 2.—4. zakona od 3. kolovoza 1884. (br. 24. sb.) Cf. *§§.*, Sadanji položaj kot. sudca, Mjesečnik od g. 1890., str. 247.—253., naročito str. 249. Pri tom statistika gradj. pravos. ne čini razlike izmedju parbenoga i ostaloga gradjanskoga sudovanja, dapače niti medju pojedinim vrstima parbenoga postupanja, što u ostalom nije ni nuždno za ocienu razmierja izmedju posla i radnika, budući ovi moraju tim više ciepati svoje radne sile, čim više posla imaju opravljati. U koliko ipak u obzir dolazi razmier izmedju sudovanja po privremenom postupniku i sudačkih sila, vidi primj. sliedeću. (164.).

[163a] Cf. Wagner, l. c. str. 17., tužeći se na dugotrajnost postupka, veli: „A tomu je uzrok taj, da kr. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, na onako dosta mršavom pravosudnom, preliminaru, jošter svake godine prilično svotu prištedi time, što izpražnjena sudačka mjesta . . . dulje vremena ne popuni". U sliedećoj stavci ipak sasvim drugačije zbori. „Ali" nastavlja on, „ako su sudovi prve molbe i sasvim popunjeni sa sistemiziranim osobljem, ipak nije, barem pretežniji broj njihov, ni pri najvećem naporu u stanju udovoljiti propisom zakona itd." Protuslovlje izmedju oba mjesta jest očito, te se samo u jednom slažu, u onom naime, što je gore u tekstu k nazočnoj primjetbi ustvrdjeno. — Što se tiče Wagnerova prigovora „prekomjerne štedljivosti kod pravosudja", vidi „treći dio".

[164] Cf. Statistika gradj. pravosudja, str. XVII. „Sudeći po cielomu redu gornjih brojeva, kao da broj parnica pred kotarskimi sudovi, . . . u cielom ipak naginje na padanje". Analogno je kod sudbenih stolova; cf. skrižaljka 28. ibid. str. XXIV. Istina, da se u tima podatcima ne razlikuje parničenje po redovitom (privremenom) i sumarnim postupnicima („o poslovanju u postupku radi smetana posjeda imadu se voditi posebni izkazi". Cf. ibid. str. XVIII.), radi čega se ni ne može svom točnošću ustanoviti, koliko je privremeni postupnik razlog, da parničenje pred sudom ne raste, ali ću jedva pogriešiti, ako — na temelju vlastitoga studija — kažem, da dobre tri četvrtine parničenja teku po postupniku privremenom. Dapače se valjda još više na račun istoga može staviti, budući sva četiri dokumentarno-sumarna postupnika (mandatni i mjenbeni) mogu i znadu vrlo često zakrenuti putem redovitoga. Cf. naredba minist. pravosudja od 25. siečnja 1850. (br. 52. d. z. l.) u savezu sa nar. minis. pravosudja od 16. rujna 1852. (kojom se uvadja privremeni postupnik u Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju itd.) toč. XIV. al. 1., dotično §. 12. prvospomenute naredbe sa toč. XIV. al. 2. prvospomenute naredbe; nadalje nar. min. pravos. od 18. srpnja 1859. (br. 89. z. v. l. kom. XIV.) §. 7.; nar. min. pravos. od 16. veljače 1858. (br. 34. z. v. l. kom. V.) §. 6. te nar. min. pravos. od 18. srpnja 1859. (br. 88. z. v. l. kom. XIV.) Najposlie u glavnom i nar. min. nutar. djela i pravos. od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. v. l. kom. XXIX.), gdje §§. 12. i 15. upućuju na privremeni postupnik.

Digitized by Google

počimlje gubiti povjerenje u postojeći civilni proces, te predpostavlja, da se štiti, kako znade.[165]

Tako je sa provedbenom stranom; sa normativnom nije bolje. Što je prije petdeset godina bilo pospješno, jednostavno i jeftino, jest u suvremenim prilikama tromo, zamršeno i skupo. Zakon, koji je jamstva

[165] Iz prediduće primjetbe (164.) proizlazi, da parničenje ne raste, a iz primj. 163. nazočn. poglav. sliedi, da se razlozi parničenja nepreštano množe. Abnormalnu tu pojavu tumači Statistika gradj. pravosudja, str. XVII., time, „što sviet svoje priepore sve to više riešava mirnim putem" a za utemeljenje zaključka poziva se na činjenicu, da je broj sklopljenih nagoda „razmierno dosta velik". Medjutim skrižaljka 14. str. XIX. ibid. pokazuje, da se samo kod kotarskih sudova sklapa podosta nagoda, pa u ustalom ni ta okolnost ne svjedoči o miroljubivosti pučanstva, van o jednom provedbenom nedostatku. (Vidi u nazoč. pogl. tekst iza primj. 64.). Ali da ni nije nedostatak, to ipak sudbeno-parbene nagode ne potvrdjuju, da sviet sve to više „mirnim putem" riešava svoje priepore: to bi se samo o izvansudbenima dalo tvrditi, predpostaviv dakako, da opreka izmedju „mirnoga puta" i sudbenoga parničenja ima osnova. (Vidi niže.) Prema tome Statistika gradj. pravosudja sa svojim zaključkom, u koliko je izveden iz „razmierno velikoga broja nagoda", visi u zraku. U koliko ga je ali mislila izvesti iz inih činjenica, zaboravila je navesti i dokazati ove potonje — osim ciglih dvijuh t. j. porasta parničnih razloga i štacionarnosti parničenja. Sa tako mršavim aparatom ići zaključivati na obstojnost toli kompleksnoga socijalnoga fenomena, kao što je „miroljubivost svieta", jest dosta hrabreno pa se može u očigled toga pokušaja samo istaknuti, da jedva ima znanosti, koja bi za utvrdjivanje svojih zaključaka trebala toli ogromnoga posmatranja uz savršeno povoljne objektivne i subjektivne prilike promatranja, kao što ga treba sociologija. Što se tiče napose utvrdjenja „miroljubivosti svieta", traži se osobito mnogo znanja „pučke psihologije" (vidi primj. 176. nazočn. pogl.), o kojoj se ipak ništa ne razabire iz Statistike gradj. pravosudja. Cf. Herbert Spencer, The study of sociology, 21. izd. str. 382. sqq. Ward, str. 116. sqq. Konačno se Statistika gradj. pravosudja korjenito u bludnji nalazi, kada izmedju „mirnoga" i sudbenoga puta nazrieva oprieku u pogledu objekta priepora. Teorija, po kojoj bi civilni proces imao predmetom samo „nemiroljubive" stvari parbene, ukazala se je neosnovanom, što se bez sumnje u prvom redu ima zahvaliti studiju postupnika sa gledišta države. Cf. Laband, III. sv. 2. str. 20. Hänel, str. 178. Menger, str. 22. sqq. Schultze, Das deutsche Konkursrecht in seinen juristischen Grundlagen, str. 147. sqq. Wach, Handbuch, str. 18. sqq. Engelmann, I. sv. str. 1. sqq. Schmidt, str. 16. „Und ebensowenig ist nothwendig, dass der Aburtheilung immer ein Konflikt, Meinungszusammenstoss, Streit der Parteien vorausgehe".

U interesu je i prema zadaćama moderne države, da se mimo nje ne kroji pravda u privatno-pravnom životu. Vidi „prvi dio", I. primj. 3. (Tamo je štamparskom pogrieškom mjesto iz Haenela krivo citirano, dočim ima ispravno biti „str. 177. sqq.") Kada se dakle konstatuje tome protivna tendencija, onda bi valjalo bilo Statistici gradj. pravosudja, u koliko se statistika time u obće bavi, što iscrpivije potražiti njezine razloge, kako bi jih država odstraniti mogla.

Digitized by Google

pospješnosti, jednostavnosti i jeftinoće prilagodio prilikama od prije pô stoljeća, dandanas tih jamstva više ne pruža.

Mi živimo brže, nego se je živovalo prije petdeset godina. Želje, najsilniji i najobćenitiji pokretači u socijalnoj dinamici,[166] roje se, reć bi, u geometričkoj progresiji.[167] Njih biva više i više; njihovo množanje jest dapače simptom napredujuće kulture,[168] te se ne bi dalo ni zaustaviti, budući efekat sociologkih zakona.[169] Pošto jedini način, da im se udovolji, leži u djelatnosti,[170] to sliedi, da se potonja mora svršavati u tim kraćem vremenu, čim je želja više. Ne ima sumnje, da se radnja dade opravljati laganije i brže, te što se naročito tiče pospješenja joj, može se ići dosta daleko, ali preko stanovitih granica ipak ne. Tko si unatoč tome uzimlje premalo vremena, osjetiti će to na umanjenju djelatnoga uspjeha, kadkada na izostanku uspjeha u obće.[171] Iz toga proizlazi, da suvremeno čovječanstvo imade naskroz po manje vremena za opravljanje pojedinih poslovanja, proizlazi dakle umni zaključak, da naskroz mora poslovati pospješnije, nego u prijašnja vremena.

Iz netom rečenoga sliedi nadalje, da množanje želja množa i djelatnost. Razvija li se ova u jednom te istom pravcu razmjerno dugo te razmjerno intenzivno, uzrokuje u radniku umor[172] i čuvstvo neugodnosti.[173] Radne su sile izcrpivi faktori, koji uslied preobterećenja sustaju, a uslied opetovanoga ili trajnoga naprezanja konačno prestaju. S toga danomice moramo nastojati, da sa što manje radnje izilazimo na kraj. A kako za ostvarenje pojedine želje treba ipak neki minimum radnje, to ćemo

[166] Cf. Ward, str. 108. sqq. i inače Spencer, pogl. XV. („Preparation in psychology“) passim. Henry George, The science of political economy, str. 81. sqq.

[167] Cf. George, str. 82. „For, while the desires of other animals seem comparatively speaking few and fixed, the desires of man are seemingly illimitable. He is indeed the never-satisfied animal; his desires under normal conditions growing with his power of satisfying them, without assignable limit“.

[168] Cf. Friedrich von Hellwald, Culturgeschichte in ihrer natürlichen Entwickelung etc. II. izd. I. sv. str. 32. Arnold, str. V. sqq. Mancelle, str. 13.

[169] Cf. Hellwald, I. sv. str. 26.—37. („Das sociale Entwickelungsgesetz“) i str. 4.—5. „Das Gesetz der fortschreitenden (progressiven) Vervollkommnung“. — George, str. 21. sqq.

[170] Cf. George, str. 86. „The only way man has of satisfying his desires is by action“. Ward, str. 114. izvadja, kako socijalna evolucija bez radnje („activity or effort“) nebi bila moguća.

[171] Cf. George, str. 369.

[172] Cf. George, pogl. XII.

[173] Cf. George, ibid. Fr. Passy, u „Journal économique“ svezak srpanjski od god. 1883., str. 6.—27. izvadja, kako je čovjek „liena životinja“ pa kao taka nastoji, da sa što manje truda izilazi na kraj.

Digitized by Google

onom nastojanju udovoljiti tako, da suvišnu djelatnost izbjegavamo, t. j. da postupamo što jednostavnije. Suvišno bi bilo dokazivati, da je to i način za podnosivost nepovoljnih psihičkih efekata, što jih radnja proizvadja u radniku.

Nu radnja, da se kao način izpunjavanja želja može očitovati, traži — izmedju ostaloga — ekonomičkih dobara; onaj, koji efektivno želi, mora i trošiti.[174] Ne upuštajući se u pretresivanje pitanja o objektivnoj izcrpivosti dobara, pošto je za svrhe nazočnoga iztraživanja mjerodavna subjektivna — individualna izcrpivost, iztičem u potonjem pogledu, da je ova tim veća, čim je želja više za izpuniti — tvrdnja, koja ne treba obrazlaganja. Prema tome svakim danom imademo više trošnje, pa hoćemo li, da unatoč tome udovoljimo i pomnožanim željama, smijemo na svaku pojedinu izdavati sve to manje.

Vrieme, radnja i gospodarstvena dobra potrebuje se dakle u danomice rastućoj mjeri, pak će se za pospješnosti, jednostavnosti i jeftinoćom ma na kom polju ljudskoga nastojanja ići tim odlučnije, čim duže potraje bit čovječanstva i kulturnoga mu razvoja.[175] Kao objektivne predpostave civilizacije ne mogu se smetnuti s uma u nijednoj družtvenoj skupini, koja teži za trajnim napredkom, pa sigurno ni u državi. Dvojbenim se može medjutim viditi, da li bi te predpostave, posmotrene bez obzira na o b j e k t i v n u im obstojnost, mogle postati mjerodavnim pokretalima skupnoga nastojanja? — Da ona vriednost, što ju vremenu, radnji i imanju pripisuje pojedinac na čisto subjektivnim osnovima, ne će biti odlučnom za skupnost, sliedi iz pojma potonje; nu drugo je pitanje, bi li ova mogla ignorirati i onaku samo subjektivnu ocjenu, u kojoj se slažu svi članovi ili bar ugledna većina istih? Lahko je n. pr. moguće, da se u izvjestnoj zemlji radnja koja smatra skupom — ne zato, što bi troškovi bili nerazmjerno visoki, nego, jer pučanstvo neobično mnogo drži do štedljivosti. Ovako obćenito subjektivno nazrievanje jest psihologička činjenica, — činjenica pučko-psihološka[176] — pa se kao taka ne manje mora u račun uzeti, nego u indi-

[174] Mislim na ona dobra, što jih znanost političke ekonomije nazivlje kapitalom. Cf. G e o r g e, str. 293. sqq. É m i l e L e v a s s e u r, Précis d'économie politique, str. 67. o kapitalu i njegovom odnošaju naprema radnji u civilizovanom družtvu. Shvaćanje, koje se razlaže u tekstu, nije u protuslovju ni sa nazrievanjem, što ga o kapitalu ima M a t t e o L i b e r a t o r e, Principii di economia politica, str. 63.—66.

[175] Zaključak iz predidućih premisa.

[176] „Völkerpsychologie". Naziv potiče od M. L a z a r u s a i H. S t e i n t h a l a, koji god. 1859. utemeljiše „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft". Od onda se je pojam taj razgranao pak se dandanas sa nekih strana rabi rieč „Gemeinschafts-Psychologie", od koje bi „Völkerpsychologie" i „Sozialpsychologie" bile vrsti. Cf. o tom kao i o pojmu pobliže L. W i l l i a m S t e r n, Die psychologische Arbeit des neunzehnten Jahr-

Digitized by Google

vidualnoj psihologiji činjenica koja individualno-psihološka. Istina, računati se mora s njom u prvom redu sa gledišta psihologije, nu ova sama nije tek sporedni kaki faktor u sociologiji: želje, vidilo se je, jesu takodjer psihološki pojavi, pa su zato ipak movens socijalnoga bita.[177] Sa gledišta sociološkoga može dakle objektivna kao i subjektivna vriednost vremena, radnje i gospodarskih dobara postati mjerodavnom.

Prenesem li te zaključke na želje, što bi se imale ostvarivati uredbom našega privremenoga postupnika, napose normativnom mu stranom, to mogu samo tvrditi, da zahtjevima suvremenoga privatno-pravnoga života ne odgovara niti bi mogao odgovarati, sve da se izvadja i savršeno. Nedostatak naime i jest u namisli, budući potekla pod slabijim sociološkim pritiskom, nego bi potekla dandanas. Prema tome obrazloženju pokušati ću sada, da dokažem, kako sudovanje po privremenom postupniku pod današnjim socijalnim prilikama može da bude samo tromo, zamršeno i skupo, te kako u tom smjeru mora napredovati tim dalje, čim duže potraje.[178]

Razumije se, da u tu svrhu valja postaviti neka stalna mjerila, koja pokazuju, što je značila pospješnost, jednostavnost i jeftinoća prije petdeset godina, t. j. pri stvaranju i uvadjanju privremenoga postupnika, a što znači dandanas pod suvremenim prilikama, nu razumije se ne manje, da se ta mjerila ne daju prikazati u absolutnim spoznavalima. Moguće je naime vrlo lahko, da se je prema konkretnim prilikama petdesetih godina tridesetdnevni postupak smatrao dogotrajnim, kao što se dandanas stodnevni može činiti pospješnim. Stalno obćenito mjerilo, po kom bi se suvremeno parbenje imalo ocienjivati, sastojalo bi se u tom, da smije uzrokovati samo **bezuvjetno** nuždno trošenje vremena, radnje i dobara.[179] Valjati će dakle ustanoviti, da li su vrieme, radnja i imetak, što ih privremeni postupak traži za postizavanje civilno-procesualnih svrha, neobhodno nuždni; gdje i u koliko to slučaj nije, nije ni postupovnik prikladan za daljnji obstanak.

2. Iudicium privremenoga postupnika jest decentralizovan.[180] Proce-

---

hunderts etc. u „Zeitschrift für pädagogische Psychologie und Pathologie". (2. Vortrag god. 1900. Heft 6.) str. 420. sqq. Wilhelm Wundt, Grundriss der Psychologie, III. izd. str. 27., 28., zatim §. 21. „Die Entwicklung geistiger Gemeinschaften". Otto Caspari, Die Urgeschichte der Menschheit, I. sv. str. I. sqq. („Vorrede"), koji sa gledišta kulturne historije posmatra pučku psihologiju. Spencer, str. 353.—357. izdiže i dokazuje njezino odlučno znamenovanje u zakonodavstvu.

[177] Vidi primj. 166. nazočn. pogl.

[178] Obzirom na primj. 175. nazočn. pogl.

[179] Vidi tekst k primj. 175. s početka.

[180] Decentralizacija i korelat joj koncentracija po svom tehničkom znamenovanju biti će posmotreni u „drugom dielu"; ovdje im se daje smisao više prigodan.

Digitized by Google

sualna je djelatnost razstavljena redovito[181] na tri skupine, dotično stadija, naime na instrukciju, dokazivanje i presudbu: samo onda, kada osim izprava ne bude drugih dokazala i pri tom ne dodje do nikakih spoticanja,[182] dade se ona opraviti bez posebnoga stadija dokaznoga. To je medjutim velika iznimka i tim veća, što se u takim slučajevima sa boljim uspjehom i dobitkom vremena, radnje i troška dade rabiti koji od dokumentarnih postupaka.[183] Karakteristično je sada za iudicium, da se spomenuta tri stadija ne smiju ujedno obaviti, van izmedju instrukcije i dokazivanja, izmedju ovoga i prosudbe mora proteći vremena. Načelno se u tom pogledu ustmenost — protokolarnost ne razlikuje od pismenosti, ali se kvantitativno dakako razilaze time, što kod potonje usklada spisa uzrokuje posebni zastanak,[184] a u instrukciji izmedju odgovora i protuodgovora, ovoga i drugotnice dolazi do daljnjih vremenih razmaka.[185] Predpostaviv normalni, ničim nezadržavani razvoj postupka i računajući pojedini razmak sa 14, a u pismenoj instrukciji napose razmak izmedju tužbe i odgovora sa 30 dana,[186] to iudicium sa ustmenom instrukcijom traje 42 a onaj sa pismenom 100 dana.[187] Pošto je izvan svake sumnje, da se instrukcija, do-

[181] Glede znamenovanja pojma „stadija“ vidi „prvi dio“, II. primj 16. — U koliko bi se prisegom imale utvrdjivati činjenice, prebačen je stadij dokazivanja u presudbeni stadij. Cf. *230. pppa.* Da u ostalom dokazivanje privremenoga postupnika načelno nije jedinstveno, sliedi odatle, što ponuda dokaza spada u instrukciju, (Cf. *§§. 10., 12., 17., 19., 20. itd. pppa.)* a provedba istoga u dokazni stadij. (Cf. *§. 107. ppa.)* sa iznimkom naravno prisežnoga.

[182] Cf. *§§. 123., 124. ppa.*

[183] Korist, što ju pruža *§. 390. pppa.* bitno je manja, nego ona, što ju pružaju „mandatni“ naši postupnici.

[184] Cf. *§§. 283., 288.—291. pppa.* sa *§-om 282. pppa.*

[185] Cf. *§. 56. pppa.*, dočim iz propisa o oglusi i odročbi proizlazi, da se ustmena instrukcija u načelu ima opraviti ujedno. Cf. *§§. 39.—44. pppa.*

[186] 14 dana jest sa gledišta faktičke provedbe suviše mali razmak; Wagner l. c. str. 17. računa ga sa 3 do 4 mjeseca u predpostavi, da se na dan odredi više nego tri ročišta. Medjutim ovdje se ne gledi na provedbu, kaka jest, već kako bi po normativu imala, odnosno mogla biti. — Za pismeni postupak 30-dnevni razmak izmedju tužbe i odgovora jest najmanje zakonsko trajanje. Cf. *§. 52. pppa.*

[187] Kod ustmenosti su nuždni razmaci (abstrahirav od iznimke — vidi tekst k primj. 182. nazočn. pogl.) izmedju tužbe i instrukcionalnoga ročišta, izmedju ovoga i dokazivanja, izmedju ovoga i presudbe; dakle $14 \times 3 = 42$ dana. Ako se dokaz vodi samo prisegom, pa dokazivanje dakle prenese u presudbeni stadij, uzimam rok za polaganje prisege sa 14 dana, računan od izdatka odluke, kojom se u tu svrhu odredjuje ročište. — Kod pismenosti su nuždni razmaci izmedju tužbe i odgovora, ovoga i protuodgovora, ovoga i drugotnice, ove i uskladnoga ročista, ovoga i dokazivanja, ovoga i presudbe

Digitized by Google

kazivanje i presudba redovito dadu obaviti ujedno, dakle bez vremenitoga prekidanja[188] i pošto je — opet pod redovitim okolnostima — bezuvjetno nuždan samo jedan vremeni razmak, naime onaj izmedju tužbe i razprave,[189] to sliedi, da je po privremenom postupniku iudicium sa ustmenom instrukcijom tri put a sa pismenom sedam puta dugotrajniji, nego bi bezuvjetno morao biti.

Posmotri li se postupak nadalje pod manje povoljnim, nu još uviek normalnim prilikama, traje on kud i kamo duže. S toga gledišta iudicium ne pokazuje već razlikosti, koje se netom izpostaviše izmedju ustmene i pismene instrukcije. Ustmenost (protokolarnost) trpi naime „nadopunjenja“ i tim već dobija jedan vremeni razmak (izmedju instrukcije odnosno dokazivanja i nadopunjenja) više, nego sam ga računao pod najpovoljnijim okolnostima.[190] Istina, pismena instrukcija ostaje još uviek bogatijom za dva razmaka,[191] nu razlikost se ta na štetu ustmenosti — protokolarnosti izjednačuje time, što je kod pismenosti trajanje onih dvajuh prekobrojnih razmaka razmjerno kratko i nikada od 28 dana duže,[192] dočim se kod ustmenosti rastojanje izmedju instrukcije, dokazivanja i nadopunjenja prepušta odluci suda,[193] koji pri ovome mora učestvovati, pak ga dakle i odrediti može samo za onda, kada bude imao razpoloživoga vremena, a to znade često biti daleko iza 28 dana. Povrh toga se valja sjećati, da se nadopunjavati može opetovano.[194] Abstrahirav od nadopunjenja, koja ustmenost — protokolarnost toli približuju pismenosti, imade nadalje cieli niz manje povoljnih, nu ipak normalnih okolnosti, koje iudicium sa ustmenom ili pismenom instrukcijom znatno protežu preko srednjih izmjera vremena, gore označenih. Tude je ponajprije mogućnost „daljega razpravljanja“,[195] koja pismenu instrukciju izravno obskrbljuje sa dva daljnja vremena razmaka (izmedju drugotnice i zaglavnoga pisma, ovoga i zaglavnoga protupisma) u ukupnom maksimalnom trajanju od 28 dana, ustmeno-

— dakle $14 \times 5 + 30 = 100$ dana. Za slučaj spomenut u tekstu k primj. 182. nazočn. pogl., zatim gdje se dokaz samo prisegom vodi, dade se lahko načiniti račun po prediućem.

[188] Vidi III. pogl. „prvoga diela“ i „drugi dio“.

[189] Vidi prediuću primjetbu.

[190] Cf. *§. 46. pppa.*

[191] Budući jih pod redovitim okolnostima ima za tri više, nego ustmena (vidi primj. 187. nazočn. pogl.)

[192] Cf. *§. 56. pppa.*, dotično *§. 283. pppa.*

[193] Cf. *§§. 184., 186. car. pat od 3. svibnja 1853.* (br. 81. d. z. l, kom. XXVI.) zakona o nutar. uredbi i o poslovn. redu svihkolikih vlastih sudbenih. Cf. i *§. 38. pppa.*

[194] Cf. *§. 46. pppa.* pri koncu, koji opetovanja ne izključuje. Vidi u ostalom i primj. 66. nazočn. pogl.

[195] Cf. *§. 20. pppa.*

Digitized by Google

protokolarnu pak instrukciju proteže neizravno doduše, ali sigurno time, što se nabere suviše materijala pa se ročište radi nedostatka uredovnoga vremena mora odgoditi. Tude je mogućnost naknadnoga doprinašanja „okolnostih i dokaznih sredstava“,[196] što u pismenoj instrukciji znade uzrokovati posebni medjupadni postupak, dočim se u ustmenoj jedva bez novoga ročišta dade provesti. Bogato vrelo zatezanja leži nadalje u quaestiones incidentes.[197] Nabacivale se ove slučajem ili inicijativom procesualnih subjekata, trajanje iudicija skoro svaki put — pa ma i neizravno — produžuju. Procesualna sposobnost, smrt ili inako onesposobljenje stranaka, ius postulandi, zastupstvo; obćenita forma postupanja (ustmenost, pismenost); „formalnosti“ postupka; istinitost izprava, pohrana istih pri sudu te naskroz rekogniciona procedura; nužda posebnoga izbora vještaka, eventualnosti kod nesuglasice istih; ciela postumna procedura, razvijajuća se kod judikata, uvjetovanih prisegom, te razna tim povodom moguća pitanja; izpravljanje pisarskih i računarskih pogriešaka, te popunjavanje rješitaba, kao i mnoge druge, iz osobitosti konkretnih slučajeva i prilika izviruće incidencije mogu biti povodom posrednoga ili neposrednoga zavlačenja, bez razlike ponajviše, da li je postupak ustmen ili pismen. U potonjoj je predpostavi naravno uslied dozvoljivosti, odnosno nužde zasebnoga pretresivanja i riešavanja exceptionum litis ingressum impedientium, još više zgode za tratenje vremena.[198]

Kada bi se sva, „daljnjim razpravljanjem“, naknadnim doprinašanjem „okolnosti i dokaznih sredstava“ i nadopunjivanjem,[199] zatim medjupadnostima izazvana produženja sračunala, pak iz dobivenoga zbroja uzela kaka srednja, prosječna brojka, to bi ogromna razlikost u trajanju judicija s njima ili bez njih smjesta postala evidentnom: dosta je, ako iztaknem, da je jedno jedino nadopunjenje ili jedna jedina medjupadnost dovoljna, da podvostruči vrieme od 42 odnosno 100 dana, koje se je izpostavilo kao potrebno za iudicij pod normalnim najpovoljnijim prilikama.[200] Uvaži li se ipak, da sva ta raztezala stranom nastaju uslied decentralizacije iudicija, stranom (t. j. quaestiones incidentes) bi se pak, kada bi ovaj bio jedin-

[196] Cf. *§. 16. pppa.* i *§§. 58., 59. pppa.*

[197] Vidi o quaestiones incidentes pobliže u „drugom dielu“; ovdje se taj pojam još rabi ne posve u tehničkom smislu moderne civilno-procesualne teorije — iz razloga cielishodnosti.

[198] Cf. *§§. 14., 15. pppa.* sa *§-om 47. pppa.*

[199] Izmedju ovih uredaba valja dobro lučiti, jer one nisu identične, kao što se često misli, pa toga radi svaka za se predstavlja samostalan razlog produživanja.

[200] I ako uzmem, da će se ročište za nadopunjenje razpisati na 14 dana, to se ono samo može iz preraznih razloga odgoditi, dotično odgadjati te prvobitni tok postupka u sasvim neočekivane stranputice porinuti; da je to sve moguće i kod incidencija, znade svaki praktičar.

Digitized by Google

stven, ujedno sa glavnom stvari dala riešiti,[201] to moram opet reći u savezu sa gore izpostavljenim zaključkom,[202] da decentralizacija iudicija bezuvjetno nuždna nije i da je postupanje po privremenom procesualnom normativu za današnje prilike po drugi put dugotrajno.

Dočim dakle već pod normalnim okolnostima imade toliko načina, da se i onako dugotrajni iudicium produži na sasvim neopredieljeno vrieme, jest to pod abnormalnima u još većoj mjeri moguće. Medju abnormalnosti računam razloge, koji izravno raztežu srednje trajanje iudicija (od 42 dotično 100 dana), t. j. odgode ročišta i produženja rokova, zatim incidentne pravne liekove i povrate, osim toga neke manje zamašne eventualnosti. I ako je privremeni postupnik dosta toga učinio, što bi u stanju bilo, da sprieči objestno množanje ročišta i rokova, to ipak nije slobodno previditi, da o poboljšici kakoj može biti govora samo obzirom na prediduće, naročito jozefinsko-procesualne ustanove o odgadjanju i odročivanju:[203] smatraju li se ipak dotične uredbe same po sebi, to odmah proizlazi njihova neprikladnost za suvremene potrebe sudovanja. U mnogom naime odvisi mogućnost odgoda i odročba na sporazumu stranaka, a gdje to slučaj nije, mjerodavni su zakonski razlozi,[204] onaj pak elemenat, koji je jedini dovoljno izdašan, da suprotstane svakomu bezuvjetno nepotrebnomu odgadjanju ili odročivanju, t. j. procesualno-ravnateljska vlast sudačka u svojoj čistini,[205] jednostavno ne postoji.[206] Svaka odgoda i svaki novi rok uzrokuje po jedan daljnji vremeni razmak; računa li se ovaj popriečno opet sa 14 dana, te uvaži li se, da proti opetovanom odgadjanju ili odročivanju sigurnoga uztuka nema,[207] to se trajanje judicija sa odgadjanjem ili odročivanjem dade prikazati u formulama: $42 + x$ i $100 + x$. Od nepoznanice x dade se — približno — ustanoviti najmanja izmjera, nu najveća?

Kod intrajudicialnih pravnih liekova pada u oči, da su načelno dozvoljivi proti svakom riešenju: iznimke upravo izčezavaju.[208] Na vremeni tok judicija imali bi doduše ostati bez suspenzivnoga efekta,[209] ali ga ipak

[201] Vidi pogl. III. „prvi dio"; potanko „drugi dio".

[202] Vidi primj. 188. i 189. nazočn. pogl.

[203] Vidi primj. 43. nazočn. pogl. i tekst k istoj, zatim tekst iza primj. 46. ibid.

[204] Cf. *§. 43.* te u obće *§§. 39.—44. pppa.* Cf. Rušnov, Tumač ad *§. 44. pppa.* Schuster, ad *§§. 42.—44. pppa.* Wenzel, str. 86. sqq.

[205] Vidi „prvi dio", I. primj. 7. i tekst k istoj, zatim u nazočn. pogl. primj. 228. i 229. i tekst k istima.

[206] Vidi primj. 228. nazočn. pogl.

[207] Po duhu zakona bi ga već bilo (vidi primj. 113. nazočn. pogl.), ali vlast uztuka ima sudac kao čeralac procesa, dakle faktor, na koji se ne može uviek računati. (Vidi tekst izmedju primjetaba 230. i 231. i primjetbe.

[208] Cf. *§. 320. pppa.* u savezu s *§-om 308. pppa.*

[209] Vidi o tom predmetu „drugi dio" pobliže.

Digitized by Google

očituju radi devolutivnosti, koja je beziznimna.[210] Po svojoj procesualnoj vriednosti može biti taki pravni liek od minimalnog značenja, ali judicij unatoč tome zaustavlja i to tako dugo, dok traje devolucija. Od intrajudicialnih povrata dolazi ovdje samo ona radi promašenoga roka ili ročišta u obzir.[211] nu te onda ima dosta. Predpostave su joj dozvoljivosti suviše liberalne, reć bi iracionalno-mehaničke. Ne pita se po privremenom postupniku, doprinaša li ta vrst povrate odlučnim svrhama procesa, odnosno pravičnosti; ne pita se, bi li se pretrpljena šteta dala i bez povrate naknaditi; ne pita se dapače, je li povrate molitelja u obće zadesila kaka efektivna procesualna šteta, već ako su formalne predpostave tude, povrata se ima dozvoliti.[212, 213]

Jedva je nuždno izticati, da se racionalno zasnovani judicij bez tih abnormalnih raztezala vrlo dobro te sa podpunim uspjehom dade zamisliti. Jasno je naime, da u glavnom nisu drugo, van posliedci decentralizacije; nije li ova bezuvjetno nuždna, još manje treba odgadjanja i odročivanja, te incidentnih pravnih liekova sa devolutivnim efektom. Istina, da se ni koncentrovani judicij neda svaki put bez njih provesti, ali ne valja previditi, da je to samo riedko, te u obće iznimno slučaj. Potonje vriedi i za incidentne povrate, s tim dakako ograničenjem, da su suvišne svaki put, kada god ne služe **istinski** odlučnoj procesualnoj svrsi, dotično **imperativnim** postulatima pravičnosti.

Predstavi li si čovjek sva ta normalna i abnormalna raztezala u atmosferi razpravnoga principa,[214] po kom su stranke u prvom redu mjerodavne za sabiranje procesualnoga gradiva, to se dobiva neki pojam o

[210] Cf. Ovdje se ne misli na obustavu ovrhe ili pravne moći, o kojima govori *§. 313. pppa.*, nego na onaj učinak, po kom se „svi spisi i zapisnici" *(§. 311. pppa.)* imaju odpraviti banskom stolu; uslied toga je prva molba jedva u stanju, da postupak nastavi, dok višemolbena procedura traje.

[211] Pošto povrate radi krivnjom odvjetnika i novo-nadjenih sredstava dokaza predpostavljaju već okončan judicium (cf. §§. 361., 366. pppa.) Ali i povrata rada promašenoga roka ili ročišta dolazi ovdje u obzir samo, ako se zatraži „prije dana dostavljene osude o stvari glavnoj". Cf. §. 358. al. 2. pppa. Cf. *Dr. St. P.*, Opazke k §§-om 354.—359. gr. ppa., u „Mjesečniku" od god. 1878., str. 261.—271.

[212] Cf. *§§. 354, 356. pppa.* Ovaki bi se način mogao nazvati „mehaničkom pravičnošću". Cf. Wenzel, str. 245., 246., koji pogl. 15. ppa. posmatra u savezu sa domaćim ugarskim postupkom te nalazi analogija. Slično i Suhavda János, Ideiglenes polgári perrendtartás etc. str. 210.

[213] Od manje zamašnih eventualnosti kao abnormalnih rastezala navadjam primjerice renitenciju svjedoka *(§. 199. pppa.)* ili neopravdani izostanak istoga ili vještaka sa ročišta, ili prekršajima procesualne discipline uzrokovana zatezanja i slično. (Cf. *§. 192. c. pat. od 3. srbnja 1853. itd., §. 30. pppa.*)

[214] Cf. „prvi dio" I. primj. 8.; pobliže o razpravnom principu vidi u „drugom dielu".

Digitized by Google

množtvu i snazi glavnih uzroka, koji trajanje judicija za suvremene prilike čine preko mjere dugačkim i, što je još gore, preko mjere produživim.

Neda se, istina, poreći, da si zakonodavac nije bio sviestan nedostataka, te da nije znao, kako bi mogli osujetiti nastojanje njegovo o pospješenju. Na svom je mjestu izticano, kako se je imalo doskočiti zavlačenju.[215] Ali mjere, što ih je propisao, nisu u razmjeru sa veličinom pogibelji, koja **suvremenom** postupanju prieti. U glavnom se razabiru u privremenom postupniku četiri sredstva proti odugovlačenju judicija: princip eventualnosti, proširenje sudačkoga djelokruga u pravcu inkvizitornom, ojačanje procesualno-ravnateljske sudačke vlasti, te živo učestvovanje sudca pri ćeranju procesa.[216]

Sa principom eventualnosti jedva se je ozbiljno i mislilo, jer inače se ne shvaća, kako da nemaju dotične uredbe postupnika tako reći nikake sankcije. Na jednom se mjestu kaže, da se stranački čini, koji idu za pribiranjem procesualnoga gradiva, imaju obaviti ujedno, na drugom se pak trpi, dapače i sugerira strankama, da rade protivno.[217] U ostalom princip eventualnosti, sve kada bi se i proveo energično, očituje gotovo isto toliko štete, koliko i koristi, jer sili, da se troši vrieme na djelovanja, koja za postizavanje konkretnih procesualnih svrha nuždna nisu.[218]

Inkvizicija je, istina, uzeta nešto ozbiljnije, ali u posve nedovoljnoj mjeri; samostalnoga znamenovanja nema u privremenom postupniku, van

[215] Cf. „prvi dio“, II. C.

[216] Tvorac privremenoga postupnika, kao ni onaj austrijskoga sumarnoga, nije dakako znao za „ćeranje procesa“ kao za osobiti teorem procesualistički, ali je mnoge povoljne primiene istoga preuzeo stranom iz jozefinskih, stranom sâm novih dodao. Po svoj prilici zamišljao si ga je ujedno sa pojmom „ravnanja procesa“ (vidi „prvi dio“ I. primj. 7.), prem ni ovaj terminus ne pripada još tadanjoj nauci. Medjutim iz preponizne predstavke, kojom se osnova austr. sumar. postupnika podastire vladaru (vidi „prvi dio“ II., primj. 8.), gdje se veli, kako bi se sudcu imao osigurati „ein wirksamer Einfluss auf den Gang der Verhandlung“, proizlazi dosta jasno, da se je i za ravnanje i za ćeranje procesa znalo — naravno ne po terminologiji, već po stvari samoj. Pobliže u „drugom dielu“.

[217] U *§§. 10., 12., 17., 19., 23. pppa.* odredjuje se doduše, kako se okolnosti i dokazala imaju ujedno, svako na svome mjestu producirati, ali *§§. 46., 58., 59., 259. pppa.* pokazuju, da se to ne mora odveć tragično uzeti. Cf. Wenzel, str. 66. koji veli zgodno: „Perrendtartásunk, mely 23. §-ában a véletlenségi elvnek határozottabb formát ád, annak életbeléptetésében igen óvakodó, szélsőségig nem viszi a dolgot“. Schuster, str. 127. nije tako dobro shvatio zakonodavca. Princip eventualnosti poznat je i pod nazivom „koncentracionoga principa“. Vidi „drugi dio“ i autore o tom principu u primj. 93. nazočn. pogl.

[218] Vidi „drugi dio“. To uvidja Posilović, „Mjes.“ od god. 1882., str. 651.

Digitized by Google

služi više za upodpunjenje inih sudačko-procesualnih ovlasti.[219] Njoj ima traga u ustmenoj instrukciji, u pismenoj jedva i spomena, ali se razmjerno najjače osjeća u dokazivanju.[220] Prem se sada blagotvorni učinak sudačke inkvizitorne vlasti za pospješenje judicija ne smije prezreti nigdje,[221] to pravo njezino mjesto ostaje ipak instrukcija, po gotovu za privremeni postupnik, koji u ovu smješta i ponudu dokaza. Inkvizitorna vlast sudačka jest i ostaje glavni i jedino dostatni uztuk proti stranačkoj, u razpravnom principu ukorienjenoj premoci, a pošto po zasnutku privremenoga postupnika razpravni princip ima svoje težište u instrukciji,[222] to bi se u ovoj i inkvizicija imala redovito očitovati. Izvedba se principa inkvizitornoga steže[223] na to, da sudac može u ustmenoj (protokolarnoj) instrukciji „opomenuti" stranke, neka okolnosti i dokazala navadjaju točno i vjerno; da im može „naložiti", neka se izrazito i jasno očituju o protivničkim navodima; konačno, da im imade „obznaniti" i posliedice uzkrate takoga očitovanja. Kako se vidi, čisto platonički način, da sudac strankama sugerira onako navadjanje, kako odgovara njegovim intencijama, dakle reć bi neizravna psihološka inkvizicija. Razumije se, da taki način u slučaju stranačke renitencije ne vodi ničemu. Ni za dlaku više ne vriedi ona ovlast sudačka, po kojoj može „pozvati" i „saslušati" stranke u svrhu nadopunjenja instrukcije. Stranke se naime ne moraju odazvati, a odazovu li se, ne moraju se očitovati. Sve dakle inkvizitorna sredstva, kod kojih sudac nije siguran, da će doznati više, nego stranke nadju za dobro, da mu saobće. Ovaka inkvizicija naliči čovjeku bez hrbtenjače, jest samoobmana zakonodavca pa ni ne služi u konkretnom postupanju obistinjenju inkvizitornoga principa, već nasuprot doprinaša nečemu, čega zakonodavac želio nije, naime odugovlačenju postupka.[224] Da diktiranje sudbenoga zapisnika po sudu nije izliev inkvizitorne vlasti, spominjem samo pogledom na kadkada pojavljujuća se kriva nazrievanja, jer diktirati se smije ono, što stranke navedu i ništa drugo.[225] — U pismenoj instrukciji nema govora o inkvi-

[219] Vidi „prvi dio", II. primj. 21. i tekst k primj. 21.—26. ibid.; pobliže u „drugom dielu".

[220] Sudac izpituje svjedoke i vještake; stranke to mogu s dozvolom sudca, nu samo s ograničenjima. Cf. *§§. 165. sqq. pppa.* i tekst k primj. 22.—26. u „prvom dielu", II.

[221] Vidi „drugi dio".

[222] Budući po stadijalnom sustavu privremenoga postupnika stranke samo u ovoj mogu svoja procesualna stanovišta da obilježe i utvrde.

[223] Pojam se inkvizicije mora do u najtanje tančine poznavati, hoće li se njezini učinci u instrukciji privremenoga postupnika točno da razaberu. Vidi prediduću primj. 219.

[224] Valja pomisliti samo na „nadopunjenja", koja su doduše izliev inkvizitorne vlasti sudačke, ali ujedno mogu služiti razlogom prekomiernoga trajanja postupka. Vidi primj. 193. nazočn. pogl.

[225] Cf. *§. 193. al. 2. car. pat. od 3. svibnja 1853.* itd.

Digitized by Google

ziciji, što suvisi sa bitom ove procesualne forme, ali u dokazivanju, sliedilo ovo iza pismene ili ustmene instrukcije, pokazuje se inkvizitorni princip razmjerno dosta čisto.[226] Dakako da je to njegovo očitovanje sporedne naravi[227] pa tako se jedva može smatrati ma i djelomičnom korekturom onih nepovoljnih učinaka, što za trajanja judicija sliede iz stranačko-procesualnoga suvereniteta.

Proširenjem procesualno-ravnateljske vlasti sudačke, kako se opaža u privremenom postupniku, učinjeno je za **sadašnje** potrebe sudovanja vrlo malo. Izdašna procesualno-ravnateljska vlast[228] neda se tako dugo pomisliti, dok zakonotvorac izkreno ne napusti nazrievanja, da judicium kako u cjelini, tako u pojedinim sastavinama i njihovoj sliedbi mora ovisiti neposredno od objektivnoga procesualnoga prava. Gdje je judicij zakonski formalizovan. tu za sudačko ravnanje ne može biti mjesta, u koliko ne subsumiramo pod taj pojam ove negativne djelatnosti, odnosno vlasti, kojom se sprečava kršenje formalnoga poredka. Pri zakonski formalizovanom judiciju može sudac u načelu da radi proti odugovlačenju, za pospješenje ne, ali i ovo prvo samo u toliko, u koliko se po objektivnim normama dade, jer o vlastitoj, čistoj uvidjavnosti sudačkoj ne može tu biti govora. Jednom riečju dakle, procesualno-ravnateljska vlast sudca po privremenom postupniku nije korektiv formalnoga judicija, nego štit i podržavalac istoga. Pošto je zasvjedočeno, da privremeno-procesualni judicium traje dugo i predugo, to ga dosliednim načinom sudac kao ravnatelj procesa ne može bitno skratiti. U koliko bi se ipak manudukciona djelatnost sudačka[229] smatrala izlievom njegove procesualno-ravnateljske vlasti, imala bi ova dakako i nešto pozitivne sadržine, nu treba držati na umu, da manudukcija sama po sebi ne ide za pospješenjem, van za podučavanjem procesu nevještih parbenika. Uzme li se sada podučavanje ozbiljno, oduzelo bi toliko vremena, da dobitak, kojim bi možda urodilo izvještenje stranačko, jedva dolazi u obzir.

Svakako učestvovanje sudca pri ćeranju procesa — po privremenom postupniku dosta živo — najviše doprinosi pospješanju judicija. Može se kazati, da se osim zapodjenuća postupka, odustaje, nagode i frustacije sva pokretala judicialnoga mehanizma stiču u rukuh sudca. Do njega je dapače u ne maloj mjeri, da se stranke nagode.[230] Za razjašnjenje, kojim načinom može sudac kao ćeralac procesa da pospješi judicij, dovoljno je navesti onu stranu djelatnosti, kojom potiče stranke na vršenje procesualnih dužnosti, n. pr. ako im ročišta umjesto na 14 razpisuje na 8 dana. Me-

[226] Vidi primj. 220. nazočn. pogl.
[227] Vidi primj. 222. nazočn. pogl.
[228] Vidi „prvi dio“, I. primj. 7.; pobliže u „drugom dielu“.
[229] Vidi „prvi dio“, II. C. 1. s početka; pobliže u „drugom dielu“.
[230] Cf. *§§. 45., 46., 372. itd. pppa.* Cf. Posilović, l. c. str. 650., 651.

*

Digitized by Google

djutim je žalibože nepobitno, da i sudačko ćeranje procesa naliči nožu, koji je sa obje strane naoštren; može sudac ročište umjesto — uzimam — normalnih 14 dana razpisati na dva-, tri- i više puta toliko.[231] Sudačko ćeranje procesa nije dakle samo po sebi sigurno jamstvo, da će trajanje judicija biti svedeno na relativni svoj minimum. Ali krije ono još jednu opasnost u sebi, da se naime vrši bez energije ili prosto mehanički. Tada je puka obsjena, te ako baš i svaki put ne zateže, sigurno ne posješuje postupka.

Ali i kraj spomenutih nedostataka nije dvojbe, da težište uskoravateljnih jamstva po privremenom postupniku leži u sudačkom ćeranju procesa. Dočim princip eventualnosti, u koliko bi još bio uporabiv, nije za pravo ni ostvaren, dočim je sudačka inkvizicija samo nuzgred, a i tada minimalno pripustiva, dočim se napokon procesualno-ravnateljska vlast sudačka u glavnom pokazuje nemoćnom naprama zakonski formalizovanom mehanizmu judicija, može sudac još uviek kao ćeralac procesa da dosta toga učini za pospješenje. Medjutim je i to samo od relativnoga znamenovanja, jer u najboljem slučaju zajamčuje judiciju onaj minimum trajanja, koji se je prije pedeset godina vidio pospješnošću. Dok je judicium onako decentralizovan, kao što mora biti po privremenom postupniku, dok izmedju pojedinih stadija mora biti vremenih razmaka, u kojih se proces ne kreće napried, dok se razmaci mogu pomnožavati, a za radnju opredieljena razdoblja kojekakim incidencijama i ostalim raztezalima izpunjavati, dotle će — po **današnjem** nazrievanju — judicij privremenoga postupnika ostati dugotrajan; učestvovao sudac ma kako voljno i energično pri ćeranju procesa, moći će medjustadijalne razmake i ostale prazne vremene periode unutar istih da zbliži, ali ne da dokine.

Imade najposlije u judiciju, dotično na kraju njegovom, još jedna uredba, koja bez nužde uzrokuje gubitak vremena: mislim na pismeni proglas presude.[232] Uredba ta sigurno za ugledno vremenu jedinicu, koja će po prilici iznositi normalno razdoblje medjustadijalno (dakle prema gornjem 14 dana), protegne izhod parnice, jer osnova presude dolazi tek na prepis, a onda istom ima da prodje odpravno-dostavnu proceduru.[233] Pismeni proglas, istina, u mnogom suvisi sa decentralizacijom judicija, uli nuždna joj posliedica nije; moguće je osudu ustmeno proglasiti, prem izmedju proglasa i razprave leži oveće vremeno raztojanje.[234]

(Nastavit će se.)

[231] Vidi primj. 193. nazoč. pogl.

[232] Cf. *§§. 303., 306. pppa.*; donekle iznimka bila bi valjda dana u *§-u 33. pppa.* Cf. Wenzel, str. 224. ad §-um 303. pppa.

[233] Cf. *odsjek V. car. pat. od 3. svibnja 1853.* itd., zatim *§§. 248.—251. ibid* i *pogl. IV. pppa.*

[234] Cf. „prvi dio“ III., potanje „drugi dio“.

Digitized by Google

Nekoliko misli o promeni narodnosti u slučaju aneksije.

Piše **Živojin Perić**, vanredni profesor prava na velikoj školi u Beogradu.

(Svršetak.)

Iz svega dovde rečenoga izlazi da se kod aneksije ima prvenstveno dati važnosti načelu slobodnoga izbora narodnosti, jer se cilj aneksije ni najmanje ne protivi primeni njegovoj. Cilj je aneksije, kao što to već znamo, da kako teritoriju tako i stanovnike ove stavi pod suverenstvo države u čiju se korist aneksija vrši. U čemu bi taj cilj mogao biti ometen, ako bi se stanovnicima anektovane oblasti dalo pravo izbora izmedju dveju zainteresovanih država? Opcija bi mogla biti protivna interesima nove otadžbine stanovnika cedirane teritorije, ako bi oni svi, ili njihova velika većina, optirali za staru narodnost i zbog toga, cediranu oblast napustili. Ovakva eventualnost bila bi, nema sumnje, u protivnosti sa namerama države koja vrši aneksiju, jer ovom ona ne želi samo da uveća svoju teritoriju — kakovu bi korist imala od jednog nenaseljenoga predela — već da uveća i svoje stanovništvo. Ali takva eventualnost retko će se kod aneksije desiti, da ne kažemo nikada. Praksa, u ostalom, za to nam je najbolji dokaz. I zaista, čovek teško napušta mesto za koje ga vezuju svi njegovi moralni i materijalni interesi. Da to ipak uradi većina stanovništva jedne prisajedinjene provincije, treba pretpostaviti takvu aneksiju koja je flagrantna povreda načela narodnosti (le principe des nationalités). Ali, u takvom slučaju država koja je izvršila aneksiju, i ako bi anektovanim stanovnicima dala pravo državljanstva bez prava na opciju u nameri da ih zadrži od emigracije, ne bi se mnogo pomogla tim ekspedianom, pošto bi prisajedinjeni stanovnici, i pored promene narodnosti usled aneksije, napustili državu koja ih je aneksijom uvredila u njihovim nacionalnim osećajima.

Zaključak je, dakle, taj da aneksija ne povlači promenu narodnosti sama po sebi. Ona je samo jedan dogadjaj pri kome se takva promena vrši kod jednog velikog broja lica, ali sam pravni čin koji tu promenu povlači nije aneksija već opcija. Kod aneksije imamo, dakle, jedan slučaj prirodjenja koji se od obične naturalizacije razlikuje, u glavnom, samo po broju naturaliziranih lica. Tek kada stanovnici anektovane oblasti učine upotrebu od svoga prava opcije, to jest tek kada oni prime novu narodnost koja im se nudi, nastupa kod njih promena podanstva.

Do opcije, prema tome, ostaju ti stanovnici sa svojom starom narodnošću. Pendente conditione njihov status, u pogledu narodnosti, nije izmenjen. Rešiti protivno, kao što to hoće prva od onih dveju teorija

Digitized by Google

koje smo izložili, bila bi povreda principa slobodnoga izbora narodnosti. Oni stanovnici koji optiraju za staru narodnost ostaju definitivno u istom statusu u kojem ih je i aneksija zatekla; ova, u takvom slučaju, nije imala uticaja na njihovo podanstvo. Ona nije, na svaki način, ostala bez dejstva na život tih stanovnika i, možda, na samu budućnost njihovu, pošto emigracija koja im se, mahom, u tom slučaju impozira ne može a da ne bude po njih, vrlo često, od zamašnih posledica. Ali njihov pravni položaj nije aneksijom izmenjen.

Što se, pak, tiče onih koji optiraju za novu otadžbinu, oni, od trenutka opcije, potpadaju pod njenu potpunu vlast, to jest i u pogledu ličnoga statuta (statut personnel). Odnosno stvarnoga statuta (statut réel), oni su i pre opcije bili pod suverenstvom države koja je anektirala. Kako je prisajedinjena oblast aneksijom postala sastavni deo države u čiju je korist izvršeno prisajedinjenje, to su stanovnici te oblasti, posle aneksije, našli se na teritoriji tudje države, kao strani podanici: a poznato je da zakoni jedne države koji su javnoga poretka ili se tiču stvarnoga statuta vežu i strance.

Odnosno pitanja da li opcija ima povratno dejstvo, naše je mišljenje da ona to dejstvo ne može imati. Ne može imati prvo s toga što bi takva solucija povredila pravo na slobodan izbor narodnosti, pravo zbog koga mi odričemo aneksiji to dejstvo da ona ipso facto povlači promenu državljanstva. Ako bi se opciji dalo povratno dejstvo, onda bi se oni stanovnici koji su optirali za novu narodnost — i koji su pendente conditione još pripadali njihovoj staroj otadžbini — smatrali da su optirali u momentu aneksije; to jest, smatrali bi se da su još toga momenta bili prešli u novo podanstvo. Ovakva fikcija, kao što smo to i ranije objasnili, ne može opstati, jer bi se po njoj stanovnicima anektovane oblasti dala nova narodnost u jednom vremenu u kome se oni još nisu bili u tom smislu izjasnili.

U ostalom, od kakvoga bi praktičnog značaja bila ta opservacija da opcija ima retroaktivno dejstvo? Nema sumnje da to njeno dejstvo ne bi moglo biti na štetu stečenih prava. Drugim rečima, ako bi fikcija, da je dotični stanovnik bio od aneksije do opcije podanik države koja je anektirala, imala za posledicu da poništi jednu pravnu radnju koja je, s pogledom na tadašnju narodnost zainteresovanih lica, punovažno bila svršena u medjuvremenu od cesije do opcije, ta fikcija ne bi mogla dobiti primene. Tim hoćemo da kažemo ovo. Izmedju aneksije i opcije stanovnici ostaju sa svojom starom narodnošću. Njihovo stanje i pravna sposobnost upravljaće se, u tom medjuvremenu, po zakonima države kojoj je anektovana teritorija pripadala, po onom pravilu medjunarodnoga privatnog prava da pravno stanje jednoga lica i njegovu sposobnost regulišu zakoni zemlje toga lica. Ako bi sada neki stanovnik cedirane teritorije svršio

Digitized by Google

izvestan pravni posao izmedju aneksije i opcije, ovaj bi vredio pod uslovom da je taj stanovnik bio sposoban po zakonima države na čiju je štetu aneksija izvršena i čiji je on podanik u tom medjuvremenu bio. Taj pravni posao ostaje u važnosti, i ako bi se eventualno zainteresovani stanovnik, koji je, po pretpostavci, optirao za ponudjenu mu narodnost, smatrao, usled retroaktivnoga dejstva opcije, da je bio nesposoban u ono vreme kada je taj posao svršio. Inače bi se uništila stečena prava, ili bi se stanovnici, pre opcije, stavili u nemogućnost da vrše pravne radnje, iz bojazni da ove ne budu eventualno, zbog povratnoga dejstva opcije, poništene.

Ostalo bi da retroaktivno dejstvo opcije ima u toliko praktičnoga značaja, u koliko bi taj retroaktivitet mogao vredjati interese cediranih stanovnika. Ali, nije nužno priznati opciji povratno dejstvo pa da stanovnik koji je optirao za ponudjenu mu narodnost potpadne pod zakone njegove nove otadžbine u pogledu onih pravnih odnosa iz vremena ranijega od opcije koji za njega ne predstavljaju nikakvo *stečeno pravo* već samo *interes*. Onaj koji se naturalizira, pa ma kojim načinom to bilo, nalazi se, odnosno zakona koji u njegovoj novoj otadžbini važe, u istom položaju u kome se nalaze podanici jedne države u slučaju promulgacije kakvog novog zakona. Kao god što ovaj ne može vredjati prava stečena po odredbama staroga zakona, isto tako u slučaju naturalizacije zakoni nove otadžbine prirodjenoga ne mogu uništiti ona prava koja je on već stekao po zakonima stare otadžbine, dok je ovoj još pripadao. Ali, kada je reč ne o stečenom pravu, već samo o *interesu*, zakoni zemlje u kojoj se je jedno lice naturaliziralo primeniće se na njega retroaktivno, isto onako, kao što i novi zakon dejstvuje retroaktivno, ako samo nije u pitanju kakvo stečeno pravo.

Za stanovnike koji su optirali za novu otadžbinu sa praktičnoga gledišta indiferentno je, dakle, da li se oni imaju smatrati kao podanici te zemlje od dana aneksije ili tek od dana opcije; pa zato, s toga gledišta, indiferentno je za njih i pitanje da li opcija ima ili ne povratno dejstvo. To pitanje za njih ima samo teoriskoga značaja. Ali, kao što smo to objasnili, ono nikako ne može ni teoriski biti rešeno u tom smislu, da opcija retroažira. Stanovnici koji su optirali za državu koja je anektirala smatraju se kao podanici te države tek od dana opcije.

Po mišljenju našem, imamo upravo *dve aneksije*. Prvo, *aneksiju teritorije* koja se smatra kao svršen čin, čim je ugovor o aneksiji zaključen: tim samim faktom, teritorija u pitanju postala je sastavni deo države koja prisajedinjuje. Takva je volja stranaka ugovornica — zainteresovanih država — i ništa ne stoji na smetnji da ta volja odmah dobije i svoje izvršenje. Drugo, *aneksiju stanovnika* prisajedinjene teritorije. I odnosno ove aneksije postoji zajednička volja država ugovor-

Digitized by Google

nica: jedna pristaje da njeno pravo suverenosti nad stanovnicima anektirane oblasti predje na drugu, koja to takodje želi. Mi smo već videli, da je aneksiji cilj ne samo prisajedinjenje teritorije već i prisajedinjenje stanovništva te teritorije, i da zbog toga kod aneksije države stipuliraju ne samo promenu suverenstva odnosno teritorije koja se ustupa, već i odnosno stanovnike ove. Ali, dok ova stipulacija, u koliko se same teritorije tiče, proizvodi odmah svoje dejstvo, dotle je ona, u pogledu stanovnika, vezana za ispunjenje jednog važnog uslova: da na tu promenu i ti stanovnici pristanu. Ovi imaju pravo, pravo prirodno koje bar moralno ako ne drukčije ograničava suverenu moć država, da biraju sebi otadžbinu, a ovo se pravo, kao što smo to već videli, izvodi iz onoga opšteg načela po kome individua ima neprikosnoveno pravo samoopredeljenja.

I tako, dok se aneksija teritorije vrši onoga trenutka kada to zainteresovane države ugovore, dotle se aneksija stanovnika vrši tek onda kada se oni u tom smislu izjasne. Optirajući za državu koja anektira, oni time optiraju za prelaz pod njenu potpunu suverenost; drugim rečima, anektiraju, tako da se izrazimo, sebe toj državi. Do toga, pak, trenutka, oni nisu anektovani; oni se, do opcije, nalaze samo na teritoriji jedne strane države. Podanička veza, od aneksije do opcije, izmedju njih i države od koje je dotična oblast odvojena nije još raskinuta. Oni je raskidaju opcijom, u korist države koja anektira i tada definitivno prelaze pod suverenost te države: oni su tada njoj, kao i teritorija, prisajadinjeni.

Iz ovoga izlazi da aneksija nije, po svom karakteru, nikakav pravni akt koji sam sobom povlači promenu narodnosti, kao što se to obično kaže. Ona je samo jedan dogadjaj povodom koga se vrši naturalizacija jednog velikog broja lica, naturalizacija koja se od obične razlikuje brojem naturaliziranih, ali kod koje, kao i kod obične, promenu narodnosti povlači ne aneksija, već volja zainteresovanih lica.

Našem ovom mišljenju ne oduzima vrednost, kako mi nalazimo, ta konsideracija da bi, ako se uzme da stanovnici anektovane oblasti ne menjaju svoju narodnost u vremenu od aneksije do opcije, država koja je anektirala za sve to vrieme bila bez podanika u prisajedinjenoj teritoriji. To je jedan čisto praktički razlog koji nije dovoljan da stanovnike anektovane oblasti liši jednog njihovog prava. U ostalom mi ne vidimo, za državu koja aneksiju vrši, nikakvu nezgodu u tom što će stanovnici prisajedinjene oblasti imati pendente conditione svoju dotadašnju narodnost, to jest, što će za to vreme biti podanici države od koje je ta oblast odvojena.

I ako oni od aneksije do opcije zadržavaju svoju narodnost, onu koju su i do aneksije imali, opet to ništa ne smeta da se oni, u tom intervalu, nalaze pod suverenstvom države koja je aneksiju izvršila u onoj

Digitized by Google

meri u kolikoj je to potrebno radi održanja i bezbednosti ove, a to s toga što se ti stanovnici pendente conditione nalaze, usled aneksije, na teritoriji iste države. Zakoni javnoga poretka i stvarnoga statuta, u tesnoj vezi sa samim održanjem društva, imaju dejstva na celoj teritoriji jedne države, bez obzira na to da li je u pitanju domaći ili strani podanik. Pri takvom stanju stvari mi ne znamo u čemu bi to bilo opasno po državu koja anektuje, da stanovnici anektovane oblasti od cesije do opcije ostanu državljani dotadašnje otadžbine svoje. To ništa ne smeta da ti stanovnici odmah po aneksiji dodju pod zakone javnoga poretka i stvarnoga statuta te države, a to je dovoljno da nad tim licima ona ima potrebnu vlast i pre svake opcije.

U ostalom, to što se ovde, radi kombatiranja mišljenja koje branimo, ističe kao nezgoda, to se isto, u manjoj meri do duše, može desiti i kod sistema po kome i stanovnici anektirane oblasti usled aneksije menjaju narodnost, a opcija ima da kaže samo ko će definitivno novodobijenu narodnost zadržati, a ko će se vratiti staroj. I zaista po ovom sistemu, situacija koja je do opcije bila u korist države koja je anektirala — jer su do toga trenutka, po ovom sistemu, svi stanovnici anektovane oblasti bili njeni podanici — ta situacija, velimo, menja se posle opcije, pošto će posle ove broj podanika iste države u prisajedinjenoj teritoriji svakako biti manji: mnogi će se izjasniti da žele vratiti se ranijoj narodnosti. Broj ovakvih stanovnika naročito će biti veliki, ako se pretpostavi da je aneksija izvršena protivno nacionalnim aspiracijama anektovanih stanovnika. Na taj način, po teoriji protivnoj našoj, na anektovanoj teritoriji naći će se, ako ne pre, a ono posle opcije često puta veliki broj podanika države, od koje je ta oblast odvojena, i tim podanicima mora se posle opcije ostaviti izvestan rok za emigraciju. I tako i kod toga sistema ima, istina u manjem stepenu, ona ista nezgoda kojom se sledbenici toga sistema služe da oslabe mišljenje koje mi ovde iznosimo.

Naposletku, da to nije nikakva nezgoda, pa, dakle ni ozbiljan argumenat, vidi se i iz toga što u svakoj državi ima stranih podanika, u nekim u velikim masama, pa opet ni opstanak ni napredak država nije time ni najmanje doveden u pitanje. I onda, zašto bi i za državu, koja aneksiju vrši, to bila neka opasnost, ako bi se stanovnicima anektovane oblasti ostavila dotadašnja narodnost njihova u onom kratkom medjuvremenu od aneksije do opcije?

Medjutim, baš taj sistem koji mi ovde kombatiramo ima jednu zamašnu praktičnu nezgodu. Kao što smo to i ranije istakli, ako bi se on primenio, stanovnici anektovane oblasti koji bi optirali za staru narodnost pretrpeli bi dvogubu promenu podanstva. Oni bi bili prvo podanici države koja anektira, a za tim bi, usled opcije, ponovno postali podanici svoje stare otadžbine. Njihov pravni život bio bi time ispresecan, što je sbilja

Digitized by Google

jedna nezgoda. Stanovnici anektovane oblasti imali bi pendente conditione, kao podanici države koja anektira, upravljati se, i u pogledu svoga pravnoga stanja i pravne sposobnosti, po zakonima te države, a za tim, posle opcije, ako ovom budu povratili staru narodnost, dolaze, što se ličnoga statuta tiče, ponovo pod zakone, pod kojima su bili pre aneksije. Pojamno je da će u praktici takve česte promene u pogledu ličnoga statuta biti izvor pravnim komplikacijama i teškoćama, a i sukobima izmedju zainteresovanih država. Najzad zar je pravično naterati sve stanovnike anektovane oblasti, kojima se ostavlja pravo izbora izmedju dveju država, da se, za ono kratko vreme od aneksije do opcije, moraju upoznavati sa zakonima ličnoga statuta države koja je anektirala, ma da će mnogi od njih optirati za svoju dotadašnju otadžbinu? Zar to nije uneti u njihov privatno-pravni život zabunu i eventualno ih štetiti zbog njihovoga neznanja tih zakona, fakat zbog koga mnogi njihovi pravni poslovi mogu biti poništeni?

Kao što vidimo, dakle, baš protivni sistem ima nezgodnih praktičnih posledica kojih kod našega sistema nema U ostalom sam taj prigovor da država koja vrši aneksiju ne će imati pendente conditione podanika u anektovanoj oblasti, ako stanovnici te oblasti za to vreme ne menjaju narodnost, ne može se uzeti ozbiljno u obzir već i zato, što je u praktici razmak od cesije do opcije mahom kratak.

Mi smo do sada tretirali pitanje o promeni narodnosti kod aneksije sa teorijskoga gledišta. Potrudili smo se precizirati prava individue u njenim odnosima sa državom koja aneksiju vrši, i koja ne treba da budu prenebregnuta u ugovorima o aneksiji. Ali, i ako, po mišljenju našem, pitanje o narodnosti kod aneksije valja uvek u praktici da bude regulisano na način koji smo izložili — teorija je za to da pokaže pravi put praktici — opet ova često puta nije vodila računa o pravilima nauke, već je pitanje o narodnosti u slučaju aneksije rešavala protivno samim osnovnim pravima individue, bilo odričući joj pravo opcije, bilo potčinjavajući je promeni narodnosti i u onom medjuvremenu od aneksije do opcije. To nepoštovanje jednog nesumnjivog prava individue ne može se braniti onim načelom o suverenoj moći države. Veli se da je država suverena, da stoji nad individuom, da ova nema drugih prava do onih koja joj država bude izvolela podariti, i da nema nikakvih individualnih prava koja bi se iznad države isticala, jer bi takva prava oduzimala državi karakter suverene moći. Mi pristajemo da se individua ne može staviti iznad države, i da ova treba da bude suverena, pa da može odgovoriti svome zadatku Ali, rezonovati samo na tom tako da se izrazimo brutalnom razlogu, pa odobriti svaki akt države samo zato, što ona u načelu ima pravo na neograničenu vlast, to ne možemo dopustiti. Ako ne pravno a ono bar moralno država je obvezana da, pri upotrebi te svoje suverene vlasti, re-

Digitized by Google

spektuje izvesna individualna prava, zbog zaštite kojih država baš i postoji. Individua ne postoji zbog države, već država zbog individue. Da bi individua mogla egzistirati i usavršavati se i postala je država, sa zadatkom da individui zagarantuje sva ona sredstva koja pomažu njen opstanak i razviće. U tom cilju je i data državi suverena moć, da bi ona imala odrešene ruke u iznalaženju načina za postignuće gornjega zadatka. Moć države ograničena je, dakle, već samim tim zadatkom njenim. Ako bi suverenu moć svoju država upotrebila na uništenje onih sredstava za usavršavanje koja za individuu iz same prirode proističu, onda bi to značilo da država tu moć upravlja protiv samoga onog zadatka zbog koga je takva moć državi i priznata.

Hteli smo ovim da kažemo, da država može činiti upotrebu od svoje suverene vlasti samo tamo gde tome mesta ima, tamo gde se njena upotreba ne će pojavljivati kao povreda prava koja individui po samoj prirodi pripadaju i koja stoje van kruga suverene moći države. Jedno takvo pravo individue jeste i njeno pravo samoopredeljenja, a iz ovoga se opet izvodi i njeno pravo da se slobodno, kao podanik veže za državu koju izbere. Naročito ovo pravo individue treba respektovati kod aneksije koja se mahom vrši bez plebiscita stanovnika anektovane oblasti.[9]

Jedan takav medjunarodni akt u kome se je rečeno pravo slobodnoga izbora narodnosti zapostavilo jeste Berlinski Ugovor. Tim ugovorom izvršeno je više aneksija (u korist Rusije, Srbije, Crne Gore, Grčke, Rumunije), ali njime se ne garantuje stanovnicima anektiranih teritorija pravo opcije. Ovo znači da je Turska, na čiju su štetu aneksije izvršene, napustila svoje dotadašnje podanike i njihovu sudbinu potpuno ostavila na volju država koje su anektirale. Ove, pak, nevezane ni kakvim specialnim ugovorom sa Turskom kao ni Berlinskim Ugovovom, mogle su, sa te tačke gledišta, pitanje o narodnosti stanovnika prisajedinjenih oblasti rešiti onako kako su to one, s pogledom na svoje interese, za najprobitačnije nalazile, ne vodeći računa o tome da li će se ti interesi slagati sa pravima tih stanovnika. Ma koliko da su aneksije, Berlinskim Ugovorom izvršene, odgovarale nacionalnim težnjama anektovanih stanovnika, i bile osnovane na istoriskim i etnografskim razlozima; ma koliko, drugim rečima, da je pravo opcije, pri ovakvom stanju stvari, izgledalo izlišno, opet to sve ne može opravdati taj postupak potpisnica Berlinskoga Ugovora da su one anektovane stanovnike lišile njihovoga prava da biraju izmedju Turske i države u čiju je korist aneksija bila izvršena.

Mi smo u jednoj svojoj raspravi[10] govorili o tom pitanju odnosno stanovnika onih predela koji su Berlinskim Ugovorom prisajedinjeni Srbiji,

[9] Vidi Foelix Stoerk, Option und Plebiscit.

[10] „Le traité de Berlin et la question de la nationalité" (u Revue générale de droit international public, 1900., mars-avril).

Digitized by Google

i kazali smo da tim stanovnicima nije bilo, ni po tom ugovoru niti po kakvoj specialnoj koveneiji izmedju Porte i Srbije, zagarantovano pravo opcije, već da je to pitanje ostavljeno bilo srpskoj zakonodavnoj vlasti na rešenje. Ma da, kao što smo to u pomenutoj studiji objasnili, nikakav naročiti zakon nije bio u Srbiji donesen u cilju da stanovnicima anektovane oblasti zajemči pravo opcije, mi smo opet to pravo priznali onim stanovnicima tih oblasti koji su bili turske narodnosti, i to pravo za njih mi smo deducirali iz naročitih političkih i ekonomskih prilika u kojima su se ti stanovnici nalazili posle Berlinskoga Kongresa.

Ali, mi smo tamo, protivno objašnjenjima u ovom članku, kazali da su stanovnici turske narodnosti bili pendente conditione srpski podanici. Aneksiji smo, dakle, tu dali taj značaj da su ta lica, i pre opcije, postali srpski podanici. Mi smo do toga rešenja morali doći s toga što smo, u odsustvu zakonodavnih odredaba koje bi propisivale naročiti rok za to, Turcima priznali pravo optiranja za ceo njihov život. Pri takvom stanju stvari, mi nismo mogli, bez opasnosti po mir i red u srpskoj državi, zadržati u turskoj narodnosti sve Turke koji su u prisajedinjenim pokrajinama bili u znatnom broju. Da smo tako to pitanje rešili, onda bi se zaista pojavile one nezgode koje von Bar ističe kao razlog protiv mišljenja da stanovnicima anektovane teritorije treba ostaviti pendente conditione njihovu dotadašnju narodnost, nezgode koje u samoj stvari ne postoje — što smo već videli — pošto je obično rok za opciju kratak. Ali, ako je ovaj po izuzetku tako dug kao što je rok koji smo priznali stanovnicima turske narodnosti u oblastima prisajedinjenim Srbiji u 1878. onda bi bilo protivno interesima države koja je anektirala, kada bi se ti stanovnici zadržali, za jedno vreme koje može ići do dužine čovečjega veka, u njihovoj staroj podaničkoj vezi. Što se, pak, tiče dejstva opcije, njoj smo priznali povratno dejstvo u tom smislu da su se oni stanovnici turske narodnosti koji su optirali emigracijom za Otomansku Carevinu smatrali kao da nisu nikad ni bili prestali to biti, i tako smo, koliko smo mogli, i ovde čuvali princip da se narodnost nikom ne nameće. Razume se da pravne radnje, izvršene od turskih stanovnika pendente conditione, imale su se ceniti po srpskim zakonima, pošto su ta lica za to vreme bila srpski podanici, drugim rečima, povratno dejstvo opcije nije moglo biti na štetu stečenih prava.

U ostalom, mi sasvim nalazimo da se je Srbija, ovakvim rešenjem pitanja o narodnosti Turaka u krajevima koje je ona dobila na Berlinskom Kongresu, ogrešila u izvesnoj meri o teoriju. Ona je ovu respektovala u toliko što je Turcima dala pravo opcije u vidu emigracije. Ali se je o njihova prava ogrešila u tome što im je srpsku narodnost naturila odmah posle aneksije a pre izvršene opcije. Ovo, pak, moralo je nastupiti, čim je

Digitized by Google

prenebregla da pravo optiranja veže za jedan kratak rok. Da je tako uradila, ona bi mogla bez ikakve opasnosti ostaviti Turcima pendente conditione njihovu tursku narodnost, i tek onima koji bi se u tom smislu izjasnili dati svojstvo srpskih podanika.

Nešto o dvim institucijama modernih kaznenih zakonika (uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika) — ter predlog kako bi se kod nas uvele.

Predavao na skupštini pravničkoga družtva dne 23. veljače 1901. **Milan Rojc.**

Velecienjena gospodo!

Priliku, razmišljati ob ovom i onom, što mi prikazuju doživljaji u praksi, namiće mi osamljenost, u kojoj život svoj provodim u Bjelovaru: a ovo opet radja željom saobćivati misli svoje na razsudjivanje zvanim drugovima. — Zato mi ne zamjerite, što sam vam se opet javio iz svoje zabiti, veseleći se, da ću koji čas proboraviti u vašem velecienjenom krugu.

Pomoćnih knjiga malo mi je na ruku bilo, a za izgladjivanje forme malo prilike. Zato vas molim, da ovo primite blagohotnošću prema stvari, kojoj htjedoh da koristim.

Što ću da vam kažem, ne traži pohvalu originaliteta. Jedino čemu se nadam, jeste, da će svatko vas, čuvši me, reći: „to sam si i ja već davno mislio, već davno sam uvidio, da bi toga i kod nas trebalo!“

Velecienjena gospodo!

Još godinu dana i navršiti će se 50 godina, što u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji stoji u „pravnoj snagi“[1] popunjeno izdanje kaznenoga zakonika za carevinu Austrijansku od g. 1803.![2]

Iz početka dakle prošastoga vieka, pak evo u dvadeseto stoljeće na vidiku nam je ovaj zakonik poput dosta uzčuvane stare gradine sred novoga, modernim životom prožetoga grada!

Tamne kamenite zidine, u kojima su pukotine izpunjene novim materialom, i sa kojih je tek gdjekoji nakrhnuti tornjić ili prsobran, obće sigurnosti radi odstranjen, čudno kontrastiraju svietlim i prijatnim sgra-

[1] Ovaj izraz upotriebljen je u članku I. carskoga patenta od 27. svibnja 1852., kojim se uvadja taj kazneni zakon za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju.

[2] Vidi naslov k istomu carskomu patentu.

Digitized by Google

dama okružujućega ih modernoga grada, gdje brzaju električne željeznice, jure automobili, i lete trkalice širokim, žicama za pismo i razgovor izpreprepredenim, ulicama, koje su noćju rasvietljene ko mjesečevim svietlom, žaruljama i munjevnim lučima!

To je tvrdjava za zaštitu povredjenoga pravnoga poredka iz onih absolutistično nasilnih vremena, u kojoj su tek neki i neki tamni hodnici svjetlije oličeni, ali se ipak moderni pravnik često krat ne može u njima snaći, kuda li će da krene, a da pogodi na prava vrata.

Ova nam se je prispodoba nehotice nadala, ali — manimo se prispodoba!

Ne ima sumnje, da je svaki nas, koji dnevice imamo da uporavljamo ustanove toga blizu sto godina staroga, a u nas malo ne petdeset godina u krieposti stojećega zakonika, često puta osjetio velikih potežkoća u nastojanju, da u razvoju promienjeno pravno shvaćanje dovede u sklad sa tim zakonikom iz davnoga doba! Ne ima sumnje, da je mnogi izvršitelj zakona često puta po tom zakoniku morao izreći osudu, koja nije odgovarala njegovomu pravnomu shvaćanju ili, recimo, njegovoj modernoj pravnoj savjesti! — Mimo toga vidimo, da se uprav kod najobičnijih kažnjivih čina vrlo riedko mogu izreći osude unutar tim zakonom opredieljenih kaznenih stavaka, već ih valja skoro uviek ublaživati.

Napokon vrlo često osjećamo, kako nam je težko na koji tek razvojem kulturnih, industrijalnih i prometnih prilika i okolnosti omogućeni kažnjivi čin, primieniti ustanove toga kaznenoga zakonika, koji za takove čine nije ništa predvidio, jer se u ondašnjim prilikama nije na nje ni pomišljati moglo, pak nam je na silu ovu ili onu ustanovu zakona analogijom, tumačenjem itd. upotriebiti.

Nu ovu zastarjelost kaznenoga zakonika ne osjećamo samo mi praktici, nego ona zadaje i teoretičarima dosta truda i muke, jer se gdjekoja ustanova toga zakona ne da teoretički u punom svietlu logike i modernoga napredka pravne znanosti opravdati.

Ovo je sve uvidila vlada kraljevine Hrvatske i Slavonije već pred više od dvadeset godina, te je za to već g. 1879. izradila osnovu novoga kaznenoga zakona o zločinstvima i prestupcima, koju smo se privikli u kratko zvati „Derenčinovom osnovom“.

Što je bilo onda — prije dvadeset godina — aktuelno, nije doista ni danas manje potrebno; što više, slobodno se može izreći, da je ta potrebe kud i kamo još aktuelnija i silnija, a razvoj života i s njime razvoj prava, uskoriše tu potrebu.

Sabor kraljevina Hrvatske i Slavonije jeste nekim novelama k obstojećemu kaznenomu zakonu mnogo toga modernizirao, te tako omogućio, te je ovaj stari kazneni zakon u obće još ostao kako tako uporabiv.

Od izdanih po hrvatskom saboru novela spominjem ove:

Digitized by Google

1. zakonom od 20. listopada 1872. ukinuta je kazna bijenjem, §. 19. sl. e), §. 248., §. 253. sl. f) i §. 258. k. z.:

2. zakonom od 22. travnja 1875. uvedena je institucija uvjetnoga dopusta;

3. zakonom od 17. svibnja 1875. ukinuta je uredba okova;

4. zakonom od 29. prosinca 1886. preinačene su neke kvalifikacije kradje i pronevjerenja;

5. zakonom od 10. lipnja 1890. preinačene su ustanove o posljedicama kazne, §§. 26. i 27.

Nu svim tim, a i ostalim ovdje ne napomenutim, najviše političkih i prometnih odnošaja tičućim se novelama nije ipak zakonik u toliko moderniziran, a da bi bila potreba novoga kaznenoga zakona postala manje osjetljivom.

Ne ima dakle sumnje, da će u što bližem roku biti nuždno, da se toj potrebi udovolji, te novi kazneni zakon stvori.

Nu razvoj kaznenoga zakonodavstva proizveo je nekoliko vrlo blagotvornih institucija, koje su poprimljene u modernim zakonima, a o kojima u našem starom kaznenom zakonu ne nalazimo ni traga ili ih on tek posve nestalno i kao iz maglovite daljine samo naslućuje.

Takova je n. pr. ustanova ob uvjetnom izrečenju kazne, i ustanova o progonu i kažnjivanju zločinstva i prestupaka samo na zahtjev povriedjenika.

Mnogi su puni hvale o blagotvornom i u svakom pogledu uspješnom djelovanju ovih institucija, dočim ih ima, koji na nje nekom bojazni gledaju. Teoretičari pako nastoje, da ovomu djetetu praktične potrebe iznadju zakonito porietlo, t. j. znanstveno-teoretičnu opravdanost. Rekao bih, da im to nije pošlo za rukom, jer nisu u tom iztraživanju mogli dospjeti mnogo dalje, nego do toga, da su ove institucije opravdane s obzirom na praktične i kriminalno-političke koristi, koje se njima postizavaju, a to osobito zato, jer se rabe: — što za zla djela o kojima je u obće težko opredieliti jesu li civilno ili kriminalno zlo; — što za zla djela, kojih progonjenje može lahko da poveća štetu i pogibelj za povredjenika, za javni ili obiteljski moral: — što su bez voljkoga sudjelovanja povredjenika u obće težko dokaziva, i napokon — što se ta institucija usvaja (ponajviše) za čine, kojima se ne osjeća ugroženom toliko obćenitost, koliko je njima povredjena baš samo neposredna osoba oštećenika, a to su svi zli čini manje važnosti. — Ja ću nastojati, da podpunu opravdanost istih pokažem i da im opredjelim pripadajuće im mjesto u sistemu kažnjivanja.

Kada bude stvoren za Hrvatsku i Slavoniju novi kazneni zakon, ne ima sumnje, da se zakonodavac ne bude mogao oteti zahjevu vremena, te će ove dvije institucije u novi kazneni zakon uvesti. — Budući da su te institucije za naš pravni život nove, to se i kod nas čuju glasovi, da se

Digitized by Google

s uvedenjem ovih u novi zakon ne valja prenagliti. Čuju se glasovi, da bi trebalo djelovanje njihovo u inim narodima proučiti, a opet onda vrlo oprezno postupati u pitanju uvedenja istih u novi kazneni zakon, jer se ne zna, kako li bi prema njima reagiralo pučanstvo i pravno shvaćanje naroda u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Budući da nam je s jedne strane jasno, te se ne bude više, nego samo još koju godinu moglo čekati sa novim kodificiranjem kaznenoga prava, i budući da s druge strane vidimo, kako će na tu kodifikaciju doći zahtjev modernoga shvaćanja i života, da u novi zakonik uvrsti i ove — kod nas, do danas — nimalo ne prokušane istitucije; to nam se nehotice i sama od sebe nadaje pomisao ova:

„Upotrebimo ovo kratko razdoblje, koje nas danas dieli od buduće nove kodifikacije kaznenoga prava u Hrvatskoj i Slavoniji, pak uvedimo te dvie institucije odmah u život jednom novelom k staromu našemu kaznenomu zakonu, uvedimo ih u nešto manjem obsegu, nego li su to učinili drugi, za da djelovanje njihovo prema karakteru i pravnom shvaćanju našega naroda bez svake pogibelji zablude (jer u manjem obsegu uvedeno) prokušamo i proučimo, da ih vidimo na djelu ovdje kod sebe, kod kuće, jer ćemo tada kod konačnoga kodificiranja kaznenoga prava moći iz vlastitoga izkustva znati, kakova se prema ovim institucijama pokazuje reakcija našega naroda, te ćemo se s toga moći bez kolebanja i tapanja u tmini, riešiti, da li nam je te institucije pridržati, ili ne, što više, ne će li biti dobro, da ih u većem obsegu uvedemo".

Kako smo gore vidili, naš je stari kazneni zakon već vrlo mnogobrojnim i različitim novelama ukrašen, te mislim, da ova jedna više ne može njegovoj jedinstvenosti dalje naškoditi, a sa gore rečenih razloga vrlo bi dobro bilo, da si temeljem takove novele priskrbimo iz neposrednoga motrenja bezuvjetno nuždno izkustvo, da li, i u kojoj mjeri ove dvie institucije odgovaraju pravnomu shvaćanju naroda, njegovim potrebama i odnošajima, da li će sbilja onako blagotvorno djelovati, kako se to od njih obćenito misli i očekiva. Ako to učinimo bili bismo za koju godinu i sa te strane providjeni dovoljnim neposrednim izkustvom, a da bez straha pristupimo svestranoj novoj kodifikaciji.

U nadi, da i ova slavna skupština, u kojoj vidimo najodličnije naših pravnika i prakse i teorije, bude sporazumna sa takovim pokusom, slobodan ću biti iznieti konkretan predlog smjerajući na to, da se vis. kr. zem. vladi preporuči, neka bi vis. saboru podastrla na prihvat novelu ka kaznenom zakonu, kojom bi se uvele ove dvie institucije, i to u manjem obsegu, t. j. kod institucije uvjetnoga kažnjivanja uvadjajući ju samo na vrlo ograničen broj slučajeva, a kod institucije progona samo na zahtjev izpustivši zločinstva, postupke i prekršaje, t. zv. političke, zločinstva, prestupke i prekršaje proti ćudorednosti i zločinstva proti vlastničtvu. Prva

Digitized by Google

izpuštamo za to, jer se na nje institucija progona samo na zahtjev ne bi mogla uporabiti bez temeljne promjene samih odnosnih zakonskih ustanova; druge izpuštamo, jer su običajne u velikim gradovima i industrijalnim središtima, ali su kod nas malo aktuelne, te se obično i ne mogu progoniti, ako li to ne oda i ne zahtjeva baš sama nećudoredno zlostavljena osoba; a treće (zločinstva proti vlastničtvu) izpuštamo zato, jer je baš glede ovih bilo ponajviše prigovora toj instituciji. Predlažemo pako, da se uporavi na prekršaje proti vlastničtvu, gdje će nam upravo praksa pokazati, da li bi se i na zločinstvene imućtvene deliktne protegnuti smjela.

Kako ove dvie institucije naš zakon još ne pozna, podjimo, da ih malo ogledamo i u praksi i u teoriji.

Institucija uvjetnoga izrečenja kazne polazi doduše u smjeru i pravcu, koji nam je već pokazala institucija uvjetnoga odpusta kažnjenika, ali ona polazi u tom pravcu znatno napred.

Dionikom ustanove uvjetnoga odpusta kažnjenika može postati tekar onaj osudjenik, koji je već nastupio kaznu i već stanoviti dio kazne pretrpio. Tada istom može dobiti uvjetni odpust preostaloga još ne ovršenoga diela kazne.

Nasuprot dionikom blagodati ustanove uvjetnoga izrečenja kazne može postati osudjenik samo još prije nego li je kaznu nastupio, i ona mu se oprašta sva, on je ni ne treba da nastupi, dok bude i ako bude kroz stanovito vrieme iza osudjenja neporočan život provodio.

Uvjetni dopust kažnjenika uporavljuje se samo kod onih, koji su osudjeni radi zločinstva, i to opet većinom onda, kad je izrečena podulja vremenita kazna, dok se nasuprot preporuča uvjetno izrečenje kazne samo kod manje kažnjivih čina dotle neporočnih osoba, a osobito kod kažnjivih čina počinjenih od osoba, koje stoje u mladenačkoj dobi, dakle nisu još podpuno razvite.

Mladenačka narav reagira brzo, impetuozno, nije još naučna svaki čin unapred po njegovim posljedicama prosudjivati, često u objesti i nepremišljenosti pada u kaznu, ter istom tada znade, što je počinila.

Ovakovu mladu osobu, ako je i samo jedan dan preko četrnaeste godine prevalila, kad je sgriešila, moramo danas po našem sadanjem starom kaznenom zakonu slati u kaznionu, ma da znamo, kako je baš ovršenje ove kazne za moral i budući život mladića opasno, bud ne imamo kaznione samo za mlade griešnike, — već ovi kazne svoje moraju da obave u družtvu ostalih zločinaca. Da kazna ne popravlja ni zrela čovjeka, o tome smo svi odavna na čistu; ali na mladenačku dušu ona može uprav ubitačno djelovati; — pretrpljena kazna ruši se na nju kao mora, ladje su spaljene, koje bi ju mogle povesti natrag u neokaljan družtveni život i po-

Digitized by Google

ložaj; a družtvo i nauke, koje dobiva u kazni od sukažnjenika čine ostalo. Veliki broj priupadnika pretrpio je prvu kaznu uprav jošte u mladosti, i mnogi od njih tvrde, da su prvi put bili nekrivi osudjeni. Ovo im čuvstvo dolazi od tuda, što im u ono mladenačko doba nije bila ni spoznaja, ni jakost volje, ni sila razbora tako razvita, pripravna i uvježbana, da bi bili mogli čineći onaj grieh uviditi, da čine zlo djelo u smislu kaznenoga zakona.

Ja ne bih rekao, da ima medju nama praktika, koji nije osudjujući dotle neporočnoga dječaka ili djevojčicu koj put već požalio, da ih mora kazniti, i poželio, e bi mu bilo slobodno izreći kaznu, ali ju ostaviti neovršenom, ako u odredjeno vrieme ta mlada osoba ne počini novo zlo djelo, te tako omogućiti mladomu griešniku, da od svoga prvoga grieha u budući svoj život ne ponese beznadje i duševnu potištenost, već lih novu i silnu spoznaju o tome, kako treba i momentani afekt i objest, napast i ponuku na zlo djelo svladavati, prosudjivati i podvrći razboritoj volji!

Uvjeren, da je ovakovih misli i osjećaja svaki praktik imao prilike proći i usvojiti, mislim, da o tome glede malodobnika ne trebam duljiti, tek dodajem, da bi uvedenjem te institucije bila znatno uklonjena ili bar umanjena potreba za posebnu kaznionu, u kojoj bi sve mlade osobe svoje kazne ovršiti imale, a već bi se sada mogla od njih ukloniti velika pogibelj, koja leži u tome, da moraju kaznu sa odraslim zločincima trpiti. Nu reći mi je koju ob osobama odraslim, koje prvi put podpadnu pod kazneno sudovanje.

Nedavno je u Beču bila sbog pronevjerenja obtužena švelja, udovamati troje male djece. Ona je najkukavnijom hranom uzdržavala sebe i svoju djecu time, da je za jednoga trgovca rubljem zarubljivala rubce. Dobivala je za zarubljenje 12 komada rubaca 3 novčića! Ipak se je živilo, ali tako, da su se funkcianarima suda orosile oči, čuvši, kako se je jadno živilo. Tada joj jedno diete oboli, trebalo je njege. Ona — mati! — nije mu te njege mogla uzkratiti. Dvorila ga je po danu i po noći. Naravski, da joj je posao uslied toga zapinjao, i ona nije mogla toliko posla svladati, da iz zarubljivanja rubaca zavriedi i onu dojakošnju jadnu hranu. U toj stisci i biedi, ona je nekoliko duceta tih povjerenih joj rubaca založila, pošto od poslodavca nije mogla namoliti predujma.

Suza samilosti kapnula je na osudu, kojom ju je sudac osudio na tjedan dana zatvora.

Nije li u takovim slučajevima poželjno da bude dozvoljeno osuditi taj čin primjereno kaznenom zakonu, ali ovršenje osude suspendirati, ako krivac u stanovito vrieme ne bude počinio novoga kažnjivoga djela? Taknuvši se ove institucije uvjetnoga izrečenja kazne, ili uvjetnoga kažnjivanja, mislim, da će tu instituciju provedenu u pravim i odmjerenim grani-

Digitized by Google

cama svatko odobravati, a prožet sam uvjerenjem, da bi bezuvjetno dobro djelovala. Što više, ja mnijem, da ova istitucija i ne može zlo djelovati, jer bude li gdjegod i ostala bez očekivanoga dojma na osudjenika, to će on opet počiniti zlo djelo, Ali tada će morati uvjetno mu dosudjenu kaznu pretrpiti, kao što i primiti novu za novi zli čin.

U tome smjeru imademo izkustvo o vrlo uspješnom i blagotvornom djelovanju uvjetnoga odpusta djela kazne kod većih zločinstva, pa već po ovom izkustvu podpunom sigurnošću možemo prosuditi, da će uvjetno izrečenje kazne kod osobito uvaženja vriednih sgriešenja dosele neporočnih, a naročito kod mladenačkih osoba biti od isto tako blagotvornoga uspjeha.

Kako prije napomenusmo, uveli bismo ovo uvjetno izrečenje kazne samo u onim slučajevima, u kojima nije izrečena kazna veća od 6 mjeseci, a u kojima se stiče više osobito uvaženja vriednih izpričavajućih (olahkotnih) razloga, medju kojima ima da prvo mjesto zauzme neporočnost, drugo mladost (izpod 20 godina), treće obzir na obitelj itd.

Prosudjivanje, da li je u pojedinom specialnom slučaju opravdana obustava ovršenja izrečene kazne, bilo bi prepušteno posvema sudu.

Ovršenje kazne kod ove pravne institucije ne može sudac bezuvjetno obustaviti, već samo uz uvjet, da u stanovitom roku (n. pr. od 5 godina) osudjenik ne počini novoga kažnjivoga djela. Učini li takovo unutar rečenoga vremena, tada se ima odmah ovršiti izrečena i dotle obustavljena kazna, a za novi grieh izreći i bez suspenzije ovršiti nova kazna.

Mislim, da možemo preporučiti uvedenje ove institucije u tom toli uzkom obsegu bez svakoga krzmanja i bez svake pogibelji po pravni red.

Druga od prije naglašenih dviju institucija modernoga zakonodavstva jeste odredba, da se zarad nekih taksativno ustanovljenih zlih čina počinitelj ne progoni i ne sudi bez naročitoga zahtjeva povredjenika. Ne koja zakonodavstva dozvoljuju povredjeniku opozvati taj zahtjev sa učinkom obustave postupka; dočim opet nekoja zakonodavstva jedanput stavljeni zahtjev na progon proglašuju neopozivim.

Nekoja zakonodavstva razlikuju jošte kažnjive čine progonive ureda radi, ali ipak samo na zahtjev povredjenika, od čina doduše takodjer samo na zahtjev povredjenika progonivih, ali ne ureda radi, već na privatnu njegovu tužbu.

Mi ne držimo ovo razlikovanje u načelu potrebnim; ter od kaznenih zakonika, odnosno osnova, koje mi predležaše kod ove radnje, i to: osnove hrv. kaz. zakona, austrijskoga, švicarskoga i japanskoga; ter zakonà: za njemačku državu i za kraljevinu Ugarsku prihvaćeno je to razlikovanje samo u osnovi austrijskoga i u osnovi hrvatskoga kaznenoga zakona.

Budući da ovomu razlikovanju ne pripisujemo nikakve principielne važnosti, ne ćemo se dalje upustiti u razglabanje ovoga sasvim sporednoga pitanja. Ovu razliku prihvaćamo, ali samo zato, da nam se bude

*

Digitized by Google

nova uredba bolje prilagoditi dala obstojećemu našemu staromu kaznenomu zakoniku, koji već pozna kažnjive čine, koji se progone samo na privatnu tužbu, kao što su prekršaji proti sigurnosti poštenja, preljub, kradnje i pronevjerenja medju rodjaci, nećudoredna djela u krugu obitelji, neke bludnosti itd., to nam se je ovoj obstojnosti prilagoditi, ter prihvatiti ovu razliku tako, da bi u našem starom kaznenom zakonu navedeni privatni delikti bili progonjivi i kažnjivi kao i do sada na privatnu tužbu, a novom institucijom progona na zahtjev, pod koji ćemo staviti samo neke od do sada oficielnih delikta, ne bi se u formi mienjalo mnogo, jer bi se oni i nadalje ureda radi progonili, samo što bi ovaj oficielni postupak bio ovisan o zahtjevu povredjene osobe, ili njezinoga zastupnika, da se povede odnosno nastavi taj progon.

Od poznatih mi osnova i modernih kaznenih zakona, jedni ne dozvoljavaju povredjeniku, da opozove zahtjeva na progon (tako austrijska osnova), drugi ga dozvoljavaju sve do neposredno pred proglašenje osude (tako njemački, švicarski i ugarski zakon), dok treći prihvaćaju srednje mjere, ter kao na primjer osnova hrvatskoga kaznenoga zakona (Derenčinova osnova) dozvoljavaju povredjeniku opozvati stavljeni zahtjev na progonjenje samo do onoga dana, kojega bi bila sudu predana obtužnica.

Pošto institucija progona samo na zahtjev ide eminentno na korist povredjenika, to ćemo svi biti u načelu za to, da mu se u stanovitom roku dozvoli i opozvati taj zahtjev, jer je lahko moguće, da ga je u prvoj vatri, sbunjenosti i ljutini nepromišljeno stavio. S istoga razloga, jer ova ustanova ide eminentno na korist povredjenika, odredbom osnove hrv. kaz. zakona, da mu taj rok teče samo do dana predane sudu obtužnice, moramo priznati, da mu se znatno prikraćuje to njegovo pravo, osobito baš pogledom na to, da on nikada, ma niti na dan dva ne može unapred znati, kojega će dana biti obtužnica sudu predana, što više, on i ne bude znao za to, da je obtužnica već predana i ne bude za to znao sve dok ne bude razpisana glavna razprava. To dakle nije nipošto praktično. Ne odgovara to pako s druge strane ni pravnom shvaćanju o podjeljenju rokova, da se nekomu za izvršenje stanovitoga prava opredieli rok, kojega prestanak i trajanje ima njemu da ostane nepoznato. A ipak bi tako bilo, kad bi se povredjenomu za izvršavanje njegovoga prava opoziva odredio rok do predaje obtužnice sudu, jer to njemu ne može biti poznato. Što više, često krat ni sam javni tužitelj ne zna, da li će obtužnicu moći predati sudu danas, sutra ili tek za 8 dana, 14 dana itd. Ovaj je rok u svome koncu posve neopredjeljen, dakle i s ove strane nesgodan.

Dozvola opozvati zahtjev progona do neposredno pred proglašenje osude još je manje uputna, ma da je poprimljena u njemačkom, švicarskom i ugarskom zakonu.

Digitized by Google

Upravo ova odredba pribavila je toj instituciji progona samo na zahtjev najviše protivnika. Nakon provedene razprave, a prije izrečenja osude, u najviše slučajeva znati će i povredjenik i povreditelj, kakova osuda ovoga snaći ima.

U vrieme viećanja suda nadju se povredjenik i povreditelj u čekaonici, dakle ne pred sudom, i to daje povoda, te nastaje čestokrat uprav nedostojno cienkanje i natezanje o to, za koliku li će odštetu povredjenik pristati na to, da opozove zahtjev, kad budu pozvani natrag u sudnicu, da im se proglasi osuda. Držimo, da se ovomu takodjer svakako mora izbjeći, ali opet mislimo, da je hrvatska osnova predaleko uzmakla natrag. To smo malo prije pokazali.

Zato nam je dakle ići u opredjeljenju toga prava povredjenikovoga dalje od hrvatske osnove, ali nipošto dotle, dokle su pošli zakoni njemački i ugarski. Prema tomu cienimo, da nam se nudjaju dvie alternative, od kojih ima svaka svojih osobitih prednosti. Neka se dozvoli povredjeniku opoziv zahtjeva na progon sve do dana, za koji je razpisana glavna razprava; ili neka mu se to dozvoli još na glavnoj razpravi, ali svakako prije, nego li se je sud udaljio u svoju viećnicu, da vieća ob osudi (§. 248. kaz. post.).

Prvo se preporuča time, što je povredjeniku opredjeljen izvjestan rok, za koji on doznaje časom onim, kad mu bude uručen poziv na glavnu razpravu, te se nagadjanje njegovo sa povrediteljem odmiče od suda i sudnice.

Drugo se preporuča time, što je svečanost i ozbiljnost javne razprave od najvećega dojma na povreditelja i povredjenika, te čestokrat im se tek onda predočuje sva težina i ozbiljnost položaja. Nedostojnom cienkanju ne bi ni ovdje bilo mjesta, jer to prisutnost suda onemogućuje.

Pošto ovaj naš predlog danas ne ide za tim, da se definitivno kodificira ova ustanova, već da se ona u praksi izkuša do konačne redakcije osnove novoga kaznenoga zakonika, mislim, da možemo predložiti, neka bi se priznalo povreditelju pravo opoziva još kod glavne razprave sve do svršetka dokaznoga postupka i govora stranaka. Ovo predlažemo za to, jer želimo pravo povredjenika što moguće liberalnije ustanoviti, a bude li se ovo u praksi pokazalo preširokim, lahko će biti u konačnoj kodifikaciji suziti to pravo, te ustanoviti rok za opoziv do dan pred razpisanu razpravu.

Kada ina zakonodavstva (a i susjedno ugarsko) imadu još dulji rok (do pred proglašenje osude), ne ćemo doista pogriešiti, ako pokušamo sa ovim uprav predloženim nešto restringiranim rokom.

Nasuprot, ako li bismo sada ustanovili još kraći rok, to jest do pred dan razprave, i ako bi se ta odredba pokazala shodnom, ostali bismo ne

Digitized by Google

upućeni, ne bi li se kod definitivne kodifikacije smjelo to pravo u gornjem smjeru proširiti.

Svakako bismo još preporučili, da se prihvati vrlo liepa ustanova švicarskoga kaznenoga zakona, da osumnjičeniku, ili obtuženiku, proti komu je ovlaštenik zahtjev na progon opozvao, ostaje na volju, unatoč ovomu opozivu tražiti, da se kazneni progon (eventualno i glavna razprava) proti njemu ureda radi dalje provede i redovno dokonča. Ovo je vrlo potrebna i krasna ustanova, koje u ostalim zakonicima nisam našao, a koja je najbolje kadra rehabilitirati poštenje privatnim zahtjevom na progon nevino objedjenoga obtuženika. Doista bo obustava postupka uslied opoziva privatnoga ovlaštenika može da ostavi neizbrisivu ljagu sumnje i na nevino obtuženomu, dočim će obustava postupka po samoj državnoj vlasti, ili izrečenje odrešujuće osude jedino nevino obtuženomu podati podpunu zadovoljštinu i očistiti ga od svake sumnje.

Jednako se preporuča i prihvat ustanove ugarskoga kaznenoga zakonika, da se onaj, koji je počinio zločinstvo potvore, ili prekršaj suprot sigurnosti poštenja, ne rieśava kaznenopravne odgovornosti, ma da je poslje zahtjev na progon opozvao.

Napokon je u praksi, a osobito u Njemačkoj, mnogo buke prouzročilo pitanje, kako se ima postupati sa onim nedovršenim iztragama povedenim sbog oficielnih delikta, kad ih zateče zakon, koji ove proglasuje progonivima samo na zahtjev povredjenika. — Mnogi su to pitanje onamo riešili, da od dana krieposti ove nove ustanove počima teći na stavljenje progonbenoga zahtjeva ovlaštenoj osobi zastarni rok od tri mjeseca bez obzira na to nije li već toliko vremena prije proteklo bilo. Pak, ako u tom roku ne bude zahtjev po ovlašteniku stavljen, da se progon obustavlja.

Mi ovo ne držimo niti opravdanim, a niti praktičnim riešenjem toga pitanja, već mislimo, da je korektnije stvar ovako prosuditi:

Kažnjivi čin počinjen prije krieposti ove nove institucije podpadao je progonu i bez zahtjeva ovlaštenika. Imade se dakle i bez zahtjeva ovoga nastaviti i dovršiti. Ali novim zakonom uvedena institucija dozvoljava ovlašteniku do provedenja glavne razprave odustati od progona. Ovo mu se pravo dakle mora priznati i za čine, kojih je progon započeo po staroj oficielnoj maksimi, ali kojega dovršenje pada već u vrieme krieposti novoga zakona.

Temeljem ovoga slieda misli sačinili smo i prelaznu ustanovu u našoj zakonskoj osnovi, koju ćemo niže točno redigiranu predložiti.

Tako smo evo u kratko promotrili instituciju progona samo na zahtjev u obćenitim njezinim oblicima, a sada pristupimo da vidimo, na koje ju specialne kažnjive čine uporabljivaju moderni zakoni, ter na koje

Digitized by Google

povriede bismo opet mi njezinu uporabu preporučiti mogli. Naravski da nam je ovdje uviek pred očima ono, što smo si prije rekli, da ova osnova ne bi imala prejudicirati razširenju te institucije kod definitivnoga novoga kodificiranja hrvatskoga kaznenoga prava.

Strana zakonodavstva učiniše vrlo široku uporabu od te institucije, te nalazimo, da se po njemačkom i ugarskom kaznenom zakonu progone i kazne samo na zahtjev povriedjenoga sliedeći delikti:

neprijateljska djela proti prijateljskim državama;
uvriede činovnika i osoba spadajucih k obranbenoj sili:
potvora;
jednostavna povrieda kućnoga mira;
silovanje, bludnost, rodoskvrnje i protunaravna bludnost medju braćom;
himbeno zavedenje na nevaljan brak;
grabež djeteta izpod 14 godina:
lahke tjelesne ozliede počinjene na ascendentima;
otmica;
prietnje;
prevara, da se postigne dar:
jednostavno oštećenje stvari;
nepovlašten lov i ribarenje, ako se ne tjera poput obrta;
nekoji prekršaji proti vlastničtvu:
preljubstvo;
spolno općenje pod izlikom, da je sklopljen brak;
zavedenje neporočne djevojke izpod 16 godina;
uvriede;
lahke tjelesne ozliede, koje nisu počinjene na ascendentima;
tjelesne ozliede iz nepomnje;
kraduja i zataja te prevara medju supruzima itd.;
himbeno izposlovanje kredita bez nakane na prevaru;
oštećenje imetka bez nakane na prevaru;
pronevjerenje, ako nije učinjeno po činovnicima, tutorima itd.;
pronevjerenje učinjeno upravom, kuratelom itd.;
oštećenje vjerovnika u oči ovrhe;
jednostavna prevara;
krivo označivanje robe;
otimanje iz posjeda;
nepovlašteno otvaranje listova, brzojavka itd. te nepovlašteno priobćivanje privatnih tajna;
patisak;
otimanje hrane i jestiva:
kradja krme:

Digitized by Google

prevara za potrošak u javnom lokalu;
nepovlaštena uporaba tudje stvari;
nepovlašteno primanje darova itd.

Vidimo od tuda, da su se novija zakonodavstva uprav obilno, a možda i preobilno poslužila ovom institucijom.

Uz predaleki rok za opoziv progonbenoga zahtjeva biti će, da je i ova preobširna uporaba tu cielu (inače dosta blagotvornu) instituciju kod nekih pravničkih krugova omrazila, te pobudila bojazan i adverziju proti tome, da se ova institucija u nove zakone uvede.

Mi se ovoga ne bojimo, jer nam nije nakana tu ustanovu odmah na tako široki temelj postaviti, već ćemo — kako smo to već uvodno obrazložili — iz uporabe ove institucije izlučiti (barem za sada, dok je u snagi stari naš kazneni zakonik) sve t. zv. političke delikte, sve delikte proti ćudorednosti, a i sva zločinstva proti sigurnosti vlastničtva. Institucija progona samo na zahtjev pokazati će nam se sigurno kao vrlo dobra ustanova, čim ju i malo samo ogledamo uporabljenu na praktične slučajeve.

Pristupimo im dakle bliže.

1. — §. 96. i 97. k. z. — Imade u jednom djelu našega naroda običaj, da si mladu, srcu dragu, momak s njezinim privoljenjem u svrhu sklopljenja braka otmicom k sebi dovede. Ovakov čin kazni se po §. 97. kz. težkom tamnicom od šest mjeseci do jedne godine dana. Ovo kažnjivanje obično nije u interesu povredjenice, što više ono joj nanaša psihičnu bol i materialnu štetu. Zar ne bi bilo podpuno opravdano dati njoj, ili njezinomu zakonitomu zastupniku, na volju, hoće li staviti zahtjev, da se mladić kazni, ili da ostane bez kazni ako zahtjeva ne stavi, ili ga stavljenoga (uredivši stvar, na primjer sklopivši s otmičarom zakoniti brak) za doba opozove? pak da mladić bez kazne ostane?

Ne ćemo ovdje razpredati sve moguće koristi, koje bi od te institucije povredjena djevojka imala, ali sigurno je, da će otmičar radje privoliti na rehabilitaciju ma i vjenčanjem, kada znade, da će ga tada kazna minuti, nego sada kada je užio djevojku, a znade, da se kazni nikako više ukloniti ne može, ma joj čast vjenčanjem spasio, ili ju ostavio osramoćenu.

Ne ima indi sumnje, da možemo preporučiti uporabu institucije progona samo na zahtjev kod ovoga slučaja §§. 96. i 97. k. z., jer je očito, da će uz nju povredjenica daleko veću zaštitu naći, nego li do sada.

Čestitoj djevojci, koja je pala žrtvom silovanja, doista ne daje zakon zaštite ni odmiene, ako progonjenjem krivca i proti njezinoj volji sramotu njoj nanešenu razširuje, i možda baš tim progonjenjem krivca učini, da svatko za nanešenu joj sramotu bude znao. Za to je sigurno opravdano, da se krivac ne progoni bez posebnoga zahtjeva povredjene djevojke ili žene.

Digitized by Google

Nu ja ovo u nas ne smatram aktuelnim; jer se ovakova zločinstva čine skoro uviek bez svjedoka, pak zato već i danas stoji obično samo do povredjenice odlučiti, hoće li podnieti prijavu i time prouzročiti progonjenje krivca, ili će šutjeti, pa tako možda spasiti svoj dobar glas i svu svoju budućnost!

2. — §. 152. k. z. — Dva su prijatelja. Oni se vole, pak se za to i svuda zajedno nadju: i u poslu i u kolu, i u crkvi i u krčmi. — Tuj se napiju i Bog si ga znao zašto i o što tuj se pripiti posvade, potuku i izrane. Kad se otriezne, žali jedan i drugi, što je počinio, jedan drugome oprašta, opet su prijatelji, kakovi su bili.

Ali evo na prijavu liečnika, koji im je rane vidao, poziva k sudu. Badava kažu, da su se pomirili. Mi ne pitamo za pomirenje, tumači im sudac, država vas obojicu tuži, vi morate obojica u kaznu, zakon se bez kazne ne izmiruje! E! kad je tako, tada svaki gleda, da krivnju sa sebe na druga si svali, te sad laži i maži ne bi li sebe oprao i sramote i dangube i štete, pa bilo to i na račun druga. -- Što nije uspjelo vinu, uspjelo je zakonu: učinio je od njih neprijatelje! — Koliko sam ih vidio, gdje su se dovezli zajedno na istim kolima k razpravi, i povreditelj i povredjenik i svjedoci. Kod razprave povredjenik ne će da svjedoči, jer su se pomirili odmah sutradan, čim se je izpušio alkohol. Ali on mora svjedočiti, jer mu sud prieti zatvorom i globom. Ovaj se prizor opetuje sa svjedocima, koji kažu: „ne ćemo svjedočiti, jer su se pomirili, pa ne treba suda".

Konačno odlazi iz sudnice povreditelj osudjen, a svi po preko posvadjeni! Zajedno su se dovezli, sad ide svaki sam za sebe kući! Ovakove, čestokrat se opetujuće sgode, biti će nemoguće, čim se na zločinstvo težke tjelesne ozlede uporabi institucija progona samo na zahtjev povredjenika. Preporučamo za to, da se uvede, ali za sada sada samo na način teže nekvalificirano, to jest na posve jednostavno po §§. 152. k. z. kvalificirano zločinstvo težke tjelesne ozlede. — Ne samo što bi tako mnogo manje smutnje medju susjedima bilo, nego — što treba takodjer ozbiljno uvažiti — i povredjenik dobivao bi lagljе i izdašnije materialnu (dakle faktičnu) odštetu od povreditelja, nego li to dobiva sada unatoč sudu, jer sada on baš za to ne će da plati odštetu povredjenomu, jer znade, da će svejedno biti kažnjen.

Kod nas te vrsti zločinstva iznose priličan postotak, pak bi i ekonomija sa sudačkim silama uvedenjem ove institucije na jednostavno kvalificirana zločinstva težke tjelesne ozlede veliku dobit izkazati mogla.

Mislim, da bi vrlo shodno bilo ovu ustanovu protegnuti i na način kažnjiv po §-u 155. sl. a) k. z.

Ova ustanova kazni lahku ozliedu teže, nego težku ozliedu, ako je ta lahka ozlieda „poduzeta orudjem takovim, i na način takov, da je s njim obično skopčana pogibelj života, ili kad se na drugi način dokaže,

Digitized by Google

da je počinitelj bio nakanio prouzročiti koj u §-u 152. pomenuti posljedak, pak makar djelo i ostalo u samom pokušaju". — Ovo je posve neshodna ustanova, koju sudovi — da uzmognu zadovoljiti svojoj pravnoj savjesti po mogućnosti tumače prema faktičnim prilikama tako, te ju ne trebaju uporabiti, ili, kad već nije druge, upotrebljuju svu svoju vlast za sniženje kazne, tako, da i za čin kvalificiran po §-u 155. sl. a), na koji je udarena kazna težke i pooštrene tamnice od jedne do pet godina, dosudjuju kaznu običajnu po §. 152. i 154. k. z. — A imadu i pravo. Vrlo bo riedko, skoro nikada, rekao bih, da se tek kao neočekivana iznimka dogadja, te se iz izbora orudja može suditi na nakanu nanieti težku ozliedu. Već mi vidimo ovo: — ako je pri ruci batina — udarit će batinom; ako kolac — kolcem; ako mu je ruci najbliža flaša — flašom; ako sjekira — sjekirom; ako nož — bost će nožem. itd. — Ta je dakle ustanova neopravdana, i to tim više, što već i §. 154 k. z. za jednostavno kvalificirano zločinstvo težke tjelesne ozliede odredjuje kaznu od 6 mjeseci do jedne godine dana, koja se medjutim pri okolnostih otegoćujućih produljit ima do pet godina".

Dakle i ovaj §. 154. k. z. već pozna isti maksimum, kojim je zapriečena zlostava po §-u 155. sl. a), dakle daje sudcu dosta maha, da može dovoljno strogo kazniti i pokušaj zločinstva težke tjelesne ozliede, pa ma on bio počinjen i pogibeljnim orudjem, što više sudac može kaznu i po §-u 154. odmjeriti u istim granicama §-a 155. sl. a) (do 5 godina), ako se sastanu takove otegotne okolnosti, koje čine poželjnim, da se i nekvalificirano ili u pokušaju ostavše zločinstvo težke tjelesne ozliede osobito strogo kazni.

Nasuprot znademo, da po nakani i svim okolnostima skoro sve lahke ozliede, koje se danas moraju suditi kao težke po §-u 155. sl. a) do pet godina, u istinu nisu drugo, nego jednostavno lahke ozliede, koje bi valjalo suditi po §-u 411. k. z.

Mislim dakle da bi vrlo shodno bilo ustanovu progona samo na zahtjev protegnuti i na učin kažnjiv danas po §-u 155. sl. a) k. z., koja i onako ne ima dovoljnoga opravdanja: jer:

ako je lahka ozlieda samo neuspjela a nakanjena težka ozlieda, tada se može suditi po §-u 152. i 154. obzirom na §. 8. k. z. kao pokušaj težke tjelesne ozliede, a sudac ima za odredjenje kazne dosta maha u §-u 154. k. z., jer može kaznu do na pet godina odmjeriti: — jer

ako je lahka ozlieda učinjena bez nakane na težku tjelesnu ozliedu, onda manjka logično mišljenje, kad se takova ipak proglasuje težkom, jer je učinjena pogibeljnim orudjem. Logično i opravdano je u takovom slučaju lahku ozliedu suditi kao lahku po §-u 411. k. z. uz uporabu u §-u 412. k. z. i onako predvidjene otegotne okolnosti, koja prema „pogibeljnosti i opakosti čina" dozvoljava izreći kaznu do šest mjeseci. Mi pako

Digitized by Google

znademo, da sudovi već i sada sve ove okolnosti osjećaju, te i po §-u 155. sl. a) kazne obično izpod 6 mjeseci; — i napokon, jer

ako je težka ozlieda zadana na osobito pogibeljan način, ili osobito pogibeljnim orudjem, to ima sudac dovoljnoga maha, jer može kaznu odmjeriti do na pet godina već i po §-u 154. k. z. dočim ni §. 155. sl. a) ne pozna više od ove stavke, a uz to ju može jošte i pooštriti po §. 19. k. z. Okolnost napokon, što §. 154. k. z. zaprećuje samo tamnicom, a §. 155. k. z. „težkom" tamnicom, nije odlučna, jer ova razlika danas više ne obstoji i ne ima nikakvoga praktičnoga značenja, jer je uporaba „okova" i §. 27., koji su bili posljedica „težke" tamnice, davno ukinuta.

S toga predlažemo, da se ustanova §-a 155. sl. a) k. z. naprosto ukine, uslied česa prosudjivati će se takov čin po §-u 152., 8. i 411. k. z., za koje predlažemo i onako uvedenje ustanove progona samo na zahtjev, pak će biti tim načinom podvrgnut toj ustanovi i čin do sada kvalificiran po §-u 155. sl. a) ipso facto ukinućem ove točke §-a 155. k. z.

3. — §. 153. k. z. — S jedne strane rastuća samosvjest djece i njihova briga za svoju budućnost i svoje potomstvo, a s druge strane više puta sumnjičava, sebična, razdražljiva i pravdaška staračka slaboumnost njihovih roditelja može dovesti do nesporazumka medju njima i djecom, do prepirka, sukoba i lahkih ozliedjenja.

Prečesto su ta ozliedjenja zadana nehote, a skoro nikada dolozno već samo kulpozno, ali ih starac otac, i starica mati u prvom jadu upotriebe za osvetu djeci, i evo nam prijave radi zločinstva težke tjelesne ozliede po §-u 153. k. z. — Do razprave obično su se djeca pomirila s roditeljima. Jedni i drugi javljaju to sudu i pismeno i ustmeno, pa se ne mogu dosta načuditi, kakav li ima sud interes, da unatoč tome medju te izmirene članove obitelji nosi kaznu i s njome nerazdruživo skopčanu moralnu i materialnu nesreću. Obično se roditelji kod razprave odriču svjedočenja, što ali ne ima uviek željeni odrešujući uspjeh, ako bo je slučajno koj nerodjak toj obiteljskoj sceni prisustvovao. Doista se dakle za jednostavno kvalificirano zločinstvo tjelesne ozliede po §. 153. k. z. može toplo preporučiti uredba institucije progona i kažnjenja samo na zahtjev povredjenika.

4. — §. 335. kz. — Kad je istina, da je povredjenik često voljan i bez odštete oprostiti povriedu nanešenu mu hotice u onom času nerazboritoga sukoba, — kad je istina, da ta ovlast oprostiti povriedu i time obustaviti progon, radja ne samo moralnim dobrom, već i čini, da će povredjeni dobiti i mnogo izdašniju materialnu odštetu, onda lasno uvidjamo, da će kud i kamo češće i radje oprostiti povredjenik povredu nanesenu mu nehotice tek neopreznošću ili nepomnjom, i da će kud i kamo izdašniju dobiti odštetu, ako bude povreditelj znao, da će ostati bez kazne, ne bude li progona zahtjevao povredjenik.

Digitized by Google

Za to držimo, da je dobro da i za ovu kategoriju kažnjivih čina po §. 335. k. z. izuzevši smrtni slučaj odlučno preporučimo uvedenje institucije progona samo na zahtjev povredjenika. (Svršit će se.)

Agrarnopravno iverje.

Priobćio dr. **A. Badaj.**

Svako doba imalo je svoju agrarnu organizaciju, svoj agrarni red. Jedna bilježka značajna svim dosadanjim agrarnim redovom jest ta, da se teži agrarnoga radnika održati na zemljištu, koje mu je nuždno za obstanak. Nije to samo postojalo u vrieme, gdje su zemljište obdjelavali robovi i heloti, glebae adhaerentes et adstricti i u našim starim urbarskim odnošajima. Taj potez odkrivaju nam i slobodne agrarne organizacije. Tomu nam je svjedok u Grčkoj „ἀρχεία μοῖρα“, u Rimu „possessio“, u Njemačkoj „Hufe“, u Pruskoj po „allg. Landrechte“ „der spannfähige Bauernhof“, u Americi „homestead“, a kod nas Hrvata naša stara „baština“. Ova pako težnja očuvati seljaka na njegovoj grudi radjala je raznimi agrarnopravnimi instituti i odredbami na polju obiteljskog, imovinskog, nasliednog i parbenog formalnog prava, agrarnim pravom.

Od početka pa u drugu polovicu prošastoga vieka ukidan je u Evropi feudni sustav i s njim skopčani agrarni red. Kao što je ta velika agrarna reformacija imala povod politički, tako je ona sama izvadjana u ime političkog oslobodjenja i izjednačenja seljaka sa ostalimi državljani. To se mora imati pred očima, ako se hoće razumjeti, kako je ta reformacija sastojala samo u tome, da ukine sve urbarske i urbarskim slične odnošaje, da prekine sasvim sa dosadanjim agrarnim redom te da seljaka podvrgne pod obćenite zakone. U to ime ukinuto je podieljeno vlastničtvo, dokinuta su ograničenja obterećenja i dismenbracije seljačkoga posjeda.

U ime slobode i jednakosti stavljen je seljak pod vlast obćega privatnoga prava, koje ima smisla za slabost djece, ludjaka, slaboumnih, nerodjenih i zločinaca, ali koje nije imalo smisla za slabost seljaka — jučerašnjeg roba. Još toliko je milosrdja taj zakon imao, da je pokazao prstom na potrebu seljačkoga prava. Ali dočim se je za trgovački stališ stvorilo posebno privilegovano privatno, ovršno, stečajno i formalno pravo, za seljaka se nije pobrinulo, da dobije svoje partikularno pravo. A i ovaj jedini štit hrvatskoga seljaka, koji je predstavljao neku posebnu agrarnu organizaciju, naša zadruga, smatrala se zaprekom tomu velikomu djelu „oslobodjenja“ i „izjednačenja“ seljaka. Ustavnu slavensku porodicu trebalo je da zamieni rimska familia, osnovana u načelu absolutne patriae potestatis. Slavensko kolektivno vlastničtvo trebalo je da potisne rimsko individualno, koje kaže: jedna stvar, jedno pravo! Duh slavenske „baštine“, koji je držao zemljište vječitim vlastničtvom porodice, koje je ona neoskvrnuto

Digitized by Google

čuvala, trebao je da uzmakne pred nasliednim pravom rimskim, koje ratione sanguinis poslje svake smrti trga i ciepa zemljište onim istim nemilosrdjem, kojim su starorimski vjerovnici ciepali svoga dužnika. Na mjesto plemenitog altruizma, kojim je disala stara uredba zadružnog seljačkog posjeda i obitelji imao je nastupiti praeceptum juris: ut alii detur, nihil interest mea (§. 881. o. g. z.).[1] I tako slobodan, ali bez inteligencije i moralne snage, i bez podpore sam sebi prepušten i infiltriran duhom destruktivnim i za one oslone, koje je u zadružnom životu nalazio: stupio je seljak na otvoreno polje gospodarstvene borbe. Sukobio se je tu sa tada moćnim mobilnim kapitalom u nejednakoj borbi. U knjizi se tada smatralo idealom oploditi seljački posjed mobilnim kapitalom, te se tomu pogodovalo. Sve te okolnosti su doniele i morale donieti, da je seljački posjed podlegao mobilnom kapitalu i da je po ovom lišen svoga svojstva kao rentovno dobro i pretvoren sam u kapital. Već g. 1868. Rodbertus-Jagetzov u učenom dielu „Die Creditnoth des Grundbesitzes" neodoljivom oštroumnošću pokazuje na prezaduženost seljačkog posjeda, razjašnjuje to novo podaničtvo u glavnom time, što je zemljište lišeno svoga rentovnoga narodno-gospodarstvenoga svojstva i pretvoreno glede svoje vriednosti u kapital. Pod konac sedamdesetih godina zaoštruje se sve to gore seljačka kriza, koja kašnje sve to akutnijom postaje kroz prekomorsku konkurenciju. G. 1879. Freiherr von Vogelsang u svom: „Die Grundbelastung und Grundentlastung" nagovieśta potrebu novoga razterećenja zemljišta seljačkoga pomoću državnom. Znamenito je djelo Lorenz von Steina: „Bauerngut und Hufenrecht" od g. 1882., u kojem on preporuča udrugarski kredit u svrhu razterećenja postojećeg i shodnog rukovanja budućeg seljačkog kredita. Predpostava je tomu udrugarstvu „die Hufe", t. j. zatvoren seljački posjed, koji ali postaje takovim slobodnim pristupom seljaka u Hufenbuch. Upravo je velebno djelo dra. Alberta Schäffle-a: „Die Inkorporation des Hypothekarkredits" god. 1883., u kojem on nadovezujuć na Rodbertusov Rentenprincip i organizaciju kredita seljačkog na osnovu Landrentenbriefa[2] preporuča inkorporaciju seljačkog hipotekarnog i osobnog kredita t. j. „die körperschaftliche Vereinigung aller mittleren und kleineren Grundbesitze zum Zweck der Ordnung und Sicherstellung des Hypothekarkredites". Sve seljačtvo zemlje ima se organizovati „in zwangsverbindliche Verbände" u svrhu polučenja i držanja zdravog hipotekarnog duga. Schäffle je u potankosti izradio sav sustav ovakove organizacije te ga u svakom obziru opravdao. Pa kada se sve ove misli i velike osnove nisu mogle oživotvoriti, tada je kao neki nadgrobni spomenik istim t. j. kao uvjerenje

[1] L. 38. §. 17. D. 45. 1. Alteri stipulari nemo potest, praeterquam si servus domino, filius patri stipulletur: inventae sunt enim huiusmodi obligationes ad hoc, ut unusquisque sibi adquirat, quod sua interest: ceterum ut alii detur, nihil interest mea.

[2] Rodbertus Jagetzov n. n. mj. str. 84.

Digitized by Google

njihove sadanje neprovedivosti započeta u Evropi agitacija za amerikanski homestead-lav ili, da naški rečemo, pravo domaje, koje je u glavnom izključenje ovrhe na seljački eksistenceminimum.

I tako možemo razumjeti, što je dr. Marijan Derenčin baš sa zakonskom osnovom domaje u hrvatskom saboru započeo inicijativu legislativnu u korist seljačkoga posjeda. On je uvidjao, da organizacija kredita seljačkog na osnovih Schulze-Delitzschovih i Reiffeisenovih ne udovoljuje. Organizacija kredita u velikom štilu nije uspjela. Ostalo je dakle po njegovom mnienju još pravo domaje.

Svi ovi sustavi organizacije seljačkog kredita u velikom stilu počam od Rodbertusa pa do Schäffle-a te i pravo domaje ne mogu zatajiti razloga svoga postanka. Oni proizlaze sa predpostave, da je pogreška bila, što je u ime političke slobode u velikoj reformaciji agrarnoj prošastoga vieka uvedena absolutna agrarna sloboda te što su ukinute sve pravne stege, koje nisu imale političkog korena, već koje su proizašle iz stacijonarne i konservativne prirode seljačkih odnošaja te iz težnje očuvati seljaku zavičajnu grudu. Svi ovi sustavi idu zaoto za tim, da se i opet različno od „industrijalne slobode" uvedu stanovite stege u seljačkim odnošajima. Težnja je to, koju i moderni zakonodavac sad srameżljivo, sad otvorenom iskrenosti izpovieda. Tako talijanski codice civile od g. 1865. u čl. 1556. do 1567. uzkrisuje emfiteutički sustav. Gradjanski zakonik za njemačko carstvo u §§. 1199.—1203. uvadja Rentenschuld sa emfiteutičkim značajem, te je na tom osnovu i u smislu čl. 60. odj. III. uvedbenog zakona stvorena kategorija „Rentengütera", koji imadu za uzor podieljeno vlastničtvo. Stalni kodifikatorni odbor za ugarski gradjanski zakon stavio je u sjednici od 15. svibnja 1897. u program svojih zadataka riešiti i pitanje, da li se urbarskim odnošajima i podieljenomu vlastničtvu nalike pravne tvorbe imadu primiti u nov gradjanski ugarski zakon.

No ove težnje nailaze na jak odpor od strane pristaša liberalno-individualističnoga pravca. Mi ne ćemo pratiti sukoba tih dvajuh pravaca, jer bi nas to predaleko odvelo. Mi ćemo označiti naše stanovište time, da držimo, da nebi bilo razborito nadovezati ondje, gdje je nit prekinuta prije pol stoljeća. To bi značilo ignorirati razvitak svih grana života od pol vieka. Mi nećemo, da nam seljak bude glup kao u feudno doba; već tražimo njegovu prosvjetu.

Inteligencija je danas jedan od najvažnijih pokretača u gospodarstvenom životu ili kako reče Bacon: znanje je moć!

Mi ne ćemo, da se mobilni kapital progoni iz blizine seljačkoga posjeda: jer intenzivno gospodarenje, koje je danas nuždno, nije moguće bez pomoći kapitala, i jer novčano gospodarenje traži sudjelovanje mobilnog kapitala. Mi ne ćemo iz seljačkoga posjeda da stvorimo petrefakt, koji bi bio nepristupan diobi, odsvoju i zaduženju te koji bi bez obzira

Digitized by Google

na valjanost ili nevaljanost posjednika bio bedemom proti zdravom socijalnom gibanju; mi to ne ćemo, jer bi tada seljački posjedi bili, da rečemo sa Francuzom Ad. Costeom: petites citadelles de la routine et de la misère. Mi hoćemo, da se nama priznade, što i najliberalniji strani pisci priznaju, da mi imademo svoje kroz vjekove ukorjenjeno i organično životom naroda stvoreno i posvećeno slavensko stvarno pravo, na koje se bez štete ne dadu nakalamiti tudja načela.[3] Mi hoćemo za izhodište agrarnog prava uzeti našu seljačku zadrugu, koja još živi u pravnoj sviesti naroda te koja svoj raison d'être pokazuje baš u tom, da ju niti najnesretnija zakonarstva kroz pol vieka nisu mogla uništiti. Blagodati zadružne želimo otvoriti svemu seljačkomu posjedu, koji na nje reflektira. Mi niti našoj zadruzi ne možemo proreći vječitosti, jer pravo kaže Goeteov niekajući duh: „Alles was ensteht ist werth, dass es zu Grunde geht". Ali ako iz zadruge u njenoj evoluciji imade da se stvori nov život, to treba, da se on prirodnim razvitkom i nadovezujuć na zadružni život stvara. Jer nigdje nije kontinuitet tako važna stvar kao u agrarnom pravu.[4] Mi hoćemo, da se za volju mobilnomu kapitalu ne dozvoli mobilizacija zemljištna u tom smislu, da seljak radi neskrivljene nesreće i radi neskrivljene slabosti mora napustiti svoju grudu jačemu stranomu doseljeniku. Neka se u liberalno-individualističkim krugovima pokazuje na mobilizaciju posjeda zemljištnog u Francuskoj, nas to neće zadobiti, jer su gorke žrtve, kojimi se taj ideal plaća. Dočim je u Italiji mobilizacija zemljišta stvorila od pelagre propadajuće kolone te Caserije i Luchenije, to nam o Francezkoj jedan od najuvaženijih agrarnih političara najnovijega vremena kaže, da su i kraj velike mobilizacije odnošaji tamo dobri, jer većina pučanštva znade sa zemljištem dobro gazdovati bilo to držeć mjeru u preranom

[3] Karl Theodor von Inama-Sternegg: „Zur Reform des Agrarrechtes, besonders des Anerbenrechts" u Grünhut Zeitschrift sv. 10. str. 407. govoreć o Galiciji, Bukovini i hrvatskom primorju kaže: „Wie aber wäre es möglich, speciell für diese das Princip des deutschen Anerbenrechts gesetzlich aufzustellen, deren fast durchaus slavisches Agrarwesen gar keine Anknüpfungspunkte für solche Institutionen bietet".

[4] Dr. Lorenz v. Stein: Bauerngut und Hufenrecht u uvodu veli: „Jedes den Grundbesitz betreffende Gesetz kann überhaupt und soll nie plötzlich in bestehende Verhältnisse und erworbene Rechte eingreifen. Je weiter seine Tragweite geht, und die vorliegende Aufgabe der Gesetzgebung ist ohne Zweifel bestimmt auf Jahrhunderte hinaus zu wirken, desto langsamer muss es sich einbürgern, desto mehr sich an bestehende Ordnungen und Uebungen anschliessen und endlich desto inniger mit den Interessen und dem Verständniss derer verbunden sein, für die es gegeben wird. Zatim V. Bogišić: Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slavena veli: „Povod ovomu djelu jest, da se kod nas po „izučenim" pravnicima kalami tudje pravo osobito na štetu seljaka, a sviest naroda i običaj, to pravo vrelo da se ignoriše te se ne proučava".

Digitized by Google

sklapanju brakova, stranom trieznom ženidbenom politikom, koja ide za tim, da obje strane donesu u brak zemljišta, a stranom odbijajuć pravodobno suvišno seljačko pučanstvo u druga zvanja.[5] U tih okolnostih puno će pravilniji biti sud, da je „Zweikindersystem" u Francezkoj posliedak pocjepanosti i prezaduženja zemljištnoga.[6] Kod nas Hrvata i Srba ovakova ženidbena politika nije moguća, jer narodna rieč kaže: „mlada utroba djecu radja", te jer u našem narodu neoženjen seljak sa dvadeset i pet godina navlači na sebe prezir svoga družtva.[7] Mi hoćemo individualiziranje u gospodarstvenom pravu, a ne po doktriranim kalupima stvoreno agrarno pravo. U to ime mi i u pogledu vezanosti zemljištnoga posjeda tražimo ono stanovište, koje odgovara kulturnom položaju, moralnoj i gospodarstvenoj snazi našeg seljaka te tradiciji i pravnoj sviesti naroda.[8]

To su naša općenita gledišta. Izhodište pako svakom promišljanju ove vrsti prema gore rečenomu jest i mora biti naša seljačka zadruga. Ona je jedina neka organizacija našeg seljačkog gospodarstva. §. 31. krajiškog temeljnog zakona i §. 1. z. čl. IV. 1870. zovu zadrugu patrijarkalnom zajednicom života. Ako se po strogoj etimologiji naziva misli, t. j. da je zadruga zajednica pod absolutnom vlasti starešine (πατήρ — ἄρχειν), onda ova definicija zakona nije pravilna.[9] Zadruga nije nipošto organizacija sa absolutnom formom vladavine. Ona je u sebi skroz ustavna tako, da je hrvatski učenjak Rački u svojem djelu o hrvatskom ustavu uztvrdio, da su Hrvati baš u zadružnom obiteljskom životu odgojeni u ustavnoj svjesti i da su tu svjest i u državni život prenašali prije, nego li su ostali narodi i imali ustavnu formu vladavine. Pa ipak je baš ova oznaka patrijarkalnog života zadruge dala povoda mnogoj zabludi u stranoj knjizi i kod pisaca učenih i skroz objektivnih te je kriva, da se naša zadruga krivo sudi u stranom svietu.[10] Ako je kada zadruga u toku svoga obstojanja i dobila ovdje ondje nešto patrijarkalnoga, to je došlo od javnih dr-

[5] Adolf Buchenberger: Agrarwesen und Agrarpolitik sv. I. str. 441.

[6] Dr. Albert E. Fr. Schäffle: Die Inkorporation des Hypothekarkredits str. 48.

[7] V. Bogišić: Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slavena str. 151.—155.

[8] Buchenberger n. n. mj. I. str. 450.

[9] Og. M. Utješenović: Die Hauskommunionen der Süd-Slaven g. 1859. str. 53.

[10] I sam Buchenberger povadjajuć se za Laveleyem n. n. mj. sv. I. 226 smatra zadrugu kao zajednicu patrijarkalno-komunističnu, u kojoj se gubi svaka lična pobuda za razvitak vlastitoga individualiteta. No i Buchenberger kaže, u zapadno-evropskim seljačkim gospodarstvima imade obiteljskih gospodarstva, koja su upravo prave „Productionsgemeinschaften". Takova je ali i naša zadruga u novom svom razvitku, u kojem je zadružni komunizam ustupio mjesto kolektivnom ovlaštenju

Digitized by Google

žavnih prilika, u kojima je njojzi valjalo živjeti. Odatle i predstavljanje autoriteta starešine sa sabljom kapetanskom i batinom vlastelinskom kao sankcijom toga autoriteta. Ali ta sankcija nije diel zadružne puti, ona se nije u zadruzi razvila i nije srasla bitno sa zadružnim životom. Zadruga dakle nije patrijarkalna zajednica.

Što je dakle zadruga?

Pitanje je to, na koje si mora svatko odgovoriti prije nego li će o zadružnim odnošajima promišljavati. Karakteristika vlastničkog instituta u Slavena jest, da je vlastničtvo od prvog početka imalo težnju, da se socijalizuje. Iza Karpata u svome prapojavu življahu Slaveni u pojedinim plemenskim skupinama. Plugom obaraše brazdu oko zemljišta, koje je pleme zauzelo. Ta brazda se zvaše „zagon", a pleme bijaše vlastnikom svega zemljišta u „zagonu". Tako je bilo u vrieme, gdje Slaveni ne imadjahu kompaktne državne organizacije. Kada je ova nadošla, nastupila je decentralizacija vlastničkog instituta. Ta druga etapa u razvitku vlastnosti karakterisana je time, da je i opet subjektom vlastnosti družba i to po krvnoj pripadnosti. To su „vrve",[11] o kojima još poljički statut (g. 1400.) govori.[12] U prvoj i u drugoj perijodi jest zemljište vlastničtvom plemena i vrve, ono je „plemenština".[13] No statut poljički govori već o držanju s braćom bližnjom ili davnom ili vrvnom (pogl. XLIII. čl. 114.). Tu se već govori dakle o držanju plemenštine sa blizom braćom u opreci sa vrvnom braćom. Statut govori i o podjelbi braće, kojom dobiva svaki svoj diel, a prije podjelbe postoji solidarna zajednica interesa.[14] Tu se već vidi, da je nastupila treća etapa decentralizacije vlastničkog instituta i da postoji kao vlastnički subjekt zajednica rodbinska uže braće, kojim je zajedničko sve dobro i zlo, i korist i šteta, i duzi i tražbine, zajednica, koja je djeliva. To su značajna obilježja zadruge.

[11] Мата Радосављевић: Еволуција српске задруге, Београд 2. 1886. str. 29. prispodablja pleme sa rimskom tribus, a vrvu sa rimskom glus.

[12] Ivan Kukuljević Sakcinski: Arkiv za povjestnicu jugoslavensku knj. V. str. 250.

[13] U Hercegovini, Crnojgori i kotorskom okružju još postoje plemena i bratstva. Više porodica proizlazećih od istoga praotca tvore bratstvo. Ovo imade mnogih zajedničkih probitaka, a temelj mu je rodbinska sviest. U imovinskom obziru se bratstvenici u svakoj prilici izpomažu. To je moralna dužnost, koja se vrši. Više bratstva na stanovitom teritoriju tvore pleme. I tu postoji solidarnost moralna. I bratstva i plemena imadu zajedničke pašnjake i dubrave, koji imetak može se smatrati ostatkom stare plemenštine. — Bogišić n. n. mj. str. 512.—515.

[14] Pogl. XI. čl. 31. poljičkog statuta kaže: „I da braća, ali ini dionici dokle se godir nerazdile, tada im e sve zaedno: i dobro i zlo, i korist i šteta, i duzi, komu su dužni i tko e nim dužan, to im e zaedno obćeno dokle se nerazdile, a kada se razdile, tada e svakomu svoi dio".

Digitized by Google

Pitanje dakle, što je zadruga? pokriva se pitanjem, tko je vlastnikom seljačkog posjeda? Prema tomu je zadruga skupina srodstvom krvnim vezanih osoba, koja nerazdielno posjeduje i uživa seljački posjed, na kojem živi. Strane osobe u zadrugu ne spadaju, jer nemaju krvne solidarnosti, koja je jedina kadra stvoriti i solidarnost svih životnih odnošaja, kakova u zadruzi postoji. Zadruga je dakle porodica sui generis, to je slavenska porodica i kao takova subjekt seljačkog posjeda. I u tom leži njena velika prednost po agrarni red, koji se na zadrugu oslanja. Po romanističkim načelima jest pojedinac subjektom vlastnosti, uslied čega vlastničtvo mienja često svoga gospodara. Odatle česte trzavice, nestalnost i cieplanje zemljištnog posjeda. Kod zadruge je vlastničkim subjektom obitelj, trajna i kao takova nepromjenljiva. Zato je zadruga takodjer simbol stabiliteta i konsolidacije zemljištne.

Ali kao što se je obavila decentralizacija od plemena na vrvu, a od ove na zadrugu, tako je nadošlo vrieme i za decentralizaciju naše zadruge. Sa novim ustavnim državnim životom probudila se je i u seljaka samosviest vlastite osobnosti, koje on nije mogao žrtvovati niti u zadruzi podvrgavajuć se starešini, sa kojim nije vezan već vezom dalekoga rodbinskoga odnošaja. Mi živimo u dobi, gdje je jakost stvarnih interesa potamnila pravo idealnih i moralnih težnja. Nije čudo dakle, da je pod timi strujami trpila i moć etičke obiteljske misli naše stare zadruge. I ona je u dekadenci. Ovu dekadencu pozdravljaju pristaše liberalno-individualističkog pravca kao triumf njihovih nauka. I ozbiljnih slavenskih pisaca imade, koji smatraju, da je nadošao čas, da kolektivnu vlastnost zadružnu zamieni individualna i da je to svršetak postojeće dekadence.[15] No kao što će razuman vožčik vozeć s briega u ravnicu pritegnuti zavor i to tim jače, čim je veći brieg, tako i mudar zakonodavac gledeć strminu, kojom hrli naša stara zadruga kraj ponora u svojoj dekadenci, u koju je potisnuta prirodnim, ali i skrivljenim uticajima, imat će prvu dužnost, da sprieči silovit, neprirodan i štetan tok u ovom stanju zadruge. On će gledeć na ruševine, koje svuda izpunjuju mjesta raztepenih zadruga, najbolji dokaz naći, kako djeluje individualizam uciepljen naprasno na slavenski historički kolektivni agrarni red. Zakonodavac će morati svrnuti struju zadružne decentralizacije u pravo korito te joj postaviti granicu, preko koje ona prestaje biti po zapovjedi neodklonivih razloga opredieljeni prirodni razvitak i tamo ju zaustaviti, gdje ona postaje divljom riekom, koja razara sama svoje korito. Ta granica jest inokosna obitelj najužja. Gdje je zajednička

[15] Ср. М. В. Вуич: Начела народне економије 1898. str. 74.—75. smatra kao glavni uzrok razpadanju zadruge, uvedenje novčanoga gospodarstva te preporuča na temelju individualističnom uvedenje slobodnih poljoprivrednih seljačkih udruženja. No pisac nam nije prikazao, kako je i kojim putem uvedenje novčanoga gospodarstva postalo uzrokom razpadanju zadruge.

Digitized by Google

krv i u široj zadruzi jak vitalni ferment za uzdržazanje zadruge, tu neka se zaustavi razbijanje zadruge. No gdje je ta moralna snaga u široj zadruzi izgubila svoju moć atrakcije i uzdržavanja, tu zadruga se i opet ne smije rušiti, već sliedeć zakon decentralizacije prieći u novu organizaciju rodbinsku, kao što je zadruga, u kojoj će ali krv zajednička kadra biti zadrugu održati a s vremenom i proširiti. Četvrta etapa u razvitku naše zadruge jest uzdržavanje i organiziranje porodice najuže kao subjekta seljačkoga vlastničtva po zadružnim načelima.[16] U obitelji našeg seljaka još ima mnogo snage, da ona primi i održi načela zadružnoga života i da ju sačuva dotle, dokle velike misli ne oprediele drugi pravac u razvitku čovječanstva, ili se ne poluči ona velika organizacija seljačtva, za kojom danas veliki narodno-gospodarstveni pisci uzalud teže ili dokle naš seljak ne bude dignut na viši intelektualni stepen.

U ime zdravog egoizma nieče se široj zadruzi pravo na obstanak. Može li se i u ime toga „zdravoga egoizma" i užoj seljačkoj obitelji odricati moralne snage na zadružni obstanak?

Ovdje mi padaju na um liepe misli Iheringove izražene u III. dielu Geist des römischen Rechtes, da životinja radi samo za sebe, a čovjek i za druge, jer čitav družtveni obstanak osniva se na tom, da se spoji svrha jednoga sa interesom drugoga. Egoizam ljudski je interesovan u tome, da drugi poluči svoju svrhu. No egoizam nije jedini pokretač ljudskih djela. Družtvo može tražiti od čovjeka i neku samozataju, a ova niče iz ljubavi i osjećaja dužnosti. Naš seljak nije obrazovan, ali u užoj porodici baš ta

[16] Većina slavenskih pisaca jest za uzdržanje zadruge i to stariji pisci kao Utješenović n. n. mj. i Matè Ivić: Die Haus-Kommunionen g. 1874. govore za uzdržanje zadruge pure et simplum. — Алекса С. Јовановић: Историјски развитак српске задруге 1896. str. 76. takodjer kaže: „Iz pijeteta prema ovoj našoj istorijskoj ustanovi, čija korisnost ostaje van svake sumnje za naše seoske porodice, treba poželeti da se naše zadruge podržavaju u narodu svakim mogućim načinom". M. Miličević uvidja prirodnost ovog procesa disolutivnog u zadrugama te veli, da zadruge ne može vaskrsnuti nikakva sila. On kaže da treba misliti, što da ju zamene u razvitku narodnog života? Može li se zadržati samo načelo zadruge, pa ma se primena u nekoliko i izmenila prema zahtevima današnjega života? Ili je bolje napustiti ju da propadne, kako je počelo? — Dočim nam ovaj pisac to pitanje ostavlja otvorenim, to ga Dr. Mih. B. Vujić n. n. mj. str. 72. rešava kao i mi ovako: „I u tome pogledu naše današnje zakonodavstvo stoji u očevidnoj opreci s običajima, koji iz same prirode naše seoske porodice potiču, kad prema seoskoj inokosnoj familiji postupa isto onako kao i prema varoškoj, smatrajući je u svemu za istovetnu; dok u samoj stvari seoska inokoština počiva na istoj osnovi poljoprivredne zajednice, kao i sama zadruga, koja iz inokoštine postaje i u ovoj se gubi, da se, po narodnome poimanju, u slučaju porodičnoga proširenja, opet u zadrugu povrati.

*

Digitized by Google

ljubav i osjećaj dužnosti rodbinske je razvijen u velikoj mjeri. To se može tvrditi kada se uvaži, da narod doduše ide i u diobu zadruge kao pod neki fatum, ali svagdje drži narod diobu zadruge kao neku nesreću i grieh proti svojoj krvi.[17] No kada i dodje do diobe, to je u narodu uviek prednjačila misao, da se uzdrži porodica kao moralna osoba.[18] Tomu treba i zakonodavac da u susret dodje.[19] A na to ima zakonodavac i pravo, jer dokle je obitelj za člana izvor obilatih prava, mora se član posvetiti i dužnostim radi te obitelji.

Označivši tako obćenite misli u pogledu zadruge, preći ćemo na njene posebnosti.

Prvo bi bilo da se preporuči, da se svakoj inokosnoj porodici bez povrede stečenih prava trećih osoba dozvoli osnivati nove zadruge. Kao što Stein zagovara slobodan pristup u Hufenbuch, tako i mi moramo inokoštini seljačkoj dozvoliti, da postane zadrugom.[20] Dakako da takova inokoština mora imati sve uvjete za ovakovu konverziju. Ovo je stvar praktične znatne važnosti, jer u praksi dolaze više puta seljaci inokosnici pitati, da li nebi i oni mogli postati zadrugom.

Primanje novih članova u zadrugu, koji nisu sa zadrugom srodni, nema se dozvoliti. Zajednička krv i po poviestnom razvitku zadruge a i kao moralan vez jest neobhodno nuždna. Ako se danas najviše krivnja baca na žene, da su krive raztipanju zadruga,[21] tomu neće biti posljednji razlog taj, da su one strane ostalim zadrugarom po krvi.[22]

Nadalje valja zadružnu inokosnu obitelj kao zadrugu održati. Tu ali baš dolazimo na najbolniju točku našeg postojećeg zadružnog zakona.

[17] Bogišić n. n. mj. str. 319.

[18] Dr. B. Petranović: O pravu nasliedstva kod Srba. Rad jugosl. akad. knjiga XXIII. str. 30.

[19] Dr. Rudolf Meyer: Heimstätter- und andere Wirtschaftsgesetze g. 1883. str. 517. kaže: „Entsprechend der wirtschaftlichen Natur und der ethisch-socialen und politischen Mission des Grundbesitzes, in Anlehnung an die Auffassung des alten ungarischen Privatrechtes, soll es an dem Princip festhalten, dass der oberste Eigenthümer alles nationalen Bodens die Nation selbst ist, repräsentirt durch die Familie, welche gleich der Nation ein Dauerndes im Wechsel ist".

[20] Osnivanje novih zadruga zagovara Ivić n. n. mj. str. 64.

[21] Bogišić n. n. mj. str. 322.—325.

[22] Robert v. Mohl: Encyklopaedie der Staatswissenschaften g. 1872. §. 3. op. 2. doduše krivo poznajuć zadrugu veli: „Wo aber gar solche Vereinigungen mehrerer Familien zu einem Hausstande nicht aus dem freien Willen der Betheiligten, sondern durch ein äusseres Gebot entstehen und bestehen, wo selbst Nichtverwandte zusammengezwängt werden (wie z. B. in den Hauscommunitäten der österreichischen Militärgrenze), da ist eine sogenannte Familie nur eine staatliche Einrichtung unter einem fremden Namen und in einer falschen Form". Ako Ivić (str. 64.) i Utješenović (str. 187.) zagovaraju primanje novih članova bez razlike, to nije shodno.

Digitized by Google

Poznati §. 55. zadružnoga zakona odredjuje, da se bez ikakova izpitivanja zadružna inokoština imade na zahtjev stranke brisati i sav zadružni imetak dopitati predstavniku obitelji. Isto tako §. 36. zadr. z. odredjuje kod diobe zadružne, da se može inokosnu obitelj brisati. Ovo je ustanova zakona, koja ne računa sa potrebama prirodnoga poviestnoga razvitka naše zadruge te koja pruža uništavajuću ruku na zadrugu baš ondje, gdje bi trebao zakon da uporavi svu moć i vještinu sačuvanja. Inokoština zadružna je baš takova zadruga, u kojoj moć bliže rodbinske ljubavi i medjusobnosti pruža jamstvo za održanje zadružne organizacije. Ali ako je §. 55. z. z. neshodan, to je tumačenje ovih ustanova u najnovijoj praksi isto toliko nepravilno, koliko je u svojim posliedicama nesretno. Ta najnovija praksa pozivom na §. 29. i 36. z. z. dozvoljuje razriešenje inokoštine zadružne na zahtjev predstavnika i proti volji svih ostalih pravnoglasnih članova. To tumačenje vriedja u živac i duh i pravu narav zadružnoga prava. Tko je na ime u praksi iole posla imao, osvjedočio se je, da se razlaz zadruge po §. 55. z. z. obavlja bez svake protimbe, ako je stvar u redu.

U svim skoro slučajevima, gdje otac proti volji djece traži razlaz zadruge, biva to u nezdravim okolnostima i u namjeri, da se izigraju rodjena djeca. Ja sam n. pr. imao slučaj, gdje se je otac pod staru glavu po drugi put oženio, doveo maćuhu sa djecom u kuću i tražio razlaz, a u svrhu, da dva svoja sina sa njihovim obiteljima baci na sokak, prem su ovi u zadruzi živili preko 40 godina i zadrugu držali! — Sličan je slučaj, gdje je otac radi pijančevanja i razsipnosti svrgnut sa starešinstva zatražio razlaz, da izbaci iz kuće svoju čestitu djecu sa obiteljima!

Zar to može ležati u duhu slavenskog zadružnog prava, koje diše duhom slavenske ustavne obitelji, a ne rimske familije, u kojoj su se članovi sine capite nalazili in potestate et manu patris familias. Ne, to tumačenje ne odgovara duhu zadruge, makar ona i na jednu obitelj pala, jer po tom duhu je baš tradicijom i poviestnim razvitkom posvećena značajka zadruge, da je zadružna obitelj kao takova subjektom vlastnosti zadružnog imetka te da ona kao takova po zadružnom ustavu ima odlučivati u svim prilikama važnim o sudbini zadružnog imetka, dakle naročito onda, kada se radi o smrti zadružnoj. To ustavno odlučivanje pako jest jedino sudjelovanjem svih pravovlasnika.

Niti historički elemenat tumačenja ne može opravdati ovoga shvaćanja. Najbolje i najzdravije zadružno pravo razvijalo se je u bivšoj vojnoj krajini. Kada je pako kodificirano zadružno pravo god. 1807. u vojnoj krajini, izdao je c. kr. Hofkriegsrath uvedbenu naredbu, u kojoj se kaže: „Als bei der Organisirung der Grenze im J. 1803. die Erbfolgeordnung verhandelt wurde, und man solcher die Verfügung der Grenzrechte zu Grunde legen wollte, vermöge welcher der Hausvater als Hauptlehens-

Digitized by Google

träger galt, erhoben sich in der Grenze alle Stimmen dagegen. Man versicherte einhellig, dass die Grenzrechte in diesem, wie in so vielen anderen Punkten nie zur Ausführung gekomen seien, dass die Hausgenossen sich von jeher als Miteigenthümer angesehen, in die Gleichheit ihrer Rechte ihren Stolz gesetzt haben". Zar zadružno pravo, koje iz takova vrela izvire, dopušta takovo tumačenje, kakovo najnovija praksa spaja sa §. 55. z. z.?!

Tumačenje ovo nije ni gramatički pravilno. §. 55. z. z. dozvoljuje razlaz zadruge na zahtjev stranke. Ta stranka je po uvodu toga §-a ili jedna osoba ili jedna obitelj. Obitelj kao takova i to zadružna obitelj po općih načelih zadružnog prava ima riešiti ob ovom načinu prestanka zadruge. Jer dok zadruga postoji, ta obitelj stoji u svakom obziru pod vlašću zadružnog zakona. I forciranje §. 29. z. z. i 36. z. z. u ovom tumačenju je nepravilno. §. 29. na ime ustanovljuje, da djeca, dok im je živ predstavnik, nisu vlastna tražiti prestanak zadruge diobom. Ali ta ustanova ne kaže, da predstavnik imade pravo proti volji pravoglasne djece odlučiti prestanak zadruge diobom. §. 55. z. z. se naročito poziva na §. 36. z. z., koji kod diobe prepušta na volju jedne obitelji, koja tvori posebnu diobnu granu, hoće li i nadalje ostati zadrugom, ili će imetak prevesti na predstavnika. Dakle ta obitelj odlučuje o tom, da li će ostati kao zadruga i to onako i onim načinom, kako se to u takovoj prilici t. j. kod diobe zadruge odlučuje t. j. po pravoglasnicima.

Ovo tumačenje ne nosi na sebi niti biljeg modernosti. Jer dokle amerikanski homestead lawsi, za kojima se i u Evropi u najnovije vreme jadikuje, u razpoložbi sa zemljištnim posjedom ograničavaju vlastnika na privolu žene, kod nas se ovakovim tumačenjem oduzimlje zadružnim članovom odluka o svojim pravima, koja ih po duhu i slovu zadružnog zakona ide.

U Ugarskoj je zakonskim članicima XXIX.: 1873., XXIV.: 1885. i XII.: 1895. zakonarstvo razteplo sve zadruge, ali imetak nije prenesen na starešine, već na članove. Dakle niti ovo na čisto individualističkom stanovištu stojeće shvaćanje nije tako daleko pošlo, kako naše tumačenje §. 55. z. z. I doista §. 55. i njegovo nepravilno tumačenje je uništilo više zadruga, nego li svi drugi neprijatelji i to zadruga takovih, koje bi se po obzirima svima najviše imale uzdržavati. Inokosne zadruge su same po sebi najjače za obstanak, a one su takodjer zdrav embrio za stvaranje novih širih i zdravih zadruga.

Naš bi predlog bio dakle taj, da se bilo već postojeće inokosne zadruge, bilo kroz diobu nastajuće (§. 36. z. z.) nesmiju razlaziti, već da imadu kao zadruge ostati, te da se razlaz po načelima o diobi može i to samo kraj vrlo nuždnih razloga dozvoliti. (Nastavit će se.)

Digitized by Google

Zakonodavstvo i upravno uredovanje glede fabrikacije i prometa umjetnih i zdravlju škodljivih vina.

Piše **Franjo Haladi.**

Prema statističkim i inim službenim podatcima bilo je godine **1886. vinograda** 112.418 jutara sa vinskim **prirodom** od 1,592.862 HL.; dočim je **vinorodna površina** godine **1895.** spala na 42.961 jutro sa **prirodom** od samo 291.528 HL. u **vriednosti** od 4,543.912 for. a. vr.

Po tom se je vinorodno tlo u razdoblju od 1886.—1895. smanjilo po prilici za 70 tisuća rali, a produkcija vina za 1 milijun 300 hiljada HL.

Ovaj žalostni pojav zabrinuo je i pojedince gospodara, a po gotovo državnu upravnu vlast.

Glavni povod tomu rapidnomu nazadku u vinogradarstvu bijaše filoksera.

Filoksera pojavila se je na hrvatskom tlu prvi put godine 1872. u u brdovačkoj okolici (kotar zagrebački) na medji Štajerske.

Lagano razprostirući se počela se je godine 1883. oštrim mahom po cieloj domovini tako razširivati, da se počam od te godine opaža užasni nazadak u vinogradarstvu. Taj nazadak postigao je kulminaciju godine 1895.

Tu katastrofu pospješila je godine 1886. pojavivša se trsna medljika (peronospera viticola), poslije trsna pliesan (oydium), a donekle i crni rak (anthrachnosa).

Obće je poznato, a gornji podatci nam jasno dokazuju, da vinogradarstvo u našoj domovini sačinjava jednu od najvažnijih privrednih grana.

Čim je veća opasnost zaprietila vinogradarstvu našem, tim se je jače upravna vlast morala pobrinuti, da tu pogibelj odstrani i narodu pruži sredstva u ruke, kojima će moći tu važnu gospodarstvenu granu, ako ne na višu, a to barem na staru snagu produktivnosti podići.

Poučena stranimi izkustvi kr. je zemaljska vlada scienila, da se naši vinogradi imadu obnoviti na osnovu amerikanske loze, koja svojim sastavom i svojim jakim korenjem odoljeva trsnoj uši.

Da uzmognu vinogradari što brže, a po mogućnosti i što jeftinije do te loze doći, te povrh toga, da im bude dana prigoda, da se pouče o načinu priudešenja tla i kultiviranja amerikanske loze, kao i o najshodnijem načinu cieplienja te oplemenjivanja te loze s našom domaćom lozom, trebalo je intenzivne državne akcije.

I doista vidimo, da radi navedene svrhe godine 1895. postoji širom zemlje 21 zemaljski amerikanski loznjak sa ukupnom površinom od 190 rali.

Digitized by Google

Ti loznjaci zasnovani su na raznih filokserom zaraženih vinorodnih krajevih domovine.

Osim toga izašiljani su na razne strane zemlje putujući učitelji radi pouke, ter osnovani praktični tečaji. Ne manje djelovao je tu križevački gospodarski zavod, te požeška ratarnica i petrinjska vinogradarska škola, a u novije doba gospodarska poduka u Božjakovini.

U tom nastojanju podupirala su vladu gospodarska družtva i gospodarske podružnice, a dobrim primjerom djelovahu i pojedini uzorni te napredni privatni vinogradari.

Od godine 1896.—1899. producirano je u zemaljskih loznjacih — naročito pako u krasnom borongajskom loznjaku kraj Zagreba, koji je na kompleksu od kojih 40 ralih zasnovan godine 1897. — što ključića, što korenjaka oplemenjenih i neoplemenjenih oko 18 milijuna komada, od kojih je medju oskudnije gospodare oko 10% bezplatno porazdieljeno.

Inicijativom kr. zemaljske vlade započelo se je u većoj mjeri regeneracijom vinograda godine 1893., te je do konca godine 1899. regenerirano na podlozi amerikanske loze okruglo 20.000 rali vinograda.

Iz statističkih podataka koncem godine 1899. razabiremo, da je ukupna površina vinograda iznosila 70.265 rali sa vinskim prirodom od 350.512 Htr. u vriednosti od 12,440.196 kruna.

Kako se u nekim krajevima naše domovine vinogradi obnavljaju i podlogom domaće, stare loze, to mora navedeni uspjeh utješno djelovati, a podjedno kriepiti pozvane faktore, da uztraju u izvedenju goleme zadaće.

Gospodari znadu, kako je s velikim troškom skopčana obnova propalih vinograda. Oni, koji se ogledaju po budgetu našem, vide, kolike je žrtve zemlja do danas u tu svrhu bud neposredno, bud posredno doprinjela i sveudilj doprinosi.

Uloženi trud i trošak imade se gospodaru vratiti prirodom vinograda, a državi podignućem porezne snage državljana.

Obzirom na to potrebno je, da se svimi sredstvi odstrane sve zaprieke, koje ne daju, da se uzmogne muka i trud vinogradara i državne vlasti, koja ga u njegovom nastojanju podupre, dovoljno izcrpsti.

Iztaknuv ovime u markantnim crtama stanje vinogradarstva našega u čas, kada ga je zadesila katastrofa, kao i potrebu javnog nastojanja, da se takova što prije odstrani, — ogledati nam se je na zakonodavni rad, kojim je legislativa, a po tomu i eksekutiva poduzela zaštićivati i unapredjivati podignuće domaće produkcije naravnih vina.

29. siečnja 1895. sankcioniran je zakon o zaštiti američke loze (Sbornik kom. II. br. 3. 1895.).

Digitized by Google

Temeljno načelo toga zakona izraženo je u §. 2., po kojem se smiju uredjivati nasadi s američkom ili već cijepljenom lozom samo u takovih predjelih, gdje je već zaraza trsne uši ustanovljena.

Svaki vlastnik takovih loznih nasada (§. 7.) dužan je iste uspješnimi sredstvi braniti od peronosporne zaraze.

Tko to ne čini počinja prekršaj.

Prekršaji navedenih ustanova kazne se globom od 5 do 200 for. a. vr. ili odgovarajućim zatvorom u slučaju neutjerivosti globe.

Kako vidimo, tu je zakonodavnim putem na korist podignuća vinogradarstva slobodno raspolaganje sa vlastnošću pojedinca ograničeno.

Da se potaknu gospodari na regeneriranje propalih vinograda i na zasnovanje novih, izdan je već dne 1. siečnja 1891. zakonski članak I. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o ponovnih državnih pogodovnostih, koje će se davati vinogradskim zemljištima.

Po tom zak. članku pripada vinogradarom pravo oprosta od poreza vinograda, i to na 10 godina, ako obnove bivši vinograd, a na 6 godina, ako zasade američkom lozom zemljište, koje još nije bilo rabljeno za vinograd (§§. 1. i 2.).

Nasadi ti imadu se radi oprosta od poreza kod občinskih (gradskih) poglavarstva prijaviti.

Timi zakoni nastoji se vinogradaru ići na ruku, kako će moći što lakše propale vinogradske površine obnoviti, a po mogućnosti i nove vinogradske kulture zasnovati.

Te mjere same po sebi nebi bile kadre osokoliti vinogradare, da u navedene svrhe ulažu znatan trud, a što je još najviše i znatnu glavnicu.

To se je najbolje pokazalo u čas, kad su se u doba propadanja vinogradarstva na tržištu pojavljivala nenaravna, umjetna i patvorena vina, stranom domaća, stranom tudja.

Kako su takova umjetna vina pogubna sa zdravstvenoga gledišta, tako su ista štetna po producenta naravnog vina, jer potonja nisu u stanju sa prvima glede ciene konkurirati.

Producent naravnoga vina nije mogao isto prodati, jer ga nije mogao gledom na trošak produkcije dati uz ciene, koje su udarene umjetnim vinama.

S toga je prirodno, da je zakonodavstvo moralo na put stati produkciji i prometu umjetnih vina.

Tako je nastao zakonski članak XXIII. od godine 1893. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora od 30. lipnja 1893., kojim se zabranjuje praviti i u promet stavljati umjetna vina (Sbornik od godine 1893. komad XVI. broj 64.).

Digitized by Google

Tim zakonom nije samo zabranjeno umjetno vino praviti ili tvoriti, kao što i takovo vino ma kojim načinom u promet stavljati (§. 1.), već je istim zabranjeno u tu svrhu i oglašivati i u promet stavljati one materijale, koji mogu služiti za fabrikaciju umjetnoga vina.

Pitanje je sada, kada se vino imade smatrati umjetnim?

Zakon je u §. 2. riešio to pitanje ovako:

Umjetno je vino ono, ako:

a) nije načinjeno **izključivo** od grožđja, odnosno od grozdove šire;

b) ako se miešaju s vinom **voda,** ili ikakovi drugi materijali osim rafinirane žeste ili cognaca.

Nasuprot ne može se umjetnim vinom smatrati onakovo vino, koje je proizvedeno od naravske vinske šire, popravljene prema načelom racionalnog pivničarstva.

Što se imade razumjevati pod racionalnom manipulacijom i popravljanjem šire opredieljuje se provedbenom naredbom.

Zakon zabranjuje (§. 4.) stavljati u promet vino pod imenom okolice, iz koje ne potječe, odnosno čijemu značaju ne odgovara. N. pr. vinski predjel zagrebački, sv. Ivan-zelinski, moslavački, brodsko-gradiški, požeški, djakovački, sriemski, primorski itd.

Zabranjeno je trgovati sa inozemnim vinom pod imenom domaćeg vina ili pod imenom kog domaćeg vinskog predjela ili mjesta.

Zakon zabranjuje nadalje (§. 3.) u promet stavljati takovo naravno vino, koje je zasladjeno inozemnim sušenim grožđjem, pod imenom „tokajac", „samorodno"; nasuprot dopušta zakon magazinirati i u promet stavljati pjenušac (šampanjac), pelinkovac, čigir (vino od koma) i vino od voća samo pod imenom, koje ovomu njihovomu svojstvu odgovara.

Konačno zabranjuje zakon stavljati u promet vino s oznakom loze, na kojoj nije rodilo (§. 4.). Tako je zabranjeno, da se vino napravljeno iz grožđja „plemenke" ili „lipovine" donaša u promet pod imenom traumskog vina ili graševine, ili vino kadarka da se prodaje kao Carbonet vino, ili obratno.

Tko se ogrešuje o navedene zakonske ustanove, počinja prekršaj te je kažnjiv globom od 25—300 forinti; dočim se onaj, koj pravi umjetno vino gore pod a) i b) navedeno, imade povrh toga kazniti i zatvorom i do dva mjeseca.

Osim toga imade sliedećih pooštrenja kazne:

1. Obnarodovanje kaznene osude na trošak osudjene stranke (§. 8.).

2. Zapliena vina (§. 9.) i upotrebljenje istog u dobrotvorne svrhe (§. 12.).

Digitized by Google

K tomu dolaze jošte odredbe glede a) uništenja odnosno b) denaturalizovanja umjetnih vina i c) dužnost naknade vriednosti manjkajuće količine vina, pronadjenog umjetnim.

Tim zakonom nisu dirnute ustanove postojećih propisa glede pravljenja, fabrikacije i stavljanja u promet zdravlju škodljivih ili pogibeljnih pića ili predmeta za užitak (§. 15.).

Zakon odredjuje (§. 16.), da se ustanove njegove imadu uporavljivati i na inozemna umjetna vina, koja se na našem području u promet stavljaju, ma da su i označena kao umjetna vina.

Tako se po tom zakonu i proti domaćim i proti stranim patvaračem vina ili proizvodiocem umjetnih vina imade postupati.

Za provedbu navedenoga zakona izdana je dne 22. lipnja 1895. pod brojem 19.188 ex 1894. naredba bana (Sbornik od godine 1895. kom. XIII. broj 47.).

Tom naredbom ustanovljeno je medju inim pobliže, kako valja iztragu provesti.

Upozorujemo ovdje na ustanovu §. 12. zakona i §. 7. provedb. naredbe, po kojoj postupajući organ valja da upozori osumnjičenu stranku, da će biti dužna platiti u korist ubožke zaklade vriednost onoga popisanoga vina, koje bi manjkalo, ako se ustanovi, da je to vino umjetno, odnosno takove kakvoće, koja se protivi odredbam zakona i provedbene naredbe.

Organ, koji imade izreći svoje stručno mnienje, da li je dotično vino: vinsko piće, ili tvar takova, koje je pravljenje ili način pravljenja odnosno uporaba tvari u smislu zakona i provedbene naredbe dozvoljena, jest stalno povjerenstvo za izpitivanje vina u Zagrebu za područje kr. zemaljske vlade (§. 8. nar.).

Stručno mnienje stalnog povjerenstva jest sa stručnog gledišta konačno, te s tog gledišta ne sačinjava predmet dalje nadpregledbe (§. 11. naredbe).

Ovo je osobito važna ustanova; jer se bez iste redovito nigda nebi mogla nikoja iztraga radi patvorenja vina dovršiti. Bez te ustanove otvorena bi bila vrata pozvanim i nepozvanim kemičarom, da izpituju i nadpregledaju strukovno mnienje stalnog povjerenstva.

Danas je kemija tako napredovala, da kemičari znadu sastaviti umjetna vina iz svih onih sastavina, koje sadrži naravno vino. Po tom može stanovito umjetno vino, koje u obće nije ni pravljeno od grožđja, sa gledišta kemijskog biti, da se poslužimo tehničkim izrazom: „Analysenfest“, a opet nije naravno vino.

Nije s toga za stručno mnienje stalnog povjerenstva jedinom podlogom kemijsko izpitivanje, već isto treba da se osvrne i na one podatke, koje je sakupila oblast i opis vanjskih okolnosti, mjestni izvid itd. (Nastavit će se.)

Digitized by Google

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Ovrhovoditelju ne pripada trošak ovršni, kada viši sud odluku prvog suda skupa sa činom dražbe nekretnina ukine kao ništetnu. Kako mora biti oglas dražbe nekretnina sastavljen.

Kr. kotarski sud u S. na molbu ovrhovoditelja Mike M. iz P. po dru. B. Š. iz S. proti Jandri M. iz P. radi ostatka od 56 for. spp. odlukom od 28. kolovoza 1898. br. 8777 gr. dozvolio je dražbu nekretnina na $^1/_4$ ul. br. 38 obć. P., te $^3/_8$ nekret. ul. broj 217 obć. T. i za dražbu odredio dan 30. prosinca 1898., kojega je dana faktično obavljena i spomenute nekretnine prodane za 330 for.

Proti odluci suda u S. od 31. prosinca 1898. broj 13.755 gr., koja dražbeni čin odobrava, te ovrhovoditelju Miki M. po dru. Š. dopttuje trošak za oglas, sudbeno povjerenstvo i intervenciju sa 60 K 74 f., uložio je ovršenik Jandro M. po odvjetniku dru. F. utok, uslied kojeg je kr. banski stol rješitbom od 26. travnja 1899., broj 10.649 gornju odluku sa činom dražbe kao ništetnu ukinuo, a to iz razloga:

vidiv, da akoprem ne stoji tvrdnja utjecateljeva, da dražba propisno oglašena nije po mjestnom običaju; jer protivno tome dokazuju dopisi občinskog poglavarstva u T. od 28. ožujka 1899. broj 726 i od 6. travnja 1899. broj 726, pošto je timi dopisi ustanovljeno, da je u području občine običajnom načinu proglašivanja udovoljeno, kako se to u naredbi kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 20. siečnja 1877. broj 367 iztiče, — pa se s toga ne može zahtievati, da bude dražba još prema okružnici kr. banskog stola od 25. srpnja 1894, broj 15.084 triput u razno doba javno u području občine oglašivana, — pa s toga ova utočna tegoba se uvažiti ne može:

nu vidiv, da se po ustanovi §. 506. br. 1. gr. p. p., §. 13. zakona od 17. prosinca 1876. imade u izroku točno označiti predmet dražbeni, što pako učinjeno nije; jer se na dražbi izvrgnuti se imajućih nekretnina gr. ul. broj 38 obć. P. nalazi kuća, što navedeno nije, a naročito se po glasu dražbenih uvjeta prodaju dražbi izvrgnute nekretnine skupa sa eventualnim pravom pašarije i drvarije, koje se pako okolnosti za uharnu prodaju važne u oglasu dražbe svakako iztaknuti imale, da bude prodaja što uharnija, da se što više dražbovatelja prijavi, — te pošto oglas dražbe prema gore navedenom sastavljen ne bje, povriedjen je propis gradjanskog postupka i ovršne novele, što se bitnosti tiče;

vidiv nadalje, da je po ustanovi §. 505. gr. p. p. dužan svaki dražbovatelj prije dražbe jamčevinu položiti, dočim se u priloženim dražbenim

Digitized by Google

uvjetima iznimka glede ovrhovoditelja postavlja, akoprem o tom prema ustanovi §. 7. zakona od 17. prosinca 1876. interesenti saslušani nisu, a i time je takodjer povriedjen bitni propis gradjanskog parb. postupka i ovršne novele;

vidiv, da se obzirom na iztaknuta zanemarenja u ovom ovršnom predmetu tvrditi ne može, da je prisilna prodaja zakonito odredjena i oglašena §§. 507. i 517. gr. p. p., §§. 12. i 13. ovršne novele:

obnašao je napadnutu odluku prvoga suda sa činom dražbe kao ništetnu ukinuti, te postupajućem prvom sudu naložiti, da u svrhu ustanovljenja dražbenih uvjeta po smislu §. 7. zakona od 17. prosinca 1876. ročište odredi itd.

Na to je odredjeno ročište i dražbeni uvjeti izpravljeni, te dražba ponovno razpisana i obavljena dana 16. prosinca 1899. te utržak postignut od 330 for., a za razdiobu istog bilo ročište 5. travnja 1900., kod kojeg je ovrhovoditelj A. M. po dru. Š. prijavio trošak iz odluke od 31. prosinca 1898. broj 13.755 gr. od 60 K 74 f. Tome trošku je ovršenik J. M. prigovorio likvidnost; a na to je sud u S. izdao odluku od 6. travnja 1900. broj 1872 gr., da se takav ovrhovoditelju A. M. podmiriti ne može s razloga, što je ovosudna odluka od 31. prosinca 1898. broj 13.755 gr. pravomoćnom rješitbom kr. banskog stola od 26. travnja 1899. br. 10.649 ukinuta.

Proti ovoj odluci opet uložio je ovrhovoditelj A. M. po dru. Š. utok, a na taj utok je kr. banski stol izdao rješitbu od 6. lipnja 1900. br. 15.004, da se napadnuta odluka potvrdjuje s r a z l o g a:

vidiv, da je napadnuta odluka prvog suda iz razloga za nju navedenih opravdana, pošto ne može ovrhovoditelj iz odluke od 31. prosinca 1898. broj 13.755 gr., koja je pravomoćnom rješitbom kr. banskog stola od 26. travnja 1899. broj 10.649 ukinuta, za se izvoditi pravo na naknadu troškova tom odlukom dopitanih, pošto je ta odluka ukinuta, te ne postoji — obnašao je uz odpućenje utoka potvrditi napadnutu odluku prvoga suda.

Uslied izvanrednog previdnog utoka ovrhovoditeljeva potvrdio je kr. stol sedmorice rješitbom od 5. listopada 1900. broj 3196 obje niže odluke, te izvanredni previdni utok ovrhovoditelja Mike M. po §. 318. gr. p. p. kao neumjestan odputiti obnašao. **Mato** pl. **V—ch.**

Ostavinu, na koju se je očitovalo više nasljednika, zastupaju nakon prihvata nasljedstva svi nasljednici, a ne samo dio njih.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 23. kolovoza 1900. br. 3028.)

U ustmeno razpravljenoj parnici A. K. iz I., po odvj. dru. P., tužitelja, proti ostavini pok. K. K. rodj. K., zastupanoj po očitovanim nasljednicima G.

Digitized by Google

K., T. F. rodj. K., mldb. D. i B. S., ovim dvama zastupanim po ocu D. S., te napokon proti A. F. i T. F., svima iz J., potonjoj dvojici po odvj. dru. K., tuženima, radi priznanja prava vlastničtva kat. čest. br. 1191 u gr. ul. br. 4 obć. J. spp. je kr. kotarski sud u V. osudom od 11. prosinca 1899. br. 21.858 sudio:

da se tužitelj s tužbom odbija i osudjuje na naknadu parbenoga troška tuženim (zahtjev tužbe i razloge prvosudne osude ne priobćujemo, jer ni jedno ni drugo nije nuždno znati u ovom slučaju),

a kr. banski stol povodom ništovne žalbe i priziva tužitelja osudom od 30. ožujka 1900. br. 2959 uz zabačenje ništovne žalbe napadnutu prvosudnu osudu preinačio, te sudio po zahtjevu tužbe uz preboj parbenoga troška,

kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice rješitbom od 23. kolovoza 1900. br. 3028:

vidiv, da je tužba A. K-a, u koliko se tiče prvotužene ostavine pok. K-e K. rodj. K. — upravljena samo proti G-u K-u, T. F., te mldb. D-u i B. Sch., kao očitovanim nasliednicima, premda je osim ovih i tužitelja A-a K-a, kako dokazuje odluka pod F na III — takodjer još i J. K. nasliedno očitovao na ostavinu pok. K-e K.,

vidiv, da po zakonu nisu ovlašteni samo pojedini nasliednici, koji su se nasliedno očitovali — tuženu ostavinu zastupati, nego svi skupa (§. 547. obć. gradj. zak.),

vidiv k tomu, da i tužbeni zahtjev ne odgovara izloženju tužbe i da tužitelj nije poučen o tom, da mu je tužba u naznačenom pravcu manjkava, —

obnašao je povodom ništovne žalbe tužitelja A-a K-a, te previda tuženih T-e i A-a F-a u svem, tužitelja pak samo glede preboja parbena troška po §. 342. obzirom na §. 46. gr. p. p. ukinuti obje niže osude, te sudu prve molbe naložiti, da uputi tužitelja, da ima tužbu proti ostavini K-e K. naperiti proti svim njezinim nasliednicima, dakle i i proti J-u K-u, te da ima zahtjev tužbe preudesiti prama pravomu stanju stvari izloženom u tužbi, pa da zatim dalje po zakonu postupa.

dr. **Čačić**.

Osiguranje patronatskih tereta putem gruntovničke zabilježbe, da se od patronatskoga dobra bez dozvole duhorne oblasti i kr. zem. vlade ne smije otudjiti nijedna zemljištna čestica.

I. pl. B. kupio je od vlastelina pl. dobra Č., s kojim je dobrom u jednoj polovici skopčano patronatsko pravo naprama rk. župnoj crkvi i nadarbini u Š., kompleks od po prilici 570 jutara, dok je ostali dio od po prilici 200 jutara podvrgnut parcelarnoj prodaji.

Digitized by Google

Budući da je tim patronatsko dobro Č. znatno umanjeno, pa što bi kroz eventualnu daljnu parcelaciju njegovu u ozbiljnu pogibelj stavljeni bili patronatski tereti, što na tom dobru leže, naložila je kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, sporazumjevši se prije s nadbiskupskim duhovnim stolom u Z., kr. držav. nadodvjetničtvu, neka kod kr. sudb. stola kao grunt. oblasti u Z. ishodi na nekretnine pl. dobra Č. zabilježbu, da su s tim nekretninama u jednoj polovici skopčana patronatska prava i tereti naprama rk. župnoj crkvi i nadarbini u Š. i da se niti jedna parcela tih nekretnina ne smije otudjiti bez dozvole kr. zem. vlade i nadb. duh. stola u Z. Tim se htjelo omogućiti sigurnu kontrolu nad drobljenjem patronatskoga dobra odnosno pasku nad sigurnošću s njim spojenih patronatskih tereta.

Dočim je kralj. sudb. stol kao grunt. oblast u Z. odlukom od 27. travnja 1900. br. 2243/z. dotičnu molbu kr. drž. nadodvjetničtva odbio, kr. banski stol, rješavajući utok, što ga je proti prvomolbenoj odluci uložilo kr. drž. nadodvjetničtvo u zastupanju župne crkve i nadarbine u Š., preinačio je rješitbom od 27. lipnja 1900. br. 16.334. napadnutu odluku i dozvolio, „da se na temelju otpisa vis. kr. zem. vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, od 15. ožujka 1900. br. 20.507 ex 1899. na vlastovnici pl. dobra Č. zabilježi, da su s ovim nekretninama u jednoj polovici skopčana patronatska prava i tereti naprama župnoj crkvi i nadarbini u Š. i da se nijedna parcela tih nekretnina ne smije otudjiti bez dozvole kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, i nadbiskupskog duhovnog stola u Z.“, a to s razloga: „što se u ovom slučaju radi o pravu patronata kao realnom teretu, koje se pravo upravo radi toga, jer je javno-pravne naravi, nije smatralo nuždnim ureda radi evidentirati u gruntovnici i jer taj upis u gruntovnicu ne uvjetuje obstanak takovoga prava (§. 27. 9. naredba ministarstva pravosudja od 18. travnja g. 1853.); s razloga, što se ipak zabilježenje takovoga prava, zahtjevano od interesenta, ovomu ne može uskratiti, čim se zabilježenjem one osobe, koje stiču kakova prava glede nepokretnina ovakovim realnim pravom opterećenih, upozoruju na opstanak ovakovih prava spojenih s istim nepokretninama i što je prema tomu takovo zabilježenje upravo prema §. 104. sl. a) gr. reda opravdano“.

U nas je ovo, koliko je nama poznato, prvi slučaj, gdje se ovaka zabilježba ishodila ureda radi; dočim znamo za više slučajeva, gdje su vlastnici dotičnih patronatskih dobara sami ponudili ishodjenje takove zabilježbe, samo da im se dozvoli iz patronatske sveze izlučiti i parcelarno prodati ostali dio patron. dobra. A sud je takovu zabilježbu dozvolio.

Priobćio dr. **M. Novak.**

Digitized by Google

B. Kazneno.

Sitničar, kojega radnja ne nadilazi granice obrta na malo, ne može biti krivcem prestupka §. 486. II. sl. c) k. z. pošto mu u smislu §. 2. i 25. trg. zakona ne nadleži dužnost voditi trgovačke knjige.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 23. lipnja 1900. br. 2627).

Kr. sudbeni stol u O. osudom od 2. listopada 1899. br. 4533 k. z. proglasio je Gjuru Š. krivim prestupka suprot sigurnosti vlastničtva, označena u §. 486. prva i druga alinea i druga stavka lit. c) k. z.

Povodom žaobe ništovne Gjure Š. obnašao je kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni nakon obavljene javne razprave po §. 284. toč. 3. k. p. ukinuti koli onaj dio prvosudne osude, kojim je Gjuro Š. proglašen krivim prestupka suprot sigurnosti vlastničtva, označenog u §. 486. II. sl. c) k. z. počinjenog time, što kao trgovac mješovitom robom u V. počam od prosinca 1896. kad je ondje trgovačku radnju otvorio, nije vodio propisanih knjiga, te ga glede tog čina riešiti od tužbe, — toli i dio, odnoseći se na izreku o kazni, a u ostalom pak žaobu ništovnu obtuženika po §. 284. I. k. p. odputiti, te Gjuru Š. po §. 486. k. z. osuditi na 14 dana strogog zatvora, dočim ostali dio osude ostaje netaknutim.

Razlozi: Obtuženik Gjuro Š. pozivom na točku 10. §. 277. k. p. žali se, što je osudjen radi prestupka §. 486. druga stavka sl. c) premda nije protokoliran trgovac, već sitničar, koji nije dužan voditi trgovačke knjige.

Izvidima, koje je naredio kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni, ustanovljeno je, da obtuženi Gjuro Š. nije bio protokoliran trgovac, ter da se je isti glasom dopisa kr. kot. oblasti u S. od 7. travnja 1900. broj 3565 imao smatrati sitničarom, a radnja da mu nije nadilazila granice obrta na malo.

Obtuženi prema tomu obzirom na ustanovu §. 5. i 25. trg. zakona nije bio dužan voditi trgovačke knjige, te je čin, na kojem se osniva rješitba, u koliko se odnosi na vodjenje trgovačkih knjiga, po krivom tumačenju zakona podvrgnut ustanovi §. 486. c) k. z., koja se odnosi na trgovce.

Žaoba ništovna u tom je pravcu osnovana po toč. 10. §. 277. k. p. S toga valjalo je u tom dielu ukinuti napadnutu osudu, te riešiti okrivljenog od tužbe, podignute u tom pravcu.

Obtuženik pobija nadalje prvosudnu osudu u dielu, odnosećem se na prvu stavku §. 486. k. z. temeljeć žaobu ništovnu na točki 4., 5. i 10. §. 277. k. p.

U pogledu točke 4. nije navedena okolnost, koja bi imala biti razlogom ništetnosti, niti je razgovjetno upućeno na takovu okolnost. Glasom

Digitized by Google

zapisnika o glavnoj razpravi obtuženik nije stavio nikakav predlog, te nije bilo po tom ni povoda, da se izreče u tom pravcu kakova presuda.

S toga ne predleži navedeni razlog ništovni. Žalbenik tvrdi nadalje, da prije stečaja nije bio pasivan, a što je napokon ipak morao prijaviti stečaj, da su krive obće slabe ekonomske prilike, usljed kojih mu je posao u V. slabo išao. Obtuženik pobija s toga u glavnom izreku suda u pogledu krivnje. U tom pravcu postupao je presudni sud temeljem §. 249. k. p. po slobodnom svom osvjedočenju, crpljenom na temelju onoga, što je bilo na glavnoj razpravi, dočim ne predleži nijedan od uvjeta, navedenih u točki 5. §. 277. k. p., koji bi opravdavao uztvrdjenu ništetnost izreke suda ob odlučnih učinih.

Prema tomu valjalo je žaobu ništovnu obtuženog po §. 284. k. p. kao neosnovanu zabaciti.

Kazan, navedena u dispozitivnom dielu vrhovne osude, dosudjena je primjereno obzirom na olahkotnu okolnost, uvaženu jur po prvom sudu, te obzirom na porodicu obtuženika. —A—

C. Mjenbeno-trgovačko.

Troškovi predbilježbe prava nadzaloga ne spadaju medju troškove, radi kojih se po §. 5. mjenbenoga postupnika (nar. minist. pravosudja od 25. siečnja 1850. br. 52. drž. zak. i vl. lista) može izdati platežni nalog.

(Rješitba kralj. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 19. listopada 1900. br. 3879.)

U mjenbenoj parnici Filipa K. iz B., po odvj. dru. H. S., tužitelja, proti Vasi L. u V., tuženomu, radi plateža mjenbene tražbine od 600 K. spp. je kr. kotarski sud u V. kao mjenbeni sud odlukom od 21. travnja 1900. br. 5456 izdao platežni nalog glede mjenbene glavnice sa kamati i troška mjenbene tužbe, ali odbio tužitelja sa zahtjevom, da mu se dosudi trošak predbilježbe prava nadzaloga, izhodjene odlukom kr. kotarskoga suda kao gruntovne oblasti u V. od 12. travnja 1900. broj 879 glede navedene mjenbene glavnice od 600 K. spp. na nekretnine tuženoga Vase L. upisane u gr. ul. br. 5 i 79. obć. St. V.

Kr. banski stol povodom utoka tužitelja rješitbom od 19. srpnja 1900. br. 18.460:

vidiv, da se po §. 5. min. nar. od 25. siečnja 1850., br. 52 d. z. l., na mjenbenu tužbu tuženiku naložiti imade, da za tri dana plati iznosak mjenice i ostale dokazane troškove,

vidiv, da troškovi predbilježbe spadaju medju parbene troškove, koje dosudjena stranka protivniku naknaditi imade, jer predmet parnice sačinjava i opravdanje predbilježbe,

Digitized by Google

obnašao je platežni nalog od 21. travnja 1900. br. 5456 u napadnutom dielu preinačiti i obtuženomu Vasi L. naložiti, da tužitelju i trošak predbilježbe sa 17 K 48 f. naknaditi imade, ostavivši rečani platežni nalog u ostalom sadržaju netaknutim.

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice povodom previdnog utoka tuženoga Vase L. rješitbom od 19. listopada 1900. br. 3879:

vidiv, da se po §. 5. mjenbenoga postupnika (nar. min. pravos. od 25. siečnja 1850. br. 52 drž. zak. lista) ima naložiti mjenbenom dužniku, da za tri dana ima platiti iznosak mjenice i dokazane troškove,

vidiv, da troškovi za predbilježbu prava nadzaloga mjenbene glavnice, ne gledeći na to, da u nazočnom slučaju niti nisu po sudu prve molbe kao gruntovnoj oblasti odlukom od 12. travnja 1900. br. 879 sudbeno obredjeni — ne moga uvrstiti medju one, koji su predvidjeni u gore navedenoj zakonskoj ustanovi, u pogledu kojih se ima izdati platežni nalog, jer ne spadaju niti na mjenbene troškove, osnivajuće se na mjenbenom zakonu, niti na troškove skopčane s utuženjem mjenice,

obnašao je preinačiti napadnutu rješitbu kr. banskoga stola u dielu, u kojem se nalaže tuženomu, da tužitelju Filipu K. naknadi trošak predbilježbe sa 17 K 48 f., te potvrditi u tom dielu odluku suda prve molbe.

Dr. **Čačić.**

Iz upravne prakse.

Prekršaj suprot sigurnosti šumskog vlastničtva, počinjen na štetu zemljištne zajednice urbarske občine.

(Prinos tumačenju §. 26. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zem. zajednica i §. 60. šum. zakona.)

Kr. kot. oblast u K. presudila je presudom od 22. siečnja 1898. broj 11.983 S. L. i dr. iz E. radi prekršaja suprot sigurnosti šumskog vlastničtva, počinjenog na štetu urbarske občine E., svakog na kazan zatvora od 3 dana i na platež odštete urb. občini u iznosu od 6 for. 66 nov.

Kr. žup. oblast u B. potvrdila je prvomolbenu presudu, presudom od 28. lipnja 1898. br. 9914.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, rješitbom od 16. listopada 1899. br. 53.057., preinačila je obje dolnjomolbene presude, te riešila okrivljene krivnje iz sliedećih razloga:

I. P. odbornik zemljištne znjednice, urb. občine E. prijavio je S. L. i dr. iz E., da su bezpovlastno na štetu urb. občine E. tečajem mjeseca listopada 1897. stranom u urb. šume svinje na žirenje puštali, stranom što su žir skupljali, te ga kući nosili.

Za učin prekršaja suprot sigur. šum. vlastničtva nuždno je, da je njetko svoje koristi radi, a bez privole posjednika sebi prisvojio iz šume koj od šumskih proizvoda, navedenih u §-u 60. šumskog zakona.

Digitized by Google

Pitanje nastaje, da li su okrivljeni bez privole posjednika u grieh im upisani čin počinili.

Okrivljeni naime navadjaju u svoju obranu, da su oni kao ovlašteni zemlj. zajednice urb. općine E. zajedno sa ostalimi ovlašteni o jesenskom križevu god. 1897. zaključili, da će u zajedničkih šumah (t. j. u šumah urb. općine E.) žiriti svoje svinje, a oni, koji ne imadu svinja, da mogu brati žir, a od ubranog žira, da imadu predati nješto za obć. žirovnjak.

Vidiv, da iz spisah proizlazi, da su ovlašteni upitne zem. zajednice takav zaključak stvorili;

vidiv, da su u smislu §-a 26. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemlj. zajednica, bili ovlašteni donieti takav zaključak, budući da su zemlj. zajednice vlastne unutar granica tog zakona razpolagati samostalno svojom imovinom;

vidiv, da za valjanost ovakovog zaključka nije, u smislu cit. zakona, bila nuždna potvrda nadzorne oblasti, budući da se je u istom razpoložilo sa redovitim prihodom zajedničke imovine;

vidiv po tom, da su ovlašteni bili ovlašteni, da bud svoje svinje puste u žir, a bud da žir kupe;

to je valjalo, u pomanjkanju objektivnog učina, riešiti okrivljene od krivnje. Dr. **A. Goglia.**

Rješitba kr. upravnoga sudišta.

Prema vriednosti parničnog predmeta biljeguju se zapisnici.

(Rješitba kr. upravnog sudišta od 24. listopada 1899. br. 6356 F.)

Kr. ug. upravno sudište uzevši u svojoj dne 24. listopada 1899. držanoj javnoj sjednici u razpravu stvar bilj. pristojbe dra. Ž. M. iz R., u kojoj je kr. financ. ravnateljstvo u V. odlukom od 24. prosinca 1898. br. 68.696 riešilo utok podnešen glede pristojbe od 1 for. 25 nč. propisane kod kr. poreznog ureda u R. u K. pop. od god. 1898. pod st. br. 501, izreklo je usljed tužbe rečene stranke pod 24. listopada 1899. br. 6356/1899. osudu:

Kr. ugarsko državno sudište daje mjesta tužbi, pak tužitelja riešava dužnosti plateža od njega zahtievane pristojbe, i naredjuje brisanje iste.

Razlozi: Stranka tvrdi u svojoj tužbi to, da u izlučnoj parnici u kojoj je manisani zapisnik sastavljen bio, vriednost predmeta ne premašuje 50 for., pak da je isti trebalo providiti samo sa biljegom od 20 novč., ter tim načinom, da on nije počinio biljegovnu prikratu, i moli odpisanje zahtievane pristojbe. Pošto je na vriednost parbenog predmeta odnoseća se tvrdnja pritužitelja dokazana sudbenim parbenim spisima, koji se na tu parnicu odnose, s toga je obzirom na ustanovu točke B. I. 1. članka 101/52 prist. tarife trebalo odlučiti u smislu ove osude. Dr. **Ž. M.**

*

Digitized by Google

SVAŠTICE.

Novi kr. kotarski sud u Vrginmostu.

Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 21. ožujka 1901. broj 4508., kojom se ustrojava kr. kotarski sud u Vrginmostu.

Na temelju ustanove §. 3. zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudova u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji (broj 55. sbornika) obnalazi kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odjel za pravosudje odrediti, što sliedi:

§. 1. Ustrojava se u okolišu kr. sudbenoga stola u Petrinji nov kr. kotarski sud sa sjedištem u Vrginmostu za cieli upravni kotar Vrginmost.

§. 2. Novo ustrojeni kr. kotarski sud u Vrginmostu započeti će svoje uredovanje danom 1. svibnja 1901.

Agrarna i industrijalna država.

Berlinski profesor Adolph Wagner držao je 15. ožujka 1901. u socijalno-političkom družtvu u Beču predavanje o agrarnoj i industrijalnoj državi („Agrar- und Industriestaat"), koje donosimo u pretpostavi, da će razlaganje čuvenoga profesora i naše čitaoce u velike interesirati.

O predmetu, o kojemu govorim, vrlo se prepiru različite stranke u cijelom modernom kulturnom svijetu, a taj je predmet podjedno u tijesnoj svezi s najvažnijim načelnim pitanjima nacijonalne ekonomije ili, kako bih je ja volio zvati, socijalne ekonomije. U ovom sam predmetu došao malo po malo do posebnoga svoga mnijenja; ali danas ne govorim kao političar, niti kao socijalni političar, nego kao teoretski učenjak, koji je pokušao da si u tom predmetu stvori svoj sud. Moje mnijenje sastoji u tome, da razvitak k industrijalnoj državi uz velike i znamenite prednosti ima i velikih pogibli, pogibli, koje su za mene tako važne, da ja ne mogu uz taj razvitak bezuvjetno pristati. Ja tu naginjem stanovištu sekte agraraca, ali ne govorim nipošto kao agrarac. Ja i nisam agrarac. Ja nastojim, u koliko je to ovdje moguće, da uvijek uz priuzdržaj starih riječi, na koje mora misliti svaki teoretičar, salvo errore, dakle uz priuzdržaj bludnje, zauzmem stanovište, koje niti je agrarno, niti industrijalno, već stanovište, koje u kratko ovako karakterišem: trajni narodni općeniti (skupni) interes (dauerdes nationales Gesammt-Interesse). Napram ovomu sve ostalo je drugotno, medju ostalim i jednostrani interes radničkih klasa. Koliko ja i zastupam interes radničkih klasa, ipak toga nigda ne činim u mnijenju, kao da samo taj interes valja uvažavati. Radnički stališ takodjer je udo cjelokupnosti narodne i samo kao takov ovlašten

Digitized by Google

je taj stališ zahtjeve stavljati. On je samo dio, a nije cijelost, i za to se i njegovi interesi moraju podredjivati onim interesima, koje valja istaći sa gledišta skupnog interesa: no svakako mislim, da se niti interes radničkoga stališa baš kao što niti interes drugih dijelova pučanstva trajno ne sudara s pravim narodnim skupnim interesom. Ja ne ću ni interesa konsumenata da ignoriram, ali ni ovaj ne dolazi sàm u obzir. Nema čistih konsumenata kao što nema niti čistih producenata. Obadva se za pravo spajaju. To su dvije strane jednoga istoga velikoga problema, s kojim nam se baviti. Nejednakosti valja izgladiti: ako smo kao konsumenti možda u neke oštećeni, možemo biti odštećeni prednostima, kojih smo dionici kao producenti.

Govornik sad prikazuje razvitak agrarne države u industrijalnu. Ovaj problem bez sumnje u svezi je s problemom slobodne trgovine i zaštitne carine; ali problem agrarne i industrijalne države dublji je i širi. Slobodna trgovina i zaštitna carina za pravo su samo pitanja drugoga reda. Na problem agrarne i industrijalne države svratile su pozornost dvije zamašne činjenice u XIX. vijeku. Jedna je od tih činjenica ogromno umnožanje pučanstva. Izuzevši Francezku i Englezku nadmašivali su porodi slučajeve smrti za 1, $1^1/_4$, $1^1/_2$ postotaka a i za više. Posljedica je toga veliko izseljivanje, koje se za Njemačku tečajem posljednja dva desetgodišta može računati na 6 do 7 milijuna ljudi. Na današnjem području Njemačke bijaše 1815. usupor izseljivanju 24 milijuna ljudi, a po zadnjem popisu narasao je broj pučanstva na $56^1/_3$ miljuna. Ovo umnožanje pučanstva moralo je siliti k drugim gospodarskim prilikama, jer se pučanstvo na selu nije moglo dovoljno hraniti i radnjom zabaviti ter tako nagrnulo prema industrijalnim središtima. Druga velika činjenica jest razvoj najnovije tehnike. Para je kralj, steam is king! Izmed silnoga umnožanja pučanstva i razvoja tehnike postoji uzročni savez. Ali doživjeli smo i velikih razočaranja. Mislilo se, da će se tim razvitkom umanjiti teret posla, a kad tamo rodila je umnožana mehanička radnja puno novoga teškoga posla. Niti na to se nije mislilo, da će preobrat u tehnici utjecati na socijalne prilike i opreke. A onamo cijelo socijalno pitanje proizvod je razvoja tehnike. Nastao je teški problem, kako pučanstvu posla dati. Masa pučanstva vazda je poticana na razmišljanje i podizana modernim nastavnim sredstvima: školom i novinstvom. Uslijed toga mi sve kritički promatramo i svuda želimo prispodabljati, nije li drugomu, koji isto ili slično radi, bolje. Odatle nastaju oni razarajući odnosi u našem socijalnom životu. I tako bijaše neminovno, da je morao izbiti problem agrarne i industrijalne države.

Predavač sad crta, kako se u agrarnoj Engleskoj početkom ovoga vijeka razvila slobodna trgovina. Engleska je mislila, da nužno mora živjeti

Digitized by Google

od tudjega žita i sve više uvoziti žita iz inozemstva. Industrija i trgovina slavila je triumfe u Engleskoj; Engleska stojala je u najvažnijim granama industrije, imenito u tekstilnoj industriji, na čelu cijeloga svijeta, zauzela je prvo mjesto u izradjivanju željeza i ocijeli, u industriji mašinâ itd., ali malo po malo emancipiralo se njemačko područje od engleskoga tržišta. Tako je išlo do 70-tih godina. Onda je došao veliki evropski dogodjaj: obnova njemačkoga carstva. Znatnije učestvovanje Njemačke u svjetskoj trgovini počima doduše već prije godina šezdesetih ili sedamdesetih, ali, ako se uvaži napredak od uskrisenja carstva, tad se vidi, kako je jednostrano bilo staro mišljenje, koje smatraše državu nužnim zlom, dok je država u istinu najmoćniji čimbenik napretka kako u političkom, tako i u gospodarskom i socijalnom životu. Čitav ogromni razvoj njemačke industrije mogli bismo svesti na jednoga jedinoga muža — na kneza Bismarka.

Početkom osamdesetih godina bila je u rukama Engleske petina cijele svjetske trgovine, danas ima samo dobru šestinu. U isto je doba njemačka trgovina porasla od 8 i 9 na 10 postotaka. Uslijed svedj rastuće konkurencije nije se Engleska mogla održati na prvome mjestu, a ipak je ona u svjetskoj povjesti primjer razvitka iz agrarne u industrijalnu državu. U Engleskoj je samo 10% seoskoga pučanstva. K tomu dolazi, da je Velika Britanija jedina moderna velevlast, koja se usudila ostati bez izdašnoga obrambenog sustava. Posljedica se toga vidi u sadašnjem groznom ratu protiv Bura, za koje je Engleska stavila više vojnika nego što broji čitavo pučanstvo burskih republika. I taj je rat produkt razvitka industrijalnoga u Engleskoj, jer je poveden samo radi zlatnih rudokopa. Može li se takav razvitak nazvati zdravim? Ja mislim, da ne može. Za to je za Englesku životno pitanje, da ostane pomorska velevlast.

(Svršit će se.)

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Napisao, sustavno uredio i protumačio Milan Smrekar, odsječni savjetnik kr. zem. vlade. Svezci 24.—31., II. knj. str. 489.—992. sadržaju: Uredjenje kr. financijalnih ravnateljstva. — Uredjenje kr. državnih računovodstva. — Uredjenje državne blagajne. — Uredjenje kr. poreznih ureda. — Uredjenje carinskih i solarskih ureda. — Uredjenje kr. financijalne straže. — Organizacija državnih ovrhovoditelja. — Uredjenje ravnateljstva erarskih pravnih posala. — Uredjenje nadzorničtva za očevidnost zemljarine i katastralnu reambulaciju, te nadzorničtva zemaljske katastralne izmjere. — Uredjenje rudarskog satničtva. — Organi uprave ministarstva trgovine: Uredjenje kr. poštanskog i brzojavnog ravnateljstva.

Digitized by Google

— Uredjenje kr. poštanskih i brzojavnih ureda. — Uredjenje poštanskog i brzojavnog naučnog tečaja. — Uredjenje kr. ug. poštanske štedionice. — Uredjenje trgovačkih i obrtničkih komora. — Uredjenje kr. državnih gradjevnih ureda. — Organi uprave ministarstva za poljodjelstvo: Uredjenje kr. šumarskog ravnateljstva u Zagrebu, kr. nadšumarskog ureda u Vinkovcih i kr. šumarskog ureda u Otočcu. — Materijalni dio: Ustavno i upravno zakonoslovje: Pojam ustavnog zakonoslovja. — Državni ustav: Povjestni uvod. — Hrvatsko-ugarska nagoda. — Austro-ugarska nagoda. — Kažnjivost povriede državopravnih nagoda. — Historički temeljni zakoni. — Zakoni o kruni i previšnjem dvoru. — Zakoni i propisi o zakonodavstvu: Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije: Izborni red. — Uredjenje sabora. — Poslovnik sabora. — Zajednički ugarsko-hrvatski državni sabor: Kuća velikaša. — Zastupnička kuća. — Uredjenje javnih vlasti: Zakon o vlasti sudačkoj. — Zakon o odgovornosti bana i odjelnih predstojnika. — Uredjenje družtvenih odnošaja: Zakon o družtvih. — Zakon o pravu sakupljati se. — Dodatak drugoj knjizi „Priručnika za političku upravnu službu".

Time je svršena i druga knjiga ovoga sa velikom pomnjom i stručnim znanjem izradjenoga ogromnoga djela, koje služi na čast i piscu i hrvatskoj pravnoj literaturi. Kako je po našem mnienju ovo djelo upravo nuždno svakom praktičnom pravniku, to ga opetovano našim čitaocem toplo preporučamo.

* * *

Sbornik věd právních a statních (Zbornik znanosti pravnih i državnih). Uz sudjelovanje českoga prav. fakulteta uredjuje prof. Bohuš Rieger. S potporom Pravnicke jednoty u Pragu. Godište I. 1901. Svezak 1.—3. Nakladnici: Bursik i Kohout (Knjižara c. k. českoga sveučilišta i kr. češke akademije u Pragu). Pretplatnina 7 kruna za godište.

U pripomenku ističe redakcija, da je zadaća Sborniku njegovati sve struke zastupane na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu c. kr. českoga sveučilišta: izlaziti će u svescima — 3 do 4 na godinu — zajedno od najmanje 20 štampanih araka. Kako se je megjutim bilo do sada nabralo dosta materijala, izdana su u jednoj knjigi tri sveska sa 23 arka, da se uzmogne umah u početku bolje istaknuti opsežni program Zbornika i predstaviti širi krug njegovih suradnika. Redakcija obećaje, da će ove godine (iznimno) izaći još jedan svezak od 5—6 araka bez povišenja pretplatnine.

Sadržaj prvih trih svezaka Zbornika.

Članci: A. vit. Randa, Dostaje li običajna podjela privatnih prava po njihovom sadržaju. Em. Ott, Svrha priziva po novom civilnom postupniku. A. Zucker, O reformatornom nastajanju u području kaznenoga postupanja. I. Pražák, Riječ o reformi upravnoga postupanja.

Digitized by Google

I. Hanel, O methodici njem. prav. povijesti. L. Heyrovský, O grčkim i latinskim listinama iz Egypta. K. Henner, Nekoliko riječi o njegi crkvenoga prava. K. Kadlec, Temeljna pitanja slavenske pravne povjesti. Albin Bráf, Osnove da se pomogne seljaku dužniku u Austriji. Jan Holoušek, K najnovijoj literaturi o pitanju valute. Jar. Čelakovski, Novija literatura o povijesti prava rudnoga navlastito u českim zemljama.

Zatim slijede pod naslovom Literatura vijesti, kritike i referati o publikacijama iz svih područja pravoslovne i državoslovne literature modernih naroda pod slijedećim glavnim naslovima: odio općeniti, pravo rimsko, pravo crkveno, pravna povjest njemačka i slavenska, gragjansko pravo, pravo trgovačko i mjenbeno, kazneno pravo i kaz. postupanje, civilno postupanje, ustavno i upravno pravo, megjunarodno pravo, nacijonalna ekonomija i statistika. — Iza literature slijede Vijesti i Pripomenak redakcije.

Ne sumnjamo o tom, da će slavenski pravnički sviet po svuda radostno pozdraviti taj novi stručni časopis; već sama imena njegovih saradnika najbolja su mu doista preporuka. I mi ovim srdačno pozdravljamo Zbornik izrazujući iskrenu želju, da i u nas nagje što više čitatelja.

Dodajemo izvatke sadržaja iz gore navedenih članaka profesora: Rande, Otta, Zuckera i Pražaka.

Dr. vit. Randa: Dostaje li običajna podjela privatnih prava po njihovom sadržaju?

Čuveni civilista izvodi, da ne dostaje (u doktrini općega, austrijskoga, francuskoga, pruskoga i njemačkoga prava) podjela privatnih prava u obiteljska i imovinska, a ovih potonjih u prava stvarna, obvezna i nasljedna: sredovječni i noviji pravni promet razvio mnogo prava, koja ne možemo uvrstiti u nijednu od tih kategorija. Takova su primjerice prava: autorsko, patentno, pravo na zaštitne marke, pravo lova, ribolova itd.

Ustanovivši, da sva ta prava davaju ovlašteniku isključivu vlast, te da su neposredna i apsolutna, ispituje njihovu razliku prema pravima stvarnim, obveznim i osobnim; prava su ta u bitnosti imovinska (jedino autorsko pravo, patentno i pravo na zaštitne marke imadu donekle osobni karakter), otugjiva i nasljedna (neka su ipak zakonom ograničena na stalno vrijeme). Randa dolazi do zaključka, da za ta prava valja postaviti posebnu petu kategoriju, za koju prihvaća običajni, akoprem nezgodni naziv imaterijalnih ili individualnih prava. S obzirom na tu novu kategoriju prelazi na prijeporno pitanje o prav. prirodi prava na pravima (n. pr. založno pravo na tražbini, na zalogu itd.) te opravdava vladajuće mnijenje, da je tim pravima (prava secundarna) neposrednim predmetom i zbilja pravo (pravo primarno).

Konačno pobija teoriju, da secundarno pravo dobiva prirodu primar-

Digitized by Google

noga (n. pr. založno pravo na tražbinu jest obvezno pravo) te izvodi, da prava na pravima spadaju u kategoriju prava imaterijalnih.

Dr. Emil Ott: Svrha priziva po novom civilnom postupniku.

Pisac drži, da je novi cislitavski postupnik svojim ustanovama o prizivu sretno pogodio sredinu megju putevima, kojim idu tugja zakonodavstva u tom predmetu, da se na ime ili dopušta potpuna nova rasprava i nova rješidba višega suda, ili pako da se višemu sudu dopušta jedino, da preispita i da eventualno obori rješidbe nižega suda.

Po novom postupniku svrha je prizivu, da viši sud u granicama prijedloga (ili bolje zahtjeva, njem. Berufungsantrag, češki navrh odvolací) preispita rješidbu prema faktičnoj i pravnoj strani prijepora, kako je raspravljen u I. instanciji — i to na osnovu parbenih spisa prve molbe i prema faktičnom temelju I.-molbene presude (Urtheilsthatbestand). Apelant sam pokazuje za svoju parnicu područje djelatnosti apelator. sudu; zakon mu na ime nalaže, da u prizivu navede prizivne razloge i da stavi primjereni prijedlog. Ustanovljujući da apelant imade već u prizivu istaknuti svoj zahtjev, te da ga kasnije u prizivnom postupanju ne može mijenjati bez privole protivnika, — udaljio se je bitno novi cislitavski zakon u tom pogledu od načela francuskoga proces. prava, koje je bilo uzorom modernih sudbenih postupnika.

Dalje se raspravlja o prizivnim razlozima. Akoprem ih zakon nigdje naročito ne nabraja, navodi pisac iscrpljivo sve te razloge razdijelivši ih u dvije kategorije: I. pogrješke suda I. molbe in procedendo; II pogrješke in judicando, dakle ih povrede formalnoga prava t. j. propisa o sudbenom postupanju ili pako povrede materijal. prava, počinjene protupravnim rješenjem prijepora.

Prema različitim prizivnim razlozima tražiti će se u prizivnom prijedlogu ili da se ukine, ili da se promijeni prvomolbena osuda. Ukinuće izreći će apelat. sud zaključkom, proti kojem je otvoren utok na najviše sudište; promjenu prvomolbene osude izreći će apelator. sud osudom, proti kojoj je pravni lijek: revizija. Ako je tražio ukinuće mora apelant predložiti, u kojem da se ono opsegu izreče, i što imade biti posljedicom ukinuća; u prijedlogu pako na promjenu treba predložiti, kako bi se imala stvar novom osudom riješiti. Razloživši potanje prizivni prijedlog prelazi pisac na postupanje višega suda, kome je — kako je istaknuto — zadaća, da u granicama prizivnoga prijedloga preispita osudu I.-molbenoga suda na osnovu rezultata, kako su mu podneseni u parbenim spisima. Ovdje napose ističe i razlaže, da apelatorni sud može ispitivati samo odlučujuću (logičku) a ne psihološku djelatnost nižega suda t. j. njegovo osvjedočenje o istinitosti ili neistinitosti faktičnih okolnosti. (Svršit će se.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 9. ožujka t. g. svoju redovitu sjednicu, u kojoj je ponovno izabran blagajnikom dr. Josip Pliverić, tajnikom Franjo Haladi, a urednikom „Mjesečnika“ dr. Josip Šilović.

Za tim je referirao družtveni podpredsjednik dr. Franjo J. Spevec o stručnom mnienju, što ga je izradio na odborovu molbu uslied odpisa vis. kr. zem. vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, od 12. rujna 1900. br. 14.932. o hrvatskom prievodu Dernburgovih pandekta, priredjenom po dru. Lazi Kostiću. Ovo je stručno mnienje odbor jednodušno prihvatio, te će ga podastrieti vis. kr. zem. vladi, odjelu za bogoslovlje i nastavu, a dru. Spevcu izražena je u zapisniku srdačna hvala i priznanje odborovo, za ogroman trud, što ga je uložio u izradbu svoga vrlo obsežnoga i velikom pomnjom i stručnom spremom izradjenoga elaborata.

Nakon toga su primljeni ovi novi članovi počam od 1. siečnja 1901.: Antun Jakupić, kr. kotarski pristav u Županji, Zvonimir Maravić, Nikola Šiprak i Dragutin Dujmović, kr. prislušnici u Zagrebu, Franjo pl. Kruszelnicki, državni odvjetnik u Bišću, Adolf Buger, perovodni vježbenik kod gradskoga poglavarstva u Zagrebu, dr. Dioniz Valjavec, odvj. perovodja u Bedekovčini i dr. Dominik Miletić, kr. županijski perovodja u Dolnjem Miholjcu.

Sada je pročitan dopis preuzv. g. predsjednika c. kr. višeg zemaljskog sudišta u Zadru dra. Gertschera od 21. veljače 1901. br. 1246., kojim saobćuje odboru, da je preporučio svim dalmatinskim sudovima, da uredničtvu družtvenoga časopisa „Mjesečnika“ priobćuju načelne sudbene rješitbe iz dalmatinske prakse.

Konačno je primljeno izvješće blagajnika o stanju blagajne.

(Družtvo za podupiranje odpuštenih kaznenika.) Skupština družtva za podupiranje odpuštenih kažnjenika u Hrvatskoj i Slavoniji držana je dne 2. ožujka t. g. poslije podne u maloj saborskoj dvorani pod predsiedanjem presv. g. Tome pl. Kraljevića. Skupštini prisustvovao je priličan broj družtvenih članova, medju njima takodjer presv. gospodin Oton pl. Krajcsovics-Iločki, predstojnik vladnog odjela za unutrašnje poslove.

Pošto je predsjednik srdačnim riečima pozdravio skupštinare, pročitao je družtveni tajnik dr. Franjo Salavari poslovno izviešće za god. 1900. Iz tog izviešća razabiremo, da je družtvo za podupiranje odpuštenih kažnjenika imalo koncem minule godine u svem 461 člana, i to: 21 zakladatelja, 82 utemeljitelja, 357 redovitih članova i 1 začastnog člana. Tečajem prošle godine molilo je 40 odpuštenih kažnjenika podporu. Od ovih primila su njih 32 novčanu podporu u ukupnom iznosu od 471 K. Sedam odpuštenih kažnjenika dobilo je svega 49 maraka za pučku kuhinju, a jednomu nabavljen je stolarski alat za svotu od 167 K. 6 filira uz obvezu, da po mogućnosti vrati taj novac družtvu. Dotičnik izvršuje doista stolarski zanat ovdje u Zagrebu u Novoj vesi, te je do sada družtvu povratio 11 K. Bačvarski alat, o kome je tajnik u proslogodišnjoj skupštini družtvenoj izviestio, da ga je družtvo moralo natrag uzeti, pošto je dotični odpušteni kažnjenik opet došao u koliziju sa kaznenim zakonom, prodan je ravnateljstvu lepoglavske kaznione za 80 K. i 42 fil.

Digitized by Google

Prema zaključku, stvorenom u prošlogodišnjoj glavnoj skupstini, nabavljene su za družtvenu glavnicu založnice hrv.-slav. hipotekarne banke, i to u svibnju god. 1900. za 25.000 K i kasnije za 600 K. Nepoznati dobrotvor poslao je poštom u jednostavnoj couvérti presv. g. družtvenom predsjedniku 30 K. Potonji, uvjeren, da je dotični nepoznati dobrotvor želio tu svotu namieniti družtvu za podporu odpuštenih kažnjenika, izvršio je tu želju i predao pomenutu svotu družtvenomu blagajniku.

Pošto je skupština tajnikovo izviešće s odobravanjem primila na znanje, ustao je družtveni začastni član presv. g. Oton pl. Krajcsovics-Iločki, te po prilici izrekao ovo: Presvietli gospodine predsjedniče i velecienjena gospodo! Ja sam danas došao u glavnu skupštinu ne samo za to, jer mi je to kao družtvenom članu dužnost, nego i za to, da izrazim svima svoju najtopliju zahvalnost za onu počast, što no su mi ju prošle godine izkazali, izabravši me začastnim članom družtva za podporu odpuštenih kažnjenika. Ja Vas mogu uvjeriti, da sam u onaj čas, kad sam dobio tu viest, osjetio veliku zahvalnost i na prema pokretaču tog predloga i na prema svim onima, koji su izvoljeli na taj predlog pristati, te me izabrati začastnim članom družtva, kome sam — mogao bih reći — začetnik i otac. I za to me je tim više dirnula Vaša nježna pažnja, pa držim za svoju dužnost, da se iskreno, otvoreno i javno zahvalim za to odlikovanje. Vidjevši iz tajnikova izvješća, kako družtvo pod predsjedničtvom mog vrlog prijatelja i druga napreduje, želim, da to družtvo pod devizom: „vivat, floreat, crescat" i na dalje ostane onakvo, kakvo je bilo dosada u svojoj djelatnosti.

Poslije tih, zanosno izuštenih rieči presv. g. pl. Krajcsoviesa-Iločkoga, koje su prisutnici očitim zanimanjem pratili i na koncu ih burnim odobravanjem primili, pročitao je družtveni blagajnik g. Josip Rusan izviešće o družtvenoj imovini u godini 1900. Prema tome izviešću iznosio je primitak 30.313 K. i 88 filira, a izdatak 738 K. i 38 fil. tako, da je družtvo razpolagalo čistom imovinom od 29.575 K. i 50 fil.

Zatim je revizor g. Franjo Malvić pročitao izviešće revizionalnog odbora, po kome su blagajnički računi pronadjeni u redu. To je izviešće primila skupština na znanje.

Na predlog družtvenog člana g. dr. Josipa Pliverića izabrani su opet u revizionalni odbor: županijski tajnik g. Franjo Malvić i računarski savjetnik g. Mato Stunković, a njihovim zamjenicima: zamjenik državnog odvjetnika g. dr. Ljudevit Haramustek i računarski savjetnik g. Ivan pl. Mrzljak.

Družtveni član g. dr. Josip Šilović predlaže, da se tiska zapisnik o ovogodišnjoj glavnoj skupštini sa tajničkim i blagajničkim izviešćem, te da se on dostavi družtvenim članovima, a da se kr. zem. vlada zamoli, neka bi kr. zemaljska tiskara taj zapisnik bezplatno štampala — (Prima se.)

Primljen je nadalje predlog presv. gosp. predsjednika Tome pl. Kraljevića uz amendement presv. g. pl. Krajcsoviesa i g. dr. Šilovića, da se družtveni odbor pozove, neka prouči, ne bi li moglo djelovanje družtveno protegnuti i na onu mladež, koja će dolaziti i izlaziti iz popravionice, što se imade podići u Glini, i da u budućoj skupštini o tome izviesti.

Na predlog presv. g. pl. Krajcsovics-Iločkoga zapisnički je izraženo priznanje družtvenom predsjedniku i upravnom odboru za njihovo revno djelovanje.

Digitized by Google

Pošto je još presv. g. pl. Krajcsovics-Iločki predložio, da se izrazi zahvalnost ravnateljima zemaljskih kazniona u Lepoglavi i Mitrovici, gg. pl. Mraoviću i Sadaru, jer su promicali družtvene interese, zaključio je predsjednik skupštinu.

(† Konstantin Bošković.) U Osieku je umro viećnik kr. sudb. stola i član našega družtva te od novijeg doba revni suradnik našega lista Konstantin Bošković, nakon kratke ali težke bolesti u dobi od 55 godina. Pokojnik bio je poznat kao vanredno savjestan i točan sudac, a kao gr. zastupnik osiečki bio je vrlo revan i zauzet za dobrobit gradjanstva. Pokojnik ostavlja za sobom ucviljenu udovicu sa sedmero neobskrbljene djece. Sahranjen je na grčko-iztočnomu groblju u dol. gradu uz sveobće saučešće i nepreglednu pratnju činovničtva i gradjanstva. Pokoj mu duši!

(† Šandor Operšal.) U Dugomselu umro je dne 22. ožujka o. g. kr. sudbeni pristav i član našega družtva od god. 1896. Šandor Operšal u 38. godini života. Pokojnik, dobar činovnik i dobar kolega, ostavlja ucviljenu udovu gdju. Danicu rodjenu Žepić. Laka mu zemlja!

Imenovanja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati prislušnike sudbenim pristavima II. razreda extra statum kod kr. sudbenog stola u Požegi: Većeslava Stary-a za kr. kotarski sud u Krnjaku, a Josipa Marinića za kr. kotarski sud u Glini, svršenog pravnika Fedora baruna Živkovića perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, a Živka Petričića, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskoga suda u Otočcu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je Antuna Hržića, svršenog pravnika, kr. financijalnim perovodnim vježbenikom u privremenom svojstvu kod kr. financijalnog ravnateljstva u Osieku.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo imenovalo je financ. tajnika Isidora Socoleana financ. savjetnikom u VII. dnevnom razredu, a financ. perovodju Karla Gumberza pl. Rhonthala financ. tajnikom u VIII. dnevnom razredu.

Poglavica zem. vlade imenovao je političkog pristava II. razr. Josipa Mestrića u Bos. Dubici financ. perovodjom u IX. dnevnom razredu u zem. vladi, svršenoga pravnika Melkiora Kantocija privr. auskultantom u okružnom sudu u D. Tuzli, svršenog pravnika Josipa Babića privremenim auskultantom u okružnom sudu u Banjaluci, svršenoga pravnika Aloisa Gromovića iz Dubrovnika privremenim perovodnim vježbenikom u kot. uredu u Bjelini, a svršenoga pravnika Jovana Pešeka privr. auskultantom u okružnom sudu u Banjaluci.

Premještenja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 3. ožujka 1901. dozvoliti, da se sudbeni viećnik i upravitelj kotarskoga suda u Požegi, August pl. Banković, iz službenih obzira ka kotarskomu sudu u Zemunu premjesti i da mu se uprava istoga povjeri.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira sudbene pristave: Lazara Savića, kod sudbenog stola u Petrinji, ka kotarskomu sudu u Dvoru, te mu podjedno povjeriti upravu rečenoga kotarskog suda; Milana Ugarkovića, kod kot. suda u Novojgradiški, k onomu u St. Pazui, te Zvonimira Vinkovića, kod kot. suda u

Digitized by Google

Staroj Pazui, k onomu u Novojgradiški. zatim uslied vlastite molbe kotar. sudca u Dvoru Ivana Koprivšeka ka kr. sudbenomu stolu u Petrinji, sudbenog pristava Tomu Meglera, kod kot. suda u Dolnjem Miholjcu, k onomu u Dugomselu, Vladislava Jakovljevića, kod kot. suda u Gračacu, k onomu u Karlovcih, uslied vlastite molbe kr. kotarske sudce: Dušana Bertića, kod kr. kot. suda u Pregradi, k onomu u Požegi; Špiru Ristića, kod kr. kot. suda u Čazmi, k onomu u Grubišnompolju; Imbru pl. Domina, kr. sudbenoga pristava i upravitelja kot. suda u Grubišnompolju, k onomu u Pregradi; nadalje iz službenih obzira Ivana Mesarića, sudbenoga pristava kod kr. kot. suda u Novojgradiški, k onomu u Čazmi, povjeriv podjedno potonjoj dvojici upravu spomenutih kr. kot. sudova; napokon sudb. pristave Adalberta pl. Martinkovića, kod kr. kot. suda u Cirkvenici, k onomu u Gračacu, te Milana Hilda, kod kr. sudb. stola u Ogulinu, ka kr. kot. sudu u Cirkvenici, županijskog perovodju i upravitelja kot. oblasti u Dvoru Grgura Bakalovića na vlastitu molbu kot. oblasti u Vrginmostu, a kot. pristava I. razreda i upravitelja kot. oblasti u Vrginmostu dra. Vjekoslava Mundorfera iz službenih obzira kot. oblasti u Dvoru, povjeriv im upravu rečenih kot. oblasti, iz službenih obzira: kot. pristave II. razreda Ivana Čupara od kot. oblasti u Brodu k onoj u Županji, Martina Puškaša od kotarske oblasti u Iloku k onoj u Brodu i Antuna Jakupića od kotarske oblasti u Županji k onoj na Udbini, iz službenih obzira dra. Lavoslava Hönigsberga, sudb. pristava kod kr. kot. suda u Brodu, k onomu u Novojgradiški, iz službenih obzira sudbene pristave: Mirka Lebanovića, upravitelja kot. suda u Krnjaku, k sudb. stolu u Petrinji, i Josipa Milčića, kod kot. suda u Čazmi, k onomu u Krnjaku, te mu podjedno povjeriti upravu rečenoga kot. suda.

(U Bosni i Hercegovini). Poglavica zemaljske vlade premjestio je privr. političkog pristava II. razr. Ferdinanda Schytru pl. Ehrenheima od seoskog kotarskog ureda u D. Tuzli ka kotarskom uredu u Sanskom Mostu i privr. perovodnog vježbenika Rudolfa Komadinu od kotarskog ureda u Bijeljini k seoskom kotarskom uredu u D. Tuzli; auskultanta Josipa Trojera od okružnog suda u Sarajevu ka kotarskom uredu u Fojnici, a auskultanta dra. Savu Vukanovića od okružnoga suda u Travniku ka kotarskom uredu u Visokom, naizmjence privr. perovodne vježbenike dra. Roberta Heumera u kotarskom uredu u Brčkom i Herscha Davida u kotarskom uredu u Gračanici i naizmjence auskultante Josipa Rožića u kotarskom uredu u Stocu i Eduarda Ružičku u okružnom sudu u Mostaru.

(Pravo odvjetovanja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, podielio je dru. Vladimiru Marnu pravo odvjetovanja u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Gospiću, dru. Petru Belobrku sa sjedištem u Belovaru i dru. Antunu Franetoviću sa sjedištem u Požegi.

(Sbornika zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.) Komad XIII., godine 1900., izdan i razposlan je dne 29. prosinca 1900. te sadržaje pod brojem:

96. naredbu kr. ugarskog ministra trgovine, od 18. studenoga 1900., br. 81.459, izdanu sporazumno sa banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, glede nadopunjenja ustanova naredbe od 5. ožujka 1892. broj 14.857 (sbornik zakona i naredaba god. 1892. kom. X. br. 28.), izdane na

Digitized by Google

temelju §. 3. zakonskoga članka XIII. : 1891. o obustavi obrtne radnje po nedjeljah;

97. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 23. prosinca 1900. broj 87.363, kojom se u sporazumku sa kr. ugarskim ministrom financija, u smislu §. 37. zak. čl. XXV. : 1899. izdaju zdravstveno-redarstveni propisi, kojih se valja držati kod točenja pića, odredjuju kazni za slučaj prekršenja istih, te ustanovljuje način vršenja redarstvenog i liečničko-redarstvenog nadzora u tih stvarih i

98. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 9. prosinca 1900. broj 6012 pr., o sabiranju podataka za statistiku prekršaja, što ih presudjuju upravne oblasti.

Komad XIV. godine 1900., izdan i razposlan je dne 30. prosinca 1900., te sadržaje pod brojem:

99. zakonski članak XXXIII. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o preinačenju nekojih ustanova zak. čl. XLV. : 1887. u poglědu kraljevina Hrvatske i Slavonije i

100. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 30. prosinca 1900. broj 88.648, kojom se u sporazumku sa kr. ugarskim ministrom financija ustanovljuje dan, kojega će u život stupiti zakonski članak XXXIII. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora u pogledu preinačenja zakonskoga članka XLV. : 1887. u pogledu kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Komad I., godine 1901., izdan i razposlan je dne 27. siečnja 1901., te sadržaje pod brojem:

1. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 16. prosinca 1900. broj 78.921, kojom se izdaje naputak, kako se ima postupati proti unosu i širenju bolesti ankylostomiazis (rudarska malokrvnost);

2. naredbu kr. krv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 23. prosinca 1900. broj 82.389, kojom se preinačuje naredba od 30. lipnja 1899. broj 43.273, te izdaje propis, kako imaju biti radi očuvanja zdravlja radnika sagradjene i uredjene tvornice žigica, u kojih se proizvode žigice od bieloga (žutoga) fosfora i koje se pričuvne mjere u to ime provadjati imadu;

3. zakon od 25. prosinca 1900., kojim se kriepost financijalne nagode, ugovorene zakonom od 10. prosinca 1889. medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom produljuje na dalju jednu godinu;

4. zakonski članak XXI. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o uzakonjenju nagode, koja je sklopljena sa Španjolskom, u predmetu obrane izuma zaštitnih biljega i muštra (uzoraka);

5. zakonski članak XXIII. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o uzakonjenju konvencije sklopljene u Mljetcima dne 19. ožujka 1897. u predmetu obrane proti kugi;

Digitized by Google

6. zakonski članak XXIV. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o uzakonjenju očitovanja, što ga je dala Njegova cesarska i kraljevska Visost gospodin nadvojvoda Franjo Ferdinad od Austrije-Este povodom Svoga braka, sklopljenoga sa Sofijom Marijom Josipom Albinom grofinjom Chotek od Chotkowa i Wognina;

7. zakonski članak XIX. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o dozvoli vjeresije, potrobite za pokriće troškova, koji su nastali usljed izmjene medjašnih znakova, postavljenih na ugarsko-rumunjskoj medji;

8. zakonski članak XXV. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o preinačenju odredaba §. 50. zak. čl. XVII. : 1884., koje se odnose na sabiranje naručaba;

9. zakonski članak XXVI. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora, kojim se dozvoljuje parovozna vicinalna željeznica Vinkovci-Županje-Savska obala;

10. zakonski članak XXXI. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora. o javnim teretima, koji se imadu nositi, i o državnim izdatcima, koji se imadu pokriti u prva tri mjeseca god. 1901.;

11. zakonski članak XXXIV. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora, o pokriću troškova više državnih investicija;

12. zakonski članak XXXV. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o produljenju krieposti zakonskog članka L. : 1895.:

13. zakonski članak XXXVI. : 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora, kojim se dozvoljuje vicinalna željeznica Ruma-Klenak;

14. okružnicu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 31. prosinca 1900. broj 86.690, kojom se priobćuje naredba kr. ugarskog ministra trgovine od 3. prosinca 1900. br. 82.507 stavljajući izvan krieposti naredbu od 22. lipnja 1900. broj 14.734, o izpravnom doznačivanju količoće robe, koja se prodaje u zamotcih, priobćena naslovu ovdješnjom okružnicom od 4. kolovoza 1900. broj 46.409;

15. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 11. siečnja 1901. broj 1061, kojom se proglašuje ustrojenje nove upravne občine Veliki Zdenci, te zaokruženje upravne občine Hercegovac;

16. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 11. siečnja 1901. br. 134, kojom se dozvoljuje nov naziv selu Kula i

17. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 14. siečnja 1901. broj 2099, kojom se obnaroduje ustrojstvo nove upravne občine Klinčaselo, te novo zaokruženje upravne občine Plešivica, obih u kotaru jaskanskom u županiji zagrebačkoj.

Komad II., godine 1901., izdan i razposlan je dne 7. veljače 1901., te sadržaje pod brojem:

18. zakon od 9. siečnja 1901. o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1901.

Digitized by Google

Komad III., godine 1901., izdan i razposlan je dne 12. veljače 1901., te sadržaje pod brojem:

19. dozvolbenu izpravu kr. ugar. ministra trgovine od 24. prosinca 1900. br. 90.580., glede izgradnje i prometa za parovoznu vicinalnu željeznicu Vinkovci-Županje-Savska obala.

20. zakonski članak I. : 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora u predmetu uzdržavanja ustanove §. 14. zakonskoga članka VI. od godine 1889., kao što i §. 3. zakonskoga članka V. od god. 1890., odnosno u predmetu uzdržanja količine novačkoga za zajedničku vojsku i bojno pomorstvo, kao što i za domobranstvo ustanovljenoga kontingenta do konca godine 1901.;

21. zakonski članak II. : 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o dozvoli novaka, koji se imadu staviti u godini 1901.;

22. zakonski članak III. : 1901. zajedničkoga ugarsko hrvatskoga državnoga sabora o pokriću troškova cestovnih radnja, koje se imadu odrediti u svrhu, da se u nekojim županijama zemlje prieteća oskudica ublaži i njoj doskoči i

23. zakon od 26. siečnja 1901., kojim se preinačuju neke ustanove zakona od 22. siečnja 1894., o uredjenju šumarsko-tehničke službe kod političke uprave u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Komad IV. godine 1901. izdan i razposlan je dne 16. veljače 1901. te sadržaje pod brojem:

24. dozvolbenu izpravu kr. ugarskoga ministra trgovine od 31. prosinca 1900. broj 92.103. za izgradnju i promet parovozne vicinalne željeznice Ruma-Klenak;

25. naredbu kr. hrv.-slav.-dalmat. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 11. veljače 1901. broj 223., kojom se zaokružuju uži kotari bilježnički sa sjedištem u Pregradi i Krapini;

26. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 2. veljače 1901. broj 90.213. ex 1900; kojem se dozvoljuje novi naziv mjesta Prasice.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Arnold Kürschner prot. trgovac u Pregradi	Kr. sudbeni stol u Varaždinu	Ivan Tuškan kr. sudbeni viećnik	11. ožujka 1901 br. 1230 gr.	Dr. Oskar Lypolt odvjetnik u Varaždinu	Dr. Marko Breyer odvjetnik u Varaždinu	13. travnja 1901	26. travnja 1901
A. Krivošić nepr. tvrdka u Sisku	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Viktor Vragović kr. kot. sudac u Sisku	11. ožujka 1901 br. 761 gr.	Dr. Eugen Laxa odvjetnik u Sisku	Dr. Vladimir Crnadak odvjetnik u Sisku	29. travnja 1901	22. svibnja 1901

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

Prema medjusobom odnošaju vremena i radnje jasno je, da mnogi od razloga, koji uzrokuju suvišno — po današnjem nazrievanju — trošenje vremena, uzrokuju i bezuvjetno nepotrebnu procesualnu djelatnost i obratno. Hoće li se dakle točno ustanoviti, zašto privremeni postupnik u pogledu jednostavnosti ne udovoljuje vladajućim prilikama, valjati će svakako obazreti se i na dugotrajnost judicija, kao god što će se za upodpunjenje razloga dugotrajnosti morati obazirati na komplikovanost postupanja.[235] Izuzevši medjustadijalne i ostale, procesualnom radnjom neizpunjene vremene odsjeke, svaka bez sileće nužde opetovana ili taka prvobitna procesualna djelatnost, bez koje bi se procesualni cilj dao postići, čini postupak po današnjem shvaćanju komplikovanim. To posvjedočuje odmah opća forma postupanja, koja je naskroz pismenost. Zakon doduše hoće da razlikuje izmedju ove i ustmenosti (protokolarnosti), što sa tehničkoga gledišta ima nekoga osnova, nu sa procesualističkoga — jer ovo je njerodavno — pismenost privremenoga postupnika jest ono isto, što i ustmenost t. j. sudačko crpanje stranačkih ubaviesti iz izprava.[236] Istina, da se ove u pismenosti prikazuju kao parbena pismena a u ustmenosti kao sudbeni zapisnici, nu tehnička ta, u ostalom sporedna razlikost ništa ne mienja na njihovom zajedničkom dokumentarnom značaju. Stoji li sada, da je privremeni postupnik, dotično judicialna mu instrukcija naskroz pismena, onda nije teško dokazati, da naskroz grieši protiv postulata suvremene jednostavnosti. Pismenost naime uvjetuje stavljanje ubaviesti na pismo, dakle djelatnost, koja nije bezuvjetno potrebna, jer se i bez nje t. j. ustmenim saobraćajem dade postići ubaviest.[237] Abstrahirav od pismenosti u užem smislu, koja je već po zakonu iznimka, trpi naše sudovanje od pomanjkanja jednostavnosti poglavito kod ustmenosti — protokolarnosti. Uredba ta imade svakako i nešto smiešnoga u sebi. Tu si stoje stranke i sudac lice u lice; stranke

---

[235] Vidi primj. 166.—174. nazočn. pogl. i tekst k istima; vidi i primj. 47.—51. ibid. i tekst k istima.

[236] T. j. iz zapisnika. Cf. *§. 48. pppa.*

[237] Vidi „drugi dio“.

Digitized by Google

sudcu govore; on to sluša, čuje i razumije, ali ne smije da uzme na znanje, dok si sve liepo ne pobilježi. Pri tom si nehotice pomišljamo dvojicu ljudi, koji se sastadoše, da si nešto saobće, nu onda se dosjete, podignu ovisok zid izmedju sebe — tako, da se ne vide ni ne čuju; tada jedan od njih preskoči zid i saobćivanje može da započme, predpostaviv, da se kod preskakivanja nije zbilo nezgode. Neprikladnost se pismenosti za suvremene prilike ne može u ostalom posve shvatiti, ako ju promatramo sa isključivo stranačkoga gledišta, jer vriedi ona i za sudačke saobćaje; kao god što stranka može samo pismeno da sudcu razloži svoje stanovište, tako i ovaj njojzi. Obća, skoro beziznimna forma dekreture jest takodjer pismenost.[238]

Tim načinom u podpunom obsegu shvaćena pismenost jest isto tako obćenita i izdašna zapreka jednostavnoga postupka, kao što je decentralizacija judicija zapreka pospiešnosti. Mnoge i mnoge djelatnosti, kojih istinski procesualne svrhe ne traže, svadjaju se na pismenost. Ali imade u privremenom postupniku i drugih, samostalnih razloga komplikovanosti, medju njima ponajviše specijalne forme. Izgleda, da zakonodavac kod njihovoga postavljanja nije mislio, kako ogromna većina parbenika ne sastoji iz procesu vješti ljudi, jer inače se ne razumije, iz koga razloga polaže toliku vriednost na okolnost, da obstojnost pa i efekat procesualnih djelatnosti samo onda dolaze u obzir, ako je propisni oblik radnje obćuvan. Uslied toga koliko truda i muke, koliko suvišnoga djelanja stranačkoga i sudačkoga za ništa drugoga, van da se udovolji formi; sigurno je pak u tom jedan od glavnih razloga prisilnoga odvjetničkoga zastupstva — uredbe, koja sama sobom nieče bit jednostavnosti.[239] Diljem cieloga judicija, naročito štadija instrukcionalnoga, nalaze se odredbe, kako imaju biti uredjeni stranačko-procesualni akti, a da se nebi previdile ili namjerice kršile, skrbe drugi propisi za točno obdržavanje njihovo; stranka, koja na to ne gleda, koja živi u inače vrlo opravdanom uvjerenju, da su forme radi promicanja, ne možda radi otešćanoga postizavanja procesualnih svrha tude, vara se na svoju štetu.[240]

Formalističan je medjutim privremeni postupnik ne samo u pojedinim djelatnostima, nego i u njihovim skupinama; pojedina judicialna štadija i medjusobni im odnošaj jesu formalizam u velikom.[241] U instrukciji smiješ izvesti historijsku i eventualno jurističu fundaciju te zahtiev, u dokaznom štadiju samo je provedba dokaza pripuštena, na presudbu — abstrahirav

[238] Vidi primj. 232. nazočn. pogl.

[239] Vidi „drugi dio“.

[240] Procesualna forma nije absolutno štetonosna, već u koliko se izmetne u formalizam. Vidi „prvi dio“ III.; pobliže „drugi dio“.

[241] Cf. Menger, str. 317. sqq., „Princip der formalen Ordnung“.

Digitized by Google

od prisege — spada lih izdatba presude.[242] Pojedini čini u instrukciji (tužba, odgovor, protuodgovor itd.), u dokaznom stadiju (pripustna odluka, izbor vještaka, preslušanje ovih poslie a svjedoka prije prisege: o generalijama, posebnim upitcima itd.), u presudbi (koncipovanje rješitbe, prepis, ekspedicija, dostava, eventualno nastup prisege, odredjenje prisežnoga ročišta itd.) moraju teći propisnim redom jedan za drugim, baš kao što dokazni stadij smije slieditі samo poslie instrukcije a presudba samo poslie dokaznoga stadija. Nema u načelu govora, niti da bi se šta ispustilo ili drugim redom ili po gotovu ujedno preduzimalo, a ipak bi konkretnim procesualnim svrhama u pravilu slučajeva izvrstno poslužilo, da se sva judicialna radnja po prirodnoj svojoj suvislosti opravlja ujedno, dočim bi se po kadkada vrlo preporučilo, da se preinači stadijalni ili intrastadijalni red poslovanja ili koje od potonjih ispusti. Dovoljno je upozoriti kod ustmenoprotokolarnoga postupka na „nadopunjenja“: da nije judicium formalističan, nebi im ni traga bilo, koliki je pak broj onih suvišnih radnja, što jih procesualni subjekti moraju da vrše radi iracionalnoga toga formalizma, znano je svakom praktičaru; što se tiče občinstva i onih, koji su upućeni na sudbenu zaštitu, može se tvrditi, da baš strah od silnih forma mnogoga uzdržaje, da ne traži te zaštite.[243]

Nije teško dokazati, da judicium ni pogledom na postulat jeftinoće ne odgovara suvremenim prilikama, i ako se dakako ne može tražiti, da se iskažu čisto samostalni razlozi skupoće. Jer osim okolnosti, da su sudbene pristojbe dosta visoke, svi ostali povodi skupoće izviru iz komplikovanosti judicialnoga rada i dugotrajnosti judicija.[244] Kod ocienjivanja reakcije, što ju vrši s a d a n j a visina sudbenih pristojba na gospodarstveni bit parbenika, valja paziti i na okolnost, da privremeni postupnik toj visini ništa nije doprinjeo.[245] Da pak povrede jednostavnosti redovito poskupljuju iudicium, odnosno postupak, razloženo je na svome mjestu.[246] Kada se posmotri množtvo suvišnoga djelanja, koje iz tih povreda sliedi, kauzalni

---

[242] Da se dobije pojam o formalističnoj ukočenosti judicija po privremenom postupniku, dobro je, da se sravni sa judicijem bagatelnoga procesa. Vidi „prvi dio“ III. i pobliže u „drug. dielu“.

[243] Vidi prediduću primj.

[244] Vidi u nazočn. pogl. tekst k primj. 47.—51.

[245] *Pogl. 24. pppa.* govori o sudbenim troškovima u obće, a u koliko iztiče pojedine vrsti istih (cf. n. pr. *§§. 585., 587.),* nigdje ne spominje „sudbenih pristojba“; rieč „pristojbe“ u *§. 583. pppa.* znači „odvjetnički honorar“. Samo se u *§-u 30. odvj. reda* „pristojbe“ imadu shvatiti kao sudbene, nu odredba ta očito potvrdjuje, da parbeni postupnik kao taki (sudbenih) pristojba ne smatra predmetom svoje razpoložbe, van se ravna prema onom, što nadležno zakonodavstvo ustanovi. Vidi „prvi dio“, III.; pobliže „drugi dio“.

[246] Vidi prediduću primj. 244.

*

Digitized by Google

vez izmedju komplikovanosti i skupoće postaje očitim; griesi proti jednostavnosti osvećuju se na postulatu jeftinoće. Ali i prekomierno trajanje, koje tako nepovoljno karakterizuje judicium privremenoga postupnika, množa parbeni trošak bez potrebe. Svaka odgoda ročišta, svaka rokovnica, svaki suvišni quaestio incidens, svaki incidentni pravni liek, svaka intrajudicialna povrata, svako nadopunjenje kao i malone sva ina rastezala uzrokuju izdataka, koji su isto tako malo u principu procesualnom osnovani, kao i rastezala sama.[247] U drugu ruku valja misliti, da dužina judicija još jednim, prem neizravnim načinom doprinaša skupoći sudovanja. Čim duže naime teče parba, tim kašnje će u pravu se nalazeći parbenik doći do nespriečenoga užitka onih probitaka, koje mu u normalnim okolnostima pruža uparničeno pravo. Parbeni troškovi i kamati jedva su ikada podpuni ekvivalent spriečenoga užitka i ograničene raspoložbe.[248] U svim onim parnicama dakle, gdje je predmet postupka imovinsko-pravni interes — a takih je ogromna većina — slabi dugotrajni judicium gospodarstveni položaj baš one stranke, koja treba sudbene zaštite, uslied čega onda postaje i manje sposobna, da snaša parbeni trošak t. j. uslied čega parbenje za nju postaje skupo.

Prema tome razlaganju ne može biti sumnje, da je judicium privremenoga postupnika za današnje prilike i dugotrajan i komplikovan i skup. Ali za konačnu ocjenu nije to dovoljno, jer judicium u uredbi civilnoga procesa nije ni sâm, ni jedino mjerodavan, dapače je njegovo značenje u pravilu slučajeva sekundarne naravi.[249] Odatle nastaje nužda, da se ispita u savezu sa ostalim elementima civilnoga procesa, koji ga upodpunjuju, dotično koji u njemu imaju svoje predpostave, dakle u savezu sa molbenim postupkom i sa ovrhom.

Ne gledeći na intrajudicialne pravne liekove i povrate, u koliko prieče normalni razvoj judicija samoga, molbeni sustav privremenoga postupnika sa gledišta pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće još manje odgovara zahtievima vremena, nego judicium. Već izobilje pravnih liekova[250] djeluje

[247] Vidi „drugi dio“.

[248] Vidi pobliže „drugi dio“.

[249] Sa gledišta praktičkoga naime, sa procesualističko-tehničkoga dakako ne (vidi „prvi dio“, III., primj. 16. pri koncu); judicium stvara samo formalne podloge zaštite, ali štićenje pruža ovrha. Iznimice t. j. u parbama, gdje se ide za prejudicialnom ili konstitutivnom presudom, jest judicium i sa gledišta praktičkoga obstojao sam po sebi. Pobliže vidi „drugi dio“.

[250] Ovdje jasnoće radi lučim pravne liekove od povrata, kao što sam to činio i dosada (vidi u nazočn. pogl. tekst k prlmj. 208.—213.) O suvislosti objuh uredaba vidi „drugi dio“. — Wenzel, str. 227. sqq. pun je hvale za naš molbeni sustav, što si tumačim time, da je mnogostrani taj pravnik svuda tražio paralele izmedju staroga ugar. hrv. i privremenoga postupnika. (Vidi u nazočn. pogl. primj. 133.) Da je pri tom naići morao na prava čudovišta u domaćem nam postupniku, razloženo je na svome

Digitized by Google

štetno. Priziv (previd), utok („previdni" utok), žaoba ništovna izgledaju, kao da svaki ima svoje, samo njemu svojstvene predpostave i efekte, a ipak se u nekim bitnim točkama podudaraju. Tako se svi ti pravni liekovi mogu ulagati i radi ništetnosti (žaoba ništovna naravno isključivo)[251] i kod svakoga mogu nastati učinci žaobe ništovne.[252] Uslied toga je potonja kao zaseban pravni liek suvišna i to tim prije, što viši sudac, makar i povodom drugoga koga pravnoga lieka dozna za ništetnost, mora da ju uredа radi na oko uzme i eventualno „smakne".[253] Suvišan je nadalje priziv kraj utoka, jer pošto je ishodište jednome i drugome — abstrahirav od takodjer zajedničke im napadajne osnove ništetnosti[254] — nepravednost,[255] to nebi svrhe procesa ni najmanje trpile, da imademo samo priziv ili samo utok. Istina, da efekti priziva idu dalje, nego kod utoka, ali zato jedino ne bijaše nuždna bifurkacija inače jedinstveno zamišljenoga pravnoga lieka, pošto su se ovi dali obezbiediti i u okviru jednoga jedinoga. Ovako ali, kao što jest, imademo tri zvučna naziva za jedan jedini pravni liek, što

mjestu (a razlaže to i Wenzel, str. 228. u kratko). — Cf. u nazočn. pogl. primj. 58. pa i Dr. Bogoslav Šulek, Hrvatski ustav ili konstitucija, str. 179.—182, koji ipak u tom dielu svoje inače koristne radnje nije niti odveć povjerljiv, niti pokazuje dovoljnoga strukovnoga shvaćanja, nego piše onako „po domaći". Za znanstveni studij jedva bi mogao služiti, radi čega se ne mogoh (vidi primj. 58. nazočn. pogl.) na njega ni pozvati kraj Herczegha.

[251] Cf. *§§. 330., 332., 335., pppa.*; glede utoka „izvanrednoga previdnoga" izrečeno je to jasno u *§-u 318. pppa.*, glede „previdnoga" utoka i onoga proti prvomolbenim odlukama mora se tim prije dopustiti, što zakon sâm ne razlikuje izmedju mogućih osnova napadanja, dakle je morao misliti i na ništetnost i na nepravednost.

[252] Stoga se čovjek ne može diviti, kada Wenzel, str. 229. kaže: „Látjuk tehát, . . . hogy köztük (sc. a jogorvoslatok közt) nagy különbség is van, mennyiben t. i. különböző viszonyok közt és különböző czélra használtatnak". U ostalom vidi i sliedeću primj. 253.

[253] Cf. *§. 343. pppa.*

[254] Vidi primj. 251. nazočn. pogl.

[255] „Nepravda" je zakoniti terminus (§. 318. pppa.) a „nepravednost" u nauci civilnoga procesa ima sasvim opredieljeni smisao te označuje neizpravnu supsumciju činjenica pod pravna pravila. (Cf. n. pr. Wetzell, str. 664. Schuster, Die Civilprocessordnung etc., str. 623.) Uslied toga i u civilno-procesualnoj reformi „nepravednost" odnosno „pravednost" imaju stalno znamenovanje, obilježujući netom iztaknuti odnošaj izmedju sudca i ius strictum. Istina, da se — naročito u pravnoj filozofiji — rabe i za oznaku analognoga odnošaja izmedju sudca i aequitas, ali to nije razlog, da se ignorira domaća zakonska terminologija, kao što to čine Spevec i Popović (vidi primj. 105. nazočn. pogl.) Toga sam radi (u predspomenutoj primjetbi) morao prepustiti Spevcu odgovornost za njegovu „pravednost".

Digitized by Google

procesu nevješstoga parbenoga dovadja u nepriliku.[256] Prema tome je i uredba „spojenih pravnih liekova“ sa gledišta jednostavnosti pogrieška te dapače i onda suvišna, kada je proti kojoj rješitbi „pridržan“ pravni liek.[257] Uvaži li se nadalje, da je za spoznavanje ništetnosti dovoljno jednokratno preizpitanje niżesudnoga postupka, suvišnima se čine „izvanredni“ previd kao i „izvanredni previdni“ utok, u koliko su upravljeni proti ništetnostima prvoga postupka, a da ni ne spominjem ništovne žaobe proti duae sententiae conformes.[258] Vrlo je suvišna i neograničena pripustivost redovitih pravnih liekova proti kontumacijalnim i submisivnim osudama,[259] budući se u prvom slučaju običnim prigovorom ista svrha dade postići uz veliku prištedu rada, vremena i novca, a u drugom najelementarnije zasade logike stranačko-pravni liek, barem radi nepravednosti, isključuju. Veliko i neiscrpivo vrelo zavlačenja, komplikacija i troška leži u beziznimnoj devolutivnosti pravnih liekova; to u savezu sa onom uredbom privremenoga postupnika, po kojoj viši sudac ne može da dodje u neposredni doticaj sa strankama, jest dostatno samo po sebi, da molbeni postupak učini za današnje potrebe isto onako nepriličan, kao što je i judicij. Da su rokovi za ulaganje pravnih liekova (14 dana)[260] kud i kamo dugački, i tim duži, što se na izvedbu (tegoba) istih ne polaže nikaka vriednost;[261] da je produživost tih rokova dakle procesualna raskoš baš kao i dozvoljivost „protuizvedenja“;[262] da pismenost kod ulaganja pravnih liekova[263] sigurno nije izliev sileće potrebe itd., jest odveć jasno, a da se potanje izvadja.

---

[256] Opet jedan od razloga, koji bez nužde množa odvjetničku intervenciju ili taku sudačku djelatnost, koja nema druge svrhe, van da uzdrži procesualnu formu à tout prix netaknutom. Cf. n. pr. §. 4. al. 2. pri koncu i nužda poučbene djelatnosti sudca u slučaju, da se pravni liekovi u zapisnik daju. *§§. 309., 322. pppa.* itd.

[257] Cf. *§. 341. pppa.* i *§. 319. pppa.*

[258] Vidi „drugi dio“.

[259] Vidi prediduću primjetbu

[260] Cf. *§§. 309., 317., 318.; 321., 333.; 340.; 336., 347. pppa.* Koliki bi rok bio neobhodno nuždan, vidi „drugi“ dio; sravni i „prvi“ dio“, III.

[261] Cf. *§§. 325.* pri koncu i *333. pppa.*

[262] Ako tegobe kao take nisu nuždne, onda je iracionalno, da se za njihovo podnašanje daje posebni rok od 14 dana, pa ma samo i kod pismenosti; cf. *§. 325. pppa.* -- Što se tiče „protuizvedenja“: — cf. *§§. 336., 347. pppa.* — *(§§. 255., 260., 263. obć. sudb. reda* i *§§. 334., 340., 343. zap. galic. sudb. reda.* Ullmann, str. 354. II.), koja su suvišnim načinom i ako s ograničenjem preuzeta iz postupnika jozefinskih, to nisu ni u ovima imala druge svrhe, van da se apelantov itd. protivnik brani od apelacije, previda itd. te „nastoji dokazati izpravnost i zakonitost napadnute osude“. Cf. Canstein, Lehrb. II. sv. str. 206. (3.).

[263] Cf. *§§. 309., 322. pppa.* itd., pošto ipak za golu prijavu nije nuždan nikaki apparatus, najmanje onaki, kaki iziskuje pismenost.

Digitized by Google

Promotri li se molbeni taj sustav u odnošaju naprema judiciju privremenoga postupnika, to dobivamo kao zajednički im učinak novih zavlačenja, novih zapletaja i novih izdataka. U jednu ruku svaki pa i najneznatniji judicialni dekret jest noli me tangere[264] za nižega sudca, u drugu ruku može viši sudac da poništi svaki dekret, dapače i njemu predhodivši postupak,[265] može da odredi „nadopunjenje" instrukcije, pri čem ne smije da izreče osude, van mora to da prepusti nižem sudcu, jer inače gube stranke jednu instanciju![266] Medjutim sve da ni nije devolvirana moć viših sudova tako obsežna i daleko sižuća, dovoljna bi bila iracionalna molbena tehnika u savezu sa tehnikom judicialnom, da tok postupka osjetljivo produži uz istodobno daljnje komplikovanje i poskupljenje. Tim se dakako ne veli, da molbenost nije u skladu sa judicijem, jer skladnosti ima i suviše. Ako su već tvorci privremenoga postupnika kanili dosliedno provesti svoje osnovne ideje, nije baš nuždno bilo, da se u molbenosti usavrše i dobra i zločesta im očitovanja: ova potonja mogoše izostati bez uštrba za ostvarivost civilno-procesualnoga principa. Primjetba ova ipak vriedi u cielom opsegu samo sa gledišta današnje uporabivosti privremenoga postupnika.

O povratnom sustavu te o njegovoj reakciji na predidući postupak nemamo mnogo reći. Abstrahira li se od bezrazložno prostrane pripustivosti povrata radi promašenoga roka ili ročišta,[267] dalo bi se onoj radi krivnjom odvjetnika izgubljene parnice možda prigovoriti, da u ustmenom postupku načelno nije umjestna.[268] Inače povrate nisu devolutivne, kadgodj dapače revolutivne[269] a povratni i meritorni proces načelno teku zajedno, dakle sve svojstva, kojih se pomanjkanje toli štetno osjeća kod molbenosti.

[264] Jednostavnih procesualno-ravnateljskih odredaba" (vidi o istima pobliže „drugi dio") ne poznaje privremeni postupnik.

[265] Posliedica žaobe ništovne, koje su efekti svojstveni svim pravnim liekovim liekovima privrem. postupnika: vidi primj. 252. i 253. nazočn. pogl.

[266] Cf. *§§. 342., 343.;* kadkada i po *§-u 330. pppa.* može doći do toga. Juristička dosliednost, koja u tom leži, rado bi oprostili: stranke bi sa zadovoljstvom poklonile „instanciju", samo da prije dodju postupku na kraj. Vidi „drugi dio".

[267] Vidi u nazočn. pogl. tekst iza primj. 211. Wagner l. c. str. 193. vidi u povratama današnjega našeg postupka „rak-ranu, jer se ta institucija često zlorabi u svrhu zavlačenja postupka". Pisac si protuslovi, jer ako zlo dolazi od zloporabe, onda to nije rak-rana postupka, van provedbe: ne zlorabimo, pa nema ni „rak-rane". Wagner u ostalom misli ovdje samo na povrate radi promašenih rokova ili ročišta, jer ostale dvije ne bi se ni dale zlorabiti „u svrhu zavlačenja postupka" po njegovom. Vidi o tom primj. 211. nazočn. pogl. i tekst iza sliedeće primj. 269.

[268] Jer odvjetničko zastupstvo nije nuždno a i kada iznimice jest (cf. *§. 30. pppa*), do gubitka parnice krivnjom odvjetnika, kako ju precizira *§. 360. pppa.*, jedva će doći, jer je i sudac tude. Cf. *§. 46. pppa.*

[269] Cf. *§. 370. pppa.*

Digitized by Google

Može se tvrditi, da bi privremeni postupnik svoju životnu snagu nešto duže pridržao, kada bi molbeni mu sustav bio zasnovan poput povratnoga, pa ma baš ovaj potonji preuzeo sve glavne neprimjerenosti sustava molbenoga. Vez naime izmedju povratnoga i glavnoga postupka jest bitno slabiji, nego onaj izmedju molbenosti i predidućega postupka, uslied čega se ni štetna reakcija povratà ne osjeća onom intenzivnošću, kojom molbena reakcija.

Ovrsi, koja je po privremenom postupniku jedva manje bila decentralizovana, nego judicij, ne može se to više prigovoriti, iza kako je zakonodavstvo dobro smišljenom reformom osjetljivije nedostatke odstranilo.[270] Zato svejedno ovršni postupak ima još dovoljno razloga u sebi, da konačno postignuće procesualnih svrha zategne, komplikuje i poskupi: medjutim valja istaknuti, da su razlozi ti stranom osnovani u judiciju i molbenom postupku. Ovrha privremenoga postupnika sastoji se naime iz dva pojmovno različna elementa: iz dozvole i provedbe.[271] Da dozvola u ovakom savezu t. j. kao sastavina ovrhe nije na svome mjestu, sliedi iz okolnosti, što bitno suvisi sa pravomoćjem presude, dakle sa predpostavom, koja je samo pitanje vremena. S toga je posebni stadij dozvole u ovršnom postupku suvišan te nelogičan i onda, kada bi se želila ovrha prije proteka toga vremena, po gotovu pak za pravilo slučajeva t. j. kada se ovrha iza pravomoćnosti želi.[272] Drugi razlog, koji naročito današnjem postulatu pospješnosti ne odgovara, jest pomanjkanje energije u provedbi. Pojmovno je sudac i organ ovrhe, ali obavljanje ovršnih (provedbenih dakako) agenda može povjeriti podredjenom (pisarničkom ili podvorničkom) osoblju.[273] Posliedica je, da se jedno te isto poslovanje ne vrši jedinstveno, da se volja podredjenoga organa u kritičkim situacijama ne smije smjesta očitovati, jer pravno ne postoji, a volja sudca ne, jer si je orudje neposrednoga očitovanja oduzeo. Dok se pak sastanu volja i orudje, proteče vremena, ište se posebnih

[270] Jesu to obe ovršne novele (zakon od 17. prosinca 1876. o preinaci njekojih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršne dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine — br. 1. kom. I. zb. od god. 1877. i zakon od 13. siečnja 1883. o stegah ovršnoga prava kod ovrha radi novčanih tražbina — br. 24. kom. VI. zb. od g. 1883.); sa gledišta obće-reformatornoga dolazi dakako samo novela od g. 1876. u obzir. Pobliže: „drugi dio".

[271] Cf. *§. 439. pppa.* te *§. 67. gradj. sudovnika.* Terminologija dozvole nije stalna; §. 439. pppa. in rubro govori o „izvršivanju", u tekstu (al. 2.) o „preduzimanju" i „izvršivanju"; §. 66. al. 2. gradj. sudovn. govori o „obavljanju".

[272] Vidi o tom predmetu potanje u „drugom dielu".

[273] *§§. 452., 473. pppa.* govori o „kojoj osobi sudbenoj", slično *§. 527.* i drugi pppa.; kod ovršne dražbe nekretnosti mora biti sudac u užem smislu i to referenat (dotično i koreferenat) glavom. Cf. *§. 188. car. pat. od 3. svibnja 1853.* (posl. red etc.)

Digitized by Google

djelatnosti i izdataka, što sve nebi bilo nuždno, kada bi ovršni organ imao dosta vlasti i moći. Ako se najposlie istakne, da radi pomanjkanja potonjih dvajuh elemenata nastaju neke — po sebi suvišne — incidencije,[274] prikazana je nepriličnost ovršnog postupka u velikim potezima.

III.

A) 1. Posmotri li se provedba, dotično neprovedivost privremenoga postupnika u savezu sa neprimjerenošću njegova normativa za suvremene prilike, to se reforma ukazuje neizbježivom: dvojba o njezinoj potrebitosti jest isključena. Ispomaganje kojekakim palijativima nebi ničemu vodilo, jer nedostatci nisu take naravi, da bi se dali odstraniti, a da se ne takne u bit same civilno-procesualne uredbe: oni su sa bitom ove srasli, te se predstavljaju kao simptomi njezina propadanja. Istina, da isto tako velikim, valjda još većim dielom izvana ležeće prilike uzrokuju preživjelost, ali zaključivati, da bi se zlu doskočilo, ako se izvanjski ti elementi podvrgnu reformi, bilo bi neosnovano, jer su to faktori velikoga socijalnoga poredka a kao taki ne podleže uticaju civilno-procesualnoga principa i njegovih metamorfoza, nego nasuprot oni stvaraju, mienjaju i ruše civilne procese, bilo izravno, bilo sredstvom specijalnih socijalnih tvorba, kao što je prije svega država. Ni glede tih nedostataka ne preostaje dakle druge, van opet preustrojiti proces t. j. prilagoditi ga vladajućim odnošajima.

Nuždna je dakle reforma korjenita, iz osnova. Nu to vriedi samo obzirom na sadržaj pojma civilnoga procesa, odnosno privremenoga postupnika, što se pak tiče opsega njegova, to ne valja zaboraviti, da je u nekim ograncima već reformiran prema strujama novih vremena.[1] Iz obzira kodifikacione politike moglo bi se dakako preporučiti, da se onda, kada se glavna vrst postupka preustraja, reviziji podvrgnu i ostale, manje vrsti, prem ove možda već ostvaruju reformacionu ideju, te svima zajedno dade jedan te isti legislativni izražaj. Reformaciona politika ne smatra to kao conditio sine qua non. Može jedna te ista legislativna ideja biti podieljena u više legislativnih tvorba: jedinstvenosti zakonodavnoga principa škodi to isto tako malo, kao i jedinstvenosti uredbe, koja ga ima da oživotvoruje.[2]

[274] Cf. n. pr. *§. 534. pppa.*; kada bi izaslanik suda bio samostalan, ne bi tek morao poduke tražiti u suda i time provedbu zavlačiti. Sasvim analogne neprilike nastaju iz *§-a 533. pppa.*

[1] Postupak mjestnosudni, bagatelni, ovršna novela od 17. prosinca 1876., postupak u slučajevih smetanoga posjeda i ostali sumarni postupnici većinom, koji su od predspomenutih stariji, ali noviji od pppa.; neki pokušaj pospješenja nalazi se i u postupku pred trgovačko-mjenbenim sudovima (zak. od 3. listopada 1876., br. 86., kom. 32., zborn.), §§. 10., 11. O svemu potanje u „drugom dielu".

[2] Jedinstvenost reforme i jedinstvenost kodifikacije vrlo su različni pojmovi; zamišljene objektivno, ne ovise jedna od druge te može pravosudno-

Digitized by Google

2. Ako reforme treba, kojim smierom da podje? — Odgovor se daje iz predidućih promatranja, iz kojih se je ispostavilo, da privremenom postupniku kao zakonodavnom opusu u glavnom nema prigovora, već da neuspjesi potiču ili od manjkave provedbe ili od promienjenih izvanjskih prilika, dotično iz oba ta izvora zajedno. Ispostavilo se je osim toga, da su provedbeni nedostatci u cielosti (ne u pojedinostima) nepopravljivi, te kada bi se i popravili, da postupak nebi postao shodnim za sadanje potrebe. Causa efficiens za potrebitost reforme jest dakle promjena izvanjskih prilika. Pošto ove upućuju na što veću štednju vremena, radnje i gospodarstvenih dobara, to dosliednim načinom i reforma može po bitnosti da ide samo za pospiešnošću, jednostavnošću i jeftinoćom. Taj zaključak, u cielosti ispravan, treba nekih ograničenja.

Prem naime nema sumnje, da se postulati pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće postupanja n a m i ć u iz vana, to ipak ne stoji, da bi im se imalo udovoljiti u podpunom opsegu. Civilni proces jest uredba sui generis te imade i mora imati svoju vlastitu, samo njemu sopstvenu svrhu. Ova potonja učestvuje na općim socijalnim i specijalnim državnim svrhama, ali odatle ne sliedi, da bi se sa istima identifikovala: u protivnom slučaju izgubila bi svoju samostalnost te se nebi dalo ni govoriti o civilnom procesu kao zasebnoj uredbi. Uslied toga smije reforma samo u toliko poći pravcem pospiešnosti, jednostavnossi i jeftinoće, u koliko se postizavanje civilno-procesualne svrhe nebi priečilo ili dapače nemogućim činilo: pozitivno se to dade izraziti tako, da za pospiešnošću, jednostavnosti i jeftinoćom valja ići, kada godj to doprinaša ostvarenju civilno-procesualne svrhe. Pri tom nema pogibelji, da reformirani proces zaostane za duhom vremena te dospije u opreku sa općim kulturnim nastojanjem. Jer kada civilno-procesualna svrha učestvuje na velikoj svrsi ljudskoga, odnosno društveno-državnoga bivstva, to se s njom zajedno obnavlja i preporadja pak ako se reformator na ovu osvrće, to će i civilno-procesualna uredba moći da ostane na visini svoje dobe.

Mjerilo pospiešenja, pojednostavljenja i pojeftinjenja jest dakle civilno-procesualna svrha t. j. sudačko štićenje konkretnih privatno-pravnih interesa. Taka je zaštita moguća samo, ako sudac upozna činjenice, koje su konkretizovale uparničeni učin te ako upozna smier i opseg tražene zaštite:

politički u obzir doći svaka za se i samostalno. Vidi „prvi dio“, I. primj. 9. Glede pitanja, na šta sve treba misliti, ako se suvisla pravna područja žele ujedno kodifikovati, cf. M o h l, Staatsrecht etc., II. sv. str. 462.—472. passim. B l u n t s c h l i, Loi (u B l o c k o v o m Dictionnaire gén. d. l. pol.), I. sv. str. 219.—227., naročito str. 223, 224 („Codification. Législation spéciale.“) E. G l a s s o n u „La grande Encyclopédie“, sv. XI. str. 812.—816., jezgrovit historijski i komparativni pregled. F. C. v o n S a v i g n y, Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. (Neudruck nach der III. Aufl.) str. 80.

Digitized by Google

bez toga nebi mogao ustanoviti, dali objektivno privatno pravo nabačeni interes smatra pravnim, nebi dakle ni znao, dali da traženu zaštitu pruži ili uskrati. Ali nije dovoljno, da spoznaje u opće bude, nego mora ona biti temeljita. Svaku pojedinu činjenicu, iz koje se sastoji konkretizujući učin, svaki medju njima opstojeći ili samo mogući odnošaj valja točno utvrditi te shvatiti: zadaća dakle, koja traži vremena, truda pa i troška.[3] Svaki put, istina, neće biti osobite dangube, muke ni trošnje, ali neki minimum od svega troga traži se uviek. Temeljitost sudačke kognicije tvori dakle prvo ograničenje, preko koga reformator ne smije ići ni sa pospiešenjem, ni pojednostavljenjem, ni pojeftinjenjem.

Po tom zaključku izgleda, kao da bi postulat temeljitosti bio nekom općenitom stegom reformatornoga nastojanja, doćim po svojoj naravi spada jedino u judicij a i ovdje samo u onoj skupini djelatnosti, koju označujemo sudačkom kognicijom, sačinjava jedan od elemenata.[4] Zaroni li se ipak u bit civilnoga procesa te u njegov odnošaj naprema privatno-pravnom poredku, to proizlazi, da nema procesualnoga principa, koji bi svojim učincima tako duboko i tako daleko sizao, kao što siže upravo temeljitost sudačke kognicije. Ponajprije jest ona tehničkim ravnalom cielokupnoga judicija, sa jedinom iznimkom sudjenja u najužem smislu. Instrukcija i dokazivanje moraju biti temeljiti, dakle i djelatnost instrukcionalna i dokazna, bez razlike, ko ju vrši: dali sudac, stranke, zastupnici, dokazne osobe itd. U protivnom slučaju nema sudac iscrpivoga, sa konkretizujućim učinom podudarajućega se faktičnoga substrata, uslied čega i vrhovnom postulatu sudjenja u užem smislu t. j. pravednosti.[5] može samo formalno da udovolji. Pravednosti je naime udovoljeno, ako se konkretizujući učin onaki, kaki se je ispostavio kognicijom, bila ova temeljita ili površna, ispravno supsumira pod odgovarajuće pravno pravilo; njezinoga bita ne mienja, ako baš i oba elementa, koje spaja t. j. konkretizujući učin i pravno pravilo, trpe na nedostatcima, jer se bit pravednosti ni ne sastoji iz spojitbenih elemenata, nego u ispravnosti spojitbenoga odnošaja. Bez temeljite kognicije može se doduše doći do formalno-pravedne osude, do materijalno-pravedne samo slučajno, a pošto samo ova potonja zajamčuje traženu zaštitu, to postulat temeljitosti u istinu vlada cielim judicijem, bilo iz-

[3] Nije osnovano, kao što se redovito čini, da se temeljitost posmatra izključivo u savezu sa postulatom pospiešnosti, jer može si sudac uzeti za kogniciju deset godina pa je neće provesti, ako ne bude radio i on i stranke i ako ove ne budu davale troška, što jih radnja uzrokuje. Savez izmedju vremena, radnje i troška jest nerazlučiv (vidi prediduće pogl. II. tekst i primj. 166.—177.) te samo iznimice dolaze napose u obzir. (Vidi u nazočn. pogl. tekst i primj. 45, 46.)

[4] Vidi „drugi dio".

[5] Vidi u preidućem pogl. primj. 255. te u nazočnom pogl. primj. 12.

Digitized by Google

ravno, kao što je u instrukciji i dokazivanju, bilo neizravno, kao što je u presudbi.

Obzirom na unutarnji vez, u kom stoji judicij sa molbenim sustavom, osjeća se reakcija judicija intenzivno i na molbenost.[6] Ako je naime prvobitna judicialna kognicija provedena temeljito, to će i nužda molbenog postupka prestati u svim onim slučajevima, gdje bi inače bila uzrokovana kognicionalnim manama ili materijalnom nepravednošću presude, te će se ograničiti sasvim prirodno na slučajeve formalno nepravednih rješitaba i izvankognicionalnih nedostataka. Predpostavi li se ipak, da je pravni liek pripustiv i u prvo-spomenutim slučajevima, mora molbeni postupak ispasti i pospješnije i jednostavnije i jeftinije, budući se molbeni sudac iz temeljitoga parbenoga materijala prvobitne kognicije smjesta razabere, niti treba popunjenja, dotično novoga judicija

Najposlie nije teško dokazati, da ovrha bez temeljite judicialne kognicije isto tako malo služi istinskim svrhama civilnoga procesa kao i s a m o formalno-pravedna presuda.[7] Ovrha ima da oživotvori presudu; ovrha pruža zaštitu neposredno. presuda tvori joj podlogu. Ako je dakle osuda plod površne kognicije pa kao taka ne dopitava o n e zaštite, koju je tražio implorant, onda ni ovrha ne može šta drugoga da pruži. Netemeljitost kognicije jest razlog, da se n. pr. ovršna plienitba provadja na stvarima X-a, prem bi po naravi parbenoga objekta bila moguća samo na stvarima Y-a.

Iza okončane parnice t. j. poslie formalnoga pravomoćja presude posliedci netemeljite kognicije nipošto ne prestaju, jer se svaka taka površnost osvećuje na materijalnom pravomoćju.[8] Ne pruža li netemeljita kognicija jamstva za istovjetnost predmeta litis kontestacije i judikatne obligacije, onda je i exceptio rei judicatae ili isključena, ili u slučaju pripustivosti nevjerovatnim načinom ispremieša sve one pravne odnošaje, koji s njom suvise. Da pak radi pomanjkanja rečenoga identiteta problematičnim postaje i drugi glavni efekat rei iudicatae t. j. ovršivost presude, iskazano je malo prije.[9] Nu tim nisu iscrpani pogubni učinci netemeljite kognicije nakon dogotovljene parnice, jer u njoj je ponajviše izvor povrata u prijašnje stanje ob noviter reperta i radi krivnjom odvjetnika izgubljene parnice a nemanje netemeljitost uzrokuje i „remonstrativne“ žaobe ništovne.[10] Tim načinom površno sudovanje malo po malo porine ciele konkretni privatno-pravni poredak na osnove nestalne te ga dovodi u opreku sa objektivnim pravom. Pučanstvo se počimlje ćutiti nesigurnim, jer niti dobiva

[6] Vidi sliedeću primj. 12.
[7] Vidi sliedeću primj. 12.
[8] Vidi sliedeću primj. 12.
[9] Vidi tekst k predidućoj primj. 7.
[10] Vidi primj. 12. nazočn. pogl.

Digitized by Google

one zaštite, koju je tražilo i po objektivnom pravu tražiti moglo, niti, ako ju već ishodi, smije računati na trajnost postignutoga uspjeha, budući mu se lahko ospori i oduzme novim kakim netemeljitim sudovanjem. Uzdrži li se napokon tako stanje neko vrieme, gubi se povjerenje u opstojeći civilni proces a kamo to vodi, ne treba ponovo razlagati.[11]

3. Ističući odlučno znamenovanje temeljite, odnosno netemeljite kognicije, ne mislim poricati velikoga domašaja p r a v e d n o s t i presudjivanja ni na judicij, ni na sustav molbeni, ni na ovrhu, ni na konkretni privatnopravni poredak iza parnice; o značenju jednoga i drugoga postulata ne mislim ja na ovome mjestu iscrpivo raspravljati, van u koliko se ukazuju ograničenjem onoga reformatornoga pravca, koji se očituje u pospiešenju, pojednostavljenju i pojeftinjenju postupka.[12] Sa toga gledišta se uticaj pravednosti u istinu prikazuje neprispodobivo slabijim, nego li uticaj temeljitosti. Ova potonja ima sve svoje bitne preduvjete u procesu, dočim najjača jamstva pravednoga sudovanja t. j. sudačku spremu, donaša sudac sa sobom. Prije, nego se je tražila njegova zaštita, poznavao je on pravne norme i umjeo logički misliti.[13] Istina, primiena znanja toga i umjeca moguća je tek u parnici, ali mehanizam primiene jest istovietan sa mehanizmom kognicije. Ova doduše ide i dalje, u toliko naime, što se sudac osim razumom mora služiti i maštom, nu odatle sliedi samo, da je kognicionalni mehanizam opsežniji od mehanizma sudjenja, ali ne, da bi u funkcioniranju r a z u m a bilo razlike. U istinu se psihologija i logika sudjenja u svim bitnim točkama podudara sa psihologijom i logikom kognicije, u koliko se potonja ne pomaže fantazijom.[14] Sa gledišta psihološkoga kod kognicije i sudjenja opažamo jedno te isto t. j. onu aperceptivno-analitičku funkciju, kojom se postizava shvaćanje istovietnosti i razlikosti iskustvenih sadržina.[15] Vodio sudac kogniciju ili stvarao presudu, njegov

[11] Vidi u predidućem pogl. (II.) tekst k primj. 165.

[12] Po razdiobi nazočnoga iztraživanja (vidi „prvi dio“, pogl. I., pri koncu) konstruktivni detail spada u „drugi dio“.

[13] Vidi „treći dio“.

[14] Bez ove sudac nebi bio dosta puta u stanju, da si stvori jasnu duševnu sliku procesualnoga historika ili pojedinih mu sastavina. U ostalom izmedju funkcije mašte i razuma nema specifičke razlike. Cf. W u n d t, str. 315.: „Phantasie- und Verstandesthätigkeit sind nach allem dem nich spezifisch verschiedene, sondern zusammengehörige, in ihrer Entstehung und in ihren Aeusserungen gar nicht zu trennende Funkzionen, die in letzter Instanz auf die nämlichen Grundfunkzionen der apperceptiven Synthese und Analyse zurückführen“; o bitu mašte i b i d. str. 310.—312.

[15] A i ostalih, iz ovih nastajućih logičkih odnošaja. Cf. W u n d t, str. 312.—314. Cf. A l e x a n d r e B a i n, Logique déductive et inductive, (trad. de l'anglais par Gabriel Compayre), I. sv., str. 1.—19. („Données psychologiques de la logique“).

Digitized by Google

duh djeluje uviek tim načinom, na čemu ništa ne mienja, što su elementi kognicione analize ili samo fakta, ili samo pravne norme, ili jedno i drugo ujedno, dočim je kod presudne analize uviek ovo potonje slučaj;[16] anali-

[16] Psihički elementi kod presudne analize jesu pravne norme i učin, budući (cf. Schmidt, str. 507. i sl.) „gerichtliche Entscheidungen haben sämmtlich die Eigenschaft gemein, durch Anwendung des Rechtssatzes auf den rechtsbedürftigen Thatbestand eine bindende Norm, Bestimmung, für die Betheiligten zu schaffen". I ako će se sada u učinu dosta puta naći i pravnih sastavina, to isti u odnošaju naprema primieniti se imajućoj pravnoj normi tvori u cielosti samo faktički učin, jer kada bi bio čisti pravni, bio bi pravna norma te bi se dakle presudbena analiza sastojala u tom, da sudac pravne norme primienjuje opet na pravne norme t. j. da in abstracto riešava pravna pitanja, a to je proti bitu civilnoga procesa. (Vidi „prvi dio", I., tekst iza primj. 7.) I kognicialni psihički elementi mogu da budu pravne norme i faktički učin (n. pr. kada se ustanovljuje završnost svjedoka), ali osim toga mogu oba elementa analize da budu fakta (n. pr. kada se ustanovljuje identitet svjedoka, topografija uparničene nekretnosti ili u parnici de effusis et deiectis pitanje, da li se je stvar prolila — bacila s prvoga sprata ili iz prizemlja) ili pravne norme (n. pr. kada bi se u tekućoj parnici imalo riešiti pitanje, da li exceptio litis pendentis litis ingressum impedit.)

Valja iztaknuti, da se procesualiste sa iznimkom Wetzella i donekle Renauda tako reći ni ne bave psihologijom sudjenja-kognicije te elementarnu tu sudačku funkciju površnim načinom smatraju sa izključivo procesualističkoga gledišta t. j. u koliko se izvanjski u procesu očituje (u obliku dekreture i njezina obrazloženja). Bez sumnje je u tom jedan od glavnih razloga, da je civilni proces kao znanost izgubio prirodni svoj doticaj sa velikim sustavom ljudskoga znanja a civilno-procesualna teorija izrodila se u teoriju bezsadržajnih forma. Uslied toga se je morao i u širem občinstvu izgubiti smisao za civilni proces, premda da ga baš ono i potrebuje najviše. Wetzell, str. 515., sasvim dobro uvidja, da je kognicija jedan od dvajuh elemenata jurisdikcije (drugi je ovršbena vlast) te — sa gledišta psihologije — griešiti samo u tom, što ju smatra „voljom", dočim je ipak „sudjenje". (Vidi tekst i primj. 17. nazočn. pogl.) Inače je njemu jasno, da je kognicija u užem smislu sa stvaranjem presude psihološki jedna te ista funkcija te da sastavine kognicije u užem smislu mogu biti ne samo fakta i pravni propisi, nego izključivo fakta ili propisi, kao god što mu je jasno, da sastavine (procesualnoga) sudjenja mogu biti samo fakta i pravne norme. Cf. Wetzell, str. 523.—528. Renaud, str. 423. sqq. Što se tiče „volje", koju spominje Wetzell, nije ona psihološki, van državno-pravni elemenat. (Vidi pobliže „drugi dio".)

U velikoj se bludnji nalazi glede psihologije procesualne kognicije, odnosno sudjenja, Spevec, Pravna znanost, l. c. str. XVII. On veli: „Za primienu prava treba osobito dvoje: spoznaja činjenica . . . . , zatim drugo: poznavanje pravnih norama. Cesto se navodi još treća funkcija kao veza izmedju onih dvijh, naime supsumcija *spoznatih* činjenica pod pravne norme, što vriede za te činjenice. No pravo uzevši ta treća funkcija nije samostalna za sebe, već je sadržana u prvima: *poznaje* li pravnik slučaj i znade li pravno pravilo, onda mora takodjer znati, da onaj slučaj ide pod ovo pravilo, inače biti će ili poznavanje slučaja ili znanje pravila nepodpuno". O

Digitized by Google

tički princip ostaje isti, i ako predmet shvaćanja može biti različit. Funkcija je svaki put sudjenje u smislu psihološkom.[17]

Sa gledišta logike vriedi slično. Kognicija u užem smislu i sudjenje sastoji se u jednoj te istoj logičkoj operaciji: u mišljenju.[18] Logički oblici kognicije ili sudjenja ne razlikuju se zato, van ostaju jednoč za uviek te za svako logičko mišljenje promatranja, pojmovi, presude i zaključci.[19] U tim formama nadje mjesta svaka logička operacija, bez obzira na to, što će se koji put uporabiti samo na fakta, koji put samo na pravne norme, a koji put na jedno i drugo, jer logika je formalna te prikladna za svaku

---

Spevcu se dakle može reći, da od samih drva ne vidi šume, jer u čem se sastoji spoznaja činjenica i pravnih norma i kako se dolazi do njihove spoznaje, ako ne kognicijom t. j. psihičkim sudjenjem? A zar supsumcija „spoznatih" činjenica pod pravne norme nije opet kognicija t. j. psihičko sudjenje? A zar bi civilni proces bio moguć, kada ne bi bilo supsumpcije i ne bi li se obseg pojma sudca u takoj predpostavi ograničio na pukoga eksekutora?! Spevec ne samo ignorira psihologiju u civilnom procesu, već njemu ni „supsumcija spoznatih činjenica pod pravne norme" t. j. sudjenje „nije samostalno za sebe"!

[17] Wundt, str. 313., 314. Bain, ibid. Pošto se uporaba rieči „sudjenje" ne može obići u shvaćanju civilno-procesualnom, psihološkom i logičkom, to ne preostaje, nego „bene distinguere". U koliko je nuždna distinkcija izmedju sudjenja i kognicije, razloženo je u tekstu i primj. 13.—16. nazočn. pogl. Po tom kognicija u širem smislu obuhvaća kogniciju u užem smislu i sudjenje. Svaki put se, istina, ne označuje, u kom se smislu rabi, ali po savezu, u kom stoji, razabrati će se uviek.

[18] I kognicija (u už. sm.) i sudjenje idu za spoznajom: ona prva za spoznajom učina u odnošaju naprema svom izvanjskom korelatu a sudjenje za spoznajom učina u odnošaju naprema pravnoj normi, u kojoj se korieni zaštitni zahtiev. Dakako, da će se kognicija (u už. sm.) izmedju ostaloga sastojati i iz opažanja (Wahrnehmung), ali (cf. Dr. Friedrich Ueberweg, System der Logik, IV. izd., str. 1.) „die Erkenntniss . . . umfasst sowol die Kenntniss, welche auf der Wahrnehmung (und dem die fremde Wahrnehmung überliefernden Zeugniss) beruht, als die Erkenntniss im engeren Sinne, die durch das Denken gewonnen wird". Po tome je identična i logička operacija kod kognicionalne i presudbene spoznaje t. j. ona je uviek mišljenje. Cf. Ueberweg, str. 67., 68. „Doch ist es gestattet, das Denken in einem weiteren Sinne zu nehmen und darunter die Gesammtheit der auf die Repräsentazion irgend welcher Objektivität in unserem Bewusstsein abzielenden . . . . . Funkzionen zu verstehen; in diesem Falle ist auch das Wahrnehmen selbst bereits als ein Denken zu bezeichnen". Cf. k tome i Moritz Wilhelm Drobisch, Neue Darstellung der Logik, IV. izd. str. XVI., XVII., ali i str. 12. Bain, I. sv. str. 43.—52., koji se donekle protivi tome širokom shvaćanju, medjutim ga na str. 52.—55. neizravno ipak pripušta.

[19] Ueberweg, str. 14. Drobisch, ibid., koji (ne iztičući napose „opažanja", vidi citat u predidućoj primj. 18.), izmedju sudjenja i zaključivanja uvrštuje kao elementarnu formu mišljenja „Folgerung"; na str. 73, 74. trudi se, da izbije neku razliku izmedju „Folgerung" i zaključka.

Digitized by Google

intelektualnu sadržinu.[20] Misaoni materijal, što ga pružaju faktički ili pravni pojmovi, jest sa gledišta logike jednorodan a što će se po koji put zajedno fakta i pravne norme nabaviti, nije u svojoj zajednici nikaki novi logički elemenat. — Isto se tako ne da govoriti o kakoj razlici kognicije i sudjenja obzirom na logičku metodu, koja u kogniciji može biti deduktivna ili induktivna, dotično i jedna i druga, dočim je kod sudjenja moguća samo deduktivna, jer na logičnom značaju zaključivanja metoda ne mienja ništa.[21]

[20] O formalnom značenju logike cf. Ueberweg, str. 1. te §§. 3, 5. Drobisch, §. 5.

[21] U koliko se pravnici u obće zanimaju za logiku u civilnom procesu, čine to mimogredce te bez sustavnoga saveza; ponajviše su logičari kod teorije dokaza a ponešto pri sudjenju. Cf. Schmidt (u prediućoj primj. 19.); Wetzell, str. 527.; Savigny, System des heutigen römischen Rechts, I. sv., §. 5. Stoga se Canstein, Die ration. Grundlagen, str. 30.—42., opravdanim načinom tuži na pomanjkanje logičkoga smisla pak da pravnike popravi i pouči, izpisuje per longum et latum (na citir. mjestu), što logika nauča o dokazu, dočim se slabo osvrće na logiku u civilnom procesu. On nije daleko utekao od onih, na koje se tuži, jer i on se bavi logikom samo sa gledišta dokaza i to sa gledišta, koje u prvom redu nije procesualno. Kada bi ostao bio procesualista pak onda logiku posmotrio jedinstveno, osvjedočio bi se bio, da je dokazivanje kao logička operacija samo jedan dio kognicije kao logičke operacije. Na to su Wetzell i Savigny nadošli, prem se nisu bavili logikom „napose".

Sa logičkom su metodom pravnici još manje na čistu. Cf. n. pr. Martin, Vorlesungen, II. sv. §§. 130., 131., koji se je potanke time bavio pa ipak ostao u neizvjestnosti; izgleda, kao da ni ne zna, o čem raspravlja. Oni nekako naginju dedukciji, a previdjaju, da ova ne dotiče bez indukcije. Cf. o tom Bain, I. sv. str. 27. sqq. Taka se površnost mora tim strože osuditi, što se diljem kognicije u užem smislu prečesto samo indukcijom može doći do spoznaje. Kod sudjenja dakako ima mjesta samo dedukcija, nu to je osnovano u naravi civilno-procesualne presude, budući se (posredovanjem individualnoga konkretnoga učina) izvesti dade samo iz obćenito vriedeće pravne norme, koja je kao taka causa sufficiens za sve moguće učine one vrsti, koja u konkretnoj parnici dolazi. Ali kod kognicije u užem smislu stvar stoji različito, jer ona ima da utvrdi učin. Pomisli li se sada, da se u ovom znade naći čistih faktičkih elemenata (vidi naročito primj. 16. nazočn. pogl.) i da za obstojnost sviju ovih nema naskroz dosižućih zasada (matematičkih aksioma, prirodnih zakona itd. imade vrlo ograničen broj), to je jasno, da će se sudac morati služiti indukcijom. Tako je kod slobodnoga vještačkoga dokaza, jer sudac crpa uvjerenje iz izkaza pojedinih strukovnjaka; on mora iz toga izoliranoga izkaza zaključivati, da bi i svaki drugi izkaz, preduzet sa drugim vještacima, jednako glasio, a ipak zaključak nije dobijen iz obćenite, prokušane zasade. Nasuprot kod formalnoga vještačkoga dokaza sudac dobiva uvjerenje dedukcijom, budući pravna norma odredjuje, da se vještački izkaz, koji ima stanovite procesualno-formalne svojstvenosti, ima smatrati nepogriešivim (n. pr. §. 216. pppa.); pravna norma jest tude obćenito vriedeća zasada. Indukcijom se nadalje u pravilu može na kraj izići kod informativnoga (ne dokaznoga; cf. n. pr. §. 49. bagat. postupka naprema §§. 46., 47.) očevida, kod sravnjivanja rukopisa te u obće u svim onim mnogobrojnim

Digitized by Google

Posmotri li se kognicija kao funkcija razuma,[22] može se dakle tvrditi, da sudac, kada vodi kogniciju, stvara ujedno osudu i obratno: da stvarajući osudu čini kogniciju. Psihološko-logički jesu kognicija i sudjenje jedno te isto, jedna funkcija — operacija. Uzmem li to u savezu sa gore dobivenim posliedkom, da je sudac naime već prije procesa stekao općenitu spoznaju[23] pravnih pravila i njihove primiene, to moram zaključiti, da se iz psihološko-logičkih predpostava pravednosti ne dobivaju nikaki novi ili samostalni regulatori pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće, koji nebi sliedili već iz psihologije i logike kognicije. Kao procesualistički pojam imade pravednost dakako samostalnoga znamenovanja, ali tada već tvori postulat pozitivnoga kakoga ili bar pozitivno zamišljenoga postupka pa se dakle u tom pogledu domašaj njezin na pospiešnost, jednostavnost i jeftinoću pretresati može samo u savezu sa posmatranjem postojećega ili predstojećega koga procesa; po zasnutku nazočnoga istraživanja biti će tome mjesta u „drugom dielu". (Nastavit će se.)

slučajevima, gdje se sudac može zadovoljiti sa manjim stupnjem vjerovatnosti („Bescheinigung"). Može se kazati, da slobodno dokazivanje u obilnoj mjeri podnaša indukciju, a formalno u načelu izključuje. (Potanje u „drugom dielu".)

Posmotri li se dakle ujedno sva logička djelatnost sudca u judiciju, to nipošto ne stoji, da bi ona bila samo podpuni, jednostavni silogizam, kako se tvrdi obično. Umstvuje li sudac deduktivno, to će pojedini mu zaključci biti entimemi (uviek onda, kada je sudac sa kojom od premisa smjesta na čistu) ili će obratno morati da prodje ciele, u raznim oblicima moguće „verige od zaključaka", kojih će se pojedina uda nalaziti u odnošajima prosilogizma i episilogizma. Cf. Ueberweg, str. 362. sqq., str. 364. sqq. Drobisch, str. 120. sqq. do 131. Umstvuje li induktivno, po gotovu nema govora o silogizmu. Naprotiv će ga biti uviek onda, kada se ne posmatra logička djelatnost, već njezin posliedak, kada se nema na pameti operacija, van operat t. j. kada se posmotri meritorna presuda u svojoj izoliranosti. Pošto je ova prema civilno-procesualnom principu moguća samo tako, da se supsumcijom učina pod odgovarajuću pravnu normu izvede, pošto je, drugim riečima, pravna norma propositio maior, učin propositio minor a osuda conclusio, to je „podpuni, jednostavni" silogizam dan u svoj mu čistini.

Dok god traje kognicija-sudjenje, traje i mišljenje, pa pošto je ovo jedna jedina logička djelatnost, jest sa gledišta logike i kognicija-sudjenje jedna jedina, nerazdieljiva.

[22] Obzirom na prediduću primj. 14. i tekst k istoj.

[23] Ne „specijalnu". Sudac je možda valjan pravnik i temeljito poznaje onaj dio pravnih norma, pod koje bi imao supsumirati parbeni slučaj, pa će mu primiena (t. j. specijalna spoznaja, kognicija u širem smislu) zato ipak uzrokovati još osobitoga razbijanja glave. (Vidi „prvi dio", I., E, tekst poslie primj. 21.) Izvrstno o tom Savigny, System des heutigen römischen Rechts, I. sv., §. 4. To je — izmedju ostaloga — Spevec (vidi primj. 16. nazočn. pogl.) previdio pa zabludio. (Vidi i prediduću primj. 21. o entimematskom zaključku.)

Digitized by Google

Nešto o dvim institucijama modernih kaznenih zakonika (uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika) — ter predlog kako bi se kod nas uvele.

Predavao na skupštini pravničkoga družtva dne 23. veljače 1901. Milan Rojc.

(Svršetak.)

5. — §. 411. k. z. — Ne znam, imade li sudca, koji još nije bio u prilici, da požali, što se po našem starom kaznenom zakonu lahke ozliede moraju ureda radi progoniti; — ne znam, imade li koj pravnik, koj nije odobrio, ako se je u stanovitim slučajevima, možda nešto nasilno, lahka ozlieda kvalificirala po §. 496. k. z. kao zlostava, samo da se udovolji pravičnosti, te uzmogne obustaviti postupak uslied odustaje povredjenika. — Možda se nalazim u bludnji, ali ja mislim, da je tako obćenito uvjerenje, i tako obćenita želja, neka bi se §. 411. k. z. brisao iz reda oficialnih delikta, da mogu bez daljnjega obrazloženja predložiti, da se i ova zakonska ustanova podvrgne instituciji progona samo na zahtjev povredjenika.

6. — §§. 460., 461., 464., 465. i 468. k. z. — Napokon mislim, da bi bilo vrlo zgodno pokušati s uvedenjem ove institucije kod kradnja §. 460., pronevjerenja §. 461., ter dioničtva kradnje i pronevjerenja §. 464. — Već je stari naš kazneni zakon u §§. 187., 188. i 466. k. z. naslutio instituciju progona samo na zahtjev, jer je progon izključio, ako se je oštećenik izjavio podpuno namirenim, koja je ustanova (kao i institucija progona samo na zahtjev) očito lih u korist povriedjenoga uvedena bila, ne bi li mu povreditelj, da izbjegne kazni, pružio odštetu ili namirenje štete. Ali ustanove §. 187. i 188. odviše su sapete premnogim uvjetima tako, da riedko kada pomažu oštećenomu do odštete, a to ponajviše s toga, što je za učin već doznao sud ili ino koje poglavarstvo, čime je već isključena bezkažnjivost, ma bila šteta i dvo- i stostruko naknadjena. Svakako se dakle može preporučiti, da se ova institucija na korist povriedjenoga razširi time, da se zamieni institucijom progona na zahtjev; jer u tom slučaju ostati će povrieditelj bez kazni, ako se naredi sa povriedjenim te ga naplati, ma za njegov čin sud ili poglavarstvo koje već i znalo. — Uvedenjem te institucije za ove sitnice §. 460., 461. i 464. ne riskiramo ništa, a opet bi nam to moglo dati liepoga izkustva ne bi li vriedilo svojedobno u osnovu novoga kaznenoga zakona uvesti tu instituciju i za neke zločinstvene kradje, pronevjerenja i prevare barem onako, kako su danas u krieposti ustanove §. 187. i 188. k. z.

Kako vidite, vel. gospodo, mi smo vrlo skromni! Dok na primjer njemački kazneni zakon pozna 26 delikta, koji su progonivi samo na za-

Digitized by Google

htjev, a ugarski zakon njih dvadesetak, mi predlažemo samo šest. Nu to baš i jest opravdano. Institucija bo ova bila bi kod nas posve nova, dok je u Njemačkoj, već prije sada u krieposti stojećega općega kaznenoga zakonika za državu Njemačku, u mnogim posebnim državicama uvedena bila. — K tome mi želimo ovu instituciju da uvedemo novelom k zakonu, kojemu ne ima više dugoga života, jer ga mora skorim izmieniti novi, pak nam dakle predstoji dobra prilika prema izkustvima, što ćemo ih dotle s ovom institucijom steći, razširiti ju i na druge delikte.

Da su obje institucije, o kojima povedosmo rieč, praktično opravdane, to nam dokaza ovaj kratki osvrt na uporabu njihovu u pojedinim slučajevima, što su te ustanove recipirane u sve moderne kaznene zakonike i nove osnove. Dapače i u japansku.

Preostaje nam jošte da ove institucije ogledamo u ogledalu teorija o kazni, ili u sistemu kažnjivanja, da tako vidimo, imadu li ne samo praktične vriednosti, nego jesu li i znanstveno opravdane.

U tom pogledu spomenuli smo početkom ove razpravice, kako su teoretičari nastojeći, da nadju za ove institucije i teoretično-znanstvenu opravdanost, imali težki položaj, ter im to, bi reći, nije baš pošlo za rukom. Oni bo nisu u tom iztraživanju mogli dospjeti mnogo dalje, nego do toga zaključka, da su ove institucije opravdane s obzirom na praktične i kriminalno-političke koristi, koje se s njima postizavaju, a to osobito za to, jer se rabe: što za zla djela, o kojima je u obće težko opredjeliti jesu li civilno ili kriminalno zlo; — što za zla djela, kojih progonjenje može lahko da poveća štetu i pogibelj za povredjenika, za javni ili obiteljski moral; — što su bez voljkoga sudjelovanja povredjenika težko dokaziva i napokon, što se ta institucija usvaja (ponajviše) za čine, kojima se ne osjeća ugroženom toliko općenitost, koliko je njima povredjena baš samo neposredna osoba oštećenika, a to su svi zli čini manje važnosti.

Da pravo rečemo, to nije nikakvo znanstveno opravdanje; to nije utemeljenje, koje bi pokazalo ove institucije opravdanima samom naravi kazne; to nije opravdanje, koje bi pokazalo, da ove dvije institucije spadaju u okvir kazne i prava kazniti, te da nadopunjuju svrhu kazne i da iz bića kazne proizticu.

Što više, ako ih pokušamo sravniti sa raznim teorijama o sućstvu kazne, naći ćemo, da te dvije institucije ma baš u nijednu ne spadaju, što više, da su svakoj protivne: jednoj više, drugoj manje.

Kaznu i njezinu svrhu opravdavaju neki teorijom zastrašenja. Ako je to zbilja svrha kazne, onda u okviru te teorije ne ima mjesta instituciji, koja izriče kaznu, ali je ne ovršava, i ne ima mjesta instituciji, koja izrečenje kazne prepušta volji pojedinca, povredjenika. Jednom bo i drugom

*

Digitized by Google

institucijom umanjuje se zastrašivanje kaznom, kad ta kazna nije bezuvjetna posljedica zla čina.

Isto valja i glede teorije prietnje. Prietnja kaznom izrečenom, a neovršenom, ili prijetnja kaznom, ako ju bude tek zahtjevao povredjenik, svakako će manje djelovati, nego prijetnja bezuvjetnom kaznom. Ove institucije može se reći da su baš protivne i teoriji zastrašenja i prijetnje, te nipošto u tim teorijama ne nalaze svoga opravdanja. Mogli bismo reći, da su one na neki način negacije ovih dviju teorija.

Teorija poboljšanja tvrdi, da je kazna etični čin, kojim se zalutali griesnik poboljšava. Čim je tako, onda se ni s ovom teorijom ne mogu dovesti u suglasje ove dvie institucije, kojima se za mnoge slučajeve dokida, dakle griešniku uzkraćuje tobož poboljšavajuće ga sredstvo: kazna.

Hegelova teorija kaže, da je kazna opravdana i nuždna kao negacija negacije prava. Čim je tako, onda ove dvie institucije prema toj teoriji stoje kao opozvana negacija negacije prava; i njoj su dakle posvema suprotne.

Ovako, sporedivši ponajglavnije teorije kazne sa ovim dvim institucijama, vidimo, da se one nikojoj prilagoditi ne mogu; što više, da su svakoj baš diametralno suprotne.

To je ipak posve prirodno, jer nijedna teorija ne može da opravda kaznu i kazneno pravo. Te su sve teorije pošle sa krivoga stanovišta, da spekulacijom opravdaju fenomen kazne uzamši kao aksiom, da je kazna bezuvjetno nuždna i etična.

Ako se riešimo svih spona i veriga, kojima nam sugestija tradicije hoće da pokaže kaznu, kao nešto a priori dobroga, lasno ćemo razumjeti nju samu, a isto tako ćemo lasno naći, kako su ove dvie institucije doista prirodni posliedak prave naravi kazne, da s njome u nikakvom protuslovju ne stoje, što više, da se moraju smatrati kao nuždni i naravni napredak razvitka kažnjenja.

Kazna bo nije ništa drugo, nego osveta, koje opravdanost prosuditi i koju izvršavati jeste država preuzela, zabranivši svakomu drugomu, da ju vrši. Vlast kazniti nije nego monopol izvršenja osvete, koji si je država historičkim razvitkom prilika ljudskoga roda kroz stotine i stotine godina sve malo po malo prisvajala, dok si ga nije posve prisvojila, nastojeći, da svako privatno vršenje osvete bezuvjetno izključi. U tome prošla je tako daleko, da se opet ona sada sa svoje strane osvećuje onomu (kazni ga), koji bi privatnu osvetu sam izveo.

Pravo kazniti jest monopol države, kao što je, na primjer, monopol države držati stalno oboružane ljude t. j. vojsku. Mi vidimo tu i neku historičnu suvislost: paralelno bo sa razvitkom vojne sile države, prima ona u svoje ruke sve više i više svako kažnjivanje. Zabranjuje privatno osvećivanje i vrši ga konačno bezuvjetno i isključivo sama.

Digitized by Google

Kazna nije etični pojam, jer „kazna je zlo, koje čini država onomu, o kome misli, da je počinio zlo“, — a ista ova definicija jednako nam precizno označuje osvetu, jer: osveta je zlo, koje čini povredjenik onomu, o kome misli, da mu je počinio zlo“. — I kazna i osveta isto su i imadu isti učinak: vraćati zlo za zlo; — kazna i osveta jesu sinonima za jedan te isti načelni pojam.

Kao što se osveta ne da nikakvom znanstvenom teorijom opravdati, tako se ne da ni sinonim joj „kazna“ nikojom znanstvenom teorijom kao opravdana pokazati. Za to vidimo to čudo, da imade nebroj znanstvenih teorija ob sućnosti i opravdanju bivstva kazne, koje se sve teorije medjusobno pobijaju tako opravdanim razlozima, da se nijedna od tih teorija ne može pred navalom svih ostalih uzdržati.

To je posve naravski. Osveta bo se ne da teoretički znanstveno opravdati, jer nije produkt duševne spekulacije, već je poziv reagirajuće prirode. Budući je kazna u načelu isto, naravski je pojav, da se i ona ne da skučiti u nikakvu teoretičko-znanstvenu formulu.[1]

Ali ipak jeste neka razlika izmedju osvete i kazne, ma da su one u načelu isto. Razlika leži u načinu izvadjanja. Dok je osvetu u početku izvršavao sasvim neodvisno od državne vlasti svaki dotični povredjenik sám, ili njegova svojta; dotle sada tu osvetu vrši državna vlast uz uticaj povredjenika ili njegovih bližnjih u toliko, da on ili ovi pozovu (prijavom i svjedočenjem) tu državnu vlast na vršenje osvete.

Kažnjivanje, dakle u istinu nije drugo, nego po državi monopolizirano vršenje osvete. Kazna jeste osveta, koju za povredjenoga vrši država.

I u tome upravo leži, s jedne strane, shodnost i prednost kazne pred osvetom, što ju ne vrši sám povredjenik ili njegova svojta, već ju vrše organi države, koji — neposredno u sporu nezainteresovani — mirno i objektivno, te prema više ili manje shodnim uredbama, istinito nalaze pravu osobu povreditelja te prosudjuju težinu njegova nedjela, za da mu onda kao kaznu — osvetu primiene tomu činu odgovarajuće, zakonom odredjeno zlo.

Svima je jasno, da imade država eminentni interes oko toga, da ona sáma kazni. Kaznu o sebi upoznali smo pako kao nešto neetičnoga, nemoralnoga i u njenom postanku i u njenom razvitku, a i u njezinim učincima, pak nam je čudno, kad čujemo odasvuda tvrdnju, da je sa kažnjivanjem usko spojen obći interes i zaštita obćih uredba. Čudno nam se to čini, jer ne možemo vjerovati, da bi obći interes i zaštita obćega reda mogla ovisiti o izvršavanju nekoga neetičnoga djela! — I doista nije tako. Kad bo se otresemo svake tradicijom i naukom nam sugerirane predsude,

[1] O tome vidi obširnije razloženo u mojoj razpravi „Rapsodične misli o budućnosti kaznenoga prava“. Mjesečnik od g. 1894.

Digitized by Google

tada moramo za pravo reći, da je obćenitosti a ma posve svejedno, da li će biti ovaj ili onaj kažnjen, koji je ovoga ili onoga u tielu, ili imetku ili inako povriedio; ali joj nije svejedno, da li će se povreditelj sam osvetiti, ili će osvetu pod imenom kazne ovršiti država. Država ne pokazuje potrebu, da bezuvjetno kazni, ko što i osveta nije bezuvjetna posljedica povrede, ali država pokazuje — i to punim pravom — bezuslovnu potrebu, da — bude li osvete, bude li kazne, — da ju tada izvrši samo ona i nitko drugi. Pošto je kazna — osvetiti zlo zlim — o sebi pojam neetičan, ali je etično, da država zapriečava izvršivanje osvete po privatnicima, to je jasno, a i opravdano, da država ne može stojati, a i ne stoji na tom stanovištu, da svaki zločin mora dobiti svoju kaznu, da mora biti osvećen. Za to državni zakoni nikoga ne sile, da prijavi nanešenu mu povredu. Ona dakle dopušta povredjeniku, da zataji učinjenu povredu, dopušta dakle, da takova povreda ostane neosvećena, bez kazni. Ona evo ne smatra kazneni progon bezuvjetno nuždnim. Za to državni zakoni poznaju instituciju zastare, koja opet pokazuje, da država ne smatra bezuslovno nuždnim, da se svaki zločin kazni. U istom sliedu stoji abolitia procesa i amnestia osudjenika.

Sve ovo nimalo se nebi slagalo sa pomišljajem, da je osvećivanje kaznom bezuvjetna državna nužda. Vidimo, da nije tako, i uprav ovo uvidjanje, da država ne smatra kažnjivanje svakoga zločina bezuvjetno nuždnim, urodilo je daljnjim odklonjivanjem do sada prečestoga kažnjivanja, kao što to izriču institucije uvjetnoga izrečenja kazne i progona samo na zahtjev povredjenika. Ovim će putem polaziti razvitak naših nazora sve dalje i dalje, dok će konačno svršiti odstranjenjem svake kazne, kao neetične pojave, a nadomještajući ju djelotvornom državnom zaštitom.

Dok dakle država u istinu ne pokazuje i ne ima interesa na tome, da se bezuslovno svaki zločin osveti kaznom, dotle ona nasuprot stoji i mora ostati nepomično na tom stanovištu, dodje li do osvete, da ju smije u formi kazne izvršiti samo ona. — Dok država dopušta abolitiu i amnestiju, dok ona dopušta povredjeniku, da zataji nanešenu mu povredu, dotle ona ne dopušta nikomu, ako i traži osvećenje kaznom, da ju sam izvrši. Ona ne smije pod nikoji uvjet reći povredjeniku: „evo ti povreditelja, kazni si ga!“ — Vlast progoniti, to je ono, što si je država morala pridržati, a i bez iznimno pridržala. To, a ne bezuvjetno kažnjenje svakoga zločina, zahtjeva obćenitost, mir, poredak i sigurnost obćenitosti. Odluku o tome, ima li se čin progoniti, osvetiti, kazniti, tu odluku ona može bez pogibelji prepustiti povredjeniku, i treba, da to u sve većoj mjeri učini; jer obćenitost nije zainteresovana time „da se kazni“, nego lih time „da kazni državna vlast i nitko, nitko drugi“.

Kako je ovo vrlo opravdano, pokazuju nam medju i inim i tisuće zavrgnutih prijava, kojih svaka predstavlja želju za osvetom. Kamo bismo

Digitized by Google

došli, kad bi se i jednom samo dozvolila iznimka, da smije vršiti osvetu povredjenik! — Ovih tisuću i tisuću prijava, bilo bi isto toliko osveta, koje bi opet izazivale osvete itd. — Evo gotova bi bila propast kulturnoga družtva!

Pošto dakle državi nije i ne može biti stalo baš do toga, da se kazni, opravdane su obje institucije, o kojima je govor: uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika, kojima se dakle faktično umanjuje uporaba kazne.

Kako vidjesmo, jeste obćenitost i te kako zainteresovana na tome, da se u obće i nikada ne bude vršila privatna, dakle biesna i sliepa osveta, već da ju pod imenom kazne izvrši svaki put za povredjenika državna sudačka vlast. Interes obćenitosti ne leži za pravo u tome, da se na svaki način kazni, već na tome, da kazni ne izvršuje nitko drugi do li državni organi, sudci. Ne leži zaštita družtva u kažnjivanju, već u tome, što je državnim monopoliziranjem izvršenja osvete zajamčen mir i poredak, do kojega u nikojoj državi nije moglo doći, dok si je svaki sam pravo krojio, ili ti sam se osvećivao za prave i umišljene povrede. Jer državnomu poredku nije glavna briga kazna, za to vidimo silan napredak u neprekidnom sve većem humaniziranju i ublaživanju kaznâ, kao i u sve rigoroznijem izpitivanju, da li je dotični povreditelj znao, što je uradio, da li je imputabilis.

Za to vidimo, da država uzkraćuje vršenje osvete, kada vidi, da je povredu učinio čovjek, koji si nije bio sviestan čina, dočim bi bila privatna osveta bez pitanja ubijala, palila i rušila.

Državna obćenitost osjeća, da joj je glavna svrha bezuvjetno pridržati monopol vršenja osvete ili ti kažnjivanja, jer samo tada je moguće uz uzdržavanje obćega poredka osvetu ili kaznu sve više i više ublaživati, dakle umanjivati zlo, koje se tradicionalno čini onomu, koji je zlo počinio, i tako sve više i više u nazadak potiskivati ovu neetičku pojavu, koju zovemo kaznom. I doista odkada je državi uspjelo podpuno monopolizirati izvršenje kazne — a tomu nije odviše davno, sjetimo se samo na sudovanje vlastele do g. 1848. — od tada vidimo kako se orijaškim koracima kazne udaljuju od okrutnosti, kako se ublažuju i umanjuju i kako se sve više usvaja osvjedočenje, da nije svaki povreditelj ipso facto povredjenja zaslužio kaznu, već treba, da je povredu znalice i svjestno naumio i proveo. Ne sumnjamo, da će se ovim putem konačno doći do toga, te će se moći u obće napustiti kazna — (osveta), a da će država umjesto današnjega monopoliziranoga izvršenja kazne, drugim načinom, etičnim sredstvima zaštićivati družtvo: monopol izvršivanja kazne pretvoriti će se u državno zaštićivanje družtva.

Državi dakle doista ne stoji toliko do toga, da ona kazni, već joj stoji sve do toga, da kaznu nitko drugi ne vrši, jer samo u tome leži za pravo sav interes obćenitosti. Ne će biti u državi nereda i ne će se ni

Digitized by Google

opaziti, ako stotinu povreda ostane bez kazni. Ali bi bio gotovo poremećen poredak, kad bi stotina povredjenika sami si tražili zadovoljštinu u stotinama povreditelja!

Mi možemo podpunim osvjedočenjem uztvrditi, da ostaje sada, odkada je izvršenje osvete monopolizirano u državnim rukama te se u duhu humanoga napredka razvilo, mnoga povreda neosvećena, koju bi bila sliepa i biesna privatna osveta grdno osvetila. (Na primjer palež, ubijstva itd. počinjena po epilepticima i inim prolazno ili jedva primjetno umobolnima). Za to ne možemo dosta opetovati, da državi nije glavna svrha kazniti, već joj je glavna svrha, da nitko drugi ne kazni, da se posve utamani privatna osveta (koja se samo u jednoj formi još nije dala posve izkorieniti, a to je dvoboj).

Ovo je veliki napredak ljudstva, o tome ne može i ne smije biti sumnje, ali to još nije vršak, s kojega se ne bi još više uspeti moglo. Jer, koliko god je dobro, da osobu povreditelja uglavljuje nepristran sudac; i našav ju, da joj jednako neinteresovan i nestrastven sud primieni kaznu, te koliko god je dobro, da po objektivnom sudu odredjenu kaznu izvršava pravilnikom vezana kazniona, ipak se i danas jošte ukazuje kazna često put mnogo većim zlom, nego li je bio povredni čin. Na primjer: za neopravdanu detenciju čovjeka preko tri dana, odredjuje §. 94. k. z. težku tamnicu do pet godina dana; ili: za umorstvo iz zasjede, pri čemu žrtva za pogibelj, koja joj prieti ni znala nije, te bi reć bez znanja o tome premine, odredjuje §. 136. k. z. kaznu smrti, koja se polagano — uvjek sa znanjem delinkventa — pripravlja, stavljajući ga time na tolike duševne muke, da mu se konačno sama eksekucija može pričiniti nekim oslobodjenjem. Nu ovo napomenusmo samo nuzgredice, da pokažemo, koliko je još široko polje za napredak, pa da se vratimo na predmet.

Rečenim dokazasmo, da upravo u državnom monopoliziranju vršenja osvete s jedne strane leži shodnost i prednost kazne (državne osvete) pred privatnom osvetom. Ali upravo u tom državnom monopoliziranju vršenja osvete nalazimo s druge strane i klicu i povod tomu, što su se razvile ove dvije institucije: izrečenje uvjetne kazne i progon samo na zahtjev povredjenika.

Kako naime s jedne strane pod državnim monopolom ostaje gdjekoja povreda, uslied bolje uvidjavnosti, ne kažnjena, koju bi privatna osveta najokrutnije kaznila bila, tako ćemo pokazati, da pod državnim monopolom biva i obratno, to jest, da se vrši osveta kaznom, gdje se uz slobodu privatne osvete povredjenik nebi svetio, već bi oprostio ili radje šutio, da mu ne bude veće sramote, ili bi se nagodio sa povredjenikom, da dobije odštetu za nanešenu mu štetu itd. To je tamna strana ovoga državnoga monopola, koja se ima izpraviti rečenim institucijama o kojima je govor. Već smo prije naveli nekoliko praktičnih primjera: otac oprašta sinu lahku

Digitized by Google

ozliedu, prijatelji se potukoše i pomiriše, silovana djevojka rado bi tu sramotu zatajila itd., a ipak se u svim tim slučajevima vrši kazna.

Kako je država prvobitno samo preuzela da vrši osvetu umjesto povredjenika, očito je, da je u tom monopoliziranju vršenja osvete premašila mjeru, jer je počela kazniti, dakle za povredjenika vršiti osvetu i tamo, gdje je on sam ne bi bio vršio, gdje bi on bio oprostio. Općenitost bi mogla dajbudi imati interesa na tome, da se izvrši kazna kao zadovoljština (osveta) povredjeniku, ali absolutno ne može imati više interesa nego li sam povredjenik. Kada dakle on od države ne traži, da mu dobavi zadovoljštinu, kada bi se vršenjem osvete njemu samo još veća šteta naniela, kada se dakle sav njegov interes koncentriše u tome, da se nitko ne kazni, tada ne može ni općenitost imati drugoga interesa, nego li povredjenik, koji u onom posebnom slučaju baš i reprezentira povredjenu općenitost, kao član njezin, koji je povredjen.

Kada se dogodi povreda, interes općenitosti povredjen je lih u osobi povredjenika. Ako ovaj ne traži i ne želi osvete, ne može ni općenitost da bude više interesirana nego on. Ne ima dakle s te strane zaprieke, da se povredjeniku stavi na volju, hoće li da se osveti, što će, ako zaželi, za njega kriepošću svoga monopola izvršiti država.

Vlast kažnjivanja nije od vajkakada u rukama države, — to smo već prije vidili, — ona je tu vlast sve po malo preuzela od pojedinih povredjenika, koji su dotle vršili osvetu, ako su htjeli, ili su oprostili povredu. Država dakle institucijom progona samo na zahtjev povredjenika u istinu samo vraća povredjenicima ono pravo, koje im je u prekomjernom monopoliziranju oduzela bila. Država institucijom progona samo na zahtjev — opet vraća u ruke povredjenika odluku, hoće li se da osveti, hoće li da oprosti. Dakako, izabere li osvetu, tada ju ne izvršava kao nekoć on sám, već ju izvršava za njega država. Njoj nije do toga, da se kazni, ona odluku o tome doista može mirno prepustiti povredjeniku; ali je njoj bezuvjetno do toga — radi uzdržanja poredka — da samo ona i nitko drugi osvetu ne ovrši, ako povredjenik ne oprosti. Da pravo rečemo, doista je posve nepojmivo, kako se dotle (a kod nas još i danas) povredjeniku nije priznavalo pravo, da smije i može povredu njemu nanešenu djelotvorno oprostiti!

Da se tomu doskoči, prvi je korak uvedenje institucije progona samo na zahtjev, te mislimo, da je to vrlo opravdana institucija, koja ne može nego blagotvorno djelovati.

U sistemu dakle, koji u kazni i kažnjivanju ne vidi drugo nego što jest po svom historičkom razvitku, to jest državni monopol izvršenja osvete, obje institucije o kojima je govor evo bez svakoga prisilja, tek strogim logičnim sliedom nalaze svoje mjesto i svoje opravdanje u napredku i razvoju kaznenoga prava. Ove dvie institucije vraćaju u ruke povredjenika

Digitized by Google

vlast odlučiti se za osvetu ili oprost, koju vlast je imao od vieka sve do prestrogoga monopoliziranja prava kažnjivanja po državi. Izabere li povredjenik osvetu, to eksekuciju iste izvršava država, jer samo time se može garantirati, da će po svoj mogućnosti ljudskih uredba osveta pogoditi pravoga povreditelja, i da će po svakovremenim obćim pojmovima odgovarati težini povrede.

Ove dvie institucije, koje ne mogosmo spraviti pod kapu nijedne od premnogih filozofičkih teorija o kazni, njezinom sućtvu i njezinoj (tobož) etičnoj opravdanosti, — ove dvie institucije vidimo, da su posve naravski produkti daljnjega razvitka po državi monopoliziranoga izvršenja kazne, te smo tako našli njihovu podpunu opravdanost i točno označeno njihovo mjesto u sistemu državne zaštite, što ju ona pruža obćenitosti svojim tako zvanim kaznenim sudovanjem.

Potreba dovela je do njih, i potreba ih je počela uvadjati u zakonike. One nisu nastale špekulacijom i ne pristaju uz nikoju teoriju o kazni, jer i kazna nije teoretički opravdana, te smo pokazali, da se ove dvie institucije mogu samo onda razumjeti kao u cieli sistem spadajuće, kada se kazna uzme bez ličila za ono što jeste, za osvetu, koje osvete izvršavanje je država izključivo sebi pridržala. Ovo izvršavanje ona i nadalje sebi pridržava (a i treba da bude); ali dobar dio odluke o tome, hoće li se kazniti ili ne, predala je sa ovim institucijama natrag u ruke onih, kojima jedino i pripada o tom odlučiti, u ruke povredjenika, na kojima će biti ili se svetiti ili se nagoditi, ili oprostiti!

Ovo razmatranje moglo bi nas dovesti do toga zaključka, da bi konačno bilo opravdano za svaku povredu prepustiti odluku povredjeniku, da li traži progon. Strana zakonodavstva nisu ipak tako obćenito uvela ovu instituciju, prem su ju — kako vidjesmo — vrlo obilato upotriebila. Mi pako hoćemo da budemo još oprezniji, te ne ćemo predložiti ni toliko, već samo, kako uvodno napomenusmo, za:

1. najlaglju kvalifikaciju zločinstva otmice po §. 96. k. z.;

2. jednostavno ničim nekomplicirano zločinstvo težke tjelesne ozlede po §. 152. k. z.;

3. zločinstvo težke tjelesne (za pravo lahke) ozliede roditelja po §. 153. k. z.;

4. jednostavno kvalificirani prestupak proti sigurnosti života po §. 335. k. z. izključiv slučaj usmrćenja;

5. sve lahke ozliede po §. 411. k. z.; — i

6. sve manje prekršaje proti sigurnosti vlastničtva po §. 460., 461., 464., 465. i 468. k. z.

Držimo bo, da bi se djelovanjem ove institucije do definitivnoga novoga kodificiranja kaznenoga zakonika za Hrvatsku i Slavoniju, koje za koju godinu mora biti učinjeno, moglo steći tako temeljito izkustvo, koje

Digitized by Google

bi kodifikatorima učinilo vrlo lahkim riešenje pitanja, ima li se ono pridržati, razširiti, ili ukinuti.

Ovo navedosmo glede oficialnih delikata, koje bi svakako valjalo progoniti samo na zahtjev povredjenika. Još da napomenemo izvrstnu ustanovu ugarskoga kaznenoga zakona glede postupka sa privatnim tužbama, koje bi se ustanove vrlo lahko dale primetnuti k ustanovama našega kaznenoga zakona o privatnim tužbama sbog prekršaja suprot sigurnosti poštenja. Vanredne prednosti tih ustanova za svakoga praktika tako su očite, da ih iz njih samih s mjesta uviditi možemo, i za to im ne treba tako reći baš nikakvoga obrazloženja. Napomenuti ću samo, da se njima uzima u zaštitu ona uvredjena stranka, koja nije mislila tužakati, pak sada strada, ako ju je druga uvredjena stranka tužila. Ovo pako imati će za posljedicu, da će se mnogo manje lahkoumnih objestnih i zlobnih tužba radi uvrede poštenja povadjati, narod očuvati od mnoge dangube i veksacije, a naši mladi sudci znatno odteretiti od nebroja takovih razprava. Iz samoga teksta predložene u tom smieru zakonske osnove osvjedočiti će se slavna skupština najbolje o velikoj shodnosti tih uredba, koje se i vrlo lasno dadu umetnuti u okvir našega kaznenoga zakona.

Temeljem svega ovoga razmatranja priredismo zakonsku osnovu kazenomu zakonu od g. 1852. kojom se što preinačuju, što nadopunjuju neke ustanove istoga. Pri izradjivanju ove osnove služila nam je podlogom osnova novoga kaznenoga zakona za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, koju je priredila hrv.-slav.-dalm. vlada odjel za pravosudje g. 1879., pak kazneni zakon za kraljevinu Ugarsku od g. 1878. i osnova kaznenoga zakona za Švicarsku od g. 1896.

Poglavje I.,

kojim se uvadja uvjetna obustava ovršenja kazne.

§. 1. Bude li na kaznu ograničenjem slobode ne dulje nego na 6 mjeseci osudjena osoba, koja ni u Hrvatskoj i Slavoniji, ni u inozemstvu nikada još nije za zločinstvo kažnjena bila, može sud obustaviti ovršenje proti njoj izrečene kazne, kada se u nje sastane više olakotnih okolnosti nabrojenih u §. 46., 47., 54., 55. i 264.

Počini li osudjenik unutar pet godina iza izrečene osude zločinstvo, ili prestupak, tada se ima odmah ovršiti dotle obustavljena kazna. U protivnom slučaju utrnjuje ovršenje u istom roku.

Poglavje II.,

kojim se ustanovljuje, koje se vrsti kažnjivih čina imadu progoniti samo na zahtjev povredjenika ili njegovoga zastupnika.

§. 1. Radi zločinstva otmice, označenoga u §. 96. i 97. zadnjoj stavci, to jest, ako osobi odvedenoj ima već barem četrnaest godina, i ako ista

Digitized by Google

privoli na otmicu; — radi zločinstva tezke tjelesne ozliede, kažnjivoga po §. 152., 153. i 154.; — radi prestupka proti sigurnosti života, označenoga u §. 335. izuzevši slučaj, da je usliedila smrt kojega čovjeka; — radi prekršaja navlašnih tjelesnih ozlieda, označenih u §. 411., ter radi prekršaja proti sigurnosti vlastničtva, navedenih u §. 460., 461., 464. 465. i 468., koji se progone ureda radi, ne smije se provesti razprava i izreći osuda, ako to povredjenik ili za njega ovlaštena osoba izrično ne bude zahtjevala.

§. 2. Onomu, koji je jednim od u §. 1. navedenih kažnjivih djela povredjen, pripada pravo zahtjevati, da se to kažnjivo djelo progoni.

U ime maloljetnika, koji nisu još navršili šestnaestu godinu, pak u ime umobolnih i korporacija vrši ovo pravo njihov zakoniti zastupnik. Ako je on sam osumnjičen, ima se progon provesti ureda radi.

§. 3. Ako više osoba imade pravo zahtievati kazneni progon, zahtjev jednoga dostaje.

Ako jedan od njih ne stavi zahtjeva ili ga opozove, mogu drugi vršiti to pravo.

§. 4. Pravo zahtjevati progon utrnjuje izmakom triju mjeseci od dana, kojega je ovlaštenik doznao za kažnjivo djelo i za osobu počinitelja, ako kažnjivost djela nije usljed zastare prestala još prije izmaka toga roka.

Ova ustanova ne ima krieposti, ako je počinitelj ujedno i osoba ovlaštena staviti progonbeni zahtjev. U takovom slučaju provadja se progon ureda radi.

§. 5. Ako je kod kažnjivoga djela više osoba sudjelovalo, imade stavljeni zahtjev za kazneni progon tu posljedicu, da se kazneni postupak provadja proti svima, bez obzira, da li je zahtjev stavljen proti svima, ili je koj od učestnika izpušten, ili izrično izuzet.

§. 6. Stavljeni zahtjev, da se progoni kažnjivo djelo (§. 4.), može ovlaštenik opozvati sve do nakon zaglavljene razprave, ali svakako prije, nego se je sud udaljio u viećnicu, da vieća ob osudi (§. 248. k. p.).

U slučaju §. 5. opoziv zahtjeva kaznenoga progona proti jednoj od sudjelujućih osoba, ima za posljedicu obustavu postupka i proti ostalima.

§. 7. Onaj, proti komu je na zahtjev ovlaštenika poveden kazneni progon, a ovlaštenik je od toga zahtjeva odustao, ima pravo zahtjevati, da se progon proti njemu unatoč opozivu ovlaštenika dalje ureda radi provede i dokonča.

§. 8. Ako se je onaj, koji je ovlašten staviti zahtjev na kazneni progon, time što ga je stavio, počinio krivcem zločinstva potvore po ustanovama glave dvadeset i pete prvoga diela kazn. zakona, ili prekršaja suprot sigurnosti poštenja po ustanovama glave dvanaeste drugoga diela kaznenoga zakona, podpada prema navedenim ustanovama pod kaznu svejedno, ma da je i odustao od stavljenoga zahtjeva na progon.

Digitized by Google

§. 9. Glede kažnjivih djela, navedenih u §. 1. ovoga zakona, kojih je progon ureda radi poveden prije krieposti ovoga zakona, može ovlaštenik u roku §. 6. staviti zahtjev, da se progon obustavi.

Poglavje III.,

kojim se ukida ustanova §. 155. sl. a).

§. 1. Ustanova §. 155. sl. a) kaznenoga zakona o zločinstvima, prestupcima i prekršajima stavlja se izvan krieposti.

§. 2. Čin, kažnjiv po ovoj ustanovi §. 155. sl. a), počinjen prije krieposti ovoga zakona, o kojemu jošte prvosudna osuda izrečena nije, ima se presuditi po onoj ustanovi kaznenoga zakona, koja se na nj — mimo §. 155. sl. a) — primieniti ima.

Poglavje IV.,

kojim se nadopunjuju ustanove §. 491. i 496.

§. 1. Dokle god ne bude izrečenjem osude pri medjusobnim uvredama, počinjenim riečima, znakovima ili tvorno (§. 491. i 496.) završen postupak, poveden na privatnu tužbu jedne stranke, pripada drugoj stranci pravo radi njoj istom sgodom nanešene povrede podnieti privatnu tužbu proti onoj, ma da je već prošlo vrieme zastare u §. 530. i 532. ustanovljeno.

§. 2. Kod medjusobnih uvrieda, riečima, znakovima ili tvorno (§. 491. i 496.), počinjenih istom prigodom, može sud oprostiti kaznu obim strankama ili samo jednoj.

Velecienjena gospodo!

U našoj zemlji doista ne ima foruma, koje bi bilo više pozvano, da prosudi pitanje, da li bi bilo uputno preporučiti uvedenje ovdje skiciranoga zakona, nego li je to upravo ova slavna skupština, u kojoj se sastadoše i ponajiskusniji praktici i učeni teoretici.

Za to mislim, da sam se obratio na najkompetentnije sudište za prosudjivanje toga pitanja.

Po §. 1. pravila našega pravničkoga družtva jest mu svrha promicanje i razvoj prava u teoriji i u praksi; a po §. 2. sl. c) istih pravila postizava to izričući pravna mnienja i potičući predloge.

U okviru ovih pravila jeste ovo ponajodličnije pravničko tielo u jednoj svojoj skupštini zaključilo staviti predlog, da se autentično revidira i izpravi tekst općega gradjanskoga zakonika.

Držim, da spada u okvir istih naših pravila i moj smierni ovime stavljeni predlog, da se predstavkom preporuči vis. kr. zem. vladi, da predloži vis. saboru na pretresanje i prihvat ovu zakonsku osnovu, kako ju po svome najboljem znanju malo prije obrazložih i nacrtah, jer bi njome

Digitized by Google

naš stari kazneni zakon dobio opet nešto potrebne mu nove životne snage, i jer bi to urodilo nenaplativim izkustvom za konačno redigiranje novoga kaznenoga zakona.

Ako li bi pako slavna skupština mislila, da mojim današnjim razlaganjem stvar još nije dovoljno razbistrena, to za taj slučaj molim, neka se zaključi:

da se predlog prima na razpravljanje te kad bude u cielosti odtiskau u „Mjesečniku“, ima se za razpravu i konačno odlučenje o njemu sazvati, ad hoc glavna skupština.

Završujem sa molbom, da se ili prvi definitivno ili ovaj medjutomni predlog blagohotno primi, te zahvaljujem svoj visokocienjenoj gospodi na ljubeznom uztrpljenju!

Agrarnopravno iverje.

Priobćio dr. **A. Badaj.**

(Nastavak.)

Prelazimo na daljnji važan momenat zadružnoga života, na upravu i zapt u zadruzi. Naši stari upravnici, a i sam seljak iz onog starog vremena se tuži, da je zadruzi odzvonilo, kako je nestalo sablje i batine. Starešinu se ne poštuje, on nema autoriteta, pa zato žene bune a mužki vuku svaki k sebi. Sve to vodi do razsula zadruge. Na ovo se mora primjetiti, da je naša zadruga postojala kroz vjekove, pa i u vrieme, gdje ju nije sablja i batina štitila. Pa ona je postojala. Naročit dokaz tomu je kod zadruge naše braće Srba u kraljevini, koja doista nije bila patronizirana kao posve narodni običaj od Turaka, ali je cvala i čvrsto se držala. Druga je moć, koja je kroz vjekove držala autoritet starešine, a ta je moć sviest i uvjerenje zadrugara, da im je zadruga nuždna, da ju nalažu moralne dužnosti rodbinske uzajamnosti, da ju zapovjeda dužnost sačuvati kašnjemu svomu pokoljenju grudu djedinsku; da ju neobhodnom čini odbrana naprama vanjskim neprijateljskim pogiblim. Dakako krvne osvete, nasilja turskoga i opasnosti kordunske, koje su kao pogibelj držale zadrugu na okupu, nema više. Atomistički duh novoga družtva prodro je i u seljački kiljer i prognao plemeniti altruistički milieu, u koji je nizao se svaki odnošaj zadružnoga života. Sve je to uzelo potamnjivati sviest o nuždi zadruge. A time je autoritet starešine padao kao i sve, što je opredieljeno na podržavanje zadruge.

Može li taj autoritet nadomjestiti batina i sablja?

Mi suviše cienimo plemenitu dušu našega seljaka, a da na ovo pitanje i odgovaramo. Naš je seljak pitom, dobar — do slabosti. Tu njegovu slabost treba za izhodište uzeti. Seljak je debilis persona, a ovoj se daje otčinski staratelj, da ga odgaja, da ga izvadja na pravi put. Država putem

Digitized by Google

zakona, političkih i sudbenih oblasti te putem škole, pučkih knjižnica i seljačkih novina pozvana je isto tako, kao i crkva a i samo družtvo, da diže u seljačkoj obitelji moć moralne konsolidacije i sviest za opasnosti, koje priete seljaku, ako on danas, u svakom obziru slabić, prekine naprasno sa nasliedjenim agrarnim zadružnim redom, te se baci u bujicu individualizma, u kojoj nemilosrdno jači slabijega gnječi. Tim će se putem ujemčiti valjana uprava od strane starešine i poslušnost od strane zadrugara.[23] No dodje li ipak u zadruzi do toga, da se bilo od strane starešine, bilo od strane zadrugara dužnost i zapt domaći povriedi, tada se mora disciplina održati pripomoću oblasti. Prem se u praksi vidi, da takovo discipliniranje više kvari nego pomaže, jer uvjek ostavlja u sebi žalac mržnje i osvete radi difamacije, koju je disciplinirani pretrpio, a tu je klica razsula. Zato i poznavaoci zadružnog instituta, koji su iz same zadruge nikli, u obće mimoilaze u svojim reformatorskim predlozima discipliniranje (Mate Ivić), ili ovo daju u ruke suseljana kao pomiriteljne oblasti,[24]

Uprava u postojećem zadružnom zakonu je dobro normirana. U stvarima redovite uprave odlučuje starešina. U slučajevima vanrednim odlučuje se po zadružnom ustavu. No kako je granica izmedju redovite i vanredne uprave posve nestalna i gibiva, daje ta okolnost u praksi težkih zamršaja i sukoba. A što je najžalostnije, ovim se povodom naš seljak demoralizuje. Svaki dan se pred sudom čuje obrana starešine, da on nije radio sa privolom svih članova pravoglasnika, kada je za zadrugu uzeo na vjeru robe, ili u zajam novca, ili na hranu predujam. A koliko puta je vjerovnik nastupajuć dokaz in rem versionis dokazao, da je kreditirana stvar upotrebljena u korist zadruge! Posliedica toga je propadanje seljačkog osobnog kredita.

Na polju obligacija danas si sve više krči put u interesu sigurnosti pravnoga prometa načelo anglo-amerikanskog prava: respondeat superior! Onaj, koji bira mandatara, neka vrši kod izbora sve opreze i neka ga kašnje nadzire. On je moralni sukrivac, ako je mandatara postavio u položaj, da nesolidnim postupkom ošteti trećega. Sigurnost traži mobilni kapital. Pošto se ali seljaku mora osigurati mogućnost uporabe kredita osobnoga, to se ovakvo stanje ne može održati bez štete za seljaka. U to ime i srbski gradjanski zakonik u §. 510., ustanovljujuć, da starešina sam ne smije imetak zaduživati ili odtudjiti, odredjuje: „no ako baš on što svrši,

[23] Алекса С. Јовановић n. n. mj. str. 103. kaže: „Kao mere protiv rastura naših zadruga mogu da se preporuče samo pouka i obaveštavanje. Pouka u školi i crkvi i na sudu; pouka na sastancima saborima i na svakom javnom zboru, bar će koliko toliko doprineti, da se stanje naših zadruga okrene boljim dok uhvati korena u narodu istinska prosveta opaziće se prava korist od zadruge; ali daj Bože, da dotlem od njih ne ostane samo spomen u golom imenu".

[24] Og. Utješenović n. n. mj. str. 198.

Digitized by Google

pa za godinu dana od vremena, kada su to drugi doznali, oni he protivuslove ni na sudu ni van suda, ono ostaje stalno i neporečeno, kao da je s početka sviju volja bila". — I mi bi iz ovih obzira za našu upravu zadružnu tražili, da se neka granica ustanovi izmedju redovite i vanredne uprave bilo katalognim ustanovljenjem, bilo novčanom determinacijom. Važan fragmenat našega zadružnoga zakona jest onaj ob odtudjivanju, zaduživanju i ovrsi na zadružni imetak. Mi smo već u uvodu ovih razmatranja naveli, da su svi dosadanji agrarni redovi išli za tim, da održe seljaka na njegovu posjedu i time stvore trajnu vezu izmedju naroda i zemlje. U južnih Slavena je seljački posjed bio od starih vremena obiteljskim vlastničtvom. Obitelj morala je to vlastničtvo čuvati za potomstvo kao porodičnu „baštinu". Evo kako poljički štatut XXVII. čl. 73. kaže: „Zakon od plemenštin est ovi: ča est stara baština ka e ošasta od prvih, oni, tko ju drži, ima ju radovati i uživati i ob noj živiti: da nie podobno, da ju kamo strati ni obrati brez velike nevole, nego kako veli stari zakon i običaj, da ju ondi vide, gdi e i zastao":[25] Štatut poljički godine 1400. dakle govori o čuvanju porodične baštine kao o ustanovi, koju stari zakon i običaj već pozna. Taj stari običaj ostao je u sviesti narodnjoj još i danas. „Korenika", „baština", „stožer" označuje i danas onaj posjed, kojega zadruga ne smije okrnjiti, jer je to grehota. Samo u slučaju preke nužde može se od stožera i to privolom sve čeljadi nešto prodati.[26] Kada je nakon dugotrajne feudalne vezanosti §. 6. z. čl. IV.: 1836. dozvolio razpolaganje sa koristovnom vlastnosti, odmah je u §. 9. istoga članka zabranjeno ciepanje selišta bez privole vlastelina, a §. 4. z. čl. V.: 1836. odredio je minimum ciepanja selišta sa četvrt selišta. §. 16. krajiškog temeljnog zakona od 7. svibnja zabranio je odsvoj temeljne zadružne imovine. Samo u osobitim slučajevima bilo je dopušteno taj stožer zadružni do jedne trećine zadužiti. §. 2. zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni nekih administrativnih uredaba o vojnoj krajini opredjeljuje minimum zadružnog neodtudjivog stožera sa šest jutara ostavljajuć vrhovnoj upravnoj oblasti ovu mjeru i sniziti ondje, gdje je oskudica zemljišta. §. 3. toga zakona odredjuje, da se uz dozvolu oblasti u slučaju najveće nužde i taj zadružni stožer može obteretiti i ovrhom prodati. §. 7. zadružnog zakona za vojnu krajinu od 14. travnja 1880., ustanovljujuć zadružni minimum, ukida ograničenje odsvoja ili obterećenja te odredjuje razrešenje zadruge ureda radi, ako je njen zemljištni posjed pao izpod toga minima. Najnovije uredbe današnjeg zadružnog zakona od 9. svibnja 1889. sadržane su u §§. 11.—18., kojima se normira prohibitivno odsvoj, obterećenje i ovrha na stožer. Iz svih ovih ustanova se vidi, da se tu ne radi o kakovoj mo-

[25] Ivan Kukuljević Sakcinski n. n. mj. str. 259.

[26] Bogišić n. n. mj. str. 22—29.

Digitized by Google

dernoj domaji, homestead-law, Heimstättenrecht, već da se tu radi ob ostvarenju misli našeg južnoslavenskog agrarnog prava, koje, smatrajuć zadružnu obitelj kao vlastnika zadružnog zemljišta, nastoji sačuvati zadružni imetak i za potomke, koji su isto tako članovi obitelji kao i današnji te imaju pravo tražiti, da im se ne okrnji djedovina. A što valja za odsvoj, to valja i u pogledu zaduženja, pošto je ovo djelomičan odsvoj vriednosti zemljišta, te za ovrhu. Ove odredbe našega zadružnoga zakona su plod historičkog razvitka, one predstavljaju kontinuitet toga razvitka, one su i sa agrarno-političkog gledišta opravdane. Ali te uredbe boluju na trim bitnim mahnama. Prva je mahna, da je uredba zadružnog stožera suviše ukočena i bez dovoljne pružívosti naprama potrebama, koje život stvara. Druga je mahna, da se ova uredba lahko obilazi i to baš na vrata, koja je zakon na štetu samog seljačkog zadružnog prava otvorio. Treća je mahna, što se stege ovršne ove uredbe u korist ovrhe dalje razširuju, nego li to zakon i njegova namisao dopuštaju.

Svi pisci liberalni i konservativni slažu se u tome, da se uredba vezanoga seljačkoga posjeda dade spasonosno samo ondje zamisliti, gdje je seljaku obezbiedjen zdravi potrebni osobni kredit. Zakonom od 14. kolovoza 1864. obavljeno je ukinuće feudnog sustava u Rumunjskoj, pa je čl. VII. odredio, da u roku od 30 godina dana ne mogu seljak niti njegovi nasljednici zemljište obteretiti ili odsvojiti, osim obćini ili drugomu suseljanu. Pa što se je dogodilo? Seljaku nije istodobno osiguran osobni kredit i on je postao žrtvom lihvara. A slične nevolje doživljuju se i u Americi sa homesteadom. Već je gore spomenuto, da je naša uprava naše zadruge sama po sebi takova, da je njom podvezan osobni kredit zadruge. U tim okolnostima morala bi se granica zadružnoga stožera elastificirati za slučaj prieke kreditne potrebe, jer ona je u tom obziru suviše tvrda. Evo primjera. Za više puta malu tražbinu razpisana je dražba zadružnih nekretnina. Da spasi čitav svoj posjed, zatražila je zadruga odobrenje hipotekarnog zajma. Oblast toga zajma ne može dozvoliti, jer se vriedja stožer. I tako mora zadruga gledati, gdje joj se prodaje u bezcienje čitav imetak, da se spasi ukočena granica stožera. Drugi primjer. U jednom kraju nastupila kroz 2—3 godine nerodica, marvinska pošast, poplave, bure i tuče. Zadruga mora uzeti zajam na više godina, da biedu pokrije ali — neda stožer. Treći primjer. Važan agrarno-politički zadatak jest organizacija seljačkoga osobnog kredita. Ova predpostavlja inkorporaciju kredita, koja je skopčana sa nekim jamstvom svih učestnika. U ovom obziru ovako kruti stožer postati će upravo kobnim.

Ovi a i drugi primjeri svjedoče, da je granica izmjere i obteretnosti domaje ukočena i da bi se morala za izvanredne slučajeve otvoriti mogućnost saniranja davši oblasti vlast, da predje tu granicu.

Digitized by Google

Druga je mahna, da se ova uredba stožera zadružnoga obilazi i to na vrata, koja je naš zadružni zakon na štetu zadruge i seljaka ostavio otvorenima. Kada je došla prieka nužda, seljak mora uzeti zajam ili prodati komad zemlje. Stožer mu neda. On si pomoći ne može. Što će učiniti? Ono, što se svaki dan čini. Ako je zadruga inokosna, zaključi se razlaz. Zadruga si je pomogla, ali je nestalo i zadruge, koja bi inače bog zna kako dugo postojala i bila maticom i široj zdravoj zadruzi. Kada bi se ovaj razlaz kao fakultativan ukinuo i kada bi se granice stožera elastificirale, odpalo bi ovo obilaženje zakona, koje uništava veliki percent najzdravijih zadruga.

Konačno je nepravilna desetgodišnje praksa, koja dozvoljuje bezuvjetno ovrhu za sve tražbine i na stožer tumačeć §. 14. z. z. kao samostalan, dočim je on samo nastavno razpredanje legislativne misli §. 13. z. z. te se dispozitiv §. 14. z. z. odnosi samo na slučajeve §. 13. z. z. Za one samo tražbine, koje nabraja taksativno §. 13. z. z., može se dozvoliti ovrha na stožer načinom u §. 14. z. z. naznačenim.

Pravilno bi bilo, da se ovršna uknjižba kao prvi stepen ovrhe dozvoli samo onda, ako politička oblast na ovršnom naslovu posvjedoči, da se njom ne vriedja granica stožera. Dozvoliti pako ovrhu na stožer, a ograničiti dobrovoljno odsvajanje i obterećenje stožera, protivi se naravi stožera i namisli zakona. Dokle homestead law i Heimstättenrecht idu za time, da se u prvom redu seljački posjed zaštiti proti ovrsi, to naša praksa tu prirodnu težnju u našem zakonu potlačuje. To je grieh dakle i proti namisli našeg zadružnog zakona i proti duhu vremena.

Da skupimo ove osvrte o našoj zadruzi u jedno, reći ćemo, da se disolutivan proces na našim zadrugama obustaviti ne može. Dužnost je zakona susprezati prenaglo razriešavanje zadruga i postaviti granicu tome razriešavanju u inokosnoj zadruzi, u kojoj nema razloga razriešenju i koja je prirodan embrio za stvaranje novih širih, zdravih zadruga. Podržavajuć važno načelo južnoslovenskog prava, da je obitelj, a ne pojedinac, subjekt seljačkoga posjeda, zakon će podržavati stege, koje idu na sačuvanje imetka potrebnoga i za obitelj istu u budućnosti. U to ime ima zakon skrajnjom žilavosti uvedeno te poviešću, narodnom sviešću i agrarno-političkom shodnosti opravdano pravo stožera održati. Postojeća uredba toga stožera u zadruzi imade se elastificirati za slučajeve prieke nužde i amelijoracije gospodarstva. Ovrha na stožer imade se ograničiti obćim predpostavama ob obteretivosti stožera.

U interesu mira i obstanka zadruge nemaju se primati u zadrugu novi članovi, koji nisu u srodstvu sa zadrugom. Inokosnim seljačkim obiteljima ima se dozvoliti, da postanu zadrugom, ako imadu uslove za to zadružnim zakonom propisane. Uprava u zadruzi se ima u interesu osobnog kredita urediti, opredieliv jasne i shodne granice izmedju redovite i van-

Digitized by Google

redne uprave. U interesu zapta i obstanka zadružnoga ima država u školi i kroz sve oblasti, pučkim knjižnicama i listovi, imade crkva a i sve patrijotsko družtvo dizati moralni i intelektualni niveau seljaka te mu privesti u sviest potrebu zadružnog života kao bedem proti opasnostim individualizma, koji osobito slabije ugrožava. Obilaženje zadružnoga zakona moralo bi se spriečiti.

Uzdržimo dakle zadrugu, taj uzvišeni spomenik slavenske agrarne snage i krieposti, da se i u našem vremenu održi, jer se duh njezin i njena struktura dobro slaže sa suvremenimi velikimi strujami. Ona se slaže, kako je to Rački liepo prikazao, sa ustavnim načelom. A ako je istina, da je četvrti praeceptum juris XX. vieka: aliis prodesse,[27] onda se naša zadruga ne može prikoriti, da ona tomu zahtjevu ne odgovara, jer ona je consortium omnis vitae svih svojih članova, ona je najplemenitija socijalna gradjevina. koja ima korien u rodbinskom altruizmu. A i oblici vezanosti, koje zadruga donaša sama sobom, nisu oblici reakcijonarstva, već je ta vezanost odsjev samostalne agrarne ideje, koja se je kroz mnogo stoljeća sa narodom i u narodu slovenskom organički razvijala, koja se je ne samo uz, već i proti romanskoj i germanskoj pravnoj navali održala, i koje nije niti azijatska lava mogla uništiti, pa niti najnesretniji legislativni pokusi.[28]

---

[27] Unger: „Die Verträge zu Gunsten Dritter" str. 55.: „Wenn die Römer ihrem egoistischen Prinzip die dürre Formel liehen: ut alii detur, nihil interest mea, so sagen wir gerade umgekehrt: ut alii detur, interest mea; wir ziehen den Kreis der Personen, denen wir propter affectionem helfen (consulere, prodesse, cavere) wollen, so weit als eben unser Herz reicht. Unser kategorischer Sittlichkeits- und Rechtsimperativ lautet: Sorge für andere wie für dich selbst! Wir müssen daher zu den bekannten tria praecepta juris noch das vierte hinzufügen: aliis prodesse".

[28] Značajno je, što o vezanosti zemljištnoj govori Buchenberger n. n. mj. I. str. 450: „Die vorstehenden Betrachtungen führen also im Wesentlichen auch für das vorwürfige Gebiet zu dem mehrfach betonten Satze, dass die Agrarpolitik eines Landes nicht auf doctrinäre Erwägungen und Schlagworte sich aufbauen und danach in uniformer Weise das Wirtschaftsleben der Landbevölkerung zu regeln sich unterfangen darf, sondern dass im Einklang mit der Verschiedenartigkeit ihrer Existenzbedingungen eine vorsichtige Individualisirung des Wirtschaftsrechtes gerade auch hier unumgänglich geboten ist; dass es im vorliegenden Fall also durchaus verkehrt wäre, die Frage: ob Gebundenheit, ob Mobilisirung? mit einem glatten „Ja" oder „Nein" zu beantworten; und dass es nicht grundsätzlicher Opportunismus, sondern Ausfluss einer mit den thatsächlichen Verhältnissen rechnenden, nach praktischen Zielpunkten strebenden Auffassung ist, wenn diese Frage nur bedingt, d. i. nur für bestimmte Gegenden mit Rücksicht auf gegebene Wirtschafts- und allgemeine Culturverhältnisse bejaht oder verneint wird".

*

Digitized by Google

A sada da predjemo na seljačku inokoštinu. Za nju će biti najbolja zaštita, kako smo jur spomenuli, ako joj se dozvoli pretvorit se u zadrugu. No imade inokoština, koje su neznatne, koje nemaju dovoljnoga zemljišta, da postanu zadrugom ili kojim će dugovi priečiti, da se u zadrugu pretvore. I ove inokoštine zaslužuju osobite zaštite ne samo zato, što su kao malene slabe, već i zato, jer nam one u socijalnom redu prikazuju neobhodne stepenice zdravog socijalnog gibanja, koje ima težnju i malim ljudem omogućiti posjed zemljišta i napredovanja naprama gore. A da kod nas ta zaštita ima doista aktualnog interesa, to pokazuje štatistika podieljenja zemljišta. Izdanje zajedničke štatistike od god. 1900. sv. XXIV. str. 14. prikazuje nam po veličini gospodarstva ovo zemljištno podieljenje.

Gospodarstva	izpod	1	jutra	13·23%
„	od	1—5	jutara	31·00%
„	„	5—10	„	27·25%
„	„	10—20	„	20·04%
„	„	20—50	„	7·51%
„	„	50—100	„	0·69%
„	„	100—200	„	0·14%
„	„	200—500	„	0·06%
„	„	500—1000	„	0·03%
„	preko	1000	„	0·05%

Ako se uzme, da je četvrt selišta najmanja zemljištna površina za vodjenje urednog gospodarstva, pa je zato po urbarskom pravu cieпanje izpod četvrtine selišta bilo zabranjeno; ako se nadalje uvaži, da ta četvrt selišta lavira izmedju 5—8 jutara, onda se po gornjim podatcima mora uzeti, da dobra polovica seljačkih inokoština nema potrebnoga seljačkoga minima i da neće moći postati zadrugama.

U ovim okolnostima doista treba i inokosnoj seljačkoj porodici zaštitu pružiti, jer nam ona predstavlja kod nas važan i velik koeficijent u snazi narodnoj i u narodnom gospodarstvu.

Seljačka inokoština pada pod vlast općeg gradjanskog zakonika. Uvjerenje, da seljaku s obzirom na njegove posebne odnošaje treba i posebnih privatnopravnih normativa, rodilo je razlikim težnjama. Traži se za seljaka posebno tutorsko pravo, posebno obiteljsko imovno pravo, posebno dugovno pravo, posebno nasliedno pravo, posebno udrugarsko pravo, posebno parbeno i ovršno pravo, a vrhunac svih tih težnja jest posebno seljačko partikularno pravo. Ovakove težnje naš o. g. z. ne perhorescira. Uvedbeni patent o. g. z. naročito naglašuje valjanost posebnih privatnih prava, normiranih u političkim zakonima; a u samom zakonu se više puta pozivlje na političke zakone, koji opredjeljuju seljačke posebničke pravne odnošaje.

Digitized by Google

O. g. z. ima očito pred očima jozefinsku reformu, koja se je u mnogom odnosila baš na seljačko privatno pravo.

Težnje, da se inokosni seljački privatnopravni odnošaji partikularno urede, nalaze i u znanosti znamenitih zatočnika. Danas ali ne nalaze te težnje odziva u zakonodavca. Nije to zato, jer on nebi imao smisla za seljačke potrebe. Razlog je taj, jerbo seljačko pitanje u ovom obziru trpi na mladenačkoj slabosti, i jerbo je danas polje gospodarstvenoga zakonarstva pomućeno raznim oprečnim strujama interesa velikih socijalnih skupina, a da bi se u takovim okolnostima dala izvesti agrarna reformacija, koja ima po naravi agrarnog prava da bude stalna i dugotrajna.

Zato se i agrarnopravne misli moraju ograničiti na pojedine odnošaje. Time je dan i okvir ovim našim razmatranjima.

Mi smo već rekli, da su misli o državnom razterećenju seljačkog zemljišta od privatnopravnih dugova i organizacije seljačkog kredita čitave zemlje na temelju inkorporacije kredita u agrarnopolitičkim znanstvenim programima ostale glas vapijućeg u pustinji. Kao nadgrobni spomenik tim sustavima uvedena je u najnovije vrieme agitacija za domaju.

U ovom smislu rogirao je dr. Marijan Derenčin zakonsku osnovu o ograničenju ovršnog prava na seljačka zemljišta, koja je došla u 149. sjednici hrvatskoga sabora od 24. veljače 1900. na razpravu.[29] U svom vrlo

[29] Ta osnova glasi:

§. 1. Seljački posjed može se uzeti pod ovrhu samo u stegama, što ih odredjuje ovaj zakon.

§. 2. Kao seljački posjed u smislu ovoga zakona ima se smatrati skup zemljišta izvan okoliša gradova, na kojem stoji bar jedna kuća za stanovanje, bez obzira na to, da li su zemljišta razvršćena u posjedovnici jednoga ili više gruntovnih uložaka (zapisnika), da li su upisana u vlastovnici na ime zadruge, ili samovlastnika, nu to samo onda, ako na tom posjedu živi zadruga ili samovlastnik sa svojom obitelji.

§. 3. Gdje god ovaj zakon govori o seljačkom posjedu, ne razumjeva samo tlo, već se tim izrazom obuzimlju sve zgrade, što na tlu stoje za trajnu porabu, makar ne bile u zemlju zidane, pak i nared posjeda (inventar, fundus instructus).

§. 4. Seljački posjed (§. 2. i 3.) u najmanjoj izmjeri, ustanovljenoj u sliedećim §§-ima, ne može se prodati na ovršnoj dražbi.

§. 5. Najmanji obseg tla iznosi:

a) u županiji ličko-krbavskoj, modruško-riečkoj i varaždinskoj tri jutra;

b) u županiji zagrebačkoj, bjelovarsko-križevačkoj šest jutara;

c) u županiji požežkoj i sriemskoj osam jutara.

§. 6. Kao najmanji nared (inventar, fundus instructus), ter nerazdruživa sastojina seljačkoga posjeda imadu se smatrati dva konja ili dva vola, jedna krava, ako ne ima krave, dvie koze, svakolika krma i stelja, svekoliko gospodarsko oružje, žito što je nuždno za bližu sjetvu, i osim toga živež, što je nuždan, da se do bliže žetve prehrane članovi zadruge dotično obitelji na posjedu.

Digitized by Google

instruktivnom govoru odborski je izvjestitelj dr. Nikola Tomašić tu osnovu kao pravo domaje kvalificirao te ju je osudio i odklonio. Uslied toga je ista ustupljena zemaljskoj vladi na daljnje proučavanje.

Prije, nego li se predje na prosudjivanje ovoga pravnoga pitanja, moramo u kratkim crtama da prikažemo, što je to pravo domaje.

Pravo domaje u modernom tehničkom smislu te rieči vuče lozu iz Amerike.[30] Tamo je taj institut poznat pod imenom „Homestead Law", t. j. pravo zavičaja, pravo domaje ili njemački „Heimstättenrecht". Amerikanska domaja je dvoje vrsti i to specijalna i generalna. Prva se osniva na zakonima pojedine države, druga na zakonu generalne vlade od 20. svibnja g. 1862. Razlog i svrha ovim dvim pravnim uredbama su različni. Generalni homestead law daje glavi obitelji, koja imade tražena svojstva, komad državne, neokupirane zemlje ne preko 160 aera u svrhu naseljenja, obradjivanja i nastanjenja i to na pet godina. Za to vrieme ne može naseljenik jednog diela tog zemljišta prodati i ne smije toga zemljišta kroz 6 mjeseci napustiti. Ako je on kroz to vrieme od 5 godina zahtjevima zakona udovoljio, dobiva povelju. Po §. 4. zakona od 30. svibnja 1862. ne može se u nikakovoj formi pritegnuti ovo zemljište za dugove, koji su kontrahovani prije stečenja povelje. To zemljište sa kućom i priborom je domaja. Kada je poveljenik na domaji pet godina stanovao, prestaje zaštita gene-

---

§. 7. Bude li zatražena ovršna dražba seljačkoga posjeda, koji ima veću izmjeru, nego li onu, koja je ustanovljena u paragrafu 5., to će sud, prije nego li dražbu dozvoli, saslušati ovrhovoditelja, ovršenika i sve hipotekarne vjerovnike o tom, kako da se iz ovrhe izluči minimum, koji se ne može prodati na javnoj dražbi (§. 4.), ter ako se medju interesentima ne poluči sporazumak, izreći odlukom, u čem sastoji minimum, koji se od ovrhe izlučiti ima.

§. 8. Stvarajući tu odluku ima se sud držati sliedećih načela:

1. Sgrade seljačkoga posjeda, što su neobhodno nuždne za stanovanje članova zadruge, dotično obitelji posjednika, zatim gospodarske sgrade, što su neobhodno nuždne za minimalni inventar, imadu se vazda izlučiti od ovrhe;

2. najmanja izmjera zemljišta izlučena od ovrhe ima sačinjavati, što je više moguće, arondirani kompleks;

3. ima se kod izlučivanja minimuma paziti i na to, da ovršeniku bude moguće i na izlučenoj najmanjoj izmjeri posjeda nastaviti gospodarstvo, kojim se do tada pretežno bavio.

§. 9. Ovim je zakonom prestala snaga svih zakona i propisa, koji se s njime ne slažu.

§. 10. Naredbe, što su nuždne, da se ovaj zakon provede, izdati će kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada, odio za pravosudje, koji će odrediti i dan, kojim će ovaj zakon stati na snagu.

[30] Na evropskom kontinentu prvi je upoznao sa tim institutom M. Johot g. 1878. u „Bulletin de la société de legislation comparée". Sve pojedine tekstove amerikanskih odnosnih zakona sa izvadkom iz Thompsonova i Smythova komentara priobćio je g. 1883. Dr. Rudolf Meyer n. n. mj.

Digitized by Google

ralne domaje, te domaja pada pod zaštitu specijalnog homestead-lawa one države, u kojoj ona leži. Očito je dakle, da je ona generalna domaja i po svomu razlogu i po svrsi i po trajanju proračunata za naseljivanje još neobradjenih zemljišta i pustoselina. U toliko ova nema za nas daljnjega interesa, osim što je mogla bila dati povoda zakonodavcu našemu, da uredjujuć zemljištne zajednice malo o tome već radi sličnosti odnošaja promišlja, ne bi li se moglo zajedničko zemljište, koje zemlja daje zajedničarom, sličnim načinom učiniti zaštićenim i vezanim posjedom zajedničara i time ojačati pretežno autohtono seljačko pučanstvo.[31]

Izhodište razmatranjem o domaji su u Evropi specijalne domaje, t. j. domaje pojedinih država amerikanskih. Ovi homestead-lawsi nisu nikakovi specijalni agrarni zakoni ili kakovo specijalno imobilijarno pravo. To su samo iznimanja iz ovrhe. Odatle im takodjer ime „eksempcija". Kako su ovršna iznimanja u obće šira u Americi, nego li u Evropi, tako je to i kod nepokretnog posjeda i to i seljačkog i gradskoga. Najstariji zakon za domaje jest zakon tadanje još republike Texas od 26. siečnja 1839.

Tim zakonom se proti fieri facias osudi ili inoj ovrsi suda rezervira svakomu gradjanu 350 aera selskog ili gradskog zemljišta skupa sa domom i melijoracijama u koliko ne prekoračuju vriednost od 500 dolara, zatim sve pokućstvo do vriednosti od 200 dolara, sve orudje, knjige i pribor nuždan za obrt i zvanje, 5 krava muzara, 1 par volova ili 1 konj, 20 komada krmadi i jednogodišnja zaira. Zakon nema povratne moći.[32] U tom pravcu su se razvijali ostali zakoni specijalne domaje u Americi kvalitativno svi jednaki u granici eksempcija. Spomenut ćemo još to, da ovaj pravni institut ne prieči hipotekarno obterećenje domaje osim u državi Texas.

Odsvoj domaje dopušten je samo privolom žene, koja poslje smrti muža postaje glavom domaje. Zaštita domaje poslie smrti muževe proteže se i naprama ženi dotično i djeci, dok ova ne postanu punoljetna.

Hoćemo li da se upoznamo sa legislativno-političkim momentom specijalne američke domaje kao i njenim razlogom, shodno će biti, da po-

[31] Lorenz v. Stein n. n. mj. str. 22.: „Wenn wir an diesem Orte mit einem jungfräulichen Boden und seinen neuen, also noch von gar keinen Schulden belasteten Gründen und seiner Vertheilung zu thun hätten, so würde es allerdings ein sehr tiefes Verständniss des Wesens von Grundkapital zeigen, wenn man wie die Staaten von Amerika einfach gewisse Grundcomplexe nicht blos für untheilbar- sondern auch mit einem bestimmten Betriebsinventar für unverschuldbar und unexequirbar erklärt, und so die jetzt viel besprochene, noch vor zwei Jahren geradezu unbekannte „Heimstättengesetze" (Home stead Laws) als Grundlage aller Bodenverfassung aufgestellt".

[32] Dr. Rudolf Meyer n. n. mj. str. 415., kod koga se u daljnjem sliedu nalaze homestead lawsi svih ostalih američkih sjedinjenih država.

Digitized by Google

slušamo mnienje američkih učenih ljudi o njoj. U to ime evo nekoliko citata Smytheova komentara k eksempcijonim zakonima.[33]

Vrhovni sudac Hemhill kaže: „Svrha ovakovih eksempcija jest, nižemu dati dom kao utočište, koje ne može nitko napasti, čiji mir i vedrinu ne smije nitko smutiti, i u kojem se oni osjećaji lične neovisnosti hrane i goje, koja je neovisnost temelj naših uredaba, i koja je za njihov obstanak od bitne važnosti.

Svrha tim eksempcijam nije samo braniti gradjane i obitelji pred biedom i opasnostim razvlaštenja, već je svrha njihova gojiti i podupirati u grudima pojedinaca osjećaje uzvišene neovisnosti, koji su bitni po uzdržanje slobodnih institucija.

Thomas H. Benton zagovarajuć još g. 1828. u senatu sjedinjenih država homestead-politiku kao jemstvo slobodnih posjednika veli: „Slobodan posjednik jest prirodan nosioc slobodne vlade... Mi smo republika, i želimo takovom ostati, zato pomnožajte broj slobodnih posjednika... To ima veću vriednost od rubina, to stvara kriepostno i neovisno pleme, prave oslone svoje zemlje".

Sudac Sauderson kaže: „Zakon je utemeljen u ideji, da je koristno po obće dobro, da svaka obitelj ima svoju domaju, sigurno prebivalište, tvrdju, u kojoj može naći odbrane od financijalne nesreće i štit pred progonstvom vjerovnika, koji su dali kredit prem znajuć, da nemogu prekoračiti praga domaje".

U konstituantnom konventu države Nevada od g. 1864. reče bivši ministar de Long: „Ovo je ideja, koja se temelji na starom englezkom načelu, da je svakomu njegova kuća, njegova tvrdja i da mu je ona svetinja i utočište pred svim brigama života i proti svim svjetskim progonstvima... Svrha i namjera zakona domaje jest osigurati svakomu njegovu tvrdju".

Thompson, taj najčuveniji američki komentator, u komentaru ob eksempcijonim zakonima[34] kaže, da je po starom Common lawu bila izključena ovrha na zemljište. Za Eduarda I. počela se je ovrha dozvoljavati i na zemljište. U tom pravcu sliedivše „zakonarstvo i prirodna lakomost vjerovnika imali su nuždnom posliedicom, da se je zemlja napunila obiteljima siromaka, koje su državi bile na teret mjesto na korist". Odatle se je rodilo pravo domaje.

(Svršit će se.)

[33] Dr. Rudolf Meyer n. n. mj. str. 476. i d.

[34] Dr. Rudolf Meyer n. n. mj. str. 463. i d.

Digitized by Google

Zakonodavstvo i upravno uredovanje glede fabrikacije i prometa umjetnih i zdravlju škodljivih vina.

Piše **Franjo Haladi.**

(Nastavak.)

Ako stručno mnienje stalnog povjerenstva vino proglasi umjetnim, i kad takovo mnienje stigne prvomolbenoj oblasti, dužna je ista razpravu bezodvlačno odrediti, te prema rezultatu presudu donieti; dužna je dalje, prije nego što razpravu održi i presudu donese, zaplieniti svu zalihu vina, koje je stalno povjerenstvo umjetnim proglasilo, te zaplienu provesti.

Osudom će se odrediti, da se umjetnim proglašeno vino ili a) uništi ili b) denaturalizuje, ter povrati u obrtnu svrhu ili uporabi u dobrotvornu u osudi označenu svrhu.

Vino će se uništiti, ako je proglašeno zdravlju štetnim i pogubnim, a denaturalizirati, ako se iza denaturalizacije bez štete po zdravlje može upotrebiti u obrtne svrhe.

Stalno povjerenstvo imade medju inim svaki put učiniti predlog. da li se po njemu izpitano i eventualno umjetnim pronadjeno vino može u obće uporabiti, i u koju svrhu, ili ne.

Isto tako mora povjerenstvo za iztraživanje vina prilikom izpitivanja ustanoviti i vriednost odnosnog vina ili vinskog pića, da se vriednost manjkajuće količine vina bude mogla utjerati, ako bi se osudom odredila konfiskacija vina, pa ako se kod osudjenog nebi mogla naći sveukupna količina vina u vrieme, kad osuda pravomoćnom postane.

Propis o ustrojstvu i poslovnik stalnog stručnog povjerenstva za izpitivanje vina, sastavljen na temelju zak. čl. XXIII.: 1893., izdala je kr. zemaljska vlada dne 22. lipnja 1895. k broju 19.188 ex 1895.

Tom naredbom (§. 6.) odredjeno bje medju inim, da vina, vinska pića i ostale tvari, koje se predlažu stalnom povjerenstvu, izpituje kao posebni strukovni kemijski organ lučbeni zavod kr. sveučilišta u Zagrebu.

Trošak izpitivanja podmirivao se je od slučaja do slučaja na trošak zemlje uz naknadu od strane krivca, koji je kao takov osudjen.

Intenzivnije djelovanje upravnih oblasti glede uporabe zakonskog članka XXIII. započelo je, od kad je vladinom naredbom od 25. rujna 1897. br. 54.489. ustrojen kr. zem. kemijsko-analitički zavod u Zagrebu pod neposrednim nadzorom kr. zemaljske vlade.

Digitized by Google

Zadaća toga zavoda jest zemaljskoj vladi i upravnim oblastim pružiti one kemijsko-analitičke podatke, koji se od njega u interesu javne uprave tražili budu. Naročito imade taj zavod obavljati ona iztraživanja, koja propisuje zak. čl. XXIII. od godine 1893., te provedbena naredba toga zakona od 22. lipnja 1895. broj 19.188.; osim toga imade se taj zavod baviti i kemičkim iztraživanjem po javnih oblastih ili privatnicih priposlanih mu tvari, te sudjelovati po svojem predstojniku ili inom strukovnom namješteniku onim izvidom, na koje na temelju postojećih zakona i propisa po nadležnoj oblasti pozvan bude.

Zavod taj dužan je dostavljene mu stvari odmah iztražiti, te posljedak analize najkašnje u roku od 10 dana priobćiti oblasti ili stranci, koja je iztraživanje zatražila.

Jedna od najvažnijih ustanova navedene naredbe sadržana je u §. 9.. po kojoj zavod obavlja sve raduje za vladu i podredjene upravne oblasti bezplatno; troškove provedenog iztraživanja imade podmiriti stranka, koja je na temelju posliedka iztraživanja osudjena na nošenje troškova postupka.

Pristojbenik za iztraživanje u kr. zem. kem. analitičkom zavodu u Zagrebu sadrži potanke ustanove o pristojbah, koje zavod zaračunati smije.

Time se je omogućilo, da upravne oblasti mogu brzo i bez posebna troška dobiti strukovno mnienje o pojedinih sumnjivih vinih i tvarih. Prije je to bilo skopčano sa nerazmjerno velikim troškom, pak su se s toga oblasti žacale izazivati kemijske analize. Tomu je pako bilo posljedicom, da se je po zakonu od g. 1893. u manjoj mjeri postupalo.

Djelovanje stalnog zemaljskog povjerenstva za iztraživanje vina u Zagrebu u godini 1900. pokazuju nam najbolje sliedeći podatci:

Povjerenstvo, sastojeće prema propisno ustanovljenom broju od 10 članova, držalo je tečajem godine 1900. 27 sjednica (1899. god. 30) na kojih je razpravljalo o 596 ogledaka vina (1899. god. 592).

Od iztraženih i po povjerenstvu ocienjenih vina, njih 162 (1899. godine 300) je pronadjeno patvorenimi ili pokvarenimi i za užitak nesposobnimi, što čini 27% (1899. god. 57%) a 434 ogledaka prošlo je bez prigovora. Doista znatan napredak na bolje.

46 ogledaka vina, što su stigli povjerenstvu zadnjih dana prosinca, ostali su 31. prosinca 1900. neocienjeni.

Na iztraživanje priposlanih ogledaka bilo je iz područja:

Digitized by Google

Županija	Oblast u		Iztraženo	Prigovoreno
			ogledaka	
Ličko-krbavska	Kr. kotarska	Brinju	2	2
Modruško-riečka	Kr. kotarska	Ogulinu	24	—
		Slunju	57	12
		Vrbovskom	2	1
Zagrebačka	Kr. kotarska	Jaski	14	5
		Karlovcu	6	5
		Sisku	1	1
		Vrginmostu	2	—
		Zagrebu	19	4
	Gradsko poglavarstvo	Sisku	55	15
		Zagrebu	165	65
Varaždinska	Kr. kotarska	Krapini	1	—
		Zlataru	1	—
Belovarsko-križevačka	Kr. kotarska	Garešnici	6	2
		Gjurgjevcu	1	—
		Grubišnompolju	1	—
Požežka	Kr. kotarska	Daruvaru	3	—
		Novskoj	9	—
		Požegi	1	1
Virovitička	Kr. kotarska	Slatini	2	2
		Virovitici	1	1
	Gradsko poglav.	Osieku	53	7
Sriemska	Kr. kotarska	Irigu	1	1
		Rumi	50	7
		Vinkovcima	21	3
		Vukovaru	24	8
		Županji	30	7
	Gradsko poglav.	Zemunu	44	15
		Ukupno .	596	162

U pogledu kvarenja i patvorenja pića postojala je naredba kr. zemaljske vlade od 25. listopada 1881. br. 16.473. Ta naredba stavljena je izvan krieposti banskom naredbom od 23. prosinca 1900.

Digitized by Google

br. 87.363, kojom se u sporazumku sa kralj. ug. ministrom financija u smislu §. 37. zak. članka XXV.: 1899. izdaju zdravstveno-redarstveni propisi, kojih se valja držati kod točenja pića, odredjuju kazni za slučaj prekršenja istih, te ustanovljuje način vršenja redarstvenog i liečničko-redarstvenog nadzora u tih stvarih.

U svrhu obezbiedjenja i zaštite javnog zdravstva, morala i reda stavljeni su pod redarstveni i liečničko-redarstveni nadzor poslovi i poduzeća, koja se bave točenjem i maloprodajom žestokih pića. Vlastnici dotičnih posala i poduzeća dužni su trpiti i dopustiti, da se organi oblasti u svako doba mogu osvjedočiti o tom, da li se obdržavaju izdane odredbe nadležnih oblasti.

Strukovni organi dužni su odmah nakon ubaviesti, dobivenih od kontrolnih organa, sumnjive stvari (pića, posude) pregledati, uzorke sumnjivih pića načinom analognim ustanovi §. 7. gore spomenute banske naredbe od 22. lipnja 1895. br. 19.188. oduzeti i upravnoj oblasti radi dalnjeg postupka prijaviti.

I kod tog uredovanja opredieljuje se zadaća kr. zemalj. kem. analitičkomu zavodu. Ako najme strukovni organi nisu u stanju, da glede oduzetih sumnjivih stvari budi s koga razloga točan nalaz i mnienje očituju, ili nadje li postupajuća oblast potrebnim dobavu jošte posebnog strukovnog mnienja, tada će odnosne uzorke odpremiti na izpitanje kr. zem. kem. analitičkom zavodu u Zagrebu.

Zdravlju absolutno škodljivimi pronadjene stvari (pića, posude) imadu se odmah zaplieniti i nakon provedenog postupka propalimi proglasiti ter uništiti.

U slučaju, da bi se po mnienju strukovnoga organa zaplienjena pića i predmeti, budi u cielosti budi diono bez uštrba za zadravlje ljudsko u obrtne ili ine svrhe upotrebiti mogli, imati će se javnom dražbom prodati, nu ipak samo takovoj osobi, za koju se sigurno znade, da će ih samo u rečenu svrhu uporabiti.

U slučaju, da se takova osoba ne nadje, imadu se zaplienjena pića i stvari uništiti.

Pitanje glede uništenja ili prodaje zaplienjenih predmeta imade upravna oblast zajedno sa kaznenom presudom izreći.

Polučen utržak imade se obratiti u korist ubožke zaklade one občine (grada), u kojoj je prekršaj počinjen.

U našoj ovoj razpravi obazreli smo se na sada navedenu naredbu, na koliko se tiče prometa valjana, zdravlju neškodljiva vina.

Iz navedenih ustanova se razabire, da će se iz prometa odstraniti imati vina: a) ciknuta, b) budjava (kahmig), c) uzavriela, d) pljesniva, e) usljed skvarenosti mutna, f) užežena (ranketiva) vina, pokvarena

Digitized by Google

od gljivica mliečne kiseline, g) vina bojadisana i u obće zdravlju škodljiva, a po gotovo sva patvorena vina.

Po tom je navedena naredba koristna producentu naravnih vina ter vinogradaru, koji sa svojim vinom prema racijonalnom pivničarstvu postupa.

Iz razloženih zakonskih i naredbenih propisa moći je razabrati, da se je zakonodavstvo pobrinulo za to, da bude zaštićena i poduprta ne samo producija naravnih vina, već i promet istih.

Tako je sada samo do što energičnije uporabe zakonskih i naredbenih propisa, pak će se jamačno liepi uspjesi postići moći.

Da se kod nas zakon i propisi naredaba — osobito u zadnjih godinah — energično vrše, dokazom su nam izrečene brojne presude upravnih oblasti. I „Mjesečnik“ je jednu takovu našu vrhovnu presudu u 1. broju od ove godine saobćio.

Da se je pako i preko u Ugarskoj počelo oštrije zakon uporabljivati, dokazom nam je koncem prošle godine izrečena presuda proti miljunarom Engelom. Ovu osudu kao osobito instruktivnu ovime prema službenom saobćenju u „Pester Lloydu“ u broju 6. od 6. siečnja 1901. u cielosti saobćujemo. Ista glasi:

Kraljevski ugarski ministar unutarnjih posala.

Visokorodjeni gospodine!

U povedenoj iztrazi po kr. ug. državnoj policiji glavnoga grada proti pećuhskim trgovcem vina na veliko Mihajlu Englu i Adolfu Engelu jun., kao vlastnikom tvrdke veletrgovine vinom u Pećuhu: „Josip Engel i sin“ radi prekršaja više ustanova zakonskoga članka XXIII.: 1893., kojim se zabranjuje praviti i u promet stavljati umjetna vina, po vašem visokorodju kao II. molbi dne 20. ožujka t. g. pod brojem 10.066 kh. izrečena osuda, kojom su djelomičnom preinakom i djelomičnom potvrdom prvomolbene presude gradskog satničtva VIII. kotara budimpeštanski dotično pećuhski stanovnici — prvotuženi Mihajlo Engl i drugotuženi Adolf Engel ml. odriešeni od tužbe i pravnih posljedica na teret im stavljenog počinjenja prekršaja obrtimične proizvodnje vina od koma (Treberwein), fabrikacije umjetnih vina, nadalje prekršaja stavljanja u promet umjetnih vina, napokon stavljanja u promet vina, pod imenom okolice, u kojoj rodilo nije; dočim je dalnji postupak u pogledu onog prekršajnog čina, da su obtuženici u njihovih promontorskih podrumih umjetno vino proizvadjali, dotično ovo vino udruzi službenika državne željeznice u Budimpešti prodavali i time u promet stavili, obustavljen i sliedom toga dokinuta odredjena sekvestracija vina i odredba proglašenja osude u novinah glede 1225·44 hlt. u pećuhskih podrumih nalazećeg se vina od

Digitized by Google

koma, osim toga kojom su obtuženici osudjeni radi upivničenja vina od koma i čistoga vina u jednom podrumu, kao i radi propuštaja oznake bačava, koje su sadržavale vino od koma pozivom na točku a) §. 10. i točku a) §. 5. naredbe ministra trgovine broj 53.580, temeljem prve alineje §. 3. i točke a) §. 5. zak. članka XXIII.: 1893. i to prvotuženi na novčanu kazan globe od 300 for. i 300 for., drugotuženi na 100 for. i 100 for., a za slučaj neutjerivosti prvotuženik na 30 i 30 dana zatvora, a drugotuženik na 10 i 10 dana zatvora, te obojica na solidarno nošenje do sada u visini od 1089 for. 61 nvč. (2179 K 22 fil.) naraslih postupovnih troškova, — nadalje na platež na korist pećuhskog žitelja Joana S. i dra. Bele T. za svakoga na 400 K., za budimpeštanske žitelje Karla E. sa 600 K., za pećuhskog žitelja Ladislava K. i Josipa K. za svakoga na 280 K. ustanovljene vještačke pristojbe, konačno za Henrika M. na platež za 12 K ustanovljene dnevnice i vozarine, kao takodjer na platež inih budućih još troškova, — kojom je nadalje osudom odredjena konfiskacija u podrumu konzumne zadruge namještenika ugarskih državnih željeznica pod zapor stavljenih **2957·5** litara vina šiljera i denaturalizacija istoga sa solju na trošak obtuženih, te kojom je odredjeno, da se denaturirano vino javnom dražbom u svrhu palenja žeste unovči time, da se postignuta dražbom navedenih tekućina kupovnina upotrebiti imade na korist budimpeštanskog družtva za dječje ferijalne kolonije, — i kojom je budimpeštanski žitelj Gabro Prehoffer od netom navedene dužnosti odriešen, te kojom je konačno odredjeno, da se imade osuda vinskom kontrolnom povjerenstvu IV. i VIII. kotara, pećuhskom vinskom kontrolnom povjerenstvu, financijalnom ravnateljstvu za peštanski okoliš i pećuhskom financijalnom ravnateljstvu saobćiti, navedena se osuda povodom uloženih **utoka** osudjenika, navedenih vinskih kontrolnih povjerenstva i Gabre Prehoffera s navedenih drugomolbenih razloga potvrdjuje u pogledu osudjenja prve dvojice tuženika radi protupropisnog upivničenja vina od koma, radi propuštaja oznake bačava, sadržavajućih vino od koma, na nošenje troškova postupka i vještaka, nadalje se potvrdjuje osuda u pogledu konfiskacije, denaturiranja kao i glede upotrebljenja kupovnine za šiljer vino, — nasuprot se osuda glede ostalih njezinih dielova preinačuje ter isto tako prvotuženi Mihajlo Engel kao takodjer i drugotuženi Adolf Engel jun. krivimi proglašuju prekršaja:

1. što su pravili umjetno vino, ter se s toga osudjuju temeljem točke C) i E) §. 4. naredbe ministra trgovine br. 53.850 iz 1897. i §. 6. zak. čl. XXIII.: 1893. prvotuženi Mihajlo Engel na 20 dana zatvora i 600 kruna novčane kazni, drugotuženi Adolf Engel jun. isto tako na 20 dana zatvora i 600 kruna novčane kazni, a svaki u slučaju neutjerivosti na daljnjih 30 dana zatvora:

Digitized by Google

2. što su stavljali u promet umjetna vina temeljem točke a) §. 1. i točke b) §. 5. navedenog zak. članka svaki na 600 kruna novčane kazni, a za slučaj neutjerivosti svaki na dalnjih 30 dana zatvora;

3. što su stavljali u promet vina s oznakom okolice, u kojoj isto nije rodilo, temeljem I. alineje §. 4. cit. zak. članka i točke e) §. 5. svaki na 200 kruna novčane kazni, a za slučaj neutjerivosti na odgovarajući zatvor;

nadalje se odredjuje konfiskacija, denaturiranje i unovčenje u pečuhskom etablisementu obtuženih sekvestriranih **1225·44** htr. umjetna vina u svrhe odredjene u prvomolbenoj presudi;

nadalje se odredjuje nadomještenje sa **7902** krune **24** filira proračunane vriednosti manjkajuće količine 329·26 htr. vina od koma s tim dodatkom, da je kupovna ciena toga vina, dotično njegova vriednost po hektolitru sa 24 krune računana, te će se imati upotrebiti na korist ubožke zaklade grada Pečuha, kao mjesta, gdje je prekršaj počinjen.

Nadalje se odredjuje jednokratno proglašenje ove III.-molbene osude na trošak obtuženika u sliedećih listovih: „Borászati Lapok“, „Magyar Nemzet“, „Budapesti Napló“, „Budapesti Hirláp“, „Magyar Közigazgatas“, a na njemačkom jeziku u „Pester Lloydu“.

Razlozi.

Pošto se je proti obtuženikom porodila sumnja, da oni proti zabrani zak. članka XXIII.: 1893. umjetno vino prave i u promet stavljaju, — to je proti istima u listopadu 1898. kr. ug. budimpeštanska državna policija povela postupak, te je po izaslanom sigurnostnom organu prema propisanim ustanovama oduzeto ukupno 135 boca vinskih uzoraka iz raznih skladišta tuženika.

Ali ovi vinski uzorci bjehu nekorektnim načinom obtuženikom dne 8. studenoga po sigurnostnoj — za prosudjenje stvari nadležnoj — prvomolbenoj oblasti vraćeni prije, nego li je saslušano mnienje stalnog povjerenstva za izpitivanje vina, te su sadržaj tih boca tuženici odmah izlijali tako, da se je kod istog dana poduzetog pokušaja za ponovnu nabavu istih vinskih uzoraka moglo zadobiti jošte samo 8 boca; ali i ovih 8 boca nije bilo prikladno — stranom radi manjkavog zapečaćenja stranom radi nedovoljne količine za strukovno iztraživanje, uslied česa glede tih vinskih uzoraka ne bijaše moguće strukovno mnienje nabaviti.

Prema §. 25. naredbe ministra trgovine, izdane godine 1897. pod brojem 53.850., nabavljeni su dokazi, da su obtuženici počinili prekršaj proizvodnjom umjetnog vina, ma da nije strukovno mnienje o vinskih uzorcih predležalo, i to:

Digitized by Google

1. time, što su unatoč zabrani, sadržanoj u navedenoj provedbenoj naredbi vino od koma obrtimice na veliko pravili.

Kod prosudjivanja toga jest odlučnim ustanovljenje činjenice, kolike vinograde posjedovahu tuženici u godini 1898., koliku su mogli imati berbu, i konačno koliko su vina od koma prema toj berbi proizvesti mogli.

Tuženici nastojahu izkazi svojimi obseg svojih vinograda predstaviti za 60% većim, nego li isti doista bijaše prema katastralnom nalazu; obseg pako već produktivnih vinograda za po prilici 150% većim, — očevidno u svrhu, da zavedu oblasti, kojima bje povjereno provedenje iztrage, i da učine vjerojatnijim razmjerje izmedju njihove berbe mošta (šire) i njihovih zaliha vina od koma.

Medjutim bješe tečajem naknadne iztrage preduzetom oblastnom izmjerom sasvim autentično ustanovljeno, da su obtuženici prigodom vinske berbe godine 1898. posjedovali ukupno **63** magjarske rali (po 1200□°) i 71·24□° produktivnih vinograda.

Strukovno povjerenstvo po prvoj molbi izaslanih stručnjaka: enoložkog centralnog nadinšpektora Karla Engelbrechta i ravnatelja pečuhske gradske vincelirske škole Ivana Szilagyi-a, te po obtuženicih izaslanog odvjetnika dra. Béle Toldy-a, procienilo je 2. studenoga g. 1899., da su na gore navedenom kompleksu obtuženi imali god. 1898. berbu mošta od 1062·88 hektolitara.

Stručnjaci ustanoviše suglasno u svojem strukovnom mnienju tu koli činu, ter je tek prigodom saslušanja vještak tuženika uztvrdio, da je berba mogla biti za 25% većom, dočim su stručnjaci Engelbrecht i Szilagyi na pitanja obtuženika očitovali, da je godišnja berba mogla biti za nješto — po jutru za 1 hektolitar — veća, ali takodjer i za isto toliko manja.

U strukovnom mnienju stručnjaka ustanovljenu količinu valja uzeti kao maksimalnu približnu berbu naproti prigovorom, koji bijahu podignuti proti mnienju stručnjaka: jer su stručnjaci svoje mnienje dali temeljem na licu mjesta preduzete točne iztrage o stanju produktivne jakosti vinograda, kao i obzirom na mjerodavne podatke o mjestnih okolnostih, kao i izuzetkom sviju takovih okolnosti, koje su mogle na berbu one godine nepovoljno djelovati;

jer su vještaci znali, da se berba godine 1898. ustanovljuje u tu svrhu, da se uzmogne ustanoviti temeljem toga maksimalna količina vina od koma, koje su tuženici dozvoljenim načinom smjeli proizvesti, te je prema tomu njihovom zadaćom moglo biti samo ustanovljenje maksimuma berbe šire;

jer se je takodjer vještak tuženika strukovnomu mnienju pridružio, koje je cienilo berbu šire na 1062·88 hektolitra, te je tek naknadno od toga razilazeće se očitovanje podao, koje se ne može ne samo radi toga,

Digitized by Google

već i s toga uvažiti, jer valja veću važnost dati mnienju ostale dvojice stručnjaka, kao neposredno za ovu struku izobraženih stručnjaka, koji na polju vinogradarstva po svom zanimanju djeluju;

jer napokon tuženici ne mogahu oprovrći strukovno mnienje sa svjedoci, na koje se pozvahu u dokaz njihovih iznesenih tvrdnja u pogledu berbe šire; pošto se izkazi istih, kako je to u razlozih prvomolbene presude podrobno i izpravno navedeno, medjusobno vrlo razilaze, — te je temeljem izkaza jednog diela svjedoka podjedno i konstatovano, da oni o kakvoći berbe šire ništa znali nisu; pošto svi oni svjedoci, koji tvrde, da su vidili u hidorskom podrumu berbu od vinske berbe godine 1898., — priznaju, da nisu sbrajali faktičnu količinu mošta, već samo sadržinu bačava, koje im je manipulant u hidorskom podrumu kao takove pokazao, u kojih je navodno spremljena berba šire od godine 1898.; — nu da li to istinito bijaše, ne znadu svjedoci, jer se ne osvjedočiše o tom, da li bijaše u svakoj bačvi doista mošt.

Berba šire za godinu 1898. bila bi medjutim i tada samo 1125·88 hektolitra iznijela, kad bi se sve i priznala po vještacih dopuštena najpovoljnija predpostava, da su na ime tuženici po rali za 1 hektolitar više mošta dobili, nego li je u stručnjačkom mnienju ustanovljeno bilo.

Ustanova §. 4. provedbene naredbe jest mjerodavnom za ustanovljenje okolnosti, koliku su množinu vina od koma (Treberwein) smjeli tuženici napraviti unutar granica provedbene naredbe iz koma, koji je dala gore navedena količina mošta.

Po §. 4. provedbene naredbe imade se smatrati pravljenjem umjetnoga vina:

a) obrtno na veliko iz koma proizvadjana vina ili vinu slična pića;

b) vinski kom smije se samo jedan put upotrebiti za proizvoddju vina od koma;

c) na vinski kom smije se samo jedan put voda nalijati;

d) nakon što se iz koma izpreša mošt, koji se jošte u njemu nalazi, smiju se iz istoga samo sa vodom ili sa čistim šećerom izlučiti razmjerno neznatni vinski sastavni dielovi, koji su u njemu zaostali.

Od tuda proizlazi, da predleže fizične granice, kojim načinom i u kojoj količini se može dobivati vino od koma iz stanovite množine koma unutar ograničenja sadržanih u zak. članku XXIII.: 1893. odnosno u provedbenoj naredbi.

Za ustanovljenje pako ove granice valja bez sumnje nadležnim smatrati strukovno povjerenstvo za iztraživanje vina, koje je pošlo vrlo povoljnim načinom do skrajnje granice, kad je u svom stručnom mnienju uzelo proizvodnju vina od koma do visine količine vinske berbe, ma da se vino od koma u praksi običaje proizvadjati obično samo u razmjerju od 20—30% prema vinskoj berbi. (Svršit će se.)

Digitized by Google

Priziv u novom austr. gradjanskom postupniku.*

Napisao **Franjo pl. Kruszelnicki**, državni odvjetnik.

I. Pojam, dopustivost i svrha priziva.

Priziv je redovni pravni lijek protiv presuda sudova prve molbe, koji ide za tim, da prizivni sud ispita napadnutu presudu i da ju u cjelosti ili djelomice ukine ili preinači i nadomjesti svojom riješidbom.

Priziv je dopušten protiv svake presude prvomolbenoga suda, bila ona konačna, diona, nuzgredna ili oglušna, bila izrečena na osnovu priznanja ili odreknuća.

Dopušten je nadalje priziv i protiv onoga djela presude, u kojemu se nadvladana stranka osudjuje na naknadu štete iz objesti (§. 408. g. p. p.).

Nasuprot tome nije dopušten priziv protiv riješidbe o troškovima, ako se podjedno ne pobija presuda, izrečena u stvari glavnoj. Takova se riješidba može pobijati samo utokom (§. 55. g. p. p.).

Svrha je prizivu, da se otkloni šteta, nanesena neizpravnom presudom.

II. Osnov priziva. Prizivni razlozi. Važnost prizivnih razloga.

A) Prizivom se može pobijati presuda, koja se osniva na izreci suda, kojom je povrijedjen ili krivo primjenjen materijalni ili formalni zakon. Presuda, koja se osniva na krivom tumačenju ili krivoj primjeni materijalnoga zakona na uglavljene činjenice, je materijalno nevaljana; presuda, koja se osniva na zanemarenju ili povredi procesualnih propisa kod ustanovljenja njezinoga stvarnoga temelja, je materijalno neispravna; konačno presuda, koja se osniva na zanemarenju ili povredi procesualnih pravila tečajem postupka ili kod stvaranja presude, kojima zakon izrijekom prijeti ništavošću, je ništetna.

---

* Literatura: Wach, Die Mündlichkeit im österr. Civilprocess-Entwurf, 1895, S. 45. — Schuster von Bonnot, Oesterreichisches Civilprocessrecht, 3. Auflage 1897, S. 470 i sljed. — Trutter, Das österreichische Civilprocessrecht in systematischer Darstellung, 1897, S. 512, 513 i sljed., 542 i sljed., 555, 556. — Beck, Zehn Abhandlungen zum neuen österr. Civilprocessrecht, 1898, S. 34. — Schim, Zur Frage des materiellen Berufungsrechtes der neuen Civilprocessordnung, Jurist. Blätter, 1897. Nr. 49 i 50. — Schrutka, Uiber das Jus novorum in der Berufungsinstanz, Stuttgart, 1898. — Neumann, Commentar zu den Civilprocessgesetzen, str. 865. i sljed. — Naredba ministarstva pravosudja od 3. prosinca 1897. br. 25801: Odgovor na pitanja; str. 81. i sljed. — Demelius, Der neue Civilprocess: str. 612. i sljed. — Beilagen zu den stenogr. Protokollen, XI. Session 1893, str. 298 i sljed. — Dr. Godlewski, Austryackie prawo procesowe, str. 419. i sljed. — „Mjesečnik" 1897.: Misli o reformi gradjanskoga parbenoga postupnika u nas osvrtom na nove gr. parb. zakone u Cislitavi.

Digitized by Google

Osnov prizivu leži dakle uvjek u zanemarenju ili povredi ili u krivoj primjeni zakona.

Ali se povreda, ili kriva primjena zakona može pobijati prizivom samo onda, ako stoji u uzročnoj vezi sa zabludom sučevom.

Osnovi, na koje se mora upirati priziv, zovu se prizivni razlozi, t. j. razlozi rušenja presude.

Gr. post. stoji na stanovištu, da dopustivost priziva u materijalnom pogledu zavisi od toga, da li se priziv upire na prizivni razlog.

Gr. post. ne nabraja prizivne razloge, iz čega sljedi, da svaka zabluda suca u primjeni zakona materijalnoga ili formalnoga utemeljuje prizivni razlog.

Prizivni će razlog biti dakle:

1. Povreda materijalnoga zakona, koja može sastojati: α) u primjeni zakona na uglavljene činjenice, koji u opće ne postoji ili nije na snazi; β) u krivoj primjeni zakona na uglavljene činjenice; γ) u krivom tumačenju zakona, koji je primjenjen na uglavljene činjenice.

2. Zabluda suca kod ustanovjenja i ocjene stvarnoga temelja presude.

3. Povreda procesualnih propisa, koja utemeljuje apsolutnu ništetnost.

Razlozi ništetnosti jesu (§. 477. g. p. p.):

a) Sudac zakonom isključen ili s uspjehom otklonjen.

b) Nenadležnost suda, koja se ni izričnim ugovorom stranaka ne može odstraniti.

c) Nevaljani sastav suda, koji imademo: α) ako broj sudaca kod zbornih sudova ne odgovara zakonu; β) ako je stvar presudio sudac, koji nije za sudstvo osposobljen ili koji nije učestvovao kod usmene rasprave, na kojoj se presuda osniva.

d) Nestašica stranačke ili procesualne sposobnosti tužitelja ili tuženika; nestašica zakonitoga zastupstva ili nestašica posebnoga ovlaštenja na tjeranje parnice, u koliko postupak nije bio naknadno odobren.

e) Nedopustivost puta pravde.

f) Neopravdano isključenje javnosti.

g) Oduzeće stranci nezakonitim postupkom mogućnosti raspravljanja pred sudom, osobito pako propuštaj dostave.

h) Okolnost, da su stranke ili njihovi punomoćnici priložili spisima osnov zapisnika o raspravi.

i) Okolnost, da je presuda tako manjkavo sastavljena, da je nije moguće pregledati; okolnost, da se presuda sama sebi protivi, da nijesu navedeni riješidbeni razlozi, a te se mane ne mogu odstraniti ispravkom presude što ga prizivni sud naredi.

4. Bitne mane postupka, koje ne dopuštaju, da se parnica potpuno pretrese i temeljito presudi.

*

Digitized by Google

5. Izreka suda o prigovoru, da se već vodi o toj stvari parnica (lis pendens) ili da je već o stvari pravomoćno presudjeno.

6. Okolnost: α) da stvarni predlozi nijesu napadnutom konačnom presudom riješeni u cjelosti; β) da je izrečena presuda iz ogluhe, premda ogluhe nije bilo.

Nasuprot tome ne može se prizivni razlog osnovati na tvrdnji, da stanje stvari nije potpuno ustanovljeno, jer je sud pregledao odlučne činjenice i važne dokaze, dosljedno tome, da nije presuda objektivno ispravna, jer se ne može smatrati sučevom zabludom, ako su stranke propustile iznijeti činjenice i dokaze, potrebne za stvorenje pravedne presude. Objektivna neispravnost presude, koja sastoji u tome, da presuda ne odgovara pravom stanju stvari, bit će prizivni razlog samo onda, ako je nesuglasicu izmedju stanja stvari, koje je sud primio ustanovljenim, i pravoga stanja stvari skrivio sud time, što nije nikako ili nije tako, kako treba, vršio svoju dužnost na polju materijalnoga ravnanja parnice, ma da su stranke u tom pogledu išle sudu na ruku i nastojale, da bude pravo stanje stvari ustanovljeno.

B) Prizivni razlozi služe za obrazloženje prizivnih prijedloga. Izmedju prizivnih razloga i prizivnih prijedloga postoji uzka veza, jer od vrste prizivnih razloga zavisi vrsta prizivnih prijedloga.

Iz ustanova g. p. p. o prizivnim razlozima dadu se izvesti sljedeća pravila:

1. Vrsta prizivnih razloga odlučuje o tome, da li se priziv imade riješiti u nejavnoj sjednici (u prethodnom postupku) ili se pako ima odrediti prizivna rasprava. Pravilo je, da se na priziv imade odrediti ročište za raspravu, ako se priziv osniva na materijalnim prizivnim razlozima, dočim da se priziv ima riješiti u nejavnoj sjednici, ako se upire na formalne prizivne razloge. Od toga pravila postoje izuzeci u pogledu prizivnih razloga, o kojima je riječ u §. 496. g. p. p. i u pogledu prizivnih razloga osnovanih na okolnosti, da se već o istoj stvari vodi parnica, ali da je već ista stvar pravomoćno riješena, jer se priziv, osnivajući se na razlozima navedenim u §. 496. g. p. p. ma da je i njemu temelj povreda procesualnih pravila, imade riješiti na osnovu prizivne rasprave.

Što se pak tiče priziva, koji se osniva na okolnosti, da predleži lis pendens ili res iudicata, to naredjuje §. 149. poslovnika, da se priziv imade u nejavnoj sjednici samo onda riješiti, ako se iz spisa dade razabrati, da ti prigovori bijahu uzeti u pretres tečajem prvomolbenoga postupka; inače imade se odrediti prizivna rasprava.

2. Prizivne razloge treba u prizivnom pismu navesti pojedince u kratko i opredieljeno.

3. Bez prizivnih razloga nema priziva.

Dokazom toga jesu sljedeće ustanove:

Digitized by Google

§. 467. br. 3. g. p. p. naredjuje, da prizivno pismo treba da sadržaje kratku naznaku prizivnih razloga;

§. 471. br. 3. i §. 474. st. 2. g. p. p. naredjuju, da se priziv ima odbiti, ako prizivni razlozi nijesu izrijekom niti razgovjetnom uputom naznačeni pojedince:

§. 495. g. p. p. naredjuje, da, ako se istom na prizivnoj raspravi opazi, da prizivni razlozi nijesu navedeni, kako to propisuje §. 471. br. 3. g. p. p., a protivnik neće da pristane na ispravak prizivnoga pisma, priziv će se odbiti zaključkom.

III. Zadaća prizivnoga suda.

Pred prizivnim se sudom parnica ne raspravlja iz nova. Zadaća prizivnoga suda nije novum iudicium, već ispitanje (Ueberprüfung) napadnute prvomolbene presude unutar granica postavljenih prizivnim prijedlozima (§. 462. st. 1. g. p. p.).

Ali se zadaća prizivnoga suda ne ograničuje samo na to, da on poredi činjenice, koje je prvomolbeni sud uglavio, sa zakonom i ispita, da li je na te činjenice materijalni zakon ispravno primjenjen (revisio in iure) nego prizivni sud treba da ispita, da li je napadnuta presuda subjektivno ispravna s obzira na stanje stvari, koje je sadržano u raspravnom zapisniku i njegovim sastavnim djelovima, u otpravku dokaznoga zaključka (§. 444. g. p. p.) i učina presude (§. 445. g. p. p.).[1]

Podlogom za ispitivanje je cjelo procesualno gradivo, koje je prvi sud imao na raspoloženju bez razlike, da li ga je on upotrebio ili nije: dovoljno je, ako ga imao na raspoloženju te ga je s toga mogao upotrebiti.

Prizivni će sud dakle ispitati: da li postoji uztvrdjena zabluda kod ustanovljenja stanja stvari, naime da li su uzete u pretres sve odlučne činjenice, što su stranke navele; nije li sud pregledao ili jednostavno mimoišao navedena sredstva za napadaj i obranu; ne postoji li uztvrdjeno protuslovje izmedju stvarnoga navoda, kako ga sud prima, i sadržaja spisa što je stranka predložila odnosno zapisnika sastavljenih po sucu odredjenom ili zamoljenom: da li je sud opravdanim načinom odbio stvarni navod; da li je prvi sud upotrebio sva dokazna sredstva, koja mu bijahu na raspoloženju; da li je ispravno ocjenio dokaze, što ih je izveo; da li je opravdanim načinom odbio ponudjene dokaze (§§. 179. st. 1.; 182. st. 2.; 275. st. 1. i 2.; 278. st. 2.; 279. st. 1.; 309. st. 1.; 392. g. p. p.).

S toga sljedi, da ispitivanje obuhvata ne samo pitanje, da li je zakon na uglavljene činjenice ispravno premjenjen, nego i cjelo procesualno gradivo, koje je predležalo prvom sudu, i pitanje o dokazu.[2] Prizivni sud ispi-

[1] §§. 482. st. 2., 498. g. p. p.

[2] §§. 462., 488., 489. g. p. p.

Digitized by Google

tuje dakle parnicu sa njezine pravne i stvarne strane, a po tome je priziv ne samo revisio in iure nego i revisio in facto.

Ispitivanju prizivnoga suda podpadaju takodjer svi zaključci, izrečeni tečajem prvomolbenoga postupka, u koliko ovim nije isključen svaki pravni lijek te u koliko nijesu postali pravomoćni za to, što ih nijedna stranka nije pobijala molbom ili ih je doduše pobijala, ali je molba odbijena.[3]

Sredstva za ispitivanje jesu raznovrsna. U prvom redu služe za to prizivni razlozi. Ali ovi nijesu jedino vrelo, iz kojega prizivni sud treba da crpi svoje znanje. U opće vlada pravilo, da prizivnom sudu stoje na razpoloženju razna vrela, iz kojih može crpiti sredstva za ispitivanje napadnute presude; pretpostavom je samo to, da ista vrela znanja bijahu takodjer na raspoloženju prvomolbenom sudu, bez razlike, da li ih je ovaj upotrebio ili nije. I tako: prizivni će sud uvažiti ureda radi:

1. Razloge ništetnosti. Naredjuje bo §. 494. g. p. p., da ako se prizivni sud prigodom prizivne rasprave uvjeri, da u napadnutoj presudi ili prvomolbenom postupku ima kakav razlog ništetnosti, koji se do sad nije opazio, imat će se presuda, a u koliko ništetnost zahvata i predjašni postupak, i ovaj ukinuti, ma da ništetnost nije nijedna stranka istaknula.

No i kod ispitivanja razloga ništetnosti ne smije prizivni sud spustiti s vida, da ispitivanje napadnute presude biva samo unutar granica postavljenih prizivnim prijedlozima. S toga prizivni sud imade uvažiti ureda radi ništetnost samo u toliko, u koliko se ona tiče napadnute presude. Ako je dakle napadnut samo dio presude, prizivni će sud uvažiti ureda radi ništetnost samo u toliko, u koliko ona zahvata napadnuti dio presude, dočim kraj nenapadnutoga djela presude, ma da i ovaj dio zahvata ništetnost, preći će prizivni sud — kako kaže Schim — zatvorenih očiju.

2. Okolnost, da se već o istoj stvari vodi parnica (lis pendens) i da je stvar jur pravnosnažno riješena, ali u istim granicama, o kojima je riječ pod 1, t. j. u koliko se viseći prepor odnosno pravosnažna presuda dotiče napadnutoga djela presude i u koliko zaključak, kojim je jedan ili drugi prigovor nakon posebne rasprave o njima, odbijen, nije postao pravosnažan.

3. Ustanove materijalnoga prava, u koliko su ius cogens (n. pr. §. 1371. o. g. z.).

Budući se pred prizivnim sudom parnica ne raspravlja iz nova, nego prizivni sud treba da samo ispita napadnutu presudu unutar granica postavljenih prizivnim prijedlozima, to:

a) preinaka tužbe nije dopuštena niti s privolom protustranke (§. 483. gradj. p. p.;

[3] §. 462. st. 2. g. p. p.

Digitized by Google

b) nije dopušteno nadopunjenje, razjašnjenje ili ispravljenje stvarnoga temelja tužbe ili i navoda dokaza niti unutar granica odredjenih ustanovom §. 235. st. 2. g. p. p. Ali se može: α) stegnuti zahtjev tužbe toli u pogledu stvari glavne koli u pogledu nuzgrednih dužnošti; β) tražiti u mjesto prvobitnoga predmeta drugi predmet ili interes (odšteta), ali pod pretpostavom, da se time ne mjenja pravni temelj tužbe;[4]

c) nijesu dopušteni:

α) novi zahtjevi i to niti u obliku protutužbe niti u obliku prijedloga, naznačenoga u §. 236. g. p. p.

Izuzetak čini zahtjev na naknadu prizivnih troškova (§. 483. st. 1. gradj. p. p.);

β) novi prigovori (n. pr. preboj, zastara i t. d.; dokazni prigovori).[5]

Izuzetak postoji u pogledu prigovova: nedopustivosti puta pravde, nenadležnosti suda, koja se ni izričnim ugovorom stranaka ne da odstraniti, viseće parnice i pravosnažno presudjene stvari, jer se okolnosti, koje utemeljuju kojigod od tih prigovora, moraju ureda radi uvažiti, s toga ih i stranke mogu iznijeti;

γ) novi stvarni navod i novi dokazi, ponudjeni vrhu činjenica potrebnih za riješenje o stvari glavnoj.[6]

Nove činjenice i novi dokazi mogu se navesti samo za utvrdjenje odnosno obezkrepljenje prizivnih razloga odnosno razloga ništetnosti (§§. 467. br. 4., 468. st. 2., 482. st. 2. g. p. p.);

d) ne mogu se dati naknadna očitovanja o činjenicama ili dokazalima, koja bijahu u prvoj molbi propuštena ili uskraćena.

IV. Prizivni sud.[7]

1. Priziv protiv presuda kotarskih sudova ide u drugoj molbi na okružne (zemaljske) sudove.

---

[4] Odgovor na pitanja, str. 86.

[5] Drugčije Schrutka, str. 40.

[6] Poredi: Wach, Mündlichkeit, str. 45. — Schuster v. Bonnot str. 473 [10]. — Trutter str. 512., 424., 542. i sljed.; Neumann str. 865.; Demelius str. 613., 614 i sljed. — Drugčije Schrutka str. 8., 29., 37., 42., 46., Pollak Oesterr. Gerichtsz. 1897 S. 401 i sljed. i Jurist. Blätter 1899 S. 269, tvrdi da strankama ne pristoji ius novorum, ali sud treba da u interesu pronadjenja materijalne istine nastoji, da se novote tečajem prizivnoga postupka navedu. Pri tom se poziva na ustanovu §. 182. g. p. p. Njegov nazor nije izpravan, jer za prizivni postupak nije usvojeno načelo usmenosti i neposrednosti u toj mjeri, u kojoj je usvojeno za postupak pred prvomolbenim sudom. Schim: Nova im Berufungsverfahren čini dopustivost novota zavisnom od okolnosti, da strankama do zaglavljenja usmene rasprave nijesu bile novote poznate.

[7] §§. 3., 4. sudovnika.

Digitized by Google

2. Priziv protiv presude, što je kotarski sud u vršenju trgovačke ili pomorske sudbenosti izrekao i kao taku označio, ide u drugoj molbi na trgovačke sudove, na trgovačke i pomorske sudove, na trgovačke senate okružnih (zemaljskih) sudova.

3. Priziv protiv presude, što je kotarski sud u vršenju sudbenosti u rudarskim stvarima izrekao i kao taku označio, ide u drugoj molbi na rudarski senat okružnoga (zemaljskoga) suda.

4. Priziv protiv presuda okružnih (zemaljskih) sudova, zatim protiv presuda trgovačkih sudova, trgovačkih i pomorskih sudova, trgovačkih ili rudarskih senata, ide u drugoj molbi na viši zemaljski sud.

V. Subjekti priziva.

Priziv mogu uložiti.

1. Stranke glavne i njihovi nasljednici.

2. Nuzgredni intervenient, u koliko se time ne stavlja u protuslovje sa procesualnom radnjom stranke glavne, dočim nuzgreni intervenient, koji je postao suparac (§. 20. g. p. p.), i unatoč tome protuslovju.

3. Suparci. Kod običnoga suparstva priziv može uložiti svaki suparac, a isto tako može uložiti priziv protiv svakoga suparca. Kod jedinstvenoga suparstva (§. 14. g. p. p.) priziv, uložen po jednom suparcu, ima pravnu moć i za ostale, dočim priziv uložen samo protiv jednoga suparca nema pravne moći.

Punomoćniku, kojemu je podjeljena parnična punomoć, ne treba posebne ovlasti na uloženje priziva.

VI. Prizivni rok.

Prizivni rok traje 14 dana; u mjenbenom postupku i u postupku iz uporabnih ugovora traje 8 dana. Prizivni se rok ne može produžiti, ali se produžuje sam po sebi: 1. ako se prizivno pismo povrati na popravak formalnih pogrješaka; 2. ako se prizivno pismo preda na poštu, jer vrijeme, kroz koje prizivno pismo ide poštom, ne računa se u taj rok (§. 89. posl.); 3. ako se priziv uloži brzojavno u mjestu ležećem izvan područja okružnoga suda te treba prizivno pismo nadopuniti (§. 97. posl. reda). Rok za nadopunjenje iznaša tri dana (ibidem). Prizivni rok počima teći za svaku stranku onoga dana, koji sljedi na dan dostave presude, a u maličnom postupku od dana proglašenja presude, ako su obadvije stranke bile pri proglašenju (§. 464. g. p. p.).

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

K tumačenju §§. 496., 1459., 1482. i 1488. o. g. z.

Tužitelji Jozo P. i drugovi, zastupani po odvjetniku dru. D. E., tvrde u tužbi, da su u gruntovnici upisani kano vlastnici nekretnina grunt. uložka br. 95. općine G. po glasu izvadka pod A., medju kojima se nalazi i kat. čestica 132., preko koje si prisvajaju Jozo H i drug pravo služnosti prolaza označenog u nacrtu crvenom tintom A—C, akoprem takova služnost za korist tuženika na tužitelja nekretninama uknjiženo nije. S toga tužitelji zahtjevaju, da se osudom izreče, da su tuženici dužni priznati, da im ne pripada nikakovo pravo služnosti prolaza preko kat. čestice broj 132 upisane u grunt. uložku općine G. pravcem označenim u položajnom nacrtu sa crvenom tintom i slovi od A—B, pa da su u tom priznanju dužni dozvoliti, da se taj prolaz zatvori pod pretnjom primjerene globe eventualno zatvorom pod §. 458. gpp., a podjedno naknaditi im parbeni trošak, sve za 14 dana pod pretnjom ovrhe. Kr. kotarski sud u V. sudio je osudom od 29. ožujka 1900. br. 1932 gr. po zahtjevu tužbe, uz naknadu parbenih troškova.

Razlozi: Tužitelji su godine 1898. zabranili tuženikom pješice preko njihove avlije, pravcem A—B u nacrtu označenom k bunaru, koji se nalazi na čestici br. 131. Tužbom o smetanju posjeda podlegli su tužitelji, a iz toga je nastala ova parnica. Tuženici tvrde, da su godine 1867. ili god. 1868. izkopali taj bunar njihovi prednici sa prednicima tužitelja i nastoje dokazati, da su prepornim pravcem preko avlije tužitelja preko čestice br. 132 pravcem A—B dosjelošću stekli pravo na služnosti puta preko sada spomenute čestice, jer da su oni, a skupa s njima i njihovi prednici faktično ovo pravo služnosti puta preko avlije tužitelja uživali, te izvršivali preko 30 godina sve do 9. listopada 1898., kojega dana su tužitelji zatvorili prolaz taj, te tuženikom svako daljne vršenje te služnosti zabranili i preprečili. Svjedoci tuženika M. S., M. Z., K. D. i J. H. doista potvrdjuju, da su zdenac, koji je izkopan na čestici br. 131, izkopali prednici tužitelja sa onimi tuženika i da su, dok su prednici tuženikâ bili vlastnici čestice br. 132., prolazili preko te čestice k bunaru iskopanom na čestici broj 131, pa da ih posve naravno u tom kao vlastnika nitko niti je mogao, niti smio smetati ili im prolaz zabraniti odnosno prepriečiti, što je naravna posljedica vlastničtva čestice, preko koje hoće tuženici da imaju pravo služnosti puta. Preslušani pako svjedoci tužitelja izpoviedaju, da je taj bunar tek god. 1881, izkopan, pače svjedoci H. P., B. Z. i G. S. izkazuju, da su vrata u točki b. u nacrtu prije 5 god. bila čavlima zabita kroz dulje vremena, a da tuženici tada reagirali nisu. Tu-

Digitized by Google

ženici bi mogli dakle prema takovom stanju stvari uspjeti, kada bi bili dokazali, da su doista stekli doosjelošću spomenuto pravo služnosti. Nu sami svjedoci tuženika izkazaše, da su za vrieme ono, kada je bio bunar na čestici br. 131. izkopan, vlastnici bili kat. čestice br. 132 prednici tuženika, dakle biva jasno, da su tek poslie izkopanog bunara postali gruntovnim vlastnicima kat. čestice broj 132 predci današnjih tužitelja, a da tada na toj čestici nikakovo pravo služnosti uknjiženo bilo nije, pa jer se ta činjenica kao i ona gornja ima smatrati istinitom, jer tuženici tomu kod saslušanja svjedoka protupitanje ne postaviše, to se tuženici niti mogu obzirom na propis §. 1500. o. g. z. pozivati napram tužiteljem na dosjelost utemeljenu na 30-godišnjem faktičnom posjedu, kako se to vidi iz ustanove §. 1479. o. g. z., pa ako i jest izkazi svjedoka tuženika donekle dokazano, da su se njihovi predci služili prepornim putem jošte prije, nego li su tužitelji odnosno njihovi predci postali vlastnici gruntovni preporne čestice, jer su bili prije grunt. vlastnici iste čestice, kako je to gore rečeno, ne može se uzeti obzirom na §. 1500. o. g. z., da je taj put obstajao preko 30 god., jer danas toga puta nema, već je to podkućnica i dvorište tužitelja, koji nisu dužni trpiti tu služnost, dok mogu tuženici javnim drumom tom bunaru prići; uvaži li se napokon, da po §. 480. o. g. z. može se naslov k služnosti kakovoj osnivati samo na pogodbi, na očitovanju posljednje volje, na izreci sučevoj. izrečenoj povodom razdjeljena kojeg zajedničkog zemljišta i na dosjelosti, od kojih naslova u nazočnom slučaju ni jedan ne predleži, to se ukazuje gornja osuda u pogledu glavne stvari kao i po §. 573. gr. p. p. u pogledu parbenoga troška opravdanom.

Kr. banski stol, povodom priziva tuženika zastupanih po odvj. dru. G. osudom od 22. rujna 1900. br. 18.222 preinačio je prvomolbenu osudu, te tužitelje sa zahtjevom odputio, a parbene troške medjusobno prebio, iz sljedećih r a z l o g a:

Tužitelji su gruntovni vlastnici nepokretnina pod A—I unešenih u grunt. ul. br. 95 obć. S. i to čestice br. 131, na kojoj se na mjestu po nacrtu C—I sa slovom A označeni bunar nalazi, do kojega tuženici od kuće svoje preko čestice broj 132 dolaze po vodu, pravcem označenim u nacrtu A—B. Tužitelji tvrde, da tuženici ne imaju pravo prolaziti preko njihove čestice, pa traže osudu, da su tuženici dužni priznati, da im ne pripada pravo služnosti prolaza preko njihove čestice br. 132 pravcem u nacrtu navedenom, i da su dužni dopustiti, da se prolaz zatvori. Tuženici priznaju, da su tužitelji gruntovni vlastnici nekretnina A—I i čestice br. 132. te stavljaju prigovor, da su služnost crpljenja vode tim putem dosjeli i u dokaz toga pozivlju se na svjedoke M. S., M. Z., K. D. i J. H., koji izkazaše, da su tuženici crpili vodu preko 30 godina iz bunara čest. broj 131, a putem parcele br. 132, koje potonje su predji tuženih bili

Digitized by Google

vlastnici. Tužitelji priznaju dakle, da tuženi imaju služnost crpljenja vode na čestici 131, nu tko ima pravo crpiti tudju vodu, dopušteno je tomu i pristupiti k njoj (§. 496. o. g. z.) a u tom su tuženici i sudbeno štićeni.

Pri takovom stanju stvari i obzirom na ustanove §§. 1459., 1482. i 1488. o. g. z. ukazuje se osuda opravdanom u glavnoj stvari a i glede preboja troškova, jer svaka stranka imade za sebe po jednu povoljnu osudu (§. 573. gr. p. p).

Kr. stol sedmorice osudom od 29. prosinca 1900. br. 4657 zabacio je žaobu ništovnu tužiteljâ i odputio njihov previd kao i previd tuženika, ovih potonjih samo glede preboja parbenih troškova uloženog, te u cielosti potvrdio napadnutu osudu banskog stola.

Razlozi: Žalba ništovna tužitelja I. P. i drugova zabacuje se po §. 342. gr. p. p., jer ne predleže razlozi §. 339. gr. p. p.

U stvari samoj kao i glede parbenih troškova je osuda kr. banskog stola opravdana po zakonu napose obzirom na §. 496. o. g. z., pa ju valja potvrditi, te previde obih stranaka odputiti. Priobćio —A—

Da li se u postupku smetanja posjeda pri obredjenju troška ima uzeti obzir na trud i dangubu odvjetnika kao zastupnika stranke.

Kr. kot. sud u S. u prieporu smetanja posjeda oranice P., ležeće Stjepana M. i drugova zastupanih po odvj. dru. B. Š. proti Ivanu H. i drugovom izreče odlukom od 23. travnja 1900. br. 2170 gr., da se tužitelji štite u faktičnom posjedu oranice itd. podjedno, da su tuženici dužni tužiteljem nakuaditi parbeni trošak na 54 K 70 f. sudbeno obredjen, sve to u roku od 8 dana itd.

Proti ovoj točki odluke predadoše tužitelji utok obrazloživ ga u glavnom ovako:

Trošak, koji je nam dosudjen, ukazuje nam se tek jednom trećinom od svega onoga troška, koji smo mi pri tom parbenju imali, a zakon ipak nalaže, da nam se ima sav trošak dosuditi, dakle i trošak odvjetnika, u čem se baš razlikuje zakon o smetanju posjeda od maličnoga postupka; ako se uzmu na um samo biljege, očevid, razprave, a naročito posljednje dvie razprave, koje su trajale gotovo cielo prije podne, tada će moći svatko prosuditi, da je sav dosudjeni trošak jedva dotekao za posljednje dvie razprave sa predizvidi i predštudijami.

Kr. sudbeni stol u P., izdao je 28. srpnja 1900. pod broj S/34 ovu rješitbu:

Vidiv, da utjecatelji ističu, da im je parbeni trošak prenizko dosudjen, jer da kod obredjenja istoga nije obzir uzet na njihovoga zastupnika;

Digitized by Google

vidiv, da su se tužitelji doista poslužili odvjetnikom, a tim im je veći trošak prouzročen;

vidiv, da u zakonu o smetanju posjeda nema ustanove analogne ustanovi §-a 71. zakona o maličnom postupku, koja slična ustanova bi sigurno našla u tom zakonu mjesta, kada bi ju zakonodavac u slučajevih smetanja posjeda takodjer opravdanom smatrao bio;

vidiv, da se u takovom stanju stvari trošak zastupanjem po odvjetniku narasao, ima tim većma dopitati, što se kod smetanja posjeda može često raditi o vrlo važnih i zamašnih pravnih odnošajih, dočim se u bagatelnom postupku radi samo o tražbinah manje vriednosti,

obnašao je utok tužitelja po §. 63. z. o. s. p. uvažiti, ter napadnutu odluku preinačiti tako, da tuženici solidarno imadu tužiteljem parbeni trošak na 69 K 70 f. povišeni kao i trošak utoka obredjen na 11 K 50 f. naknaditi. V. B.

B. Kazneno.

Odpor učinjen daskom kazni se po II. stavci §. 82. k. z.

Osudom kr. sudbenoga stola u P. od 8. lipnja 1900. I. 154/3 osudjen je I. K. radi zločinstva javnog nasilja III. sluč., označena u §. 81. k. z. po I. st. §. 82. k. z. na tri tjedna težke tamnice.

Povodom po kr. drž. odvjetničtvu u P. proti gornjoj osudi uložene žaobe ništovne obnašao je kr. stol sedmorice iza obavljene javne razprave vrhovnom svojom osudom od 27. listopada 1900. na br. 2922/4196 ukinuti po §. 284. t. 3. k. p. prvosudnu osudu u dielu odnosećem se na izreku o kazni te suditi obtuženoga I. K. po drugoj stavci §. 82. k. z. uporabom §. 292. k. p. na kazan težke tamnice u trajanju od šest nedjelja, i to s razloga:

Kr. državno odvjetničtvo napada osudu prvosudnu u dielu, odnosećem se na izreku o kazni kao ništetnu temeljem toč. 11. §. 277. k. p. s razloga, što je presudni sud obtuženom I. K. osudjenom radi zločinstva javnog nasilja III. slučaja označ. u §. 81. k. z. odmjerio kazan samo po prvoj stavci §. 82. k. z., a ne po drugoj stavci rečenoga §-a, premda je odpor učinjen oružjem, kao što je u razlozih napadnute osude obrazloženo, smatra presudni sud ustanovljenim, da se je obtuženi suprotivio transferaciji zapljenitog konja za utjerivanje poreznog duga, sa daskom u ruci, pa da se s istom kr. kotarskom akcesisti A. P. zaprietio, no presudni sud nije ipak uzeo, da je daska sa poda teretnih kola radi svoje duljine i težine oružje, kakovo zakon iziskuje za navalu i obranu sposobno, pošto obtuženik tim oružjem vladati ne bi mogao, niti komu štete nanieti.

Digitized by Google

No ovaj nazor presudnog suda nije osnovan, jer se u nazočnom slučaju prema ustanovljenim okolnostim uzeti mora, da je odpor zaista učinjen „oružjem“ u smislu §. 82. st. II. k. z., jer ne može biti nikakove dvojbe o tom, da se rieč „oružje“ u §. 82. k. z. tumačiti ima u širem smislu, pa da se tako svako oružje smatrati ima „oružjem“, koje služiti može za napadaj ili za obranu i koje je prikladno povisiti opasnost silovitog odpora proti poglavarstvenim osobam, ovršujućim poglavarstveni koj nalog. Ovakovim pak oružjem ima se smatrati i daska sa teretnih kola u rukama snažna čovjeka.

Po tom ne stoje oni razlozi, s kojih je presudni sud pri odmjerenju kazni izključio uporabu strože stavke kaznene §. 82. k. z., pa je s toga presudni sud, odmjeriv obtuženiku kazan po blažoj stavci istoga §-a, prešao granice zakonite stavke kaznene, uvjetovane u konkretnom slučaju stanovitom okolnošću otegućujućom, navedenom poimence u zakonu (§. 277. t. 11. k. p.).

Valja s toga povodom žaobe ništovne kr. državnog odvjetničtva po §. 284. t. 3. k. p. ukinuti napadnutu osudu prvosudnu u dielu odnosećem se na izreku o kazni, te obtuženoga I. K. osuditi po drugoj stavci §. 82. k. z. na primjerenu kazan i to uporabom §. 292. k. p. kao što je učinjeno u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude gledom na po prvom sudu ustanovljene olahkoćujuće okolnosti. **S. Kovačević.**

K tumačenju §. 516. k. z.

C. kr. vrhovno i kasaciono sudište prosudivši ništovnu žalbu na obranu zakona uloženu od c. kr. glavne prokure, protiv presude c. kr. kotarskog suda u D. od 17. srpnja 1900. U 648/00, što je svećenika N. N. pripoznao kriva prekršaja protiv javne ćudorednosti po §. 516. k. z. i osudio ga na osam dana zatvora, te da naknadi kaznene troškove, — suviše protiv presude c. kr. okružnog suda u Š. od 5. rujna 1900. Bl. 282/00, što je odbio njegov priziv, provedši javnu razpravu, saslušavši izvještaj izvjestitelja c. kr. dvorskog savjetnika Z. i izvedenja ništovne žalbe sa strane c. kr. glavnog prokuratora, viteza C. presudilo je presudom od 19. prosinca 1900. br. 16.786.: Udovoljava se ništovnoj žalbi, pripoznaje se, da je osudom c. kr. kotarskog suda u D. 17. srpnja g. 1900. U 648/00 i rasudom c. kr. okružnog suda u Š. 5. rujna 1900. Bl. 282/00 bio povredjen zakon u odredbi §. 516. k. z., ukidaju se ove presude u koliko je s njima N. N. bio proglašen krivim prekršaja protiv javne ćudorednosti po §. 516. k. z, te osudjen na 8 dana zatvora i na naknadu kaznenih troškova, odnosno bio odbačen njegov utok i vraća se ta parnica c. kr. kotarskom sudu u D., da iznova razpravi i presudi predlog učinjen od privatne tužiteljice F. B. da N. N. bude kažnjen zbog prekršaja uvrede poštenja.

Digitized by Google

Obrazloženje: Prigodom vožnje iz P. u D. ukrcala se je dne 11. lipnja 1900. u još prazni željeznički coupé 25-godišnja udata F. B. Za njom ušao je u nj upravitelj župe N. N. On je započeo s njom razgovor, pridržao je tu, kad je ona, plašeći se njegovih pogleda, htjela da ostavi coupé, uhvatio ju je za ruke, milušio je po obrazu i poljubio ju je prem se je otimala. Pokušavši, da ju opet poljubi zaprieči ga u tome kondukter I. W., upozoren od putnika susjednog coupé-a, koji su kroz pritvorena vrata vidjeli što se zbiva. On nadje popa pred F. B. naklonjena napram njoj, te ga od nje odvuče. Oslobodivši se tako ona trisne popa. Putem c. kr. oružničtva doznao je za to c. kr. kotarski sud u D., koji je presudom 17. srpnja 1900. U 648/00 pripoznao krivim N. N. prekršaja protiv javne ćudorednosti po §. 516. k. z. i osudio ga na 8 dana zatvora i na naknadu kaznenih troškova. Da opravdaju taj sud presudni razlozi navadjaju, da nije drugo nego izražaj spolnog nagona, ako mladi čovjek (N. N. od 33 godine), koji se nalazi blizu mlade žene njemu od prije pobliže nepoznate pod okriljem slučajne samoće i štropota jurećeg vlaka poljubi ili nastoji poljubiti tu ženu, s kojom nije u srodstvu ni u svojti. Da to djelo, izvršeno pod takovim prilikama, odaje postepeni razvitak pohotnog čuvstva, očitovanog jasno toj ženi, koja se je s toga i otimala, što je razumila, da se ne radi o bezazlenom činu. Da je ona to držala za težku povredu svoga stida, da se je zato uzrujala i zaplakala. Da je ona to tajila mužu, bojeći se, da ne posumnja o njezinoj vjernosti ili pak da se neosveti počinitelju i po tome sebe upropasti. Da je pak djelo još teže po zvanju krivca i po udatom stanju povredjene, počinjeno u željezničkom coupé-u, pristupnomu svakom putniku, dakle javno i kadro bilo da prouzroči javnu sablazan i u istinu ju i prouzročilo, to se razabire iz prigovora, što ih je obtuženik zbog svog vladanja od putnika morao da podnese.

Utok uložen od N. N. zabacio je okružni sud u Š. svojim riešenjem od 5. rujna 1900. Bl. 282/00 s razloga prvoga suda, i suviše s toga, što i neglednjuć na svjedočanstvo oštećenice, uvaživ, da je obtuženik učinio mah da F. B. zagrli po životu, da ju je držao za ruke dok mu se ona otimala, da ju je stao milušiti po licu i svom snagom k sebi pritezati, to djelo sadržava sva obilježja §. 516. k. z.

Pravno stanovište sudova nižih stepena odaje medjutim, da pogrešno shvaćaju pojam bludnoga čina. Po tome nije dosta, da ovaj izbija iz razdraženog spolnog nagona ili pak da je odredjen, da ga razdraži i ćudorednu pristojnost mora ovaj da povrijedi u spolnom pogledu. Takvu povredu ne iznose ni pojedini dielovi čina obtuženikova vladanja, proti njemu utvrdjeni, a ni svi skupa.

Da je F. B. svojevoljno na to pristala, ne bi bila izbjegla tome, da joj bude uzkraćeno pravo biti poštovana, a možebit i izvrgnut pogibelji

Digitized by Google

bračni pokoj; na nedostojni način i proti kaznenomu zakonu bijaše uvriedjena, ali spolno obtuženik nije ju kompromitovao.

Snagom prouzročeno hvatanje, milušenje i cjelivanje nisu zato dovoljni, pa da je uz to i požudno osjećao. Ne postoji činjenično stanje prekršaja po §. 516. k. z.

Valjalo je s toga udovoljiti ništovnoj žalbi po §. 292. k. p., osuditi povredu zakona kao gore i ukinuti kao ništave pobijane rasude, u sudu, da je obtuženik kriv prekršaja po §. 516. k. z. i njegovih posljedica, jer se kosi sa zakonom.

F. B. stignuta od kažnjivog čina predložila je u prediztrazi, da se kazni obtuženik i izjavila je na razpravi, da se pridružuje kaznenom postupku. Ako i nije više stavila konačni predlog u smislu §. 46. k. p., to te njezine izjave obzirom na to, da je obtuženikovo djelo na razpravi bilo pretreseno samo sa stanovišta §. 516. k. z., i na odredbu §. 457. k. p. po kojoj se tužitelj može ograničiti na to, da stavi u obče predlog, da se zakon uporavi, zadovoljavaju formalnim zahtjevima, što ih kazneni postupak stavlja na privatne tužitelje u pogledu kaznenog predloga, što ga od njih traži.

Sud I-ga stepena, koji je djelo do sad prosudio samo vrhu javne tužbe sa stanovišta zlodjela po §. 516. k. z., bit će sad u prigodi, pošto odpada obtužba javnoga prava, da podvrgne svojem prosudjivanju djelo i vrhu privatne tužbe F. B. za uvredu poštenja, i morala se je vratiti kaznena parnica c. kr. kotarskom sudu u D . . . ., da ju iznova razpravi i presudi u tom pogledu, jer tuženo djelo nije bilo dovoljno pretreseno sa gledišta uvrede poštenja, te s toga kasaciono sudište nije moglo, da u samoj stvari presudi.

Priobćio **Roko Stojanov.**

Iz upravne prakse.

Ovlaštenim pravom u zemljištnoj zajednici ne može se razpolagati tako, da bi se time na trećega prenielo pravo uživanja pojedinog prihoda zemljištne zajednice. — Prinos tumačenju §. 14. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemlj. zajednica.

U molbenom predmetu I. S. i dr. iz B., da im se prizna ovlaštenićtvo u zem. zajednici P., izdala je kr. kot. oblast u S. odluku od 22. svibnja 1900. br. 5167. i odputila molitelje molbenim zahtjevom; a upravni odbor županije z. odlukom od 16. kolovoza 1900. br. 1621. prvomolbenu odluku potvrdio;

kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, rješitbom od 12. studenoga 1900. br. 76134. odpućenjem utoka molitelja, potvrdila je dolnjomolbene odluke iz sliedećih razloga:

Digitized by Google

Iz točke 1. kupoprodajnog ugovora od 3. listopada 1899. proizlazi, da je B. B. prodala I. S. i dr. pravo, pristojeće joj na pašu i šumu u urbarskoj obćini P., izuzev pravo, koje joj pristoji kao ovlaštenici na visoku šumu „Ruškarjevo“ zvanu, za kupovninu od 350 for. Na temelju tog ugovora traže kupci, da se na njih prenese pravo ovlaštenja, koje su kupili od B. B. i da se to evidentira u temeljnu knjigu zem. zajednice P.

Nu pošto u smislu ustanova §. 14. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica svaki ovlaštenik imade u stanovitom razmjeru dobivati dio cielokupnog prihoda ili koristi zem. zajednice; i pošto prema tomu ovlaštenik nije ovlašten, da otudji ono svoje ovlašteničko pravo, koje se odnosi na uživanje pojedinog prihoda zem. zajednice, pridržav sebi ostala užitna prava, jer se takovo ograničenje spoja ovlašteničkog prava sa ovlaštenimi nekretninami u gruntovnici ni zabilježiti ne bi moglo;

to se na spomenutu kupoprodaju, koja se protivi postojećim zakonskim propisom, ne može uzeti obzir, pa je zato valjalo molitelje odbiti njihovim molbenim zahtjevom. **Dr. A. Goglia.**

Rješitba kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu.

Upravna oblast u načelu nije vlastna uskratiti svoje pomoći za utjeranje po crkv. oblastima raspisanoga prinosa za uredjenje evangeličkoga konfesionalnoga groblja augzb. ili reform. isp.

Kr. župan. oblast u V. uskratila je odlukom od 24. srpnja 1900. br. 13642. hrv.-slav. ev. a. i. senioratom zamoljenu političku ovrhu za utjeranje zaostalih prinosa od 70 nč. ili 1 K 40 f po duši, zaključenoga po prezbiteriju evang. a. i filijalne crkv. općine II. r. u S. u svrhu nabave zemljišta za uredjenje ev. a. i. konfesionalnoga groblja u istome mjestu. Proti toj odluci uloženom utoku seniorata dala je kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, vrhovnim riješenjem svojim od 18. ožujka 1901. br. 2396. kao na zakonu osnovanu mjesta ter napadnutu odluku ukinula i izrekla, da upravna oblast u načelu nije vlastna uskratiti svoje pomoći za utjeranje raspisanoga prinosa za uredjenje evang. a. i konfesionalnoga groblja u S., sve to iz ovih razloga:

Kr. županijska oblast uskratila je zamoljeno utjerivanje političkim putem s razloga, što se radi o nabavi zemljišta, namijenjena uredjenju groblja, a prinosi za taku svrhu da se mogu utjerivati političkim putem samo na temelju provedene doprinozbene rasprave u smislu §. 41. sl. g) zakona od 5. veljače 1886. o ustroju županija i uredjenju uprave u županijama i kotarima i pravomoćne odluke, izrečene u smislu §. 25. t. 12. zakona od 5. veljače 1886. o upravnim odborima u županijama po županijskom upravnom odboru. U ostalom da se stavljenomu zahtjevu ne bi moglo udovoljiti niti na temelju §§. 5. i 6. sinodalnoga zakona od

Digitized by Google

18. ožujka 1893. o ustavnom ustrojstvu evang. kršć. crkve augzb. isp., proglašena ovostranom naredbom od 17. ožujka 1899. br. 4072 (Zbornik 1899., kom. VIII. br. 36), pošto u tim ustanovama nijesu navedeni i prinosi za uredjenje evang. a. i. groblja kao takovi, za koje se ne može uskratiti politička ovrha.

Ova izvadjanja nijesu osnovana.

U smislu §. 2. cit. sinodalnoga zakona uredjuje si evang. a. i. crkva samostalno sve poslove, koji se tiču crkve i vjere, uvažujuć ipak potpuno zemalj. zakonima pobliže označeno pravo vrhovnog nadzora Njegovoga Veličanstva, odnosno, kako to propisuje ustanova §. 2. zakona od 7. svibnja 1898. o uredjenju izvanjskih pravnih odnošaja evang. crkava a. i h. vj. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji (Zbor. 1898. kom. V. br. 30.), držeći se „granica zemalj. zakona kraljevina Hrvatske i Slavonije . . . . .“ Medju poslove crkvene bez sumnje spada i osnutak i uzdržavanje evang. a. i. konfesijonalnih groblja.

Po tom su i priprave za osnutak konf. groblja, u koliko se ne tiču zdravstveno-redarstvenih pitanja, imenito pitanje o namaknuću u tu svrhu potrebitih sredstava, predmeti, koje ima da dotična ev. a. i. crkvena oblast u vlastitom djelokrugu riješi. U tom obziru osnovan je poziv seniorata na ovostranu okružnicu od 22. prosinca 1899. br. 20407. o postupku pri crkvenim i školskim gradnjama ev. crkava a. i h. (ref.) isp. Za takove bo gradjevine imaju skrbiti same crkv. općine i oblasti, štujući pri tom samo zemaljske gradjevno-redarstvene propise, a ne treba za izvedenje takih gradjevina doprinozbene rasprave niti odluke žup. upravnog odbora u smislu citiranih zakona od 5. veljače 1886.

Tako isto ne treba ovoga postupka niti kad se radi o uredjenju evang. a. ili h. i groblja.

Ali kako je ovako groblje i zavod zdravstveno-redarstvene naravi, razumijeva se samo po sebi, da se niti konfesijonalno groblje ne će moći osnovati bez obzira na zemaljske u pogledu uredjenja groblja kao instituta javnoga zdravstva postojeće propise, odnosno bez sudjelovanja nadležnih upravnih oblasti i bez naročitoga odobrenja tih oblasti.

Molba seniora za pomoć uprav. oblasti u svrhu utjeranja pravovaljano ustanovljenih prinosa za ev. a. i. groblje osnovana je i kad se poziva na §. 6. sinod. zakona. Toč. b) toga paragrafa naime veli, da se izvršba državne vlasti može tražiti za sve činidbe, nametnute samostalnim općinarima, zaključcima općine, imenito pak za utjerivanje nameta, raspisanoga s odobrenjem više crkv. oblasti članovima, koji uzdržavaju općinu, a tako i za namete, što ih ti članovi dobrovoljno preuzeše, ter koji služe za pokriće troškova oko crkvenih i školskih gradjevina.

Pod crkvenim pak gradjevinama imaju se bez sumnje razumijevati i poslovi oko uredjenja ev. a. i konfes. groblja baš kao što se pod crkv.

Digitized by Google

gradjevinama imaju razumijevati n. pr. i gradnje ev. a. i. župnih stanova i gospodarskih zgrada. Tumačenje ove ustanove, koje bi ju htjelo ograničiti samo na gradnje ev. a. i. crkava, bilo bi neumjestno, pošto se razborito ne može predmnijevati, da se izvržba drž. vlasti ne bi u jednakoj mjeri dozvolila u poslovima oko gradnje crkava kao što i oko gradnje ostalih s crkvom u najužem savezu stojećih zgrada i uredaba.

U načelu dakle ima se dozvoliti pomoć upravnih oblasti za utjerivanje prinosa za ev. a. i. a tako isto i za ev. ref. i. konfesijonalna groblja. U konkretnom pak slučaju imat će se dotičnom zamolbom podjedno pružiti dokaz, da su dotični prinosi doista u smislu odnosnih ustanova sinodalnih zakona pravnovaljano ustanovljeni. Da li su u nazočnom slučaju točno obdržavani svi propisi rečenih zakona, ima da u prvom redu prosudi za izvržbu zamoljena upravna oblast". Priobćio dr. **M. Novak.**

SVAŠTICE.

Agrarna i industrijalna država.

(Svršetak.)

Da li je odvisnost Engleske o tudjem žitu politički ispravna, dvojbeno je, a isto tako je dvojbeno, da li je ta ovisnost sa gospodarstvenoga gledišta ispravna. Povijest ne pozna države, gdje bi se kraj silno usredotočenog bogatstva u srednjem stališu nalazio sloj pučanstva, koji živi bijednije i nesnosnije nego igdje drugdje. Take zapuštenosti pučanstva, kaku vidimo u nekim predjelima Londona, ne ćemo više nigdje naći. Najbijedniji proletarijat živi u četvrtima, u koja se čovjek čestito odjeven ne usudjuje ući, jer ga je strah za svoju glavu. A umah kraj tih dijelova grada koče se palače najbogatijih velmoža svijeta. — Hoćemo li taj razvitak smatrati poželjnim i za naše kontinentalne narode? Njemci još ni iz daleko nijesu tako razvijeni kako Englezi. Njemački se uvoz i izvoz silno razvio, trgovačka je mornarica procvala a željezna se industrija može prispodobiti s engleskom. Njemačka ocjelna produkcija viša je, ukupna njemačka proizvodnja ugljena i željeza brže se razvila nego engleska. U domaćoj industriji Njemačka je prva. Ali sad dolaze tamne strane.

„Naše poljsko gospodarstvo — veli predavač — nije doduše zaostalo: žetve su poprečno sve to izdašnije, ali cijene su nepovoljnije. Mi moramo 5 do 10% naše potrebe na ražI i 30% na pšenici uvoziti izvana. Istina, da se blagostanje znatno podiglo, ali taj je razvitak u Njemačkoj uvjetovan mnogo težim uslovima nego li u Engleskoj". U slučaju rata pokazat će se sudbonosnom zavisnost Njemačke, a isto tako i ostalih država trojnoga saveza, o tudjem žitu. Sigurnost čitavoga razvitka ovisi o tom, da Nje-

Digitized by Google

mačka ima trajni, veliki i dostatni eksport industrijalnih proizvoda.

Ne bude li toga, tad nas cio taj razvoj mora u velike zabrinuti. Da li je vjerojatna pretpostava, da će nam inozemstvo svagda dobavljati dovoljno poljodjelskih proizvoda uz primjerene cijene i da će uzimati naše industrijalne proizvode? Engleska će još uvjek koje to industrijalne proizvode prodavati kontinentu, ako i jest izgubila mnogo prodje. Rusija i Amerika okružuju se tvrdim carinskim zidom i nastoje da svoju vlastitu industriju razviju. K tome dolazi, da kolonije ne će ni u doglednom vremenu biti od važnosti za prodju njemačkih industrijalnih proizvoda. S velikim azijatskim područjem doživjeli smo mnogo razočaranja. Dodje li, kako se nadam, u Kini skoro do mira, nastat će za neko vrijeme velika perioda napretka, imenito u materijalu za željeznice i parostroje, i sve će biti in dulci jubilo. Ali ne ćemo li i tu iskusiti ono, što smo iskusili s našim oružjem i topovima? Mi smo naše oružje izvozili, a u našim bitkama s Kinom moradosmo natrag osvojiti naše manzerice i Kruppove topove. Europski je kapital u početku, istina, našao svoju rentu u kolonijalnim područjima, ali onda si je samo konkurenciju pravio. Profesor Oldenberg u Marburgu zgodno je rekao: „Das europäisch-amerikanische Kapital spielt seinen eigenen Todtengräber".

Daljno uvećavanje izvoza industrijalnih proizvoda u dovoljnoj i uharnoj mjeri jedva se dakle trajno može polučiti. Osim toga pojedine evropske i amerikanske zemlje sve si oštriju konkurenciju čine. Brojke o izvanjskoj trgovini pokazuju doduše umnožanje prometa. Mi imamo u. pr. jeftine saksonske pamučne robe, ali se ona proizvodi nadnicom, koja ni iz daleka ne dostaje. Berlinsku industriju odjeće (confection) proizvodi ženski rad, ali su žene tako slabo plaćene, da je njihovo stanje nesnosljivo te ih sili na nećudoredni život. Izvoz ovih industrija golem je. No da li to dokazuje njihov cvijet? Ne dokazuje, nego se za tim samo kriju nepovoljni odnošaji. S toga nas ne smiju brojke o eksportu varati. Razvitak industrije u ovom grozničavom pravcu čini, da seosko pučanstvo sve većma gravitira gradovima, gdje se aglomerira. U Beču osjećalo se neko veselje i umirenje, što se pučanstvo Beča uza sav napredak Budimpešte za 300.000 duša umnožalo, ali ja se tome nisam radovao. Kakav li je problem, opskrbiti poslom 300.000 ljudi više i stvoriti im miran i udoban život? U Berlinu još je gore. I tamo su se veselili, što se pučanstvo umnožalo za $^3/_4$ miljuna, ali iz ovakova razvitka izbijaju velike društvene i stališke opreke, koje mogu prouzročiti velike svjetskopovjesne reakcije. Ove okolnosti sile na ogromno iseljivanje iz zemlje i malih gradova u velike gradove. U Njemačkoj je seosko pučanstvo od 1882. do 1895. spalo od 43 na 36 postotaka. Uza sve higijenske i sanitarne uredbe u gradovima, ipak je seosko pučanstvo zdravije. Mi se ra-

*

Digitized by Google

dujemo krasoti naših ulica, a kraj toga se ne pitamo: kako to djeluje u socijalno-političkom pravcu? Divimo se u izlozima nagomilanim prekrasnim stvarima, — ali koliko od tih krasnih stvari može masa pučanstva za sebe potrošiti? Dijete proletarčevo gleda uz dijete bogataša izložene predmete pa si veli: Tebi to može biti, ali za me je to nedostiživo! Razvija se na jednoj strani zavist i mržnja, a na drugoj oholost. Na selu su odnošaji jednostavniji.

Nije li vrijedno zamisliti se u riječi odličnoga austrijskoga pripovjedača Roseggera, da malo po malo nestaje seljačkoga gospodarstva u alpinskim krajevima? Žalosno je stanje, kad si burzovni magnati mogu kupovati velika lovišta, a seljaci moraju seliti u grad. Ovaj razvitak ima u sebi svakako mnogo nezdrava. Pa nemamo li za to u povjesti svijeta dosti iskustva? Nije li u doba kasnijega carstva u Rimu slično bivalo i do toga došlo, da se uvozilo jeftino žito za opskrbu domaćega pučanstva, da seljak više nije mogao živjeti, a vojska se nije mogla novačiti iz seljačtva? Tim se opet dotičem jedne vrlo važne točke. Ništa nije lažnije nego tužiti se na naš militarizam. Naša vojska i naša mornarica gospodarstvene su podloge za procvat naše zemlje. Ja ne ću omalovažavati vojnika, koji je gradsko dijete; ali naravno je i to će vam svaki častnik potvrditi, da je najbolji vojnik -- seljak. On pozna zapt, ne vrši samo negativnu kritiku te natkriljuje gradskoga i tijelom i duhom i ćudi. Čim da se osigura budućnost naroda ako ne zdravim pučanstvom? Ovo pak pretpostavlja zdrave životne prilike, a te prilike sve to većma iščezavaju pored modernoga gospodarskoga razvitka. Za to se danas i troše živci čovječji više nego li u ikojem vremenu prije. Poznavaoci Engleske tvrde, da se u svezi s prestankom utjecaja seoskoga pučanstva smanjuje broj sposobnih industrijalnih radnika. Kod nas još nijesmo tako daleko. Ali ako još nekoliko desetgodišta ovako nastavimo, manjkat će i nama podmladak. Meni je puno stalo do održanja sjevero-njemačkoga, pruskoga junkerstva. Ima, istina i taj stališ svojih pogrješaka, ali bez toga trijeznoga plemstva nigda oni ne bi mogli biti onaki čelični gradjani i vojnici, kaki jesu. Muž kaki je Bismark ne da se kao gradski čovjek (Städter) ni zamisliti. U seoskoga pučanstva posjedujemo još zdravih mišica, zdravoga mozga i zdravih živaca. Uzdržati ova svojstva zahtijeva interes općenitosti, i s toga stanovišta usudjujem se zastupati ne baš popularni temeljni nazor, da treba uzdržati ukupnu narodnu snagu u zdravom gospodarstvenom razvoju i nedozvoliti razvitak krajne industrijalne države. S toga gledišta polazeći valja da biramo sredstva, makar nas i žrtava stojala, s pomoću kojih ćemo održati seosko pučanstvo.

S tim dolazim do agrarne zaštitne carine. Svaka zaštitna carina ima svojih pogibli. Ona ima da poskupi potrebni živež odnosno da

Digitized by Google

spriječi daljno padanje cijene žita. Dosada nije pronadjeno drugo kakovo sredstvo, niti u teoriji niti u praksi, koje bi bilo kadro održati narodno gospodarstvo u povoljnom stanju, pa se s toga lačamo agrarne zaštitne carine. Socijalni demokrati i njihovi prijatelji vele, da se ta zaštita uvodi samo za to, da se pruski junkeri spase od bankrota. No mi ne ištemo te carine njima za volju kao što niti za volju seljačkoga stališa, već za volju općenitoga državnog interesa, kako bi se onda na zdravom temelju mogla razviti industrija i izvoz.

Prigovara se, da više cijene žita moraju roditi do povišenja cijene kruhu, pa da će to biti na teret nižih slojeva pučanstva. Istina, ali tome se ne da izbjeći, a opravdava se tim, da niko, pa ni radnik ne smije misliti samo od danas do sutra, nego da svak mora doprinesti žrtava u tu svrhu, da se gospodarska eksistencija osigura za više pokoljenja. Da će radnik osobito osjetljivo trpiti, to je sigurno, ali se mogu naći kompenzacije i izjednačenje opterećenjem imućnijih slojeva drugim porezima. Redoviti razvitak tecivarine u Pruskoj imamo zahvaliti Miquelu, a taj razvitak čini, te se više ne dogadja, da bogati porenski industrijalci plaćaju porez samo od trećine njihova dohotka. Agrarnom zaštitnom carinom plaćaju niži slojevi ono, što je nužno, da se uzdržanje naroda za dugo vremena osigura. Ovako uočena dobiva zaštitna carina na žito sasvim drugo lice. U nas se ta carina često okrstila kao zamjenom lihve s hljebom (Brotwucher). Nešto tako luda rijetko se kad izreklo. Kako se može govoriti o lihvi s hljebom, kad naši seljaci ne žele drugo nego samo to, da im se troškovi naknade posve umjerenom dobiti za njihovo vlastito življenje. Tu nema govora o velikim dobicima u industriji, rudarstvu, na burzi i u poslu s kapitalom. O lihvi može se govoriti ali na posve drugom polju, naime na polju spekulacije sa zemljištem. Tu se radi o izrabljivanju jednoga monopola bez protučinidbe. Niti seljak, niti vitez nema izgleda na kakovu dobit pri visokoj carini na žito; što od nje ima, jest samo to, da se može održati na svom posjedu. Govornik završuje: „Za me je to proizašlo iz mojega proučavanja salvo errore. Put od agrarne k industrijalnoj državi leži u biću modernoga razvoja. To priznajem; ali tako bez mjere nagao, kakov biva u moderno doba, ne treba i ne smije da taj razvoj bude. Kad je taj razvoj onakav, kakav je u Engleskoj, u velike je pogibeljan za Englesku, a za kontinentalne zemlje upravo sudbonosan. Ja se to usudjujem reci, jer na tom stanovištu stojim. Treba misliti, kakova bi se sredstva imala upotrebiti, da se taj razvitak ne podveže, nego da biva polaganiji i da tako bude blagodatan za ukupnost".

Digitized by Google

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Zakoni i naredbe tičuće se šumske uprave i šumskoga gospodarenja. Uredili i vrhovnimi rješidbami i vlastitim tumačenjem popratili Andrija Borošić, kr. žup. šum. nadzornik I. r. i dr. Antun Goglia, perovodja kr. zem. vlade. Zagreb. 1900. Cijena 2 for. 50 nč.

Ova je edicija izašla kao drugo izdanje VIII. pod naslovom „Šumski zakoni" publicirane sveske „Hrvatskih zakona", što ih izdaje naša revna nakladna knjižara L. Hartmanna (Kugli i Deutsch). Prvo izdanje „Šumskih zakona" od Fr. Ks. Kesterčaneka raspačano je. Ta okolnost te što je od g. 1887., kadno je prvo izdanje izašlo, stvoreno više novih zakona i naredaba na polju šumskoga zakonarstva, ponukalo je nakladnika na novo izdanje. Priredjivači potonjega nastojali su, kako u predgovoru ističu, materijal obraditi i s tehničke i s juridičke strane; a kako su pojedine zakonske ustanove još tumačem popratili, to nema sumnje, da ovo izdanje znači prema prvom napredak, i da će ono usljed načina obradbe bolje odgovarati svojoj svrsi, da naime služi praktičnoj porabi ne samo za strukovne šumarske činovnike nego i za upravnike i suce, za odvjetnike i same vlasnike šumà. Za judikaturu od osobite su vrijednosti vrhovne rješidbe (a ne *rije*šidbe, kako to doduše dosljedno ali posve pogrješno izdavači pišu) kr. zem. vlade i kr. stola sedmorice kao što i načelne rješidbe cislitavskih oblasti, koje su u ovu zbirku uvrštene.

Uvod knjige govori o postanku općega šumskog zakona od 3. prosinca 1852. (str. 1.—22.), a zatim se gradja dijeli u ove četiri skupine: I. Opći šumski zakon s odnosnim naredbama (str. 3.—150.). II. Organizacija šumarsko-tehničke službe kod političke uprave u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji (str. 151.—256.). III. Stručna uprava i šumsko gospodarenje (str. 257.—326.). IV. Propisi o upravi šuma krajiških imovnih općina (str. 327.—423.). Ističemo, da je u ovu skupinu uvršten i Naputak A. k zakonu od 11. srpnja 1881., kojim se razjašnjuju odnosno preinačuju neke ustanove zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim općinama u hrv. slav. vojnoj krajini ter tako za praktičnu porabu pristupnijim učinjen.

Porabu zbirke olakoćuje znatno alfabetsko stvarno kazalo, koje joj je dodano.

* * *

Naš cijenjeni suradnik Živojin Perić, profesor na pravoslovnom fakultetu u Biogradu, kojega smo nekoliko radnja na polju medjunarodnoga javnoga prava imali zgode priopćiti već prošle godine, priposlao nam je opet dvije svoje na francuskom jeziku pisane študije. Jedna govori o berlinskom ugovoru i pitanju državljanstva s obzirom na kneževinu Srbiju. „Le traité de Berlin et la question de la nationalité par rapport à la principauté de

Digitized by Google

Serbie". Publicirana je ova studija g. 1900. u „Revue générale de droit international public", što no izlazi u Parizu kod A. Pedone-a, odakle je u posebnu brošuru preštampana. — Druga radnja bavi se pitanjem, koji je sud u Srbiji nadležan za postupak u parnicama na rastavu ili nevaljanost braka, sklopljena po inozemcima: „De la jurisdiction compétente en Serbie pour reconnaître des actions en divorce ou en nullité du mariage formées par des époux étrangers". Objelodanjena je ova posve mala (10 str.) radnja g. 1900. u „Journal du droit international privé" (Paris, Marchal et Billard) i napose otisnuta.

* * *

Od dra. Vladimira Pappafave, odvjetnika u Zadru, koji je našim čitaocima kao revni suradnik „Mjesečnika" dobro poznat, primili smo slijedeće nove radnje, koje se bave studijem instituta javnoga bilježništva, i to:

1. Ueber die räumliche Umgrenzung des notariellen Wirkungskreises, u. zw. auf dem festen Lande, dem Wasser u. im Luftraum. Das Notariat und internationales Recht betreffende Fragen. Von. Dr. Vladimir Pappafava, Advocat in Zara. (Uebersetzung von Prof. M. Leesberg). Innsbruck. Verl. der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung. 1901. Str. 104.

2. Dr. Vladimir Pappafava: Étude sur le notariat au Mexique. (Traduction par M. F. Arnaud, notaire à Barcelonnette.) (Extrait du Bulletin de la Société de législation comparée). Paris, Imp. Générale Lapure. 1900. Str. 12.

3. Le notariat en Grèce. Extrait d'une étude du docteur Vladimir Pappafava, avocat à Zara (Dalmatie), parue dans la revue „Il Notariato Italiano". Trad. française p. P. Dussouy, avocat, publiée dans le bulletin de l'École de Notariat de Bordeaux. Bordeaux, Imp. de G. Delmas. 1900. Str. 4.

Napokon primili smo od istoga pisca studiju pod ovim naslovom: Dr. Vlad. Pappafava: Notice sur l'organisation du barreau hongrois (Traduction par M. Paul Carpentier, avocat à Lille). (Extrait du Bulletin de la Société de Legislation comparée). Paris, Imp. Générale Lahure. 1900. Str. 20.

* * *

Sbornik věd právních a státních (Zbornik znanosti pravnih i državnih). Uz sudjelovanje češkoga prav. fakulteta uredjuje prof. Bohuš Rieger. S potporom Pravnicke jednoty u Pragu. Godište I. 1901.

Digitized by Google

Svezak 1.—3. Nakladnici: Bursik i Kohout (Knjižara c. k. češkoga sveučilišta i kr. češke akademije u Pragu). Pretplatnina 7 kruna za godište.

(Svršetak.)

Za tim izvodi posljedice načela, da se usljed priziva ne smije obnoviti rasprava o prijeporu: 1. Niti dozvolom protivnika ne smije se promijeniti tužba bilo proširenjem tužbenoga petita ili promjenom faktičnoga joj temelja: umanjenje tužbenoga petita nije zabranjeno. 2. Ne mogu se navoditi novi zahtjevi i prigovori — iznimku čini prigovor rei in judicium deductae i rei judicatae. 3. Nova fakta i dokazi mogu se navoditi jedino da se podupru respective, da se pobiju prizivni razlozi —, ove opravdane novote mogu biti različitog opsega prema razlici prizivnih razloga, drugim novotama, izvodi pisac napose proti Schrutki (Ueber das jus novorum 1898.) nema po novom zakonu mjesta u prizivu. 4. Zadaća je prizivnoga suda, da ispravi štetu nanesenu strankama pogrješnim ili nepotpunim postupanjem nižega suda. Apelatorni sud treba da uzme u obzir i ona odlučujuća fakta, navedena po tužitelju i tuženiku, koja nije I.-molbeni sud uzeo u obzir, isto tako fakta i dokaze, koje je sud izlučio svojom diskrecionarnom vlasti, konačno treba da apelator. sud uzme u obzir i ponugjene dokaze, što ih raspravni sud nije dopustio, jer da tobože nisu odlučni. Da bude višemu sudu u tom smjeru osigurana mogućnost ispitivati, kako je postupao sud I. instancije riješavajući prijepor, odredjuje zakon, da se imade u faktičnom temelju osude iscrpljivo navesti procesualni materijal izlučen diskrecionom vlasti suda, te da valja u raspravnom zapisniku zabilježiti zabačene predloge stranaka, pa i to, da sud nije pripustio dokaze, što su ih stranke za vremena ponudile. — Istina je dakle, da temeljem riješenja prizivnoga imade ostati parbeni materijal, što ga je dala I. instancija, ali ipak ne isključivo u onoj formi, kako je sadržan u raspravnom protokolu i faktičnom temelju osude, nego tako, kako se taj materijal prikazuje iza postupanja pred prizivnim sudom.

Pošto je ispitana osuda I.-molbenog suda i riješeno pitanje, imade li se ona oboriti ili promijeniti, riješena je i zadaća priziva. U nekim ipak slučajevima dopušta zakon, da može apelatorni sud — oborivši I.-molbenu presudu — preuzeti rolu suda prve molbe — te isti prijepor sam raspraviti i riješiti; apel. sud je to pače po zakonu dužan učiniti, ako je dokinuo osudu i ništavo postupanje, pa se parbene stranke u tom slože, da viši sud imade riješit prijepor.

Zaključujući svoj članak primjećuje pisac, da je novi zakon normirajući pravne lijekove, držao pred očima postojeću sudbenu organizaciju, koja je u bitnosti imala nepromijenjena ostati. U nas, veli, bilo je naprosto nemoguće dopustiti novum judicium po uzoru francuskoga prava i novoga njemačkoga postupnika od 17. svibnja 1898. ili engleskoga prava (Judi-

Digitized by Google

catur-Acte 1875. order 58.): bio bi to prevelik teret za cislitavske više zemalj. sudove, koje obuhvaćaju tako velika područja.

Misli ipak, da bi shodna bila u tom smjeru slijedeća promjena novoga postupnika. Za slučajeve, gdje je provedeno pred okružnim sudom postupanje bez odvjetnika, bilo bi dobro, da se uvede prizivno postupanje, koje doduše nebi dozvoljavalo promjenu tužbe, nove odgovore i prigovore, ali koje bi dopuštalo, da stranke navode in appellatorio nova fakta i nove dokaze u svrhu, da poduprú stanovište, što su ga zauzele u I. instanciji. Tim bi se, zaključuje pisac, u mnogom pogledu umanjilo breme, što tišti najviši sud usljed revizija — a doprinjelo bi se znamenito i pobjedi prava faktičnoga u borbi proti pravu formalnomu.

Prof. Zucker: O reformatornom nastojanju u području kaznenoga postupanja.

Istaknuvši kako se općenito osjeća, da kazneno postupanje po modernim pravima — osobito pripravno postupanje — nije nikako prema potrebama vremena, prelazi pisac na najnoviji francuski pokušaj reforme, pri čem mu je, veli, na pameti, da je francuski: „Code d'instruction criminelle“ bio uzorom mal ne svih modernih evrop. kaznenih postupnika osim engleskoga. Prikazuje u kratko historijski razvitak najnovijega francuskoga reformatornoga zakona od 8. prosinca 1897. i navodi njegove glavne ustanove, kojim je svrha, da okrivljenika zaštite proti vlasti suca istražitelja, a napose da mu se osigura pomoć branitelja od početka kaznenoga postupanja. Unatoč toj humanoj tendenciji javljaju se mnogobrojni uvaženi glasovi proti zakonu od 8. prosinca 1897., ističe se sve to više, da nije donio očekivanih nada. Postupanje se produljuje, troškovi rastu, branitelji ne vrše svojih dužnosti, a istražni zatvor traje još dulje, nego li je prije trajao.

Pisac misli, da pripravni stadij francuskoga kaz. postupanja nije valjano uregjen, da se priprava kaznenoga procesa ne luči, kako bi trebalo, od odlučujuće rasprave. Francuski postupnik, a po njegovu uzoru mal ne svi evropski kazneni postupnici postavljaju u istragu težište nastojanja, da se upozna kazneni slučaj, o kom se radi, a trebalo bi da je to težište u dokaznom postupanju, koje se provodi pred odlučujućim sucem. Francuski je kaz. postupnik od 1808. sastavljen tako, da je iz „Ordonnance criminelle“ preuzeto pripravno postupanje i dokazni stadij, pa je tome naprosto dodana glavna rasprava po engleskom uzoru. Nadalje ističe pisac, da je po zakonu od 1808. zadaća suca istražitelja, da konstatuje izjave svjedoka i da odredi konfrontaciju sa okrivljenikom; dočim se je po ordonnanci od 1670. „recolement“ i konfrontacija svjedoka izvodila pred zborom sudaca, koji je izricao konačnu osudu. Tako je dio dokaznoga postupanja potegnut u pripravni stadij, a tim se bitno mijenja karakter postupanja.

Digitized by Google

Sustavno kazneno postupanje, zaključuje prof. Zucker, ne dopušta, da se dokazne agende prenose u pripravu, za to bi imala valjana reforma kaz. postupnika začeti time, da se strogo odluči pripravni stadij od dokaznoga postupanja. Bez toga ostati će bezuspješno svako reformatorno nastojanje.

Prof. Dr. I. Pražák: Riječ o reformi upravnoga postupanja.

Skupština austrijskih odvjetnika, sabrana god. 1884. u Pragu, uzela je medju ostalim u pretres predlog bečkoga odvjetnika Dra. Ludvika Brunsteina o reformi upravnoga postupanja — te je konačno 8. listopada iste godine stvoren zaključak, kojim se ističe nužda reforme upravnoga postupanja i to tako, da bi se imalo —, dok ne bude uvedeno redovito upravno sudovanje — bar privremenim zakonom urediti upravno postupanje (sačuvavši njegove osobitosti) prema civilnom postupanju pred sudovima: napose da se prihvati načelo raspravno, da se uvedu redoviti pravni lijekovi i uredi ovršno postupanje. Pisac misli, da odlučujući krugovi nisu u obzir uzeli taj predlog, jer se odviše ističe analogija sa civil. postupnikom, koji je takogjer valjalo reformirati — a osim toga valja uvažiti, da je medju pravom upravnim i civilnim tolika razlika, da će se pravila civilnoga sudbenoga postupanja moći samo u dosta ograničenoj mjeri uporaviti na upravno postupanje.

Nakon 16 godina začelo se je i opet življe raspravljati o tom pitanju, pa mu je i pisac namijenio ovu raspravu, koju dijeli u dva dijela; u prvom raspravlja o tom, kojim putem imala bi se provesti reforma? u drugom će dijelu, veli, nastojati da razloži, kakova bi imala biti u stvari samoj ta reforma.

Prvo pitanje raspada se u dvoje: A) Mogu li se norme, o kojim se ovdje radi, uvesti naredbenim putem ili treba da se zakonom donesu. B) Ako je potreban zakon, da li treba poći putem legislative državne ili zemaljske?

Ad A) izvodi Pražak (navlastito proti Žolger-u Oesterreich. Verordnungsrecht, Innsbruck 1898.) da se reforma upravnoga postupanja nebi mogla provesti naredbenim putem. Za neke grane predmeta, o kom se radi, traži se postojećim zakonima naročito za reforme zakonodavni put: tu dakako ne može biti dvojbe. U ostalom području valja razlikovati, da li se radi o promjeni postojećih propisa ili pako o uvedenju novih propisa. Glavni postojeći propis o upravnom postupanju jest instrukcija ministarstva unutarnjih posala i ministarstva pravosugja od 17. marta 1855., — ona doduše nije izdana na osnovu previš. riješenja, ali njezinim ustanovama, koje ovdje osobito dolaze u obzir (§§. 79.—83. i drugi), valja priznati, da su stvarno i po svom karakteru zakoni, pa da se mogu samo zakonom promijeniti.

Digitized by Google

Što se pako tiče novih propisa o upravnom postupanju, odlučno je pitanje, da li se vladi priznaje pravo, da naredbenim putem popunjuje praznine zakona. Ne upuštajući se u to, kako bi se imalo ovo pitanje sa općega gledišta riješiti, ističe Pražák, da čl. 11. t. 1. temelj. državnoga zakona ne priznaje vladi takovoga prava, odregjujući da egzekutiva može samo na temelju zakona izdavati naredbe. Vele doduše (Žolger citato, pag. 96.), da se tim ne dira u vladarevo pravo, da naredbenim putem uregjuje prilike, u koliko nije ustavom naročito ograničen, ali Pražák ističe, da vladar može izdavati naredbe jedino uz sudjelovanje odgovornoga ministra, a toga veže svakako navedeni članak temelj. drž. zakona.

Na temelju rečenoga izvodi pisac, da je za provedenje reforme, o kojoj se radi, potreban svakako zakon, resp. u slučaju nužde moglo bi se novo upravno postupanje uvesti carskom naredbom u smislu §. 14. temelj. državnog zakona od 21. prosinca 1867.

Ad B). Imade li se reforma uprav. postupanja izvesti putem državnoga ili putem zemaljskoga zakonodavstva?

Zakon o državnom zastupstvu od 21. prosinca 1867. u §. 11. u prvoj stavci vindicira državnom saboru (Reichsrath) sve poslove, koji se tiču prava, dužnosti i interesa, zajedničkih svim kraljevinama i zemljama zastupanim u carevinskom vijeću; u drugoj pako stavci istoga §-a veli se: „Prema tome spadaju u djelokrug carev. vijeća . . .“ za tim navodi zakon pod lit. a) do o) pojedine agende pridržane carev. vijeću. Slijedeći §. 12. veli, da predmeti zakonodavstva, koji nisu naročito pridržani carev. vijeću — spadaju u kompetenciju sabora kraljevina i zemalja. Pražák drži (proti Bernatziku i Juraschekn, Zeitschrift für Verw. 1879. str. 106. a sa Hugelmannom, Studien zum österr. Verwaltungsrechte str. 56. i Ulbrichom. Lehrbuch des österr. Staatsrechtes §. 129. i Linggom, Die staatsrechtliche Stellung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, str. 51. i 59.), da se u drugoj stavci §. 11. temelj. zakona od 21. prosinca 1867. taksative navode poslovi pridržani carev. vijeću, pa pošto se tamo naročito ne navodi upravno pravo u cijelosti, a ni materijalni ni formalni dio istoga, to zaključuje dosljedno, da reforma upravnoga postupanja spada jedino toliko u kompetenciju carev. vijeća, u koliko se to dade izvesti iz koje od tačaka a)—o) citirane zakonske ustanove. Navodi za tim u kratko, za koja se područja uprave dade izvesti kompetencija carev. vijeća za reformu uprav. postupanja.

Po mnijenju pisca nije dakle ni carev. vijeće, a nisu ni zem. sabori po postojećem pravu kompetentni, da provedu u cijelosti reformu uprav. postupanja, koja bi se ipak mogla provesti jedino zakonodavnim putem. Bilo bi, misli, najzgodnije riješenje toga pitanja kompetencije, da se državnim zakonom uredi postupanje pred zemaljskim oblastima (Landesherrliche Behörden), a zemaljski sabori, da normiraju postupanje

Digitized by Google

pred samoupravnim oblastima. Priznaje, da to riješenje nije posve u skladu sa postojećim ustavnim pravom, jer se granice egzekutivne državne dotično zemaljske vlasti ne pokrivaju posve sa zakonodavnom državnom dotično zem. vlasti; ne preostaje ipak po njegovu mnijenju drugo, nego da se muče akceptira njegov prijedlog, ako se hoće legislativnim putem izvesti reforma uprav. postupanja. Ističe, da je velika mana, kad nema isti ured jedinstvenih procesualnih propisa, već kad su oni različiti prema različitim prilikama, koje valja raspravljati. Za to nije ni čudo, da se nisu protivili autonomistički zastupnici na carev. vijeću, kad su zakonom od 12. svibnja 1896. uregjena pravna sredstva proti odredbama zemaljskih političkih oblasti za sve grane uprave, akoprem je tim carev. vijeće segnulo u kompetenciju zemalj. sabora: s istih razloga, misli, ne bi bilo znatna otpora ni s protivne strane, kad bi se zemalj. zakonima za sve grane uprave uredilo postupanje pred samoupravnim oblastima.

U drugom dijelu svoje rasprave, obećaje pisac, da će raspravljati o materijalnim načelima, po kojim bi se imala izvesti reforma upravnoga postupanja.

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je 13. travnja t. g. svoju redovitu sjednicu. U toj sjednici primljeni su članovima počam od 1. siečnja 1901.: Miho Obuljen, predsjednički tajnik c. kr. višeg zemaljskog sudišta u Zadru, Josip Szczęsnyak, sudb. savjetnik u Bihaću, Ivan Lorković dr., sudb. prislušnik u Zagrebu, te je konstatovano, da je u odborskoj sjednici od 15. prosinca 1900. pogrešno prijavljen bio istup člana Mate Babića. Smrću prestadoše biti članovi Franjo Vrkljan i Aleksander Operšal, oba sudbena pristava, te bivši hrvatski ban Ladislav grof Pejačević.

Konačno bude primljeno izvješće blagajnikovo o stanju blagajne.

Imenovanja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 28. ožujka 1901. premilostivo imenovati sudbenim viećnicima I. razreda sa sustavnim berivima sudbene viećnike II. razreda odnosno kotarske sudce: Alfreda Biscontinia i Ivana Oswalda kod kr. sudbenog stola u Zagrebu, Slavoljuba Gaveza kod kr. sudbenog stola u Osieku, Petra Petaja kod kr. sudbenog stola u Gospiću, Franju pl. Plenara kod kr. sudbenog stola u Varaždinu, te Slavoljuba Sovu kod onoga u Belovaru, a previšnjim riešenjem od 31. ožujka 1901. ministerijalnoga tajnika hrvatsko-slavonsko dalmatinskoga ministarstva, dra. Dragutina Unkelhäusser-a, podžupanom županije sriemske sa sustavnim berivima.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati prislušnicima u obsegu kr. banskog stola: Dragutina Simona, vojnosudačkoga vježbenika u Zagrebu i Josipa Mrnjavčića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Gospiću, Ivana Jankovića, prislušnika kod kr. kotarskoga suda u Gjurgjevcu, sudbenim pristavom II. razreda extra

Digitized by Google

statum kod kr. kotarskoga suda u Novojgradiški, Ladislava Crnića, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskoga suda u Koprivnici, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Gjuru Vaića, trgovca u Koprivnici, trgovačkim prisjednikom za kotarski sud kao trgovačko-mjenbeni sud u Koprivnici, Adolfa Bugera, perovodnoga vježbenika kod gradskog poglavarstva u Zagrebu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, nadalje pravne vježbenike prislušnicima u obsegu kr. banskoga stola: Ivana Milinkovića, kod kr. kotarskog suda u Zemunu, i Feliksa Židovca, kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu.

(U Dalmaciji.) Ministar pravde u Beču imenovao ove sudske prislušnike sudskim pristavima: Gjorgja Kneževića za kotarski sud u Imotskom, Dinka Fabrisa za kot. sud u Drnišu, Miha Dominisa za kot. sud u Makarskoj, Remigja Bučića, za kot. sud u Trogiru, a dra. Germana Tocilja za kot. sud u Drnišu.

Prizivno dalm. sudište imenovalo sudskim prislušnikom pravnoga vježbenika Dušana Jurkovića.

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zemaljske vlade naimenovao je privr. sudskog pristava Većeslava Głuszaka u Mostaru definitivnim činovnikom bos.-herc. zemaljske uprave, a kralj. sudskog pristava dra. Alfreda Arnolda definitivnim sudskim pristavom u okružnom sudu u Bišču, svršenoga pravnika Majera Gottosmanna u Cernovicu privr. perovodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Bos. Dubici, privr. šerijatskog sudiju Muhamed ef. Krehića definitivnim činovnikom bos.-herceg. zemaljske uprave, a svršenog pravnika Dezidera pl. Szászy-a privr. perovodnim vježbenikom u zemaljskoj vladi i svršenoga pravnika Franju Poljaka privr. auskultantom u okružnom sudu u D. Tuzli.

Premještenja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo je previšnjim riešenjem od 28. ožujka 1901. preblagostivo dozvoliti, da se sudbenom viečniku I. razreda kod kr. sudbenoga stola u Osieku Petru Brusiću povjeri uprava kr. kotarskog suda u istom mjestu, te da se kotarski sudci Josip Zec i Josip Draženović premjeste ka kr. kotarskom sudu u Varaždinu, odnosno k onom u Gospiću.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira sudbene pristave Ottona Maksimovića, kod kr. kotarskoga suda u Vrbovskom, k onom u Perušiću; Franju Latkovića, kod kr. kotarskoga suda u Zemunu, k onom u Ivancu, te Ivana Stražimira, kod kr. kotarskoga suda u Mitrovici, k onomu u Vrbovskom, povjeriv prvoimenovanoj dvojici podjedno upravu rečenih kr. kotarskih sudova; uslied vlastite molbe sudbene pristave: Milana Skorupana, kod kr. kotarskoga suda u Pregradi, k onomu u Djakovu, i Gabriela pl. Kovačevića, kod kr. kotar. suda u Klanjcu, k onomu u Pregradi; iz službenih obzira sudbene pristave: Pantu Popovića, kod kr. kotarskog suda u Djakovu, k novo ustrojenom kr. kotarskom sudu u Vrginmostu, te mu podjedno povjeriti upravu rečenog kot. suda, a Adalberta pl. Martinkovića, kod kr. kotarskog suda u Gračacu, k onomu u Perušiću i Daniela Sokupa, kod kr. kotarskoga suda u Perušiću, ka kr. sudbenom stolu u Ogulinu, ter iz službenih obzira Milana Kostića, sudbenog pristava kod kr. sudbenog stola u Mitrovici, k tamošnjem kr. kotarskom sudu.

Digitized by Google

(U Dalmaciji.) Ministar pravde u Beču premjestio je na vlastitu molbu sudske pristave dra. Antu Dulibića iz Drniša u Zadar a Stjepana Gelinea iz Imotskog u Makarsku. — Odrekao se službe sudski pristav dr. Bare Vrankovića u Makarskoj.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je sudske tajnike Većeslava Soukupa od pravosudnog odjelenja zemaljske vlade ka kotarskom uredu u Derventi, Todora Dawidczaka od kotarskog ureda u Tešnju k onom u Prnjavoru, financijalnoga tajnika Karla Gumberza pl. Rhonthala od zemaljske vlade k financijalnom nadzorničtvu u Travniku, a advokata u Bišću dra. Mana Kneževića u Sarajevo.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je financijalnoga perovodju Karla Hannsmanna od financijalnog nadzorničtva u D. Tuzli k zemaljskoj vladi i financijalnog perovodju Pavla Martinku od financijalnog nadzorničtva u Travniku k onom u D. Tuzli, naizmjence privr. političkog pristava I. razr. Romana Stiasnya u kotarskom uredu u Bjelini i privr. političkog pristava II. razr. dra. Ahmed bega Defterdarovića u kotarskom uredu u Bos. Gradišci, sudskog pristava Martina Niedzielskog od kotarskog ureda u Derventi k onom u Gradačcu, sudskog pristava Jovana Bezecnya od kotarskog ureda u Prnjavoru k onom u Tešnju, vladinog perovodju Halid bega Hrasnicu od okružnoga suda u Sarajevu ka kotarskom uredu u istom gradu, a povjerio je političkom pristavu I. razr. Gustavu Loeveu u seoskom kotarskom uredu u Banjaluci upravu kotarske izpostave u Bos. Brodu, a političkom pristavu II. razreda Josipu Nikodemowiczu u kotarskom uredu u Rogatici upravu kotarske izpostave u Doboju; dalje je premjestio dojakošnjeg upravitelja izpostave u Bos. Brodu, sudskog pristava Miroslava Vinkovića ka kotarskom uredu u Bišću i dojakošnjeg upravitelja izpostave u Doboju, političkog pristava I. razr. Martina Gjurgjevića k seoskom kotarskom uredu u Banjaluci, privr. perovodnog vježbenika Aloisa Gromovića od kotarskog ureda u Bijeljini k seoskom kotarskom uredu u D. Tuzli, naizmjence šerijatske sudije Sulejman ef. Ajanovića u Kotor-Varoši i Rasim ef. Čohadžija u Glamoču; za tijem naizmjence šerijatske sudije Šaćir ef. Begića u Prozoru i Smail ef. Hadžića u Jajcu, onda auskultanta Osman ef. Hadžića od okružnog suda u Mostaru k okružnom sudu u Sarajevu, privremenog perovodnog vježbenika Janka pl. Kuglera od administrativnog odjelenja zemaljske vlade ka kotarskom uredu u Fojnici, auskultanta Melkiora Kantocija od okružnoga suda u D. Tuzli k onom u Sarajevu, a razriješio je političkog pristava II. razreda Nikolu Lękawskog u kotarskom uredu u Sanskom Mostu na njegovu molbu od ovozemske službe.

(Uredovna zbirka naredaba pravosudne struke.) Mjeseca siečnja 1901. izdana i razaslana je uredovna sbirka naredaba pravosudne struke, svezka VI. br. 791—802. arak 31—34.

Sadržaj netom izašlih brojeva jest sliedeći:

Broj 791. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 27. studenoga 1900. br. 17.243, kojom se objavljuje naputak o zakonitoj zaštiti protiv odpora, potvora i uvreda, što ih počine osobe, koje pripadaju pod vlast gradjanskih kaznenih sudova, proti oružničkim osobama i o postupku u takovim slučajevima.

Digitized by Google

Broj 792. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 20. listopada 1900. br. 14.437., kojom se proglašuje naredba ces. i kr. zajedničkog ministra vanjskih posala, od 10. kolovoza 1900. glede ukinuća konsulske sudbenosti u Tunisu.

Broj 793. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje, od 7. listopada 1900. br. 14.516., kojom se povisuje broj prisežnika za mjestni sud občine Kalje.

Broj 794. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 2. prosinca 1900. br. 17 621., ob uvedenju omota sa povratnicom (recepis omota) za porabu kr. sudova I. molbe, kr. državnih odvjetničtva i kr. državnog nadodvjetničtva za dostave strankam putem poste na području kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Broj 795 Okružnica predsjedničtva kr. banskog stola, od 24. studenoga 1900. br. 4.378., u predmetu kaznenoga poslovanja kotarskih sudova.

Broj 796. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje, od 20. studenoga 1900. br. 75.752., kojom se propisuje način, kako valja u napredak dobavljati i izdavati nebiljegovane gruntovne izvadke za službenu porabu u stvarima zadružnima i u slučajevima utjerivanja bolno-obskrbnih troškova.

Broj 797. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 13. studenoga 1900. br. 16.828., o pravu stražarskoga osoblja na višak paušala za odielo.

Broj 798. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 28. listopada 1900. br. 71.728., izdana u sporazumku sa kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskom vladom, odjelom za pravosudje, kojom se preinačuje obrazac „Popisa ovlaštenika i gruntovnih stvarnosti ili čestica, sa kojima je spojeno ovlašteničtvo na zemljištnu zajednicu po §§. 15 i 16 zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica“, izdan naredbom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje, od 19. rujna 1897. br. 54.510. (sbor. komad XVI. br. 71. od godine 1898.)

Broj 799. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 6. lipnja 1900. br. 8.635., izdana svim povjerenikom za sastavljanje gruntovnih uložaka i za identifikaciju posjedovnica i gruntovnih uložaka s novom gruntovnom mapom, u pogledu uredovanja prema provedbenom naputku k zakonu od 12. svibnja 1900., „ob odredjivanju gruntovnih upisa ureda radi, kada su im podloge ustanovljene tečajem ostavinske razprave“.

Broj 800. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 6. prosinca 1900., br. 17.572., o priobćivanju pravomoćno izrečenih uzapćenja nepovremenih tiskopisa radi proglašenja u „Redarstvenom Vjestniku“.

Broj 801. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 21. prosinca 1900. br. 18.161., kojom se priobćuje sudovom priključenje evangeličke občine Osiek hrvatsko-slavonskomu evangeličkomu senioratu.

Broj 802. Okružnica predsjedničtva kr. banskoga stola, od 20. prosinca 1900. br. 4.678 pr., u predmetu nuždne pažnje na izvorne izprave.

Digitized by Google

Dana 14. ožujka 1901. izdan i razaslan je k svezku VI. uredovne sbirke naredaba pravosudne struke vremenoslovni i abecedni našastnik, ter je tim svezak VI. posve dovršen.

Cieli svezak prodaje se kod ravnateljstva pomoćnih ureda kr. zemaljske vlade odjela za pravosudje uz cienu od 3 Kr. po komadu.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Antun Brenner i Franjo Brenner u Varaždinu	Kr. sudbeni stol u Varaždinu	Ivan Tuškan kr. sudbeni viećnik I. r.	26. ožujka 1901 br. 1533 gr.	Dr. Marko Breyer odvjetnik u Varaždinu	Dr. Dragutin Vraćun odvjetnik u Varaždinu	2. svibnja 1901	20. svibnja 1901
Branko Forišković nepr. trgovac u Iloku	Kr. sudbeni stol Mitrovici	Josip Rill kr. kot. sudac u Iloku	4. ožujka 1901 br. 1132 gr.	Dr. Nikola Kolarović odvjetnik u Iloku	Nikola Haidin kr. kot. predstojnik u miru u Iloku	11. svibnja 1901	20. svibnja 1901
Julijan Pavelka* u Brodu	Kr. kotarski sud u Brodu	Robert Habijanec kr. sudbeni pristav I. r.	4. ožujka 1901 br. 951 gr.	Paja Stefanović odvjetnik u Brodu	Zefir Marac u Brodu	10. svibnja 1901	1. lipnja 1901
Ignac Fleischer prot. trgovac u Vukovaru	Kr. kotarski sud u Vukovaru	Dr. Jeronim Lopašić kr. sudbeni pristav I. r.	30. ožujka 1901 br. 3657 gr.	Dr. Ljudevit Krašković odvjetnik u Vukovaru	Dr. Svetislav Novak odvj. perovodja u Vukovaru	28. svibnja 1901	25. lipnja 1901
I. Ćović nepr. trg. tvrdka u Sisku	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Nikola Vragović kr. kotarski sudac u Sisku	16. travnja 1901 br. 1282 gr.	Dr. Vladimir Crnadak odvjetnik u Sisku	Franjo Mesler odvjetnik u Sisku	31. svibnja 1901	17. lipnja 1901
Julio Gross u Zagrebu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Jovan Veličković, viećnički tajnik kr. banskog stola	12. travnja 1901 br. 5.00 gr.	Dr. Ilija Prica odvjetnik u Zagrebu	Dr. Pero Gavranić odvjetnik u Zagrebu	17. lipnja 1901	15. srpnja 1901

* Prvobitno bijaše rok za prijavu tražbina stečajnih odredjen do 15. travnja t. g., a likvidacionalno ročište bijaše odredjeno na dan 1. svibnja t. g., ali je ovaj rok produžen do 10. svibnja, a ročište odgodjeno na 1. lipnja t. g. odlukom od 30. ožujka 1901. Ur.

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

4. Iz civilno-procesualne svrhe izvedena je temeljitost sudačke kognicije kao prvo ograničenje pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće; iz civilno-procesualne svrhe izvadjam i drugo t. j. efektivnost ovrhe. Budući ovrha zaštitnom principu služi time, što oživotvoruje presudu, to i dominirajući postulat ovršnoga postupka može biti samo onaj, u kom su sadržana bitna jamstva istinskoga i zbiljskoga oživotvorenja. Efektivnost bivstveno karakterizuje ovrhu, koja bez nje ostaje lucus a non lucendo. Prožimajući obćenito ovrhu, princip efektivnosti nije bez uticaja ni na reformatorna nastojanja pospiešenja, pojednostavljenja i pojeftinjenja; u koliko je uticaj negativan, dolazi ovdje u obzir.[24] Princip efektivnosti analogan je u tom pogledu temeljitosti kognicije; kao što se ova izvorno očituje u judiciju a odatle na ostali proces i poslie njega, tako i efektivnost u prvom redu ravna ovrhom, ali se osjeća i kašnje. To jasno dokazuje posliedak neefektivne ovrhe, koji je uviek nesukladnost izmedju presude i oživotvorenja, dakle izmedju ona dva sredstva, kojima civilni proces poglavito[25] ostvaruje svoju svrhu. Konkretni privatno-pravni poredak plodovima neefektivne ovrhe nije obogaćen, van osiromašen; nije učvršćen, van potresen. Princip efektivnosti traži sada za oživotvorenje presude neko vrieme, neku radnju i trošnju; preko toga pospiešivati, pojednostavljati i pojeftinjavati značilo bi, na kocku stavljati samo oživotvorenje. Gdje se pospiešnosti radi dražbuju stvari nepoznate ciene, gdje se iz štednje sukcesivno dražbovanje obustavlja prije, nego je podpuno ubran presudno-ovršni iznos, gdje se jednostavnosti radi kod ovrhe na predaju nekretnosti u posjed uvadja samo par distance itd., tamo se je ovršivalo pospiešno, jednostavno i jeftino, možda dapače i ovršilo, ali presuda oživotvorila nije.

5. Sva „čista“[26] procesualna djelatnost usredotočena je u judiciju i

[24] Zamišljen pozitivno, jest izravno konstruktivni elemenat procesa, pa će — obzirom na prediduću primj. 12. — biti posmotren u „drugom dielu“.

[25] Vidi primj. 6., 7. i tekst k istima, I., „prvi dio“.

[26] Pod „čistom“ procesualnom djelatnošću razumievam sudjenje i ovrhu, za razliku od potvrdbe i discipline. Terminus nije svojevoljno postavljen;

Digitized by Google

i ovrsi. radi čega je i civilni proces, posmotren kao radnja, podpun sa judicijom i ovrhom. Naročito mu ne manjka za podpunost sustav molbeni, jer se civilno-procesualna svrha dade postizavati i bez ovoga.[27] Pozitivnom se odredbom dakako može civilni proces zasnovati iz judicija, ovrhe i molbenosti, pa tada ova potonja bez sumnje postaje konstruktivnim elementom,[28a] nu pojedine djelatnosti, iz kojih se sastoji, nisu nikako procesualne osobitosti, van opet radnje judicialne, odnosno ovršne.[28b] Ali i u svojoj cielosti molbenost nema poput judicija i ovrhe samostalnoga znamenovanja, ne bi mogla obstati sama po sebi i za sebe, nego samo zato, da doprinese uspiešnosti, odnosno svrsishodnosti sudjenja i ovršivanja.[29] I u onim postupnicima dakle, gdje je molbenost konstruktivna sastavina, njezino značenje nije substancijalno.[30] S toga se iz nje ne dobiva nikaki princip, koji bi se samostalno očitovao na djelatnost izvanmolbenu, koji bi bio dovoljan, da sam iz sebe bude stegom nastojanju pospiešenja, pojednostavljenja i pojeftinjenja.

6. To se nebi dalo tvrditi o procesualnoj djelatnosti u širem smislu t. j. o disciplini i o potvrdbi, budući isto tako stožerna sredstva sudačke zaštite, kao presudba i ovrha.[31] Bez discipline[32] se mnoga bezuvjetno potrebna

---

cf. n. pr. Wach, Handbuch, str. 313. „Die Gerichtsgewalt ist inhaltlich **reine** Rechtspflegegewalt und die ihr dienende processpolizeiliche Gewalt (Disciplinargewalt) und Urkundsbefugniss". — Vidi tekst k sliedećim primj. 31.—33. Pobliže u „drugom dielu".

[27] Vidi u sliedećem pogl. IV. dosta primjerâ iz pozitivnih procesa; potanje „drugi dio".

[28a] To je Bišćan zaboravio. Vidi „prvi dio", II. primj. 3.

[28b] Viši sudac će, kada pravni liek uzrokuje novum judicium, vršiti istu djelatnost, kao prvi sudac, dakle učestvovati će — prema konstrukciji molbenoga postupka — na ćeranju procesa i ravnati ga, voditi će kogniciju, vršiti disciplinu i potvrdbu te presudjivati; u pogledu ovrhe izdavati će ovršne odredbe, a ako jih sâm ne ovršuje, nije nikaka bitna razlikost od prvoga sudovanja, pošto iz principa civilno-procesualnoga ne sliedi, ni da prvi sudac bude izvadjač ovršnih čina. (Vidi „prvi dio", I., primj. 6.) Jednorodnost niže- i više-sudačkih funkcija nije tako jasno vidiva kod onih pravnih liekova, koji ne izazivlju podpuno novoga judicija, a po gotovu ne kod čistih revizija, ali oprezni študij osvjedočiti će svakoga, da viši sudac i tada vrši funkcije obće-sudačke, samo ne svijuh. Što viši sudac valjda može nižesudno riešenje (postupak) preinačiti, odnosno poništiti, ukinuti, nije nikaka osobita djelatnost, nego spada pod pojam presudjivanja (dekreture). Vidi potanje u „drugom dielu".

[29] Vidi „drugi dio".

[30] Zato, što je accidentalne naravi, ne mora njezino značenje za promicanje civilno-procesualne svrhe biti maleno. I uvjet je accidentan naprema pravnom poslu, ali zato svejedno može da ga obezuspješi.

[31] Vidi „prvi dio", I. tekst i primj. 7.

[32] Vidi primj. 12. nazočn. pogl.

Digitized by Google

radnja nebi dala opraviti u obće ili kako valja, bez potvrdbe[33] bi se zamašni i najzamašniji procesualni akti, prem obavljeni savršeno, izgubili sami po sebi ili po efektima, a nestalo bi s njima dosta puta i predpostava za daljnje procesualno djelovanje. Prema tome se podloge discipline i potvrdbe ne smiju potresti, već se nasuprot imaju smatrati kao noli me tangere! Disciplina i potvrdba postuliraju dakle s t a n o v i t o uredjenje procesa t. j. onako, koje obezbiedjuje njihovu obstojnost i njihove učinke. Pogledom na pospiešnost, jednostavnost i jeftinoću postuliraju — u pravcu negativnom[34] — da postupak ne bude ni kratkotrajniji, ni jednostavniji, ni jeftiniji, nego se traži za efektivnost procesualne policije i fiksaciju onakih procesualnih momenata, koji nisu prolaznoga značenja. Nebi n. pr. bilo dozvoljivo, da se discipliniranje nepristojno se vladajućih propusti iz razloga, jer se hoće prišteditи vrieme, skopčano sa izvedbom disciplinarne kazni; ne manje bi se morao zabaciti procesualni način, po kom se ustmeno proglašena presuda jednostavnosti radi vjerodostojno ne bilježi.

7. Držeći svedjer na umu svrhu civilnoga procesa, dao se je izvesti iz svake od četirijuh bitnih djelatnih skupina — judicija, ovrhe, discipline i potvrdbe — postulat, koji prema naravi dotične radnje negativno utiče na odabrani pravac reforme t. j. na pospiešnost, jednostavnost i jeftinoću postupka. Pošto inih djelatnih i ujedno bitnih skupina nema, to bi se moglo misliti, da nema ni daljnjih ograničenja, koja bi sliedila iz naravi samoga civilnoga procesa. Okolnost medjutim, da se procesualna radnja zamisliti dade samo kao svrsishodna i okolnost, da je civilno-procesualna svrha j e d n a i svim radnjama procesualnim zajednička, uzrokuje, da se sve četiri spomenute skupine djelatnosti kako u cjelini tako u sastavinama podvrći moraju nekomu zajedničkomu ravnalu, koje ne može biti drugo, van opet jamstvo svrsishodnosti. To jamstvo jest p r o c e s u a l n a f o r m a.[35] Čim je jednoč radnja kaka stekla svojstvo civilne procesualnosti, napustila je i onaj razpored svojih sastavina, koji joj je izvan procesa možda prirodan. Jedna te ista radnja, koja se obavlja u neprocesualne svrhe, lahko dobiva sasvim drugo lice, kada postane procesualnom. Procesualna forma teče dakle iz procesualne svrhe: proces će biti formalan ili nikaki. Stoga je forma za civilni proces praktički princip, postulat, koji se mora paziti, jer inače ciela uredba civilnoga procesa prestaje biti praktičkom.

Princip je forme mjerodavan za cieli proces, u koliko se ovaj sastoji iz radnje. To vriedi i onda, ako si zamislimo procesualnu uredbu u

[33] Mislim na potvrdbu u tehničkom smislu civilno-procesualne teorije (o čem potanje u „drugom dielu"), dakle ne na bilješke, što si jih sudac čini pro memoria (n. pr. po §-u 65. bagatel. postupka).

[34] Vidi primj. 12. i 24. nazočn. pogl.

[35] Jedan od najvažnijih postulata civilnoga procesa; potanje vidi sliedeću primj. 40. i tekst k istoj.

*

Digitized by Google

funkciji konkretnoga štićenja[36]; tada se znade zbiti, da na razvoj njegov utiču i slučajne zgode, koje ne spadaju pod pojam radnje.[37] Ali i onda, kada uticaj slučaja na proces bude od većega domašaja, svejedno se hoće procesualne djelatnosti, da se učinci njegovi prilagode svrham procesa. Inače civilni proces nebi bio uredba, kojom se štite konkretni privatno-pravni interesi, van riskantno spekulativno poduzeće, kojemu zaštita kadgodj uspije a kadgodj ne uspije.[38] Ako dakle proces, odnosno procesualna radnja naskroz mora biti formalna, onda će se princip forme osjetiti i kod opredieljivanja procesualnoga pravca, a naročito kao da mora doći u opreku sa nastojanjem pojednostavljenja. Uvaži li se ipak, da jednostavnost, podpuno shvaćena, ide za smanjenjem procesualne radnje u obće i[39] za olakšanjem radnoga formalizma, to je sukob izmedju principa forme i postulata jednostavnosti dan samo u potonje spomenutoj točki: u toliko naime, u koliko se jednostavnost posmotri kao uztuk formalizma. Ali i u tako obilježenom krugu može se sudar izmedju formalizma i jednostavnosti riešiti trojako. Ili se naime ukine svaka objektivna stega forme: stranke, sudac, vještaci, svjedoci itd. mogu svoje procesualne čine vršiti, kako im se momentano svidi, ili procesualno pravo sudcu kao ravnatelju procesa povjeri skrb za formu, ili konačno postavi abstrakne norme o formi, koje su obvezatne za sve procesualne subjekte podjednako, te koje dakle izključuju kako uticaj sudca, tako i slobodnu volju stranaka itd. Jasno je, da se samo u prvoj od spomenutih kombinacija ne daju u sklad dovesti jednostavnost i princip forme. Ne možda iz razloga, što bi forma bila izključena, kada proce-

---

[36] Jer se dade zamisliti i bez funkcioniranja, kao i svaka druga praktička uredba. Tim naravno ne kanim tvrditi, da bi civilni proces bez funkcioniranja imao smisla, pošto ipak u ovom i leži njegov uredbeni raison d'être, nego samo, da se u svrhe znanstvenoga promatranja može abstrahovati od funkcionizma. (Vidi i primj. 156. predidućega — II. — poglavlja.)

[37] Prem je civilno-procesualna djelatnost kao taka svrsishodna i sviestna, to sa uticajem slučaja mora ipak računati. Cf. Wach, Handbuch, str. 24. Pobliže u „drugom dielu" i sliedeću primj. 40.

[38] Smrt stranke za trajanja postupka — primjera radi — jest slučajna zgoda, ali zato ipak stvara procesualnu činjenicu od velikoga domašaja, koji se u kratko oličuje u tom, da je nestalo jednoga parbenika. Kada bi se sad preko toga prešlo na dnevni red, to bi imali parnicu sa jednim parbenikom, što je absurdno. Nuždna je dakle neka specijalna procesualna radnja, koja ima samo to opredieljenje, da odstrani civilno-procesualnoj svrsi neshodne efekte slučaja.

[39] U predidućem poglavlju II., E., tekst i primj. 172., 173. razloženo je, da postulat jednostavnosti ide mnogo dalje, nego za ograničenjem formalizma. Obzirom na privremeni parbeni postupnik razloženo je to isto potanko u tekstu i primj. 235.—243.

Digitized by Google

sualni subjekti svaki po svojoj volji djela, nego jer „slobodna forma“[40] ne pruža dovoljnih jamstva za postizavanje procesualne svrhe. Sudac, kao postupku vješt, pogoditi će doduše redovito primjereni oblik, ali je zato kod njega dana pogibelj svojevolje; on može svoje formalističko razumievanje zlorabiti. Nasuprot se stranke redovito neće snaći te će lutati tamo amo, dok ne naidju na odgovarajuće obličje, a dogoditi će se, da nikada ni ne naidju. Valja povrh toga misliti, da postupak bez unapried propisane forme postaje neproračunivim; stranka nikada ne zna, da li je ono, što kani preduzeti, procesualni umjestni čin, pa tako uviek može doći do iznenadjenja. U takim se okolnostima dakle neda govoriti o predpostavama temeljite kognicije, a podje li iznimice ipak za rukom, koliko li je suvišnoga vremena, rada i troška zahtievala? Stoga princip forme kod opredieljenja pravca reforme vrlo dolazi u obzir; on tvori općenitu stegu odveć sangviničnih reforma, te uči reformatora na umjerenost; pokazuje, da preterivanje u pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoći vodi do postupka dugotrajnoga, komplikovanoga i skupoga.[41]

8. Osim civilno-procesualnih ograničenja pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće imade i drugih, naročito takih, koja potiču iz nekih analognih državnih uredaba. pa i iz općenitoga državnoga poredka samoga; odnošaj, koji obstoji izmedju njih i civilnoga procesa, razjašnjuje tu pojavu.[42] Poslovanje gradjansko-parbenoga sudca nije jedino, što ga mora obavljati; tude su još izvanparbene i kaznene agende, koje takodjer hoće biti zdušno opravljene.[43] Gradjansko-parbeni sudac mora radnu snagu i vrieme na troje dieliti, a posliedak je, da gradjansko-parbeno sudovanje u odgovarajućoj mjeri zaostaje. Reformator mora računati s okolnošću, da civilno-procesualno uredovanje ne smije priečiti sudca na primjerenom vršenju izvanparbenih i kazneno-pravnih agenda. Razdiobom posla i sudbenom organizacijom dade se tude dosta učiniti, ali temeljito i općenito zadovoljujuće riešenje vremenite kolizije moguće je samo tako, da svako od ta tri postupanja traje duže, nego bi trajalo, kada bi se vršilo bez obzira na ostala dva.

[40] Cf. Schmidt, str. 3.—6. o svemu tome kao i sliedećem izvadjanju o slobodnoj formi. Engel, I. sv. str. 118. sqq.

[41] Montesquieu, str. 481. sqq. „Les formalités de la justice sont nécessaires à la liberté“. Locré, I. sv. str. 3. „De toute part s'élève un cri violent contre la complication des formes. Eh! sans doute, il faut que les formes soient simples; mais pour simplifier les formes, gardons-nous bien de les détruire“.

[42] Vidi „prvi dio“, I., D., s početka.

[43] Predpostava je dakako, da jedno te isto osoblje vrši sve tri vrsti sudbenosti — predpostava prilično općenito dana u pravosudnom uredjenju modernih država. Vidi u ostalom „treći dio“.

Digitized by Google

Stege pospiešnosti i jednostavnosti nastaju i odatle, što su djelatnosti nekih inih oblasti prejudicialne za gradjansko-parbenoga sudca. Postupak kazneni, administrativno-kontenciozni, crkveno-ženitbenih sudova itd. mora po koji put da predhodi gradjansko-parbenom, dotično da ga prekine. Odatle nastajuće zatezanje i množenje agenda parbeno-procesualnih ne bi se smjelo naprosto spriečiti time, što bi se prejudicialnost spomenutih postupaka ukinula, jer se tome možda protivi pozitivni pravni poredak ili — de lege ferenda — obćenitiji politički obziri. Dobitak, što bi ga reformator možda postigao takom bezobzirnošću pri pospiešenju i pojednostavljenju parbenoga sudovanja, nipošto nebi bio u razmieru sa povredama obćega reda i interesa, što bi jih izazvao na drugoj strani.[44]

9. Najposlie valja iztaknuti još jedno ograničenje reformatorne struje, koja ide za pospiešnošću, jednostavnošću i jeftinoćom. Drugom je prilikom naglašeno, da bi se odgovarajucim uredjenjem „sudbenih pristojba“[45] dosta toga i sasvim neposredno dalo učiniti za pojeftinjenje. Svrhe civilnoga procesa nisu bitno uvjetovane sudbenim pristojbama; razloge, što se navadjaju za ubiranje istih, valja tražiti inače.[46] U toliko dakle nebi bilo zapreke, da ne pristupim tome pitanju, ali je zapreka u pravnom odnošaju naprema Ugarskoj, po kome je financijalno vrhovničtvo atribut svih zemalja krune sv. Stjepana ujedno. Sudbene pristojbe tvore jedan od

[44] Vidi „treći dio“, stranom i „drugi dio“.

[45] Nisu istovjetne sa procesualnim troškovima. Cf. o pojmu sudbenih pristojba Osterloh, §. 158. Wetzell, str. 327. sqq. Renaud, str. 732. sqq. Canstein, Lehrbuch, I. sv. str. 355. sqq. Schmidt, str. 896. sqq. Boitard, I. sv. str. 298., samo kod klasifikacije procesualnih troškova kao i drugi francezki komentatori, koji ne zalaze dublje u predmet. Sasvim kao da prelaze to pitanje englezki procesualiste.

[46] Osim u prediducoj (45.) primjetbi navedenih njemačkih pisaca cf. naročito opet Schmidt, str. 892. sqq. „Weder mit den Organen, noch mit den Handlungen oder Vorbedingungen der Civilrechtspflege in unmittelbar rechtlicher Verbindung steht die Frage, ob und in welcher Art und Höhe die prozessbetheiligten Bürger infolge des Prozesses zu Vermögens-, Prozesskostenleistungen herangezogen werden sollen“. Mancelle, str. 36. sqq. Seligman, str. 179. sqq. Karl Heinrich Rau, Lehrbuch der Finanzwissenschaft, VI. izd., str. 262. sqq. Dr. Lorenz von Stein, Lehrbuch der Finanzwissenschaft, II. izd., str. 229. spp. Dr. Karl Umpfenbach, Lehrbuch der Finanzwissenschaft, I. dio, str. 71. sqq. A. Wagner, Finanzwissenschaft (u njegovom Handb. d. polit. Oekon.), III. izd., 2. sv., str. 89. sqq., 92. sqq. Wilhelm Roscher, System der Finanzwissenschaft, II. izd., str. 100 i k tome primj. 9, 10. Dr. Wilhelm Vocke, Die Grundzüge der Finanzwissenschaft (u Frankensteinovom Hand- und Lehrb. d. Staatswissenschaften), str. 87. sqq. i primj. 1. na str. 89. K. Fr. v. Schall, Die Gebühren, str. 121. sqq. (u Schönbergovu Handbuch der pol. Oekon., IV. izd., I. Halbband.) Karl Theodor Eheberg, Finanzwissenschaft, V. izd., str. 113. sqq.

Digitized by Google

izvora zajedničkoga prihoda, pa se dakle jednostrano ne mogu ni sniziti, niti mienjati šta na modusu njihova pobiranja.[47]

B) Na početku ovoga poglavlja (III.) dodjoh do zaključka, da pravac reforme po bitnosti može biti samo pospiešnost, jednostavnost i jeftinoća. Taj sam zaključak izveo iz civilno-procesualne svrhe. Okolnost medjutim, da se sa nekih strana kao izhodište reforme naglasuje ustmenost, neposrednost, sloboda sudačkoga uvjerenja i javnost,[48] zatim okolnost, da bi radi mnogovrstnih veza, u kojima stoji civilni proces naprema ostalim uredbama države i državnoj svrsi u obće,[49] možda i ti izvanprocesualni faktori znali postati od upliva kod ustanovljenja reformatornoga smiera, čini nuždnim, da se pozabavim i njima te na čistac izvedem njihov odnošaj prema reformi. Da je u tom pogledu nuždna podpuna jasnoća, sumnjivim se može činiti samo onome, koji misli, da jedan te isti individuum može poći istodobno sa raznih izhodišta.

1. Ograničim li se najprije na ustmenost, neposrednost i slobodu sudačkoga uvjerenja kao na eventualni pravac reforme, padaju u oči dvije činjenice. Imade postupaka, u kojima vlada i jedna i druga i treća,[50] ali im je pravda zato svejedno dugotrajna, spletena i skupa, pa se u sva ta tri pogleda ne mogu mjeriti sa nekim drugim postupnicima, u kojima vladaju pismenost, posrednost i formalno dokazivanje.[51] Druga se činjenica

[47] Cf. §§. 8., 22., 31., 43. zak. čl I. od god. 1868. (sborn. kom. V., br. 14., g. 1868.) te §§. 4., 5. zak. od 10. prosinca 1889. (sborn. kom. III., br. 6., od g. 1890), odnosno zakon od 25. prosinca 1900. (br. 3. kom. I. sborn. od g. 1901.), prema čemu je zakonarstvo i eksekutiva u financijalnim stvarima zajednička. Cf. Wagner (Ignjo), l. c., str. 16., sa čim je ipak nekako u protuslovlju njegovo ne sasvim razumljivo izvadjanje na str. 17., 18. ibid. Ograničenost **civilno-procesualnih** reformatora-zakonodavaca u kraljevinama, stojećima pod krunom sv. Stjepana, jest samo simptom atomizacije suvereniteta: pojma, koji je normalnim načinom po svojoj sadržini nerazdieljiv i jedinstven.

[48] Tako i tvorac njemačkoga parb. postupnika Leonhardt, Zur Reform etc., I. sv. str. 1. „In den meisten deutschen Staaten hat sich in neuerer Zeit das Bedürfniss einer umfassenden Reform des Civilprozess-Verfahrens in sehr lebhafter und dringender Weise geltend gemacht. Das Mündlichkeitsprincip bildet die Lösung". Cf. i Ullmann, Das Bagatell-verfahren, II. izd., predgovor k I. izd. i naročito str. 1. sqq. Schuster von Bonnot, str. 1. sqq. Rušnov, Misli etc., l. c. str. 13. sqq. Wagner (Ignjo), O promjeni etc., l. c. str. 16. sqq. — Shvaćanje ustmenosti, javnosti itd. kao mogućega pravca reforme odvisi naravno i od vriednosti, koja im se pripisuje sa raznih strana, stoga radi popunjenja ovih alegata vidi i sliedeća izvadjanja o ustmenosti, neposrednosti i javnosti te „drugi dio".

[49] Vidi „prvi dio", I. D.

[50] N. pr. postupnik francezki: vidi potanje sliedeće pogl. IV.

[51] Cf. Domin-Petruschevecz, str. 118., koji veli, da je po statističkim izkazima pospiešnije i jeftinije parbenje u zemljama jozefinsko-

Digitized by Google

sastoji u tom, da mnogi moderni postupnici, koji u prvom redu idu za pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoćom, u svojoj tehnici sadržavaju ustmenost, neposrednost i slobodu sudačkoga uvjerenja.[52] Na prvi se mah prividja, da ima protuslovlja izmedju obe činjenice, ali nešto točnije posmatranje izpostavlja baš obratno t. j. da jedna i druga svjedoči jedno te isto. Iz prve naime proizlazi, da ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja same po sebi ne dotječu, da postupak bude pospiešan, jednostavan i jeftin, druga opet svjedoči, da su ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja sredstvo za pospiešenje, pojednostavljenje i pojeftinjenje. Drugim riečima dakle, iz obijuh činjenica sliedi, da ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja nisu samostalni reformatorni faktori, van orudja u službi pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće.[53] Po

austrijskih procesa, nego u Francezkoj, Englezkoj i velikom dielu Njemačke, prem potonje imaju moderno zasnovane postupnike sa ustmenošću, neposrednošću i slobodnim sudačkim uvjerenjem. Feuerbach (Johann Anselm C. von), koji je najodličniji, a valjda i prvi zagovornik ustmenosti, javnosti itd. u Njemačkoj, veli u svom klasičnom djelu „Betrachtungen über Oeffentlichkeit und Mündlichkeit der Gerechtigkeitspflege“ (I. sv. god. 1821., II. sv. g. 1825.; potonji se odnosi na franczki civilni proces), sravnjuje ustmenost s pismenošću pogledom na jeftinoću i veli — I. sv. str. 285. — nakon obširnoga razlaganja, da ustmenost vriedi toliko, koliko i pismenost. Na str. 291. sqq. ibid. sravnjuje ih obzirom na pospiešnost i kaže: „Alles dieses wird einen Prozess entweder beschleunigen oder aufhalten, ohne dass die Mündlichkeit an seiner Länge etwas Wesentliches abkürzen, oder die Schriftlichkeit dessen Kürze um ein Bedeutendes verlängern wird“. „Wird solchergestalt von dem Lob des mündlichen und dem Tadel des schriftlichen Verfahrens abgezogen, was jenen nicht zum Verdienst und diesem nicht zur Schuld gereicht, so schwankt auch bei diesem Punkt das Zünglein der Wage wieder unstät hinüber und herüber“.

[52] Vidi o tim postupnicima sliedeće poglavlje IV.

[53] Kako glede ustmenosti (dotično neposrednosti), tako i glede slobode sudačkoga uvjerenja slažu se mnienja, da jedna i druga služe sredstvom za postizavanje inih procesualnih svrha, naročito za utvrdjivanje materijalne istine. Cf. Canstein, Razion. Grundl., str. 72. te primj. 1. na str. 95.; Engelmann, I. sv. str. 113. „Ob Mündlichkeit oder Schriftlichkeit? ist lediglich eine Zweckmässigkeitsfrage“. Wach, Vorträge etc., II. izd., str. 1. „Mit Unrecht hat man . . . . . die konsequente Durchführung der Mündlichkeit als Selbstzweck eines Prozedursystems behandelt“. Wilhelm Endemann, Die Beweislehre des Civilprozesses, str. 646.: „Oeffentlichkeit und Mündlichkeit sind ungeachtet mancher segensreichen unmittelbaren Folgen nicht die letzten Ziele. Ihre wahre Bedeutung liegt darin, dass sie zur Aufhebung der Wahrheitsregeln führen“; vidi i str. 44. ibid. Cf. K. J. A. Mittermaier, Die Mündlichkeit, das Anklageprinzip, die Oeffentlichkeit und das Geschwornengericht, str. 248. sqq. Bar, str. 3. sqq. A. Groddeck, str. 148. sqq. — obojica u „Gutachten über den im preussischen Justizministerium ausgearbeiteten Entwurf einer deutschen Civilprozess-

Digitized by Google

tom su ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja od podredjenoga znamenovanja, ne stoje u izravnom savezu sa civilno-procesualnom svrhom, nisu dakle ni u stanju, da same po sebi i iz sebe doprinašaju postizavanju iste. To biva još jasnijim, kada se uvaži, da se oni isti moderni postupnici, koji se služe ustmenošću, neposrednošću i slobodom sudačkoga uvjerenja, služe i koncentracijom procesualne radnje, prikratom rokova, po koji put smanjenjem broja instancija itd.,[54] sve to u očitoj nakani, da postupanje izpadne pospiešnije, jednostavnije i jeftinije. Ustmenost, neposrednost, sloboda sudačkoga uvjerenja nisu dakle samo podredjena sredstva, nego su j e d n o od više rabljenih sredstava. Prema tome uticaj ustmenosti, neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja na civilno-procesualnu svrhu nije niti izravan, niti jedini mogući, ne mogu dakle ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja biti niti pravcem reforme, jer ovaj pojmovno mora imati svojstva samostalnosti i obćenitosti.[55]

2. Ali tim je samo dokazano, da ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja ne mogu služiti smierom reforme tamo, gdje se ujedno ide za pospiešnošću, jednostavnošću i jeftinoćom. Posmotrimo ipak slučaj, da se pospiešnost, jednostavnost i jeftinoća izluče pa kao jedino ravnalo ostave ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja: kako doprinose tada civilno-procesualnoj svrsi? — Odgovòr je kratak i jasan: — nedovoljno. Ona naime grana procesualne djelatnosti, koja reć bi oličuje štićenje privatno-pravnoga interesa te bez koje bi civilni

---

ordnung, herausgegeben von dem Vorstand des deutschen Anwaltsvereins etc." Potonja trojica inače dakako zastupaju mnienje, da ustmenost jest samostalan princip, ali kako je sa osnovanošću njihova nazrievanja, proizlazi odatle, što onako „mimogred" ipak ne poriču podredjenosti ustmenosti pod druge procesualne svrhe. — Da je i postulat slobode sudačkoga uvjerenja samo sredstvo i to opet polag nekih za pronalazak materijalne istine: Cf. C a n s t e i n, Ration. Grundl. str. 30. sqq., str. 42. i 52.; W e t z e l l, str. 191. F. B. B u s c h, Der Zwiespalt der deutschen Gesetzgebungen in Bezug auf den Beweis in Civil- und Strafsachen, und die daraus entstehenden Nachtheile, u „Archiv für civil. Praxis" od god. 1854., str. 63. sqq. i od god. 1856., str. 86. sqq. Bile u ostalom ustmenost i neposrednost, zatim sloboda sudačkoga uvjerenja sredstvo za utvrdjivanje materijalne istine ili druge koje svrhe (vidi „drugi dio"), zato svejedno ostaju s r e d s t v a, dakle od razmierno podredjenoga znamenovanja. Uvaži li se najposlie, da su i osnovi materijalne istine u civilnom procesu dosta nestalni (vidi sliedeće primj. 84., 85. i tekst k istima), to se krug civilno-procesualne vriednosti ustmenosti, neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja još više skučuje. — Što se tiče tvrdnje u tekstu, da su ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja sredstva za pospiešnost, jednostavnost i jeftinoću, vidi „drugi dio".

[54] Vidi sliedeće pogl. IV.

[55] Vidi sliedeću primj. 72. i tekst k istoj.

Digitized by Google

proces jedva kao obća državna uredba imao smisla t. j. ovrha,[56] ne pruža za pravo ni podloge za ustmenost, neposrednost i slobodno sudačko uvjerenje. Kauzalna veza izmedju njih i ovrhe ne postoji.[56a] Uslied toga ustmenost, neposrednost, sloboda sudačkoga uvjerenja nisu faktor ovršnoprocesualne djelatnosti; područje njihovoga domašaja ni iz daleka ne pokriva civilno-procesualne svrhe, dakle opet ne mogu biti niti općenitim ravnalom civilno-procesualne reforme. Time bi bila izkazana nedostatnost ustmenosti, neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja kao o b ć e n i t o g a reformatornoga pravca, ali razumievanju ciele te materije ne malo doprinosi, ako se posmotre i kao p o s e b n o ravnalo judicialne reforme — bez ovrhe. Predpostavljam dakle, da ustmenost, neposrednost, sloboda sudačkoga uvjerenja mogu biti causa sufficiens reforme judicija, pak ću izpitati, je li predpostava ima osnova.[57]

3. Ustmenost je po svojoj fiziologiji[58] uporabiva samo na one pro-

[56] Jer slučajevi, da bi već sama osuda pružala podpunu zaštitu, iščezavaju svojom riedkošću te bi sami za se jedva opravdali podržavanje toli komplikovane i skupe državne uredbe, kao što je civilni proces. Pobliže vidi „drugi dio“.

[56a] Ovrha ide za tim, da uzpostavi pravom postulirano, i z v a n j s k o stanje; njezin je sadržaj dare ili facere, a djelatnosti, kojima se to izvadja, jesu u načelu f i z i č k e, n. pr. eksekutor oduzme pokretninu od ovršenika i preda ju ovrhovoditelju, ili uvede ovoga u (fizički) posjed nekretnosti ili odstrani sa iste ovršenika, ili preduzme stanovite mjere, koje ovoga prieče na preduzimanju kake djelatnosti ili sile na nepreduzimanje druge koje itd. Ustmenost i neposrednost, zatim sloboda sudačkoga uvjerenja nasuprot idu za tim, da u sudcu proizvedu u n u t a r n j e stanje, sastojeće se u viernoj p s i h i č k o j slici procesualnoga gradiva, koje se dobiva razmišljanjem i maštom (vidi prediduće primj. 14.—17. i tekst) t. j. kognicijom. Istina, da bi se razmišljanjem itd. valjda po koji put dao i renitentni ovršenik ponukati, da dobrovoljno izvede titulus executionis, ali tada nebi predležala ovrha, jer ova je djelatnost exekutora i osim toga djelatnost, kod koje dobra volja ovršenika ne dolazi in principio u obzir. Stoga se ustmenošću, neposrednošću i slobodom sudačkoga uvjerenja ovrha k a o t a k a ne izvadja. Pomislimo si primjera radi, da se ima preduzeti ovršna deložacija pa da eksekutor, umjesto što bi ovršenika jednostavno izturao na ulicu, udari u veliki kaki govor, koji bi ovoga ponukao na razmišljanje te mu dao prilike, da se na osnovu vlastitoga slobodnoga uvjerenja deložira sàm — ili ne deložira . . . . . Dakako, da tokom ovrhe može biti mjesta za uporabu ustmenosti, neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja, n. pr. u slučaju „opozicije“, izlučbe itd., ali opozicionalna ili izlučbena djelatnost nije ovršna, van judicialna, dakle ne tvori iznimke.

[57] Time sliedim pobornike „principa“ (vidi sliedeću primj. 72.) ustmenosti, neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja na njihovo vlastito zemljište, jer oni baš ograničuju te postulate — prem ne dobre volje te uz rezervacije — na judicij. Istina dakako i jest, da im je tude mjesto, u koliko im u obće mjesta ima. Vidi sliedeće primj. 58.—66. i tekst k istima.

[58] Ustmenost je fiziološki pojav te ne mienja na njezinoj fiziologiji ništa, ako se rabi pod raznim okolnostima: na prodikaonici, u parlamentu,

Digitized by Google

cesualne čine, koji se sastoje iz saobćivanja misli,[58a] nu po vladajućem shvaćanju civilno-procesualne nauke, a i po mnogim zakonodavstvima jest obseg ustmenosti znatno uži, jer po njem se steže na ona saobćivanja, koja služe izvorom sudačke ubaviesti.[59] Od domašaja ustmenosti u širem

sudnici itd. Stoga fiziološki nema više vrsti ustmenosti (retorički već ima) n. pr. crkvene, parlamentarne, sudbene itd. pa je slabo znanstven način onih procesualista, koji razpravljaju o njoj sa izključivo procesualističkoga gledišta. Posliedice take jednostranosti očituju se onda u tom, što ustmenost u procesu ne pruža ni onih probitaka, koje bi mogla pružiti po svojoj fiziologiji, umjesto toga nasuprot izazivlje štetu, koja bi se dala izbjeći. Potanje vidi u „drugom dielu".

[58a] Cf. Menger, str. 388. sqq., koji — pokraj Wetzella, str. 891. sqq. — malo ne jedini medju njemačkim (odnosno austrijskim) procesualistama — ustmenost posmatra u cielom joj obsegu, razlažući, kako je ona jedan od mogućih oblika saobraćaja misli, bez obzira, tko misli saobćuje i kome se saobćuju: da li sudcu, strankama, svjedocima itd. — Englezki se i francezki autori samo mimogred bave ustmenošću, što je razumljivo, kada se pomisli, da ona tamo već odavno nije goruće pitanje. Cf. Stephen, New Commentaries on the Laws of England, 8. izd., III. sv. str. 567. sqq. Roscoe, str. 114. sqq. Foulkes, str. 68. sqq. (zanimiva historijska crtica, kako su nekoč naskroz ustmeni pleadings tečajem vremena u mnogom postali pismenima). Garsonnet, II. sv., str. 84. sqq. i k tome primj. 11. F. Berriat-St. Prix, Cours de procédure civile, 8. izd., str. 171. sqq. Boitard, I. sv., str. 242. sqq. i inače prigodno. Bonfils, str. 223., 227. sqq. Francezki pisci o reformi dotiću se toga predmeta riedko izravno; cf. Seligman, str. 140. sqq.

[59] U njemačko-austrijskoj teoriji reforme ustmenost se načelno smatra dozvoljivom samo za stranačke saobćaje (iznimka: Menger i Wetzell u prediućoj primj. 58a, ali samo u toliko, u koliko ustmenost ne razumievaju kao „princip", van kao jednu od mogućih forma izražaja misli). Cf. Leonhardt, Die Justizgezetzgebung des Königreichs Hannover, 4. izd., II. sv., str. 93. Isti, Das Civilprozessverfahren des Königr. Hann., str. 45. sqq. Isti, Zur Reform, I. sv., str. 56. sqq. Struckmann-Koch, str. 147. sqq. Wach, Vorträge, str. 5. Isti, Die Mündlichkeit, str. 6. Canstein, Ration. Grundlagen, str. 78. Schuster von Bonnot, str. 204. sqq. Trutter, str. 172. sqq. Schmidt, str. 360., 364. „.....die Anerkennung des Mündlichkeitsprinzips ..... d. h. die Vorschrift, dass die Parteien dem entscheidenden Gerichte in mündlichem Verkehr ihre Behauptungen etc. unterbreiten". Pod uticajem te iste teorije stoje i motivacije reformatornih zakonodavstva. Cf. Regierungsmotive zur bürgerl. Prozessordnung des Königr. Hannover ad §§. 98.—108., u Leonhardt, Justizgesetzgebung, str. 88. sqq. Hahn, Die gesammten Materialien, II. sv., 1. dio, str. 124. Materialien zu den neuen österr. Civilprozessgesetzen, I. sv., str. 258. sqq. Plósz Sándor, Törvényjavaslat a magyar polgári perrendtartásról. Előadói tervezet. Indokolás, str. 32. Da pod takim okolnostima i u reformovanim procesima proširenje ustmenosti na sudačke saobćaje t. j. na dekreturu težko ide, razumije se samo sobom. Cf. Austrijski tem. drž. zak. o sud. vlasti od 21. prosinca 1867.

Digitized by Google

smislu prosti su dakle svi procesualni čini, koji nisu saobćaji misli, a tih ima dosta u judiciju,[60] od domašaja joj u užem smislu valja pak izlučiti ne samo one procesualne radnje, koje nisu saobćaji, nego i one saobćaje, koji ne služe izvorom sudačke ubaviesti, a tih imade još više.[61] Prema tome ustmenost nije moguća kao causa sufficiens judicialne reforme; predpostava se dostatnosti utvrditi neda. Sasvim je analogno sa neposrednosti.[62] Ovoj po naravi stvari može biti mjesta samo pri onim procesualnim djelatnostima, kojima sudac i stranke (po širem shvaćanju), dotično sâm

(br. 144. d. z. l.), čl. X., koji govori o „Verhandlungen vor dem erkennenden Gerichte". Njemački gradj. parb. postupnik načelno odredjuje pismeni proglas osude: §. 311. (282). „Die Verkündung des Urtheils erfolgt durch Vorlesung der Urtheilsformel"; samo zaključci, posliedivši na temelju ustmene razpravo, proglasuju se ustmeno. Cf. §. 329. (294.) Analogno (abstrahirav od starijih ugarskih postupnika, kao što su bagatelni i sumarni) Plósz(ova osnova), §. 411. „A kihirdetés az itélet rendelkező részének felolvasása által történik". O zaključcima: §. 431. Istoglasno i najnovija ugarska osnova „Törvényjavaslat a magyar polgári perrendtartásról. Atdolgozott tervezet. Kozzéteszi a magyar kiralyi igazsagügyminiszter". §§. 417. al. 2., 440. al. 4. Teoriju je ipak odlučno napustio austrijski bagat. postupnik, §§. 71., 69. te austr. parb. postupnik od 1. kolov. 1895., §§. 414.—416. 426. Suvišno je spominjati, da i hrvatski procesi, koji sliede tehniku austrijskoga bagatelnoga postupnika, odredjuju ustmeni proglas rješitaba. Cf. §§. 68., 66. malič. post., §§. 55., 54. postupka u sluč. smet. posjeda, a naravno je tako i u mjestno-sudnom postupku, §. 52., po gotovu glede „ostalih zaključaka", §. 53. al. 2.

[60] N. pr. očevidi. Cf. Menger, str. 388.

[61] N. pr. ciela dekretura.

[62] Poznato je, da teorija i zakonodavstva odlučno naginju poistovjetovanju pojma ustmenosti i neposrednosti. Skoro svi alegati, dotično izvori istih, kako su u predidućoj primj. 60. navedeni, svjedoče o tom. Za karakterizovanje navadjam samo još Wach, Vorträge, str. 1. „Mündlichkeit . . . sagt, dass nur das unmittelbar vom Richter Wahrgenommene Urtheilsgrundlage ist", te Hahn, Die gesammt Materialien, II. sv., I. dio, str. 124. „Mündlichkeit des Verfahrens ist zwar ein gängiger, aber inkorrekter Ausdruck. Man spricht richtiger von dem Grundsatze der Unmittelbarkeit der Verhandlung und versteht darunter, dass die Verhandlung der Parteien über den Rechtsstreit vor dem erkennenden Richter eine mündliche sein soll". Menger, str. 389. sqq., Canstein, Rat. Grundl. str. 94. sqq. više manje luče izmedju neposrednosti i ustmenosti, dočim imade pisaca, koji ustmenost smatraju vršču neposrednosti, što nije posve bez osnova. Cf. Schuster v. Bonnot, str. 205. „Das Hauptprincip, welches die mündliche Verhandlung des modernen Reformprozesses beherrscht, ist das Unmittelbarkeitsprinzip". Trutter, str. 173. sqq. Fitting, str. 145. sqq. Plósz, Indokolas, str. 34. Schmidt, str. 360., 364. govori doduše o ustmenosti u užem i širem smislu te o potonjoj veli, da bi se imala nazvati korektnim načinom „Unmittelbarkeitsprinzip", ali zato on svejedno ostaje kod poistovjetovanja neposrednosti i ustmenosti.

Digitized by Google

sudac (po užem vladajućem shvaćanju)[63] osobno te na izvoru[64] crpa ubaviesti. Sravni li se sa ustmenošću, bez sumnje je područje neposrednosti prostranije, nu tako prostrano nije, da bi obuhvaćalo sve vrsti procesualne radnje; imade naime u judiciju bitnih radnja, koje ubaviesti nisu.[65] Najposlie o slobodi sudačkoga uvjerenja jedva je nuždno izvadjati, kako se obzirom na obseg uporabivosti ni prispodobiti ne da sa ustmenosti ili po gotovu sa neposrednosti, budući se steže lih na onu skupinu procesualne djelatnosti, koja se može označiti ocienom presudbenih podloga.[66]

Po tome ni ustmenost, ni neposrednost, ni sloboda sudačkoga uvjerenja svaka za se ne može da bude ravnalom judicialne reforme, ali da se uzmu i ujedno, u koncentričkoj akciji, nebi inače bilo. Tim naime, što bi došle u tiesan medjusobni odnošaj, nebi ni jedna, ni druga, ni treća očitovale više procesualnoga efekta, nego ga očituju pojedince, a isto tako nebi ni kvalitativno djelovale inače, nego su djelovale u svojoj izoliranosti. Judicij, uredjen prema postulatima i ustmenosti i neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja, još uviek ostaje bez ravnala glede tehnike riešavanja, a da ni ne spominjem drugih grana procesualnoga zbivanja.[67] Uvaži li se k tome ipak, da ustmenost i neposrednost nisu naskroz različni agensi te

[63] Uzme li se, da izmedju neposrednosti i ustmenosti imade bivstvene razlike, onda se i neposrednost (analogno kao i ustmenost: vidi prediduće primj. 58a, 59. i tekst) dade shvatiti u širem smislu t. j. sa gledišta ma koga procesualnoga subjekta, ili u užem smislu t. j. sa gledišta sudca.

[64] Cf. Fitting, ibid.

[65] N. pr. izradjivanje presude, dostavljanje. Svrha je i tude dakako ubaviest, ali djelatnost — a o toj je ovdje govor — posve je nešto drugoga.

[66] Sloboda sudačkoga uvjerenja uporabiva, odnosno moguća je samo pri jednoj periodi pribiranja procesualnoga gradiva t. j. pri „Ableitung der aufklärungsbedürftigen Thatsachen und Regeln aus dem Wahrgenommenen", Schmidt, str. 419., pa dakle nije mjerodavnom ni za ostali dio dokazne djelatnosti t. j. za nudjenje, pripust i provedbu dokaza, a kamo li za druge skupine judicialne radnje. Načelo sámo razjašnjuje svom preciznošću te ga naročito točno luči od „dokaznih teorija" Schmidt, str. 428. sqq. a i str. 422. Te jasnoće nazrievanja u većoj ili manjoj mjeri ne pokazuju Wetzell, §. 21. passim. Renaud, str. 247. sqq. Bayer, str. 986. sqq. Martin, str. 395. sqq. Arnold, str. 100. sqq. Leonhardt, Zur Reform, II. sv., str. 75. sqq. Wach, Vorträge, str. 213. Canstein, Razion. Grundlagen, str. 52. sqq. Isti, Lehrbuch, I. sv., str. 445. sqq., II. sv., str. 26. Ullmann, Civilprozessrecht, str. 237. sqq. Isti, Bagatellverfahren, str. 56. sqq. Fitting, str. 349. sqq. Struckmann-Koch, str. 343. sqq. Schuster v. Bonnot, str. 294. sqq. Trutter, str. 163. sqq. Plósz, l. c. indokolás: str. 25. sqq. Garsonnet, II. sv., str. 341. sqq. nešto malo o tom pitanju, kojega u ostalom ni francezka ni englezka nauka ne posmatra u cielosti; glede pojedinosti vidi „drugi dio".

[67] Izpostaviti će se dapače u „drugom dielu", da ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja gube od svoje efektivnosti, kada se rabe napored te da se intenzivnije mogu očitovati svaka napose.

Digitized by Google

da se samo specifički razlikuju, to zajednički njihov uticaj neće uviek proizvadjati efekata, koji bi bili svojstveni ili jednoj ili drugoj, nego u mnogom čemu i takih, koji potiču i iz ustmenosti i iz neposrednosti kao jednoga te istoga agensa. Koncentrovani uticaj može dakle kvantitativno dati većega efekta, kvalitativno neće podosta puta biti tako.[68] Konačno ni samostalno znamenovanje slobode sudačkoga uvjerenja ne ide daleko, jer i bez obzira na razmierno tiesno joj polje uporabivosti jest ona u mnogom samo posliedak ustmenosti i neposrednosti,[69] pa dakle kraj ovih neće ni očitovati mnogo sobstvenoga efekta.

5. Nedostatak ustmenosti, neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja — napose ili ujedno — kao obćenitoga ravnala judicialne reforme, pokazuje se i u tom, što se proces ne može uztegnuti uticaju diametralno oprečnih postulata, kao što su pismenost, posrednost i vezanost sudca na zakon pri ocieni presudnih osnova. Pismeni predpostupak, vodjenje zapisnika o razpravi, provedba dokaza te u obće sabiranje procesualnoga materijala izvan razprave, oprezi kod dokaza dokumentarnoga itd. jesu načelno niekanje ustmenosti, neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja.[70] Nebi se naime dalo tvrditi, da su to puke iznimke, koje samo učvršćuju pravilo: moguće, da u svakom judiciju neće dolaziti do dokumentarnoga dokaza ili da će se cielokupno presudbeno gradivo dati pribrati u razpravi po presudnom sudcu, ali za principielnost pismenosti, posrednosti itd. nije odlučno, da li se one rabe svaki put, nego da li se moraju rabiti unatoč ustmenosti, neposrednosti itd. u danim predpostavama. Mora se dakle u svemu zaključiti, da ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja po svojoj naravi nisu shodne za obćenito ravnalo judicija, a da su iz viših procesualnih obzira nepripustive dosta puta i tamo, gdje bi to — po svojoj naravi — biti mogle.

Moglo bi se spotaći, da se neda čisto provesti ni reforma na osnovu pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće, pa se zato ipak ova tri postulata prikazuju kao obćeniti pravac reforme. Ali taki prigovor nebi imao temelja, jer civilno-procesualna svrha, a i izvanprocesualni faktori, traže doduše po više puta, da se ograniči pospiešnost, jednostavnost i jeftinoća, ali nikada, da postupak bude dugotrajan, zamršen i skup. Ograničenja nisu još niekanja, a po gotovu nisu positio contrarii. Kraj svih stega ne mienja se na pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoći ontološki ništa; postupak sa ograničenom pospiešnošću, jednostavnošću i jeftinoćom ostaje još uviek pospiešan, jednostavan i jeftin. Sasvim inače je sa ustmenim, neposrednim i prema teoriji slobodnoga sudačkoga uvjerenja zasnovanim judicijem, koji se često puta i to u važnim djelatnostima mora služiti posrednošću, pis-

[68] Vidi prediduću primj. 63.
[69] Vidi prediduću primj. 53.; pobliže „drugi dio“.
[70] Pobliže „drugi dio“.

Digitized by Google

menošću i zakonski normiranom ocienom presudbenoga gradiva, jer izmedju obovrstnih postulata imade negacije i dapače kontradiktornosti.[71] Izmedju pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće u jednu ruku te ustmenosti, neposrednosti i slobode sudačkoga uvjerenja u drugu ruku kao eventualnih pravaca reforme nema prispodobe, jer one prve mogu da služe podpunim izhodištem i ravnalom, potonje samo kao sredstva reforme. Jednom riečju dakle: pospiešnost, jednostavnost i jeftinoća dadu se zamisliti kao reformatorni princip u svoj čistini toga pojma, dočim ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja samo po vulgarnom shvaćanju znače princip.[72]

C) Ali ma kako ustmenost, neposrednost i sloboda sudačkoga uvjerenja bile daleko od toga, da postanu obćenitim pravcem reforme, to ipak mogu — u danoj mjeri — da doprinašaju kao sredstva ostvarivanju civilno-procesualnih svrha: okolnost, radi koje ih reformator-zakonodavac neće smetnuti s uma, kada godj ozbiljno pomisli na unapredjenje gradjanskoga parbenoga postupanja. To se nebi dalo tvrditi o postulatu javnosti, prem se obično u jedan mah postavlja sa ustmenošću (neposrednošću), dotično i sa slobodom sudačkoga uvjerenja.[73]

[71] Sravni n. pr. §§. 33., 31. bagat. post. sa postulatom slobode sudačkoga uvjerenja.

[72] Mislim na realni princip (principium essendi aut fiendi). Cf. o tom Ueberweg, str. 423. sqq., 429. sqq. Da ustmenost, odnosno neposrednost nemaju za reformu značenja principa, obrazlaže Canstein, Razion. Grundlagen, str. 72. i primj. 1., str. 95. primj. 1. Wach, Vorträge, str. 1. sqq. Materialien zu den neuen österr. Civilprozessgesetzen, I. sv., str. 188. sqq., 740. Plósz, Indokolás, str. 27. Na potonja tri mjesta naći će se zgodnih izvadjanja proti neumjestnosti „Principienreiterei"-a u civilnom procesu. Glede neprincipielnosti slobode sudačkoga uvjerenja vidi „drugi dio".

[73] Abstrahirav od raznolikoga shvaćanja pojma javnosti u civilnom procesu („pučka, obćenita — stranačka", „neposredna — posredna", „mjestna — osobna", cf. o tom Feuerbach, I. sv., str. 37., 25., 30. Canstein, Ration. Grundlagen, str. 101., 102. Engelmann, I. sv., §. 150.), moderna reforma u glavnom razumieva pod javnošću, da je pristup sudbenim razpravama slobodan za svakoga. Cf. Bayer, str. 42., 43. Osterloh, str. 58. Renaud, str. 210. Fitting, str. 150. Schmidt, str. 319. V. Rintelen, Gerichtsverfassung und Justizverwaltung, 2. izd., str. 11., 323. Struckmann-Koch, str. 1264. sqq., 1267. Schuster v. Bonnott, str. 209., 262. Garsonnet, II. sv., str. 93. sqq. Bonfils, str. 224. sqq. Boitard, I. sv., str. 240. sqq. Camuzet, str. 105. Seligmann, str. 153. sqq. Hahn, Die gesammten Materialien zu dem Gerichtsverfassungsgesetz, I. sv., I. dio, str. 173. Hanoveranski gpp. §§. 87.—89. Njemački gpp. §§. 170., 176. u savezu. Austrijski gpp. §. 171. Plósz, Törvényjavaslat, §. 209. Atdolgozott törvényjavaslat, §. 213. Francezki gpp., čl. 87. u savezu sa zak. od 20. travnja 1810. (o sudb. ustroju), čl. 7., (citirano iz Louis Tripier i Henry Monnier, Les codes français, 47. izd.) i druga zakonodavstva.

Digitized by Google

1. Javnost u reformi i teoriji civilnoga procesa jest mnogo značeći pojam, koji obuhvaća malone sva reformatorna nastojanja, što sliede iz drugih, nego civilno-procesualnih svrha.[74] Već sama okolnost, da bi se civilni proces imao preurediti po obzirima, koji nisu dani njegovim bitom, nu po gotovu okolnost, da se daju svesti na jedan jedini izvor, opominju reformatora na opreznost i nameću mu dužnost, da se upozna sa naravi i pokretalima javnosti, prije nego li bi ju uveo u civilni proces.

Javnost civilnoga procesa nije identična sa javnim mnienjem. Ovo je organ aequitatis, moralnoga prava,[75] u koliko u obće jest faktor pravnoga života, dočim javnost po namisli civilno-procesualnih reformatora imade da bude organom legalnoga prava. Kao taka hoće biti priznata po potonjem, odakle sliedi, da se njezinim postulatima mora udovoljiti, ako ne inače, a ono sredstvima državne moći.[76] Aspiracije zagovornika civilno-procesualne javnosti imaju, dotično žele da imaju pozitivnoga oslona te se ne smiju shvatiti platoničkim težnjama bez pobliže obilježene podloge. U javnosti nazrievaju oni garanciju za postizavanje nekih ciljeva, koji, kako gore rečeno, nisu civilno-procesualne naravi. To samo po sebi nebi još bio razlog, da se suprotstavimo javnosti, jer ako se jednom te istom uredbom, kao što je civilni proces, mogu osim vlastitih ostvarivati i inorodne svrhe, ne može protiv tome biti ništa. Ali ciljevi zagovornika javnosti, i ako se izravno ne kose sa civilnim procesom, ipak traže za sebe prvenstvo te smatraju civilni proces kao jedno od sredstava. Oni dakle civilni proces u njegovom vlastitom području hoće da snize na faktor sekundarnoga znamenovanja, što je ne samo logički absurdno, već i sa gledišta obće državne svrhe iracionalno, jer ako pojedine državne uredbe ne budu u prvom redu opravljale one radnje, koju imaju opravljati po svojoj naravi, onda će u doglednom vremenu i cielokupnost tih uredaba t. j. država, da svoju vlastitu svrhu promaši. (Nastavit će se.)

Agrarnopravno iverje.

Priobćio dr. **A. Badaj.**

(Nastavak.)

Ako se sa gledišta ovih izjava uzme suditi američko pravo specijalne domaje, onda je ona doduše zaštita obitelji, ali ne iz čistih agrarnopolitičkih obzira nastala, već iz gledišta obće socijalne i političke potrebe. Zato postoji pravo domaje i za gradsku i za seljačku domaju. Obćeniti pauperizam, koji

[74] Vidi prediduću primj. 49. i tekst k istoj.

[75] Cf. Thomas Erskine Holland, The elements of jurisprudence, 9. izd., str. 76. sqq. Ch. V. Langlois, u „La grande Encyclopédie", sv. XVI., str. 468., 469. (pod naslovom „État" str. 461.—523.)

[76] Cf. Holland, str. 80. sqq. Cf. i Ward, str. 204., 205.

Digitized by Google

je ovrhom „lakomih“ vjerovnika na domaju u Americi nastao, htjelo se je zakonom o domaji odkloniti.

Osim toga se smatralo dužnost osigurati domaju kao nuždan uslov za uzdržanje slobodnjačkog ustava američkoga, — kojemu su svete slobodnjačke inštitucije nad interese „lakomih“ vjerovnika, a u prvom redu i kao temelj svake slobode svet mu je kućni mir. My house, my castle.[35]

U osamdesetih godinah prošastog vieka počelo se je i u Evropi misliti o tome, ne bi li se američki homestead law mogao kod nas presaditi kao liek proti seljačkoj nevolji. Već u tom što se je ova zamisao rodila u uzkom okviru agrarnih interesa, morala je evropska domaja postati nešto sasvim različnoga od američke, koja uzimlje u zaštitu svaku domaju, seljačku i gradsku. Ona je morala postati različnom od američke, jer joj bijaše po naravi predmeta i njena svrha druga. Seljačka bieda u Evropi nije se pokazivala samo u ovrsi na seljački posjed, već se je ona pokazivala i u prezaduživanju, u mobilizaciji i dismembraciji seljačkog posjeda. Presadjivanjem domaje u Evropu moralo se je spojiti i saniranje ovih nemilih pojava seljačke krize. Inače bi presadjenje domaje u Evropi značilo liek proti smrti a ne liek proti gospodarstvenoj bolesti seljaka. Ali takodjer okolnosti i prilike gospodarstvene, družtvene, pravne i kulturne starog evropskog i novog američkog svieta bile su sasvim različne, pa po tom i predpostave za domaju posve različne. U tim okolnostima ili se je morala domaja američka modificirati za Evropu, ili je a priori bio pokušaj s njom promašen. Zato su nam vrlo razumljive rieči Schäffleove ob uvedenju američke domaje: „Wir stehen diesem Vorschlag nicht antipatisch gegenüber, glauben aber, dass er nicht unbedingt aus einem Lande neuer auf Länder alter Cultur übertragen werden kann“.[36] I doista, evropska domaja postala je nešto sasvim različnoga. To se je opazilo g. 1882., kada se je prvi put u kantonu Lucernu u Švicarskoj radilo ob uvedenju prava domaje, gdje se je razprava kretala pravcem osnutka seljačkoga fideikomisa. G. 1884. sastavio je po nalogu austrijskog ministra za poljodjelstvo Carl Peyrer von Heimstätt „Denkschrift betreffend die Erb-

[35] Alfred Meyer, XXIV. njemački Juristentag u plenarnoj sjednici sv. IV. str. 353., kaže: „Man wollte durch diese Gesetze die Ansiedelung befördern, überdies aber auch wohl in einem Lande, wo Elemente aus allen Nationen zusammenströmen, theilweise der Landessprache und des Landesgesetzes unkundig, wo ein gewissenloses Landspeculantenthum sein Wesen treibt, vielleicht auch Spielhöllen und andere Versuchungen dem Siedler gefährlich sind und wo das ordentliche Gesetz zum Schutze der Familie nicht überall ausreichte, einen besonderen Schutz durch diese Einrichtungen schaffen, wobei freilich bemerkt werden muss, dass auch nach dem allgemeinen Rechte die Exemptionsgrenze in Amerika — auch für die fahrende Habe — ziemlich hoch ist“.

[36] Schäffle n. n. mj. str. 136.

Digitized by Google

folge in landwirthschaftliche Güter und das Erbgüterrecht", a g. 1890. podnešena je njemačkom Reichstagu osnova Riepenhausenove domaje, čiji je §. 1. i prihvaćen i time u načelu pravo domaje takodjer, ma da ta osnova još nije mogla prodrieti, premda je četiri puta Reichstagu podnašana. I ove dvie osnove modificiraju znatno američku domaju. Evo glavnih načela Riepenhausenove domaje, iz koje to jasno proizlazi. Po toj osnovi postaje domaja slobodnim pristupom u knjigu domaje (te je i u Peyrerovoj osnovi). No taj pristup je dozvoljen samo onda, ako je posjed dotični obterećen do polovice rentovne vriednosti i to samo rentovnim dugovima. I poslje se može domaja samo takvim načinom i u toj mjeri obteretit i to samo privolom nadležne oblasti, koja će ju dati samo u slučaju nerodice, za amelijoracije i za odpremu sunasliednika. Za sve dopuštane dugove važi načelo amortizacije. Ovrha se može voditi samo sekvestracijom i to samo za one tražbine, koje su nastale prije postanka domaje, zatim za tražbine, koje su nastale u svrhu izgradnje i utemeljenje domaje, za tražbine iz javnog prava i delikta i za zaostale rente i anuitete. Domaja je nedjeliva, nasljeduje se po Anerbenrechtu i može se medju živim odsvojiti samo privolom žene vlastnikove.[37]

Vraćajuć se sada na gore spomenutu osnovu Derenčinovu upada u oči na prvi pogled, da ona ne računa sa pravom domaje, kako se je ovo u znanosti i zakonarstvu evropskom nuždnim načinom razvilo.

Što više Derenčinova osnova i američku domaju pooštrava, izostavljajuć odredbu glede upliva žene na odsvoj i na zaduženje (Texas). Mi razumijemo zato, da je saborski izvjestitelj dr. Nikola Tomašić stojeć na temelju nauke Buchenbergerove o domaji odklonio osnovu Derenčinovu. No mi ne možemo kraj toga momenta proći, a da ne iztaknemo po našem mnienju i nepravilnost gledišta samoga izvjestitelja. Dr. Tomašić izrekao je svoj sud proti pravu domaje na temelju Buchenbergerova velikoga djela, koje je izašlo g. 1893. Dr. Tomašić, stojeć na tom temelju, smatra pitanje domaje dovršenim. Ali tomu nije tako. G. 1898. obdržavan je u Poznanju XXIV. njemački Juristentag, na kojemu običaju sudjelovati prvaci njemačkog pravnog svieta iz Austrije i Njemačke.

Na temelju znanstveno izradjenih mnienja Grünbergova i Weberova bavio se je stalni odbor toga Juristentaga pitanjem, da li bi shodno bilo uvesti u zaštitu malog posjednika zemljištnoga pravo domaje. Pitanje ovo diskutovano je i u plenumu. Razprava bila je vrlo živahna i uticalo je u nju znamenitih muževa. Mnogo je simpatičkih mnienja bilo po domaju pa ju je tako susreo i sam Gierke riečmi: „Ich habe mich früher für die Grundgedanken des Riepenhausenschen Entwurfs ausgesprochen und halte

[37] Dr. Carl Grünberg: „Empfiehlt sich die Einführung eines Heimstättengesetzes? insbesondere zum Schutze des kleinen Grundbesitzes" — mnienje za XXIV. njemački Juristentag sv. II. str. 219.—221.

Digitized by Google

auch jetzt daran fest, dass wir zu einem derartigen Rechte, wenn auch nicht gerade in dieser besondern Gestalt, kommen müssen.[38]

Pak što je bio rezultat tih viećanja? Bio je taj, da je Juristentag jednoglasno odklonio zaključak o tom pitanju, jer je još nezrelo za riešenje te je ostavio to pitanje, da se opet stavi na sliedeći Juristentag. U ovim okolnostima mora se ipak dopustiti, da pitanje domaje u Evropi nije riešeno onako, kako je to saborski izvjestitelj predpostavio.

Mi dakle smatramo, da ovo važno pitanje u Evropi jošte nije izpitano toliko, da bi se moglo riešiti. Zato, te jer Derenčinova domaja sa evropskim potrebama u obće ne računa, i mi držimo, da je sabor hrvatski pravilno postupao, kada ju je na dalnje proučavanje vladi odstupio.

Za vrieme govora dra. Nikole Tomašića kušalo se je do duše samo u obliku incidentnog uzklika s jedne strane dati razumjeti, da izmedju domaje dra. Marijana Derenčina i zaštite zadružnog stožera po zadružnom zakonu postoji neka srodnost. Dr. Tomašić je to odklonio. Imao je i pravo. Mi to ovdje ne navadjamo u to ime, da sudimo, nego zato, jer bi se moglo reći: kada se može pravom domaje štititi seljački posjed u zadruzi pred ovrhom, može se i inokoština seljačka pod tu zaštitu staviti. Mi ovo ne dopuštamo.

Ako naš zadružni zakon prohibitivno normira odsvoj i zaduženje u zadruzi te ovrhu na zadružni posjed, to smo našli već gore razlog u našem južnoslovenskom zadružnom agrarnom pravu, po kojem je zadružna obitelj vlastnik posjeda i to obitelj današnja i buduća, pa uslied toga buduća obitelj ima pravo tražiti od današnje, da čuva zadružni stožer. Ovako se je zadružno pravo kao pravo nekih privilegovanih stega kroz stoljeća razvijalo te je u tom duhu neutralizovalo liberalne struje romanističkog pravnog individualizma u vlastnosti i nasliednom pravu. Stege odsvojne dakle u zadružnom pravu jesu organski i sustavni diel zadružnog prava. Nisu te stege dakle srodne sa onimi, koje je feudni sustav jednako u Americi kao i našoj državi u korist feudnog gospodara bio uveo. Nisu to niti ograničenja, koja humanizujući duh novog vremena u ovršnom pravu za ovršenika traži. Nisu to napokon niti stege, koje obzirom na salus publica agrarni političari za okrepljenje seljaka preporučuju, dakle nisu one niti srodne sa pravom domaje.

Odatle sliedi, da ne može niti govora biti o prenašanju tih prohibitivnih odredba, koje postoje u zadružnom pravu glede čuvanja stožera, na seljačku inokoštinu, tim naslovom, što se i inokoština bavi isto tako zemljodielstvom, kao i zadruga. Razlozi ovim prohibitivnim odredbam u zadružnom zakonu su pravne naravi. Seljačka inokoština pako stoji pod vlasti sasvim drugih pravnih načela, koja joj daju i posve drugi značaj

[38] Verhandlungen des XXIV. deutschen Juristentages sv. IV. str. 178.

*

Digitized by Google

od zadruge. Dočim naša zadruga diše u svemu svome životu duhom južnoslovenskog agrarnog prava, naša seljačka inokoština spada u rodbinu sa inokoštinama zapadne Evrope. Seljak inokosni kao glava obitelji je suvereni i absolutni gospodar svega imetka. On ga može po svojoj volji uživati i s njim razpolagati do uništenja. Taj suverenitet ne trpi ograničenja. Ta sloboda radja ali s druge strane i odgovornost za svoje čine, dakle i za dugove.

Istina je, vlastničtvo dobiva u družtvu opredieljenje, da se socijalizuje, i u to ime mora napustiti u javnom interesu štošta od svog suvereniteta. To nam pokazuje pravo susjedno, legalni servituti, dužnost komasacije i kod vodogradnja, razvlaštenje i t. d. Ali dok seljačka inokoština stoji pod istim pravom imovinskim kao i svi ostali stališi, dotle će salus publica težko naći opravdanja, da načela o čuvanju zadružnog stožera jednostavno prenese i na seljačku inokoštinu, jer bi time u samih vlastnika ugušila ona prava, koja su se kroz pol vieka razvijala, kojimi je proniknuta sva imovnopravna osobnost inokosnika i koja se u ime istinskog liberalizma ne smiju konfiscirati. Mi smo gore rekli, da je bilo krivo, što se je pred 50 godina u ime političke slobode zaboravilo na sve gospodarstvene stege; ali rekli smo, da se danas ne smije nît nadovezati tamo, gdje je pred 50 godina prekinuta. Oduzeti danas inokosniku pravo razpolaganja nad njegovim vlastničtvom, značilo bi uzazvati najveći odpor u svima liberalnim krugovima i kod samih inokosnika.

Domaja pako, kako si ju mi barem još danas predstavljamo, bez ovakovih ograničenja, bila bi privilegovana povreda ostalih stališa. Svaka državna uredba mora ići za time, da ne poremeti opravdano ravnovesje izmedju prava i dužnostih pojedinih interesa državljana: alterum non laedere. A gdje leži etičko opravdanje, da seljak inokosnik može sa svojim imetkom po volji razpolagati i stračiti ga, a nemože se ovrhom pridržati, da plati dug još mnogo siromašnijemu obrtniku, koji se je sam zadužio radeć za njega te koji nema ni kuće ni kućišta?! Je li pravo, da sluga, koji je skoro čitav život služio inokosnika, pod staru glavu na prosjački štap padne, nemogućć ovršno svoje zaslužbine od inokosnika utjerati?!

No mi ne znamo, da li bi i sa agrarno-političkog gledišta pravo domaje na najsitnije inokoštine seljačke bilo spasonosno. Taj sitnež, to nam se čini kao sviet atoma, kojim vlada obći zakon atrakcije, po kojem imadu atomi težnju da se kupe i kristalizuju u više cjeline. Da li je shodno, tomu gibanju na put stati pravom domaje kao principom konserviranja, ili je bolje to gibanje staviti pod zakon vrline i vrednoće te ovaj u slobodnom kretanju omogućiti, da se diže od dole naprama gore? Ne odgovara li ovo socijalno-političkim strujam novog vremena? Vrlina i vrednoća na sitnim posjedima radja intenzivnim gospodarstvom, kao što je u zemljama neimućnim prvi početak intenzivnog gospodarstva u intenzivnom

Digitized by Google

radu i na sitnim posjedima. Uvjek je bila najtežja zadaća u agrarnom pravu dovesti u sklad princip liberalni sa principom konserviranja. I mi se ne nalazimo nadležnim ovo pitanje konačno riešiti. Ali stojeć pod dojmom svih ovih obzira držimo, da na današnju inokoštinu seljačku ne bi bilo spanosno prenašati stega zadružnoga stožera, niti prava domaje, ovo potonje tim manje, jer je pitanje prenosa domaje na slobodno kviritsko vlastničtvo u Evropi još uviek otvoreno i neriešeno.

Zaštita seljačkoj inokostini imade se tražiti zato na drugom polju, pa kad smo već kod osnove Derenčinove o stegah ovršnog prava, reći ćemo, da se i u ovršnom pravu mora inokoštini seljačkoj dati zaštita, samo ne u onoj mjeri i onim načinom, kako to Derenčinova osnova čini.

Ako su stari Rimljani nenamirenom vjerovniku dali pravo sjeći i prodavati u roblje dužnika, dakle ovrhu na osobu dužnikovu, to tok kašnji u razvitku ovršnog prava karakteriše se tom težnjom, da se u ovrsi iznimi osoba dužnika. Ovrha nema snaći osobe dužnikove, dakle ne smije uništiti niti njegove mogućnosti eksistencije. Ova misao razvila se je u raznim pravcima te izpunjuje i tendenciju modernog ovršnog prava, da se humanizuje. U poviesti ovršnog prava je ta misao najveću moć pokazala u beneficium competentiae. Beneficium competentiae bila je čisto lična povlastica naprama pojedinim osobama, a dala je povlaštenomu pravo tražiti, da se ostavi njemu kao ovršeniku toliko, koliko mu je za život njegov i njegove obitelji nuždno. Takovo su obćenito pravo imali kridatar, koji je preduzeo cessio bonorum, vojnici, roditelji naprama djeci, supruzi medjusobno, tast proti dotalnoj tražbini zetovljevoj, darovatelj proti tužbi darivanog i drug proti ovrsi iz ortačkog odnošaja. Ta uredba se je ali do najnovijega vremena posve izgubila. Tek u najnovije vrieme počelo se je opet promišljavati, ne bi li se beneficium competentiae mogao kao obćenita uredba uvesti, koja ne bi bila ograničena samo na pojedine povlaštene osobe. Pomislilo se je i na to, ne bi li se ovakav beneficium competentiae uveo i za seljački posjed. — XXII. njemački Juristentag u Augsburgu god. 1893. stavio si je kao zadatak riešiti pitanje: „Empfiehlt sich eine grundsätzliche Vermehrung der bestehenden Beschränkungen der Zwangsvollstreckung, etwa in der Richtung einer allgemeinen Competenzwohlthat?“ Na temelju mnienja, izradjenih po Falkmannu i Bunsenu razpravljeno je to pitanje i u plenumu te je tom prilikom i seljački posjed pa i pravo domaje u obzir uzimato. Zaključeno je jednoglasno, da se uvedenje beneficii competentiae ne preporuča, ali se preporuča revizija ovršnog prava u tom pravcu, da se bolja zaštita pruži onomu i metku, koji je nuždan za uredno vodjenje gospodarstva i za izdašno vršenje osobne snage ovršenikove.

Razlozi, koji su do toga zaključka doveli, su u glavnom ovi: U prvom redu mora se mati pred očima, da bi ovakav beneficium compe-

Digitized by Google

tentiae sasvim podvezao kredit seljaka. Pravo mora slediti zapovjed humaniteta, ali i pravednosti. Est ars boni et aequi. Beneficium competentiae postao bi privilegij posjedujućeg razreda. Treba u zakonima „kap socijalističkog ulja", ali ne odmah pun akov. Gospodarstveno slaboga treba štititi, ali civilno pravo nije pravo polje za to, već je tomu posvećeno javno pravo. Ako se hoće seljak sačuvati od nezdravih dugova, to je najbolje za takove dugove, kao recimo krčmarske, da im se oduzme utuživost.

Zaštita u ovršnom pravu može dakle biti samo u ograničenju ovrhe na onoj točki, gdje ona ugrožava mogućnost hranbenu ovršenika.

Mi usvajamo te razloge, pa time odklanjamo uvedenje beneficii competentiae za seljačkog posjednika. Uvesti beneficium competentiae za seljaka znači odkloniti ovrhu od njegove osobe s jedne strane, dočim se ona vraća na drugim putovima i još u goroj jakosti. „Psihološka ovrha", to je najnoviji termin za oznaku onih prisilja, kojimi mobilni kapital sam štiti sigurnost danih kredita. Toj svrši služe razni izvještački zavodi, vjerovničke udruge, novinske publikacije, koje drže u ruci sav kredit i eksistenciju dužnika i tim vrše na njega takovo psihološko prisilje, kakovo ni jedna ovrha nije kadra vršiti. Ovo je pojav danas još na trgovački sviet ograničen. No nek se ne smetne s uma, da će mobilni kapital i kod seljačkoga posjeda, ako mu se predalekim načinom ovrha uzkrati, naći svoju „psihološku ovrhu", koja će kraj seljačke slabosti mnogo opasnija biti, nego li sudbena zdravimi granicami limitovana ovrha. Tomu je najbolji dokaz bila ona velika uzbudjenost u svim provincijalnim novčanim zavodima, koja je izazvata Derenčinovom osnovom te su se svi spremali da realizuju i prekinu sve seljačke kreditne odnošaje. I da je Derenčinova osnova bila prihvaćena, nastupila bi užasna katastrofa za seljaka. Niti pravo domaje, niti beneficium competentiae nisu na polju ovršnog prava oni načini, koji bi se imali upotriebiti za zaštitu seljaka. Nasuprot mora se ovršno pravo u cjelosti podvrći reviziji u tom pravcu, da se ovo u svim svojim dielovima i naprama svakomu ovršeniku humano i pravedno razvije i da se tom prilikom i posebne potrebe seljaka pravedno u obzir uzmu.

Obća su načela modernog ovršnog prava, da ovrha ne smije biti šikanozna i da smije samo dotle ići, dokle njen razlog siže. Zato se mora spriečiti vjerovnik, da nanaša ovrhom veću štetu, nego li to zahtjeva svrha namirenja. Radi toga se ne smije ovrha provadjati, koja bi promašila svoju svrhu, t. j. koja ne bi vjerovniku donjela namirenja ovršivane tražbine, a dužnika bi oštetila. Konačno se u to ime mora dozvoliti, da se jur provedena ovrha opozove, ako to leži u interesu dužnika, a nije na štetu vjerovnika. Ova načela se manje više u najnovijim ovršnim pravima provadjaju u ograničenju vjerovnika kod izbora ovršnih sredstava

Digitized by Google

i načina ovrhe, te u izboru vremena, kada će tražiti obnovu bezuspješne ovrhe, zatim u opredieljenju granica proti razmitanju u bezcienu, u načelu pokrića (Deckungsprincip) i u načelu naknadne ponude (Ueberbot).[39]

Ovo su prvi problemi, koje ima zakonodavac da rieši, a to osobito kod nas, gdje ovrhovoditelj više puta za neznatne tražbine više vrsti ovrha istodobno proti ovršeniku vodi; gdje se za malične tražbine do 200 kr. ne može realna ovrha odmah voditi, dočim se ta za nekoliko novčića parbena troška iz redovite parnice ili za najneznatniju mjenbenu tražbinu vodi; gdje se pokretne i nepokretne stvari u bezcienu razbacuju; gdje objestni vjerovnik, koji po svom posterioritetu za svoju tražbinu ne može nikako doći do namirenja, ipak izvrgava dražbi nekretnine proti volji prednostnih vjerovnika, a na propast ovršenika; gdje se slučajna odsutnost dražbovatelja ne dade sanirati te mora ovršenik bez pomoći gledati, da mu kakova dražbena hijena u bezcjene otimlje dobro, za koje bi drugi pravednu cienu pripravan bio dati; gdje je sekvestracija samo na korist sekvestra, a ubijajuć ovršenika ne koristi vjerovniku. Ovdje treba čim prije ruku pomoćnicu pružiti, jer ovaj naš ovršni postupak u ovim pravcima opredieljen je, da konačno upropasti one žrtve, koje „lakomi" vjerovnici ne upropaste

A kako je on i u realnoj ovrsi posve zastario i neshodan, škodi on najviše seljaku, čiji se posjed želi da štiti. Imamo, hvala Bogu, dobrih ovršnih zakona u našem blizom susjedstvu, a poimence austrijski ovršni zakon od 27. svibnja 1896., koji nam može služiti za uzor.

A tada dolazi pitanje o stegama ovrhe. Ovdje se mora naročit obzir uzeti na seljaka, koji je siromah ostao kratkih rukava napram svim drugim ovršenikom. Ta što više, on je zapostavljen i svojoj domaćoj životinji, jer dokle §. 26. toč. 7. zak. od 18. siečnja 1883. daje proti ovrsi njegovoj kravi i kozi pravo hrane za jedan mjesec dana, to §. 26. toč. 3. daje seljaku za njega i obitelj pravo hrane samo za 14 dana.

Danas se pokreće sav znanstveni aparat, da se izvojšti obrtnom i industrijalnom radniku osamsatni posao.

Seljak radi i po 15—16 sati na dan. To dakako nikoga ne boli, već njega samoga. On mora vrieme, kada može raditi u proljeću, ljetu i jeseni upotriebiti, da pokrije svoje potrebe i za vrieme, kada nema posla, privrede, zaslužbe, a to je čitava zima. On ne diže ploda svoga rada perijodično, već u jesen: pa mora sa privredjenim živiti i raditi do druge jeseni. Pa što se zbiva? — §. 2. zak. od 13. siečnja 1883. kaže načelo, da se hranbeni minimum imade ostaviti dok drugi sliedeći hranbeni prihod ne dospije. Dakako, to kod novčanih prihoda Kod seljaka se ostavlja samo četrnaest dnevna hrana, a drugo mu može sve vjerovnik

[39] Grünberg n. n. mj. sv. II. str. 232.

Digitized by Google

oduzeti, makar da će on možda za godinu dana istom doći do nove hrane. Da, on je obvezan. Ali zar ne postoji za njega takodjer obveza nahraniti dječicu, koja gladna pružaju ruke naprama svomu otcu vapeć za hranom?! Gdje stoji opravdanje, da u koliziji tih obveza njegovih naprama vjerovniku i obitelji vjerovnik ima posvemašnje prvenstvo?! To je ona točka, gdje individualni interes vjerovnika mora zaniemiti pred općim interesom, koji traži, da se svetinja i integritet obiteljskog života ne upropaštuje i da se u nju ne sije zdvojnost, koja je izvorom proletarijatu, nemoralu, zločinstvu.

Ova stega ovrhe naprama seljaku morala bi se proširiti te seljaku za njega i porodicu ostaviti nuždna prihrana do nove hrane. Uslied zakona od 24. prosinca 1873. modificirana je točka 4. §. 471. sudbenoga postupnika za kraljevinu Srbiju takodjer u tom smislu, da se seljaku za njega, porodicu i domaće blago ima ostaviti hrana nuždna do sliedeće žetve. Koliko hrane je u to ime nuždno, to odredjuju po provedbenoj naredbi tri vještaka. I 2 vola ili 2 konja moraju seljaku ostati prosti od ovrhe. Ova legislativna misao morala bi se i kod nas provesti te bi se moralo u r e d a r a d i bditi nad time, da ovršni oblastni organ a i sam sud na te granice n a j s t r o ž i j e pazi, pošto se one moraju smatrati da postoje u javnom interesu.

Rekosmo, da imade dosta modernih uzor zakona, koji bi se mogli uzeti za izhodište kod revizije našeg ovršnog prava, a napose austrijski. No jedno je, što bi već kod ovršnih sredstva morali samostalno preporučiti gledom na naše prilike, a to je uredjenje prisilne ovršne uprave ili sekvestracije u svrhu namirenja tražbine. Ovršna sekvestracija u inače shodnom austrijskom novom ovršnom redu ostala je stara t. j. sa velikim troškom skopčana, a za seljački manji posjed upravo ubitačna uredba.

Kako se u praksi obavlja sekvestracija?

Bude imenovan sekvestar. To je osoba, koja nije u pravilu kadra da sama obradjuje zemljište. Sa samog sela valjan suseljanin u pravilu neće se primiti sekvestracije, jer on neće na tudje bolestne odnošaje brige trošiti, kada ima dosta brige i posla sa svojim gospodarstvom. K tomu se svaki boji, da se svomu suseljanu ne zamjeri. Primit će se obično takav suseljanin, koji sam imade malo riskirati ili koji je biran radi srčanosti, a ne radi gospodarstvene vrednoće, ili kakav seoski gospodin. A više puta se neće nitko da primi, pa tu ulogu preuzimlje osoblje odvjetničko. Tako je u praksi pravilo, da se sekvestracija ne obavlja obradjivanjem već time, što sekvestar daje zemljište pod zakup. To sekvestar čini, pošto ga je sud uveo u posjed. Kod malog seljačkog posjeda jest dakle ovršna sekvestracija skoro uviek ovršni zakup. No pitanje se namiće, zašto da se ovršni zakup tako obsežnim putem i sa tolikim troškom obavlja. Zašto uvedenje sekvestra u posjed, davanje pod

Digitized by Google

zakup, odobrenje zakupa po sudu, polaganje računa i sekvestarska nagrada? — Zar nije najbliža razborita misao, da sud sam dade pod zakup seljački posjed?!

Mi smo zato nazora toga, da se ovršna sekvestracija imade zadržati samo za veća dobra i gdje ovrhovodja ujedno stavi na razpoloženje predujam za vršenje gospodarstva. Seljačka dobra, a manji seljački posjedi bezuvjetno bi se imali dati pod ovršni zakup i to na onaj isti način i po istim načelima, po kojim pupilarni sud daje pod zakup pupilarna zemljišta. Seljak — ovršenik jest takodjer u ovom položaju „Der Stand der Unbehilflichen", kojim zakon daje posebnu zaštitu, pa mu se ima posvetiti takodjer u ovakovom težkom položaju blaga starateljska briga suda, a ne Shyllokov nož, koji sa ovrhom mora uviek odnieti i jedan diel gospodarskog života.

Mi dobro znamo, da je liepa misao zakona kod sekvestracije, da se održi seljaku zemljište. Ali žalostan je znak, kako se ta misao u praksi ne postizava, što se vjerovnik upravo žaca tražiti danas sekvestraciju u mali seljački posjed, jer je uvjeren, da će iz nje osim sekvestra sve trpiti štetu, a osobito kukavni ovršenik.

Jedan njemački pisac rekao je zgodno o Englezima, da oni izvažaju drugim narodima, što kod kuće ne trebaju i to kattun i teorije. Za sebe zadrže kod kuće ono, što je praktično, makar se to i neslagalo sa propisima veleučenih teorija. Ovo čovjeku i nehotice mora pasti na pamet, kada uzme čitati zakon od 29. listopada 1879., koji je Englezka za razterećenje i olakšanje položaja seljaka u Indiji uvela.[40] Taj zakon ne brine se za sve teoretične tančine obćeg prava. Njemu su pred očima samo slabost i neukost seljaka i potreba praktična, koja odatle izvire, ako mu se hoće pomoći. No mi ne ćemo toga zakona u njegovim pojedinkostima slieditи. Krećuć se u okviru seljačkih odnošaja u pogledu ovrhe donašamo evo §. 20. spomenutoga zakona, koji glasi: „Sud može u svako doba odrediti, da se u obrocima ima platiti sa ili bez kamata tražbina, koja je dosudjena proti seljaku bilo prije, bilo poslje kako je ovaj zakon u krepost stupio".

Dakle u svakom stadiju može sudac odrediti obročno odplaćivanje. Dakako nama, koji smo naučni na naše 3—8— i 14 dnevne rokove za izpunjenje osude, ovo glasi nekako neprirodno. A ipak leži u ovoj ustanovi veliko baš prirodno opravdanje. Tko je na ime i malo imao uvida u seljački život, mogao se je osvjedočiti, da seljak po naravi svoga bavljenja nije kadar u svako vrieme i svaku vrst svojih obveza izpunjavati, već da i u tom pravcu sa željeznom dosljednošću postoje pravila, postoje zakoni.

[40] Taj zakon u njemačkom prevodu donaša Dr. Rudolf Meyer n. n. mj. str. 185.

Digitized by Google

Ovim se zakonima mora podvrći i tempus judicati, inače je neprirodan i štetan. Kada je tužen i priznaje dug, seljak će tražit rok ili o proljetnim vašarima, ili do sitne hrane, ili do jeseni. Gjurgjev dan, Ilinje i svi Sveti (Mitrovdan), to su seljački rokovi.

O proljetnim vašarima prodaje seljak stoku. Od Ilinja do Gospojine prodaje sitnu hranu. U jesen tržи glavni prirod. Proljetni prihod je najmanji te služi za pokriće daća i sitnih dugova. Sitna hrana pokriva zaostatke od onih davanja i u malom dielu zalieže za odplatu većih dugova. Jesen tek, ako je bilo božjeg blagoslova i vrednoće, daje mu u ruke mogućnost i većih odplata. Prema ovomu stanju morao bi se kod seljaka udesiti tempus judicati, a moralo bi se izvadjanje ovrhe prilagoditi, ako ga se neće u zalud upropašćivati ili tjerat u krilo zdvojnosti i lihvara.

Mi tražimo ovo za našega seljaka, jer to traži pravičnost, koja je po Ungeru „Die Berücksichtigung der individuellen Unterschiede und ihrer Ansprüche“ te koja ima opredjelenje da pronikne u pravo i postane mu sastavnim dielom.[41] Mi to tražimo i iz naravi prava, koje mora imati uviek pred očima i razboritu svrhu.

Rimljani su bili praktični zakonodavci. Pa kako je kod njih stvar stojala? Zakon XII. ploča ustanovljuje za platež novčanih tražbina 30 dana kao tempus judicati. Poslje dolazi mjesto toga roka 2 mjeseca, a kašnje 4 mjeseca. A kraj toga l. 31. D. de re judic. (42. 1.) kaže: „Debitoribus non tantum petentibus dies ad solvendum dandi sunt, sed et prorogandi, si res exigat: si qui tamen per contumaciam magis, quam quia non possint explicare pecuniam, differant solutionem, pignoribus captis compellendi sunt ad satisfaciendum ex forma, quam Cassio proconsuli divus Pius in haec verba rescripsit: „His, qui fatebuntur debere aut ex re judicata necesse habebunt reddere, tempus ad solvendum detur, quod sufficere pro facultate cuiusque videbitur: eorum, qui intra diem vel ab initio datum, vel ex ea causa postea prorogatum sibi non reddiderint, pignora capi: eaque, si intra duos menses non solverint, vendantur . . . .“ Dakle sudac je imao vlast rok platežni produžiti i skratiti prema sposobnosti i mogućnosti dužnika. Englezi u Indiji uveli su dakle ovu praktičnu ustanovu, koja je pred stoljećima kod Rimljana postojala, a netreba nas smetati, da ju mi makar i preko Indije uvedemo, jer je ona za seljaka osobito u današnje vrieme njegove zaduženosti od preke nužde.

(Nastavit će se.)

[41] Unger: System sv. 1. §. 11. II.

Digitized by Google

Zakonodavstvo i upravno uredovanje glede fabrikacije i prometa umjetnih i zdravlju škodljivih vina.

Piše **Franjo Haladi.**

(Svršetak.)

Ako se dakle prihvati povoljno strukovno mnienje nadležnih stručnjaka, i ako se u obzir uzme autentično ustanovljena površina vinograda tuženika, te ako se nadalje u obzir uzme koli njihova berba mošta, kao i takodjer razmjerje, njihove zalihe koma prema efektivnoj zalihi mošta, — valja nedvojbeno ustanovljenim smatrati, da su obtuženici u nedozvoljenoj množini, dakle obrtimice vino od koma pravili.

Prigodom dne 27. listopada 1898. preduzete pregledbe podruma, iznosila je prostorna sadržina pronadjenih bačava i kaca 1792·46 hektolitara, u kojima se nalažahu u istoj godini dobljena nova vina od koma.

To dopuštaju obtuženici sami.

Pošto se ali tada dotična vina od koma nalažahu u stanju vrienja, dotično se je jedan dio istih tada jošte u kadah za vrienje na komu proizvadjao, i pošto je valjalo odbiti koli od koma, nalazećeg se u kadah za vrienje, toli takodjer 40% prazno ostavljenog diela kada za vrienje (prostor za vrienje), nadalje od sadržine bačava, prazno ostavljeni prostor za naknadno vrienje (Nachgährungs-Leerraum) od 6%, — to je budimpeštansko strukovno povjerenstvo za izpitivanje vina nakon odbitka ovih postotaka ustanovilo efektivnu količinu sa 1554·70 hektolt. Prema tomu su obtuženici proizveli oko 50% više vina od koma, nego li su ubrali mošta.

Kod ovog proračunavanja uzelo je povjerenstvo za izpitivanje vina — prema redovito upotrebljivanom običaju pivničarske manipulacije — najveću postotnu stavku kao mjerilo, te je tako ustanovljena efektivna količina vina od koma prije niže uzeta; jer isto — nakon što je glavno vrienje vina od koma u kacah prošlo, i kad je isto u bačve prelijeno — tako malo vrije, da je sasvim neznatni prostor potreban za vrienje.

Obrana tuženika, da su oni mnogo veći prostor za vrienje u bačvah ostavili, nije se mogla uvažiti, jer je podpunoma neosnovanom i jer joj manjka svaki dokaz.

Nije se mogla prihvatiti obrana obtuženika, da je prigodom iztrage bilo pomješano 250 hektolitra staroga vina od koma u bačvama, u kojima se je nalazilo novo vino od koma; jer u jednu ruku prigodom popisa novog vina od koma, koje bje preduzeto 27. listopada, nisu niti tuženi, niti njihovi tamo prisutni namještenici bud jednom rieči tu okolnost spomenuli, — u drugu ruku pako, jer nije ni tuženi Mihajlo Engel — kad je dne 29. prosinca 1898. preslušan bio, te poveo razgovor o pomiešanju staroga

Digitized by Google

s novim vinom od koma — mogao navesti količinu staroga vina od koma, koje je navodno pomješano bilo sa novim vinom od koma.

Ova obrana tuženikâ ne može se prihvatiti takodjer niti s toga, jer su izjave o tom saslušanih svjedoka neizvjestne, medjusobno protuslovne, a po tom takodjer tim nepouzdanije, jer su se ove svoje izjave same oprovrgle.

Namještenici obtuženih Adolf Löwy, Eugen Schwartz i Josip Posch naveli su kod njihovog, mjeseca siečnja preduzetog, saslušanja količinu staroga vina od koma, koja je navodno u novo vino od koma pomješama, čas sa 200, čas sa 250, 260, 280, čas sa 300 hektolitara, — kasnije pako navode isti svjedoci, u njihovom pismeno izdanom očitovanju, ovu količinu jednodušno sa oko 250 hektolitara.

Vjerodostojnost ovih izjava uzdrmaše isti svjedoci sa svojim izjavama, koje su dali obzirom na množinu i upotrebljenje glede godišta, potičućih prije godine 1898.

Prema izkazu Adolfa Löwy-a od 4. siečnja 1899. iznosila je ciela zaliha tuženičkog vina od koma 600—700 hektolitara.

Prema izkazu istoga svjedoka primalu u pećuhskom etablissementu namještenih 40 do 50 obtuženičkih težaka dnevno popreko 5 litara vina od koma.

Slično je izkazao dne 4. siečnja Josip Posch, koji je još dodao, da su težaci na hidorskom i ostalih imanjih obtuženika, upotrebljeni u većoj radnoj dobi, mjesečno 5—6 bačava sa 500—600 litara vina od koma dobivali.

Prema tomu je tvrdka u mjesecih rujnu i listopadu 1898. pećuhskim, hidorskim i drugim radnicima oko 150—200 hektolitara vina od koma dala.

Tuženici i svjedoci priznavaju, da je prigodom dne 27. listopada 1898. preduzetog pregledavanja pivnice na zalihi bilo u 17 bačava 384 hektolitra staroga vina od koma, dočim je glasom dne 26. istoga mjeseca spisanoga zapisnika pronadjeno na dvorištu etablissementa još jedna bačva, sadržavajuća 600 litara i jedna sa 624 litre vina od koma. Ako se k tomu priračuna zaliha, pronadjena prigodom pregledavanja pivnice, — to je iznosila čitava zaliha staroga vina od koma **396 hektolitara**, i neglededeć na to, da bijahu mnogobrojne pune bačve s oznakom „vino od koma“ u podrumu pronadjene, u kojih se ali nije nalazilo navodno vino koma, već naravno vino.

Ako dakle sravnimo količinu potrošenog vina od koma po težacih tvrdke i količinu na zalihi pronadjenog — prigodom u listopadu provedenog pregledanja podruma — starog vina od koma (546—596 hektolitara) sa zalihom staroga vina od koma (600—700 hektolitara) u mjesecu kolovozu iste godine, — to je izključeno, da bi 250 hektolitara staroga vina od koma u novo vino od koma pomješano biti moglo.

Digitized by Google

Svjedočanstvo Josipa Poscha oprovrgava takodjer i ona okolnost, što su tuženici u kolovozu 1898. u obće 600—700 hektolitara stara vina imali na zalihi; jer je, glasom dne 5. siečnja 1899. učinjenih izkaza ovih svjedoka zaliha starog vina od koma početkom siečnja 1898. u cielosti 900—950 hektolitara iznosila.

Pošto su pako težaci tvrdke prema izkazu istoga svjedoka potrošili mjesečno 75—100 hektolitara vina od koma i pošto je prema preduzetom zapisniku dne 6. siečnja 1899. tvrdka vino od koma i prodavala, — to se obara tvrdnja, da je moglo biti na zalihi u mjesecu kolovozu 1898. jošte 600—700 hektolitara stara vina od koma, i to od onih 900—950 hektolitara, kojih je bilo početkom siečnja 1898.

Medjutim pokazala se je nepouzdanost izjave svjedoka Josipa Poscha, naročito u pogledu prodaje vina od koma. 4. siečnja 1899. na ime izkazao je svjedok Josip Posch doslovno sliedeće: Vina od koma nije tvrdka dala sa čistim vinom pomješati, te nije nikada ma samo decilitar od istoga prodala. To znadem ja podpunoma pouzdano, jer su ključi onih prostorija, u kojim vina od koma stoje, uviek kod mene preko dana, te su samo preko noći u pisarni. Ja sam s toga svakako morao znati, da je tvrdka vino od koma prodavala.

Ova pako izjava Poschova pokazala se je neistinitom; jer je tvrdka glasom izkaza, koji bje priklopljen zapisniku od 6. siečnja 1899., i koji izkaz je po obtuženom Mihajlu Engelu podpisan, od godine 1896.—1898. prodala 959 hektolitara vina od koma.

Jedina ova okolnost jest dovoljnom da se ne uvaže medjutim kolebajuće izjave toga nepouzdanoga svjedoka, koje je učinio u prilog obtuženika.

* * *

Tuženici su počinili prekršaj što su pravili umjetno vino, time 2. što su za pravljenje vina od koma upotrebili birsu (Weinstein), što dopustivo nije, kako je to ustanovljeno zapisničkim priznanjem od 3. sječnja 1899. Mihajla Engela, te izkazom od 4. sječnja 1899. i od 27. ožujka 1899. Josipa Poscha, kojemu je povjerena bila manipulacija s vinom od koma.

Prema točki c) §. 4. provedbene naredbe razumjeva se pod vinom od koma ono piće, koje se pravi, ako se vodom ili šećernom vodom iz koma izluče vinski dielovi, koji su u komu ostali. Točka a) alineje C) §. 4. dozvoljava osim toga: kod pravljenja ili manipulacije vina od koma uporabu samo čistih vrsti sladora, koje su spomenute u točki 1. §. 2. provedbene naredbe; — točka c) §. 4. dozvoljava osim toga kod proizvodnje vina od koma takodjer uporabu vode.

Prema toj jasnoj ustanovi provedbene naredbe zabranjena je dakle kod vina od koma uporaba svih drugih — kod naravnih vina upo-

Digitized by Google

rabivih tvari — kao n. pr. birse, žeste, caromela, šafflora itd. S toga ne stoji argumentacija tuženika, da od tuda, što točka e) §. 4. provedbene naredbe zabranjuje uporabu tvari, koje su zabranjene kod manipulacije naravnoga vina, te što takovu zabranjuje i za proizvodnju i manipulaciju vina od koma, — sliedi, da je uporaba onih tvari, koja je dopustiva kod popravljanja naravnoga vina — dopustiva takodjer i kod proizvodnje i manipulacije vina od koma, da je dakle dopustiva i uporaba birse (srieša, Weinstein);

jer točka e) alineje C) §. 4. samo one tvari napose ističe, koje nije dopustivo primješati ni naravskom vinu, a ističe to upravo za to, da nebi posebni način priprave vina od koma, koje se uporabom vode proizvesti smuje, probudio vjeru, da se istom smiju dogodice takove tvari primješati, koje se inače naravskom vinu primješati ne smiju:

jer kada bi provedbena naredba dopuštala, da se kod vina od koma uporabe tvari, kojih je upotrebljenje dopustivo kod naravskih vina, — tada bi to bilo izraženo isto tako jasno, kao što se je to dogodilo u pogledu proizvodnje i manipulacije vina od voća i pelinkovca, gdje se — uz zabranu kod naravskih vina neuporabivih tvari, posebno jošte ističe, koje je tvari slobodno kod naravskih vina upotrebiti;

i jer bi napokon tada, kada bi stojalo, da se smiju kod vina od koma upotrebiti tvari, koje je slobodno rabiti kod manipulacije naravskoga vina kao: žestu, ugličnо kiseli kreč, birsa, caramel, šafflor itd., — to bi tada, jer se kod pravljenja vina od koma može upotrebiti i voda, — provedbena naredba dopuštala sama takovu promjenu sastavnih česti vina od koma, da se isto eventualno niti nebi moglo od naravskoga vina razlikovati, što bi ali stojalo u protimbi sa nakanom provedbene naredbe, koja je jasno na mnogim mjestima izražena, najme da bude značajka vina od koma pod svimi okolnostmi tako uzčuvavana, da obćinstvo po istoj ne bude zavedeno.

Da pako valja provedbenu naredbu u tom smislu tumačiti, dokazuje načelna izjava ministra trgovine od 27. kolovoza 1898. br. 55.711./VIII. u konkretnom slučaju: da kod proizvodnje vina od koma nije dopustiva — izim vode — uporaba drugih tvari, koje se inače kod poboljšanja naravskih vina ili mošta upotrebiti smiju, kao n. pr. žeste, birse itd.

Uslied toga valja u podrumu tuženika kao vino od koma upivničena pića smatrati umjetnim vinom, i neglededć na razloge, koji su navedeni u prvom redu, već s toga, jer su ista proizvedena uporabom birse.

* * *

Daljnje dokazno gradivo protiva obtuženikom sačinjava:

3. nabava izvanredno velikih količina šećera i žeste, koje tuženici, — obzirom na njihove vinske zalihe — nisu trebali za po-

Digitized by Google

boljšanje njihovih vina prema racijonalnoj pivničarskoj manipulaciji, niti su je za to mogli potrošiti.

Dokazano je bo, da je na adresu tvrdke Josipa Engela sinovi uz velike množine sladora od 1. listopada 1897. do 31. listopada 1898. u Pečuh željeznicom stiglo žeste 114.910 kilograma, što odgovara — prema naznakam na tovarnim listovima — sadržaju od 1253·22 hektolitara. Tuženici ne mogu vjerodostojno opravdati upotrebu ove neizmjerno velike količine žeste, koja sa zalihama vinskima u nikakvom raznjerju ne stoji. Obtuženici brane se doduše time, da su od ove pošiljke žeste preuzeli samo 770 hektolitara; ali se ova njihova obrana gledom na autentične podatke željezničkih tovarnih listova tim manje može prihvatiti, jer je tvrdka Josipa Engela sin preuzela cielu količinu žeste od 1253·22 hektolitara. To proizlazi iz potvrda iste tvrdke, koje se nalaze na izkazih željeznice.

Prema podrobnom i izpravnom obrazloženju prvomolbene osude mogahu obtuženici od ove velike količine žeste kao i prigodom pregledanja podruma dne 26. listopada 1898. od pronadjenih 90 hektolitara žeste, — vjerojatnim načinom izkazati potrošak od tek 290—305 hektolitara žeste.

Tvrdnja tuženika, da je na njihov naslov stigavša količina žeste bila skupna pošiljka, i da su od iste odstupiti veće ili manje količine mnogobrojnim drugim strankama, može se takodjer tim manje gledom na izpravne — i ovdje prihvaćene razloge prvomolbene presude — dokazanom smatrati; jer i neglede na to, što nije vjerojatno, da bi se oni kao vlastnici tako razgranjenog posla, samo radi neznatne koristi, koja proizvire iz prištednja kod velike pošiljke, bavili samo iz uslužnosti u većoj mjeri sa odpremama, koje su skopčane sa uknjiživanjima i zaračunavanjima, dakle sa manipulacijonimi težkoćami. Najveći dio saslušanih svjedoka ne može sa sigurnošću navesti, kada je preuzeo i koliko od pošiljaka žeste, koje su stigle na naslov tvrdke Josipa Engela sinovi; dočim naproti ovim dvojbenim, a po tom i neuvažívim izkazom svjedoka, tuženici bez navoda prihvatljivih razloga unatoč višekratnim pozivom uzkratiše predaju njihovih poslovnih knjiga gradskom satniku radi uvida, ma da je to jedini svrsi shodni dokaz za njihove tvrdnje.

Prvotuženici Mihajlo Engel tvrdi doduše u svojem dne 29. listopada g. 1899. danom izkazu, da je upotrebio 189 hektolitara žeste za alkoholiziranje 9483 hektolitra vina, koje je kupio iz berbe od godine 1897. do studenoga 1898. — uz cienu od 13 forinti; ali to ne dokazuje; jer glasom predloženih željezničkih tovarnih listova u navedeno doba niti jedan jedincati hektolitar vina za tvrdku u Pečuh stigao nije.

Dotični tovarni listovi dokazuju samo tovar od 1865·89 hektolitara vina, ali su glasom istih sve vinske pošiljke upravljene bile na tvrdkin promontorski etablissement, te od toga vina nije u Pečuh ništa stiglo. —

Digitized by Google

uslied česa ove vinske pošiljke ne mogu doći u obzir kod upotrebljenja žeste, koja je stigla u Pećuh.

Istina, medju prilozima navedenoga zapisnika nalazećih se 10 tovarnih listova dokazuje, da je u godini 1898. u Pećuh stigla količina vina od 956 hektolitara; ali su te pošiljke vina stigle u Pećuh mjeseca studenoga i prosinca, dakle poslje pregledavanja vinskog podruma, koje je preduzeto u listopadu 1898.

Ovo pako vino ne može se uzeti u obzir kod uporabe one količine žeste, koja je falila već prigodom spomenutog pregledavanja podruma, najme prije nego li je dotična vinska pošiljka stigla.

Što se pako tiče nabavnih listina (Einkaufslisten), koje je tvrdka predložila u pogledu navodno godine 1894.—1897. kupljenih 65.273 hektolitara magjarskih i dalmatinskih vina, ter kojih data se ne slažu sa tovarnimi listovi, — to nije njihova autentičnost nikojim načinom dokazana, dapače iz velikog diela istih ne razabire se niti to, po komu i za koga su dotična vina kupljena ter kuda su dopremljena.

Medjutim kod upotrebljenja žeste, nabavljene poslje 1. listopada 1897. ne mogu niti inače u obzir doći vina, koja su kupljena počam od g. 1894., jer bijaše li alkoholiziranje istih potrebnim, to bi takovo moralo bilo već prije uzslediti.

U tom pravcu tvrde najme tuženici, da oni svoja vina samo tada običavaju alkoholizirati, kada ih prodadu i iz podruma odpremaju. To se ali ne može prihvatiti; jer je valjalo vino, a naročito takovo manje vriedno slabo vino — kakovo tuženici tvrde, da su kupili — radi sačuvanja u u ono doba alkoholizirati, dok su u podrumih ležala, jer bi se inače pokvarila bila.

Po kr. financijalnom ravnateljstvu u Pećuhu dokazano je željezničkimi tovarnimi ceduljami (Eisenbahnfrachtkarten), dakle temeljem izkaza, koji su sastavljeni temeljem autentičnih izprava, da je u isto doba, za koje glasi izkaz žeste (najme od 1. listopada 1897. do 31. studenoga 1898.) na tvrdku Josipa Engela sina u Pećuh stiglo ukupno 27.700·30 hktl. vina i 348·23 hktl. mošta, te da se je medju ovim samo 1169·75 hktl. vina magjarske i hrvatske proveniencije nalazilo.

Izkaz oprovrgava obranu tuženika, kao da bi isti sadržavao samo pošiljke mošta i vina, koje je predano na kr. ug. željezničkih postajah, a da u isti nisu preuzete pošiljke vina i mošta, koje su predane na postajah južne željeznice i pećuhsko-barčke željeznice, jer je vidjeno iz imena predajne postaje, koje je navedeno kod svake pošiljke, da su u izkazu navedene takodjer i postaje južne željeznice i pećuhsko-barčke željeznice.

Naproti ovim izkazom nisu mogli tuženici u nikojem pogledu doprinjeti dokaz, da je u navedeno vrieme željeznicom u Pećuh više vina došlo. Oni takodjer ne mogu dokazati niti to, da su kolima vino u Pećuh

Digitized by Google

vozili. Nasuprot iz njihovog izkaza, sadržanog u zapisniku od 4. studenoga 1899., koji je sastavljen sa prvotuženim, — da je on u baranjskoj županiji kupio samo neznatnu količinu jeftinoga vina, iz drugih je pako županijah jedva mogao kolima u Pečuh vino voziti, — sliedi, da tuženici u ono doba s nikoje strane nisu povukli za njihov pečuhski etablissement znatno više vina ili mošta, nego li je dokazano u navedenom izkazu.

Pomoćju spomenutog izkaza financijalnog ravnateljstva, zatim carinarskih izprava, koje su tuženici predložili, ustanovilo se je takodjer još i to, da su od 1. listopada 1897. do 31. listopada 1898. u Pečuh povučena vina s neznatnom iznimkom skoro sva popreko talijanska vina bila.

Obtuženici brane se takodjer time, da su ponajviše takova talijanska vina pokupovali, koja su „kao slaba vina nedvojbeno trebala alkoholizovanje".

Ova obrana bje takodjer oborena, jer su tečajem naknadne iztrage nabavljeni službeni nalazi o kemijskih analizah svih talijanskih vina, koja je obtužena tvrdka godine 1897. i 1898. uvezla, te je budimpeštansko stalno strukovno povjerenstvo za iztraživanje vina temeljem istih ustanovilo, da se medju talijanskimi vini, koja su tuženici u godini 1897. i 1898. u brutto težini od 8,211.883 kilograma uvezli, nije nijedno nalazilo, koje bi trebalo alkoholizovanja. Na suprot bijaše sadržina alkohola tih vina prema priloženim tabelama strukovnih mnienja tako visoka, da se može podpunoma izključenim smatrati, da bi tuženici ova talijanska vina alkoholizovali.

Pošto su tuženici osim ovih talijanskih vina domaća ili druga vina samo u toli malenoj količini pokupovali, da su eventualnu potrebu povišenja njihove alkoholne sadržine jednostavnim mješanjem (rezanjem) sa jakim talijanskim vinima postići mogli: to uslied toga tvrdka u obće nebi trebovala žeste, da je u pivničarskoj manipulaciji dozvoljenim načinom postupala.

Mihajlo Engel brani se jošte i time, da je jedan dio žeste, koju je nabavio u spomenuto doba, upotrebio za alkoholizovanje vina, koje je kupio u prijašnjih godinah.

Ova pako obrana ne vriedi već ni za to, jer su tuženici — obzirom na naknadnom iztragom nabavljene autentične podatke — takodjer u prošloj godini (u vremenu od 1. kolovoza 1896. sve do 30. rujna 1897., u jednoj godini i dva mjeseca) tako veliku količinu žeste: 1028·43 mtc. povukli, da se ista — sravnjena sa vinskom količinom nabavljenom u isto doba — još u većem nerazmjerju ukazuje.

Pošto se obzirom na sve to može opravdanim smatrati samo upotrebljenje od najviše 290—305 hektolitara žeste od preuzetih tečajem jedne godine i jednoga mjeseca 1253·22 hektolitra, — to ne mogu tuženici opravdati potrošak žeste od 948—963 hektolitara.

Digitized by Google

Prema vlastitom priznanju tuženika povukli su isti u vremenu od 1. listopada 1897. pa do 31. listopada 1898. šećera 110.000 klgr. Službeni ali izkaz gradskog potrošarinskog poreznog ureda dokazuje, da je od ove količine 800 mtrc. povučeno mjeseca rujna i listopada, dakle u vrieme berbe, po tom u vrieme, kada se najvećma običaje obavljati proizvodnja vina od koma na veliko.

Prema izpravnom obrazloženju oblasti prve molbe ne mogu tuženici opravdati upotrebljenje od 23.820 kilograma po njima takodjer povučenog šećera.

Ova neopravdana količina žeste od 948—963 hektolitara i sladora od 23.820 kilograma odgovarala bi kraj racijonalnog pivničarstvom dozvoljenog postupanja (na 1 hkt. mošta, odnosno 1 hkt. vina najviše 4—6 kilograma šećera, odnosno 2—3 litre žeste računajuć) barem 35.000—54.000 hektolitara takovoga mošta, dotično vina, koje bi osladjenje odnosno alkoholiziranje u tako velikoj mjeri trebalo.

Pošto ali tuženici ne mogahu dokazati, da su takova — alkoholizovanja potrebna — vina u obće u navedeno vrieme nabavili, odnosno u Pećuh povukli, — i jer je s druge strane dokazano temeljem autentičnih izprava, da su vina, koja su povukli, neznatnom iznimkom bila talijanska i to tako jaka vina, da ne samo nisu trebala, već pače da obično nisu ni podnosila alkoholizovanje: to valja dokazanim smatrati, da su tuženici ove osobito velike količine žeste i šećera upotrebiti za proizvodnju umjetnih vina na veliko.

* * *

Konačno predleže proti tuženikom sliedeći otegoćujući podatci:

4. nizka ciena (12—14 for.) jednog diela vina, koje je tvrdka u promet stavila osim vina od koma.

Obzirom na to očituje u svom stručnom mnienju strukovno povjerenstvo za iztraživanje vina odlučno: „da trgovac vinom, sve ako je zadnjih godina vino kupovao uz najjeftinije ciene — gledom na najniže ciene naravnih vina — isto za 12 for. a ni za 14 for. po hektolitru bez štete prodavati mogao nije. To mogaše on tim manje učiniti, ako je vino — kako to prvotuženi tvrdi — poprieko sa 2 litre žeste po hektolitru poboljšao".

Tuženi htjedoše doista izjavama vinskih agenata, koji su kao svjedoci preslušani, i pomoćju predloženih listina o kupnji vina, pružiti dokaz, da su mogli vino prodavati za 12—14 for. po hektolitru. Ovi se ali dokazi ne mogahu prihvatiti, jer nije vidljivo niti iz izkaza svjedoka, niti iz listina o kupnji, da se dotične nizke ciene protežu na vino, mošt ili dogodno na grozdovu širu ili na vino od koma: jedan bo dio kupovnih listina izkazuje

Digitized by Google

nedvojbeno grozdovu širu (Traubenmaische), dočim su tuženici htjeli takovu nàdati za vino.

Izjave vinskih agenata, koji su po tuženicih navedeni bili, podpunoma su oprovrgnute od sasvim neinteresovanih svjedoka, vinskih trgovaca I. B., J. J., V. Š., K. M., J. P., P. M., A. Č. i E. R. Ovi posvjedočuju u jednu ruku, da je za 10—12 for. kupljeno vino sve drugo, nego li vino, i da je obće poznato bilo, da su seoski gospodari takovo vino umjetno proizvodili; u drugu ruku bje dokazano, da je u ono doba ciena novom vinu bila 13—22 for.

Izjave ovih svjedoka podkriepljuje strukovno mnienje stručnjačkog povjerenstva za iztraživanje vina, da su tuženici znalice umjetno vino kupovali, ako su gotovo vino za 8—10 for. kupovali.

Obranu tuženika, da su tekućine, koje su za 12—14 for. u promet stavljali, bile vino od koma, oprovrgava dne 6. siečnja 1899. spisani zapisnik, kao i tečajem temeljnog postupanja sabrani iz knjigah tuženika podatci, po kojih je u godinah 1896.—1898. izim vina od koma prodano kao naravno vino tekućina 5918·30 hektolitara.

* * *

Temeljem svih tih dokaza, kao i gledom na dokazanu činjenicu, da su u promet stavljena vina po tuženicih iz njihovih podrumah, i to u godinah 1895. i 1896. iz podruma u Pećuhu i Promontoru, zatim godine 1898. iz promontorskih podrumah konzumnoj zadruzi ug. državnih činovnika, kao i konzumnoj zadruzi ugarskih željezničkih činovnika, a ne manje i Lavoslavu Weissu, gostioničaru u Gy. Orossi poslana vina, po stalnom strukovnom povjerenstvu za iztraživanje vina proglašena kao umjetna vina, proizvedena pomoćju vode i glycerina. — valjalo je tuženike temeljem §§. 1. i 2. zak. članka XXIII. od godine 1893. kvalificiranog i po §. 6. kaznjivog prekršaja proizvadjanja umjetnoga vina krivimi proglasiti.

Obojica obtuženika morala su se jednako krivimi pronaći, jer se Adolf Engel jun. istom obranom poslužuje, da nije uplivao na vodstvo pećuhskog posla, da je taj sam Mihajlo Engel vodio, — ipak je ali isti kao nutarnji član jedne te iste tvrdke, kako se to naravju zajedničkoga posla samo sobom razumije, — već iz poslovnih knjigah morao crpiti znanje o berbi, o količini naručenih tvari, i o načinu uporabe istih, te o financijalnom posljedku posla.

Kazneno-pravna odgovornost radi počinjenih prekršaja pada isto tako na drugo-tuženog kano i na prvotuženoga, i to tim više, jer nije dokazao, da je sa suvlastnikom tvrdke pogodbu sklopio bio, po kojoj bi on promontorski etablissement neodvisno od pećuhskog, na vlastitu od-

*

Digitized by Google

govornost vodio, i jer je iz promontorskog etablissementa više puta odpravljano vino, koje je označeno kao umjetno vino.

* * *

Onaj dio drugomolbene osude, kojim je obustavljen postupak, koji bje poveden radi stavljanja u promet šiler vina, koje je sekvestrirano kod konzumne zadruge namještenika državnih željeznica, i koje bje proglašeno umjetnim vinom, — valjalo je preinačiti i potvrditi prvomolbeni dio presude, koji se na to odnosi, iz navedenih razloga; jer stavljanje u promet vina — kako je to već u rješitbi III. molbe od 13. listopada prošle godine br. 2664/kih izrečeno bilo — sačinjava neodvisan i poseban prekršaj, ter je pogrešno u razlozih drugomolbene presude izraženo stanovište, da se je mogao samo jedan put povesti postupak radi ponovnih ili na više mjesta počinjenih stavljanjâ u promet istoga umjetnoga vina.

Ako najme netko proda jednu vrst umjetna vina više puta ili više strankam, to on počinja sa svakom pojedinom prodajom posebni prekršaj, te valja da ga posebice kazne za te prekršaje oblasti nadležne po mjestu, u kojem je stavljeno vino u promet.

Pošto je napokon dokazano tuženikom, da su počinili i ostale u grieh im upisane prekršaje, — valjalo je potvrditi na to odnoseći se dio osuda nižih molba temeljem navedenih razloga.

Tuženikom valjalo je nametnuti u dispozitivnom dielu osude navedene kazni, jer je valjalo u nazočnom slučaju u obzir uzeti otegućujuću okolnost, što je već godine 1895.—1896. u podrumih tuženika umjetnoga vina pronadjeno, da dakle već od godina umjetna vina u promet stavljaju, — nadalje da na proti njihovoj — nedopuštenim načinom stečenoj — koristi stoji neizmjerna šteta, koju su nanijeli koli pojedincima, toli ugarskim producentom vina, a time i magjarskoj vinskoj trgovini.

Osim toga bje Adolf Engel jun. pravomoćnom osudom Gy. suda br. 3827/99. već jednom osudjen na globu od 300 for. radi stavljanja u promet umjetnih vina.

Proglašenje osude u nabrojenih novinah opravdano je naravju po tuženicih počinjenog, pod težku odgovornost padajućih prekršaja.

Ostale ustanove presude valjalo je kao posljedice osudjenja i ustanova zak. članka XXIII.: 1893. temeljem izpravnimi pronadjenih prvomolbenih razloga potvrditi.

O čemu se vaše visokorodje ubaviešćuje gledom na izvješće od 4. travnja 1900. br. 2431/kih. uz povrat sviju priloga radi dalnjeg postupanja.

Budimpešta, dne 18. prosinca 1900.

Po nalogu ministrovu:

Dr. Sélley m. p., ministerijalni savjetnik.

* * *

Digitized by Google

Iz ove presude razabiremo, da su vlastnici navedene tvrdke osudjeni 1. na globe, 2. denaturaciju velikih količina vina, 3. gubitak vriednosti istih, 4. naknadu vriednosti manjkajuće količine vina, prodane od časa zapliene pa do provedene konfiskacije, 5. proglašenje osude na trošak okrivljenih u 6 javnih glasila, — a osim svega toga svaki još i na zatvor od 20 dana; jer su umjetna vina pravili i u promet stavljali i time vinskoj trgovini nanjeli neizmjernu štetu.

Iztičemo to s toga, da upozorimo na to, kako je potrebna u stanovitim slučajevima represija i kaznom zatvora, kojom će se patvarači najuspješnije moći zastrašiti od prekršivanja zakona.

Imućni trgovci lično ne patvaraju niti ne prave sami umjetno vino, već oni to daju činiti po svojih ljudih, pak se s toga pravom ne mogu oteti pred zakonom odgovornosti za čine, koje su u njihovu korist i njihovim znanjem proveli njihovi ljudi.

Hrvatska provedbena naredba k zak. članku XXIII.: 1893. jest starijeg datuma (od 22. lipnja 1895.), nego li sadanja magjarska provedbena naredba (od 23. kolovoza 1897.).

Po našem mnienju bilo bi od potrebe hrvatsku provedbenu naredbu u koje čemu podvrći reviziji. Naročito nam se čini ista manjkavom u tome, što ona ne ima ustanove, po kojoj bi se prizivno pravo proti izrečenim presudam podieljivalo u općem javnom interesu organu, koji bi iste mogao napadati u onom slučaju, kada se odrešenje krivca ili nametnuta kazan ne bi mogla smatrati opravdanom, dotično dovoljno strogom.

Magjarska provedbena naredba daje takovo prizivno pravo predsjedniku (odnosno njegovu zamjeniku) povjerenstva za kontolu vina. U tu svrhu dužne su upravne oblasti spomenutom povjerenstvu dostavljati sve izrečene osude.

Kako se iz zaglavnih stavkah ministarske rješitbe vidi, sude magjarske upravne oblasti posebice kao posebni prekršaj, ako netko proda jednu vrst umjetna vina više puta ili više strankam. To odgovara kaznenopravnim ustanovam ugarskim. U Hrvatskoj se u tom pogledu — kraj pomanjkanja posebnih ustanova — uporabljuju analogno obće ustanove kaznenog zakona o stečaju više prestupaka ili prekršaja (§. 267. k. z.), po kojih se u tom slučaju odredjuje jedna kazan, i to po onoj zakonskoj ustanovi, koja odredjuje najveću kazan.

Ostale ustanove magjarske i hrvatske provedbene naredbe u bitnosti su suglasne.

Još ćemo nješto spomenuti o „gvircu“.

Potonjih godina počelo se je u nas dosta izdašno po proštenjih i sajmovih piti neko opojno, sladjasto, alkoholično piće „gvirc“ zvano.

Digitized by Google

Proti užitku toga pića digoše se sa svih strana važni sanitarni, redarstveni i narodno-gospodarstveni prigovori.

Ovo piće proizvodi se — prečesto gnjusnim načinom — ponajviše od odpadaka i ostataka meda i starih medenih kolača, od meda, koji je patvoren skrobovim sladorom i sirupom, sve to uz dodatak različitih esencija, mirodija (Gewürze, odakle mu i ime), patočaste žeste, a najmanje je proizvadjan od čistoga pčelinjega meda.

Proizvodnja gvirca od nepatvorenog čistog pčelinjeg meda jest vrlo komplicirana, ter će gvirc postati zdravlju škodljivim pićem i tada, ne vrši li se savjestno ma i samo jedan momenat fabrikacije, n. pr. zakiseljenje, upotreba nečiste krede, nečistog posudja i t. d.

Kemijskim analizama dokazano je, da kod nas fabricirani gvirc mora biti absolutno zdravlju škodljivo piće, jer se u istom uviek nalazi što manje što više gallisina i patočnog ulja, pošto se za proizvodnju rabi vrienje sa skrobnim sladorom ili korunovim sirupom.

Gvirc se je prodavao dotično točio u županiji zagrebačkoj, varaždinskoj i križevačko-belovarskoj (malo i u virovitičkoj), sveukupno u 32 kotara.

Točenjem gvirca po sajmovih i proštenjih bavilo se je 30—34 medičara (licitara), koji ga djelomice sami proizvadjahu djelomice, pako gotova iz inozemstva (Graca, Ljubljane) nabavljahu.

Godišnja prodja gvirca računala se oko 2.400 hl.

Kod nas bavilo se je proizvodnjom gvirca do 20 licitara.

Kad bi se sav gvirc (2.400 hl.) u zemlji proizvodio bio, trebalo bi za to čistog nepatvorenog meda godišnje oko 480 metr. centi. Medjutim medičari ne potrošiše toliko meda, već su uviek upotrebljavali skrobov slador, korunov sirup, odnosno ovamo iz inozemstva uvezeni patvoreni med, nazvan „umjetni med“.

Prema službenim podatkom može se uzeti, da su medičari potrošili čistog meda najviše do 200 metr. centi na godinu. 1 metr. centa meda prodaje se uz normalnu cienu od 50 kruna.

Iz službenih podataka, a i opažanjem djelovanja užitka gvirca ustanovilo se je, da se odrasao čovjek opije s jednom litrom gvirca i postaje 3—8 dana za rad nesposoban.

U Hrvatskoj i Slavoniji iztočilo se godišnje blizu $^1/_4$ milijuna litara gvirca. Za to dobiše medičari preko 150.000 kruna (litra po 60—72 filira). Posljedkom toga bilo je, da je 750.000 radnih dana po narodno gospodarstvo propalo. Kad bi jedan radni dan vriedio samo 40 filira, to je gvirc uništio gospodarstvu 300.000 kruna u godini.

Da se je od čistog domaćeg meda gvirc producirao, dakle od 480 mtr. c., to bi se za med dobilo 24.000 kruna, dočim je ostao medi-

Digitized by Google

čarima bruto prihod od 126.000 kruna, a narodu najmanje 300.000 kruna materijalne štete!

Medjutim su domaći pčelari dobivali za svoj med od medičara najviše do 10.000 kruna, dočim je narodno gospodarstvo gubilo 300.000 do jedan miljun kruna.

Taj račun nepobitno dokazuje, da proizvodnja i točenje gvirca upravo zatire narodno-gospodarsku privredu i rad seljački.

Nu ne govore proti gvircu samo razlozi narodno-gospodarski, već su proti istomu i razlozi javnoga zdravstva.

Gvirc je alkoholno piće, koje sadržaje viših alkohola (patočno ulje); tko se takovim pićem opije, na tom se pojave simptomi pijanstva kud i kamo teže i jače, nego li od pića, u kojemu ne ima patoke. Takovog čovjeka spopadne velika uzrujanost, rek bi maḥnitost, konačno težka nesvjestica. Iza toga jaka živčana reakcija, slabost, depresija, te nesposobnost za rad.

Užitak gvirca prouzrokuje težku glavobolju, želudčane bolesti, a dovadja i do ludila.

K navedenim razlogom pridružuju se proti gvircu i razlozi javnog ćudoredja.

Pošto je gvirc sladko, zamamljivo alkoholno piće, to se je narod rado i lahko istomu priučio. Gvirc su pili ne samo mužkarci, već i žene i djeca. Time je gvirc zavadjao narod na težke vrsti pijanstva, s kojim je skopčana silna živčana depresija, razne bolesti i nesposobnost za rad za više dana.

Pijani mužkarci skloni su na izgrede, a žene čine gnjusne sablazni na očigled cieloga pučanstva i same djece, na zator javnoga morala. Poslje proštenja i sajmova našlo se je mužkaraca, žena i djece na drumovih i po grabama ležeći u podpunoj bezsviesti.

Dok nije gvirc točen bio, pilo se je vino po sajmovih i proštenjih. Tu se je dakle potrošilo barem 2.400 hl. vina, koje je eminentno naš narodno-gospodarski proizvod: pa ako je nepatvoreno, nigda u manjih količinah tako ne opija kao gvirc.

Po tom je gvirc i s toga gledišta poguban bio, ter je i on priečio bolji procvat vinogradarske produkcije, dočim je donašao korist razmjerno malenomu broju medičara.

Obzirom na to radostno pozdravišе svi prijatelji pravoga napredka i narodnoga blagostanja naredbu kr. zem. vlade, odjela za poslove nutarnje, od 10. travnja 1901. br. 79.543 ex 1900., kojom se zabranjuje proizvodjenje i točenje gvirca (Sbornik kom. VI. br. 36., izdan 15. travnja 1901). Ta naredba glasi:

„Kr. zemaljska vlada, odjel za poslove unutarnje, uvažujući mnienje stručnjaka kemičara i kr. zemaljskog zdravstvenog vieća od 16. stude-

Digitized by Google

noga 1900., glasom kojega je takozvani gvirc po zdravlje i život veoma štetno piće, kako se u ovozemaljskom području redovito proizvadja, obnalazi sa zdravstveno-redarstvenih, narodno-gospodarstvenih razloga zabraniti obrtno proizvodjenje i stavljanje u promet gvirca.

Prekršitelji ove naredbe kazniti će se globom do 200 K., dotično zatvorom od 14 dana, u koliko čin po svojoj naravi nebi podpadao pod strožiju kaznu, a osim toga će se zaplienjena zaliha gvirca uništiti.

Ova naredba stupa u kriepost danom proglašenja."

Priziv u novom austr. gradjanskom postupniku.

Napisao **Franjo pl. Kruszelnicki**, državni odvjetnik.

(Nastavak.)

VII. Oblik priziva.

Priziv se ulaže pripravnim podneskom, koji se imade predati kod prvoga suda, koji je napadnutu presudu izrekao.

Osim potrebština, koje se zahtjevaju za svako pripravno pismo, prizivno pismo treba da sadržaje sljedeće tačke:

1. naznaku presude, protiv koje se priziv ulaže;

2. izrično očitovanje, u koliko se pobija, presuda t. j. da li se pobija cijela presuda ili samo dio njezin i koji dio;

3. opredjeljenu, kratku naznaku razloga pobijanja (prizivnih razloga). Prizivne razloge valja navesti pojedince ili izrijekom, ili barem razgovjetnom uputom na činjenicu, koja bi imala utemeljiti prizivni razlog;

4. Izrazito očitovanje, da li se predlaže, da se presuda ukine ili preinači i u koliko da bude ukinuta ili preinačena (prizivni predlog);[8]

[8] U prizivnom se predlogu ogleda želja prizivatelja, kakovom se rješidbom prizivnoga suda imade zamjeniti presuda prvomolbenoga suda, što se prizivom napada. U pravilu imat će prizivni sud prepornu stvar riješiti in merito. Ta rješidba može biti ili da se napadnuta presuda potvrdjuje ili da se preinaćuje. No u izvjesnim slučajevima nije prizivnom sudu moguće da riješi stvar in merito. U ovim slučajevima mora prizivni sud napadnutu presudu ukinuti, te ili tužbu odbiti ili pako stvar uputiti na prvomolbeni sud, da ovaj, i to prema uspiehu usmene rasprave kod njega provedene izreče novu presudu, ili da raspravu nastavi i presudu izreče.

Prizivni sud će presudu ukinuti te tužbu odbiti:

a) Ako sud prve molbe neispravno nije uzeo u obzir, da se već o istoj stvari parnica vodi (§. 475. st. 3. g. p.);

b) ako je sud prve molbe neispravno odbio prijedlog, da se tužba bez razprave o glavnoj stvari odbije s toga, što je već o tužbenom zahtjevu pravomoćno presudjeno (§. 475. al. 3. g. p. p);

c) ako koja stranka u postupku nije bila nikako zastupana ili, kad je trebala zakonitoga zastupnika, nije bila od njega zastupana, a vodjenje par-

Digitized by Google

5. navod činjenica i dokazala, kojim se hoće dokazati istinitost prizivnih razloga;

6. potpis odvjetnika.

Ne treba potpisa odvjetnika:

a) priziv uložen od lica, za koja ne postoji dužnost dati se zastupati po odvjetnicima;

b) priziv uložen protiv presuda suda u mjestu, gdje ne imaju barem dva odvjetnika svoje sjedište. U ovom slučaju može se priziv predati usmeno u zapisnik kod presudnoga suda;

c) priziv uložen protiv presude obrtničkoga suda;

d) ako siromašna stranka hoće da uloži priziv protiv presude kot. suda, a odvjetnik za nju nije još odredjen, dok priziva ne može predati usmeno u zapisnik, jer u mjestu suda imadu dva odvjetnika sjedište, presudni će sud na prijedlog ili ureda radi narediti činovniku državnoga od-

---

nice nije bilo ni izrikom ni ćutke naknadno odobreno (§. 477. br. 5.; §. 478. st. 2. g. p. p.);

d) ako je presudjeno o stvari, koja ne spada na pravni put (§§. 477. br. 6. i 478. st. 1. g. p. p.);

e) ako je presudu izrekao sud, koji ni izričnim ugovorom stranaka nije mogao postati nadležnim za tu pravnu stvar (§. 477. br. 3. gr. p. p.).

Prizivni sud će ukinuti presudu i uputiti stvar na prvomolbeni sud, da prema uspiehu provedene kod njega usmene rasprave ili izreče novu presudu ili da raspravu nastavi i presudu izreče:

1. Ako je izrečena oglušna presuda, premda nije bilo ogluhe (§. 471. br. 4. g. p. p.), a prizivni sud nadje, da je priziv osnovan (§. 474. st. 3. g. p. p.);

2. Ako prizivni sud nadje, da je prvomolbeni sud:

a) nepravo izrekao svoju nenadležnost;

b) bez razloga primio: α) da se već o istoj stvari vodi parnica; β) da je već stvar pravomoćno riješena (§. 471. br. 6. i 475. st. 1. g. p. p.);

c) nepravo uzeo, da je nadležan (§. 475. st. 2. g. p. p.).

3. u slučajevima, navedenim u §. 496. br. 1., 2., 3. g. p. p.

4. Ako prizivni sud nadje, da predleži koji od razloga ništetnosti, navedenih u §. 477. br. 1., 2., 4., 7., 8., 9. g. p. p.

Budući da će rješidba prizivnoga suda biti različita prema različitosti prizivnih razloga (preinačenje presude, ukinuće presude i odbijenje tužbe, ukinuće presude i upućenje stvari na prvomolbeni sud) treba da i prizivatelj s time računa i da prema tome udesi prizivni prijedlog.

Iz sadržanih u §§. 462., 467. br. 3., 471. br. 3., 474. br. 2., 483. st. 1.; 495. ustanova g. p. p. o prizivnim prijedlozima, dadu se izvesti sljedeća pravila:

a) prizivni prijedlog je podlogom prizivnoga postupka;

b) prizivno pismo, koje ne sadržaje prizivnoga prijedloga, imade se a limine odbiti;

c) s prizivnim prijedlogom, koji nije potpun ili korektan, postupati će prizivni sud kao da u opće prijedlog nije stavljen, osim ako se iz prizivnih razloga dade zaključiti, kakovu rješidbu želi prizivatelj.

Digitized by Google

vjetničtva, da uloži priziv. Potpis toga činovnika nadomještuje potpis odvjetnika (§. 90. zakona o ustrojstvu sudova).

VIII. Pravna moć priziva.

Priziv blagovremeno uložen: 1. ustavlja: a) pravosnažnost napadnute presude, dokle ne bude pravni lijek riješen; b) ovrhu presude — sve to u opsegu prizivnih predloga; 2. prenaša parnicu na riješenje višemu sudu (devolutivni efekt priziva). Ali i devolutivnom efektu ima mjesta samo unutar granica prizivnih predloga i odnosno procesualnoga gradiva, koje je predležalo prvomolbenomu sudu.

IX. Postupak s prizivom kod suca a quo.

Priziv ispituje predsjedatelj senata, kojemu stvar bijaše dodijeljena (kod inokosnih sudova — sudac inokosni):

1. je li priziv blagovremeno predan;
2. da li imade sve potrebštine formalne.

Na 1. Zakašnjeni priziv imade prvi sud ureda radi odbiti. Proti tome zaključku dopušten je utok (§. 514. g. p. p.).

Na 2. Formalne nedostatke (tičuće se n. pr. broja primjerka, priloga, potpisa odvjetnika) imade prvi sud odstraniti. Odstranjenje to biva dvovrsnim načinom: ili tako da se prizivno pismo vraća prizivatelju uz poziv, da u odredjenom roku formalne nedostatke odstrani i da ga opet preda sudu, ili tako da će se prizivatelj pozvati da dodje u sudsku kancelariju i tamo priziv ispravi. Ako se prizivatelj ovome pozivu ne odazove, prvi sud neće moći priziv odbiti, nego će ga podastrijeti, prizivnom sudu, koji će priziv odbiti (§. 471. br. 2. g. p. p.). Ako je pako prizivno pismo povraćeno bilo prizivatelju na popravak u odredjenom roku te ako je bezuspješno istekao rok, a prizivatelj pismo prizivno nije vratio sudu, prvi će sud priziv odbiti.

Ako je priziv blagovremeno podnešen, presudni će sud prizivno pismo odnosno zapisnik, što ga zamijenjuje, dostaviti protivniku prizivatelja, te će mu javiti, koji je prizivni sud, s time, da mu je slobodno unutar roka od 14 dana[9] nakon što mu bude dostavljen dvopis prizivnoga pisma, odnosno zapisnika predati svoje „primjetbe“.[10] Ove se imadu priopćiti prvomolbenom sudu u pripravnom pismu, providjenom potpisom odvjetnika, ili pako, ako u mjestu ne imaju bar dva odvjetnika svoje sjedište — usmeno u zapisnik kod prvoga suda.

[9] U mjenbenom postupku i u postupku iz uporabnih ugovora rok taj traje 8 dana §§. 555., 575. g. p. p.).

[10] Ovu odredbu izdaće kod zbornih sudova predsjedatelj senata (§. 137. z. o u. uredj.).

Digitized by Google

Sadržaj „primjetaba" jesu nove činjenice i dokazi, kojih još dosad ne bijaše, te koji imadu služiti za oprovrgnuće prizivnih razloga. Stoga sljedi, da predaja primjetaba nije obligatna. Protustranka treba da ih preda samo onda, ako hoće u prizivnom postupku upotrijebiti nove činjenice i dokaze za oprovrgnuće prizivnih razloga, jer će se inače taj navod isključiti.

Zakašnjene primjetbe će se podastrijeti prizivnom sudu, ali ovaj neće uvažiti nove činjenice i dokaze, navedene za oprovrgnuće prizivnih razloga.[11]

Ako primjetbe budu podnešene u otvorenom roku ili ako ovaj rok bezuspiešno isteče, prvi će sud podastrijeti prizivnom sudu prizivno pismo i pripravno pismo sadržavajuće primjetbe protustranke ili odnosne zapisnike sa svim spisima odnosećim se na parnicu te dokaze o dostavi presude i prizivnoga pisma (§. 469. st. 1. g. p. p.).

Ako parnica nije napadnutom presudom potpuno riješena, pa ako se rasprava o tačkama, koje još nijesu riješene, ima nastaviti za prizivnoga postupka, prizivnom će se sudu podastrijeti prijepisi spisa, koji se odnose na predmet prizivnoga postupka (§. 469. st. 2. g. p. p.).

X. Postupak s prizivom kod prizivnoga suda (kod suca ad quem).

Prizivne spise ima najprije ispitati ili predstojnik prizivnoga suda ili po njemu odredjeni predsjedatelj prizivnoga senata, kojemu je dotična stvar dodjeljena.

Ovo ispitivanje obuhvata sljedeće tačke: a) nije li priziv u pogledu formalnom manjkav; b) da li se ima na priziv ureći ročište za usmenu raspravu.

Na a) Ispitivanje u pogledu formalnom obuhvata sljedeće točke: jesu li svi spisi potpuni; nije li prvomolbeni sud pregledao koji formalni nedostatak u prizivnim podnescima. Ako ispitivajući prizivni sudac nadje, da predleži koji od rečenih nedostataka, odredit će da se isti odstrane.

Na b) Gradjanski postupnik usrojio je i za prizivni postupak načelo usmenosti i neposrednosti. Pravilo je dakle, da se priziv imade riješiti na osnovu usmene rasprave. Ali ova je uvedena samo u toliko, u koliko odgovara svrsi svojoj. Ako su se stranke odrekle usmene rasprave, ako je priziv nedopušten, ako je podnešen prizivnom sudu, koji nije za riješenje toga priziva nadležan, konačno ako su osnov prizivu manjkavosti prvomolbenoga postupka (ništetnost, okolnosti, da spor visi i t. d.), tad nije nužno, da se rasprava obdržava.

Ako dakle ispitivajući sudac drži, da se rasprava nema odrediti, predložit će priziv prizivnom senatu, koji imade riješiti priziv u nejavnoj sjednici zaključkom.

[11] Odgovor na pitanja, str. 83.

Digitized by Google

Prema tome, da li se priziv riješava na osnovu prizivne rasprave ili bez rasprave, prizivni je postupak potpuni ili nepotpuni.

A. Prethodni postupak.

U prethodnom se postupku riješava priziv zaključkom. Ako prizivni sud drži, da su potrebna razjašnjenja od stranaka ili od suda ili drugi izvidi, da se ustanovi, da li postoje prizivni razlozi ili ništovni razlozi, tad će učinit shodnu odredbu, ter će dotične izvide ili sam provesti ili preuzeti dati po sucu odredjenom ili po sudu prve molbe. Ali ta razjašnjenja ne smiju ići za tim da se dokazi izvide.[12]

Slučajeve, u kojima prizivni senat odlučuje o prizivu bez rasprave zaključkom (§. 473. st. 1. g. p. p.), navadja zakon taksativno u §. 471. g. p. p.

Ovi slučajevi jesu:

Ako prizivni sud nije nadležan za riješenje priziva.

Prizivni sud nije nadležan:

a) Ako je priziv, uložen protiv presude kotarskoga suda, koji osim opće sudbenosti vrši takodjer posebnu (kauzalnu) sudbenost, predložen trgovačkom sudu, odnosno trgovačkom i pomorskom sudu, odnosno trgovačkom (ili rudarskom) senatu okružnoga (zemaljskoga) suda, ma da u napadnutu presudu nije uvršten dometak, da je presuda izrečena u vršenju posebne sudbenosti;

b) ako je taj dometak uvršten u presudu, ali je priziv predložen okružnom (zemaljskom) sudu, a ne trgovačkom sudu, trgovačkom i pomorskom sudu, odnosno trgovačkom (rudarskom) senatu okružnoga (zemaljskoga) suda;

c) ako je priziv predložen prizivnom sudu, koji nije prostorno nadležan.

Ako prizivni sud nadje, da nije nadležan, izreći će svoju nenadležnost, te će priziv ustupiti nadležnom prizivnom sudu, ako u zaključku ne bude izrečeno, da se prizivni postupak kod nadležnoga suda ima preuzeti tek, pošto zaključak postane pravosnažan. O tome će zaključku obavjestiti stranke putem prvomolbenoga suda. Ako pak u zaključku, kojim se prizivni sud izjavljuje nenadležnim, bude rečeno, da se prizivni postupak kod nadležnoga prizivnoga suda imade preuzeti tek pošto zaključak postane pravosnažan (§. 519. br. 3. g. p. p.), onda će prizivni sud otpremiti zaključak i spise parničnom sudu. Ovaj će dostaviti otpravak zaključka parbenim strankama i nakon pravosnažnosti zaključka podastrijeti će spise nadležnom prizivnom sudu.[13]

[12] S toga je neispravna rješidba kas. sud. u Beču od 17. kolovoza 1898. br. 11.330. („Jurist. Blätter" br. 37. ex 1899.).

[13] Poredi: Neumann, str. 892.

Digitized by Google

2. Ako je priziv po zakonu nedopušten.

Priziv je nedopušten:

a) ako je uložen samo proti riješenju o parničnim troškovima;

b) ako je uložen protiv zaključka;

c) ako je priziv povraćen stranci, da ga dade providiti potpisom odvjetnika, a stranka ga vrati bez potpisa odvjetnika;

d) ako je priziv uložilo lice: α) kojemu po zakonu priziv ne pristoji;[14] β) koje se je priziva odreklo.

Stranka se može odreći priziva ili prije proglašenja presude, pače i prije zametnuća gradj. pravnoga spora, ili nakon proglašenja presude.

U prvom slučaju odreknuće treba prosudjivati po ustanovama o. g. z.[15] U drugom slučaju imade se odreknuće kao procesualna radnja prosudjivati po ustanovama gr. postupnika.

Priziva se može odreći stranka ili parnični punomoćnik. Kod običnoga suparstva odreknuće jednoga suparca ima pravnu moć samo protiv njega, dočim kod jedinstvenoga suparstva odreknuće jednoga ili više suparaca nema pravne moći, ako priziv uloži i jedan samo suparac. Za valjanost odreknuća ne treba da ga protustranka prihvati;

e) ako je protiv presude u maličnom postupku uložen priziv iz drugih razloga, a ne iz razloga ništetnosti, u §. 477. br. 1.—7. navedenih.

Nedopušteni će priziv otputiti prizivni sud.

3. Ako priziv nije uložen u zakonitom roku (§. 477. br. 2. g. p. p.).

4. Ako u prizivu: α) nije naznačena presuda, protiv koje se priziva; β) nije naveden prizivni prjedlog ili nema odredjenoga prijedloga: γ) nijesu navedeni prizivni razlozi izrijekom ili barem razgovjetnom uputom (§. 471. br. 3. g. p. p.). Prizivni će sud priziv otputiti (§. 474. st. 2. g. p. p.)

5. Ako se prizivom napada oglušna presuda, jer ogluhe nije bilo (§. 471. br. 4. g. p. p.).

Pretpostave ogluhe jesu ove:

a) pravilan poziv stranke;

b) promašenje ročišta;

c) prijedlog protustranke, da se izreče oglušna presuda;

d) da ne predleži nijedna od okolnosti, koje navadja §. 402. br. 2. i 3. g. p. p.

Ako se sve ove pretpostave ne steku, ne može se izreći oglušna presuda.

Nadje li prizivni sud, da nije priziv osnovan, odbit će ga. Ako li pak nadje, da je priziv osnovan, ukinut će presudu te će otputiti stvar na prvomolbeni sud, da ovaj prema uspiehu provedene pred njim usmene

[14] Poredi: čl. V. ove rasprave.

[15] Poredi: Odgovor na pitanja, str. 83.

Digitized by Google

rasprave ili izreče novu presudu ili raspravu nastavi i presudu izreče (§. 474. st. 3. g. p. p.).

6. Ako se prizivom napada izreka o prigovoru nenadležnosti suda (§. 471. br. 6. g. p. p.).

Ovdje treba razlikovati dva slučaja: je li prvomolbeni sud uvažio prigovor ili ga je odbio.

Ako je prigovor uvažen bio, rijetko će se kada dogoditi, da se rješidba o prigovoru pobija prizivom, jer u smislu §. 261. g. p. p. sud imade prigovor riješiti zaključkom.

Prizivu može biti mjesta samo u sljedećim slučajevima:

α) ako je prigovor pogrešno riješen presudom;

β) ako je u slučaju objektivnoga ili subjektivnoga spojenja tužba u pogledu nekih zahtjeva sud prigovor uvažio te rješitbu o njemu uvrstio u presudu, kojom su riješeni ostali zahtjevi;

γ) ako je s toga, što je uvažen bio prigovor nenadležnosti gradjanskoga senata okružnoga (zemaljskoga) suda, koji uz opću sudbenost vrši takodjer posebnu (kauzalnu), promjenjen senat izrekao presudu, koja se pobija, te iz priležećega spisima mnjenja isključenoga člana senata proizlazi, da je on bio protivnoga mnjenja, nego što glasi napadnuta presuda (§. 61.—63. sudovnika). (Nastavit će se.)

Brisanje zadružnog svojstva po §. 55. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugah u savezu sa §. 36. istoga zakona.

Napisao **Ante Gavez**, kr. kotarski pristav.

Nece biti suvišno, ako se malo pozabavim sa ustanovom §. 55. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugah, jer kakogod se činila ova ustanova jednostavnom i jasnom, to se je ona u praksi ipak provadjala raznoliko.

Da i ne spominjem različito shvaćanje nižih molba, upozoriti ću samo na to, da je i sama vrhovna upravna oblast, naime vis. kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, tumačeći ustanovu §. 55. z. z., različito postupala.

U broju 2. „Mjesečnika“ od g. 1897. priobćen je slučaj, gdje je na zadružnom gruntu preostao samo predstavnik obitelji sa ženom i kćerju. Zahtjevu predstavnika obitelji, da se briše zadruga, a on — predstavnik — upiše kao samovlastnik, uzprotivila se njegova žena, pristajući na brisanje zadruge samo pod uvjetom, da se polovica na nju upiše. Kotarska oblast nije udovoljila zahtjevu molitelja, već ga obzirom na izjavu njegove žene odbila.

Digitized by Google

Županijski upravni odbor je povodom utoka odluku kr. kot. oblasti ukinuo, ter odredio, da se zahtjevu molitelja ima udovoljiti, a povodom utoka, uložena proti ovoj drugomolbenoj odluci, je kr. zem. vlada, odjel za nutarnje poslove, svojom vrhovnom rješitbom od 28. kolovoza 1896. br. 30. 785. drugomolbenu rješitbu preinačila, odredivši, da ima ostati kod prvomolbene odluke s razloga: „što za razlaz zadruge u smislu §. 55. prespomenutoga zakona ter upis nekretnina na predstavnika obitelji kao samovlastnika s obzirom na zadnju stavku §. 36. istoga zakona nije dostatna samo volja predstavnika, već je nuždna i privola obitelji, dakle svih njezinih članova".

U broju 1. „Mjesečnika" 1899. priobćen je slučaj, u kom je kr. kot. oblast zahtjev predstavnika obitelji za brisanje zadruge te upis na njega kao samovlastnika odbila s razloga, što se tomu njegova supruga uzprotivila, a po §. 55. u savezu sa §. 36. z. z. nije dovoljna volja predstavnika obitelji, već je nuždna i privola ciele obitelji.

Županijski upravni odbor je ovu odluku potvrdio, dočim je vis. kr. zem. vlada, odjel za nutarnje poslove, 2. studenoga 1898. br. 63.718. ex 1897. odredila, da kot. oblast imade zahtjevu molitelja udovoljiti, jer po temeljnom načelu izraženom u §. 29. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama i §§. 17., 18. i 20. provedbene naredbe od 16. prosinca 1889. br. 20.403. pripada pravo razpoložbe zadružnom imovinom, u koliko se tom razpoložbom iz prvobitne zadružne imovine ima osnovati gradjansko pravno vlastničtvo ili nova zadruga (§. 36. i 56. alin. 6. istoga zakona) samo predstavniku loze, odnosno obitelji, koji kod te razpoložbe zastupa čitavu svoju lozu ili obitelj.

Ova vrhovna riešitba priobćena je kao normativna.

U broju 9. „Mjesečnika" 1900. spomenut je slučaj, u kom je predstavnik sa svojim zahtjevom za brisanje zadruge i upis samovlastničtva rješitbom vis. kr. zem. vlade od 17. lipnja 1894. br. 25.971. odbijen, jer se je tomu uzprotivilo tutorstvo malodobne unučadi moliteljeve.

Po jednim rješitbama glede brisanja zadružnoga svojstva te upisa samovlastničtva ne odlučuje samo predstavnik obitelji, nego i svi njeni članovi, po drugim je mjerodavna samo volja predstavnika, te su po tomu u ovim vrhovnim rješitbama izražena dva podpuno protivna nazora.

Razumjeva se po sebi, da nižim oblastima ima biti direktivom normativna rješitba, u kojoj je iztaknut nazor, da glede brisanja zadruge te upisa samovlastničtva odlučuje samo predstavnik obitelji; no ovdje neka nam bude dozvoljeno malo se pobliže pozabaviti pitanjem, da li i u koliko je taj nazor opravdan.

Spomenuta vrhovna rješitba iztiče, da po temeljnom načelu izraženom u §. 29. z. z. te §§. 17., 18. i 20. provedbene naredbe pripada pravo razpoložbe zadružnom imovinom, u koliko se tom razpoložbom iz prvo-

Digitized by Google

bitne zadružne imovine ima osnovati gradjansko-pravno vlastničtvo ili nova zadruga (§. 36. i 56. al. 6. cit. zak.) samo predstavniku loze odnosno obitelji, koji kod te razpoložbe zastupa čitavu svoju lozu odnosno obitelj.

Da vidimo, kako je to temeljno načelo u rečenim §§-ima izraženo.

§. 29. z. z. ustanovljuje, komu sve pripada pravo tražiti diobu, pak to pravo dopituje samo predstavnikom, a isto ustanovljuju pobliže i citirani §§. provedbene naredbe. U ovim §§-ima nije iztaknuto još nikakvo načelo, komu pripada pravo odluke, ima li se iz prvobitne zadružne imovine osnovati gradjansko-pravno vlastničtvo ili nova zadruga, tu je tek ustanovljeno, komu pripada aktivno diobno pravo, pak je ovo ograničeno samo na predstavnike. Ograničenje aktivnog diobnog prava na predstavnike nema te svrhe, da se time pogoduje predstavnikom na štetu ostalih članova obitelji, već ovo ograničenje ima da posluži drugom temeljnom načelu zadružnoga zakona od 9. svibnja 1889., naime uzdržati zadrugu, dok je to samo moguće. Ne priznaje se pravo tražiti diobu svakomu, komu bi se to samo prohtjelo, već je to pravo priznato samo stanovitim osobama, naime predstavnicima. Uzdržati zadrugu od razsula, to je glavna svrha ograničenju aktivnoga diobnoga prava, te se ne dopušta, da sinovi za živa otca traže diobu i to možda radi kakovih god trica, jer se n. pr. priudajom u zadrugu pridošla snaha ne slaže sa ostalim zadrugarima.

O pravu razpoložbe sa pojedinim dielovima nakon diobe, imadu li se naime osnovati nove zadruge ili pak gradjansko-pravna vlastničtva, govori istom §. 36. zakona; no i ovo pravo je ograničeno samo na stanovite slučajeve.

Dočim §. 36. za one dielove, na kojima je ostalo više obitelji ili više osoba, od kojih svaka predstavlja po jednu obitelj, odredjuje imperativno, da se imadu upisati kao zadruge, izuzimlje one slučajeve, gdje je samo jedna obitelj, te ovoj ostavlja na volju, hoće li se upisat kao zadruga.

Samo u tim dakle slučajevima pripada samim strankama pravo odluke, no to pravo odluke nije pridržano samom predstavniku obitelji, jer zakon izrično veli: ako je jedna obitelj, stoji joj na volju, hoće li se upisat kao zadruga.

Zakon dakle pravo odluke, što će biti sa pojedinim dielovima nakon diobe, priznaje samim strankama tek u onim slučajevima, gdje na dielu ostaje jedna obitelj, pak ovo pravo odluke nedopituje predstavniku, nego obitelji.

Tu nema traga temeljnom načelu, da pravo razpoložbe sa zadružnom imovinom, u koliko se ima osnovati gradjansko-pravno vlastničtvo ili nova zadruga, pripada samomu predstavniku, već obratno §. 36. z. z. to pravo dopituje izrično obitelji.

Ova ustanova, da pravo odluke u tom pitanju pripada ne samom

Digitized by Google

predstavniku nego obitelji, je u ostalom podpunoma u skladu sa zadružnim zakonom.

Kako zadrugu reprezentira kućegospodar, tako pojedinu obitelj reprezentira njezin predstavnik, pak za to valja prava i dužnosti obojice analogno prosudjivati.

Kako §. 10. kućegospodaru izručuje samo redovitu upravu, pa i ovu uz odgovornost normiranu u §. 19. z. z., dočim kod posala, koji ne spadaju na redovito gosbodarenje, kao i kod svih posala, kojimi će se nepokretni imetak obteretiti, odtudjiti ili zamieniti, ili se njimi inače dira u sućnost njegovu, treba da na to privoli većina u §. 8. napomenuta, nema dvojbe, da je i predstavnik obitelji vezan na mnienje i zaključak većine u ovako važnom pitanju. Važnosti pak pitanju, ima li se koji dio upisati kao gradjansko-pravno vlastničtvo ili kao zadruga, ne će sigurno nitko poreći, a i sama vis. kr. zem. vlada smatra ovo pitanje osobito važnim, jer riešavajuć stanoviti slučaj §. 55. z. z. u svojoj rješitbi od 28. kolovoza 1896. br. 12.145. zahtieva nadtutorstveno odobrenje, jer dotična razprava eminentno radi o prestanku pravnog obilježja zadruge. („Mjesečnik" br. 11. 1900.) Tu se dira dakle u sućnost zadružnoga imetka, a odluka glede toga ne može pripadati samomu kućegospodaru odnosno predstavniku obitelji.

Kad bi se polazilo sa stanovišta, da pravo odluke glede ukinuća pravnog obilježja zadruge pripada samomu predstavniku obitelji, moglo bi doći do sukoba izmed ovoga i kućegospodara.

Kućegospodarstvo je ovisno od izbora, te predstavnik obitelji ne mora da je ujedno i kućegospodar. U neriedkim slučajevima, gdje zadruga sastoji od samo jedne obitelji, preuzima kućegospodaastvo koji od odraslih sinova, jer je otac, predstavnik obitelji, postao nesposobnim za kućegospodarstvo.

Po §. 22. z. z. dužni su kućani poštivati kućegospodara i pokoravati se njegovim naredbam, pak od toga nisu izuzeti ni stariji zadrugari — ni roditelji kućegospodara. Ne postaje li ova ustanova iluzornom, ako predstavnik obitelji svaki čas i protiv volje kućegospodara, te ostalih odraslih zadrugara, može izposlovati brisanje zadružnog svojstva te upis na svoje ime?

Da sam predstavnik ne može odlučivati o tom, ima li se zadružni imetak sa imena zadruge prepisati na njegovo ime kao slobodno razpoloživo vlastničtvo, sliedi već iz same pravne naravi zadruge. Vrhovno sudište, t. j. kr. stol sedmorice izrekao je: da se zadruga ne može smatrati moralnom osobom, nego *da je svaki zadružni član suvlastnik zadružnoga imetka*, a dr. Fr. J. Spevec razpravljajuć o juristićkoj naravi zadruge dokazuje, da: zadruga nije juristička osoba, nego *da su sami zadrugari vlastnici zadružne imovine*". (Wagnerova raz-

Digitized by Google

prava u br. 10. „Mjesečnika“ 1900.) Kraj ovakvoga stanja stvari, ako su zadrugari vlastnici zadružne imovine, ne može pravo razpoložbe s tom imovinom pripadati samo jednoj osobi — predstavniku.

Ovu pravnu narav uvažavali su svi dosadanji zadružni zakoni, kad su razpolaganje sa zadružnim nepokretnim imetkom učinili ovisnim o privoli većine pravo glasa imajućih zadrugara, a uvažuje ju i zakon od 9. svibnja 1889.

A sad da malo ogledamo §. 55. Isti glasi:

Kad preostane na zadružnom selištu samo jedna obitelj ili samo jedna osoba, bilo to

a) diobom ili

b) što su pomrli ostali zadrugari, dužne su upravne oblasti ureda radi na zahtjev stranke odrediti, da se briše zadružno svojstvo i da se upiše predstavnik obitelji, odnosno zadnji član zadruge kao samovlastnik (§. 36.).

Vladino obrazloženje ističe, da su ovamo preuzete istovrstne ustanove iz sva tri dosad valjana zadružna zakona.

Zakon od 3. ožujka 1874. u §. 15. odredjuje, da nekretnine diobom doznačene izstupajućim iz zadruge lozam postaju vlastničtvom predstavnika istih loza po ustanovah obćega gradjanskoga zakonika, a vladina naredba odj. nut. od 29. lipnja 1877. br. 12.189. odredjuje, da se kod sastavljanja diobnih listova jedino predstavnici pojedinih loza izpostaviti imadu.

§. 27. istoga zakona odredjuje, da pojedinci prestaju biti članom zadruge: e) kad se odiele, f) kad prestane zadruga, t. j. kad ostane na zadružnom kućištu samo jedna obitelj ili jedna osoba, pak dočim za slučaj e) §. 15. odredjuje imperativno upis gradjansko-pravnog vlastničtva, to §. 31. za slučaj f) dopušta fakultativni upis samovlastničtva na zahtjev stranke.

Zakon od 3. ožujka 1874. razlikuje se od zakona od 9. svibnja 1889. u tom, što prvi u slučaju diobe bezuvjetno i imperativno odredjuje prestanak zadruge te osniva gradjansko-pravno vlastničtvo, dočim ovaj potonji u slučaju diobe odredjuje imperativno osnutak novih zadruga, ako na pojedinim dielovima ostaje više obitelji ili obitelj predstavljajućih osoba, te je ovaj protivni princip u svojim konsekvencijama proveden do skrajnosti u §. 37. z. z. i §. 22. prov. naredbe, koji dozvoljuje, da se diobom po zakonu od 3. ožujka 1874. nastale gradjansko-pravne zajednice putem izpravka upišu kao zadruge.

Kad se ne radi o diobi, nego je drugim načinom preostala samo jedna obitelj ili jedna osoba (§. 27. sl. f), zak. od 3. ožujka 1874. i §. 55. sl. b) zak. od 9. svibnja 1889.), ostavlja jedan i drugi zakon strankama na volju, hoće li uzdržati pravno obilježje zadruge ili ne.

Digitized by Google

Iz zakona od 3. ožujka 1874. preuzeta je dakle u zakon od 9. svibnja g. 1889. samo ona ustanova, koja govori o prestanku zadruge uslied toga, što je zadruga spala na jednu obitelj ili osobu, dočim upis pojedinih dielova prigodom diobe normiraju oba zakona različito.

Zakon od 29. prosinca 1876. u §. 6. odredjuje: svikoliki pojedini dielovi iz nekretnina, koji po §. 6. zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj krajini na pojedine glave njihove obitelji zapadnu, imadu se u gruntovnici ureda radi kao jedna cielost upisati na ime predstavnika, kojemu je po §. 4. ovoga zakona podieljeno pravo na diobu.

S tim suglasno §. 10. provedbene naredbe od 18. svibnja 1877. br. 3923. ističe, da posljedica ustanove §. 6. zakona jest, da sa svakim odielenjem, ma i jednoga samo diela od zadruge, takova prestati ter njezin posjed pod ustanove obć. gradj. zakona pasti mora, dosliedno predstavnici obitelji postaju vlastnici dopadših na pojedine glave njihovih obitelji dielova.

§. 10. zak. od 29. prosinca 1876. ustanovljuje, kad ostane na zadružnom kućištu samo jedna obitelj ili jedna osoba, ima se zadruga prestalom smatrati. Zadružno svojstvo ima se u tom slučaju na temelju potvrdjene po podžupaniji svjedočbe obć. poglavarstva ureda radi u gruntovnici brizati i posjedstvo na ime predstavnika obitelji (§§. 4. i 6.) dotično na ime posljednje one osobe upisati.

Zakon od 29. prosinca 1876. je, kako vidimo, u tom pogledu suglasan sa zakonom od 3. ožujka 1874., jer za slučaj diobe odredjuje imperativno osnutak gradjansko-pravnog vlastničtva, a ako prestane zadruga uslied toga, što je preostala samo jedna obitelj ili osoba, dopušta fakultativno brisanje zadruge.

Zakon od 14. travnja 1880. se donekle razlikuje od prijašnja dva, jer u §. 17. veli: dioba postojeće zadruge u dvie ili više zadruga dopustiva je, ako svaki dio izkaže odredjenu najmanju izmjeru.

Dioba dakle nema kao po zakonu od 3. ožujka 1874. i od 29. prosinca 1876. bezuvjetno za posljedicu prestanak zadruge te osnutak gradjansko-pravnih vlastničtva, već nasuprot omogućuje diobom osnutak novih zadruga. Tek za dielove pripale u ime odpreme odredjuje §. 24.. da imovni dielovi svijuh članova obitelji prelaze u vlastničtvo muža odnosno otca, a vladina naredba odj. za nut. posl. od 15. travnja 1882. br. 8505. propisuje, da se u diobnoj izpravi imade napose iztaknuti, da imovni dielovi pripadajući obiteljskoj stranci N. N. prelaze u izključivo vlastničtvo muža odnosno otca N. N. te da se kao takovi u gruntovnici na njegovo ime unesti imadu.

§. 34. navodi slučaje, kad se zadruga ima smatrati razriešenom, pa kao takove navodi pod b) kad u zadruzi preostane samo jedan muški uku-

*

Digitized by Google

ćanin i pod c) ako u zadruzi nema nijednog mužkog ukućana, a §. 12. provedb. naputka ustanovljuje postupak, kako se u tim slučajevima postupati ima, te konačno u predposljednjoj alineji odredjuje izpravak gruntovnice ureda radi.

Ovaj „ureda radi" ima ovdje to znamenovanje, da su oblasti morale postupati, čim su za slučaj doznale, ne čekajuć, da to stranka zatraži, dakle dogodice i proti volji stranke.

Vladino obrazloženje dakle, da su u §. 55. preuzete istovrstne ustanove iz sva tri dosad valjana zadružna zakona, ne može se odnositi na drugo, nego na to, da je u taj §. preuzet princip prijašnjih zakona, da zadruga prestaje, kad spadne samo na jednu obitelj ili osobu, dočim smo vidili, da su ustanove glede postupka u tim slučajevima u sva tri zakona različite.

Razlikujemo li prama §. 55. zak. od 9. svibnja 1889. slučaje prestanka zadruge nastale: a) diobom i b) tim, što su pomrli ostali zadrugari, to vidimo, da za slučaje a) zakon od 3. ožujka 1874. i od 29. prosinca g. 1876. imperativno odredjuje upis gradjansko-pravnog vlastničtva, izključujuć upis nove zadruge; zakon od 14. travnja 1880. odredjuje upis zadruge, a zakon od 9. svibnja 1889. stavlja upis zadruge ili gradjansko-pravnog vlastničtva obitelji na volju.

U slučajevima b) ostavlja zakon od 3. ožujka 1874. i od 29. prosinca 1876. strankam na volju, hoće li uzdržati zadrugu ili osnovati gradjansko-pravno vlastničtvo; zakon od 14. travnja 1880. odredjuje izpravak gruntovnice ureda radi i proti volji stranke, dočim zakon od 9. svibnja g. 1889. opet ostavlja na volju stranci, hoće li faktično prestalu zadrugu uzdržati ili ju pretvoriti u gradjansko-pravno vlastničtvo.

U kratkom vremenu od petnaest godina donesena su četiri zadružna zakona: svi ti zakoni reguliraju odnošaje u postojećim zadrugama sa većim ili manjim uspjehom, no neka neodlučnost se opaža, kad valja riešiti pitanje, što se ima sbiti sa zadružnim posjedom, kad prestanu uvjeti za dalji obstanak zadruge.

Ova neodlučnost opaža se i u zakonu od 9. svibnja 1889., a ova neodlučnost je i razlogom raznolikom tumačenju §. 55. Pristalice mnienja, da prestankom zadruge ima nastati slobodno razpoloživo vlastničtvo prema gradjanskom zakonu, ne mogu drugčije tumačiti §. 55., nego da predstavnik obitelji sam odlučuje o tom, hoće li se upisat kao samovlastnik ili ne, oni pak, koji samim zadružnim zakonom ne smatraju pitanje ob uredjenju seljačkoga posjeda podpuno i konačno riešenim, prepustit će tu odluku u smislu zadružnoga zakona većini, jer se radi o razpoložbi, kojom se dira u sućnost zadružnoga imetka.

Ovo potonje svaćanje je svakako izpravnije, jer se obćenito priznaje potreba, da se pitanje ob uredjenju seljačkoga posjeda, ne zadružnoga,

Digitized by Google

rieši posebnim zakonom, jer zadružni zakon uredjuje samo odnošaje jednog diela seljačkog posjeda.

Kad bude jednom ovo važno pitanje riešeno, onda će se moći i odlučnije odrediti, komu pripada pravo odluke glede prestanka zadruge, a dok to nije, svakako je uputnije prepustiti odluku o tom većini, a ne samom predstavniku, jer na taj način ima više garancije, da će i taj seljački posjed ostati dulje pod zaštitom zadružnoga zakona i da neće biti tako brzo izvrgnut ustanovam ob. gr. zakona, koji za seljačke prilike nije prikladan.

Ovakov postupak nebi bio u protuslovju sa zadružnim zakonom, koji u §. 36. izjavljuje, da obitelji, dakle ne samomu predstavniku, stoji na volju, hoće li se upisati kao zadruga ili ne, te koji u §. 10. za sve poslove, kojimi se dira u sućnost zadružnoga imetka, zahtieva privolu većine pravo glasa imajućih zadrugara.

Za slučajeve označene u §. 55. može se upotriebiti analogija §. 36. i §. 10. z. z. i prema toj analogiji tražiti privolu većine pravo glasa imajućih zadrugara, dočim nema nigdje naročite ustanove, da pravo odluke, što će biti sa zadružnim imetkom, pripada samomu predstavniku.

Samo aktivno diobno pravo ograničeno je na predstavnika, a što će biti sa odieljenim dielom, to ili opredieljuje sam zakon, da se imade upisati kao zadruga, ili prepušta u stanovitim slučajevima odluku o tom samoj obitelji (§. 36.).

Ako taj propis vriedi za one dielove zadružnoga imetka, koji su uslied diobe pripali jednoj obitelji, nema razloga, da se taj propis ne upotriebi i za one zadruge, na kojima je drugim načinom, a ne diobom, preostala samo jedna obitelj, jer tu nije odlučno, kojim načinom je došlo do tog, da je preostala samo jedna obitelj, nego je odlučna sama ta činjenica, da je preostala samo jedna obitelj, koja ne pruža dovoljno uvjeta za zadružni život.

Pozivanje u §. 55. na §. 36. može se dakle tumačiti tako, da kako god po §. 36. u slučaju diobe, ako dio pripadne samo jednoj obitelji, o v o j stoji na volju, hoće li se upisat kao zadruga, da isto tako ako i drugim načinom, ne diobom, preostane samo jedna obitelj, o v o j stoji na volju, hoće li ostati kao zadruga ili osnovati gradjansko-pravno vlastničtvo.

Ovakovom tumačenju ne protivi se ni tekst §. 55., koji veli, da su upravne oblasti dužne na zahtjev s t r a n k e itd., a ne veli na zahtjev p r e d s t a v n i k a.

Da se je ovo pravo htjelo dati samomu predstavniku, to bi nedvojbeno bilo izrično naznačeno i u zakonu: „n a z a h t j e v p r e d s t a v n i k a“, jer rieč predstavnik dolazi u zakonu svagdje, gdje se istomu kakovo posebno pravo dopituje, a dolazi i u samom §. 55., koji veli, da su upravne oblasti dužne na zahtjev s t r a n k e odrediti, da se upiše zadružno svojstvo i da se upiše p r e d s t a v n i k o b i t e l j i.

Digitized by Google

Po ovoj stilizaciji stranka i predstavnik obitelji nisu identični pojmovi, pak se pod strankom ne može drugi razumievati nego oni, kojim pripada u obće pravo razpoložbe sa zadružnim nepokretnim imetkom, a to je većina pravo glasa imajućih zadrugara.

Ubrojivost po kaznenom pravu i sloboda volje.[1]

Napisao dr. **Stjepan Posilović.**

Kazneni zakon i kažnjenje počiva na kazneno-pravnoj ubrojivosti, t. j. da je čovjek odgovoran za stanovite, po njemu izvedene, a po kaznenomu zakonu kažnjivima izjavljene čine ili propuštaje. Ta odgovornost nastaje tek, ako je takovo činjenje ili propust po dotičniku sakrivljeno, ako se je najme dogodilo sa njegovom voljom, i ako si je počinitelj u u času nastupa odnosnog kažnjivog posljedka svjestan bio ili biti morao svog čina odnosnog dogodjaja.

Gdje ne ima krivnje, najme sakrivljenog čina ili propusta, ne ima ni pravne odgovornosti za iste čine i propuste, manjka i ubrojivost po kaznenom pravu.

Ubrojivost znači i predpostavlja ali, da mi u dotičnom prekršitelju kaznenim zakonom zaštićene norme vidimo i pravnog začetnika svojih djela i propuštaja. Ubrojivost je nuždno spojena sa predstavom, da je dotičnik mogao danom sgodom i inače postupati, nego li se je to sbilo, jer ako je on usljed stanovitog vanjskog, nuždno nanj djelujućeg utiska, kojemu on ne mogaše odolijeti, do tog posljedka došao, nije pravedno i za taj vanjskom nuždom uvjetovani dogodjaj činiti dotičnika odgovornim.

To nas dovodi do dalnjeg zaključka, da kazneno-pravni ubroj počiva ne na svakom hotomičnom htienju čina, već da je to uslijedilo i odlukom slobodne volje dotičnika.

Samo takova krivnja je krivnja, za koju se razložno ima odgovarati po kaznenom zakonu, samo slobodnom voljom nastupivši čin odnosno propuštaj smije se opravdano kazniti. Samo tad je čin ili propuštaj po dotičniku sakrivljen, i samo takovu krivicu moći je kaznama kaznenog zakona pedepsati.

Dakle tekar na slobodi volje je utemeljen kazneno-pravni ubroj. Ima medjutim mnogo zastupnika u znanosti kaznenog prava, koji nastoje taj ubroj postaviti na ini temelj, i koji niječu obstanak slobodne volje u čovjeku.

[1] Sravni razprave u „Mjesečniku“ pravničkog družtva: Dra. Špuna: „Ob ubroju kazneno-pravnom“ god. I. str. 2.; dra. Posilovića: „Novi vidici u kaznenom pravu“ god. 24. str. 352. i slj.; dra. Šilovića: „Sloboda volje i kazneno pravo“ god. 24. str. 693. i slj.

Digitized by Google

Pa se dan danas vidi sveudilj žestoka borba izmedju pristaša i protivnika slobodne volje kao temelja sposobnosti ubroja, medju t. z. indeterministima i deterministima, koji potonji tvrde, da je volja čovjeka tek motivirana, determinovana raznima motivima, dočim prvi usvajaju nedeterminovanost volje. Dosele još malo ne svi moderni kazneni zakonici navode izrično slobodnu volju kao temelj kaznenoj odgovornosti. Tako to napose sadržaje i kazneni zakonik za Njemačku državu. §. 51. rečenog zakonika izključuje ubrojivost, ako je čin počinjen u stanju, kroz koje je slobodno opredieljenje volje (freie Willensbestimmung) bilo isključeno.

Slično je spomenuto u §. 57. posledjne osnove austrijskog kaznenog zakona, a i §. 17. Derenčinove osnove kaznenog zakona za Hrvatsku i Slavoniju (da nije mogao svojom voljom slobodno upravljati). §. 46. talijanskog kaz. zakona ne čini onoga odgovornim, koji se je nalazio u takovom stanju duševne bolesti, da mu je bila oduzeta svjest ili sloboda njegovih čina, te §. 76. magjarskog kaznenog zakonika.

Ine osnove, kao n. pr. poznata osnova švicarskog kaznenog zakonika, izradjena po Dragutinu Stoosu, izbjegavaju izrično spominjati slobodnu volju, jer da nije uputno tako važne kontroverze uvadjati u zakonik.

Moralna i kazneno-pravna odgovornost, a prema tomu i sposobnost ubroja predpostavlja indeterminizam, t. j. da volja čovječja nije determinovana, da je individuum kadar raditi po slobodnoj volji. On je tek onda s razlogom odgovoran za izvedene po njemu posljedke, ako je mogao i drugčije raditi.

Tako to uče indeterministi.

Indeterminizam se dijeli u tri vrsti:

1. transcendentalni;
2. absolutni;
3. relativni.

Zastupnici transcendentalnog indeterminizma su napose filozofi Kant i Schopenhauer.

Kant[2] tvrdi, da postoji sloboda volje ne za empirički ovaj svjet, kako se isti pokazuje, već za transcendentalan život, svjet „stvari po sebi“ („der Dinge an sich“).

Kao „stvar po sebi“ kao pripadnik bezprostornog, neuzrokovanog, transcendentalnog svjeta je čovjek i čovječja volja slobodna, kao pripadnik vanjskog, osjetnog (sinnlich) svjeta je čovjek nuždno uzrokovan.

Proti ovom shvaćanju indeterminizma govori to, da se u empirijskom svjetu može prosudjivati samo empirijsko biće, nipošto pako transcendentalno, pa je s toga neopravdano etičke transcendentalne pojmove uporav-

[2] „Kritik der reinen Vernunft“.

Digitized by Google

ljati na empirijska bića, koja su kao takova po gori razloženom shvaćanju neslobodna.

Schopenhauer[3] zastupa mnienje, kao i Kant, ali razlaže, da prem su čini nuždno motivima uzročeni, za to je ipak individuum odgovoran za svoje čine.

Jer da je dotičnik bio drugog značaja, da je bio drugojačiji, bilo bi odnosno djelo, odnosno propust, inače izpalo. Baš to, da je netko takav, kako se razabire iz svojih djela, i ne drugčiji, jest, za što se osjeća odgovornim. Dakle u takovom bivstvu (esse), to jest u tom, što jesmo, mora ležati i krivnja i zasluga.

Absolutni indiferentizam, zvan „liberum arbitrium indifferentiae", nalazi slobodu volje u tom, da čovjek neodvisno od svakdanjih motiva može htjeti bez svakog razloga, od mile volje (willkührlich), sad ovo, sad ono.

Nu ovaj pojam ne stoji, jer nama svakdanje izkustvo pokazuje, da je naša volja ipak motivirana, da ne radi bezrazložno i bez svakih predstava.

Pa kada bi čovjek bio podpuno indiferentan naprama predstavi dobra i zla, posve neodvisan od motiva i predstava, onda mu se ne bi njegova djela mogla upisati ni u zaslugu ni u krivnju, jerbo bi se svaki čin prikazao kao slučajni dogodjaj vanjskog svjeta. Proti tomu liberum arbitrium indifferentiae jesu i Träger,[4] Horn, Buri.[5]

Nu ako i ne ima bezuvjetno slobodne volje kod ljudi, jer se to kraj nesavršenosti bića čovječjeg u obće težko i pomisliti dade, ima uvjetne, motivirane slobodne volje. Dakako da je i intenzitet iste različit prama značaju, svojstvima, naobrazbi, duševnom i tjelesnom razvoju ljudi.

Sloboda volje u čovjeka najbolje se dokazuje time, što smo si mi svjestni iste.

A pravo veli Huther,[6] kako može nastati osjećaj slobode, ako čovjek faktično nije nikada vršio slobode. Iz tog osjećaja slobode može čovjek činiti i propustiti, što hoće, dakle i htjeti, isto tako kako bi to mogao i iz protivnog osjećaja, najme ovisnosti. A odkuda bi se čovjek i osjećao u nutarnjosti svojoj slobodnim, kad bi on ipak bio neslobodan? Ili zar ne bi čovjek bio tad najveća zagonetka glede svoje unutarnjosti, kad bi ga ova na nešto podsjećala, opominjala, česa u nutarnjosti ipak ne bi bilo?

U čovjeku je duboko uvrežena savjest i to i u zlikovca, kojeg ona takodjer podsjeća kad počinja zlo, samo što je on ne sluša.

Svatko osjeća u sebi kajanje, kad je učinio nešta nevaljala, nepromišljena i žali, što nije inače radio. A odkuda to osjećanje u nutarnjosti čovjeka, kad bi se on osjećao neslobodnim? Tad bi barem prestao razlog

[3] „Grundlage der Moral", 2. Aufl. Bd. 4. S. 177. i 256.
[4] „Wille, Determinismus, Strafe".
[5] „Gerichtssaal" sv. 52. str. 296.
[6] „Gerichtssaal" svez. 54. strana 126.

Digitized by Google

grižnji savjesti, kad bi si dotičnik u nutarnjosti svojoj bio svjestan, da je morao bud uslijed nutarnje bud vanjske njim vladajuće nužde tako raditi i nikako drugčije.

Kad bi se čovjek osjećao neslobodnim i da je on vas i njegovo biće u svjetu svjetova samo posljedak njekog uzroka, čemu je onda u njemu pečal nad počinjenim zlom? Kad bi čovjek tek bio prosta lutka vanjskih uticaja, motiva, koji bi njime vladali kao vjetar dimom, ako se je sve što se je sbilo, nuždom postojećom i vladajućom svagdje, dogodilo, zar je onda dotičnik mogao drugčije raditi? Dakle ipak jest to mogao, kad mu nutarnjost njegova spočituje, što nije drugčije radio. I profesor Lammasch[7] nalazi baš u tom izvor slobodnoj volji pa dodaje, da je za ubrojivost stanovitog ponašanja pod ćudorednu ili pravnu krivnju dosta, da si je čovjek svjestan toga, da je bio slobodan, i da je mogao i inače raditi, nego li je to činio.

Baš eksistencija savjesti u čovjeku dokazuje, da on nije prosta tvar, prosta makina.

Sve jasne strane današnjeg socijalnog života: moral, plemenitost, nastojanje oko dobra, težnja za usavršenjem i popravkom postale bi prekarnima u isti čas, ako se sloboda čovječje volje stavi u dvojbu. Još više bi se uzdrmali baš stožeri prava i pravnog reda u državi, ako sve biva nuždno usljed drugih uzroka, a da čovjek ne može ni po sebi ni u sebi ništa samostalna da učini. Čemu ga onda koriti, čemu ga kazniti, ako je podlego svom fatumu i nije mogao drugčije raditi?

Što su onda ženiji, što umnici svih vjekova, ako su oni tek slučajni dogodjaj vanjskog svjeta, baština roditeljskog mozga, posljedica uzgojnih i družtvenih i ne znamo kojih prilika?

Što vrijede plemenita djela, ako nisu nimalo potekla iz volje čovjeka već njekom neodoljivom nuždom?

Sve što današnji i moralni i pravni red drži, sve bi moralo ustupiti mjesto — slijepomu fatumu, neznanom fantomu.

Istina je doduše, da još nitko nije dopro svojim iztraživanjima do dna slobodne volje. Ali jeli se u obće dade podpuno unići i zadubiti se u unutarnjost čovjeka? Ili zar to ne biva tek zaključkom na pojavljujuće se u tvarnom svjetu pojave? Da li je n. pr. moći ući do dna pojma savjesti itd.?

Nu s toga još nitko razborit ne će tvrditi, da jer ne možemo toga pregnantno baš i vidivo predočiti, da savjesti ne ima u ljudima. Onoga, što leži izmedju motornih i senzibilnih živaca nije lje još nitko pronašao i ne može, jer to leži izvan domašaja našeg opažanja i spoznaje.[8]

---

[7] „Gerichtsaal" sv. 44. str. 154. i slj.

[8] Hoegel „Straffälligkeit und Strafzumessung" str. 13.

Digitized by Google

A lijepo veli glede toga Kuhlenbeck[9]: Jer ako je volja čovjeka to, što mora biti, poslednji elemenat bivstvovanja, tad je ona aksiom a ne naučna zasada, koju bi moći demonstrovati. Nu toliko možemo tvrditi, da pojmovi: svrha, dobro, zasluga i krivnja, dapače da čitavi svjet ne ima smisla ni uvaženja, da život ne ima vrijednosti, ako ne ima u njem osim uzročnog saveza vanjskog svjeta mjesta za slobodu, za samostalno stvaranje duha. Čovječja volja je, makar koliko bila uvjetovana, ipak suverena. Čovjek treba da je sam poslednji elemenat absolutne zaistnosti (Wirklichkeit), ako se hoće govoriti o vriednosti i nevriednosti, zasluzi i krivnji njegovih čina, dapače ako se hoće u obće govoriti o djelima.

Zgodno navodi Heineman:[10] ne ima indeterministe, koji bi zatajio bezuvjetno gospodstvo kauzalnog zakona u svjetu pojava, ni nikog, koji bi na psihičkom polju poricao djelujućim motivima svojstvo sileće nužde. Drugo je ali pitanje, da li u čovječjoj duši još i s onu stran motiva, koji izviru iz finije ili grublje osjetnosti (Sinnlichkeit), ne postoji područje, u kom je razum suveren i odkud on iz vlastite svevlasti upravlja voljom.

Dobro veli i Löffler,[11] koji je inače odlučan determinista i koji se nada, da će psihologiji napokon poći za rukom, da dokaže nedvojbeno neslobodu volje i kauzalno znamenovanje prilika volje: da se, dokle to ne usljedi nuždnom znanstvenom točnošću, ne da označiti nemogućim, da je nutarnje osjećanje slobode, koje mnogi tvrde da posjeduje, više nego li puka optička varka.

Ja idem dapače dalje i tvrdim, da bi i oni, koji niječu slobodu volje u čovjeku, — jer da se to protivi zakonu uzročnosti, koji da obćenito u svjetu vlada — radi toga, što oni nisu kadri, ni bili niti će biti, dokazati demonstrativno i nedvojbeno, da slobodne volje ne ima u ljudima, jer se to jedva dade stvarno i empirično dokazati, a jer je inače ta sloboda bila preduvjet i moralnom i pravnom redu u državi, morali dopustiti, da je ima u ljudima, makar samo u njihovom transcendentalnom biću. Tvrdi Lieppmann,[12] da se ne da sloboda volje podržati inače, nego samo metafizički.

Zgodno kaže glede toga Kuhlenbeck:[13] nama se je činila sloboda volje a priori kao postulat morala, jer se nama inače bez njezinog obstanka moralni pojmovi: odgovornost i kajanje, zasluga i krivica, moralno odobravanje i neodobravanje predstavljaju kao bezsmisleni. Slobodna, ali slučajna, slijepa odluka volje ne ima ćudoredne vrijednosti, ne može se dakle ubrojiti ni u zaslugu ni krivicu. (Nastavit će se.)

[9] „Der Schuldbegriff", str. 138.
[10] „Gerichtssaal" sv. 49. str. 244.
[11] „Die Schuldformen des Strafrechts", Leipzig 1895.
[12] „Zeitschrift f. d. g. Strafr." sv. 14. str. 455.
[13] l. c. str. 130.

Digitized by Google

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Može li se odlučna prisega navratiti stranci, koja je odsutna i kojoj se nezna za boravište? (§§. 255. i 269. gr. p. p.)

U parnici I. A. L. proti stečajnini Berte L. radi 2150 for. s. p. odbio je kr. sudbeni stol u P. osudom od 25. studenoga 1899. br. 4356. gr. tužitelja sa zahtjevom, da je tužena stečajnina dužna priznati tužiteljevu tražbinu od 2150 for. s. p. likvidnom i dopustiti, da se uvrsti u III. razred osobnih vjerovnika, dočim se parbeni troškovi prebijaju.

Povodom priziva tužitelja preinačio je kr. banski stol osudom od 11. listopada 1900. br. 25104 prvosudnu osudu i sudio po zahtjevu tužbe pod uvjetom, ako prezaduženica Berta L. ne položi odlučnu prisegu sadržaja: „Nije istina, da sam god. 1888. pod jesen, kad sam već dobila bila dozvolu za samostalno tjeranje trgovačkoga obrta, očitovala tužitelju, da ću utuženu tražbinu tužitelju izplatiti“.

Razlozi: Tužitelj je glede odlučne i po zastupniku stečajnine poređene okolnosti, da je Berta L. pod jesen god. 1888., kad je već dobila dozvolu, da samostalno tjera trgovački obrt, tužitelju izriekom obećala, da će mu utuženi dug izplatiti, prezaduženici Berti L. navratio odlučnu nečnu uzvrativu prisegu.

Po §. 262. gr. p. p. ima zastupnik stečajne mase, bude li kridataru navraćena odlučna prisega, čuvši vjerovnički odbor po glasu njegova zaključka, očitovati, da li se prisega prihvaća ili uzvraća. Na temelju zaključka vjerovničkoga odbora izjavio je zastupnik tužene stečajnine, da se prisega ne prihvaća, niti uzvraća. Za neprihvat te prisege navadja se, da je prezaduženica odsutna, dapače da je navodno i umrla u Zanzibaru u južnoj Africi, za koju potonju okolnost ali ne može se pružiti nikakav dokaz. Nu odsutnost delata ne može biti podobna, da pravni položaj protivnika promjeni i da ga liši jedinoga dokaznoga sredstva, koje još ima glede odlučnih okolnosti čina, pa u zakonu ne ima uporišta, da se u takovom slučaju kridataru nebi mogla dosuditi odlučna prisega.

Pošto tužitelj nije uspio inimi ponudjenimi dokazali, to preostaje još odlučna prisega navraćena prezaduženici, na koju se je imalo po ustanovah §§. 262. i 265. gr. p. p. suditi i od iste ovisnim učiniti izlazak parnice.

Valjalo je s toga uvaženjem priziva napadnutu osudu u glavnoj stvari preinačiti, dočim se prvosudna osuda glede pripadaka osniva na zakonu.

Kralj. stol sedmorice presudom od 17. siečnja 1901. br. 4890 ex 1900. obnašao je povodom previda zastupnika stečajnine Berte L. uz

Digitized by Google

preinaćenje napadnute osude kr. banskoga stola potvrditi osudu suda prve molbe.

Razlozi: Tužitelj I. A. L. žali se u prizivu, što prvomolbeni sud nije sudio na navraćenu prezaduženoj Berti L. glavnu prisegu o obećanju plateža utužene svote u smislu §. 265. g. p. p., jer da vjerovnički odbor nije prisegu ni prihvatio, ni uzvratio (§. 262. g. p. p.).

Na ustanove pozvanih paragrafa, kao i ostale, koje se tiču prisege, naročito §§. 255. i 269. gr. p. p. predpostavljaju, da je stranka, kojoj se navraća prisega, još u životu i da joj se zna za boravište, jer se inače ne može ni stranka, ni njezin zastupnik izjaviti o prisegi.

Pošto pak tužitelj ni u vrieme navraćene prisege godine 1894., ni kasnije nije naveo, da je Berta L. još živa i gdje se za sigurno nalazi, pa se s toga o navraćenoj prisegi nije mogla preslušati, to se na takovu prisegu nije ni suditi moglo.

Sa ovih i ostalih po sudu prve molbe navedenih razloga preinačuje se povodom previda tužene stečajnine Berte L. dotično zastupnika iste dra. L. V. napadnuta osuda kr. banskoga stola i uzpostavlja se osuda suda prve molbe. **H. G.**

I pojedini suvlastnik kuće, koji sa istom upravlja u ime ostalih suvlastnika, može i bez posebne punomoći valjano odpovjedati stan najmoprimcu.

(Rješitba kr. stola sedmorice od 8. veljače 1901. br. 365.)

Kr. kotarski sud u Gj. sudio je u parnici T. P. proti I. H. radi odpovjedi stana s. p. p., osudom od 29. listopada 1900. br. 7295.:

Odpovjed primljena 4. listopada 1900. br. 6554. ostaje u krieposti, te je T. P. dužna dne 1. studenoga 1900. izprazniti stan u kući u Gj., sastojeći od 1 dućana i nuzprostorija i predati ga I. H. na uporabu pod pretnjom ovrhe, te joj podjedno naknaditi i parbeni na 6 K 30 F obredjeni trošak u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe.

Razlozi: Tužiteljica ulaže proti odpovjedi de praes. 4. listopada 1900. br. 6564. gr. prigovore s razloga, jer da tuženica nije vlastna sama stan joj odkazati, pošto je ona, naime tuženica, samo suvlastnica kuće u Gj.

Čim tužiteljica priznaje okolnost, da je tuženica suvlastnica kuće u Gj., priznala joj je tim svako pravo razpolaganja sa istom kućom, a tim više, jer joj je uvjek i stanarinu plaćala. Pošto je prema tomu tuženica vlastna sa prostorijama iste kuće po svojoj volji razpolagati, valjalo je odpovjed u krieposti uzdržati, tim više, jer je učinjena u smislu §. 2. sl. c) zakona od 17. prosinca 1858.

Osuda na naknadu parbenog troška osniva se na §. 573. gr. p. p.

Usljed priziva i ništovne žalbe tužiteljice T. P. preinačio je kralj.

Digitized by Google

banski stol osudom od 23. studenoga 1900. br. 29.102. prvosudnu osudu te sudio:

Odpovjed primljena 4. listopada 1900. br. 6564. u pogledu stana u kući u Gj., sastojećeg se iz 1 dućana i nuzprostorija, stavlja se izvan krieposti, te je tužena dužna tužiteljici naknaditi u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe parbeni na 10 K 60 F i prizivni na 12 K 20 F obredjeni trošak.

Razlozi: Odpovjedateljica u svojoj odpovjednoj molbi nije se držala propisa §. 4. st. II. naredbe od 17. prosinca 1858. br. 230. z. v. l., što nije navela pravni razlog, s kojeg se čini odpovjed, pa se usljed toga ne može prosuditi, da li ona imade zakonitog razloga stan odpovjedati. Tužena osim toga nije samovlastnica u govoru stojeće kuće, u kojoj tužiteljica stan drži, te se nije izkazala, da je ona na odpovjed legitimirana.

S ovih razloga nije odpovjedna molba osnovana i opravdana, pa se je odpovjed morala izvan krieposti staviti.

Osuda glede parbenog i prizivnog troška osniva se na ustanovi §. 573. g. p. p.

Kr. stol sedmorice osudom od 8. veljače 1901. br. 365. zabacio je ništovnu žalbu tužene I. H., nu uvaženjem njezinoga previda preinačio osudu kr. banskoga stola te potvrdio onu prvoga suda sa sliedećih razlogà:

U postupku samomu nije učinjena nikakova ništetnost predvidjena u §-u 339. gr. p. p., valja zato žalbu ništovnu tužene I. T. H. zabaciti po po §-u 347. gr. p. p. Nasuprot valja povodom njezinog previda uz preinačenje osude kr. banskoga stola potvrditi onu suda prvoga, a to s razloga, što je tužiteljka u prigovorih svojih stavila jedini prigovor, da tužena odpovjedateljica nije vlastnica kuće, u kojoj tužiteljka drži odpovjedani stan i da tužiteljka od tužene nije isti stan u najam uzela, koji prigovor pak ovdje nije odlučan, pošto tužiteljka u protuodgovoru priznaje navod tužene, da tužena upravlja kućom, u kojoj tužiteljka drži odpovjedani joj stan i da joj je tužiteljka i najamninu plaćala, počem je po §-u 1009. o. g. z. i ovlaštena na odpovjed čim tužiteljka ne tvrdi, da je u tom pogledu tuženoj po suvlastnicih kuće ograničena punovlast, koja joj po zakonu kao upraviteljici kuće pripada.

Dodatak u dispozitivnom dielu ove vrhovne osude, da ima tužiteljka izprazniti i tuženoj predati odpovjedani joj stan drugoga dana iza dostavljene tužiteljki ove vrhovne osude temelji se na propisu §. 19. naredbe minist. nutar. odjela i pravosudja od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. vl. lista), pošto je medjutim već minuo rok, kojega je imala tužiteljka izprazniti odpovjedani joj stan.

Trošak previda ima tužena sama nositi, jer ima tužiteljka za sebe povoljnu drugomolbenu osudu. **V. Janda.**

Digitized by Google

Kao podloga za sklapanje i odobrenje nagode u urbarskoj parnici valja da služi procjena objekta segregacije. Prinos tumačenju §. 27. ces. patenta od 17. svibnja 1857.

(Rješitba kr. stola sedmorice od 22. ožujka 1901. br. 569.)

Riešavajuć izvješće od 5. veljače 1901. broj 91/urb., kojim kr. sudbeni stol u Z. podnosi spise u urbarskoj parnici državnoga dobra V., proti urbarskoj občini B., radi segregacije paše i šume: u kojoj je kr. sudbeni stol kao urbarski sud u Z. odlukom od 2. srpnja 1891. broj 444. potvrdio sudbenu nagodu, sklopljenu medju strankami 24. ožujka 1885. br. 444. tim, da će nakon pravomoćnosti ove odluke uslijediti dalnja rješitba.

Kr. stol sedmorice:

vidiv, da u segregacialnom postupku nije uzet obzir na propis §. 27. ces. patenta od 17. svibnja 1857. o procjeni objekta segregacije, ovdje dakle pašnjakâ i šumâ, koja ni nije provedena, pa tako nije predležala ni strankam valjana podloga, da sklope nagodu, niti sudu prve molbe, da nagodu potvrdi; vidiv, da je procjena segregacionalnih objekta sastavni dio postupka urbarskoga, te da propust iste tvori ništetnost; vidiv, da se u napadnutoj odluci izrično spominje, da će tek iza pravomoćnosti iste sliediti dalnja riešitba, a pravomoćnom može postati odluka tek nakon dostave na ruke urbarskih ovlaštenika, napadnuta je pak odluka glasom dostavnice uručena zemljištnoj zajednici tekar 20. kolovoza 1900., odkud sliedi, da su ništetni i svi oni čini, koji su provedeni bili prije pravomoćnosti nagodu odobravajuće odluke, napose ovršna predaja segregirane paše i šuma, obavljena na zapisnik od 10. kolovoza i sliedećih dana istoga mjeseca godine 1893. kao što i gruntovno razpisivanje istih;

obnašao je povodom utoka I. K., glavara zemljištne zajednice B., F. P., občinskog načelnika i I. V., občinskog bilježnika, punomoćnika urbarske občine B. popraćenoga dopisom kr. kotarske oblasti u C. od 2. rujna 1900. br. 8080., ukinuti po §-u 175. urbarskoga postupnika ne samo napadnutu prvosudnu odluku od 2. srpnja 1891. br. 444./urb. ex 1885., već takodjer sudbenu nagodu sklopljenu 24. ožujka 1885., te na temelju iste obavljenu ovršnu predaju segregirane paše i šuma glasom zapisnika od 10. i sliedecih dana mjeseca kolovoza 1893., broj 1039./urb., kojom se ovršna predaja odobrava, zatim prvosudnu odluku od 9. veljače 1894. broj 105./urb., kojom se odredjuje gruntovno provedenje i razpis, napokon pododluke gruntovnog ureda kr. sudbenog stola u O. od 24. listopada 1894. br. 719/z., i gruntovnog ureda kr. kotarskoga suda u N. od 6. studenoga 1894. br. 964./z., te odrediti uzpostavu prijašnjega gruntovnoga stanja.

Nalaže se s toga sudu I. molbe, da nastavi izvidjenja procienom objekta segregacijonalnih, pa da onda dalje po zakonu, napose po §-u 27. ces. patenta od 17. svibnja 1857., odnosno §§. 164.—167. urbarskog naputka od 28. prosinca 1857. postupa. **Dr. A. Goglia.**

Digitized by Google

B. Kazneno.

Odpor proti zakupniku občinske potrošarine izvršujućem svoj ured. ne tvori zločinstva jav. nasilja III. slučaja, jer se isti ne može smatrati urednikom u smislu §. 68. k. z.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 23. lipnja 1900. br. 2626.)

Kr. sudbeni stol u P. osudom od 15. veljače 1900. br. 7553. kz. proglasio je Mavru H. krivim zločinstva javnog nasilja III. slučaja označena u §. 81. k. z. na štetu zakupnika občinske potrošarine Janka J. i obć. stražara Štefa D.

Povodom žaobe ništovne obtuženika Mavra H. obnašao je kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni nakon obavljene javne razprave, žaobu ništovnu obtuženika Mavra H., u koliko se odnosi na odpor proti občinskom stražaru Štefi D. po §. 284. I. k. p. zabaciti, na uvažiti istu u koliko se odnosi na odpor proti zakupniku potrošarine občine P., Janku J. te prvosudnu osudu u tom napadnutom dielu kao i u točki kazne po §. 284. toč. 3. k. p. ukinuti i suditi: Mavro H. kriv je, što se je dne 17. kolovoza 1899. u svojem podrumu u P. zakupniku potrošarine občine P. Janku J. prigodom kad je potonji htjeo zaplieniti u podrumu pronadjenih 30 litara kriomčarenog spirita — zaprietio držeć u ruci kožnatu torbicu od revolvera, da će pucati na njega, ako se iz podruma ne odstrani, hoteći ga tim prisiliti, da odustane od zapliene, te mu time zadao temeljita straha tako, da je zakupnik propustio poslužiti se svojim pravom, a tim počinio zločinstvo javnog nasilja XII. slučaja označeno u §. 98. sl. b) k. z., toga radi odsudjuje se po stav. II. §. 82. k. z. obzirom na §. 34. k. z. uporabom §. 55. k. z. na težku tamnicu od 6 mjeseci pooštrenu svakih 14 dana jednim postom — dočim ostali dio prvosudne osude ostaje netaknutim.

Razlozi: Obtuženik pobija osudu u pogledu krivnje pozivom na točku 4. i 5. §. 277. k. p. žaleć se, što presudni sud nije uvažio obranu mu, da je samo postupao u izvršenju pravedne obrane, te ističe napose, da se je u tom pravcu imalo udovoljiti predlogu stavljenom na glavnoj razpravi, da se pozove svjedokinja Vilma L. u dokaz činjenice, da je Janko J. na njega zamahnuo štapom, a obtuženik da je pograbio za torbicu od revolvera u kojoj revolvera nije bilo, da J. prestraši.

Prema uspjehu dokaznog postupka provedenog na glavnoj razpravi napadnuti zaključak nije mogao štetonosno djelovati za obtuženika na riešitbu, ako se uvaži, da je obtuženik tečajem izvida naročito priznao, da nije dao zaplieniti špirit, ter da je uzeo torbicu od revolvera u ruku samo zato, da J. poplaši, poričuć, da se je zaprietio, da će ga ubiti. U koliko pako obtuženik pozivom na točku 5. §. 277. k. p. pobija krivnju, ukazuje se žaoba ništovna u pomanjkanju uvjeta tamo navedenih te obzirom na usta-

Digitized by Google

novu §. 249. k. p. neumjestnom, valjalo je stoga istu, u koliko je naperena proti izreci o krivnji u obće, kao i u onom dielu, kojim je obtuženik proglašen krivim zločinstva javnog nasilja III. slučaja, označena u §. 81. k. z. na štetu občinskog stražara Štefa D. po §. 284. stav. 1. k. p. zabaciti.

U dalnjem obrazloženju svoje žaobe ništovne tvrdi obtuženik Mavro H., pozivom na §. 277. t. 10. k. p., da je ništetna izreka suda podvrgav čin, radi kojega bijaše na štetu Janka J. obtužen, ustanovi §. 81. k. z., jer Janko J. kao zakupnik potrošarine, da ne spada medju osobe navedene u §. 68. k. z.

Žaoba ništovna osnovana je u tom pravcu.

Zakupnik potrošarine imade prema strankam prava izviruća iz zak. čl. I.: 1868., al se ne može smatrati rednikom u smislu §. 68. k. z., izrekom suda, koja ga takovim smatra, počinjena je s toga ništetnost po točki 10. §. 277. k. p.

Presudni ali sud temeljem kazivanja zaprisegnutih svjedoka Janka J. i Štefa D. smatra ustanovljenim, da se je obtuženi načinom opisanim u dispozitivnom dielu napadnute osude pogibeljno zaprietio zakupniku J. i stražaru D. u nakani, da se odstrane iz podruma, te da odustanu od zapliene i prenosa kriomčarenog spirita.

Djelo ovo u pogledu osobe Janka J. imade sva obilježja XII. slučaja javnog nasilja označenog u §. 98. b) k. z.

Valjalo je stoga obzirom na ustanovu §. 256. i 261. k. p. po §. 284. toč. 3. k. p. ukinuti u tom dielu napadnutu prvosudnu osudu te obtuženika proglasiti krivim toga zločina.

Obzirom na po prvom sudu jur iztaknute olahkotne okolnosti dosudjena je obtuženiku obzirom na §. 34. k. z. uz uporabu §. 55. k. z. kazan navedena u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude. —A—

Potvrdnica občinskog poglavarstva ima se smatrati naredbom ili odlukom oblasti u smislu §. 300. i 315. k. z.

Kr. sudbeni stol u P. sudio je osudom od 26. travnja 1900. broj 8096. kz.:

Katarina V., rodom iz K. I., a prebivalištem u P., 32 god. stara, rkt. udata, majka 1 djeteta, zakupnica, pismena sudbeno neporočna;

odriešuje se po §. 250. t. 3. k. p. od obtužbe radi prestupka §. 300. kz. i prekršaja §. 315. k. z. počinjena tim, da je dne 29. kolovoza 1899. na kupskom mostu kod P. poderala potvrdnicu občinskog poglavarstva u S. od 28. kolovoza 1899. br. 2642. providjenu pečatom istoga poglavarstva, kojom je posvjedočeno, da Ivan K. iz P. posjeduje u poreznoj občini B. livadu od 1 rali 1583□° i da mu usljed toga pripada bezplatan prolaz preko toga mosta i što je na to javno i pred više ljudih tu potvrdu razderanu bacila na zemlju, te gurnuv ju nogom rekla: „ja se s.... na to“ i tako ponizila odluku vlasti,

Digitized by Google

dočim se privatni učestnik I. K. sa svojim odštetnim zahtjevom od 8 kruna po §. 307. k. p. upućuje na put redovite gradjanske pravde.

Kr. stol sedmorice obnašao je rješitbom od 24. srpnja 1900. broj 2524. nakon saslušanja kr. državnog nadodvjetničtva pomenutu žaobu ništovnu kr. državnoga odvjetničtva po §. 282. IV. b) kaz. post. zabaciti iz sljedećih razloga:

Kr. državno odvjetničtvo napada osudu poradi razloga ništetnosti navedenih u točki 9. a) i 5. §. 277. k. p. tvrdeć u pogledu objektivnog učina, da je pogriešan nazor presudnog suda, da se potvrdnica poglavarstva upravne obćine S. od 28. kolovoza 1899. br. 2642. ne može smatrati naredbom ili odlukom oblasti navedenom u §. 300. i 315. k. z.

Žaoba ništovna u tom pravcu osnovana je. Potvrda priložena zapisničkoj prijavi dn. broj 1. izdana je Ivanu K. u svrhu bezplatnoga prolaza preko mosta u B. i to obzirom na okolnost, što molitelj glasom posjedovnoga lista br. 102. posjeduje u poreznoj obćini B. livadu od 1 rali 1583□°. Zakonski članak XVI. 1870. odredjuje u §. 26. da u prenešeni djelokrug obćine spada izvedenje poslova i odredaba zasjecajućih u javnu upravu, u koliko bude izvedenje to obćini zakonom ili kroz višu oblast dodieljeno; ovamo spada naročito pod b) navedeno sudjelovanje kod pobiranja izravnog poreza.

Zakonski članak XLIV.: 1883. o rukovanju javnih poreza odredjuje u §. 86., da su jurisdikcije i njihovi organi dužni sudjelovati kod pobiranja poreza i javnih dohodaka načinom u zakonu ustanovljenim.

Po maltarskom propisu od 10. veljače 1853. valja okolnost uvjetujuću oprost od maltarine zasvjedočiti poglavarstvenom potvrdnicom.

Prema navedenim ustanovam ima se gore pomenuta potvrda obćinskog poglavarstva u S. smatrati odlukom izrečenom u prenešenom djelokrugu o tom, da postoji glede Ivana K. uvjet, uz koji je po maltarskom propisu oprošten od plaćanja maltarine. S toga nije izpravan nazor izražen u razlozih napadnute osude, da rečena potvrdnica nije naredba u smislu §. 300. k. z. (Anordnung), koja je ovom ustanovom zaštićena.

Kr. državno odvjetničtvo napada nadalje osudu pozivom na točku 5. §. 277. k. p. u pogledu izreke o krivnji ističuć, da nijè osnovano uvjerenje suda crpljeno na temelju kazivanja svjedoka obrane, te pobija vjerodostojnost ovih svjedoka.

U tom pravcu odlučio je presudni sud temeljem §. 249. k. p. po slobodnom svom osvjedočenju; izreka suda nije manjkava po točki 5. §. 277. k. p.

U koliko dakle i dopustiti valja, da je osnovana žalba ništovna u gore navedenom pravcu, morala se je ipak zabaciti po §. 282. IV. b) k. p., jer ništovni razlog točke 5. §. 277. k. p. ne predleži.

Franjo pl. Dominić.

Digitized by Google

Iz upravne prakse.

Ako je malodobnik potajnom diobom prikraćen u svom dielu, ima toj diobi prigovoriti kad postane punoljetan, ako hoće da se potajna dioba izprari novom razdiobom u smislu §. 56. zak. o zadr.

U stvari provedbe potajne diobe zadruge M. iz M. izdala je kr. kotarska oblast u S. odlukom od 1. rujna 1895. br. 3789. strankama po faktičnom stanju posjeda u toj zadruzi sastavljeni diobni list, u kom su i nerazdieljene zadružne nekretnine podieljene medju diobnim strankama u smislu §. 57. zak. o zadr. Tu odluku s diobnim listom ukinuo je na utok J. M. i dr. županijski upravni odbor u Z. odlukom od 16. siečnja 1896. br. 2752. u. o. ex 1895., obustavivši podjedno dalnji diobni postupak u toj zadruzi na osnovu §. 35. cit. zak. s razloga, što u ovoj zadruzi nije nikada izvedena potajna dioba u smislu §. 56. toga zakona, dočim redovnoj diobi nema mjesta, jer nije svakoj diobnoj stranci osigurana §-om 35. pozv. zak. propisana najmanja izmjera.

Na utok Gj. M. preinačila je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, vrhovnim riešenjem od 24. srpnja 1900. br. 59417. ex 1898. pobijanu drugostepenu odluku, uzdržavši u krieposti prvostepenu odluku kr. kot. oblasti u S. od 1. rujna 1895. br. 3789. s diobnim listom, a to iz sliedećih razloga:

Čitavom je razpravom nedvojbeno dokazano, da je u zadruzi M. iz M. još godine 1872. bez dozvole i znanja oblasti samovlastno po strankama izvedena dioba i da su od onoga vremena zadrugari tom potajnom diobom pripale im dielove posjedovali mirno i nesmetano bez svakoga prigovora. Tu diobu valjalo je prema tomu u smislu §. 56. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama i §. 57. provedbene mu naredbe provesti po faktičnom stanju posjeda, dočim su se nerazdieljene još zadružne nekretnine imale razdieliti po smislu §. 57. toga zakona i §. 58. te naredbe, što je prvostepena naredba i učinila diobnim listom od 1. rujna 1895. br. 3789.

Činjenica, da je J. M. bio godine 1872. još maloljetan, irelevantna je u konkretnom slučaju, jer se on, postavši godine 1878. punodobnim, nije preko 15 godina iza prestanka svoje maloljetnosti na tu diobu žalio. Gluhoniemi pako P. M. bijaše u ono doba punoljetan, a gluhoniema A. M. postala je punodobnom nekoliko mjeseci iza diobe, pa tako ni te okolnosti nisu mogle biti zapriekom valjanoj potajnoj diobi, jer sama gluhoniemost u smislu §. 275. o. gr. z. još ne involvira djelatnu nesposobnost, dočim nije ničim dokazano, da su tom diobom prikraćeni tako, da bi ju valjalo izpraviti novom razdiobom u smislu §. 56. lit. b) cit. zadr. zak.

Činjenica pako, da nisu sve zadružne nekretnine konačno razdieljene, ne daje temelja, da se ne izvrši po oblasti dužnost, stavljena joj po §§. 56. i sljed. cit. zadr. zak. te §§. 57. i sljed. provedbene mu naredbe

Digitized by Google

t. j. da provede potajnu diobu po faktičnom posjedovnom stanju i da razdieli one čestice, koje se nalaze u suposjedu dionika, u koliko stranke za provedbe potajne diobe uztraže njihovu razdiobu. Prvostepena je oblast, uredujući povjerenstveno na licu mjesta dne 3. rujna 1894., razdielila i one čestice, koje faktično nisu bile još razdieljene, a na temelju vriednosti selišta, ustanovljene pravcem §. 7. zak. o zadr., §. 5. provedbene mu naredbe i ovdješnje naredbe od 28. ožujka 1890. br. 5567. pripala je I. dielu. P. M. i drug. ukupna vriednost od 1020 for. 50 nvč., dok je II. dielu, utjecatelju Gj. M. pripala vriednost od 910 for. 19 nč., prema čemu tegobe J. M. i dr. u utoku de pr. 13. listopada 1895. br. 5969. na upravni taj odbor ne zaslužuju obzira. Priobćio dr. **D. Tončić.**

Rješitbe kr. financijalnih sudova.

Kriomčarenje rakije ne kazni se radi prikraćene carine samo gubitkom urezene robe, već i globom radi prikrate poreza na žestu i nameta na porez žeste. — Prinos k tumačenju §§. 478., 524. i 525. tridesetničkog naputka od godine 1842. i §§. 1. i 2. z. čl. XVI.: 1899.

Kr. financ. sud I. molbe u Zagrebu izrekao je dne 21. listopada 1900. pod brojem 5451. u iztrazi, povedenoj i dovršenoj proti Ž. R. iz B. na temelju tužbe od 13. srpnja 1900. br. 35.664. sliedeću osudu:

I. Ž. R. kriv je dohodarstvenoga prekršaja počinjena tim, što je 5. lipnja 1900. kod sela zatečen sa tri bačve iz Srbije kriomčarene rakije vlastitim konjem i kolima.

II. S toga se odsudjuje na temelju §. 478., 524. i 525. tridesetničkog naputka na gubitak zaplienjene rakije sa tri bačve u težini 129 klgr. sa 23·5 hl. % alkohola dotično vriednosti iste, kao i na gubitak vozila: jednih kola i konja i kabanice dotično vriednosti istih po tuženiku sa 31 krune uplaćene.

Nasuprot odriešuje se tuženi tužbe, da je gornjim kriomčarenjem počinio prekršaj prikrate poreza na žestu i nameta na porez od žeste po §. 2. zak. čl. XVI.: 1899.

Proti ovoj osudi može se kod ovoga kr. financ. suda I. molbe uložiti priziv u roku od 15 dana, računajuć od dana dostave ove osude.

Dosudjena gore navedena globa i dohodarstvena pristojba imade se pod prietnjom ovrhe u roku od 30 dana iza pravomoćnosti ove osude kod kr. carinskoga ureda u Z. uplatiti.

Razlozi: Po glasu tužbe od 13. srpnja 1900. broj 35.664. obustavljen je tuženi, što je 5. lipnja 1900. kod sela B. zatečen sa tri bačve iz Srbije kriomčarene rakije vlastitim konjem i kolima.

Tuženi priznaje čin, pak je valjalo po zakonu osudu izreći u pogledu gubitka kriomčarene rakije i vriednosti sredstava dovoza, dočim je nasuprot

*

Digitized by Google

tuženi odriešen glede prekršaja prikrate poreza i nameta na porez od žeste, jer do mogućnosti te prijave tuženi ni doći mogao nije, pošto je u samom kriomčarenju zatečen i obustavljen, uslied česa ne ima objektivnog učina navedenih dohodarstvenih narušaja (§. 104. zak. čl. XXIV.: 1888.).

Proti ovoj osudi izvelo je kr. financijalno ravnateljstvo u V. sliedeći priziv:

Ž. R. prekriomčario je iz Srbije 23.^{5} hl. % alkohola ili sp. 129. klgr. rakije.

Učinio je dakle carinski prekršaj kažnjiv po §. 524. i 525. trid. naputka od god. 1842. gubitkom robe, prevoznih sredstava u korist visokog erara, no on je učinio i prekršaj §. 2. zak. čl. XVI.: 1899., jer je osim carine prikratio i porez na žestu i namet na porez od žeste koji se osim carine imade po §. 1. zak. čl. XVI.: 1899. platiti od uvezene robe prigodom onom, kad se uplaćuje carina.

Za prikraćenu carinu imade se uporaviti kazna gubitka robe i to je slavna prvomolbena osuda učinila. Ali i za prikraćeni porez i namet na porez od žeste imade se počinitelj kazniti. A tu kaznu normira §. 2. zak. čl. XVI.: 1899. koji veli: „Kadgod tko bude radi kriomčarstva osudjen, imade se osim zapliene kontrabanda u korist erara osuditi još i na četverostruki do osmerostruki platež nameta na porez od žeste i poreza od žeste".

Osuda ga od ove kazne dispenzira veleći: Glede prekršaja prikrate poreza i nameta na porez od žeste valjalo ga je odriešiti, jer do mogućnosti te prijave ni doći mogao nije, pošto je u samom kriomčarenju zatečen i obustavljen. Do koje prijave? Badava se pitamo, čitajući osudu.

Ta upravo, jer kod carinare nije uvoz žeste prijavio i carinu, porez i namet na porez od žeste uplatio, obustavljen je, jer je upravo tim počinio kriomčarstvo. To je jedina prijava, propust koje sačinjava kriomčarstvo, prikratu poreza i nameta na porez od žeste.

Tu prijavu nije učinio, i to je objektivni učin prekršaja §. 2. zak. čl. XVI.: 1899.

Kako prvomolbeni sud svoju osudu obrazlaže, činilo bi se, da su financ. organi obustaviv stranku zapriečili ju, da izvoz propisno prijavi kod carinare. Nu pošto su stranku organi financijalne straže u tuzemstvu, dakle iza uvoza obustavili, već je on tu prijavu propustio učiniti, t. j. hotice propustio priliku, da prigodom uvoza robu ocarini i oporezuje.

Nisu njega financijalni organi zapriečili, da tu prijavu učini, već njegova volja iduća za tim, da prikrati erar.

Stoga se prvomolbena osuda sama sa svojim razlozima pobija, pa se uz privoj svih spisa moli kr. viši sud, da blagoizvoli, potvrdiv u nenapadnutom dielu prvomolbenu osudu, obtuženoga i radi prekršaja §. 2. zak. čl. XVI.: 1899. prema zahtjevu tužbe osuditi.

Digitized by Google

Kr. viši financijalni sud u Zagrebu izrekao je dne 31. prosinca 1900. pod brojem 249. osudu:

Kr. viši financijalni sud u Zagrebu, povodom priziva, koji je kr. financijalno ravnateljstvo u V. pravodobno uložilo proti osudi toga kr. financ. suda od 21. listopada 1900. broj 5451., kojom je Ž. R. iz B. kao krivac dohodarstvenoga prekršaja, počinjena time, što je 5. lipnja 1900. kod sela B. zatečen sa tri bačve iz Srbije kriomčarene rakije, osudjen na temelju §. 478., 524. i 525. tridesetničkoga naputka na gubitak zatečenih stvari, a nasuprot odriešen od tužbe radi prekršaja prikrate poreza na žestu i nameta na porez, — obnašao je prvomolbenu osudu iz privitih pod /. razloga u napadnutom dielu, kojim je obtuženik od obtužbe radi prekršaja prikrate poreza na žestu i nameta na porez riešen, — preinačiti, te suditi, da je obtuženi Ž. R. kriv prekršaja u §. 2. zak. čl. XVI.: 1899. označenog, a počinjenog time, što je propustio od gore navedene rakije uplatiti carinu, prikratio takodjer erar za porez od žeste, pa se s toga po spomenutoj zak. ustanovi osudjuje na globu od 193 kr. 60 fil., koja se u slučaju neutjerivosti pretvara u kazan zatvora od 20 dana, zatim da plati prikraćeni porez i namet na porez od žeste u iznosu od 28 kr. 20 fil. sve u roku od 15 dana.

Razlozi: Obtuženi je u grieh mu upisani prekršaj počinjen time, što je 5. lipnja 1900. tri bačve rakije iz Srbije prekriomčario, priznao, pa pošto prema ustanovi §. 2. zak. čl. XVI.: 1899. ne ima dvojbe, da se u takvom slučaju ima ujedno i radi prikraćenog poreza i nameta na porez od žeste na globu i na platež prikraćenog poreza osuditi, morala se je prvomolbena osuda u napadnutom dielu preinačiti, te radi toga prekršaja obtuženi osuditi, kako je to navedeno u samoj osudi". —a—

SVAŠTICE.

Dvie osnove zakona.

Ove će dvie veoma važne i zanimive osnove zakona, što ih našim čitaocem priobćujemo, kako doznajemo, vis. kr. zem. vlada, odjel za pravosudje, podastrieti hrvatskom saboru na ustavno pretresivanje već u prvom idućem saborskom zasjedanju.

I.

Osnova zakona o prinudnom uzgoju nedoraslih.

§. Na prinudni uzgoj mogu se predati nedorasli, koji nijesu još navršili četrnaestu godinu života, ako nemaju nikakva kućevnoga uzgoja ili je ovaj bez uspjeha i ako na njihovo popravljanje ne može utjecati ni

Digitized by Google

škola ni crkva, te ako su uza to: a) počinili djelo, koje je, kad se uzme objektivno, kažnjivo po kaznenomu zakonu, ili b) ako su skloni na bezposličenje, na skitanje i prosjačenje, te se prema cielom življenju njihovu mora razložito držati, da su zapušteni ili da će biti zapušteni. — Ne mogu se priniiti na prinudni uzgoj nedorasli, koji pate ma od kakve trajne težke bolesti.

§. 2. Prinudni uzgoj vrši se pod vrhovnim nadzorom javnih vlasti ili u podesnim porodicama, ili u privatnim za tu cielj udešenim zavodima, ili u zemaljskim popravljaonicama.

§. 3. Kod nedoraslih, koji bi se zbog počinjena zločinstva imali po kaznenom zakonu kazniti samo prekršaja radi (§. 2. sl. d, §. 237., 269. sl. a i 270. k. z.), može nadležni kazneni sud nakon uglavljenja učina i krivice na predlog državnoga odvjetničtva ili po zvaničnoj dužnosti u osudi odrediti, da se smjeste u popravljaonicu, ako su se stekli uslovi §. 1. ovoga zakona. U takovu slučaju ne će kazneni sud u osudi izricati kazan, što ju naredjuje kazneni zakonik (§. 270. k. z.). I protiv takove osude dopušteni su pravni liekovi prema propisima zakona o kaznenom postupku.

§. 4. U svim drugim slučajevima, što ih obuhvata §. 1. ovoga zakona, odlučuje o smještanju nedoraslih u popravljaonicu tutorstveni sud na priedlog roditelja, tutora, državnog odvjetničtva, redarstvene vlasti ili mjestnog poglavarstva. No tutorstveni sud može u tu cielj i po zvaničnoj dužnosti zametnuti postupak.

§. 5. Tutorstveni će sud ili na predlog, što mu ga preda koji od ovlaštenika (§. 4.), ili po zvaničnoj dužnosti svojoj zametnuti potrebne izvidjaje o tome, da li su se kod kojeg nedoraslog stekli uslovi pomenuti u §. 1. ovog zakona, pa će, čuvši glas roditelja, tutora, njegova učitelja i sveštenika kao i nadležnog mjestnog poglavarstva izreći obrazloženu odluku, koju će dostaviti roditeljima, tutorima i državnom odvjetničtvu.

§. 6. Kad je s odlaganjem skopčana opasnost, može tutorstveni sud odrediti, da se nedorasli i prije pravne snage odluke, izrečene u smislu §. 5. ovoga zakona, odmah privremeno smjesti u koju podesnu porodicu ili u koji podesni privatni ili zemaljski zavod. Trošak ovog privremenog smještenja preduima se iz zemaljskih sredstava.

§. 7. Smještanje nedoraslih na prinudni uzgoj u koju podesnu porodicu ili u koji podesni privatni zavod može tutorstveni sud odrediti samo onda, kad oni sâmi, ili ona lica, koja su ih dužna izdržavati (§. 141. i 143. o. g. z.) imaju sredstava, kojima se može izdržavanje namiriti (§. 332. kp.).

§. 8. Protiv odluke tutorstvenog suda dopušten je pravni liek pritužbe na kr. banski stol s odložnom snagom, izuzevši slučaj §. 6. ovoga zakona, u roku od osam dana nakon uručenja odluke. Tu pritužbu mogu uložiti roditelji i tutori, ako je tutorstveni sud izrekao, da se nedorasli

Digitized by Google

ima smjestiti u popravljaonicu, u koji drugi zavod ili u koju porodicu. U protivnom slučaju pripada to pravo pritužbe samo državnomu odvjetničtvu. — Banski stol odlučuje konačno, koliko potvrdjuje prvostepenu odluku. Stvori li on zaključak, kojim preinačuje prvostepenu odluku, tada pripada pravo roditeljima i tutorima, odnosno kr. državnom odvjetničtvu, u roku od osam dana pritužiti se protiv toga zaključka kr. stolu sedmorice.

§. 9. Nije li bilo moguće čuti roditelje ili tutore prije stvaranja odluke (§. 5.), mogu oni predložiti nadležnomu tutorstvenomu sudu, da se postupak obnovi. O tome priedlogu odlučuju iste vlasti kao i u glavnome postupku (§. 8.).

§. 10. U ostalom ravna se postupak po načelima izvanparničnoga postupka.

§. 11. Pravnosnažne rješitbe, izrečene u smislu §. 3. i sl. ovoga zakona, izvršuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za pravosudje.

§. 12. Troškove oko predaje nedoraslih u popravljaonicu podmiruju obćine, u kojima im je zavičaj.

§. 13. Nedorasli ostaju kao pitomci zemaljske popravljaonice sve dotle, dok se podpuno ne poprave, ali najdulje do navršene osamnaeste godine njihova života.

§. 14. O odpuštanju pitomca iz zemaljske popravljaonice odlučuje konačno kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za pravosudje, na priedlog uprave zavoda. O odpuštanju iz koje porodice ili iz kog privatnog zavoda odlučuje nadležni tutorstveni sud na zahtjev roditelja ili tutora ili po zvaničnoj dužnosti (§. 8.).

§. 15. Sa smještenjem nedorasloga u zemaljsku popravljaonicu prestaje za trajanja njegova prinudnoga uzgoja otčinska ili tutorska vlast, koliko se tiče uzgoja, i prelazi na upravitelja zavoda.

Kod smještanja nedorasloga u koju porodicu ili u koji privatni zavod, odlučit će tutorstveni sud, kad stvara odluku u glavnoj stvari, tko će za trajanja prinudnoga uzgoja vršiti otčinsku ili tutorsku vlast, koliko se tiče uzgoja.

§. 16. Uprava zemaljske popravljaonice (§. 13.) postarat će se, da pitomci budu smješteni ili u kakovu službu, ili kao šegrti ili kao pomoćnici, čim se to ukaže podesnim; no pitomci, koji su osobito vrstni, moći će se dalje obrazovati i u kojem zemaljskom zavodu, kao u obrtnoj ili u gospodarskoj ili u ratarskoj ili u vinogradarskoj i voćarskoj školi.

§. 17. O predaji svakog pojedinog nedoraslog u zemaljsku popravljaonicu, o slučajevima smrti i biega, o odpuštanju i o namještanju njegovu valja obaviestiti nadležno mu obćinsko poglavarstvo i kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vladu, odio za pravosudje.

§. 18. Za sada se osniva kr. zemaljska popravljaonica u Glini. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za pravosudje, odredit

Digitized by Google

će naredbom uredjenje toga zavoda, kućevni red, uputu o službi namještenika, broj i beriva činovnika, nadziratelja i poslužitelja.

§. 19. Nastava pitomaca ravna se po naukovnoj osnovi za pučke škole i opetovnice. Nadgledanje škole vrši kr. hr.-slav.-dalm. zem. vlada, odio za bogoštovje i nastavu.

§. 20. Izvan nastavnog vremena valja pitomce obrazovati za rukotvorce, te ih što više zabavljati voćarstvom, vrtlarstvom, pčelarstvom i stočarstvom.

§. 21. Oko pokrića troškova kr. zemaljske popravljaonice starat će se kr. hr.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za pravosudje, koja će toga radi svake godine podnositi saboru kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije zajedno sa zemaljskim proračunom odjelit proračun.

§. 22. Ti se troškovi podmiruju: a) godišnjim prinosima zaklade Marije-Terezijanske, koji su već toj cielji namienjeni previšnjim riešenjem: b) prihodom od privatnih zaklada, koje su za tu cielj osnovane i koje prelaze sada pod upravu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje: c) čistim prihodom od državnih dobrotvornih lutrija, koji se na tu cielj predaje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za pravosudje; d) globama, što su po zakonu namienjene tomu zavodu: e) prinosima, što ih za obskrbu daju i što su ih dužni dati pojedini pitomci od svog imetka ili njihovi roditelji i tutori (§. 141., 143., 216. i 219. o. g. z.): f) darovima, što ih zavodu namjenjuju privatna lica, obćine i korporacije; g) prihodom od zavodskog gospodarstva: h) privredom pitomaca.

§. 23. Ako bi prihod, razvrstan u §. 22., nadmašivao razhod, tad će se višak uglavničiti i koristonosno ulagati za iste cielji bilo to sad proširenje pomenute kr. zemaljske popravljaonice ili osnivanje novih takovih popravljaonica. Ako li prihod nebi dotjecao za pokriće razhoda, pokrit će se ono, što ne dostaje, iz zemaljskog proračuna.

§. 24. Naknada troškova obskrbe pitomaca za vrieme prinudnog uzgoja u kr. zemaljskoj popravljaonici može se tražiti od njega samoga ili od onih lica, koja su ga dužna izdržavati (§. 141., 143. o. g. z.), samo pod uvjetima §. 332. k. p. O zahtjevu te naknade odlučuje tutorstveni sud, koji ujedno prosudjuje i o tome, da li su ti troškovi iztjerivi ili nisu (§. 8.). Iztjerivanje tih troškova, kad se na poziv ne podmire dobrovoljno, izvršuje se upravnim putem, koliko se tiče pokretnina. No kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada, odio za pravosudje, vlastna je obvezana lica oprostiti nametnute im dužnosti, da troškove podmire.

§. 25. Izvršenje ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Digitized by Google

II.

Osnova zakona o globama, što ih izriču kr. hrv.-slav. sudovi.

§. 1. Zatvor drugoga stepena (§. 245. k. z.) može se pretvoriti u globu primjerenu imutku onoga, koji se ima kazniti, ako se uz prilike, koje su vriedne osobita uvaženja, steku još i pretežne olakšice. Za svaki dan strogoga zatvora nametnut će se globa najmanje od petnaest kruna. Prvostepeni kazneni sud moći će ovu globu obaliti izpod najmanje zakonske mjere samo onda, kad se steku i uslovi §. 266. k. z., ali ne izpod iznosa od pet kruna za jedan dan strogoga zatvora.

§. 2. Presudni kazneni sud može s obzirom na imovinske prilike osudjenikove dopustiti, da se nametnuta globa namiri u obrocima, koji se imaju tačno odrediti, ali koji svi skupa uzeti ne smiju nadmašiti godinu dana. Uplatu nametnute globe u razdobju, koje nadmašuje godinu dana, može dopustiti samo kr. zemaljska vlada, odio za pravosudje.

§. 3. Ako se globa, što je nametnu kazneni sudovi umjesto kazni zatvora prvoga ili drugoga stepena, ne uzmože iztjerati ni izvršnim putem, izvršit će se prvobitno nametnuta kazan prvoga ili drugoga stepena, koja je bila pretvorena u globu. Ako nametnuta globa bude samo djelomično ubrana a djelomično neiztjeriva, izvršit će se kazan zatvora prvoga odnosno drugoga stepena s razmjerno neiztjeranom globom. U prvomu i u drugomu smjeru izdaje odredbe prvostepeni kazneni sud.

§. 4. Globe, što ih nametnu po postojećim zakonima i naredbama kr. sudovi kao gradjanski, kazneni i karnostni sudovi ili kao nadzorne vlasti, upotrebit će se na podizanje i uzdržavanje popravljaonica, kaznionica i sudskih zatvora.

Na iste će se cielji upotrebiti i roba, prodajne stvari, sprave, predmeti i jamčevine, što ih kr. sudovi proglase propalima na osnovu postojećih zakona (§. 241. k. z., 349., 89., 320. i 184. k. p. i §. 31. z. o. p. t.) te darovi, koji su ponudjeni ili predani kao mito u smislu §§. 104. i 105. k. z. odnosno vriednost ovih.

Ubrane globe, jamčevine i kupovinu ubranu za pomenute predmete, valja odpremiti izravno kr. zemaljskoj blagajni na razpolaganje i rukovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje.

§. 5. Globe, što ih nametnu gradjanski sudovi, iztjerivat će se i u buduće prema postojećim propisima.

§. 6. Ukidaju se svi propisi, koji i koliko stoje u opreci s naredjenjima ovoga zakona, a naročito propisi §. 94. zakona od 3. listopada 1876. o postupku u pravnim poslovima manje vriednosti, §. 79. zakona od 8. svibnja 1890. o postupku u slučajevima smetana posjeda, §§. 241., 104. posljednja stavka k. z., §. 31. al. 1. z. o. p. t., §§. 5., 184. i 320. k. p., §. 44. i 46. al. 2. car. pat. od 24. listopada 1852. br. 223. d. z. l., te

Digitized by Google

čl. 24. al. III. st. 2. karnostnoga zakona od 10. prosinca 1890., u koliko namjenjuju globe jamčevine i propale predmete drugim cieljima, no što ih namjenjuje ovaj zakon, napokon §. 522. k z., koliko namjenjuje dvie trećine globe ubožkoj zakladi, a jednu trećinu prijavioeu.

§. 7. Izvršenje ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, koji će provedbenom naredbom ujedno odrediti i dan, kad će ovaj zakon stati na snagu.

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Zakoni i naredbe tičući se šumske uprave i šumskoga gospodarenja. Uredili, vrhovnimi rješidbami i vlastitim tumačenjem popratili Andrija Borošić, kr. žup. šumarski nadzornik I. razreda i dr. Antun Goglia, perovodja kr. zem. vlade. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch). Zagreb. 423 strane.

U prošlom desetgodištu izdano je i zakona i naredaba, kojimi se bitno zadire u šumsku upravu i šumsko gospodarenje. Bila je stoga prieka potreba, da se dotični propisi skupe u jednu sbirku, što podpuniju i što svrsishodniju. Toj potrebi udovoljiše u velikoj mjeri gore navedeni pisci s iztaknutim izdanjem.

Ovo je prvi put — što mi znamo — u hrvatskoj pravnoj literaturi, što se susrećemo s djelom, koje nam pruža ne samo ustanove šumskoga zakona i provedbene naredbe, već koje nam daje i obširniji tumač temeljem znanstvenim.

Djelo sadržaje:

Predgovor i uvod, zatim: I. Obći šumski zakon sa odnosnimi naredbami. II. Organizacija šumarsko-tehničke službe kod političke uprave u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. III. Stručna uprava i šumsko gospodarenje. IV. Propisi o upravi šuma krajiških imovnih občina.

Nije samo historičke vriednosti, već je i vrlo instruktivan uvod „O postanku obćega šumskog zakona od 3. prosinca 1852.“.

Tu nam se medju inim zanimivim načinom predočuju i razlažu tri glavna pitanja:

1. Kako se ima u obće sa šumama postupati?

2. Koje bi se šumsko-redarstvene mjere poprimiti imale u pogledu čuvanja šuma, posrednog unapredjenja i promicanja šumskog gospodarenja kao shodnog uživanja šuma?

3. Kako da se zakonom uredi šumsko-kazneni postupak i odšteta, koja se ima dati šumovlastniku za učinjenu mu štetu?

Koli često u upravnom djelovanju nastaje potreba, da se točno razlikuje pojam zaštitne šume (Schutzwald) od pojma zabrane, naime šumu staviti pod zabranu (njemački „in Bann legen“).

Digitized by Google

„ U nauci šumarske znanosti tumače se ti pojmovi potanko Medjutim je od velike koristi, ako o tom barem u stanovitim pitanjima bude upućen ne samo stručnjak, već i upravni činovnik: jer konačno imade potonji da prosudi, da li se na stanoviti strukovni nalaz vještaka imade primieniti ova ili ona ustanova zakona.

Stoga je vrlo shodno, što nam knjiga u tom pravcu daje jezgrovit i pregledan tumač, koji odaje u piscu vrstna stručnjaka.

Upute, koje tu nailazimo glede sastava gospodarstvenih osnova i programa, jamačno će doprinjeti k dobrom, a što je radi olakoćenja revizije takodjer važno, jednoličnom uredovanju.

Liepo je obradjena partija o šumskih prekršajih i upravno-kaznenom postupku u šumskim prekršajima.

Često je vrlo nejasna granica, gdje počima šumski kvar a gdje kradja. gdje dakle počima nadležnost upravnih, a gdje sudbenih oblasti.

U nas je do nedavna uredovanje u šumskih stvarih dosta zanemarivano bilo. Prečesto je stranom radi slabog razumievanja, stranom radi obterećenosti, presudjivanje šumsko-redarstvenih pitanja prepuštano šumskom tehničkom osoblju, a što je još gore i manipulacionom, dakle niti strukovno niti pravnički naobraženom osoblju. (Svršit će se.)

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 4. svibnja o. g. svoju redovitu sjednicu. U toj su sjednici primljeni ovi novi članovi počam od 1. siečnja 1901.: Dr. Eugen pl. Zsitvay, kr. javni bilježnik u Mitrovici, dr. Nikola pl. Fugger, gradski viećnik u Zemunu, Ivan Čupar, kr. kotarski pristav u Brodu, Pavao Juzbašić. kr. kotarski pristav u Vinkovcih, Mijo Premilić, gradski pristav u Zagrebu, dr. Zdravko Kovačević, kr. prislušnik u Zagrebu i Zvonimir Vinković, kr. kotarski pristav u Novojgradiški.

Nakon toga priobćuje blagajnik, da je umro revni družtveni član, uvaženi suradnik „Mjesečnika“ i revizor družtvenih računa počam od g. 1882. pa neprekidno do svoje smrti, Ivan pl. Kugler, pravni nadsavjetnik i ravnatelj kr. erarskih pravnih posala u Zagrebu, te predlaže, da se žalosti odborovoj nad gubitkom neprežaljenog pokojnika dade izraza u zapisniku, na što uprav. odbor pristane sa: Slava mu! Na predlog urednika „Mjesečnikova“ bude podieljena dozvola, da mogu na svoj trošak štampati posebne otiske: Dru. Dragutinu Čupoviću za razpravu „Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika“, Živojinu Periću za razpravu „Nekoliko misli o promeni narodnosti u slučaju aneksije“ i Milanu Rojcu za predavanje „Nešto o dvim institucijama modernih kaznenih zakona (uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika) — ter predlog kako bi se kod nas uvele“.

Pošto je predavanje g. Milana Rojca štampano u „Mjesečniku“, bude u izvedenju skupštinskoga zaključka od 29. veljače o. g. zaključeno, da se

Digitized by Google

sazove družtvena skupština na dan 25. svibnja o. g. u 5 sati poslie podne, u kojoj će se razpraviti predavačev predlog i stvoriti o njem meritoran zaključak.

Konačno bude primljeno izvješće blagajnikovo o stanju blagajne.

(Skupština pravničkoga družtva.) Dne 25. svibnja o. g. obdržavana je u 5 sati poslie podne u ispitnoj dvorani pravo- i državoslovnoga fakulteta hrvatskoga sveučilišta pod predsjedanjem družtvenoga predsjednika presvj. gosp. dra. Franje pl. Burgstallera-Remetskog skupština, u kojoj se je razpravljalo o predlogu družtvenoga člana g. Milana Rojca, štampanom u broju 5. „Mjesečnika", na str. 299. i slj. Nakon vrlo živahne razprave, zaključeno je umoliti predstavkom vis. kr. zem. vladu, da bi vis. saboru predložila na ustavno pretresivanje osnovu novele k našem kaznenom zakonu, kojom se uvadja uvjetna obustava ovršenja kazne slobode ne dulje od 6 mjeseci i progon samo na zahtjev povredjenika radi zločina otmice, označenoga u §§. 96. i 97. zadnja stavka, prekršaja §§. 335., 411., 468. i 506. k. z., kojom se ukida §. 155. sl. a) k. z. i kojom se nadopunjuju ustanove §§. 491. i 496. k. z. Time bi se najbolje steklo dragocieno izkustvo za provedbu ovih modernih instituta u budućem novom kaznenom zakonu.

Razprava je stenografirana, te će biti priobćena u „Mjesečniku".

(† Ivan pl. Kugler.) Dne 30. travnja t. g. umro je u Zagrebu, nakon duge i težke bolesti Ivan pl. Kugler, kr. pravni nadsavjetnik i predstojnik kr. ravnateljstva erar. prav. posala u Zagrebu.

Rodio se je 4. veljače 1845. u Osieku od otca Stjepana pl. Kuglera, odvjetnika a kasnije prisjednika županijskog sudb. stola u Osieku te zastupnika narodnjeg u svim saborima počam od god. 1861.—1872.

Gimnazialne nauke svršio je u rodnom si gradu Osieku a pravne u Beču, te je zatim bio njeko vrieme informatorom grofova Gustava i Adolfa Normana. Godine 1868. položio je sudački ispit u Budimpešti, a političko-administrativni god. 1869. i odvjetnički god. 1870. u Zagrebu.

18. prosinca 1868. imenovan bi začastnim bilježnikom županije Virovitičke a god. 1870. podieljeno bi mu pravo odvjetovanja sa sjedištem u Osieku, ali se tim pravom nije poslužio jer je 4. travnja 1870. imenovan bio drugim podbilježnikom županije Virovitičke, a u lipnju iste godine kotar. pristavom u Dolnjem Miholjcu. Od ovuda bi premješten 10. ožujka 1872. u Voćin i ujedno imenovan velikim sudcem istoimenoga kotara. U tom svojstvu stekao si je neprocienivih zasluga svojom energijom oko dotamanjenja hajdučtva, koje je u onom kotaru bilo maha preotelo.

Kadno se je ustrajalo za onda još hrvatsko domobranstvo bude i pokojnik uvršten u isto kao častnik te je polučio tiekom vremena čin satnika u pričuvi.

Godine 1873. bude imenovan kr. erar. odvjetnikom u Osieku, a god. 1874. premješten je u istom svojstvu kr. ravnateljstvu erar. prav. posala u Zagrebu. God. 1891. imenovan bi kr. pravnim savjetnikom i predstojnikom kr. ravnateljstva erar. prav. posala u Zagrebu, a god. 1894. kr. pravnim nadsavjetnikom.

Nadaren osobito pronicavim duhom, osobitom stručnom spremom i gotovo kreat pravnog znanja bio je pokojnik svagdje na svom mjestu: čelik značaj, u službi strog ali pravedan i prema svakomu ljubezan i susretljiv, a izvan službe u svim, osobito u pravničkim krugovima visoko cienjena i rado vidjena ličnost.

Digitized by Google

Bogato pravničko znanje i iskustvo njegovo odavalo se je u svim granama pravne konsulencije i raznim parnicama, koje je pokojnik vodio u zastupanju državnoga erara. Od potonjih osobitog je spomena vriedna parnica sa občinom slob. i kr. glav. grada Zagreba glede pitanja: da li glede ostavštine bezoporučno preminulih praelata imade u nas vriediti konkordat ili pako Kollonicheva konvencija od god. 1702., pošto je ta parnica izazvala riešenje našeg vrhovnog sudišta u prilog Kollonicheve konvencije.

Shrvan već teškom bolesti radio je upravo neumorno na velikoj parnici kr. šum. erara proti trg. tvrdci Sorger et Comp. preko skoro 1,000.000 for. Htio je da ju sam kraju privede, ali ga bolest prisili, da ide tražiti oporavka na divnim žalovima hrv. primorja, gdje si je u Novom dao sagraditi tusculum — ali se unj uselio nije — pretekla ga u tom hladna smrt. Nije mu više bilo dano, da se nagleda divnog onog hrvatskog mora, kojemu se je toliko priljubio i koje još jednom pred smrt vidjeti mu bijaše najvrućija želja!

Osim toga pisao je pokojnik razne strukovne članke u „Mjesečniku" pravničkog družtva, kojemu je sve do svoje smrti počam od god. 1876. bio požrtvovan član.

U slobodnim časovima najradije se je bavio historijom, a specialno hrvatskom u koliko se tiče našega državopravnog odnošaja prema kraljevini Ugarskoj, te je nastojeći proučiti i magjarska djela o tom predmetu, neznajući magjarskog jezika, čitajući pomoću rječnika i slovnice pomenuta djela, taj jezik perfektno naučio — čemu je najbolji dokaz okolnost, da je god. 1882. bio imenovan članom povjerenstva za reviziju hrvatskog prevoda zbirke zakona i propisa o biljegovini i pravnoj pristojbi.

Plod toga studija bili su razni članci, koje je svoje doba objelodanjivao u „Narodnim Novinama". Po njegovom vlastitom priznanju mora se još dosta toga nalaziti, što je neobjelodanjeno — u rukopisu — pak bi za cielo bila vječna šteta, da to propane.

Pokojnik bio je i član ispitnog povjerenstva za IV. državni ispit gromade državo-znanstvene poglavito kao ispitivač iz financialne znanosti i političke ekonomije, u koje se je discipline kao rietko tko razumio.

U njem gubi pravna znanost odličnog prestavnika, sve grane državne uprave umnog svjetovača i savjestnog zastupnika, a ured, kojemu je predstojao, vrstna i dobra chefa.

Koliki je ugled pokojnik uživao, najbolje se je pokazalo kod njegovog sprovoda dne 2. svibnja t. g., gdje su mu prestavnici svih oblastih izkazali posliednju počast u tolikom broju, kakova se već dugo ne sjećamo u sličnim zgodama. Nad otvorenom rakom oprostio se je sa pokojnikom u ime činovničtva kr. ravnateljstva erar. prav. posala u Zagrebu kr. pravni perovodja g. Stjepan Ugarković krasnom i toplom besjedom ističući mu vrline kao pravnika, chefa i čovjeka, a kad je završio, zamnie grobljem iskreno: Slava Ivanu pl. Kugleru! Vječna mu spomen i slava med nama. **Dr. Javand.**

(Previšnje odlikovanje.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 21. travnja 1901. viečniku stola sedmorice Davidu Milankoviću, povodom na vlastitu molbu posliediloga umirovljenja njegova, u priznanje mnogogodišnjeg službovanja njegova premilostivo podieliti viteški krst reda Leopoldova uz oprost pristojba.

Imenovanja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 25. travnja o. g. Hinka Gregor-

Digitized by Google

čića, kr. banskom stolu u svojstvu pomoćnog izvjestitelja dodieljenoga sudbenog viećnika I. razreda, premilostivo imenovati viećnikom kr. banskog stola sa sustavnimi berivi, te odobriti, da se Franjo Ivanuš, sudbeni viećnik I. razreda kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, dodieli kao pomoćni izvjestitelj kr. banskomu stolu, a previšnjim riešenjem od 24. travnja 1901. premilostivo imenovati sa sustavnimi berivi, i to sudbenim viećnicima II. razreda sudbene pristave I. razreda: Ivana Kotovića, Miju Begovića, i Mirka Lebanovića na njihovih dosadašnjih službenih mjestih; kotarskim sudcima sudbene pristave I. razreda: Imbru pl. Domina, Adama Balenovića, Franjo Aumanna, Franju Rossia, Blaža Kladarića, Dobrovoja Kušića, Nikolu Horvata, Dragutina Cepulića, dra. Teodora Čupovića, Ljubomira Kapetanovića, Stjepana Miloševića, Jovana Jovanovića i Milivoja pl. Somogyia na njihovih dosadašnjih službenih mjestih; kotarskim sudcima extra statum: sudbene pristave I. razreda: Eugena Matića, za kotarski sud u Brodu, Josipa Pobora pako na njegovom sadašnjem službenom mjestu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je temeljem §. 3. naredbe kr. hr.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjelâ za unutarnje poslove i za pravosudje od 19. rujna 1897. broj 54.510, imenovati posebnimi urednici za uredjenje zemljištnih zajednica: mjestnih občina Novi i Stari Slankamen, Krčedin i Beška, kotara staro-pazovačkoga, Marka Barića, kr. kotarskog predstojnika u službovanju kod kr županijske oblasti u Vukovaru, a za uredjenje zemljištnih zajednica kotara samoborskoga, Božidara Budačića, perovodju kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, kotarskimi pristavi II. razreda sa sustavnim berivima perovodne vježbenike: dra. Aladara Bazijanca kod kotarske oblasti u Korenici, Milana Hrena kod kotarske oblasti u Zlataru, Slavka Meršića kod kotarske oblasti u Delnicah, Dušana Nikolajevića kod kotarske oblasti u Vukovaru, dra. Ladislava Agnezija uz istodobno premještenje od kotarske oblasti u Cirkvenici k onoj u Ogulinu, Nikolu Bogdanovića kod kotarske oblasti na Udbini i dra. Theophila Križana kod kotarske oblasti u Varaždinu, Ladislava pl. Janeso-a, prisložnika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, sudbenim pristavom II. razreda extra statum kod kr. kotarskog suda u Jaski, Hinka Vukovića, pravnog vježbenika kod kr. kotarskog suda u Varaždinu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, svršenog pravnika Franju pl. Domazetovića perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, a Zvonimira Maravića, prislušnika kod kr. kotarskog suda I. u Zagrebu, sudbenim pristavom II. razreda extra statum kod kr. kotarskog suda u Zemunu.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je sa naslovom i značajem providjenog pravnog savjetnika kralj. erar. odvjetnika Nikolu Babića kr. pravnim savjetnikom kod kr. ravnateljstva erar. pravnih posala.

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zemaljske vlade naimenovao je privremenog šerijatskog sudiju Ali Riza ef. Prohića definitivnim činovnikom bos.-herc. zemaljske uprave, svršenoga pravnika Gjuru Šajatovića privremenim auskultantom u okružnom sudu u Travniku, političkog pristava II. razreda Josipa Nikodemowicza, upravitelja ispostave u Doboju, političkim pristavom I. razreda i privr. perovodne vježbenike Jovana Stonawskog u kotarskom uredu u Brčkom, Rudolfa Komadinu u kotarskom uredu u Bijeljini i Abduselam beg Hrasnicu u kotarskom uredu u Ljubuškom privr. političkim pristavima II. razr., auskultante Josipa Rauhofera u okružnom

Digitized by Google

sudu u Bišću i dra. Milivoja Simića u onom u Banjaluci vladinim perovodjama, ostavivši ih u sadašnjem mjestu službovanja, svršenoga pravnika Jovana Steinmetza, svršenoga pravnika dra. Ivana Pilara privremenim auskultantima u okružnom sudu u Šarajevu, šerijatskog sudiju Ragib ef. Kosovića definitivnim činovnikom bos.-herc. zemaljske uprave i svršenoga pravnika Stanka Struppi-a privr. perovodnim vježbenikom u seoskom kotarskom uredu u Banjaluci.

Premještenja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo je previšnjim riešenjem od 21. travnja 1901. premilostivo odobriti, da se viećnik stola sedmorice David Milanković na vlastitu molbu postavi u trajno stanje mira, te dozvoliti, da se predsjednik zagrebačkog sudbenog stola dr. Aleksander pl. Rakodczay na vlastitu molbu povrati kao viećnik u gremij stola sedmorice, a viećniku banskog stola Antunu Rotteru, da se povjeri uprava sudbenog stola u Zagrebu, previšnjim riešenjem od 24. travnja 1901. da se kotarski sudci Sava Adamović i Gjuro Petrović iz službenih obzira dodiele k sudbenom stolu u Osieku, Antun Batušić i Vilim Pavlić konačno iz službenih obzira premjeste ka kotarskom sudu u Novskoj, dotično k onom u Zlataru, a previšnjim riešenjem od 17. svibnja 1901. premilostivo dozvoliti, da se sudbeni viećnik I. razreda dr. Ignjat Klemenčić na vlastitu molbu premjesti od sudbenog stola u Mitrovici k onom u Zagrebu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira kotarske pristave II. razreda: Stjepana Tomaševića od kotarske oblasti u Brodu k onoj u Perušiću, Šandora Jemrića od kotarske oblasti u Delnicah k onoj u Koprivnici, Velimira Lišćića od kotarske oblasti u Novojgradiški k onoj u Iloku, Miju Delaka od županijske oblasti u Gospiću kotarskoj oblasti u Sisku, Vasu Pavlicu od kotarske oblasti u Sisku k onoj u Novojgradiški, Martina Puškaša od kotarske oblasti u Iloku k onoj u Petrinji, Antuna Valjatu od kotarske oblasti u Ogulinu k onoj u Cirkvenici i Aurela Vukovarca od kotarske oblasti u Varaždinu kotarskoj oblasti u Delnicah, uslied vlastite molbe Franju Pokaza, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Šidu k sudbenomu stolu u Varaždinu, na vlastitu molbu kotarskog pristava II. razreda Jaroslava pl. Špun-Štrižića od kotarske oblasti u Koprivnici u Zagreb, te ga pridieliti na službovanje kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, uslied vlastite molbe kotarske sudce: Ivana Jovanovića, kod kr. kotarskog suda u Mitrovici, k onomu u Kostajnici, i Milivoja pl. Somogjia, kod kr. kot. suda u Kostajnici, k onomu u Mitrovici; — nadalje iz službenih obzira sudbene pristave: Vojtjeha Štajdohara, kod kr. kot. suda u Jaski, k onomu u Krapini, Dušana pl. Barca, kod kot. suda u Stubici, k onomu u Klanjcu, povjeriv podjedno rečenoj dvojici upravu spomenutih kotarskih sudova; dra. Petra Bralića, kod kr. kotarskog suda u Velikoj Gorici, ka kr. sudbenomu stolu u Belovaru, te Vladislava Kolića, kod kr. sudbenoga stola u Belovaru, uslied vlastite molbe ka kr. kotarskom sudu u Velikoj Gorici, a dodieliti uslied vlastite molbe Savu Adamovića, kotarskoga sudca u službovanju kod kr. sudbenoga stola u Osieku, k onomu u Mitrovici, konačno premjestiti iz službenih obzira Ivana Jankovića, sudbenoga pristava kod kr. kotarskoga suda u Novoj Gradiški, k onomu u Čazmi.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je kotarske predstojnike II. razreda Petra Todorovića iz Vlasenice k ze-

Digitized by Google

maljskoj vladi u Sarajevu i Avrama grofa Vaya u Luškodu i Vayi iz Srebrenice u Fojnicu.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je političke pristave I. razreda Aćima B. Zimonića od kotarskog ureda u Tešnju u Vlasenicu i Vladimira Trešćeca od kotarskog ureda u Sarajevu u Srebrenicu, povjerivši obojici ovdje upravu kotarskog ureda; dalje je iz Doboja k seoskom kotarskom uredu u Banjaluci premještenog političkog pristava I. razr. Martina Gjurgjevića na njegovu molbu dodijelio kotarskom uredu u Derventi, a premjestio je političkog pristava I. razr. Eduarda Graffa iz Fojnice k okružnoj oblasti u Travniku, vladinog perovogju Andriju Jasicu od kotarskog ureda u Srebrenici k seoskom kotarskom uredu u Banjaluci, političkog pristava I. razr. Josipa pl. Mihanovića od zemaljske vlade ka kotarskom uredu u Sarajevu, vladinog perovogju dra. Sigmunda Bergera od kotarskog ureda u Prijedoru k onom u Zenici, političkog pristava II. razr. Sokrata Petrovića od kotarskog ureda u Zenici k zemaljskoj vladi i Artura barona Benka od Boinika od kotarskog ureda u Derventi k onom u Prijedoru; najzad privr. perovodne vježbenike dra. Belu pl. Móri-Königa od okružne oblasti u Travniku ka kotarskom uredu ondje, Nachuma Fasta od ovog kotarskog ureda k onom u Tešnju, Henrika viteza Volkmanna od Volkmara od zemaljske vlade ka kotarskom uredu u Srebrenici i Alfreda pl. Makanca od kotarskog ureda u Sarajevu k zemaljskoj vladi, onda ove šerijatske sudije, i to: Husein Saib ef. Simitčića iz Kladnja u Županjac, Mehmed ef. Omerhodžića iz Prnjavora u Prijedor, Abdulah ef. Hafizovića iz Konjice u Višegrad, Ibrahim ef. Šehića iz Županjca u Kladanj, Muhamed ef. Krehića iz Prijedora u Konjicu i Ibrahim ef. Lemeša iz Višegrada u Prnjavor.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
S. Fürst prot. tvrdka u Sisku	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Nikola Vragović kr. kotarski sudac u Sisku	9. svibnja 1901 br. 15 3 gr.	Oktavijan Klemenčić odvjetnik u Sisku	Franjo Mesler odvjetnik u Sisku	18. lipnja 1901	1. srpnja 1901
M. Skandalski prot. trgovac u Glini	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Dr. Dragan Filipović kr. sudbeni pristav u Glini	18. svibnja 1901 br. 1657 gr.	Dr. Stjepan Spanić odvjetnik u Glini	Gjuro Ličić u Glini	30. lipnja 1901	15. srpnja 1901
Miroslav Winkler u Zagrebu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Jovan Veličković, viećnički tajnik kr. banskog stola	9. svibnja 1901 br. 6545 gr.	Dr. Dragutin Operman odvjetnik u Zagrebu	Mato Koporčić odvjetnik u Zagrebu	8. srpnja 1901	8. kolovoza 1901

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

2. Tri su glavna razloga, radi kojih se želi javnost u civilnom procesu: da se državljanima učini mogućom kontrola gradjansko-parbenoga sudovanja, da steku povjerenja u pravdu i da se pravno razumievanje razprostre u što šire slojeve pučanstva.[77] Nijedan od tih razloga ne stoji u uzročnom savezu sa svrhama civilnoga procesa; gradjansko-parbeno sudovanje može biti s njima isto tako dobro ili zlo, kao i bez njih. Toga radi se je nastojao pronaći i taki argumenat, koji potiče izravno iz civilnoga procesa, a sastojao bi se u tom, da javnost doprinaša pronalazku materijalne istine. Ali svi ti razlozi — izvanprocesualni i procesualni — kao i sva očekivanja pristaša javnosti trpe na zajedničkom nedostatku, da se naime parbeno postupanje neda učiniti javnim. Izkustvo pokazuje, da občinstvo ne ide na parbene razprave, što je i shvatljivo, budući se za tudje privatno-pravne stvari ne zanimaju širi krugovi.[78] Samo iznimice ožive galerije, kada se pretresa kaka cause célèbre,[79] nu abstrahirav od okol-

[77] Cf. Feuerbach, I. sv., str. 86.—95. passim. Bayer, str. 44. Renaud, str. 210. Leonhardt, Civilprozessverfahren, str. 38.—44. Bluntschli, Allg. Staatsr., II. sv., str. 212.—214. Engelmann, I. sv., str. 213. sqq. Canstein, Ration. Grundlagen, str. 100.—105. passim. Arnold, str. 67. sqq. Materialien zu den neuen österr. Civilprozessgesetzen, I. sv., str. 187.—196. („Erläuternde Vorbemerkungen") passim, str. 739.—742. („Bericht des Permanenzausschusses") passim, str. 257, 258. Osim toga svi francezki pisci, alegirani u predidućoj primj. 73.

[78] Cf. Engelmann, I. sv., str. 213. Bayer, str. 44. „. . . . weil gewöhnliche Privatrechtsstreitigkeiten ausser den Betheiligten in der Regel Niemanden interessiren und daher der Erfahrung zufolge bei civilgerichtlichen Verhandlungen auch bei geöffneten Thüren die Gerichtssäle doch leer stehen". Canstein, Ration. Grundlagen, str. 102. takodjer priznaje, da se občinstva nalazi „spärlich" u sudnici. Kako se u našoj domovini shvaća javnost parbene razprave, pokazuje bagatelno i mjestnosudno postupanje, pri kom se doduše nadje slušateljstva, nu samo po zimi, kada je u sudnici toplo . . .

[79] Osobito se bračne parnice favoriziraju, inače u obće parbene stvari iz chronique scandaleuse, kako se o tom može svako osvjedočiti, koji je u državama, gdje javnost vlada parbenim sudovanjem, češće zalazio na gale-

Digitized by Google

nosti, da baš u takim slučajevima običavaju civilni procesi izključivati ili oteštavati javnost,[79a] občinstvo, koje se tada nadje na okupu, sigurno nije došlo, da kontroluje sudca, da uči pravo. da doprinaša materijalnoj istini itd., već da „uživa".[80] Odredbom civilno-procesualnih normativa, da vrata sudnice budu otvorena „svakom odraslom čovjeku", u ogromnom broju slučajeva ne uzrokuje se ništa dalje, van da ne budu zatvorena. Stoga javnost „otvorenih vrata" nije nikaka javnost, te kada bi samo do nje stalo, teklo bi parbeno sudovanje bez ikake kontrole, u gradjanstvu nebi uživalo nikakoga povjerenja, nebi služilo poukom iz „občinstva" nikome niti bi se iz sredine ovoga šta doprinašalo materijalnoj istini.

3. Predpostavi li se ipak, da občinstvo pohadja parbene razprave, to pukim dolazkom još nije zasvjedočilo pozvanosti na kontrolu, pošto ova osim točne uvidjavnosti u predmet i razvoj parbe zahtieva ipak veliko strukovno razumievanje te ne mali stupanj obće naobrazbe; pojam kontrole uvjetuje, da se kontrolor barem toliko razumije u posao, koliko i kontrolirani...[81] Da li je domaće naše občinstvo spremno za kontrolu parbenoga sudovanja? Osim sudaca i članova državnoga odvjetničtva, javnih bilježnika i odvjetnika te njihovih izkusnijih perovodja, sukromnih pravnih konzulenata, profesora prava na sveučilištu i tamo amo po raznim zvanjima raštrkanih nešto strukovnjaka, koji svi skupa jedva broje 1000 duša, može se kazati, da za kontrolu sposobnoga ljudstva nemamo, dočim spomenuta hiljada ljudi, koji znadu, što je parbeno sudjenje, jesu svojim pozivom tako zaokupljeni, da ga niti smiju a valjda niti žele zanemariti za ljubav kontrole.

4. Što se tiče nadalje povjerenja u parbeno sudovanje, koje bi — navodno — bilo takodjer jedan od plodova javnosti, nije težko razabrati sofizmata, kojim se dolazi do takoga zaključka. Občinstvo sa galerija može da posmatra samo one izvanjske simptome, u kojima se tamo amo očituje

rije. U ostalom i novinarski izvještaji iz sudnice („posredna javnost") dokazuju, za što se publika zanima: doista ne za odnošaje, koji sačinjavaju jezgru privatno-pravnoga života, van samo za „specijalitete". Pri tom dakako izumam strukovno-pravno novinarstvo. Istina je medjutim, da se pri razpravama o smetanom posjedu po koji put nadje občinstva, kada se preduzimlju na licu mjesta, ali predmet toga procesa sadrži u sebi publicističkih, reć bi i dramatičkih elemenata, koji kao takovi pobudjuju obćenitije zanimanje.

[79a] Cf. n. pr. §. 87. hanoveranskoga gppa., §§. 171.—173., §. 174. al. 2. njemačkoga Gerichtsverfassungsgesetz, §. 173. sqq. austr. gpp., §§. 213., 214., 217. ugarskoga átdolgozott tervezet, čl. 87. francuskoga gppa. i drugi.

[80] Občinstvo takih razprava sastoji se većim dielom iz bezposlenoga ženskoga svieta i mladjih ljudi, kojih ne tare skrb za „kruh naš svagdanji". Oni su došli u sudnicu, jer u to vrieme nisu otvorena kazališta ili jer nema zgode za drugu kaku distrakciju.

[81] Cf. Engelmann, I. sv. ibid.

Digitized by Google

parbena razprava, dakle otvaranje razprave, podieljivanje i oduzimanje rieči, disciplíniranje, zaglavljivanje te iznovično otvaranje razprave, odgadjanje, savjetovanje o osudi,[82] proglas osude, prijave pravnih liekova itd. Uvaži li se sada, da svi ti tehničko-procesualni akti dolaze kako u valjanom tako i nevaljanom razpravljanju, to je očito, da se povjerenje, ako ga bude — quod est demonstrandum —, može odnositi lih na procesualnu tehniku bez obzira na sadržinu t. j. bez obzira na ono, što upravo i tvori intelektualno-etički elemenat parbenoga uredovanja. Povjerenje u ovo potonje stiče se u istinu pod sasvim različnim predpostavama, naročito pak u predpostavi, da sudovi trajno i neprekidno riešavaju pravedno a rješitbe njihove da se jednakim načinom ovršuju prema postulatu efektivnosti. Povjerenje se u parbeno sudovanje — drugim riečima — stiče, ako judikatura i ovršba konkretni privatno-pravni poredak drže u skladu sa objektivnim privatno-pravnim poredkom a taj se sklad ne pokazuje u sudnici, već napolju u privatno-pravnom životu. U ostalom kada bi se i smjela zamieniti tehnika postupka sa posliedcima istoga, to se ipak ne smije previditi, da ni posmatranje t e h n i k e ne mora buditi izključivo povjerenja. Predstavimo li si naime, da sudac ravna razpravom neizpravno — a to je počesto slučaj, kao što pokazuju rješitbe viših sudova o ukidanju nižesudnoga postupka —, to prisutno občinstvo mora da izgubi i ono povjerenje, što ga je do tada možda imalo. Najposlie valja uvažiti, da sticanje povjerenja (ili nepovjerenja — sa dozvolom!) predpostavlja u o b ć i n s t v a neko shvaćanje za potrebitosti izpravnoga (ili neizpravnoga) sudovanja, ali da te predpostave nema. . .[83]

5. Da li pohadjanje parbenih razprava doprinaša pravnoj sviesti pučanstva, da li širi njegovo pravno razumievanje? — Moguće, predpostaviv dakako, da se občinstvo zanima za ono, što bi imalo naučiti, te da ima dovoljne učevne volje. Zanimanja bi već bilo — pri causes célèbres i u u obće pri razpravama, kod kojih se javnost izključuje, nu o ljubavi za nauku smjelo bi se s osnovom posumnjati. Učenje je neugodna radnja, koje se nerado laćaju i oni, koji su na nju upućeni, a kamo li tek „občinstvo“, biće neopredieljeno, na kome nema ništa stalnoga, osim naziva te koje neće da bude poučavano od nikoga, već nasuprot svoja vlastita

[82] Moderna reforma pripušta javnost za razpravu a ponajviše i za proglas osude, dočim za savjetovanje i glasovanje redovito vriedi tajnost. Javnost i u potonjim slučajevima zagovara F e u e r b a c h, I. sv., str. 119. sqq. C a n s t e i n, Razion. Grundl., str. 102. Contra: B l u n t s c h l i, Allg. Staatsr., II. sv., str. 215. H a i m e r l, u svom „Magazin etc.“, I. sv., str. 22. sqq. Cf. i n j e m a č k i Gerichtsverfassungsgesetz, §. 174. A u s t r i j s k i gpp., §. 213. U g a r s k i átdolgozott tervezet, §. 213. F r a n c e z k i zakon od 20. travnja, čl. 7. (vidi prediduću primj. 73.) itd.

[83] Vidi tekst iza prediduće primj. 81.

*

Digitized by Google

nazrievanja hoće da nametne svakome. Ali i bez obzira na to ipak se od prigodnih posjeta sudnice ne može računati na prodiranje pravne sviesti u narod; tome bi se hotjele sasvim druge izvanjske i subjektivne prilike.

6. Vrlo je slabašan napokon argumenat za javnost, kada se prikazuje kao sredstvo za utvrdjivanje materijalne istine. Stvar se predstavlja tako, da bi se na galerijama možebiti našlo ljudi, koji imaju znanja o relevantnim parbeno-historijskim činjenicama pak bi se mogli s mjesta prijaviti, saslušati i tako poslužiti temeljitosti kognicije. Abstrahirav sada, da će se tako izčekivanje izpuniti samo slučajno i tim redje, što doticaju sa sudom po mogućnosti svako nastoji izbjeći, previdjaju gorljivi pristaše javnosti, da objekt parbenoga postupka nekako nije prema tome, da baš svako zabada u parnicu, ko se na galeriji nadje. Privatno-pravna narav uparničenoga interesa dosta tiesno poteže krug parbenih učestnika te izključuje sudjelovanje nepozvanih, dočim s druge strane utvrdjivanje materijalne istine čini u velikoj mjeri ovisnim od stranačke razpoložbe. Ova daje parbeniku absolutnu[84] vlast priznanja i time potraživanje materijalne istine potiskuje natrag, u red drugotnih postulata. Uslied toga je i inkvizitorna vlast sudačka, bez koje se ipak neda zamisliti pronalazak podpune istine, ograničena autonomijom parbenika kao privatno-pravnoga subjekta t. j. civilni se proces u toliko mora zadovoljiti i sa formalnom istinom.[85]

7. Neda se predpostaviti, da se sva ta razmišljanja nebi nametala i pristašama javnosti. Nisu oni tako naivni, da bi vjerovali, e će ljudi sada nä o klin objesiti svoj posao te oduševljeno pohrliti u sudnicu, da uče pravdu, kontroluju sudca itd. Njima se radi, što nebi bilo težko dokazati,[86] o sasvim drugom nečemu, o daleko izmahujućim obće-političkim idealima, koji na svome mjestu nisu za prezreti, ali unutar civilnoga procesa ne vode dobru. Istina doduše, i civilni je proces politička tvorba, ali ne obća, van specijalna i to pravosudno-politička tvorba. Osim toga — zagovornici javnosti tu odlučnu okolnost opet previdjaju ili namjerice ignoriraju — ako i u koliko jest politička tvorba, nije politička **uredba** t. j. djelatnosti civilnoga procesa nemaju da obistinjuju **neposredno** svrha političkih, van su bivstveno u službi prava i pravosudja. Po gotovu nije civilni proces

[84] Nije uvjetovana niti razboritim uvjerenjem sudačkim niti objektivnim skladom priznane činjenice sa njezinim izvanjskim korelatom.

[85] O znamenovanju materijalne, odnosno formalne istine za civilni proces te u obće o zanimivoj kontroverzi, koja se nadovezuje na ta pitanja, vidi „drugi dio".

[86] Pošto javnost nije niti civilno-procesualni elemenat niti je radi svoje neprovedivosti (vidi niže tekst izpred primj. 87.) od ovećega značenja za parbeno sudovanje, to ne može biti predmetom podrobnijega iztraživanja niti studij njezinih pokretala. Medjutim su gornje upute u tekstu dostatne, da se razabere, odakle potiče javnost i kamo smiera.

Digitized by Google

pokušalište, u kom bi si velike interesne skupine državnoga ili u obće socijalnoga bita odgajale vjernike. Javnost je, kada se skine s nje plašt idealizma, pod kojim se mudro uvlači i u same dvorane pravde, posve nešto drugo, nego se hoće da prikaže te bi prema svojoj istinskoj naravi morala rastrojiti svaku uredbu, koja u prvom redu jest i biti mora pravna uredba. Ali na sreću ne može ona radi apatije obćinstva da se obistini pa s toga nije opasna, kako bi znala biti pod inakim okolnostima. Ne može se dakle ništa imati protiv tome, da se razprava u načelu ne učini javnom, ako baš pučanstvo tako želi; sudovanju ne će to škoditi, a zakonodavac je ipak udovoljio možebitnim željama.[87] Da ipak ni u toj predpostavi **javnost ne tvori pravca reforme,** razumije se samo sobom, kao god što ne postaje reformatornim principom[88] ni za to, ako se uzmora u stanovitoj mjeri pripustiti kao posliedica[89] ustmenosti, neposrednosti ili inoga koga postulata.

IV.

A) Mjerodavnost pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće kao reformatornoga pravca ne postaje dvojbenom, što reformatori, koji su samo procesualiste, pretežnim načinom naglasuju potrebo ću ustmenoga, neposrednoga te prema načelu slobode sudačkoga uvjerenja zasnovanoga parbenoga postupnika. Oni to čine redovito iz razloga, što su samo procesualiste a predmet njihova proučavanja izključivo civilni proces; što —

[87] Dakako, da se javnost ne može ozbiljno uzeti pod takim okolnostima te da naliči igrački, kojom se zabavljaju velika djeca, ali u civilnom procesu, hoće li se princip njegov očuvati, neda se ona ni zamisliti ozbiljno. Cf. Martin, str. VIII. (Vorrede zur fünften Auflage): „. . . . einige, meist Zeitungsschreiber oder Rabulisten etwa abgerechnet, welche uns aus eigenem Interesse . . . überreden möchten, dass die Komödie der öffentlichen Verhandlung jeder Privatstreitigkeit eine gründlichere und sicherere Rechtspflege gewähre etc.“ Gustav Geib, Die Reform des deutschen Rechtslebens, str. 67. izvadja, kako „princip“ javnosti „mit dem eigentlichen Wesen des prozessualischen Verfahrens selbst in einem so losen Zusammenhange steht, das Oeffnen oder Schliessen der Gerichtsthüren, die Anwesenheit oder Abwesenheit des unbetheiligten Publikums ist für den sonstigen Gang desselben so fast ohne irgend einen Einfluss, dass die Aufstellung dieses Prinzips sich sehr füglich beinahe mit jedem Verfahren verträgt“.

[88] Cf. Haimerl, Kurze Bemerkungen über den obersten Grundsatz und die daraus fliessenden Haupterfordernisse der bürgerlichen Prozessordnung, u Archiv für civil. Praxis, 18. sv. (g. 1835.), str. 65. „Jedes *Mittel*, das dem Berechtigten gegen den Verletzer zu seinem Rechte verhelfen soll, sei darauf beschränkt, dass es sich als nothwendig und schicklich darstelle. Um diesem Erfordernisse zu entsprechen, wird eine weise Gesetzgebung nicht erlauben, die rechtsuchenden Parteien mit dem eben so unschicklichen als unnöthigen Zwange zu quälen, ihre Privatverhältnisse einer absoluten *Oeffentlichkeit* Preis zu geben“.

[89] Vidi „drugi dio“.

Digitized by Google

po njihovom tiesnom shvaćanju — ovome prudi i škodi, izpituju oni pa prema tome udešavaju i svoje reformatorne osnove. Da se tim načinom civilni proces ne može naskroz razpoznati, da će se njegov odnošaj naprama ostalim državnim uredbama i državi u obće nedovoljno a sociologija njegova nikako shvatiti pa dosliedno i nazrievanja o reformi biti kriva i jednostrana, nebi se dalo poreći nakon prediućih razlaganja. Teoretički reformatori, ne videći osim civilnoga procesa ništa te previdjajući dapače i toli čvrstu vezu svoga predmeta sa gradjanskim pravom, ne mogu dakle imati ni smisla za velika reformatorna principija, koja obuhvaćaju postupnik i odnošaje njegove pa se s toga i njihove osnove stežu na čisto tehničku stranu postupanja. Oni s mjesta idu na sredstva reforme. kao što su eventualno n. pr. ustmenost, sloboda sudačkoga uvjerenja, dočim se samo toliko brinu za svrhu, kojoj bi sredstva imala služiti, u koliko je to nuždno. da baš imaju „za svaki slučaj" neko ravnalo. Ta svrha zamišljena je ipak sa svoje strane kao izključivo civilno-procesualna te se oslanja o ine državne i socijalne svrhe u toliko, u koliko su se ove potonje dale utvrditi sa tiesnoga vidika gradjansko-parbenoga postupnika. Odatle dolazi, da teoretički reformatori nastoje pojedina svoja načela provesti i pojedinim postulatima udovoljiti svom bezobzirnom tvrdokornošću, koja je toli karakteristična za doktrinare svake vrsti; ako su se n. pr. jednoč odlučili za ustmenost, onda će ju dosliedno provesti, pa ma time potresli i najbitnije predpostave gradjansko-parbenoga postupanja i prekinuli njihovu prirodnu vezu sa državnim i socijalnim bitom.[1] Sasvim drugačije oni reformatori, koji ne previdjaju tih veza i shvaćaju njihovo značenje. Oni razumiju i luče, što je u reformi princip, a što sredstvo. Oni ne gube s oka vodeće ideje nikome sredstvu za volju, pa ma kako se ono zavedljivim prikazivalo u svojoj logičkoj izgradnji. Oni znadu iz naravi gradjanskoga prava, iz opredieljenja države i svrhe socijalnoga bita, da je civilni proces samo onda savršen, ako je postupak prema potrebama vremena pospiešan, jednostavan i jeftin.

[1] Kao zastrašujući primjer doktrinarizma u zakonodavstvu može služiti „osnova gradjansko-parbenoga postupnika za prusku državu" (Entwurf einer Prozessordnung in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten für den Preussischen Staat nebst Motiven) od godine 1864., koja doduše uvidja — str. 67. — da „Gerichtsakten (pod ovima misli samo stranačke predloge, zapisnike sjedničke, pismena dokazala, dokazno razpravljanje i presude) eine ebenso sichere Uebersicht über den Verlauf eines Rechtsstreits gewähren wie die Akten im schriftlichen Verfahren", te dozvoljuju, da u samoj stvari nebi bilo prigovora proti tome, pa onda nastavlja: „ . . . der Entwurf geht aber davon aus, dass solche Akten nicht angelegt werden dürfen, weil zu fürchten ist, dass . . . . . der Grundsatz der Mündlichkeit ernstlich gefährdet werden könnte!!" Cf. i str. 2. sqq., 159., 240. ibid. To se zove Prinzipienreiterei . . .

Digitized by Google

1. U tom ih osvjedočenju podkrepljuje historija civilnih procesa, kojima je svedjer i svagdje to bio putokaz te koji su se uviek u tom pravcu re-reformirali. Redoviti postupak sa svojima na široko razvedenim oblicima i svečanim razvojem gubi se malo po malo, ali sigurno pred priprostim, nu racionalnijim načinom sumarnih procesa.[2] Vidimo, kako rimsko sudovanje napušta ukočeni legis-akcioni pa i nešto elastičniji formularni proces te kako sve to više naginje extra-ordinarnoj kogniciji, koja je gotov dobitak vremena i radnje. Vidimo analogno, kako se ovrha, koja je u vrieme legisakcija i formula načelno bila samostalni, od judicija posve razdieljeni postupak, tečajem vremena te pod uticajem izključivo magistratske vlasti neposredno priključuje na judicij i time štedi izravno vrieme te mnoge suvišne procesualne djelatnosti, kao što su legis actio per manus iniectionem i actio iudicati. Vidimo narodne germanske i srednje-vječne njemačke procese,[3] dugotrajne radi stranačkoga suvereniteta, a opet dugotrajne i formalistične radi oštre cenzure izmedju praeparatoria iudicii i judicija, izmedju instrukcije i dokaza, koja iudicium prekidaše na dva zasebna, vremeno i stvarno odieljena postupka; mi jih vidimo sa njihovom samostalnom ovrhom,[4] kako postupice mjesta daju srednje-vječno talijanskom procesu,[5] u kom je proširenjem procesualno-ravnateljske vlasti sudačke, uvadjanjem principa eventualnosti itd. za pospiešnost judicija a odredbom, da se sa presudom ujedno i o ovršivosti izriče, za pospiešenje i jednostavnost cielokupnoga procesa mnogo dobiveno.[6] Vidimo ipak, kako se malo po malo i taj srednje-vječni proces preživljuje,[7] kako se težko snosi strogo formalni poredak njegovih radnja, od kojih se svaka pojedina, pa ma kako sporedna bila, izvadja minucioznom savjestnosti. Vidimo nastojanje, da se proces rieši „substancijalnih“ termina,[8] te ironije pospiešnosti i jednostavnosti i vidimo, kako se naročito pod uticajem crkvenoga zakonotvorca[9] za omanje parbe uvadja „bagatelni“ proces.[10] Vidimo, kako se radi bržega i jednostavnijega izhodjenja ovrhe uvadjaju arestalni, eksekutivni i mandatni

[2] Cf. Leonhardt, Zur Reform, 1. sv., str. 131.

[3] Cf. Dr. Heinrich Siegel, Geschichte des deutschen Gerichtsverfahrens, I. sv., §§. 19., 20., 23. Planck, I. sv., str. 372. sqq., 423. sqq. i II. sv. 211. sqq. Schmidt, str. 40. sqq., str. 49. sqq.

[4] Cf. Siegel, §. 36. Planck, II. sv., str. 238. sqq., 250. sqq. Schmidt, ibid.

[5] Cf. Schmidt, §. 11. a i §. 10. Briegleb, str. 35. sqq., 51. sqq.

[6] Cf. Schmidt, str. 65. sqq. Wetzell, str. 964.—976. passim.

[7] Cf. Schmidt, ibid.

[8] Cf. Briegleb, str. 51. sqq.

[9] Cf. Clementina ult. de verb. signif., 5., 11. v. 1305. Briegleb, str. 27. sqq. Osterloh, Der summarische bürgerliche Prozess nach sächsischem Recht, §§. 70., 96.

[10] Osterloh, Der summ. bürg. Prozess, ibid. Schmidt, str. 66. Wach, Handb., str. 43. i primj. 4. k tome.

Digitized by Google

postupnici.[11] Tako dotjeran srednje-vječno-talijanski proces poprima se u Njemačkoj, s dokazanom namjerom, da se doskoči anarhiji, koja je zavladala bila u domaćem sudovanju.[12] Unatoč tome, što njemačka judikatura nije olahko napuštala svoga vlastitoga procesa, ipak nije bila toliko zaslijepljena, da ne bi uvidila velikih dobitaka za pospješenje, pojednostavljenje i pojeftinjenje gradjanske pravde, kada bi se recipovao talijanski sustav. Dobra volja sudova njemačkih izjalovila se je medjutim poglavito radi pomanjkanja znanstvenoga smisla.[13] Budući „samo" praktičari, nisu oni pravo shvatili smisla i domašaja stranoga toga postupnika, nego su tamo amo, kako to routinieri drugačije ni ne znadu, preuzimali pojedine forme a u ostalom pridržali svoj vlastiti procesualni red. Oni su si, drugim riečima, na svoj način predbrojili domaći postupnik pomoću talijanskoga i tako stvorili civilno-procesualni sustav, poznat pod nazivom obćega (njemačkoga) gradjansko-parbenoga postupnika.[14] Sustav taj, posmotren bez obzira na praktički princip, koji ipak ostaje odlučnim kriterijem za prosudjivanje svakoga civilnoga procesa, jest doduše prototip umjetnički doteranoga, dosliedno izvedenoga sudbenoga postupka, kome su vrhovnim ravnalom bili obdržavanje forme i temeljitost kognicije, ali sve ostalo, naročito pospješnost, jednostavnost i jeftinoća, sporedna stvar.[15] Ali i ako obći civilni proces prikazuje zastanak, dapače nazadak u davno prije njega potekavšoj struji unapriedjenja civilnoga procesa, to ipak nebi bilo opravdano, iz osamljene te historijske pojave zaključivati na slabljenje samih reformatornih pokretala t. j. nužde pospješenja, pojednostavljenja i pojeftinjenja puta pravde. Taki bi zaključak bio tim manje osnovan, što obći civilni proces ni nije toliko sviestna, namierna tvorba, koliko plod neznanja. Može se kazati, da ga nebi ni bilo, kada bi njemačko sudstvo kod recepcije talijanskoga postupnika bilo doraslo svojoj zadaći te nešto manje šovinizma.

[11] Vidi o istima pobliže u nazočnom poglavlju pod B).

[12] Cf. Schmidt, §. 12. Wetzell, str. 941. sqq., passim i str. 964.—979. passim.

[13] Cf. Schmidt, str. 67.

[14] „Der gemeine deutsche Civilprozess", o kojem rade u nazočnom iztraživanju često citirana djela Osterloha, Martina, Bayera, Wetzella, Renauda i drug. Svi su ti autori u ostalom u bludnji glede proveniencije obć. civ. procesa, dotično pojedinih mu instituta, nazrievajući glavnim njegovim izvorima (cf. n. pr. Wetzell, str. 3.) justinianovu kompilaciju rimskoga prava i njemačke pravne običaje. Tek je u prošlom — 19. — stoljeću ustanovljeno, da rimsko i po gotovu kanoničko pravo pri tom igra samo sporednu ulogu te da su glavne sastavine obć. civ. procesa postupnik sjevero- i srednje-talijanskih gradova te narodni germanski, naročito longobardski proces. Cf. Schmidt, str. 29. sqq. Engelmann, II. sv., str. 1.—133. Wach, Handb., str. 170. sqq.

[15] Cf. Schmidt, str. 76. Engelmann, II. sv., §§. 53.—59. i naročito §. 69. Wach, Handb., str. 131. sqq.

Digitized by Google

ali mnogo više znanstvene spreme zasvjedočilo pri recepciji. Obći njemački civilni proces jest dakle časovita stranputica u evoluciji gradjansko-parbenoga sudovanja: zabluda na putu pospješnosti, jednostavnosti i jeftinoće te ne dokazuje ništa proti stalnosti evolucije. Nasuprot je u krilu samoga toga neprirodnoga njemačkoga postupnika ideja sumarnosti, reć bi, s nova oživjela[16] te urodila cielim nizom priprostih procesa,[17] koji su postupice stiešnjavali područje obćega sudbenoga reda, dapače po gdješto služili izhodištem reforme cielokupnoga parbenoga postupanja: što je nekoć bilo sumarno, postaje redovito. Poučno je u tom pogledu, kako pruska odredba od 1. lipnja g. 1838.[18] uvadja pospješno-jednostavni sumarni postupnik iznimice i to za ograničeni broj parnica pa kako već odredba od 21. srpnja 1846.[19] iznimku proglašuje pravilom, dočim u isti mah tadanji ius commune t. j. allgemeine Gerichtsordnung steže na ograničeni broj parba. Poučno je, kako se drugi ogranak[20] obćega njemačkoga civilnoga procesa t. j. austrijski, naročito jozefinski i zapadno-galicijanski, postupice skučuju u obsegu svoje valjanosti te uzmiču pred jednostavnijim, procesualnoj svrsi brže i jeftinije vodećim sumarnim postupnicima, kao što su postupak u stvarima ženitbenim,[21] tirolski audiencijalni postupak,[22] postupnici man-

[16] Obći njem. civ. proces obuhvaća redoviti i sumarni (izvanredni). Vidi nazočno pogl. B).

[17] Vidi B) u nazoč. pogl.

[18] Mandatni, bagatelni i „sumarni" proces. Cf. Hahn, Die gesammten Materialien, II. sv., 1. dio, str. 118. Vidi sliedeću primj. 19. Engelmann, II. sv., str. 208.

[19] Cf. Hahn, Die ges. Mater., II. sv., 1. dio, str. 118. Valja medjutim držati na umu, da obe te odredbe (od 1. lipnja 1833. i od 21. srpnja 1846.) osim pospiešenja, pojednostavljenja i pojeftinjenja postupka imadjahu još i specijalnu zadaću, da pruski civilno-procesualni ius commune t. j. „Allgemeine Gerichtsordnung für die preussischen Staaten" od 6. srpnja 1793. dokinu. „Allgem. Gerichtsordnung" stavila se je naime bila u diametralnu opreku sa nekim stožernim, kroz sav razvoj njemačkoga civilnoga procesa, u koliko je narodan, neprekidno očuvanim principijama, kao što su razpravno i eventualno načelo te formalni stadijalni poredak a umjesto njih prihvatila princip inkvizicije. Taj odstup od „narodnoga" procesa imale su spomenute dvije odredbe da opozovu. Cf. Hahn, ibid., str. 114. Schmidt, str. 77. Wach, Handbuch, str. 133. sqq. Engelmann, II. sv., §. 70. Inače ipak i Allgem. Gerichtsordnung prikazuje jedan znameniti korak velikoga reformatornoga nastojanja te naročito u pravcu pojednostavljenja zaslužuje hvalu. Cf. Wach, Handb., str. 133. i primj. 9. k tome. U ostalom se ni inkvizitornost njegova neda naprosto osuditi. Vidi o konstruktivnom znamenovanju inkvizicije „drugi dio", a i u nazoč. „prvom dielu" vidi pogl. II., tekst iza primj. 218.—226.

[20] Karakteristika toga sustava (t. j. austrijskoga) sadržana je u prediućem pogl. II. C., u koliko je nuždna za svrhe ovoga iztraživanja.

[21] Dvorski dekret od 23. kolovoza 1819., z. p. n., br. 1595.

[22] Dvor. dekr. od 8. kolovoza 1837., z. p. n., br. 218.

Digitized by Google

datni[23] odnosno mjenbeni,[24] pravosudno-dvorski dekret od 24. listopada god. 1845. („sumarni postupak“[25]), postupak o smetanju posjeda,[26] uporabni,[27] postupak pred obrtnim sudovima,[27a] bagatelni,[28] opomenbeni postupak,[29] a da ni ne spominjem civilno-procesualnih novela,[30] koje su išle za pospiešenjem, pojednostavljenjem i pojeftinjenjem redovitoga procesa izravno. Poučno je posmatrati, kako je ideja austrijskoga „sumarnoga procesa“ od god. 1845. brzo počela gubiti snagu te kako je u našem privremenom parbenom postupniku od god. 1852. izgubila i karakter sumarnosti; kako se je, jednom riečju, privremeni postupnik pretvorio u sasvim redoviti proces, kojemu za današnje prilike vrlo mnogo manjka, da bude brz, jednostavan i jeftin. Poučno je konačno posmotriti, kako je i moderni hrvatski zakonotvorac, od kako je samostalno razpolagao pravosudjem, sviestno i otvoreno išao pravcem pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće.[31]

2. Ali sumarnost ne bijaše izključivi način pospiešenja, jednostavnosti i jeftinoće; bijaše tude još francezki civilni proces od 14. travnja 1806.,[32] koji je po svojoj zamisli mnogo korjenitije mogao da posluži modernim reformatornim strujama. nego i najsavršenije tvorbe talijansko-njemačkih sumarnih procesa. S toga je razumljivo, da su se razilazila i reformatorna nastojanja onih zemalja, kojima se mora računati Hrvatska

[23] Car. naredba od 21. svibnja 1855., d. z. l., br. 95.; nar. min. pravos. od 18. srpnja 1859., d. z. l. br. 130.

[24] Nar. min. pravos. od 25. siečnja 1850., d. z. l., br. 52.; nar. min. pravos. od 18. srpnja 1859., d. z. l., br. 132.

[25] Vidi prediduće pogl. II. C.

[26] Car. nar. od 27. listopada 1849., d. z. l., br. 12., odnosno prev. riešenje od 29. studenoga 1836. i car. nar. od 27. listopada 1849., d. z. l., br. 13. te prev. rieš. od 2. ožujka 1830.

[27] Car. nar. od 16. studenoga 1858., d. z. l., br. 213.

[27a] Zakon od 14. svibnja 1869., d. z. l., br. 63.

[28] Zakon od 27. travnja 1873., d. z. l., br. 66.

[29] Zakon od 27. travnja 1873., d. z. l., br. 67.

[30] Dvor. dekret od 22. lipnja 1835., z., p. n., br. 42. — Zakon od 16. svibnja 1874., d. z. l., br. 69. — Zakon od 23. lipnja 1879., d. z. l., br. 79.

[31] Cf. Bresztyenszky, Zakonska osnova o mjestnih sudovih i o bagatelnom postupku. (Predavanje u pravn. družtvu.) „Mjesečnik“ od god. 1875., str. 12.—23. — Obrazloženje osnove zakona o preinaci nekih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852., tičuće se postupka kod ovrhe prodajom gibivih i negibivih stvari radi novčane tražbine. U „Mjesečniku“ od god. 1876., str. 317.—322. — Dr. Marijan Derenčin, Tumač zakonu od 3. listopada 1876. o postupku u pravnih poslovih manje vriednosti, str. 11.—19. passim. — Bresztyenszky, Primjetbe k osnovi zakona o postupku u slučajevih smetana posjeda, u „Mjesečn.“ od g. 1890., str. 1.—14. passim.

[32] Vidi pod C) u nazočnom poglavlju.

Digitized by Google

i Slavonija sa gledišta novijega civilnoga procesa, dakle nastojanja njemačko-austrijska, želeći reformu stranom na osnovu sumarnosti, stranom na osnovu francezkoga postupnika. Kao svagdje tako su i ovdje ljudi znanosti[33] stajali na čelu obajuh pokreta te se dugo i uztrajno borili sa izmjeničnim uspjehom, dok konačno ipak struja francezka ne poče zavladjivati. Već g. 1850. imade kraljevina Hanover[34] po francezki zasnovani parbeni postupnik, a njime postignuta izkustva bijahu tako povoljna, da je savezno vieće zaključkom od 17. srpnja 1862. postavilo povjerenstvo sa zadatkom, da za cielokupnu tadanju Njemačku, dakle i austrijske „nasljedne zemlje", sa iznimkom Pruske, stvori osnovu jedinstvenoga parbenoga postupnika po francezkom uzoru.[35] Petgodišnja djelatnost konferencije okonča se g. 1866. prema dobivenom naputku nacrtom zajedničkoga procesa,[36] nu dogadjaji od g. 1866. razbiše njemački savez te Austrija udari svojim putem, bez

[33] Feuerbacha ide svakako prvo mjesto medju njima; on je doduše živio u osvjedočenju, da je žestoki protivnik francezkoga civilno-procesualnoga načina, ali njegova znanstvena djelatnost pokazuje, da vatrenijega pobornika francezko-procesualnih načela ustmenosti, javnosti itd. nije bilo. (Vidi primj. 51., pogl. III., „prvi dio".) Valjda još više zasluga za presadjivanje francezkih ideja u Njemačku imade Mittermaier, koji je u svom „Archiv für civilistische Praxis" od početka (god. 1818.) kroz malone 50 godina a i inače (vidi primj. 53., pogl. III., „prvi dio", zatim „Der gemeine deutsche bürgerliche Prozess in Vergleichung mit dem preussischen und französischen Civilverfahren und mit den neuesten Fortschritten der Prozessgesetzgebung. 4 Beiträge) neumorno razlagao i predlagao reformu prema istima, dočim je glavni pobornik njihov u Austriji bio Haimerl, koji je osobito u svom „Magazin etc." (vidi primj. 1., pogl. II., „prvi dio"), naročito u I. sv. od god. 1850. („Allgemeine Betrachtungen über die Reform des Civilprozesses", str. 25.—44.), ali i prije toga („Kurze Bemerkungen über den obersten Grundsatz und die daraus herausfliessenden Haupterfordernisse der bürgerlichen Prozessgesetzgebung", u Archiv für civ. Praxis od god. 1835., str. 54.—67.) energično zastupao francezko stanovište. Za njima sliedi veliko množtvo ljudi znanosti, kojih se djela dosta puta spominju u ovom iztraživanju; ciela je dotična literatura prilično podpuno navedena u Dr. Karl Birkmeyer, Grundriss und Materialien zur Vorlesung über den ordentlichen Civilprozess, str. 65.—69. — U ostalom, kako je gore u tekstu iztaknuto, francezki se sustav nije bez borbe poprimao, jer osim sumarnosti bilo je i glasova, da se proces reformira po primjeru — staroga rimskoga ili narodnoga germanskoga! Cf. o tom Birkmeyer, str. 66., 67. Vidi i nazočno pogl. C).

[34] Od 8. studenoga 1850., dotično i Zusatzgesetz vom 31. März 1859., betreffend Abänderungen der das bürgerliche Prozessverfahren bezielenden Gesetze. Pobliže vidi pod C) u nazočnom poglavlju.

[35] „Hanoveranska osnova". Cf. Wach, Handbuch, str. 144. sqq. Schmidt, str. 82. sqq.

[36] Konferencija je trajala do 24. ožujka 1866. te obavila za to vrieme dva čitanja osnove. Po I. čitanju iznosila je osnova 684 §§., po drugom 686 §§. U nazočnom se iztraživanju služim drugim čitanjem. (Vidi primj. 93., II. pogl., „prvi dio".)

Digitized by Google

osvrtanja na bivše svoje savezne drugove. Ali zato reforma ni u Njemačkoj ni u Austriji ne bje skinuta sa dnevnoga reda te je konačno i oživotvorena — po primjeru francezkom.[37] Obzirom na historijski doticaj sa austrijskim civilnim procesom kao i obzirom na unutarnju vriednost francezkoga sustava imade dosta razloga misliti, da bi i reforma domaćega nam postupnika udarila tim putem.

3. Ali razlog nije dovoljan, da to učinimo sliepo. Historija našega civilnoga procesa tek od pô stoljeća ovamo svjedoči o zajednici sa njemačko-austrijskim razvojem,[38] dočim je prije toga kroz više stoljeća ujedno sa ugarskim postupkom sačinjavao zasebni tip gradjansko-parbenoga sudovanja.[39] Moguće, da po idejama svojim ne bijaše originalan, ali odatle nebi sliedilo, da izvanjski originalitet olahko napustimo, jer ni izvanjsko-historijski razvoj nije faktor, koji bi se dao ili smjeo prezreti. Glede nasliedovanja francezkoga procesa valja držati na umu, da unatoč prednosti, što jih ima za Francezku ili drugu koju zemlju, možda ipak nebi odgovarao naskroz našim domaćim potrebama ili bi jih dapače ignorirao. Baš toga radi, što bi mogli imati a valjda i imamo posebnih, samo nama svojstvenih potreba,[40] nastaje domaćem reformatoru dužnost, da se ogleda i u onoj drugoj reformatornoj struji, koju označih riečju sumarnosti; vjerovatnost nije izključena, da se i u njima ne nadje štošta za naše prilike shodnoga. Posvećujući tako obim strujama svoju pozornost, mora reformator najposlie misliti i na to, da su i sumarnosti i francezko-procesualni način tečajem vremena gubili od prvobitne snage svojih ideja te i sami pretrpili reforma. Kako se dandanas prikazuju u pojedinim zakonodavstvima, težko im je porieklo svaki put i razpoznati. To naročito vriedi za sustav francezki, koji je izvan Francezke tako obradjen, da mu se sa nekih strana poriče francezka provenijencija.[41] U sliedećem će dakle biti izpitani procesi sumarni i francezki, uviek s obzirom na historijski razvoj sve do najnovijih vremena.

B) Poznate su velike opreke, što jih obuhvaća skupni pojam njemačko[42]-procesualne sumarnosti kao i nesuglasice teorije o tim vrstima civilnoga procesa. Svrha nazočnoga iztraživanja naravno nije, da se kritički upuštam u razloge tolikih opreka te da tražim jedinstveno izhodište svijuh sumarnosti, van da pružim o njima što podpuniji pregled.[42a] Učitelji

[37] Vidi pod C) u nazočnom poglavlju.
[38] Vidi „prvi dio“, pogl. II., A, B, C, 1. te primj. 162.
[39] Vidi „prvi dio“, pogl. II. C. 2.
[40] Vidi primj. 11., I. pogl., „prvi dio“.
[41] Vidi u nazočnom pogl. pod C).
[42] O francezkoj se sumarnosti govori napose. Vidi pod C) nazočn. pogl.
[42a] Cf. Briegleb (vidi primj. 93., pogl. II., „prvi dio“). Dr. Hieronymus von Bayer, Theorie der summarischen Prozesse, 7. izd. Martin,

Digitized by Google

općega njemačkoga civilnoga procesa diele ih većinom na neizvjestno- i izvjestno-sumarne procese.[43]

1. Osnovna je misao prvospomenutih, da u načelu sliede isti ordo iudicii, koji je svojstven i redovitom postupku, ali se razlikuju od ovoga u tom, što ordo iudicii nije solennis, van sine strepitu.[44] Neizvjestno-

Lehrbuch, §§. 236.—260. Isti, Vorlesungen, II. sv., §§. 236.—260. Mittermaier, Der gem. deutsche bürg. Prozess (vidi prediduću primj. 33.), 2. izd., 4. Beitrag, str. 3. sqq. Isti, u Arch. f. civ. Praxis, sv. VII., str. 369. sqq. Heimbach sen. u Weiske-ovom Rechtslexikonu, sv. X., str. 674.—695., ad voc. „Summarische Prozesse". Wetzell, str. 302.—309. Haimerl, Anmerkungen zum summarischen Prozess u svom „Magazin" od god. 1851. (sv. III.), str. 357.—372. Menger, §§. 4., 7. Engelmann, II. sv., str. 168.—177. Wach, Handbuch, str. 40.—46. Ullmann, Civilprozessrecht, §. 2. — O „izvanrednom" procesu te njegovom odnošaju naprema redovitom, odnosno sumarnom, cf. Bayer, Vorträge, str. 5. Isti, Theorie etc., §. 1. sqq. Engelmann, II. sv., str. 168. Contra: Menger, §. 4., pr. 2. i str. 44. Renaud, §. 1.

[43] Cf. Mittermaier u „Archiv für civ. Praxis" (VIII. sv.), str. 107. sqq, koji ipak umjesto toga zagovara naziv „obćeniti" i „posebni" sumarni proces. Martin, Lehrbuch, str. 496. Isti, Vorlesungen, II. sv., str. 296. Wach, Handb., str. 40.—43. Bayer, Theorie, str. 17., dieli ih na regularne i iregularne. Renaud, str. 636. i Ullmann, str. 3. identifikuju regularnost sa neizvjestnošću a iregularnost sa izvjestnošću. Engelmann, II. sv., str. 169., govori o regularno-neizvjestnim te iregularno-izvjestnima. Briegleb, str. 11. sqq. te str. 71. sqq., u obće str. 11.–159., pripušta samo izvjestne (iregularne) sumarnosti; vidi sliedeću primj. 49. O diobama cf. Menger, §. 4., primj. 11., 15., koji predlaže razdiobu na „beschränkte" i „vereinfachte Cognizion" te pod ovu potonju vrsta regularni i iregularni. U ostalom dioba na „beschränkte" i „vereinfachte Cognizion" nije u Mengera posve originalna, jer cf. Briegleb, str. 15. sqq.

[44] Karakteristični taj izraz potiče iz Clement. „Saepe contingit". (Vidi prediduću primj. 9.) Dotično mjesto glasi: „Quae omnia etiam in illis casibus in quibus per aliam constitutionem nostram vel alias procedi potest simpliciter et de plano ac sine strepitu et figura judicii volumus observari". Glede opredieljenja pojma neizvjestne sumarnosti vidi u glavnom citate u prediduću primj. 43. Medjutim valja iztaknuti, da se nauka u tom podpuno ne slaže. Martin, Lehrb., §§. 254.—260. te Vorlesungen §§. 254.—260. ne računa amo posjedovnoga procesa, kaki se je uobičajio bio u praksi sudbenoj t. j. possessorium summariissimum, dočim ga drugi (n. pr. Ullmann, Engelmann) pribrajaju neizvjestnoj sumarnosti. Martin opet (i drugi) vrstaju medju izvjestne sumarnosti naročito i provokacioni te računski postupak, dapače valjda i postupak u ženitbenim stvarima. Cf. njegov Lehrb., str. 498., primj. c., i Menger, str. 81., 82. te primj. 33. Ta nesuglasica jest posliedak nejasnosti te pomanjkanja jedinstvenosti u shvaćanju sumarnosti u obće (vidi tekst k predidućim primj. 42., 42[a]). U nazočnom se pregledu ograničujem na neizvjestnu sumarnost sa izključenjem provokacionoga i računarskoga procesa — iz razloga, što izhodišta potonjih nisu pospješnost, jednostavnost i jeftinoća. U „drugom dielu" t. j. pri konstrukciji reformatornoga postupnika u cielosti osvrnuti ću se dakako i na njih pobliže.

Digitized by Google

sumarni postupnici imaju po bitnosti iste radnje, kao i redoviti, samo što su im oblici jednostavniji a vrieme njihova obavljanja prikraćeno, dotično što se pojedine radnje ili skupine im ujedno obavljaju. Veleći, da su neizvjestnoj sumarnosti bitne djelatnosti zajedničke sa redovitim postupkom, rečeno je, da na nebitne ne polaže vriednosti, dotično da jih izpušta. Spoznavala neizvjestne sumarnosti jesu dakle čisto izvanjske naravi te se prikazuju poglavito u manjem ili većem izključenju pismenosti, u obće u pogodovanju neposrednoga doticaja izmedju sudca i stranaka, dakle — izmedju ostaloga — naročito u neobligatnosti odvjetničkoga zastupstva, u neobligatnosti formalne tužbe, u izključenju formalne litiskontenstacije i s tim u savezu stojećim pojednostavljenjem kontumacijalnoga sustava, izlučenjem usklade spisa, pravnih liekova, u koliko nisu uvjetovani strukturom samoga postupka, prikratom rokova itd.[45] Primjera neizvjestne sumarnosti nabralo se je tekom vremena dosta, a za razjašnjenje toga tipa neka služe austrijski i ugarski sumarni procesi od god. 1845. i 1893. te u obće „bagatelni" postupnici.[46] Historijski zametak neizvjestne sumarnosti leži u srednje-vječno talijanskim (gradskim statutarnim) procesima, gdje se je rabila već s početka 13. stoljeća; okolnost, da ju je poprimio bio i crkveni zakonodavac,[47] doprinela je znatno recepciji njezinoj u Njemačkoj, gdje je od tada sačinjavala sastavinu obćega civilno-procesualnoga reda i dielila u glavnom njegovu sudbinu. U pojedinim partikularnim tvorbama odielila se je ponešto „bagatelna" forma od zajedničkoga tipa, naročito zapostavljanjem principa eventualnosti, proširenjem procesualno-ravnateljske vlasti sudačke u velike, ustmenošću i neposrednošću itd., nu abstrahirav, da su to sve samo partikularne tvorbe, nisu spomenuti odstupi dovoljni, da utemelje posebni tip — i to tim manje, što su svi skupa samo raznoliki izlievi jednoga te istoga nastojanja, da bude processus sine strepitu et figura, simpliciter et de plano. O kakom osnovnom, bitnom razlikovanju nema govora.[48]

Kao što dakle iz svega proizlazi, neizvjestna sumarnost nije nikako korjenito sredstvo za pospješenje, pojednostavljenje i pojeftinjenje gra-

[45] Cf. Bayer, Theorie, §§. 48. sqq. Engelmann, II. sv., str. 169. sqq. Martin, Lehrb., § 254. Isti, Vorlesungen, §. 254. Wach, Handb., str. 42. Menger, str. 34., 35.

[46] Kad nebi oznaka neizvjestnosti (regularnosti) bila toli uobičajenom, svakako bi se preporučilo, da se zamieni izrazom „bagatelarnosti", jer nema sumnje, da je „bagatelni" postupak historijski prototip neizvjestno-sumarnoga procesa. Cf. Schmidt, str. 66. i tamo citirane.

[47] Vidi prediduće primj. 9. i 44. Cf. Engelmann, II. sv., str. 86.—89. Da je crkveni zakonotvorac poprimio i točnije izveo, ne stvorio bagatelni postupak, cf. Wach, Handb., str. 43., primj. 3. i tamo cit. Cf. i Schmidt, str. 66., primj. 2.

[48] Cf. Osterloh, l. c. (prediduća primj. 9.) Wach, Handb., str. 42., 43. i primj. 4.

Digitized by Google

djansko-parbenoga sudovanja, nego palijativ, koji se je rabio za odstranjenje ili ublaženje pojedinih nedostataka redovitoga procesa i to naročito judicija. Ona je za postizavanje izoliranih poboljšica bila kao stvorena te jer nije dirala u osnove ordinis iudicii solennis, dala se je rabiti od zgode do zgode. Tečajem vremena dakako našlo bi se onda u redovitom postupku toliko neizvjestno-sumarnih elemenata, da je svoj izvanjski izgled posve izmienio. Uslied toga ipak opreka izmedju jednoga i drugoga bivaše još manje osjetljivom, nego bi po naravi pojedinih razilazećih se elemenata bila, pa su tako i spoznavala redovitosti i neizvjestne sumarnosti dobila nešto neopredieljenoga, fluktuirajućega. Postupak, koji je danas bio (neizvjestno)-sumarnim, pretvorio bi se tečajem vremena u redoviti,[49] kako to evidentno pokazuje naš privremeni postupnik, koji ima karakter redovitoga, dočim je ipak njegov prototip t. j. austrijski sumarni postupak od god. 1845. bio neizvjestno-sumaran.[50]

Kao stalni historijski tip svršila je dakle neizvjestna sumarnost svoju evoluciju; dandanas se sigurno nebi našao civilizovani zakonodavac, koji bi ju uzeo izhodištem velike, sveobće, reforme. Ali svojom lahkom prilagodivošću uzdržati će se ona i nadalje kao način, da se **u redovitom postupku** razmierno na brzu ruku izvadjaju pojedine reforme pa se s toga napose cieni tamo, gdje vriedi načelo „samo polahko!“ i gdje se na korjenitu reformu poteško odlučuje; ona se smatra tada nekim prelazom i pripremom na ovu potonju, što je u glavnom neosnovano. Za Hrvatsku, gdje treba reforme iz osnova, ne može za sada biti govora o neizvjestnoj sumarnosti ni u tom potonjem pogledu.[51] Kada jednoč dobijemo redoviti postupnik prema potrebama suvremenim pak se počme preživljavati, moći će se opet nekoliko pokušaja s njom činiti, nu to je eventualnost, sa kojom se čovjek za sada još ne može baviti.

2. Posve inako značenje — i za modernu reformu — imade „izvjestna“ sumarnost. Njezina je karakteristika,[52] da se parbena stvar pro-

[49] Cf. Briegleb, str. 11., koji ipak ide predaleko, kada se — bezuspješno — trudi, da dokaže, — str. 15. sqq., 34. sqq. — kao da se je bagatelarnost preuzimanjem u redoviti proces malo po malo sasvim izgubila iz sustava sumarnih postupnika. Cf. Schmidt, str. 66., primj. 2. Vidi prediduću primj. 44.

[50] Cf. Menger, str. 44. — Vidi pogl. II., C), 1. „prvi dio“.

[51] Vidi pogl. I., G), „prvi dio“. Našemu je zakonodavcu medjutim mjerodavan princip „samo polahko“ sve od 70-tih godina amo, jer sva novija reformatorna djelatnost na polju civilnoga procesa kreće se na otrcanoj podlozi neizvjestne sumarnosti. Cf. i Obrazloženje zakonske osnove k ovršnoj noveli od 17. prosinca 1876. itd. (vidi prediduću primj. 31.) str. 318., l. c., gdje se načelo „samo polahko“ pokušava i opravdati.

[52] Glede shvaćanja izvjestne sumarnosti vlada nesporazum, kao i kod neizvjestne. Cf. Briegleb, str. 169. sqq. Contra: Wetzell, str. 302. sqq.

Digitized by Google

vizorno — in summario — uredi načinom pospješnim i jednostavnim a oni joj elementi, koji po svojoj naravi nisu za to shodni, izluče za posebni („separatum") postupak, koji se u ničem ne razlikuje od redovitoga. Za podpuno uredjenje parbenoga pitanja s uporabom izvjestne sumarnosti nuždna su dakle dva procesa: summarium i ordinarium. Razlika od neizvjestne sumarnosti jest po tom načelna i očevidna, jer ova u okviru jednoga jedinoga postupka pruža svaki put — procesualistički govoreći — podpuni i definitivni rezultat.

Medju sobom razilaze se pojedine vrsti — a tih ima dosta — izvjestne sumarnosti više ili manje, kadkada toli oštro, da im se zajedničtvo principa jedva razpoznaje.[53] Najjača je razlika izmedju posjedovnoga[54] postupka s jedne strane i ostalih tipova izvjestne sumarnosti s druge strane, pošto se kod prvospomenutoga u načelu pridržaje za ordinarium cieli petitorni elemenat[55] parbene stvari, uslied čega je separatum neizbježiv, predpostaviv dakako, da se želi podpuna zaštita t. j. posjedovna i petitorna. Kod inih izvjestno-sumarnih postupnika to slučaj nije, jer do separatuma dolazi samo na zahtjev osudjenika; ne bude li dakle prigovora, pruža već i provizorno riešenje podpunu zaštitu. Posmotre li se izvjestno-sumarni procesi u odnošaju naprema redovitom postupku, prikazuju se kao radikalno pojednostavljenje ordinis iudicii solennis; tude se ne izpuštaju, kao kod neizvjestne sumarnosti, pojedini nebitni čini ili oblici, van se iz

---

i naročito primj. 2. O njihovoj kontroverzi cf. Menger, §. 4., primj. 10. Cf. nadalje Martin, Vorlesungen, II. sv., §. 237., br. 2. Isti, Lehrbuch, §. 237. Engelmann, II. sv., str. 172. Wach, Handb., str. 43. Ullmann, Civilprozessrecht, str. 3.

[53] To opet suvisi sa nejasnoćom, koja vlada o bivstvu sumarnoga postupanja. (Vidi prediduću primj. 44.) Neki autori vrstaju pod pojam izvjestne sumarnosti arestalni, mandatni, eksekutivni, adhezioni proces i possessorium summariissimum (n. pr. Martin, Vorlesungen, §§. 237., 240.—249. Isti, Lehrbuch, §§. 237., 240.—254.), drugi opet (n. pr. Engelmann, II. sv., str. 171., Ullmann, str. 3.) potonji tip računaju medju neizvjestne sumarnosti, dočim glede adhezionoga procesa nije nipošto izvan sumnje, da li je u obće vrst civilnoga ili kriminalnoga postupka. Vidi o njem „drugi dio".

[54] O tom procesu cf. Bayer, Theorie, §§. 66.—67. Savigny, Das Recht des Besitzes, 7. izd., §. 51. Mittermaier, Der gem. deutsche bürg. Prozess, 4. Beitr., str. 194. sqq. Schmidt, §. 193. Wetzell, str. 324. sqq. Heimbach sen. (u Weiske-ovom Rechtslexikon) sv. VIII., str. 226.—230., ad voc. „Possessorium". Martin, Lehrb., §§. 258., 259. Isti, Vorlesungen, §§. 258., 259. Engelmann, II. sv., str. 171., 172. Menger, str. 66. sqq. Dr. Ivo Mallin, Zaštita posjeda, str. 22.—26.

[55] Učitelji se obćega njemačkoga civilnoga procesa većinom slažu u tom, da riešenje pitanja o faktičnom posjedu spada u possessorium summariissimum a prava na posjed u poss. ordinarium. (Vidi u prediduću primj. 54. navedene.) Mnienja se razilaze nasuprot glede procesualne naravi ordinarija, o čemu potanje u „drugom dielu".

Digitized by Google

parbenoga objekta izkidaju pojedine sastavine ili izostavljaju ciela procesualna stadija.[56]

Sa gledišta pospiešnosti, jednostavnosli i jeftinoće sve izvjestne sumarnosti imaju veliku manu u tom, što radi zaštite jednoga jedinoga privatno-pravnoga interesa uzrokuju dva postupka; osim sumarija tude je ordinarij (separatum). Uzme li se, da ovaj potonji bude proveden, svakako njemu predhodivši sumarij znači suvišak radnje, vremena i troška. Nezgoda je i u tom, što in summario doneseno riešenje manje više uviek oskudieva na temeljitosti, za koju ne pruža dovoljnoga jamstva kognicija, koja ne promatra u savezu svijuh elemenata parbene stvari ili pak to čini bez dostatnoga procesualnoga aparata.[57] Ali unatoč svemu tome nema dvojbe, da se bez izvjestne sumarnosti neda ni pomisliti podpuni sustav civilnoga procesa. Kraj redovitoga postupka, ma kako bio savršen u pogledu pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće, ostao bi mnogi privatno-pravni interes bez sudbene zaštite. Što se tiče napose posjedovnoga tipa izvjestne sumarnosti, dovoljno je, ako iztaknem, kako privatno-pravni život iznaša pred sudca ne riedko sastavljenih parbenih pitanja, koja gospodarstveno[58] nisu tako tiesno vezana jedan o drugo, da bi jim razlučno, odnosno sukcesivno riešavanje štetno uticalo na cjelovitost. Nasuprot: zasebno uredjenje pojedinoga interesnoga ogranka može da bude conditio sine qua non za uredjenje cielokupnoga pitanja, a u drugu se ruku momentana zaštita neodgodivom može ukazati samo kod nekih sastavina kompleksnoga kakoga parbenoga objekta. Konkretni privatno-pravni život znade biti i atomističan, dakle i zaštitna uredba mora sadržavati načina za uredjivanje atomističkih pitanja. Pogled na posjed i njegove odnošaje čini to jasnim te me riešava nužde, da dalje razjašnjujem. (Nastavit će se.)

Uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika.

Razprava u skupštini pravničkoga družtva, držanoj dne 25. svibnja 1901.

Skupštinu otvori družtveni predsjednik presvj. gosp. dr. Franjo pl. Burgstaller-Remetski iztaknuvši, da je na dnevnom redu ove skup-

[56] Tako se iz posjedovno-parbenoga predmeta, kada se ovaj posmotri jedinstveno, izkida petitorium; glede ostalih izvjestnih sumarnosti vidi u nazočnom poglavlju pod B. 2.

[57] Činjenica posjeda sa izključivo *gospodarstvenoga* gledišta može imati samostalnoga znamenovanja, ali juristički se jedva dade podpuno ocieniti i prosuditi, ako se posmatra bez saveza sa odgovarajućim mu pravnim elementom. Stoga bi se moglo reći, da svaki judikat in summariissimo vapije za korekturom. Vidi i u „drugom dielu".

[58] Vidi prediduću primj. 57.

Digitized by Google

štine razprava o predlogu družtvenoga člana g. Milana Rojca, štampanom u 5. broju „Mjesečnika“ od ove godine, da se novelom kaznenom zakonu uvedu u nas dvie institucije modernih kaznenih zakonika, i to uvjetno izrečenje kazne i progon nekih delikata samo na zahtjev povredjenika, te da se u tom pogledu pravničko družtvo obrati predstavkom na visoku kr. zemaljsku vladu.

Najprije pozove predsjednik gospodina predlagača, imade li možda još što pridodati u kojem pravcu svojemu obrazloženom predlogu.

Milan Rojc: Ja ne bih ništa imao primjetiti, pak molim, da bi se čula druga mnienja o tom.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šilović.

Dr. Josip Šilović: Slavna skupštino! Ja ću prije svega da izjavim iskrenu hvalu gospodinu predlagaču, što je iznio predlog i što je on — premda zaokupljen svojim zvaničnim radom — odkinuo od svoga slobodnoga vremena, pak se udubio u ova dva tako važna, osnovna pitanja kaznenog prava.

Ja ću biti tako slobodan, da se osvrnem na predlog vrlo poštovanog gospodina predlagača i da kažem o njemu svoje mnienje. — Nego prije molim za dozvolu slavne skupštine, da nekoliko rieči kažem o teoriji, uz koju pristaje g. predlagač, i na kojoj osniva svoj predlog.

Predlagaču je kazan osveta, koju za povredjenoga vrši država. Gospodinu je predlagaču to jedini razlog kazni i jedina svrha kazni. Po njemu država kazni za to, da se preprieče one neugodnosti, koje su nuždna posljedica osvete onoga, koji je povredjen, i njegove svojte.

Gospodin predlagač zaključuje, da se ne dadu niti ova dva njegova predloga izvesti iz nijedne druge teorije, osim iz teorije osvete.

Ja stojim na protivnom stanovištu i držim, da kazna nije osveta, koju za povredjenoga vrši država, nego da je protivno osveta bila kazan, koju je za zajednicu, za družtvo, prvobitno za rod vršio pojedinac. Ja dakako ne mogu da se upustim u potanko razlaganje toga stanovišta, nego moram da se zadovoljim, — jer je stvar obsežna, — s pukim konstatiranjem toga svog stanovišta.

Držim, da to nije pred slavnom ovom skupštinom niti potrebno, pošto smo stručnjaci, te su nam svima poznati razlozi, koji govore za nazor poštovanoga gospodina predlagača, i razlozi, koji govore za nazor moj.

Ne ću za podkriepu svoga nazora, nego da se pozovem samo na dva autoriteta, na profesora Liszta, koji drži, da je osveta već onda, kad je postajala, imala karakter reakcije družtvene protiv povreda reda pravnoga i reda družtvenoga. On kaže, da je osveta „sociale Reaction gegen antisociale Handlungen“.

Ovog je istog mnienja i drugi koriféj na polju kaznenoga prava, na žalost prerano umrli za znanost, profesor Merkel, koji istu misao kao i

Digitized by Google

Liszt kaže ovako: osveta je „sociale Machtäusserung im Dienste socialer Selbstbehauptung".

Ovi pisci i drugi mniju, da je danas u pravu kaznenom činjenica nepobitna, da je osveta socijalna reakcija, daklè da je pravna zaštita protiv protupravnoga napadaja.

Ja držim, da se dade to i s našom pravnom povješću sasvim liepo dokazati. Ne treba nego da podsjetim slavnu skupštinu na činjenicu, da je rod, na kojemu se osniva naš narodni i družtveni razvoj, na se preuzeo i morao preuzeti dužnost, da osveti nanesene povrede kojemu od svojih članova, ili pravnim dobrima, koja pripadahu rodu.

Istina je, da je ovo, kako rekoh, — po mnienju ovih auktoriteta — nepobitna činjenica, da je osveta samo forma, samo jedan od načina socijalne reakcije protiv protusocijalnih djela, koja su se imala osvetiti.

Dakako da tu nastaje pitanje, kako to, da je onaj, koji se je svetio, zastupao ne samo svoje vlastite interese, nego da je radio za zajednicu. Ovo pitanje ni danas nije riešeno. Liszt ga tumači tako, da se s ovim nagonom osvete u socijalnoj službi imade upravo tako, kao što s nagonom spolnim, koji je u službi socijalnoj kad radi za razplod. Nadalje, kaže Liszt, kad i ne bi to bilo izpravno, na činjenici ništa ne mienja, da nije osveta ništa drugo, nego forma socijalne reakcije protiv protusocijalnoga rada.

Gospodin pak predlagač veli, da je država preuzela kazan u svoje ruke, da zaprieči razne nepodobštine, da zaprieči ono, što se naziva „bellum omnium contra omnes". — On drži, da družtvo nije ni za što drugo uzelo kazan u svoje ruke, pak da ni država ni družtvo ne imadu drugih kakovih interesa na kazni.

Ja mislim, da nam sam pogled u pravnu povjest dokazuje protivno. Sjećam samo slavnu skupštinu, da kad se radilo o povredi družtva i države i dok je još postojao sustav osvete i kompozicija, da je država već u svoje ruke uzela kažnjenje političkih i vojničkih kažnjivih djela. I sasvim naravno, ona je to morala učiniti, jer je to bio preduvjet njezinog obstojanja i napredovanja.

Veli g. predlagač, da se iz nijedne druge teorije kaznenoga prava ne bi dale logično izvesti i opravdati ove dvie institucije, t. j. uvjetno osudjenje i progon na zahtjev povredjenoga.

Mislim, slavna skupštino, da se iz osvete baš nikako ne dade opravdati institut uvjetne osude; jer ako je pravo onoga, koji je povredjen, da on od države traži, kad već ne dozvoljava njemu, da se sveti, da se ona sveti, onda država vriedja ovo njegovo pravo, ako odluči, da krivce s obzirom na svrhu popravka, koja se i ne tiče povredjenoga, ne će kazniti, ni ne pitajući povredjenika, da li se s takovom osudom slaže, ili ne slaže.

*

Digitized by Google

Isto je tako i kod delikata progonivih na predlog. Ni taj institut ne bi se dao izvesti podpunoma iz osvete same; jer ako država nije ništa drugo nego zastupnik onoga, koji ima pravo, da se sveti, ako se ona sveti za nj, kako onda to, da država samo kod onih delikata, koji su najmanje kažnjivi, daje njemu neku ingerenciju, dakle samo kod onih delikata, gdje je baš najslabiji i najneznatniji njegov inštinkt osvete? Zašto mu onda toga ne daje kod onih delikata, gdje je povreda mnogo veća?

Nego, ja mislim, slavna skupštino, da nije izpravan nazor g. predlagača, da se s nijednom drugom teorijom ne dadu u sklad dovesti ova dva instituta.

Ti se instituti dadu izvesti podpuno iz teorije zaštite, iz teorije, uz koju danas pristaje pretežan broj pravnika i učitelja kaznenoga prava. Ja dakako ne mogu da razpravim ovdje tu teoriju pobliže i potanko. A to nije ni nužno. Nego samo ću sjetiti slavnu skupštinu, da po toj teoriji pravo je zaštita dobara i interesa, a kazan sredstvo te zaštite. U samim ovim riečima jasno je konstatirana i svrha kazne i njezino opravdanje.

Kolikogod sam ja o tom razmišljao i čitao, nitko nije zornije, jasnije i plastičnije predstavio osnov i svrhu kazni, od profesora Kleinwächtera u broju 29. „Allg. österr. Ger.-Zeit." od prošle godine, na strani 234., gdje kaže: Promatrajmo samo dječake, kad se spreme na igru, pak jedan od njihove družine prpošno i objestno smeta igrače i neda im igrati se. Što će oni učiniti? Ne će dugo razmišljati o „negaciji negacije pravila igre", niti „o zadovoljštini za povriedjeni red igre", niti „o ideji pravednosti", nego će se složno srušiti na ovoga nemirnjaka i čestito ga izlemati. A što će biti posljedica? Posljedica bit će, da će onaj izlemani ili otići, ili će moliti za oprost, obećati, da će igrati prema pravilima igre i moliti, da mu dozvole, da i on dalje s njima igra.

Zašto je kazan potrebna? Zato, jer delikti vriedjaju pravom zaštićena dobra i interese, jer uništuju, oštećuju ili u pogibelj dovadjaju ona dobra, koja je pravo podignulo na pravna dobra. Te se pak povrede ne bi dale ograničiti, kad ne bi bilo jake i snažne reakcije. Pravo treba za svoju eksistenciju jako sredstvo prisile, a to je kazan. Jer treba pravo kazan, ona je opravdana u koliko je i samo pravo opravdano. Pravo je pako bezuvjetno nužno za eksistenciju družtva, a družtvo opet za eksistenciju i napredak čovjeka, — ergo: pravo je opravdano, jer je potrebno. Pravo pak ne može da postoji bez kazni, dakle je i kazan opravdana, jer je potrebna.

Iz ove teorije zaštitne dadu se izvesti i instituti uvjetnih osuda i progona na predlog. Institut uvjetnog osudjenja, jer je državi svrha, da kaznom umanji, ako već ne može da posve odstrani kažnjiva djela. Ako se dade institutom uvjetnog osudjenja postići prevencija specijalna kod delikata manje kažnjivih, onda će se time bezuvjetno postizavati i svrha, za kojom država ide.

Digitized by Google

Dade se po ovoj teoriji opravdati i institut progona na zahtjev. Dade se opravdati, ali samo u dva slučaja, koja je pregnantno izrazio Stooss u obrazloženju kaznenog zakona za Švicarsku, a to je prvo onda, kad učin stanovitoga kažnjivoga djela odvisi od toga, je li ga onaj, koji je oštećen, smatra povredom ili ne smatra: kad intenzitet povrede odvisi poglavito od te okolnosti, da li se onaj, koji je povredjen, smatra ili ne smatra povredjenim i u koliko. Drugi je pak slučaj, kad bi kazneni postupak, koji je preduvjetom kazni, morao povrediti osobito važna pravna dobra onoga, koji je povredjen, kad bi on time bio još više povredjen i to u tolikoj mjeri, da je i državi u javnom interesu stalo do toga, da ova njegova dobra štiti, i toga radi radje ne reagira protiv kažnjivoga djela, nego li da se onomu, koji je povredjen, nanosi još osjetljivija šteta.

U ova dva slučaja u interesu je države, da se ne povadja kazneni progon bez predloga povredjenoga.

Ovo je shvaćanje Stoossovo ispravno, te je danas već prilično „communis opinio", pak je po tom shvaćanju odmah i evidentna opravdanost instituta progona na zahtjev. Time su ujedno, mislim, dane granice deliktima progonivim na predlog.

Ja ću nakon ovih rieči da predjem k jednomu, a onda k drugomu od predloga predlagačevih, koje u glavnom podpunoma usvajam.

K prvom predlogu o uvjetnim osudama ne imam nijedne rieči da spomenem, nego ga podpuno usvajam, te prelazim na predlog o progonu stanovitih kažnjivih djela na predlog povredjenika.

Ova kažnjiva djela progoniva na predlog i ovaj institut imao je sedamdesetih godina prošloga stoljeća vanredno vatrenih zagovornika. I bilo je je obće mnienje, da se imade proširiti i pomnožati broj delikata progonivih na predlog.

Rezultat ovakovih mnienja uviek se nalazi u odnosnim kaznenim zakonima, koji su nastali u doba, kad je vladao stanoviti nazor u teoriji. Tako se i rezultat toga shvaćanja vidi jasno u njemačkom kaznenom zakonu, u ugarskom kaznenom zakonu i u osnovi austrijskog kaznenog zakona.

Derenčin u svojoj osnovi, ma da je nastala u isto ono doba, daleko je suzio — i po mom shvaćanju sasvim opravdano i valjano, — suzio ih, rekao bih, upravo na onu mjeru, koje se držao i Stooss u svojoj osnovi švicarskoga kaznenoga zakona, odnosno ograničio se na ona kažnjiva djela, koja se dadu izvesti iz ona dva principa, koja smo već spomenuli.

Danas je mnienje stručnjaka protivno proširenju ovoga instituta. Bezuvjetno razlog tomu jest ono žalostno izkustvo, koje je stečeno u Njemačkoj s njemačkim kaznenim zakonom iz onoga vremena. Isto takovo izkustvo stečeno je, — koliko sam čuo pripoviedati od ljudi, koji su s ugar-

Digitized by Google

skim odnošajima poznati, — i u Ugarskoj tako, da se novelom sprema znatno suženje delikata progonivih na predlog.

Jedan od glavnih protivnika u obće ovomu institutu jest Binding, koji je pristaša stanovišta, da država mora uzeti kazneni progon sasvim u vlastite ruke bez obzira na predlóg ili zahtjev povredjenika, jer, ako država mnije, da stanovite povrede njezinih norama jesu takove, da je kod njih dovoljna reakcija civilna, onda država ne smije povlačiti u svoje polje reakciju protiv takovih delikata; a kad je jedan put u svoje ruke uzela reakciju, onda je ne smije više dati pojedincu. On navodi ove razloge, s kojih je protivan deliktima progonivim na predlog. On kaže za ovaj institut: „Das aber das Institut nur die Schlechtigkeit begünstigt und die Gerechten sowie die Gerechtigkeit benachtheiligt, ist zweifellos. 1. Es benachtheiligt den Staat als Straf- und Strafklagberechtigten, als Abolitions- und Begnadigungsberechtigten. Nicht sein Bedürfniss nach Klage, Strafe, Gnade, sondern das des Antragstellers entscheidet. 2. Es benachtheiligt den Verletzten, der ausser Stande ist rechtzeitig den Antrag zu stellen, dem Anstandspflichten den Mund schliessen, oder der des Antragsrechts ermangelt, aber einen gewissenlosen Vertreter besitzt", — to jest, tko je maloljetan, pak nema prava predloga, a njegov zakoniti zastupnik bezsavjestno ne vrši prava predloga. „3. Es thut dem Grundsatz der Gerechtigkeit, dass gleiche Schuld gleichen Lohn finden soll, empfindlichsten Abbruch. 4. Es gibt die Behörden, des Staates kaum würdig, privater Willkür Preis. 5. Dagegen begünstigt es den Verbrecher, den es vielfach der Strafe entzieht; nicht minder 6. die gemeine Gesinnung des Antragsberechtigten, der mit seinem Recht schnöden Handel treibt und den es geradezu zur Erpressung ausruft; endlich 7. den Vertreter des antragsunfähigen Verletzten, der dessen Interessen gewissenlos preisgeben will. So ist das Institut, — zaključuje Binding — ein fundamental schlechtes und gänzlich zu beseitigen". (Handbuch I. str. 603. op. 5.)

Ja držim, da je ovo mnienje bezuvjetno preoštro. Imade delikata, gdje je u interesu obćenitosti, da se uvjetom kažnjivosti postavi predlog povredjenika. Ne treba nego da spomenem delikte proti spolnom poštenju i kod nas dosta čestu otmicu, da se uvjerimo, da imade delikata, gdje je uvjetovanje progona od predloga dobro i poželjno, i gdje se manje zla zbiva, ako se ostavi povredjenomu, da on odluči, hoće li nastupiti reakcija sa strane državne vlasti, ili ne će, jer ako on predloži, da ta reakcija nastupi, onda time kaže, da on ne želi, da država štiti onaj njegov posve opravdani interes, da se štiti dobar glas njegova djeteta, koje je palo žrtvom zločincu itd.

Prema tomu, gospodo, mislim, da je samo ovaj razlog, koji opravdava delikte progonive na predlog, odnosno da su samo ona dva razloga,

Digitized by Google

koja sam spomenuo, najme u jednom slučaju, da odlučuje — kao kod uvrede poštenja — osjećaj povredjenoga, je li djelo kažnjivo ili nije; jer ako se on ne smatra uvredjenim, onda doista i nije uvredjen, a u drugom slučaju opet, kad povredjeni ne želi kaznenog progona počiniteljeva, jer mu je milije, da se dobar glas njegove porodice ne vredja, nego li da povreditelja preda državi, da ga kazni.

Iz ovog mog razlaganja sliedi, da sam za to, da se u predlogu predlagačevu pridrži, da se zločinstvo otmice, označeno u §. 96. i 97. zadnja stavka, t. j. ako osobi odvedenoj imade već barem 14 godina, i ako ista privoli na otmicu, proglasi kao delikt progoniv na predlog. Tu postoji i još jedan razlog, koji navodi i g. predlagač, da je najme otmica u jednom dielu naroda našega jedan od načina vjerenja i to najpače kod seljaka, koji ne će i ne može držati svatova, jer mu je to prevelik trošak.

Nego ja sam bezuvjetno proti tomu, da se primi u nacrt osnove, da je delikt progoniv na predlog zločinstvo težke tjelesne ozlede, kažnjivo po §. 152., 153. i 154. To su povrede tako jake i velike, da bi po mom mnienju bilo vrlo pogibeljno prepustiti kažnjivost njihovu predlogu povredjenoga i drugdje, a još pogibeljnije kod našeg naroda, koji je bezuvjetno sklon na nasilja, koji je vrlo žestoke naravi, i koji radi malenih razloga grabi odmah za kolac i sjekiru. Ali i bez obzira na to, ja ne mogu nikako izvesti iz razloga navedenih za delikte progonive na predlog, da se takovim smatra i delikt težke tjelesne ozlede.

Kod prekršaja lahke tjelesne ozlede pristajem uz predlog predlagačev, pošto to leži već i u duhu našeg kaznenog zakona, koji realnu injuriju smatra deliktom progonivim na privatnu tužbu, a izmedju lahke tjelesne ozlede i realne injurije granice su vrlo pomične tako, da se dosta težko razlikuje, gdje realna injurija prestaje, a gdje lahka tjelesna ozleda počima.

Kod prekršaja suprot sigurnosti vlastničtva, ja sam protiv predloga i to kod svih osim kod onoga označenog u §. 468., najme kod zlobne oštete tudjeg vlastničtva, jer se taj delikt ne počinjava iz pohlepe za dobitkom, nego redovito iz objesti, lakomislenosti, u srditosti i u svadji, pak imade razloga, da se postavi kažnjivim samo na predlog.

Uz ostale predloge navedene u §. 2., 3., 4. i 5. navedenoga predloga pristajem. Samo kod §. 6. ide g. predlagač predaleko. On u §. 6. kaže: „Stavljeni zahtjev, da se progoni kažnjivo djelo može ovlaštenik opozvati sve do nakon zaglavljene razprave, ali svakako prije, nego se je sud udaljio u viećnicu, da vieća ob osudi".

Ja mislim, slavna skupštino, da se teoretički opoziv predloga na progon ne dade opravdati. Predlog na progon jest jedan od uvjeta kažnjivosti, jest jedan od kriterija kažnjivosti dotičnoga delikta. Kad je dakle

Digitized by Google

taj kriterij nastupio, kad je predlog tu, onda je to delikt kažnjiv, kao što i svako drugo kažnjivo djelo, koje se kazni ureda radi.

Praktički ali razlozi govore za to, da se dade mogućnost opoziva onome, koji se prenaglio u svojoj žalosti, u svojoj srdžbi i biesu radi dogodivše se nepravde i stavio odmah predlog za progon, pak se kasnije za to pokaje, kad pomisli, što će biti od njega i njegovih, kad se bude doznalo za sramotu, koja se je dogodila. Ovi razlozi vojuju za to, da se može opozvati predlog na progon.

Ali kako dugo? Ja mislim samo dotle, dok se može ono dobro, radi koga se dopušta opoziv, štititi. A to može biti samo, dok traje pripremni postupak. Kad je došla stvar na glavnu razpravu, onda je već javnost sve doznala i nema više razloga, zašto da se postupak ne dovrši i ne dosudi kazan, koju je zaslužio krivac. — Drugi je pak tomu razlog izkustvo upravo žalostno, koje su u Njemačkoj stekli s time, što se tako dugo opoziv predloga na progon dozvoljavao. — Pripoviedaju očevidci i pisci njemački, da se je upravo sramotno trgovanje tjeralo pred sudom na glavnoj razpravi na očigled sudaca izmedju onoga, koji je imao pravo staviti predlog za progon i krivca o cieni, uz koju će odustati povriedjenik ili njegov zakoniti zastupnik od zahtjeva na progon radi zločinstva bludnosti na djeci.

Bezuvjetno to ovako ne bi bilo dobro da se kod nas uvede. Tomu će se izbjeći, ako prihvatimo ustanove Derenčinove osnove, koja kaže, da stavljeni zahtjev može ovlaštenik opozvati sve dotle, dok javni tužitelj ne preda obtužnice. — S momentom, kad je predana obtužnica, prestaje pravo na opoziv. S tim momentom prestaje pripremni postupak, a dalje već ni nema razloga za opoziv.

Na ostale predloge vrlo poštovanoga g. predlagača pristajem u cielosti. Tako pristajem na predlog, da se ukine §. 155. slovo a), jer neshodnost njegovu najbolje dokazuje ta okolnost, da ni kod nas ni u Austriji ni danas nismo na čistu s njegovim tumačenjem.

Pristajem i preporučam i poglavlje IV. predloga, kojim se nadopunjuju ustanove §. 491. i 496., jer će se ovim preinakama prepriečit nebrojeno mnogo suvišnih kaznenih razprava radi uvreda poštenja: a time će se narodu prištediti vanredno mnogo dangube i troška, a i sudovom mnogo suvišna napora.

P r e d s j e d n i k: Želi li možda g. predlagač štogod odvratiti?

M i l a n R o j c: Molim.

P r e d s j e d n i k: Izvolite.

M i l a n R o j c: Veleštovana gospodo! Ja sam vrlo zahvalan veleštovanom gospodinu predgovorniku, da si je toliko truda dao i cieli smjer predloga tako temeljito pretresao, te izjavio, što drži, da se može preporučiti veleštovanoj gospodi, a što ne.

Digitized by Google

Ja ću kazati samo nekoliko rieči, da opravdam samo nekolike — ne sve — od inštitucija, koje velecijenjeni g. predgovornik ne misli preporučiti, i to samo u kratko. Najprije da opravdam moje stanovište, da je kazan isto, što i osveta, dočim drugi opet drže, da je osveta isto, što i kazan. S moga stanovišta, bila kazan isto što i osveta, ili osveta isto što i kazan, i jedna i druga jesu neetične. I stoga nema na kazan nitko prava, ni povredjeni, ni država. — U tom se razlikujemo. — Državi je, po mom sudu dužnost tu osvetu vršiti za to, da je što više umanji, da onoga, što je neetično, osvete najme bude sve manje i manje, te da se konačno u nešto drugo pretvori.

Držim, da se s toga gledišta može opravdati ustanova uvjetnoga kažnjenja, jer se time svakako umanjuje onaj residuum neetičnosti, koji leži u osveti.

Što se tiče toga, da se te dvie inštitucije dadu izvesti iz teorije, koja je najviše prihvaćena, iz teorije zaštite, to možemo sa zadovoljstvom prihvatiti, da su ti predlozi i po ostalim teorijama opravdani.

Što se tiče same osnove to bih ja molio, da mogu s dozvolom slavne skupštine po mogućnosti u kratko opravdati pojedine ustanove.

Kod zločina težke tjelesne ozlede, označena u §. 152., 153. i 154. sam ja tako slobodan misliti, da se nadaje potreba da se progone samo na predlog najpače onome, koji je živio koji dan s onima, koji sude i koje sude. Kod tih zločina stanovište, s kojega — mislim — da nam je polaziti, jest bez obzira na razne teorije, stanovište shodnosti.

Država preuzela je u svoje ruke kazniti, a pri tom ne obazire se ona dovoljno na to, da zaštiti oštećenoga. Oštećenik kod težke tjelesne ozlede dužan je danas, ma da oprašta ozleditelju, ili ma da je otac ozledjen od sina i ma da on zna, da je sâm on bio povodom ozledi, dopustiti, da mu liečnik ruje pipalom i prstima po rani, premda će se pred sudom služiti blagodati nesvjedočenja i premda u sebi osjeća, da je moralna, etična krivnja na njegovoj strani. I danas država to dopušta, da ovaj otac mora trpjeti takove muke! itd. itd.

To je bio primjer, koji dokazuje — ja bih rekao za lako-težku ozledu, za nekvalificiranu težku tjelesnu ozledu, kako se ne zaštićuje dovoljno oštećenik, nego kako bi mnogo bolje bio zaštićen, kad bi se njemu dalo pravo oprostiti. On bi onda i odštetu lakše od oštetioca dobio, što danas ne dobiva gotovo nikada. Danas se izriče presuda odštetna: ovaj je dužan onome platiti toliko i toliko. A kako će doći onaj do odštete, ako je bogac, koji ne može da troši na biljege, a opet nije tako siromašan, da bi dobio za to svjedodžbu siromaštva?! Taj ne će dobiti ništa, jer nema biljega, ni novca da plaća troškove parnice pobojne itd.

Držim, da bi dužnost bila u buduće ići za tim, da se proširi pravo zaštitno, koje država daje oštećeniku i to prvo time, da on može oprostiti

Digitized by Google

nekvalificirane ozlede, ili ne oprostiti; prema čemu će on onda mnogo lakše doći do odštete, te će se time ujedno i mnoga i mnoga disharmonija odstraniti, koja danas vlada u obiteljima. Jer upravo je žalostno vidjeti, kad ozledjeni otac prihvati pred sudom blagodat nesvjedočenja, a sluči se, da imade drugih svjedoka, da onda sin mora biti sudjen i moraju postati neprijateljima proti svojoj volji, oni koji do sada nisu to bili. Takovih primjera imade mnogo.

Zato molim, da bi slavna skupština odluku o tom barem odgodila, da se uzmogne ta stvar u našem glasniku bolje i svestranije s praktičkog pogleda razbistriti.

Glede §. 335. mislim da sam prečuo.

Dr. Josip Šilović: Ja sam sporazuman s predlogom, samo bih ga prestilizirao tako da u cielom glasi: „radi prekršaja proti sigurnosti života, označenoga u §. 335.“, a ono „izuzevši slučaj, da je usliedila smrt kojega čovjeka“, onda odpada.

Milan Rojc: Jest, jest, istina. I ja uz to pristajem.

Glede §. 6. o opozivu predloga tužbe, ja mislim, da se ne promieni ono, što sam rekao. Držim, da nije shodna u tom Derenčinova osnova ponajpače prvo zato, jer je njezin rok i po svom početku i koncu nestalan, a drugo oštećeniku je redovno nepoznat, jer on nije vješt zakonu. Ako mu se već daje neka pogodnost i rok, u kojem je može vršiti, treba da mu se omogući i znati, dokle će taj rok trajati, a to neće biti, ako se kaže do predane obtužnice. To može biti neposredno, odmah za par dana, a može biti i nakon iztrage, dakle može i mjesece potrajati.

S toga držim, da to nije shodno. Svi oni škandali, o kojima je g. predgovornik govorio padali su baš u vrieme od zaključka glavne razprave, pak do proglašenja osude. Tu je bila dana strankama neka zgoda, da se cienkaju, i to u couloirima i po hodnicima, a ne pred sudom. Tako bi ovo najpogibeljnije doba bilo mojim predlogom ukinuto, a stavljen bi bio ujedno stanoviti rok, koji je poznat povredjenomu. Ja mislim, da bi bilo najbolje postaviti u §-u 6. rok za dozvolu opoziva „do onoga časa, dok se sud ne udalji u viećnicu“. (Presv. g. dr. Fr. pl. Burgstaller: To je predaleko!) Ali do glavnoga procesa, do prije početka glavne razprave, taj onda opet rok nije poznat oštećeniku, i onda je prekratak ... (Presv. g. dr. Fr. pl. Burgstaller: Baš najveći škandali i leže u tom, da se glavna razprava obdržava, a onda je sve opozivom osujećeno.) To je istina. (Dr. Posilović: Prije nego je pročitana obtužnica. — Presv. g. dr. Fr. pl. Burgstaller: Prije nego je započela glavna razprava. — Dr. Šilović: Do momenta, kad su stranke dobile poziv na glavnu razpravu. — Presv. g. dr. Fr. pl. Burgstaller: To je još bolje. Onda ne treba nitko ići na razpravu, i nema nepotrebnog troška ni posla.) No tu je opet rok nejasan. Ovlaštenik mora točno znati: do toga i toga mo-

Digitized by Google

menta meni teče pravo opozvati predlog. A toga nema, kad se kaže „do prije započete glavne razprave". Na drugo sve, što je velecienjeni gosp. predgovornik rekao, ja nemam šta primjetiti. (Dr. Šilović: A što je glede kradje?)

Da, to sam zaboravio. Mislim, da o tome ne trebam duljiti, nego samo molim, da se svakako pokuša i s time. Ja ne pojmim, kako bi državi mogla biti druga važnost preča, nego da zaštiti oštećenika, jer tim je zaštićen i javni red

Danas, ako je država dobila u svoje ruke osobu tata, i ako je on priznao kradju, ili ako imade toliko i takovih dokaza, da se može nedvoumno kradnja uglaviti, onda ona tata malo zatvori i nju više nije dalje ništa briga, da li je oštećenik zadobio natrag ukradene stvari, ili da li je dobio odštetu za štetu pretrpljenu kradjom. Opet će mu država dati samo dozvolu, da si traži dalje civilnim putem odštetu. Time ga država premalo zaštićuje. I ako se bude samo pokušalo prekršaj kradje proglasiti deliktom progonivim na predlog, vidjet će se, da će se u brzo pokazati vrlo velika zaštita oštećenika, jer ovdje nije samo onaj jedan pogled, s kojega imamo taj institut gledati, i s kojeg smo ga kod tjelesnih ozleda malo prije razjasnili, nego ovdje moramo uzeti još i to, da često zlobne oštete čine osobe duboko pale, a kradje osobe nepokvarene. Tako n. pr. čestokrat male kradjice čine dječaci — ne u nakani: hotice uzeti tudju stvar, nego samo onako u obiesti, umujući: „Ha, baš ću mu uzeti klip kukuruze" itd. Ili kad pripiti ljudi od polnoćke kući idu, — kao što je običaj — uzmu uz put tudjega pjetla i pokazuju tako svoje junačtvo, kako su oni pjetla, koji oštro kukuriče, ipak mogli ukrasti. Ove bi se moralo svakako mnogo blaže kazniti, nego li onoga, koji ide i drugome što hotice zlobno potuče.

I zato ja držim, da bi se i to moglo uzeti u kombinaciju. Osobito, ako se bude s tim pokušalo prije, nego li se kodificira novi kazneni zakon, držim, da će se vrlo shodnim pokazati, pak ako ne će, onda bi se kod konačne kodifikacije opet izpustiti moglo.

Stoga, velecienjena gospodo, molio bih, da se prihvati ova osnova onako, kako ju je velepoštovani g. predgovornik predložio, s tim ujedno, da se prihvati i po meni uvrštena promjena u §. 6. predloga.

Dr. Stjepan Posilović: Nakon govora gospode predgovornika ja mogu biti kratak.

U koliko se mogu sjetiti i koliko sam g. dra. Šilovića razumio, ja mislim, da on nije uztvrdio, da je kazan opravdana jedino kao zaštita, nego da ova dva instituta gledana s gledišta zaštite drži opravdanima. Inače ne bih se ja u tom složio s njime, jer držim, da imade i drugih važnih razloga, koji opravdavaju kazan, a ne samo zaštita. Samo ću da spomenem odmazdu, uz koju do sada najveći dio kriminalista pristaje, za tim teoriju popravnu, pak onda mješovite teorije kaznene.

Digitized by Google

Što se tiče same osnove, košto je predlagač predlaže, ja se ne slažem s time, da bi se poglavlje prvo, kojim se uvadja uvjetna obustava ovršenja kazne, čisto ovakovo imalo predložiti, košto je ovdje redigirano.

Što se tiče samoga instituta, o tom su već na dugo i široko razpravljali jedan i drugi od gospode predgovornika. Ali nisu iztaknuli protivnoga mnienja, naime, koje se protivi tomu inštitutu, a ipak imade i vrlo važnih razloga, koji protiv njega govore, kojih sada ovdje pobliže navadjati neću. Dovoljno je naglasiti, da i vrlo napredne države, n. pr. Njemačka nije te inštitucije usvojila. (Dr. Šilović: Ima ju, ima!) Ima samo uvjetnu amnestiju. (Dr. Šilović: To je isto, samo u drugoj formi.) Nije, ne.

I u najnovije doba u Italiji, koja je bar s novog kaznenog zakona toliko napredna, razpravljalo se to pitanje potanko u povjerenstvu, koje je g. 1898. sazvao taljanski ministar pravosudja Finochiaro, u sjednicama od 7., 8. i 9. ožujka 1900., pa se je to posebno povjerenstvo a s njime i Finochiaro izjavilo protiv te inštitucije, jer da ju drži neshodnom.

Uza sve to ja sam sa svoje strane prijatelj ove inštitucije, pak kao što sam je u svoje doba zagovarao, tako je zagovaram i sada. Nego baš jedino pogledom na bojazan, koja se poradja s toga, kako će se u praksi provadjati ta uredba, ja držim, da se svakako imade oprezno pri tom postupati i uvesti ju uz sve dane kautele, da ne bude nejednakost nastala u pravosudju, a naročito da se ograniči na slučajeve osobita obzira vriedne.

Meni se u tom pogledu od svih mogućih osnova i zakona, koji su prije i sada proglašeni, najbolje svidja najnovija austrijska osnova odnosno cislitavska, koja žalibože nije postala zakonom, a koja je taj inštitut dosta ograničila tako, te bi se imao uporavljati samo onda, ako dotičnik bude sudjen na kazan slobode ne dulje, nego jedan mjesec dana, i ako dotična osoba nije ne samo radi zločina, nego niti radi prestupka još kažnjena bila. Ja bih sa svoje strane predložio suženje te uredbe u smislu te osnove cislitavske, koja po prilici glasi: „Bude li na kaznu ograničenjem slobode ne dulje nego jedan mjesec osudjena osoba, koja ni u tu- ni inozemstvu nikada još nije kažnjena bila za zločin ni prestupak, i koja u tuzemstvu prebiva, može sud obustaviti u slučajevima osobitog obzira dostojnim ovršenje proti njoj izrečene kazni". A ja ne bih bio za to, da se stavi, „kad se u nje sastane više olakotnih okolnosti", jer mi se to premalo čini. — Pri tom predlogu još je i taj dodatak u onoj osnovi, da se „na kazni slobode, koje bi se u slučaju neutjerivosti globa imale u mjesto globe ovršiti, ne uporavljuje ta ustanova".

Mnogi auktoriteti traže, i to sasvim opravdano, da se dade mjesta pravnom lieku proti uvjetnoj osudi, da se pobližim načinom označi, kako će se voditi kontrola o tom, kad opet takav oslobodjenik bude priupadnikom.

Digitized by Google

za da pretrpi dosudjenu mu kazan. To bi se sve kod ovakove redakcije u obzir moralo uzeti.

Što se tiče drugoga poglavlja, pristajem uz predlog g. dra. Šilovića, da se tu mora vanredno oprezno postupati i u vrlo tiesnim granicama dozvoliti, da se ti delikti na zahtjev progonivi uvrste u zakon, za da se ne povredi u prvom redu opravdano pravo države kažnjivanja svih delikata, koji su unutar njezinih granica počinjeni.

Ova uredba bila bi iznimka od ovoga pravila, a kao iznimka od pravila mora uviek ostati ograničena na slučajeve takove, koji ju bezuvjetno opravdavaju.

Nazor, koji je ovdje u razpravi bio po gosp. sastavitelju na jednom mjestu iznešen, kao da nema razlike izmedju delikata, progonivih na zahtjev i onih, progonivih uslied privatne tužbe, držim da nije izpravan. Ta razlika obstoji i treba da obstoji. Ona obstoji i u Derenčinovoj osnovi i u osnovi cislitavskoj, te imade i važnih svojih konsekvencija.

Da se svakako od tih delikata na zahtjev progonivih izlučiti imade delikat težke tjelesne ozlede, mislim, da to niti ne trebam dokazivati. Tek to navadjam, da ni taj delikt, a ni kradju, koja se smatra bezuvjetno infamirajućim deliktom, nijedan zakon ni osnova novija, koja je dosele izradjena, nije uvela medju delikte na zahtjev progonive. Ja ne znam, zašto bismo to mi učinili? Bar se nisam mogao uvjeriti iz razloga gosp. predlagača. On nije iztaknuo ni u „Mjesečniku“, a ni danas, da bi obstojali kakovi posebni odnošaji u shvaćanju našeg naroda, ili ma kakova potreba, koja bi ovakove velike iznimke od pravila, od onog absolutnog principa općeg kažnjenja po državi opravdavala.

Nu osim ovih delikata, kad bi se opet radilo o tom, da se osnova nova načini, morali bismo o tom vrlo dugo razpredati, što da se sve uvrsti u te delikte, jer i ondje, gdje se hoće broj tih delikata u tiesne granice stegnuti, držim, da bi još nekoliko delikata bilo umjestno amo uvrstiti. Ovamo spada n. pr. narušaj kućnoga mira, nekvalifikovana nevjera (pronevjerenje) itd., zatim mnogi prekršaji, kao prekršaj §. 431., to je doista nedužan i prekršaj §. 506. k. z., koji, kao što je poznato, ustanovljuje kazan, kad tko zavede i osramoti žensku, obećavši joj ženitbu.

To sve moglo bi mjesta naći i u tiesnim granicama, u koje bi se imalo strpati sve ove delikte, koji bi tek na zahtjev bili progonivi. Stoga u tom pogledu ono, što je predloženo bilo po predlagaču, ne dostaje.

Što se tiče roka opoziva u §. 6. predlagačeve osnove, koji je danas modificiran, o tom bi se dalo puno govoriti. Oni, koji su pristaše strožega nazora, zastupaju i ovdje stroži smjer, najme to, da se taj rok ne mora otegnuti Bog zna na kako dugo vrieme, da se sve one zloporabe po mogućnosti stegnu i ograniče.

Digitized by Google

Pripomenuti mi je, da se u tom pogledu cislitavska osnova dosta znatno razlikuje od drugih zakona. Tako n. pr. ona u obće ne dozvoljava opoziva i to iz onih razloga, koje je dr. Šilović ovdje naveo, naime, da se teoretski ne dade opoziv opravdati, već jedino iz lih praktičkih razloga.

U tom smislu ja svakako pristajem, da se to pravo ograniči. Meni se čini, da će gospoda, koja su nazočna, sva biti u tom složna, da bi se to pravo opoziva imalo ograničiti do momenta, dok se otvori, dok započne glavna razprava. Baš na glavnoj razpravi, gdje se razvija cieli dokazni materijal, gdje se vidi, kako stvari stoje, baš tečajem glavne razprave najviše su se te nepodobštine dogadjale, koje nijesu na uhar praktičnoga pravosudja. (Presv. g. dr. Fr. pl. Burgstaller: Niti morala!) Ja mislim, da bi se stoga to pravo opoziva dalo samo do momenta, dok glavna razprava započne.

Da se §. 155. slovo a) k. z. izpusti, uz to ja posve pristajem, te sam o tom već i pisao u „Mjesečniku“ godište XII. str. 315. I doista praksa je dokazala, da je ustanovljivanje, kada je povreda zadana orudjem takovim i na način takov, da je s njim obično skopčana pogibelj života, s velikim potežkoćama skopčano, te da su liečnička mnienja o tom često netočna. Jer dopustit ćete napokon, ako tko ima jako debeli kaput, a drugi ne znam kakav nož, da ga onda možda neće ni lako raniti. Ja mislim, da je svakako opravdano, da ta ustanova padne, pak sam za to, da se dokine.

Onim posljednim dvim paragrafima predlagačeve osnove ne imam ništa primjetiti. Nego imadem nešto glede cielog predloga navesti.

Kao što sam ja razumio, i kako sam morao razumjeti iz zadnjega zaključka i iz ovoga, što se danas govorilo, mi bismo imali donijeti zaključak o tom, da se predlože visokoj vladi ove dvie uredbe ovakove, kako su ovdje po prilici redigirane i stilizirane. Da se, kako budu u konačnoj redakciji prihvaćene, od ove skupštine podnesu visokoj vladi u svrhu donešenja novele kaznenog zakona.

Koliko se god ja sasvim pridružujem mnienju dra. Šilovića i sa svoje strane naglašavam takodjer, da je hvalevriedno, da je gospodin predlagač predložio ove dvie vrlo važne uredbe, oko kojih se toliko razpravlja u cielom svietu, da ih je iznio ovdje kod nas pred slavnu skupštinu tako, da i kod nas budu više akutne, više pendentne, da se naš pravnički sviet bude više s njima zanimao, — i koliko god bi dobro bilo, da one u granicama, košto je iztaknuto, postanu zakonom, ipak ja ne mogu nazrievati, da bi shodno bilo, da se putem novele donesu, i to s toga razloga, jer mislim, da držim s pravom, da naš cieli kazneni zakon ako i ima jako dobrih strana, ima i antikviranih i nepodpunih ustanova, a stranom mu opet mnoge ustanove i sasvim manjkaju, i to poglavito glede onih delikata, koji su u najnovije doba nadošli, uslied razvitoga prometa i tehničkih

Digitized by Google

pronalazaka, tako, da on ne može dugo absolutno postojati. I naš pravnički sviet o tom je uvjeren sav, te mislim, da možemo glede toga mirne duše očekivati, da će skoro izići nova osnova na zakonsko pretresivanje. Svakako se je nadati, da će taj novi kazneni zakon, koji se imade donieti, sadržavati i u tom pogledu vrlo mnogo shodnih ustanova, možda i shodnijih, nego li su ove u našem predlogu, jer je napokon težko u kratko vrieme o cielom ovakom zakonu govoriti.

Stoga ja sa svoje strane — možda će se moj predlog smatrati odveć konzervativan, ili barem da nije napredan — predlažem, „da se preporuči predstavkom vis. kr. zem. vladi, da u osnovi novog kaznenog zakonika, kojeg se što skorije uvedenje vrlo potrebnim osjeća, u interesu unapredjenja našeg kaznenog pravosudja, uvede uz nuždne kautele i odredbu, kojom se uvadja uvjetna obustava ovršenja kazne, i da uzme pri tom primjeren obzir na one zločine i prestupke, koje valja progoniti doduše ureda radi, ali ipak na zahtjev povredjenika".

Doduše moram i tu reći, da će vis. kr. zem. vlada, kad bude pravila osnovu zakona, znati, što joj je donieti, i više je nego sigurno, da će i te ustanove donieti.

Ali pošto se već ovdje zapodjela razprava o tom, onda mislim ipak, da se ne kaže, da smo tu razpravu bez praktične koristi vodili, da bismo mogli zaključiti prema mom sada stavljenom predlogu, da se tako pri donašanju osnove kaznenog zakona napose visoka vlada upozori, da ove dvie nove uredbe uzme u osnovu.

Predsjednik: Želi li tko što primjetiti? — (Ustaje Milan Roje). Izvolite.

Milan Roje: Čuvši razloge veleštovanog gospodina predgovornika, ja odustajem od predloga glede §. 152. i 154., to jest glede zločinstva težke tjelesne ozlede. — Mislim, da se slažemo glede §. 153. tako, da bi bilo dozvoljeno u tom slučaju ozledjenomu odustati od progona, da bi mu bilo slobodno djelotvorno oprostiti. Time bi dakle ostao taj §. 153.

Svakako bi se imao dodati §. 506. (Dr. Posilović: A šta je s §. 431.?) Za toga ne bih mislio, da ga treba dodati, jer tu nije povredjena ličnost pojedinca, nego obća sigurnost. Stoga ja ne bih mislio, da bi se i taj §. mogao predložiti.

Glede svega ostaloga ja pristajem, da se visokoj vladi preporuči moj predlog onako, kako ga je g. predgovornik izpravio.

Tu bih molio, da se uvaži, da prava svrha mom predlogu, — koju nisam dovoljno iztaknuo, — nije ta, sjetiti visoku kr. zem. vladu na obstojnost tih dviju inštitucija, nego je upravo ta, da se one novelom kodifikuju zato, — jer se njima tolika važnost daje i jer o njima imade toliko raznih mnienja, — da i mi sami kod kuće vidimo, kako će djelo-

Digitized by Google

vati, pak da ne budemo onda došli u priliku, da novi zakon na skoro opet mienjamo.

Ja molim, da se to prije kondifikacije uvede radi izkustva, koje je potrebno u našim prilikama dą se steče. Stoga gledišta ja sam išao u mom predlogu, a nisam toga dovoljno iztaknuo.

Ako slavna skupština misli, da moje ovo mnienje glede toga, da bi se' imalo novelom izkustvo steći, nije opravdano, onda ja pristajem uz predlog g. dra Posilovića.

Dr. Josip Šilović: Ja sam za prvobitni predlog, a protiv predloga presvietlog g. dra. Posilovića.

Za mene je razlog podpuno ubjediv, koji je naveo gospodin predlagač prvoga predloga. Ja sam stoga slobodan usvojiti njegovo mnienje, jer držim, da su to inštituti novi, a znam, da su drugdje blagoslovno djelovali, da su blagoslovno djelovali u Belgiji, kako priznaje sam ministar Le Jeune, za tim u Francezkoj i u Njemačkoj, gdje postoji uvjetna amnestija, jer se je tamo za prvi pokušaj ostavilo kruni, da ona odluči, hoće li se ili ne će dozvoliti uvjetna obustava ovršenja osude.

Bilo bi dobro, da pokušamo i mi, da li će poglavito ova ustanova o uvjetnom osudjenju uroditi i kod nas onim plodom, kojim je urodila prosvjetljenom svietu.

Ja ne znam, hoćemo li dobiti novi kazneni zakon za 2, 3 ili 5 godina, — ali i kad bude kazneni zakon već votiran i sankcioniran, bezuvjetno imat će spatium vacationis barem 2 godine. Uzmemo li u obzir i ono vrieme, dok se bude zakon votirao, ono će svakako još proći 5 do 6 godina, dok bude novi zakon stupio u krepost. O tom sam ja čvrsto i podpuno uvjeren.

A kroz ovo bi se vrieme, ako vis. kr. zem. vlada drži, da je shodno da uvede inštitucije ove, moglo steći dragocieno izkustvo o tom, kako će djelovati ustanova uvjetnoga osudjenja, koja je za mene od eminentne važnosti. Zato i polažem ja na nju mnogo veću važnost, nego na institut o kažnjenju njekih delikata na predlog.

Kod nas, gospodo, gdje se jedan dio kradja ne smatra infamirajućim, a to su šumske kradje, a gdje su i takozv. Munddiebstahle po zakonu infamirajuća kažnjiva djela, kradje, i gdje imade mnogo i mnogo i drugih takih slučajeva, kod nas bi kod toga vanredno dobro mogle djelovati uvjetne osude.

Držim, da je za nas, kojih ne mogu voditi drugi razlozi, nego skroz stručni, a stvar je visoke vlade, da prosudi, dade li se to provesti, ili ne, — držim, da je za nas dovoljno, da ovako svedeni na uže granice predlog podnesemo visokoj vladi. — Ako drži slavna skupština shodnim, mogao bi se naš predlog sastaviti skroz obćenito tako, da visokoj vladi ne podnašamo osnovu zakona, nego ove naše misli, misli gospodina predlagača

Digitized by Google

ovako, kako su ovdje sužene po meni i presvietlom gosp. predgovorniku, da se u formi predstavke podnesu visokoj vladi, da odbor pravničkog družtva na osnovu zaključka današnje skupštine predloži visokoj kr. zem. vladi, da ona novelom uvede uvjetno osudjenje i progon samo na zahtjev povredjenika u granicama, u kojim to predlog velepoštovanog gosp. predlagača sadržaje, jer ja barem pristajem — a mislim, da i drugi pristaju — uz predlog gosp. predlagača, a protivan sam predlogu, što ga je presvietli gosp. Posilović učinio. Ja predlažem, da kažemo jednostavno, neka vis. vlada iznese osnovu novele u granicama ovoga predloga, — jer predložena ova osnova dakako da je manjkava. U njoj ne ima ustanove tko će nadgledati, tko će nadzirati uvjetno osudjenoga radi priupadničtva, ni svih onih kautela, koje moraju biti u osnovi. Mi napokon osnove niti ne možemo sastaviti, niti nam je to bilo na kraj pameti, jer ovakove skupštine nikada nisu forum za stvaranje osnova nijednoga zakona. Za to se hoće pomna i temeljita rada sjedeći u sobi, gdje se mora i može na sve okolnosti obzir uzeti.

Zato ja mislim, slavna skupštino, da predložimo visokoj kr. zem. vladi, i to s razloga, koje je naveo g. predlagač, i koji se meni čine osobito važnim, da se ova dva instituta, koji su za nas novi, uvedu novelom, da se uzmogne dotle, dok dodje pred sabor na pretresanje novi kazneni zakon, steći izkustvo o tom, kako će kod nas ti instituti djelovati. To neka se s toga učini novelom, jer kad bude jednom već novi zakon votiran, onda u taj novi zakon nije lako dirati, i ako ne će te ustanove baš Bog zna kako dobro djelovati.

Ja mislim, slavna skupštino, i predlažem, da bismo stvar zaključili tako, da se visokoj kr. zem. vladi podnese predstavka pravničkog družtva, da izvoli s razloga, koje smo malo prije spomenuli, donieti novelu kaznenog zakona o uvjetnoj obustavi ovršenja kazne u granicama navedenim u predlogu gosp. predlagača i o deliktima progonivim na predlog po predlogu gosp. predlagača onako suženom, kako smo presv. g. dr. Posilović i ja predložili.

Tuj se još moram da osvrnem na predlog g. predlagača glede §. 153. k. z. — Ja ne mogu pristati na ovaj predlog — i moram iskreno reći — s razloga toga, što se meni čini većim zločincem onaj, koji položi ruku na vlastitoga roditelja, nego li drugi ubojica. Razlog je taj skroz subjektivan, a osniva se na onom pietetu, koji je svakome u krvi, koji je najnaravniji na svietu, te koji mora država visoko držati i odgojivati narod i s najvećim represijama da mu privikne, ako ga nema. Država zato mora da oštro reagira protiv takova čovjeka, koji se ogriješi o taj najsvetiji zakon naravi.

Ja za svoju osobu absolutno ne bih mogao pristati na predlog, da se i ovaj delikt postavi progonivim na predlog i s razloga toga, što će

Digitized by Google

roditelj onako star, slab i slomljen bojeći se sina, koji ga je zastrašio veleći mu: „ako ne budeš opozvao predloga, ja ću te ubiti“ — u tom strahu predlog opozvati, i onda će onaj nečovječni sin ostati bez kazne. To bi na naš narod svakim danom najgore djelovalo, pak bi možda baš to bilo povodom, da bi još i više nesreća bilo u obitelji.

Ja na ovaj predlog predlagačev ne bih mogao pristati i ostajem kod toga, da se briše §. 153. k. z.

Što se tiče §. 506., to sam ja istoga nazora s presvietlim g. Posilovićem, i ja sam za to, da se on primi u predlog. No glede §. 431. držim, da ga ne možemo uvrstiti medju delikte progonive na predlog, jer kod njega nema povrede, dakle ni povredjenika.

S tim bih mogao zaključiti. (Dr. Posilović: A glede roka?)

Ja držim, da bismo se mogli složiti glede roka za opoziv. Ja sam za to, da se ovo pravo opoziva dade samo do prije započete glavne razprave. (Milan Rojc: Do dana glavne razprave. — Presv. g. dr. Fr. pl. Burgstaller: Još zgodnije: tri dana prije glavne razprave tako, da stranke i svjedoci ni ne dodju, da se ne sakupe.) I ja mislim, da bi se moglo uzeti tri dana prije glavne razprave... (Presv. g. Burgstaller: Ili neka se kaže do pravomoćnosti obtužnice.) Da, ali tu opet oštećenik ne zna, kad postane obtužnica pravomoćnom.

Moglo bi se dakle uzeti trajanje toga roka za opoziv do tri dana prije glavne razprave.

Kako rekoh, slavna skupštino, ja mislim, da mi ne bismo predložili visokoj kralj. zem. vladi osnove, nego samo princip, načela, samo okvir osnove, a to radi toga, jer mi smo doduše skroz stručnjačko družtvo, ali nekako bi čudno izgledalo, da predlažemo gotovu osnovu vis. vladi. Radi toga ja sam za to, da predložimo samo princip, a u tom pogledu smo složni, da su glavna načela sadržana u predlogu, kako je danas u razpravi modificiran.

Predsjednik presv. g. dr. Fr. pl. Burgstaller: Prima li se taj predlog, da se nacrt osnove ne podnaša vis. vladi nego samo osnovna načela, kako je dr. Šilović predložio?

(Prima se.)

Dr. Josip Šilović: Ja stavljam konkretan predlog i precizan, da se obratimo s predstavkom na vis. kralj. zem. vladu, da donese novelu s razloga toga, da se izkustvo steče prije nego dodju u osnovu novog kaznenog zakona, s ove dvie nove institucije uvjetnih osuda i delikata progonivih na predlog.

Ja stavljam taj konkretan protupredlog protiv predloga presv. g. dra. Posilovića, koji ide za tim, da se pričeka do novog kaznenog zakona.

Digitized by Google

Presv. g. predsj. dr. Fr. pl. Burgstaller: Ovdje ja razlikujem dvie stvari. Prvo, da se osnova ne predlaže, nego samo načela, kako je dr. Šilović predložio. To je već jednoglasno prihvaćeno.

Drugo je opet glede svrhe, u koju se to predlaže. Tu treba sada glasovati. Postoje dva predloga. Jedan od dra. Šilovića, da se izda novela radi toga, da se steče izkustvo, a drugi dra. Posilovića, da se sa uzakonjenjem čeka na novi zakon.

Prima li se predlog gosp. dra. Šilovića, da se putem novele pokuša s tim dvim institucijama? (Prima se.)

Predlog g. dra. Šilovića jest prihvaćen. I tako je stvar zaključena, osim ako bi možda još tko od gospode želio štogod govoriti. (Ne želi nitko.)

Ja liepo zahvaljujem gospodi na sudjelovanju. Napose zahvaljujem gg. dru. Šiloviću i dru. Posiloviću, da su imali dobrotu osnovu tako proučiti, da se je mogla tako temeljito razpraviti, a gospodinu predlagaču izrazujem ponovno hvalu, te ga ujedno molim, da i unapred u svom intenzivnom radu uztraje i napreduje. (Živio!)

Agrarnopravno iverje.

Priobćio dr. **A. Badaj.**

(Nastavak.)

Nije tomu dugo, kako je sa vrlo autoritativne strane nagovještena revizija našeg obćeg gradjanskog zakonika. Dodje li do takove revizije, morat će se otvoreno pogledati u oči i seljačkomu pitanju. Ovo kuca i na vratima našeg materijalnog privatnog prava. Medju prvim zadatcima zakonarskim biti će, da se vlastnost na zemljištu oplodi i izpuni socijalnim duhom. „Mora svakako, kako je već Fichte mislio, doći do socijalne organizacije vlastnosti. Vlastnost ne smije, kako Laveleye kaže, biti uredbom u pukom interesu pojedinca ujemčujuć mu plodove njegova rada, već se mora i tomu dati jamstvo, da vlastničtvo vazda služi i interesu družtva. Neograničenoj slobodi zemljištnog seoskog vlastničtva u pogledu diobe, nasliedstva a i zaduživanja imade se ondje granica staviti, gdje ta sloboda donaša opasnosti ne samo za neposredne dionike, nego i za obćenitost, drugim riečima čisto privatno-pravni red zemljištnog vlastničtva imade se izmjeniti socijalno-pravnim“.[42]

Revidirajuć obći gradjanski zakon naći će se naš zakonodavac najprije pred pitanjem, da li se ima za našu seljačku inokoštinu usvojiti

[42] Buchenberger n. n. mj. sv. I. str. 259.

Digitized by Google

„Anerbenrecht". O tome je uz put palo rieči i u hrvatskom saboru, kada se je razpravljalo o Derenčinovu zakonu domaje.

Mi nećemo za izhodište ovdje uzeti poviest i književnu analizu Anerbenrechta. Mi uzimamo jedan takav Anerbenrecht postojeći i to najnoviji, koji kao takav po našem znanju postoji, a to je zakon od 12. lipnja g. 1900. o posebnim pravnim odnošajima zatvorenih seljačkih posjeda za Tirolsku (Gesetz und Verordnungsblatt für die gefürstete Grafschaft Tirol und das Land Voralberg kom. XXI. od 14. kolovoza 1900.). Ovaj zakon predpostavlja u svim svojim odredbama zatvoren seljački posjed, koji je već kao takav od prije postojao, ili koji se u buduće bude stvorio. U buduće može u gruntovnicu zatvorenih seljačkih posjeda i nov posjed biti uvršten, ali samo na predlog vlastnika i to samo onda, ako poprečni prinos toga posjeda može uzdržazati pet duša (§. 3.). Ovakav posjed ne može se ciepati osim onda, ako i nakon ciepanja ostaje osiguran prihod za uzdržavanje od pet duša (§§. 4.—7.). Ako posjed padne bilo uslied elementarnih uzroka, bilo uslied razvlaštenja izpod toga minima, imade se na predlog vlastnika lišiti svojstva zatvorena posjeda (§. 7.). Za osnutak i ciepanje ovakova zatvorena posjeda nuždna je dozvola oblasti. Ta oblast jest zborna i sastavljena iz jednog člana občine, jednog člana kotarske gospodarske zadruge i jednog člana kotarske oblasti kao predsjednika. Sličnim načinom je sastavljena i drugomolbena oblast iz gospodarstvenih i oblastnih organa (§. 9.). Za zatvorene seljačke posjede važi zakoniti nasliedni red opredieljen u §§. 15.—26. t. z. Ako je na nasliedstvo u neki zatvoreni seljački posjed pozvano po zakonu više nasliednika, to se taj posjed može sa svimi pripadci samo jednomu od tih nasliednika uručiti, a taj je „Anerbe" (§. 15.). Anerbe je onaj, koji je pokojniku najbliži po rodu. Kod jednako blizih imadu mužkarci prednost. Medju jednako blizim mužkarcima imade prednost stariji, a ako imade više jednako starih odlučuje žrieb sa tim ograničenjem, da potomci umrlih sinova imadu uviek prednost pred potomcima kćeri. Ali ako na Anerbschaft pozvani već ima svoj vlastiti zatvoreni seljački posjed, onda se zapostavlja drugim sunasliednikom osim ako se on odluči svoj posjed uz cienu u ovom zakonu označenu odstupiti onomu, koji je poslje njega prvi pozvan (§. 17.). Čitav zatvoreni posjed doznačuje se Anerbu, koji postaje dužnikom ostavine do visine vriednosti posjeda (§. 18.). Ako nije pokojnik ništa odredio glede ciene, uz koju Anerbe preuzimlje zatvoreni seljački posjed, pa ako se glede toga nisu interesenti mogli sporazumiti, tada se imade vriednost posjeda po sudbenim vještacima ustanoviti i to sa primjerenim obzirom na prinosnu vriednost posjeda (Ertragswerth). Na osnovu ove procjene opredjeljuje ostavinski sud po pravičnoj uvidjavnosti cienu posjeda i obziruć se na to, da preuzimač bude mogao obstati. (§. 19.)

Digitized by Google

Ako se sunasliednici ne mogu sporazumiti o načinu ukamaćenja i izplate, odlučuje o tom po pravičnoj uvidjavnosti sud. U svakom slučaju mora se Anerbu na njegov zahtjev dati za izplatu nasliednih odprema rok od tri godine. Odpreme se nasliedne hipotekarno osiguravaju (§. 21.). Ako Anerbe u roku od šest godina prodade nasliedjeni posjed, dužan će biti odpravljenim nasliednicima doplatiti na njihove dielove, u koliko je skuplje prodao nego li je primio nasliedjeni Anerbengut (§. 24.) Svaki posjednik ali može oporučno i mimo ovih ustanova razpoložiti za slučaj smrti sa zatvorenim posjedom, te je vezan samo počitati nuždna nasliedna prava (§. 25.). Iz ovih značajnih svojstava vidi se, da Anerbenrecht predpostavlja uredjeno seljačko gospodarstvo, koje je kadro hraniti običnu seljačku porodicu. Kod velikih posjeda i kod sitneža posjedovnog nema uporave Anerbenrecht. Nadalje Anerbenrecht traži posjed vezan, koji se nedade po volji sitniti. Jer kako taj pravni inštitut sam ide proti razbijanju seljačkog posjeda. pa toj važnoj svrsi žrtvuje i jednakost djece, to mora s druge strane biti osigurano, da neće Anerbe lahkoumno sam pociepati nasliedjeno dobro. Anerbenrecht ide i za time, da se povodom nasliedstva za slučaj smrti seljački posjedi preveć ne obterećuju. U to ime stavlja za temelj diobe nasliedne rentovnu vriednost posjeda. Dakako, da bi se prema tomu moralo tražiti, da i Anerbe ne može samovoljno preobteretiti nasliedjena posjeda. No tako daleko ne ide gore spomenuti Anerbenrecht. Ali zato i kaže jedan od glavnih tvoraca toga zakona: „Namentlich für das Hauptübel unserer Landwirtschaft, die übermässige hypothekarische Belastung, bringt das Höferecht keine Heilung".[43]

Ako se sve ovo uvaži kao i okolnost, da bi se zatvoren posjed sa Anerbenrechtom mogao na slobodnu inokoštinu samo fakultativno, t. j. na zahtjev posjednika uvesti, onda doista za taj pravni inštitut nema u nas mjesta. Bude li inokosan seljak u interesu šačuvanja posjeda želio vezati svoj posjed, što ne će biti pravilo,[44] to je bolje staviti ga pod zadružno pravo, koje toj zadaći bolje odgovara. A to tim više, jer Anerbenrecht kao posve germanska uredba ne odgovara našoj slavenskoj pravnoj svjesti i tradiciji, koja prijanja više uz kolektivno porodično vlastničtvo i sve

[43] Dr. Carl v. Grabmayr: Bodenentschuldung und Verschuldungsgrenze g. 1900. str. 24.

[44] Buchenberger n. n. mj. sv. III. str. 250. kaže: „Man muss eben nicht übersehen, dass unsere bäuerliche Bevölkerung doch nur ausnahmsweise so geartet ist, freiwillig erhebliche Schranken ihrer Verfügungsfreiheit über den erworbenen oder ererbten Besitz sich aufzuerlegen".

Dr. Carl v. Grabmayr: Bodenentschuldung und Verschuldungsgränze g. 1900. str. 10. kaže: „Es kam zutage, dass es in wirtschaftlichen Dingen keine ärgeren „Liberalen" gibt als gerade die Bauern, die ihre Freiheit über alles lieben und sich jedem Versuch irgend einer Einschränkung ihrer wirtschaftlichen Ungebundenheit zähe widersetzen".

Digitized by Google

uredbe, koje tomu služe.[45] To pokazuje za česko-poljsko shvaćanje još u devetom stoljeću našasti Libušin sud. Posvadila se braća Hrudos i Stiaglav radi otčinskog nasliedstva. Došlo to pred Libušin sud sastavljen od leha, kmeta i vladika. Libuša izreče mnienje, da poslje otčeve smrti imadu braća zajednički vladati otčevinom ili ju podieliti na ravne dielove. Tomu se protivio stariji brat Hrudos, koji, oslanjajuć se na njemačko pravo, traži u ime prvorodstva čitavu ostavštinu otčevu. Na to ustade Ratibor i reče:

„Nehvalno kod Njemca iskat pravdu,
U nas pravda po zakonu svetu,
Koju naši otci prenesoše
U te kraje".[46]

No i kod nas južnih Slavena nema traga Anerbenrechtu. Uvjek i svagdje je kod nas prednjačila misao u nasliednom pravu, da se njime ima omogućiti održanje porodice. To nam svjedoči naša zadruga i „baština". No i kod inokoštine se je na to pazilo, da se nasljedstvom ne ruši porodica i njena snaga: To se ali nije postizavalo Anerbenrechtom. Imajuć pred očima, da ženska djeca udajuć se ostavljaju porodicu te imajuć nasliedno pravo ruše porodicu, to je slavenskim pravom gospodarila misao, da se kraj sinova kćerima nema dati nasliedno pravo na roditeljski nepokretni imetak. Tako odredjuju štatuti korčulanski, trogirski, kotorski i dubrovački.[47]

U čl. 41. car-Dušanova zakonika isto tako se ženske zapostavljaju mužkim nasljednicima do trećeg bratučeda.[48] Taj pravni duh nalazimo u sviesti naroda do najnovijega vremena. G. 1836. pozvao je Knjaz Miloš iz Ugarske Vasilija Lazarevića i Jovana Hadžića, da sastave gradjanski i kazneni zakon za Srbiju. Kada su ovi uzeli u ruke rad prijašnjih zakonarskih komisija, uzeše ljuto koriti zapostavljanje žena za mužkarce u nasliednom pravu. Uslied toga se obrati Miloš na starešine i kmetove, te zatraži od

[45] Vidi gore opazku 3.

[46] Ognjeslav Utješenović-Ostrožinski: Vila Ostrožinska, II. izdanje str. 215.

Adam Mickiewicz: Predavanja o slavenskoj literaturi g. 1843. u Collège de France, prevod njemački Gustava Siegfrieda sv. I. str. 101. Poslje je u Českoj ipak njemačko shvaćanje prodrlo u korist najstarijeg sina. Vidi Wenzel Alexander Macieiowski: Slavische Rechtsgeschichte, njemački prevod sa poljskog od F. I. Bussa sv. IV. etc. 440. i. sl.

[47] Petranović n. n. mj. str. 30., zatim 40.—41. Dr. V. Bogišić: Glavnije crte obiteljskoga pisanoga prava u starom Dubrovniku. Rad jugosl. akademije knj. V. str. 143. Ovo tumači Bogišić kao žrtvu porodici i njenoj cjelini str. 147. To načelo postojalo je i u nasliednom pravu sjevernih Slavena, kako dokazuje Wenzel Aleksander Macieiovski n. n. mj. sv. IV. str. 440. i sl.

[48] Стојан Новаковић: Законик Стевана Душана цара српског. Београд 1895. str. 171. zatim Алекса С. Јовановић n. n. mj. str. 30.—38.

Digitized by Google

njih pismeno mnienje. To mnienje glasilo je, da narod ne će da nasljedjuju kćeri kraj sinova. I tako je došao u nasliedno zadružno pravo §. 529., koji kaže: „Devojke u zadruzi zaostavše kuća zadružna da ima sadržavati i u svoje vreme pristojno udati, po postojećem običaju".

Uslied zaključka skupštine od 26. rujna 1859. priznato je u zadruzi nasliedno pravo i ženskoj djeci, ali jim se diel imade dati u gotovu novcu. Za inokoštinu pako uveden je §. 396., koji kaže: „Deca mužka umrloga i njini mužki potomci dobijaju prvi nasledje; oni izključuju sestre, otca i mater i sve predke njine i njiovo potomstvo ili pobočne srodnike". §. 478. daje roditeljima pravo, da izjednače djecu, ali tim se pravom roditelji vrlo riedko služe, što dokazuje, da §. 396. g. z. odgovara i danas duhu narodnjem.[49]

To isto pravilo vlada i sa pravnom sviesti u Crnoj Gori.[50]

Ovo načelo živi i danas u našem zadružnom pravu, u koliko ženske izudajuć se ne mogu tražiti diela iz zadruge već samo ženidbenu opremu. A i dosadanji zadružni zakon je to priznavao ne dajuć ženi pravo tražiti diobu.

Ako ikoje pravo, a to mora nasliedno pravo prilagodit se duši seljaka, ako se hoće da se ono sraste sa njegovim životom i da mu u krv predje. Reforma u nasljednom pravu seljačke inokoštine ne će moći usvojiti Anerbenrechta, koji sastoji u podredjenju sve djece pod pravo jednoga sunasliednika. Ako se hoće ciepanje i prezaduživanje seljačkog posjeda inokosnog da predusretne i u nasliednom pravu podredjivanjem sunasliednika, to bi se moglo samo u podredjenju ženskih. Ženskoj djeci pristojao bi pristojan uzgoj i izudaja, koje moraju braća sestram dati, te koje tvori teret nasliedstva te nasliedno pravo u pokretnine. Ako li bi im se ipak nasliedni diel dao, imao bi isti sastojati u novčanoj odpremi po rentovnoj vriednosti ostavine te bi se za te odpreme sa dielom mogla uporaviti načela Anerbenrechta, kako su gore predočena.

Dakako da taj nasliedni red važi kao bezoporučni, t. j. u koliko nisu inako roditelji testamentarno razpoložili.

Jeli to reakcijonarno? Mi držimo, da nije. Kao što svaki organizam u težnji za održanjem svoga genusa uviek se vraća svomu porieklu, kada hoće da proizvede nov organizam svoje vrsti, tako je posve prirodno, ako zakonotvorac stvarajuć nove zakonske tvorbe posluša duh i pravnu sviest svoga naroda kao pravo sjeme istinskih zakona, pa makar ta sviest kako god

[49] Алекса С. Јовановић n. n. mj. str. 31.

[50] Arhimandrit H. Дучић: Црна гора str. 62. kaže: „Kćeri nemaju nikakva dijela u očinoj imovini. Što ponese koja ruha, kad se uda, to joj je sva prćija. No kad umre otac, koji nema muška poroda, njegove kćeri, ako su udate, nasliede pokretno imanje i zemlju; a kuća i oko nje vrti i oružje ostaje u istom bratstvu kući, koja im je po krvi najbliža, ili čitavu bratstvu".

Digitized by Google

stara bila. Narodna pravna sviest hrvatska u pogledu čuvanja porodice kao pravnog subjekta i u pogledu udešavanja nasliednog prava prema tomu dana je hrvatskim narodnim značajem, te je ostala živa i pod poplavom romanistike, proti kojoj se je očajno qorila.[61] Hoće li se nazvati reakcijonarnim, ako danas umjetnik skida vezuvsku staru lavu uzkrisujuć plemenite oblike pod tom lavom sačuvane pompejanske umjetnosti? Istim pravom može se pitati, zar da se smatra reakcijonarnim, ako pravnik razgrćuć lavu romanističkog narinutog nam prava vadi i povraća životu sačuvane, žive plemenite tipove našeg narodnog pravnog shvaćanja te traži da njima oplodi nove zakonarske tvorbe?

Ne to nije reakcijonarno. Mi znademo, da bi grieh proti modernim strujama bilo staviti se na temelj ukočenog historičkog pravca. Kao što državna tiela imadu danas tendenciju, da se kristalizuju u čim veće organizme, tako i pravnim tvorevinama vlada neki generalizujući duh. To nam pokazuje Švicarska i Njemačka, koje, ukidajuć zemaljska privatna prava, stvaraju općenito privatno pravo za svu državu. Tu tendenciju primila je i najnovija pravna znanost pod svoje okrilje. To je ona čarobna moć socijalne ideje, koja niveluje mnoge razlike i izravnava opreke u ime humane kulture. No pri svemu tomu ne će se zakonotvorac nikada moći oteti niti zahtjevima narodnog duha[62]; a naročito će morati s njim računati, kada on baš pruža ključ, kako da se žrtvuju posebnički privatni interesi općenitim socijalnim interesima, a da se tim ne povriedi grubo pravni osjećaj, pravna sviest onih, koji su pozvani na žrtve.

No i nasliedno pravo žene čeka svoju reformu. Ako se ženi oduzme ili stegne nasliedno pravo u njenoj rodjenoj obitelji, mora ga ona naći u obitelji svoga muža, sa kojom se ona srašćuje.

---

[61] Johann Jony, Commentatio historico-juridica Sect. 2. §. 23. kod Carl Putz, System des ungarischen Privatrechtes str. 40. opisuje uzrujanost u zemlji, kad je kralj Matija g. 1476. oženivši se sa napuljskom kraljevnom doveo rimsko-pravne učitelje. Matija ih je skupa sa knjigama Tribonijanovima morao odtjerati preko granice u Italiju, da umiri veliku uzrujanost proti uvadjanju rimskog prava.

[62] To pokazuje gradjanski zakonik za njemačko carstvo, koji 98 članaka u provedbenom zakonu posvećuje normiranju tomu, koji partikularni zemaljski zakoni se imadu održati.

J. Kohler: Ueber die Methode der Rechtsvergleichung, izvještaj za pravnoprispodobni kongres u Parizu g. 1900. kaže: „Wer es nicht dahin bringt, ein gleichartiges Empfinden in seinem Volke hervorzulocken, der mag sonst so bewunderungswürdig sein als möglich, aber er wird als vorübergehendes Meteor verschwinden, ohne tiefere Spuren zu hinterlassen; während ein Anderer, der die Volksseele im Innersten aufzurütteln versteht, auch wenn seine geniale Gabe mässig ist, die Nation mit sich fortreissen wird". A to je smisao i pravne paremije Paulusove: non ex regula jus summatur, sed ex jure, quod est, regula fiat.

Digitized by Google

Zašto sva slavenska nasliedna prava daju znamenite pogodnosti i nasliedno pravo udovici. Ali to dakako samo dotle, dokle se ne udade ponovo, jer tu je ona napustila opet muževu porodicu.[53] Taj duh se je održao i u našem hrvatsko-ugarskom privatnom pravu.[54]

Pa ako sa toga gledišta mora zakonotvorac poboljšati nasliedno-pravni položaj inokosničke seljačke udovice, to će on morati učiniti i iz čisto modernih općenitih obzira.

Moderno zakonarstvo treba da računa i sa radničkim principom u pravu te ga sve to više uvadja. Dočim po rimskom pravu vlastnik zemljišta postaje i vlastnikom priroda, noviji pravac traži tu substancijalnu disciplinu da modifikuje u radničkom smislu uzimajuć u obzir sve to više i radnju, koja je prirod proizvela. Radnik treba da bude pravedno plaćen, treba da bude obskrbljen.

A zar nije žena u obće a naročito u seljačkoj porodici radnik, koji se čitav svoj život konsumira u službi uzdržavanja i unapredjenja porodice. Zar nije žena u čuvanju stečenoga tri stupa kuće? „Non minor est virtus quam quaerere, parta tueri".

Ona ima stečeno pravo na obstanak i poslje smrti svoga muža kao što joj i pravne ter etičke obveze porodične njegovom smrti ne prestaju.

Zaoto noviji zakoni i nauka traže za ženu dostojno nasliedno pravo. Traži se nuždno nasliedno pravo ženino. Traži se, da žena bude predpostavljena muževljevoj rodbini osim djece i donekle roditelja, a i naprama ovim da joj se dade pristojno nasliedno pravo.[55]

Ascendentsko nasliedno pravo morat će se takodjer ograničiti tako, da zemlja ne dolazi u prestare ruke, koje ju ne mogu obdjelavati. U tih rukuh zemljište ne služi pravo niti svrham uživanja, a postaje samo predmetom skorog cjepanja u male atome.

U najnovije vrieme smatra se kao pobjeda socijalističkih borba t. zv. moderno javno nasliedno pravo. Ovo ide za tim, da ograniči justinijansko

[53] Dr. Paul Turner: Slavisches Familienrecht §. 19. dokazuje to pozitivnim pravnim vrelima poimence iz dubrovačkog štatuta, iz českog ordo judicii terrae, ruskaje pravde, crnogorskog i poljskog prava.

[54] Johann v. Jung: Darstellung des ungarischen Privatrechtes sv. II. str. 151.—152. §§. 771. i 773. Neplemenita žena dobiva polak pokretnina i polak stečenih u braku nekretnina, makar muž oporukom protivno odredio. Drugu polovicu dieli na ravne dielove sa djecom i pastorčadi. Ako nema djece, to nasljeduje sve žena.

[55] Tako ugarska osnova o. g. z. uzima i ženu nuždnim nasliednikom osim djece. Gradjanski zakonik za njemačko carstvo daje ženi intestatno nasliedno pravo na jednu četvrtinu sa djecom.

Nasliedujuć sa roditeljima muža ili djedovima i braćom, dobiva preživivši drug ženidbeni polovicu ostavine. Ako nema roditelja, djedova ili njihovih potomaka, to drug ženidbeni dobiva svu ostavinu. Ova dakle izključuje praroditelje i njihove nasl. potomke. (§. 1931.) Ako ženidbeni drug naslie-

Digitized by Google

neogračeno intestatno nasliedno pravo. Po ovom pozivaju se u ime rodbinske ljubavi na nasliedstvo tako daleki srodnici, kod kojih je sviest rodbinske pripadnosti naprama pokojniku već posve utrnula. To su t. zv. „lachende Erben", koji se često pojavljaju samo kao parbenici da u gadnim parnicama vrše presiju na inače legitimne nasliednike te od ovih iztisnu koncesija, na koje nemaju prava. Takovim se u obće odriče u novim naučnim socijalno-političkim strujama intestatno nasliedno pravo. Ali to se ne čini u ime fiskalnih interesa i da se umnoža broj ošastnih dobara.

Ima se na umu, da je pokojnik član družtva, da on živi u porodici, družtvu i u narodu te da ga sa ovimi veže ljubav i dužnost. Gdje se može predmnjevati, da sviest dužnosti i porodična ljubav prestaje, tu u ime te dužnosti i ljubavi dolazi družtvo i narod na nasliedstvo.

Ovi pozivlju se tada na bezoporučno nasliedno pravo. To je t. zv. javno nasliedno pravo, za koje su digli glas muževi kao Bentham, Mill, Bluntschli, Brater, Munzinger, Umpfenbach, Scheel, Baron i Wagner.[56]

Takovo javno nasliedno pravo predložio je u kodifikacijonoj komisiji za ugarski gradjanski zakonik izvjestitelj. Po ovom predlogu dopušta se intestatno nasliedno pravo samo dvima parentelema t. j. do djeda i babe ter njihovih descendenata. Dalje ne siže rodbinsko nasliedno pravo, već se otvara javno nasljedno pravo u korist obćine pokojnikove u svrhe ubogarstva, bolnice i školstva dotične obćine.

Hoće li ovaj nasliedni red u Ugarskoj postati zakonom? To je težko proreći.

Razprave koje se velikom spremom i marom vode, značajne su u jednom pravcu. Pretežno se u komisiji ističe ideja sačuvanja obitelji kao pravi motiv nasliednomu pravu.[57] Tomu se u ime narodnje pravne sviesti

duje sa drugim nasliednicima osim djece, to mu pripada u nasliedstvo sav pokretni imetak nuždan za kućanstvo (§. 1932.) Dr. I. Kohler: Legislatives über die Gestaltung des Erbrechtes, Grünhut Zeitschrift sv. XVI. str. 45. odobrava stanovište ugarske osnove. Kritika postojećeg austrijskog supružnog nasliednog prava a naročito žene kod Dr. Fridr. Zoll: Römisches und heutiges Intestaterbrecht u Grünhut Zeitschrift sv. XVII. str. 553. Dr. Julius Sgalitzer: Zeitschrift für ungarisches öffentliches und Privatrecht g. V. sv. I.—IV. str. 66. Die Berathungsprotokolle der ständigen Kodifikations-Kommission des ungarischen bürgerlichen Gesetzbuches, Die Erbfolge der Ehegatten.

[56] Dr. Fridr. Zoll n. n. mj. str. 551.

[57] Dr. Julius Sgalitzer n. n. mj. Duhoviti kritičar ugarske osnove Dr. I. Kohler stojeć na gledištu zapadnih neslavenskih naroda n. n. mj. op. 1. kaže: „Dem Gedanken der Zusammengehörigkeit der Familie hat man den Ausdruck gegeben, dass das Vermögen nicht dem Einzelnen, sondern der Familie gehöre. Richtig ist dass die Idee des Familienvermögens der Ausgangspunkt des Erbrechts gewesen; allein die Zeit des Familienvermögens ist dahin und die Idee desselben hat sich in der Art vergeistigt dass sie zum treibenden Elemente des Intestaterbrechts geworden ist".

Digitized by Google

žrtvuje javno nasliedno pravo, kako je predloženo. Stojeć pod utiskom tih razprava, mi bi rekli, da će jedva taj novi pravni inštitut za sada prodrieti. Za sada, jer veliki zadatci i žrtve, koje pojedinac od družtva prima, biti će prije ili poslje jače, nego li predmnjeva zakonska porodične ljubavi, koja u zbilji ne postoji te koja, kada bi postojala, ima sredstvo, da se putem oporuke pokaže.

A kod nas?

Mi sumnjamo, da će revizija o. g. z. u nas roditi takovim javnim nasliednim redom. Mi ga ali želimo naročito u ime seljačkog pučanstva, jer bi tada obćine, uz koje se naš seljak tako rado oslanja, dobile sredstava u ruku, da za seljački posjed mnogo toga učine te da od njih proizadje organizacija gospodarstvena raztresenih sila seljačkih. O tome ćemo ali više u osvrtima na javno agrarno pravo.

Rezultat ovih razmatranja o seljačkom nasliednom pravu jest taj, da se u nas ne preporuča uvedenje Anerbenrechta. Ovaj pravni institut morao bi otvoriti nove vezane seljačke posjede. Takovih ne treba stvarati, jer ih imamo u našim zadrugama, te jer bi postojanje dviju vrsti vezana seljačka posjeda bilo neuputno. Vezan posjed za Anerbenrecht mogao bi se osnovati iz slobodne inokoštine samo privolom vlastnika. To i najkonservativniji agrarni političari i liberalni skoro bez iznimke drže.

Nije vjerojatno, da bi se tim načinom moglo stvoriti dovoljno vezanih posjeda. Osim toga ne odgovara narodnoj duši, da se svi nasliednici jednomu podrede. Mužka djeca moraju ostati jednakopravna. U mjesto Anerbenrechta dala bi se uvesti sa svrhom održanja porodice i spriečenja prekomjernog ciepanja odprema ženske djece bilo kao u zadruzi, bilo sa novcem po načelima Anerbenrechta. Udovici moralo bi se zato osigurati povoljnije nasliedno pravo naprama mužu. Ona ima pravo na bolje nasljedno pravo i po radničkom principu. Uvedenje javnog nasliednog prava ma i u najčednijoj pokusnoj mjeri u korist obćine za agrarne svrhe bilo bi koristno. (**Nastavit će se.**)

Priziv u novom austr. gradjanskom postupniku.

Napisao **Franjo pl. Kruszelnicki**, državni odvjetnik.

(Nastavak.)

I. Ako se je sud prve molbe neosnovano izjavio nenadležnim, prizivni će sud napadnutu presudu ukinuti te stvar uputiti sudu prve molbe, da izreče presudu u stvari glavnoj ili da raspravlja i izreče presudu, prema tome da li je napadnuta presuda izrečena na osnovu usmene rasprave o stvari glavnoj ili je izrečena na osnovu posebne rasprave o prigovoru, i prije nego li je dovršena rasprava o stvari glavnoj (§. 475. st. 1. g. p. p.).

Digitized by Google

Ako prizivni sud uvaži priziv uložen protiv presude, kojom se je prvomolbeni sud izjavio nenadležnim za presudjenje nekih od spojenih u jednoj tužbi zahtjeva, tad će presudu ukinuti i stvar uputiti pred prvomolbeni sud, da izreče presudu odnosno da raspravlja i izreče presudu o zahtjevima, glede kojih se je neosnovano izjavio nenadležnim.

Ako u slučaju pod γ) navedenom prizivni sud nadje, da je presudu trebao izreći prvobitni, a ne promjenjeni senat, ukinut će presudu te otpravit stvar pred prvomolbeni sud, da prijašnji senat izreče presudu.

Ako u vrijeme, kad stigne rješidba prizivnoga suda, ne može se više sastaviti prijašnji senat, tad se razprava mora iz nova provest (§§. 138. i 412. g. p. p.).

II. Ako je presudni sud odbio prigovor nenadležnosti suda bilo nakon posebne razprave o prigovoru, nakon koje je pristupio odmah razpravljanju o stvari glavnoj, bilo nakon razprave o prigovoru provedene zajedno sa razpravom o stvari glavnoj, pa ako prizivni sud nadje da se je presudni sudni sud neosnovano izjavio nadležnim, tad će presudu ukinuti i narediti, što treba da se postupak zametne pred nadležnim sudom, ako je ovaj poznat ili se barem dade pronaći.

Dalji će postupak zavisiti o tome, da li se postupak pred nadležnim sudom imade zametnuti istom nakon pravomoćnosti zaključka prizivnoga suda ili odmah.

Ako naime zaključak prizivnoga suda sadržaje dometak, da se postupak kod nadležnoga suda imade zametnuti tekar nakon pravomoćnosti zaključka (§. 519. br. g. p. p.), prizivni će sud otpravak zaključka priposlati prvomolbenom sudu, koji će nakon pravomoćnosti zaključka poslati spise nadležnom sudu.

Ako pak zaključak toga dometka nema, prizivni će sud ustupiti spise nadležnom sudu.[16]

Sud, pred kojega bude stvar na iznovičnu razpravu upućena, ne može obustaviti postupak zbog nedopustivosti puta pravde, jer u izreci prizivnoga suda, kojom se upućuje stvar pred izvjesni sud kao nadležan, leži podjedno izreka, da stvar spada na put redovite pravde (§. 499. st. 2. g. p. p.).[17]

[16] Poredi: Neumann, Commentar str. 898.; Wachtel, Erl. zur Civil. str. 432. Drugačije: Odgovor na pit. str. 84. ad §. 476., gdje se veli: Das Berufungsgericht, welches das angefochtene Urtheil aufhebt und die Rechtssache zur neuerlichen Verhandlung an das zuständige Gericht verweist, hat letzteres nach Thunlichkeit namentlich zu bezeichnen (§ 475/2 CPO). Das als zaständig bezeichnete Gericht ist von der Berufungsentscheidung nicht von Amtswegen zu benachrichtigen.

[17] Odgovor na pitanja, str 84. ad §. 475. g. p. p.

Digitized by Google

Ako nadležan sud nije poznat i ne može se pronaći, prizivni će sud tužbu odbiti.[18]

Ako u slučaju pod β) navedenom prizivni sud drži, da se prvomolbeni sud samo u pogledu nekojih od u jednoj tužbi spojenih zahtjeva neosnovano izjavio nadležnim onda, ako se presuda pobija ne samo zbog izreke o nadležnosti suda, nego i zbog izreke o stvari glavnoj, prizivni će sud ukinuti presudu, u koliko se njom riješavaju zahtjevi, za koje prvomolbeni sud nije nadležan (§§. 475. i 476. g. p. p.), dočim će s prizivom protiv ostalih djelova presude postupati po zakonu.

Ako u smislu zaključka prizivnoga suda, kojim se ukida presuda o zahtjevima, za koje presudni sud nije bio nadležan, te se stvar otpućuje pred nadležni sud, ovaj ima preuzeti postupak tek, pošto zaključak postane pravosnažan (§. 519. br. 3. g. p. p.), onda će se taj zaključak napose otpraviti i strankama putem prvomolbenoga suda dostaviti. U svim drugim slučajevima prizivni će sud po svojoj uvidjavnosti prosuditi, imade li se riješitba o nenadležnosti uvrstiti u presudu prizivnoga suda ili se imade napose uvrstiti.[19]

Sud prve molbe, pred kojega se stvar upućuje na iznovičnu razpravu, imade uređa radi odrediti ročište za usmenu razpravu. Ta se razprava imade provesti na osnovu zapisnika sastavljenoga o prvoj razpravi i svih ostalih parničnih spisa.

Nova će se rasprava zametnuti u smislu §. 138. g. p. p., t. j. predsjedatelj senata će usmeno navesti bitne rezultate prijašnje usmene rasprave na osnovu zapisnika o raspravi i ostalih parničnih spisa, koji se imaju uzeti u obzir, te će na to nadovezati dalju raspravu (§. 476. st. 1. g. p. p.).

Sva priznanja, što su ih stranke učinile na prvoj raspravi, i sve ostale izjave stranaka zadržavaju svoju valjanost i za novu raspravu. Ali stranke mogu na novoj raspravi navesti činjenice i dokaze, sredstva za napadaj i obranu, što ih nijesu isticale na prvoj raspravi; stranke mogu na novoj raspravi dati naknadna očitovanja o stvarnim tvrdnjama i ponudjenim dokazima, što su ih na prvoj raspravi propustile ili uskratile (§. 476. st. 2. g. p. p.).

7. Ako se prizivom napada izreka prvomolbenoga suda o prigovoru: α) viseće parnice (litis pendentis); β) pravomoćno presudjene stvari (§. 471. br. 6. g. p. p.).

Ovdje treba razlikovati, da li je prvomolbeni sud uvažio prigovor litis pendentis odnosno rei iudicatae ili ga je odbio.

[18] Poredi: Neumann, Commentar, str. 899., koji tvrdi, da je stvar tužiteljeva, da se zametne postupak kod nadležnog suda.

[19] Poredi, Odg. na pit. str. 84. ad §. 475.

Digitized by Google

Ako je prvi sud neosnovno priznao, da se o istoj stvari već vodi parnica ili da je stvar jur pravomoćno riješena, prizivni će sud presudu ukinuti i stvar pred prvomolbeni sud odputiti, da izreče presudu u stvari glavnoj ili da raspravlja i izreče presudu, prema tome, da li je rješidba prvoga suda izrečena na osnovu rasprave o stvari glavnoj, ili na osnovu posebne rasprave o prigovoru i prije, nego li je svršena rasprava o stvari glavnoj (§. 475. st. 1. g. p. p.).

Drži li prizivni sud, da prvomolbeni sud nepravo nije uvažio, da se o istoj stvari već vodi parnica ili da je stvar pravosnažno presudjena, prizivni će sud ukinuti presudu i tužbu odbiti (§. 475. st. 3. g. p. p.). Ovu će riješitbu prizivni sud izreći u prethodnom postupku samo pod ovim pretpostavama:

a) ako okolnosti, koje utemeljuju litem pendentem ili rem iudicatam, bijahu uzete u pretres tečajem prvomolbenoga postupka (§. 149. post.); ili

b) ako se iz izvida provedenih u smislu §. 473. st. 2. g. p. p.) jasno vidi, da predleži lis pendens ili res iudicata (§. 149. post.).

Inače će prizivni sud morati riješitbu o tim prigovorima priuzdržati prizivnoj raspravi.

8. Ako se prizivom napada presuda ili postupak kao ništetan (§. 471. br. 5. g. p. p.) — konačno

9. Ako sudac, koji ispituje priziv, drži, da je u presudi ili postupku počinjena ništetnost, koju prizivatelj nije istaknuo (§. 471. br. 7. g. p. p.).

Razlozi ništetnosti jesu ovi:

1. Ako je kod rasprave kod prvoga suda prisustvovao sudac, koji je zakonom isključen ili s uspijehom od stranke otklonjen (§. 477. br. 1. g. p. p.).

2. Ako presudni sud nije bio propisno sastavljen (§. 477. br. 2. g. p. p.).

Nevaljani sastav suda predleži:

a) ako broj sudaca kod zbornih sudova ne odgovara zakonu (§§. 3. i 4. sudovnika);

b) ako je stvar presudio sudac, koji nije: α) za sudstvo osposobljen: β) učestvovao kod usmene rasprave, na kojoj se presuda osniva.

U oba slučaja će prizivni sud prvomolbenu presudu ukinuti i:

a) stvar otpraviti: α) pred parnični sud prve molbe — ili β) pred koji drugi sud prve molbe iste vrste u njegovom području se nalazeći. Sud prve molbe, kojemu bude stvar otpravljena, ima ureda radi odrediti ročište za usmenu raspravu i samo onda čekati do pravomoćnosti rješidbe prizivnoga suda, ako je ovaj odredio, da se ima postupak u prvoj molbi zametnuti istom nakon pravomoćnosti zaključka (§. 470. st. 1. g. p. p.) — ili:

b) prizivni će sud sam stvar presuditi, ako obadvije stranke u roku od 8 dana od dostavljene njima rješidbe prizivnoga suda zatraže pismenim

Digitized by Google

podneskom predatim kod prizivnoga suda, da ovaj nakon provedene nove rasprave u stvari sudi (§. 478. st. 3. i 4. g. p. p.). To biva ovako: Prizivni će sud priposlati zaključak prvomolbenom sudu, da ga dostavi strankama. Pošto ističe 8-dnevni rok od dostave zaključka, i stranke ne predlože, da prizivni sud provede raspravu i stvar presudi, prizivni će sud priposlati spise prvomolbenom sudu, da ovaj provede raspravu ili da spise ustupi drugome sudu.

Ako pak u roku od 8 dana od dostave zaključka obadvije stranke stave prijedlog, da prizivni sud u stvari sudi, prizivni će sud zaključak ukinuti i odrediti ročište za usmenu raspravu.

Za raspravu pred prizivnim sudom valjaju ustanove o postupku pred zbornim sudom prve molbe, i ako se radi o stvari, koju je presudio kotarski sud.

Rasprava se vodi iz nova, s toga ustanova §. 476. g. p. p. nema se uporaviti.[20]

Presuda izrečena na osnovu rasprave provedene pred prizivnim sudom, može se pobijati jedino previdom.[21]

3. Ako je presudu izrekao sud, koji ni izričnim ugovorom stranaka ne može postati nadležnim za tu stvar (§. 477. br. 3. g. p. p. i 104. st. 2. sud.).

Budući se ova procesualna nestašica imade u svakom stadiju postupka, dakle i u stadiju prizivnoga postupka ureda radi uvažiti (§. 240. st. 2. g. p. p.), to će prizivni sud ako drži, da je presudu izrekao sud, čija se nenadležnost ne može ni izričnim ugovorom stranaka odstraniti, presudu ukinuti i tužbu odbiti. Ali s obzira na ustanovu §. 462. st. 1. g. p. p. prizivni će sud ovu nestašicu procesualne pretpostavke ureda radi uvažiti u toliko, u koliko se ona tiče napadnute presude.

Ako je pako prvomolbeni sud odredio, bilo na prigovor tuženika, bilo ureda radi, da se o nenadležnosti, koja se ne može odstraniti izričnim ugovorom stranaka, posebno raspravlja i ako je taj prigovor riješio zaključkom, pa je taj zaključak postao pravosnažan, prizivni sud ne će moći uzeti u pretres nenadležnost suda.

4. Ako je stranci kakovim nezakonitim postupkom oduzeta mogućnost da raspravlja pred sudom (§. 477. br. 4. g. p. p.).

Amo spadaju sljedeći slučajevi: ako stranka nije bila na ročište pozvana; ako je oglas stvari nastupio prije odredjenoga sata; ako se je stranci neopravdanim načinom oduzela riječ; ako se je stranka odstranila iz sudnice, ma da se njoj nije prije zaprijetilo, da će se odstraniti (§. 198. st. 2. g. p. p.).

[20] Odgovor na pit. str. 85. ad §. 478. g. p. p.

[21] Odgovor na pit. str. 86. ad §. 478. i 496. g. p. p.

Digitized by Google

Prizivni će sud presudu ukinuti i otpremiti stvar prvomolbenom sudu na iznovičnu raspravu.

5. Ako koja stranka u postupku nije bila nikako ili ne po zakonitom zastupniku zastupana (§. 477. br. 5. g. p. p.). Ovaj razlog ništetnosti postoji: ako za stranku procesualno nesposobnu nije radio zakoniti zastupnik; ako ovaj nije imao posebne ovlasti na vodjenje parnice; ako kod zbornih sudova stranku nije zastupao odvjetnik, ili ako ovaj nije više imao ovlasti na zastupanje stranaka; ako punomoćnik nije imao punomoći itd.

Ali ovaj razlog ništetnosti imamo u opće samo onda, ako postupak kasnije nije bio odobren. Naknadno odobrenje može biti ili izrično ili ćutke. Ovo zadnje biva naročito tada, kad se zakoniti zastupnik, ne istaknuvši manu zastupstva, upusti u prizivni postupak podnesavši prizivno pismo ili primjetbe (§. 477. zad. stavka g. p. p.).

Ako postupak nije bio naknadno odobren, prizivni će sud presudu ukinuti, te ako za riješenje stvari nije potrebita dalja rasprava, odbit će tužbu. Ako je pak potrebita dalja rasprava, otputiti će stvar pred prvomolbeni sud na iznovičnu raspravu (§. 478. st. 1. g. p. p.).

(Nastavit će se.)

Ubrojivost po kaznenom pravu i sloboda volje.

Napisao dr. **Stjepan Posilović.**

(Nastavak.)

Osnovano tvrdi Büttner,[14] koji je inače determinista, da je u puku dosele nepoznata istina ta, da je i savjest samo proizvod naravnih svojstava i uzgoja, a glede česa se može tvrditi, da je najbolje, da mu to ostane nepoznato. Mi mu za to ne možemo ništa boljega dati.

Isto tako da je sa ovisnošću svakog čovječjeg čina o naravnim uvjetima. To je predstava, koja bi, ako je doista kadra prodrti u samosvjest naroda, ustrojstvo ljudi sa temelja potresla i promjenila. Ona bi sve odnošaje ljudi medju sobom prikazala u drugom svietlu, ona bi prebacila naše nazore o vriednosti i nevriednosti ljudskog čina, a time i utemeljene na to uredbe prava i običaja, naše pojmove ob odgovornosti, zasluzi i prikoru. Naš čitavi sadanji družtveni red počiva još na idealu slobodne volje. Zasluga i krivnja su djelujuće sile u njemu. Sve strane družtvenog života, prava i ćudorednosti pače i naš cjelokupni gospodarski red počivaju na tom. Ta determinizam stoji u podpunoj oprieci sa uvreženim u svjesti naroda pojmom krivnje.

[14] „Die Vergeltung und ihre Zukunft im Strafrecht", str. 363.

Digitized by Google

Samosvjest[15] naroda da još ne razumije kaznenog prava, u kojem krivnja ne bi ništa drugo značila, nego li slabiji odpor na motive, zapriečene kaznama. Naknada, koju bi primili ljudi u osjećanju, da gledaju istinu u zamjenu za žrtvovanje svoje vjere u slobodu volje, ne može im dati surogat za napuštenu ideju više pravde, na čije mjesto bi imala stupiti sila dana slučajem. Obstanak slobodne volje u čovjeku dokazuje Rümelin pozivom to, da su si ljudi u obće svjestni svoje slobode, zatim pozivom na potrebu kazne. Za družtvo i državu je kazna nuždna. Kazna da predpostavlja odgovornost, a ova slobodnu volju. Budući da je kazan nuždna, stoga da je i sloboda volje čovječje nuždna. Hälschner[16] tvrdi, da kazneno pravo kao i pravo u obće ima predpostavom slobodu. Ona da mu je nepobitni aksiom. Činjenica, da si je čovjek toga svjestan, da može slobodno birajuć odlučiti se, i da se stoga osjeća, da je ćudoredno za svoje htienje i činjenje odgovoran, isto se tako neda zatajiti, kao ina koja počivajuća na osjetnom (sinnlich) opažanju i vanjskoj pojavi. Löning[17] dokazuje slobodu volje u obćem osjećanju iste i u zakonodavstvu.

Birkmeyer[18] navodi sljedeće. Tko taji slobodu volje, a ipak hoće kaznom zastrašiti ili popraviti, taj se čini krivcem iste bezsmislene okrutnosti kao i onaj, tko uzetog konja hoće udarcima učiniti pomičnim.

Po Birkmeyeru leži sloboda volje u sposobnosti i snazi čovjeka, da može podraživanja volje slobodnom samovoljom podići do motiva ili ne.

Reinhold[19] razlaže, da volja čini izbor medju protuslovećim se poticalima i uzdiže samostalno jedan ili drugi od njih do motiva za čin. U tom izboru vrši on svoju unutarnju slobodu.

Binding[20] tvrdi, da čovjek ima snagu, da podraživanja učini slobodnom samovoljom (Willkühr) motivima svojih čina. Motiv da je podraživanje, koje je pobjedilo, a čovjek odlučuje sam sobom t. j. (er bestimmt sich) on pretvara na temelju razsudjivanja podraživanja u motive, on se odluči u slobodi t. j. on je bio kadar predstaviti si točno svoje čine u njihovom djelovanju na vanjski svjet i u njihovom odnošaju naprama njegovim maksimima, isto tako razna podraživanja medjusobno vagati, a on je upotrijebljujuć tako tu svoju sposobnost uplivisao na razna podraživanja, dajuć im ili oduzimajuć im snagu, te je stanovita poticala uzdigao do motiva, a druga ne.

Ako čovjek ne upriličuje svoju volju sam onda već tek kao orudje inih uzroka, tad da leži vrelo svih čovječjih čina beziznimno izvan čovjeka.

---

[15] l. c. str. 365.
[16] „Das gemeine deutsche Strafrecht".
[17] „Grundriss zu Vorlesungen über deutsch. Strafr.".
[18] „Ursachenbegriff und Causalzusammenhang" Rostock.
[19] „System der Metaphysik", 3. Autl.
[20] „Die Normen", Bd. II.

Digitized by Google

I Binding osniva svoje razlaganje na našoj samosvjesti o slobodi volje i nutarnjoj savjesti. Kad toga nebi bilo, izvadja on, da bi tada samo po sebi bilo zabranjeno priznavati pojedincu njegovu uvidjavnost, znanje, činitbenu snagu i plemeniti osjećaj, jer bi mu manjkala svaka zasluga oko njegovih prednosti. Čuvstvo začudjenja i još više čuvstvo prezira moralo bi prestati kao ostanak prošlosti pred spoznajom, da čovjek može biti tako malo zaslužan i tako malo oduran, kao što se može hvaliti ili kuditi kamen, koji se odluči od briega i sa većom ili manjom eneržijom, oslobadjajuć ili razarajuć odkotrlja se u dubinu.

Proti gori razvitom nazoru prigovara ali determinista Löffler:[21] ako se za dokaz o slobodi volje navodi to, da bez nje ćudoredno i pravno odobravanje ili neodobravanje čina, srameželjivost, kajanje itd. ne bi imali podloge, to je ta tvrdnja samovoljna, pa kad bi i izpravna bila, da bi samo to dokazivala, da rečene činjenice počivaju na predpostavi slobodne volje, a ne, da je ta predpostava izpravna.

Jedan od glavnijih prigovora, koji stavljaju deterministe proti slobodnoj volji, jest taj, da ona ne obstoji, jer da je baš ne ima u ćudoredno razvijenijim ljudima. To ali ne stoji. Ako netko podražaje svoje naravi tako obuzda, da se oni jedva i primjete, pa ako on to čini, budući si svjestan, da bi ti podražaji inače odmah mogli kod njega doći do uvaženja, to on ipak u stanovitom slučaju rabi slobodu svoje volje, ako pri tom sljedi dobre podražaje.[22]

Horn[23] je pristaša obstojnosti psihološke slobodne volje. On tvrdi, da psihičke promjene u čovjeku ne stoje pod gospodstvom naravnog kausaliteta, nego da se na nje uporavljuje psihička uzročnost. S toga sljedi, da je čovjek, kad se upita pri svom razumu, kadar, privlačeći ga i obećavajući najveću slast motiv od sebe odbiti. Ali samo misaoni čovjek može to postići, i tu se predpostavlja empirički razvoj volje, koji je uzko skopčan sa njegovim životom osjećaja i predstava. Ako stanovitoj volji manjka potrebita visina usavršenja, ne može čovjek da postupa ćudoredno, jer da volja izabire ono, što uzmogne po snazi svog razvitka htjeti.

Huther[24] tvrdi, da postoji sloboda volje ne u tom smislu, da se volja sama rieši ostalih potencija, i sama sebe, već u tom, da se ja mogu naprama posebnim interesima slobodno odlučiti. Sloboda volje je sloboda u vlastitoj odluci, slobodno opredieljenje volje (Willensbestimmung).

On dalje razlaže:[25] Ili neka čovjek pokuša na sebi samomu, da li

---

[21] „Die Schuldformen des Strafrechts".

[22] Buri, „Gerichtssaal" sv. 52. str. 297.

[23] „Gerichtssaal" svezak 51. str. 1. i slj., str. 173. i slj., str. 257. i slj.; svez. 53. str. 56. i slj. i svez. 55. str. 321.

[24] „Gerichtssaal" sv. 54. str. 125. i slj.

[25] l. c. str. 128.

Digitized by Google

ne može u svako doba samo da zadovolji svojoj slobodi, preduzeti posvema indiferentan čin, n. pr. leći se na divan.

Dakako da je to čuvstvo slobode pri raznim ljudima i u raznim prilikama različito jako, ali ipak igra znatnu ulogu. On nalazi slobodu volje u slobodnom izboru. Dok hoćemo, biramo.

Postupak, koji nije izbor, nije ni htijenje. Naše najunutarnje nastojanje je takovo, da može biti i drugčije, nego li je, a može biti dapače i samovolja (Willkühr) t. j. neodvisno od svakog razboritog motiva.

Proti posljednjoj tvrdnji navodi determinista Bülow:[26] pita li se koga čovjeka iz puka, odgovoriti će: ja mogu činiti, što mi se svidja. Taj odgovor ali da znači samo to, da se može činiti, što se hoće, t. j. da tjelesni organi izvrše volju, ili da su oni njena vanjska pojava.

Obstoji dakle u čovjeku slobodna volja, ali ne bezuvjetno slobodna, već relativna, uvjetna. Tako dolazimo do relativnog indeterminizma, o kom ću potanje razpraviti, čim se prije obazrem na postojeće glede slobode volje nazore deterministične.

Protivnici slobodne volje, deterministe, poriču obstojnost iste glavno sbog zakona kauzalnosti, koji vlada u vidivom vanjskom svjetu. Ništa da se ne dogadja bez uzroka u naravi, pa pošto i čovjek spada k naravi, mora da je i on podvrgnut zakonu uzročnosti. Taj zakon uzročnosti potvrdjuju i njeki filozofi, koji ipak dopuštaju barem za transcendentalan svjet, da postoji tek samo kao u fikciji, sloboda volje. Tako n. pr. tvrdi Kant,[27] da su svi čini čovjeka u pojavama opredieljeni po redu naravi iz njegova empirijskog značaja i sudjelujućih inih uzroka, pa kad bi mi mogli izpitati do dna sve pojave čovječje samovolje, ne bi bilo nikojeg čina, koji mi ne bi u napred izvjestno uztvrdili, i iz njegovih prediućih uvjeta uvidili baš kao nuždan.

I Schopenhauer[28] tvrdi, da postoji takova uzročnost u tjelesnom svjetu. Čovjek bo da može protivne motive medjusobno vagati, i pustiti, da oni djeluju na njegovu volju, ali da će jači nadvladati, i da će djelovanje čovjeka nastupiti istom nuždom kao kotrljanje odgurnute kuglje.

Klippel u razpravi svojoj „Determinismus und Strafe“[29] razlaže, da sve što se sbiva i dogadja, je nuždan posljedak prediućeg sbivanja i dogodjaja, je posljedak stanovitog uzroka.

I mnogi ini i filozofi i pravnici i bogoslovi dopuštaju, da vlada kauzalitet t. j. odnošaj medju uzrokom i posljedkom u svjetu.

---

[26] „Zeitschr.“ sv. XVI. str. 583.

[27] „Kritik der reinen Vernunft“ 5. Aufl. S. 577.

[28] „Die Welt als Wille und Vorstellung“ II. Kap. 4.

[29] „Zeitschr. für die ges. Strafrechtswiss.“ godište X. (1890.) strana 544. i slj.

*

Digitized by Google

Pa i neda se nijekati, da taj zakon uzročnosti postoji. Neda se tajiti, da je čovjek po svom biću i značaju nuždan proizvod iz prirodjenih mu svojstava i uplivajućih na nje vanjskih životnih odnošaja, i da je volja i djelovanje čovjeka uzrokovana ili barem znatno uplivisana kroz utiske vanjskog svjeta. (Nastavit će se.)

Misli o budućem našem občinskom zakonu.

Piše dr. **M. Brezinščak,** kr. kot. predstojnik.

Nakon razvojačenja vojne krajine i pripojenja krajiških občina civilnoj upravi, a naročito nakon provedenja preustrojstva zemaljske uprave godine 1886. pokazala se potreba novog jedinstvenog občinskog zakona za seoske i trgovištne občine politički sjedinjenog područja Hrvatske i Slavonije.

Zakoni o reorganizaciji zemaljske uprave stvoreni su naravski jedinstveno za cielu zemlju, dočim su za upravu občina ostala u krieposti tri donekle različna občinska zakona i to onaj od god. 1862. i 1871. za bivše krajiške, a zakonski članak XVI. od god. 1870. za občine nekadanjeg civilnog područja.

Tomu neskladu, koj se u praksi kadkad i težko osjećao, odmoglo se zakonom od 15. travnja 1897., kojim su izvan krieposti stavljeni občinski zakoni od godine 1862. i 1871. za bivše krajiške občine, a kriepost zak. članka XVI. ex 1870. ob uredjenju seoskih i trgovištnih občina protegnuta na cielo područje zemlje.

Po tom imademo danas doduše jedinstveni občinski zakon od godine 1870. Nu uvaži li se, da je taj zakon prije punih trideset godina stvoren i to u vrieme, kadno je život ladanjskih občina u nas bio tek u povojima, i uvaži li se, da se je od to doba ustalila u zemlji mjesto prvobitne municipalne moderna državna uprava, koja je na razvoj života i upravnih odnošaja naših občina djelovala različito od nekadanje zastarjele uprave, stvarajuć uz napredujući narodni život posve novih odnošaja u občinskoj upravi, kojih zakonodavac god. 1870. ni predvidjeti nije mogao, bit će sigurno svakomu pa i nestručnjaku jasno, da postojeći občinski zakon od godine 1870., premda u mnogom dobar, ipak nije za uredjenje današnjih razvitijih občinskih odnošaja dostatan.

Zato nam treba novog sadanjim prilikama odgovarajućeg občinskog zakona.

Ta potreba uvidja se i na mjerodavnom mjestu. Već od duže vremena radi se u krilu kr. zemaljske vlade na osnovi novog občinskog zakona, a pravo je, da se u tom toli važnom poslu ne nagli.

Prateć život naših ladanjskih občina s neposredne blizine i provadjajuć praktično u svom zvaničnom položaju ustanove sadanjeg občinskog

Digitized by Google

zakona, scienim se donekle pozvanim, da i kao pravnik i kao praktični upravnik barem en gros izjavim svoje nazore i misli, kakav bi po mom skromnom mnienju imao biti novi naš občinski zakon.

Moram odmah naglasiti, da nisam čitao nijedne osnove občinskog zakona, premda čujem, da ih ima jur izradjenih, a niti sam mnogo razkapao po inozemnim občinskim zakonima, jer sam želio kod ove radnje izbjeći uplivu tudjih nazora, a naročito dojmu stranih, teoretičko liepih, ali za nas možda neprikladnih uzora. Držim bo prvim postulatom za budući naš občinski zakon, da on bude skroz domaći, a ne recipiran.

Ako ikoji, a to sjegurno zakon ob uredjenju ladanjskih občina mora da odgovara kulturno-gospodarstvenim prilikama i pravnom shvaćanju naroda, za koj je stvoren. Tako će substratom ustanovam budućeg našeg občinskog zakona morat služiti pravni odnošaji občinskog života, kako su se isti pod regimom dosadanjih občinskih zakona a naročito zakonskog članka XVI. ex 1870. faktično razvili.

Usuelnom interpretacijom sadanjeg zakona razširio se pravni obseg njegovih mnogih ustanova, stvorilo se reć bi iz nužde per analogiam novih norma u praksi, a sve to ušlo u pravnu sviest našeg naroda.

Taj fakat neće smjeti ignorovati osnova budućeg občinskog zakona, ako hoće, kako bi i morala, da ustanove njezine odgovaraju faktičnim odnošajima i pravnoj sviesti naroda. Pa i principi općeg državnog prava, sloveći ob občinama kao posebnim organizmima države, moći će po mom mnienju u našem občinskom zakonu samo u toliko izražaja naći, u koliko se nad naše postojeće odnošaje, domaće prilike i pravno mišljenje našeg naroda ne uzdižu. Znanost općeg državnog prava jest internacionalna, a mi imamo da stvorimo zakon za hrvatske seoske občine. Poslužimo se dakle postulati te znanosti samo u toliko, u koliko se oni dadu prilagoditi našim prilikama i okolnostima. Ne težimo naročito za velikom autonomijom ili bolje rekuć za razširenom samoupravom i velikom slobodom seoskih občina, jer to ne bi — govorim iz izkustva — odgovaralo sadanjim prilikama, a ni nazorima našeg seoskog naroda.

Zato na temelju gornjeg obrazlaganja mislim, da bi najshodnije i najpraktičnije bilo kod sastava zakonske osnove uzeti za temelj u krieposti stojeći zakonski članak XVI. od godine 1870. te: a) pridržati pojedine današnjim odnošajima još odgovarajuće ustanove, koje su narodu, kako se veli, već u krv prošle; b) zastarjele, u praksi neprikladnima se pokazale, odredbe toga zakona zamieniti shodnim novima; c) nejasne ustanove precizirati i novim reorganizatornim političkim zakonima od god. 1886. prilagoditi i napokon d) manjkajuće norme, kojih se je potreba u praksi već pokazala ili se iz razvitijih današnjih odnošaja občinarstva dade predvidjeti, nadodati.

Digitized by Google

Pri tom valjat će, kako gore rekoh, respectirati načela, koja su se u praksi usuelnom interpretacijom sadašnjeg občinskog zakona razvila i kojima se je narod već priviknuo. Gradivo obć. zakona moglo bi se razvrstati u sliedeća poglavlja:

I. Občenite ustanove.

II. Občinari. Njihova prava i dužnosti.

III. Zastupstvo i uprava občina. A. Občinsko zastupstvo. Djelokrug njegov. Sastav i izbor obć. zastupstva. Občinske sjednice. Razpust zastupstva. B. Občinsko poglavarstvo. Namještivanje občinskog činovničtva, beriva i obskrba občinskih činovnika. Djelokrug občinskog poglavarstva u unutarnjim občinskim poslovima. Djelokrug občinskog poglavarstva u poslovima javne uprave. Karnostna odgovornost občinskog činovničtva.

IV. Troškovi obć. uprave.

V. Nadzor državne vlasti nad upravom občina. Djelokrug kr. kotarske oblasti.

VI. Zaglavne i prelazne ustanove.

Pokušat ću redom ovih poglavja, a na temelju izkustva stečenog praksom, nanizati svoje nazore, što bi kod pojedinog poglavja po skromnom mom mnienju valjalo od ustanova zakonskog članka XVI. od god. 1870. s nekim obzirom na postojavše zakone od godine 1862. i 1871. za krajiške občine pridržati, što izmjeniti, što jasnije precizirati, a koje napokon norme nadodati.

POGLAVJE I.

Občenite ustanove.

Zakonski članak XVI. od god. 1870. jest organizatorne naravi, t. j. njim se tek ustrajaju nove seoske občine mjesto nekadanjih sudčija ili knežija, kojima se upravljalo po feudalnom zakonskom članku IX. od godine 1836. „de interna communitatum administratione“ dakako od godine 1848. bez ondje označenih povlastica vlastele. Privremena bo banska naredba od godine 1851. ob uredjenju seoskih občina nije nikada občenito provedena bila u zemlji, makar da je to odpis kr. dvorske kancelarije od 10. listopada 1867. naročito odredio bio. Samo občine slobodnih kraljevskih trgovišta držale su se kratko vrieme ustanova te banske naredbe.

U tom kaosu i metežu upravno-občinskih odnošaja morao je zakonodavac, stvarajuć godine 1870. občinski zakon, uvrstiti u prvo mu poglavje norme ob ustrojenju občina.

Te ustanove organizatorne naravi imadu dakako u novom občinskom zakonu odpasti. Umjesto ovih imala bi se uvrstiti u prvo poglavje novog občinskog zakona: a) ustanova ob obsegu zakonske moći odnosno o djelokrugu samog zakona te b) ustanova o teritorijalnoj promjeni sadanjih občina pro futuro.

Digitized by Google

Ad a) Novi zakon obuhvaćat će občine gradova Bag, Kostanjica i tvrdja Ivanić, koji su izuzeti izpod udara zakona od 21. lipnja 1895. ob uredjenju gradskih občina, te sve trgovištne i seoske občine.

Kod ove ustanove predložio bih razdiobu tih občina u dva razreda.

Gornji gradovi zatim t. zv. slobodna trgovišta i občine sa sjedištem kr. kotarskih oblasti sačinjavale bi občine prvoga, a sve ostale občine drugoga razreda.

Plaidiram za ovu razdiobu, jer je živalj u prvim redovito različan od onoga u drugim občinama.

U občinama napomenutim u prvom razredu ima svakako više inteligentnijega elementa, a po tom i više mjestno-kulturnih potreba i veće sfere zajedničkih interesa dakle i više i većih zadaća občinske uprave nego u onima drugoga razreda.

Zakon bi dosliedno tomu morao donekle razširiti djelokrug samouprave kod prvih občina te pogledom na inteligentni stalež u občini i različito normirati imao sastav občinskog zastupstva kod jednih i drugih občina. U občinama prvoga razreda, kako ću niže obrazložiti, imalo bi se uvesti posebno izborničtvo za inteligentnu klasu. Koliko vriedi inteligentni zastupnik občine u občinskim sjednicama, to može razsuditi samo onaj, koj s občinskom upravom posla imade.

S ovih razloga svakako se moram izjaviti za taj n o v u m u budućem občinskom zakonu, a to tim više, jer se takova ustanova nebi protivila ni shvaćanju našeg naroda, koji je kralj. slobodnim trgovištima (sada su i tri grada) uviek neku prednost davao.

Ad b) Što se tiče druge ustanove u ovo poglavje spadajuće najme o eventualnoj teritorijalnoj promjeni sadanjih občina, držim potrebnim, da se odnosna nejasna norma sadanjeg občinskog zakona jasnije precizira i upodpuni.

Po toj lapidarnoj ustanovi, sadržanoj u posliednjoj alineji §-a 2. zak. članka XVI. od god. 1870. može se arondiranje občina preduzimati ureda radi dakle i proti volji interesiranih stranaka.

Ja nebi bio zato, da takova ustanova udje u novi občinski zakon.

Občina je skup stanovnika, na stanovitom teritoriju stalno živućih, a zajedinstvom posebnih (mjestnih) interesa u zajednicu vezanih. Promicanje tih zajedničkih lokalnih interesa svrhom je občinske zajednice.

Te zajedničkimi interesi vezane stanovnike razdruživati proti njihovoj volji te ih udruživati u drugu zajednicu, gdje oni toga zajedinstva interesa ni ne ćute, ili siliti ih, da si posebnu odruženu novu zajednicu stvore, sigurno je neshodno, ako nije i nepraveduo.

Zato mislim, da se sadanja ustanova uz jasniju stilizaciju još i upodpuniti ima odredbom, da se postupak radi promjene teritorija občina može zametnuti samo uslied molbe interesiranih stranaka, a skupština županije

Digitized by Google

nije da zamoljenu promjenu dozvoliti može samo na temelju oblastno konstatovane privole većine interesenata.

Arondiranje občina ureda radi moglo bi se po mom mnienju dozvoliti odnosno provesti samo na temelju posebnog zakona.

Da valjanost skupštinskog zaključka o dozvoljenoj promjeni občinskog teritorija ovisiti ima o potvrdi kr. zemaljske vlade, propisuje već sadanji zakon, pa se ta ustanova i u novi občinski zakon prenieti ima.

Znanost bo občeg državnog prava — barem većina državoslovaca — nas uči, da su občine uda na tjelu države i da u zamjenitoj harmoniji napram cielosti t. j. državi funkcionirati imadu.

Toj nauci mora da bude naravskom posljedicom, da se mienjanje odnosno povećanje tih udova bez znanja i privole cielosti, t. j. države zbivati ne smije.

Detaili postupka kod miene občinskih teritorija i način razdiobe zajedničkog imetka imali bi se urediti naredbenim putem. (Nastavit će se.)

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Nadležnost političkih oblasti i urbarskih sudova za presudjivanje priepora o krčevinah izmedju vlastele i bivših podložnika.

(Vrhovno rješenje kr. stola sedmorice od 24. siečnja 1901. broj 4284. ex 1900.)

Riešavajuć izvješće od 24. listopada 1900. broj 27.103., kojim kr. banski stol podnosi spise u ustmeno razpravljenoj parnici J. Š. kbr. 47. iz J., tužitelja, po odvjetniku dru. P. T., proti G. J., vlastelinu u N., tuženom radi priznanja prava vlastničtva i ustup u posjed nekretnina, spp. u kojoj je parnici kr. kotarski sud u S. odlukom od 30. lipnja 1899. br. 3364. gr. obustavio parbeni postupak zbog nenadležnosti suda, te tužitelja uputio sa tužbom na urbarski sud, ujedno pak tužitelja osudio na naknadu prouzročenog tuženiku parbenog troška u iznosu od 29 for. 30 nč.;

a kr. banski stol povodom utoka tužitelja rješitbom od 22. studenoga 1899. br. 27.109. odluku prvosudnu potvrdio, u koliko se s istom obustavlja gradjansko-parbeni parbeni postupak, ukinuo ju pak u djelu onom, kojim tužitelja upućuje na urbarski sud, te napokon preinačio istu u pogledu naložene tužitelju naknade parbenih troškova, te takove medju strankama prebio:

kr. stol sedmorice, vidiv, da je šuma „C.“ gr. čest. br. 2176. u z. z. br. 134. občine P. upisana kao krčevina na ime tužitelja J. Š.:

Digitized by Google

vidiv, da je isti tužitelj radi iste šume vodio parnicu proti G. J. radi smetanja posjeda sa tužbom de pr. 1. prosinca 1898. br. 7020. gr. i kada je u istoj podlegao, da je nastavio ovu parnicu sa tužbom de pr. 15. ožujka 1899. br. 1402. gr. na priznanje prava vlastničtva i ustup u posjed iste šume;

vidiv prema tome, da se ovdje radi o prieporu izmedju bivšeg podložnika i bivše vlastele u pogledu rečene čestice, i da ista čestica glasom odpisa kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 12. listopada 1900. br. 47.472. nije prijavljena za odkup;

uvaživ, da su u svima prieporima izmedju bivše negdašnje vlastele i bivših njihovih podložnika u prvoj liniji nadležne političke vlasti, i ako pred istima ne podje nagoda za rukom, da se onda stranke imaju uputiti na urbarski put pravde, ako je pravo prieporno, ali da političke vlasti, pred kojima ova stvar još nije bila razpravljena, imaju privremeno štititi posjed na temelju posjedovnog stanja od 1. siečnja 1848. (§. 61. patenta od 2. ožujka 1853. i §. 39. urb. patenta od 17. svibnja 1857.),

obnašao je povodom izvanrednog previdnog utoka tužitelja J. Š. po §. 47. sudov. ukinuti kako napadnute odluke nižih sudova sa cielim parbenim postupkom počamši od prve na tužbu J. Š. de pr. 15. ožujka 1899. br. 1402. gr. radi priznanja prava vlastnosti i ustupa u posjed nekretnina spp. izdane odluke, kako i po kr. kotarskomu sudu u S. u parnici na tužbu J. Š. de pr. 1. prosinca 1898. br. 7020. gr. kao i na tužbu G. J. de pr. 6. prosinca 1898. br. 7132. gr. radi smetanja posjeda izmedju istih stranaka glede rečene šume „C.“ zvane, istovjetne sa prepornom česticom, unešenom pod br. 2176. u z. z. br. 134. obć. P. izrečene odluke sa cielim parbenim i ovršnim postupkom do prve na gornje tužbe izdane odluke, naročito: konačnu odluku kr. kotarskog suda u S. od 28. prosinca 1898. br. 7433. gr., rješitbu kr. sudbenog stola u Z. od 24. veljače 1899. br. 1320. gr. priobćenu strankam pod 1. ožujka 1899. br. 1088. gr., kojom je žalba ništovna J. Š., uložena proti konačnoj odluci zabačena, zatim odluku kr. kotarskog suda u S. od 11. siečnja 1899. br. 140. gr., kojom je dozvoljeno ovršno uvedenje molitelja G. J. u posjed šume „C.“, te odluku istog suda od 21. siečnja 1899. br. 308. gr., kojim se prima zapisnik o uvedenju, ter ovršeniku nalaže platež troška ovršnog od 21 for. 01 nvč. kao i sam čin ovršnog uvedenja, najposlije rješitbu kr. sudbenog stola u Z. od 14. travnja 1899. br. 6439. intim. 22. travnja 1899. br. 2125. gr., kojom odobrava dozvolu i provedbu ovrhe predajom posjeda šume „C.“ ovrhomolitelju, ter parbene stranke sa njihovimi tužbami uputiti na nadležnu političku oblast.

Trošak prebija se u obe parnice, jer su obe stranke krive, što su predmet razpravljale pred nenadležnimi gradjanskimi sudovi (§. 573. gr. p. p.)

T. F.

Digitized by Google

Ovrhovoditelj, koji je stekao pravo ovrhe na najamninu, što ju ovršenik ima dobiti od svoga najmitelja, dobiva pravo i na podnajamninu, što ju najmitelj bere od prvoga podnajmitelja — samo za slučaj jamstva podnajmitelja, navedenog u §. 1101. obć. gradj. zak. i to samo u toliko, u koliko to pravo pripada samomu najmitelju za iznos pod ovrhu uzete najamnine; stoga valja o dozvoli ovrhe na najamninu podnajmitelja ubaviestiti znanja i ravnanja radi za slučaj, ako bi nastali uvjeti jamstva po §. 1101. obć. gradj. zak.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 30. kolovoza 1900. br. 2927.)

U ovršnom predmetu Ane F. iz Z., po odvj. dru. S., ovrhovoditeljke, proti Adalbertu i Anki H. iz Z., ovršenicima, radi 1500 for. spp. je kr. sudbeni stol u Z. odlukom od 10. listopada 1899. br. 20.741. dozvolio na molbu Ane F. radi dužnih joj na temelju pravomoćnog platežnog naloga od 3. lipnja 1889. br. 1978. 1500 for. sa 6% kamatima od 24. studenoga 1898. do plateža, $^1/_3$% providbe, dosadanjih troškova ukupno 65 for. 90 nvč., troška ovršne molbe na 9 for. 30 nvč. obredjenih, kao i dalnjih troškova — ovršnu pljenitbu i uručbu najamnine, što ju Anka H. ima prema ugovoru od 9. srpnja 1899. plaćati ovršeniku Adalbertu H. u godišnjem iznosu od 1800 for., te podjedno naložio podnajamnicima, da najamninu, koju plaćaju u mjesečnim obrocima i to: (sliede imena osmorice podnajamnika i iznosi mjesečno plativih podnajamnina), pod vlastitom pogibelju ne plaćaju ovršeniku Adalbertu H., niti njegovoj supruzi Anki H., već ovrhovoditeljici na ruke njezinoga zastupnika odvj. dra. S., do namirenja gornje njezine tražbine, —

a kr. banski stol povodom utoka Ane H. rješitbom od 1. veljače 1900. br. 2644.:

vidiv, da je napadnutom odlukom dozvoljena ovršna pljenitba i uručba najamnine od kuće ovršenikove, koju mu plaća Anka H. sa godišnjih 1800 for., a ne i one, koju plaćaju u odluci navedeni podnajamnici, pak da se je dosljedno tomu mogla učiniti razpoložba samo glede uplate one najamnine, koju imade Ana H. uplaćivati:

nu vidiv, da kućna najamnina ne spada u onu vrstu redovito tekućih uplata, koje su navedene u §. 482. gr. p. p., te da se po zakonu na prihode od dobara nepokretnih, u koje spada i kućna najamnina — može ovrha voditi samo ovršnom sekvestracijom, pak da se s toga nije niti mogla najamnina kuće ovršenikove zaplieniti i ovršno uručiti, —

obnašao prvosudnu odluku u napadnutom dielu, kojim se nalaže podnajamnicima (sliede njihova imena), da pod vlastitom pogibelju najamninu plativu u mjesečnim obrocima ne plaćaju ovršeniku Adalbertu H. i Anki H., već ovrhovoditelju — preinačiti onamo, da se ovrhovoditelj s tim dielom svoje ovršne molbe odbija, —

Digitized by Google

kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice povodom utoka ovrhovoditeljice Ane F. rješitbom od 30. kolovoza 1900. br. 2927.:

vidiv, da je prvosudna odluka u dielu, kojim se na korist ovrhovoditeljice Ane F. dozvoljuje ovršna pljenitba i uručba najamnine, što ju Anka H. ima prama ugovoru od 9. srpnja 1899. platiti ovršeniku Adalbertu H. u godišnjem iznosu od 1800 for. — pravomoćnom postala, jer se Ana H. nije poslužila pravnim liekom proti rečenomu dielu prvosudne odluke,

vidiv pak, da podnajamnici po §. 1101. obć. gradj zak. nisu osobni dužnici glavnoga najmodavca, ter da oni odgovaraju samo u okviru. te pod uvjetima i stegama §. 1101. obć. gradj. zak. glavnomu najmodavcu za najamninu, koju duguje njemu njegov najamnik, kojega su oni podnajamnici, ako je glavni najamnik primoran radi neplaćanja najamnine ostvariti svoje po zakonu pristojeće mu pravo zaloga na pokućstvo i pokretne stvari (illata et invecta) unešene u prostorije iznajmljene,

vidiv, da ovdje spomenuti slučaj nastupio nije, po čem se je sudbena odredba glede podnajamnikà Ane H. imala ograničiti na to, da se oni jedino ubavieste znanja i ravnanja radi o dozvoljenoj ovrhovoditeljici Ani F. pljenitbi i uručbi najamnine, što ju ima plaćati Anka H. svomu (glavnomu) najmodavcu ovršeniku Adalbertu H., —

obnašao je obje dolnjosudne odluke u dielu, odnosećem se na najamninu, koju imadu plaćati u prvosudnoj odluci navedeni podnajamnici Anki H. — onamo preinačiti, da se rečeni podnajamnici jedino znanja i ravnanja radi ubaviestiti imadu o dozvoljenoj ovrhovoditeljki Ani F. ovršnoj pljenitbi i uručbi najamnine, koju ima plaćati Ana H. ovršeniku Adalbertu H.

Trošak previdnog utoka ima nositi sama ovrhovoditeljka, jer je banskostolna rješitba povoljnija za Anu H. dr. **Čačić.**

Kmetska prava po §§-ima 10.—21. zak. 10. veljače 1881. br. 15. L. D. Z. uknjiživa su u zemljištnik poput inih stvarnih prava. Za to se i ona ubrajaju u ostavštinu pokojnika. I ako je prošlo 30 godina od čije smrti i od dosudjenja njegove ostavštine, ne može se reći, da je brat dobre vjere, potrebite za dosjelost, i zanijekati sestri dosudjeni joj dio, jer je brat znao za dosudjenje.

U parnici sumarnim postupkom zametnutoj tužbom d. p. 10. kolovoza 1897. br. 11.256. od Matije Udp. I. M. s punomoćnikom odvjetnikom drom. W. proti K. P. p. G., odvjetniku dru. G. skrbniku imenovanom ležećoj ostavštini p. M. P. p. G. i M. M. J. od M. iz P.: za diobu zajedničkog imanja, uknjiženje prava vlastnosti, davanje računâ i uzgredice c. kr. kotarski sud u Z. presudom od 26. siečnja 1901. posl. br. III. 2621./97. — 30. primio je tužbu.

Digitized by Google

Razlozi: Na osnovu odluke od 23. siečnja 1863. br. 349., sadržaj koje posvjedočen je u nepobitoj svjedočbi od 18. veljače 1898. br. 17.803., tužiteljica pita diobu zajedničkog imanja pok. G. P. i nuzgredice.

Iz gori rečenog posvjedočenja dokazano je, da je ostavština G. P. bila dosudjena za $^1/_6$ tužiteljici, a za $^5/_6$ u jednake dielove tuženicima M. i K. P.

Da u tu ostavštinu pripadahu sve nekretnine opisane u tužbi, osim one pod br. 10., za koju je tužiteljica odstupila od tužbe, dokazano je po saslušanim svjedocima, koji posvjedočiše, da je G. P. sve do svoje smrti posjedovao i uživao sporne nekretnine, a poslije njegove smrti njegovi sinovi K. i M.

Tuženik K. P. odma u odgovoru pristao je na tužbu, dočim se protivi i brani sutuženi M. M., koji posjeduje sve nekretnine M. P. i to na osnovu kupoprodajne pogodbe od 12. listopada 1895. br. 29.123. pod 1.

Brani se M. M. prigovorom zastare dotično dosjelosti i prigovorom da pok. G. P. nije bio vlastnik spornih nekretnina.

Već je gore rečeno, kako se ima držati, da je G. P. bio vlastnik spornih nekretnina.

Ako su pak neke od njih držane samo na kmetiji, za to ne mogu da od mase budu izključene dotične poboljšice i ina prava.

Dotični gospodar zemlje imat će pravo, da po zakonu potjera jednoga ili drugoga kmeta, ali će ovi imati pravo da učine sve one prigovore za naknadu poboljšica itd. što uzciene da mogu učiniti.

Što se tiče prigovora zastare i dosjelosti, niti je pravo tužiteljice zastarjelo, niti ga je M. dosjeo. Nije zastarjelo, jer iz svjedočanstva tvrdih svjedoka M. P. i T. P. poduprtih osim nesposobnih dotično sumnjivih svjedoka K. ž. M. S., M. S. p. Š., I. ž. Š. M. i Š. M. dokazano je, da je M. P., brat tužiteljice uviek pripoznavao, da sestri pripada očinski dio i bio joj ga je pitati, da mu ga proda ili daruje nazad 8—9 godina, na što tužiteljica nije htjela pristati. Po tome tuženik M. ne može da na svoju korist broji nego najviše rok od 14. listopada 1895. dana pogodbe pod 1. do 10. kolovoza 1897. dana prikazanja tužbe, dakle ni pune dvie godine.

Zbog svega toga moralo je biti primljeno prvo poglavlje tužbe, a kao posljedica toga i ostala poglavlja.

Presuda o parničkim troškovima osniva se na §. 24. zakona od 16. svibnja 1874.

Uslied priziva tuženika M. M. viši zemaljski sud u Z. svojom razsudom od 8. svibnja 1901. posl. br. 67./1. potvrdio je tu presudu.

Razlozi: Radi se o tužbi na dieljenje ostavštine G. P. preminuloga dne 23. travnja 1862., dosudjene zaključkom 23. siečnja 1863. za $^5/_{12}$ svakomu od njegovih dvaju sinova M. i K., te za $^2/_{12}$ kćeri mu M., sadašnjoj tužiteljici. Po §. 531. G. Z. ostavštinu kojega pokojnika sačinjava skup svijuh njegovih prava i obveza, u koliko nisu osnovane na čisto ličnim

Digitized by Google

pravnim odnošajima. Nije temeljita prizivateljeva tvrdnja, da je ubrojiti u takova lična prava, te izključiti iz ostavštine, kmetska prava, koja su do njegove smrti pripadala pokojnomu G. P., a to kad se uvaži, da po postojećem zakonu i baš po propisu §§. 10.—21. zak. od 10. veljače 1881. br. 15. L. D. Z., ta su prava i uknjiživa u zemljištniku poput stvarnih prava predvidjenih u §§. 298., 307. o. gr. z. kao takova, te pripadaju kmetu u stvarnom pravnom savezu s dotičnom kroz nje obterećenom zemljom i negledajući na lice njezina vlastnika. Osim toga pak u nazočnom pravnom sporu tužena stranka nije niti izvela, a to manje ponudila dokaz, da su vlastnici spornih zemalja, ili koji izmedju njih, poslije smrti zajedničkoga prednika parbaca, G. P., kako god porekli dalnji obstanak odnosnoga kmetskoga ugovora, uz odnosna kmetska prava nastupljena po njegovim nasljednicima i stečena dosudjenjem njegova baštinstva. Obzirom na dosle predpostavljeno smatrati je dakle u nazočnom sporu ostavštinu G. P. zajedničkim imanjem stranaka, a razna utužena kmetska prava da pripadaju toj ostavštini, dočim pak nije prizivatelj u svom prizivu porekao, dapače je u istome izrijekom priznao, da toj ostavštini pripadaju pojedina bića naznačena u napadnutoj presudi, i da su po tuženicima zadržana čak od smrti G. P.

Ali kad su ta bića s rečenoga naslova zajedničko dobro stranaka, i to u djelovima ustanovljenim gori navedenom dosudnicom, ima tužiteljica nepobitno pravo po §§. 830.—841. gr. z. zahtievati, da se ukine zajednica i da se zajedničke stvari diele, a po §§. 829.—830. istog z., da joj se ustupi njezin dio, kojega je ona podpunom vlastnicom, pak da joj se položi račun u ime istoga. To njezino pravo slobodnoga razredjenja svojom imovinom nije moglo tužiteljici zastarjeti ni glasom §§. 1459.—1481. g. z., akoprem je prošlo preko 30 godina iza smrti G. P. i iza dosudjenja njegove ostavštine do tužbe (10. listopada 1897.) jer i da nije bila prekinuta ta zastara i odnosna dosjelost protustranke, — kako je to prvomolbena presuda po propisu §. 1497. gr. z. temeljito izjavila da se je sbilo, time što je sad pok. M. P. izrično priznao samoj tužiteljici, da joj pripada u utuženom naslovu danas zatraženi dio očinstva, zastare nije moglo biti i obzirom na činjenicu, da M. P. pri držanju sporne ostavštine nije bio u dobroj vjeri, neobhodno nuždnoj za dosjelost po propisu §. 1460. gr. z., pošto je po samoj dosudnici znao za pravo tužiteljice. Oskudica zakonitog i poštenoga držanja pri M. P. oduzimlje pak istodobno sutuženiku M. M., koji je nastupio njegova prava, kriepošću bilježničke pogodbe od 14. listopada 1895., pravo dosjelosti prama ustanovam u §§. 1463.—1493. gr. z. S toga svega, a i s razloga sudarajućih prvomolbene presude bilo je odbaciti priziv kao neosnovan i potvrditi prizvanu presudu, sudiv o prizivnom trošku po §§. 24., 26. z. od 16. svibnja 1874. br. 69. L. D. Z.

David Mandolfo.

Digitized by Google

B. Kazneno.

Izgon u smislu §. 25. k. z. ima se ograničiti samo na kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

(Žaoba ništovna na obranu zakona. — Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 26. siečnja 1901. br. 301. ex 1901.)

Povodom po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona podnesene žaobe ništovne proti onom dielu osude kr. sudbenoga stola u O. od 4. listopada 1900. br. I. 242. — 00 b. 11., kojim se Šimun B. osudjuje u smislu §. 25. k. z. na izgon iz područja „zemalja krune sv. Stjepana" te osudi kr. banskoga stola od 18. listopada 1900. broj 26.167. u koliko rekapitulira spomenuti dio prvosudne osude, obnašao je kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni iza obavljene u punom vieću javne razprave -- po §. 286. st. II. k. p. izreći, da je onim dielom osude kr. sudbenoga stola u O. od 4. listopada 1900. br. I. 242., u kojem se Šimun B. osudjuje u smislu §. 25. k. z. na izgon iz područja „zemalja krune sv. Stjepana" te osudom kr. banskoga stola od 18. listopada 1900. br. 26.167. u koliko rekapitulira navedeni dio prvosudne osude, povriedjen zakon u ustanovama §. 19. f) k. z. u članku I. zakona ob uvedbi kaznenoga postupnika od 17. svibnja 1875. (sbornika br. 29.) i 348. k. p. ter se odredjeni izgon ograničuje samo na kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

Razlozi: Osudom kr. sudbenoga stola u O. od 4. listopada 1900. br. I. 242. b. 11., proglašen je Šimun B. iz O. krivim zločinstva kradje u smislu §. 171. i 173. k. z. te prekršaja prevare u smislu §. 461. k. z. a počinjene time, što si je dana 25. kolovoza 1900. u kući Jose P. u G. iz nezatvorene ladice bez privole posjednika Franje P., a svoje koristi radi prisvojio jednu novčarku s gotovinom od 282 K. 50 F., zatim što je istom prigodom s jednim satom od nikla i lancem, koji je za nj naručen bio i za koji je Jure P. za njega platio pouzeće 12 K. 34 F. umakao u nakani, da onih 12 K. 34 F. Juri P. ne naknadi, te tako himbenim predstavljanjem zaveo Juru P. u bludnju, uslied čega je ovaj imao trpjeti štetu u svom imetku u iznosu od 12 K. 34 F., te je radi toga po §. 178. obzirom na §. 35. k. z. osudjen na kazan težke tamnice od 3 mjeseca i u smislu §. 25. k. z. na izgon iz područja zemalja krune sv. Stjepana.

Tu je osudu potvrdio kr. banski stol presudom svojom od 18. listopada 1900. broj 26.167., povisivši jedino povodom priziva kr. državnog odvjetničtva kazan na 4 mjeseca težke tamnice.

Spomenutom osudom kr. sudbenog stola u O. u koliko protiv Šimuna B. izriče izgon iz područja „zemalja krune sv. Stjepana", kao i onim dielom netom citirane osude kr. banskoga stola u kojem se rekapitulira rečena osuda sudbenoga stola u O. izričuća izgon iz područja „zemalja krune sv. Stjepana" povriedjen je §. 19. slovo f) k. z. članak I. uvod-

Digitized by Google

noga zakona kaznenomu postupniku od 17. svibnja 1875. br. 29. zbor. i 348. k. p.

Istina je doduše, da §. 25. k. z. od 27. svibnja 1852. naredjuje, da se izgon ima vazda razprostrieti na sve krunovine cesarevine austrijanske. No §. 19. slovo f) k. z. govori samo o izgonu iz zemlje. A ne smije se pustiti s vida, da kraljevine Hrvatska i Slavonija na osnovu propisa §. 48. zakonskoga članka I. sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije o nagodbi izmedju ovih kraljevina i kraljevine Ugarske sačinjavaju posebno kaznenopravno područje.

Uz to valja uvažiti, da je citiranim člankom I. uvodnoga zakona kaznenomu postupku zakon o kaznenomu postupku stavljen u snagu samo za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, te da prema tomu kaznena vlast hrvatsko-slavonskih sudova ne može i ne smije sizati preko granica ovih kraljevina. I napokon valja uzeti u obzir, da §. 348. k. p. govori samo o izgonu iz zemlje, a ne može biti ni najmanje sumnje da pod rieči „zemlja“ s obzirom na pomenuti članak I. razumieva samo kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju.

U tom pravcu i u istom smislu izjavio se i kr. banski stol u svojoj okružnici od 6. prosinca 1899. br. 30.752. upravljenoj na sve kr. sudbene stolove i kotarske sudove u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, kojom se isti upozoruju, da se u buduće kazneni zakon od 27. svibnja 1852. imade citirati uz dodatak, da isti valja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.

Prema tomu valja povodom žalbe ništovne kr. državnog nadodvjetničtva uložene na obranu zakona po §. 286. st. II. k. p. izreći, da je povriedjen zakon u gore navedenih ustanovah ter ograničiti odredbu glede izgona, kako je to učinjeno u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude.

—a—

Uporabi §. 254. k. p. ima mjesta i onda kada je kazan dosudjena po II. st. §. 252. k. p.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 17. studenoga 1900. br. 4271.)

Osudom kr. sudbenog stola u M. od 31. kolovoza 1900. br. I. 529. osudjena je Smiljana H. radi zločinstva potajnog umorstva, označena u §. 134. i 135. toč. 1.) k. z. po §. 252. st. II. k. p. uporabom §. 254. k. p. na težku tamnicu u trajanju od 5 godina.

Povodom žaobe ništovne uložene po kr. državnom odvjetničtvu obnašao je kr. stol sedmorice navedenu žaobu ništovnu po §. 282. IV. b. k. p. zabaciti, a priziv obtužene Smiljane H. u pogledu odmjerene kazni po §. 291. odputiti, nu povodom priziva kr. državnog odvjetničtva povisiti obtuženici kazan na osam godina težke tamnice.

Digitized by Google

Razlozi: Kr. državno odvjetničtvo napada osudu presudnoga suda kao ništetnu pozivom na točku 11. §. 277. k. p., jer da je presudni sud kod odmjerivanja kazni prešao granice zakonite stavke kaznene, odnosno i granice prava ublaživanja kazni.

U obrazloženju toga, tvrdi kr. državno odvjetničtvo, da se pravo ublaživanja kazni, dano sudovom I. molbe u §. 254. k. p., ne proteže na imperativnu kaznenu stavku §. 252. k. p., već samo na kazne udarene materijalnim kaznenim zakonom, pa kad bi se i mogao §. 254. k. p. protegnuti i na §. 252. k. p., da bi ipak predležalo prekoračenje kaznene vlasti presudnoga suda, jer da se pravo ublaženja uviek ravna po maksimalnoj kazni, kojom §. 252. k. p. označuje težku tamnicu doživotnu, a takovu da presudni sud po §. 254. k. p. nije smio ublažiti u trajanju izpod 10 godina.

Nu ovi žalbeni navodi nisu osnovani, jer §. 252. k. p. izključujući smrtnu kazan u slučajevih, kad je krivnja obtuženika ustanovljena samo većinom sudačkih glasova, te odredjujući za taj slučaj kaznu težke tamnice od 10—20 godina, a po okolnostih i doživotnu, nije tim izrekao nikakove imperativne kazne, već je ovakove kaznene slučajeve podvrgao spomenutim najstrožijim kaznam materijalnoga kaznenoga zakona, ne izključujući glede njih uporabu §. 254. k. p., kako se to razabire već iz posve obćenite stilizacije potonjega paragrafa, a ne protivi se tomu shvaćanju ni ratio legis, jer ne ima razloga, s kojega bi se sudovom uzkratilo njihovo zakonito pravo ublaživanja, kad se ne radi o smrtnoj, već samo vremenitoj kazni.

Isto je tako neosnovan i drugi žalbeni navod, jer je presudni sud s obzirom na pretežne olahkotne okolnosti s izključenjem kazni doživotne težke tamnice, smatrao uporabivom samo blažiju kaznenu stavku od 10 do 20 godina, a ovu je po §. 254. k. p. vlastan bio sniziti do na 5 godina.

S tih razloga ukazuje se ništovna žaoba kr. državnog odvjetničtva očito neosnovanom, te ju valja zabaciti po §. 282. IV. b. k. p.

Kazan dosudjena obtuženici ukazuje se unatoč po prvom sudu iztaknutim olahkotnim okolnostim preblago odmjerenom, stoga valja uz odpućenje njezina priziva, nu povodom priziva kr. drž. odvjetničtva povisiti joj istu na način naveden u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude. —A—

Iz upravne prakse.

O jednom te istom zajedničkom dobru ne mogu postojati izreke dvaju različitih diobnih sudaca. — Pravna predmnjeva u pogledu vlastničtva konstitutivnih čestica. — Za ispravak prigodom sastavka novih gruntovnih uložaka pogrješno na zadrugu upisanih nekretnina nadležna je sudska oblast.

U gruntovnom uložku br. 381. obć. grad Z., V. ulica, upisana je čestica br. 624. gr. a. 725. kat. na ime zadruge Ž., kbr. 33. iz L., kao

Digitized by Google

vlastnika. Taj je upis prenesen iz izvan krieposti stavljena grunt. napisnika br. 381. odnosno povodom izvida u smislu §. 10. naredbe kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 24. prosinca 1876. br. 5715. iz grunt. napisnika br. 244. obć. grad Z., V. ulica.

Svojom molbom, primljenom kod kr. kotarske oblasti u Z. dne 18. ožujka 1887. br. 2181. zatražila je Ana Ž. udata B., da se temeljem §. 27. lit. f) zakona od 3. ožujka 1874. o zadrugama u pomenutom gruntovnom uložku zadružno svojstvo briše i odredi upis tih zadružnih nekretnina na nju kao samovlastnicu. Ali nakon u tom pravcu kod rečene kot. oblasti s moliteljicom i ostalim interesentima započete razprave odustala je Ana Ž. udata B. od stavljena zahtjeva za razlaz zadruge, budući da zadruga Ž. k. br. 33. iz L. nigda ni postojala nije, niti je u grunt. nap. br. 120. obć. L. igda upisana bila, te je zatražila, da se razpravni spisi odstupe gradskomu poglavarstvu u Z. na nadležno uredovanje, jer da se na ime zadruge upisane nekretnine nalaze na teritoriju grada Z.

Na razpravi pred gradskim poglavarstvom u Z., komu su ti spisi na uredovanje odstupljeni, produciralo je tutorstvo mljt. K. i J. G. svjedočbu občinskoga poglavarstva s. od 22. travnja 1891. br. 1823. toga sadržaja, da zadruga Ž. k. br. 33. iz L. nije nikada podpadala pod občinu grada Z., već pod upravnu občinu S., i temeljem te uredovne potvrde prigovorilo nadležnosti gradskoga poglavarstva pitanju od Ane Ž. udate B. zamoljenoga razlaza zadruge, koji je prigovor gradsko poglavarstvo uvažilo i odlukom od 4. ožujka 1892. broj 2392. svoju nenadležnost u toj stvari izreklo. Ta je odluka medju strankama postala formalno pravomoćnom, pa su temeljem iste svi razpravni spisi putem županijske oblasti opet dostavljeni kot. oblasti u Z. na nadležno uredovanje.

Iza ponovno provedene razprave odputila je ta kot. oblast odlukom od 5. veljače 1893. br. 712. Anu Ž. udatu B. s njezinom molbom kao u zakonu neosnovanom i podjedno temeljem §. 56. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama i §. 57. provedbene mu naredbe na nekretnine gr. ul. br. 381. obć. grad Z., V. ulica priznala Ani Ž. udatoj B. ovlaštenje u jednoj polovini, a J. G. u drugoj polovini. Povodom pravodobno uložena utoka Ane Ž. udate B. potvrdio je županijski upravni odbor odlukom od 25. svibnja 1897. br. 1252. u. o. onaj dio prvostepene odluke, kojim se Ana Ž. udata B. odpućuje sa zahtjevom za razlaz zadruge, nasuprot onaj dio, kojim se odlučuje o ovlaštenju na pomenute nekretnine kao ultra petitum ureda radi ukinuo.

Povodom dalnjega utoka Ane Ž. udate B. podneseni su razpravni spisi u toj stvari kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove, na vrhovno riešenje.

Već kod razprave, vodjene pred kotarskom oblašću, producirala je J. G. odluku postojaloga kr. grad. deleg. kotarskoga suda u Z. od 23.

Digitized by Google

srpnja 1883. br. 5021. gr., kojom je izdana diobna izprava o razvrgnuću zajednice čest. br. 624. gr. u grunt. nap. br. 244. (sada gr. ul. br. 381.) obć. grad. Z., V. ulica, makar je ta čestica u tom grunt. napisniku svejednako na zadrugu Ž. kbr. 33. iz L. upisana bila.

Iz sudbeno-razpravnih spisa, dobavljenih povodom vladinoga odpisa, razabire se, da je pomenuta diobna izprava izdana na molbu Ane Ž. udate B. i J. G., a da je medju strankama formalno pravomoćnom postala, jer nijedna od njih nije proti istoj pravnoga lieka uložila.

Pošto po zakonu od 3. ožujka 1874. o zadrugama, za krieposti kojega je pomenuta diobna izprava izdana, kao i po sadanjem zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama diobe zadružnih zemljišta izključivo spadaju u nadležnost političkih oblasti, očito je, da je ta odluka i diobna izprava postojaloga kr. grad. deleg. kotarskoga suda u Zagrebu (i bez obzira na §. 48. gr. sudovnika) kao od sudbene u toj stvari nenadležne oblasti izrečena po zakonu ništava; a pošto se glede nekretnina gr. ul. br. 381. obć. grad Z., V. ulica, od političke oblasti gruntovni razpis po §. 55. zak. o zadr. odrediti, eventualno diobni postupak provesti ne može, dok prije pomenuta diobna izprava pravomoćno medju strankama postoji, jer bi u prvom slučaju pored odredbe o razpisu zadruge i upisu samovlastnika, izdane temeljem §. 55. zak. o zadr. i §. 56. provedbene mu naredbe ureda radi od političke oblasti same, postojale o tom razpisu i ine dispozicije stranaka, na koje one po toj zakonskoj ustanovi ovlaštene nisu, a u drugom slučaju diobne stranke imale o jednom te istom dobru zajedničkom izreke dvaju različitih diobnih sudaca, — predložila je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, dopisom od 18. ožujka 1898. br. 61.173. ex 1897. po smislu §. 47. gr. sudovnika (ces. patenta od 16. veljače 1853.) kr. stolu sedmorice, da pomenutu odluku i diobnu izpravu postojaloga kr. grad. deleg. kotarskoga suda u Z. od 23. srpnja 1883. br. 5021. gr. kao po zakonu ništavu ukine. (Svršit će se.)

Da li ovlaštenici kategorije §. 92. zakona od 24. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica imadu pravo, da participiraju prigodom diobe šumske glavnice kao izvanrednog prihoda zemljištne zajednice.

U sporu izmedju P. V. kbr. 14. iz K. te G. S. kbr. 70. iz K. radi priznanja urbarsko-žiljerskog ovlaštenja u zemlj. zajednici S. K. izdala je kr. kot. oblast u S. odluku od 21. studenoga 1897. br. 9247. u kojoj se izriče, da urbarsko-žiljersko pravo ne pripada nijednoj stranci.

Upravni odbor županije V. odlukom od 9. veljače 1899. br. 2395. preinačio je prvomolbenu odluku te odlučio, da urb.-žiljersko ovlaštenje sa $^4/_{32}$ selišta pripada P. V. kbr. 14. iz K. a ne G. S. Odluka ova obrazložena je sliedećim načinom:

Digitized by Google

Prema averzualno-odštetnim spisom, glasom kojih je na temelju ces. patenta od 2. ožujka 1853. preduzeto odštećenje selišta urbarsko-kmetskih i urbarsko-želirskih iz zemaljskih sredstava prema vlastelinstvu v. kao ovlaštenom dobru, bijahu medju ostalimi žiljerskimi posjedi u urb. općini S. K. i posjed I. V. kbr. 13.

Ovo stanje uzeto je takodjer za temelj segregacije šume i paše izmedju rečenog vlastelinstva i podanika upitne urb. općine, te je osudom kr. sudb. stola kao urb. suda u O. od 23. studenoga 1867. br. 353. dopitano upitnoj urb. općini medju ostalim i 13. žiljerskih prava.

Sadanjimi izvidi ustanovljeno je, da je sada vlastnik spomenutog žiljerskog posjeda P. V. pod novim kućnim brojem 14.

Nu pošto P. V. nije u posliednje vrieme ovršio ovlašteničko pravo na rečeni žiljerski posjed, već je to pravo vršio G. S. kbr. 70. iz K., — to je valjalo u smislu §§. 6. i 9. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemlj. zajednica odlučiti, da spomenuto ovlaštenje ne pripada G. S. već P. V., buduć da je ovaj vlastnik odnosnog žiljerskog zemljišta.

Dodaje se, da time nije riešeno pitanje, da li i u koliko pripada G. S. kao sbiljnom posjedniku žiljerskog prava, izvršivanje svakdašnjih žiljerskih prava i dužnostih za njegovu osobu prema §. 92. cit. zakona; pod što ali ne spada pravo na šumsku glavnicu, jer je to izvanredni prihod, na koji ne imadu pravo ovlaštenici kategorije §-a 92. cit. zakona, — a niti je riešeno pitanje, da li P. V. ne pripada takodjer ovlaštenje na urbarsko-selištni posjed, u koliko se izkaže, da je vlastnikom takovog.

Kr. zem. vlada, odjel za unut. poslove, rješitbom od 7. rujna 1900. br. 34.250. ex 1899. odputila je utok G. S., te je potvrdila drugomolbenu odluku u svih točkah osim u onoj, kojom se izriče, da šumska glavnica kao izvanredni prihod ne pripada ovlaštenikom kategorije §. 92. cit. zakona, već je tu točku rješitbe ukinula.

Razlozi: Drugomolbena odluka u dielu, u kojem se riešava spor glede urbarsko-žiljerskog ovlaštenja, opravdana je i na zakonu utemeljena.

Nu dio odluke, u kojem se izriče, da ovlaštenikom kategorije §. 92. cit. zakona ne pripada pravo na šumsku glavnicu kao izvanredni prihod, valjalo je ukinuti, buduć da svaka šumska glavnica ne sačinjava izvanredni prihod. Šumska bo glavnica može medju ostalim nastati i prištednjom na redovitom prihodu, a takovom su glavnicom slobodni ovlaštenici po volji razpolagati kao s redovitim prihodom i buduć su zem. zajednice u smislu §. 92. cit. zakona vlastne, da dozvole pojedinim ovlaštenikom kategorije §. 92. cit. zakona i uživanje izvanrednog prihoda za njegovu osobu, ako je isti već prije prvog uredjenja zemlj. zajednice, prigodom razpoložbe sa izvanrednim prihodom participirao na istom.

*

Digitized by Google

Po tom valja pitanje, da li G. S. pripada pravo na tangentu iz šum. glavnice kao ovlašteniku po §-u 92. cit. zakona, odlučiti, nakon saslušanja zemlj. zajednice u redovitom molbenom tečaju. Dr. A. Goglia.

SVAŠTICE.

Reforma preventivne gradjanske pravne njege u Austriji.

Adolf Weissler: „Reform der vorbeugenden bürgerlichen Rechtspflege in Oesterreich". Wien 1900. Manz. VIII. und 166.

O ovom je djelu odsječni savjetnik Dr. Hugo Schauer izviestio u sv. 3., sv. XXVII. „Zeitschrift für deutschen Civilprocess". Dozvolom izdavača toga časopisa preštampano je to izvješće u 41. broju „Allg. österr. Gerichts-Zeitunga" od 6. listopada 1900., pa ga odatle prenosimo u cjelosti.

Nazočnom spisu dao je povoda razpis natječaja austrijskoga društva jav. bilježnika. Spis taj nije nagrade dobio. Ako tome i ne znam razloga, a ono mislim, sudeći po sadržaju knjige, da s toga nije udovoljila uvjetima natječaja, što prijedlozi, koji su namijenjeni praktičnom cilju, nijesu provedivi. Pisac nastojao je s velikim trudom i spretnošću da se upozna s pravnim stanjem u Austriji. Ali si tim studijem ipak nije mogao pribaviti toliko poznavanje faktičnoga stanja, koliko bi bilo potrebno, da se mogu činiti prijedlozi za reformu na području izvanparbenog postupanja, koje je tako usko srašteno sa životom naroda, na koji tako jako utječe povjesni razvoj, običaji i osjećaji pučanstva.

Nego radi množine ideja vrijedno je ipak da taj spis potanko promotrimo.

Pisac se ne slaže s postojećom definicijom pojma dobrovoljne sudbenosti. Dobrovoljna sudbenost i ono, što se pod njom razumjeva (po Puchti i Oesterleyu) ne pokriva cijeloga kompleksa svrhà, koje bi valjalo uočiti. Bilježništvo se ne smije isključiti, ali ga ne pokriva pojam dobrovoljne sudbenosti, jer ova pretpostavlja prisilnu vlast. On zabacuje i Wachov pojam dobrovoljne sudbenosti, prema kojemu je ona djelatnost državne vlasti za osnivanje i razvoj privatno-pravnih odnošaja (str. 40). Wachova dobrovoljna sudbenost da obuhvata u mnogome i upravnih djelatnosti, ali isključuje bilježništvo, kojega djelatnost nije djelatnost državna. Praktično, veli, jedva će se naći pravilo, koje bi bilo zajedničko svim svrhama i državnim djelatnostima, što ih Wach sakuplja pod jedan pojam; njegov pojam seže u ostalom mnogo dalje, jer obuhvata i djelatnost pri razvrgnuću braka, razvlazdbi, državnu djelatnost pri upravi zavoda za bolesnike i za osiguranje proti nezgodama i t. d.

Digitized by Google

Pisac izlučuje sve ono, što ne smjera na pravne svrhe, dakle osobito tutorstvo, jer njegove su svrhe svrhe opće dobrobiti, njegov sadržaj je uprava a ne pravna njega. Preventivnu gradjansko-pravnu njegu definira kao djelatnost javnih organa, kojima je svrha ustanoviti privatno-pravnu volju. Njezina se zadaća ispunjuje javnom formom pravnih čina (str. 42.). Ova pravna njega ne poznaje prisilne vlasti. Izlučuje imenito gruntovničtvo, jer gruntovne oblasti vrše odlučujuću, kadkada i prisilnu vlast, a tako isto i djelatnost oko vodjenja inih javnih registara. Ostavinske stvari spadaju ovamo samo u toliko, u koliko sastoje u posvjedočavanju (Beurkundung)[1] privatne volje, a ne spada ovamo, u koliko ono osigurava, zaštićuje ili sili. Sa zadovoljstvom konstatira pisac, da njegov pojam svladava sve one teškoće, koje sobom donosi širi pojam (str. 44.).

Mora se bezuvjetno dopustiti, da se svakoj dosadašnjoj pojmovnoj oznaci preventivne gradjansko-pravne njege dade štošta prigovoriti: sad je preuska, sad opet preširoka; ali s Weisslerovim se pojmom sigurno ne može ništa postići, jer on raskidava istoj svrsi služeće, jedinstveno uredjene udezbe i djelatnosti istih organa, kao što n. pr. djelatnost raspravnih oblasti pri uredjivanju ostavinâ. Kad bismo htjeli njegov novi pojam uzeti za podlogu zakonodavnoj obradbi čitavoga područja, morali bismo istom stvoriti jedan drugi novi pojam ter preventivnoj gradjansko-pravnoj njegi suprotstaviti jednu treću vrst pravne njege, koja ne bi bila niti preventivna gradjansko-pravna njega, niti parbena pravna njega. Jer ono što preostaje nakon izlučenja djelatnosti oko javnoga posvjedočavanja (öffentliches Urkundswesen), a to je veći i važniji dio neparbenih stvari, to ne pada u područje djelatnosti sudova oko parbene pravne njege. Jer tu se većinom ne radi o pružanju pravne zaštite proti objektivno protupravnim činima, već o osiguravajućoj, zaštitnoj djelatnosti, o sprečavanju protupravnih čina, o sudjelovanju pri osnivanju i razvijanju pravnih odnošaja s pomoću drugih sredstava nego što su sredstva javnoga posvjedočenja (öffentliche Beurkundung). Izvadjanja Weisslerova i inače ne donose nikakove dobiti; ona naime vode samo do ustanovljenja nečega, što se samo od sebe razumijeva, a to je, da se kod pravoga posvjedočavanja (Urkundswesen) nema uporavljati nikaka prisilna vlast i da s toga dotični općeniti propisi o postupku izvanparbenom ne pristaju na onu gromadu djelatnosti preventivne gradjansko-pravne njege, koju on ističe. Što se jednostavnosti tiče, Weisslerov je pojam potpun; ali s tom pojmovnom oznakom ne rješavaju se već samo obilaze teškoće; ostaje još uvijek pitanje: što je zajedničko svim ostalim pravnim odnošajima, koji inače još spadaju k postupku izvanparbenom, koja pravna pravila valja postaviti za ove

[1] Izrazi posvjedočuje, posvjedočavanje za Beurkundung i Beurkundungswesen ili Urkundswesen uzeti su po analogiji izraza „svjedočba“ što ga za „Beurkundung“ upotrebljava naš izvanparbeni postupnik.

Digitized by Google

odnošaje? U ostalom je nova pojmovna oznaka i preširoka; jer na ustanovljenje privatne volje uperena je djelatnost ne samo sudova i bilježnika već i drugih organa. Tako n. pr. djelatnost obrtne oblasti pri odobravanju radnoga reda (Arbeitsordnung), u koliko su u njemu sadržani elementi čisto privatno-pravne pogodbe vrhu usluga za plaću, ili djelatnost javnih organa, kojima nadleži nadzor nad osiguravajućim društvima, u koliko za ugovore o osiguranju propisuju normativne uvjete, koji smjeraju na ustanovljenje privatne volje i sl. Pisac sam nije upotrebio svoga novoga pojma ter svoju potrebu za teoretskom jasnoćom žrtvovao praktičnom cilju svoje radnje tim, što se u svojoj raspravi pod naslovom „Reforma preventivne gradjansko-pravne njege" u mnogo više upustio, nego što bi bio imao po oznaci svoga pojma da raspravi. On naime raspravlja o reformi bilježništva, tutorstva i ostavinske rasprave. (Nastavit će se.)

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Zakoni i naredbe tičući se šumske uprave i šumskoga gospodarenja. Uredili, vrhovnimi rješidbami i vlastitim tumačenjem popratili Andrija Borošić, kr. žup. šumarski nadzornik I. razreda i dr. Antun Goglia, perovodja kr. zem. vlade. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch). Zagreb. 423 strane. (Nastavak.)

Pred nama nalazeće se izdanje dovoljno nam pokazuje, kako je krivo shvaćanje, da za šumsko-redarstvena i prekršajna pitanja ne treba pravničke spreme. Glede toga upozorujemo na zanimive vrhovne rješitbe. Ove su dokazom, da ta uredovanja valjano samo pravnički naobraženo osoblje obavljati može.

Zanimalo bi nas bilo mnienje pisaca o odgovornosti vlastnika marve za štetu, koju je počinila u šumi u slučaju, kad ju je na brizi imao ne vlastnik već pastir, ter kad je marva zaplienjena dotično nezaplienjena.

U praksi će vrlo dobro poslužiti pregledan tumač o nadležnosti oblasti za kaznene presude, koje se odnose na šumsko redarstvo i odredbe, koje se tiču nadzora, uzdržavanja i unapredjivanja šum. gospodarenja.

Taj dio sbirke pokazuje, da je kod tog posla pomno i velikim razumievanjem radila prokušana na tom polju pravnička sila.

Rado bismo tu bili čuli mnienje pisaca o tom, tko vrši funkcije županijskoga upravnoga odbora glede zemljištnih zajednica, koje se nalaze unutar grada Zagreba, Varaždina i Osieka. Mi držimo, da se to pitanje jedva dade riešiti temeljem postojećega prava.

Ne žacamo se iztaći, da ta sbirka zakona nebi bila mogla toli podpunom i dobrom biti, da nisu pisci na vrelu kod vrhovne naše upravne

Digitized by Google

oblasti imali prilike pratiti raznoličnost slučajeva ter praksom kod rješavanja istih sudjelovati.

U tumačenju pojedinih ustanova zakona od 22. siečnja 1894., kojim se uredjuje šumarsko-tehnička služba kod političke uprave u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji dodane su pojedine normativne naredbe. Medju timi iztičemo vladinu naredbu od 7. prosinca 1897. br. 65.539., kojom je zabranjeno žup. šumarskim izviestiteljem dodieljivati na rješenje utoke, što su ih stranke uložile, kao i naredbu bana od 10. travnja 1899. br. 1581. Prs., kojom se uredjuju povjerenstvene i ine pristojbe.

Na posebnom mjestu nalazimo propise glede uredjenja šumarske obuke na kr. sveučilištu Franje Josipa I., glede šumarskih i lugarskih izpita i glede lugarske odore.

Zakon od 26. ožujka 1894., kojim se uredjuje stručna uprava i šumsko gospodarenje u šumah, stojećih pod osobitim javnim nadzorom odštampan je doslovno uz nekolike dometke; ali bez potanjeg tumača, što je razumljivo, jer se istom očekuje provedbena naredba k tomu zakonu.

Pošto je šumarskim stručnjakom djelovati i na polju bujica (vododerina), to će im dobro doći, što je u toj knjizi saobćen i zakon od 22. listopada 1895.

Mnoge naše zemljištne zajednice razpolažu s velikimi glavnicami, koje su namaknute prodajom zajedničkih šuma i koje se čuvaju kod zemaljske blagajne. Velik je stoga interes, kojim učestnici prate način, kako nadzorne oblasti upravljaju s tim glavnicami.

Gospodarstvo zemljištnih zajednica mora biti — u koliko je ikako moguće — udešeno prema trajnoj koristi zajedničara.

Da ne bude u tom pogledu s nikoje strane prigovora, izdana je vladina naredba od 26. svibnja 1898. br. 31.735. ob upravi sa šumskimi glavnicami.

Tu naredbu treba, da stručnjaci šumarski u prvom redu valjano prouče, te izpravno tumače, jer će se time onemogućiti opravdani prigovori.

Kod gospodarstva šumskoga treba biti na čistu, koji dio koristi sačinjava redoviti, a koji izvanredni prihod šuma. To proračunati i ustanoviti jest dužnost šumarskog tehničara, taj rad mora biti što saviestniji i što temeljitiji, da može odoljeti svakomu prigovoru. Da pako tu mnogo prigovora bude izneseno, lahko se uvidja, kad pomišljamo, da uz nerodicu i loše gospodarsko stanje tu konkurira često i volja zajedničara za nerazumnim gospodarenjem, koji sva sredstva upotrebljuju, nebi li prije reda došli do diobe i one glavnice, koju bi trebalo kasnijemu potomstvu pričuvati.

Ovdje je upravnoj vlasti potrebno što temeljitije strukovno uporište, da uzmogne svoje odluke opravdati. Tu je odgovornost tim teža, kad

Digitized by Google

nastaju gospodarske krize, u kojima pojedincem, a često i čitavim selima i zemljištnim zajednicama prieti pogibelj gospodarskog nazadka; tu se ne riedko čuju prigovori, da zajedničari kraj svoje velike glavnice moraju propasti, jer se štedi za potomstvo, makar uz cienu, da današnji zajedničari propadnu. Slika postaje to crnijom, kad se opaža, da na ovlašteno zemljište zajedničara ovlaštenika dolazi stran, tudj elemenat, koje nikako nije u savezu sa stečenjem zajedničke imovine.

Priobćenjem dotične naredbe upozoravaju se pozvanici na dužnosti, koje im prinadleže i u tim važnim pitanjima. Možda bi bilo uputno, da je u gore navedenom smislu koja rieč u razjašnjenje važnosti spomenute naredbe spomenuta, a još bi koristnije bilo, da je primjera radi praktično slučaj ustanovljenja redovitog i vanrednog prihoda predočen. To bi vrlo dobro došlo bilo ne samo početnikom, već i starijim stručnjakom, koji u dosadanjoj svojoj službi nisu imali mnogo posla sa sličnim uredovanjem, pak bi im se time pojedinosti u pamet dozvale.

Bilo bi nam milo čuti mnienje gg. pisaca u tom pitanju, na poseb gledom na ustanove §. 27. i 28. zakona o zemlj. zajednicah, pošto smo naišli i na takove nazore stručnjaka u pogledu tih pitanja, s kojimi se nebi mogli složiti, jer nam se čini, da su protivna smislu i duhu zakona o zemljištnih zajednica.

Mi ćemo o tom pitanju otvoreno izjaviti naše mnienje, neprisvajajući si pravo nepogriešivosti i želeć čuti obrazloženo temeljem postojećega prava protumnienje.

U §-u. 27. zakona o zemljištnih zajednicah od 25. travnja 1894. nailazimo na pojam redovitog i izvanrednog prihoda šumskog.

Razlučiti redoviti od izvanrednog šumskog prihoda prinadleži šumskom stručnjaku, pri čem će mu u prvom redu poslužiti gospodarstvena osnova ili program, ako takove ima.

Citirani §. 27. u II. alineji odredjuje: „Od izvanrednih prihoda šumskih mora se u šumsko-gospodarstvene svrhe zemljištne zajednice obratiti onaj dio, koji je potrebit za uzpostavu prijašnjega prihoda u šumah i za trajno namirenje poreza“.

Od takovih izvanrednih prihoda trebalo bi ponajprije odbiti troškove potrebne za eventualni sastav gospodarstvene osnove, možda i troškove kanalizacije, jer je to izvanredna gospodarstvena mjera.

Što preostane iza podmirenja takovih potreba, valja porazdieliti na dva diela.

Prvi dio glavnice jest u svrhe, u §-u 27., a drugi dio u svrhe u §-u 28. zakona označene.

Prvim dielom glavnice ne mogu ovlašćenici nikako razpolagati, a drugim dielom samo nakon odobrenja po zemaljskoj vladi.

Digitized by Google

Pitanje je sada, kako valja pronaći glavnicu za svrhe §-a 27.? Riešenjem toga pitanja, odgovoreno će biti i na pitanje, koliko imade ostati za svrhe §-a 28. zakona.

Tu se mogu možda uzeti u račun za vrieme dotične obhodnje troškovi ogoja, uprave, čuvanja i njege šume, troškovi uzdržanja provedenih kanalizacija na šumskom terenu i namirenje poreza.

Ovi troškovi imadu se proračunati po godišnjem iznosu, te za podmirenje tih iznosa tečajem cielog vremena obhodnje osigurati potrebna glavnica.

Neki stručnjaci žele taj trošak osigurati iz kamatnog prihoda glavnice, koju izlučuju u tolikoj visini, da ista odbacuje potrebni godišnji razhod po §. 27. zakona. Misle, da se u tu glavnicu ne smije dirati. Tako je nastao pojam „nepotrošive šumske glavnice“; neka vrst kontradikcije in adjecto.

Ovo je neizpravno, jer valja izlučiti samo onu svotu, koja će sama sobom i sa kamatama, koje ista donaša, podmiriti tečajem svega razdobja potrebne troškove. Tu dakle ne može biti govora o nekakvoj „nepotrošivoj glavnici“, već baš o glavnici, koju valja tečajem stanovitog doba potrošiti, ali samo u svrhe šumskog gospodarenja.

Primjer će naše mnienje razjasniti.

Prve godine valja šumu n. pr. zasaditi, stoga imade uz ine izdatke odmah troška n. pr. 200 K, sliedeće godine imade jošte nekih ogojnih radnja, ali svi troškovi iznose samo 100 K, treće godine 80 K, četvrte god. 53 K, pete god. 27 K, šeste god. 15 K, a sedme do desete godine samo po 10 K i t. d. Timi svotami uzimamo u obzir i porez te ine troškove, koje valja svake godine podmiriti. Uzmemo li kamatnjak, koji glavnica na godinu nosi sa 4% (1 K nakon jedne godine s kamatami = 1·04 K), to nam se račun prikazuje ovako: Za prvu godinu trebamo odmah 200 K, zatim trebamo za sliedeće godine: $\frac{100}{1\cdot04} + \frac{80}{1.04^2} + \frac{53}{1\cdot04^3} + \frac{27}{1\cdot04^4} + \frac{15}{1\cdot04^5} + \frac{10}{1\cdot04^6} + \frac{10}{1\cdot04^7} + \frac{10}{1\cdot04^8}$.

Ako vriednost od 1 krune sa 4% kamatama nakon jedne godine (najme 1·04 kruna) označimo sa K, a opetujuće se jednake godišnje svote po 10 K, dakle $\frac{10}{1\cdot04^6} + \frac{10}{1\cdot04^7} + \frac{10}{1\cdot04^8}$ označimo sa $\frac{10}{1\cdot04^8} \cdot \frac{1-1\cdot04^5}{1-1\cdot04}$, tada će se gore zadani račun moći predočiti sliedećom formulom:

$$200 + \frac{100}{K} + \frac{80}{K^2} + \frac{53}{K^3} + \frac{27}{K^4} + \frac{15}{K^5} + \frac{10}{1\cdot04^8} \cdot \frac{1-1\cdot04^5}{1-1\cdot04}.$$

U zadanom dakle slučaju neće trebati izlučiti 515 K, već manju

Digitized by Google

svotu, jer će se manjak do 515 K nadopunjati sa kamatama, koje će izlučena svota donašati do časa njezinog upotrebljenja. Nakon razdoblja n. pr. od 30 godina biti će čitava izlučena svota i potrošena, niti će štogod ostati. Nije ni potrebno, da što ostane, jer će sada postepeno (n. pr. nakon 30, 60 i t. d. godina) do užitka dospjeti šuma, za koju se je potrošila izlučena svota. Tu će se opet sličnim načinom izlučiti za uzpostavu prihoda šumskoga potrebna glavnica za vrieme sliedeće obhodnje.

Na prvi mah zaveo bi u tom poslu možda stručnjaka izraz zakona „trajno" namirenje poreza. Ali obzirom na razloženo ne može se to tumačiti tako, da bi se morala ustanoviti glavnica, koja bi vječno nosila rentu, kojom bi se podmirivati mogao svakogodišnji porez. Kad je nova obhodnja na red za užitak dospjela, onda se od nje za porez dalnje periode pobrinuti valja, kako je gore razloženo.

Tako rade uzorna privatna gospodarstva, ter bi se valjda jedva mogao naći slučaj, da bi netko za izplatu poreza opredielio glavnicu, kojom nebi razpolagao samo za to, da od njezinih kamata plaća redovito porez.

Tu bi se moglo razpraviti i to pitanje, za koje pojedine troškove imade se izlučiti dotična glavnica? Da li ovamo spadaju troškovi za čuvanje i zaštitu šuma? Ne spadaju li ti troškovi u redoviti godišnji proračun zemljišne zajednice? ter ne imaju li se možda izlučiti samo one svote, koje su potrebne za uzpostavu prijašnjega prihoda u šumah, dakle lih troškovi novog ogaja? Tu valja da odluči uprava i razsudi, da li se računi stručnjaka slažu sa zakonskimi propisi.

Propisi o upravi šuma krajiških imovnih občina sabrani su svom pomnjom, te su im pridodane sve normativne naredbe.

Od velike je praktične vriednosti, ter će uporabu knjige u velike povisiti, što je odtisnut naputak A. za provedbu §. 4. zakona od 8. lipnja god. 1871.

Tu se najme razpravljaju životna pitanja naših krajiških pravoužitnika, jer se tumače ustanove, po kojima postaje i ostaje netko pravoužitnikom krajiške imovne občine.

Pojedine o tom izdane normativne naredbe ter instruktivne vrhovne rješitbe bijahu do sada razsijane, a ovdje ih nalazimo u jednu cielinu sakupljene.

Ne dvojimo ni malo, da će mnogi tu naći upute, kakovu mu ni najspremniji upravnik na brzo dati mogao nebi.

Ta pitanja, po sebi težka, lakše će se uz ovakova pomagala temeljitije rješavati, a time i strankam i oblastim olakšati stavljena zadaća.

Poželjno bi bilo, da su pisci spomenuli u kratkim crtama naredbe o dokinuću žumberačke imovne občine, ter o podieljenju iste medju občine Sošice i Kalje, koje su sada zemljištne zajednice.

Upoznavajući nas pisci s propisi, izdanimi glede krajiške investicijonalne zaklade, završuju svoje djelo, pridavši mu altabetsko kazalo.

Digitized by Google

Kazalo alfabetsko sastavljeno je s mnogo truda, ali je donekle ostalo nepodpunim, što je tek uporaba djela pokazala, pak se s toga to ne može piscem na teret zabilježiti.

Pisci bili bi čitaoca obvezali na još veću zahvalnost, da su uz alfabetsko kazalo pridodali vremenoslovno i brojevno kazalo svih zakona i naredaba, koje su saobćene u djelu.

Tisak i oprema knjižare Kugli i Deutscha jest pristojna. Tisak na poseb pokazuje težnju, da bude što bolje moći djelo upotrebiti. Ta svrha mogla bi se laglje postići, kad se na mnogim mjestima nebi rabio previše sitan slog, uz koji se jedva može izbjeći tiskarskim pogrješkama.

Osim toga imade mjesta, gdje su slova posve izpala. Medjutim nismo opazili takovih pogrješaka i izostataka, koje pomni čitatelj sam nebi mogao izpraviti.

Pisci stavili su si zadaćom svoga rada, da im knjiga bude i s tehničke i s juridičke strane tako obradjena, da bude priručnikom ne samo za šumarske, već i za upravne i sudbene činovnike, odvjetnike i privatnike, koji su vlastnici šume.

Milo nam je, što možemo mirne duše izreći naš sud, da su pisci zadaći svojoj vrlo liepo i dobro udovoljili. Što više mi držimo, da je ovo djelo upravo uzradovalo svakog nepristranog strukovnjaka, kojemu su poznate težkoće, s kojimi je slične vrsti rad skopčan.

S toga nam je tu knjigu u interesu stvari najtoplije preporučiti, a scienimo, da će se istom na veliku svoju korist poslužiti moći najpače omladina naše mlade šumarske akademije. **Franjo Haladi.**

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva.) Držao je dne 8. lipnja o. g. svoju redovitu sjednicu. U toj su sjednici primljeni ovi novi članovi počam od 1. siečnja 1901.: dr. Svetislav Medaković, odvjetnički perovodja u Staroj Pazovi, Šandor Fischer, pravni vježbenik u Rumi, dr. Emil Smodić, kr. ministerijalni tajnik u Budimpešti, Luka Nekić, c. kr. sudski pristav u Kistanjima, dr. Eugen pl. Meichsner, c. kr. sudski pristav kod prizivnoga suda u Zadru, Milan Bogdanović, c. kr. sudski pristav kod pokrajinskoga suda u Zadru, Stjepan Buzolić, c. kr. sudski pristav kod prizivnoga suda u Zadru i Franjo Strgar, kr. kotarski predstojnik u Pisarovini. Nakon toga povjeren je sastavak predstavke na vis. kr. zemaljsku vladu, u smislu zaključka skupštine od 25. svibnja o. g. o uvedenju novelom uvjetne obustave ovršenja kazne slobode i progona samo na zahtjev povredjenika, družtvenom tajniku Franji Haladiu. Sada priobćuje blagajnik, da je nabavio založnicu hrv.-slav. zemaljske hipotekarne banke, serija IV., br. 2398., glaseću na 200 kruna za 200 kruna 32 filira, a konačno izvješćuje o stanju blagajne.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 8. lipnja 1901. svećenika nadbiskupije zagrebačke i sveučilištnog suplenta, dra. Josipa Volovića, premilostivo imenovati izvanrednim javnim profesorom za uvodne znanosti u

Digitized by Google

sveto pismo u obće, a stari zavjet napose, te za tumačenje svetoga pisma staroga zavjeta iz vulgate i izvornoga teksta i za jezik hebrejski uz oprost dobe njegove sa sustavnimi berivi.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je kr. sveučilištne profesore dra. Josipa Šilovića i dra. Vinka Krišković a, te kr. sudb. pristava u Zagrebu dra. Ivana Strohala članovima izpitačima povjerenstva za I. teoretički pravopovjestni državni izpit, a kr. sveučilištnoga javnoga izvanrednoga profesora dra. Vinka Krišković a i kr. sudbenog pristava, te priv. docenta dra. Ivana Strohala članovima izpitačima povjerenstva za II. teoretički pravopovjestni državni izpit.

Rektorom magnifikom za školsku godinu 1901/902. izabran je kr. javni redoviti profesor na pravo- i državoslovnom fakultetu dr. Fran Vrbanić, a dekanom pravo- i državoslovnoga fakulteta kr. javni redoviti profesor dr. Luka Marjanović.

(† Franjo Horvat.) Dne 15. lipnja o. g. uz učešće mnogobrojnih odličnika, prijatelja i znanaca, predani su majci zemlji, na mirogojskom groblju, zemni ostatci kr. financ. tajnika kod kr. financ. ravnateljstva u Zagrebu Franjc Horvata, koji je umro dne 13. lipnja nakon duge i teške bolesti u 47. godini svoga života. — Pokojnik ostavlja razcviljenu suprugu Mariju rodj. Novak, učiteljicu na ženskom liceju, sina Marijana, maturanta i kćerku Martu, učenicu VII. licej. razreda.

Ima u nas i medju činovnicima takih ljudi, kojih život odaje prekrasnu sliku čedne, poštene hrvatske duše, a mirni savjestan zvanični rad, čisto patriotsko pregnuće bez ikakvog isticanja. I s pravom zaslužuju taki više no spomenuti: da se rodio, živio i umro.

I život ovoga vriednoga pokojnika, koji već počiva u hladnom grobu, a tihi vjetrić žalosno vije po hrvatskoj grudi iznad tijela njegova, koje nas ne podsjeća na veličajne prizore izvojevanih pobjeda ili drugih neumrlih djela njegova života — već na skromne neuvehle zasluge, koje odavaju poštenu, plemenitu dušu, sposobna, savjestna i valjana hrvatskoga činovnika. A malenomu narodu — smrt taka čovjeka, koji umire u zreloj muževnoj dobi, u kojoj mu je bilo snage i mnogo sposobnosti uma i srdca, da nakon stečena znanja i izkustva koristno djeluje — zadaje težak udarac.

U Bednji župi ubavog ali siromašnog Zagorja, u blizini one tihe šumske postojbine, koju nam je neumrli hrvatski pjesnik Šenoa u svojoj pjesničkoj pripovijesti „Fratarska oporuka“ za sva vremena jače srdcu utisnuo, rodio se 20. studenoga 1854. i prve dane mladosti sproveo naš nezaboravni pokojnik. Početne škole svršio je u Bednji, gimnaziju u Varaždinu, a pravo- i državoslovne nauke u Zagrebu g. 1879. Iz života mu znamo po njegovom pripovijedanju, da je mnogo prepatio, jer bijaše upućen sam na se, i tako instrukcijama svoju eksisteneiju podržavao, dok je nauke svršio. Mladi nadobudni Zagorac, svršivši s uspjehom sve potrebne nauke, bez težnje za velikom karijerom, već u živoj želji, da na svom budućem mjestu što više koristi svomu narodu, stupio je 19. veljače g 1880. u tada još dosta odnemarenu financijalnu struku kao kr. financijalni perovodni vježbenik u Zagrebu, odakle bude premješten kr. uredu za odmjerivanje pristojbâ u Osiek. G. 1880. imenovan bude kr. fin. perovodjom u privremenom svojstvu, a nakon položenog praktičnog ispita g. 1884. u definitivnom svojstvu. U Osijeku se i oženi g. 1882.

God. 1887. bude kao perovodja premješten financ. ravnateljstvu u Zagreb, gdje bude g. 1893. imenovan kr. fin. pomoćnim tajnikom, a g. 1896. financ. tajnikom. Kao financijalni činovnik zdušan, savjestan i neumoran, kroz

Digitized by Google

20 godina svoga službovanja prikupio si vrlo mnogo solidna znanja u svim granama financijalne uprave, tako da se s pravom u pravničkom svijetu ubrajao medju ponajbolje financ. činovnike.

Radio je najviše u poznatoj kao vrlo teškoj i zamršenoj grani financijalne uprave u pristojbama, te je zadnje dvije godine obnašao vodstvo tog odsjeka. Tko prati onu masu financijalnih zakona, za koje laici drže, da ih nitko ne može znati, cijenit će više svakoga, koji na toj neuzoranoj njivi u korist naroda svoga barem koju brazdu ureže. I naš pokojni tajnik Horvat shvatio je dobro zadaću pravoga hrvatskoga činovnika, kojemu nisu pred očima samo ljestvice promaknuća, već nešto više, nešto trajnije, ljubav za siromašni narod, koji ga hrani, njemu pomoći, gdje se može, u uredskih zidinah i izvan njih. To je zamjerno i činio i radi toga velik broj štovalaca u svim krugovima u domovini našao. Onako shrvan dugom bolešću, koja da mu rek bi podgrizala sva krila, svaku nadu, on je ipak u dokolici svojoj našao vremena, da udovolji želji srdca svoga, da narodu svomu nešto doprinese k valjanu shvaćanju i dobroj uporavi zakona o biljegovanju, u čemu se mnogo griješi, a narod na račun one: „neznanje zakona nikoga ne izpričaje“, gorko ćuti; priredio je i god. 1894. izdao kao pomoćni tajnik u Zagrebu „Biljegovnik“ od 191 str., a baš pred svojom smrti 13. lipnja 1901. završio drugu knjižicu, koja će do koji dan svjetlo ugledati sa naslovom: „Biljegovni propisi u parbenim stvarima“. Osim toga pisao je pokojnik u „Mjesečniku“ pravničkog družtva, kojemu je bio revan član počam od g. 1893. Tu je donašao razne vrhovne rješitbe upravnog sudišta, a i pisao mnoge članke o pristojbenim i biljegovnim stvarima. Ako i nisu ovo književni produkti trajne vrijednosti, jer im vrijednost promjenama zakonskih ustanova iščezava, oni odaju ipak dokaz, da je vriedni pokojnik na narod svoj mislio i mogući svoj tribut narodu dao. Naš narod s pravom zamjera mnogim činovnicima, da otišav iz siromašne rodjene grude i seoske kuće, u kojima su prvo svjetlo ugledali, premalo na nju misle, a još manje na potrebe i nevolje, koje narod tište. U kratko, zaboravlja se ona: „Iz naroda za narod“. Naš pokojnik nije ni u tom prijekora zaslužio. On je vjerno, iskreno, odano, kao činovnik svojoj domovini služio u svakom pogledu. To nam dokazuju popularna tumačenja zamršenijih, a narodu vrlo potrebnih financijalnih zakona u javnim glasilima, ustmena predavanja i upute u financ. zakone na učiteljskoj školi prije par godina. Pokojnik je znao, da narodu treba prosvjete, za to se za nju i brinuo riječju i činom, sada u skupštinama društva sv. Jeronima, sada skupljanjem medju drugovima članova „Matice Hrvatske“ i t. d. Tko je napokon bio Horvat, kako je pošteno hrvatsko srce kucalo u njemu, znadu ponajbolje oni, koji su ga izbliže poznavali u uredu i izvan ureda. Pokojniku bijaše duboko usadjeno u srdce siromaštvo i poštenje hrvatskoga Zagorca, pa je za svoga službovanja zakonitim putem mnogu bojazan seljaka odstranio, mnogu suzu osušio. Život i rad ovoga vriednoga činovnika mogu uviek biti uzorom svemu našemu podmladku. Osobito naš mladji pravnički naraštaj, koji polazi u službu, morao bi, da se udube u ovaj život pun napornoga rada, pregaranja, rodoljubnog zanosa i muževne stalnosti, neka iz njega kao iz živoga vrela crpe nauku, kako treba da živi i radi hrvatski činovnik u svom zvanju za svoju domovinu, pa ne će biti tužbe u narodu radi pomanjkanja hrvatskih značajeva, do kojih stoji spas naroda više nego do velikih talenata.

Bog mu dao u raju naselje, a medju nama vječno spominjanje!

Dr. Stj. Ortner.

Digitized by Google

Imenovanja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati sudbenim pristavima I. razreda sudbene pristave II. razreda: Tomu Meglera kod kr. kot. suda u Dugomselu; Bogoslava Sachsa kod kr. kot. suda I. u Zagrebu; dra. Josipa Brusića kod kr. kot. suda u Varaždinu; Franju Duića kod kr. sudb. stola u Gospiću; dra. Vinka Martona kod kr. kot. suda I. u Zagrebu; dra. Aleksandra Vaića kod kr. kot. suda u Gračacu; Mirka Kovača kod kr. kot. suda u Vukovaru; Dmitra Šobata kod kr. kot. suda u Gospiću; Gjuru Cara kod kr. kot. suda u Krapini; Franju Stilinovića kod kr. kot. suda u Karlovcu; Nikolu Breberina kod kr. kot. suda u Mitrovici; Milana Ugarkovića kod kr. kot. suda u Staroj Pazovi; Josipa Vlahovića kod kr. kot. suda u Vinkovcih; dra. Milana Dittmayera kod kr. sudb. stola u Osieku; Vladimira Buzadžića kod kr. kot. suda u Pakracu; Vladislava Kolića kod kr. kot. suda u Velikoj Gorici; Vjekoslava Polansky-a kod kr. kot. suda u Gjurgjevcu, te Vinka Treybala kod kr. kot. suda u Klanjcu, ostavljajuć svu osamnajstoricu na mjestu njihovog dosadašnjeg službovanja, i napokon dra. Matiju Hukavca, prislušnika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, sudbenim pristavom II. razreda extra statum kod kr. kot. suda u Požegi; temeljem §§. 22. zak. od 26. svibnja 1891. o komasaciji zemljišta izvjestiteljem komasacionog povjerenstva županije belovarsko-križevačke, Mirka Lugarića, kr. kot. predstojnika, dodieljenog na službovanje rečenoj kr. žup. oblasti, Ivana Krnica, pravnoga vježbenika kod kr. sudb. stola u Zagrebu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, svršene pravnike Vjekoslava Markotića i Milana Kranjčića perovodnim vježbenicima u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je svršenog pravnika Stojana Savića adjutiranim kr. financijalnim perovodnim vježbenikom u privremenom svojstvu kod kr. financijalnog ravnateljstva u Zagrebu.

(U Bosni i Hercegovini). Poglavica zem. vlade imenovao je svršenoga pravnika Josipa grofa Waldsteina privr. perovodnim vježbenikom u kot. uredu u Sarajevu, šerijatskim sudijama u IX. dnevn. razr. Seid ef. Softića u Gradačcu i Ibrahim ef. Kadića u Maglaju, a šerijatskim sudijom u X. dnev. razr. za kot. ured u Sarajevu kancelistu u zem. vladi Fehim ef. Spahića, svršenoga pravnika Tomu Radovanovića privr. auskultantom u okružnom sudu u Mostaru.

Premještenja. Njegovo c. i kr. Apostolsko Veličanstvo je Previšujom odlukom od 2. lipnja 1901. blagoizvoljelo odobriti od predstojnika odjelenja zem. vlade za Bosnu i Hercegovinu Bele Krausza zamoljeno premještenje u trajno stanje mira i tim povodom za znak priznanja njegove mnogogodišnje izvrstne službe najmilostivije mu podieliti veliki krst reda Franje Josipa.

C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je kot. predstojnika II. razr. Karla barona Redwitza iz Bos. Novog u Nevesinje, kot. predstojnika II. razr. Adama Przybylowicza iz Bos. Krupe u Bos. Novi.

Poglavica zem. vlade premjestio je ove šerijatske sudije i to: Ali ef. Babahmetovića iz Cazina u Bihać, Osman ef. Šahinovića-Konjičanina iz Bugojna u Cazin, Ibrahim ef. Kundurovića iz Fojnice u Bugojno i Smail ef. Bukvicu iz Sarajeva u Foču, a razriešio je auskultanta Witolda Müllera na njegovu molbu od daljeg službovanja u ovim zemljama, konačno je premjestio šerijatskog sudiju u kot. uredu u Foči Ibrahim Naili ef. Mulavdića u trajno stanje mira.

Digitized by Google

(Uredovna sbirka naredaba pravosudne struke.) Mjeseca ožujka 1901. izdana i razaslana je uredovna sbirka naredaba pravosudne struke svezka 7. br. 803. do 810. arak 1 do 5.

Sadržaj netom izašli brojeva jest sliedeći:

Broj 803. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 10. siečnja 1901. br. 17.515. od god 1900., da se sudovi radi dostave spisa naslovnikom u Beču imadu obraćati samo na sudove.

Broj 804. Okružnica kr. banskog stola, od 18. prosinca 1900. br. 30.788., glede uknjižba prava vlastničtva u korist zemljištnih zajednica.

Broj 805. Okružnica kr. banskoga stola, od 17. siečnja 1901. broj 152., u pogledu kaznenoga postupka proti občinskim činovnikom.

Broj 806. Okružnica kr. banskog stola, od 31. listopada 1900. broj 26.963., kojom se izdaje uputa, kako valja postupati prigodom predaje gruntovnog ureda po jednom gruntovničaru u ruke drugoga gruntovničara.

Broj 807. Okružnica kr. banskoga stola, od 31. listopada 1900. broj 26.963., kojom se izdaje uputa, na što valja paziti kod pregledanja gruntovnog ureda.

Broj 808. Okružnica kr. banskoga stola, od 17. siečnja 1901. br. 153., kojom se nadopunjuju okružnice od 31. listopada 1900. br. 26.963. u pogledu upute, kako valja postupati prigodom predaje gruntovnoga ureda po jednom gruntovničaru u ruke drugoga gruntovničara, nadalje na što valja paziti kod pregledanja gruntovnog ureda.

Broj 809. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 11. veljače 1901. br. 223., kojom se zaokružuju uži kotari bilježnički sa sjedištem u Pregradi i Krapini.

Broj 810. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje od 14. veljače 1901. br. 2852., glede odstranjenja neurednosti i nekorektnosti članova sudskih povjerenstva u kaznenim stvarima, prilikom izvidjaja u mjestu čina, i prilikom podnašanja putnih dnevnika.

(Sbornika zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.) Komad V., godine 1901., izdan i razposlan je dne 1. travnja 1901. te sadržaje pod brojem:

27. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 13. veljače 1901. broj 1246., kojom se odredjuje, da se u popis posaonica nabrojenih u §. 25. zak. čl. XVII.: 1884. imadu uvrstiti poduzeća za klanje sitnih životinja;

28. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 14. ožujka 1901. broj 3858., u predmetu izvršivanja pokretnih ostavina u nizozemskoj iztočnoj Indiji preminulih stranaca;

29. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 14. ožujka 1901. broj 3633., kojom se u sporazumku sa gospodinom ugarskim ministrom trgovine uredjuje način individualne obaviesti propisane u §. 35. zak. čl. XLI.: 1881. o izvlastbi;

30. naredbu kr. krv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 9. veljače 1901. broj 8451., kojom se dozvoljuje novi naziv selu odnosno upravnoj občini Sesvete, Novi grad, Cernik, Severin i Sela;

31. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 27. veljače 1901. broj 70.285. ex 1900., kojom se normira postupak, kada je dozvoljena promjena prezimena osobam, spadajućim k momčadi nedjelatnoga stališa;

Digitized by Google

32. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 21. ožujka 1901. br. 4508., kojom se ustrojava kr. kot. sud u Vrginmostu;

33. zakon od 14. ožujka 1901. o zaštiti javnih znakova;

34. naredbu kr. krv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 23. ožujka 1901. broj 4574., kojom se odredjuje predaja gruntovnih knjiga kr. kotarskom sudu u Vrginmostu.

Komad VI. godine 1901. izdan i razposlan je dne 15. travnja 1901., te sadržaje pod brojem:

35. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 5. travnja 1901. broj 18.560. glede odpremanja osoba radničkoga i seljačkoga stališa u prekomorske zemlje;

36. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 10. travnja 1901. broj 79.543. ex 1900., kojom se zabranjuje proizvadjanje i točenje gvirca;

37. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 15. travnja 1901. broj 5703., o proglašenju naredbe kr. ugarskoga ministarstva od 15. travnja 1901. o dodieljenju podpunoga konsulsko-sudbenoga djelokruga ces. i kr. konsulskim uredima u Voloni, Prizrenu i Bagdadu, ter o pravnim propisima, koji se imadu kod njih uporavljati i

38. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje od 8. travnja 1901. br. 4984., kojom se odredjuju neke promjene u broju, sjedištu i teritorijalnom obsegu mjestnih sudova.

Komad VII. godine 1901. izdan i razposlan je dne 26. travnja 1901. te sadržaje pod brojem:

39. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 21. travnja 1901. broj 5970., da se registriranje udruga po zakonskom članku XXIII.: 1898. ima priobćivati kr. financijalnim ravnateljstvom:

40. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 19. travnja 1901. broj 5969., u predmetu biljegovnoga oprosta gospodarskih i obrtnih vjeresijskih udruga;

41. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 14. travnja 1901. broj 20.779., kojom se odredjuju putni troškovi i selitbene pristojbe namjestnih učitelja srednjih i ovim ravnih učilišta i

42. naredbu kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje kao gruntovnog ravnateljstva od 23. travnja 1901. broj 5850., kojom se odredjuje predaja gruntovnih uložaka za imovne obćine Sošice i Kalje, od kr. sudbenoga stola kao gruntovne oblasti u Zagrebu kr. kot. sudu kao gruntovnoj oblasti u Jaski.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Blum i Nagy u Zagrebu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Jovan Veličković, vieć. tajnik kr. banskog stola	15. lipnja 1901 br. 8330 gr.	Dr. Virgil Devčić odvjetnik u Zagrebu	Dr. Ljudevit Schwarz odvjetnik u Zagrebu	14. kolovoza 1901	14. rujna 1901

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

Kao što posjedovni, tako i mandatni[59] tip izvjestne sumarnosti jest po svojoj zamisli nuždan[60] za upodpunjenje civilno-procesualnoga sustava. Osobitost je njegova, da na tužbu sliedi neposredno presuda („mandat"), čim ipak nije rečeno, da bi mu manjkao instrukcionalno-dokazni elemenat judicija,[61] nego samo, da se izvanjski ne očituje, dotično jedva očituje. Prema tome, dali je pravna obstojnost mandata ovisna od prigovora tuženika-osudjenika ili ne, dieli se mandatni postupak na uvjetno- i bezuvjetno-mandatni.

Uvjetno-mandatni postupak potiče valjda iz istoga vremena i izvora kao i neizvjestna sumarnost.[62] Na zahtjev vjerovnika izdavao bi sudac na tuženika nalog s dodatkom, da ili udovolji svojoj dužnosti ili se

[59] Cf. Bayer, Theorie, §. 6. sqq. Gett, u Weiske-ovom Rechtslex., sv. VII., str. 62.—73. (ad voc. Mandatsprozess). Mittermaier, l. c., 4. Beitr., str. 191. sqq. Martin, Lehrbuch, §. 244. Isti, Vorträge, str. 312. Engelmann, II. sv., str. 174. sqq.

[60] Vidi sliedeću primj. 112.

[61] To bi bio nesmisao; vidi „drugi dio". Cf. Engelmann, II. sv., str. 176. „Es war daher nicht ganz korrekt, wenn gelehrt wurde, der Mandatsprozess begänne mit dem Urtheil".

[62] „Opomenbeni postupak" (Mahnverfahren) po novijoj terminologiji. Poznat u franačkom procesu, po kom je „kraljevsko sudište" (Königsgericht) na zahtjev petenta izdavalo na protivnika indiculus commonitorius t. j. kraljevski nalog, da izpuni svoju obvezatnost ili se stavi pred sud na razpravu petentova zahtjeva. Budući je po tadanjem franačkom sudbenom ustrojstvu (od 6. stoljeća počevši) kraljevsko sudište bilo još iznimka u odnošaju prema narodnima (Volksgerichte), to je i postupak per indiculum commonitorium u toliko bio izvanredni način sudbene zaštite. Cf. Schmidt(Richard), str. 50, 67. Nema sumnje, da je analogna forma postupka bila poznata i u srednjevječno-talijanskim teritorijalnim postupnicima. (Vidi autore, citovane u prediduću primj. 59.) Vjerojatno je ipak, da je recepcijom potonjih postao stalnom sastavinom njemačkoga običega procesa, ne izravno preuzećem iz franačkoga. U ostalom je jedva nuždno iztaknuti, da izmedju obće-njemačkoga uvjetno-mandatnoga procesa i modernih opomenbenih postupnika ima razlikosti, ali ne bitnih. Cf. Menger, str. 78., primj. 30.

Digitized by Google

brani u redovitom postupku (mandatum de solvendo cum clausula iustificativa), jer bi u pomanjkanju prigovora sliedila ovrha.[63] Ideja se takoga procesa osniva u izkustvenoj činjenici, da razlog neizpunjivanja privatnopravnih obvezatnosti ne leži uviek u prepornosti vjerovničkoga zahtjeva, nego često u bezbrizi i nemarnosti obvezanika. Pošto privatne opomene ne koriste, to jedva ima načina, da se potrese iz svoje letargije, van da se opomene auktoritativno t. j. po javnom organu, kojega se opomene ne mogu prezreti bez štetnih posliedica. Značilo bi dakle topovima pucati na vrebce, kada bi se u taku svrhu pokretao redoviti ili baš i ini koji sumarni postupak sa većim aparatom.[64] U novijim se zakonodavstvima medjutim pokazuje struja, koju spomenutu svrhu ne drži dosta zamašnom ni za tako jednostavni postupak, kao što je uvjetno-mandatni te ide za tim, da u okviru potonjega u prvom redu učini ostvarivima sve ili dio od onoga, čemu služe redoviti te ini sumarni procesi t. j. ovršivost ili osim toga i rem iudicatam.[65] Abstrahirav sada od okolnosti, da se tim napušta princip a pridržaje samo naziv, očito previdiše dotični zakonodavci, da su zabasali u područje bezuvjetno-mandatnoga postupka,[66] što samo po sebi ne bi bilo zlo, ali zlo — i to veliko — leži u tom, što se na posve nedovoljnim predpostavama uvjetno-mandatnoga procesa grade efekti postupka bezuvjetno-mandatnoga. Ko se razumije u bit i predpostave ovoga potonjega, znati će, kamo to vodi. Zakonodavstva i reformatori, kojima su svrhe uvjetno-mandatnoga postupka odveć majušne za podržavanje posebnoga procesualnoga tipa, zaboravljaju bez sumnje, da opomena na izpunjavanje dužnosti u privatno-pravnom redu nije nipošto neznatna ili sporedna kaka činjenica; zaboravljaju, na kako mnogo strana baca svoje reflekse i kako intenzivno utiče na pravna razmierja;[67] zaboravljaju sa gledišta procesualističkoga napose, da tužilac kadkada ne želi drugoga efekta, do autoritativne opomene tuženika, a samo in eventum presudu, ovrhu ili

[63] Uvjetni je mandat zanimiv oblik sudačkih akata volje, jer ova samo onda postoji, ako se svidi impetratu. U mandatu se dapače naročito ima impetratu dati na znanje, da se ne mora pokoriti (sc. mandatu), ako navede pravodobno razloge, iz kojih se smatra riešenim od naložene mu dužnosti. Cf. Martin, Lehrbuch, §. 248. Isti, str. 318, 319. — Što se tiče tvrdnje u tekstu, da u slučaju neprigovorena mandata sliedi ovrha, nema se to — bar za historijski oblik toga procesa — shvatiti tako, da bi se smjesta odredjivala ovrha istoga, nego bi se na ponovni zahtjev impetranta mandat bez klauzule obnovio pa kada bi se i tada renitentnim pokazao impetrat, uslied posebnoga ovršnoga zahtjeva tužiteljevoga ovršio. Cf. Engelmann, II. sv., str. 176. Martin, Lehrb., §. 249. Isti, Vorträge, §. 249.

[64] Cf. Hahn, Die ges. Materialien, I. odsj., II. sv., str. 441. Schmidt (Richard) str. 726.

[65] Cf. Hahn, ibid. Menger, str. 78., primj. 30.

[66] Vidi u nazočnom poglavlju dalje tekst i primj. 73. sqq.

[67] Mora, zastara itd.

Digitized by Google

dapače rem iudicatam.[68] Oni su dakle sa svojim nazovi-uvjetno-mandatnim postupkom stvorili monstrozni proces, kojega je vrhovno načelo: iudex eat ultra petita partium! S toga unatoč neosporivoj činjenici, da se u novije doba ne pogoduje izvorna ideja uvjetno-mandatnoga postupanja, nebih rekao, da su joj prošla vremena pa se ima na umu zadržati kod predstojeće reforme.

Za izdatbu uvjetnoga mandata ne traži se ništa dalje, nego da je tražbina juristički i faktički substanciirana i izkazana te da zahtjev glasi na izdatbu uvjetnoga mandata,[69] naročito se ne bi dalo utvrditi, da je postupak taj u svojoj historijskoj čistini bio ograničen na stanovite vrsti potraživanja,[70] dočim se glede dokaza samo toliko znade sigurno, da baš nije morao biti likvidan, ali u drugu ruku su bila izključena dokazala, za provedbu kojih bi trebalo saslušati tuženika n. pr. prisega.[71] Tečajem vremena izmienilo se je štošta na tim predpostavama pa se dandanas osobito u pogledu dokaza tražbine postavljaju dosta umjereni zahtjevi.[72]

Bezuvjetno-mandatni postupak[73] i historijski i po današnjem svom razvoju jest mnogo točnije obilježen, kako obzirom predmeta parbenoga, tako i obzirom na dokaz tražbine. Ne ovisi od sudca, van od pravne norme, dotično običaja, koje se tražbine mogu potjerati tim osobitim procesom[74] a što se tiče dokaza, mogu to biti samo javne, izvorne, podpuno

[68] Obzirom na tu eventualnost i spada dakako uvjetno-mandatni postupak u područje civilnoga procesa, jer kada bi sâma opomena ostala njegovim objektom, morao bi se pribrojati izvanparbenosti. Cf. Schmidt, primj. 2. na str. 726. Postupak opomenbeni ne ide doduše izravno za podmirenjem, nego za opomenom, ali ako se (imploratovom pasivnošću) dade izraditi podmirenje, prihvaća se i ono.

[69] „Izkazana" t. j. bescheinigt. (Vidi „drugi dio"). U kojoj se mjeri traži izkazanost, cf. Martin, Lehrb., str. 517. Isti, Vorlesungen, str. 320. Bayer, Theorie, str. 50., primj. 6. Svakako je mjera izkazanosti važan momenat, jer od nje u mnogom odvisi, hoće li se umjesto uvjetno-mandatnoga čovjek da posluži bezuvjetno-mandatnim ili eksekutivnim postupkom. Vidi u nazočnom pogl. tekst i primjetbe 73. sqq. i 93. sqq.

[70] U kojima se je slučajevima pripuštao uvjetno-mandatni postupak, nije bilo stalnih pravila, nego je sudac odlučivao po uvidjavnosti; kao neko obćenito ravnalo pri tom služilo mu je, da je osnovanost tužbe vrlo vjerovatna, prigovori pak da su nevjerovatni. Cf. Martin, Lehrbuch, §. 248. Isti, Vorlesungen, str. 319. Engelmann, II. sv., str. 175. sqq.

[71] Načelo je bilo, da su samo onaka dokazala bila dozvoljiva, kod kojih ne bijaše nuždno saslušavanje implorata, dakle je naročito izključena bila prisega. Vidi i prediduću primj. 69. i tamo citovane.

[72] Vidi „drugi dio" i u obće sliedeću primj. 112.

[73] Vidi u prediduću primj. 59. navedene autore a naročito Martin, Lehrb., §§. 245. sqq. Isti, Vorlesungen, str. 314. sqq.

[74] Cf. Bayer, Theorie, §. 8. te osobito Martin, Vorlesungen str. 314. sqq. Mittermaier, l. c., 4. Beitr., str. 195., 204. sqq. Menger, str. 77., primj. 27.

*

Digitized by Google

dokazujuće izprave,[75] iz kojih osnovanost zahtjeva nedvojbeno proizlazi tako, da se pod normalnim okolnostima prigovor neda ni očekivati. Da je uslied toga i polje uporabivosti bezuvjetno-mandatnoga postupka bilo znatno manje, nego uvjetno-mandatnoga, jest očito, kao god što je razumljivo, da je kraj tako sigurnih predpostava i mandat mogao imati više snage te očitovati jačih efekata. Podneseni su prigovori doduše priečili njegovu ovršivost,[76] ali u pravnu mu obstojnost nisu dirali; istom kada bi donesena pravomoćna presuda obezkriepila mandat, prestao bi isti.[77]

Bezuvjetno-mandatni postupak spada u onu vrst izvjestnih sumarnosti, koje imaju da pruže što brže, jednostavnije i jeftinije ovrhe[78] pa s toga razloga judicium svadjaju na minimum radnje; načelo audiatur et altera pars! samo je iznimice priznato[78a] te se navodima tužitelja vjeruje, čega radi se sva instrukcija i dokazivanje stežu na proučenje tužbe.[79] Sudac gledi samo, jesu li in concreto dane obćenite predpostave bezuvjetno-mandatnoga postupka pa u jestnom slučaju izdaje mandat. Opasnosti, koje su uviek skopčane s jednostranom kognicijom, umanjuju se time, što su pravna razmierja, koja sačinjavaju predmet postupka, u svemu malobrojna, što se često opetuju pa dakle sudac u pravilu slučajeva sa prokušanim razumievanjem ide na posao; još veća garancija leži u likvidnosti dokaza a najveća dakako u mogućnosti ordinarija, gdje osudjenik uviek imade prilike, da svoje stanovište razjasni i utvrdi podpuno. Istina, da kraj svega toga osudjenik nije dovoljno štićen proti toli brzoj a možda ipak neosno-

[75] U slučajevima, gdje je mandat bio dozvoljiv radi pogibelji nenaknadive ili vrlo težko naknadive štete (vidi u prediduću primj. 74. navedene autore), imale su se te činjenice samo vjerodostojno izkazati. Cf. Martin, Lehrb., §. 245.

[76] Po nekim se modernim mandatnim postupnicima dozvoljuje provizorna ovrha, ali u tekstu se razpravlja o čistom, historijskom bezuvjetno-mandatnom procesu. Vidi u ostalom sliedeću primj. 112.

[77] „Sententia cassatoria"; medjutim iz predpostava i učinka sententiae paritoriae ili s. arctius proizlazi pravna nepotresivost mandata od prigovora. Vidi u prediućim primj. 74. i 75. navedene.

[78] Istinitost se ove tvrdnje ne smije prosudjivati sa gledišta suvremenih potreboća gradjansko-parbenoga sudovanja, nego u odnošaju naprama obćem njemačkom civilnom procesu, u kojega sustav spadaše. Tehnika historijskoga bezuvjetno-mandatnoga postupka činila bi se po današnjem shvaćanju pretrpanom a ovrha mu težko za dočekati. Cf. n. pr. Martin, Vorlesungen, str. 315. sqq., kaka je izgledala bezuvjetno-mandatna procedura.

[78a] U koliko bi naime altera pars prije ordinarija t. j. in summario želila da izazove kontradiktornu razpravu, može to postići samo pojedinima, točno označenim vrstima prigovora, koje bi ipak sudac u danim predpostavama mogao da izluči (mandato arctius) za ordinarium. Cf. Martin, Lehrb., §. 247. Endemann, II. sv., str. 175. Bayer, Theorie, §. 12.

[79] Pošto prigovori, u koliko su dopustivi in summario, sliede tek poslie mandata.

Digitized by Google

vanoj ovrsi, ali ne valja previditi, da je ovrha u nadaleko pretežnom broju parba u obće prva i zadnja svrha, te da se baš u pospiešnosti ovrhe nalaze prečesto i najčvršća jamstva njezina. Kada bi se dakle bezuvjetno-mandatnom postupku oduzeo onaj tehnički aparat, koji ga čini shodnim za poskorenu ovrhu, zaniekali bi mu pravo na obstanak i pretopili ga u redoviti proces.

Ideja bezuvjetno-mandatne sumarnosti imade svoj izvor u nekim često opažanim, izkustveno uviek s nova potvrdjivanim potrebitostima privatnopravnoga saobraćaja t. j. u nuždi osobito brze ovrhe pa se dakle ne može ni napustiti. Drugo je pitanje, da li se za ostvarenje njezino traži posebni procesualni tip, ili bi se i bez toga dalo na kraj izići. Da je ovo potonje moguće, svjedoče djelomice neki moderni postupnici, naročito hanoveranski, francezki i njemački, koji su princip bezuvjetno-mandatnoga procesa zaoštrili do granice mogućnosti i dozvoljivosti, odredjujući, da stanovito sastavljene javne izprave jesu valjani titulus executionis.[80] Privatnopravni promet, kako odatle proizlazi, smatra dakle i ono malo judicialne djelatnosti suvišnom, što ju zahtieva bezuvjetno-mandatni postupak po svojoj izvornoj historijskoj tehnici te ne strašeći se možebitnih pogibelji, prietećih od tolike jednostavnosti, zahtieva smjesta definitivnu ovrhu — bez naknadno sliedećega ordinarija.[81]

Energija tužiteljske, odnosno ovršiteljske akcije sigurno je znamenita kod bezuvjetno-mandatne sumarnosti, pomislimo li si ovu u blažem historijskom obliku ili po gotovu u formi novovjekih zakonodavstva, ali se sa energijom arestalno-sumarnoga procesa[82] jedva dade i prispodobiti. Osobita ova vrst sumarnosti sastoji se u tom, da sudac na tužbu neposredno odredjuje neku vrst ovrhe[82a] (osobne ili imovinske), ne tražeći podpunoga dokaza, van zadovoljujući se manjim stupnjem uvjerenja o obstojnosti tražbine i arestalnoga razloga.[83] Kod bezuvjetno-mandatnoga postupka nuždan je, kako znano, podpuni dokaz; on mora doduše biti pro-

[80] Vidi u nazočnom poglavlju pod B, 3., C., 1., 2., 5. itd., pa tekst i k tome primj. 104.—107.

[81] Vidi u „drugom dielu“ potanje.

[82] Cf. Bayer, Theorie, §§. 19.—39. Mittermaier, l. c., 4. Beitrag, str. 223. sqq. Bopp (u Weiske-ovom Rechtslexikon), sv. I., str. 450—459., ad voc. Arrest, Arrestprozess. Martin, Lehrb., §§. 240. sqq. Isti, Vorlesungen, §§. 240. sqq. Engelmann, II. sv., str. 176. sqq. Schmidt (Richard), str. 66.

[82a] T. j. provizorij. O procesualno-pravnoj naravi ovoga te njegovu odnošaju naprema ovrsi u užem smislu vidi „drugi dio“ a donekle i sliedeću primj. 92.

[83] Cf. Bayer, Theorie, §. 32. Mittermaier, l. c., 4. Beitr., str. 237. Martin, Lehrbuch, str. 505. Isti, II. sv., str. 307. Engelmann, II. sv., str. 176.

Digitized by Google

vediv prima facie, ali to ne mienja ništa na njegovoj podpunosti. Arestalni postupnik nasuprot dozvoljuje na očito nesigurnoj kognicionalnoj podlozi[84] uporabu najintenzivnijih sredstava civilno-procesualne zaštite, način dakle, koji se izravno kosi sa postulatom temeljitosti te prieti svim onim opasnostima, koje su svojstvene površnoj kogniciji. Jedino moguću i ako prekasno stižuću zaštitu ima tuženik u tom, što može zahtievati, da se arest „opravda“[85] in separato.

Zametak se arestalnoga postupka[86] ima tražiti u langobardsko-pravnom institutu samovlastne plienitbe („eigenmächtige Pfändung“), koja se je doduše izgubila nakon smiešanja langobardskoga procesa sa talijanskim, ali samo u toliko, u koliko je bila izliev privatne samovlasti; princip sam je pridržan u „provizornoj“ ovrsi. Ovu je sudac mogao na zahtjev dozvoliti u predpostavi, da bi definitivna ovrha inače postala problematičnom, proti ljudima, kod kojih se je bilo bojati, da će svoj imetak razdavati razsipnošću, da će pobjeći ili kao inozemci otići u svoj kraj. Sudac je dakle mogao odrediti pritvor dužnika ili da mu se oduzme razpoložba nad vlastitom imovinom i to tako dugo, dok definitivna ovrha ne postane izvedivom. Kao sigurnostna mjera prestajao bi arest naravno i onda, kada bi implorat pružio inaku sigurnost za podmirenje.

Uvaži li se, što znači (definitivna) ovrha u civilnom procesu, to će se jedva dati poricati nužda arestalnoga sustava. Istina je, da bi se konkretni privatno-pravni poredak kraj takoga sudovanja u doglednom vremenu potresao u samim osnovima, nu samo onda, kada bi postao redovitim načinom privatno-pravne zaštite i kada proti zlim posliedicama njegove kognicije ne bi bilo lieka. Izpostavilo se je ipak, da je arest pripustiv samo iznimno[87] a i tada da je u vlasti tuženika, tražiti opravdanje istoga.[88] Dakako, da je šteta medjutim možda već pretrpljena, ali ništa ne stoji

---

[84] O tom veli Martin, Vorlesungen, II. sv., str. 307. „Nur kann eine solche Überzeugung nicht bis zur völligen juristischen Gewissheit erhoben werden etc.“

[85] Terminus privrem. parb. postupnika — §§. 402. sqq., §§. 421. sqq., §. 434. O instituciji opravdanja cf. naročito Bayer, Theorie, §. 35. Cf. i Martin, Lehrb., str. 506. Engelmann, II. sv., str. 177.

[86] Cf. Schmidt (Rich.), str. 66. Martin, Vorlesungen, II. sv., str. 301. sqq. Mittermaier, l. c., 4. Beitrag, str. 223. sqq. Bayer, Theorie, §. 39.

[87] Da je izniman, sliedi iz njegove provizorijalne naravi; vidi o tom „drugi dio“.

[88] Kao jedan od načina, da se sprieče nepovoljni učinci arestalnoga postupka, može se uzeti i ovlast sudca, da izdade arest uz jamčevinu od strane imploranta. O tom cf. Martin, Vorlesungen, II. sv., str. 305. sqq. Engelmann, II. sv., str. 176.

Digitized by Google

nasuprot, da se ne dade odšteta.[89] Privatno-pravni interes tuženika može se dakle očuvati i kraj arestacije, dočim bi bez nje tužitelj dosta puta štetovao i to svaki put, kada bi tuženik našao za dobro, da predmet eventualne definitivne ovrhe blagovremeno raspača ili inače sprieči ovrhu. Idući dakle za tim, da uzdrži status quo tuženičke imovine, odnosno osobe, sve do konačnoga obezbiedjenja civilno-procesualne zaštite, ideja se arestalnoga postupnika mora smatrati neobhodno nuždnom sastavinom cielokupne civilno-procesualne uredbe, zamišljene kao podpune i savršene. Dok god pravna sviest ne prodre u pučanstvo na toliko, da se niko ne bude nastojao himbom rešavati dužnosti, što bi mu jih sudac mogao in concreto naložiti, dotle će i zaštitna uredba morati da raspolaže sredstvom, kojim se himba predupredjuje. Za sada smo još daleko od takoga stupnja kulture pa bi pogriešio svaki zakonodavac, koji računa s realnim stanjem stvari i civilnu himbu razlikuje od kaznene, a pri tom ipak ne pripušta aresta. Njegove oštrine, koje se toli intenzivno osjećaju naročito u ograničenju osobne slobode implorata,[90] dale bi se ograničiti i ublažiti točnim obilježenjem predpostava i tehnički primjerenom izvedbom.[91] Razboritom bi se tehnikom u ostalom uporabivost arestalnoga sustava dala i proširiti, dapače učiniti u obliku „privremenih odredaba" svojinom svakovrstnoga parbenoga sudovanja, redovitoga ili sumarnoga.[92]

Osobita je vrst izvjestno-sumarnoga postupanja e k s e k u t i v n i

---

[89] Cf. B a y e r, Theorie, §. 29. M a r t i n, Lehrb., §. 243. I s t i, Vorlesungen, II. sv. str. 311.

[90] O dozvoljivosti, odnosno nedozvoljivosti osobnoga aresta biti će principielnoga razlaganja u „drugom dielu".

[91] Obzirom na prediduću primj. 90. potanje u „drugom dielu".

[92] „Privremene odredbe" jesu terminus tehnicus zakona o postupku u sluč. smetana posjeda (rubr. marg. ad §§. 10.—12. i tekst §-a 12.) te odgovaraju tehničkom nazivu njemačkih civilnih procesa „Einstweilige Verfügungen". Nisu ništa drugo, van provizorija te obuhvaćaju kao taka i arest; po drugom shvaćanju bile bi samo jedna vrst provizorija pak naprema arestu pokazivale specifičke razlikosti. Potanje će to biti izpitano u „drugom dielu", a ovdje se ističe samo toliko, da ih obći njemački civilni proces dobro poznaje (cf. B a y e r, Theorie, §§. 21. sqq. M a r t i n, Lehrb., §. 313. itd.), prem sam naziv postaje uobičajenim tek u novijim zakonodavstvima (n. pr. u h a n o v e r a n s k o m gppu., rubr. marg. ad §§. 519.—523.; u §-u 523. govori se izrično o provizoriju). Dopušta se sumarno-procesualna narav istih (cf. M a r t i n, Lehrb., str. 653, primj. c. i §. 238, B a y e r, ibid.) i priznaje njihova unutarnja srodnost sa arestalno-sumarnim postupkom. Cf. u ostalom i M e n g e r, str. 78., primj. 31. F r a n c e z k i je parb. postupnik (vidi u nazočnom pogl. C., 1.) pokazao, od kolike koristi za sudbenu zaštitu može biti jedinstveno shvaćanje i slobodna t. j. od historijsko-teoretičke ukočenosti riešena legislativna izvedba ciele te uredbe.

Digitized by Google

proces,[93] osobito obzirom na odstup od formalnoga reda općega njem. civilnoga procesa.[93a] S toga se za razumievanje juristične naravi toga tipa više potrebuje historija njegova postanka,[94] nego ma koje druge sumarnosti. Langobardski je proces sadržavao institut, po kom bi stranke (vjerovnik, dužnik) pred nadležnim sudcem sklopile pogodbu, u kojoj bi jedna (dužnik) učinila a druga (vjerovnik) prihvatila priznanje duga. Forma cieloga toga akta bila je prividna parnica sa confessio in iure, koju potonju bi sudac nekim načinom sankcionovao tako, što bi o istoj sačinio uredovnu izpravu uz svoj praeceptum de solvendo (instrumentum confessionatum seu guarentigiatum). Nije li dužnik onda udovoljio obvezatnosti, mogao ga je vjerovnik na temelju guarentigiatne izprave sredstvom simplex citatio pozvati na sud; proti takoj tužbi dozvoljive su bile samo evidentne i s mjeta dokazati se dajuće materijalno-pravne defenzije. Postupak, dotično kognicija, bila je dakle „prima facie“[95]; nelikvidne defenzije mogle su se iznieti in ordinario. U daljnjem razvoju obavljao se je opisani prividni postupak pred bilježnikom (ovaj kao iudex cartelarius) a konačno su potrebe prometa dovele do toga, da se ne traži intervencija javnoga organa, nego se je već iz okolnosti, da bi se stranke u obliku (privatne, inače dakako valjane) izprave obvezale, zaključivalo na likvidnost tražbine.[96] Ove su za sve to vrieme bivale obligatorne,[97] nu kašnje je obća njemačko-procesualna jurisprudencija naučala, da mogu biti i hipotekarne[98] a po saskoj judikaturi dapače svakovrstne dokumentirane tražbine[99]: za ovo široko shvaćanje pokazivala se je i na hanoveranskoj konferenciji jaka struja.[100]

Eksekutivni je proces dosta sličan bezuvjetno-mandatnom, ali još više različan, budući mandat načelno izključuje kontradiktornost, eksekutivna presuda nasuprot istom po saslušanju tuženika može poslieditи, dotično iza

---

[93] Cf. Bayer, Theorie, §. 40. sqq. Mittermaier, l. c., 4. Beitrag. str. 154. sqq. Engelmann, II. sv., str. 172. sqq. Martin, Lehrb., §§. 250. sqq. Isti, §§. 250. sqq.

[93a] Cf. Engelmann, ibid., koji veli: „Seine Eigenthümlichkeit besteht darin, dass er mit dem Beweise beginnt“. Timo hoće iztaknuti da se u tužbi odmah nastupa dokaz, što se po obće-procesualnoj teoriji redovitoga postupka dakako čini absurdnim.

[94] Cf. Schmidt, (Rich.), str. 66., 67. Bayer, Theorie, §§. 41., 42. Mittermaier, l. c., ibid. Heimbach sen. (u Weiske-ovom Rechtslexikon), X. sv., str. 681.—692., ad voc. Summarische Prozesse. Menger, 79. sqq., primj. 32., i tamo cit. Engelmann, II. sv. str. 90. sqq., str. 173.

[95] Po terminologiji Briegleba, Einleitung etc., str. 169. sqq. Menger, str. 32. ima za to izraz „beschränkte Kognizion“.

[96] Cf. Hahn, Die ges. Materialien, II. sv., I. dio, str. 387.

[97] Cf. Hahn, ibid.

[98] Cf. Hahn, str. 388., ibid.

[99] Cf. Hahn, ibid.

[100] Cf. Hahn, ibid.

Digitized by Google

kako mu se je dala prilika za obranu.[101] Osim toga je bez dvojbe i u predpostavama i u toku procesa moralo biti razlike,[102] jer inače je nerazumljivo, čemu eksekutivni proces kraj bezuvjetno-mandatnoga, pošto se ovim pruža i energičnija i dalje sižuća zaštita. U istinu se može i uzeti kao prilično sigurno, da je u faktičkoj fundaciji bezuvjetno-mandatne tužbe svaka relevantna činjenica morala biti utvrdjena likvidnim dokazalima, dočim ih je u eksekutivnoj tužbi bilo i takih, za koje dokaz in continenti ne bijaše conditio sine qua non;[102a] baš obzirom na take (potonje) činjenice moguć je bio i separatum, dotično ordinarium.[103]

Moglo bi se naći pojedinih doticajnih točaka i u ostalim izvjestnim sumarnostima, ali još više razlikosti, pa tako eksekutivni proces stoji medju njima kao tvorba sui generis. Svakako je očita bludnja, kada se zamienjuje sa postupkom iz eksekutornih izprava ili ma samo svadja na isti princip sa ovim.[104] Postupak iz eksekutornih izprava jest izključivo ovršni proces, sudac u njem ne intervenira kao tvorac presudà, u obće ne kao organ

---

[101] Cf. Martin, Lehrb., str. 520. sqq. „Charakteristisch ist hier also, dass ein umfassender Beweis des verfolgten Ausspruchs vermittelst fehlerfreier Urkunden mit dem Vortrage der Klage selbst verbunden, aber gleichwol der Beklagte erst noch gehört und von ihm Anerkennung der Urkunde begehrt wird".

[102] Cf. Martin, Vorlesungen, II. sv., str. 323. sqq., 325. sqq., on to razlaže u détailu.

[102a] U savezu sa prediućom primjetbom 93a. iztičem, da su se u eksekutivnoj tužbi alegovane isprave na sudbenom ročištu imale ogledati (cf. Engelmann, II. sv., str. 173. Martin, Vorlesungen, II. sv, str. 325. Isti, Lehrbuch, str. 520.) Pošto sada po obćem njemačkom civilnom procesu javne izprave i bez rekognicije pružaju podpuni (i dakle likvidni) dokaz, to sliedi, da se je u eksekutivnom postupku mogao voditi dokaz i privatnim izpravama. (Vidi alegat u prediućoj primjetbi 101., gdje se samo u obće govori o izpravama.) „Denn sind alle diese Urkunden öffentliche, so kann man den bessern unbedingten Mandatsprozess gebrauchen", rieči Martinove, Lehrb., str. 520., primj. f).

[103] Na ročištu urečenom za razpravu eksekutivne tužbe, imao je tuženik, ako je poricao istinitost tužbovnih izprava, da položi iuramentum diffessionis a samostalni njegovi prigovori dolazili su samo u obzir, ako se smjesta podpuno utvrde t. j. likvidnim dokazalima. U prvom je slučaju tužitelj, u drugom tuženik imao, odnosno mogao, da pokuša redoviti put pravde. Cf. Endemann, ibid. Martin, Vorlesungen, ibid. „Eben darum sind die Enderkenntnisse im Exekutivprozesse selten völlig definitive, sondern meistens nur provisorische Auseinandersetzungen der Parteien, indem nicht nur dem Beklagten die Zurückforderung des Gezahlten durch gesonderte Ausführung seiner illiquiden Einreden vorbehalten bleibt, sondern auch der Kläger, falls Beklagter die vorgelegten Urkunden eidlich abgeleugnet hätte, nur angebrachtermassen abgewiesen werden kann".

[104] Cf. Schmidt (Rich.), str. 752. sqq. Cf. i Briegleb, str. 345. Bar, Beweisurtheil, str. 255.

Digitized by Google

judicija, nego kao ovršno-provedbeni organ.[105] To osobito jasno proizlazi iz postupnikâ, u kojima obstoje samostalni ovršitelji, n. pr. iz postupnika hanoveranskoga, francezkoga ili njemačkoga, jer tamo se proces iz ovršnih izprava ni ne započimlje, a kamo li izvadja, pred sudcem, van pred huissierom, odnosno Gerichtsvogtom, Gerichtsvollzieherom.[106] Što se tiče principa, to eksekutivni postupnik naskroz stoji na podlozi civilnoga procesa kao državne uredbe, dočim postupak iz eksekutornih izprava neoporecivo sadrži elemenata izvandržavnih; cieli judicium jest kompromis stranaka kao privatno-pravnih subjekata; o sudcu kao takovu nema za pravilo ni spomena.[107] Obzirom na to nema prispodobe ni izmedju arestalnoga ili mandatnoga procesa i postupka iz eksekutornih izprava, jer prem arest ili mandat više manje neposredno odredjuje ovrhu, ipak je sudački akt t. j. dekret, nipošto ovršno-provedbena djelatnost, baš kao što u privremenom parbenom postupniku ovršno-dozvolbena odluka još nije ovršno-provedbeni čin.

Da je eksekutivni proces civilno-procesualne te napose izvjestno-sumarne naravi, o tom sumnje nije, ali to sve nije dovoljno, da se položaj njegov medju izvjestnim sumarnostima obilježi logičkom preciznošću. Imajući skoro od svakoga izvjestnog sumarnoga, dapače i redovitoga postupka po koji elemenat u sebi, gubi vrlo od vlastite tipovne samostalnosti, što onda i sa gledišta praktičkoga principa civilnoga procesa njegovu uporabivost ne samo otežtava, nego i problematičnom čini. U civilno-procesualnom sustavu, koji poznaje naročito bezuvjetno-mandatni postupak, čovjek je doista u neprilici, što da počme sa eksekutivnim procesom, koji je i dugotrajniji i komplikovaniji te koji povrh svega toga ne pruža onih probitaka procesualnoga uspjeha, što jih pruža bezuvjetno-mandatna sumarnost. Uviditi se to dade tim teže, što konkurencija izmedju više postupnika, od kojih bar jednomu polje uporabivosti nije precizno označeno, mora voditi do sukoba procesualnih forma a i do sukoba nadležnosti, što opet ne doprinaša

[105] Postupak iz eksekutornih izprava nije ni vrst redovitoga ni sumarnoga procesa, van posve osobita zaštitna uredba, koja se od prediućih dvaju odlučno razlikuje po tom, što nema judicija, nego je puka ovrha. Tražbina je postala ovršivom ne uslied autoritativne izreke sudačke, van na temelju utanačenja paciscenata (pactum executivum). Oni su si sami skrojili pravdu time, što se je dužnik u stanovitoj izpravi podvrgao neposrednoj ovrsi. Rečene su se izprave bez sumnje razvile iz guarentigijatnih te se mogu smatrati njihovim usavršenjem. (Vidi prediuće primj. 93. i 94. i tekst k istima.) Cf. Schmidt (Rich.), str. 702.

[106] Vidi o tim postupnicima u nazočnom pogl. pod C., 2, 1, 5. i drug.; potanje „drugi dio“.

[107] Cf. Schmidt (Rich.), str. 753. sqq.

Digitized by Google

ni pospiešnosti, ni jednostavnosti ni jeftinoći.[108] Može se dakle zamisliti sustav privatno-pravne zaštite i bez eksekutivnoga postupka.[109]

3. Ostavi li se po strani izvjestna sumarnost, koja već pojmovno ne dotječe za **korjenito** poskorenje, pojednostavljenje i pojeftinjenje, moći će reformator da nadje u svakom pojedinom izvjestno-sumarnom procesu, eventualno i u eksekutivnom, sigurnoga izhodišta za željeno unapredjenje postupka u označenom pravcu, ali, kako jedva valja primietiti, samo u stanovitim, specijalnim svrhama služećim ogranicima privatno-pravne zaštite. Redoviti postupnik može biti ma kako savršen a njegova tehnika sve moguće doprinašati brzom, jednostavnom i jeftinom parbenju, odnosno ovršivanju, zato se ipak ordo solennis posve neda niti ukloniti[110] niti prilagoditi onakim slučajevima, kod kojih je naročito pospiešnost mjerodavna. S toga su specijalni, odnosno sumarni postupnici nuždni i kraj redovitoga. Drugo je pitanje, u kom obsegu te da li svi bez iznimke? Odgovor će svakako odvisiti od toga, da li je i u kojoj mjeri prihvaćena[111] institucija eksekutornih izprava, jer prema onom, što je gore rečeno o njihovom bitu i predpostavama, nema sumnje, da bi se kraj njih, dotično kraj postupka iz eksekutornih izprava, svi izvjestno-sumarni procesi sa iznimkom posjedovnoga i uvjetno-mandatnoga mogli bez štete napustiti. Medjutim nebih mogao tvrditi, da je institucija ta jednako preporučiva za svako pučanstvo a mislim, da bi naročito domaći nam reformator samo umjereno smio da za njom posegne, ako je baš mora biti. Eksekutorne izprave i na njima osnovani postupak jesu naime prokinuće principa o državnosti civilnoga procesa, budući jurisdikcionalnu vlast sudačku stežu lih na ovrhu. I ako se sada iznimaka može i mora prema potrebi pripustiti, to ipak valja računati sa okolnošću, da će interesenti sami jedino onda svoje privatno-pravne medjusobne odnošaje uredjivati prema objektivnom privatnom pravu, ako se razumiju u ovo i ako osim toga imaju toliko etičkoga smisla, da se kod sklapanja kompromisa ne daju voditi ničim drugim, nego pravom i čovječnošću. Institucija eksekutornih izprava te postupak iz istih pred-

[108] Vidi izvedbu toga u „drugom dielu".

[109] Vidi sliedeću primj. 111. i tekst k istoj.

[110] Jer je izliev postulata procesualne forme; vidi prediduće III. pogl. A, 7.

[111] Dugotrajnost, zamršenost i skupoća civilno-procesualne zaštite suvisi poglavito sa judicijem; čini se dakle logičkim, da se judicij obidje pa sva zaštitna djelatnost svede na ovrhu t. j. da se poprimi proces iz eksekutornih izprava. U čim se većoj mjeri poprimi, tim obćenitija bi postala pospiešnost, jednostavnost i jeftinoća postupka. Historija modernih civilno-procesualnih zakonodavstva medjutim pokazuje, da se uredba (i postupnik iz) eksekutornih izprava ne razprostire, već nasuprot sužuje. Francezki je gradj. parbeni postupnik u tom pogledu bio vrlo smion, ali već hanoveranski zastaje i dapače korak natrag čini; na tom natražnjačkom putu sliede ga i drugi novi procesi. Vidi o njima u nazočnom poglavlju pod C).

Digitized by Google

postavljaju dakle ne mali stupanj pravne sviesti i pravnoga čuvstvovanja u cielokupnom pučanstvu, a od toga smo mi dosta daleko. U takim okolnostima eksekutorne izprave jedva da budu što drugo, van pravna forma za protupravne čine. Lihvarenje i ostale nedozvoljene transakcije uvući će se pod plaštem eksekutornih izprava nespriečeno u privatno-pravni život a same te izprave izvrći će se u udobno sredstvo za bezdušnu eksploataciju tudje neprilike. Onaj interesent, koji se pri sklapanju kompromisa nalazi na sigurnoj podlozi, ne će se u svojim, pa ma kako protupravnim ili nepoštenim pohotama morati sustezati, jer znade, da nema sudca, koji bi mu mogao pomrsiti račune i znade, da onaj državni organ, koji inače sudac jest, za njega samo kao pokorni eksekutor dolazi u obzir. Tome se neda doskočiti, ako se sastavljanje eksekutornih izprava mogućim učini jedino uz intervenciju sudca, javnoga bilježnika itd., jer ovi su pri tom puke potvrdbene osobe („Urkundspersonen"). Istina doduše, da bi se naknadnim izpitivanjem ovršnih osnova, dakle nekom vrsti separatuma, provesti dala i djelotvorna sudačka kontrola, ali to bi značilo niekanje samoga principa pacti executionis te sa znanstvenoga i praktičkoga gledišta bilo gotova igrarija bez ikake ozbiljnosti. U koliko bi se dakle eksekutorne izprave i na njima osnovani postupak činile neizbježivima, učinit će domaći reformator dobro, ako ih ne pripusti u sustav iuris communis, van kao ius speciale za privatno-pravne subjekte, kod kojih se s temeljem dade predpostavljati pravnoga i etičkoga smisla.

Prema tome bi hrvatski reformator mogao imati obilne prilike, da se okoristi sredstvima izvjestne sumarnosti a glavni razlog, koji bi ograničio preuzimanje, jest okolnost, što i vriedeći civilno-procesualni sustav podosta pripušta postupanje po ovom ili onom izvjestno-sumarnom procesu. Prava mjera dade se ustanoviti naravno samo obzirom na konkretnu osnovu reforme.[112] Medjutim se već iz dosada razloženoga razabire, da ni izvjestna

[112] Dakako, da se naši izvjestno-sumarni procesi u koječemu razilaze (po konstrukciji i po nazivlju) od obće-pravnih, ali se zato i redoviti nam postupnik razilazi od ordo solennis obćega prava. To se analogno može u ostalom kazati i o odnošaju našega izvjestno-sumarnoga postupanja naprema obće-pravnoj izvjestnoj sumarnosti. Zato ipak — pravosudno-politički — naši sumarni postupnici vrše onu zadaću u sustavu domaćega nam procesa, koju vršiše svojevremeno sumarnosti u obćem njemačkom civilnom procesu. Razlika nije u odnošaju sumarnosti naprema redovitom procesu, van u oba članka toga odnošaja t. j. u sumarnom i redovitom našem postupku. Biti će u „drugom dielu" mjesto, da se potanje iztaknu, u koliko to bude potrebno za utvrdjenje reformatornih misli, što ih tamo stavljam. Daleko bi vodilo, da se upuštam ovdje u podrobnije razmatranje historijskoga razvoja svakoga pojedinoga procesualnoga tipa, jer se prema zasnutku nazočnoga iztraživanja na historikum obazirem toliko, koliko je nuždan za svrhe ove radnje. U ostalom bit će u „drugom dielu" dosta prilike za détail.

Digitized by Google

sumarnost ne može služiti izhodištem korjenite reforme, kake **trebamo.**[113] Nastaje dakle potreba, da se ogledamo i u drugom historijskom izhodištu reforme t. j. u postupniku francezkom.[114]

C) 1.[115] Francezki redoviti postupak[115a] započimlje pismenom, odvjetnički (avoué) signiranom tužbom (ajournement), koja pod inakom ništetnosti mora sadržavati neke („unutarnje") sastavine te biti obložena dokazom, da je bezuspješnim ostao pokušaj naravnanja pred pomirbenim sudcem.[116] Uručuje se huissieru,[117] koji ju dostavlja tuženiku,[118] na što ovaj ima — za pravilo — u osmodnevnom roku comparaître (postaviti si avoué-a).[119] Tužitelj(ski avoué) po tom dade parnicu staviti na „popis" (mise au rôle)[120] a tuženik (t. j. avoué) može za daljnjih 15 dana, da mu saobći „obranu" (défenses),[121] na što je tužitelju (avoué-u) slobodno uzvratiti kroz osam dana „odgovorom" (réponse).[122] Izmiena daljnih par-

[113] Vidi prediduće III. poglavlje, A., 1.

[114] Vidi u nazočnom poglavlju A., 2.

[115] Francezke kao i sliedeće postupnike, dotično reformatorne osnove prikazujem u glavnim potezima te sam posvuda nastojao, da iztaknem pravilo; na iznimke sam se dakako mogao manje obazirati, ali ipak prilikom i na njih upozorio, koliko se je dalo; rečenice „načelno", „u pravilu" itd. upravo se zato često opetuju. Kraj svega toga o kakoj izcrpivosti prikaza nema govora, niti ga biti može u tiesnom okviru nazočnoga iztraživanja, ali u drugu ruku moram iztaknuti, da će štošta, čega nisam spomenuo odmah, kod kritičkoga pretresa pojedinih postupnika i osnova biti spomenuto ili možda jasnijim postati. Konačno za upodpunjenje mogu služiti i détailna komparativna izvadjanja u „drugom dielu". U ostalom citati iz zakonikâ u primjetbama doprinašaju takodjer podpunosti, jer izdanja, kojima se služim (vidi glede franc. ppa. prediduću primj. 73. pri koncu), kod pojedinih propisa upućuju i na savezna mjesta.

[115a] Cf. Seligman, str. 75.—96. („Sources historiques du code de procédure"). Bonfils, str. 162. sqq. Garsonnet, II. sv., str. 68.—82. Feuerbach, II. svezak (vidi pogl. III., primj. 51.) Mittermaier, Das französische bürg. Verfahren, seine Gebrechen und die möglichen Verbesserungen etc., (u Archivu od god. 1857.) str. 428—446. Hahn, Die gesammt. Materialien, II. sv., I. dio, str. 122. sqq. Rintelen, str. 26. sqq. — Citiram „pr. civ." (code de procédure civile).

[116] Cf. čl. čl. 61., 65. i 48. pr. civ.

[117] Cf. čl. čl. 68., 61., t. 2. pr. civ.

[118] Vidi prediduću primj. 117.

[119] Cf. čl. čl. 72., 75. pr. civ. u savezu; glede bref délai cf. čl. čl. 72., 76. pr. civ. u savezu.

[120] Cf. décret od 30. ožujka 1808., čl. 55.; skrajnje vrieme za mise au rôle jest dan pred audience; kod sudova sa više komora jest ta procedura nešto obsežnija. Cf. Bonfils, str. 221. — Détailni propisi o stavljanju parnica na audience sadržani su u (netom citiranom) décret od 30. ožujka 1808.

[121] Cf. čl. 77. pr. civ.

[122] Cf. čl. 78. pr. civ.

Digitized by Google

benih pismena nije zabranjena, ali se ne honorira.[123] Kada zgotove, sliedi „avenir“[124] t. j. koji od avoué-a („marljiviji“) formalno (pismeno) pozove drugoga na javnu sjednicu (audience).[124a] Dodje li red na njihovu stvar, pročita svaki od avoué-a svoje conclusions[125] a pretresanje istih (plaidoiries) te u oćbe meritorna razprava (débats) odredjuje se za drugu sjednicu.[126] Na ovoj se stranke mogu zastupati, dotično plaidirati same ili po odvjetniku (avocat).[127 127a] Ako je sud iz predvedenoga materijala dovoljno ubaviešten, naročito ako ne treba napose provadjati dokaza, može odmah da sudi.[128] Nije li to moguće iz spomenutoga razloga, ili jer je stvar zamršena ili se preporučuje proučavanje spisa, savjetovanja o presudi, priredjivanja njezine redakcije itd., može se proglas osude odgoditi za koju od sliedećih sjednica.[129] (Délibéré simple.) Ako se débats na dugo raztegnu ili valja izpitivati izprave mnogobrojne ili osobito važne, može sud povjeriti (commetre, désigner) kojemu od svojih članova, da u jednoj od sliedećih sjednica tajno izviesti vrhu status litis et controversiae (délibéré sur rap-

---

[123] Cf. čl. 81. pr. civ. Ima u ostalom i drugih kautela, koje bi morale služiti kao sredstvo, da se preprieči rastenje spisovnika u predpostupku. Cf. čl. 104. pr. civ. i čl. 72. tarif des frais et dépens.

[124] Cf. čl. 80. pr. civ.; cf. i čl. 82. pr. civ.

[124a] Ako ima u parnici „chose communicable“ (navadja ih čl. 83. pr. civ.), imade avoué bar 3 dana prije sjednice za plaidoiries saobćiti ih državnomu odvjetničtvu („ministère public“); kod instruction par écrit saobćuje ih juge-rapporteur. Cf. čl. čl. 83.—87. dekreta od 30. ožujka 1808.

[125] Cf. čl. 69. dekreta od 30. ožujka 1808.; cf. i čl. 70., 71. ibid. — O značenju i domašaju pojma conclusions („qu'on appelle aussi qualités“) cf. naročito Garsonnet, II. sv., str. 281. sqq. Bonfils, str. 221. sqq. Iza kako se stave conclusions, dolazi parnica „en état“ (cf. čl. 343. pr. civ.) t. j. stvar je postala kontradiktornom pa nema dakle više govora, da bi se sudila par défaut.

[126] Cf. čl. 66. dekreta od 30. ožujka 1808. — Sud (predsjednik) suvereno ravna razpravom te može po uvidjavnosti da ju presieče, dotično da uzkrati daljnje plaidiranje, „quand il trouve qu'une cause est suffisamment éclaircie“. Cf. čl. 34. dekreta od 30. ožujka 1808.

[127] Cf. čl. čl. 85., 86. pr. civ. i čl. 105. dekreta od 30. ožujka 1808.; plaidiranje je monopol avocat-a; iznimice imaju to pravo i drugi. Cf. Garsonnet, II. sv., str. 291. sqq.

[127a] Audience je javna (cf. čl. 87. pr. civ.) a razprava ustmena (cf. Garsonnet, II. sv., str. 85. Bonfils, str. 223.) O ravnanju razprave vidi prediduću primj. 126. Iza kako je govorio državni odvjetnik, stranka (zastupnik) ne dobiva više rieči (cf. čl. 87. dekr. od 30. ožujka 1808.)

[128] Cf. čl. 116. pr. civ.

[129] Cf. čl. 116. pr. civ. Délibéré simple nazivlje teorija u ostalom i slučaj, kada se odmah iza plaidoierija sudi, ali sud se radi stvaranja osude povuče dans la chambre du conseil. Cf. o tom Garsonnet, II. sv., str. 293. sqq. Bonfils, str. 230. sqq.

Digitized by Google

port) pa tek poslie toga donaša osudu.[130] Ako je predmet parnice zamršen ili joj se razvoj neda pratiti bez velikih potežkoća, slobodno je sudu, da odredi pismenu instrukciju[131] (instruction par écrit) t. j. povjeri jednomu od svojih članova (juge-rapporteur), da pribere od avoué-a mémoires t. j. pismene plaidoiries, sačini na temelju istih pismeno izviešće, koje na sjednici čita, ne dajući ipak svoga mnienja. Pismena se instrukcija počima time, što tužilac (t. j. njegov avoué) digne i protivniku dostaviti dade osudu (signification), odredjujuću instruction par écrit i nakon toga u petnaestodnevnom roku podnaša svoju requête, obloženu popisom dokazala (état de pièces). U daljnjem roku od 24 sata mora podnieti dokazala (produire) u sudbenu pisarnu (greffe) i o tom ubaviestiti tuženika (signifier sa production), koji sa svoje strane u 15-dnevnom roku podnaša i dostavlja réponse, vladajući se u ostalom kao tužitelj. Potonjemu je slobodno, da kroz osam dana podnese još jednu requête. Nakon toga „marljivija" stranka (avoué) zatraži u sudbenoga pisara (greffier), da tako izmienjene spise uruči izaslanomu sudcu-izvjestitelju, koji dalje postupa prema gore rečenome. Iza pročitanja njegova izviešća stranke (avocats) nemaju više rieči, ali im je prosto, da s mjesta predadu predsjedniku pismene opazke, ako im se izvještaj pričini nepodpunim ili netočnim. Po tom sliedi osuda. Ne će li stranke da mienjaju instrukcionih mémoire-a, pismeni se postupak dakako pojednostavljuje. Ne podnese li naime tužitelj svoje requête, odnosno ne „producira" li, red je na tuženiku a tužitelju ostaje još spomenuti osmodnevni rok za uzvratu; služio se potonjom ili ne, sudi se, pa ma i na temelju jedinoga izvadjanja tuženikova. Analogno se postupa kod ogluhe tuženikove.

Ukaže li se — pri ustmenoj ili pismenoj instrukciji — nužda, da se provadja dokaz, obavlja se u načelu izvan sjednice pred članom suda, u tu svrhu izaslanim (juge-commissaire); tako kod dokaza po svjedocima[132] (enquête), očevida na licu mjesta[133] (descente sur les liex), dokaza po vještacima[134] (expertise), ogledbe izprava[135] (vérification des écritures), incidentnoga gradjanskoga krivotvorenja[136] (faux incident civil) i

[130] Cf. čl. 93. a i čl. 111. pr. civ. Cf. Garsonnet, II. sv., str. 294. sqq. o ususu sudova, koji mimo zakona odredjuju neku vrst délibéré-a sur rapport. „La mise en délibéré clôt l'instruction et interdit aux parties de prendre de nouvelles conclusions, mais ..... le tribunal peut ordonner la réouverture des débats et le changement survenu dans sa composition ou la mort du rapporteur peut le forcer à remettre la cause en état".

[131] Cf. čl. čl. 95.—112. pr. civ.

[132] Cf. čl. čl. 252.—294. pr. civ.

[133] Cf. čl. čl. 295.—301. pr. civ.

[134] Cf. čl. čl. 303.—323. pr. civ.

[135] Cf. čl. čl. 193.—213. pr. civ.

[136] Cf. čl. čl. 214.—251. pr. civ.

Digitized by Google

artikuliranoga priznanja[137] (interrogatoire sur faits et articles); jedino se kod prostoga priznanja[138] (comparution personnelle) i prisege[139] dokaz provadja na sjednici, prem se comparution može preduzeti i u chambre du conseil.[140]

Presudjuje se s uvaženjem cielokupnoga instrukciono-dokaznoga gradiva i to u načelu po slobodnom sudačkom uvjerenju.[141] Svaka osuda, dapače i interlokutorna, prekida daljnji tok postupka;[142] želi li se nastaviti, ima stranka (avoué) upravo kao i s početka da parnicu stavi na „popis".[143] Osuda se proglašuje ustmeno[144] i ne slaže se sa pismenom redakcijom odnosno pismenim odpravkom[145] u toliko, što ovaj sadrži i qualités[146] t. j. imena avoué-a, imena, zanimanja i prebivališta stranaka, njihove conclusions i sumarni izvadak iz faktičke i juristične fundacije. Qualités ne sastavlja sud, van avoué-i.[147]

[137] Cf. čl. čl. 324.—336. pr. civ.

[138] Cf. čl. 119. pr. civ. i k tome Garsonnet, II. sv., str. 435. Bonfils, str. 354. sqq.

[139] Cf. čl. 121. pr. civ.

[140] Garsonnet, II. sv., ibid. drži, da je moguća i pred juge-commissaire.

[141] Cf. Garsonnet, II. sv., str. 341. sqq., koji se nešto potanje bavi tim pitanjem, ali ga medjutim dosta različno posmatra, nego se to čini u civilno-procesualnoj teoriji njemačkoj, na koju je priučen i naš pravnički sviet. Stoga je preporučivo, pročitati komparativna izvadjanja u Leonhardt, Zur Reform, II. sv., str. 75.—87. Cf. i Boitard, I. sv., str. 468. — Détail u „drugom dielu".

[142] „Dessaisissement du juge" jest po francezkom civilnom procesu savršen. Hanoveranski Regierungsmotive (u Leonhardt, Justizgesetzgebung, str. 5. sqq.), vele o tom: „Von geringen Ausnahmefällen abgesehen, hört nach dem gedachten Gesetzbuche (sc. code de procédure civile) das Gericht auf, mit einem Rechtsstreite befasst zu sein, sobald es ein Urtheil erlassen hat; der Urtheile kennt aber der französische Prozess in gleicher Menge, als er incidents hat. Jedes Urtheil muss ausgenommen und der Gegenpartei zugestellt werden; hierauf kann der Rechtsstreit von neuem zur Rolle und zur mündlichen Verhandlung gelangen".

[143] Vidi prediduću primj. 120.

[144] Cf. čl. 116. pr. civ. K tome Garsonnet, II. sv., str. 93. sqq. Bonfils, str. 226. U ostalom rieči „prononcés" ne znači, da se osuda na pamet proglašuje, van se čita. Cf. Garsonnet, III. sv., str. 133.

[145] Pismena redakcija osude, kako se proglašuje (minute), razlikuje se od prostoga odpravka (expédition) i od ovršnoga odpravka (grosse). Cf. čl. čl. 138.—142. pr. civ.

[146] Cf. Bonfils, str. 257. „Minutes et qualités, réunies en un seul acte, forment l'expédition". — Misli se ovdje na „qualités du jugement", koje dakle imaju ponešto drugo značenje, nego qualités u obće. Vidi o potonjima prediduću primj. 125.

[147] Cf. čl. 142. pr. civ.

Digitized by Google

Kontumacija[148] je dozvoljiva proti stranci (sunonyma: défaut contre partie, — faute de comparaître, — faute de constitution d'avoué) ili proti avoué-u (synonima: défaut contre avoué —, faute de conclure —, faute de comparution d'avoué); proti tužitelju moguća je samo potonja vrst kontumacije, budući je u tužbi (démande) morao kao bitnu sastavinu da navede svoga avoué-a, nasuprot tuženik (défendeur) može da ne postavi avoué-a. U tom se potonjem slučaju na zahtjev prisutnoga tužiteljskoga avoué-a tuženik naprosto osudi s ogluhe; ako li si je pak postavio avoué-a, ali ovaj nije u svoje vrieme te na propisani način stavio conclusions, biti će na zahtjev prisutnoga tužiteljskoga avoué-a kontumaciran samo, ako se conclusions potonjega ukažu osnovanima. Ne stavi li — u slučaju prisutnosti tuženičkoga avouée-a — tužiteljski avoué kako valja svojih conclusions, dotično ne dodje li na sjednicu, može se tužitelj prema zahtjevu prisutnoga tuženika odbiti sa tužbom (renvoyer de la démande) ili sa meritornim zahtjevom. (Nastavit će se.)

Agrarnopravno iverje.

Priobćio dr. **A. Badaj.**

(Svršetak.)

Nužda seljačka pokazuje se osobito u znatnoj zaduženosti i u progresivnom zaduživanju seljačkog posjeda. Vrlo je prirodno zaoto pomisliti, da će zakonodavac u dugovnom pravu, u obligacijama naći važnih agrarno-političkih zadataka. Iz agrarno-političkih krugova se doista i ističu takovi zadatci. Traži se, da dugovno pravo postavi granicu zaduživanja, preko koje se seljački posjed obteretiti ne može. Traži se, da se specijalno spriječi obterećivanje zemljišta za zaostale kupovnine zemljištne. Traži se, da se u dugovnom pravu uvede dužnost amortizacije hipotekarnih dugova. Traži se ograničenje hipotekarnog kamatnjaka.[58] Traži se osiguranje života dužnikova radi amortizacije hipotekarnih dugova.[59]

[148] „Défaut". Cf. čl. čl. 149.—154. pr. civ. K tome Garsonnet, V. sv., str. 338.—388. Bonfils, str. 264.—273. Boitard, I. sv., str. 353.—368. Camuzet, str. 155.—162.

[58] Prešni predlog Karlona i drugova od 14. listopapa 1898. na austrijski Reichsrath glasi: „Die Regierung wird aufgefordert, dem Hause mit thunlichster Beschleinigung einen Gesetzentwurf zur verfassungsmässigen Behandlung vorzulegen, durch welchen für die hypothekarischen Schulden des bäuerlichen Besitzes:

1. Die Einführung der obligatorischen Amortisation;
2. die Aufstellung einer Verschuldungsgrenze;
3. die Aufstellung eines Zinsmaximums und
4. die Regelung der Verzugs- und Betreibungszinsen hergestellt wird.

[59] Predlog dra. Šileny-a i dr. od 29. rujna 1898. glasi: „In Frankreich vollführt die Bank „Credit foncier de France" die Entschuldung der

Digitized by Google

Ako i stoji, da zaduživanje seljačkoga posjeda napreduje, a da je dosadanja zaduženost znatna, to nam ipak ne dostaje statističkih podataka o tome, koji konkretni uzroci su u pojedinomu slučaju doveli do zaduživanja. Samo jasnim i podpunim statističkim pogledom u te uzroke dalo bi se ustanoviti, je li zaduženje i dokle je ono skrivljena posljedica seljaka, gdje ta krivnja prestaje i gdje počima zaduživanje biti posljedicom obćenite neskrivljene krize ratarske. A dokle toga ne znamo, ne imamo niti pouzdana temelja za dugovnopravne reformacije.

Posve je pako krivo svako zaduživanje uzeti kao bezuvjetni znak seljačkog propadanja. Ako danas seljak zadužuje više zemljište, nego pred pol vieka, to imade i svojih čisto prirodnih uzroka. Novčano gospodarstvo i napredujuća civilizacija nije mogla ostati bez posljedica niti za sviet seljačkih potreboća. Čovjek sa kulturom jest, kako jedan narodni ekonomičar kaže, naprama svietu svojih potreboća ono isto, što je astronom sa svojim durbinom naprama nebeskim svjetovom. Čim više ovaj izoštruje leće svoga durbina, tim više novih svjetova odkriva on. Čim više unapredjuje čovjek svoju kulturu, tim više novih potreboća odkriva on. Dočim su s jedne strane i seljačke potreboće porasle, to su s druge strane nastale potežkoće, koje prate svaki prelaz iz naturalnog u novčano gospodarstvo. Uz to je i produktivnost seljačkog bavljenja poprečno pala usljed padanja ciena proizvoda a rastenja državnih i javnih tereta. Već te okolnosti bile su težke za bilancu seljačkog bavljenja, te su dovadjale do zaduživanja. A ovo zaduživanje podupirala je rastnja zemljištne ciene. Čim viša je zemljištna ciena, tim više se na zemljište kreditira. Odatle i mogućnost većeg zaduživanja. A zemljištna ciena porasla je silno. Ona je porasla zato, jer je i ratarsko pučanstvo poraslo pa po tom i tražnja, dočim je ponuda uviek ista. Ona je porasla i zato, jer je amelijoracijama prinosna vriednost dignuta. Ona je porasla i zaoto, jerbo je kraj progresivno padajućeg

---

Realitäten auf dem sehr rationellen Wege der Lebensversicherung der Schuldner, die auf Grund genauer Wahrscheinlichkeitsberechnungen dadurch die Amortisierung ihrer Schulden erzielen, dass sie bis zu ihrem Ableben ausser den amortisierenden Schulden ein der Schuldenlast und dem Alter des Versicherten entsprechendes Lebensversicherungs-Ergänzungsprocent zahlen, wogegen die versichernde Gesellschaft die gänzliche Abstattung der einzulösenden Schulden für den früher oder später eintretenden Sterbefall des versicherten Schuldners auf sich nimmt.

Bei dem allgemeinen Bestreben, auch bei uns auf irgend eine entsprechende Weise die Entschuldung der im ganzen tief verschuldeten Realitäten möglichst bald durchzuführen, stellen die Gefertigten den Antrag:

Das Haus wolle beschliessen:

Die hohe k. k. Regierung wird aufgefordert, über die Erspriesslichkeit der von der französischen Bank „Credit foncier de France“ geübten Art der Realitätenentschuldung durch ihre Organe sofort Erhebungen zu pflegen und darüber dem Abgeordnetenhause zu berichten und Anträge zu stellen“.

Digitized by Google

novčanog kamatnjaka mobilni kapital posegao za zemljištem, koje uz absolutnu sigurnost daje veću zakupnu rentu, nego li je kamatna renta. Time se i tražnja zemljišta povećava a njom i ciena. — Porast seljačkih potreboća; potežkoće skopčane sa prelazom u novčano gospodarstvo; padanje produktivnosti seljačkog bavljenja; porast zemljištne ciene — to su glavni i obćeniti uzroci seljačkog zaduženja i zaduživanja. Može li država stati na put djelovanju tih uzroka? Može li ona to privatno-pravnim kodeksom?

To su pitanja, koja nalaze mnogo odgovora.

Za dugovno privatno pravo mi smatramo, da će zakonodavac u njem imati posla. Prije ili poslje će morati do toga doći, da će se sav privatnopravni promet sa zemljištem kao i dugovno pravo zemljištno morati staviti na jedini istinski princip zemljištno-rentovne vriednosti. A time će biti postavljena i granica zemljištnog prezaduživanja sa manje ili više perfektnom sankcijom. Ali ne nad ruševinami današnje prometne vriednosti, već postepenim razvijanjem ove, imade se stvoriti nova zakonita rentovna vriednost. Prometna vriednost jest danas gospodarstvena činjenica, koja je u milijunima niti svoju vlast razširila nad sveukupnim gospodarstvom. Porušiti tu vriednost, znači porušiti milijune stečenih prava, znači porušiti pravnu sigurnost i stabilitet. Samo pro futuro i čuvajuć stečena prava moći će se dugovno pravo seljačko staviti na temelj rentovnog načela te s tim u svezi uvesti granicu zaduživanja.

Glede granice zaduživanja spomenut ćemo, da ovakova granica za čestični posjed nema opravdanja. Kod toga čestičnog posjeda vlastnik niti ne živi od istoga. Obrtnik i nadničar obično ulaže svoje prištednje u to, da kupi koju zemljištnu česticu. On radi i nadalje kao obrtnik i nadničar i živi od toga. Ako je on dakle kupljenu česticu, recimo, i za zaostatak kupovnine preko rentovne vriednosti obteretio, to ovo obterećenje ne nosi u sebi nikakove gospodarstvene opasnosti. Nema razloga, da se ono sprečava; dapače sprečavanje obterećenja znači spriečiti zdravo socijalno gibanje od odozdol naprama gore. Obterećenje preko rentovne vriednosti ima opasnosti samo kod onog seljačkog gospodarstva, koje je uredno i kod kojega vlastnik od istog živi. Kod takovog će se moći i dugovna granica povući. Dakako, da ova ne će smjeti pri svemu tomu ukočena ostati, kako smo već, govoreć o zadružnom stožeru, spomenuli. U priekim slučajevima će se ona iz osobitih obzira naprama posjedniku seljačkog dobra morati i žrtvovati, jer napokon u pravu je ipak vrhovna svrha čovjek, on je subjekt prava pa se ne smije štiteć posjed uništiti sam posjednik.

Spomenuli smo medju zahtjevima, koji se na dugovno pravo stavljaju, da se ima stara hipoteka zamieniti amortizacijonim dugom te tako učiniti dužnik obvezanim, da dug odplaćuje. Ovo je zahtjev posve razložan, a tim je pravedniji, čim je veća sloboda zaduživanja. Ta sloboda nalaže i ova-

Digitized by Google

kovu odgovornost za plaćanje duga. Dakako, da se ovaj amortizacijoni princip dade provesti samo onda, ako imade dovoljno kreditnih zavoda, koji su pripravni sve potrebe seljačkog hipotekarnog kredita obskrbiti amortizacijonim kreditima. Dokle takovih zavoda nema, ne smije se amortizacijoni kreditni princip kao obligatan uvadjati. Čim više pada kamatnjak novčani, tim više se opaža osobito u gradovima i njihovoj okolici, da kapitalisti kupuju zemljišta te jih daju tada pod zakup. To nije nipošto povoljan gospodarstveni znak, već je normalno stanje ondje, gdje ratar obradjuje svoje zemljište (Rückenbesitz). I o tom gibanju nemamo statističkih podataka. Ali kao primjer navadjamo, da u zemunskoj katastralnoj občini od 9706 jutara nalazi se danas već 3972 jutra ili oko 41% u rukama kapitalista i mrtve ruke, a 5750 jutara ili 59% u rukama ratara. No pojedini zemuski kapitalisti imadu i u susjednim občinama u stotine jutara kupljenog zemljištnog posjeda, koji daju pod zakup. To su odnošaji, koji daju razloga, da se razmišlja. Jer ne samo da se ovo razviće sve više odaljuje od idealnog porazdjeljenja zemljištnoga posjeda u rukuh čim više ratarskih posjednika, već se ovim razvićem stavlja početak onom nesretnom podieljenju zemljištnom, koje nalazimo u Irskoj i u južnoj Italiji. Zemljištna razborita politika ne smije takovih pojava ignorisati. Porazdjeljeljenje javnih tereta moralo bi takovo biti, da bude ratarski posjednik (Rückenbesitzer) manje obterećen nego li kapitalistički posjednik, kao što tu misao provadja razlika izmedju najamne i razredne kućarine. Dakako, da bi se moralo na put stati devoluciji ovih tereta na zakupnike, kao što bi se u obće zakupni institut morao staviti na temelj zemljištno-rentovnog principa i održanje toga principa staviti pod zaštitu lihvarskog zakonarstva.

Važna je stvar, koja se može u privatno-pravnim obligacijama izvesti, uvedenje shodnih lihvarskih zakona sa naročitim obzirom na seljaka. Ovo zakonarstvo je tim važnije, što je naš seljak slab u svakom obziru, a lihvarstvo se baš kod slabih najviše širi i najveću štetu pravi.

Mi smo već rekli, da se je u šestdesetim i sedamdesetim godinama prošastoga vieka smatralo idealom, da se seljaku omoguće čim veći krediti i da se seljački posjed oplodi kapitalom. U to ime vidimo, da se dokidaju lihvarski zakoni. Z. čl. IX.: 1870. ukida i kod nas zakone proti lihvarstvu. Odredjuje se tim zakonom, da stranke po zakonu ovlaštene na na sklapanje pogodbe u obće, vlastne su pogodbom pismenom ugovoriti kamate po volji svojoj (§. 1.). Ugovornici su vlastni pismenom zajamskom pogodbom ugovoriti i to, da se zajam ima povratiti u većoj svoti ili u većem množtvu ili napokon u stvarima bolje vrsti nego su dane (§. 3.). No doskora se je uvidilo, da je lihvarstvo preotelo mah te se ta sloboda uzimlje ograničavati. Tako je postao i kod nas zakon od 8. prosinca 1877. To je lex imperfecta, bez svake praktične sankcije, jer dopušta, da može vjerovnik i u buduće lihvarske kamate pobirati, samo, ako dodje pred sud, ne će mu ovaj moći dosuditi većih od 8% kamata. Ali jur plaćeni lihvarski

Digitized by Google

kamati ne mogu se obračunati kao indebite plaćeni od glavnice. Takav zakon ne pomaže ništa. U Njemačkoj je uveden god. 1880., u Austriji g. 1881., a u Ugarskoj z. čl. 25.: 1883. poseban lihvarski zakon. Ovaj potonji odnosi se na lihvarstvo i štetne kreditne poslove. Zakon smatra lihvarstvom kreditiranje i produživanje platežnih rokova, ako se tim, izrabljujuć lahkoumnost, neizkustvo ili nuždu dužnika nerazmjerna materijalna korist polučuje, ili se prouzročuje time propast materijalna dužnika ili poruka. Kazan je gubitak političkih prava i zatvor do šest mjeseci, te globa do 4000 Kr. — Potajno lihvarstvo ili obrtimično lihvarenje kazni se zatvorom do dvie godine i globom do 8000 Kr. Ta kazan snalazi i onoga, koji lihvarsku tražbinu preuzme ili na drugog prenese. Kazneni postupak se povadja na privatnu tužbu. Samo ako upravna oblast ustanovi, da je u nekom kraju lihvarstvo mah preotelo, postupat će se ureda radi. Konačno zakon zabranjuje kreditiranje spirituoza preko 16 Kr. kraj ništetnosti tražbine. Prikriveno kreditiranje pada pod kazan.

Ako je u Ugarskoj ovaj i ovakov zakon nuždan i koristan, onda je on isto tako nuždan i za naše odnošaje, koji su srodni sa ugarskima. Lihvarstvo po selima je upravo užasno i pojavljuje se u različnim pojavima izrabljujuć neukost seljačku. Time smo svršili naše osvrte na polju materijalnog privatnog prava u glavnim potezima. Mnogomu, koji prisiže samo na pravoslovje ukočenoga historicizma, učiniti će se po koji naš nazor nesuvremenim, preuranjenim. A ipak su vrline velikih zakonarstva sastojale u tome, da su ova znala u pravoj prilici anticipovati istinske norme budućih decenija, kako to pokazuje i naš gradjanski zakonik, koji je u vrieme neslobodnjačkih reakcijonarnih odnošaja stvaran postao valjanim zakonom kasnijih prosvjetnih, slobodnih vremena. Ili da rečemo sa Mengerom: „nirgends mehr, als auf dem Gebiete der Gesetzgebung gilt der Satz, dass dasjenige, was heute als ein utopistisches Bestreben betrachtet wird, nach einem Menschenalter als Gemeinplatz, nach einem Jahrhundert als veraltetes Vorurtheil erscheint“.[60]

Da će država i na polju javnoga prava imati brige sa seljačkom krizom, o tome nitko ne sumnja. Da li će ona morati u toj krizi pomoć pružiti i dokle će u tom moći poći, o tome su mnienja podieljena.

Pristaše staroga narodno-gospodarstvenog dogmaticizma nazrievaju u narodnom gospodarstvu vladanje vječitih zakona. Klanjajuć se pred autoritetom tih vječitih zakona traže oni od države, da ne staje na put djelovanju tih zakona, već da pusti gospodarstvenomu tečaju podpunu slobodu. Laissez faire, laissez aller, le monde va de lui même. U to ime mora se i svakomu pojedincu dati podpuno slobodno gosdodarstveno gibanje. No

[60] Dr. Anton Menger: Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen, u Braunovom Archivu für soziale Gesetzgebung und Statistik II. 2. str. 8.

Digitized by Google

korolar te slobode jest i podpuna odgovornost svakoga pojedinca za svoje djelovanje. On si mora u svakoj prilici sam pomoći. Zato je državna pomoć izključena. Svaka državna ingerencija jest alteracija i podvezivanje nuždne gospodarstvene slobode i djelovanja prirodnih zakona.[61]

Naprama tomu liberalno-individualističkom stanovištu socijalno novije shvaćanje ne nazrieva u interesima i pohotama još zakona, kao što se u stanju družtvenoga razvitka ne dade niti zamisliti narodno gospodarstvo, osnovano u pukoj ponudi i tražnji. Iz ovakovih vrela izvedeni narodnogospodarstveni zakoni su samo prividno zakoni, koji bi, kada bi se izvršili, morali uništiti kulturu čovječanstva.[62] Dužnost čovječanskog morala i savjesti, načelo prirodnoga socijabiliteta,[63] kao i organsko shvaćanje države, gdje stradanje jednog diela znači stradanje čitavog državnog organizma, izazivlje u gospodarstvenim krizama pojedinih družtvenih slojeva nuždu pripomoći od strane države. Moderna država to i može. Ona nije samo pravna država, koja bi imala samo ostvariti ideju prava. Moderna država skuplja u svoj djelokrug sve humano-kulturne zadatke. U to ime moraju joj se priznati i sva moguća sredstva i poluge. Dužnost dakle morala i savjesti, zahtjevi prirodnog socijabiliteta, organska narav i obći kulturni poziv države nalažu joj mogućnost i nuždu pružiti pripomoć, da se i gospodarstvene krize ublaže i uklone, ako to nije kadra snaga pojedinca ili dapače čitavih družtvenih skupina. Pa kako je to dužnost nuždnosti, morat će se se ovakova pripomoć kretati u granicama nuždnosti. Ova akcija državna ne smije dakle primiti značaj privilegovanja pojedinih slojeva pred drugima i na račun drugih te mora u prvom redu sastojati u tome. da uzazove i podupre vlastitu uzajamnu pomoć stradajućih krugova. Ako treba, država će ovu uzajamnu pripomoć i prisilno organizovati.

Da ne lutamo labirintom teorije, mi prihvaćamo Arijadninu nit života da prikažemo, kako moderna država malo prije iztaknute zadatke doista i vrši.

U poslednjem XVII. zasjedanju g. 1901. austrijskoga Reichsratha predložila je vlada zakonsku osnovu „betreffend die Errichtung von Berufsgenossenschaften der Landwirte". (Prilog 63. stenogr. zap.). Ova osnova stvara t. z. Ramengesetz za sve zemlje austrijeke polovice te ide za tim, da proizvede prisilnu udrugarsku organizaciju ratara svih zemalja austrijskih. Svrha ovog zakona je popravak moralnih i materijalnih odnošaja ratara gojeć duh uzajamnosti i medjusobnim poučavanjem i podupi-

[61] Prof. Dr. K. Th. von Inama-Sternegg: Das Recht der Staatshilfe in wirtschaftlichen Krisen. Grünhuts-Zeitschrift sv. I. str. 680.

[62] Dr. Hermann Rössler: Die alte und die neue Nationaloekonomie. Grünhuts-Zeitschrift III. str. 471.

[63] Charles Darwin: Die Abstammung des Menschen, pogl. 4. (prevod od I. Victora Carusa).

Digitized by Google

ranjem, uzdržavanjem i dizanjem stališke sviesti te zastupajuć zvanične probitke i unapredjujuć gospodarstvene interese (§. 2.).

U to ime će udruge ratarske organizovati se u kotarske i zemaljske, a može vlada odrediti i udruge za pojedine općine, kao što može i za zemlju više zemaljskih udruga odrediti. Ratarske udruge će sve moguće poduzimati u okviru gore iztaknute svoje svrhe. Poimence će one obavljati prodaju ratarskih proizvoda za udrugare a naročito i za pokrivanje potreba vojske. Udruge će nabavljati stvari za udrugare na njihov račun i po njihovu nalogu. One će osnivati nove i promicati i ujedinjivati već postojeće zajmovne blagajne a naročito Raiffeisenove. Udruga će osnivati udrugarske magazine i primajuć u iste hranu posredovati zajmove na istu. One će posredovati konvertovanje visoko ukamaćenih zajmova u niže ukamaćene, duge i amortizacijone zajmove. One će uplivisati bnrze sudjelujuć kod notiranja ciena. One će osnivati, podupirati i unapredjivati udruge i korporacije za gajanje ratarskog i šumarskog gospodarstva ili pojedinih grana istoga, ili koje imadu zadaću dizati materijalne i moralne odnošaje ratara. One će sudjelovati kod raznih osiguranja osoba ratarskih, njihova imetka. One će promicati ratarsku obuku te priredjivati predavanja i skupove za diranje ratarskoga znanja i umjeća. One će uredjivati pogodbene stvari svojih članova. One će osnivati pokušališta. Udruge će ratarske posredovati kod namaknuća pravne pripomoći za svoje udrugare te će za njihove prepore postaviti obraničko sudište. One će davati mnienja u pogledu zemaljske kulture oblastim itd. (§. 11.). Udrugari će morati za troškove udrugarske plaćati namet od zemljarine (§. 13.). One su autonomne ali pod nadzorom vlade (§. 22.). U toj osnovi je jasno i odlučno izražena misao, koju smo gore iztakli ob uticaju i pomoći države u gospodarstvenim krizama. Ova osnova treba da se proučava te da se o njoj i kod nas misli. I kod nas se mora seljačtvo prisilno organizovati na vlastitu pomoć. Pri tome ali mora se po našem mnienju za izhodište uzeti općina politička. Ona je našemu seljaku najbliža, on je s njom srasto, on se u svakoj brizi k njoj u prvom redu obraća. Općina imade najbližu brigu za njega voditi, a ako on postane tečevno nesposoban, općina je, koja ga imade obskrbiti.[64] A to ćemo evo i opet da dokažemo jednim liepim primjerom iz života, koji imamo zahvaliti slobodnom i dalekom pogledu istinskog upravnog shvaćanja. Kroz više godina je kotar zemunski trpio od nerodice, poplava i elementarnih nepogoda. Bieda je u inače zaduženom seljaku rasla sve to više, dokle nije god. 1898. vrhunac postigla. Sviet je kukavni gladovao, jer kredit mu je ili bio izcrpljen ili zakonom podvezan. U tom zdvojnom položaju stvorila je kotarska oblast zemunska pravu

[64] Buchenberger n. n. mj. II. str. 487. — Inama-Sternegg n. n. mj. str. 708.

Digitized by Google

odluku. Ona je odredila, da općine imadu zaključiti jamstvo za oskudnike općinare za nabavu hrane. Općine su davale i naputnice na hranu. Kotarska oblast je na temelju toga jamstva jeftimbenim putem izdala solidnim veletržcima uz vrlo povoljne po seljake uvjete nabavu hrane na kredit. Seljak, koji je tražio vjeresije, morao se je podvrći političkoj ovrsi. Pa koji je bio rezultat? Evo u skrižaljci pregleda o tom.

Pomoć pružena u općini	Koliko porodica pomoženo	Koliko duša pomoženo	Dotičnici sami dug platili
Ašanja	119	653	118
Drhovo	345	2118	345
Kupinovo	315	1749	295
Boljevci	421	1983	420
Deč	194	1014	194
Šimanovci	127	793	127
Karlovčić	339	1932	339
Popinci	77	466	77
Bežanija	49	236	39
Ugrinovci	350	1888	349
Ukupno . .	2336	12832	2303

Općine su uboštva radi platile samo za 33 stranke i to iznos od 598 Kr. 78 fil., dočim su ostali sami pokrili i to, koliko se iz naših podataka vidi, bez ovrhe.

Ovo je zaista nesumnjiv dokaz, da se dade uspješno izvesti prisilna organizacija vlastite pomoći u seljaka te da je najshodnije tu organizaciju osloniti neposredno uz općinu. Pa kada se, kako pokazuje gore donešena zakonska osnova, radi u Austriji o takovoj prisilnoj organizaciji seljačtva svih zemalja, onda treba da i naše zakonarstvo o tome promišlja, gdje je seljak prekonservativan, nepovjerljiv i dosta zaostao, a da sam može uviditi koristi takove uzajamnosti.

U postojećoj seljačkoj krizi mora se razlikovati dugovna nužda i kreditna nužda. Dugovna nužda pokazuje se u postojećim dugovima i poteškoćama njihova snašanja i odplaćivanja. Kreditna nužda pokazuje se u potežkoći, da seljak poluči shodnih i jeftinih kredita, koji su mu potrebiti. Kada se uzme u obzir, da seljak danas u štedionicama plaća za osobne kredite 8—15% kamata, a da su većina hipotekarnih dugova ukamaćeni sa 8%; ako se uvaži, da je za posjedovni seljački kredit shodan samo amortizacijoni, neodkazivi hipotekarni kredit, a da se takov još težko po-

Digitized by Google

lučuje, onda se mora dopustiti, da se naš seljak nalazi i u kreditnoj nuždi. Novca, jeftinog i shodnog novca se traži. Dokle god se u tom obziru seljaku ne pomogne, biti će sve reforme dugovnog prava umjetan vodovod bez vode, tielo bez krvi. Osim što će se morati posvetiti briga djelovanju postojećih novčanih zavoda a poimence štedionica — u zajedničkom zakonarstvu je već nagovještena reformacija njihova — imati će država dotično zemlja osobito se pobrinuti oko uvedenja kumulativnih sirotinjskih blagajna i zemaljskog kreditnog zavoda.[65] O tome ćemo evo nekoliko rieči spomenuti. Kumulativne sirotinjske blagajne poreklom svojim sižu u 16. viek. Od tada se one šire i dobivaju u važnosti tako, da dvorski dekret od 11. veljače 1790. preporuča svim vlastelinstvima, da ih uvedu. Ove blagajne skupljale su ne samo pupilarni novac, već takodjer novac zaklada, občina, korporacija a per abusum i privatnika. Taj novac davale su sirotinjske kumulativne blagajne u zajam osobito ratarskim krugovima. Carska naredba od 9. studenoga 1858. (Rgb. 205. str. 649.) kaže: „Nach Vernehmung Meiner Minister und Anhörung meines Reichsrathes finde ich im Interesse der Pflegebefohlenen und des landwirtschaftlichen Realcredites die cumulative Anlegung des Waisenvermögens auch dort, wo sie noch nicht besteht, anzuordnen". U tom duhu opredieljuje §§. 8. i 9. ove previšnje naredbe, da se pupilarni novci imadu davati na hipoteke uz 5% kamatnjak. Važnost djelovanja tih blagajna za seoski zemljištni kredit pokazuje se u tome, da su dižuće se štedione kroz dugo vremena svoj hipotekarni kredit stezale samo na urbane hipoteke, dočim su pupilarne blagajne obskrbljivale sav seljački realni kredit. A da su te blagajne i danas još uviek velik čimbenik u kreditnim prilikama austrijske polovice, to pokazuje okolnost, da su kumulativne blagajne u gornjoj Austriji, Moravskoj, Slezkoj i Galiciji god. 1896. imale izdanih realnih zajmova u iznosu od 83,780.733 for. dočim su njihove reserve iznašale 19,125.946 for. Te reserve, koje su kraj vrlo humanog poslovanja nastale, polučile su u austrijskoj poli toliku veličinu, da se sada radi o tom, da se znatne svote iz njih upotriebe u obće koristne ciljeve. I tako ove blagajne ne samo da seljačkomu kreditu vierno služe, već one služe i inače obće koristnim ciljevom. I kod nas ima dakle razloga, da se ob osnutku takovih blagajna misli. A to tim više, jer današnje upotrebljivanje pupilarnih i srodnih novaca ima svojih težkih nedostataka.

Ponajprije ne smije se iz vida pustiti, da su pupilarni novci u pravilu plod gospodarstva onoga kraja, gdje se nalaze. Iz gospodarstva toga kraja nikli, imadu opredjeljenje, da služe tomu gospodarstvu, u koje će se

[65] Josef Ritter von Hattingberg: Die gemeinwirtschaftlichen Credite der österreichischen Landwirthe g. 1900.

Digitized by Google

i povratiti. Svaka manipulacija sa otim novcem je pogrešna, koja otimlje pupilarni novac svojemu srodnomu gospodarstvu, u koliko ga ono treba.

Ovo je tim veća pogreška, jer danas i onako poštarske štedionice u milijunima oduzimlju narodnomu gospodarstvu baš lokalne novce i stavljaju u službu države. Zaoto je kod osnutka prvog zemaljskog kreditnog zavoda sa obćekoristnom svrhom u austrijskoj polovici t. j. g. 1865. kod osnutka „hipotekarne banke kraljevine Češke“ u saboru podigla se tužba proti tomu, što su se pupilarni novci uzeli ulagati u vriednostne papire. Ovi bo oduzimlju dotičnomu gospodarstvu lokalne novce, ali ih u pravilu ne vraćaju tomu gospodarstvu.

Kod nas se pupilarni novci daju ili za nabavu vriednostnih papira, ili se ulažu u novčane zavode. Ulaganje u vriednostne papire u pravilu oduzimlje novac dotičnomu kraju, ali ga ne vraća malomu posjedu, koji je baš najviše upućen na pupilarnu blagajnu. Zavodi hipotekarni, koji kod nas rade i čije se založnice uzimaju za pupilarni novac, ne daju hipoteka izpod 1000 Kr.

Ulaganje novca u novčane zavode odgovara doduše rečenomu teritorijalnom načelu rukovanja. Ali ti zavodi, osnovani na kapitalističnom, a ne na obće koristnom načelu te boreć se sa razmjerno znatnim režijama u pravilu ne daju kredita realnih izpod 8% kamata. I kod toga rukovanja pupilarni novac ne polučuje svoje svrhe, kako ju je gore spomenuta previšnja naredba istinski označila.

Prije ili poslje morati će dakle i kod nas doći do osnutka kumulativnih sirotinjskih blagajna sa zadatkom, da one obskrbljuju seljački i manji obrtnički kredit. Ali to će se morati sa velikom opreznosti učiniti, da se ne izazove kriza u novčanim zavodima, kod kojih se nalaze pohranjeni pupilarni novci. Naročito ne će se moći od tih zavoda na jedanput oduzeti uloženi novci, već će se nove blagajne moći osnovati sa budućim novcem i sa jednim dielom dosadanjeg novca.

Stvorivši zemlja kumulativne sirotinjske blagajne, ona će samo jedan diel svoga zadatka na polju kreditne politike i njoj odgovarajućeg organizatornog rada u javnom i upravnom pravu udovoljiti. Zemlji ostaje još dužnost u život privest zemaljski kreditni zavod sa obće koristnom svrhom i ovoj svrsi odgovarajućim programom i djelovanjem.

Što razumjevamo pod zemaljskim kreditnim zavodom ove vrsti?

Da na ovo pitanje odgovorimo, moramo si dozvoliti kratak poviestni osvrt.

Poslje sedamgodišnjeg rata opustila je bila Šlezka, a osobito je trpilo ratarstvo. Mislilo se, kako da se pomogne. Pravu misao zamislio je trgovac Büring zasnovavši neku vrst udruženja na temelju uzajamnosti a u svrhu polučenja nuždnih kredita, koje bi udrugari trebali. Ta je zamisao našla i odobrenje Fridrika velikog, koji je obnarodovao pravilnik takove zajed-

Digitized by Google

nice za Šlezku kabinetskom odredbom od 29. kolovoza 1769. i od 9. srpnja g. 1770. Ta zajednica osnovana je na temelju solidarnog jamstva svih zajedničara. Ako je zajedničar uzeo na svoj posjed kredit, jamčio je za taj kredit u prvom redu njegov posjed, a subsidijarno sva zajednica. Tu vidimo dakle prvi pojav, gdje se za hipotekarni dug još daje daljnja, pojačana sigurnost.

Ova vrst kreditne inkorporacije brzo se je prosirila preko granica Šlezke po ostalim njemačkim državama, a prešla je i u Francezku. U Francezkoj ali reformirana je ta forma kreditna u tom smislu, što je subsidijarno jamstvo udrugarsko za hipotekarne kredite ukinuto te je čitava ta kreditna organizacija stavljena na temelj kapitalističan. Do sada je jamčila za založnice subsidijarno solidarna zajednica ovakove kreditne udruge. Po novoj reformiranoj uredbi stupio je na mjesto te subsidijarne sigurnosti kapital, sabran u tu svrhu na dionice. Taj kapital jamči povrh same hipoteke za sigurnost založnica. I tako dobivamo dioničarske hipotekarne banke, kod kojih dionička glavnica preuzimlje jamstvo mjesto prijašnjega korparativnog jamstva. Ovo su bankovna poduzeća čisto privatno-gospodarstvene prirode i osnovana na dobitak.

Daljnji stupanj u razvitku ovome jesu t. zv. zemaljski hipotekarni kreditni zavodi. Ovi nisu privatno-gospodarstvene naravi i ne idu za dobitkom, već imadu svrhom služiti potrebama kreditnim svoje zemlje a osobito zemljištnih posjednika. Osnivaju se te banke izprva dotacijom iz zemaljskih sredstava i zaklada zemaljskih. Sigurnost pako za založnice ovih zavoda povrh hipoteka pruža jamstvo dotične zemlje.

U Austriji je prvi ovakov zemaljski zavod stvoren u Českoj g. 1865. u hipotekarnoj banci kraljevine Češke. Danas imadu skoro sve zemlje austrijske polovice takove zemaljske zavode. Ti zemaljski zavodi pako vrše vrlo blagoslovan rad, kako ćemo to u nekoliko markantnih crta pokazati.

Imajuć na umu te zemaljske banke dužnost, da pomažu oduživanje posjeda seljačkog, a znajuć, da se to oduživanje obavlja amortizacijonim kreditima, ove banke bave se vrlo intenzivno konvertovanjem običnih hipoteka u amortizacijone. Tako od svih podieljenih amortizacijonih kredita kod češke hipotekarne banke odpada oko polovice na konvertovane dugove. Austrijsko-šlezki i istarski zatim gornjo- i doljnjo-austrijski i koruški zemaljski hipotekarni zavodi pretežno se bave samo konverzijama hipotekarnih u amortizacijone kredite, te im je to glavno djelovanje. Ovakova konverzija je spojena uviek i sa sniženjem kamatnjaka. U interesu oduživanja primaju oni i odplate dugova amortizacijonih bez ikakovih pristojba. Kako imadu pred očima svrhom etizovanje kredita a ne egoistične cieli, obće dobro, a ne privatnu korist: to se i njihovo djelovanje u ovom pravcu kreće.

Ovi zemaljski zavodi skoro svi izplaćuju podieljene zajmove u zavodskim vrednotama dajuć dotične založnice dužniku samomu ili prodajuć ih

Digitized by Google

za njegov račun burzovno po dnevnom tečaju. Dužnik dobiva sav utržak osim dobrojne neznatne provizije, koja iznosti $^1/_4$—$^1/_2$%. Ovi zemaljski kreditni zavodi nastoje, da čim manje budu režije onima, koji traže kredita. Tako češka hipotekarna banka kod siromašnijih dužnika provadja sama o svom trošku uknjižbu gruntovnu. Doljnjo-austrijski zemaljski hipotekarni zavod čini to kod svih seljačkih zajmova te tom prilikom uredjuje i sve gruntovno stanje dotičnoga uložka, ako ono nije uredno. Gornjo-austrijski zemaljski hipotekarni zavod to isto čini osim takovih posala, kod kojih treba odvjetničke intervencije. Koruški zemaljski hipotekarni zavod takodjer provadja sam zajmove osim zapletenih slučajeva i gdje treba odvjetnika. U takovim provedbama računaju ti zavodi samo biljegovne izdatke. — I procjene su vrlo jeftine. Kod šlezkog zavoda je za seljački posjed procjenbena pristojba 6—20 Kr., kod doljnjo-austrijskog i koruškog 6—12 Kr., a kod gornjo-austrijskog oko 12 Kr. Moravska zemaljska banka u ostalom sama pokriva troškove procjenbene, ako je po seljaku traženi zajam uzkraćen ili ako iznos zajma ne stoji u pravom odnošaju sa troškom procjene. I onda, kada je dužnik zapeo sa platežem, nema tu nikakovih globa, već dapače ovi zemaljski zavodi sa ovom nemoći dužničkom imaju humanoga obzira.

Tako češka hipotekarna banka računa snižene sudbene troškove, a isto tako i istarski zemljišni kreditni zavod. Doljnjo-austrijska zemaljska hipotekarna banka računa svojim dužnicima samo biljegovke te je u prošaste 4 godine prištedila svojima dužnicima po tarifi odvjetničkoj 14.168 Kr. To isto čini od g. 1896. i gornjo-austrijska zemaljska hipotekarna banka. Koruški zemaljski hipotekarni zavod ubire takodjer kod utuživanja od svojih dužnika samo biljegovne izdatke u takovim parnicama, koje ne mora po odvjetniku voditi. Poslovne viške nakon podmirenja režija i statutarne dotacije pričuvne zaklade upotrebljuju ti zemaljski zavodi u svrhe zemaljske.

Dočim kapitalistički osnovani i uredjeni hipotekarni zavodi u slučaju zadocnenja znadu računati globarine, to ovakovi zemaljski zavodi takovih ne poznaju. Ali u slučaju nužde i elementarne nesreće galički zemljišni kreditni zavod od kako postoji daje popuste na kamatama, anuitetima i troškovima. Ceska hipotekarna banka u slučaju nužde dozvoljuje za čitave okolice počeк. Doljnjo-austrijski zemaljski hipotekarni zavod je g. 1898. usljed poplava i tuče u 47 slučajeva oprostio 81 anuitetni obrok sa troškovima u iznosu od 5.481 for. 97 nč. a g. 1899. oprostio je u 3 slučaja anuitete sa 157 for. 51 nč. Takove popuste daje i gornjo-austrijski zemaljski hipotekarni zavod.

Ovi zemaljski zavodi pako imadu težnju, da se u tom obćekoristnom pravcu i dalje razvijaju. Time zaključujemo ovo iverje ne možda zato, jer bi stvar smatrali izcrpljenom, već zaoto, jer u okvir naše ove studije ne spada sva moguća pitanja razpraviti, već se htjedosmo dotaći samo naj-

Digitized by Google

važnijih, najprečih. Država imati će još puno težkih zadataka da izpita i rieši. Ali krivo bi bilo očekivati sav blagoslov odozgor. Družtvo i znanost pozvani su da u viernom sudjelovanju takodjer misle i rade oko podignuća seljaka, toga korena sve naše snage. U tom pravcu vidimo živahno gibanje u svim evropejskim narodima, pa i pravnički sviet ne zaostaje. Ovih dana je 26. njemački Juristentag, koji će se držati u rujnu 1902. opet postavio si medju inim zadatcima razpraviti i pitanje o zaduženju seljačkog posjeda i njegovoj granici. To nije prvi put, kako se njemački pravnici bave seljačkim pitanjem, pa mislimo, da bi naše pravničko družtvo učinilo patriotično djelo, kada bi probudilo nešto živahnije zanimanje naših pravnika za to pitanje. A u toj namjeri priobćili smo i mi ovu našu čednu studiju.

Priziv u novom austr. gradjanskom postupniku.

Napisao **Franjo pl. Kruszelnicki**, državni odvjetnik.

(Svršetak.)

6. Ako je presudjeno o stvari, koja ne spada na pravni put (§. 477. br. 6. g. p. p.).

Ovaj razlog ništetnosti utemeljuje t. z. apsolutna nenadležnost suda, o kojoj je riječ u §. 42. sudovnika. Imademo ju onda, ako je:

a) stvar oduzeta sudbenosti austrijskih sudova;

b) ako u opće ne spada na redovne sudove.

§. 1. sudovnika naredjuje, da za vršenje sudbenosti u gradjanskim stvarima pozvani su redovni sudovi, u koliko nijesu posebnim zakonima doznačene pred druge vlasti ili organe. S toga sljedi, da u pravilu gradjanske stvari imadu presudjivati redovni sudovi, u koliko te stvari nijesu posebnim zakonima doznačene pred druge vlasti i organe.

Vlasti i organi, kojima su doznačene gradjanske stvari, jesu ovi:

a) vrhovni dvorski maršal (al. III. zak., kojim se uvadja sudovnik);

b) sudovi, koji vrše sudbenost u stvarima plovidbe po Labi (čl. VI. br. 3. zak., kojim se uvadja sudovnik);

c) konsularni sudovi;

d) ustavna sudišta;

e) stalni obranički sudovi;

f) obrtnički sudovi.

Ako je presudjeno o stvari, koja ne spada na pravni put, prizivni će sud presudu ukinuti i tužbu odbiti (§. 478. st. 1. g. p. p.).

Ali ako je prvomolbeni sud, bilo na prijedlog bilo ureda radi, odredio posebnu raspravu o nedopustivosti puta pravde i ako je riješio posebnim zaključkom te ako je taj zaključak postao pravosnažan, prizivni sud ne će

Digitized by Google

moći ukinuti presudu, već će morat u smislu §. 42. sudovnika isposlovati, da se zaključak proglasi ništetnim, te na osnovu izjave, da je zaključak ništetan, ukinut će napadnutu presudu kao ništetnu.[22]

7. Ako je javnost neopravdanim načinom bila isključena (§. 477. g. p. p.).

8. Ako su stranke ili njihovi punomoćnici priložili spisima osnove zapisnika o usmenoj raspravi (§. 477. br. 8. g. p. p.).

U oba slučaja (pod 7. i 8. navedena) prizivni će sud presudu ukinuti te stvar otpraviti pred prvomolbeni sud na iznovičnu raspravu, u koliko ništetnost zahvata postupak.

9. Ako je presuda tako manjkavo sastavljena, da se ne može sa sigurnošću pretresti. Ako je presuda sama sobom u protuslovju ili ako za presudu samu nijesu navedeni nikakovi razlozi, a te se mane ne mogu odstraniti ispravkom presude (§. 419. g. p. p.), što ga prizivni sud naredi. (§. 477. br. 9. g. p. p.)

Presuda je manjkavo sastavljena, ako se iz riješidbenih razloga ne može razabrati:

a) koji su razlozi rukovodili suca pri riješanju pravnih pitanja:

b) koje činjenice uzima da su odlučne;

c) koje od tih činjenica uzima dokazanim ili nedokazanim i s kojih razloga.

Ako presuda ne daje odgovora na kojegod od navedenih pitanja, presuda je manjkavo sastavljena i predleži ništetnost iz §. 477. br. 9. g. p. p. Nasuprot tome ne utemeljuje tu ništetnost neispravna pravna ocjena ustanovljenih činjenica i neispravna ocjena dokaza, jer to su nedostaci, koji se tiču nazora suca, a ovaj ne spada pod udar §. 477. br. 9. g. p. p.

Razlog ništetnosti iz §. 477. br. 9. imat će tu posljedicu, da će prizivni sud presudu ukinuti i otputiti stvar pred presudni sud, da novu presudu izreče.

Zbog razloga ništetnosti može se presuda ukinuti ili sasvim ili djelomično.

Razloge ništetnosti imade prizivni sud uvažiti, ma da ih nije ni jedna stranka iztaknula, ali samo u toliko, u koliko se tiču napadnutoga djela presude.

U nejavnoj će sjednici prizivni sud riješiti priziv i onda, ako se stranke odreknu usmene rasprave. Takovo odreknuće je krijepostno, ako je učinjeno u samom prizivu ili u posebnom podnesku, koji se može predati prvom sudu ili neposredno prizivnom sudu (§. 492. g. p. p.). U slučaju odreknuća mogu prizivna pisma sadržavati i pravna razlaganja.

Ako se obadvije stranke odreknu usmene rasprave, predsjedatelj pri-

[22] Poredi: Neumann, Commentar str. 909.

Digitized by Google

zivnoga senata ispitat će priziv najprije u pogledu formalnih nedostataka, a zatim sa gledišta §. 471. g. p. p. te ako nadje da postoji koji od navedenih slučajeva, predložit će stvar prizivnom senatu. Inače će jedan član senata kao izvjestitelj predstaviti stanje stvari na osnovu spisa i prizivnih podnesaka te će staviti prijedlog.[23]

Ako se stranke odreknu usmene rasprave istom nakon predaje prizivnoga pisma, nadopunjenje ovoga pravnim razlaganjem ne će se uvažiti.[24]

Uspieh prethodnoga postupka može biti u opće ovaj:

a) otpravljenje priziva pred nadležni prizivni sud (§. 471. br. 1. g. p. p.);

b) odbijenje priziva (§. 471. br. 2. i 3. g. p. p.);

c) ukinuće presude;

d) odredjenje usmene rasprave.

Ako se u prethodnom postupku priziv djelomično odbije, no zbog drugih prizivnih razloga mora se odrediti usmena rasprava, zaključak, kojim se priziv odbija, ne će se napose otpraviti, nego će se uvrstiti u presudu izrečenu na osnovu usmene rasprave. Ako kod usmene rasprave ne budu učestvovali isti suci, koji su sudjelovali kod riješenja priziva u prethodnom postupku, tad će se u presudi, izrečenoj na osnovu usmene rasprave, imenovati takodjer oni suci, koji su stvorili zaključak.[25]

B. Prizivna rasprava.

a) Slučajevi, u kojima se prizivna rasprava ima odrediti.

Predsjedatelj prizivnoga senata odredit će ročište za raspravu u sljedećim slučajevima:

1. ako drži, da ne postoji nijedan od slučajeva navedenih u §. 471. g. p. p., u kojim se ima priziv predložiti prizivnom senatu na predhodno riješenje;

2. ako prizivni senat, kojemu je predsjedatelj predložio priziv na prethodno riješenje, drži, da je prizivno pismo prikladno za to, da se odredi ročište za usmenu raspravu (§. 480. st. 1. g. p. p.);

3. ako je prizivni sud u nejavnoj sjednici odbio priziv uložen protiv tobože krivo po prvom sudu izrečene oglušne presude, nenadležnosti suda, neosnovano neuvaženoga prigovora o tečenju spora ili o presudjenoj stvari ili zbog ništavosti, a u prizivu je prizivatelj naveo druge prizivne razloge, koji se imadu riješiti na usmenoj raspravi. §. 480. st. 2. g. p. p.);

4. ako su se stranke odrekle usmene rasprave, a prizivni sud unatoč odreknuću drži, da je nužno, da se odredi usmena rasprava.

---

[23] Poredi Neumann, Commentar, str. 930.

[24] Odgovor na pitanja, str. 88.

[25] Poredi: Klein, Vorlesungen, str. 245.

Digitized by Google

Ročište za usmenu raspravu ima se urediti tako, da strankama nakon dostavljenoga im poziva preostane 14 dana do usmene rasprave (§. 480. g. p. p.). U hitnim se slučajevima taj rok može skratiti.

Poziv se ima dostaviti strankama odnosno parničnom punomoćniku.

Ako su stranke već u prizivnim podnescima navele odvjetnike, što će ih zastupati u prizivnom postupku, poziv će se upraviti tim odvjetnicima (§. 480. st. 3. g. p. p.).

Ako se već pri odredjenju prizivne rasprave pokazuje, da će biti nužno da se dokazi na činjenice navedene u prizivnom pismu ili u primjetbama iz nova provedu, popune ili da se provedu dokazi, što su ih stranke ponudile, predsjedatelj će senata shodnu odredbu učiniti te će pozvati svjedoke, vještake, a i stranke, ako se imadu preslušati pod prisegom, i naredit će, da se pribave sva dokazna sredstva (§. 481. g. p. p.).

b) Opća pravila.

Prizivna se rasprava počinje oglasom stvari te se vodi: 1. javno; 2. usmeno. Usmenost otpada α) u slučaju izostanka obadviju stranaka (§. 491. g. p. p.); β) u slučaju odreknuća usmene rasprave (§. 492. st. 1. g. p. p.).

3. Pred prizivnim se sudom parnica ne raspravlja iz nova, već prizivni sud ispituje samo napadnutu presudu unutar granica postavljenih prizivnim predlozima (§. 462. st. 1. g. p. p.).

S toga:

a) preinaka tužbe nije dopuštena niti s privolom protustranke (§. 483. st. 3. g. p. p.);

b) nije dopušteno nadopunjenje, razjašnjenje ili ispravljenje stvarnoga temelja tužbe ili dokaza unutar granica odredjenih ustanovom §. 235. g. p. p.;

ali se može:

α) stegnuti zahtjev tužbe toli u pogledu stvari glavne koli u pogledu uzgrednih dužnosti;

β) tražiti mjesto prvobitnoga predmeta drugi predmet ili interes (oštetu),[26] ali pod predpostavom, da se time ne mijenja pravni temelj tužbe;

c) nijesu dopušteni:

α) novi zahtjevi i to niti u obliku protutužbe niti u obliku predloga naznačenoga u §. 236. g. p. p.

Izuzetak čini zahtjev na naknadu prizivnih troškova (§. 483. st. 1. g. p. p.);

β) novi prigovori (preboj, zastara itd., dokazni prigovori).

---

[26] Poredi: Odgovor na pitanja, str. 86.

Digitized by Google

Izuzetak postoji u pogledu prigovora: nedopustivosti puta pravde, nenadležnosti suda, koja se ni izričnim ugovorom stranaka ne da odstraniti, viseće parnice i pravomoćno presudjene stvari, jer se okolnosti, koje utemeljuju kojigod od tih prigovora moraju takodjer ureda radi uvažiti; s toga ih stranke mogu iznijeti i u prizivnom postupku;

γ) novi stvarni navodi.

Nove činjenice mogu se navesti samo za utvrdjenje odnosno obezkrepljenje prizivnih razloga. No i ove činjenice će prizivni sud uvažiti samo onda, ako su navedene u prizivnim podnescima (§. 482. st. 2. g. p. p);

δ) novi dokazi ponudjeni vrhu činjenica potrebnih za riješitbu o stvari glavnoj.

Novi se dokazi smiju pripustiti samo u toliko, u koliko imadu služiti za dokaz ili oprovrgnuće prizivnih razloga i ako su navedeni u prizivnim podnescima (§. 482. st. 2. g. p. p.).

Ali od ovoga pravila postoje izuzeci:

a) u pogledu dokaza preslušavanjem stranaka pod prisegom.

Ovaj dokaz može sud odrediti ureda radi (§. 371. st. 2. g. p. p.), s toga je predležao i prvomolbenom sudu. Prizivni sud može taj dokaz odrediti, ako drži, da se njim može dokazati istinitost činjenica, koje su odlučne za riješidbu o stvari glavnoj ili o prizivnim razlozima;

b) u pogledu dokaza, što su stranke ponudile tečajem prvomolbenoga postupka, ali ih je sud odbio.

Amo spadaju: dokazi, koje je prvomolbeni sud odbio, jer ih je smatrao, da nijesu važni (§. 275. st. 1. g. p. p.), dokaz po svjedocima, koji je ostao neproveden, jer je sud uzeo, da je svjedok opravdanim načinom uskratio svjedočanstvo ili odgovor (§. 321. i sljed. g. p. p.), ili je sud nakon prethodnoga ispita zaključio da se svjedok nema preslušati (§. 337. st. 2. g. p. p.); dokazi, koje je sud odbio krijepošću svoje suverenosti (§§. 179. st. 2., 184., 275 st. 2., 278. st. 2., 279., 283., 309., 332., 335., 365. i 368 g. p. p.).

Zaključci, kojima se odbija ponudjeni dokaz ne mogu se pobijati posebnim pravnim sredstvom; s toga potpadaju ispitivanju prizivnoga suda. Ako dakle prizivni sud nadje, da je prvomolbeni sud neosnovano odbio ponudjeni dokaz, onda će odrediti, da se dokaz izvede (§. 488. g. p. p.) ili će u smislu §. 496. br. 2. g. p. p. presudu ukinuti te stvar uputiti prvomolbenom sudu na iznovičnu raspravu;

c) u pogledu dokaza, koji su potrebni da se ustanovi, u koliko su osnovani razlozi ništetnosti ili prigovori i protiv sadržaju raspravnoga zapisnika, dokaznoga zaključka učina presude o stvarnim navodima i dokazima (§§. 212., 343., 444., 445. i 498. g. p. p.), jer ove dokaze može prizivni sud i ureda radi odrediti.

Digitized by Google

4. Ne mogu se dati naknadna očitovanja o činjenicama ili dokazalima, koja bijahu u prvoj molbi propuštena ili uskraćena.

5. Za opseg usmene rasprave odlučni su prizivni razlozi i prizivni prijedlozi; ni jedni ni drugi ne mogu se bez privole protivnikove niti proširiti, a niti drugima zamjeniti (§. 483. st. 1. g. p. p.).

Ta privola može biti: ili izrična ili mučeća.

Ova zadnja postoji, ako prisutni protivnik, ne prigovorivši promjeni, raspravlja o promjenama ili o novim prizivnim razlozima (§. 483. st. 2. g. p. p.).

Dosljedno tomu ne mogu se prizivni razlozi ili prizivni prijedlozi raširiti ili drugim zamjeniti, ako je protivnik od rasprave izostao.

S privolom protivnikovom mogu se prizivni prijedlozi protegnuti takodjer na one dijelove presude, koji dosad ne bijahu pobijani prizivom. Dakako da u većini slučajeva proširenje ili preinaka prizivnih prijedloga ili razloga ne će biti moguća a da se ne navedu nove činjenice i dokazi, koje će prizivni sud morati uvažiti, ma da nijesu navješteni prizivnim podnescima.[27]

6. Budući tečajem prizivnoga postupka prizivni se prijedlozi mogu promjeniti, s toga je samo prizivnom sudu moguće prosuditi, u koliko je presuda postala pravosnažna i za ovrhu prikladna. U skladu s time naredjuje §. 490. g. p. p., da će prizivni sud na prijedlog još prije nego li riješi o prizivu, zaključkom izreći, u koliko se prvomolbena presuda kao nepobijana može ovršiti.

7. U prizivnom postupku nema ogluhe u pravom smislu riječi. Naredjuje bo §. 491. g. p. p., da će se u slučaju izostanka jedne stranke, o prizivu raspravljati i riješiti na osnovu prizivnoga pisma i primjetaba. Da li se novi navod ima smatrati kao priznat ili osporen, o tome će prizivni sud odlučiti, uvaživši učin pobijane presude i sve ostale parnične spise prvoga suda i drugoga suda.

8. U prizivnom postupku moraju biti stranke zastupane od odvjetnika (§. 463. g. p. p.). Stranka, koja dodje bez odvjetnika, smatra se da je izostala.

c) Tečaj usmene rasprave.

Nakon oglasa stvari će jedan član prizivnoga senata kao izvjestitelj pomoću parničnih spisa:

a) razložiti stanje stvari i dosadanji tečaj postupka, u koliko je to potrebno, da se uzmognu razumjeti prizivni prijedlozi i da se uzmogne prosuditi osnovanost napadnute presude;

b) bitni sadržaj prizivnih podnesaka, t. j. prizivnoga pisma i primjetaba;

[27] Isto tako: Demelius, str. 641. Drugčije: Odgovor na pitanja, str. 47.

Digitized by Google

c) označiti sporne točke, koje iz prizivnih podnesaka izviru.

Ali izvjestitelj ne smije kod toga razlaganja izjaviti svoga mnjenja o tome, kakova bi se rješidba imala izreći (§. 486. st. 1. i 2. g. p. p.).

Po ovom razloženju imadu stranke staviti prigovor nenadležnosti prizivnoga suda, i to pod inakom prekluzije (§. 487. st. 2. g. p. p.).

Prigovor nenadležnosti višega zemaljskoga suda nije dopušten.

Nadležnosti okružnoga (zemaljskoga) suda može se prigovoriti:

1. ako priziv, uložen protiv presude kotarskoga suda, u koju je uvršten dodatak, da je izrečena u vršenju posebne (kauzalne) sudbenosti, nije podnešen trgovačkom sudu, trgovačkom i pomorskom sudu odnosno trgovačkom ili rudarskom senatu okružnoga (zemaljskoga) suda (§. 487. st. 1. g. p. p.).

Taj prigovor ne može staviti stranka, koja se izjavila protiv toga, da se takav dodatak uvrsti u presudu (ibidem).

Ako je pako dodatak ureda radi uvršten po prvomolbenom sudu, prigovor mogu staviti obadvije stranke;[28]

2. ako priziv, uložen protiv presude kotarskoga suda, koja ne sadržaje dodatka, da je izrečena u vršenju posebne sudbenosti, bude podnesen trgovačkom sudu, trgovačkom i pomorskom sudu odnosno trgovačkom (rudarskom) senatu okružnoga (zemaljskoga) spola.

Taj prigovor može staviti jedna i druga stranka, osim ako je jedna stranka stavila tečajem prvomolbenoga postupka prijedlog, da se taj dodatak uvrsti, i sud nije taj prijedlog uvažio.

O prigovoru nenadležnosti prizivnoga suda raspravljat će se odmah i riješiti, prije nego li se preuzme rasprava o prizivu (§. 487. st. 2. g. p. p.).

Ako se prigovor uvaži, prizivni će senat zaključkom izreći svoju nenadležnost i ustupit će spise nadležnom sudu odnosno senatu. Ako je pak u zaključak uvršten dodatak, da se prizivni postupak imade nastaviti tek pošto zaključak postane pravosnažan (§. 519. br. 3. g. p. p.), onda će prizivni sud priposlati spise prvomolbenom sudu, a ovaj će ih nakon pravomoćnosti zaključka podastrieti nadležnom prizivnom sudu.

Nadležan prizivni sud je u pogledu sudbenosti, koja se imade vršiti, vezan na tu riješidbu (§. 487. st. 3. g. p. p.).

Ako prizivni senat odbije prigovor, prizivna će se rasprava odmah započeti i provesti.

Riješenje o prigovoru ne će se napose otpraviti, već će se uvrstiti u presudu, koja se izreče o stvari glavnoj (§. 487. st. 3. g. p. p.).

Čim bude proglašen zaključak, kojim se odbija prigovor nenadležnosti, perovodja će pročitati prijedloge stranaka i onaj dio presude, koji se prizivom pobija, zajedno sa riješidbenim razlozima, a ako predsjedatelj ili

[28] Poredi: Demelius, der österr. Civilprocess, str. 648.

Digitized by Google

senat drži da je shodno, takodjer i odnosne djelove zapisnika o raspravi pred prvomolbenim sudom (§. 486. st. 3. g. p. p.).

Zatim će se slušati stranke s njihovim govorima.

Ako se govor jedne stranke ne slaže sa sadržajem parničnih spisa, predsjedatelj treba da na to svrati pažnju.

Iza govora stranaka će predsjedatelj pitanjima ili na drugi način nastojati, da se nadopune podaci o okolnostima, za koje drži, da nijesu nikako ili nepotpuno ustanovljene (§. 182. st. 1. g. p. p.).

Ako za riješenje prizivnih prijedloga bude potrebno, sud će odrediti dokaznim zaključkom izvedenje dokaza. Prizivni sud može: a) provesti dokaze, koji služe za utvrdjenje ili obezkrepljenje prizivnih razloga; b) ponoviti ili nadopuniti dokaze, provedene u prvoj molbi; c) provesti dokaze, koje su stranke bile ponudile kod prvoga suda tečajem rasprave, ali ih on nije uvažio (§. 481. st. 1. g. p. p.).

Prizivni sud može ponovno odrediti obavu očevida

Dokaz po vještacima proveden kod prvoga suda, može prizivni sud ponoviti i upotrebiti pri tom ili one iste vještake ili imenovati druge.

Izvodenje dokaza može prizivni senat ili sam preduzeti ili dati preduzeti po sucu odredjenom ili zamoljenom (§. 481. st. 2. g. p. p.).

Prizivni sud može odrediti, da se preslušaju stranke pod prisegom. Ali ako je jednu stranku prvi sud saslušao pod prisegom, ne može prizivni sud o istoj okolnosti saslušati pod prisegom protustranku (§. 489. st. 1. g. p. p.). Ako prizivni sud odredi ponovno preslušanje stranke, koja je već po prvom sudu pod prisegom saslušana bila, ne će je ponovno zapriseći, već će ju opomenuti na položenu već u prvoj molbi prisegu (§. 489. st. 2. g. p. p.).

Prizivni sud može odrediti preslušanje stranke pod prisegom, koja je kod prvoga suda uskratila iskaz ili prisegu, ako je stekao uvjerenje, da je stranka imala dovoljnih razloga kod prvoga suda uskratiti iskaz ili prisegu, i ako su medjutim razlozi prestali (§. 489. st. 3. g. p. p.).

d) Tečaj prizivne rasprave u slučaju izostanka jedne ili obadviju stranaka (§. 491. g. p. p.).

Ako izostane jedna ili obadvije stranke, ipak će se raspravljati o prizivu i riješiti s obzirom na ono, što je iznešeno u prizivnom pismu i u primjetbama.

Da li se novi navod (§. 482. st. 2.) ima smatrati priznatim ili osporenim, prizivni će sud riješiti uvaživši učin pobijane presude i sve ostale parnične spise prve i druge molbe.

e) Završenje prizivne rasprave.

Ustanove §§. 193. i 194. g. p. p. o završenju usmene rasprave valjaju takodjer i za prizivnu raspravu.

f) Raspravni zapisnik.

Digitized by Google

Ustanove §§. 207. i 208. g. p. p. o raspravnom zapisniku valjaju takodjer za zapisnik o prizivnoj raspravi sa sljedećim promjenama:

U raspravnom se zapisniku kod prizivnoga suda ima sadržaj stvarnoga navoda i dokaza ponudjenih od stranaka ubilježiti u toliko u zapisnik, u koliko se isti razlikuje od podataka parničnih spisa prvoga suda o sadržaju zapisnika toga suda (§. 493. st. 1. g. p. p.).

Ako se prizivna rasprava na jednom ročištu provede i svrši, može se pridržati, da se u učinu presude (§. 417. br. 4. g. p. p.) prikaže navod stranaka tičući se stanja stvari.

U raspravnom će se zapisniku zasvjedočiti samo okolnosti i izjave, koje su naznačene u §§. 207. i 208. g. p. p. Prijedlozi, da se isprave podaci o stvarnom ili dokaznom navodu stranaka, koji budu uvršteni u učinu presude, imadu se staviti kod prizivnoga suda 8 dana iza dostavljene presude (§. 420. i 493. st. 2. g. p. p.).

g) Prekinuće prizivne rasprave.

Prizivna će se razprava prekinuti: 1. ako nastupi jedan od slučajeva naznačenih u §§. 155.—162. g. p. p.; 2. odredbom suda prve molbe: a) ako bude stavljen prijedlog za dozvolu povrate u prijašnje stanje (§. 152. st. 2. g. p. p.); b) ako bude podnesena tužba za abnovu (§. 544. i 545. g. p. p.).

h) Odgoda prizivne rasprave.

Na prijedlog stranke može se prizivna rasprava odgoditi:

1. ako je priziv uložen protiv presude, za koju je predloženo, da se nadopuni (§. 423. g. p. p.). Odgoda može trajati ili do pravomoćnosti nadopunjene presude ili do stignuća prizivnom sudu priziva uloženoga protiv nadopunjenoj presudi. U zadnjem slučaju spojit će se rasprava o jednom i drugom prizivu (§. 485. st. 1. g. p. p.);

2. ako je priziv uložen protiv presude, čij se učin ima po prijedlogu ispraviti (§. 420. g. p. p.), ako bi zatraženi ispravak mogao biti od upliva na prosudjenje priziva. Odgoda traje do riješenja o zatraženom ispravku učina (§. 485. st. 2. g. p. p.).

i) Mirovanje prizivnoga postupka.

Izostanak obadviju stranaka ne utemeljuje mirovanja postupka, jer §. 491. g. p. p. naredjuje, da se u slučaju izostanka obadviju stranaka ima o prizivu raspravljati i riješiti na osnovu spisa.

Stranke mogu ugovoriti mirovanje prizivnoga postupka (§. 168. g. p. p.).[29]

j) Odustaja od priziva.

---

[29] Drugčije Klein, Vorlesungen, str. 256, ali neispravno. §. 463. st. 1. g. p. p. naredjuje, da za prizivni postupak valjaju ustanove o postupku pred sudištima prve molbe, u koliko sljedećim ustanovama što drugo nije naredjeno. Medju ovim ustanovama pako nema takove, po kojoj stranke ne bi smjele ugovoriti mirovanje prizivnoga postupka.

Digitized by Google

Do svršetka prizivne rasprave smije se odustati od priziva. Odustaja biva: ili tečajem usmene rasprave ili posebnim pismenim podneskom predatim kod prizivnoga suda (§. 484. g. p. p.). Odustaja od priziva tečajem usmene rasprave ubilježit će se u raspravni zapisnik.

Odustaja od priziva imade za stranku kao posljedicu: gubitak pravnoga sredstva i dužnost naknade troškova (§. 484. st. 2. g. p. p.).

O dužnosti naknade troškova riješava prizivni sud zaključkom.

Prijedlog treba učiniti na usmenoj raspravi pod inakom prekluzije (§. 484. st. 3. g. p. p.), a ako je odustaja usljedila pismenim podneskom za 8 dana, pošto protustranka bude obavještena, da je priziv natrag uzet.

k) Rješidba prizivnoga suda.

Na osnovu prizivne rasprave riješit će prizivni sud priziv zaključkom ili presudom.

Svrha prizivne rasprave je, da prizivni sud ispita prvomolbenu presudu o stvari samoj, no u izvjesnim slučajevima takovo ispitivanje nije moguće. To će naime biti onda, ako istom tečajem prizivne rasprave izdje na vidjelo koji razlog ništetnosti ili ako se pokaže manjkavost postupka, koja i ako ne utemeljuje ništetnost, ipak preprečuje izrečenje riješidbe o stvari samoj. U ovim slučajevima će prizivni sud riješiti priziv zaključkom.

Ti su slučajevi sljedeći:

1. Ako se prizivni sud povodom prizivne rasprave uvjeri, da u napadnutoj presudi ili postupku prvoga suda postoji koji od razloga ništetnosti, radi kojega je trebalo, da se priziv riješi u nejavnoj sjednici (u prethodnom postupku §. 494. g. p. p.).

Ništetnost uvažit će prizivni sud ureda radi, dakle i onda, ako je nije nijedna stranka istaknula, ali dakako samo u toliko, u koliko ona zahvata napadnuti dio presude zbog predležeće ništetnosti izuzam nestašicu zakonitoga zastupstva (§. 477. br. 5. g. p. p.), koja je uklonjena izričnim ili mučkim odobrenjem, prizivni će sud prvomolbenu presudu ukinuti i: α) tužbu odbiti (§. 477. br. 3. i 6. g. p. p.); β) u koliko je pak potrebna dalnja rasprava (§§. 477. br. 1., 2., 4. i 7., te 8. i 9. g. p. p.) uputiti pred prvomolbeni sud.

Ali stranke mogu predložiti, da prizivni sud o stvari raspravlja i presudu izreče.

2. Ako se pokaže, da priziv nije dopušten ili da nije u zakonitom roku uložen (§§. 471. br. 2. i 495. g. p. p.)

Prizivni će sud priziv odbiti.

3. Ako prizivno pismo ne ima nikakovoga ili nema opredjeljenoga prizivnoga prijedloga ili ako prizivni razlozi nijesu ni izrikom ni razgovjetnom uputom pojedince naznačeni (§. 471. br. 3. g. p. p.), a prisutni protivnik ne će da privoli na ispravljenje prizivnoga pisma.

Prizivni će sud priziv odbiti (§. 495. g. p. p.).

Digitized by Google

4. Ako je priziv uložen protiv izrieke o nenadležnosti suda, i sud priziv uvaži, tad će ukinut presudu i uputit stvar pred nadležni sud (§§. 475. st. 2. i 476. g. p. p.).

5. Ako se tečajem rasprave prizivni sud uvjeri, da se već o istoj stvari parnica vodi ili da je o njoj pravomoćno presudjeno.

6. U slučajevima, koje nabraja §. 496. g. p. p. Ovi slučajevi jesu:

a) ako nijesu stvarni prijedlozi napadnutom konačnom presudom riješeni u cjelosti (br. 1.);

b) ako se u postupku suda prve molbe nalaze takove bitne mane, koje ne dopuštaju, da se parnica potpuno pretrese i temeljito riješi (br. 2.);

c) ako po sadržaju parničnih spisa nijesu po prvom sudu uzete u pretres činjenice, za koje prizivni sud drži, da su odlučne za riješenje prijepora (br. 3.).

U ovim će slučajevima prizivni sud presudu ukinuti i uputiti stvar pred prvomolbeni sud, da iz nova raspravlja i presudu izreče.

Ali mjesto da uputi stvar pred prvi sud, može prizivni sud sam nadopuniti raspravu i presudom riješiti u stvari samoj: α) ako su u tom pogledu stranke sporazumno priejedlog stavile; — ili β) ako prizivni sud po svojoj rasudi drži, da će se time pospješiti riješenje parnice ili da će se time prišteditи znatni trošak (§. 496. st. 3. g. p. p.).

7. Ako je prizivatelj odustao od priziva (§. 484. g. p. p.).

Izvan slučajeva, što su malo prije navedeni, ima prizivni sud da izreče presudu u stvari samoj.

Prizivni sud ispituje, dali je napadnuta presuda ispravna sa gledišta procesualnoga gradiva, koje je prvi sud imao na raspoloženju.

Ako se presuda, s toga gledišta promatrana, prikazuje ispravnom (subjektivna ispravnost), prizivni će sud priziv odbiti, ma da je presuda objektivno neispravna.

Za podlogu svojoj riješidbi uzet će dakle prizivni sud stanje stvari, koje je prvi sud na osnovu usmene rasprave i izvedenih dokaza ustanovio i koje je sadržano u raspravnom zapisniku, njegovim sastavnim djelovima i učinu presude (§§. 482. st. 2. i 498. st. 1. g. p. p.).

Ovo se stanje može na osnovu prizivne rasprave promjeniti:

a) stvarnim navodom. koji je sud prve molbe odbio, a za koji prizivni sud drži, da je bio odbijen neopravdanim načinom;

b) uspijehom dokaza: α) koje je prvi sud odbio, a koje je prizivni sud izveo, jer drži da odbijenje nije bilo osnovano; β) koje je prvi sud izveo, a koje je prizivni sud ponovio ili nadopunio;

c) navodom novih činjenica, koje služe za utvrdjenje odnosno obezkrepljenje prizivnih razloga;

Digitized by Google

d) uspiehom izvedenih dokaza, koji služe na utvrdjenje odnosno obezkrepljenje prizivnih razloga;

e) time, što se je prizivni sud, ispitivavši eventualno nakon provedene prizivne rasprave i izvedenih dokaza, uvjerio, da je osnovan bio prigovor, što su ga stranke iznijele tečajem prvomolbenoga postupka proti podacima o stvarnom i dokaznom navodu, sadržanim u raspravnom zapisniku, otpravku dokaznoga zaključka (§. 444.) i učinu presude (§. 445.), a koji prigovor prvi je sud odbio (§. 498. st. 2. g. p. p.).

Na osnovu navedenoga procesualnoga gradiva podvrći će prizivni sud napadnutu presudu ispitivanju. Uspieh toga ispitivanja bit će taj, da će prizivni sud priziv kao neosnovan odbiti ili će napadnutu presudu preinačiti. Ali se presuda smije samo u toliko preinačiti, u koliko je predloženo, da se preinači (§. 497. g. p. p.).

I kod ispitivanja presude sa pravnoga gledišta, t. j. u koliko je primjena zakona na ustanovljene činjenice ispravna, vezan je prizivni sud na prijedloge i prizivne razloge.

Ako se dakle prvomolbena presuda ne pobija zbog neispravne primjene zakona, prizivni se sud ne će moći upustiti u pretres pitanja o primjeni zakona.[30] Izuzetak postoji samo u pogledu primjene ustanova, koje su ius cogens.

Rješidba prizivnoga suda ima da obuhvata sve prizivne točke, koje se tiču dosudjenoga ili odbijenoga zahtjeva, a koje prema prizivnim prijedlozima treba da budu pretresene i prosudjene u drugoj molbi (§. 497. st. 2. g. p. p.).

Presuda prizivnoga suda imade se dostaviti strankama u pismenom otpravku (§. 500. st. 1. g. p. p.).

U učinu presude može se prizivni sud pozvati na presudu prvoga suda (§. 500. st. 2. g. p. p.)

l) Iznovična rasprava pred sudom prve molbe.

Kad prizivni sud (po §. 494. ili 496. g. p. p.) uputi stvar pred sud prve molbe na iznovičnu raspravu, ovaj je vezan na ono pravno mnijenje, što ga je prizivni sud zauzeo u svojemu zaključku.

Nova će se rasprava nastaviti u smislu ustanove §. 479. g. p. p. (§. 499. st. 2. i 3. g. p. p.).

U slučaju predvidjenom u §. 496. br. 1. nova se rasprava ima ograničiti samo na točke, što nijesu riješene, a u slučaju §. 496. br. 2. — na one dijelove postupka i presude, kojih se mane tiču (§. 496. st. 2. g. p. p.).

[30] Poredi: Klein, Vorlesungen, str. 265.

Digitized by Google

Ubrojivost po kaznenom pravu i sloboda volje.

Napisao dr. **Stjepan Posilović.**

(Nastavak.)

I krv u žilama, i temperamenat i afekat, razdražívost živaca, prirodjena surova ćud i osjećaji, materijalna bjeda, nesretna prilika ili ino koje nesretno ma samo i momentano duševno razpoloženje itd. sve to upliva na postupak čovjeka, koji je mogao tim utiscima i podleći. Ali da li je baš morao to činiti danom sgodom ili se je mogao čovjek i oteti tima utiscima? Da li izmedju više protivnih motiva mora da uvjek nadvlada jači naprama uticajima motiv, ili može kadšto i slabiji motiv da uzdrži pobjedu?

O tom se baš radi. Jer čim to može, tad se ne može tvrditi, da je djelovanje i volja čovjeka bezuvjetno uzrokovana kroz uticaje, da je determinovana.

Pristaše determinizma luče se u dvie kategorije: u konsekventne i nekonsekventne. Prvi uzimaju, da je pojam krivnje i kazni spojen nerazdruživo sa slobodom volje, pa da s toga, gdje takove ne ima, pada u obće i krivnja i kazan. Ovamo spadaju najpre talijanski pozitiviste, osobito Lombroso i njegova škola (antropološka) Feri, Garofalo itd.

On smatra, da je zločin prirodjeno zlo, da je pojava naravna, nuždna kao i porodjaj, začeće i smrt. Antropolozi hoće da ustanove anatomički tip zločinački. Oni uče, da je zločin učinak naravnih zakona radjanja i razvoja, da se zločin pokazuje jednako nasljednim kao i ludost. Već u zibci da se rodi zločinac sa svima nagonima, razpoložajima, sa nepravilnim mozgom i nepravilnom formacijom glave. Takav individuum da ne radi slobodnom voljom već po prirodjenim i baštinjenim svojim svojstvima, pa s toga da se ne ima kazniti kaznom kaznenog zakona.

Da bi ga trebalo staviti u zavod za umobolne ili u ino lječilište, ali ne u tamnice.

Ali premisa te nauke, da najme postoji antropološki tip „rodjenog zločinca“ sa njegovim anatomičnim i psihopatičkim osebinama je već odavna napuštena, jer se je dokazalo, da takav tip ne postoji. Bilo bi to doista i golemi udarac, naperen na dostojanstvo čovjeka, kad bi se takova šta smatralo mogućim.

Medju konsekventne deterministe spada t. z. materijalizam.[30]

Po nauci istih je svjet, komu čovjek pripada, mekanizam, a gdje je mekanizam, tu se ne može govoriti o slobodi volje. Čovjek da se ima smatrati jednostavno strojem, koji pod stanovitim okolnostima funkcionira,

[30] Dr. Niemirower, „Der Zusammenhang von Willensfreiheit, Gewissen, Belohnung und Strafe“.

Digitized by Google

a pod drugima ne. Kao što se smatra stroj, koji funkcionira dobrim, a onaj, koji ne funkcionira, lošim, isto tako da je i sa čovjekom.

Ovo shvaćanje baš ne služi na ponos bića čovječjeg, a niječe volju kod čovjeka u obće.

Sociološka škola, koja preotima silno mah, posmatra čovjeka usrijed socijalnih prilika, koje ga okružuju, i tvrdi, da je čovjek proizvod družtvenih prilika, u kojima je rodjen i u kojima živi. Zločinu dakle da nije kriv počinitelj nego družtvo.

Ali statistika zločina i zločinaca toga ne potvrdjuje. Ona samo pokazuje, da se stanoviti pojavi, od kojih svaki izvire iz volje čovječje, svake periode ponavljaju u približno jednakim brojevima. Iz toga ne slijedi, da moraju postojati i u buduće isti uzroci i imati iste posljedice, već samo da će vjerojatno, ako ne nastanu nepredvidjene okolnosti, i u buduće postojati isti uzroci, koji će uroditi istim posljedicama.

Ako promatramo djela ljudska, naći ćemo, da manje više izviru iz njihova značaja.

Iz toga slijedi jasno, da su družtveni odnošaji tek uzporedne važnosti i upliva na ljudske odluke i čine.

Pače i sam Quetelet, začetnik moralne statistike, drži, da statistički podatci govore u prilog indeterminizmu a ne determinizmu, jer da stalnost i relativna jednakost brojeva ljudskih djela pokazuje na slobodu volje, na razborito susprezanje ljudi, jer bi inače nagoni i strasti, kako su raznoliki i divlji, podavali ljudskim djelima najnepravilniji i sasma slučajni značaj.

U konsekventni determinizam spada i t. z. psihološki determinizam, koji tvrdi, da volja nije ništa drugo nego stanoviti stupanj razvoja mišljenja. Po njemu[31] ne uzrokuje volja djelo nego najjaču predstavu ili čuvstvo, komu volja ne može stati na put; ne odlučuje čovjek prema tomu, da li će stanovito djelo izvesti ili ne, nego jakost njegovih predstava. Pojavi li se motiv, koji ga tjera na djelo, to mu se može suprotstaviti drugi motiv, koji ga tjera na propust ili na drugo djelo. Ako je prvi motiv jači, proizvesti će ono prvo djelo.

Tu čovjek ne može ništa pomoći ni odmoći. Hvala i prikor, poštovanje i preziranje nisu ništa drugo nego konštatovanje ugodnoga ili žalostnoga dogodjaja, jer čovjeku ne pripada nikakova nagrada ni kazan za njegova nuždna djela.

Inkonsekventni determinizam priznaje krivnju i kazan, te ih nastoji obrazložiti na temelju motivima prouzročene volje.

Po shvaćanju ovih su odlučni za volju vanjski podražaji i nutarnji motivi.

---

[31] Šilović, l. c. str. 698.

Digitized by Google

Svi čini volje da su proizvodi raznovrstnih procesa. U borbi motiva odlučuje jakost, koja ima svoj izvor u značaju čovjeka.

Sve odluke ljudi po tomu potiču iz nutarnjosti ljudskoga bića, iz njegove osobnosti, njegova značaja.

Ova nužda da ipak ne isključuje slobodnu volju, koje si je čovjek svjestan, jer može svladati svoj naravni značaj i time proizvesti preokret u svom čuvstvovanju i u svojoj volji. Čovjek je kadar promjeniti svoj značaj, svoje biće, nadvladati svoje strasti.

Sgodno veli glede toga Kuno Fischer:[32] u dubokom i sakritom vrelu, iz kojega izvire volja, samo tu se nalazi sloboda te drži kormilo i ravna voljom. Kod svakoga nedopuštenoga djela čujemo jedan glas, koji veli: ovo je djelo upravo takovo, kakav si i ti, ono je tvoja slika i prilika, odraz tvoga bića, ali ti sam nisi takav kakav bi trebao da budeš i kakav bi mogao biti. I upravo radi toga je ovo djelo zlo i upravo radi toga te peče savjest.

Bünger[33] razumjeva pod slobodom volje stečenu baštinenjem, uzgojem ili običajem u značaju individuuma relativnu neodvisnost od nećudorednih motiva.

Ta relativna sloboda pripada ne samo htijenju nego još većma ležećoj u duši potenciji t. z. snazi volje, koja se ne smije sa voljom zamjeniti, dočim je volja in concreto, pojedino htijenje naprama motivima neslobodna.

Spinozza uči, da ljudi samo za to vjeruju, da su slobodni, jer su si svjestni svojih čina, ali ne znaju uzroka, kroz koje bivaju uvjetovani.

Klippel[34] razlaže, da je čovjek po svom biću nuždan proizvod iz prirodjenih svojstava i djelujućih na nje vanjskih životnih odnošaja, da je čovjek sa svim svojim vlastitostima i sposobnostima prouzročen — operari sequitur esse.

Kurt[35] tvrdi, da ne ima slobodne volje, pa da se i razlog za postanak iste ne da izvesti iz razuma i savjesti, jer da ova manjka posvema u pojedinim ljudima, i da postoji velika subjektivna razlika razuma i glasova savjesti.

Lotze[36] razumjeva pod mekanizmom uzročnost, da je sve, što se sgadja, nastalo uslijed kauzalnog saveza. Izreka o dovoljnom (zureichenden) razlogu vlada nad svim, što se sbiva, dakle i nad duševnim sgodjajima.

Wundt[37] tvrdi, da je sloboda sposobnost individua, da samosvjestni

---

[32] Über die menschliche Freiheit, 2. izd. str. 42., 44. i slj.
[33] Zeitschrift f. d. g. Strafr. 6. svezak, str. 291. i slj.
[34] l. c. str. 564.
[35] Das Freiheitsdogma in seinen neuesten Gestaltungen.
[36] Mikrokosmus.
[37] Etik str. 397.

Digitized by Google

motivi uvjetuju neposredno njegove čine. Protivno tomu je sila, koju svigdje ondje predpostavljamo, gdje neposredni uzroci čina leže izvan samosvjesti.

I Tarde[38] je odlučan determinista. Zakon kauzaliteta da postoji u svima područjima i psihičnom.

Finger[39] tvrdi, da ljudi, koji uslijed svojih baštinjenih svojstava, uzgoja, su takovi, da kod njih djeluju motivi, koji prouzročuju djela, koja općenitost smatra dobrima, zovu se dobrima. Priznanje ali da pripada biću čovjeka stanovite kakvoće, koje proizvadja priznanja vrijedna djela, ne činima, jer, i u koliko su slobodni.

Löffler[40] tvrdi, da kazneno-pravna krivnja kao krivnja volje već s toga ne stoji, jer se ne da nemarnost spraviti pod taj pojam. Što se tiče slobode volje, to ili postanak kojeg akta volje, kao i svaki drugi nama poznati sgodjaj, podpada zakonu uzroka i posljedka, a tad volja nije slobodna, nego sljedi strogu nuždu, ili je na kojem mjestu lanac uzročnosti probit, pa tad nastaje volja podpuno slobodno iz čovječje duše.

Tada se ali govori o nekom postanku bez uzroka, o čudu. Löffler razlaže, da je generalna prevencija spojiva sa determinističkim stanovištem. Zapriječenje kazni da se obraća proti pasivno za kaznu sposobnima, t. j. takovim osobama, kod kojih je nade, da će moći biti kroz ovršenje kazni motivisani, determinisani. Kazna se mora proti njima ovršiti, da drugi vjeruju na ozbiljnost zapriječenja kazne.

Frank[41] nekako koleba medju determinizmom i indeterminizmom. On razlaže: Mi smo reagirali na podraživanja tako, kako to uvjetuje naša osobnost. Ako je ista i podpuno determinovana, to da je ipak njezina ovisnost i način, kako ona pusti motiv na sebe djelovati, bitno različita od determinacije.

To nas ovlašćuje, da uvjetovanje (Bedingtheit) volje čina kao psihičko, stavimo na suprot pojavljujućemu se u vanjskom svjetu fizičnom uvjetovanju, i da označimo čovjeka naprosto slobodnim. Čovjek tad postupa slobodno, ako je kadar vrijednost svog čina opredijeliti kroz svoju osobnost. Osobnost opredjeljuje upliv motiva na nju samu, pa s toga ona može i oprijeti se podraživanjima motiva.

Profesor Calker zabacuje t. z. vulgarni determinizam, a pristaje uz prosvijetljeni najme takovi, koji se zrcali u izreci, da se vrst i količina reakcije naprama stanovitim podraživanjima opredjeljuje kroz posebnu narav (Eigenart) odnosnog individua.

Na to veli Liszt: ne ima razlike medju vulgarnim i prosvijetljenim determinizmom, jer obstoji samo jedan te isti determinizam. Prouzročeno

[38] La philosophie pénale.
[39] Das österr. Strafrecht, I. Bd. str. 129.
[40] l. c.
[41] Commentar zum deutsch. Str.-G.-B. str. 75. i slj.

Digitized by Google

samoopredieljenje (Selbstbestimmung) da je tako malo ponjatno kao i bezuzročno.

Direktor kaznione Sichart[42] veli, da se traži za kažnjivost počinitelja samo čin, protivan kaznenom zakonu i razum. Ali ako je počinitelj u svakom slučaju radio od nužde nerazumno, tad se ipak ne može učiniti odgovornim za svoj uzročeni razum.

Inkonsekventni deterministe nastoje da opravdanost kazna i kaznenog prava te kazneno-pravni ubroj inače orazlože.

Liszt tvrdi, da je djelovanje volje svako postupanje čovjeka, koje, prosto od mehaničkog i psihološkog pritiska, bude uvjetovano predstavama i motivima. Da čovjek slijedstvom tih predstava o zabranjenom djelu i slijedstvom motiva može sam sobom odlučiti, a to ga čini ubrojivim za njegovo postupanje.

Liszt utemeljuje kazneno-pravni ubroj na tom, da čovjek normalno reagira na motive. Tko reagira na motive abnormalno, taj nije sposoban za ubroj. Nasuprot da je ubrojiv svaki duševno zrieli i zdravi čovjek, koji može sam sobom vladati i odlučiti.[43]

To ne znači drugo, nego da mi duševno zdravog čovjeka pozivamo na odgovornost za njegove čine ili propuste.

Ali ako je počinitelj to počinio nuždom na nj djelujućih motiva, gdje je tu tad krivnja, pa makar on i inače bio normalan, duševno zdrav čovjek?

Osim toga se pravom prigovara tom temelju kazneno-pravnog ubroja, da i ludjak pravilno može reagirati na motive, samo su mu pojmovi, predstave pomućene.

Napalje ima duševno zdravih krivaca, koji ipak nikako ne reagiraju na motive, kao što su zločinci od navade i nepopravljivi zlikovci.

Nu Liszt sam išao je konsekventno svojima načelima i dalje. Na predavanju, koje je držao 4. kolovoza 1896. na trećem medjunarodnom kongresu psihologa u Monakovu o kazneno-pravnoj sposobnosti ubroja,[44] dolazi on do zaključka, da je ne samo praktički neprovedivo, nego da valja i pojmovno zabaciti razlikovanje izmedju zaštitne kazni nepopravljivih zločinaca od zatočenja obće pogibeljnih ludjaka; jednomu i drugomu je nuždno zatočenje njihovo u zavodu radi sigurnosti družtva.

On završuje: pojmovi krivnje i kazne neka i nadalje živu u proizvodima naših pjesnika kao i do sada; pred znanstvenom kritikom nisu kadri održati se. Time se gubi i pojam kazne i ustupa mjesto popravku i zatočenju u svrhu sigurnosti družtva. Pojmovna razlika izmedju zločina i ludila pada, a s njom i gospodstvo pojma kazneno-pravnog ubroja.

[42] Zeitschr. g. 1898. str. 302.

[43] Sravni Liszt, Lehrbuch d. deutsch. Strafrechts 8. izd. str. 78. i 119.

[44] Zeitschr. f. d. g. Strafrechtsw. sv. 17. str. 70. i slj. i str. 229. i slj.

Digitized by Google

Pa doista se i ne da nesposobnost kazneno-pravnog ubroja kod ludjaka protumačiti inače, van sa stanovišta slobodne volje, s kojom on ne raspolaže i s toga nije ubrojiv.

Djelovanje bolestnih impulsa, koji su kadri uplivati na slobodnu volju, prisila na počinjenje kažnjivog djela, koje ima svoj izvor u bolestnom sustavu živaca, te se nadje često u ludjaka, razlog je, da oslobadjamo ludjake od kazneno-pravne odgovornosti.[45]

A i Kuhlenbech[46] (koji nije determinista) izvadja, da je i volja ludjaka svjestna, kojemu ipak ne priznajemo slobodne volje ni onda, kad bi si ju on sam prisvajao. Mi mu ne priznajemo slobodne volje kao ni djetetu ni pijanomu radi toga, jer držimo, da nije bio kadar uz onaj motiv, koji ga nagoni na djelo, u sebi proizvesti i druge motive, podići ih do svoje svjesti, dakle da nije mogao biti suverenim nad vršću i sadržajem svoje savjesti.

Ne treba dakle dalje dokazivati, na kako slabim nogama počiva temelj kazneno-pravnog ubroja, postavljen po Lisztu, koji je napokon došao sa svojimi razlaganjima dotle, da je i zdrave duhom delinkvente i ludjake strpao u jedan koš.

Ali nedvojbeno je ludjak, ludjak, i kao takav spada u ludnicu, dočim zlikovac nije ludjak, pa ni ne spada u ludnicu već drugamo, a to je, u tamnicu. Tko bi razložno mogao tvrditi, da je svaki zlikovac baš u ludosti radio, kad je počinio stanovito kažnjivo djelo? Može se najviše tvrditi, da je ludo radio, ali ne mora za to, da je bio baš ludjak.

Opet drugi deterministe traže izvor volje čovjeka u njegovu značaju. Prije svega ću tu da spomenem filozofa Schopenhauera.[47]

On veli: Kakogod postojala stroga nužda, po kojoj pri danom značaju bivaju čini motivima prouzročeni, ne će ipak nikomu pasti na pamet, da se time opere i da baci krivnju na motive. Jer on uvidja dobro, da je on mogao i drugčije, dapače i protivno raditi, pače da bi to i nastupilo bilo, da je samo on bio drugčiji.

To pako da je, kao što se to izpostavlja iz čina, on takovi i ne drugčiji, to je, zašto je odgovoran i tu u njegovom biću leži mjesto, koje stiže žalac savjesti. S toga da savjest povodom čina (operari) okrivljuje pravom biće (esse). U tom biću, dakle u tom što jesmo, mora ležati i krivica i zasluga.

Savjetnik državnog najvišeg sudišta u Njemačkoj v. Bülov,[48] privrženik psihološkog determinizma, tvrdi, da je volja čovjeka slobodna, ako

[45] Dr. Monakow, Über die Grenzen der geistigen Gesundheit.
[46] l. c. str. 141.
[47] Grundlage der Moral, 2. izd. 4. sv. str. 177. i 256. i slj.
[48] Zeitschr. f. d. g. St., god. 16. str. 589. i slj.

Digitized by Google

nije podvrgnuta vanjskomu pritisku, ako čovjek tako radi, kako odgovara njegovu značaju, njegovom nutarnjem biću.

S toga ali, što je pojedini akt volje podvržen zakonu kauzaliteta, da ne sljedi i još, da se ne bi moglo govoriti o krivnji i odgovornosti čovjeka za njegove čine. Ako i jest pojedini čin volje nuždan proizvod iz danih prilika, uzročujućih motiva i značaja čovjeka, to da ipak preostaje kao mogući razlog krivnje taj, što je čovjek odgovoran za svoj značaj, svoje vlastito biće, dakle za to, što je takav, da su motivi nanj mogli i morali onako djelovati, kako se je to sbilo.

Za obstanak kaznenog prava da je dovoljno postaviti izreku: da je čovjek odgovoran za svoja djela. Iz praktičkog stanovišta da je prepor bez važnosti, da li krivnja počiva u tom, što je čovjek mogao u stanovitom slučaju drugčije htjeti i činiti ili u tom, da je mogao i trebao biti drugčiji.

Zabaciti psihološki determinizam, da znači ogriešiti se proti zakonu razuma, po kojem mi moramo svigdje posmatrati uz prouzročeno i uzrok, a taj nadjeni uzrok opet kao nješto prouzročena.

Slično tvrdi i Merkel,[49] da ubrajanje stanovitog čina u krivnju počinitelja sadržaje u sebi sud najprije o činu, a onda o počinitelju. Mi možemo ali čovjeka radi njegova čina pohvaliti, kuditi i odgovornim za nj učiniti samo onda, ako je čin nuždan izljev njegova bića.

Ubrajanje u krivnju počinitelja, prikoran sud o počinitelju sadržaje u sebi sud identiteta gledom na počiniteljev čin: „to si ti, pogledaj se u ogledalu tvoga čina".

Baš s toga, što je tvoj čin bio podpunoma odgovarajući tebi, da nisi mogao drugčije postupati, i da je to poteklo iz tvog bića, pripada ti podpuno to, što je taj čin vrijedan sa gledišta morala i prava. Čim je jasnija sveza medju tvojim činom i bićem, čim te podpunije karakteriše i čim je više izražaj tvog duha, tim ga manje možeš zatajiti u tvojoj savjesti, a tim manje i odbiti od sebe ekvivalenat, koji ti podaje vanjska pravda u obliku kazni.

Merkel traži za kaznenu ubrojivost, da je dotičnik kadar pravno razlikovati i duševno sobom razpolagati.

Dakle i Merkel osniva u glavnom krivnju i kazan na tom, što je čovjek kadar raditi onako, kako to odgovara njegovu značaju.

Ti nazori nisu osnovani. Jer ako se i mora dopustiti, da je svatko dosta doprineo tomu, što ima ovaj ili onaj značaj, i da ga može na bolje promjeniti, to ipak ga sam stvorio, prouzročio nije.

Da bude bo čovjek odgovoran za svoju narav, morao bi biti kadar sam svoju narav i značaj stvoriti onakovim, kakav je. Ali baš deterministe

[49] Zeitschr. f. d. g. Strafr., svez. 1. str. 553. i slj.

Digitized by Google

tvrde najodlučnije, da je biće i značaj, kao što i pojedini čin njegove volje podvrgnut zakonu kauzaliteta. Pa kako da onda, ne mogući stvoriti sam svoj značaj, logično ipak za nj odgovara?

Čovjek može pravom biti samo radi onoga na odgovornost pozvan, što je sam prouzročio. Samo počinitelju ili onomu, koji je glavni uzrok činu, može se taj čin ili sasvim ili diono upisati u zaslugu ili krivnju.[50]

Biće ljudsko se po shvaćanju determinista stvara nuždno iz nasljedjenih sposobnosti i vanjskih odnošaja, u kojima se nalazi. Ova dva činbenika stvaraju biće čovjeka, zato mogu samo ova dva biti odgovorna za narav toga bića.

Ali po zakonima uzročnosti niti ova dva faktora nisu svojoj naravi kriva, jer su nuždno postala i nuždno djeluju, kako su uzrokovana, te ni ona ne mogu biti odgovorna za svoje djelovanje, nego njihov uzrok.

Ali pošto je i ovaj uzrok prouzročen, gdje je kraj tom lancu?

Svaka njegova karika svaljuje krivnju na predjašnju, koja je njezin uzrok. Prema ovom shvaćanju bi imale krivnja i kazna svoj izvor u pravrelu, prauzroku svega što biva.

Dakle opeta ne bi se mogao čovjek odgovornim činiti za svoje čine, već to pravrelo.

Nu idimo dalje. Kad bi stajali gornji nazori, da je najme čovjek odgovoran za svoje čine, jer ovi izviru iz njegova bića, morali bi tad i ludjaci biti odgovorni za svoja djela, jer je i kod njih volja i djelovanje proizvod njihova bića.

Determinista Janka[51] ne traži uzrok krivnji čovjeka u njegovoj volji, nego u intelektu. Kod njega je krivnja protupravnost čina uz predpostavu dovoljnog intelekta počiniteljeva. Za krivnju je dovoljno protupravno djelovanje i uvidjanje protupravnosti toga djelovanja.[52]

I on drži, da se uz determinizam dade opravdati kazan i to potrebom njenog obstanka.

Nu po determinističkom shvaćanju je i mišljenje, i intelekt prouzročen, i to je karika u lancu nedokučive uzročnosti. Time bo, što čovjek nuždno uvidja, da je njegova nuždna volja i nuždno djelovanje u skladu s postojećim normama ili u neskladu, ne može mu se to ubrojiti ni u zaslugu, ni u krivnju. Nuždno prouzročen intelekt ne može da opravda kazneno-pravni ubroj.

I Vesnić[53] poriče slobodu volje, ali je ipak za to, da se zadrži kazna, jer družtvo i država trebaju kazne radi vlastite obrane, pa da će kazne morati postojati tako dugo, dok u dalekoj budućnosti ne podje za rukom družtvenoj i etičnoj higieni umanjiti zločine. (Svršit će se.)

---

[50] Razprava Klippela, Determinismus und Strafe, Zeitschrift f. d. g. Strafr. god. X. str. 590. i slj.

[51] Die Grundlagen der Strafschuld.

[52] Sravni Janka, Das österr. Strafrecht, str. 82.

[53] Krivična odgovornost u svjetlosti današnje nauke.

Digitized by Google

Misli o budućem našem občinskom zakonu.

Piše dr. **M. Brezinšćak,** kr. kot. predstojnik.

(Nastavak.)

POGLAVJE II.

Občinari. Prava i dužnosti občinara.

Ustanove toga poglavja postojećeg občinskog zakona sasvim su zastarjele, te bi se imale izmjeniti novima.

Već prvom ustanovom ovog poglavja valjat će precizirati pravo občinarstva pogledom na subjekt toga prava t. j. valjat će normirati, tko se smatrati ima občinarom koje občine.

Prije nego li ob ovoj velevažnoj ustanovi budućeg našeg občinskog zakona svoje mnienje izjavim, neka mi bude dopušteno da u kratko navedem poznatije sisteme, po kojima se je u razno vrieme i u raznim zemljama dopitivalo pravo pripadnosti u koju občinu.

Prispodobiv iste sa našim prilikama i shvaćanjem našeg naroda, bit ću slobodan reći sveje mnienje, koj od njih držim najshodnijim za riešenje ovog pitanja u budućem našem občinskom zakonu.

Prvi sistem razvio se u agrikulturnim zemljama.

Savez zemljoposjednika na stanovitom teritoriju u svrhu zajedničke zaštite i unapredjivanja individualnog te upravljanja, gospodarenja i uživanja skupnog posjeda — sačinjavao je t. zv. o b ć i n u z e m l j o p o s j e d n i k a. — U takovim občinama ovisilo je pravo občinarstva o posjedu (vlastničtvu ili zakupu) nekretnina u obsegu občinske zajednice. — Posjed nekretnina bio je uvjet i ujedno temelj za sticanje prava pripadnosti u takovu občinu.

Istodobno razvio se naročito u nekim kantonima Švicarske drugi sistem ali sasvim p e r s o n a l n o g k a r a k t e r a.

Obitelji živuće na stanovitom teritoriju sdružiše se u zajednicu u svrhu promicanja svojih zajedničkih mjestnih interesa, sačinjavaju t. zv. obiteljsku občinu.

Uvjet i temelj sticanja občinarskog prava u takovim občinama jest rodjenje od člana odnosno udaja za člana jedne tih udruženih obitelji.

Kako se vidi, načela obiju sistema odviše su ekskluzivne naravi.

Tko nije zemljoposjednik odnosno ne pripada kojoj od navedenih obitelji, izključen je od sveze jedne ili druge občine.

Takovo suzivanje sticanja občinske pripadnosti onemogućilo bi cielim stališem, koji po svom zanimanju nisu zemljoposjednici kao n. pr. tvornićari, obrtnici, trgovci itd., pravo pripadnosti u koju občinu, a činilo bi iluzornim s druge strane pravo slobodnog naseljivanja državljana unutar državnog teritorija, jer naseljenik u t. zv. obiteljskoj občini ma plaćao

Digitized by Google

kolik mu drago porez, ostaje uz ekskluzivitet gornjeg načela vječnim strancem u občini svoga obitavališta.

Takovo suživanje občinskog prava ne odgovara u obće današnjim prilikama a niti našim odnošajima, pa se na te sisteme osnova našeg obć. zakona normirajuć, komu pravo občinarstva u občini pripada, ni obaziti ne će.

Eksklusivitet prvih dvaju sistema rodio je nuždno trećim sa veoma razširenom podlogom občinarskog prava.

Po tom sistemu sačinjavaju občinu svi u području občine stalno nastanjeni žitelji bez obzira, da li imadu posjed, da li plaćaju porez ili ne. — Svaki stalni stanovnik na teritoriju koje občine imade se smatrati pripadnikom te občine, ako je domaći državljanin. Dakle uvjet i temelj za občinsku pripadnost po tom sistemu jest samo stalni domicil državljanina na teritoriju občine.

Mnogo dalje je pošao, držim dapače predaleko, četvrti sistem, koj je nikao u Francezkoj.

Po tomu sistemu ne ima posebnih uvjeta za sticanje občinske pripadnosti ili zavičajnosti.

Svaki državljanin pripadnikom (zavičajnikom) je one občine, u kojoj se desi. — Dosta da je državljanin, on je već kao takav pripadnikom svake občine u državi, kamo ga sudbina zanese.

Tuj ne ima pitanja o posebnoj občinskoj zavičajnosti — ono se rieša eo ipso riešenjem pitanja o državljanstvu.

Po tom sistemu ne ima govora ob občini kao posebnom organizmu države.

Individualitet občine izčezava u pojmu države, a pojam občinara u pojmu državljana.

Taj francezki sistem kosi se sa priznatim načelom državno-pravne nauke, koja občini priznaje individualitet u državi, držeći ju posebnom od države različnom osobnosti.[1]

Nu ne obziruć se na principe državnog prava taj sistem ne može kod riešavanja pitanja ob občinarstvu u budućem našem obć. zakonu do izražaja doći, jer ne odgovara našim prilikama i jer je shvaćanju i pravnoj sviesti našeg naroda tudj.

U novije vrieme razvio se razširenjem trećeg još jedan sistem u prosudjivanju prava občinarstva sa načelom razlikovanja zavičajnog prava u občini od občinarske sveze. — Zavičajnik občine i občinar nisu kongruentni pojmovi. Prvi je uži, a drugi je širi. — Svaki državljanin mora

[1] Brater u svom „Deutsches Staatswörterbuch (pod čl. občine) definira občinu pogledom na njezin položaj u državi ovako: Občina je organizam mjestnog zajedinstva kao što je država organizam zajedinstva cielog naroda.

Digitized by Google

biti zavičajnikom jedne občine u državnom području, a može biti zavičajan samo u jednoj, dočim može istodobno biti občinarom više občina.

Zavičajnik u občini implicite je i občinarom te občine dočim občinar ne mora biti podjedno i zavičajnikom dotične občine.

Občinarom smatra taj sistem svakog državljanina, koji stoji bud osobom (stanovnik) bud svojim imetkom (posjednik) u svezi občine, dočim su za sticanje zavičajnog prava u občini teži uvjeti.

Tim načelima ima traga donekle i u sadanjem občinskom zakonu, a praksa ih je razvila izrazitije počam od godine 1880., odkad postoji u nas posebni zakon od 30. travnja ob uredjenju zavičajnih odnošaja u Hrvatskoj i Slavoniji.

Pošto dakle načelo razlikovanja prava zavičajnosti i prava pripadnosti u občinsku svezu nije našem narodu tudje, scienim, da bi se u novom občinskom zakonu pravo občinarstva po tom načelu riešiti imalo.

Pravo občinarstva imalo bi se staviti na što širu podlogu, a uredjenje zavičajnosti i zavičajnih odnošaja prepustiti i nadalje zakonu od 30. travnja 1880.

Prema tomu mislim, da bi ustanova o pravu občinarstva u novom občinskom zakonu imala glasiti ovako:

Občinarom občine jest svaki ugarsko-hrvatski državljanin, koj bud svojom osobom bud svojim imetkom u svezi občine stoji i ovdje porez plaća.

Občinari se diele:

a) na občinare zavičajnike, koji u občini zavičajno pravo uživaju;

b) na občinare nezavičajnike, koji zavičajnosti u občini prema zakonu ob uredjenju zavičajnih odnošaja nisu stekli, ali u občini bud stanuju i ovdje od kakova dohodka izravan porez plaćaju, bud ne stanuju, ali ovdje kakovu nepokretninu ili obrtno poduzeće posjeduju i od toga izravan porez plaćaju.

Svi ostali stanovnici u občini jesu stranci.

Na ovako široku podlogu — bilo bi shodno — da se stavi u budućem občinskom zakonu pravo občinarstva.

Iza ove ustanove sliedit će u ovom poglavju još dvije tri o pravu i dužnostima občinara.

Prava občinara sastoje se u: a) aktivnom i pasivnom pravu izbora občinskih zastupnika, b) u pravu na obskrbu u slučaju osiromašenja, c) u pravu na suuživanje občinske imovine, d) u pravu na boravak u občini i zaštitu osobe i imovine i e) u pravu služiti se občinskim zavodima.

Pravo pod a) i to u pogledu pasivnog prava izbora i ono pod b) glede obskrbe u slučaju osiromašenja imalo bi se po mom mnienju dopitati zakonom samo občinarom zavičajnikom.

Občinari zavičajnici najstalniji su članovi občinske zajednice i i najviše zainteresovani za dobro i procvat občine, pa će biti probi-

Digitized by Google

tačno, da se samo takovim občinarima povjeri zastupanje interesa občinske zajednice i sudioničtvovanja u upravi občine.

Isto tako će biti i s druge strane probitačna i shvaćanju našeg naroda odgovarajuća ustanova, da občinarima samo u zavičajnoj im občini pravo na obskrbu u slučaju osiromašenja pripada.

Glede drugih prava ne bi smjelo biti razlike medju občinarima.

Strancem, dok u občini borave, imalo bi se zakonom osjegurati pravo na zaštitu osobe i imovine u občini te pravo služiti se občinskim zavodima.

Ali zato će trebati uvrstiti u novi zakon i ustanovu, po kojoj dužnosti občinara padaju i na strance, u koliko se ne tiču doprinosa za nabavu ili povećanje občinske imovine, na kojoj stranci u smislu zakona i onako ne participiraju.

Odnošaj stranaca u občini nije u sadanjem občinskom zakonu normiran.

Ipak se više manje obćenito provadja postojoći zakon u smjeru, da i stranci doprinašaju občinskim teretom.

To bi trebalo sada uzakoniti.

Što se tiče dužnostih občinara, treba sadanje ustanove jasnije precizirati novom zakonskom ustanovom, koja bi glasiti mogla:

Dužnosti občinara jesu:

a) prihvatiti u slučaju pravovaljanog izbora mandat u občinsko zastupstvo, u koliko ne ima mjesta odklonu;

b) doprinašati občinskim teretima koli u gotovu plaćanjem obć. nameta, u koliko redoviti prihodi občine ne bi mogli pokrivati občinskih potrebština, toli u naravi bezplatnim radnjama, u koliko ih pravovaljanim zaključkom u interesu občine odredi občinsko zastupstvo.

Dalnje ustanove toga poglavja sadržane u danas postojećem občinskom zakonu imale bi odpasti, jer su zavičajni odnošaji uredjeni posebnim zakonom od 30. travnja 1880., koji je i onako te ustanove zak. čl. XVI. ex 1870. izvan krieposti stavio.

POGLAVJE III.

Zastupstvo i uprava občine.

A. Občinsko zastupstvo.

Ovo poglavje u občinskom zakonu svakako je najvažnije, jer se amo spadajuće norme najviše tiču ukupnosti svih občinara, regulišuć im najglavnije momente občinskog života i uredjujuć im najbitnije odnošaje občinske zajednice. — Ustanove toga poglavja dolaze dosliedno tomu i najprije do spoznaje u narodu.

Zato će imati biti poglavito zadaća zakonodavcu, da u budućem občinskom zakonu ustanove baš ovog poglavja sa prilikama i pravnim shvaćanjem našeg naroda u što veći sklad svede.

Digitized by Google

Odnosne ustanove u krieposti stojećeg zakonskog članka XVI. od god. 1870. pokazaše se u praksi s malim iznimkama valjanima i shodnima, a što je najglavnije, sljubiše se jur sa nazorima i mišljenjem naroda, pa zato držim, da bi ih uz neke preinake recipirati trebalo u novi občinski zakon.

Manjkajuće ustanove napose o rukovodjenju i obdržavanju občinskih sjednica, o gubitku mandata u občinsko zastupstvo, zatim ustanove o namještivanju, umirovljivanju i obskrbi udova i sirotčadi te disciplinarnoj odgovornosti občinskog činovničtva valjat će nadodati, — jer u tom pogledu malo ili ništa ne sadržaje današnji občinski zakon.

Što se tiče obskrbe občinskih činovnika i njihovih obitelji, to pitanje je doduše uredjeno statutarno napose za svaku županiju, ali ja bih bio odlučno za jedinstveno uredjenje velevažnoga toga pitanja putem zakona sa jedinstvenom mirovinskom zakladom, kako je to za pučke učitelje učinjeno.

Tim će se predusresti nepotrebnom množenju mirovinske zaklade u jednoj, a eventualnom deficitu takove u drugoj županiji, a i omogućiti prelaz občinskog činovnika iz jedne u službu druge županije, što je kraj posebnih statuta za svaku županiju danas nemoguće.

Sada mogu preći na pojedine ustanove ovoga poglavja.

Občinsko zastupstvo je nosioc svih ovlasti, danih občini od države u svrhu uredjivanja njenih vlastitih, na nutarnju upravu občine spadajućih poslova.

Ono o tim poslovima zaključuje, a zaključke ima provadjati občinsko poglavarstvo (činovničtvo občine), u koliko im nije prigovorila državna vlast.

To načelo izraženo je i u postojećem občinskom zakonu, pa bi imalo ući i u novi občinski zakon.

Ti vlastiti poslovi občine nabrojeni su u §. 26. zak. članka XVI. od god. 1870.

U tamo navedenih osamnaest točaka odmjeren je na dosta liberalnoj podlozi djelokrug občinskog zastupstva.

Dotična ustanova sadanjeg zakona mogla bi se izpuštenjem točke 17., koja je već derogirana, i uz prilagodjenje posliednje alineje točke druge i treće k zakonu od 5. veljače 1886. ob upravnih odborih, prenijeti u novi občinski zakon.

Ja bih bio za dodatak još dviju novih točaka, kojima bi se naravni djelokrug občine raširiti imao i to:

a) pravo peticije odnosno predloga na županijsku skupštinu u poslovima koji su zakonom županijskim skupštinama pridržani;

b) pravo stvarati u okviru postojećih zakona i naredaba obvezatne za občinsko područje statute u poslovima mjestnog redarstva te uprave i uživanja občinskih dobara. (Nastavit će se.)

Digitized by Google

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Ima li mjesta mandatnomu postupku proti hipotekarnomu dužniku?

Imovna občina k. po odvjetniku dru. M. S. podniela je proti Mili Š. kao sadanjemu vlastniku nekretnina u gr. ul. br. 55. občine V., mandatnu tužbu, zahtjevajuć, da se tuženomu naloži platež zajmovne glavnice od 600 K. s. p.

Kr. kotarski sud u G. odlukom od 30. listopada 1900. br. 3032. gr. uzkrati izdanje platežne zapovjedi iz razloga, što tuženi nije ona osoba, koja se je zadužnicom od 24. listopada 1894. obvezala na platež utužene tražbine, niti je taj obvezanik sada vlastnik tom tražbinom obterećenih nekretnina, već je za razpravu tužbe odredio kod suda ročište.

Na utok tužiteljice kr. banski stol rješitbom od 6. veljače 1901. br. 3376., kojom je:

vidiv, da tuženik, kako se iz tužbenih priloga vidi, nije osobni dužnik tužiteljice, već lih hipotekarni dužnik, proti kojemu tužiteljici, kao hipotekarnoj vjerovnici pripada pravo, svoje podpuno namirenje iz nekretnina u gr. ul. br. 55. občine V. kao založene stvari zatražiti (§. 466. o. g. z. i §. 2. minist. naredbe od 19. rujna 1860. br. 212. drž. z. l.);

vidiv, da držalac zaloga založnomu vjerovniku nije osobno obvezan, počem se ni alternativno ne može osuditi na platež, a dosljedno tomu ne ima proti njemu ni mjesta mandatnomu postupku, kojega se osobitost sastoji u tom, da se na tužbu radi plateža tražbine izdaje bez preslušanja tuženika platežna zapovjed; — obnašao je uz zabačenje ništovne žalbe i odpućenje utoka potvrditi napadnutu odluku.

Kr. stol sedmorice rješitbom od 31. svibnja 1901. br. 1873. povodom izvanrednoga previdnoga utoka tužiteljice:

vidiv, da se u smislu naredbe ministarstva pravosudja od 18. srpnja 1859. br. 88. zem. vlad. lista u savezu s §. 461. i 466. o. g. z. i naredbe od 19. rujna 1860. br. 212. drž. zak. lista može i proti hipotekarnomu dužniku tražiti izdanje platežne zapovjedi pod stegami §§. 461. i 466. o. g. z., budući prvocitirana naredba od 18. srpnja 1859. ne ograničuje tamo propisani postupak za iztjerivanje tražbine, koja je upisana u javnoj knjizi na osobnog dužnika, niti ne mienja propisa §§. 461. i 466. o. gr. z.;

no vidiv, da je tužiteljica imovna občina k. tužbom svojom de pr. 4. listopada 1900. br. 3032. gr. tražila proti tuženomu Mili Š. kao sadanjemu vlastniku nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 55. občine V., „da plati“ na ovim nekretninama uknjiženu zajmovnu glavnicu od 600 K.

Digitized by Google

sa 5% kamati od 24. listopada 1896. do plateža, kao i parbeni trošak za 14 dana pod prietnjom ovrhe;

vidiv, da se takov petit, kojim se zahtjeva, da se hipotekarnomu dužniku naloži platež utuženje na njegovim nekretninama uknjižene tražbine pod prietnjom obćenite ovrhe protivi propisom §§. 461. i 466. o. gr. z.;

vidiv, da su stoga obe niže odluke, kojima se uzkraćuje izdanje platežne zapovjedi te odredjuje za razpravu ovoga predmeta ročište, u nazočnom slučaju pogledom na petit tužbe po zakonu opravdane: obnašao je uz zabačenje ništovne žalbe tužitelja imovne obćine k. izvanredni previdni utok iste po §. 318. gr. p. p. kao neumjestan odputiti. **H. G.**

Za utuženje najamnine ne treba tutor sudnoga dopuštenja po §. 233. obć. gradj. zak.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 26. listopada 1900. br. 3399.)

U ustmeno razpravljenoj parnici Marije W., sad udate S., kao tutorice i Ivana K. kao sututora mldbnih Augusta i Aleksandra W. u O., tužiteljâ, po odvj. dru. P., proti Sreti B., krčmaru u O., tuženomu, po odvj. dru. B., radi plateža zaostale najamnine od 700 K. spp., je kr. kotarski sud u O. osudom od 24. veljače 1900. broj 1820. iz ogluhe sudio:

Tuženi Sreta B. dužan je tužiteljima s naslova najamnine 700 K. sa 6% kamatima na 350 K. od 1. studenoga 1899. i sa 6% kamatima na 350 K. od 1. veljače 1900., te trošak parnice sa 69 K. 64 fil. za 14 dana pod pretnjom ovrhe izplatiti, odnosno naknaditi.

Razlogâ te oglušne osude, koji se razumjevaju sami od sebe, ne priobćujemo.

Povodom ništovne žalbe i priziva tuženoga kr. banski stol rješitbom od 18. svibnja 1900. br. 12.545.:

vidiv, da tužbi, koja je u ime malodobnikâ podignuta, ne prileži po §. 233. obć. gradj. zak. propisana dozvola od strane nadtutorstvene oblasti za podignuće nazočne parnice,

pak vidiv, da je radi pomanjkanja ove zakonom propisane ovlasti valjalo tužbu gledom na propise §§. 2. i 4. gr. p. p. tužiteljima na popravak povratiti, što učinjeno nije, već je — što više — i osuda iz ogluhe izrečena,

obnašao je napadnutu osudu i cieli na tužbu povedeni postupak uključivo do prve na tužbu izdane odluke po §. 339. toč. 2. gr. p. p. ukinuti, te u prvoj molbi postupajućemu sudu naložiti, da tužbu tužiteljima uz primjereni rok na popravak povrati, a zatim dalje po zakonu postupa.

Digitized by Google

Trošak priziva ima tuženi sam nositi, jer za uporabu §. 316. gr. p. p. nema uvjetà.

Povodom previdnoga utoka tužiteljâ kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice rješitbom od 26. listopada 1900. br. 3399.:

vidiv, da utuživanje zaostale najamnine spada u poslove urednoga gospodarstvenoga upravljanja, pa s toga za takovu tužbu po §. 233. obć. gradj. zak. ne treba dozvole nadtutorstvene oblasti, koja je medjutim u nazočnom slučaju još i naknadno stigla dopisom sirotinjskoga povjerenstva slob. i kr. grada O. od 21. lipnja 1900. br. 984.,

obnašao je po §. 345. gr. p. p. ukinuti napadnutu ukidnu rješitbu kr. banskoga stola, ter istomu naložiti, da osudu izreče.

Naknada troškova previdnog utoka nije zatražena. Dr. **Čačić.**

Dosjelost nekretnina (§. 1468. i 1470. o. g. z.) savezno sa §-om 442. o. g. z. Nemo plus juris in alienum transferre potest, quam ipse habet.

Kr. kotarski sud u P. u ustmeno razpravljenoj parnici političke občine trgovišta P. zastupane po odvjetniku dru. V. M. u P. proti A. G. iz P. zastupanoj po odvjetniku Gj. pl. B., tuženoj, na priznanje prava vlastničtva diela kat. parcele broj 25./2. zametnutoj usljed pismeno podnešene tužbe prim. 15. ožujka 1896. br. 1657. gr. izrekao je osudom od 2. travnja 1899. br. 1819. gr. sliedeću osudu:

Tužitelj upravna občina P. odpućuje se zahtjevom tužbe, da je tužena A. G. dužna mu priznati pravo vlastničtva na površinu od 21□° naznačenu u nacrtu pod A. sa 25./2./a od kat. čest. broj 25./2. u uložku broj 242. občine P., i dozvoliti, da se taj dio gruntovno pravom vlastničtva uknjiži na tužitelja, i da ima tužitelju naknaditi parbeni trošak, sve to u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe. — Povrh toga ima tužiteljka upravna občina P. tuženoj A. G. u ime parbena troška 105 for. u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe da naplati.

Razlozi: Kat. čest. broj 25./2. uložka broj 242. občine P. upisana je u gruntovnici na tuženu A. G. kao vlastnicu, te je ona nakanila, da na toj čestici podigne novu kuću. — Tužitelj upravna občina P. podniela je proti pomenutoj gradnji prigovore, na koje prigovore je A. G. podniela uzazivnu tužbu, a na ovu tužbu upravna občina P. tužbu, da je ona vlastnica jednog diela pomenute čestice, i to diela naznačena u nacrtu pod A. sa 25/2/a u površini od 21□°.

Tužitelj mora dokazati naslov i način stečenja njegova prava vlastničtva, pa tužitelj tvrdi, da je on prepornu česticu dosjeo; stoga bi tužitelj po §-u 1460. o. g. z. imao dokazati svoj posjed preporne stvari.

Tužitelj tvrdi, da je posjed vršio tim, što su žitelji po toj površini hodali, a povrh toga, da je tužitelj davao to zemljište u zakup za jahalište.

Digitized by Google

Iz izkaza svjedoka tužiteljevih proizlazi, da je godine 1848. na prepornom zemljištu bilo jahalište, nu isti svjedoci ne znadu ništa o tom, tko je dao dozvolu za jahalište, niti im je poznato, da je tužitelj od toga jahališta dobivao kakovu korist, i da li je tužitelj u obće na tom jahalištu vršio kakovo pravo ili posjed.

Pa da je i ustanovljeno, da je tužitelj držao jahalište na tom mjestu, ne bi ta okolnost dokazala kasnije tužiteljev posjed, što više, upravo na tom mjestu sagradjena je kuća tuženice.

Okolnost, da su preko preporne površine ljudi prolazili, ne govori takodjer u prilog tužitelju, pošto nije ničim dokazano, da je to činjeno u ime tužitelja.

Pokraj prepornog prostora prolazi se iz P. u mjesto Pr., koje potonje mjesto spada upravnoj obćini L., pa bi upravna obćina L. imala na preporno zemljište više prava nego li tužitelj. — Konačno preko prepornog mjesta dolazi se kući tuženice, pa je prema tomu u posjedu prepora.

Naprotiv izlaganju tužiteljevu izpostavlja se, da je tužena gornje nekretnine kupila od A. B., a ova od A. P. — Izkazi svjedoka K. i A. B. dokazano je, da je na prepornoj čestici bila bašta P.-ova, kad su nekretnine B-ovi kupili, da su plot bašte odgradili radi boljega izgleda na cestu, i radi lakšeg pristupa kući tuženice.

Iz svega ovog proizlazi, da tužitelj nije mogao dokazati svoj posjed u obće, a još manje, da je taj posjed trajao kroz vrieme označeno u §-u 1468. i 1470. o. g. z.; stoga se je morala tužba odputiti.

Pošto se je tužitelj upravo objestno u parnicu upustio, to se je morao po §-u 573. g. p. p. osuditi na naknadu parbenog troška protustranci.

Kr. banski stol usljed priziva sa ništovnicom, uloženog proti gornjoj osudi po tužitelju, potvrdio je rješitbom od 28. lipnja 1899. br. 12.469. uz zabačenje ništovne žalbe i odpućenje priziva u glavnoj stvari prvomolbenu osudu, — nu povodom istog priziva u izreci o parbenih troškovih preinačiti, ter iste izmedju stranaka prebiti.

Razlozi: Tužiteljica tražeć pravo vlastničtva na preporni dio čestice broj 25./2. u površini od 21□°, označen u nacrtu III. A. sa a—b—c, imala bi dokazati porečeni kontinuitet ovog posjeda za cielo vrieme nuždno za stečenje prava vlastničtva dosjelošću. Nu tužiteljica s tim dokazom nije uspjela s obzirom na uspjeh na licu mjesta saslušanih svjedoka.

Iz suglasnog kazivanja svjedoka D. G., Lj. H., A. P., M. K., Ane, P. i K. B. te P. R. bezdvojbeno proizlazi, da je samo onaj prostor od upitne čestice, koji nije bio po A. P. kratko vrieme i to djelomično zagradjen, služio g. 1848. podignutoj i kasnije porušenoj jašioni, a po tom kao put, nu da put nije išao, niti naravno mogao ići preko ostalog plotom

Digitized by Google

ogradjenog prostora. — Po izkazu svjedoka Lj. H., A. P. i A. B. prodao je A. P. sada pokojnom J. B. tu česticu ogradjenu, koju je unutra te ograde posjedovao isti A. P., a iza njega kupac J. B., koji je pak plot te čestice, gradeć na njoj kuću, srušio, što je svakako po izkazu A. P., Lj. H. i P. B. moralo biti u razdoblju od g. 1848.—1887.

Glede odlučne okolnosti, koji je prostor bio otvoren, a koji opet ogradjen, bitno si svjedoci po tužiteljici protuslove.

Svjedoci bo A. P., Lj. H. i D. F. tvrde, da je plot išao pravcem u nacrtu III. A. označenom sa *a*, *d*, *e* tako, da bi samo prostor *a*, *d*, *e* u površini od 16□° bio neogradjen; prema tomu izkazu A. P. i Lj. H. imao je isti A. P. prodati J. B. sav ostali ogradjeni dio čestice, dakle izključivo i od prepornog diela prostor *a*, *b*, *e*, u površini od 5□°, naime do ćoška sadanjega hotela P., dočim neogradjeni prostor *a*, *d*, *e*, u površini od 16□° ne bi imao biti A. B. prodan.

Svjedoci pak A., P. i K. B. tvrde, da je upitni plot išao upravo onako, kako je ista preporna čestica u rečenom nacrtu omedjašena, te da je ograda dosizala do pravca izmedju 2. i 3. prozora istoga hotela, i obsizala cieli preporni prostor.

Ovi protuslovni izkazi glede istih odlučnih okolnostih se po §-u 160. g. p. p. medjusobno dižu i pobijaju tim više, što je izkaz B-ovih podkriepljen kazivanjem L. R., koji tvrdi, da može uztvrditi, da je medja išla onako, kako su B-ni pokazali, ter da preko prepornog prostora nije nikada išla staza. (Svršit će se.)

Kr. porezni uredi nisu vlastni proti sudbenim rješitbama u ime kralj. financijalnog erara ulagati pravne liekove.

(Rješitba kralj. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 15. studenoga 1900. br. 4362.)

U ovršnom predmetu D. R. sina, trgovca u D., po odvj. dru. P., proti Mariji B. rodj. J. i Joki J. iz S., radi 200 for. spp. je kralj. kotarski sud u D. odlukom od 29. siečnja 1900. br. 690. u riešenju zapisnika o diobi kupovnine postignute u iznosu od 92 for. ili 184 K. za na ovršnoj dražbi prodane nekretnine Marije B. upisane u gr. ul. br. 39. i 250. obć. S., te dielove nekretnina Joke J. i Marije B. upisanih u gr. ul. br. 129. obć. S. — cielu navedenu kupovninu od 184 K. doznačio ovrhovoditelju i ujedno dostalcu D. R. sinu za namirenje po njem prijavljenih prvenstvenih stavaka, te podjedno odredio brisanje svih tereta sa spomenutih nekretninah.

Kr. banski stol povodom ništovne žalbe i utoka kr. poreznog ureda u D. rješitbom od 20. rujna 1900. br. 23.666:

vidiv, da rasprava o razdiobi kupovnine, kako je uvrštena u zapisnik

Digitized by Google

od 27. siečnja 1900. br. 690., nije uredno vodjena, jer je samo ovrhovoditelj razvrstio svoje u prvenstvene stavke stavljene tražbine, a nisu nikako preslušani ostali interesenti o pojedinim stavkama, imenito o tom, što je ovrhovoditelj stavio u prvenstvene stavke i trošak uknjižbene molbe, dvostruku uvrstbinu i troskove odgodjene dražbe, niti je zastupnik kr. fin. erara i občinskoga poglavarstva u V. prijavio kakovu erarsku i občinsku tražbinu, a niti su izrično izjavili, da nemaju nikakve u prvenstvene stavke spadajuće tražbine,

pa vidiv, da takovoj neuredno vodjenoj raspravi o razdiobi kupovnine ne može dati valjanost i pravomoćnost ona u zapisnik uvrštena obćenita zaporka, da interesenti likvidiraju prijavljene tražbine i proglašuju diobu pravomoćnom,

vidiv dakle, da je obavljena razprava o razdiobi kupovnine po §. 339. toč. 3. grpp. ništetna,

obnašao je napadnutu prvosudnu odluku uključivo sa razpravom o razdiobi kupovnine od 27. siečnja 1900. ukinuti i naložiti u prvoj molbi postupajućemu sudu, da za razpravu o diobi kupovnine odredi novo ročište, na isto pozove ovrhovoditelja, ovršenice i sve učestnike, te dalje po zakonu postupa.

Kralj. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice povodom previdnog utoka ovrhovoditelja tvrdke D. R. sina rješitbom od 15. studenoga 1900. br. 4362.:

vidiv, da se u slučajevima, gdje ovrhu ne vodi kr. financijalni erar — ima odluka za ubavješćenje kr. financijalnog erara izključivo samo nadležnomu kr. financijalnomu ravnateljstvu dostaviti (okružnica kr. banskoga stola od 19. ožujka 1890. br. 6503., svez. III. Ured. zbir. nared. pravos. str. br. 343., str. 251.), pa da dosliedno tomu pristoji samo kr. financijalnomu ravnateljstvu, odnosno kr. ravnateljstvu erarnih pravnih posala u Zagrebu kao pravnomu zastupniku kr. fin. erara pravo utoka, a ne i kr. poreznomu uredu,

vidiv, da je napadnuta prvosudna odluka dostavljena kr. financijalnomu ravnateljstvu u O., koje se je s tom odlukom zadovoljilo, te da je prvi sud nezakonito primio utok kr. poreznog ureda u D. proti istoj odluci, pošto isti nije ovlašten u ime kr. fin. erara pravne ljekove kod suda ulagati,

obnašao je napadnutu rješitbu kr. banskoga stola, a i odluku prvoga suda od 15. svibnja 1900. br. 3053, kojom je primio ništovnu žalbu i utok kr. poreznog ureda u D. de praes. 26. travnja 1900. br. 3053. — po §. 343. grpp. ukinuti i prvomu sudu naložiti, da navedeni utok vrati kr. poreznomu uredu u D. kao neovlašteno podnesen za kr. financ. erar.

Trošak previdnog utoka ima previdni utjecatelj sam nositi, jer uvjeti za uporabu §. 316. grpp. ne dotječu. **Dr. Čačić.**

Digitized by Google

Prinos k tumačenju §§. 1104., 1105. i 1117. o. g. z.

Tužitelj S. N. iz H. tuži S. K. iz O. na platež iznosa od 197 for. 57 nč. spp. te obrazlaže svoju tužbu ovako:

„U proljeću god. 1897. sklopio sam sa protivnikom uporabnu pogodbu onamo, da sam mu dozvolio, da se smije za svoje blago poslužiti sa mojim pašnjakom na mom posjedu L. kraj N. Temeljem te naše pogodbe tjerao je protivnik na moj pašnjak 417 ovaca, koje su ostale na tom pašnjaku za vrieme od 27. svibnja 1897. do 12. srpnja 1897., te 11 komada ždriebadi i 29 komada goveda.

Za uporabu te paše imao mi je protivnik platiti:

Za 417 ovaca za vrieme od 7 nedelja računajuć po komadu za nedelju 3 nč.	87 for. 57 nč.
Za 11 komada ždriebadi računajuć za sezonu po komadu 6 for. 50 nč.	71 for. 50 nč.
Za 29 komada goveda računajuć za sezonu po komadu 6 for. 50 nč.	188 for. 50 nč.
Protivnik mi je dakle imao platiti ukupno ukno . .	347 for. 57 nč.
a pošto mi je na obal toga iznosa platio lih	150 for. — nč.
to mi je dužan ostatni iznos od	197 for. 57 nč.

Pošto se protivnik uzprkos višekratnom pozivu krati taj iznos platiti, to diže tužbu te zahtjeva: da je tuženi S. K. dužan platiti za uporabu pašnjaka ostatni iznos od 197 for. 57 nč. sa 6% kamati od dana podnešene tužbe do izplate te da je dužan naknaditi parbeni trošak, sve to za 14 dana pod prietnjom ovrhe".

Po provedenoj raspravi izrekao je kr. kot. sud u O. dana 15. travnja g. 1899. pod brojem 6268/gr. osudu, kojom je tužitelja S. N. sa zahtjevom odputio, a parbene troškove medjusobno prebio i to sa razloga sliedećih:

„Priznanjem tuženika istinito je, da je on uzeo od tužitelja pašnjak za svojih 417 ovaca kroz 7 nedelja po komadu 3 nč., za 11 komadi ždriebadi, za komad po saisoni 6 for. 50 nč., za 29 komada goveda, za komad po saisoni 6 for. 57 nč., na račun koje je platio tužitelju 150 for. uslied čega bi ostala svota od 197 for. 57 nč., koja je utužena radi nepriznanja obveze plateža po tuženiku, priepornom. Tuženik naime tvrdi, da njegove ovce nisu bile na toj paši 7 nedelja, već samo 6 nedelja, što bi iznašalo pašarine u novcu 75 for. 06 nč., ždriebad i to 3 komada kroz 10 nedelja, 1 komad kroz 12 nedelja, a 7 komada kroz 16 nedelja, dakle 38 for. 50 nč., pašarina goveda i to 7 kroz 12 nedelja, što čini 88 for., dakle ukupno 222 for. 56 nč., po odbitku plateža od 150 for., ostao bi dužan tužitelju 72 for. 56 nč. On tvrdi nadalje, da niti ovih 72 for. 56 nč. nije dužan platiti, jer je ta njegova živina baš na tom pašnjaku obolila od metilja i da ju je radi toga morao dotjerati natrag svojoj kući i da je uslied te pošasti oprošten od plaćanja zakupnine.

Digitized by Google

Pošto se je tuženi vrhu tih okolnostih pozvao na svjedoke, eventualno na vještake, to se je taj njegov protudokaz morao provesti tim prije, što tužitelj pored tih poreka izim navraćene tuženiku gl. neuzvrative prisege i to samo glede vremena držane paše baš prema pogodbi, — nije nikakov dokaz donio, odnosno pružio.

Svjedoci R. K., K. M., Gj. A. i M, Š. potvrdjuju, da su ovce tuženikove bile na toj paši onoliko vremena, kako to tuženi tvrdi, a za ždriebad i goveda to potvrdjuje samo R. K., dočim ostalim svjedokom te okolnosti u obće poznate nisu. Nadopuna dokaza ovoga, koji je djelomično pružen iskazom potonjega svjedoka, jest suvišan, kako će se niže obrazložiti.

Svjedoci tuženikovi J. N., I. S., R. K., K. M. i Gj. A. znadu iz vlastita opažanja, da su ovce tuženikove bile podpuno zdrave, kada su dotjerane bile na pašu, a da su bolestne sa paše dotjerane i s toga da su morale svakako na toj paši oboliti uslijed metilja. Svjedoci H. Sch. i D. F. ne znadu baš odlučno ništa o tome, ali još manje što protivnoga.

Vještaci F. F. i Th. V. očituju, da bolest metilja leži samo u paši, te zarazuje ovce, konje, goveda i koze.

Kada se dakle to uvaži, tada je nepobitno dokazano, da su ovce tuženikove mogle jedino na toj paši oboliti, a dokaz je tim veći, što prije toga te ovce nisu bile na paši u obće, bez čega niti oboliti ne mogu, kako to svjedok i stručnjak, te očevidac J. N. tvrdi, a tako i ostali svjedoci.

Suvišno je obzirom na §. 1104., 1105. i 1117. o. g. z. pored tih dokaza ispitivati, da li su i konji i goveda bili za cielo pogodjeno vrieme na paši, i glede toga nadopuniti iskaz svjedoka R. K. — Suvišno je takodjer ispitati, da li su baš konji i goveda obolila, jer kraj očevidnoga dokaza, da je rečena paša zaražena bila bolešću metilja i da temeljem vještačkoga mnienja ta bolest i konje i goveda zarazuje, jer je tuženi uslied stečenoga iskustva na ovcama, mogao opreza radi, a da možda i nisu konji i ovce obolile, iste sa te paše ukloniti. Uslied toga dokaza riešeno je podjedno po §. 1104. o. g. z., da tuženi nije dužan nikakovu uporabu za tu pašu platiti prema čemu je i osuda izrečena.

Troškovi parbe prebijeni su s toga, što tuženi nije dokazao, da je tužitelja obaviestio, da radi neuporabivosti paše ne može uporabu držati, niti je po §. 1117. o. g. z. tražio inače, da se ta uporabna pogodba dokine, pa s toga nije niti tužitelj morao znati za uzrok, s kojega mu tuženi ne će da plati ostatak uporabnine, te je mogao ustati tužbom, uslied koje se je istom uvjeriti mogao za uzrok toga neplateža, — dakle, da se nije obiestno u parnicu upustio, radi kojega propusta imade tuženi sam svoje troškove nositi.

Prigovor nenadležnosti nije uvažen, jer to niti je posao trgovački, uslijed kojega bi sud ex officio obustavio postupak, što bi učiniti morao

Digitized by Google

sve i kada tuženi ne bi na prvom ročištu taj prigovor stavio, što je on i u ovom slučaju propustio, kada bi predmet uslied prigovora spadao pod nadležnost trg. suda".

Povodom priziva tužitelja i tuženika, potonjeg radi izreke o preboju parbenog troška je kr. banski stol osudom od 23. ožujka 1900. br. 1492. prvosudnu osudu u glavnoj stvari potvrdio, a glede troškova preinačio ter tužitelja osudio na platež istih i to sve sa slijedećih razloga:

„Tuženi ne bi mogao biti rješen plateža za uporabu pašnjaka, da predleže obične okolnosti, no iskazi svjedoka dokazano je, da je već pri početku uporabe paše, ista štetno djelovala po blago njegovo, a nastavkom paše, da mu je blago u tolikoj mjeri oboljelo, da su nastale pogibeljne posljedice.

To su i vještaci potvrdili.

Paša je za kratko vrieme pogodjena, nije se mogla uredno upotrebiti, s toga je tuženi po ustanovi §. 1117. o. g. z. bio ovlašten da odustane od pogodbe prije vremena. S toga je osuda u glavnoj stvari opravdana.

Što se parbenih troškova tiče, naveo je sud prve molbe kao važan razlog preboju istih, da tuženi nije dokazao, da je tužitelja ubavjestio, da radi neuporabivosti paše ne može uporabštinu držati, niti je po §. 1117. o. g. z. tražio inače, da se uporabna pogodba dokine, pa s toga nije ni mogao tužitelj znati za uzrok sa kojega mu tuženi ne će, da plati ostatak kupovnine. Nu u drugotnici uztvrdio je tuženik, da je temeljem prespomenute zakonske ustanove od pogodbe odustao, saobćiv to protivniku, koji je to primio na znanje, te dozvolio da tuženi svoju marvu sa paše odtjera. Ovu tvrdnju tužitelj porekao nije tečajem nastavljene razprave, s toga se mora ova okolnost po §. 22. gr. p. p. istinitom smatrati tim više, što tužitelj u tužbi navadja, da je protivnika više krat pozvao, da plati ostatak kupovnine, a ovaj da je to uzkratio, te razlogom uzeti valja, da je tužitelj pitao za razlog a tuženi da mu je taj razlog priobćio, jer je potonji već 14 dana nakon što ovce bijahu dotjerane na pašu ustanovio, da su ovce metiljave i to baš od paše.

Valjalo je s toga obzirom na ustanove §. 573. gr. p. osudu u pogledu preboja preinačiti, te tužitelja suditi na naknadu parbenih troškova".

Na izvanredni previd i žalbu ništovnu tužitelja kr. stol sedmorice rješitbom od 23. kolovoza 1900. br. 2705. zabaci žalbu ništovnu a previd odputi s tim, da je dužan naknaditi tuženom troškove previdnog protuizvedenja u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe i to iz sliedećih razloga:

„Žaoba ništovna tužitelja S. N. zabačena je po §. 347. gr. p. p., jer ne predleži ni jedan od razloga §. 339 g. p. p.

Izvanredni previd njegov valja po §. 334. g. p. p. glede glavne

Digitized by Google

stvari odputiti, jer manjkaju uvjeti §. 335. g. p. p., po kojih bi isti dopustiv bio.

U pogledu parbenog troška pak odpućuje se previd, budući je kr. banski stol izreku, dosudjujuću tuženom S. K. parbeni trošak, opravdao razlozima za nju navedenim.

Osudjenje tužitelja na naknadu troška previdnog protuizvedenja utemeljeno je na §. 573. g. p. p.“ **Priobćio A.**

B. Kazneno.

I. U ime svećenstva, koje kao zakonito priznati zbor po §. 492 k. z. može biti objektom prekršaja suprot sigurnosti poštenja, ne može pojedini član istoga, bez naročitog ovlaštenja njegova, podignuti tužbe. — II. Ustanove §. 492. k. z. ne sadrže u sebi nikakav učin kažnjiva djela. — III. Prizivno sudište nije ovlašteno usljed priziva privat. tužitelja uloženoga samo radi kazni, promjeniti kvalifikaciju inkriminiranog čina, koja uvjetuje strožu kazan.

(Žaoba ništovna na obranu zakona. — Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 11. svibnja 1901. br. 994./1881. ex 1901.)

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni, povodom po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona podnesene žaobe ništovne proti onim dielovima kaznenih osuda kr. kot. suda u K. od 23. studenoga 1899. br. 1726./kaz. i kr. sudbenog stola kao prizivnog suda u G. od 10. veljače 1900. br. II./1.—900., kojim je Milan D. proglašen krivim, da je pred desetak dana, računajuć od 21. srpnja 1899. u obć. uredu u P., javno nasrtao na pravoslavno sveštenstvo kao i na episkopa diecezena mu sa riečima: „svi su naši popovi lopovi, odorice, sumnjivci, pa im se s.... svima u bradu, pa i samom vladici“, i da je tim počinio prekršaj nasrtaja suprot zakonito priznatoj korporaciji odnosno vlasti označen u §. 492. k. z. odnosno prekršaj suprot sigurnosti poštenja označen u §. 496. k. z. na štetu pravoslavnoga sveštenstva i episkopa diecezana mu; — iza obavljene u punom vieću javne rasprave — obnašao je po §. 286. st. II. k. p. izreći, da je napadnutimi dielovi osuda kr. kotarskog suda u K. od 23. studenoga 1899. br. 1726. kaz. i kr. sudbenog stola kao prizivnog suda u G. od 10. veljače 1900. br. II./1.—900. povriedjen zakon u ustanovama §§. 390. sl. c) k. p. 492. k. z. zatim §. 422. alin. 2. 286. II. u savezu sa 391. k. p., sliedom toga te osude u tim dielovima kao i u dielu glede izreke o kazni ukinuti i Milana D. glede njih po §. 250. toč. 1. k. p. riešiti od obtužbe; nu ujedno ga radi prekršaja suprot sigurnosti poštenja na štetu Jove T. po §. 496. stav. I. k. z. osuditi na kazan zatvora od pet (5) dana, koji se prema §. 261. k. z. pretvara u novčanu globu od 50 kruna u korist ubožke zaklade občine P.

Digitized by Google

Razlozi: Na prijavu parohijskoga zvanja u P. odnosno Jove T. pravoslavnog paroha u istom mjestu proglasio je kr. kotarski sud u K., osudom svojom od 23. studenoga 1899. br. 1726. kaz. Milana D. krivim, što je pred desetak dana, računajuć od 21. srpnja 1899. u obć. uredu u P. javno nasrtao na pravoslavno sveštenstvo, kao i na episkopa diecezana mu sa riečima: „svi su naši popovi lopovi, odorice, sumnjivci, pa im se s . . . . svima u bradu pa i samom vladici"; nadalje da je istovremeno javno pogrdio privatnog tužitelja Jovu T., da je oglobica, odorica i smutnica, — čime se počinio krivim prekršaja nasrtaja suprot zakonito priznatoj korporaciji odnosno vlasti, kao i prekršaja suprot sigurnosti časti, označena u §§. 492. i 496. k. z. pa se poradi toga, obzirom na §. 267. k. z. uporabom §. 266. k. z. prema §. 493. k. z. osudjuje na kazan zatvora od deset dana, koji se prema §. 261. k. z. pretvara u novčanu globu od 50 for. u korist ubožke zaklade općine P. i da po §. 330. k. p. nosi trošak kaz. postupka i ovrhe kazni, koji se utjerivima proglašuju.

Proti toj osudi prizvali su kako privatni tužitelj Jovo T., tako i okrivljenik Milan D. Prvi poradi izreke o kazni, a drugi poradi izreke o krivnji.

Kr. sudbeni stol kao prizivni sud u G., riešavajući oba ta priziva, preinačio je osudom svojom od 10. veljače 1900. br. II./1.—1900. napadnutu osudu po §§. 421. i 422. al. 2. k. p. te je sudio, — da je Milan D. kriv, što je pred desetak dana, računajući od 21. srpnja 1899. u općinskom uredu u P. javno nasrtao i opsovao pravoslavno sveštenstvo, kao i na episkopa diecezana mu sa riečima: „svi su naši popovi lopovi, odorice, sumnjivci, pa im se s . . . . svima u bradu, pa i samom vladici"; nadalje, da je istovremeno javno pogrdio privatnog tužitelja Jovu T. da je oglobica, odorica i smutnica — i time počinio prekršaj suprot sigurnosti poštenja označen u §. 496. k. z., pak se osudjuje toga radi po istom §-u drugoj stavci, jer je okrivljenik pogrdio čitavi svešteničkí stalež, uporabom §. 266. k. z. na kazan zatvora u trajanju od deset (10) dana, te imade po §. 300. k. p. nositi trošak kaznenog postupka' i ovrhe kazne, koji se utjerivim proglašuju.

Ova kazna nije na osudjeniku sve do danas ovršena.

Navedenim osudama povriedjen je zakon u njegovim kako procesualno- tako i materialno-pravnim propisima.

Tako je navedenom gore osudom kr. kotarskoga suda u K. povriedjen zakon u dvostrukom pravcu, i to:

a) u ustanovi §. 390. sl. c) k. p. u koliko je izrečena i glede takovih kažnjivih čina, glede kojih mu je bio potreban zahtjev one osobe, koja je po kaznenom zakonu ovlaštena tražiti progonjenje prekršaja, koji nije ureda radi kažnjiv, — a koji mu je zahtjev manjkav;

Digitized by Google

b) u ustanovi §. 492. k. z., u koliko je ista kažnjiva djela skroz krivo kvalificirao.

Ad a) Iz upitne osude razabire se, da je Milan D. proglašen krivim prekršaja označena u §. 492. k. z. počinjena načinom, gore pobliže ocrtanim, na štetu pravoslavnoga sveštenstva i episkopa diecezana mu. Ne ima dvojbe, da se u tom djelu stiču sva obilježja učina jednoga od onih prekršajâ, glede kojih je od potrebe zahtjev one osobe, koja je po kaznenom zakonu ovlaštena tražiti progonjenje istoga, kao ureda radi nekažnjiva. Takav zahtjev pak ovdje niti je stavilo pravoslavno sveštenstvo, niti episkop diecezan mu. Parohialni uredi ne imaju sa ovakovim prijavama nikakova posla. Jovo T. pak nije se izkazao, da je bilo po jednom bilo po drugom naročito ovlašten, da takav zahtjev stavi. Ovo bi ipak morao učiniti, jer sveštenstvo kao zakonito priznati sbor (korporacija) može prema izričnom naredjenju §. 492. k. z. biti objektom prekršaja suprot sigurnosti poštenja, te može po svom punomoćniku i zahtjevati kazneni progon. Jovo T. mogao je kao član toga sbora tužiti samo svojim imenom, u koliko se i on inkriminiranim riečima nalazi uvriedjenim u svojoj časti. Još manje je mogao tužiti imenom episkopa diecezana kao fizičke osobe, koji ga na tužbu nije ovlastio, a glede kojega se suviše niti ne zna, koji je taj izmedju više u Hrvatskoj se nalazećih pravoslavnih episkopâ diecezanâ?

Ad b) Razabire se nadalje iz upitne osude, da je Milan D. proglašen krivim prekršaja nasrtaja suprot zakonito priznatoj korporaciji odnosno vlasti, kojega rečeni sud, rek bi, luči iz grupe prekršaja suprot sigurnosti časti. Takovi prekršaj, odnosno učin istoga nalazi on ocrtanim u §. 492. k. z., što se jasno razabire iz obrazloženja njegove osude. To ali ne stoji. U §. 492. k. z. nije orisan učin nikakovoga kažnjivoga djela, pa dakle ni toga dosle nepoznatog. Taj §. ima da posluži sasma inoj svrsi. Njegova je namjera, da rieši teoretički spor o pitanju, da li i kolektivne osobne jedinice (collective Personeneinheiten) mogu biti objektom uvriede poštenja obzirom na mnienje nekih učitelja kaznenoga prava i starije i novije škole, da takovim objektom može biti samo fizička osoba, jer da samo ona može biti nosiocem takovoga pravnoga dobra, kao što je poštenje.

Izpravnost ovakova tumačenja toga zakonskog naredjenja, utvrdjuje već i sam sadržaj istoga, koji izrično upućuje na §§. 487.—491. k. z., u kojima da su nabrojena sva ona kažnjiva djela, koja se mogu počiniti i na objektima u njemu izbrojenim.

Osudom kr. sudbenoga stola, kao prizivnoga suda u G. od 10. veljače 1900. br. II./1.—1900. povriedjen je zakon takodjer u dva pravca i to:

1. u naredjenju §. 422. alin. 2. k. p. i

2. u onom §. 286. II. u savezu sa §. 391. k. p.

Ad 1. Prizivno sudište se smatralo ovlaštenim preinačiti napadnutu osudu, jer je držalo, da je našlo prema stanju spisâ takav razlog ništovni,

Digitized by Google

koji je od bitna upliva na pitanje o krivnji, te je postupalo, kao da je kod priziva upitni razlog ništovni doista i uporavljen bio. Ali prizivno sudište je previdilo, da mu manjka zakoniti povod takovoj preinaci, sve baš i za slučaj, da bi takova niština baš i predležala. Takav zakoniti povod jeste po izričnom naredjenju §. 422. al. 2. k. p. „priziv“ uložen jedino proti „krivnji“.

Takova priziva ali sa strane privatnog tužitelja ne ima. Ovaj se latio priziva jedino poradi kazni, o kojem pak u §. 422. k. p. ne ima pomena. Priziv pak poradi izreke o krivnji, poprimljen po osudjeniku Milanu D., nije mu mogao poslužiti takovim povodom, i to ne radi zabrane reformacije in pejus.

Ad 2. Nuždnom posliedicom izpravka pogriešnoga kvalifikatornoga djela prvosudnoga judikata, koji se tiče kažnjiva djela, o kojem bje rieč gore pod a), bila je dakako izreka o kazni po višoj stavci §. 496. k. z. Ovakov ali izpravak, koji uradja po okrivljenika i težim posliedicama, zabranjuje izrično §. 286. II. k. p., koje se zakonsko naredjenje imade, prema propisu §. 391. k. p. primenuti i na postupak u prekršajih.

Istina je doduše, da je prizivnomu sudištu predležao priziv privatnog tužitelja poprimljen poradi izreke o kazni. A istina je i to, da je prizivno sudište ovlašteno, postupajući prema propisu §. 426. k. p. povodom takova priziva odmjeriti i kazan težu. Ali isto tako stoji, da se u takovim slučajevima ne čini ino, već samo odmjeruje veća kazna unutar zakonite stavke, odredjene na ono kažnjivo djelo, kojega je okrivljenik pravomoćno krivim pronadjen. Na takovu promjenu kvalifikacije dotičnog inkriminiranog čina, koja uvjetuje i strožiju kaznu, nije prizivno sudište po §. 426. k. p. ovlašteno obzirom na, u našem kaznenom postupniku usvojeno načelo zabrane reformacije in pejus u pogledu kazne.

S tih razlogah valja u napadnutih dielovih kao i glede izreke o kazni ukinuti koli citiranu osudu kr. kotarskog suda u K. toli i onu kr. sudbenog stola kao prizivnog suda u G. te obtuženika radi navedenih u ovoj osudi čina riešiti od obtužbe, no podjedno ga radi prekršaja suprot sigurnosti poštenja na štetu Jove T. po §. 496. st. I. k. z. osuditi na način naveden u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude. —A—

Objekt zločinstva §. 144. k. z. je plod utrobe u svih stupnjevih svoga razvitka; s toga i ranije uzrokovani porod za život jur sposobna ploda može tvoriti zločinstvo prve stavke §. 144. k. z.

(Rješitba kralj. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 17. studenoga 1900. br. 3738.)

Kralj. sudbeni stol u O. osudom od 12. kolovoza god. 1900. br. 3824 kz. sudio je Baru L. i Katu M. Krive su i to: Bara L., što je

Digitized by Google

dne 5. i 6. studenoga 1899. u L. u nakani, da svoj plod pometne, pila u tri puta travu „lepuh“ zvanu skuhanu u crnom vinu, i dala se po Kati M. po trbuhu trti tako, da je usljed toga trvenja dne 7. studenoga 1899. pometnuće njezina 7 mjeseci stara ploda usljedilo — zločinstva uzrokovanog pometnuća označena u §. 144. k. z. — a Kata M., što je Barbaru L., znajući da je noseća, nagovarala, da svoj plod pometne, te ju u tu svrhu i trla i tim prenavedeno zlo djelo uvela naputom i za sigurno izvršenje istoga pružila pomoć — zločinstva uzrokovanog pometnuća označena u §. 144 k. z. kao sukrivac po §. 5. k. z.; Barbara L., što je dne 7. studenoga 1899. u L. svojem novorodjenom živom i za život sposobnom nezakonitom ženskom djetetu po porodu u nakani, da mu uzrokuje smrt, propustila podvezati pupak tako, da je isto usljed zanemarenja potriebite pomoći, radi razkrvarenja na pupku umrlo i umrieti moralo — zločinstva čedomorstva označena u §. 139. k. z.

Radi toga osudjuju se i to: Bara L. po §. 139. trećoj stavci k. z. obzirom na §. 34. k. z. na kazan težke tamnice od 5 godina; Kata M. po §. 145. II. st. k. z. na kazan težke tamnice od 1 jedne godine; a po §. 390. k. p. obje na solidarnu naknadu troška kaznenoga postupka, svaka za sebe pako na naknadu troška ovrhe kazni, koja se kod obadvie neutjerivim proglašuje.

Povodom po obih obtuženicah proti gornjoj osudi uložene žaobe ništovne obnašao je kralj. stol sedmorice kao sud kasacionalni: žaobu ništovnu obtuženih Bare L. i Kate M. zabaciti a njihov priziv proti izrečenoj kazni odputiti i u toj napadnutoj točki potvrditi prvosudnu osudu.

Razlozi: Gledom na zločinstvo uzrokovanog pometnuća pobijaju obtužene Bara L. i Kata M. prvosudnu osudu s pozivom na razloge ništetnosti br. 9. i 10., a Bara i 5. §. 277. k. post., pak u izvedenju svoje ništovne žaobe tvrde, da zločinstvo uzrokovana pometnuća, označena u §. 144. k. z. sadržaje dva slučaja, od kojih prvi predpostavlja, da se uzrokuje pometnuće ploda nezrela i nesposobna za život, a drugi da se uzrokuje plod mrtvog djeteta, a budući da je od Bare L. izašao plod živ i za život sposoban, to da ne predleži objektivni učin zločinstva uzrokovanog pometnuća. Nu ovo je krivo tumačenje zakona.

Zakon u §. 144. glasi: da je kriva zločinstva uzrokovanog pometnuća ženska, koja navlaš preduzme čin takav, kojim joj bude uzrokovano pometnuće ili proizveden porod takov, da čedo dodje na sviet mrtvo.

Po tom zakon ne čini razlike izmedju za život sposobnog i nesposobnog ploda.

Nakana zakonodavca je nedvojbena, da štiti embrio i stavlja važnost na pometnuće kao takovo, na pogibelj, koja je s pometnućem spojena za embrio, a prema okolnostim i za trudnu ženu.

*

Digitized by Google

Ne ima po tom dvojbe, da je objekt zločinstva §. 144. k. z. plod utrobe i to u svih stupnjih svoga razvitka, a bilo bi veliko nesuglasje u u tumačenju zakona, kad bi se uzelo, da zakon plod utrobe u kasnijem razvitku, kad je naime vjerojatnije, da će izvan utrobe moći samostalno živjeti, manje štiti od ranijeg ploda.

Vidiv po tom, da čini, kako ih je presudni sud ustanovio, sadržavaju sva kriterija zločinstva uzrokovanog pometnuća;

vidiv, da razlozi osude niti su protuslovni sa sadržajem spisa, a niti su inače manjkavi po §. 277. br. 5. k. p. — to se pokazuje ništovna žaoba Bare L. i Kate M. gledom na zločinstvo §. 144. k. z. neosnovanom.

Nu nije osnovana ni ništovna žaoba Bare L. u koliko ista pobija prvosudnu osudu u točki zločinstva čedomorstva.

Žalbenica u tom pravcu pobija osudu pozivom na razloge ništetnosti br. 5., 9. i 10. §. 277. k. p.

U izvedenju pak svoje žaobe tvrdi obtužena Bara L., da nije dokazano, da je ona navlaš propustila, da dade djetetu pomoć, pak pobija nakanu na usmrćenje.

Nu u kakovoj je nakani obtuženica postupala, jest okolnost o kojoj je presudni sud odlučio po §. 249. k. p. po svom slobodnom osvjedočenju, koje je medju ostalim steko na temelju vlastitog priznanja obtuženice kao i inih dokaznih sredstva navedenih u razlozih osude, koji razlozi nisu u protuslovju sa sadržajem spisa, a niti su inače manjkavi po §. 277. br. 5. k. p.

Valja zato ništovnu žaobu obtuženih Bare L. i Kate M. po §. 282. st. IV. sl. b) k. p. zabaciti.

Priziv obtuženica proti izrečenoj kazni valja po §. 291. k. p. odputiti, jer ne ima razloga suditi izpod zakonite kaznene stavke, dočim je presudni sud i onako sudio svaku od obtuženica na najmanju kazan zakonite stavke. —A—

Iz upravne prakse.

O jednom te istom zajedničkom dobru ne mogu postojati izreke dvaju različitih diobnih sudaca. — Pravna predmnjeva u pogledu vlastničtva konstitutivnih čestica. — Za izpravak prigodom sastavka novih gruntovnih uložaka pogrješno na zadrugu upisanih nekretnina nadležna je sudska oblast.

(Svršetak.)

Povodom te zamolbe ukinuo je kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice rješitbom od 27. svibnja 1898. br. 1087. po §. 47. gr. sudovnika rečenu odluku i diobnu izpravu kao ništetnu po §. 339. gr. p. p. s razloga, što je grunt. čest. br. 624. u gr. nap. br. 244., sada u gr. ul. br.

Digitized by Google

381. obć. Z., V. ulica, unesena na zadrugu Ž. kbr. 33. iz L. i što po prije obstojalom zakonu od 3. ožujka 1874. o zadrugama za diobu zajednice, dok je u javnim knjigama kao zadružna unesena, nije nadležan po obćem gradj. zakonu i gradj. parb. postupniku sud.

Iza dostave te rješitbe obnašla je kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, riešenjem od 15. srpnja 1898. br. 36523. povodom utoka Ane Ž. udate B. sve u pomenutoj stvari donesene nižestepene odluke, a to odluku gradskoga poglavarstva u Z. od 4. ožujka 1892. br. 2392., kr. kotarske oblasti u Z. od 5. veljače 1893. br. 712. te županijskoga upravnoga odbora u Z. od 25. svibnja 1897. br. 1252. u. o. i to prvu kao na zakonu neosnovanu, a potonje dvie kao nenadležno donesene ureda radi ukinuti i odrediti, da županijski upravni odbor imade putem područne kotarske oblasti sve razpravne spise dostaviti gradskomu poglavarstvu u Z., koje potonje neka na molbu Ane Ž. udate B. za razlaz zadruge Ž. kbr. 33. iz L. i upis zadružnih nekretnina na nju kao samovlastnicu, razpravu povede i salvo recursu na višu oblast o moliteljičinom zahtjevu meritornu odluku donese, a to s razloga, što je uredovna potvrda obćine s. u M. od 22. travnja 1891. br. 1823., na kojoj je odluka gradskoga poglavarstva u Z. od 4. ožujka 1892. br. 2392. utemeljena, neizpravna, jer je dokazom doprinesena grunt. napisnika br. 244., odnosno sada grunt. uložka br. 381. obć. grad Z., V. ulica, čestica br. 624. gr. a 725. kat. konstitutivna čestica obćine L., pripadajuća k selištu grunt. napisnika br. 120. obć. L., i jer dokazom grunt. izvadka br. 120. obć. L. na tom selištu zadruga postojala nije, već gradjansko-pravno suvlastničtvo Gjure Ž. i majke mu Jelene; što prema tome nekretnine gr. ul. br. 381. obć. grad Z., V. ulica, nisu pripagnost kojega zadružnoga selišta, ležećega izvan područja grada Z., pa je s toga samo gradsko poglavarstvo u Z., u području kojega se na zadrugu upisane nekretnine nalaze, po propisu §. 102. zakona od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih obćina u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji i §. 55. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama dužno i nadležno na pomenutu molbu Ane Ž. udate B. uredovati.

Nakon ponovno provedene razprave odputilo je gradsko poglavarstvo u Z. odlukom od 20. travnja 1899. br. 15879./l. moliteljicu Anu Ž. udatu B. sa zahtjevom te molbe s razloga, što ta molba nije na zakonu osnovana.

Utok Ane Ž. udate B. proti toj odluci odbila je kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove i potvrdila vrhovnim riešenjem od 28. svibnja 1900. br. 30986. tu pobijanu odluku s razloga, što je dokazom doprinesenoga izvadka grunt. nap. br. 244. obć. Z., V. ulica, čestica br. 624. upisana bila kao konstitutivna, spadajuća k selištu Gjure Ž. kbr. 33. iz L. grunt. nap. br. 120. obć. L., a dokazom doprinesenih izvadaka grunt. nap. br. 381. obć. Z., V. ulica i grunt. uložka br. 381. iste obćine upisana je ta čestica prigodom sastavljanja gruntovnih uložaka na osnovu §. 10. pro-

Digitized by Google

vedbenoga naputka od 24. prosinca 1876. br. 5715. k zakonu od 16. rujna 1876. o sastavljanju novih gruntovnih uložaka na ime zadruge Ž. kbr. 33. iz L.; što dokazom izvadka grunt. napisnika br. 120. obć. L. na tom selištu ni u doba osnutka gruntovnih napisnika, a ni u doba sastavka novoga gruntovnoga uložka br. 381. obć. Z., V. ulica, nije postojala zadruga Ž. već gradjansko-pravno suvlastničtvo Gjure Ž. i majke mu Jelene, odnosno njihovih pravnih sljednika, pa što prema takovomu stanju stvari postoji pravna predmnjeva, da su i nekvetnine gr. nap. br. 244. obć. Z., V. ulica, sačinjavale suvlastničtvo Gjure Ž., pa su prigodom sastavka novih uložaka pogrješno upisane na zadrugu Ž. M. br. 33. iz L. Pošto dakle ne dotječu u ovom slučaju uvjeti §. 55. zak. o zadr. za razlaz zadruge, upućuju se stranke u pogledu izpravka pogrješnoga gruntovnoga upisa po smislu §. 7. lit. d. naredbe kr. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 17. prosinca 1888. br. 14306. na nadležnu sudsku oblast.

Priobćio dr. **D. Tončić.**

SVAŠTICE.

Reforma preventivne gradjanske pravne njege u Austriji.

(Nastavak.)

U posvjedočavanju (Beurkundungswesen) iscrpljuje se po Weissleru za pravo preventivna gradjansko-pravna njega; bilježnik njezinim je najodličnijim organom. Pisac zahtijeva za važne pravne poslove javno posvjedočenje tvrdeći (str. 48.), da je kod najvećega djela privatnih isprava ne samo neizvjesno već i nevjerojatno, da je potpisač isprave htio ono, što je napisano. Oblasna forma posvjedočenja da se teoretski ne da opravdati. Državu treba odteretiti. Za to se ima javno posvjedočavanje pravnih poslova prenesti isključivo na bilježništvo; i to imala bi se tražiti bilježnička forma za puštanje ispod očinske vlasti, za posinjenje, za sve razredbe posljednje volje, za sve ugovore o otudjenju zemljištne vlasnosti, za darovna obećanja, za diobe nasljedstva, napokon za nasljedna očitovanja i za sve gruntovne isprave.

Ovi nam se zahtjevi na prvi pogled čine čudnima. Prije svega za to, što se privatne isprave, koje sastavljaju zastupnici stranaka po zvanju (odvjetnici), posve isporedjuju proizvodima nadripisara. No u kasnijem razlaganju razjašnjuje svoje shvaćanje prijedlogom, da svaki odvjetnik podjedno neka bude i bilježnik, tako da isključenje privatne forme za tako brojne pravne poslove ne bi bar te zle strane imalo, da je na uštrb interesa odvjetnikâ. Jer što bi izmaklo odvjetniku kao takomu, zapalo bi ga kao bilježnika.

Digitized by Google

Za izričnu otpuštenje djece ispod očinske vlasti jamačno ne treba javne forme, pošto je ono po postojećemu pravu vezano na privolju suda (§. 174. o. g. z.), a sud smije privoljeti samo onda (§. 266. i. p. p.), ako je to na korist malodobnika i ako nema pogibelji zloporabe. Ali opravdan je zahtjev za bilježničkom formom kod posinjenja, no samo u onim slučajevima, u kojima se ne iziskuje dozvola suda, kao što n. pr. pri malodobnim posincima ili pokćerima, koje ne stoje pod očinskom vlašću.

Što se tiče razredba posljednje volje, dalo bi se jamačno govoriti o otegoćenju forme; osobito forma vlastoručno pisane i potpisane privatne oporuke ne pruža dosta sigurnosti za ozbiljnost volje. Oporuke, napisane u časovitom i prolaznom raspoloženju nijesu rijetkost. Ali zahtjevom bilježničke forme bile bi razredbe posljednje volje previše oteščane, tako te ovakav prijedlog ne bi lje mogao prodrijeti.

Zahtjev, da se bilježnička forma upotrebi za sve ugovore o otudjenju zemljišne vlastnosti i za sve knjižne isprave, teško se da pojmiti, ako se uoči povijest prisilnog legaliziranja (Legalisirungszwang) u Austriji. Odstranjenje prisilnog legaliziranja postalo je lozinkom političkih stranaka i predmetom živih agitacija, koje su zaista polučile znatne olakšice. U ostalom je u Austriji već postojala prisilna bilježnička forma (Notariatszwang), ako i kratko vrijeme. Uvedena bje u neke krunovine na temelju bilježničkoga reda od 1850., ali ju uslijed općega negodovanja doskora ukinuše.

Teško bi bilo opravdati javnu formu za take pravne poslove. Jer poslovi, o kojima se tu radi, tipični su kao što n. pr. najamni ugovori, koje svatko sklapa; bitne ustanove ovih ugovora pozna i svaki laik. Sadržaj dakle tih pravnih poslova ne zahtijeva javne forme. Ne zahtijeva ga niti vrijednost predmeta, jer se tu ne će da čini razlika. Veliki dio onih poslova tiče se u nekim dijelovima Austrije predmeta, koji malo više vrijede od blaščeta, koje se svaki dan kupuje i prodaje. A pravne poslove o nekretninama veće vrijednosti gotovo bez iznimke sklapaju osobe, koje znaju dobro cijeniti savjet pravoznanca pri znatnijim poslovima. I doista sastavljaju isprave o takim poslovima gotovo uvijek bilježnici, odvjetnici, a dijelom i činovnici vjeresijskih zavoda. Za to pisac previše tvrdi, kad veli (str. 48.) „Die heutige Privaturkunde ist in der Regel das Geschmier eines versoffenen Winkelschreibers oder aber ein gedrucktes Formular, das selten gelesen, nie verstanden, von der Partei unterschrieben und in den Händen ihres Gegners zur furchtbarsten Waffe gegen sie selbst wird". Taki „jaki" izrazi ne mogu nadomjestiti stvarnih razloga za zahtjev, da se proširi prisilna bilježnička forma, za kojom se dosele nije pokazala potreba i koja bi naišla na protimbu pučanstva, jer nije nego jednostrano pogodovanje jednoga stališa i neopravdano otegoćenje pravnoga prometa.

Digitized by Google

Isto su tako neumjestni prijedlozi pisčevi glede organizacije bilježništva.

Polazeći sa načela, da bilježnik nema biti činovnikom, zahtijeva pisac slobodu bilježništva. Bilježnika neka ne imenuje i ne nadzira ministar pravosudja; bilježnik trebao bi samo da se poput odvjetnika predstojniku odvjet. komore iskaže, da je ispunio uvjete za izvršivanje bilježničtva. „Wir wollen keine geschlossenen Notariatszünfte, keine Versorgungsanstalten für Faulheit und Unfähigkeit (str. 78.).

Ishodište ovih predloga nema temelja. Ako se i dopusti, da bilježnik nije državni činovnik, a ono se ipak vršenje njegovih funkcija ne da prosudjivati sa stanovišta zaslužbe, već se mora smatrati izvršivanjem nekoga zvanja. Osim sudrugova po zvanju ima i općenitost velikog interesa na tom, da se pri tom uvažavaju izvjesni obziri, da se ne prekorače izvjesne granice, da udovoljeno bude zahtjevima javnoga interesa. Svjedočbe bilježničke isporedjene su svjedočbama javnih oblasti. Isprave bilježničke, ako imaju stanovitu formu, providjene su dapače učinkom ovršivosti. Ovi učinci bilježničkih isprava ne potječu samo iz njihove unutarnje vrijednosti, već iz pozitivnoga zakonskoga propisa, koji ide za unapredjenjem javnoga interesa ter iziskuje neko jamstvo, da se ne će zbivati zloporabe i da opće dobro ne bude oštećeno umjesto unaprijedjeno. Javnu ispravu ne izdaje bilježnik kao privatna osoba, ne kao čovjek, koji se bavi slobodnim obrtom, nego kao čovjek, koji vrši zvanje, stvoreno u javnom interesu, kao član državnog organizma, odredjenog za zaštitu i njegu prava. Osobito pravno znamenovanje bilježničkog posvjedočavanja ne zahtijeva samo to, da bude zaštićeno jednako kao što i posvjedočavanje po javnim oblastima, nego i to, da bilježnik, rukujući poslove, koji su na nj preneseni, stoji pod dostatnim nadzorom i da se može na odgovornost potegnuti, kad uzradi proti dužnostima, skopčanima s njegovim zvanjem. Ako dakle bilježnik i nije činovnik u smislu službene pragmatike, a ono se ipak u smislu kaznenopravne i disciplinarne odgovornosti mora smatrati kao javni funkcionar, kao pravosudni organ, koji u javnom interesu djeluje i koji je u tu svrhu providjen posebnim pravima i dužnostima.

Na bilježnika preneseno je pravo i dužnost sačinjati javne isprave, on je u tom pogledu službenik, njegova djelatnost službena. Otud pak slijedi dvoje: da se ne može svatko učiniti bilježnikom, i da broj bilježnika mora odgovarati pravoj potrebi. — Sloboda bilježničtva, kako ju pisac predlaže, bila bi u oba pravca pogrješnom.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Druga serija akademijskih publikacija za g. 1900. sadržaje:

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Uredio dr. Ant. Radić. Svezak V. 2. polovina, 8°, 320. ima ovaj sadržaj: Gradja: Božičević Juraj: Sušnjevo selo i Čakovac. (Narodni život i običaji. — Priroda: Kraj i mjesta. — Gore i vode. Zrak i vrieme. — Životne potrebštine: Selo i okolina. — Kuća i dvorište. — Zgrade izvan dvorišta. — Hrana i posudje). — Žic Ivan: Vrbnik na otoku Krku. (Narodni život i običaji. — Tjelesni ustroj: Posebne pojave. — Jezik: Kojemu narječju pripada govor. — Životne potrebštine: Selo i okolina. — Kuće i dvorište. — Zgrade izvan dvorišta). — Petrović Vladimir J.: Zaplanje ili Leskovačko u Srbiji. (Život: Život sa susjedima. — Život prema dobi. — Život prema zanimanju i imetku. — Zločinci i drugi rdjavi ljudi. — Vjerski život. — Škola. — Pravo: Obitelj i obveze. — Običaji: Običaji kod posala. — Pravni običaji. — Običaji u druženju s ljudima. — Domaće svjetkovine. — Javni običaji. — Porod. — Ženitbe. — Smrt). Manji prinosi: Varnica Šime: Iz Gradišta (Narodni život i običaji: Selo i okolina. — Kuća i dvorište. — Zgrade izvan dvorišta. — Hrana i posudje).

Znanstvena djela za obću naobrazbu. Knjiga II. Bizantija i germanski zapad do smrti cara Justinijana I. (476.—565.). Napisao Natko Nodilo 8°, IV., 496.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 143., matematičko-prirodoslovni razred, knjiga 29., 8°, 170. sadržaje: O preobrazbi i dužini življenja naših pauka u obće, a Filistata napose. od prof. N. Damina. — Pauci Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i Istre (Araneae Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae et Istrae, partim editae, partim usque ad a. 1900. ineditae). od prof. N. Damina. — O posrednim proizvodima perspektivnih nizova tačaka, od dra. Jurja Majcena. — Pontsko-jadranska razvodnica i jadransko područje u Hrvatskoj, od dra. Milana Šenoe. — Jedno pitanje iz teorije funkcija sa dvjema nezavisno promjenljivim količinama, od prof. Mihajla Petrovića. — O osobitoj ravnocrtnoj plohi trećega reda u linearnom kompleksu, od dra. Jurja Majcena. — O redovima jednogranih funkcija, od dra. Bogdana Gavrilovića. — O pfaffijanima, od dra. Bogdana Gavrilovića.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 144., razredi filologijsko-historijski i filozofičko-juridički, knjiga 54. 8°, 198., sadržaje: O metafizičkom sustavu Wundtovu. Dio treći. O substanciji, od dra. Antuna Bauera. — Prilozi gospodarskom razvoju hrv. slav. Krajine u 19. vjeku, od dra. Fr. Vrbanića. — O tragičnom problemu

Digitized by Google

u Bogovićevu „Stjepanu“ posljednjem kralju bosanskom i u analognih značajih svjetske dramske literature, od dra. Franje Markovića.

Prof. dr. Franjo Vrbanić nastoji u gore navedenoj vrlo zanimivoj razpravi prikazati, kako su se zadnjih stotinu godina na zemljištu bivše hrv.-slav. Krajine razvili neki gospodarski pojavi, a napose stočarstvo i ratarstvo. Akademik želio je kod nastupa u 20. viek prikazati ukupnu sliku u razvoju gospodarskih prilika u Hrvatskoj i Slavoniji tečajem 19. vieka, nu nije mogao naći potrebitih sustavnih podataka ni o ratarstvu, ni o stočarstvu, a kamo li o drugim gospodarskim pojavama na koncu 18. vieka, da s njima izporedi današnji razvitak na tom području. Samo za teritorij bivše Krajine mogao je sabrati u tom obziru neke podatke, koji se dadu prispodobiti s današnjima; i to jest jedini razlog radi kojega je svoje promatranje stegnuo na tako uzko područje.

Nakon što je pisac u prvom dielu iztaknuo velike poteškoće, koje je imao svladati, da za konac 19. vieka sakupi potrebite podatke upravo obzirom na onaj teritorij, što ga je početkom 19. vieka obsizala bivša hrv.-slav. Krajina, te da si tako stvori podlogu za daljnju prispodobu — razvija u kratko sve one javne terete, što su ih prije 100 godina imali nositi negdašnji Krajišnici, a zatim nastoji označiti obću sliku ratarskih prilika, kako su one ondje postojale u početku 19. vieka. Na toj slici vidi on mnoge crne točke, kojih nije mogla izgladiti niti velika ljubav za fiziokratski sustav, što ju je u ono doba pokazivala tadašnja uprava. Vlada onoga vremena, prožeta duhom fiziokratske škole, pokazivala se je doduše osobito brižnom za prilike ratarske, a častnici kantonalni imali su strogo bditi nad tim, da graničari svoja zemljišta marljivo obradjuju; nu upravo uspjesi ove brige i ovoga nastojanja najboljim su znakom po nazoru pisca, kako nijedna uprava, a najmanje ona, koja je osnovana na sustavu policajnomu, ne može uspjeti u svom radu, bez prave ljubavi za narod povjeren njezinoj skrbi i brizi, bez točnoga poznavanja njegove ćudi i njegovih sposobnosti, njegovih vrlina i mana. Ocrtavši ovu sliku, tvrdi pisac, da je Hietzinger o tadanjim gospodarskim prilikama mogao punim pravom reći: „so herrscht denn im Soldatenlande wenig Ueberfluss, häufig Armuth und selbst da, wo Wohlhabenheit bemerklich wird, ein einfaches manchen Genuss entbehrendes Leben“.

Prelazeći iza toga na potanje razmatranje prilika ratarskih, zaustavlja se pisac ponajprije kod razdiobe zemljišta na pojedine vrste kultura, te dolazi do zaključka, da produktivno tlo danas obsiže za 336.871 ral veći prostor nego prije 100 godina: nu pisac ne nalazi razlog ovomu pojavu toliko u napretku ratarskih prilika, koliko u postupku samoga zemljarinskoga katastra. Akademik razlaže potanje ovu svoju tvrdnju, te razmatra: kako se je napose u svakom pojedinom kraju i kod svake pojedine vrsti

Digitized by Google

kulture površina promjenila, te po kojem su omjeru pojedinim krajevima razdieljene bile u početku 19. vieka, a po kojem se one diele danas. U ovom potonjem obziru dokazuje pisac posebnim podatcima, kako se je razmjer pojedinih vrsti kultura doduše znatno promjenio tečajem jednoga vieka, ali kako uza sve to glavna karakteristika pojedinih dielova bivše Krajine u tom obziru ostaje i danas ista kao što u početku vieka. Uzme li se u obzir samo ono tlo, koje služi neposredno produkciji, t. j. oranice, livade, voćnjaci, vrtovi i vinogradi, tada ne ima dvojbe, da se je i ovo tlo tečajem jednoga vieka povećalo, ali je ta povišica vrlo slaba, jer dok je prije 100 godina bilo takovoga zemljišta napram cjelokupnom tlu 34·06% ne zaprema ono danas napram cieloj površini niti pune $^2/_5$ (39·76%). Ovaj slab napredak ističe se napose onda, kad se izmjere površine pojedinih vrsti kultura sa žiteljstvom, koje se je u ovom razdoblju povećalo u daleko većem iznosu. U posebnoj skrižaljci razlaže pisac ovaj pojav.

Ovi podatci pokazuju, da je još prije 100 godina bilo na zemljištu negdanje Krajine na 1000 žitelja malo ne 2519 rali obradjenoga tla, t. j. onoga, koje služi neposredno produkciji, dok je danas taj prostor spao na 1649 rali, te se je prema tome umanjio za 870 rali na 1000 žitelja. Ovaj manjak opaža se diljem ciele Krajine, a najviše u negdanjoj varaždinskoj Krajini, gdje je omjer obradjenoga tla napram 1000 žitelja danas manji za 1505 rali nego li u početku 19. vieka. Pisac priznaje, da ove razlike u razdiobi pojedinih vrsti tla izmedju nekada i sada same po sebi nisu kadre pružiti prave slike o gospodarskom razvitku tečajem 19. vieka, jer su zemljišta, koja se rabe za ratarsku produkciju i razne kakvoće i razne plodnosti, te jer se gospodarstvenost žiteljstva i način obradjivanja u pojedinim krajevima razlikuju.

Da ipak pisac ove razlike donekle prikaže, priobćuje rezultate ratarske produkcije u bivšoj Krajini od danas i od početka 19. vieka. Iz ovih rezultata se vidi golema razlika u godišnjem prirodu, što ga ima bivša Krajina na svom teritoriju danas i što ga je imala prije 100 godina. Kod svih vrsti plodina, izuzevši jedino vino, pokazuje se tolik prirast, da bi se u prvi mah svatko čuditi morao ovomu napredku. Tako je u početku 19. vijeka urodilo n. pr. žitarica svih vrsti okruglo 2,063.400 hektolitara a prirod livada nije davao podpuno ni 1,758.400 mtrc. siena, dok danas i u srednjim godinama na istom teritoriju iznosi žetva preko 5,240.000 hektol. žita i 5,150.000 mtrc. siena. Ovaj je prirast tim važniji, što prirast produktivnoga tla u obće, a oranica i livada napose, nije ni iz daleka bio tolik, kolik je bio prirast plodina. Iz odnosne skrižaljke razabire se napose, da je poprječni godišnji prirod iznosio u cieloj Krajini:

Digitized by Google

	u početku 19. vieka	na kraju 19. vieka
pšenice	182.696 hektl.	978.497 hektl.
pira	31.117 „	48.090 „
raži	158.636 „	375.634 „
ječma	224.329 „	392.571 „
napolice	355.084 „	430.360 „
zobi	274.025 „	565.902 „
kuruze	605.640 „	2,118.735 „
proje i heljde	222.002 „	318.075 „
vina	178.639 „	60.022 „
koruna	147.116 mtrc.	1,230.648 mtrc.
lana i konoplje	26.742 „	49.600 „

(Svršit će se.)

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 1. srpnja o. g. svoju redovitu sjednicu, u kojoj je primljen kao član pravničkoga družtva počam od 1. siečnja o. g. Gjuro Šajatović, prislušnik kod okružnog suda u Travniku. Nakon toga saobćuje blagajnik, da je u ime odbora pravničkog družtva razaslan na pravnike u Dalmaciji ovaj poziv:

„Pravničko družtvo u Zagrebu“ izpunilo je prošle godine prvo četvrtstoljeće svoga obstanka, te je u svoju sredinu prikupilo liep broj pravnika sviju struka.

Ako i raste od godine u godinu broj družtvenih članova, ipak imade još mnogo pravnika, koji nisu članovi našega družtva; naposeb bi bilo u interesu družtva, da se skupi poveći broj članova pravnika iz posestrime nam Dalmacije.

Povodom tim čast je odboru obratiti se na Vaše p. n. gospodstvo s učtivom molbom, da izvoli pristupiti pravničkom družtvu kao član i svoju brigu posvetiti tome, da što veći broj novih članova Vašega okoliša pravničkom družtvu pristupi.

Obilnijim brojem članova ojačano moći će pravničko družtvo u budućem nizu godina izpuniti sve i najveće pravedne zahtjeve.

Pravničko družtvo svojim organom „Mjesečnikom“ obuhvaća koli sudbenu i upravnu toli i financijalnu struku, te se tako ukazuje jedinim našim obćenitim pravničkim literarnim stjecištem.

Literarnom pomoći braće pravnika iz Dalmacije moći ćemo se što točnije upoznati sa posebnim pravnim prilikama i judikaturom u Dalmaciji, ter time poraditi za napredak naše pravne znanosti.“

Konačno je primljeno izvješće blagajnika o stanju blagajne.

(Osamdeset-godišnjica.) Prošlog mjeseca proslavio je doyen osječkih odvjetnika i član našega družtva od njegova osnutka g. Franjo Werowski, u podpunoj duševnoj i tjelesnoj krepkoći svoj 80. rodjendan. Tim povodom primio je obće štovani svetčar mnogobrojne pismene, brzojavne i ustmene čestitke. U pol 12 sati prije podne došli su k svečaru korporativno odvjetnici i odvjetnički perovodje, te mu je tom prilikom u ime prisutnika najsrdačnije

Digitized by Google

čestitao odvjetnik g. Ignjat Wagner. Tom neočekivanom počašću bio je vriedni svetčar ugodno dirnut, te je svojim mladjim drugovima izrazio svoju najsrdačniju zahvalnost i rukovao se sa svakim pojedincem. Mi se od sveg srca pridružujemo ovim čestitkama.

(† Dr. Pajo Kovačević), odjetnik u Vinkovcima, preminuo je 2. srpnja u zavodu za umobolne u Stenjevcu, kamo ga je bila obitelj tek pred osam dana na liečenje dovezla. Bilo mu je 45 godina. Mrtvo tielo preveženo je u Vinkovce i ondje sahranjeno na pravoslavnom groblju. Pokojnik, koji je bio član našega družtva počam od g. 1885. pa neprekidno do svoje smrti, bio je dobar pravnik i sdušan odjetnik te je uživao obće simpatije. Počivao u miru!

(† Lavoslav Gmaz), kr. kotarski sudac u Otočcu, umro je pod konac prošlog mjeseca u Zagrebu nakon kratke ali težke bolesti. Pokojnik je uživao obće štovanje, jer je bio pravedan, revan, točan i savjestan sudac. Pokoj mu duši!

Imenovanja. Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je u Beču dne 20. lipnja 1901. izdanim previšnjim riešenjem Josipa pl. Mačvansky-a, kr. savjetnika i prvog zamjenika financ. ravnatelja u Zagrebu, uz podjeljenje naslova ministerijalnog savjetnika, premilostivo imenovati kr. financijalnim ravnateljem u Zagrebu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati Ivana Kovačevića, prislušnika kod kr. kotarskoga suda u Gospiću, sudbenim pristavom II. razreda extra statum kod kotarskoga suda u Stubici, svršenog pravnika Napoleona pl. Špun-Strižića i svršenog pravnika Božidara Žalca perovodnim vježbenicima u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade, temeljem §. 3. naredbe kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade, odjela za unutrašnje poslove i za pravosudje od 19. rujna 1897. broj 54.510, posebnim urednikom za uredjenje zemljištnih zajednica kotara gjurgjevačkoga kralj. kotarskoga pristava Marka Dogana, službujućeg kod kr. kotarske oblasti u Gjurgjevcu, dra. Ivana Strohala, sudbenoga pristava II. razreda u službovanju kod tajničtva kr. banskoga stola, tajničkim pristavom kr. banskoga stola, dra. Dragana Šašela, prislušnika kod kr. kotarskoga suda u Karlovcu, sudbenim pristavom II. razreda extra statum kod kr. kotarskoga suda u Šidu, Šandora Fischera, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda u Rumi, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je kr. financ. pomoć. tajnika Gjuru Hrušića kr. financ. tajnikom u 3. stepenu VIII. plaćevnog razreda kod kr. financ. ravnateljstva u Varaždinu, kr. financ. perovodju Dragutina Pintera kr. financ. pomoć. tajnikom u 3. stepenu IX. plaćevnog razreda kod kr. financ. ravnateljstva u Vukovaru i kr. financ. računar. protustavnika Josipa Cika kr. financ. perovodjom u 3. stepenu X. plaćevnog razreda kod kr. financ. ravnateljstva u Varaždinu.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je financijalnoga perovodju dra. Julija Pragera poreznim nadzornikom u VIII. dnev. razr. u okružnoj oblasti u Travniku.

Poglavica zemaljske vlade imenovao je financijalnog perovodnog pristava Franju Jurinu u financ. nadzorništvu u Mostaru financ. perovodjom u IX. dnev. razr. i privr. financ. perovodnog vježbenika dra. Dušana Šijana u financ. odjelenju zemaljske vlade financijalnim perovodnim pristavom u X. dnev. razr., šerijatskog vježbenika Hifzi ef. Muftića privr. šerijatskim su-

Digitized by Google

dijom u X. dnev. razr. u kotarskom uredu u Fojnici, svršenoga pravnika dra. Sigfrieda Umlauffa viteza od Frankwella privr. perovodnim vježbenikom u zemaljskoj vladi i svršenoga pravnika Filipa Lederera privr. auskultantom u okružnom sudu u Banjaluci.

Premještenja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira kotarskog pristava II. razreda Dragutina Murata od kotarske oblasti u Virovitici k onoj u Našicah, kotar. predstojnika Milana Mrksića od kotarske oblasti u Glini k onoj u Novojgradiški, kotar. predstojnika Eduarda pl. Mrzljaka od županijske oblasti u Varaždinu k onoj u Požegi i kotarskog predstojnika Dragutina Spoju od kotarske oblasti u Novojgradiški k onoj u Glini, na vlastitu molbu kotar. predstojnika Ljudevita Vukelića od županijske oblasti u Požegi k onoj u Varaždinu, iz službenih obzira županijskog perovodju dra. Tomislava Matanića od kotar. oblasti u Grubišnompolju k županijskoj oblasti u Belovaru, županijskog perovodju Mihajla Zaku od kotarske oblasti u Križevcih k onoj u Grubišnompolju, povjeriv mu upravu potonje kotarske oblasti; te kotar. pristava II. razreda Teodora Bošnjaka, od županijske oblasti u Belovaru kotarskoj oblasti u Križevcih.

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zemaljske vlade premjestio je iz službenih obzira poreznog nadzornika Tomu Krencisa od okružne oblasti u Travniku k onoj u Bišću, financijalnog perovodju Viktora Schnecka od okružne oblasti u Travniku k financijalnom odjelenju zemaljske vlade, financijalnog perovodju dra. Adolfa Halperna od okružne oblasti u Sarajevu k onoj u Travniku, financijalnog perovodju Josipa Mestrića od zemaljske vlade i privr. financijalnog perovodnog vježbenika Augusta Odstrčilika od okružne oblasti u D. Tuzli k okružnoj oblasti u Sarajevu.

(Novi kr. javni bilježnik.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je odvjetnika Ljudevita Poljaka kr. javnim bilježnikom u obsegu kr. sudbenoga stola u Osieku sa sjedištem u Bošnjacih.

(Sbornika zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) komad VIII. god. 1901., izdan i razposlan je dne 15. svibnja 1901., te sadržaje pod brojem:

43. zakonski članak IV.: 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga zakona o državnom proračunu za godinu 1901.;

44. naredbu kr. hrv.-slav. dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje, od 30. travnja 1901. broj 6197., kojom se odredjuju neke promjene u broju, sjedištu i teritorijalnom obsegu mjestnih sudova;

45. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 9. travnja 1901. br. 22.156. glede polaganja asfaltnih pločnika, i

46. okružnicu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 10. svibnja 1901. br. 24.204. kojom se priobćuje naredba kr. ug. ministra trgovine, od 21. ožujka 1901. br. 9654., glede obvezanosti bždarenja boca, u kojima se piva prodaje.

Komad IX. godine 1901., izdan i razposlan je dne 28. lipnja 1901., te sadržaje pod brojem:

47. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 14. lipnja 1901. br. 30373., kojom se preinačuju i popunjuju njeke ustanove naredbe od 5. ožujka 1900. broj 6851. (komad IV. br. 38. sbornika od god. 1890.) glede oblastnoga nadzora nad parnim kotlovima;

Digitized by Google

48. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 14. lipnja 1901. br. 30373., kojom se preinačuju i popunjuju njeke ustanove izvršbenoga propisa k naredbi od 5. ožujka 1900. br. 6851., izdane u pogledu mjera sigurnosti, proti razprsnuću parnih kotlova;

49. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje od 20. lipnja 1901. br. 9110., kojom se odredjuje dan za predaju novo sastavljenih gruntovnih uložaka kr. sudbenim stolovom u Osieku, Zagrebu i Petrinji, te kr. kotarskim sudovom u Novoj Gradiški, Samoboru, Vukovaru, Dugomselu, Bakru, Gračacu, Sisku, Sv. Ivanu-Zelini, Bošnjacih, Jaski, Krnjaku, Križevcih i Miholjcu dolnjem ter ujedno ustanovljuje rok za povedenje izpravnog postupka;

50. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 25. lipnja 1901. br. 9195., u predmetu zamjenite pravne pomoći hrvatsko-slavonskih sudova u karnostnom postupku proti austrijskim odvjetnikom i odvjetničkim kandidatom i obratno;

51. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 8. lipnja 1901. br. 37300., kojom se dozvoljuje novi naziv mjesta u upravnoj občini Šaptinovci u Kločevcih i

52. izpravak k sborniku zakona i naredaba, valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, komad V., broj 33. godine 1901. (zakon o zaštiti javnih znakova).

(Uredovna sbirka naredaba pravosudne struke.) Mjeseca srpnja 1901. izdana i razaslana je uredovna sbirka naredaba pravosudne struke svezka VII. br. 811. do 824. arak 6 do 7.

Sadržaj netom izašlih brojeva jest sliedeći:

Broj 811. Naredba kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 14. ožujka 1901. broj 3858, u predmetu izručivanja pokretnih ostavina u Nizozemskoj iztočnoj Indiji preminulih stranaca.

Broj 812. Naredba kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 21. ožujka 1901. broj 4508, kojom se ustrojava kr. kot. sud u Vrginmostu.

Broj 813. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 14. ožujka 1901. broj 3633 prav., kojom se u sporazumku sa gospodinom ugarskim ministrom trgovine uredjuje način individualne obaviesti, propisane u §. 35. zak. čl. XLI. : 1881. o izvlastbi.

Broj 814. Okružnica kr. banskoga stola, od 6. veljače 1901. broj 2909, u predmetu riešavanja gruntovnih molba.

Broj 815. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje, od 8. travnja 1901. broj 4984, kojom se odredjuju neke promjene u broju, sjedištu i teritorijalnom obsegu mjestnih sudova.

Broj 816. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 23. ožujka 1901. broj 4574, kojom se odredjuje predaja gruntovnih knjiga kr. kotarskomu sudu u Vrginmostu, obzirom na naredbu kr. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 21. ožujka 1901. broj 4508 (sbor. br. 32).

Digitized by Google

Broj 817. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 19. travnja 1901. broj 5969, u predmetu biljegovanja oprosta gospodarskih i obrtnih vjeresijskih udruga.

Broj 818. Okružnica kr. banskoga stola, od 20. ožujka 1901. broj 7453, o nadziranju i rukovodjenju corpora delicti.

Broj 819. Naredba kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje kao gruntovnog ravnateljstva, od 23. travnja 1901. broj 5850, kojom se odredjuje predaja gruntovnih uložaka za imovne občine Sošice i Kalje, od kr. sudbenoga stola, kao gruntovne oblasti u Zagrebu, kr. kot. sudu kao gruntovnoj oblasti u Jaski.

Broj. 820. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 21. travnja 1901. broj 5970, da se registriranje udruga po zakonskom članku XXIII. : 1898. ima priobćiti kr. financ. ravnateljstvom.

Broj 821. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 15. travnja 1901. br. 5703., o dodieljenju podpunoga konsulsko-sudbenoga djelokruga c. i kr. konsulskim uredima u Valoni, Prizrenu i Bagdadu, ter o pravnim propisima, koji se imadu kod njih uporavljati.

Broj 822. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje, od 30. travnja 1901. broj 6197., kojom se odredjuju neke promjene u broju, sjedištu i teritorijalnom obsegu mjestnih sudova.

Broj 823. Okružnica kr. banskoga stola, od 3. travnja 1901. br. 8579., kojom se sudbeni stolovi i kotarski sudovi upozoruju na nepravilnosti u razpravljanju stečajeva.

Broj 824. Okružnica kr. banskoga stola od 11. travnja 1901. br. 7922., da sastavljanje podnesaka u kaznenom postupku ne sačinjava nadripisarenja.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
F. (Flora) Hernstein nepr. sitničarka u Gorah	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Dragutin Bell kr. sudbeni viećnik	5. srpnja 1901 br. 2229 gr.	Dr. Dušan Peleš odvjetnik u Petrinji	Gjuro Liščić u Petrinji	16. kolovoza 1901	27. kolovoza 1901
P. M. Marković trgovac u Zagrebu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Jovan Veličković, viećnički tajnik kr. banskog stola	25. lipnja 1901 br. 8823 gr.	Mijo Tkalčić odvjetnik u Zagrebu	N. pl. Czernkovich odvjetnik u Zagrebu	18. rujna 1901	18. rujna 1901

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

Pravnih liekova imade redovitih: priziv (appel), i opozicija (opposition), te izvanrednih: opozicija trećih (tierce opposition) i pritužba proti sudcu (prise à partie), gradjanska molba (requête civile) te ništovni utok (recours en cassation).[149] — Priziv je dozvoljiv u dvomjesečnom roku proti (kontradiktornim ili kontumacijalnim[150]) osudama prve molbe,[151] ako vriednost parbenoga predmeta dosiže stanoviti iznos;[152] jest devolu-

[149] Francuski procesualiste imaju dosta široko shvaćanje o pojmu pravnoga lieka (voie de recours), jer vrstaju amo i sredstva napadaja proti sudcu, kao god što dozvoljuju voie de recours i takim osobama, koje stoje izvan parnice. S toga nije čudo, kada nabrajaju ništa manje, van šest pravnih liekova: appel, opposition, requête civile, pourvoi en cassation, tierce opposition i prise à partie. Cf. Boitard, II. sv., str. 43. Bonfils, str. 450. Camuzet, str. 273. Garsonnet, V. sv., str. 3.; jedino glede prise à partie dozvoljuje u sv. IV., str. 510 sqq. i potanje izvadja „caractère .... mixte, puisqu'on la dirige à la fois contre le juge et contre le jugement en poursuivant du même coup la condamnation du premier et la reformation du second"; o tierce opposition ipak veli — V. sv., str. 745. „C'est une véritable voie de recours". Vidi sliedeću primj. 169.

[150] Proti kontumacijalnim presudama, u koliko se mogu napadati opozicijom, dozvoljiv je appel tek iza kako proteče rok za opposition. Cf. čl. 455. pr. civ. Garsonnet, V. sv., str. 492., primj. 1, gdje spominje još dva analogna slučaja.

[151] Cf. Boitard, II. sv., str. 46. sqq., gdje se i o iznimkama govori. Bonfils, str. 453. Garsonnet, V. sv., str. 10. Camuzet, str. 279. Cf. i čl. čl. 453., 454. pr. civ. i novele k istima (Tripier-Monnier.) Proti jugement préparatoire dozvoljiv je samo spojeni appel; cf. čl. 451. pr. civ.

[152] T. j. ako nadilazi 1500, odnosno 60 fran. Cf. zak. od 11. travnja 1831., čl. 14. Garsonnet, V. sv., str. 79. sqq.

Digitized by Google

tivan[153] i načelno suspenzivan pogledom na ovrhu, ali nesuspenzivan pogledom na rok apelacioni;[154 155] prizivno je sudište cour d'appel[156] a postupak u glavnom kao pred prvom molbom (t. j. predpostupak, razprava).[157],— Opozicija je pravni liek proti kontumacijalnim osudama,[158] kadkada izključen ;[159] podnaša se u roku od osam dana, odnosno dok ne počme ovrha;[160] nema devolutivnoga efekta nikada,[161] jest u pravilu suspenzivna quoad executionem[162] te daje u obće kontumaciranome pravo, da se brani, kao da nije ni bilo ogluhe. Ako je meritorno parbeno stanovište oponentovo osnovano, može sud oponiranu presudu nakon ponovo provedenoga postupka natrag povući;[163] bude li oponent u tom ponovnom postupku kontumaciran, nema daljnije opozicije.[164] — Tierce opposition i prise à partie nisu pravni liekovi u užem smislu. jer ona prva stoji na razpoloženju trećima, izvan parnice nalazećim se osobama, u svrhu napadanja osuda, koje im

[153] Cf. Garsonnet, V. sv., str. 203. sqq. Boitard, II. sv., str. 104. Bonfils, str. 477. sqq.

[154] T. j. podnos appela obustavlja (izključuje) ovrhu, ali ako i dok se ne podnese, može se voditi eksekucija i unutar apelacionoga roka (2 mjeseca). Cf. Garsonnet, V. sv., str. 206. sqq., Bonfils, str. 478. sqq. Boitard, II. sv., str. 104. sqq., od str. 105. sqq. iznimke.

[155] Osim devolucije i suspenzivnosti navadja se (Bonfils, str. 487. sqq.), po koji put kao jedan od efekata (effet accesoire) i „évocation", koju Bonfils, ibid. karakterizuje: „..... le jugement, interlocutoire ou définitif sur un incident, est-il infirmé, le tribunal supérieur peut évoquer le fond du procès, retenir la cause entière et statuer sur le litige. Cf. Garsonnet, V. sv., str. 311. sqq. Boitard, II. sv, str. 129. sqq. Cf. čl. 473. pr. civ.

[156] Cf. Zak. od 27. ventôse, god. VIII., čl. 22.

[157] Cf. Bonfils, str. 481. „En principe toutes les règles de procédure suivies devant les tribunaux civils d'arrondissement doivent être observées devant les juges d'appel, sauf quelques légères dérogations". Cf. čl. 470. pr. civ., koji izriče isto. Cf. o razlikostima. čl. 461. spq. pr. civ. — Propisi civil. procesa o appelu jesu vrlo manjkavi, radi čega mnogo toga imadjaše da popuni doktrina i judikatura (Bonfils, str. 451.). S toga sam se za utvrdjenje ne jednoga navoda u tekstu morao pozivati umjesto na pravne norme na jurisprudenciju. Glede judikature, koja je bogata na kontroverzama, cf. Jean Sirey (continné par P. Gilbert), Code de procédure civile, III. izd., str. 459—558.

[158] Cf. čl. čl. 155., 157—165., 548. pr. civ.

[159] Cf. Bonfils, str. 275., koji nabraja točno sve slučajeve.

[160] Cf. čl. čl. 157—159., pr. civ.; 247. code civ. i zak. od 18. travnja 1886.

[161] Cf. Garsonnet, V. sv., str. 477. sqq. Bonfils, str. 278. sqq. Boitard, I. sv., str. 375.

[162] Cf. čl. čl. 159., 161. pr. civ.

[163] Cf. Bonfils, str. 278. sqq. Garsonnet, V. sv., str. 476. sqq.

[164] Cf. čl. 165. pr. civ.

Digitized by Google

prejudiciraju, druga pak jest način, da se napadaju sudci, koji su prilikom parbenja povriedili disciplinarne, kaznene itd. propise.[165] — Requête civile je nedovolutivni[166] i nesuspenzivni[167] pravni liek proti (kontradiktornim ili oglušnim) presudama zadnje molbe (sa iznimkom kasacione).[168] Pripustiva je u roku od dva mjeseca:[169] radi bitnih ništetnosti, ako se je sudilo ultra petita, ili o pojedinim točkama nije sudilo, ili sudilo protuslovno, ili na temelju krivotvorenih izprava, ili protivničke prevare, ili ako se poslie osude pronadje odlučno važnih izprava, što jih je pridržao bio protivnik itd.,[170] nu samo u predpostavi, ako implorant položi svotu od 450 franaka i doprinese mnienje trojice avocats, da je requête osnovana.[171] Postupak se ograničuje na iudicium rescindens[172] a samo u slučaju, kada je requête osnovana na protuslovlju u osudi (contrariété), izriče sud i o rescisoriju.[173] — Kasacioni je utok[174] dozvoljiv u dvomjesečnom roku[175] proti onim definitivnim presudama, što se izriču in ultima instantia:[176] osnovi napadaja[177] jesu nenadležnost ili prekoračenje granica sudačke vlasti (excès de pouvoir), povreda zakona, bitne ništetnosti te protuslovlje izmedju osuda raznih sudišta itd. Rekurent mora položiti 150 (75 franaka).[178] Pravni taj liek načelno ne obustavlja ovrhe[179] a u pogledu devolucije[180] vrhovno sudište nemože ništa drugo, van utok zabaciti ili napadnuto rie-

[165] Vidi prediduću primj. 149. U „drugom dielu“ će ipak biti prilike, da se obazrem na obe te uredbe franc. ppa.

[166] Cf. čl. čl. 490., 491. pr. civ.

[167] Cf. čl. 497. pr. civ.

[168] Cf. čl. 480. pr. civ.

[169] Cf. čl. čl. 483., 485., 486. pr. civ. sa modifikacijama zakona od 3. svibnja 1862. (Tripier-Monnier).

[170] Cf. čl. čl. 480., 481. pr. civ., gdje su taxative navedeni razlozi napadaja.

[171] Cf. čl. čl. 494., 495. pr. civ.

[172] Cf. čl. 501., al. 1. pr. civ. Postupak je analogan judiciju prvomolbenom u opće (predpostupak — audience), i ako ponešto jednostavniji: cf. čl. čl. 496., 499. pr. civ.

[173] Cf. čl. 501., al. 2., pr. civ.

[174] Procédure civile samo jednoč (čl. 504.) i to mimogredce spominje „cassation“. O razlikosti toga pravnoga lieka od requête civile te o njihovoj koliziji, cf. Garsonnet, V. sv., str. 519., str. 601.

[175] Cf. čl. 1. zak. od 3. svibnja 1862.; o iznimkama cf. Bonfils, str. 513. sqq. kao i na str. 512., 513. ibid. rok, unutar koga se ne može podnieti.

[176] Cf. Bonfils, str. 509.; dakle ne proti jugements d'avant dire (faire) droit; cf. ipak Garsonnet, V. sv., str. 535. sqq.

[177] Cf. Bonfils, str. 510. sqq. Garsonnet, V. sv., str. 531—544.

[178] Prema tome, dali je napadnuta presuda kontradiktorna ili kontumacijalna. Cf. Bonfils, str. 516., gdje i iznimke.

[179] Cf. Bonfils, str. 517. sqq., gdje i iznimke.

[180] Cf. Bonfils, str. 516. sqq., str. 526. sqq.

*

Digitized by Google

šenje ukinuti, uputiv stvar u potonjem slučaju nadležnome sudištu. Postupak[181] se — za pravilo — razpada na dvoje. Jedan viećnik izviesti o utoku pred molbenom komorom (chambre des requêtes), na što rekurentov avocat dobije rieč a po tom se rešava. Bude li utok zabačen, kraj je postupku. U protivnom slučaju dolazi pred gradjansku komoru (chambre civile), gdje se ponovo izvještuje te nakon plaidiranja obostranih avocats rešava. Glasi li rešitba na poništenje rekurirane presude, stvar se uputi na drugo sudište istoga reda pa ako i ovo sudi, kao njegov predšastnik a utok se s nova podnese, rešava kasacijono sudište u spojenim komorama (chambres réunies). Glasi li i ovaj put rešitba na poništenje, niže je sudište vezano na tumačenje kasaciono.

Ovrha je dozvoljiva na temelju presuda i ovršivih izprava (actes, titres authentiques et exécutoires)[182] te spada načelno u djelokrug huissiera.[183] Ovrha se ni ne dozvoljuje po sudu, van se u sudbenoj pisarni (greffe) izište ovršivi odpravak osude (grosse).[184] Provedbu povjerava stranka neposredno huissieru, koji ju obavlja samostalno te uz ovlast, da si u vlastitom djelokrugu izhodi pomoć javne sile te u obće svega, što je nuždno za uspješnu provedbu.[185] Dodje li tečajem ovrhe do prepora (contestations), rešava o njima sud presudni.[186] U pravilu izmedju proglasa osude i ovrhe ima proteći osam dana; iznimice (kod ovršivih izprava svagda) t. j. kada se osudi podieli provizorna ovršivost, nije to nuždno.[187]

---

[181] Cf. Bonfils, str. 518. sqq. Garsonnet, V. sv., str. 663—708.

[182] „Ovršive izprave" francezkoga gradjanskoga prava vrlo su prostrano zamišljene te naročito ne traže za ovršivost pactum executionis (kao n. pr. po hanoveranskom ili njemačkom gppu.: vidi o istima u nazočnom pogl. pod C) i D); osnivaju se u čl. 1134. code civil, koji glasi: „Les conventions légalement formées tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faites". K tome kao i u opće o titula executionis cf. Boitard, II. sv., str. 246. sqq.

[183] Cf. Garsonnet, III. sv., str. 445. „..... les huissiers ont seuls qualité pour procéder à l'éxécution forcée". Bonfils, str. 49.

[184] Ovršivi odpravak sadrži kao taki ovršnu formulu (intitulé), o kojoj cf. dekret od 2. rujna 1871. (Tripier-Monnier) od čl. 545. pr. civ.; intitulé stavlja kod actes notar.

[185] Cf. čl. 556. pr. civ. i k tome Boitard, II. sv., str. 268 sqq. Garsonnet, III. sv., str. 445. sqq.

[186] Cf. čl. 472. pr. civ. K tome Boitard, II. sv., str. 127. sqq. Garsonnet, V. sv., str. 324. sqq. te I. sv., str. 654.

[187] Nu samo, ako je proti osudi moguć appel. Ako je osuda posliedila u zadnjoj molbi, ovršiva je 24 sata poslie signification; kontumacijalne se osude načelno ne mogu ovršiti prije no proteče osam dana iza significacije. Cf. čl. 155. pr. civ. Garsonnet, V. sv., str. 390. sqq. — Provizorna ovrha po svojoj naravi ukida suspenzivni efekt appela (cf. čl. 457. pr. civ.) pa se može dakle provesti odmah iza signification; ako li se medjutim naknadno obezkriepi osuda, poništuju se i do tada preduzeti eksekucionalni čini. Cf. Garsonnet, V. sv., str. 212. — „Provizorija" („demandes provisoires")

Digitized by Google

Redoviti postupak u načelu ne dozvoljuje, da se quaestiones incidentes (incidents)[188] ujedno razpravljaju i riešavaju sa glavnom stvari; prema tome, kako se koja nabaci, uzrokuje i zasebni postupak (procédure incidente), koji je zasnovan poput onoga o meritu. U koje je stranke inicijativa, ima njezin avoué pismenom molbom (requête), koju uručuje protivničkom odvjetniku, da pitanje iznese pred sud. Protivnik može na isti način da odgovori, zatim sliedi avenir, uslied čega incidens dolazi na sjednicu, gdje se stavljaju conclusions, plaidira, riešava itd.[189]

U sustavu franceskoga civilnoga procesa imade i sumarnoga postupanja;[190] amo spadaju „sumarni postupak“ (procédure sommaire), po-

(cf. o njima Garsonnet, II. sv., str. 666.) sude se po procédure sommaire: cf. čl. 404. pr. civ.; zakon ne opredieljuje, šta je provizorij t. j. prepušta to sudcu. Uslied toga uporabiv je prema potrebi preko (prije) cieloga postupka. Cf. i Boitard, I. sv., str. 314. sqq.

[188] Ovdje se misli samo na incidents, ne na demandes incidentes. Cf. o toj razlici Garsonnet, I. sv., str. 599. sqq., II. sv., str. 347. Boitard, I. sv., str. 584. sqq., II. sv,, str. 113. sqq. Cf. o pojmu incidenta i Bonfils, str. 280. Opseg incidenta po francezkom postupniku izvanredno je širok te shvaćen, reć bi: mehanički (cf. Garsonnet, II. sv., ibid. „tous les événements qui viennent interrompre la marche régulière d'une instance“), uslied čega ni izmedju pojedinih pojmovnih elemenata nema nutarnje suvislosti. Tako n. pr. Garsonnet, ibid., vrsta šest skupina incidencija a medju njima tako različne predmete, kao što su pitanja o nadležnosti, o stanovitim ništetnostima postupka i dokaze! Vidi i sliedeću primj. 316.

[189] Može se kazati, da svaki incident imade svoj postupak pak bi predaleko vodilo, kada bi se prikazivao svaki za se. Gore u tekstu iztaknuta je zajednička njihova karakteristika, a glede specijalnoga spoznavanja upućujem na Garsonnet, II. sv., ib. 347—724. Bonfils, str. 279—411. Boitard, I. sv., str. 392. sqq., str. 469—584.

[190] Code de procédure civile sadrži u knjizi II., naslovu XXIV. ustanove o matières sommaires, dočim druge neke vrsti postupanja, u kojima je sadržan isti princip te koje se samo po izvedbi razlikuju, označuje svaki napose. Tako se isto i u nauci opaža pomanjkanje jedinstvenoga shvaćanja sumarnosti; Bonfils, str. 412. (br. 897.) ipak uvidja, da procédure sommaire tvori naprema procédure ordinaire oprečni tip, koji vriedi za neke procédure „plus simples“, medju koje vrsta procédure sommaire u užem smislu, référé-postupak, postupak pred trgovačkim, pomirbenim, obrtnim — odnosno ribarskim sudovima. — Legislativna ideja svih tih sumarnosti jest prikraćenje, pojeftinjenje i pospiešenje sudovanja kod stvarih jednostavnih, manje zamašnih i silnih a način, kojim se ostvaruje, jest analogan onome, koji je na drugome mjestu prikazan kao neizvjestna sumarnost njemačkoga postupnika, dakle pojednostavljen redoviti postupak, radi čega je dovoljno, ako se za njihovu karakterizaciju u sliedećem iztaknu razlikosti i odstupi od ordo solennis. Zato ipak historijski nisu identične neizvjestna sumarnost i sumarnost francezkoga postupnika. O poviestnom razvoju francezke proc. somm. cf. Garsonnet, II. sv., str. 725. sqq. Boitard, I. sv., str. 670.

Digitized by Google

stupak pred trgovačkim sudovima (procédure devant les tribunaux de commerce), postupak pred pomirbenim sudcem (procédure en justice de paix) te postupak obrtno-, odnosno ribarsko-sudbeni (procédure devant les conseils de prud'hommes); konačno référé-postupak.

Po „sumarnom postupku“[191] riešavaju se matières sommaires t. j. kojima je predmetom čisto osobno potraživanje bez obzira na iznos, ako se osniva na neosporivom naslovu: nadalje potraživanja o pokretnostima, ako ne nadilaze svote od 1500 fran. glavnice te o nekretnostima, ako ne nadilaze 60 fran. prihoda; potraživanja, koja u obće iziskuju pospiešnosti i konačno prizivi proti osudama mirovnih sudaca. Tehnički se „sumarni postupak“ ponajviše razlikuje od redovitoga u tom, što ne poznaje pismenoga predpostupka, osim tužbe (demande), koja je i ovdje pismena, uredjena kao u redovitom postupku te bitno nuždna. Tuženik ima da postavi svoga avoué-a u osmodnevnom roku. Nema prema tome niti avenir. Stvar se inače pretresa i rešava kao u redovitom postupku. Dokaz se svjedočanski provadja na sjednici. Pojedine questiones incidentes jednostavnije se izvadjaju, nego u redovitom postupku. Troškovi su postupka manji, budući naročito avoué-i mogu računati samo nagradu radi izhodjenja presude, nemajući prava na honoriranje svakoga pojedinoga svoga čina. — Osobitosti se postupka pred trgovačkim sudovima[192] tumače time, što su trgovačke stvari u pravilu bitne i jednostavne, kojih presudjivanje ne traži toliko pravoznanstva, koliko trgovačko-poslovnoga razumievanja. Stoga je i ustroj trgovačkih sudova prema tome t. j. sudci nisu pravnici-strukovnjaci, van trgovci-strukovnjaci. Postupak pred njima nije vezan na pomirbu; tužba je pismena, avoué-ove signature ne treba te u obće ne postoji prisilno odvjetničko (avoué) zastupstvo. Svi su rokovi osjetljivo skraćeni, naročito upustni rok iznosi najviše jedan dan a može se po potrebi odrediti razprava na isti dan (t. j. koga se podnese tužba), dapače na isti sat. Instrukcija je, sravni li se sa redovitom i dapače „sumarnom“, vrlo pojednostavljena. — Tužilac ne stavlja conclusions na audience, tuženik to čini ustmeno ili pismeno — po volji. Plaidoiries su stegnute na neobhodno nuždno a riešava se, ako ikako moguće, odmah (bez odgode, délibéré-a itd.) Glede dokazivanja vriedi isto, što u „sumarnom postupku“, s tom razlikom, da (medju trgovcima) i trgovačke knjige tvore

[191] Osobitosti „procédure sommaire“ u užem smislu, dotično cieli tok njezin, opisuju i tumače Garsonnet, II. sv., str. 729. sqq. (Na str. 725. u kratko ju karakterizuje ovako: „Ce qui distingue .... les formes exceptionnelles de la procédure sommaire ...., c'est qu'on emploie presque exclusivement ..... les explications orales“). Boitard, I. sv., str. 675. sqq. Bonfils, str. 414. sqq. Cf. čl. čl. 404—413. pr. civ.

[192] Cf. čl. čl. 414—442. pr. civ. K tome Garsonnet, III. sv., str. 44—90. Boitard, II. sv., str. 1—43. Bonfils, str. 440—449.

Digitized by Google

dokaz, da su svjedoci po sudcu pripustivi bez obzira na vriednost parbenoga predmeta, da je dovoljan jedan vještak. Svojstvenost je ovoga postupka, što sud radi pregledanja računa, trgovačkih knjiga itd. može imenovati jednoga do tri pomiritelja (arbitres), da nagode parbenike ili, ako to ne ide, da podnesu svoje mnienje. U koliko je trgovački sud u obće nadležan u stvarima incidentnima, postupa takodjer jednostavnije; incidencije se sa glavnom stvari razpravljaju i riešavaju po mogućnosti ujedno. Priziv je dozvoljiv, ako vriednost parbenoga predmeta nadilazi 1500 fran Osude su načelno ovršive par provision; za incidencije ovršnoga postupka nenadležan je trgovački sud.

Prije, nego tužitelj zapodjene parnicu po redovitom ili sumarnom postupku, imao je — u načelu — da pokuša nagodu, pomirbu (conciliation), pred mirovnim sudcem.[193] Pomirba jest jedan ogranak sudbenosti mirovnih sudova; osim toga su nadležni u parnicama mobilarnim, ako vriednost parbenoga predmeta ne nadilazi 100, odnosno 200 fran.; u parnicama izmedju gostioničara, putnika etc. radi stanarine, gubitka ili oštete robe, ako vriednost parbenoga predmeta ne nadilazi 100, odnosno 1500 fran.; u parnicama uporabnim, radi oštete zemalja ili plodina po ljudima, životinjama, u obće u parnicama posjedovnim, etc., u koliko pitanje o vlastnosti etc. nije preporno: u parnicama izmedju gospodara te sluga i djelavaca; u parnicama radi plaće dojilja; u parnicama o verbalnim difamacijama i injuriama, te o pismenima, u koliko nisu uvrede učinjene povremenim tiskopisom: u parnicama radi zlostavljanja itd. Postupak se oštro razlikuje od prediducih franceskih time, što ne traži ni formalne tužbe te što sudac aktivno učestvuje na ćeranju procesa. Inače se prilično podudara sa postupkom pred trgovačkim sudovima. Uslied toga je izvanredno jednostavan. „La comparution des parties, leurs explications contradictoires, un délibéré si la gravité de l'affaire le comporte: il n'en faut pas plus, à moins d'incident, pour conduire une affaire jusqu'au jugement". Ni spomena dakle o pismenom predpostupku. Kontumacija je pojednoličena, jer nema défaut faute de comparaître. U incidencijama je mirovni sudac nešto slobodniji, nego trgovački sud. Mjerilo vriednosti za dozvoljivost priziva primjereno je svrhama mirovnoga sudovanja pa stoga različno od inih postupnika. Kasacioni je utok dozvoljiv samo radi excès de pouvoir.

Još jednostavnija vrst sumarnosti jest postupak pred conseils de prud'hommes,[194] kako to donaša sa sobom ustroj tih sudišta i svrha njihova sudovanja. U nadležnost njihovu spadaju sporovi izmedju tvorničara

[193] Cf. čl. 1.—47. pr. civ. K tome Garsonnet, III. sv. str. 3.—43. Boitard, I. sv., str. 683.—760. Bonfils, str. 423.—438.

[194] O ustrojstvu i historiji toga sudišta cf. Boitard, I. sv., str. 39. sqq. Garsonnet, I. sv., str. 94.—101.; o samom postupku cf. ibid., III. sv., str. 39. sqq. Bonfils, str. 439. sqq.

Digitized by Google

te inih vlastnika radionica i radnika; nadilazi li vriednost parbenoga predmeta svotu od 200 fran., sude u prvoj molbi, inače bezprizivno. Imaju najprije pokušati nagodu; ne uspije li, suduju, radi čega se i razpadaju na dva odsjeka: bureau particulier ou de conciliation i bureau général ou de jugement. Postupak je u samoj stvari onaj isti, koji i pred mirovnim sudcem, ali još više prikraćen i pojednostavljen. Stranke se imaju po mogućnosti osobno stavljati na sud; zastupstvo se oteštava. U koliko je priziv pripustiv, ide na trgovački sud. Presude su ovršine 24 sata po signifikaciji. Moć suda pogledom na dozvolu provizorija jest vrlo prostrana. U gradovima, gdje nema conseils de prud'hommes, postupa u dotičnim stvarima sudac mirovni, nu samo do 100 fran. bezprizivno. Priziv ide na tribunal d'arrondissement.

Postupak pred conseils de prudhommes[195] pêcheurs nadilazi svojom prostotom sve druge; predmetom su mu razpre o ribarstvu izmedju ribara i ribarskih poduzetnika. Analogan je u glavnom postupku pred conseils de prudhommes fabricants, sjednice se drže nedjeljom u 2 sata po podne, razpravlja se u najstrožem smislu rieči neposredno i ustmeno, nema priziva ni kasacije; presuda je ovršiva smjesta — pod prietnjom zapliene ladje i mreža; ovrhu vrši sud.[196]

---

[195] Vidi u predidućoj primj. 21. alegovane, naročito Garsonnet, I. sv., str. 101. sqq.

[196] Référé-postupak zgodno karakterizuje Garsonnet, VII. sv., str. 259., veleći: „Elle (sc. juridiction) consiste dans le droit qu'ont les présidents des tribunaux de première instance de statuer seuls, et dans des conditions exceptionnellement simples et rapides, sur les questions contentieuses dont la solution ne souffre aucun retard, et qu'on appelle référés parce que le demandeur vient faire au président le rapport ou exposé de la difficulté qui se présente et de la décision qu'il sollicite". Izvanredno je dakle kod toga postupka, što sâm predsjednik, dotično njegov zamjenik, bez sudjelovanja kolegija suduje. Načelna ustanova o pripustivosti référé-a sadržana je u čl. 806. pr. civ. („Dans tous les cas d'urgence etc.") a postupak (premda ne izcrpivo) u čl. čl. 807.—811. pr. civ. Stranke se mogu sporazumno staviti bez assignation na audience, koja se drži naročito u take svrhe; nisu li sporazumne, tuženik se poziva (po huissieru) na audience des référés u roku, koga odredi predsjednik po uvidjavnosti — pa ma na isti dan (t. j. kada se je tužitelj obratio na njega). Ako je velika pogibelj u odvlaci, može predsjednik odrediti sudovanje — u svetac ili radni dan — u svom stanu, ali se u tom slučaju traži assignation po huissieru. Ako je konačno stvar sasvim osobito silna (cf. čl. čl. 787., 922. pr. civ.), asignacije ne treba, van predsjednik na osnovu huissierova, odnosno pomirbeno-sudbenoga zapisnika-izviešća (iz koga proizlazi osobita prešnost), izdaje svoju ordonnance. Instrukcija se, ako je treba napose (avoué-ovo zastupstvo nije obvezatno), obavlja pred sudcem (predsjednikom) ustmeno i javno (ako se ne suduje u stanu itd.), a pripustiva su sva instrukcionalna sredstva, koja ne uzrokuju zapletaja, zatezanja itd. Ordonnance se izdaje javno (ako se ne sudi u stanu)

Digitized by Google

Pitanje o parbenim troškovima uredjeno je (règlement des dépens) za sve te postupke u glavnom jednoliko;[197] glavna je razlika u tom, što se u redovitom procesu troškovi dosudjuju razlučno od presude i to ne po sudu, van jednom od njegovih članova; u sumarnim se postupnicima obredjuju, odnosno dosudjuju u samoj osudi, koja ih dopitava. Uslied toga règlement des dépens zahtieva u redovitom procesu zasebni postupak, počimljući time, što avoué pobjedivše stranke podnese na greffe popis troškova (état de frais), na što ga predsjednik odredi sudcu obredjivaču (juge taxateur). Kada ovaj svrši posao,[198] predade popis greffieru, koji ga pridrži tako dugo, dok se ne sastave qualités, kojima se onda priključi. Želi li se ovrha obredjenoga iznosa, zatraži se odpravak osude u glavnoj stvari, koja ipak ima spomenuti i obredjeni état. Medjutim stoji slobodno podlegavšemu, da proti obredbi ustane opozicijom (opposition), koja se zapodieva po njegovom avoué-u te uzrokuje cieli postumni postupak, i ako po propisima „sumarnoga procesa". Od izhoda ovoga ovisi onda i konačno uredjenje troškovnoga spora te nema u načelu daljnjih osobitosti.

Osnovna je misao francezkoga redovitoga postupnika jasna: Prije, nego se uteku sudu, pokušale su stranke (bezuspješno) nagodu, faktičke i juristične podloge parnice svestrano razbistrile. (Pomirba i pismeni predpostupak). Sada su u stanju, da status causae et controversiae sudu podnesu jezgrovito i kratko; njihove conclusions i plaidoiries nisu retoričko-stilistične vježbe, van promozgani, na bezuvjetno potrebnu sadržinu stegnuti parbeni saobćaji; sve je predvidjeno, pripravljeno i razporedjeno; nema iznenadjenja, radi kojih bi se judicium raztezao.[199] Čim je dakle res in iudicium deducta, može se bez zapreka razpraviti i riešiti. Ako prva molba suduje uz take garancije, umanjuje se nužda mnogobrojnih instancija pa je dvomolbenost dovoljna, u koliko se ne izidje na kraj sa pravnim liekovima bez devolucije. Judicium je dakle usredotočen u audience, ovrha

---

i može sudac odrediti neposrednu ovrhu ordonnance. Appel proti potonjoj dozvoljiv je te ide na cour d'appel. Najjače jamstvo proti energiji référé-postupka leži ipak u tom, što ordonnance ne prejudicira meritornom pitanju, „ne doit pas statuer sur le fond du droit". Cf. o référé-postupku u obće Garsonnet, VII. sv., str. 258.—315. Boitard, II. sv., str. 578.—589. Bonfils, str. 417.—422.

[197] Cf. čl. čl. 543., 544.; čl. čl. 130.—133. pr. civ. K tome Garsonnet, III. sv., str. 168. sqq., 359. sqq., naročito o postupku obredjivanja str. 369. sqq. Boitard, I. sv., str. 297.—314.; o postupku II. sv., str. 243. sqq. Bonfils, str. 242.—248.

[198] Obredjuje se po cieniku (tarif), koji je u glavnom i danas sadržan u oba dekreta od 16. veljače 1807. Cf. Tarif des frais et dépens en matière civile s dodatci i novelama (Tripier-Monnier), str. 155.—213.

[199] Seligman, str. 140. „Le but de cette procédure (sc. predpostupka) est d'élaborer d'avance les questions de fait et de droit et de rendre la tâche de l'audience plus facile".

Digitized by Google

se steže na provedbu: eto franceskoga redovitoga postupka. Prirodno i jednostavno, neda se poreći, ali izvedba je isto tako izhitrena i zamršena.[200]

Obćenita je obvezatnost predpostupka (terminologija francezka nije stalna; Seligman, str. 140. veli „instruction préliminaire") pogrieška. Ima parba — i to podosta — jednostavnih; njihov historikum i jurisprudenciju razabere sud smjesta pak saobće li mu stranke svoje zahtjeve, može odmah da stvar razpravi i suduje, dotično, ako uztreba dokaza, da ga bez zadržavanja provede. U takim je slučajevima posve dovoljno, ako se na samoj audience stave conclusions motivées: predpostupak se može izostaviti. Ali i u zamršenim parnicama predpostupak franceskoga procesa ne odgovara istinskim svrhama privatno-pravne zaštite; ne odgovara, jer je pun nepotrebnih djelatnosti i jer je produživ u nedogled a kraj svega toga ne pruža jamstva, da će stvar razbistriti. Čemu posebni osmodnevni rok tuženiku radi constitution d'avoué? Čemu u obće sva ona formalistička procedura, iz koje se sastoji constitution? Zar se ne bi i bez constitution mogao tuženički avoué staviti u doticaj sa tužiteljskim? Čemu poslie tuženičke défense i tužiteljske réponse dozvoljivost daljnjih défenses? Da se ne obredjuje, ništa ne smeta njihovu gomilanju ad libitum, jer avoué nadje uviek načina, da si obezbiedi svoje honorare izravnim sporazumom sa klijentom te preko glave suda.[201] Najposlie pada u oči, da sve te défenses po obliku i sadržaja nisu vezane na nikake sileće predpostave, uslied čega je dana mogućnost, da se već na predpostupak utroši sva sila radnje, vremena i imetka a da se za razjašnjenje parnice nije učinilo ništa. Spis (dossier) naraste nevjerovatnim načinom, ali pouke ne pruža. To je izkustvo odavno potvrdilo pa sudovima ne pada ni na um, da prebiru po dossieru, van se oslanjaju jedino na audience.[202] Time je predpostupak, onaki,

[200] Cf. Hahn, Die gesammt. Mater., II. sv., I. dio, str. 116. „Schliesslich kommt in Betracht, dass das französische Prozessgesetz, wie allgemein anerkannt wird, die mangelhafteste der Napoleonischen Rechtsschöpfungen ist". Détailnu, ali pristranu kritiku (autor je „ancien avoué, avocat") daje Mancelle, str. 16.—93. Vidi i daljnjih alegata u sliedećim primjetbama.

[201] Što Bonfils, str. 242., kaže glede avocats, vriedi i glede avoué-à t. j. uzprkos tome, što su tarifni honorari „dérisoires", nadju odvjetnici već svoj račun time, što budu „retribués directement et plus largement par le client".

[202] Cf. Raymond Bordeaux, Philosophie de la procédure civile. str. 438. „De la poussière et des abus du greffe, passons dans les études des avoués, et voyons comment s'y fait l'instruction des affaires. Cherchons si toutes les pièces dont on va enfler ce dossier sont bien utiles pour le succès de la cause et pour éclairer la justice, si dans toutes ces formalités beaucoup ne sont pas purement frustratoires. Et d'abord occupons-nous de ce cahier grossoyé par un clerc de dernier ordre, et qu'on appelle écritures ou requêtes de défenses. Ce cahier qui deviendra l'une des plus lourdes pièces du dossier, ne sera pourtant pas lu, ni par les avoués, ni par les

Digitized by Google

kaki jest po svojoj legislativnoj izvedbi, konačno osudjen te prikazan u svoj svojoj ništavosti.[202a]

Jednako oštra kritika judicialne procedure nebi doduše bila osnovana, ali da iudicium bez ikake nužde grieši proti postulatima pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće, leži na dlanu. Na prvoj audience ne radi se ništa drugo, nego stave conclusions. Pomisli li se sada, da se to ne čini neposrednim ustmenim saobćivanjem, nego da se moraju čitati i da se je već prije audience kod greffiera za porabu suda morao ostaviti jedan primjerak istih, onda je ciela ta prva audience suvišna. Nu što je još gore, malone da je suvišno u obće radi stavljanja konkluzija ma ikaki posebni parbeni čin preduzimati, pošto su one ipak u stvari samoj sadržane u pismenima predpostupka i to tužiteljske u exploit d'ajournement pod inakom ništetnosti a tuženičke u prvoj défense — ne doduše pod moraš, ali svakako prema iščekivanju zakonodavca. Daljnja je nepriličnost, što se odveć lahko mogu razstaviti plaidoiries od izricanja osude. Délibéré simple po 3. alineji čl. 116. pr. civ. smieran je bio za slučajeve, gdje se sud nebi mogao na jednoj jedinoj audience uputiti i suditi. Uzme li se ipak, da će studijem dossiera sud jedva popuniti svoju kogniciju[203] i da bi ono, što je iz ustmeno-neposredne razprave doznao, u medjuvremenu od jedne do druge audience mogao ponešto zaboraviti, to ova forma délibéré-a simple za pravilo slučajeva ne vodi dobru: stavlja naime temeljitost kognicije, dakle i pravednost rešavanja na kocku a sasvim sigurno uzrokuje izlišnoga djelanja, vremena i troška. U istom pravcu ali kud i kamo štetonosnije djeluje, što se audience mora prekinuti svaki put, kada se ima provesti koji dokaz. Dapače bez prekidanja ne ide ni comparution personnelle a ipak bi se činilo toli prirodnim, da se preduzme neposredno iza plaidoirie-ja, pošto su stranke i onako prisutne. Medjutim se comparution kao još i par drugih dokazala[204] provadjaju barem pred sudom, ali redovito

avocats, ni par les juges. Sa seule utilité sera de procurer au fisc une certaine consommation de papier timbré, et à l'avoué un droit considérable pour une rédaction qu'il a confié souvent au moins exercé de ses clercs". Cf. Seligman, str. 141., koji veli o predpostupku: „Le tribunal reste complètement étranger à ce travail des avoués, il ne rend son jugement que sur les débats publics. Ce requêtes ne servent donc à rien pour l'intelligence de la cause. Les juges ne les lisent jamais, et les avoués eux-mêmes les font faire par des clercs sans les examiner". Cf. ipak Mancelle, koji u cieloj détailnoj kritici (vidi prediduću primj. 200.) ne vidi tih nedostataka, van ih sve nekako obilazi.

[202a] Cf. Feuerbach, II. sv., str. 260. sqq., gdje izvadja, da je pismeni predpostupak („aussergerichtliche Instrukzion") onaki, kaki jest, najbitnija mana redovitoga francezkoga postupka.

[203] Vidi prediduću primj. 202.

[204] Prisega, „comparution personelle"; vidi prediduće primj. 138.—140. i tekst k istima.

Digitized by Google

to slučaj nije, jer je provedba stvar juge — commissaire-a. Uslied toga nastaje nužda, da se dokazna procedura odluči od glavnoga postupka i po dovršetku natrag priključi: dvije skupine djelatnosti, koje ne služe nikakoj višoj, istinski civilno-procesualnoj svrsi, nego idu za obezbiedjenjem čisto tehničkoga postulata, koji je sa svoje strane posliedica iracionalne decentralizacije te koji bi se bez poteškoća dao obići.[205] Trajanjem, komplikovanošću i dakako skupoćom dokazno-provedbeni postupak po tom odlučno nadilazi sam glavni postupak. — Ne može se nazvati sretnim ni način, kako se obredjuju parbeni troškovi. Priprosta ta vrst sudačke djelatnosti dala bi se bez poteškoća — to svjedoči procédure sommaire — obaviti pri stvaranju presude. U mjesto toga vješa se ona kao duga orepina na inače okončani judicij te može da izazove još jedan posthumni, ne baš jednostavni incidentni proces sa kojekakim mogućim peripetijama.

Sa ocrtanim tehničkim pogrieškama gubi redoviti postupak mnoge od probitaka, koji bi se dali crpati pri racionalnijoj zakonodavnoj izvedbi, ali glavni i najizdašniji razlozi njegove nedostatnosti leže inako: u sudačkom izključenju od ćeranja procesa i u prepotenciji odvjetnika. Stroga dosliednost, kojom su provedena oba ta načela, nije običan pojav u zakonodavstvima te daje naslućivati, da se zakonotvorac nije dao voditi svaki put ciljevima čisto civilno-procesualnima, nego inakim, izvana ležećima.

Francezki sudac dao bi se prispodobiti satu; naviješ li ga, ide kroz opredieljeno vrieme te prestane; dok se snova ne navije, ni makac. Iznese li se pred njega zahtiev meritorni ili incidentni, ureduje on tako dugo, dok ne izreče prvoga riešenja, što ga proces donese sobom a onda miruje, dok ga stranka daljnjim kakim zahtievom ne potakne na djelatnost. Svako riešenje, pa ma od najneznatnijega procesualnoga domašaja, načelno okončava instanciju: sudac je podpuno destituiran. Odatle sliedi, da se jedan te isti postupak toliko puta mora pokretati, koliko puta se donese rešitba. Uvaži li se sada, da svaki taki pokretaj po obliku i sadržaju, dakle i po kolikoći radnje, vremena a dosliedno i troška malone da ne dostiže prvobitni pokretaj, to je jasno, da je i judicium samo po imenu cielovita, brzo, jednostavno i jeftino upriličena procesualna jedinica, dočim se u stvari samoj ipak sastoji iz nepredvidivoga množtva judicijâ, za kojih organičku suvislost sudac ne može mnogo da doprinese po vlastitoj inicijativi.[206]

---

[205] Vidi „drugi dio“ a i u nazočnom pogl. C. 4. i 5.

[206] Cf. Regierungsmotive (hanover.) l. c., str. 5. i 6. „Von geringen Ausnahmefällen abgesehen, hört nach dem gedachten Gesetzbuche (sc. code de procédure civile) das Gericht auf, mit einem Rechtsstreite befasst zu sein, sobald es ein Urtheil erlassen hat; der Urtheile kennt aber der französische Prozess in gleicher Menge, als er incidents hat. Jedes Urtheil muss ausgenommen und der Gegenpartei zugestellt werden; hierauf kann der Rechtsstreit von neuem zur Rolle und zur mündlichen Verhandlung gelangen.

Digitized by Google

Stranke bi već mogle, ali i one su samo po imenu tude; iz prikaza redovitoga postupka moglo se je razabrati, da se pod strankom razumieva odvjetnik.[207] Stranka nije protagonista u procesualnoj drami, van epizodista. Stvar je to absurdna, ali istinita. Bilo prije sjednice, bilo na sjednici, mi vidimo samo sudca i odvjetnika; sa odvjetnikom čini sudac postupak. Stranka, koja bi se htjela iztaći mimo odvjetnika, naliči djetetu, koje iza prostrane suknje svoje dadilje plaho izviruje; ozbiljno ga ne uzimlje niko te si je izvojštilo najviše priznanje, ako mu se čovjek prijazno nasmieši. Na ovu prijaznost ne smije francezki parbenik sigurno računati, jer sudac ga može bez okolišanja odpraviti izpred sebe, dotično narediti, da se dade zastupati po avocatu.[208] To vriedi za audience; prije ove jest stranka savršena ništica,[209] ali i na sjednici „pourront les parties, assistées de leurs avoués, se defendre elles-mêmes".[210] Vriedan primjer legislativne ironije, koja se ni malo ne ublažuje time, što je parbeniku slobodno, da se na sjednici može dati zastupati, jer zastupnik smije biti samo avocat[211] t. j. opet odvjetnik. Tim načinom ustmeno-neposredna razprava — jer kao taku zamislio je zakonodavac audience[212] —

Nimmt man nun hinzu, welche Weitläufigkeiten vorhergehen müssen, um ein Urtheil in den Stand zu setzen, dass es angenommen werden kann, so ist es erklärlich, wenn vorzugsweise in dem gedachten Umstande der Grund gefunden wird, dass die Rechtsstreite nicht so rasch erledigt werden, als dieses nach dem, dem code de procédure unterliegenden allgemeinen Prozesssysteme der Fall sein könnte". Cf. Hahn, Die gesammt Materialien, II. sv., I. dio, str. 137.

[207] Pod kojim mislim na oba ogranka te institucije t. j. na avoué-a i avocat-a. Iz dosadanjega se je moglo razabrati, da avoué zastupa sve do audience, na ovoj avocat. O organizatornoj razlikosti njihovoj kao u obće o francezkom odvjetničtvu vidi „drugi", stranom „treći dio".

[208] Cf. čl. 85. pr. civ. „Pourront les parties . . . se défendre elles-mêmes (na audience); le tribunal cependant aura la faculté de leur interdire ce droit etc." Time se hoće kazati, da ni na ustmenoj razpravi ne može parbenik sam da plaidira, ako se sudu ne svidi za dobro; u tom slučaju avocat mora biti tude.

[209] Što znači u predpostupku constitution d'avoué i o obligatornosti njegova sudjelovanja sve dok stvar ne dodje na audience, razloženo je u predidućem tekstu.

[210] Cf. čl. 85. pr. civ.

[211] Plaidiranje je monopol avocat-a. O tom kao i o iznimnom pripustu inih osoba cf. Garsonnet, I. sv., str. 403. sqq. Boitard, I. sv., str. 238. sqq. Bonfils, str. 40. sqq., str. 223.

[212] Cf. Bonfils, str. 223. „La défense orale est essentielle. Ce principe conduit à déclarer nul le jugement rendu par un tribunal, qui, sans vouloir entendre les plaidoiries, a prononcé sur les simples conclusions de l'avoué".

Digitized by Google

dobiva čisto mehaničko obilježje; ustmenost je i neposrednost tude, ali sudac ne crpa svojih ubaviesti na izvoru t. j. od stranke.[212a]

Očito je, da u tako zasnovanom judiciju nema govora o unutarnjoj kakoj vezi izmedju predpostupka i sjednice — sudjenja. Sudac, koji je već pri ovoj potonjoj lišen svake pozitivne inicijative, nije po gotovo u stanju, da odredi prelaz iz predpostupka na sudbenu razpravu, a ipak bi se taka ovlast preporučila vrlo, bilo da su avoués medju sobom stvar razbistrili, bilo da ju hoće zatezati in infinitum time, što pretresaju o svemu i svačemu, osim o onom, što tvori predmet parnice. S toga je judicij redovitoga postupka sasvim neproračuniva olina — i po trajanju, i po radnji i po trošku a proračunivo je pri njem samo to, da se za pravilo slučajeva ne će svršavati onom brzinom, jednostavnošću i jeftinoćom, koju si je zakonotvorac doduše zamišljao, ali nije umjeo obezbiediti. Sudačka nemoć i odvjetnička premoć stoje tome na putu. Sudac je, osim kod izricanja presudâ,[213] upućen na odvjetnika, o v a j suvereno gospodstvuje u postupku. Čovjek ne mora a ne bi s osnovom ni mogao tvrditi, da će odvjetnik zlorabiti svoju prepotenciju, dapače se smije dopustiti, da ne će smetnuti s oka ni interesa svoga klijenta niti interesa pravosudja, ali ima on i svojih sobstvenih interesa a ovi fatalnim načinom nisu uviek sukladni sa prvospomenutima te ponajviše nalaze izražaja u tom, da bude što više zgode za odvjetničku privredu t. j. što više posla. Pošto sada nema razloga misliti, da bi francezki odvjetnik u slučaju kolizije svoj vlastiti interes žrtvovao klijentu ili pravosudju, to se dominirajući položaj odvjetnički u procesu tim opasnijim čini te o pronicavosti francezkoga zakonotvorca ne pruža ni najmanje laskavoga dokaza.[214]

U molbenom se postupku može odobriti, što se je zakonodavac načelno zadovoljio sa dvije instancije; pošto je za temeljitost kognicije poskrbio u prvoj, druga će instancija tim lakše i sigurnije možebitne nedo-

[212a] Feuerbach, II. sv., str. 260. o francezkom odvjetničtvu (naročito avoué-ima) sudi ovako: „Das Schicksal der Rechtsstreite ist dadurch ganz in die unbewachten Hände einer eng verbrüderten Gilde gelegt, welche nur von Prozessen lebt, durch Missbräuche und Chikanen sich bereichert, und in ihrem Thun und Treiben eben so wenig die ganz von ihr abhängenden Rechtssuchenden zu scheuen, als die Aufsicht eines den Prozess leitenden, seinen Anordnungen Nachdruck gebenden Richters zu fürchten hat".

[213] Ni osude ne tvori sudac u podpunom obsegu, jer qualité prave avoué-i. Cf. čl. 143. pr. civ.; vidi prediduće primj. 145.—147. Pobliže „drugi dio".

[214] Premoć se odvjetničtva tumači time, što code de procédure civile nije drugo, nego „eine neue Ausgabe der Ordonnanz Ludwigs des Vierzehnten vom J. 1667, auf welche der übermächtige Einfluss der Korporazion der Anwälte einen höchst nachtheiligen Einfluss geäussert hat". Hahn, Die ges. Mater., II. sv., I. dio, str. 116. Cf. i Goib, str. 67. Vidi i historikum franc. postupnika u prediduéoj primj. 115a.

Digitized by Google

statke ili zablude da popuni, odnosno odstrani. Dapače se dade odobriti — sa gledišta pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće — i droit d'évocation prizivnih sudišta, prem znači odstup od načela dvomolbenosti, dočim se requête civile, u koliko je pripustiva radi bitnih ništetnosti, čini manje osnovanom, pošto je ipak kasacioni utok tude. Istina, da je potonji tek onda dozvoljiv, ako je requête ostala bezuspješnom, ali to ništa ne mienja na okolnosti, da se radi jedne te iste napadajne osnove podižu sukcesivno dva pravna lieka. Nedosliedno to dakako nije sa gledišta francezkoga sustava dvomolbenosti, jer je requête civile retraktivna pa kao taka pridržaje sudbenost kod prvobitne instancije, ali zakonodavac, kome je stalo do stvari, ne do naziva i oblika, kome je naročito stalo do postupka pospiešnoga, jednostavnoga i jeftinoga, mora držati na umu, da pravni liek bez devolucije može uzrokovati isto toliko radnje, troška i gubitka vremena, kao i devolutivni pravni liek. To jasno potvrdjuje postupak, izazvan requêteom civile, onako kako je raskinut na rescindant i rescisoire. Ma koja od ovih dvajuh sastavina uvjetuje kud i kamo više radnje, vremena i troška, nego bi se tražilo za izvršbu onoga tehničko-procesualnoga aparata, kojim se provadja devolucija od jednoga suda na drugi. Francezkome se zakonotvorcu tim manje dade oprostiti ovako razmetanje sa requête civile, što je postupak, njome izazvan, zasnovan naskroz poput prvoga presudnoga postupka t. j. što se sastoji iz predpostupka i audience. Pošto se sada requête raspada na rescindant i rescisoire, to će ona u dva maha uzrokovati predpostupak i audience t. j. utrošiti će se na nju u načelu malo ne dvaputa toliko vremena, radnje i ekonomičkih dobara, koliko na prvobitni proces.

Ovršni postupnik zaslužuje svaku hvalu — po zasnutku i izvedbi. Njegova odjeljenost od judicija i samostalnost ovršnoga organa u jednu ruku, u drugu ruku uredba, da se ovršne incidencije razpravljaju sumarno, zajamčuju mu u ne maloj mjeri pospiešnost, jednostavnost i jeftinoću.

Zdrava misao redovitoga postupka gubi se — ako abstrahujem od ovrhe — izvanredno u bujnom šikarju forma; podržavanje preživjelih načela tome pridolazi pa oboje zajedno čini, da cieli civilno-procesualni sustav uradja sasvim drugim plodovima, nego ih je očekivao zakonotvorac. Francezki je redoviti proces poučan primjer svakome zakonodavcu te pokazuje, da konstruktivne ideje, ma kako po sebi bile vriedne, nisu dostatne za uspješnost zakonotvornoga elaborata; na uspješnost se samo računati može, ako su legislativno primjereno te s uvaženjem praktičkoga principa civilnoga procesa provedene. S toga je reforma u Francezkoj već poodavno na dnevnom redu; njezino je prvo ishodište preustrojstvo postupka prema procédure sommaire.[215]

[215] Stariji reformatori zagovaraju reformu na osnovu procédure sommaire. Cf. Seligman, str. 146. sqq. i primjetbu 1. k tome. Bordeaux,

Digitized by Google

Sumnjam, da je to pravi put. Procédure sommaire jest brža, jednostavnija i jeftinija od redovitoga postupka, ali ne u dovoljnoj mjeri. Osim toga zakonotvorac, baš kao ni u redovitom postupku, nije razumio, da nakana svojih obezbiedi, kako valja. Tako je i danas kontroverzno, da li je dozvoljiv avenir,[216] dočim se s druge strane stvar doduše imade s mjesta „sans autres procédures ni formalités", donieti na audience i suditi, ali zabrana ta nije dovoljno jaka, da zaprieči avoué-a od podnašanja écritures.[217] Istina, u sumarnom se tome postupku njihovi honorari ne obredjuju specijalno, za svaki pojedini akt intervencije napose, nego paušalno,[218] ali se odredba dade obići.[219] Po tom dakle ništa ne prieči, da i procédure sommaire nema pismenoga predpostupka. Ako li je tako sa glavnom „prednosti" procédure sommaire, onda ine njezine, neoporecivo dobre strane, kao što su racionalnija izvedba dokaza po svjedocima, pojednostavljenje incidencijalnoga postupka itd. kao sporedne manje dolaze u račun, jer bitno ne doprinašaju ni pospiešenju, ni pojednostavljenju, ni jeftinoći.

(Nastavit će se.)

Ubrojivost po kaznenom pravu i sloboda volje.

Napisao dr. **Stjepan Posilović.**

(Svršetak.)

Konsekventni deterministe priznaju, da bez slobodne volje neima krivnje, a bez krivnje kazni. I za to bi oni rado, da se umjesto kazna uvedu ine zaštitne mjere države.

str. 433. „En effet, les procédures qui devraient vraiment être ordinaires, ce sont les procédures sommaires. Et ce que l'on appelle procédure ordinaire ne devrait être qu'une exception". Mancelle, koji dakako spada medju novije, str. 165.—249., predlaže potanko, kako bi se imao postupnik reformirati, ali prihvata procéd. somm. niti ne preporuča, niti govori proti njemu. On ni ne može inače, jer procéd. sommaire nipošto ne ide u prilog odvjetničtvu (vidi prediduću primj. 200.), dotično ne bi imala da ide, kada bi zakonotvorac znao bio, da nakane svoje ostvari. Vidi tekst i primj. iza nazočne primj. 42.

[216] Cf. Garsonnet, II. sv., str. 730. sqq. Cf. i Camuzet, str. 262. „Toutefois, en pratique, on tolère des conclusions et même un avenir".

[217] Cf. čl. 405. pr. civ., koga Bonfils, str. 414. tumači ovako: „La signification des défenses et réponses aux défenses n'est pas autorisée, en ce sens qu'elle ne peut retarder l'instruction et que ces requêtes grossoyées n'entreront pas en taxe". Podnašanje pismena nije dakle nemoguće ili zabranjeno, van samo ne može zategnuti audience.

[218] Cf. Tarif, čl. čl. 67., 70. itd. te prediduću primj. 190. i tekst k istoj.

[219] Vidi prediduću primj. 201.

Digitized by Google

Država je bo po njihovom nazoru dužna zapriečiti, da se ne događaju djela, koja vriedjaju i izvrgavaju pogibelji sigurnost i blagostanje državljana i države. Proti takovim pogibeljnim djelima je dužno družtvo braniti se. Na mjesto kazna za kažnjiva djela, stupaju zaštitna sredstva države, kojima je svrha, prepriečiti u buduće pogibeljna i škodljiva djela. Tako to tvrdi i Klippel l. c. str. 569., s time da je to pitanje shodnosti. Psihološko izkustvo i poznavanje ljudi opredieljuju ovdje mjere sigurnosti i zaštite, a ne kazneni sustav.

Razlog, s kojega država postupa proti pogibeljnim individuima putem zaštitnih sredstava, jest njihova pogibeljnost.

Nu ovomu se razložno prigovara, da tad ne ima razloga čekati, dok zlikovac počini opasno djelo, kad ima sijaset drugih načina. po kojima je moći već unapred zaključiti na pogibeljnost dotične osobe, pak bi s toga bilo u interesu družtva, da se ista odmah detenira i prije nego li počini štetonosno djelo.[54]

Tvrdi i Liszt u tom pogledu[55]:

Mi tražimo za zapuštenu mladež prisilni uzgoj, ma da nije počinila kažnjivoga djela, pijanice imadu se smjestiti u posebnim azilima, a kod umobolnih smo već davno priviknuli na to, da ih interniramo radi njihove pogibeljnosti. Zar nije pogibelj hitnija i naša ovlast, da poduzmemo zaštitne mjere, veća, kad se radi o čovjeku pokvarenomu, koji je u naponu svoje duševne i tjelesne snage?

Nu tim uvedenjem profilaktičkih mjera bila bi pokopana osobna sloboda ljudi, jer je pojam pogibeljnosti neopredieljen i izvanredno pruživ, pak bi se predala time tolika moć redarstvenoj vlasti, koja se ni dokučiti neda, koja bi u svojoj sili to lasno i zlorabiti mogla, napose da se rieši kakova nepoćudna individuuma pod doskočicom, da je on osoba pogibeljna.

Tad bi nestalo dakako i sudova i sudovanja, a ipak su sudovi priznato najjači bedem u pravnoj državi, o koji treba da se razbiju sve strasti i političke, i stranačke, i narodnostne itd.

I sam Liszt dobro naziva kazneni zakon „magna charta libertatis“ za delinkvente, jer ih štiti proti samovolji, proti svesili države.

Mjesto kazniona uvela bi se tad razna lječilišta, razni internirajući zavodi, radionice, kazneno pravosudje bi imalo ustupiti mjesto socijalnoj higijeni, na mjesto sudova došle bi upravne odnosno redarstvene vlasti.

Zaštitna kazan bi po svojoj svrsi imala dosljedno trajati tako dugo, kako dugo traje i pogibeljnost krivca bez obzira na počinjeno po njemu djelo.[56]

---

[54] Sravni Buri, „Zeitschr. f. d. g. Strafr.“ Bd. 44. str. 347. i slj.

[55] „Zeitschr. f. d. g. Strafr.“ Bd. XIII. str. 356.

[56] Sravni razpravu Stenglein-a u „Gerichtssaal“ sv. 49. str. 155.

Digitized by Google

Ali i takove profilaktičke mjere, koje bi za vrieme ili trajno oduzele slobodu čovjeku, koji bi bio interniran u kojem takovom zavodu kao opasan po družtvo i javni poredak, imale bi u svojim posljedcima i konsekvencijama značaj kazne, ma se i ne zvale tako, jer bi oduzele slobodu čovjeku. Samo se tada ne bi kaznilo na temelju odgovornosti pred kaznenim zakonom, već iz inih razloga utiliteta i shodnosti, što se pako u pravnoj državi neda opravdati.

Nazor inkonsekventnih determinista, da se i uz neslobodnu volju dade opravdati kazan i kazneno pravo, nije osnovan. Bez slobode izbora čovjeka — hoće li naime pri sukobu protuslovećih si motiva popustiti uvjek jačemu, ili može li on kadšto i slabiji motiv do odluke uzdići — ne može se govoriti ni o krivnji, a gdje ne ima krivnje, tu odpada i kazan.

Dobro kaže glede toga Rümelin[57]:

Nikakova dialektika ovog svjeta neće nikad razuvjeriti zdrav razum i svjest čovjeka, da gdje ne ima izbora, ne ima ni krivnje, a gdje ne ima krivnje, ne ima ni kazne.

Isto tako tvrdi Klippel[58]: Zakonodavstvo i pretežna većina zastupnika pravne znanosti sasvim se opravdano drže načela: ne ima krivnje bez slobodne volje.

Isto tvrdi i determinista Büttner.[59]

Isto tako Stenglein,[60] koji veli, da ako se napusti sloboda volje i po tom i kazneni pravni ubroj za individualnu krivicu, ne preostaje ništa ino, već sa Feri-em nijekati svako kazneno pravo i prepustiti preventivne i represivne mjere proti zlikovcima policajnoj vlasti države, zvalo se pravilo, po kojemu to biva, socijalna ili zločinstvena higijena ili kako drugčije.

I profesor Detker[61] mnije nepravo, da je za kazneno pravo sloboda ili neloboda volje podpuno nevažna. On veli, da čovjek od zdrava razuma ne može, kad je povriedio dužnosti, zatajiti vlastiti osjećaj, da je on za to odgovoran. Savjest da tuče zločinca.

Dr. Makarevicz,[62] isto Eyvind, Olrick[63] tvrde, da se nedeterministička niti deterministička teza neda dokazati.

Liszt[64] nastoji kazan opravdati njezinom potrebom i shodnošću za uzdržanje pravnog reda a time i države, i da je kazan pravedna, ako je

---

[57] Reden und Aufsätze N. F. str. 49.
[58] „Zeitschr." l. c. str. 544.
[59] „Gerichtssaal" svezak 56. str. 361.
[60] „Gerichtssaal" svezak 50. str. 7.
[61] „Zeitschrift" god. 1897. str. 493.
[62] „Zeitschrift" god. 1897. str. 590.
[63] „Zeitschrift" god. 1898. str. 583.
[64] „Lehrb. d. deutschen Strafrechts", 10. izdanje, str. 56. i slj.

Digitized by Google

i u koliko je nuždna i shodna. Ona da se dade spojiti i sa slobodom volje, ali da je podpuno neodvisna o izpravnosti te predpostave. Ona da ne predpostavlja više, nego da ju dotičnik osjeti kao svi drugi ljudi, da si je prisvojio, kao i svi drugi, predstave, koje se imadu pružati kroz zapriečenje i ovršenje kazni.

Predpostava kazneno-pravne krivnje kao faktične odgovornosti za uspjeh je samo opredielivost volje, koja je svakomu duševno zrelom i zdravom čovjeku svojstvena, kroz predstave u obće, a ponapose kroz predstave o vjeri, ćudorednosti, pravu, razboritosti. Da će kazna djelovati determinisajuć, može se tek tada uzeti, ako onaj, koji ima biti determinisan načinom po izkustvu poznatim kroz predstave, ako broj i sadržaj njegovih predstava, živahnost njegova osjećaja, snaga njegove volje, odgovara popriečnom mjerilu, koje nalazimo u ljudima. Tako dobivamo pojam sposobnosti za krivnju ili sposobnosti za ubroj, koji da je mogućnost, biti normalno determinisan. Da kazneno pravo za svoje opravdanje ne treba predpostave neuzročene samoodluke, izvan kauzalnog zakona stojeće slobode volje; nego da je dosta, da je sve čovječje činjenje psihički (ne mekanički) uzročeno, dakle opredieljeno, determinisano, motivisano kroz predstave.

Mittelstädt[66] poznaje samo jednu vrst krivnje, a to je pravna odgovornost za protivne normama čine. U tom ubrojivom protuzakonitom činjenju leži zajednički pojam kriminalne krivnje u pravnom smislu. Iza ove zakonski normirane formalne krivnje kaznenog prava još potraživati za stvarima, što su one po sebi, barem nije zadatak kaznenog prava.

Obstojnost kaznenog prava i bez slobode volje nastoje dokazati mnogi ini pravnici kao: Lilienthal,[67], Bülov, Löfler, R. Schmidt i drugi. Ali to nepravom, kako je jur više puta naglašeno, jer svako shvaćanje determinističko o potrebi kazne mora u poslednjoj svojoj konsekvenciji dovesti do negacije kaznenog prava.

Ne preostaje dakle prema gornjemu razlaganju, nego li dopustiti, da čovjek ima slobodnu volju, nu ne bezuvjetnu, već relativnu, motiviranu. To zastupaju pristaše relativnog indeterminizma.[68] Oni priznaju, da razborita volja mora da je motivisana, ali poriču, da predstave, koje uplivaju na volju, djeluju prisilno i nuždno. Ako sloboda volje i izključuje svaku nutarnju prisilu, to ona ipak nije bezuvjetno slobodna, jer je u konkretnom slučaju odvisna od kruga predstava i od razsudne snage individua, koji se

[65] l. c. str. 69.

[66] „Zeitschr. f. d. g. Strafr." sv. 2. str. 443.

[67] „Zeitschrift" sv. 14. str. 690.

[68] Gretener, „Die Zurechnungsfähigkeit als Gesetzgebungsfrage", str. 88. i slj.

*

Digitized by Google

postepeno stvaraju. Ali mi posjedujemo u našoj duši i tvornu snagu, da možemo slobodno poduzeti psihičke kombinacije i stanja.

Čovjek opetovano radeći prama stanovitim motivima, razvije ove motive do maksima svog rada, koje onda uplivaju na njegove pojedine odluke.

Dobar i loš karakter kao način htjenja, koji je čovjeku postao navikom, nije prvobitan na jednom postao, nego polagano, i to dobar stečen težkom mukom, radi česa se ima dotičniku upisati u zaslugu i grieh. Čovjek je kadar sam sebe usavršavati i polagano trudom i naporom svoj značaj i promjeniti.

Pošto je čovjek, kada to samo ozbiljno hoće, kadar popraviti se, to on može uplivati ne samo na smjer svoje volje nego i na njenu jakost i intenzivnost.

Ima bez dvojbe podražaja na kažnjivo djelo, koje čovjek tek najvećom mukom svlada. Ali se za to ne može kazati, da je odrasao čovjek nemoćna žrtva svojih nagona, već im se može oprieti, ako to samo ozbiljno hoće. Odporna snaga proti zavodljivim fantomima zločina biti će u jednima jača, u drugima slabija, ali njome razpolaže u stanovitom stupnju svaki normalni čovjek. On može biti ma i žrtvom prilika, ali to nije morao biti.

Čim se pako to dopušta, onda se mora dopustiti i obstanak relativno slobodne volje.

Ortloff[69] razlaže, da je odluka, usljed koje čovjek radi prema podraživanju ili protupodraživanju formalni proizvod prirodjene mu moći (Vermögens), da izabere slobodno i samosvjestno medju raznim, protuslovećim si predstavama, da se odluči za jednu ili drugu. Ne ima absolutne slobode, ali postoji unutarnja relativna i formalna. Sloboda duha, mišljenja, suda i volje ne podpada zakonu nužde, ili sile, premda je obično njihov razvoj niz posljedaka iz uzroka.

Pristaša relativnog determinizma je i professor Hugo Meyer.[70] On čini kazneni pravni ubroj ovisnim o tom, da je mogao počinitelj i drugčije postupati, t. j. predpostavlja kod njega stanovitu, makar ograničenu slobodu volje. Teoretički da se dakako sloboda volje dokazati neda.

Proti njoj da govori kauzalitet, koji vlada u svjetu vanjskom, koji ali ne mora biti prenosiv i na duševno polje — zatim prividna pravilnost u brojevima t. z. moralne statistike, zatim odvisnost duševnog uzgoja o tjelesnom, koja ali ne mora biti baš bezuvjetna, konačno prividno nepromjeniva narav osobnog značaja, koja je ali u istinu sposobna za izvjestnu promjenu.

Za obstanak slobodne volje ne govori samo neposredni osjećaj i svjestnost o tome kod pojedinca, nego i činjenica, da se inače nebi moglo

[69] „Zeitschrift für d. g. Strafr." 14. svezak, str. 304.

[70] „Lehrbuch des deutschen Strafrechts", 1895., 5. Auflage.

Digitized by Google

ni govoriti o zasluzi i krivici, a po tom ni o kaznenom pravu, jer bi inače bile dopustive samo mjere osigurateljne i popravne, uporabom kojih bi bila do skrajnosti ugrožena osobna sloboda.

I profesor Beling[71] spada ovamo, a napose i čuveni profesor Binding[72], po kojima slobodna odluka i motivi zajedno proizvadjaju čine.

Pa kako se zakonitost kazne, kako je jur gori razloženo, neda razložno opravdati a niti kaznenopravni ubroj bez slobodne volje, jer se uviek dolazi u opreku sa pravom i pravdom, ako se hoće kažnjenje ma na kojoj inoj podlozi zagovarati, ne preostaje ino, van osnovati kaznenopravni ubroj, kako je to dosele i naročito izraženo u kaznenim zakonicima, i kako je pretežna većina pravnika uzimala, a i sada još uzima, na slobodnoj volji čovjeka, dala se ona ili ne dala vidivim dokazima dokazati.

Obstojnost njezina je bezuvjetan postulat moralnog i pravnog života. bez kojeg se ne može biti, a da se družtvo ljudsko ne potrese u svojim stožerima. A potresti bi se moralo, da jednom prodre u prosti puk osvjedočenje, da sve, što on radi, radi sliepo i da sve, što se oko njega sbiva, biva tek uslied kauzalnog neumolno i absolutno gospodujućeg zakona nužde

Mislim, da sam prenavedenim dovoljno obrazložio, da se neda razložno oprovrgnuti, da bez slobode volje ne ima ni krivnje u čovjeka, a bez krivnje ni kazneno-pravnog ubroja ni kazni.

Stoga se opet vraćamo na uvodno postavljenu tezu, da kazneno-pravni ubroj može počivati samo na odgovornosti, koja je utemeljena na slobodnoj volji čovjeka. Nikakove druge predpostave ne mogu biti dostatne, i kose se napokon sa nepravdom, a kazna i kažnjenje smije biti samo pravedno. osnovano na pravdi.

Sposobnost kazneno-pravnog ubroja obuhvaća sposobnost, počiniti zločin. Krivac bo mora da se je nalazio u takovu stanju, u kojem je kadar bio hotjeti pravno relevantne čine — i sposobnost za pretrpljenje kazne.

Obje te sposobnosti ne mogu se ali identificirati, jer je netko mogao počiniti kažnjiv čin ili skriviti propust u stanju neubrojivosti n. pr. ludosti, pa mu to ipak ne stavljamo u teret, makar on inače bio sposoban pretrpiti kaznu.

Iz sadržaja modernih kaznenih zakonika se izpostavlja, da se za ubrojivost kažnjivih po kaznenom zakonu djela ili propuštaja traži, da su krivci posjedovali nuždno spoznanje kažnjivosti odnosnog delikta kao n. pr. §§. 56.—58. njemačkog kaz. zakonika, §§. 84., 85., 88. ugarskog kaz. zak. (slično i §§. 24.—25., Derenčinove osnove), ili da su posjedovali moć razsudjenja (discernemento), kako to sadržaju §§. 54., 58. tal. kaz. zak.

[71] „Grundzüge des Strafrechts“ str. 32.
[72] „Normen“, Bd. II., str. 3.

Digitized by Google

Neki učitelji kaznenog prava zagovaraju i takozvanu umanjenu ubrojivost, koja bi imala biti sredina izmedju podpune ubrojivosti i neubrojivosti.

Taj nazor je praktično proveden u talijanskom kaznenom zakoniku, koji u 4. naslovu spominje ob ubrojivosti i o razlozima, koji ju izključuju ili umanjuju. Tako n. pr. odredjuje taj zakon u §. 47. blaže kazni za krivca, komu je duševno stanje bilo, prem ne izključeno, ipak znatno umanjeno, zatim kod pijanstva (§. 48.), ako je tko počinio čin u uzrokovanom kroz neopravdana draženja uzbunjenju gnjeva ili velike boli (§. 51.).

Taj nazor o smanjenoj ubrojivosti nalazi u ostalom slabo odziva u teoriji i praksi, jer se pravilno može biti samo ubrojiv ili ne za počinjene delikte, pa tu ne ima pravo mjesta za smanjenu ubrojivost, i neglededć na to, da to u praktičnoj uporabi ne bi zadavalo malo potežkoća. Dobro veli glede toga Janka.[73] Pitanje ob ubrojivosti kao takovo je istovjetno sa pitanjem o obstanku ili neobstanku sposobnosti krivnje, o mogućnosti krivnje u obće. Ovdje postoji naprama jednom istom činu u istinu samo „da“ ili „ne“, te nema modifikacije. S toga da se ne može govoriti (kako to čine Gayer, Shwarze) o umanjenoj ubrojivosti. Izraz je netočan i stoga zavadja. Što se razumjeva pod stupnjevima ubrojivosti, prava je postupnost krivnje, razlikovanje iste.

Razlozi izključujuci ubrojivost jesu kao obćenito priznati: 1. kad počinitelj bude posvema bez porabe razuma, 2. kad ne bude navršio stanovitu godinu života, koja se postavlja kao granica ubrojivosti. Tu ide svakako predaleko talijanski kazneni zakon, koji uzima, da može i počinitelj u dobi izmedju navršene 9—14 godine, ako je imao moć razsudjenja, podpasti pod kazneni zakon (§. 59. tal. k. z.). Njemački i ugarski kazneni zakonici uzimaju tu 12—16 godinu. 3. Kad počinitelj počini čin uslied neodoljive sile ili pogibeljne prietnje. 4. Kad počini čin u bludnji okolnosti, koja neda upoznati u činu zločinstva. 5. Kad bude čin počinjen u izvršivanju pravedne obrane.

Noviji zakonici uzimlju ovamo nesakrivljenu nuždu (Nothstand, stato di necessità), kao §. 54. njemačkog, 80. magjarskog, 49. t. 3. tal. k. z. Isto to sadržaju §. 19. Derenčinove osnove i §. 59. najnovije osnove austr. k. z. Pod tom nuždom se razumije stanje, u kom postupa netko, da se spasi od pogibelji na drugi način neodklonive, koju nije sam skrivio drugim kažnjivim i naumice počinjenim djelom, i koja neposredno prieti životu njegovu ili bližnjih mu osoba.

Napose podpadaju gluhonlemi pod kazneno-pravnu odgovornost tek onda, ako su posjedovali nuždno spoznanje kažnjivosti svojih čina (§. 88. ugarskog, 58. njemačkog, 58. tal. k. z.).

Ustanova našeg kaznenog zakona §. 2. sl. g), da se počinitelj, ako

[73] „Das österr. Strafrecht“ str. 84.

Digitized by Google

prekorači granice pravedne obrane, nu ne iz prepasti, straha ili užasa, ne može braniti sa pravednom obranom, kao i dalnja ustanova, da se takovo prekoračenje, ako uzsliedi iz prepasti. straha ili užasa, može po naravi okolnosti kazniti kao kažnjiv čin iz nemarnosti, u svakom je slučaju prestroga, stoga je pravom §. 79. posl. alin. ugarskog kaz. zak. izjavio takovo prekoračenje pravedne obrane iz straha, užasa i prepasti kao nekažnjivo (slično glasi i §. 53. njemačkog k. z.).

Trajat će još dugo prepirka medju filozofima i pravnicima o slobodi ili neslobodi čovječje volje, koja prepirka ne prestaje, dapače je nedogledno, kad će prestati, a to tim većma, što se vidivim empiričkim razlozima ni obstanak ni neobstanak slobodne volje ne da dokazati.

Toliko se smije barem uztvrditi, da je svakako bolje sve dotle, dok nebi izvan svake dvojbe njezin neobstanak dokazan bio, ostati pri uvjerenju o njezinom obstanku, u koji vjeruje velika većina ljudi. Sa slobodom volje pada reć bi i vrijednost čovjeka i njegovih djela; pojam o dobru i zlu, zasluzi i prikoru biva time prekarnim.

Još smjelijom ali smatram tvrdnju, da je za kazneno-pravni ubroj indiferentno, ima li ili ne ima li slobodne volje, i da li se na njoj ili na čem drugom taj ubroj osniva, dapače i tu tvrdnju, da se tobože neda na slobodi volje sigurno ni utemeljiti kazneno-pravni ubroj, već na determinizmu.

Ako je bo čovjek neslobodan, tad on radi sve prisiljeno, bila ta prisila ma čime uvjetovana i ma kakove vrsti, a napokon u tom slučaju pita se, a gdje je tad razlika medju takovom fizičkom ili nutarnjom nuždom i prisilom, i neodoljivom silom, koja potonja se ipak nepreporno izuzima iz ubroja?

Da završimo! Jerbo ima relativno slobodna volja u čovjeka, i jer se njome jedino dade opravdati kazneno-pravni ubroj, a jer je konačno i samo kazneno pravo nuždno za uzdržanje pravnog reda i poredka u državi, ostanimo pri slobodi volje, a time i vjerni daleko pretežnoj većini pravnika i filozofa i u prošlosti i sadašnjosti.

Misli o budućem našem občinskom zakonu.

Piše dr. **M. Brezinšćak,** kr. kot. predstojnik.

(Nastavak.)

To razširenje djelokruga občinskog zastupstva naročito bi bilo od vriednosti i koristi u občinama prvog razreda, gdje se predmnievati može više inteligencije u občinskom zastupstvu.

Digitized by Google

Dodatkom prve točke doći će občina u položaj, da dojavljuje svoje želje autonomnom organu županije u pogledu unapredjivanja svojih lokalnih interesa, ili preko županijske skupštine da moli za doprinos zemlje k podignuću koje za občinu nuždne i koristne institucije ili da eventualno stavi iz sredine zastupstva predlog smjerajući na poboljšanje občinske uprave itd. u županiji.

Sa gledišta uprave u županijama moglo bi to od velike koristi biti.

Do preustrojstva uprave u zemlji šiljale su občine izborom u občinskom zastupstvu delegate u županijske skupštine.

Pošto je reorganizatornim zakonom od 5. veljače 1886. odredjen neposredni izbor skupštinara po izbornicima, a ne više po občinama i pošto po tom zakonu samo skupštinarima pripada pravo predloga u županijskim skupštinama, to je ona sveza obstojavša medju zastupstvom občine i zastupstvom županije sada više manje ipak prestala.

Kako je prije občina mogla svojim mandatarima naložiti, da ovo ili ono u županijskim skupštinama predlože, brane ili pobijaju, tako joj je sada ta mogućnost oduzeta, jer skupštinari ne stoje u nikakovu savezu sa občinskim zastupstvom.

Obično nisu ni odbornici občinski.

Po toj ustanovi mogla bi občinska zastupstva poput svakog skupštinara svoje molbe odnosno predloge direktno predsjedniku županijske skupštine predlagati, ali dakako vazda uz pismeno obrazloženje.

Što se tiče dodatka pod točkom b), scienim, da se isti sam sobom opravdava. — Koliko imade predmeta čisto nutarnje uprave občina naročito u obziru mjestnog redarstva, koji bi se pogledom na osebnost lokalnih odnošaja i prilika takovim statutima uspješno urediti dali.

Iza ustanove o naravnom (vlastitom) djelokrugu občina odnosno djelokrugu občinskog zastupstva, prevažna je zakonska odredba: o sastavu samog občinskog zastupstva.

U zastupstvu občine imadu po mogućnosti biti zastupani svi stališi i svi krajevi občine — dakle sve pojedine sfere interesa občinara na cielom području občine.

Ovo je načelo prilično provedeno u postojećem občinskom zakonu. Veleporezovnici, kamo spadaju obično veleposjednici i veći industrijalci i trgovci, biraju posebno, a maloporezovnici, naime ratari i maloobrtnici biraju opet posebno izmedju sebe občinske zastupnike.

Ja bih jošte predložio treću klasu birača i to kod občina prvoga razreda izborničtvo inteligencije, da i ta sfera interesa u občini u zastupstvu zastupana bude.

Svi svećenici u zemlji priznatih vjeroizpovjesti, članovi jugoslavenske akademije, državni, zemaljski i občinski aktivno služeći ili umirovljeni činovnici, doktori ma kojega fakulteta, kr. javni bilježnici, odvjetnici, pro-

Digitized by Google

fesori, učitelji, inžiniri i mjernici, ljekarnici, diplomirani pomorski kapetani i umirovljeni častnici zajedničke vojske ili domobranstva, ako su občinari u občini, treba da imadu pravo birati posebno stanoviti broj zastupnika u občinsko zastupstvo, u koliko im to pravo već u prvom razredu veleporezovnika nije osjegurano.

Ta ustanova svakako je opravdana, jer se s jedne strane mora i toli uvaženoj družtvenoj klasi kao što je stalež inteligencije pravo dati, da njeni interesi u občinskom zastupstvu zastupani budu, a s druge strane jer je željeti, da što više inteligentnijih članova u predstavničtvu občine — u občinskom zastupstvu sjedi.

To se dakako dade provesti samo u občinama prvoga razreda, gdje obično veći broj inteligencije obitava.

Za občine drugoga razreda držao bih shodnom ustanovu, po kojoj bi se taksativno gore označenim inteligentnoj klasi pripadajućim osobama, u koliko bi ih u tim občinama bilo, imao njihov porez dvostruko računati, kako to čini zakon od 5. veljače 1886. ob ustroju županija za županijska zastupstva (skupštine).

Time bi se omogućilo gdjekojemu od te klase uvrštenje u prvi birački razred veleporezovnika, gdje će mnogo više izgleda imati za izbor nego li u masi maloporezovnika.

To pogodovanje inteligentne klase može biti samo u korist obć. uprave.

Da se poluči i drugi momenat gore izrečenoga načela gledom na sastav občinskog zastupstva, da naime svako mjesto (kraj) občine zastupano bude u zastupstvu občine, trebalo bi u budući občinski zakon uvrstiti ustanovu, da se listine birača drugoga razreda t. j. maloporezovnika sastavljati imaju po poreznim občinama odnosno u občinama sa jednom samo poreznom občinom po selima, te da birači pojedine porezne občine odnosno sela biraju zasebno prema broju pučanstva i mjestnim prilikama svoje porezne občine, odnosno sela na nje odpadajući broj občinskih zastupnika izmedju izberivih občinara svojega područja. Tako će biti u drugom biračkom razredu toliko izborničtva koliko u upravnoj občini imade poreznih občina odnosno u občini s jednom poreznom občinom, koliko imade sela. Pa na taj po prilici način postupalo se i do sada u praksi kod izbora občinskog odbora u bivšem provincijalu, jer zakonski članak XVI. od godine 1870. ne sadržaje u tom pogledu nikakove posebne ustanove.

U krajiškom području, gdje je bivši krajiški občinski zakon dozvoljivao glasovanje glasovnicama, izabiralo se za cielo občinsko područje, a ne po selima ili poreznim občinama.

Birač glasovao je za svih 12—16 kandidata, koliko je već odpadalo na dvie trećine občinskih zastupnika, koje je birati imao drugi biraški razred.

Digitized by Google

Tuj su se sbivale razne nepodobštine.

Seljaku turale se u ruku priredjene glasovnice, koje je on izbornom povjerenstvu predao, često ni neznajuć za koga glasuje.

Ako pako nije imao glasovnice, nije birač-seljak znao ni mogao dvanaest do šestnaest kandidata nabrojiti, pa ako bi ih i mogao, skupio bi imena svojih bližnjih susjeda ili najviše iz svoga i obližnjega sela, jer su mu imena i svojstva suobćinara iz udaljenih mjesta občine obično i nepoznata.

Dakle ne samo da se nije takovim izborom moglo udovoljivati načelu, da u zastupstvu občine sva mjesta občinskog područja zastupana budu, već su se dogadjale neurednosti, kojim je obično bila posliedica, da uspjeh izbora nije bio produktom volje naroda odnosno birača, već dvojice trojice kolovodja, koji su te glasovnice priredjivali.

Nemanje sbivale se zloporabe i sa punomoćima, koje je krajiški zakon kod izbora obć. zastupstva dozvoljivao. Za to zagovaram i preporučam izričnu zakonsku odredbu u budućem občinskom zakonu, po kojoj glasovanje kod izbora občinskog zastupstva imade biti osobno i ustmeno.

Pošto se uz ustmeno glasovanje otežčava, dapače u premnogim slučajevima iluzornim čini izabiranje svih občinskih zastupnika na drugi birački razred odpadajućih u jednom jedinom izborničtvu za cielo područje občine; pošto se takovim izborom redovito nebi postizavati mogao onaj za sastav občinskog zastupstva važan momenat, da u njem sva mjesta (krajevi) zastupana budu, to držim opravdanom i praktičnom gori predloženu novu ustanovu glede razdiobe drugog biračkog razreda u izborničtva po poreznim občinama odnosno selima tim više, jer se je na to narod u većem djelu zemlje već i priučio.

Tako će volja naroda više do izražaja doći, a sam izborni čin više zainteresovati občinare.

Što se tiče broja občinskih zastupnika moram naglasiti, da ne bi odgovaralo nazorom ni želji naroda, ako bi se isti umanjio, dapače sam za to, da se razmjerno povisi. Pošto je najshodnije broj občinskih zastupnika ustanoviti prema broju pučanstva u občini, to držim, da će biti uputnije, da se zakonom samim broj občinskih zastupnika opredieli, nego li da se to prepusti županijskim skupštinama, kako to današnji občinski zakon čini.

Razlog tomu već leži u jednoličnosti, koja bi se time postigla za sve občine u zemlji.

Ja bih predložio razdiobu občina u tri kategorije, i to: sa stanovničtvom do pet tisuća, preko pet a izpod deset tisuća i napokon sa žiteljstvom od preko deset tisuća.

Za prvu kategoriju občina imao bi zakon opredieliti 18, za drugu 24, a za treću 30 občinskih zastupnika.

Digitized by Google

Razmjerje medju biračkim razredima neka bi ostalo, kako ga sadanji občinski zakon opredieljuje naime trećina ukupnoga broja zastupnika da se popunjuje iz listine veleporezovnika, a dvie trećine iz listine maloporezovnika.

U občinama prvoga razreda, gdje bi se po gore obrazloženom predlogu imao kreirati treći birački razred za t. zv. klasu inteligencije, promienilo bi se to razmjerje samo u toliko, što bi se na teret maloporezovnika opredielio broj zastupnika za taj treći razred birača, i to sa dva u občinama prve, sa tri u občinama druge i napokon sa četiri u občinama treće kategorije.

Veleporezovnici zadržali bi i u tim občinama svoju trećinu mandata u občinskom zastupstvu. Govoreć o sastavu občinskog zastupstva, moram još spomenuti, da ne bih bio za to, da se za stališ obrtnika posebno izborničtvo odredi u občinskom zakonu, kojim se uredjuju ladanjske občine.

Veći obrtnici i onako će svi biti zastupani u veleporezu, a maloobrtnici na ladanju, kako nas izkustvo uči, većinom su i zemljoposjednici, ratari, kojim je obično glavno zanimanje poljodjelstvo, pa se stoga sigurno bez uštrba po njihove interese u red ostalih občinara maloporezovnika uvrstiti mogu.

Iza ustanove zakona o sastavu občinskog zastupstva sliedi ona o pravu izbora i izberivosti občinara u občinsko zastupstvo. Aktivno i pasivno pravo občinara po mom je mnienju u zakonskom članku XVI. ex 1870. preslabo precizirano, a ustanova o izberivosti napose je i manjkava, te ne odgovara pravnim nazorom naroda.

Postojeći občinski zakon propisuje u §§. 29. i 31. ista ograničenja za pravo izbora i izberivost, sa jedinom razlikom što občinare stanovnike i nestalne izključuje od pasivnog prava izbora.

Po narodnom shvaćanju mnogo se više ima zahtievati od izabranika u občinsko zastupstvo, nego li od birača, pa će i posve pravo biti, da budući občinski zakon više i veća ograničenja normira za izberivost nego li za aktivno pravo izbora občinara.

Ja bih držao uputnim, da se aktivno pravo ma i razširi, a pasivno donekle suzi.

Svakomu samostalnomu, punoljetnomu ili punoljetnim proglašenomu občinaru, koji u občini, bez obzira na iznos, državni porez plaća, imalo bi pripadati pravo izbora, ako nije

a) pravomoćno obtužen ili dapače osudjen radi kakova zločinstva u obće ili drugog po kaznenom zakonu kažnjivog čina potičućeg iz koristoljublja ili vredjajućeg javnu ćudorednost, dok posliedice kazni traju;

b) ako nije pod stečajem, dok ovaj traje;

c) ako nije pod očinskom vlasti, štitničtvom ili skrbničtvom; i napokon

Digitized by Google

d) ako ne pripada ces. i kr. vojsci, mornarici ili kr. domobranstvu bud kao častnik, vojni činovnik ili vojnik u prezentnoj službi.

Dalnjih ograničenja za aktivno pravo izbora ne bi po mom mnienju trebalo u novom občinskom zakonu, a naročito držim neopravdanim isto uvjetovati o stanoviti cenzus.

Za izberivost nasuprot trebalo bi osim ovih još sliedećih ograničenja:

a) izberivi su samo občinari zavičajnici, koji u občini stalno stanuju. Ali uza sve to ipak ne mogu biti izabrani:

b) oni, koji s občinom stoje u parnici, kao ni oni, koji su dužni občini o kakovoj občinskoj imovini račun položiti, a nisu ga položili;

c) oni, koji stoje u ugovornom odnošaju napram občini bilo kao zakupnici bilo kao podhvatnici;

d) nemarni dužnici občine kao i oni, koji su državni porez ili občinski namet dužni za minulo polugodište; nadalje

e) oni, koji uživaju ubožku podporu od občine;

f) poznati razsipnici, ma da i nisu takovima sudbeno proglašeni;

g) osobe, osudjene radi kojeg zločinstva, koje nije navedeno u članku V. zakona od 10. lipnja 1890. o posljedicah kaznenih osuda i kazni ili sbog kojeg prekršaja, navedenog u članku III. istog zakona, ma da su i zadobile natrag aktivno pravo izbora; i napokon

h) perovodni činovnici nadležne kotarske oblasti, občinski činovnici, pučki učitelji i službenici svih kategorija.

Občinar pravovaljano izabran u občinskom zastupstvu dužan je primiti izbor, kako je to već kod stipulacije občinarskih dužnosti iztaknuto.

Da se vršenje te norme osjegura, trebalo bi zakonom što veću globu ustanoviti za izabranike, koji bi se bezrazložno ustručavali izbor prihvatiti, a pravo odklona što više suziti. To pravo imalo bi se dopitati samo osobam, koje su prigodom izbora prevalile jur šestdesetu godinu, koje su kao občinski zastupnici službovale u minuloj trogodišnjoj periodi i napokon kr. zemaljskim i državnim službujućim činovnicima.

Dalnje ustanove naime o sastavljanju izbornih listina, riešavanju reklamacija, ob odredjivanju izbora, ob izbornom činu, o prigovorima proti uspjehu izbora, o zavjerivanju izabranih občinskih zastupnika i napokon o trajanju mandata izabranika, mogle bi se iz postojećeg zakonskog članka XVI. ex 1870. recipirati u novi občinski zakon uz sliedeće samo promjene:

a) prigovore proti izbornim listinama, koje u prvoj molbi rieša va občinsko poglavarstvo, imao bi u drugoj i posliednjoj molbi riešavati upravni odbor županije, kao druga molba u županiji u eminentno samoupravnim poslovima;

b) izbor imao bi rukovoditi izborni odbor, a ne sam izaslanik nadležne političke oblasti.

Digitized by Google

Izborni odbor imao bi sastojati od povjerenika upravne oblasti kao predsjednika, dvojice pismenih občinskih zastupnika, izabranih od starog občinskog zastupstva, kao članova te perovodje, koga imenuje predsjednik izbornog povjerenstva izmedju občinskog činovničtva.

Ne izabere li odstupajuće občinsko zastupstvo iz svoje sredine članova u izborno povjerenstvo ili ovi ne dodju, imalo bi se predsjedniku pravo dati takove izmedju prisutnih pismenih birača imenovati.

Članovi toga izbornog odbora imali bi bilježiti glasove i paziti na istovjetnost glasujućih izbornika.

Formalia kao: sastav izbornog zapisnika, način primanja prigovora proti izbornom činu na biralištu samom, i način zavjerivanja izabranika itd. valjalo bi prepustiti provedbenoj naredbi k občinskom zakonu.

c) Utoke proti izboru samom ili pojedinim izabranikom imala bi riešavati, i to na temelju poprednjih izcrpivo prema zahtjevu utočnih navoda vodjenih izvida, nadležna kotarska oblast u prvoj, a kr. županijska oblast u posliednjoj molbi.

Slična ustanova obstojala je u bivšem krajiškom občinskom zakonu od god. 1871., pa nam je praksa pokazala, da su obnove občinskih zastupstva u onom području hitrije tekle, nego u bivšem provincijalu.

Zatezanju u poslovima obnove občinskog zastupstva ne bi se smjelo u zakonu prilike davati.

Pitanje, kako da se tečajem izborne periode, dakle naknadno izpražnjeno mjesto občinskog zastupnika, popuniti imade, riešava zakonski članak XVI. ex 1870. ustanovom §. 34. onamo, da *občinski odbor* (zastupstvo) ima izmedju sposobnih občinara birati *sam* novoga zastupnika za onu periodu i to iz onog izborničtva, u kojem je mjesto izpražnjeno.

Ovakovu ustanovu u novom občinskom zakonu ne bih zagovarao, jer se njom vriedja princip izbornog prava občinara.

Za njezin raison d'être ne da se zbilja ništa navesti. Kraj te ustanove mogao bi se zbiti slučaj, da se polagano cielo lice izabranoga občinskog zastupstva promieni — a to sve bez sudjelovanja i bez volje birača.

Ja bih predložio dvie alternative. Ili bi trebalo zakonom odrediti, da se za *svako izborničtvo* odmah kod izbora občinskih zastupnika, izaberu po jedan odnosno dva zamjenika, kako je to bilo posve pravedno uredjeno bivšim krajiškim občinskim zakonom od godine 1871. ili ustanoviti, da dotično izborničtvo, u kojem se je mjesto občinskog zastupnika izpraznilo, izabere ponovno občinskog zastupnika uz obdržavanje dakako dotičnih propisa zakona valjanih za izbor občinskog zastupstva.

Ja bih bio iz razloga praktičnosti i shodnosti više za prvu alternativu uz dodatak, da bi se po dotičnom izborničtvu novi izbor odrediti

Digitized by Google

imao samo u onom slučaju, kad bi broj izabranih u izborničtvu zamjenika eventualno bio izcrpljen.

Sada dolazim do ustanova, o kojima postojeći zakon malo ili ništa ne spominje, a koje bi se na ovom mjestu u budući občinski zakon nuždno uvrstiti imale.

1. O sjednicama občinskog zastupstva.

Sjednice občinskog zastupstva su redovite ili izvanredne. Redovite imadu se obdržavati svaka dva mjeseca, a izvanredne po potrebi.

Sjednice občinskog zastupstva sazivlje občinski načelnik ili njegov zakoniti zastupnik, te im i predsjeda. Na nalog nadležne nadzorne oblasti ili na zahtjev jedne trećine občinskih zastupnika dužan je občinski načelnik sazvati izvanrednu skupštinu občinskog zastupstva.

Da budu zaključci pravovaljani, treba da je občinskoj sjednici prisustvovala barem nadpolovična većina od ukupnog broja občinskih zastupnika, i da je za zaključak glasovala većina prisutnih zastupnika.

Za sliedeće predmete viećanja imala bi se zahtievati prisutnost kvalificirane većine občinskih zastupnika i to dvie trećine od ukupnog opredieljenog broja občinskih zastupnika:

a) kod prodaje ili nabave občinskog dobra, kad se radi o vriednosti od preko 500 Kruna:

b) kod sklapanja občinskog zajma, ako zajmovna svota nadmašuje iznos od 500 Kruna:

c) kod sastava občinskog proračuna i votiranja občinskog nameta:

d) kod preizpitivanja godišnjih občinskih računa;

e) kod izbora občinskog činovničtva ili u obće kod promjene statusa občinskog činovničtva.

Da se predusretne eventualnomu zatezanju češće nuždnih i neodgodivih zaključaka občinskog zastupstva radi nedolazka občinskih zastupnika u sjednice, imala bi se na ovom mjestu još uvrstiti ustanova, prema kojoj bi ponovno sazvana skupština občinskog zastupstva imala pravo viećati i pravovaljano zaključivati bez obzira na broj prisutnih članova zastupstva.

U pozivnicama za drugu sjednicu imala bi se ta okolnost občinskim zastupnicima napose iztaknuti.

Ob občinskim sjednicama imade se spisati zapisnik, koj ima redovito voditi občinski bilježnik. Nakon završenog viećanja ima se zapisnik pročitati i stante sessione ovjeroviti.

Dalnja potrebna formalia spadaju u provedbenu naredbu.

Digitized by Google

2. O kaznenoj odgovornosti občinskih zastupnika, koji bezrazložno zanemaruju pohadjanje občinskih sjednica ili se za vrieme viećanja sablažnjivo i uvredljivo ponašaju.

Svaki občinski zastupnik dužan je sazvanoj občinskoj sjednici prisustvovati. Za slučaj spriečenja, valja da svoju odsutnost dan prije odredjene sjednice kod občinskog načelnika valjano izpriča. Občinskog zastupnika, valjano izpriča. Občinskog zastupnika, koji je tečajem jedne godine bez opravdanja dvie občinske sjednice zanemario, može občinsko zastupstvo na predlog predsjednika kod trećeg izostanka od občinske sjednice kazniti globom od 10 do 25 kruna, koja globa se i do iznosa od 100 kruna povisiti može, ako dotični zastupnik i nadalje u svojoj nemarnosti ili čak prkosu uztraje.

Občinskog zastupnika, koji se u sjednici ne bi pokoravao odredbama predsjednika, ima ovaj na red pozvati. Ako u tom uztraje ili ako je govorom ili činom povriedio dužno štovanje spram zakona, oblasti, predsjednika ili svojih sudrugova imat će občinsko zastupstvo na predlog predsjednika stante sessione proti njemu izreći globu od 10 do 100 kruna, koja se kazan u sjednički zapisnik uvrstiti ima.

Ako bi se o taj propis ogriešilo više ili dapače većina zastupnika tako, da bi nastavak sjednice bio nemoguć, ima predsjednik ili ako je prisutan oblastni izaslanik, ovaj dignuti sjednicu i o dogodjaju spisati izvidni zapisnik te ga predložiti na kazneni postupak proti krivcem nadležnoj upravnoj oblasti, koja će osim na kazan globe osuditi moći krivce i na nošenje eventualnih troškova obezuspješene občinske sjednice, a sve to bez uštrba za kazneni postupak, ako bi i ovomu mjesta bilo.

Nadležna politička oblast postupat će sama i onda, ako bi u kojem od gornjih slučajeva občinsko zastupstvo danu mu zakonom ovlast odredjivanja tih kazni proti nemarnim ili nepristojno se u občinskim sjednicama ponielim občinskim zastupnicima vršiti propustilo.

Proti zaključku občinskog zastupstva, kojim se odmjeruje kazan globe, ide utok na upravni odbor županije (§. 30. zakona o upravnih odborih od 6. veljače 1886.), a proti odnosnim presudama kr. kotarske oblasti priziv na kr. županijsku oblast odnosno u trećoj molbi u oba slučaja na kr. zemaljsku vladu.

Globe teku u ubožku blagajnu dotične občine.

Možda bi se u prvi mah komu činile te odredbe prestroge ili čak neumjestne. Ali neka mi se vjeruje — govorim iz prakse — neobhodno su nuždne u budućem občinskom zakonu.

Koliko se sazvanih občinskih skupština nije obdržavati moglo radi nemarnosti gdjekojih občinskih odbornika, a koliko ih se obezuspješilo radi

Digitized by Google

vriedjanja i bučenja pojedinaca i odtuda nastale svadje medju občinskim zastupstvom!

Sve to se zbivalo na uštrb občinske uprave, a težko je ogorčivalo sviestne i marljive članove občinskog zastupstva.

Ja sam sjeguran, da će se uvrštenjem ovih ustanova u budući občinski zakon u velike dopripomoći urednomu i uspješnomu djelovanju občinskog zastupstva, time i unapredjenju občinske samouprave, što je napokon i svrha občinskom zakonu.

Konačno imala bi se tuj još uvrstiti kao posliednja ustanova:

3. Utrnuće odnosno gubitak mandata u občinskom zastupstvu.

Ovaj se može izgubiti odnosno utrnjuje ili sam po sebi ili pravomoćnim zaključkom občinskog zastupstva odnosno upravnog odbora županije.

Sam po sebi utrnjuje:

a) ako je nastao koji od slučajeva u zakonu navedenih, koji občinaru oduzimlju izberivost u občinskom zastupstvu;

b) ako je občinski zastupnik umro, iz občine se stalno odselio ili uslied tjelesne bud duševne bolesti za vršenje mandata nesposobnim postao.

Gubi se uslied zaključka občinskog zastupstva odnosno upravnog odbora županije:

a) ako se občinskom zastupniku dokaže, da je uzradio proti bitnim interesima občine ili čak občinu oštetio;

b) ako uzprkos ponovno izrečenoj kazni globe zanemaruje svoje dužnosti ili uzprkos ponovne kazni nastavlja kažnjivo ponašanje u občinskim sjednicama, te time smeta djelovanje občinskog zastupstva.

U koliko ne bi občinsko zastupstvo gubitak mandata izreklo ili izreći htjelo, imadu se spisi na zahtjev nadzorne oblasti ureda radi predložiti upravnom odboru županije, koji će glede toga, uz pravo utoka na kr. zemaljsku vladu, odluku izreći.

Gornjim trim točkama htjedoh upozoriti na ustanove, kojih sadanji zakon ne sadržaje, a držim ih s podpunim uvjerenjem neobhodno potrebnima u novom občinskom zakonu.

Time, scienim, da sam izcrpio sve važnije momente i pravne odnošaje tičuće se občinskog zastupstva, koji bi se u prvom odsjeku toga važnoga poglavja občinskog zakona normirati imali.

Prelazim na drugi odsjek toga poglavja na: občinsko činovničtvo.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Princip publiciteta u našem tabularnomu pravu.

Piše dr. **M. Košutić.**

Uvod.

Već najstarija prava su nastojala dati prometu s nekretninama publicitet, pa nalazimo koli kod Romana, toli kod Germana i Slavena stanovite uredbe, koje su imale tome nastojanju dati izražaj i koje su taj izražaj davale.[1]

Sigurnost pravnoga prometa s nekretninama iziskuje, da se stvarnopravnim odnošajima na nekretninama, poda dovoljna javnost, publicitet, koli gledom na činjenice postanka i promjene, toli i gledom na činjenice prestanka, utrnuća stvarno-pravnih odnošaja na nekretninama.

Novije pravo nastoji tome iziskivanju udovoljiti time, da je uvelo gruntovnicu, javne zemljišne knjige,[2] u koje se u pravilu[3] upisuju sve nepokretnosti i sve činjenice, koje su relevantne za postanak, promjenu i utrnuće stvarno-pravnih odnošaja na istima — javne knjige, u kojima se imadu ogledati svi stvarno-pravni odnošaji na nekretninama.

Gruntovnica (pravije zemljišnik) je vrlo važan i pravni i gospodarski institut, koji imade obezbijediti, osigurati i oživiti pravni promet s nekretninama, te pružiti garanciju pravnim poslovima, koji su sklopljeni glede nepokretnina.

Da medjutim gruntovnica odgovori svojoj zadaći, da budu gornja njom zajamčena, nužno je, da bude osnovana i uredjena prema stanovitim načelima (principima) kako doista i jest.

Nema se ali misliti, da su sva ona načela, na kojima je danas gruntovnica kod nas osnovana i na kojima počiva, a priori i svagdje bila, bilo u jednakoj mjeri priznata, bilo razvita, makar i stoji, da sva ona proizlaze iz same svrhe i zadaće gruntovnice.

---

[1] U starijem rimskom pravu se to nastojanje pojavljuje barem u stanovitom pravcu. Sjećam na mancipaciju i in jure cesiju! Kasnije rimsko pravo istina nema instituta, koji bi prometu s nepokretnostima davao javnost, publicitet: pignus publicum i quasi publicum se ne može takovim smatrati; a sistem poreznih knjiga i protokoli o podijeljenom zemljištu to nisu.

Grci su poznavali vrst javnih gruntovnih knjiga; a starije je njemačko pravo, dajući prometu s nepokretnostima osobitu važnost, smatralo privatnopravno stanje nepokretnosti predmetom javnoga interesa, pa je uvelo više manje javne prenosne forme za pravo vlasničtva i ostala stvarna prava, kao što su to činila i starija slavenska prava.

Sjetimo se samo stvarno-pravnih dispozicija pred svjedoci, u crkvi, u skupštini, na sajmovima i t. d.; zatim germanske pravne investiture, upisa u sudbene knjige, gradske knjige i t. d. Vidi: Randa, Eigenthum R. S. 400. i sl. Schiffner, System § 91.

[2] i [3] Vidi u opasci 1. navedene, napose i glede historijskoga razvoja gruntovnice u opće, pa za austrijsko pravo napose. Vidi dolje opasku 7.

Digitized by Google

Znamo, da i danas sva ona načela nisu jednako priznata i razvita u svim onim pravima, koja su uvela gruntovnicu.[4]

Načela, principi, na kojima se osniva gruntovnica, odnose se stranom na uredjenje gruntovnice, stranom na djelatnost suca, a stranom na materijalno-pravnu stranu gruntovnice; a jesu najvažnija slijedeća:

1. Princip stvarnosti,
2. „ preglednosti,
3. „ legaliteta,
4. „ konsenza,
5. „ opredijeljenosti (specijaliteta),
6. „ prvenstva (prioriteta),
7. „ javnosti (publiciteta), koji dijele u onaj upisa, formalne javnosti i pouzdanja.[5]

Od svih netom navedenih načela je za nas najvažnije ono javnosti, publiciteta, koje zovu i naprosto pouzdanja, pa ćemo se tečajem ovih razmatranja s njim pozabaviti, nastojeći ustanoviti njegovo biće, uslove i učinak.

Predradnje k o. g. z., pa i sami redakcijoni protokoli nam pružaju slab historički materijal i slab tumač k povjesnomu razvoju i temeljnoj namisli onih propisa postojećega o. g. z., koji normiraju princip javnosti, napose zaštitu pouzdanja u gruntovnicu,[6] pa se s toga niti ne ćemo mnogo na njih pozivati, već ćemo s obzirom na postojeće, pozitivne zakonske propise, biće i svrhu same gruntovnice, potrebe prometa i praktičnoga života, nastojati pronaći biće, uslove i učinak principa publiciteta i to napose materijalno-pravne njegove strane, koju ćemo nazivati pouzdanjem u gruntovnicu.

I. Biće, uslovi i učinak principa publiciteta.

Princip publiciteta iziskuje, da bude gruntovnica javna, potpuna i istinita, pa zato treba, da je gruntovnica tako uredjena, da bude iz nje svakomu svakodobno moguće vidjeti i upoznati stvarno-pravne odnošaje

[4] Vidit ćemo to na pr. kod principa pouzdanja, koji se u našem pravu priznaje u znatno užem opsegu, nego li ga priznaje već austrijsko tabularno pravo u zakonu od 25. srpnja 1871. ili ća prusko zem. pravo (zakon od 5. svibnja 1872.) te novi zakon za njemačko carstvo od god. 1900.

[5] Broje još: načelo gruntovnice, zemljišno, naproti onom založnih knjiga, glavne knjige, realnih folija, utiliteta. (Vidi: Schiffner, System §§ 99 i 100.).

[6] Vidi: Randa, Princip publiciteta u Ger.-Z. 1871. br. 36.—41. i god. 1872. br. 33.—35. Eig. R. s. 544.

Digitized by Google

na onim stvarima, koje su predmet javnih knjiga,[7] napose tko je vlastnik stanovite nepokretnosti, kakovim je stvarnim pravima ta nepokretnost opterećena i t. d.

Princip publiciteta imade dvije strane:

a) formalnu,

b) materijalnu stranu.

Ad a) Formalna strana principa publiciteta traži, da u gruntovnicu smije svatko, pa bio on interesent ili ne, zagledati, da bude gruntovnica javna u pravom smislu riječi, šta je i bitni uslov principa upisa i materijalno-pravne strane principa publiciteta.

Ta je javnost gruntovnice u našem pravu priznata, §. 170. grunt. reda, bezuvjetno, jer se ondje postavljene granice toj javnosti u opće ne mogu smatrati kakovom iznimkom ili stegom; a i mora tako priznata biti, dočim je izrečena dužnost svakoga i poznavati tabularno stanje predmeta gruntovnice, a ova skopčana štetnim posljedicama po onoga, koji ga ne poznaje. §§. 443., 468., 527., 928., 1398. o. g. z.

Ad b) Materijalna strana publiciteta ima opet dvije strane i to: α) negativnu i β) pozitivnu, koje u ostalom ne moraju u konkretnomu zakonodavstvu jedna uz drugu postojati.[8]

Ad α) Materijalna strana principa publiciteta, u negativnome pravcu, stoji u tom, da po njoj ne može nikoji stvarno-pravni odnošaj glede objekata gruntovnice postojati, da se vangruntovno nikoje stvarno pravo (ni realna obligacija) ne može niti steći, niti modificirati, niti utrnuti, pa traži, da bude gruntovnica potpuna.

Tu stranu principa publiciteta možemo zvati i principom upisa.[9]

---

[7] To su sve nepokretnosti, koje nisu javno dobro, §. 287. o. g. z., i za koje ne postoji posebna gruntovnica, kao za željeznice i rudarske nepokretnosti, zatim i sva ona prava, koja se imadu smatrati kao nepokretne stvari (§. 298. o. g. z.) n. pr. dominikalna prava bez zemljišnoga kompleksa. O gruntovnici za željeznice zak. čl. I. god. 1868. sbornika od god. 1869. komad IV. br. 6. str. 46., pa zak. čl. LXI. od 1881. (sbornika br. 85.), a dominikalnima pravima dvorski dekret od 12. lipnja 1435. br. 34. I. G. Z., pa ministerijalnu naredbu od 30. lipnja 1850. br. 317. R. Gb.

Vidi o pojmu nepokretnih stvari Stubenrauch, R. §. 299, osobito opasku 1., gdje ćeš naći govor i o dominikalnim pravima i t. d.

Valja nam lučiti predmet gruntovnice od predmeta upisa!

Što je sve predmet upisa vidi Ztschr. f. ö. R. G. 1838. II. S. 292. Strohal. Zeitschrift f. d. priv. und öffentl. R. II. S. 519. Schiffner, System § 96 i dr.

[8] Vidi Schiffner, System § 109. S. 81.

[9] Po ovom postaje upis u gruntovnicu važan pravni faktor. Da li je sad upis „modus acquirendi" ili pak spada k naslovu stečenja, dajući mu posebnu kvalifikaciju, zakonitost, što nije predmet našega razmatranja, saznati ćeš kod dra. Spevca „Mjesečnik" ex 1899. Praksa i velika većina

*

Digitized by Google

Ad 3) Materijalna strana principa publiciteta u pozitivnom pravcu stoji u tom, da se cijelo u gruntovnicu upisano pravno stanje smatra pravno-valjanim sve dotle, dok njegova promjena ili njegovo utrnuće nije vidivo iz gruntovnice, a sve za to i toliko, jer je i koliko je u gruntovnicu upisano, bez obzira na materijalno vangruntovno pravno stanje, koje je nastalo mimo gruntovnice, po načelima općega civilnoga prava, pa traži, da je gruntovnica istinita, da se prizna formalna istinitost upisa.

To možemo naprosto nazivati principom pouzdanja.

* * *

Premda je austrijsko privatno pravo izrazilo materijalnu stranu principa publiciteta u negativnome pravcu, u propisima u opasci 9. navedenima bezuslovno u pravcu, da je upis jedan od uslova za stečenje stvarnih prava, koja su predmet upisa, nije ga ipak do skrajnosti provelo, već je dopustilo od njega, kako ćemo dolje vidjeti važnih iznimaka; jer to traže i iziskuju praktične potrebe praktičnoga života, a i stanoviti pravni pojmovi,[10] te priroda stvari.

Austrijsko privatno pravo nije ali niti materijalnu stranu principa publiciteta, u njezinom pozitivnom pravcu, priznalo bezuslovno, već samo uz stanovite uslove, koje ćemo dolje razmatrati i upoznati. §§. 469., 468., 527., 1500 o. g. z.

Od materijalne strane principa publiciteta u negativnom pravcu (principa upisa) postoje po postojećem o. g. z. slijedeće iznimke:[11]

pisaca drži, da je upis samo „modus acquirendi". Vidi §§. 431., 486., 443., 451., 469., 526., 684., 819., 1080., 1073., 1095., 1120., 1126., 1148., 1235., 1256., 1446.

[10] Schiffner §. 108. str. 82.: „Damit nicht alle juristischen Begriffe auf den Kopf gestellt werden sollen".

Valja držati na umu, da upis sam još nije stečenje, već da je samo jedan uslov k stečenju, da s toga i usuprot upisa nema stečenja, gdje nema ostalih uslova. Sam upis još ne stvara, konstituira stvarnih prava, ali stanovita prava dobijaju po upisu stvarnost.

Nema li uz upis ostalih uslova k stečenju onih prava, koja su predmet upisa, nisu samim upisom ta prava stečena, a utrnjuju, ako su ostali uslovi otpali.

Zato inter partes ne vrijede posebni propisi tabularnoga, već oni općega civilnoga prava, zato upis djeluje prije svega samo osiguravajući, a tek za poštene treće sticatelje u pravom smislu riječi konstitutivno. G. Z. 1867. br. 101. i Randa.

[11] Tih iznimaka nisu poznavali niti Codex Theresianus, niti Hortenova osnova, jer polaze sa stanovišta, da se vlasničtvo, založno pravo, služnosti i ostala stvarna prava stiču, modificiraju, utrnjuju samo upisom u gruntovnicu. Oni ne poznaju niti ne priznavaju niti dosjelost odnosno zastare contra tabulas. U njima je materijalno pravo posebno uvjetovano formalnim grunt. upisom.

Digitized by Google

1. Vlasništvo otoka, koji je nastao usrijed rijeke, koja nije brodiva niti ladjom, niti splavi, stiču okupacijom vlasnici zemljišta, koja leže uzduž otoka na obje obale, a tako i vlasništvo ostavljenoga korita. §§. 407., 410. o. g. z. Država stiče vlasništvo otoka, koji je postao na rijeci brodivoj, ipso jure, § 407. o. g. z., a tako i korita, koje je napustila brodiva rijeka, pa željeznica nakon izmaka koncesije.

Ustanove §§. 407., 410. o. g. z. su preinačene zakonom o vodnom pravu (od 31. prosinca 1891. h. z. sv. XXI.)[12] §§. 6., 7. i 9.

2. Vlasničtvo se zapuštenih zemljišta stiče okupacijom. §§. 386. i 387. o. g. z.

3. Vlasničtvo naplavljenoga zemljišta stiče ipso jure vlasnik zemljišta, koje je naplavom povećano. §. 411. o. g. z.

4. Vlasnik tla stiče ipso jure vlasničtvo zgrada, koje su na istom podignute (inaedificatio solo cedit).

5. Exproprijant stiče vlasništvo razvlašćene stvari, ili pravo služnosti na istu samom razvlazbom odnosno isplatom odštete. Zakonski članak XL. od 29. svibnja 1881 i zakon za izvlazbu u gradu Zagrebu od 26. studenoga 1876. koji su otiskani Rušnovljevom izdanju grunt. reda.[13]

6. Dosjedilac stiče samom dosjelošću vlasnost dosjele nepokretnine §§. 1468., 1477., 1498., 1479. o. g. z., te ona prava, koja mogu biti predmetom upisa, dosjelosti, a to su slučajevi dosjelosti prava služnosti. §§. 1498., 1472. i 1500. o. g. z.[14] 1469., 1470. o. g. z.

Već Martinijeva osnova priznaje zastaru odnosno dosjelost contra tabulas (§§. 9. §. 39.).

Randa Eig. R. S. 537.

Većinu iznimaka koje ćemo tu navadjati, nabraja i dr. Derenčin u svom tumaču. Obrazloženje za 2.—5. vidi kod dra. Derenčina. Strohal Eig. an Immobilien. Schiffner, System §. 108.

[12] §. 7. citiranoga zakona o vodnom pravu, glasi: Otoci, koji su se stvorili u koritu, jesu obalnoga posjeda. Ako se otok stvorio u koritu, biti će posjednicima jedne te iste obale ona okomita crta granicom, koja se dade povući od jedne krajne točke posjeda na srednju crtu vodotoka.

§. 9. Ako voda tekućica naprečac napusti korito i zastruži drugim koritom, slobodno je za vremena od jedne godine i vlasniku napuštenoga i vlasniku novoga korita navesti vodu u prijašnji joj tok.

§. 6. Obale i korita voda jesu vlasništvo posjednika obale i nerastavna sastojina obalnoga posjeda. Granicu medju obalnima posjedima, koji leže jedan prema drugomu, čini srednja crta korita.

Vlasnik korita i obale smije vršiti svoje pravo vlasništva samo tako, da ne spriječi porabe vode, da se drži redarstvenih propisa.

[13] Glede sticanja prava služnosti razvlazbom vidi: dr. Derenčin, Tumač, str. 146. i sl. §. 81.

[14] Stubenrauch, Kommentar §. 1455. Dr. Derenčin, Tumač str. 520. O realnim teretima §. 360., 530. Unger II. S. 266.

Digitized by Google

Ima istina znamenitih i poznatih pisaca, koji tvrde, da se dosjelošću stiče samo pravni naslov k stečenju prava vlasnosti i služnosti,[16] pa se za dokaz toga pozivaju na propis §§. 431. i 481. o. g. z.

Taj medjutim poziv nije vrstan dokazati ono, što ti pisci tvrde, jer proti ustanovam §§. 431., 481. o. g. z. govore propisi 1470., 1468., 1498., 1479. i 1500. o. g. z., sama priroda stvari, te za nas napose i narodno shvaćanje i njegova pravna svijest, s kojim mora, već s obzirom na §. 2. o. g. z. svaki zakonodavac i tumač zakona računati i biti na čistu, koliko proti ovom ne govore jači interesi prometa i t. d. i nedvojbeno slovo zakona.

Iz govora postojećega zakona u §§-ima po nama pozivanim slijedi, da zakon nije provadjao princip upisa u slučajevima dosjelosti, jer ga je držao tu neprovedivim.

Da se po našem o. g. z. dosjelošću stiče samo pravo vlasnosti i služnosti, a ne samo pravni naslov k stečenju istih, dokazuje još najbolje propis §. 1500. o. g. z., po kojem pravo stečeno dosjelošću ili zastarom bude na štetu onomu trećemu singularnomu sukcesoru knjižkoga prednika, koji nije stekao pouzdanjem u gruntovnicu, koji je stičući od knjižkoga prednika za odnosnu vanknjižku pravnu poziciju dosjedioca znao ili znati morao, po kojem dakle znanje odnosno neznanje za tu vangruntovnu pravnu poziciju dosjedičevu isključuje pouzdanje u gruntovnicu, koje je vrstno isključiti samo znanje odnosno sakrivljeno neznanje za tudje vangruntovno stvarno pravo, kako ćemo to niže dokazati.

To i jest shvaćanje cjelokupne prakse, pa je ono i na zakonu osnovano, odgovara potrebam praktičnoga života, a nije niti na štetu pravnome prometu s nekretninama, ako se samo princip pouzdanja valjano tumači i u praksi uporavljuje.

Tužba dosjedičeva imade dakle karakter stvarno-pravne tužbe, pa se za to i zabilježuje u gruntovnici [§. 104. sl. b), §. 105., 148. grunt. reda].[16] Ona ne ide paralelno s tužbom kupčevom, koja je obvezno-pravna!

7. Nasljednik stiče već samim nasljedstvom putem univerzalne sukcesije, i bez upisa u gruntovnicu, u gruntovnici upisana prava ostaviteljeva, vlasništvo, služnosti, hypoteka i t. d. (od kojega momenta prije upisa, o tom ćeš naći u G.-Z. 1876. razne nazore); jer to slijedi iz samoga bića univerzalne sukcesije §. 532., 547., 817. o. g. z. i usuprot §-u 436. o. g. z. koji kao da je htio protivno ustanoviti, dočim to protivno protuslovi samomu biću univerzalne sukcesije.[17]

---

[15] Vidi: Krainz, System. Unger, System.

[16] §. 60., 61. grunt. zakona od 25. srpnja 1871. za Austriju.

[17] Stubenrauch k §. 536. o. g. z. (6. izdanje) proti i tvrdi, da imade u tom slučaju upis konstitutivni karakter. Tako i Burckhard III. S. 393., pa Pfaff. Krainz, System §. 200. op. 10. Uz nas Strohal. — Grünhutov ča-

Digitized by Google

Barem poslijedilom urudžbom prestaje i fikcija ostavitelja; dok već prema §. 547. o. g. z. iza stečenja nasljedstva nasljednik stupa u sve pravne odnošaje ostaviteljeve — on ga reprezentira!

Ako nasljednik ne stiče samim nasljedstvom knjiška prava ostaviteljeva, — dočim ostala stiče, kako to protivnici dopuštaju, — tko je tu vlasnik, hipotekar i t. d. nakon urudžbe (kada već bezdvojbeno ne može biti govora o razumnoj fikciji, da je ostavitelj još tu i to samo za knjiška prava), a prije gruntovne provedbe urudžbenice? Po postojećem §-u 547. o. g. z. haereditas jacens ne, jer je ova prestala, a ostavitelj ne, jer ga nema!

8. Dostalac stiče na javnoj dražbi prisudjenjem[18] po sudbenom povjereniku, koji dražbu obavlja, pravo vlasnosti na nepokretnosti, koju je na javnoj dražbi dostao i bez upisa, premda je odnosna nepokretnost predmet gruntovnice t. j. u gruntovnici upisana §. 104. gr. reda, §. 517., 508., 518., 526. gr. p. p.; a tako stiče i bez upisa i ostala prava, koja su predmet gruntovnih upisa i javne dražbe.

Na tom stanovištu stoji beziznimno praksa naših sudova, a to stanovište odgovara prirodi same stvari, svrsi i biću javne dražbe.

---

sopis III. S. 323. i Eigent. an Immobilien. Geller, Österr. Centralblatt für jur. Praksis. (I. 1883. S. 525.) Randa, Eig. R. I. S. 343. Protivnički je argumenat glavno u tom, dok nije nasljednik upisan, ostavitelj se fingira, kao da je još tu, i ima se uzeti, da nasljednik ima proti njemu obveznopravni naslov na upis!

Ta fikcija nije medjutim na zakonu osnovana! §. 547. o. g. z. Vrlo je ali uputno bilo, da je naše zakonodavstvo (zakonom od 12. svibnja 1900.) odredilo ureda radi gruntovne provedbe uručbenica, i tim nastojalo stati na put onom metežu, te i prometnim zapriekama, koje su nastajale od tud, što se uručbenice nisu gruntovno većinom niti provadjale. Bilo bi ali shodno, da se odmah odredilo i to, da sudovi nemaju brige za osiguranja nasljednih pristojba, jer baš ta briga gruntovne provedbe uručbenica znatno zavlači! Ne bi li se bilo moglo ustanoviti, da je nasljedna pristojba hipoteka tacita? Naredba zem. vlade odjela za pravosudje od 6. lipnja 1900. br. 8635. nema argumenta proti, makar i brani stanovište osiguranja ostav. pristojba po sudb. oblastima!

[18] To je u ostalom vrlo prieporno. Exner, Hyp. R. S. 366. op. 38. Krainz, G.-Z. 1868. Pfaff, Pignus irregulare. Rušnov, Tumač. I. str. 586., hoće, da se prisudjenjem po sudb. povjereniku stiče samo pravni naslov k stečenju dostaloga na javnoj dražbi prava; a da za samo stečenje toga prava treba još i upis u gruntovnicu. Randa, Eig. R. S. 393. Strohal, Eigent. an Immobilien. Schiffner §. 108., osobito op. 6., dr. Derenčin, Tumač stoje na našem stanovištu. Čudan je nazor Burckhardov III. §. 188., koji hoće, da se dražbom samo izlučuje pravo alijenacije dosadanjega vlasnika!

Vidi k tomu Exner: H. R. str. 232 op. 17. Zar je pravo alijenacije posebno pravo u vlasništvu, koje se daje iz njega izlučiti?

Digitized by Google

Mnogi i uvaženi pisci (vidi opasku 18.) hoće, da dostalac stiče na javnoj dražbi prisudjenjem samo obvezni pravni naslov k stečenju prava na javnoj dražbi prisudjenoga, da je javna dražba sasma obična (ako i uvjetna) kupoprodaja, koja se imade, izuzevši posebne ustanove formalnoga prava, koje vriede za nju, u svojoj materijalnoj strani prosuditi, u svom biću i učinku, sasma prema načelima kupoprodajne pogodbe §. 1089. o. g. z.

Dražba je vele kupoprodaja pod rezolutivnim uvjetom.[19]

Valja nam tu naglasiti, da je javna dražba javna realizacija založnoga prava pod autoritetom javne oblasti, koja biva, istina, u formi kupoprodaje, kao jedino za današnje gospodarske i pravno-prometne odnošaje prikladnoj formi realizacije hipoteke za naplatu vjerovnika; ali da kupoprodajna pogodba ne iscrpljuje zato bića javne dražbe i da nije s njom posve kongruentna.

Javna je dražba pravni posao, koji se sbiva temeljem pravne pozicije založnoga vjerovnika, koji nema pravo prodaje, već samo pravo tražiti od suda, da preduzme korake, kojima će se likvidirati vrijednost zaloga, i da bude prema svojem prioritetu za svoju tražbinu namiren.[20]

Na javnoj dražbi ne prodaje hipotekar ovrhovoditelj niti u svoje ime, niti u ime ovršenika (kao procurator in rem suam), koji ne preuzima niti jamstvo poradi evikcije, koji može, nije li samo osobni dužnik i sam biti dostalac. §. 463. o. g. z.!

Na javnoj dražbi ali ne prodaje niti sudac niti u ime ovrhoviteljevo, koji može i sam biti dostalac, koji ne postaje vlasnik kupovnine, koji nema u opće (§. 461. o. g. z.) pravo prodaje, niti u ime ovršenikovo od koga nema ovlasti k tomu, koji može i sám, nije li osobni dužnik, §. 463. o. g. z., biti dostalac! (Nastavit će se.)

Da li se može i kada se može povodom priziva proti osudi odrešujućoj ukinuti osudu kotarskoga suda bez javne razprave, predvidjene u §-u 427. k. p.?

Napisao dr. **M. Bišćan.**

Naše zakonodavstvo, uvadjajuć novelom od g. 1888. po primjeru cislajtanskom sudbeni stol kao drugu instanciju u prekršajih, nije se, kako znamo, povelo sasvim za sustavom cislajtanskoga kaz. postupnika, jer dok potonji postupnik u §-u 471. propisuje javnu razpravu bez obzira na to, da li se radi o prizivu proti osudi odrešujućoj ili proti osudi osudjujućoj.

[19] Siegel, Versprechen als Verpflichtungsgrund.
[20] Exner, H. R., S. 232.

Digitized by Google

ako inače ne postoji koji od slučajeva, spomenutih u predidućih paragrafih 469. i 470. t. 3., dopušta naš postupnik javnu razpravu pred sudb. stolom samo onda, ako se radi o prizivu proti osudi odrešujućoj. Očito je, da je naše zakonodavstvo s razloga štednje htjelo stegnuti slučajeve javnih razprava.

Prema tomu valjalo je za našu porabu preudesiti dotičnu partiju cislajt. postupnika. Dok su §§. 413. do uključivo 418. našega postupnika mal ne istovjetni sa odgovarajućimi §§. 463. do uključivo 468. cislajt. postupnika, počimlje divergencija već kod §-a 420. i dalnjih našega postupnika s jedne te §-a 469. i dalnjih cislajt. postupnika s druge strane. Da se ta razlika što bolje upozna, sporedit ćemo dotične karakteristične ustanove našega i cislajt. postupnika:

„*§. 420.* Sudbeni stol imade priziv zabaciti odmah, ako ga je učinila osoba, kojoj ne pripada u obće pravo priziva ili barem ne onako, kako je uporavljeno, ili koja se je valjano odrekla toga prava, zatim ako je priziv prekasno prijavljen, ako točke, proti kojim je naperen, ili ako razlozi ništovni, poradi kojih je jedino poprimljen, nisu označeni napose i izrazito. Isto tako zabacit će sudbeni stol priziv, poprimljen radi razloga ništovnih (§. 414. br. 1.) ako nadje, da je neosnovan.

Sudbeni stol bit će ipak vlastan, ako pronadje za nuždno, prije riešenja priziva odrediti razjašnjenja putem kotarskoga suda.

§. 421. Ako sudbeni stol nadje, da je priziv poprimljen radi razloga ništovnih, navedenih u §. 418. br. 1., 2. i 4. osnovan, imat će osudu ukinuti ter uputiti stvar, kako obnadje, bud istomu, bud drugomu kojemu kotarskomu sudu u okolišu sudbenoga stola. Ako pako sudbeni stol nadje, da postoji koj od razloga ništovnih, navedenih u §. 418. br. 3., 5., izreći će presudu u samoj stvari, dočim će za podlogu svojoj rješitbi uzeti one stvari, koje je sud I. molbe uglavio, neprekoračujuć obtužbe, u koliko je takove bilo.

Nego ako sudbeni stol nadje, da nisu u osudi i razlozih rješitbe uglavljene one stvari, koje bi se, uporavljajuć kako treba zakon, uzeti bile imale za podlogu rješitbe, odputit će stvar, da o njoj iznovično razpravlja i odluči, istomu ili drugomu kotarskomu sudu.

§. 422. Ako je priziv naperen proti izreci o krivnji (§. 414. br. 2.), a sudbeni stol ne nadje nikakova povoda, posumnjati ob istinitosti čina, uzetih za podlogu osudi, ili ako su novi čini i dokazna sredstva, prijavljena s prizivom po §-u 417. nevažna, ter za prosudjenje krivnje neodlučna, imat će sudbeni stol takav priziv zabaciti.

Ako je ipak sudbeni stol, razpravljajuć o prizivu, uloženu jedino proti krivnji, našao prema stanju spisa takav razlog ništovni (§. 418.), koji bi mogao biti od bitna upliva na pitanje o krivnji, imat će postupati, kao da je kod priziva upitni razlog ništovni doista uporavljen bio.

Digitized by Google

§. 423. Ako sudbeni stol, razpravljajuć o kojem prizivu, nadje povoda znatnoj sumnji ob istinitosti čina, uzetih za podlogu osudi, i ako se sumnja ova ne ukloni pojedinimi izvidi koje je sudbeni stol možebit naredio, moći će on izreći novu osudu, kojom se okrivljenik rieša ili uporavljuje na nj blažja stavka kaznena.

§. 424. Ako je u prizivu navedeno novih čina i sredstva dokaznih (§. 417.), a sudbeni stol nadje, da će možda biti važna ter za prosudjenje krivnje odlučna, imat će po razsudi svojoj bud odmah, bud nakon obavljenih po kotarskomu sudu izvida, ukinuti napadnutu osudu ter narediti, da prvi sud na obnovljenoj razpravi dokaz provede ter dalje po zakonu postupa.

§. 427. Ako sudbeni stol prigodom valjano poprimljena priziva proti osudi odrešujućoj nadje, da postoji znatna sumnja glede osnovanosti izreke u pitanju krivnje, imat će stvoriti zaključak, da se odredjuje ročište za javnu razpravu, na koje će se pozvati za dobe osoba, koja je priziv uložila, okrivljenik, a uz ove samo oni svjedoci i vještaci, kojih je prisutnost po zaključku suda za ustanovljenje istine neobhodno potrebna".

Dotične ustanove cislajt. postupnika:

„*§. 469.* Der Gerichtshof erster Instanz hat über jede Berufung zuerst in nicht öffentlicher Sitzung nach Anhörung des Staatsanwaltes zu berathen und die Berufung sofort zu verwerfen, wenn sie von einer Person ergriffen wurde, welcher das Berufungsrecht überhaupt nicht oder nicht in der Richtung, in welcher es in Anspruch genommen wird, zusteht, oder welche auf dasselbe giltig Verzicht geleistet hat, wenn sie zu spät angemeldet ist, wenn die Punkte, gegen welche sie gerichtet ist, oder wenn die Nichtigkeitsgründe, wegen welcher allein sie ergriffen wurde, nicht einzeln und bestimmt bezeichnet sind".

„*§. 470.* Bei dieser nicht öffentlichen Berathung hat der Gerichtshof erster Instanz auch zu prüfen, ob die nach §. 467. angezeigten neuen Thatsachen und Beweismittel erheblich seien. Die Vernehmung neuer Zeugen und Sachverständigen ist nur dann zulässig, wenn dieselbe geeignet erscheint, die vom ersten Richter als erwiesen angenommenen Thatsachen als unrichtig darzustellen. Der Gerichtshof kann die neuen Beweise so wie die Thatsachen, woraus ein Nichtigkeitsgrund abgeleitet wird, nach Umständen auch durch einen dazu abgeordneten Richter erheben lassen.

Die nochmalige Abhörung solcher Zeugen und Sachverständigen, welche bereits in der Hauptverhandlung vor dem Bezirksgerichte vernommen worden sind, findet nur dann statt, wenn der Gerichtshof dieselbe wegen wesentlicher Bedenken gegen die Richtigkeit der im Urteile erster Instanz enthaltenen Feststellung der Thatsachen erforderlich findet.

Digitized by Google

Ausser diesem Falle hat der Gerichtshof die in erster Instanz aufgenommenen Protokolle seiner Entscheidung zu Grunde zu legen.

Zeigt sich schon bei der nichtöffentlichen Vorberathung die Nothwendigkeit einer Wiederholung der Hauptverhandlung in erster Instanz, so hat der Gerichtshof sofort darauf zu erkennen."

„*§. 471.* Liegt keiner der im §. 469 und 470, Absatz 3, erwähnten Fälle vor, so ist ein Gerichtstag zur öffentlichen Verhandlung über die Berufung und zwar auch so weit sie gegen den Ausspruch über die Strafe und die privatrechtlichen Ansprüche gerichtet ist, anzuordnen, und es sind dazu der Ankläger, der Angeklagte und jene Zeugen und Sachverständigen, deren Vorladung nach §. 470. beschlossen wurde, rechtzeitig vorzuladen."

Prema tomu ne možemo gradivo za odgovor na naše pitanje crpiti iz izvorà za gradju cislajt. zakona (obrazloženje vladine osnove te izvješća o odborskih i plenarnih razprava carevinskog vieća) već smo upućeni na naša vlastita vrela. Prispodabljanje gore iztaknutih ustanova našega postupnika s jedne, te cislajt. zakona s druge strane može nam ipak poslužiti barem u tu svrhu, da ustanovimo tendenciju našega zakona, a ta je, kako smo jur gore uztvrdili, da se broj javnih razprava kod sudb. stolova svede na minimum.[1] Imajuć svedjer tu težnju pred očima, lahko ćemo u savezu sa obrazloženjem vladine osnove ustanoviti doseg §-a 427. k. p.

Iz obrazloženja vladine osnove vadimo sliedeće za našu razpravu važne stavke:

I. Iz obćeg diela:

„Odrešujuća osuda prve molbe može se preinačiti samo nakon prediduće razprave pred prizivnim sudom; u drugih slučajevih imade se rješitba ili odredba za popunjenje ili obnovu postupka stvoriti u nejavnoj sjednici."

II. Iz posebnog diela:

K §-u 414. „Priziv može se poprimiti ne samo poradi razloga ništetnosti već i poradi izreke o krivnji. Ovu je preinaku mogla osnova prihvatiti bez opasnosti za okrivljenika, pošto je dozvolila ponovnu javnu ustmenu razpravu pred sbornim sudištem . . ."

K §-u 420. „Postupak s prizivi kod sudb. stola oslanja se, nu samo uz bitne olakšice i skraćenja, o propise, postojeće glede žaoba ništovnih kod stola sedmorice".

K §-u 421. „Ako li je pako po uvjerenju sudb. stola priziv osnovan i to zbog nenadležnosti, nezakonita sastavka suda ili iz-

[1] Ta se tendencija u ostalom otvoreno priznaje u obrazloženju vladinom na §. 423.

Digitized by Google

isključenja sudca, ili ako su povredjene bitne formalnosti, ili napokon ako osuda nije na pr. riešila prijavu, neobaziruć se ni malo na bitni sadržaj njezin, tad ne ima u nikakvom slučaju mjesta izreci sudbenog stola u samoj stvari. Prvomolbena je osuda ništetna, ona se ukida ter stvar vraća istomu ili drugomu područnomu kotarskomu sudu . . .“

K §-u 423. „Ako bude ustanovljen razlog ništine, tad će postupati sudbeni stol, razpravljajuć o kojem prizivu, po jednom od predidućih §-a. Ako ne bude baš nikakva razloga ništine, a sudbeni stol ipak nadje, da ima razloga sumnjati ob istinitosti čina, ako dakle već iz pismenih podataka, koje može podkriepiti dati pojedinimi izvidi, dodje do uvjerenja, da prvi sudac nije pravo sudio, može prizivni sud bez ikakvih formalnosti, nebuduć vezan ni na privolu državnog odvjetnika ni na jednoglasnost, osudom u nejavnoj sjednici izrečenom dapače izreći i odriešenje osudjenika. Samo na korist procesualnoga položaja okrivljenikova stiče time sudbeni stol narav pravoga prizivnoga suda „„quoad factum““. Proširenje institucije ponovljene ustmene razprave kod samoga prizivnoga suda (§. 427.) i na slučajeve, kad se ima suditi in merito u korist osudjenika, nečinjaše se s toga vladi neobhodno potrebnim ni izvedivim . . .“

K §-u 427. „Samo u slučaju, ako je bila po prvom sudu izrečena osuda odrešujuća, a sudbeni stol nadje povodom priziva, valjano poprimljena, povoda sumnjati ob osnovanosti izreke o krivnji, neće moći prizivno sudište suditi iz nejavne sjednice, već će stvoriti zaključak, da se odredjuje ročište za javnu razpravu. K ročištu pozivlju se uz interesente samo najvažniji svjedoci i neobhodno potrebni vještaci. Riečmi „„prigodom valjano poprimljena priziva““ izrazuje se po namisli vlade, da sudbeni stol smije odrediti ročište za prizivnu javnu razpravu samo onda, kad je poprimljen po drž. odvjetniku ili privatnomu tužitelju t. j. po osobi takovoj, koja je ovlaštena, da udara na izreku o krivnji . . .“[1]

K §-u 429., 430. i 432. Za ustmenu razpravu valjaju obćeniti propisi o glavnih razpravah s nuždnimi promjenami, sadržanimi u §. 430., koje ne trebaju nikakvog obrazlaganja, jer proizlaze iz naravi same stvari.

[1] Sastavitelj obrazloženja imao je očito pred očima samo najčešće slučajeve priziva proti osudi odrešujućoj naime prizive drž. odvjetnika i priv. tužitelja poradi izreke o krivnji. Da može i oštećenik izazvati prizivom meritorno riešenje sudb. stola, sliedi iz ustanove predzadnje alineje §-a 415. k. p., koja podieljuje oštećeniku pravo, da se može proti osudi odrešujućoj latiti priziva poradi razloga ništovnih, a nekoji od razloga ništovnih, navedenih u §-u 418. k. p., mogu duboko zasiecati u pitanje izreke o krivnji (§. 277. br. 9. k. p.).

Digitized by Google

Vodi se razprava pred senatom, u predjašnjem §-u naznačenim. Ako je državni odvjetnik priziv uložio, ima on svakako nuždno prisustvovati razpravi.

Sudbeni stol može riešiti predmet bud kojim od zaključaka u §-u 420., 421., 422., 424. i 425., bud izrekom osude u samoj stvari.

Postupak ovaj odgovara u bitnosti propisom, valjanim u Austriji za prizivne javne razprave kod sbornih sudišta.

Vidi §§. 471.—474. austr. kaz. postupnika.

Prema smislu odnosnih partija u vladinom obrazloženju možemo već sada uztvrditi, da sudbeni stol bez javne razprave ne može nikada i u nikojem slučaju preinačiti odrešujuću osudu kot. suda t. j. donieti osudjujuću osudu, a u tom se je pravcu i naše vrhovno sudište povodom žaoba ništovnih, poprimljenih po kr. drž. nadodvjetničtvu, jur više puta izjavilo.

Da si uzmognemo naći putokaz u pitanju, kada se ima povodom osnovanog priziva proti osudi odrešujućoj uvjek ureći ročište za javnu razpravu kod sudb. stola, valja da prije svega uočimo, koje su ustanove zakona, sloveće o postupku sa prizivi kod sudb. stola, zajedničke koli za prizive proti osudam osudjujućim, toli za prizive proti osudam odrešujućim. Nedvojbeno je po obrazloženju vladinom i po samoj konstrukciji zakona, da su ustanove §§. 420., 421., 422., 424. i 425. zajedničke za sve prizive. Kao posebne ustanqve dolaze §§. 423. i 427. Kako god §. 423. sadržaje naputak za to, što ima sudb. stol činiti, ako razpravljajuć o kojem prizivu proti osudi osudjujućoj. nadje povoda znatnoj sumnji ob istinitosti čina, uzetih za podlogu osudi, a ova se sumnja ne ukloni pojedinimi izvidi, koje je sudb. stol naredio, tako sadržaje §. 427. naputak za to, što ima sudb. stol činiti, ako prigodom valjano poprimljena priziva proti osudi odrešujućoj nadje, da postoji znatna sumnja glede osnovanosti izreke u pitanju krivnje. samo što — kako ćemo niže razložiti — §. 427. obsiže širi krug slučajeva sumnje, nego li §. 423. Od citiranih zakonskih ustanova izlučit ćemo stavke, koje se uporavljuju na slučajeve, kad se ima priziv zabaciti, jer su za našu razpravu nevažne, pa ćemo se ograničiti na slučajeve, kad bi valjalo uvažiti priziv proti osudi odrešujućoj. Ovi svi slučajevi valja da nadju svoje riešenje sad bilo to odmah i na način, odredjeni u §-u 421. stavka prva i alineja zadnja, bilo to putem, propisanim u §-u 427. i sliedećih. Očito je bo, da §. 427. ne može obsizati sve slučajeve, kad bi valjalo priziv uvažiti, jer bi se inače zakonodavac poslužio jednostavnijom konstrukcijom: „Ako sudbeni stol.... nadje, da je priziv osnovan“, a ne bi rabio rieči: „Ako sudbeni stol... nadje, da postoji znatna sumnja glede osnovanosti izreke u pitanju krivnje“. Pita se samo, kakve je slučajeve zakonodavac imao pred očima, kad je te rieči

Digitized by Google

rabio? U tom nam pogledu vladino obrazloženje daje samo općenitu direktivu. Upućeni smo indi još i na druga pomagala, koja služe kod tumačenja zakona, naročito na sam kazneni postupnik obzirom na savez, koji postoji i mora postojati medju pojedinimi ustanovami istoga. Slučajeve odriešenja nalazimo generalizirane u §-u 250. k. p. Ti su slučajevi medjutim zajednički samo što se formule tiče („rieša va se od obtužbe"). Posljedkom naime stvarnog izpitanja mogu se smatrati samo osude, koje izriče sudac po točki 1. (u pravcu tužbovnog prava) ili po točki 3. (u pravcu same okrive), dočim u slučajevih točke 2. sudac se ni malo ne upušta u samu stvar, već naprosto oslobadja okrivljenika usljed tužiteljeve odustaje od tužbe. Osuda kot. suda dolazi povodom priziva, valjano poprimljenog, pod kritiku sudb. stola. Ako se prigodom te kritike pokaže znatna opreka izmedju stanovišta u prvoj molbi postupajućega sudca i stanovišta prizivnog senata, konstatirat će se time, da postoji znatna sumnja glede osnovanosti izreke u pitanju krivnje. Slučajevi, predvidjeni u §-u 427. bili bi po tom sliedeći:

A. Ako je prvi sudac riešio okrivljenika od obtužbe zbog toga, što je našao, da je kazneni postupak proveden bio bez predloga zakonito ovlaštenoga tužitelja ili da se je nastavio proti volji njegovoj, a prizivni senat drži, da ne manjka obtužba, kakovu zakon iziskuje.[1]

B. Ako je prvi sudac riešio okrivljenika od obtužbe zbog toga, što nije stekao uvjerenja, da je okrivljenik počinio djelo, kojim se okrivljuje, a prizivnom se senatu namiće mnienje, da je dokazni materijal, iznesen razpravom, takav, da bi se na temelju istoga moglo crpiti osvjedočenje, da je okrivljenik upitno djelo doista počinio.

C. Ako je prvi sudac doduše uzeo dokazanim, da je okrivljenik počinio djelo, kojim se okrivljuje, ali je ujedno uglavio neke okolnosti, koje po mnienju sudčevom kažnjivost dokidaju ili usljed kojih je iz drugih razloga, nego što su navedeni u §-u 250. pod br. 1. i 2., izključeno progoniti okrivljenika, a u prizivnom senatu prevladjuje mnienje, da takove okolnosti ne postoje, ili da ih zakon ne uvažuje. (Svršit će se.)

[1] Taj slučaj će se riedko kada desiti, jer će obično sudac po smislu §-a 394 k. p. već prije kaznenu prijavu zavrći odnosno započeti postupak obustaviti, ako dodje do uvjerenja, da je zahtjev na progon stavljen po osobi na to neovlaštenoj ili da je ovlaštena osoba odustala od zahtjeva na progon. Dogoditi će se pako takav slučaj lasno, ako se tečajem postupka kod kot. suda promieni osoba, kojoj je povjereno kazneno sudovanje.

Digitized by Google

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Dosjelost nekretnina (§. 1468. i 1470. o. g. z.) savezno sa §-om 442. o. g. z. Nemo plus juris in alienum transferre potest, quam ipse habet.

(Svršetak.)

Vjerodostojnost kazivanja A., P. i K. B., potonje dvojice kao prednika tuženice, kojim moraju odnosne okolnosti najbolje biti poznate, nije uzdrmana, pošto je K. B. saslušan, kad je već davno prevalio dobu od 14 godina, ter je glede odlučne okolnosti, kuda je plot išao, jasno izkazao, makar i nije bio prisutan pri sklapanju ugovora izmedju pokojnog mu otca J. B. i A. P., ter što tobožnje protuslovje u izkazu A. B. nije ničim utemeljeno; dočim završnost tužiteljičinog svjedoka Lj. H. u smislu §-a 155. a) g. p. p. nije u procesualno-pravnom smislu utrnula.

Ostali svjedoci glede gornje odlučne okolnosti saslušani, nisu ništa izvjestna izkazali. — Svjedoci P. R. i M. M. sad više ne znadu, dokle je medja išla, a svjedok M. K. samo po sjećanju drži, da je plot išao od prilike onako, kako je A. P. pokazao.

Obzirom na gornje protuslovne izkaze svjedoka i u pomanjkanju inih dokazala nije tužiteljica uspjela s dokazom, da je baš preporni dio doista bio neogradjen, i otvoren, te da bi preko istog prostora vodio put takodjer i za ono vrieme, od kako je iza porušene jašione A. P. podigao plot, pa sve do časa, kad je kupac J. B. taj podignuti plot gradeći kuću porušio, i tako preporni prostor ostavio otvorenim; dosljedno tomu nije tužiteljica dokazala, da je za vrieme predvidjeno u §-u 1460. o. g. z. neprekidno vršila posjedovne čine na prepornom prostoru.

Prema tomu stanju stvari, zatim što se čini, da tuženica u istinu prema nacrtu B—I. bez prepornog prostora ne bi imala pristupa na ostali dio iste čestice, na kojoj je njezin prednik kuću sagradio; — zatim obzirom, da je tuženica kupoprodajnim ugovorom od 20. ožujka 1891. i izkazi A., P. i K. B. dokazala, da je ona nekretnine upisane u grunt. ul. br. 242. občine P., medju koje spada i preporna čestica, kupila, i da je prema zaporci na tom ugovoru vidljivoj od 15. srpnja 1891. br. 244. z. stekla tabularni posjed, ter konačno obzirom, da nije dokazano, da si je ona taj posjed stekla u zloj vjeri, valja priziv tužiteljice u glavnoj stvari odputiti, — u ostalom dielu nižu osudu potvrditi.

U pogledu pako parbenih troškova valja nižu osudu preinačiti, i suditi na preboj istih s razloga, što je tužiteljica bila izazvana na ovu parnicu, koju nije obzirom na izkaz A. P., Lj. H. i D. F. iz objesti povela.

Digitized by Google

Žalbeni navodi tužiteljice, da je nakon usklade spise dozvoljen tuženici dokaz po novih svjedocih, i da joj je umjesto jednog preminulog svjedoka dozvoljen saslušaj dvojice svjedoka, ukazuje se u oči ustanove §-a 46. in fine i 180. g. p. p. neosnovanim, pa stoga, što u postupku ne ima takovih mana, da se ne bi mogla stvar temeljito prosuditi, valja žaobu po §-u 344. g. p. p. zabaciti.

Usljed izvanrednog previda sa ništovnicom tužiteljice i previda tuženice obnašao je kr. stol sedmorice vrhovnom svojom rješitbom od 23. studenoga 1899. br. 4445. gr. žalbu ništovnu tužiteljice političke občine trgovišta P. zabaciti, njezin izvanredni previd odputiti, u koliko se odnosi na površinu od 5□° označenu u nacrtu od 12. ožujka 1896. (skladnik br. A—I.) sa slovi *a, b, e;* uslišanjem pako onoga diela tužiteljičinog izvanrednog previda, koji se odnosi na površinu od 16□° označen u spomenutom nacrtu sa slovi *a, d, c* preinačiti u tom dielu suglasne osude nižih osuda, ter suditi: tužena A. G. dužna je priznati, da je tužiteljica politička občina P. od katastralne čestice broj 25/2 gruntovnog ul. broj 242. občine P. površinu od 16□° pod oznakom 25/2/a (slovi *a, d, c)* u nacrtu pod A—I. dosjela, pa da je po tom dužna dozvoliti, da se ta površina sa njezina imena iz spomenutog gruntovnog uložka na tužiteljičino ime pravom vlastničtva odpiše u jedan od njenih (tužiteljičinih) gruntovnih uložaka; sve to u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe; — napokon odputiti previd tužene A. G. uložen radi preboja parbenog troška, te u toj točki potvrditi napadnutu banskostolnu osudu.

Trošak izvedenog previda i previdnog protuizvedenja imaju stranke same nositi.

Razlozi: Žalba ništovna tužiteljice političke občine trgovišta P. zabačena je po §-u 342. i 347. g. p. p.; jer ne predleži nijedan od razloga ništetnosti §-a 339. g. p. p.

Izvanredni previd njezin, u koliko se odnosi na površinu od 5□° označennu u nacrtu A—I. slovi *a, b, c,* odpućen je po §-u 334. g. p. p., pošto u tom pogledu ne ima uvjeta §-a 335. g. p. p.

U pogledu ostalog diela tužbovnog zahtjeva valja navesti: Tužiteljica tvrdi, da je ona od pamtivieka u posjedu uparničenog zemljišta u površini od 21□°, i da je taj posjed vršila prije 1848. tim, što je tu dozvolila jahalište, a iza kako je ovo prestalo, da je posjed opet vršila tim, što su njezini občinari po tom prostoru hodali, vozili i svoja kola ostavljali. Temeljem toga neprekidno 30 godina vršenog posjeda izvodi tužiteljica, da je ona dosjelošću stekla vlastničtvo na uparničeno zemljište, pa da zato ima i tužena privoliti na uknjižbu toga prava.

Tužena A. G. poriče to vršenje posjeda, i tvrdi, da je ona ugovorom od 20. ožujka 1891. preporno zemljište kupila od J. B., i da joj je ovaj takovo predao i u posjed.

Digitized by Google

Iz izkaza zakletih svjedoka M. K., D. F., Lj. H. i A. P. proizlazi, da onaj dio od prepornog zemljišta, koji je u nacrtu od 12. ožujka 1896. (skladnik br. A—I.) označen sa slovi *a*, *d*, *c*, nije nikad bio ogradjen, i da su po njem od pamtivieka pa sve do danas P.-čani uvjek hodali, vozali i tu svoja kola ostavljali.

Prema tomu, zatim obzirom na izkaze svjedoka A. P. i Lj. H., koji suglasno takodjer tvrde, da je prvi (P.) J. B-u prodao samo ono, što je u ogradi, te gledom na propis §-a 315. o. g. z. mora se uzeti, da ni J. B. nije stupio nikad u posjed površine od 16□° označene u spomenutom nacrtu slovi *a*, *d*, *c*.

Ne primiv ali B. od P. posjed površine označene u nacrtu A—I. sa slovi *a*, *d*, *c*, nije on u istinu nikad postao ni njezinim vlastnikom gledom na propis §-a 1053. o. g. z.

Kada pako to stoji, onda po §-u 442. o. g. z. nije J. B. vlastničtva mogao prenieti ni na tuženu, koja se provedenim upisom u gruntovnicu ne može uspješno braniti, budući je tužiteljica notorno vršila posjed, pa je i tuženoj bilo lahko osvjedočiti se o tom, da gruntovno stanje ne odgovara faktičnom.

Stoga su suglasne osude nižih osuda glede površine od 16□° označene u nacrtu A—I. sa slovi *a*, *d*, *c*, utemeljene na tumačenju zakona očevidno pogriešnom, te ih valja u tom dielu povodom izvanrednog previda tužiteljice političke občine trgovišta P. preinačiti, i suditi, kako je to nacrtano u dispozitivnom dielu ove vrhovne osude.

Previd tužene A. G. glede preboja parbenog troška odpućen je; jer je izrečeni po kr. banskom stolu preboj opravdan obzirom na izkaze A., P. i K. B.

Trošak izvanrednog previda nije dosudjen, jer je tužiteljica s istim samo djelomično uspjela. Priobćio dr. **Vinko Matijević.**

U tužbi radi priznanja očinstva i izpunjenja očinskih dužnosti po §. 163. obć. gradj. zak. u pogledu djeteta, začetoga po udatoj ženi za trajanja njezina braka s drugim, a ne sa mužem si, ima tužitelj dokazati, da je muž matere takova djeteta podigao i pravomoćno dobio parnicu radi priznanja nemogućnosti, da je to diete po njem začeto (§. 158. obć. gradj. zak.), a ne naknadjuje toga ni krstni list, u kojem je to diete označeno nezakonitim, ni priznanje preljuba po materi, ni priznanje tuženoga, da je on nezakoniti otac djeteta.

(Osuda kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 3. studenoga 1900. br. 4031.)

U ustmeno razpravljenoj parnici Davida J. kao tutora mldne Jelene J., te Eve J., svih iz M., prve kao tužiteljice, a potonje kao dobrovoljne

Digitized by Google

izbjediteljice, proti Ljuboju J. iz M., tuženomu, radi priznanja očinstva i izpunjenja očinskih dužnosti spp., je kr. kotarski sud u D. osudom od 31. ožujka 1900. br. 678. gr. sudio:

Tužiteljica mldbna Jelena J., zastupana po tutoru Davidu J. i Evici J. kao dobrovoljnoj izbjediteljici odbija se sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da je tuženi Ljuboje J. dužan priznati se ocem djeteta po njem sa Evicom J. začetoga, dne 17. veljače 1889. rodjenog. a dne 21. veljače iste godine imenom Jelene krštenoga, pa da je u izpunjenju očinskih dužnosti dužan od dana podnešene tužbe plaćati Evici J. za uzdržavanje toga djeteta svake pol godine unapred 60 for. ili 120 K. tako dugo, dok se diete ne bude moglo samo uzdržavati, dočim se parbeni troškovi prebijaju medju strankama.

Razlozi: Po krstnom listu pod A na I. neprieporno je, da je Evica J. dne 17. veljače 1889. rodila žensko diete, koje je dne 21. veljače iste godine kršteno imenom Jelene, a jer je mati toga djeteta Evica J. navela, da je to diete u odsutnosti svoga zakonitoga supruga Davida J. začela, to je navedeno diete u maticu rodjenih i krštenih uneseno kao nezakonito, prem je rodjeno od žene, koja ima zakonitoga muža.

Tuženi priznaje, da je za odsutnosti Davida J. puteno občio s njegovom ženom Evicom J. u vrieme zakonom odredjeno. pa da se može smatrati ocem djeteta, koje je usljed toga Evica J. začela, nu stavlja prigovor zastare po §. 158. obć. gradj. zak., po kojem je David J., kao zakoniti suprug Evice J., morao u roku od 3 mjeseca, odkad je saznao, da se je diete rodilo, — prigovore svoje proti zakonitosti djeteta podnjeti.

Uvaživ dakle, da se ovdje radi o djetetu, koje je po udatoj ženi za trajanja njezina braka rodjeno, a da zakonitost njegova nije po mužu u vrieme zakonom odredjeno pobijana (§. 158. obć. gradj. zak.), jasno je. da se za takovo diete ima uzeti, da mu je otac onaj, tko je zakoniti muž njegove matere i da se ono ima smatrati zakonitim djetetom (po onoj: „pater est, quem nuptiae demonstrant"), pa se s toga tuženi ne može osuditi, da se prizna ocem toga djeteta, koje ima zakonitog oca, koji ga ima uzdržavati. Stoga je valjalo prigovor tuženoga uvažiti a zahtjev tužbe odbiti.

Presuda glede preboja parbenoga troška osniva se na propisu §. 576. gr. p. p., jer se tužiteljka obzirom na pogrešni krstni list o nezakonitosti djeteta, koje je u istinu zakonito, nije u parnicu upustila od objesti.

Kr. banski stol obnašao je povodom priziva tužiteljke osudom od 18. srpnja 1900. br. 18.424. napadnutu prvosudnu osudu potvrditi.

Razlozi: Prizvanu osudu opravdavaju razlozi za nju navedeni, osnovani na pravilnom tumačenju §. 158. obć. gradj. zak., koji naročito zahtieva, da zakoniti muž svoje supruge svoj prigovor nezakonitosti djeteta po ovoj rodjenoga putem redovite parnice pred sudom dokaže, što ipak u

Digitized by Google

ovom slučaju nije za dobe učinjeno, kako to David J. sam priznaje, te ga te dužnosti ne može riešiti ni upis u maticu krštenih, čim se tim upisom ne postizava ono, što se samo putem redovite parnice postići može, kako se to i iz ustanovâ §. 156. i 157. u savezu sa 158. obć. gradj. zak. razabrati može.

Zato se mora uloženi priziv odputiti i potvrditi prizvana osuda.

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice obnašao je vrhovnom osudom od 3. studenoga 1900. br. 4031. izvanredni previd tužiteljke mldbne Jelene J. zastupane po tutoru Davidu J. odputiti tim, da se tužiteljka s tužbenim zahtjevom samo za sada odbija.

Razlozi: Iz ustanovâ §. 158. obć. gradj. zak. u savezu s ustanovama §. 155. i 157. obć. gradj. zak. proizlazi, da se diete, rodjeno za vrieme obstanka braka ima smatrati zakonitim, u koliko mužu ne podje za rukom po §. 158. obć. gradj. zak. putem redovite parnice dokazati nemogućnost, da je diete po njem začeto, što valja i za slučaj priznatoga po materi preljubstva.

Prema tomu je valjalo tužiteljici Jeleni J. odnosno izbjediteljici Evi J., njezinoj materi, u predležećem prieporu prije svega pridonjeti dokaz o tom, da je putem parnice, podignute po zakonitom mužu Eve J. u gore naznačenom smjeru, pravomoćno presudjeno o nezakonitosti rodjenja tužiteljke mldbne Jelene J., pa pošto oni tomu udovoljili nisu, pače iz navoda tužiteljke proizlazi, da takova parnica nije niti povedena, ukazuje se tužbeni zahtjev preuranjenim.

Suglasne dolnjosudne osude, kojima se tužiteljka s tužbenim zahtjevom odbija, jesu s toga opravdane.

U tom stanju stvari valja u pomanjkanju uvjeta §. 335. gr. p. p. izvanredni previd tužiteljice po §. 334. gr. p. p. kao nedopustiv odputiti, ali uz priuzdržaj, naveden u dispozitivnom dielu ove vrhovne osude.

Dr. **Čačić.**

Zahtjevu, da se pozivu za hipotekarne vjerovnike, koji se imaju saslušati o zamoljenom po stranci odpisu diela gruntovničke stvarnosti, dodade opomena „da će se, ako ne pristupe na opredieljeno ročište, uzeti, da pristaju na zamoljeni odpis“, ne ima se udovoljiti. — Prinos k §-u 56. grunt. reda.

U predmetu molbe I. K. po odvj. N. pl. Cz. za bezteretan odpis nekih čestica od plem. dobra L. poveden bje postupak po §-u 56. grunt. reda. U tečaju toga postupka zatražio je molitelj, da se izostali hipotekarni vjerovnici na buduće ročište pozovu tim naročitim dodatkom, da će se, ako ne pristupe k opredieljenomu ročištu, uzeti, da pristaju na zamoljeni odpis.

Odlukom od 15. srpnja 1900. br. 3893. z. izrekao je kr. sudb. stol kao grunt. oblast u Z., da se gore navedenomu zahtjevu ne može udovo-

*

Digitized by Google

ljiti, jer se propisi gradj. parb. postupnika o oglušnom postupku ne dadu uporaviti na slučajeve, predvidjene u §-u 56. grunt. reda, nasuprot dodao je pozivu za izostale vjerovnike primjetbu, da će se za onoga, koji na ročište ne dodje ili do ročišta ne podnese očitovanja, smatrati, da ne pristaje na zamoljeni odpis.

Proti toj odluci uložio je molitelj utok i taj utok podkriepio u glavnom sliedećom argumentacijom:

„Ne radi se u nazočnom slučaju o oglušnom postupku, već naš zahtjev ide samo za tim, da sud odredi najshodniji modus, kako će se prije postići riešenje. Po §. 56. grunt. reda dužan je sud saslušati hipotekarne vjerovnike, da li pristaju na bezteretni odpis ili ne, jer je principielno njihova privola nuždna. Nu tim paragrafom nije nigdje odredjeno, da li se nepristup na ročište imade smatrati mučom privolom na molbu, ili je on izraz neprivoljenja. Tu ne ima sada propisana modusa, već može po uvidjavnosti odrediti shodnije, da li će nepristup držati privolom na bezteretni odpis ili ne. Šutnja se smatra privolom, kad se stranka ondje, gdje je dužna očitovati se, ne očituje. Pozove li sud stranku na očitovanje i izjavi li, da će njezinu šutnju držati privolom, to je time postignuto ono, za čim zakon ide, naime privola stranke. u tom slučaju naravno privola muče. Praksa je u pretežnom svom dielu usvojila modus, što ga ja u svojoj molbi sliedim, a taj je doista opravdaniji i to iz dva razloga. Mnogi vjerovnik, koj doista ne ima interesa u tom, da se molitelju ne dozvoli bezteretni prenos, ne dolazi na ročište iz podpune indiferentnosti za stvar a ne zato, što bi se protivio bezteretnom odpisu. Odredi li pako sud, da će se nepristup držati privolom na bezteretni odpis, to će onaj, koji se protivi, pristupiti, a glede onih, koji, kako spomenuh, iz indiferentizma za tudje odnošaje ne brinu se za stvar, pak prem pristajuć na odpis, ne dolaze na ročište, dati će tako svojim nepristupom muči izraz svoje privole. Napokon je sud vlastan i sam i protiv volje hipotekarnih vjerovnika dozvoliti bezteretni odpis, ako ostale nekretnine pružaju dovoljnu sigurnost. Izjavi li se u odluci, da će se izostanak od ročišta držati nepristajom na bezteretni odpis, to se donekle budi u hipotekarnih vjerovnika misao, da se sud neće poslužiti svojim pravom vlastite odluke. S toga je svakako mnogo opravdanije, da se u slučaju, kakav je nazočni, gdje preostale čestice daju podpunu sigurnost, izda odluka s dodatkom, da će se nepristup smatrati privoljenjem na molbeni zahtjev“.

Kr. banski stol riešenjem od 30. kolozoza 1900. br. 22.267. „vidiv, da je napadnuta odluka prema ustanovi §-a 56. slovo d) grunt. reda te točke 3. okružnice kr. banskog stola od 22. prosinca 1891. br. 27.883. iz razloga za nju navedenih u zakonu osnovana“, obnašao je istu odluku uz odpućenje utoka potvrditi. **M. B.**

Digitized by Google

Ovrha proti državnom fisku ne može se voditi na pokretnine ili nekretnine, već imade ovrhovoditelj, uz doprinešenje izprava, koje dokazuju njegovu tražbinu, zamoliti kod nadležne oblasti izdanje doznake njemu pravomoćnom osudom dosudjenog iznosa.

L. M. iz K. po odvjetniku dru. F. H. iz Š. zatražio je proti kr. financ. eraru na temelju osude kr. kot. suda kao grunt. oblasti u Š. od 25. prosinca 1899. br. 3468./z. potvrdjene osudom kr. banskog stola od 22. kolovoza 1900. br. 18.708. de int. 4. rujna 1900. br. 2307./z. radi dosudjenog mu parb. troška od 49 K. spp. ovršnu uknjižbu prava zaloga na erarske nekretnine upisane u gr. ul. br. 1330. obć. Š., koja bje i dozvoljena odlukom kr. kot. suda, kao grt. oblasti u Š. od 27. rujna 1900. br. 2571./z.

Proti toj odluci uložilo je kr. ravnateljstvo erarskih pravnih posala u Z. utok s ništovnicom de praes. 23. listopada 1900. br. 2838./z. na kr. banski stol, koji je rješitbom od 3. siečnja 1901. br. 33.001. de int. 18. siečnja 1901. br. 169./z.:

vidiv, da je ovrha neposredno vodjena na državne nekretnine neumjestna, vidiv, da je bila stvar ovrhovoditelja, da uz doprinešenje njegovu tražbinu dokazujućih izprava zamoli kod nadležne financijalne oblasti izdanje doznake njemu pravomoćnom osudom dosudjenog iznosa — §. 1441. o. g. z. — obnašao davši mjesta utoku, napadnutu prvomolbenu odluku preinačiti i ovrhovoditelja s njegovom ovršnom molbom de praes. 27. rujna 1900. br. 2571./z. i ondje stavljenim zahtjevom odbiti, te kotarskome sudu naložiti, neka nakon pravomoćnosti banskostolne rješitbe uzpostavi prijašnje gruntovno stanje.

Podjedno pako upućuje se ovrhovoditelj, da mu prosto stoji, obratiti se na dotično kr. financ. ravnateljstvo sa zahtjevom, da se njemu kod kr. poreznog ureda u I. pravomoćnom osudom dosudjeni iznos na izplatu doznači uz redovitu namiru.

Proti toj rješitbi kr. banskog stola uložio je ovrhovoditelj previdni utok de praes. 28. veljače 1901. br. 472./z. na kr. stol sedmorice, koji je ali svojom vrhovnom rješitbom od 18. travnja 1901. br. 1456. de int. 1. svibnja 1901. br. 11.480. odnosno 19. svibnja 1901. br. 1438./z. obnašao previdni utok ovrhovoditelja L. M. odputiti i potvrditi napadnutu rješitbu kr. banskoga stola iz razloga za nju navedenih.

Povodom toga odredjena je uzpostava prijašnjeg grunt. stanja u gr. ul. br. 133. obć. Š. kako je bilo prije provedbe odluke od 27. rujna 1900. br. 2571./z.

Priobćio dr. **Javand.**

Digitized by Google

Svjedočbe občinskih poglavarstva o tom, tko je kuće gospodarom koje zadruge, imaju se za uporabu pred sudom izdavati strogo po propisu §. 8. zadr. zak. od 9. svibnja 1889. i §. 6. provedbene naredbe k navedenomu zakonu.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola stola sedmorice od 15. studenoga 1909. br. 4372.)

U ustmeno razpravljenoj parnici Ferde i Kate R. iz F., po odvj. dru. V., tužitelja, proti zadruzi B. kbr. 4. iz L., zastupanoj po kuće gospodaru prije Gustavu B., a sada Miki B., tuženoj, radi 300 K. spp. je kr. kotarski sud u K. osudom od 27. travnja 1900. br. 6853. sudio:

Tužena zadruga B. iz L. kbr. 4. dužna je tužiteljima Ferdi i Kati R. na temelju zadužnice od 5. rujna 1895. platiti dužni zajam u iznosu od 300 K. sa 8% kamatima od 8. kolovoza 1899. i naknaditi parbeni trošak od 24 K. 30 fil., sve to u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe.

Priobćenje razloga prvosudne osude je suvišno.

Kr. banski stol obnašao je povodom žaobe ništovne i priziva tužene zadruge osudom od 30. svibnja 1900. br. 13.973. uz zabačenje ništovne žalbe i odpućenje priziva napadnutu prvosudnu osudu potvrditi s razloga sliedećih:

Prvomolbena osuda dovoljno je opravdana obrazloženjem svojim, stojećim u skladu sa parničnim spisima i zakonom, dočim ništovne i prizivne tegobe tuženice ne zaslužuju nikakva uvaženja.

Izkazani kuće gospodar tužene zadruge ovlašten je po ustanovi §. 9. zak. o zadr. od 9. svibnja 1889. zastupati zadrugu pred sudom, te kad je isti kuće gospodar priznao po §. 108. gr. p. p. obstojnost i likvidnost utužene tražbine, ne može tuženica, makar da je sada zastupana po drugom kućegospodaru. u ništovnoj žalbi sa prizivom poreći priznanje valjano učinjeno po ovlaštenom kućegospodaru.

Tuženica u svojoj ništovnoj žalbi sa prizivom iztiče doduše, da svjedočba, kojom je zasvjedočeno kućegospodarstvo Augusta B., ne odgovara propisu §. 6. provedb. naputka k zadr. zakonu, nu s druge strane i sama priznaje, da je isti August B. bio kućegospodarom tužene zadruge, što proizlazi u ostalom i iz odluka občinskoga poglavarstva u D. od 28. travnja 1900. br. 917. i 5. svibnja 1900. br. 851., pridonešenih u ništovnoj žalbi sa prizivom, pošto se iz tih odluka jasno razabire, da je za vrieme razprave ove parbene stvari bio spomenuti August B. kućegospodarom tužene zadruge, dosljedno tome, da je bio isti August B. kao valjano izabrani kućegospodar zadruge B. po propisu §. 9. zak. o zadr. ovlašten i dužan zadrugu B. zastupati.

Ne može s toga tuženica tvrditi, da ona ne bijaše prigodom provedenja nazočne parnice zakonito zastupana.

Digitized by Google

Zato je valjalo uz odpućenje priziva tuženice, a pošto u samom postupku nema ništetnosti §-a 339. br. 1. do 3. gr. p. p., i uz zabačenje njezine ništovne žaobe potvrditi napadnutu prvomolbenu osudu kako u stvari glavnoj, tako i glede primjereno ustanovljenih parbenih troškova, temeljećih se na §-u 573. gr. p. p.

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice povodom izvanrednoga previda tužene zadruge B. rješitbom od 15. studenoga 1900. br. 4372.:

vidiv, da Gustav B. nije izkazan kućegospodarom tužene zadruge B. kbr. 4. svjedočbom nadležnog občinskog poglavarstva, izdanom po propisu §. 8. zakona o zadrugah od 9. svibnja 1889. i §. 6. provedbene naredbe k istomu zakonu, jer se svjedočbom občinskoga poglavarstva u D. od 5. travnja 1900. br. 757. priloženoj tužbi pod B. ne zasvjedočava: niti da je Gustav B. nakon saslušanja svih pravo glasa imajućih članova tužene zadruge budi jednoglasno, budi većinom glasova izabran kućegospodarom, niti da je po občinskom poglavarstvu ureda radi postavljen kućegospodarom.

vidiv, da s toga Gustav B. nije bio legitimiran po zakonu na zastupanje tužene zadruge,

obnašao je obje doljnosudne osude po §. 343. gr. p. p. ukinuti i u prvoj molbi postupajućemu sudu naložiti, da za razpravu nazočne parnice odredi novo ročište, na ovo pozove tužitelje i tuženu zadrugu po sadašnjem kućegospodaru Miki B., te da zatim dalje po zakonu postupa.

Trošak izvanrednoga previda ima tužena zadruga sama nositi, jer tužitelji imadu za sebe obje doljnosudne suglasne osude. Dr. **Čačić.**

Naknada za plaćeni porez sa občinskim nametom — podpada pod redovitu zastaru po §. 1479. o. g. z. (K tumačenju i uporavi §. 90. zak. članka XLIV. ex 1883. zajedničkog hrvatsko-ugarskog sabora o rukovanju javnih poreza.)

Kr. kotarski kao bagatelni sud u S. osudom od 14. ožujka 1900. M 215—00/1 u pravdi urbarske imovne občine P. zastupane po punomoćniku Pavlu M. proti Miji B. i Mari B. iz P. radi plateža s naslova bezrazložne dobiti svote od 144 K 72 fil. spp. sudio je: da su tuženici dužni tužiteljici platiti samo 24 K. sa 6% kamati od dana tužbe do izplate tekućimi pod prietnjom ovrhe u roku od 8 dana; dočim se tužiteljica odbija sa viškom potraživanja od 119 K. 72 fil., a parbeni se troškovi medjusobno prebijaju.

Razlozi: Tužiteljica navodi, da je Pavao P., kojeg su pravni sljednici tuženi Mijo B. i Mara B. ostao dužan na porezu za česticu top. broja 1194. obć. O. 55 for. 4 novč., na zateznih kamatih 2 for. 60 novč., ovršnih troškovih 2 for. 22 novč., ukupno 59 for. 86 novč. od god. 1869.

Digitized by Google

do god. 1883.; — pak je je ona (tužiteljica) za njega platila taj dug kao i občinskog nameta 12 for., koji odpada na tu česticu za vrieme od godine 1884. do god. 1899. — što čini ukupno 71 for. 86 novč. = 143 K. 72 fil. — to traži od tuženika povratak. U dokaz tih svojih navoda poziva se na uredovnu svjedočbu občinskog poglavarstva u L. od 31. kolovoza 1899. br. 2810.

S razloga, što je gornjom svjedočbom po tužiteljici pridonešenom dokazano, da je tužiteljica platila 12 for. u ime občinskog nameta odpadajućeg na tu česticu za vrieme od god. 1884. do 1899.;

s razloga, što su tuženici priznali, da su pravni sljednici Pavla P. — valjalo ih je bezuslovno osuditi na platež svote od 12 for. osnovom §. 1042. o. g. z.

Glede ostatka potraživanja od 59 for. 86 novč. — valjalo je tužiteljicu bezuslovno odbiti: jer je dokazano po spisima III. 1880. 286. da su Mato P., Joso B., Stevo B. i Tomo K. već od godine 1869. do godine 1884. posjedovali i uživali česticu top. broja 1194., a kad tako, — onda su i morali porez za istu oni platiti, te je i plaćeni porez za to vrieme njima odbit kod oštetne parnice gornje oznake III. 1880./286. u korist, te su isti ovi i bili osudjeni po odbitku poreza odpadajućeg za tu česticu kroz to vrieme na odštetu zadrugi P. Pavla samo na 200 for. spp.

Prema tim spisima dakle je imao plaćati porez za to vrieme Mato P., Joso B., Stevo B. i Tomo K., koji su i uživali tu spomenutu česticu do god. 1884. — pak, ako je tužiteljica za ove i platila porez od 59 for. 86 novč. — to se imade i njih držati, a nikako ne tuženika.

Obzirom na ovu okolnost, kao i obzirom na ustanovu §. 1432. o. g. z., ako je i tužiteljica platila tu svotu — znajući, da nije dužna — valjalo je sa ovim potraživanjem tužiteljicu svakako odbiti vis à vis tuženika tim većma, što porez i ine daće po §. 90. zakonskog članka XLIV. ex 1883. zajedničkog hrvatsko-ugarskog sabora zastaruje za 5 godina; ako nije uknjižen na dotičnih nekretninah, a tužiteljica nije niti pokušala dokazati, da jest uknjižen, kad bi već tuženici i uživali spomenutu česticu do godine 1884. — do koje tužiteljica traži povratak uplaćenog poreza sa 59 for. 86 novč.

Da su Mato P., Joso B., Stevo B. i Tomo K. u pitanju stojeću česticu uživali od godine 1869. do godine 1884. dokazuju spisi oznake III. 1880./286. i neposredno dokazuje izvadak iz uredovne knjige mjestnog suda u P. od 7. ožujka 1900., iz kojeg se vidi, da je tužiteljica utužila tuženike na povrat plaćena poreza za nje od godine 1884. do konca godine 1899. — dakle i u tom ne može biti priepora.

Jer je tužiteljica uspjela dielomično sa tužbom — valjalo je osnovom §. 71. m. p. parbeni trošak prebiti.

Digitized by Google

Usljed ništovne žaobe tužiteljičine izvedene po odvjetniku dru. B. Š. u S. ukinuo je kralj. banski stol rješitbom od 5. srpnja 1900. br. 15838 napadnutu gornju osudu i jednaku ponovnu osudu od 7. rujna g. 1900. M. 215./7. rješitbom od 5. siečnja 1901. br. 30520. iz razloga:

vidiv, da je razprava ostala nedostatna u obziru za riešenje pravde važnih okolnosti za koje godine bila propisana u uredovnoj svjedočbi občinskog poglavarstva u L. od 31. kolovoza 1899. br. 2810. navedena zemljarina u iznosu od 55 for. 4 novč., tko je kroz odnosne godine u pitanju stojeće zemljište faktično uživao i posjedovao i, kada je tužiteljica upitnu zemljarinu od 55 for. 4 novč. sa zateznimi kamati od 2 for. 60 novč. i ovršnim troškom od 2 for. 22 novč. platila;

vidiv, da upitna zemljarina sa dohodarinskim prirezom u ukupnom iznosu od 21 for. 28 novč. razpisana od u pitanju stojeće čestice top. broja 1194. ležeće u občini O. za godine 1880., 1881., 1882. i 1883. prema §. 90. zak. članka XLIV. ex 1883. zajedničkog hrvatsko-ugarskog sabora o rukovanju javnih poreza nije još bila zastarila dana 13. lipnja g. 1885., kojega je dana tužeća občina P. istu zemljarinu sa dohodarinskim prirezom u iznosu od 21 for. 28 novč. kod kr. poreznog ureda u S. uplatila, (tužiteljica je dopriniela drugu svjedočbu obć. poglavarstva u L. od 19. kolovoza 1900. br. 2590., kojom se zasvjedočava, da je utužen dug na tužiteljicu 1. siečnja 1884. prenešen i tužiteljica takav platila 13. lipnja 1885. kod kr. poreznog ureda u S. pod stavkom 244., a preslušani svjedoci Joso B., Mato P. i Mato M. posvjedočili, da je pravni prednik tuženika Pavao P. faktično uživao i posjedovao u pitanju stojeću česticu kroz godine 1880., 1881., 1882. i 1883.);

vidiv, da je kao što je to mališni sudac dokazanim uzeo u pitanju stojeću česticu u godina 1880., 1881., 1882. i 1883. faktično posjedovao i uživao pravni prednik tuženika Pavao P., te da je zemljarina po pridonešenih po tužiteljici uredovnih svjedočbah občinskog poglavarstva u L. od 31. kolovoza 1899. br. 2810. i od 19. kolovoza 1900. br. 2590. sa dohodarskim prirezom od iste čestice za godine 1880. do uključivo 1883. u iznosu od 21. for. 28 novč. bila i razpisana proti pravnom predniku tuženika Pavla P. (kao faktičnom posjedniku i uživaocu iste čestice) i, da je tako tužeća urbarska občina P. istu zemljarinu sa dohodarskim prirezom u iznosu od 21 for. 29 novč. platila za pravnog prednika tuženika Pavla P., a ne za Matu P., Josu B., Stjepana B. i Tomu K.;

vidiv, da je po §. 1042. o. g. z. onaj, koji za drugoga troši ono, što bi ovaj po zakonu sam imao trošiti, vlastan iskati naknadu;

vidiv, da stavljeni iz naslova §. 1042. o. g. z. zahtiev na naknadu podpada pod redovitu zastaru po §. 1479. o. g. z. obnašao ukinuti prvosudnu osudu itd.

Digitized by Google

Na ponovnoj razpravi — pošto je tužiteljica snizila zahtiev na 21 for. 28 novč. — za vrieme od 1880. do uključivo 1883. godine za istu česticu uplaćen; a odustala od naknade uplaćenog istog poreza za vrieme od 1869. do uključivo 1879. godine udovoljio je sud istom sniženom zahtjevu osudom od 19. veljače 1901. M 215.—00/10. dočim parbene troškove prebio, a to iz razloga osude prve posljedile 7. rujna 1900. M. 215.—00/7. i s razloga, što je gornjimi svjedočbami dokazano, da je tužiteljica platila 12 for. 21 for. 28 novč. = 33 for. 28 novč. = 66 K. 56 for. kako u ime občinskog nameta odpadajućeg na sveistu česticu za vrieme od g. 1884. do 1899. kao i obćeg zemljarinskog poreza za godinu 1880. do uključivo 1883., koji iznosi 42 K. 56 fil. za te 4 godine.

I proti ovoj osudi podniela je tuženica žaobu ništovnu proti dielu osude radi preboja troškova, koju je kralj. banski stol rješitbom od 26. travnja 1901. broj 10711. zabacio time, da trošak ništovne žaobe imade sama nositi, pošto istom uspjela nije; a to iz razloga, da obzirom na ustanove §. 71. zakona o maličnom postupku, a naročito ustanovu stavke 2. istog §. ne predleži po tužiteljici iztaknuti slučaj ništetnosti §. 75. točka 9. zakona o maličnom postupku. **Mato** pl. **V—ch.**

B. Kazneno.

Prestupci i prekršaji kaznenog zakona, što ih počine kaznenici u kaznionama ne spadaju pod kompetenciju gradjanskih kaznenih sudova nego pod disciplinarnu vlast ravnatelja ili upravitelja kaznione.

(Žaoba ništovna na obranu zakona. — Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 25. svibnja 1901. br. 1095./2100. ex 1901.)

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni, povodom po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona podnesene žaobe ništovne proti osudi kr. kotarskoga suda u M. od 17. studenoga 1896. br. 2652 kaz., kojom je Janoš F. 26 god. star, rodom iz L., evangjelik, neoženjen, ratar sada kaznenik u kralj. kaznioni u M. radi zločinstva ubojstva već prije kažnjen, proglašen krivim prekršaja suprot sigurnosti poštenja označena u §. 487. k. z. a počinjena time, što je jednog dana mjeseca listopada g. 1896. u kaznioni lažno okrivio upravitelja kr. kaznione Vjek. S., da ovaj zavodsku mast krade i šalje u Z. i da otima kruh kažnjenicima, da hrani svoje sinove te je toga radi po §. 493. k. z. osudjen na kazan zatvora od mjesec dana, a po §. 330. k. p. na naknadu troška kaznenog postupka i ovrhe kazni, koji se utjerivimi proglašuju; zatim proti osudi kralj. sudbenoga stola u M. kao prizivnog suda od 12. prosinca 1896. broj 11.175. k. z. kojom je priziv okrivljenoga Janoša F. uložen radi izreke o krivnji i kazni odpućen te napadnuta osuda u cielosti potvrdjena.

Iza obavljene u punom vieću javne razprave obnašao je po §. 286. II.

Digitized by Google

obzirom na §. 434. k. p. izreći, da je prenavedenimi osudami povredjen zakon u čl. V. uvodnoga patenta kaznenom zakonu, te u §§. 6., 15., 394., 418. br. 3. i 422. st. 2. k. p. te obe rečene osude ukinuti.

Razlozi: Osudom kr. kotarskog suda u M. od 17. studenoga 1896. br. 2652. kaz. proglašen je Janoš F. 26 god. star, neoženjen, evangelist, ratar, rodom iz L., kažnjenik u kr. zemaljskoj kaznioni u M. radi zločinstva ubojstva već prije kažnjen, krivim prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označena u §. 487. k. z., a počinjena time, što je jednog dana mjeseca listopada 1896. u kaznioni lažno okrivio upravitelja kr. kaznione Vjekoslava S., da ovaj zavodsku mast krade i šalje u Z. i da otima kruh kažnjenicima, da hrani svoje sinove te je radi toga po §. 493. k. z. osudjen na kazan zatvora od mjesec dana.

Povodom priziva okrivljenikova izrekao je u toj stvari kr. sudbeni stol kao prizivni sud u M. svoju presudu od 12. prosinca 1896. br. 11.175. kaz., kojom je priziv okrivljenikov odputio i potvrdio u cielosti prvostepenu presudu.

Osudami kr. kotarskoga suda i kr. sudbenoga stola kao prizivnoga suda u M. povriedjen je zakon u čl. V. uvodnog patenta kaznenomu zakoniku te u §. 6., 15. i 394. k. p.

Članak V. uvodnoga patenta kaznenomu zakoniku naredjuje, da je postupanje i kažnjenje u inim slučajevima narušena zakona, na koje se ne odnosi ni ovaj kazneni zakonik ni gori (čl. II.) pomenuti osobiti zakoni kazneni, prepušteno odredjenim na to vlastima prema o tom postojećim propisima, dok §. 6., odnosno 15. k. p. doznačuje kotarskim sudovima i sudbenim stolovima, kao prizivnim sudovima, u kaznenom postupku na presudjivanje samo kaznene stvari. Ne može li u konkretnom slučaju biti govora o kaznenoj stvari, ima se prijava po §. 394. k. p. odmah zavrći. Pod kaznenom stvari razumieva se samo ona stvar, kod koje se radi o nametnuću kriminalne kazni, jer kazneni postupnik ide za oživotvorenjem propisa kaznenoga zakonika i drugih zakonskih propisa, koji dopunjuju kazneni zakonik.

U konkretnom slučaju ne radi se nikako o kaznenoj stvari, nego samo o disciplinarnoj stvari. Naredba ministarstva unutrašnjih poslova od 4. srpnja 1860. (Sbor. br. 101. ex 1863. i d. z. l. br. 173. ex 1860.), kojom se na temelju previšnjeg ovlaštenja od 30. lipnja 1860. i u sporazumu s ministarstvom pravosudja uredjuje rukovanje disciplinarne kaznene vlasti nad kažnjenicima u kaznionama i t. d. naredjuje u §. 2. br. 2., da se disciplinarna vlast ravnatelja ili upravitelja kaznionica proteže i na sve kažnjive čine i propuste, koji u kaznenom zakonu od 27. svibnja 1852. nisu naznačeni kao zločinstva.

Na tu se ministarsku naredbu poziva §. 81. naputka za kaznione od 28. veljače 1878. broj 1609. (Zbor. br. 13. ex 1878.), koja naredba

Digitized by Google

važi danas za sve samostalne kaznione u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. pa dakle i onu u M.

Iz toga biva dakle jasno, da prestupci i prekršaji kaznenoga zakonika, što ih počine kažnjenici u kaznionama, ne spadaju pod kompetenciju gradjanskih kaznenih sudova, nego pod disciplinarnu vlast ravnatelja ili upravitelja kaznionica.

Pa kad su kr. kotarski sud i kr. sudbeni stol u M. prekršaj, što ga je počinio Janoš F. kao kažnjenik u mitrovačkoj kaznioni, podvrgli ipak svojoj kaznenoj vlasti, povriedili su s time gore navedene zakonske propise, a sudbeni stol kao prizivni sud u M. još i propis §. 418. br. 3. u savezu s §. 422. alineje 2. k. p., kad je izjavio da nema nikakova razloga ništavosti.

Prema tomu osnovana je žaoba ništovna poprimljena na obranu zakona, te valja udovoljiti stavljenom zahtjevu po §. 286. toč. II. k. p., kako je učinjeno u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude. —A—

Izgon odnosno odpravljenje ima se smatrati posebnom vrsti kazne; s toga se na nj ne mogu uporabiti ustanove zakona od 10. lipnja 1890. o posljedicah kaznenih osuda i kazni, jer oprost kazni pristoji jedino kralju (§. 352. kaz. post.).

(Žaoba ništovna na obranu zakona. Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 25. svibnja 1901. br. 1387./2098. ex 1901.)

Kralj. stol sedmorice kao sud kasacionalni, povodom po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona podnesene žaobe ništovne proti odluci kralj. kotarskoga suda u Z. od 3. ožujka 1898. broj 1694., kojom je izrečeno, da se proti Maksu B. osudom istoga suda od 12. kolovoza 1891. br. 3753. kaz. izrečeni izgon kao posljedica pretrpljene kazni diže, jer je od dana izrečene osude minulo više od tri godine;

iza obavljene u punom vieću javne razprave, obnašao je po §. 286. II. k. p. izreći, da je pomenutom odlukom kr. kotarskoga suda u Z. od 3. ožujka 1898. br. 1694. povriedjen zakon kazneni u §. 240. sl. f) i u §. 249. kao i zakon od 10. lipnja 1890. o posljedicama kaznenih osuda i kazni.

Razlozi: Osudom kr. kotarskoga suda u Z. od 12. kolovoza 1891. br. 3753. kaz., proglašen je Makso B. 39 god. star, rodom iz P. u Ugarskoj, izraelićanin, oženjen, krčmar i sitničar u O., neporočan, krivim prekršaja §. 320. sl. e) i 461. k. z. počinjenih na štetu gostioničara „Grand Hotela“ u Z., gdje je bio do 6. srpnja 1891. od dana 26. lipnja 1891. na stanu, i zadužio se sa 10 for. 50 nč., te se došavši u hotel „Grand“ u Z. tamo prijavio, da je on gostioničar u P., a ne plativši dug utekao, pa je radi toga po §. 460. uporabom §. 266. k. z. osudjen na kazan za-

Digitized by Google

tvora od 4 dana i po §. 320. sl. e) k. z. nakon pretrpljenja kazni na izgon (pravije na odpravljenje) iz grada Z.

Na molbu Makse B., predanu dana 3. ožujka 1898. u zapisnik kod kr. kotarskoga suda u Z., izdao je ovaj odluku od 3. ožujka 1898. br. 1694, da se u smislu zak. čl. VI. zakona od 10. lipnja 1890. protiv Maksu B. izrečeni izgon kao posliedica pretrpljene kazni diže, pošto je od dana izrečene osude minulo više od tri godine.

Ovom odlukom kr. kotarskoga suda u Z. povriedjen je kazneni zakon u §. 240. sl. f) i u §. 249. i zakon od 10. lipnja 1890. o posliedicama kaznenih osuda i kazni.

Prema §. 240. sl. f) k. z. smatra se odpravljanje iz kojega mjesta posebnom vrstom kazni, kao i odpravljenje iz kraljevine Hrvatske i Slavonije, a nikako posliedicom kazni, jer se odpravljenje u smislu §. 250. k. z. može izreći samo kod onih kažnjivih djela, kod kojih to zakon izrekom naredjuje i onako, kako naredjuje §. 294., 300., 305., 320. sl. e) i g), 344., 470., 472., 481., 514. i 522. k. z. — Analogiji u tome smjeru nema mjesta.

U smislu §. 249. k. z. može se odpravljenje izreći na izvjestno ili na neizvjestno vrieme. Pod odpravljenjem na neizvjestno vrieme kao što je to izrečeno i u ovom konkretnom slučaju, gdje je odredjeno odpravljenje bez vremenog ograničenja, razumieva se odpravljenje za uviek, kako se to mora izvoditi iz propisa §. 324. k. z. koji naredjuje:

„Tko bude od kaznenog suda ili iz kojega mu drago razloga od državne ili občinske vlasti budi za vazda, budi na stanovito vrieme odpravljen iz koje krunovine ili iz kojeg stanovitog mjesta (§. 249.) te se povrati u prvom slučaju makar kad, a u drugom prije nego mine odredjeni rok, tvori prekršaj itd.“.

Oprost takove kazni, o kojemu nema govora u zakonu, pripada jedino kralju (§. 352. al. 1. k. p.), jer se već pomenuti zakon od 10. lipnja g. 1890. tiče samo posliedica kazni, a ne same kazni, kojom se smatra i odpravljenje.

Prema tom stanju stvari valja po §. 286. II. k. p. udovoljiti žaobi ništovnoj kr. državnog nadodvjetničtva, kako je to učinjeno u dispozitivnom dielu vrhovne ove rješitbe. —A—

Osudjeniku ne može se uračunati u kazan vrieme, koje je proveo u iztražnom zatvoru prije izrečene prvosudne osude (§. 341. k. p.).

(Žaoba ništovna na obranu zakona. — Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 25. svibnja 1901. broj 1422./2099. ex 1901.)

Kralj. stol sedmorice kao sud kasacionalni danas, povodom po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona podnesene žaobe ništovne

Digitized by Google

proti onom dielu osude kr. kotarskoga suda u D. od 28. rujna 1900. br. II./1261., kojim je Antonu M. osudjenom radi prekršaja suprot sigurnosti vlastničtva označena u §. 460. i 461. k. z. na dva mjeseca zatvora uračunat u dosudjenu mu kazan iztražni zatvor pretrpljen prije izrečene navedene osude: — obnašao je iza obavljene u punom vieću javne razprave po §. 286. II. k. p. izreći, da je prenavedenim dielom prvosudne osude, u kojem se Antunu M. uračunava u kaznu i iztražni zatvor, povriedjen zakon u ustanovah §. 341. u savezu sa §. 391. k. p.

Razlozi: Osudom kr. kotarskoga suda u D. od 28. rujna 1900. br. II./1261. proglašen je Anton M. vincilir iz b. brda krivim, što je (u družtvu sa Jozom K.) dne 1. rujna 1900. himbenim načinom kupio od Antuna D. kravu i tele, tobože za 50 for. davši mu u ime kupovine naslikanu bankovnu notu od 1000 K. bez vriednosti, zatim što si je (u družtvu sa Tomom K.) u noći od 2. na 3. kolovoza 1900. bez privoljenja posjednika Leopolda Š. a svoje koristi radi, prisvojio gotovoga novca, cigara i slanine u vriednosti od 40 K. pa da je svim tim počinio prekršaje suprot sigurnosti vlastničtva, označene u §§. 460. i 461. k. z. te je po §. 460. k. z. osudjen na kazan zatvora od dva mjeseca, u koju mu se računa iztražni zatvor; zatim da plati troškove kaznenog postupka i ovrhe kazni, kao i Leopoldu Š. u ime odštete 40 K.

Glasom prijave uza nadziratelja rečenoga kr. kotarskoga suda pod dn. br. 2/b—6 primljen je bio Antun M. u tamošnje uze dne 3. rujna g. 1900. A glasom izvješća istog urednika pod dn. br. 19./b—6 nastupio je M. gornjom osudom, — proti kojoj isti nije prizvao — dosudjenu mu kazan dvomjesečnoga zatvora dne 28. rujna 1900., a dovršio ju dne 3. studenoga 1900. Po tome je Antonu M. u istinu uračunato u kazan i ono vrieme, što no ga je od 3. rujna 1900. do 28. rujna 1900. dakle do osude u zatvoru rečenoga suda proveo.

Onim dielom pomenute gore osude, kojim se izriče, da se M. imade uračunati u dosudjenu mu kazan pretrpljeni iztražni zatvor, povriedjen je zakon u ustanovama §. 341. u savezu sa §. 391. k. p.

Prema propisu §. 391. k. p. imadu se u postupku radi prekršaja uporabljivati primjerene ustanove o postupku radi zločinstva i prestupaka, pa dakle i propis §. 341. k. p. Po §. 341. k. p. pako ubrojiti će se vrieme, koje je osoba, osudjena na kazan slobode, provela u zatvoru pokle je proglašena osuda prve molbe, u vrieme kazni u toliko, za koliko je početak kazni bio zaustavljen okolnostima neodvisivima od volje osudjenikove.

U konkretnom slučaju nije proti gore pozvanoj osudi prizvano bilo. Ista je postala s toga odmah pravomoćnom i ovršivom, pa je odmah i ovršena, s toga nije Antunu M. uračunato, niti mu se moglo uračunati u vrieme kazni kakovo vrieme provedeno u zatvoru pokle je upitna

Digitized by Google

osuda proglašena bila. Usuprot njemu je uračunato u kazan ono vrieme, što no ga je proveo u zatvoru prije izrečene osude. Za ovakovo obračunavanje vremena kazni manjka svaki zakonski propis. Došao je do takova zaračunavanja rečeni sud samo krivim tumačenjem §. 341. k. p., koji je time povriedjen.

Valja za to po §. 286. st. II. al. 2. k. p. povodom ništovne žalbe uložene po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona izreći, kako je to sadržano u dispozitivnom dielu ove vrhovne osude. —A—

Iz upravne prakse.

Postupak kod provedenja promjena, nastalih diobom zadruge, u pravoužitnom katastru.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, izdala je sliedeće vrhovno rješenje od 7. listopada 1897. br. 37.066.:

U riešenju utoka zadruge B. iz P. uloženog proti drugomolbenoj rješitbi upravnog odbora od 14. siečnja 1897. br. 1457., potvrdjujućoj prvomolbenu odluku šumsko-gospodarstvenog ureda imovne občine od 3. srpnja 1896. br. 1382., kojom se provedba promjena, nastavših uslied diobe pomenute zadruge u pravoužitničkom katastru imovne občine s toga razloga uzkraćuje, što se je zadruga B. imajuća diel uživanja po izmjeri cielog selišta, na sedam grana potajno razdielila, obnašla je kr. zemaljska vlada uvaženjem utoka obje nižemolbene odluke ukinuti, pošto iz razpravnih spisa proizlazi, da medju strankami glede razdiobe uživanja njihovog pravoužitničkog prava nije pokušana nagoda, kako to §. 15. naputka A. k zakonu od 11. srpnja 1881., kojim se razjasnjuju odnosno preinačuju neke ustanove zakona od 15. lipnja 1873. o imovnih občinah u hrv.-slav. vojnoj krajini, — za slične slučajeve izrično propisuje, ter odrediti, da se ta nagoda medju strankama u okviru ustanova §§. 14. i 15. istoga naputka naknadno pokušati imade.

Upute radi iztiče se sliedeće:

Glasom prileżeće diobne osnove razdielila se je zadruga B. potajno i uz naknadnu oblastnu potvrdu na 7 grana, koje su od zadružnih oranica i livada prigodom te diobe dobile, i to:

grana	I.	8 jut.	776□°
grana	II.	2 „	732□°
grana	III.	1 „	1536□°
grana	IV.	2 „	1167□°
grana	V.	3 „	203□°
grana	VI.	2 „	596□°
grana	VII.	— —	527□°

Digitized by Google

Osim toga dobile su od zadružnih oranica i livada na zajedničko uživanje, i to:

grana II. i III. . . . . 2 jut. 1392□°
grana IV., V. i VI. . . . . 2 jut. 1172□°
grana I., II., III., IV., V. i VI. . — — 638□°

Napokon su još dobile:

grana VI. livadu od . . . . . 1229□°
i grana I. oranicu od . . . . . 360□°

Prema ustanovam §. 7. cit. naputka potrebna je u području njekadanje otočke krajiške pukovnije za cielo selište izmjera od 24 jutara, a za $^1/_4$ selišta izmjera od 6 jutara oranica i livada, dočim godišnja pravoužitnička kompetencija ogrjevnih drva u području imovne občine otočke glasom odobrene gospodarstvene osnove na diel uživanja po izmjeri za cielo selište 27, a za $^1/_4$ selišta 11 prostornih metara iznosi.

Kako iz utočnih spisa proizlazi, rado bi utjecatelji, da se svaka od razdieljenih sedam grana sa posebnim dielom uživanja njihovog, do sada zajedničkog pravoužitničkog prava na cielo selište u pravoužitnički kataster, prema razmjerju diobom dobivenog selištnog posjeda upiše, te da im se onda prema tomu razmjerju bezplatna drva iz imovno-občinskih šumah doznačuju.

Nu takova razdioba tog njihovog prava protivila bi se ustanovama §§. 14. i 15. cit. naputka, koje izrično propisuju, da se prvobitno ustanovljeni broj cielih, $^3/_4$, $^2/_4$ i $^1/_4$ selišta prigodom dioba, odnosno prodaja selištnih posjeda podnipošto pomnožati ne smije, te da prema tomu, ako se n. pr. tri četvrtine selišta na tri jednaka diela razdiele, svakomu novomu dielu, ne možda diel uživanja jedne četvrtine selišta, nego samo treći dio uživanja selišta od tri četvrtine pripasti imade, dočim je djelivost pojedinih djelova uživanja ograničena tako, da se diel uživanja cieloga selišta najviše na četiri, triju četvrtina selišta najviše na tri, a dviju četvrtina selišta najviše na dva diela podieliti može, dočim se dio uživanja jedne četvrtine selišta dalje dieliti ne smije.

Prema tomu može se buduće uživanje pravoužitničtva zadruge B., odpadajuće na cielo selište na svih sedam grana samo na četiri diela razdieliti tako, da se godišnja kompetencija n. pr. ogrjevnih drva za cielo selište od 27 prostornih metara na četiri jednaka diela po 6·75 prost. metara razdieli, od kojih bi se grani I. obzirom na to, što joj je u diobi 8 jutara 776□° oranica i livada pripalo, jedna četvrtina dosadašnjeg diela uživanja sa godišnjih 6·75 prost. met. dopitati mogla, dočim bi se ostale $^3/_4$ uživanja medju ostalih 6 grana tako razdieliti imale, da bi dvie po dvie grane po jednu četvrtinu dobile, te da bi prema tomu:

Digitized by Google

grana II., III. . . . . ¼ sa 6·75 pr. m.
„ IV. i V. . . . . ¼ sa 6·75 pr. m.
„ VI. i VII. . . . . ¼ sa 6·75 pr. m.

O tom pako, da bi se dosadanji diel uživanja cielog selišta na četiri četvrtina selišta razdielio, ne može obzirom na ustanove §. 14. cit. naputka naravno ni govora biti, pošto bi se u slučaju takovog razdieljenja broj prvobitno ustanovljenih četvrt selišta umnožao, za koja bi onda imovna občina ukupno 44 prostornih metara gorivih drva, dakle za 17 prost. met. više, nego li za cielo selište iz svojih šuma izdavati morala, budući kompetencija gorivih drva, kako je gore rečeno za cielo selište 27, a za ¼ selišta 11 prost. met. iznosi.

U istom razmjerju mogli bi se onda i ostali pravoužitnički užitci spomenute zadruge medju pojedine grane na temelju dobrovoljne nagode razdieliti.

Prema tomu imadu se ovlašteni članovi svih sedam grana razdieljene zadruge B. pozvati, da se glede razdiobe budućeg uživanja njihovog pravoužitničkog prava u gore naznačenom pravcu nagode, pa ako ta nagoda u okviru ustanova §§. 14. i 15. spomenutog naputka A. medju njima uspije, tada će se ista u zadnjoj rubrici pravoužitničkog katastra kod zadruge B. br. 32. bez zapreke provesti moći.

Ako li pako ta nagoda ne uspije, tada će uživanje diela cielog selišta u smislu ustanove druge alineje §. 15. istog naputka A. u katastru i nadalje pod starim propisnim brojem 32, bez evidentiranja diobom nastavših promjena, ubilježeno ostati imat sve dotle, dok nagoda u gore naznačenom pravcu ne uspije. Dr. **A. Goglia.**

Upravne su oblasti pozvane donieti samo prejudicijonu odluku, ima li ili nema mjesta zakonskoj predmnjevi §. 20. zak. o zadr., dočim su za sam gruntovni prenos nadležne sudske oblasti.

(Normativno riešenje.)

Zadruga I. k. br. 101. iz N. S. (bivša Krajina) sastoji se od obitelji Jovana I. i Luke I., a posjeduje nešto preko 33 jutra nekretnina, upisanih u gruntovnici na njezino ime, i nešto preko 3 jutra nekretnina, koje je kupio za 1300 for. Jovan I. i koje su u gruntovnici upisane na njegovo ime kao samovlastnika.

Luka I. boravio je u toj zadruzi do godine 1872. U zadruzi se je i oženio, a kad je godine 1872. postao obć. bilježnikom u S., ostavio je rodnu si zadrugu i od tada živi sa svojom obitelju izvan zadruge, dočim si je podneskom, zaprimljenim kod kotarskoga ureda u S. P. dne 28. lipnja

Digitized by Google

g. 1883. pod br. 6129., osigurao pravo na odpravu, koje mu pripada po §. 27. zakona od 14. travnja 1880. o zadrugama u hrv. slav. Krajini.

Dne 1. lipnja 1895. zatražio je Luka I. diobu te zadruge, sahtievajući dio ne samo za sebe, nego i za svoju ženu i četvero djece, a izim toga je zatražio, da se u diobu uzmu i one nekretnine, koje su u gruntovnici upisane na Jovana I., jer da ih je ovaj kupio zadružnim novcem. Kod diobne se je razprave Jovan I. protivio diobi, a uz to je porekao Luki I. i njegovoj obitelji pravo ovlaštenja na zadružnu imovinu, tvrdeći, da je on prestao biti zadružnim članom, jer je preko 10 godina nepovlastno izbivao iz zadruge i jer je postao činovnikom, pa tako da mu ni žena ni djeca nemaju nikakova prava na zadružnu imovinu.

Priepor je ovaj u utočnom stadiju došao kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, koja ga je vrhovnim riešenjem od 2. studenoga 1900. br. 57.044. riešila ovako:

Riešavajući izvještajem županijskoga upravnoga odbora u V. od 8. kolovoza 1900. br. 1574. u. o. ponovno nakon nadopunjenja podnesene utoke Jovana i Luke I. u diobnoj stvari zadruge I. k. br. 101. iz N. S., u kojoj je stvari kr. kotarska oblast u S. P. temeljem §§. 34. i 35. provedbene naredbe k zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama odlukom od 3. svibnja 1898. br. 4144. izrekla, da se zadružne nekretnine obzirom na jednaki broj duša imadu razdieliti na dva jednaka diela i to stranku Jovanovu i Lukinu, te da sačinjavaju Jovanovu stranku još i sin mu Filip, snaha Dinka i unučad Slavna, Branko i Vidosava, a Lukinu stranku još i suprupa mu Marija i djeca Nikola, Mileva, Zorka i Desanka, a podjedno odredila, da se imadu u diobu uzeti i nekretnine gr. ul. br. 2402. i 2472. obć. S. i N. S., upisane na Jovana I. kao samovlastnika, pošto su te nekretnine stečene iz zadružne imovine;

a taj upravni odbor na utok Jovana I. odlukom od 12. listopada g. 1898. br. 1865. u. o. preinačio onaj dio prvostepene odluke, kojim se priznaje pravo na odpravu djeci Luke I., te izrekao, da to pravo pripada samo Luki I. i supruzi mu Mariji, a to s razloga, što si je Luka I. prigodom izstupa iz rodne zadruge sačuvao pravo na odpravu i osigurao unutar roka, propisanoga u §. 28. zakona od 14. travnja 1880. o zadrugama, podneskom primljenim kod kotarskoga ureda u S. P. dne 28. lipnja g. 1883. br. 6129., pa što po smislu §. 27. istoga zakona i §. 63. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama pripada pravo na odpravu iz zadružne imovine samo Luki I. i supruzi mu M., s kojom se je vjenčao još prije izstupa iz zadruge, dočim to pravo po smislu pozvanih zakonskih ustanova ne pripada njegovoj izvan zadruge rodjenoj djeci Nikoli, Milevi, Zorki i Desanki; a potvrdio onaj dio prvostepene odluke, kojim je odredjeno, da se imadu u diobu uzeti i nekretnine gr. ul. br. 2402. i 2472. obć. S. i N. S., upisane na ime Jovana I. kao vlastnika s razloga, što je

Digitized by Google

Jovan I. u zapisniku od 25. kolovoza 1898. br. 9440. naročito priznao, da je kupovninu za te nekretnine namaknuo iz zadružne imovine, a ne iz svoje posebne privriede;

nalazi kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, utoke Jovana i Luke I. odbiti i pobijanu drugostepenu odluku potvrditi s tim dodatkom, da se nekretnine gr. ul. br. 2402. i 2472. obć. S. i N. S., upisane u gruntovnici na ime Jovana I., imadu smatrati vlastnošću zadruge I. k. br. 101. iz N. S. i da diobnoj grani Luke I. ima pripasti dio iz tih nekretnina, dočim se ta zadruga glede prenosa pomenutih nekretnina s imena Jovana I. na zadrugu I. k. br. 101. iz N. S. upućuje na za to nadležnu sudsku oblast: dalnji diobni postupak u pogledu tih nekretnina ima se obustaviti do pravomoćnosti pomenutoga prenosa, i to sve s razloga, što pravo na odpravu iz zadružne imovine pripada po smislu §§. 27. i 28. zakona od 14. travnja 1880. o zadrugama i §. 63. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama samo Luki I. i ženi mu Mariji, a ne i djeci im, koja ne bijahu članovi te zadruge, jer su rodjena izvan zadruge iza izstupa svojih roditelja, i što se u smislu §. 20. zakona od 9. svibnja g. 1889. o zadrugama ima držati vlasnošću zadruge sve, što god privriedi kućegospodar ili ini koji zadrugar, ako on pred oblašću ne dokaže, da je ono, što je privriedio, stekao svojom dopuštenom posebnom radnjom, svojim posebnim imetkom ili svojim osobnim pravom, a Jovan I. nije to ni pokušao dokazati, već je nasuprot u zapisniku de pr. 25. kolovoza 1898. br. 9440. priznao, da je kupovninu za pomenute nekretnine namaknuo ponajviše zajmom od 1000 for., obteretiv njime zadružne nekretnine, i zadružnom uštednjom, a ne svojim posebnim imetkom, pa što se konačno dio Lukine grane ima odmjeriti po sadanjem stanju imovine, a ne po faktičnom stanju, obstojalom u vrieme njegova izstupa po smislu §. 27. al. 8. i 9. zakona od 14. travnja 1880. o zadrugama, jer su nekretnine gr. ul. br. 2402. i 2472. obć. S. i N. S. kupljene s privolom Luke I. u zapisniku, sastavljenom kod obć. poglavarstva u N. S. dne 7. listopada g. 1892. pod br. 2615. zajmom, koji još i sada obterećuje zadružne nekretnine. Ako je pako ova zadruga odplatila od pomenutoga zajma svotu od 250 for., kako to navodi vjerovnik Gj. G. u zapisniku de pr. 8. srpnja 1900. br. 10.276., ima se izvidjeti, da li je to učinjeno prije ili poslije po Luki I. stavljenoga diobnoga zahtjeva, jer se u prvom slučaju ima po smislu cit. ustanova zakona od 14. travnja 1880. o zadrugama ta svota kod diobe pomenutih nekretnina uračunati samo u korist diobne grane Jovana I. tako, da tu diobnu granu pripadne veća vriednost od tih nekretnina za iznos od 250 for., nego li ju pripada u smislu §. 32. zak. od 9. svibnja 1889. o zadrugama.

U pogledu gruntovnoga prenosa (§. 431. o. gr. z.) mora se zadruga uputiti na nadležnu sudsku oblast za to, što je ona odnosne gruntovne

*

Digitized by Google

stvarnosti stekla na osnovu civilno-pravnoga naslova, pa s toga upravne oblasti kao za prešudu civilno-pravnih naslova nenadležne ne mogu odrediti gruntovnu provedbu, već su po zakonu samo pozvane, da u svom djelokrugu donesu prejudicijonu odluku, ima li ili nema u konkretnom slučaju mjesta zakonskoj predmnjevi §. 20. zak. od 9. svibnja 1899. o zadrugama.

Pošto je pako Jovan I. u zapisniku od 25. kolovoza 1898. br. 9440. naveo, da je neki neznatni dio kupovnine za pomenute nekretnine namaknuo iz prćije (miraza) svoje žene i snahe, dakle u smislu §. 1227. o. gr. z. posebnim imetkom svojim i svoga sina, a nije to ničim dokazao, ima se, ako on to zahtieva, i o tom razprava povesti i u konačnoj odluci odlučiti, da li je diobna grana Luke I. dužna i komu povratiti prema pripasti joj imajućem dielu tih nekretnina na nju odpadajući dio pomenute kupovnine. Priobćio dr. **D. Tončić.**

SVAŠTICE.

Reforma preventivne gradjanske pravne njege u Austriji.

(Nastavak.)

Pisac izjavlja, da nipošto ne omalovažuje pogibao velikoga umnožanja bilježnika, kojim bi sloboda nužno urodila, ali on drži, da je znatno umnožanje bilježnika potrebno i da je bilježničtvo manje izvrženo zloporabama nego li što je odvjetničtvo.

Naproti tomu valja opaziti, da je sloboda odvjetničtva dovela do takog pomnožanja broja odvjetnika, koji nikako ne stoji u razmjerju s pravom potrebom. Posljedice toga osobito izbijaju otkako su uvedeni novi procesualni zakoni.

Pošto bi u pravilu svaki odvjetnik i bilježnikom bio, jamačno bi se posljedice prevelikog mnoštva odvjetnika i pomanjkanje prilike za zaslužbu očito pokazale i na polju bilježničkoga djelovanja.

S toga ne samo da nema razloga za, već su svi razlozi proti tomu, da se bilježničtvo dovede u isti onaj teški položaj, u koji je stavljeno odvjetničtvo neograničenom slobodom odvjetovanja.

Ja se s toga ne bih mogao složiti s prijedlozima, što ih pisac stavlja glede temeljnih načela za organizaciju bilježničtva. U pojedinostima su ipak ti prijedlozi vrlo zanimljivi i poučni, jer u opreci s dosadašnjim držanjem austrijskoga društva bilježnika toplo i spretno ali i odlučno zabacuju zahtjev, da se načelno ima razlučiti odvjetničtvo od bilježničtva. U tom obziru govore činjenice za pisca. Na temelju propisà odvjetničkih

Digitized by Google

redova od 1850. i 1855. bijaše, otkako je opet u Austriju uvedeno bilježništvo, bilježnika, koji su istodobno vršili odvjetništvo, a dandanas obavljaju mnogi bilježnici na selu, dakako protuzakonito, toliko odvjetničkih poslova, koliko ih baš dobivaju. Da bi tim trpjela bilježnička njihova služba, nije poznato. Često isticanoj tužbi o izoliranom položaju austrijskih bilježnika odmoglo bi se, kad bi se bilježnicima imenovale samo onake osobe, koje su osposobljene za odvjetništvo. Takav bi bilježnik mogao lako prijeći od jednoga zvanja k drugome, ako mu koje ne bi dosta unosno bilo. Osim toga imala bi taka organizacija još i tu povoljnu posljedicu, da bi mnogim mjestima, koja su dosele imala bilježnika ali ne odvjetnika, osiguran bio namjesto za odvjetničke poslove nepotpuno spreman bilježnik potpuno spremni odvjetnik. Pisac doduše nije predložio ovake reforme, pa i ideja ova nije nova, ali Weisslerov spis jamačno će unaprijediti reformatorska nastojanja u pomenutom pravcu.

Tutorstvo reformirao bi autor uvedenjem obiteljskoga vijeća pod predsjedničtvom kotarskog suda, ali oprezno dodaje, neka ostane sve pri staromu, ako se ne će da prenese nadtutorstvena vlast na obitelj. Pisac sudi dosta skeptično o obiteljskom vijeću, i to, kako se meni čini, s pravom. I ne obzirući se na pojedine pokrajine države, gdje jedva uspije sastaviti nekoliko osoba za upravu općinsku, i ne obzirući se na velegradove, u kojima naskroz heterogeno pučanstvo vazda fluktuira, moglo bi obiteljsko vijeće tek tuj i tamo naći podloge u faktičnim okolnostima. U najviše slučajeva bilo bi obiteljsko vijeće za sudove samo neprilična formalnost bez unutarnje vrijednosti. Seosko je pučanstvo u opće slabo agilno a osjećaj obiteljske sveze malo razvijen. Rekonstruirati pojam obitelji ondje, gdje za to nema nužnih pretpostava ili gdje je tih pretpostava nestalo, jedva bi pošlo za rukom. Nikako ne bi to bilo od koristi po njegu tutorstvenu. Obavijesti, što bi ih imalo pružati obiteljsko vijeće, može si sud isto tako pribaviti saslušanjem osoba, koje mogu o stvari znanja imati, a štogodj više ne može se od njega ni očekivati. Gdje interesenti od suda što trebaju, ondje ga i danas znadu naći, a gdje se radi o intervenciji suda u korist štićenika, tu ne će ni pored obiteljskog vijeća bolje biti no što je danas, nego će i tada sve djelovanje smjerati na to, da sud kao nadtutorstvena oblast pazi na sve osobite pojave i da vrši strogi nadzor nad upravom imovine štićenika te da se od vremena do vremena obavješćuje o osobnim odnošajima štićenikovim. — Poteškoća leži na jednoj drugoj strani. Kad rodjaci i prijatelji imaju interesa na sudbini štićenikovoj, pa kad ima kakova imetka, onda nije teško naći prikladna tutora i udesiti izdašnu skrb za osobne prilike malodobnikove. Sasvim je drukčije pri velikoj masi siromašnih štićenika, za koje ne će nitko da se brine. Ova se neprilika ne da ukloniti obiteljskim vijećem, koje će njegovi članovi smatrati gotovo uvijek samo kao dosadno uznemirivanje. Za to će

Digitized by Google

valjati misliti na to, da se tutorstvo spoji s ubogarstvom, kako je to nedavno razlagao prisjednik zem. sudišta Bloch u „Oesterreichische Gerichts-Zeitung“.

Svoje prijedloge o reformi ostavinske rasprave uvodi pisac vrlo oštrom kritikom ove uredbe. Ona da je teoretski pogrješna, a praktički bez svrhe. Sud da, izuzevši slučajeve pogibli, ne uzima u posjed ostavine, a za to da je uručenje[1] ostavine kao sudbena predaja nemoguće. Predhodna odredba glede posjeda ono nije, jer se ova odredba na prijedlog čini još prije uručenja. Jednostavno posvjedočenje o prijelazu nasljedstva takodjer nije, jer se onomu, koji je svoje nasljedstvo iskazao, ne podjeljuje, ako se nije ujedno iskazao, da je izvršio oporuku i pristojbe platio. Po ustanovama gradjanskoga prava da je medjutim uručenje materijalno važni odsjek. a ne samo javno posvjedočenje činjenice; jer prije uručenja nasljednik je ograničen u raspolaganju, niti se može iskati razlučenje nasljedstva od nasljednikove imovine, a nasljednici jamče drukčije nego poslije uručenja.

Ovo prikazivanje nije sasvim ispravno. Uručenje je ustanovljenje nasljednoga prava na temelju sumarne kognicije i uz priuzdržaj dokaza boljega prava putem parbenim; ono odstranjuje ograničenje raspolaganja nasljednikova i razlikovanje izmedju nasljedne i nasljednikove imovine. Ove funkcije uručenja dadu se jasno raspoznati, ako se prije uručenja moraju platiti neke pristojbe, to se tumači tim, što ostavinska rasprava mora služiti različitim svrhama. Osobito nema sumnje o tom, da je ostav. rasprava postala nekim prethodnim stadijem za odmjerenje pristojbe a uskrata uručenja prisilnim sredstvom za namirenje pristojbe. U tome leži sigurno najveći nedostatak ostavinske razprave, koji se ne bi mogao tako lako odstraniti.

Prije nego što se upustim u raspravu pojedinih prigovora proti institutu ustav. rasprave, neka mi je dozvoljeno upozoriti, kako ostavinska rasprava stoji u uskoj svezi s drugim pravnim uredbama, i odrediti područje, o kojemu se radi, kad se govori za ili proti pridržanju ostav. rasprave.

Ondje, gdje nema ostav. imovine ili gdje se ne može pronaći — pokretnine se ne rijetko zatomljuju — ne vodi se ni danas ostavinska rasprava. Ako u zaostavštini ima nekretnina, mora prema stanju u Austriji svakako sud službeno utjecati u interesu rukovanja javnih knjiga. To je već Randa naglasio („Erwerb der Erbschaft“ 1867, str. 2.), a potvrdilo je to i kasnije iskustvo. Austrijski gruntovni zakon od 1871. usvaja načelo, da se upisi u javne knjige imaju preduzimati samo na

[1] „Einantwortung“ zove §. 797. o. g. z. „prisudjenjem“, a izvanparbeni postupnik „uručenjem“.

Digitized by Google

prijedlog. Posljedice ovoga pouzdanja u uvidjavnost stranaka nijesu izostale. Nove gruntovne knjige jedva su bile s ogromnim troškom uredjene, a već su djelomično neistinitima postale uslijed izvanknjižnih, u gruntovnici neprovedenih pravnih čina.

Već god. 1883. vidjela se vlada prisiljenom stvoriti zakon (Z. od 23. svibnja 1883., dr. z. l. br. 82.), po kojemu se u javnim knjigama ureda radi imaju provadjati unosi i brisanja, kojima su podloge tečajem ostavinske rasprave ustanovljene.[1] Sudovima kao grunt. oblastima stavljeno je nadalje u dužnost, da stranke makar i globama pridržavaju, da u redu drže svoje gruntovno stanje, kad povodom ostav. rasprave saznadu, da nije proveden unos kakovoga temelj porezne dužnosti tvorećega stvarnoga prava, ili katastralna oblast obavijesti o kakovoj takovoj promjeni.

Ostavinska se rasprava dakle ne može brisati iz inventara pravnih uredaba, a da se istodobno ne otvori rupa, koja se u našim odnošajima ne može tako lako ispuniti nečim drugim. A ako je ostav. rasprava potrebna da se gruntovnica u redu uzdrži, tad se ne može mimoići niti prethodna obavijest o odnošajima ostaviteljevim i o sastojinama zaostavštine, dakle sačinjanje smrtovnice. Područje, o kojemu se vodi borba o pridržanju ili napuštenju ostav. rasprave, sačinjavaju po tome samo oni nemnogobrojni slučajevi, u kojima ima samo pokretne imovine, koja se ne zatomljuje prigodom sačinjanja smrtovnice.[2]

Prijepor o tom, da li treba službenog utjecaja za uredjenje zaostavštine ili da li službene brige ne treba nametati interesentima, od manje je praktične važnosti no što bi se u prvi mah reklo u državi kaka je Austrija, gdje nepokretna imovina toliku ulogu igra. Nadalje možemo iz navedenoga i to zaključiti, da ostav. rasprava baš nije onako posve suvišna, kako se to često tvrdi. I doista ne čuje se — osim iz pojedinih upravnih područja, gdje se zakon ispravno ne rukuje — tužbà radi ostav. rasprave; naprotiv se to prastaro od teoretičara toliko prezirano postupanje svuda, gdje se kako treba provodi, smatra upravo kao dobročinstvo. Parnicâ o nasljedstvu, koje ne potječu iz oporukà, gotovo i nema. Razlike u zahtjevima učestnika većinom se izravnavaju, medjusobne tražbine obračunavaju i nagode o diobi ostavine pripravljaju. Gdje se postupak osjeća teretnim,

[1] Kod nas stvoren je takav zakon g. 1900. (Zbornik, 1900., kom. V., broj 48.

[2] Po ugarskom z. čl. XVI.: 1894. (§. 2.) ima se ostavinska rasprava ureda radi povesti:

1. kad je koji nasljednik ili nužni nasljednik maloljetan;
2. kad je interesirana kakova zaklada;
3. kad je nasljednik ili nužni nasljednik odsutan;
4. kad su nasljednici nepoznati, i
5. kad ima u zaostavštini nepokretne imovine.

Digitized by Google

tude fali pravo rukovodjenje zakona. a osobito leži pogrješka u tom, što sud iz ruke pušta vodjenje cijeloga postupka te što dozvoljavanjem bezbrojnih odredbâ omogućuje zavlačenje rasprave.

Ostavinska rasprava ima bez sumnje velikih nedostataka, ali u cijelosti ipak odgovara svojim svrhama. Osobito nije umjestan prigovor, da zaostavština nije dovoljno zaštićena (str. 110.), pošto se ima pri najmanjoj pogibelji preduzeti zapečaćenje cjelokupne zaostavštine. Predbacivanje, da se nasljedno pravo dostatno ne ustanovljuje, ne tiče se zakona te se pobija okolnošću (§. 149. ostav. pat.), da se uručenje ostavine smije dozvoliti samo onda, ako je nasljednik svoje nasljedno pravo dovoljno iskazao. Ako se pri tom uvažava notorietet (§. 123. ostav. pat.), tad to posve odgovara svrsi. Ako se zakon kako valja izvodi, tad se mora preduzeti istraživanje na licu mjesta i neposredno nakon smrti ostaviteljeve, a te su prilike svakako najzgodnije da se istina ustanovi. U ostalom mora i sam pisac priznati, da neispravne uručbenice vrlo rijetko dolaze. Ustvrdjena pogrješka čini se po tom da ne predleži baš često, a svakako bi se češće dogadjala, kad bi se postupak oko legitimiranja nasljednika provadjao samo usljed prijedloga i možda istom dulje vremena nakon smrti ostaviteljeve.

(Svršit će se.)

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 144., razredi filologijsko-historijski i filozofičko-juridički, knjiga 54.8°, 198. „Prilozi gospodarskom razvoju hrv.-slav. Krajine u 19. vjeku", od dra. Fr. Vrbanića.

(Svršetak.)

Pisac bi želio razložiti unutarnju važnost ovoga pojava, nu obzirom na nedostatne podatke spominje samo, kako mu se čini, da je jedan od najvažnijih razloga ovomu prirastu okolnost ona, što su se znatno smanjile oranice, koje leže na ugaru. Ukupna površina ugara na zemljištu bivše Krajine ne iznosi danas više od 164.000 jutara (14.01% svih oranica), dok je površina ugara u početku ovoga iznašala okruglo preko 466.000 jutara (44.7% svih oranica). Već s ovoga razloga morala je produkcija žita ponarasti za preko 2 milijuna hektl. Uz to ne treba zaboraviti, da je tečajem jednoga vieka porasla i površina oranica za preko 156.000 jutara, te da je napokon na pravac ratarske produkcije utjecala dioba seljačkih zadruga, a s njom cjepkanje posjeda i stvaranje većega broja kućanstva, te nastojanje, da se na manjem posjedu, koji je zapao pojedino kućanstvo, producira toliko naravnih produkta, koliko treba, da se dotična obitelj može prehraniti. Pisac razlaže potanko prirast svih vrsti plodina za cielu

Digitized by Google

bivšu Krajinu i za svaki pojedini kraj napose, te prikazuje razmjer, u kojem su pojedini krajevi sudjelovali kod cjelokupne produkcije žita prije 100 godina i u kojem sudjelnju danas, pak prelazi zatim na omjer produkcije žita napram žiteljstvu.

Ovaj mu se omjer čini od velike važnosti upravo obzirom na Krajinu, gdje se ni iz daleka ne pokazuje toliko brige i skrbi za druge grane privrede kao što za ratarstvo. Da se prispodoba produkcije žitarica napram žiteljstvu što valjanije provede, pisac je tu prispodobu izveo ne samo pogledom na svaku vrst žita napose, nego je i sve žito reducirao na jednu vriednost, na vriednost raži.

U početku 19. vieka bilo je prosjekom u cieloj Krajini na glavu žiteljstva svih vrsti žitarica 3·624 hektl. a danas ih ima 5·163 hektl., odnosno kod redukcije na vriednost raži 3·499 hektl. u početku i 5·170 hektl. na kraju 19. vieka. Ako se uvaži, da prosjekom na glavu žiteljstva treba najmanje 5 hektolitara svih vrsti žita na godinu, to je produkcija tečajem jednoga vieka u cielosti dosegnula onu količinu, koja se smatra neobhodno nuždnom, da se njom podmire potrebe naroda. Nu uzmu li se u obzir pojedini krajevi i pojedine vrsti žita, tada se po nazoru pisca uza sve to, što se je u velike podigla produkcija žitarica, 19. viek ne može pohvaliti, da je znatno popravio gospodarske prilike hrvatskoga naroda. Ako se iz računa izostave zob i sirak, koji redovito ne služe za hranu žiteljstva, tada jedva dolazi na glavu žiteljstva 4·6 hektolitara, a uzme li se u obzir, da se i od ostaloga žita velik dio, imenito kuruze i proje rabi za prehranjivanje stoke, i da znatan dio treba za sjeme, tada jedva 3 hektl. ostaje za hranu naroda. Ova poprečna količina mogla bi se možebiti barem donekle smatrati dostatnom, kad bi vriedila i za pojedine krajeve, te kad $^9/_{10}$ žiteljstva ne bi živilo upravo od produkcije ratarske. Po nazoru pisca jedina je slavonska Krajina već u početku 19. vieka producirala onoliko žitarica, koliko ih je trebala za potrebu naroda; ostali dielovi niti su na početku vieka producirali a niti danas produciraju onoliko koliko im treba. — Razmjer se je doduše nešto popravio, ali taj popravak osim slavonske Krajine, nije tolik, da bi se njim 19. viek mogao ponositi. Nakon što je pisac razmotrio ovaj pojav i obzirom na svaki pojedini dio Krajine i na svaku vrst ratarskih produkta, prelazi na razmatranje o stočarstvu.

I kod stočarstva promatra pisac pojedine predjele bivše Krajine za svaku vrst stoke napose, te dolazi do zaključka, da je uknpni broj razne stoke na negdašnjem krajiškom teritoriju iznosio početkom stoljeća 1,070.300 komada, a danas da broji stoka u svemu 1,432.951 komad. Kod ovoga prirasta sudjelnju sve vrsti stoke osim koza; taj prirast iznosi u svemu 362.651 komad, ili 33.13%. Po nazoru pisca ovaj je prirast u tako velikom razdoblju kao što je jedno stoljeće po sebi prilično neznatan, osobito kad se ne zaboravi, da se broj stoke ne razvija prema prilikama, koje

Digitized by Google

kao što kod žiteljstva počivaju na unutarnjim ili naravskim razlozima, nego jedino na onima, koji se osnivaju na gospodarskom napredku pojedinoga naroda.

Nu ako prirast stoke tečajem jednoga vieka u cielosti nije znatan, ipak se u pojedinim vrstima i pojedinim krajevima pokazuje dosta velika razlika. Uzevši u obzir absolutni broj stoke u cieloj bivšoj Krajini, najviše je porasao broj goveda (za 183.479 komada), zatim redomice kouja (92.327 komada), ovaca (69.355 komada) i krmadi (64.978 komada), dok se je snizio broj koza (za 47.488 komada), i košnica (22.793 komada); nu u relativnom obziru bio je najveći prirast konja (125.47%), zatim goveda (64.87%), prirast ovaca i krmadi bio je malo ne posve jednak (20·08%), dok je broj koza spao za preko 80, a broj košnica za više od 30%. U dalnjem razlaganju stavlja si pisac pitanje: u koliko je broj stoke prije stotinu godina na bivšem krajiškom teritoriju bio kadar zadovoljiti potrebama narodnoga gospodarstva, te u koliko su se u tom obziru prilike promjenile na bolje ili gore? Akademik priznaje, da odgovor na ovo pitanje nije lak, osobito kad nema za nj dostatne podloge; on s toga u odgovoru na to pitanje stavlja u kombinaciju samo stoku sa žiteljstvom i površinom.

Što se tiče odnošaja stoke napram žiteljstvu, to je napose taj odnošaj kod goveda danas nepovoljniji nego prije 100 godina za 36 komada; danas ima naime na 1000 žitelja u cieloj Krajini 458 goveda, dok ih je u početku vieka bilo 494. Srećom se ovaj nazadak pokazuje samo u bivšoj slavonskoj Krajini, gdje je ipak bio tako znatan, da je utjecao na razmjer ciele Krajine. Tečajem jednoga vieka spao je u slavonskoj Krajini ovaj razmjer na svakih 1000 žitelja za 165 glava, dok se je u drugim krajevima doduše povećao, ali u vrlo neznatnom broju (u banskoj Krajini za 56, u karlovačkoj za 26, a u varaždinskoj za 6 komada).

Iz svega se vidi, da promjene u broju goveda i u broju žiteljstva ne idu uzporedo, te da je u cielosti razlika u prirastu žiteljstva tečajem jednoga vjeka napram prirastu goveda bila povoljnija u prilog prirastu žiteljstva za 13·38%

Sasvim druge prilike nastaju kod konja; obzirom na pojedine krajeve kod ove vrsti stoke bio je prirast izuzevši Krajinu karlovačku, daleko veći i intenzivniji, nego li prirast žiteljstva; u cjelosti se je na 1000 žitelja razmjer povisio od 129 na 136 komada.

Osobito nepovoljne prilike u omjeru prema broju žiteljstva nastale su kod sve vrsti sitne stoke, ne samo ondje gdje se je broj stoke umanjio, nego i ondje, gdje je u absolutnom iznosu poskočio. Tako je na 1000 žitelja bilo u početku ovoga vjeka ovaca 585, koza 104, krmadi 568, košnica 132, danas pako ima ovaca 396, koza 11, krmadi 382 a košnica 51. Ne samo u cjelosti, nego i u svakom pojedinom kraju, svagdje je prirast

Digitized by Google

ovih vrsti stoke znatno zaostajao za žiteljstvom. Da se ovaj pojav što zgodnije prikaže, reducirao je akademik sve vrsti stoke (ne uračunavši košnice) na jednu vrjednost, na vrjednost goveda, pak dolazi do rezultata, da na 1000 žitelja ima svih vrsti stoke:

u Krajini	na početku stoljeća	danas
karlovačkoj	557	534
banskoj	586	630
varaždinskoj	780	727
slavonskoj	1109	904
Ukupno	789	703

Povoljnije prilike nastaju u odnošaju stoke napram površini produktivnoj i cjelokupnoj. Kod svih vrsti stoke osim kod koza popravile su se ove prilike u velike, i to ne samo u cielosti nego i u pojedinim krajevima. Tako u početku vieka bilo stoke u redukciji na vriednost goveda u cieloj Krajini početkom vieka na 10 km.² ciele površine 18·5 k., a na 100 hektara produktivne površine 22·8 k. dok danas taj broj iznosi 29·4 odnosno 33·1 komada. Akademik promatra potanko ove prilike i pogledom na pojedine vrsti stoke i pogledom na pojedine krajeve, a zatim razmatra prirast produkcije livada sa prirastom stoke. Napokon zaključuje pisac, da se uza sav prirast ratarske produkcije i broja stoke ove prilike tečajem jednoga vieka, nisu razvile onako, kako to zahtjevaju današnje potrebe naroda. I danas, kao što i u početku ovoga vieka i ratarstvo i stočarstvo, premda su najvažniji faktori u narodno-ekonomskoj privredi negdanje Krajine, pokrivaju u obće, a u nekim krajevima jedva i to, samo vlastitu konsumciju žiteljstva. Znamenitijega razvitka nema ni u jednoj ni u drugoj grani. Još i danas, nakon što je projurilo čitavo jedno stoljeće, dižu se na ratarske prilike naše domovine malo ne iste tužbe, što ih predji naši slušali u početku ovoga vieka. Pisac navodi u tom pogledu doslovce primjer iz izvješća gospodarskih izvjestitelja naveden u XIV. publikaciji statističkoga ureda.

Razvitak u najodlučnijim granama narodne privrede ne ide uzporedo sa sve to većim potrebama naroda. Dokazuju to napose javni tereti i državni i občinski. U početku 19. vieka dolazilo je od svih izravnih poreza u bivšoj Krajini na glavu žiteljstva 2 K. 48 f., a na četvornu milju 3421 K., dok je već g. 1886., dakle prije nego li su u bivšoj Krajini uvedeni svi porezi, koji su postojali u bivšem gradjanskom području, od svih izravnih poreza došlo na glavu žiteljstva u današnjoj vriednosti 4 K. 12 f., a na svaku četvornu milju 8995 K. 59 f.

„Ja se ne usudjujem", veli pisac na koncu svoje razprave, „na temelju ovih podataka uztvrditi, niti da je hrvatski narod u negdanjoj Krajini tečajem netom minuloga vieka postao bogatijim niti siromašnijim;

Digitized by Google

ima ih, koji su dublje i neposredno zavirili u život naroda. te koji tvrde ili jedno ili drugo: svakomu patrioti bilo bi najugodnije, kad bi se svi slagali u tom, da je narod danas sretniji, nego li je bio prije stotinu godina".

VIESTNIK.

(Svečana proslava 400-godišnjice umjetnoga hrvatskoga pjesničtva.) „Društvo hrvatskih književnika" u sporazumku sa „Jugoslavenskom akademijom", „Maticom Hrvatskom", „Društvom svetog Jeronima" i „Hrvatskim pedagoškim književnim zborom" priredjuje mjeseca studenoga u glavnom gradu Hrvatske, u bijelom Zagrebu svečanu proslavu 400-godišnjice umjetnoga hrvatskoga pjesničtva u savezu sa spomen-slavom osnivača njegova Spljećanina Marka Marulića.

Središnji svečanosni odbor, koji je u tu svrhu izabran, pozivlje sva društva i korporacije kao i sve slojeve hrvatskog naroda, da svi duševno ujedinjeni proslavimo ovaj rijetki jubilej starodrevne književnosti hrvatske.

Proslava ova neka ne bude niz bučnih i ispraznih svečanosti ni raskošnih slava, nego opomena svemukolikomu narodu, a u prvom redu hrvatskim književnicima, da čuvaju svetinje svoje, da se sjete, kako su četiri burna vijeka prohujila, otkako se je pojavio na hrvatskom Parnasu prvi bogoduhi umjetni pjesnik, neka bude budilica hrvatske svijesti i poticalo na jednodušan rodoljubni rad, da sebi izvojštimo dolično mjesto u kolu prosvijetljenih naroda.

Proslavom ovom želimo okupiti sve hrvatske književnike oko jednog ognjišta, oko jedne misli vodilje, kako bismo se združeni zavjetovali, da ćemo svom dušom raditi za Hrvatsku.

U ove svečane dane sastat će se hrvatski književnici, da snuju o napretku hrvatske prosvjete, da vijećaju o budućnosti hrvatske knjige. Spomen-slava bila bi mrtva i ne bi ostavila u dušama našim trajnijeg dojma, kad ne bi bilo te misli na budućnost hrvatske knjige, kad ne bi bilo nade, da će se u taj mah i za budućnost hrvatskog naroda nešto privrijediti.

Držeći, da svakom svjesnom Hrvatu leži na srcu slobodni razvitak i napredak narodne prosvjete, pozivljemo sve hrvatske rodoljube na sudjelovanje sa željom, da odjekne hrvatska pjesma u slavu 400-godišnjice diljem domovine. Neka nam u te dane bude budna svijest, da nam je ne samo vjerno čuvati dragocjene predaje i književnu baštinu otaca naših, nego i živim marom prianjati uz ozbiljan rad oko što bujnijeg razvoja i postepenog napretka hrvatske knjige.

Težnja za dobrotom, istinom i ljepotom, koja provejava svu našu liepu knjigu, neka nas bodri i jači u tom prosvjetnom nastojanju. Želimo, da bude ta proslava — jednodušna narodna manifestacija, veličajna u svojoj jednostavnosti. Za to naročito pozivljemo hrvatsku mladež, da svim žarom prihvati tu misao, kako bi se što življe zanimanje za lijepu knjigu proširilo u narodu.

Središnji se odbor nada, da će njegovo nastojanje posvuda naći odziva, pa moli još jednom najusrdnije sve hrvatske rodoljube, da mu u tom pothvatu budu na ruku, kako bi ta proslava bila na ponos i diku hrvatskoj prosvjeti.

Digitized by Google

Središnji svečanosni odbor 400-godišnjice u Zagrebu zasnovao je u glavnim crtama ovaj raspored proslave:

Polovicom mjeseca studenoga pozvat će se u Zagreb na proslavu svi hrvatski književnici i prijatelji narodne prosvjete.

Ova strogo književna spomen-slava ima biti trostruka: u društvu hrvatskih književnika za književnike i njihove goste; u hrvatskom narodnom kazalištu za šire općinstvo i po svoj Hrvatskoj za narod.

U nizu proslava prva će biti sjajna sjednica, u kojoj će se držati svečani govori, recitovati prigodna pjesma i pročitati spomen-spis o 400-godišnjem razvitku hrvatske umjetne knjige, a uz to deklamovati ulomak jedne Marulićeve pjesme.

Na svečanoj predstavi u kazalištu izvodit će se uz hrvatske skladbe prigodna kantata, a nakon toga glumiti prigodni igrokaz, u kojem će se prikazivati prizor iz života pjesnika Marulića.

Čist prihod kazališne predstave namijenjen je podignuću Marulićeva spomenika u Zagrebu.

Drugi dan proslave posvećen je uspomeni Augusta Šenoe. Odbor, prihvativ ovu misao, hoće da se oduži sjeni slavnog Zagrebčanina Šenoe, koji je proslavio svoj grad u krasnim svojim romanima. Iza toga bit će glavna izvanredna skupština „Društva hrvatskih književnika", na kojoj će se vijećati naročito o pitanju sveopćeg zbora hrvatskih književnika. Molimo svu onu gospodu, koja imadu o tome predloga ili upita, da ih što prije, a najkasnije do prvog studenoga o. g. podastru središnjemu odboru.

Da se znamen ove slave predoči i narodu, izdat će središnji odbor svečani popularni spis, u kojem će se prikazati zasluge pjesnika Marka Marulića i glavni momenti umjetne hrvatske knjige u ova četiri vijeka. Čist prihod ovoga spisa namijenjen je takodjer Marulićevu spomeniku u Zagrebu.

Središnji odbor pozivlje ponovno sva hrvatska pjevačka društva, čitaonice i ine prosvjetne korporacije, da tijekom ove godine prirede javna čitanja i koncerte i da revno nastoje o tom, kako bi se ova slava u svim većim mjestima manifestirala doličnim načinom, naročito podizanjem spomenploča zaslužnim hrvatskim prosvjetiteljima.

Napose pak molimo sva ona društva i odbore, koji su već udesili ili tek kane prirediti proslavu 400-godisnjice, da nam podastru izvješće o toku svoje proslave, naročito da predloge i rasprave tom prilikom držane pošalju na ruke odborničkog tajnika, da se mogu izdati u spomen-spisu.

Središnji odbor

za proslavu 400-godišnjice umjetnoga hrvatskoga pjesničtva u Zagrebu

(Ilica broj 27).

(Previšnje odlikovanje.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 5. kolovoza 1901. kotarskomu predstojniku u Otočcu Ivanu pl. Vuchetichu u priznanje njegovog vjernog i uspješnog službovanja premilostivo podieliti zlatni krst za zasluge s krunom.

(Vještačko povjerenstvo u smislu §. 32. zak. čl. XVI.: 1884. o autorskom pravu.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je u smislu §. 32. zak. članka XVI. od g. 1884. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora o autorskom pravu imenovati u vještačko povjerenstvo na 6 godina počevši od 1. kolovoza 1901.: dra. Luku Marjanovića, kr.

Digitized by Google

sveuč. profesora, za predsjednika, dra. Josipa Plivarića, kr. sveuč. profesora, za podpredsjednika, a za članove: Josipa Bauera, kr. profesora, dra. Ivana pl. Bojničića, kr. zem. arhivara, Hermana Bolléa, gradjevnoga savjetnika, Antuna Cuvaja, kr. zem. nadzornika za pučke škole, Ivana Hörera, upravitelja tiskare, Janka Iblera, urednika, Vjekoslava Klaića, sveuč. profesora, Ivana Kostrenčića, kr. sveuč. bibliotekara, dr. Izidora Kršnjavia, kr. sveuč. profesora, Franju Kuhača, glazbenika, Adama Mandrovića, umir. ravnatelja drame, dra. Gavru Manojlovića, profesora, Dragutina pl. Mihalovića, vlastelina, dr. Stjepana pl. Miletića, posjednika, Martina Pilara, arhitekta, Josipa E. Tomića, odsječnoga savjetnika kr. zem. vlade, Ivana Vargu, fotografa, dra. Vladimira Varićaka, kr. sveuč. profesora, Ivana pl. Zajca, glazbenika, i Milovana Zoričića, ravnatelja zem. statističkog ureda.

(† Dr. Josip Kaizl.) Češki je narod 13. kolovoza o. g. izgubio jednoga od svojih ne samo političkih prvaka nego i jednoga od onih muževa, koji su česko ime proslavili na znanstvenom polju. Toga je dana umro dr. Josip Kaizl bivši austrijski ministar financija, a prije toga profesor političke ekonomije na c. kr. češkom sveučilištu u Pragu.

Dr. Josip Kaizl rodio se je dne 10. lipnja 1854. u Volynu u Češkoj. Otac mu bijaše financijalni savjetnik Eduard Kaizl. Svršivši nauke u Pragu, promoviran je ondje 1876. na doktora prava. Da se usavrši u narodnoj ekonomiji, pošao je za tim u Strassburg, gdje je dva semestra slušao profesora Schmollera. Vrativši se u Prag, napisao je znamenitu narodno-gospodarsku studiju pod naslovom „Borba za reformu obrta i za slobodu obrta u Bavarskoj 1799.—1868.“, koja je 1878. odlikovana nagradom sveučilišta strassburžkog. Na osnovu ove radnje dobio je 1879. veniam legendi za narodnu ekonomiju u pražkom sveučilištu. Pošto je neko vrieme služio i kao odvjetnički perovodja, prešao je 1880. u službu češkog zemalj. odbora, koju je medjutim već 1884. napustio. Nakon diobe pražkog sveučilišta (1882.) prešao je na česko sveučilište, u kojem je 1883. postao izvanrednim profesorom političke ekonomije. Kao profesor razvio je veliku literarnu djelatnost. Izdao je samostalne radnje i djela na njemačkom jeziku: „Nauka o prenosu poreza“ (1882.), „Preuzimanje željeznica u Austriji u državnu upravu“ (1885.), za tim češki: „Narodni hospodařství“ (1883.), „Vyrovnani rakouskouherske“ (1886.), „Finanční věda“ (1889.), „Uprava rakouske měny“ (1890.). Osim toga bio je revan suradnik mnogobrojnih znanstvenih časopisa čeških i njemačkih.

(† Ivan Nepomuk Kotović.) Dne 1. kolovoza t. g. umro je ovdje kr. sudbeni viećnik Ivan Nepomuk Kotović u 43. godini života. Pokojnik koji bijaše član našega družtva od godine 1885. pa neprekidno do svoje smrti, bio je vrlo vriedan i savjestan činovnik, a plemenit čovjek i dobar drug, te je uživao poštovanje i svojih predpostavljenih i svojih znanaca. Postao je sudbenim viećnikom tek nedavno, a kao pristav službovao je u Karlovcu, Varaždinu i Samoboru, ostavivši svagdje najljepšu uspomenu. Ovdje je podlegao dugotrajnoj bolesti, koja ga je otela ucviljenoj majci i raztuženim sestrama. Pokoj mu duši!

(† Ivan Trgovčić), kr. sudb. pristav kod kr. sudbenoga stola u Požegi umro je ovdje nakon dugotrajne bolesti u 35. godini, te je 4. kolovoza o. g. sahranjen na Mirogoju. Pokojnik, koji je bio član našega družtva počam od g. 1897., bijaše dobar pravnik i savjestan sudac. Lahka mu zemljica!

Digitized by Google

Imenovanja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 17. kolovoza 1901. podžupana županije modruško-riečke Antuna Vardu, te naslovom i značajem odsječnog savjetnika odlikovanog tajnika kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Milana Smrekara premilostivo imenovati odsječnim savjetnicima iste zemaljske vlade, županijske tajnike Jovana Sekulića i Izidora Holjca podžupanima županije belovarsko-križevačke, odnosno ličko-krbavske, sa sustavnim berivima.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati: dra. Ljubivoja Stojšića, prislušnika kod kr. kotarskoga suda u Mitrovici, sudbenim pristavom II. razreda extra statum kod kr. sudbenoga stola u Mitrovici; Ivana Baćaca, prislušnika kod kr. kotarskoga suda na Sušaku, sudbenim pristavom II. razreda extra statum kod kr. kotarskoga suda u Zlataru; Antuna Hržića, perovodnog vježbenika kod kr. financijalnog ravnateljstva u Osieku, Janka Gogolju, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, i Petra Zrelca, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda u Gjurgjevcu, svu trojicu prislušnicima u obsegu kr. banskoga stola, Ruperta Mihelića, pravnoga vježbenika kod sudbenoga stola u Zagrebu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, sudbenimi pristavi II. razreda extra statum prislušnike: Stjepana Pavšu, kod kr. sudbenoga stola u Varaždinu, za kr. kotarski sud u Virovitici; Nikolu Šipraka, kod kr. kotarskoga suda I. u Zagrebu, za kr. kotarski sud u Belovaru, i Dušana Popovića, kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, za isti kr. sudbeni stol, pravne vježbenike Vladimira Stražnickoga i Milana Tomu Sertića prislušnicima u obsegu kr. banskoga stola, a svršenog pravnika Zlatka Oblaka perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade.

(U Bosni i Hercegorini). C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je sudskog pristava u seoskom kotarskom uredu u D. Tuzli Leopolda Mikulu sudskim tajnikom.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je privr. perovodne vježbenike dra. Belu pl. Mori Königa u kotarskom uredu u Travniku, Davida Herscha u kotarskom uredu u Brčkom, grofa Antuna Apponyi-a, c. i kr. komornika, u zemaljskoj vladi i Muhamed bega Kulinovića u kotarskom uredu u Sarajevu privr. političkim pristavima II. razr.; za tijem pravnika Feodora pl. Lazarovicsa privr. perovodnim vježbenikom, privr. sudskog pristava u okružnom sudu u D. Tuzli dra. Emanuela Singera i privr. šerijatskog sudiju u Bos. Petrovcu Hafiz Ibrahim ef. Redžića definitivnim činovnicima u bos.-herc. zemaljskoj upravi, privr. sudskog pristava u okružnom sudu u Bišću Milana Bratoljića definitivnim činovnikom bos.-herceg. zemaljske uprave, a svršenoga pravnika Leona Pfeffera privr. auskultantom u okružnom sudu u Bišću, svršenoga pravnika i II. bilježnika srpskog crkveno-narodnog saborskog odbora u Sr. Karlovcima Aleksandra barona Rajačića priv. političkim pristavom II. razr. u zemaljskoj vladi, svršenoga pravnika Lava Sandora privr. perovodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Rogatici, svršenoga pravnika i perovodnog aspiranta u zemaljskoj vladi dra. Eugena Molnara privr. perovodnim vježbenikom i premjestio ga ujedno ka kotarskom uredu u Vlasenici.

Premještenja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 17. kolovoza 1901. premilostivo odobriti premještenje podžupana županije ličko-krbavske Dragutina Vomačke iz službenih obzira u istom svojstvu u županiju modruško-riečku.

Digitized by Google

Ban kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira sudbenog pristava I. razreda kod kr. kotarskoga suda u Virovitici, Matiju Banića, ka kr. kotarskomu sudu u Otočcu, te mu ujedno povjeriti upravu istoga suda.

(U Bosni i Hercegovini). C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je ove sudske tajnike, i to: Franju Markovića od seoskog kotarskog ureda u D. Tuzli ka kotarskomu uredu u Sarajevu, Ivana Tomana od kotarskog ureda u Varcar Vakufu k seoskom kotarskom uredu u D. Tuzli i Kolomana pl. Miletza od kotarskog ureda u Fojnici k onom u Varcar Vakufu, a pozvalo je kotarskog predstojnika I. razreda Otona barona Klimburga u Bjelini na službovanje u c. i kr. zajedničkom ministarstvu u poslovima Bosne i Hercegovine, te je premjestilo naizmjence kotarske predstojnike Todora Vrgu u okružnoj oblasti u Sarajevu i Juliana Mossakowskog u okružnoj oblasti u Travniku, a sudskog tajnika Milana Franića od kotarskog ureda u Sarajevu k onom u Jajcu.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je sudskog pristava Eduarda Wagnera od kotarskog ureda u Krupi k onom u Fojnici, sudskog pristava Jovana Müllera od kotarskog ureda u Zvorniku k onom u Krupi, auskultanta Josipa Fugošića od okružnoga suda u Banjaluci ka kotarskom uredu u Zvorniku, sudskog pristava Martina Esiha od kotarskog ureda u Glamoču k okružnom sudu u Banjaluci, sudskog pristava Teodora Kaspareka od seoskog kotarskog ureda u Banjaluci ka kotarskom uredu u Glamoču, vladinog perovodju dra. Milivoja Simića od okružnoga suda u Banjaluci k seoskom kotarskom uredu ondje, sudskog pristava Jovana Weinzettla od kotarskog ureda u Jajcu k onom u Prijedoru i sudskog pristava dra. Franju Lalića od kot. ureda u Prijedoru k onom u Brčkom.

(Sbornika zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) komad X., godine 1901., izdan i razposlan je dne 20. srpnja 1901., te sadržaje pod brojem:

53. Naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za untarnje poslove, od 19. lipnja 1901. br. 32.205., kojom se odredjuje „Pravilnik za odpremu mrtvaca radi pogreba u drugo mjesto";

54. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 23. lipnja 1901., br. 41.045., kojom se dozvoljuje novi naziv selu Ljeskovac;

55. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 1. srpnja 1901. br. 8607., kojom se podieljuje trgovačko-mjenbena sudbenost kotarskomu sudu u Križevcih;

56. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 1. srpnja 1901. br. 9190., kojom se ustrojava novo mjesto kr. javnog bilježnika sa sjedištem u Bošnjacih;

57. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 1. srpnja 1901. br. 46.279., kojom se nadopunjuje ustanova §. 11. naredbe bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 22. lipnja 1895. br. 19.188. ex 1894. (Sbornik 1895. komad XIII.), izdane o provedbi zak. čl. XXIII.: 1893., kojom se zabranjuje praviti i u promet stavljati umjetna vina i

58. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje u spozazumu sa unutarnjim odjelom, od 9. srpnja 1901. br. 9790., kojom se preinačuje provodni naputak k zakonu od 22. travnja 1875. o uvjetnom dopustu kažnjenika, koliko se tiče instruiranja molba za uvjetni dopust.

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

U novije se vrieme s toga razumljivim načinom reformatorna struja počimlje odvraćati od procédure sommaire te nekako sve odlučnije naginje mirovno-sudbenom postupku.[220] Misli se na proširenje nadležnosti mirovnoga sudca: sigurno najprostiji način reforme, jer se bez dugotrajnih priprema dade provesti. Da struji ovoj pripada budućnost, jedva bi se dalo poreći, kada se uvaži, da sociologija reforme neprekidno te uz čisto prividne zastanke tjera na sve veće pospiešenje, pojednostavljenje i pojeftinjenje. Za to je mirovno-sudbeni postupak kao stvoren; on ne trpi od hipertrofije forma, sudac čvrstom rukom ravna u procesu a odvjetnika ne treba. Mirovno-sudbeni postupak predstavlja u sustavu francezkoga ci-

[220] Cf. Proposition de loi ayant pour but la revision du code de procédure civile et du tarif des dépens, presentée par MM. Dupuis-Dutemps, Henri Brisson et Pourqueray de Boisserin députés. (Br. 127. Chambre des députés, sixième législature, session extraordinaire de 1893. Annexe au procès-verbal de la séance du 9 décembre 1893). Projet de loi portant revision du code de procédure civile (renvoyé à la commission de la réforme judiciaire) presenté .... par M. Antonin Dubost, garde des sceaux, ministre de la justice. (Br. 596. Chambre des députés, sixième législature, session de 1894. Annexe au procès-verbal de la séance du 5 mai 1894). Rapport fait au nom de la commission de la réforme judiciaire chargée d'examiner: 1° le projet de loi sur les justices de paix (organisation et compétence); 2° la proposition de loi de M. Louis Million et plusieurs de ses collègues relative au juges de paix; 3° la proposition de loi de M. Dupuis-Dutemps et plusieurs de ses collègues sur la revision du code de procédure civile (Partie relative aux justices de paix) (br. 548. Chambre des députés. Sixième législature. Session de 1894. Annexe au procès-verbal de la séance du 17 mars 1894.) Weinrich, Die französischen Entwürfe eines Gesetzes über die Zuständigkeit der Friedensgerichte und eines neuen Code de procédure civile unter Berücksichtigung der Reichsgesetzgebung, u Zeitschrift für deutschen Civilprozess, XXI. sv., str. 431.—472.

Digitized by Google

vilnoga procesa nekim načinom ideju bagatelarnosti:[221] ajournement nije de iure, nema predpostupka, sva je instrukcija koncentrovana u audience, na kojoj se i riešava. I u dokazivanju je redoviti postupak daleko nadmašen time, što se dokaz izvadja pred samim sudcem te što se — načelno — provadja na neprekinutoj audience. Drugo je pitanje, kada će se redoviti postupak preustrojiti poput mirovno-sudbenoga. Ni u Francezkoj nije naime nepoznato načelo „samo polahko". Francezka je, istina, zemlja revolucija, ali samo velikih, općenitih; revolucionarna je misao u prvom redu uviek čisto politička; za pravne ideje ne pokazuje se dovoljno temperamenta, unatoč svemu sanguinizmu. Francezki se redoviti postupak drži već od stoljeća.[222] Može se s toga sigurnošću očekivati, da se ne će na jednoč, van tek postupice reformirati prema mirovno-sudbenom procesu, od koga se toli korjenito razilazi. Očekivanje je tim manje osnovano, što taka reforma znači smrtni udarac za odvjetničtvo,[223] — faktor, koji je u civilnom procesu kao u obće u javnom životu Francezke od davnine zaslužan i

[221] „Nekim načinom" t. j. u pogledu konstrukcije; historijski nasuprot ostaje bagatelarnost jedan od tipova njemačkoga općega civilnoga procesa, naročito prototip neizvjestne sumarnosti. Vidi u nazočnom pogl. B., 1. Po gotovu nebi bilo umjestno, *odnošaj* francezkoga mirovno-sudbenoga postupka naprama procédure ordinaire sravniti sa odnošajem izmedju općega njemačkoga postupka i bagatelno-neizvjestnoga. Dočim naime njemačka bagatelarnost ne znači nikake korjenite modifikacije redovitoga procesa, jest to slučaj za mirovno-sudbeni francezki postupak, koji sada i dugo vremena unapried može ostati vrhuncem reformatornih nastojanja. Hoće li se — i sa gledišta reforme — da nadje analogon njemačkoj neizvjestnoj sumarnosti, naći će se u procédure sommaire, u kojoj je sadržano za Franceze načelo: „samo polahko!"

[222] Obzirom na to, što je code de procédure civile prošireno izdanje ordonnance-e od god. 1667. Ljudevita XIV-oga.

[223] Cf. Proposition de loi, str. 2. „Il est une considération qui a arrêté, dans une certaine mesure, l'élan réformateur des auteurs de la proposition. C'est le principe de la dualité de la défense. Il est incontestable, en effet, que pour faire une oeuvre complète et arriver à la simplification idéale, il aurait fallu comme en matière commerciale, supprimer l'intermédiaire obligatoire des avoués. Cette grave question, qui appellera un jour, une solution radicale, ne peut pas être résolue aujourd'hui; elle entrainerait, en effet, de véritables expropriations etc." U ostalom i reforma na osnovu procédure sommaire, ako se potonja zamisli u svojoj čistini, vrlo slabo ide u prilog avoué-ima. Cf. Weinrich, Die französ. Entwürfe, l. c., str. 440. — Reforma po mirovno-sudbenom postupku zgodila bi u prvom redu instituciju avoué-a, ali da bi i avocats izgubili čvrstu historijsku podlogu svoga obstanka, ne može biti dvojbe, kada se bivstvo mirovno-sudbenoga postupka posmotri temeljito. S toga će i reformatori, predpostaviv, da svoj zadatak vrše zdušno i objektivno, još dobro izpitati, dali potreboće općega družtvenoga žića u Francezkoj sile na deposediranje odvjetničtva, te ne bi li se njihovo sudjelovanje dalo u sklad dovesti sa sudovanjem pospiešnim, jednostavnim i jeftinim.

Digitized by Google

velemoćan, koji se dakle ne će dati bez očajne borbe skrhati. Konačno bi naravno ipak morao podleći, kao i svako drugo ujedinjenje interesâ, koje dospije u opreku sa dinamičkim silama sociologije; da li je medjutim opreka naskroz dana, valja još ustanoviti. Vjerovatno je dakle, da će glavni pravac reforme kroz duže vremena ostati procédure sommaire a pokraj toga da će se malo po malo proširivati nadležnost mirovnih sudaca.

Nema nikakoga razloga za predpostavu, da bi se reforma pokušala po primjeru trgovačko-obrtničkih procesa. Svrhe su ovih potonjih sasvim specijalne, potekle iz osobitih prilika trgovačkoga i obrtničkoga privatno-pravnoga živovanja. Kao take postuliraju one ne samo osobiti, u prvom redu trgovačko-obrtnim potrebama udovoljujući proces, nego i osobito ustrojstvo sudova. Za obći, redoviti privatno-pravni promet ne bi bilo prikladno ni jedno ni drugo. Pojedine bi se institucije valjda dale poprimiti, u koliko prilagodive cielom sustavu redovitoga postupnika, te predpostaviv dakako, da su originalne tvorbe trgovačko-obrtničkih procesa. Ta je predpostava medjutim jedva dana, budući su specijalni ti postupnici u glavnom samo adaptacije redovitoga, sumarnoga ili mirovno-sudbenoga procesa.

2. U sustavu francezkoga civilnoga procesa zdrava je dakle i za daljnji obstanak sposobna i d e j a redovitoga postupnika te upoprieko mirovno-sudbeni proces. O tom su reformatori izvan Francezke odavno na čistu pa njihovo nastojanje nije ni išlo za tim, da se francezki postupak poprimi naskroz, nego lučeći dobro od zloga. U Njemačkoj se je osim toga gledalo, da se recepcijom stranih uredaba ne dodje u nespojivo protuslovlje sa stožernim, kroz vjekove sliedjenim nazrievanjem. Njemačkomu shvaćanju o velikoj slobodi stranaka kod pribiranja procesualnoga gradiva nije se svidjala ovlast francezkoga sudca, da suvereno zabacuje stranačke ponude dokaza, te u obće presieče débats, kada mu se svidi kao god što je ograničenje svjedokodokaza njemačkom nazrievanju bilo strano. U drugu ruku se njemačka pravna sviest nije razabirala u posvemašnjem izključenju sudca od tjeranja procesa, dočim za ekscepcionalni položaj francezkoga odvjetničtva te samostalnost nekih organa,[224] koji u ustrojstvu njemačkoga sudstva sačinjavaju pomoćne, dotično podredjene organe, nije bilo smisla. Konačno se je u njemačkom procesu ustalilo bilo načelo sasvim protivno francezkom principu o slobodi sudačkoga uvjerenja. Pogledom na tehnički razpored judicialnih djelatnosti razilazi se koncentrovanost francezke audience od razciepanosti njemačkoga judicija na instrukciju i dokazivanje. Stoga je francezki postupak po njemački prekrojen u Njemačku recipovan pa u toj metamorfozi pokazuje toliko i takih osobitosti, da se tamo amo smatra i originalnim sustavom, što je ipak jedva

[224] Huissier, greffier (greffe).

*

Digitized by Google

osnovano, budući su glavne ideje francezke poprimljene, i ako uz odpor te postupice.

Prva od njemačkih zemalja, koja se je odlučila za recepciju, bijaše Bavarska; za njom je sliedila Badenska.[225] Kao partikularistički pokušaji nisu bavarski i badenski postupnici dakako od obćenitijega znamenovanja, nu kao simptom prodiranja francezke procesualnosti dolaze već u obzir, po gotovu, ako se pomisli, da su obje zemlje radile po vlastitoj inicijativi. Za njima se povede kraljevina Hanover, takodjer mala država, ali postupnik joj od 8. studenoga 1850.[226] unatoč tome znači epohu u historiji civilnoga procesa. Jest to jedna od najzanimivijih eklektičkih tvorba, koja ne samo dubokom promišljenošću načela te izvedbe, nego i kao dosta uspjela presadba francezkoga procesa na njemačko tlo zaslužuje pozornosti. Iz francezkoga su procesa preuzete ustmenost, neposrednost i javnost, iz njemačkoga su pridržani principi razpravni i donekle eventualnosti te cezura izmedju instrukcije i dokazivanja; konačno vezanost sudca na zakonske propise kod ocjene dokaznih rezultata.

Tok je redovitoga prvomolbenoga postupka[227] sliedeći: Tužitelj podnese po svom odvjetniku kod suda pismenu tužbu („Klaganträge"),[228] u kojoj ima biti označen odvjetnik i tuženik pozvan, da se uz zastupstvo svoga odvjetnika stavi na sud onoga dana, koga opredieli sud. Tužiteljski odvjetnik uruči tužbu in originali et in copia u sudbenoj pisarni; predsjednik bez ikakoga izpitivanja vlastoručno napiše na original ročištni dan,[229] prepis se pridrži za spis a izvor vrati unutar 24 sata odvjetniku, koji dade predsjedničku bilježku u sudbenoj pisarni prenieti na dvopis tužbe te isti putem sudbenoga izvršitelja (Gerichtsvogt) uručiti protivniku, a uručbu potvrditi na izvoropisu. Rok izmedju uručbe i ročišta (Gerichtstag) — za pravilo slučajeva — ne smije biti kraći od 3 nedjelje.[230]

Tuženički odvjetnik imade na to bar nedjelju dana prije ročišta da tužiteljskomu odvjetniku neposredno ili po Gerichtsvogtu dostavi pismeni odgovor (Gegenanträge), a jedan primjerak istoga da podnese u sudbenu

---

[225] Cf. Schmidt (Rich.), str. 82. Wach, Handb., str. 135. sqq.

[226] Cf. Struckmann-Koch, str. XIX. Wach, Handb., str. 138. Schmidt (Rich.), str. 83.

[227] Tip je prvomolbeni postupak pred nadsudištem („Obergericht" t. j. kolegijalni sud prve molbe. Inokosni prvomolbeni sud jest „uredovni sud" (Amtsgericht).

[228] Cf. *§§. 184.—187. gppa.* (Tako citiram hanover. postupnik kratkoće radi.)

[229] Cf. *§. 143. gppa.* i k tome Regierungsmotive, l. c., str. 154.

[230] Cf. *§. 189. gppa.*

Digitized by Google

pisarnu.[231] [232] Želi li protivnik ogledbu izvornikâ alegovanih izprava, može to pismeno zatražiti preko sudbene pisarne ili neposredno od protivničkoga odvjetnika.[233] Dužnost je ove potonje, da za sud opredieljene primjerke stranačkih podnesaka s prilozima predloži ovome za vremena.[234] Dodje li dan ročišta, stvar se razpravlja ustmeno i javno.[235] Slobodno je tuženiku, da exceptiones litis ingressum impedientes odmah i ujedno iznese te istodobno i možebiti potrebne u tu svrhu dokaze nastupi. O tako iznesenim prigovorima razpravlja se i sudi razlučno od glavne stvari, predpostaviv, da prigovori nisu spojeni bili sa pretresivanjem glavne stvari, jer tada odvisi od uvidjavnosti suda, hoće li jih dati razpravljati (presudjivati) napose.[236] Na zahtjev tuženika ili sporazumni predlog stranaka može sud u stvarima težim ili zapletenim dozvoliti izvansudbeni „pismeni" predpostupak.[237] S dozvolom ujedno odredjuje neprodužive rokove za podnos stranačkih pismena i ročiste.[238] Može sud zaključiti na predlog stranaka ili ex officio radi izvanredne zamršenosti faktičkih odnošaja, odnosno dokaza, uslied kojih se redovitim načinom propisana priprema za ustmenu razpravu po očekivanju valjda nebi dala postići, neka se provede „pismeni predpostupak pod ravnanjem sudca-izaslanika.[239] [240] — Ustmenom razpravom ravna sudac (predsjednik), koji može pojedine ravnateljske agende da pre-

[231] Cf. *§§. 190. gppa.* Potanje o „pismenim predlozima" (schriftliche Parteianträge) vidi u *§§. 92.—96. gppa.*

[232] U koliko se državnom odvjetničtvu imaju saobćiti spisi, „um derselben Gelegenheit zu gewähren, soweit ihr solches angemessen erscheint, ihre gutachtliche Erklärung abzugeben", odredjuju *§§. 81.—85. gppa.*; k tome Regierungsmotive, l. c., str. 79. sqq.

[233] Cf. *§§. 134.—139. gppa.*

[234] Cf. *§. 192. gppa.*

[235] Cf. *§§. 87.—89., 98., 99. gppa.* Stranka se može sama zastupati (na raspravi ustmenoj) „unter dem Beistande ihres Anwaltes" ili po advokatu, nekim bližim srodnicima (ili tastbini), bračnom drugu ili zaručniku, parbenom drugu. Sud može nevještim strankam ili zastupnicima zabraniti daljnju osobnu intervenciju. Cf. *§§. 103.—107. gppa.*

[236] Cf. *§§. 196., 197. gppa.*, k tome Regierungsmotive, l. c., str. 158. sqq. Leonhardt, Das Civilprozessverfahren etc., str. 120. sqq. Isti, Zur Reform, I. sv., str. 7. sqq.

[237] Cf. *§§. 207., 208. gppa.* Leonhardt, Das Civilprozessverfahren, str. 122. sqq.

[238] Cf. *§. 209.*; o samom tom iznimnom postupku cf. *§§. 210.—213. gppa.*

[239] Cf. *§. 214.*, zatim *§§. 460.—477. gppa.* Leonhardt, Das Civilprozessverfahren etc., str. 73. sqq.

[240] Oba (u prediducim primj. 237.—239.) ta postupka jesu variante jedne te iste procesualne vrsti, kako to proizlazi iz Regierungsmotive, l. c. str. 166. sqq. Cf. još Regierungsmotive, ibid., str. 315. sqq.

Digitized by Google

nese na koga votanta;[241] on vrši i razpravno-redarstvenu vlast;[242] imade izdašnu ovlast inkvizicije, naročito pravo izpitivanja.[243] Stranke osobno ili po zastupniku stave svoje zahtjeve a onda ih u slobodnom ustmenom prikazu obrazlažu. Zabranjeno je, pozivati se na pismene sastavke (naročito na izvadjanja tužbe i odgovora), niti se govorenje smije u načelu nadomjestiti čitanjem unapried koncipovanih osnova govora.[244] O protivničkim se faktičkim navodima i izpravama valja očitovati razgovjetno i nedvoumno, jer se inače smatraju istinitima.[245] [246] Ostane li pri koncu razprave osporenih relevantnih činjenica, izdaje sud dokazni interlokut, u kojem odredjuje thema i onus probandi te ročište, na kom će se dokazi nastupiti (provesti) i po provedbi dalje ustmeno razpravljati.[247] Dokazni interlokut ima karakter presude, nije puka procesualno-ravnateljska odredba, pa je dakle sud na njega vezan.[248] Izmedju proglasa interlokuta i dokaznoga ročišta mora proteći rok od najmanje četiri nedjelje dana. U tom razdobju imaju stranke prema obćenitim propisima, koji vriede za priredjene ustmene razprave, da medju sobom pretresu (tužbom, odgovorom) sve, što se odnosi na dokazivanje.[249] Dokazni se postupak razpada na ponudu, provedbu i pretres dokaza; sve troje se u načelu opravlja na javnoj i ustmenoj razpravi. provedba i pretres po mogućnosti na jednoj te istoj.[250] Pošto se stvar dostatno pretrese, eventualno svrši dokazni postupak, sud (predsjednik) zaključuje razpravu a neposredno se po tom riešava — tajno i osuda proglašuje; iznimice se može proglas odgoditi najduže na nedjelju dana.[251] Rješitbu stvara izključivo sud.[252]

[241] Cf. *§. 109. gppa.*

[242] Cf. *§. 115. gppa.* u savezu sa Anlage III. kaznenoga postupka, *§§. 1.—7.*

[243] Cf. *§. 111. gppa.*, dapače i poslie zaključene razprave, *§. 206. gppa.*; može ureda radi preduzimati očevid, saslušavati vještake te nalagati „nuždne" prisege *§. 237. gppa.*

[244] Cf *§§. 98., 99., 101. gppa.*

[245] Cf. *§. 111., al. 2. i §. 107. gppa.* — O sudačkoj ovlasti, da izluči pojedina pitanja iz razprave ili više medju istim strankama tekućih razprava ujedno razpravlja, kao u obće o procesualnom ravnanju u razpravi cf. još §§. 109., 110., 112., 113. gppa.; k tome Leonhardt, Civilprozessverfahren, str. 112. sqq.

[246] O ustmenoj razpravi cf. još Regierungsmotive, l. c., str. 88. sqq.

[247] Cf. *§. 215. gppa.*

[248] Cf. *§. 218. gppa.*; k tome Regierungsmotive, l. c., str. 174. sqq. O daljnjem efektu interlokuta cf. *§. 219. gppa.*

[249] Cf. *§. 217. gppa.*; k tome Regierungsmotive, l. c., str. 173.

[250] Cf. *§§. 223.—243. gppa.*; k tome Regierungsmotive, l. c., str. 176. sqq.

[251] Cf. *§§. 100., 110.; 343., 354.; 349. gppa.*; može izdati i djelomičnu osudu, *§. 346. gppa.*

[252] Za razliku od code de procédure, po kom qualités sastavljaju avoué-i. Cf. *§. 356., t. 4. i §. 357. gppa.*

Digitized by Google

Tužitelj se, ako ne pristupi ili ne bude valjano zastupljen, kontumacira na predlog u razpravi prisutnoga tuženika; efekt je absolutio ab instantia.[253] U analognim je predpostavama dozvoljiva kontumacija tuženika i to na osnovu i s učincima afirmativne litis kontestacije.[254] Bude li koja od stranaka neposlušna na odgodjenoj (nastavljenoj) razpravi, smatra se takodjer i sudi kao contumax, nu samo glede onih navoda, koje je propustila.[255] Neposlušnost u dokaznom stadiju ima posebnih učinaka, stojećih u razmjeru sa procesualnom važnošću djelatnosti, koja je propuštena.[256]

Pravnih liekova imade pet: priziv (Berufung), ništovna žaoba, povrata u prijašnje stanje proti pravomoćnoj rješitbi, žaoba proti sudu i prigovor[257] (Einspruch). Molbenost počiva na osnovi dvomolbenosti.[258] — Prizivu su podvržene u načelu sve sudačke odredbe, kojima se stranci nanese krivica zabačenjem njezinih ili uvaženjem protivničkih predloga; proti konačnim se presudama za pravilo može odmah prizvati, proti incidentnima samo onda, kada se prizivlje proti definitivnoj osudi.[259] Proti rješitbama velikoga senata nadsudišta ide priziv na Oberappellazionsgericht, proti rješitbama maloga senata na veliki senat nadsudišta.[260] Rok priziva je proti konačnim i nekim inim važnijim rješitbama 2 mjeseca, iznimice 3 nedjelje, počevši od proglasa, odnosno dostave. U ostalom ima i nekih posebnih rokova.[261] Postupak je u glavnom analogan prvomolbenom t. j. sastoji se načelno iz predpostupka i ustmene razprave.[262] U prvoj molbi nepodignuti zahtievi ne mogu se u načelu podići u prizivnoj instanciji niti parbeni osnovi (petita) prvomolbeni mienjati, ali nova su dozvoljiva.[263] Prizivno sudište (odnosno senat) u slučaju umjestnosti priziva riešava i o onim pitanjima, o kojima se dosada nije (trebalo riešiti) riešilo, jer obzirom na pravac prizvanoga judikata nisu dolazila u obzir.[264] Ništovna je žaoba

[253] Cf. *§. 367. gppa.*

[254] Cf. *§§. 368., 369. gppa.*

[255] Cf. *§. 370. gppa.* — U obće o kontumaciji, dotično k primj. 77.—79. Cf. i Regierungsmotive, l. c., str. 255. sqq.

[256] Cf. *§. 239. gppa.* Cf. Wach, Handb., str. 140.

[257] Cf. Regierungsmotive, l. c., str. 269., koji u ostalom nisu pravo na čistu, da li da i „Einspruch" računaju medju pravne liekove.

[258] Jedina iznimka u *§-u 430. gppa.*; cf. Regierungsmotive ibid.

[259] Cf. *§§. 392., 394., 396., 397., 398. gppa.*

[260] Cf. §. 5. Zusatzgesetz od 31. ožujka 1859.

[261] Cf. *§. 401. gppa.*; o posebnim rokovima cf. *§§. 580., 641, 600., 652., 612. gppa.*

[262] Cf. *§§. 405.—407., §§ 412.—416. gppa.*; k tome Regierungsmotive, l. c., str. 281.

[263] Cf. *§§. 417., 418. gppa.*; k tome Regierungsmotive, l. c., str. 290. te Leonhardt, ibid. (t. j. Die Justizgesetzgebung etc.), str. 289. sqq., primj. 1., str. 291., primj. 1.

[264] Cf. *§. 422., al. 1. gppa.*

Digitized by Google

dozvoljiva u načelu radi nullitates insanabiles proti svakoj sudačkoj odredbi.[265] Ako je prilikom priziva riešeno o kom razlogu ništetnosti, ne može se još napose napadati žaobom ništovnom.[266] Nadležan je za ništovne žaobe gradjanski senat nadapelacionoga suda, a proti rješitbama potonjega kasacioni senat njegov.[267] Žaoba se ništovna podnaša za pravilo najmanje u roku od 2 mjeseca i najviše u roku od 10 godina.[268] Ništovni se postupak započima u glavnom kao i tužba u prvomolbenom procesu a i dalje teče kao ovaj potonji, ali je zabranjen pismeni predpostupak.[269] Sadržaj ništovne rješitbe, u koliko se žaoba ne zabaci, jest kasacija, ako je nulitet u postupku; ako li je napadnuta rješitba sâma ništetna, imade kasaciona instancija da donese drugu presudu, u koliko je ova po naravi stvari nuždna.[270] Proti rješitbi, posliedivšoj uslied žaobe ništovne, izključen je u načelu daljnji pravni liek.[271] — Državni nadodvjetnik može podići žaobu ništovnu u zaštitu zakona, predpostaviv, da i dok se nije stranka radi upitne točke poslužila žaobom ništovnom. Dade li se mjesta ništovnici nadodvjetnika, ima se ubaviestiti dotično sudište, ali prava stranaka nisu njime dotaknuta te se u obće abstrahira od istih pri cielom tom postupku.[272] — Povrata se u prijašnje stanje pripušta proti pravomoćnoj presudi, ako je izhodjena sredstvom zločinstva, ili se naknadnim pronašašćem relevantnih dokazala dade očekivati povoljniji za molitelja izhod parnice, ili je interes malodobnika, kuranda te inih, pod osobitom javnom skrbi stojećih osoba povriedjen radi nedostatka skrbstvene diligencije i time uzrokovano nepovoljno riešenje.[273] Povratbeno je sudište ono isto, koje je riešilo u prvoj molbi.[274] Rok za potraživanje povrate jest prema razlikosti slučajeva i molitelja 2 mjeseca, 1 ili 4 godine, a nikada duži od 10 godina.[275] Postupak je kao redoviti proces u prvoj molbi u obće; nova su dozvoljiva tuženiku, u koliko se odnose na nove navode te upliv istih na rješitbu.[276] Kod stvaranja presude nije sudište vezano na nove navode i dokaze, nego

[265] Cf. *§§. 431., 432. gppa.;* k tome Regierungsmotive, l. c., str. 298. sqq.

[266] Cf. *§. 432. gppa. al. 2 pri koncu.*

[267] Cf. §. 6. Zusatzgesetz od 31. ožujka 1859.

[268] Cf. §. 434. gppa.; početak se roka računa različno prema razlikosti slučajeva dozvoljivosti žaobe ništovne; pobliže je sadržano u citiranom (§. 434. gppa.) i *§-u 431. gppa.*

[269] Cf. *§§. 438. (435.) gppa.*

[270] Cf. *§. 440. gppa.*

[271] Cf. *§. 442. gppa.*

[272] Cf. *§. 443. gppa.*

[273] „Restituzionsklage". Cf. *§§. 444., 445. gppa.;* k tome Regierungsmotive, l. c., str. 306. sqq.

[274] Cf. *§. 446. gppa.*

[275] Cf. *§. 447. gppa.*

[276] Cf. *§§. 450., 448. gppa.*

Digitized by Google

se može obazirati i na prije producirane, ako se s nova produciraju.[277] Proti povratbenoj su rješitbi pripustivi priziv, žaoba ništovna ili opet povratna tužba, u koliko su predpostave potonje dane u samom predhodivšem postupku.[278] — Žaobi proti sudu ima mjesta proti odredbama radi stanovitih procesualnih mjera, u zakonu označenih[279] te ide načelno na predpostavljeno sudište; proti odredbama sudca povjerenika ide na sudište, koje ga je odaslalo. Podnaša se u roku od jednoga mjeseca dana te za pravilo ne obustavlja postupka.[280] Žaobeni sud rieśava tajno bez saslušanja protustranke.[281] Žaobe radi uzkrate sudovanja (Justizverweigerung) i zatezanja nisu vezane na rok te se podnašaju kod državnoga odvjetnika dotičnoga kolegijalnoga sudišta.[282] Kontumacijalne se presude mogu napadati prigovorom (Einspruch), u koliko to nije zakonom izključeno.[283] Prigovor se podnaša za pravilo u roku od dvije nedjelje dana od dostave kontumacijalne rješitbe stranci.[284] Postupak se prigovorni počimlje podnosom pismenih predloga (schriftliche Anträge) od stranke neposlušne: uvaženjem se prigovora stvar vraća u stanje prije kontumacije.[285] Proti drugom kontumacijalnom riešenju nedozvoljiv je prigovor prigovorivšoj stranci.[286] [287]

Postupak je pred uredskim sudovima u načelu isti sa predidućim;[288] razlikuje se, što predpostupak (odnosno „pismeni predlozi“) nije obvezatan.[289] Na uredovni dan mogu se stranke bez poziva staviti pred sud i razpravljati, inače se ima tuženik na osnovu pismene ili ustmene tužbe pozvati izvjestnoga dana na razpravu. Potonja se za pravilo nema razpisati na više od dvie nedjelje dana, a u bitnim slučajevima ne izpod jedne nedjelje. Na zahtjev se tužiteljev ima i onda, ako nezapočne tužbom postupka, pozvati tuženik na razpravu: izostane li tada tužitelj, ima se osuditi na zahtjev tuženikov, neka ovome naknadi trošak: izostane li tuženik,

---

[277] Cf. *§. 451. gppa.*

[278] Cf. *§. 452. gppa.*

[279] Cf. *§. 453. gppa*, zatim *§§. 19., 26., 32., 66., 105., 513., 514., 552. gppa.* Jest pravni liek u tehničkom smislu te nipošto analogon od francezke prise à partie, o kojoj potonjoj vidi prediduću primj. 149.

[280] Cf. *§. 455. gppa.* i §. 15. Zusatzgesetz od 31. ožujka 1859.

[281] Cf. *§. 456. gppa.*

[282] Cf. *§. 457. gppa.*

[283] Cf. *§§. 373., 157. gppa.*

[284] Cf. *§§. 158., 159. gppa.*

[285] Cf. *§§. 160., 163. gppa.* Proti rješitbi, kojom se daje mjesta prigovoru, dozvoljiv je priziv samo ujedno sa prizivom proti riešenju glavne stvari. *§. 164. gppa.*

[286] Cf. *§. 167. gppa.*

[287] Glede suspenzivnoga efekta pravnih liekova vidi sliedeću primj. 306. i prediduću primj. 280.

[288] Cf. *§. 375. gppa.*; k tome Regierungsmotive, l. c., str. 260.

[289] Cf. *§. 376., 388. gppa.*

Digitized by Google

uzima se tužba u zapisnik i dalje postupa prema gore označenom a tuženik osudjuje na novčanu kazan.[290] Sudac ima u ustmenoj razpravi dosta izdašno pravo manudukcije.[291] Po neuspjelu pokušaju nagode valja bitne posliedke razprave unašati u zapisnik, izuzev u stvarima, koje ne podleže prizivu.[292] Rok izmedju izdanja dokaznoga interlokuta i sliedećega dokaznoga ročišta može biti kraći od 4 nedjelje;[293] nema mjesta posebnom ročištu za pretres dokaza, u koliko bi se pri tom razpravljali jedino posliedci provedenoga dokaza.[293] [294]

Od sumarnih su postupnika pridržani eksekutivni, mjenbeni, provokacioni, posjedovni i arestalni, zatim medjutomne mjere i sekvestracija.[295]

(Nastavit će se.)

Misli o budućem našem občinskom zakonu.

Piše dr. **M. Brezinšćak,** kr. kot. predstojnik.

(Nastavak.)

B. Uprava občine. Občinsko činovničtvo.

Čim će više občinari sudjelovati u samoupravi občine i u obavljanju vlastitih občinskih poslova, tim će občinarski život biti živahniji i tim će kontrola za upravu občine biti veća.

Občinska zastupstva tek se par puta u godini sastaju. — A kad se sastanu, pribere se češće i odviše predmeta, koji se tad na harmak razpravljaju i riešavaju.

---

[290] Cf. *§§. 379.—384. gppa.*
[291] Cf. *§. 385. gppa.*
[292] Cf. *§. 387. gppa.*
[293] Cf. *§. 390. gppa.*
[294] Cf. *§. 388., al. 3. gppa.*

Osim toga imade još pojedinih razlikosti, koje ipak nisu izliev posebnih kakih, samo uredskomu postupku svojstvenih principa, van posliedci sudbenoga ustrojstva (uredski sudovi: inokosni, nadsudovi: kolegijalni), obvezatnosti odvjetničkoga zastupstva u nadsudbenom postupku, jednostavnost ili manja gospodarstvena vriednost parbene stvari itd. Cf. *§. 68. gppa.* (u uredskom postupku nije obvezatno odvjetničko zastupstvo), *§. 81. gppa.* (državni odvjetnik ne može intervenirati), zatim *§§. 118.—141. gppa.* o uručbi i dostavi, gdje ima dosta razlikosti (u nadsudbenom postupku n. pr. može se dostavljati valjano i odvjetniku). Ima razlikosti obzirom na gore rečeno i pogledom na pojedinosti prvomolbenoga postupka do uključivo presude. Priziv proti uredsko-sudbenim rješitbama ide na mali senat predpostavljenoga nadsudišta (§. 5. Zusatzgesetz od 31. ožujka 1859.), ništovna žaoba na veliki senat itd.

[295] Cf. *§§. 478—486., §§. 487—491., §§. 492—503., §§. 504—507., §§. 508—518., §§. 519—523., §§. 524—527. gppa.* U koliko odstupaju od historijskih tipova sumarnosti njemačkih iz kojih očito potiču, biti će prema potrebi iztaknuto i ocienjeno u „drugom dielu".

Digitized by Google

Sudioničtvovanje indi občinara u občinskim poslovima pokazuje se uz dosadanji zakon dosta slabim. — To sudjelovanje ipak bi moglo biti od velike koristi u občinama, gdje imade više inteligentnijih dosliedno i požrtvovnijih občinskih zastupnika.

Za to držim, da bi uputno bilo, da se u občinama prvoga razreda novim občinskim zakonom uvedu občinski upravni (upravljajući) odbori, jer tu za tu instituciju preduvjeta imade.

Upravni odbori občina stajali bi donekle kao prva napram upravnomu odboru županije kao drugoj molbi u samoupravnim občinskim poslovima županijskog područja.

Upravni odbori imali bi zasjedati početkom svakog mjeseca pod predsjedničtvom občinskog načelnika, a uz prisustvovanje občinskog bilježnika kao izviestitelja.

U djelokrug občinskih upravnih odbora spadalo bi:

a) priredjivati obrazložene predloge za skupštinu občinskog zastupstva;

b) brinuti se i nadgledati, da zaključci obć. zastupstva propisno ovršeni budu;

c) sastavljati odnosno pretresti osnovu občinskog proračuna:

d) izpitati godišnje račune občine i občinskih zaklada te ih uz svoje mnienje predlagati občinskom zastupstvu na preizpitivanje, odnosno na odobrenje;

e) rukovoditi gospodarstvo sa občinskim nekretninama i paziti, da se občinski prihodi redovito ubiru i potrebštine podmiruju;

f) preduzimati škontraciju občinskih blagajna i pregledavati občinski inventar;

g) brinuti se za občinske i seoske ceste i puteve.

U tu svrhu ima odbor sastavljati početkom svake godine na temelju odobrenog občinskog proračuna posebni cestovni proračun o troškovima za sve cestovne poteze u občini i paziti, da se osjegurane tim proračunom cestovne radnje tečajem godine izvele budu i da se opredieljena za te radnje dotacija u ine svrhe trošila ne bude.

U koliko ne bi dosegla opredieljena dotacija, imat će upravni odbor u občinskog zastupstva zatražiti zaključak glede podavanja bezplatnih ručnih i voznih težaka sa strane občinara;

h) rukovoditi ubožke poslove u občini;

i) rukovoditi poslove o zavičajnosti občinara naročito voditi imenik zavičajnika občine;

j) izpitivati i odobravati razpisnik obć. nameta te riešavati u prvoj molbi prigovore proti razpisu občinskog nameta i napokon

k) dozvoljivati u slučaju nužde uz naknadno odobrenje občinskog zastupstva neodgodive izdatke iz obć. blagajne.

Digitized by Google

Kako se vidi, najvažniji bi poslovi občinske samouprave spali na upravne odbore.

Time bi se dala prilika občinama sudjelovati u tim poslovima občinske uprave, a stekla bi se i neka garancija, da će se valjano i uredno ovršivati.

U občinama drugog razreda morat će svi gornji poslovi spadati u djelokrug samog občinskog poglavarstva odnosno občinskog načelnika.

Ipak bih držao potrebnom za te občine zakonsku odredbu, da obć. zastupstva za predmete, gore pod točkama e), d), f), g) i h) navedene imaju svake godine iz svoje sredine birati odbore ad hoc, koji će s občinskim načelnikom te poslove ovršiti.

Ine na eksekutivu spadajuće agende nutarnje uprave občine, koje nisu gore spomenute, naročito ovršivanje zaključaka občinskog zastupstva itd. spadaju u djelokrug občinskog poglavarstva.

Na čelu občinskog poglavarstva stoji obć. načelnik.

Sučinovnici občine i članovi občinskog poglavarstva jesu: občinski bilježnik, blagajnik i u občinama prvoga razreda občinski redarstveni povjerenik.

U većim občinama, gdje bi se potreba pokazala, može občinsko zastupstvo kreirati još dalnja mjesta občinskih činovnika i to: obć. kanceliste (pisara) kao pomoćnika bilježnikova i blagajničkog protustavnika kao pomagača blagajnikova.

Ostalo osoblje kao dnevničari, seoski prisežnici, občinski stražari i podvornici spadaju u red občinskih službenika.

Občinski načelnik kao glavar občine zastupa ju pred oblastima i sudovima.

Za valjanost ipak kakove obveze, koju bi na račun občine preuzeo, treba supodpisa još dvojice občinskih zastupnika.

Da se predusretne eventualnoj zlorabi ili ošteti občinskih interesa, svakako bi bilo nuždno normiranje ove kautele u novom občinskom zakonu.

Občinskomu načelniku nadalje prinadleži dužnost paziti na red i zapt u občinskom uredu.

U tu svrhu morala bi se občinskom načelniku zakonom dopitati neka ma i ograničena diskrecionalna vlast proti izgrednikom i narušiteljem pristojnosti u občinskom uredu.

Pomanjkanje slične ustanove u postojećem občinskom zakonu ljuto se je u praksi osvećivalo sve na uštrb ugleda občinskog ureda i občinskog činovničtva.

Občinskog načelnika zastupa u svim funkcijama občinski bilježnik.

Občinski bilježnik je tako rekuć duša sveukupnog uredovanja kod občine, poluga, koja kreće mašinu občinske uprave.

Digitized by Google

Nanj spadaju svi konceptualni i pisarnički poslovi občine.

On je u neprestanom kontaktu i sa občinskim zastupstvom i sa občinom.

Bit će najshodnije, da se njemu povjeri zastupanje glavara občine.

Podnipošto nisam za instituciju počastne službe občinskog podnačelnika.

Ta se je institucija u krajiškim občinama, gdje je obstojala, pokazala skroz nepraktičnom. Dapače je češće i smutnje prouzročivala.

Što se tiče uredjenja nutarnjeg uredovanja občinskog poglavarstva, imao bi občinski zakon odrediti, da će kr. zemaljska vlada poslovni red za občine normirati naredbenim putem.

To će biti absolutno potrebno, jer se danas u pomanjkanju jasnih propisa u području svake županije drugčije kod obcina uredjuje.

Naročito to iztičem glede blagajničkih agenda.

Ove bi valjalo svakako pojednostručiti i jednoličnost za občine ciele zemlje uvesti.

To spada u provedbenu naredbu k občinskom zakonu.

U kontekst zakona ipak bi na ovom mjestu imala uvrštena biti ustanova glede izbivanja občinskih činovnika iz ureda u privatnom poslu, najme zakonska odredba o podieljivanju dopusta občinskom činovničtvu.

Ja bih bio za sliedeću ustanovu:

Občinskim činovnikom podieljuje dopust do 15 dana kr. kot. predstojnik, a preko toga vremena kr. podžupan na predlog kotarske oblasti.

Ako se radi o dužem izbivanju od mjesec dana ili ako bi u obće to izbivanje prouzročilo občinskoj blagajni kakav trošak, dopust ne može se podieliti bez privole obć. zastupstva.

Službenikom občine daje dopust do 8 dana občinski načelnik, a preko toga občinsko zastupstvo.

Občinsko činovničtvo odnosno obć. načelnik odgovoran je za sve poslove unutarnje občinske uprave občinskom zastupstvu, koje je vlastno u slučaju opaženog nereda občinskog činovnika zapisnički opomenuti i prekoriti ili u nadležne oblasti povedenje disciplinarne iztrage zatražiti.

Občinam ustupila je odnosno dodielila državna vlast u raznim zakonima i funkcije javne uprave (t. z. prenešeni djelokrug občina).

Za točno vršenje t i h a g e n d a j a v n e u p r a v e odgovara občinsko činovničtvo (poglavarstvo) s a m o višim oblastima, a u ničem občinskom zastupstvu.

Takova ustanova bit će doista nuždna u budućem občinskom zakonu, jer su se u praksi kraj njenog manjka odnosno nejasnoće u sadanjem zakonu dogadjale neugodne nesuglasice izmedju občinskog zastupstva i dotičnih upravnih oblasti.

Digitized by Google

Iza ustanova o statusu i djelokrugu občinskog činovničtva imala bi slieditи ustanova o kvalifikaciji, koja bi se od budućih občinskih činovnika zahtievati imala.

Osposobljenje občinskog činovničtva prvi je zahtjev valjane občinske uprave i ujedno jedno od najglavnijih sredstva, da se pridigne stališki ugled obć. činovnika i poluči njihovo izjednačenje sa zemaljskim činovnicima. — To se mora i željeti.

Ja bih kvalifikaciju tražio za stalno namještene občinske činovnike i to samo za občinske bilježnike i blagajnike.

Za občinskog načelnika i drugo pomoćno činovničtvo ne bi toga trebalo, jer bi se tim zahtievom u praksi na potežkoće nailazilo.

Napose bi s obzirom na obć. načelnika takova ustanova i štetno djelovala.

Ima u občini valjan, savjestan pametan gospodar, koj bi uspješno mogao upravljati občinom i koga bi svi občinari eventualno željeli, ali ga dobiti ne mogu, jer ne ima propisane kvalifikacije.

Ne bi li to bila šteta, a u neku ruku i nepravda?

Občinski bilježnici i blagajnici zvani su, da obavljaju uredovne poslove, za koje treba stanoviti stupanj znanja i rutine.

Njima najviše prinadleže poslovi javne uprave, poslovi t. z. prenešenog djelokruga občine, za koje se iziskuje poznavanje dotičnih zakonskih ustanova.

Za to će biti dovoljno za današnje okolnosti i naše prilike zahtievati naročito osposobljenje samo za občinske bilježnike i blagajnike.

Držim, da bi trebalo i s t u kvalifikaciju normirati za jedne i druge občinske činovnike.

Jedan ima češće zamjenjivati u službi drugog ili jedan nadzirati drugog.

Valjalo bi odrediti jedan izpit za obje struke; — a ne kao dosada zasebni bilježnički, a posebni blagajnički.

U tu svrhu imali bi se ustrojiti obični tečajevi za občinske činovnike u sjedištu svake županijske oblasti.

Frekventacija tih tečajeva može se dopustiti samo mladićima, koji su svršili barem nižu gimnaziju ili realku odnosno koj ovima jednaki učevni zavod.

Samo u osobitim uvaženja vriednim slučajevima mogla bi kr. zemaljska vlada dozvoliti komu polazak tečaja sa manjom prednaobrazbom.

Nakon položena propisanog izpita morao bi kandidat proći trogodišnju praksu kod koje ovozemne občine.

Praksa ovršena prije položena ispita imala bi se u ovo vrieme ra-

Digitized by Google

čunati, ali samo do dvije godine. — Treća godina propisane prakse imala bi svakako slieditи nakon položenog izpita.

Sada je tek kandidat osposobljen za namještenje občinskim bilježnikom ili blagajnikom. — Nu namještenje njegovo imalo bi biti privremeno, dok nakon izminuća polugodišnjeg službovanja ne položi posebice iz struke, za koju je namješten, još praktični izpit bud kod županijske bud kod koje kotarske oblasti, koju je delegovala županijska oblast.

Toliko bi se imalo normirati zakonom, a detaili naročito o načinu kreiranja tih učevnih tečaja, polaganja izpita itd. imali bi se prepustiti provedbenoj naredbi k občinskom zakonu.

Sada dolazim na ustanove zakona o namještivanju i plaćama občinskih činovnika.

Ustanove današnjega zakona dosta su manjkave.

Ponajprije iztičem, da bi se samo občinski načelnik kao reprezentanat obć. samouprave imao namještivati povremeno, dočim bi namještivanje svih ostalih obć. činovnika imalo biti stalno odnosno doživotno.

Trajanje službe obć. načelnika imalo bi se izjednačiti sa trajanjem periode občinskog zastupstva, dakle na tri godine.

Ali trogodišnja služba načelnika izabranog tečajem periode obć. zastupstva imala bi trajati, ma da je i mandat zastupstva prije izminuo ili ma ovo i razpušteno bilo.

Glede toga ne ima ustanove u postojećem občinskom zakonu; ali postoji u tom smjeru naredba kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 14. kolovoza 1876. br. 13.854.

Što se tiče načina namještivanja občinskih činovnika, scienim, da bi se sistem izbiranja morao absolute pridržati i u novom občinskom zakonu.

Imenovanje občinskih činovnika po državnoj vlasti, kako to traži i predlaže savez občinskih činovnika u Hrvatskoj i Slavoniji, a i gdjekoji upravnici zagovaraju, protivilo bi se pojmu občinske samouprave, kosilo bi se s načeli obćeg državnog prava, pa i ne bi nikako odgovaralo nazorima i svaćanju naroda samog.

Sistem oblastnog imenovanja občinskih činovnika mogao bi štetno djelovati na občinarski život naroda, a imao bi sjegurnom posljedicom apatiju občinara za občinske poslove.

Za to držim i pravednim i uputnim, da se občinski činovnici i u buduće izabiru po občinskim zastupstvima uz sudjelovanje državne oblasti.

Obć. činovničtvo obavlja neke funkcije državne vlasti, občinama u interesu samih občinara ustupljene.

Tko će i kako te poslove javne uprave rukovoditi, ne može i ne smije državnoj vlasti svejedno biti. — Nadzorna oblast mora da nadzire upravu občina, dapače za nju i odgovara — dakle je nuždno, da joj se zakonom zajamči pravo ingerencije kod namještivanja občinskog činovničtva.

Digitized by Google

To čini i postojeći občinski zakon, ali dosta nejasno i manjkavo.

U §. 37. zakon. članka XVI. od god. 1870. uvrštena je kratka ustanova, po kojoj obć. načelnika i bilježnika „bira občinski odbor na predlog oblastnog izaslanika". — To je sve.

Uplivom starog občinskog zakona zak. članka IX. od godine 1836. razvio se u praksi maksim, da izaslanik upravne oblasti izmedju natjecatelja predlaže občinskom odboru trojicu, a odbor je dužan jednoga od te trojice po svojoj volji birati. — Izabranim smatra se onaj, za koga je glasovala nadpolovična većina prisutnih občinskih zastupnika.

Kad se glasovi podiele, preduzimlje se izmedju najviše glasova imajuće dvojice uži izbor.

Kad se glasovi razpolove, odlučuje predsjednik. (Vidi §. 38. obć. zakona.)

Glasovi pali na kandidata, koji nije u prijedlogu, ne broje se.

Ako sva trojica predloženika nisu dobili absolutne većine glasova i tako užemo izboru ne bi mjesta bilo, prakticiralo se, da je oblast odredila ponovni izbor.

Pri opetovanom izboru proglasuje se izabranim onaj od predloženika, za koga je glasovalo najviše odbornika bez obzira na broj glasova i bez obzira na broj prisutnih občinskih odbornika.

Ako se pako zbio nenadani slučaj, da nijedan od obć. odbornika nijehtio ni kod ponovnog izbora glasovati prema prijedlogu izaslanika, razpisala je oblast ponovni natječaj, a izpražnjeno mjesto odmah privremeno popunila imenovanjem do provedenja zakonitog izbora.

Ovako se je redovito prakticiralo pa držim, da bi tu praksu novim obć. zakonom uzakoniti trebalo.

Time je spašen princip izbiranja, a salvirano i pravo sudjelovanja nadzorne oblasti kod namještivanja občinskog činovničtva.

Samo bi još toj ustanovi trebalo nadodati, da je občinsko zastupstvo nakon ponovno razpisanog natječaja dužno pristupiti izboru prema trojnom predlogu oblastnoga izaslanika, jer će inače pravo definitivnog popunjenja jure devolutionis spasti na oblast.

Dulje zatezanje izbora eventualnim daljnjim zahtievom razpisa natječaja ili odgadjanjem izborne skupštine ne bi se smjelo dopustiti.

Govoreć ob izboru občinskih činovnika, moram iztaknuti još jednu ustanovu, koja bi morala u budući občinski zakon uvrštena biti.

Občinsko zastupstvo može, u koliko obziri službe kod občine to dopuštaju, sporazumno sa nadzornom oblasti spojiti službu občinskog načelnika i bilježnika, izabrav potonjega upraviteljem občine.

Digitized by Google

Služba izabranoga upravitelja ne smije duže trajati nego ona načelnika. Ipak može nadzorna oblast i prije izminuća trogodišnje službe upravitelja, ako promjenjene okolnosti ili obziri službe to zahtievaju, odrediti izbor občinskog načelnika. Občinsko zastupstvo dužno je u tom slučaju prema propisima zakona pristupiti izboru občinskog načelnika.

Za uvrštenje takove ustanove u budući občinski zakon već sam za to, jer se je ovako i do sada u praksi s uspjehom postupalo.

Naročito je to bivalo, ako se za načelnika nije prijavio nijedan sposoban kandidat.

U takovu slučaju uviek je po upravu občine bolje, ako se ova povjeri sposobnomu obć. bilježniku, nego li da se ovomu predpostavi nesposoban občinski načelnik.

A što je najglavnije, za to govore razlozi štednje občinske blagajne. S toga bi i uputno bilo ovako postupati svagdje, gdje obziri službe i mjestne okolnosti tu kumulaciju služba dopuštaju.

Izabrani obć. činovnik polaže propisanu službenu zakletvu u ruke nadležnog kr. kotarskog predstojnika ili zamjenika mu, koj mu doznačuje opredieljena beriva sa danom nastupa službe.

Što se tiče opredieljivanja beriva obć. činovničtva, držim, da bi se odnosna ustanova sadanjeg obć. zakona imala zamjeniti novom.

U §-u 37. zak. članka XVI. od god. 1870. sadržana je lapidarna odredba „plaću obć. činovnikom opredieljuje odbor“ bez ikakovih pobližih ustanovljenja i nuždnih ograničenja toga prava.

Dosljedno tomu zgadjale se u praksi razne neprilike i potežkoće.

Novo izabrano občinsko zastupstvo, krivo se pozivajuć na ovu nejasnu zakonsku ustanovu, htjelo je kod prvog već proračuna mienjati plaće, ma da su još službovali isti občinski činovnici, — a redovito su se mienjala beriva kod promjene činovnika.

Dogadjalo se, da je občinsko zastupstvo opredieljivalo tako nizku plaću, da se sposoban kandidat za izpražnjeno mjesto ni naći nije mogao.

Činilo se to kadkad i naumice.

Občinski se odbor kapricirao za kojega iz svoje sredine, makar da je i nesposoban bio. Samo da je za manju plaću služiti htio.

Gdje kad se dapače občinskomu odboru prohtjelo i jeftimbe kod popunjivanja službenih mjesta!

Dakako da nadzorna oblast takovih nepodobština nije dopuštati mogla.

Odatle se radjala trvenja medju obć. zastupstvom i upravnom oblasti, a odium je padao na potonju. — Sve je to bilo na uštrb občinske uprave.

Tomu bi valjalo predusresti shodnom ustanovom u novom občinskom zakonu.

Digitized by Google

Ja držim, da bi se minimum plaće i stanbine občinskih činovnika imao samim zakonom opredieliti.

Opredieljivanje beriva iznad tog minimuma, kao i dopitivanje eventualnog mjestnog ili skuparinskog doplatka imalo bi se prepustiti volji občinskog zastupstva.

Prema našim prilikama i imućtvenom stanju naših občina držim, da bi minimum plaće imao ustanovljen biti sa 1000 Kruna za občine sa stanovničtvom do 5000, a sa 1200 Kruna za občine sa stanovničtvom iznad 5000 stanovnika i za sve občine prvog razreda bez obzira na broj žiteljstva.

Minimum stanarine imao bi iznašati za prve 200 Kruna, a za druge 250 Kruna.

Ta razlika u plaći i stanarini opravdava se time, što je u većim občinama občinsko činovničtvo znatno više obterećeno a i financijalno stanje većih občina bolje i što su stanovi u občinam prvog razreda (tri grada, trgovišta i občine sa sjedištem oblasti) vazda skuplji, nego u jednostavnim selima.

Da se i glede obć. činovnika udovolji obće priznatom principu, prema kojem se činovnicima, neimajućim izgleda na avancement, nakon stanovitog vremena provedenog pohvalnog službovanja osjeguravaju u mirovinu uračunivi doplatci, držim pravednim i potrebnim, da se tako zvani kvinkvenali i za občinsko činovničtvo zakonom osjeguraju.

To tim više, jer je već jednoj kategoriji obć. činovnika, najme občinskim liečnicima, ta pogodnost zajamčena.

I pučki učitelji, koje občina plaća, imadu pravo na te doplatke. Čemu dakle jedine obć. činovnike od te zaslužene blagodati izključivati!

Takova zakonska ustanova skroz će povoljno djelovati na uspješnost občinske službe.

Svaki od obć. činovnika trsit će se, da što većma udovoljuje svojim dužnostima, znajuć, da bez toga do doplatka doći ne može, dapače da i dopitani jur doplatak izgubiti može.

Nu s obzirom na slabo financijalno stanje naših občina, ja bih bio samo za tri službovna doplatka svaki sa iznosom od 100 Kruna — (isti iznos doplatka ustanovljen je i za obć. liečnike i pučke učitelje) — od kojih bi pojedini dospjevao nakon deset godina pohvalno sprovedene službe kod koje občine u zemlji.

Doplatak dopituje občinsko zastupstvo na temelju predloga nadzorne oblasti. — U slučaju uzkrate odlučuje o tom konačno upravni odbor županije.

Doplatak broji se u mirovinu.

Pitanja ob umirovljenju i obskrbi občinskih činovnika i njihovih udova i siročadi nije sadanji občinski zakon ni taknuo.

Digitized by Google

Ono je tek naknadno i to statutarno na temelju zakona od 5. lipnja 1894. uredjeno za svaku županiju zasebno.

Već sam spomenuo u uvodu ovog poglavja razloge, s kojih ne bi bilo uputno, da to važno pitanje, tičuće se životnih interesa občinskih činovnika, ostane kod sadanjeg statutarnog uredjenja.

Ima tih razloga i više. — Čim je ujedinjenje veće i mnogobrojnije, tim je i nada u polučenje svrhe toga ujedinjenja veća.

Čim je mirovinska zaklada pod većom kontrolom, tim je sigurnost pravilnog i točnog rukovanja s istom veća.

Sve se to uspješno polučiti dade, ako se stvori jedinstvena zaklada za cielo područje zemlje, s kojom bi rukovala kr. zemaljska vlada putem svojega računarskog ureda na način, kako se to čini sa mirovinskom zakladom pučkih učitelja.

Za to preporučam, da se sadržaj jednog — svi su slični — od županijskih štatuta ob umirovljenju i obskrbi občinskih činovnika, njihovih udova i siročadi paragrafira na ovom mjestu u budućem občinskom zakonu uz promjene, koje iziskuje jedinstvenost zemaljske zaklade i novo rukovanje s istom po kr. zemaljskoj vladi.

Držim najshodnijim, da te ustanove u novom občinskom zakonu paragrafirane budu analogno onim ob umirovljenju i obskrbi pučkih učitelja, njihovih udova i siročadi uvrštenim u zakon od 31. listopada g. 1888. o pučkim školama u §§. 149. do 173.

Sad će imati slieditи norme o karnostnoj odgovornosti obć. činovnika i službenika. U tom je dosadanji občinski zakon opet manjkav.

Ja bih držao sliedeće disciplinarne ustanove dovoljnima za budući občinski zakon:

Proti občinskim činovnicima, koji su se bud činom bud propustom ogriešili o svoje uredovne dužnosti ili su se i izvan ureda ponieli na način čast javnog zvaničnika vriedjajući, postupat će se disciplinarnim kaznama.

Disciplinarne kazni jesu:

a) ukor odnosno strogi ukor;

b) novčana globa do 50 Kruna na korist mirov. zaklade občinskih činovnika:

c) gubitak desetgodišnjeg doplatka odnosno uzkrata prava na sliedeći desetgodišnji doplatak;

d) gubitak službe u dotičnoj občini:

e) odpust iz občinske službe u obće.

Karnostnu iztragu vodi i disciplinarne kazni izriče nakon zaglavljenog disciplinarnog postupka kr. kotarska oblast izim onih pod d) i e), koje spadaju u djelokrug karnostnog povjerenstva upravnog odbora županije.

Iztragu odredjuje kr. kot. oblast ili sama ili na zahtiev občinskog zastupstva ili na nalog više oblasti.

*

Digitized by Google

Proti karnostnim presudama otvoren je put žalbe redovitim molbenim putem.

Pravomoćna disciplinarna presuda ima se unieti u osobnik dotičnika. Kazan ukora može presudna oblast na molbu dotičnika iz razloga uvaženja vriednih nakon tri godine iz osobnika brisati.

Odredivši kr. kot. oblast iztragu, može dotičnika, ako to nuždnim obnadje, odmah i suspendovati od službe i plaće, ali mu mora ustanoviti alimentaciju barem do polovine plaće.

Glede eventualne naknade uztegnute plaće odlučuje se odlukom nakon zaglavljenog disciplinarnog postupka.

Nad občinskim službenicima vrši karnostnu vlast občinski načelnik shodnom uporabom gore navedenih kazni. — Ob utoku proti odluci načelnika odlučuje konačno kr. kotarska oblast.

O gubitku občinske službe na temelju pravomoćne kaznene osude mjerodavni su propisi zakona od 10. lipnja 1890. o posliedicah kaznenih osuda i kazni.

Moram naročito iztaknuti, da sam proti tomu, da se disciplinarna vlast nad obć. činovničtvom dodieli obć. zastupstvu.

Ustanova §. 39. sadanjeg obć. zakona doduše to čini s nekim ograničenjem. — U praksi se ipak, koliko bi mi poznato bilo, nije ta zakonska odredba nikada provadjala inače, nego da je občinsko zastupstvo zaključkom svojim zamolilo u nadležne nadzorne oblasti povedenje disciplinarnog postupka proti kojemu obć. činovniku.

I za činovničtvo imovnih občina obstojala je slična ustanova: nu morala se je radi nepraktičnosti i neshodnosti promjeniti onamo, da je disciplinarna vlast prenešena na nadzornog oblastnog organa — na vladina povjerenika odnosno kr. zemaljsku vladu. To bi se moralo novim zakonom i glede obć. činovničtva odrediti.

Vodjenje karnostne iztrage i izricanje kazni proti činovnikom občine povjeravati tako rekuć seljacima, značilo bi ponizivati čast i ugled obć. činovničtva, značilo bi izvrgavati občinsko činovničtvo često veksaciji i kapricama nekih nemirnih elemenata u občinskom zastupstvu.

Toga ne smijemo dopustiti, ako nam je do nuždnog porasta ugleda občinskog činovničtva stalo.

Konačno bi još trebalo po mom mnienju u ovom poglavju, gdje su sadržane sve potrebne norme ob odnošajima službe občinskog činovničtva, kratkom zakonskom ustanovom riešiti viseće pitanje, da li je dozvoljeno osposobljenim obć. činovnicima na zahtiev občinara sastavljanje privatnopravnih izprava kao kupoprodajnih ugovora, oporuka, zadužnica itd., za koje nije nuždna pravnička obrazovanost. — To pitanje bilo bi najbolje občinskim zakonom riešiti. — Pravnici navlastito odvjetnici i javni bilježnici većinom su proti takovoj ovlasti.

Digitized by Google

I ja sam nekada u tom bio njihov pristaša. — Ali me u protivnom uvjerila praksa. — Prije deset godina posliedila je u tom pogledu naročita zabrana kr. zemaljske vlade, koja se je kroz neko vrieme svom strogošću provadjala.

Što joj je bilo posliedicom? Na selu se razvilo do nevjerojatnosti bezdušno nadripisarstvo. Tko je znao nešto okretnije pisati, sastavljao je razne ugovore i molbe — dakako bez repa i glave, sve na štetu neuka seljaka.

Odvjetnika ne ima ni u sjedištu svakog kotara, a kamo li u odaljenim seoskim občinama.

Odvjetnik i javni bilježnik traži za svoj posao svomu zvanju primjerenu plaću, traži ju u gotovu.

Sve to tjera seljaka u naručaj nesavjestnih nadripisara, jer ne smije svomu občinskomu bilježniku.

Zato se ne žacam, sliedeć svoje duboko uvjerenje izjaviti, da bi samo u korist seoskog žiteljstva bilo, ako se gore nabačeno pitanje jestnom ustanovom novog obć. zakona rieši te obć. bilježnicima sastavljanje običnih privatno-pravnih izprava uz stanovite garancije i ograničenja dozvoli.

Občinski bilježnik imao bi službom svojom odgovarati za pravilnost postupka u tom pogledu, a plaćom i imetkom svojim za eventualne štete.

U provedbenoj naredbi k obć. zakonu imali bi se taksativno navesti svi ti omanji privatno-pravni poslovi, na koje se dozvola proteže uz točno ustanovljene za pojedine poslove maksimalne nagrade.

Bilježnik bi smio samo svojim občinarima te poslove obavljati, a nadzorna oblast može mu oduzeti ovlast u slučaju ma i najmanje neurednosti.

To bi bile dovoljne garancije i ograničenja.

Občinski bilježnik, svršivši tečaj propisan za obć. činovnike i prošavši trogodišnju praksu, pribavit će si sjegurno toliko empiričkog pravnog znanja, koliko mu ga za te poslove treba.

S druge strane pako njegov službeni položaj i težka odgovornost bit će opet jamstvom za pravilno i uredno obavljanje tih poslova.

Ja znam, da ne ću ni ovim obrazloženjem uvjeriti možda protivnike o koristi predložene ove zakonske ustanove, ali ja sam dao oduška sobstvenomu uvjerenju i time samo izvršio svoju dužnost napram našemu ladanjskomu žiteljstvu.

Mislim, da sam ovako izcrpio sve odnošaje i momente, odnoseće se na eksekutivu občine odnosno občinsko činovničtvo, pa prelazim na

Digitized by Google

POGLAVJE IV.

Troškovi občinske uprave.

Troškovi občinske uprave imaju se pokrivati dohodci občine.

U koliko ne bi ovi dotjecali, treba da občinski zakon dade ovlast občinama, siliti občinare odnosno stanovnike občine na razmjerni doprinos k pokriću pokazalog se manjka odnosno razlike medju troškovima i dohodcima občine.

Pitanje, kako da se to razmjerje doprinosa pojedinaca ustanovi, a da pravednost povriedjena ne bude, bit će jedno od najtežih, koja ima riešiti budući naš občinski zakon.

Normirati načela za pravednu razdiobu občinskih tereta spadat će svakako u občinski zakon, jer se te odredbe ne mogu propustiti volji samih občina.

Dužnost je države poskrbiti se, da pojedinci ili pojedine družtvene klase u občini ne budu preobterećene u korist drugih. — Za to je baš potrebno, da se zakonom samim jasno ustanovi razmjerje u nošenju občinskih tereta odnosno način razdiobe istih.[1]

To čini i sadanji zakon ustanovom §. 48. zakon. članka XVI. od god. 1870.

Ali okolnosti od god. 1870. tako su se kod nas promjenile, da će biti nemoguće pridržati gornju ustanovu bar ne u svim njezinim točkama u budućem občinskom zakonu.

Naročito iztičem onu pod točkom d), a donekle i onu pod b), koje se svakako izmjeniti imadu.

Prvom ustanovom daje se občinarom posjednikom i vlastnikom nekad jurisdikcionalnih dobara blagodat, da plaćaju občinski namet bez obzira na njihov porez u iznosu, koj je propisan najjačemu porezovniku u občini.

Pod najjačim porezovnikom — tako se ustanova u praksi tumačila — ima se smatrati onaj urbarijalista (posjednik urbarskog selišta), koj u dotičnoj občini najveći izravni porez plaća. — Trgovac, obrtnik itd. ne dolazi u račun, ma da je i veći porezovnik u občini. — Ne može se pravno prigovoriti ovomu tumačenju, jer takovo shvaćanje sjegurno odgovara intenciji zakonodavca od godine 1870.

Ratio legis za takovu ustanovu je opravdan.

Ne smijemo bo smetnuti s uma, da občina ne obuhvaća pojedinoga svoga občinara u podpunoj osobnosti njegovoj, kako to država svoga državljanina.

Za to je opravdano načelo, da občinar nije dužan od svega i svačesa

[1] Vidi Bluntschli. Allgemeines Staatsrecht II. dio str. 601. i 602.

Digitized by Google

doprinašati u občinske svrhe, kako je to dužan u državne svrhe. — Občina tek promiče lokalne interese občinara, a moderna država ima kud i kamo većih dužnostih napram svojim državljanima. (Svršit će se.)

Princip publiciteta u našem tabularnomu pravu.

Piše dr. **M. Košutić.**

(Nastavak.)

Sudac zastupa interes obih strana zastupajući i javni interes, te „prodaje" krepošću javne svoje vlasti, a temeljem pravne pozicije ovrhovoditeljeve.

Realizaciji dakle založnoga prava putem javne se dražbe, već obzirom na dosad rečeno, ne može dati karakter kupoprodaje u tehničkom smislu riječi, makar je pravni posao kod dražbe u svojim pravnim učincima sličan kupoprodaji.

Javna je dražba pravni posao sui generis „venditionis instar", ali ne kupoprodaja, već pravni posao srodan više eksproprijaciji,[21] kojim se likvidira vrijednost zaloga za sve interesente.

Pošto dakle nije javna dražba obična kupoprodaja, niti kupoprodaja u opće, već pravni posao sui generis, ne može se tvrditi, da je zato učinak javne dražbe, jer je ona obična kupoprodaja, samo taj: da se prisudjenjem na javnoj dražbi stiče samo obvezno-pravni naslov k stečenju na javnoj dražbi dostalih, po nama promatranih prava, pa nazor pisaca, koji stoje na protivnom od nas stanovištu, ne može naći za svoje stanovište argumenat u tom, da je javna dražba obična kupoprodaja!

Niti iz propisa §. 431. o. g. z. i ostalih o principu upisa ne slijedi opravdanosti stanovišta Krainzovoga za naše pitanje.

Kad bi dostalac i putem javne dražbe sticao samo obvezno-pravni naslov k stečenju na jednoj dražbi dostaloga prava, nastali bi u praktičnom životu strašni rezultati!

Dostalac na dražbi, postaje prisudjenjem osobni dužnik hipotekarnih vjerovnika, koji su upućeni na kupovninu, pa mu se mora za to dati ekvivalenat, koji može biti samo u tom, da prisudjenjem stiče samo pravo na dražbi dostalo, jer bi inače mogao doći do toga, da daljnji vjerovnici ponovno izvrgnu dražbi objekt, koji je on na dražbi dostao, ako je samo bila propuštena zabilježba dražbe u gruntovnici!

Po svrsi same javne dražbe utrnjuje prisudjenjem dosadanje pravo ovršenikovo i za to ne mogu daljnji vjerovnici proti prijašnjem ovršeniku iznovično dražbeno postupati.

[21] Vidi pobliže Exner: Hyp. R. S. 234.

Digitized by Google

Dostalcu se mora dati realno jamstvo, da u vremenu od prisudjenja, do prenosa, ne će izgubiti dostali objekt; a to mu se može dati samo tim, da časom prisudjenja stiče samo pravo, ne pak tek pravni naslov k njegovu stečenju!

U našem pravcu govore i §§. 518.,[22] 517., 520. g. p. p.

Po §. 518. o. g. z. nema se samo prije, nego li dostalac ispuni dražbene uvjete, istomu dati mogućnost knjiške razpoložbe t. j. ima mu se uknjižba dozvoliti tek, kad je izpunio dražbene uvjete!

Po §. 517. g. p. p. je dražba neopoziva, a po §. 520. g. p. p. može pače i dužnik proti nemarnomu dostalcu izhoditi relicitaciju, pa otud slijedi, da je dostalac vlasnik itd. jer inače ne bi mogao i dužnik zahtijevati dražbu, kad bi još on bio vlasnik i t. d. i jer se inače ne bi proti dostalcu dražba mogla dozvoliti i obaviti!

Naše shvaćanje podupire i zahtjev sigurnosti pravnoga prometa, kredita, koji bi bili teško uzdrmani konsekventnom provedbom principa upisa i za naš slučaj.

Podupire to shvaćanje i sama svrha dražbe, koja bi bila uz protivno, u većini slučajeva iluzorna, a podupire ga i javni interes, pa i autoritet oblasti, koja dražbe provadja, koji traže: da bude bezuvjetno dostalac osiguran, zato, da je ono, što je na javnoj dražbi dostao, doista i neopozivo njegovo pravo.

9. U slučaju hipotekarne sukcesije §. 1358. o. g. z. stiče se hipoteka i bez upisa u gruntovnicu; a ne trebaju toga upisa niti stanoviti javnopravni tereti (državni porez od 3 godine, stanoviti jurisdikcijoni dugovi i općinski porezi (čl. LX. 1881.), koji se i bez upisa u gruntovnicu smatraju kao pravni tereti odnosnoga dobra i koje u ostalom Exner (H. H. s. 66., 67.) ne smatra pravim hipotekama.[23]

* * *

[22] Princip upisa bi bio samo onda za javnu dražbu provediv, kad bi se kupovnina imala odmah na javnoj dražbi i platiti.

Po §-u 518. gr. p. p. ima se platež kupovnine osigurati time, da je do plateža odgodjeno sve, što bi ga izigravalo: prenos na dostalca, uknjižba brisanja tereta. Zato se dostalcu odmah čim položi kupovinu, makar i prije nego li bi to po dražbenim uvjetima učiniti imao, daje uradžbenica, omogućuje knjiška dispozicija, brišu tereti i t. d.

[23] Vidi Schey: Das Regress-Recht bei Bezahlung fremder Schulden. Graz 1891. str. 18., 19.

Platac §. 1358. je već po platežu postao pravni sljednik vjerovnika u svim njegovima pravima, dakle i u hipoteci, pa zato i uknjižba nema konstitutivno, već samo deklaratorno značenje.

Vidi i „Mjesečnik" br. 1. i 2. god. 1900. XXVI.

Niti de lege ferenda ne bi trebalo mimoići tih iznimaka, jer bi za naše životne potrebe beziznimna provedba principa upisa mogla roditi lako štetnimi posljedicama. Naročito to vrijedi za dosjelost i za javnu dražbu!

Digitized by Google

U svim sad navedenim slučajevima stiču se odnosna prava i bez upisa u gruntovnicu, pa u svima pristoji upisu samo deklaratorni, ne pak konstitutivni karakter.

Ipak je u interesu sticatelja i u netom navedenim slučajevima, da upišu svoje pravo u gruntovnicu, da budu knjižki legitimirani k dispoziciji vanknjiški stečenim pravima, da tim oduzmu svojim knjiškim prednicima tu legitimaciju i izbjegnu pogibelj, da od knjiški legitimiranoga ovlaštenika, treći pouzdanjem u gruntovnicu steknu njihova prava.

U netom navedenim slučajevima bez upisa nije sticatelj knjiški legitimiran na dispoziciju s odnosnim pravom; jer je to samo onaj, kojega je pravo, makar i materijalno utrnulo, upisano u gruntovnicu;[24] ali knjiška dispozicija toga u gruntovnicu upisanoga nije materijalno pravno valjana, kao dispozicija s tudjim dobrom, premda je formalno moguća; makar i može treći pouzdanjem u gruntovnicu, koji nije znao, niti znati morao za vangruntovnu pravnu poziciju sticatelja pod 1—8 temeljem te materijalno pravno nevaljale dispozicije steći po principu pouzdanja čvrsto i nepobitno pravo (vidi dolje).

Zato u razmatranim slučajevima ima upis zaštitni karakter proti eventualnim disposicijam knjiški k tomu legitimiranih, ali materijalno nelegitimiranih osoba.

U svim ostalim, osim gore navedenih slučajeva, sticanja stvarnih prava, ima upis konstitutivni karakter, pa osobito u svim slučajevima singularnoga derivativnoga stečenja, bilo ono inter vivos ili mortis causa.

Ipak gore izvedeni iznimni iznimni slučajevi dokazuju, da već za to, što se dosljedno ne provodi princip upisa, uvijek ne suglasi gruntovno i materijalno pravno vangruntovno stanje tabularnih objekata; jer imade slučajeva, u kojima nastup materijalno pravnih posljedica ne ovisi o korespondirajućem upisu u gruntovnicu.

Nesuglasje gruntovnoga i materijalnoga vangruntovnoga stanja tabularnih objekata, može nastati ali ne samo usljed toga, što se princip upisa ne provodi u njegovu skrajnost, što se ishode a priori materijalno nevaljali upisi, (krivotvorena isprava), već i otud, što prvotno materijalno i formalno valjani upisi postaju uslijed naknadno slijedilih vangruntovnih činjenica neistiniti.

Da od toga nesuglasja mogu nastati jako štetne posljedice, bilo bi i suvišno naglasivati.

Zakonodavstva moraju nastojati predusresti eventualnim štetnim posljedicama, koje mogu nastati iz naglašenog nesuglasja, nu ne samo beziznimnom provedbom principa publiciteta s materijalne strane u negativnome pravcu (principa upisa), koji je često bez znamenitih žrtava nepro-

[24] Vidi §. 71. i 120. grunt. reda i §. 432., 442. o. g. z.

Digitized by Google

vediv; i postavljanjem osobitih uslova za ishoditi gruntovni upis;[25] već u prvome redu baš tim, da priznavaju moć formalnoga upisa samo uz stanovite uslove, a ne provode i ne priznavaju bezuslovno materijalnu stranu principa publiciteta u pozitivnome pravcu (pouzdanja).

Naš zakonodavac nastoji i doista štetnim posljedicama, koje bi mogle nastati iz iznesenih nesuglasja, predusresti i tim, da je priznao formalnu moć upisa prije svega samo za singularne treće sticatelje, i to samo uz uslove, koje ćemo niže izvesti; ne pak i inter partes i za one singularne sticatelje, kod kojih nema odnosnih uslova; jer njima nesuglasje riješavaju opća načela materijalnoga prava.

Naš zakonodavac dakle izravnava istaknuta nesuglasja inter partes i za one, koji se ne mogu pozvati na princip pouzdanja, općim načelima civilnoga materijalnoga prava; a za one, koji se mogu pozvati na princip pouzdanja tim, da se u njihovu korist priznaje, bez obzira na materijalno pravno stanje, formalna moć upisa, kojoj daje princip pouzdanja materijalni sadržaj upisanoga prava, tako da formalni upis za njih nadomješta opće materijalno civilno pravo.

Materijalna strana principa publiciteta u pozitivnom pravcu traži, kako smo jur gore rekli. da se prizna formalna istinitost upisa; a naš zakonodavac ju priznaje samo uz slijedeće uslove:[26]

1. Pravomoćnost upisa, odnosno odgovarajuće gruntovne odluke.

2. Da je odnosno upisano pravno stanje prvobitno bilo i formalno i materijalno valjano i istinito, a da je tek kasnijim, vangruntovnim, činjenicama modificirano ili utrnulo §. 468., 469., 527., 1500. o. g. z., dočim u onim slučajevima, gdje je upisano pravno stanje već prvobitno materijalno pravno nevaljalo i neistinito ne djeluje princip pouzdanja, tako da se odnosni prvobitni materijalni nedostatak može sanirati samo putem „dosjelosti ili zastarjelosti“ §. 1467., 1469., 1472. o. g. z., §. 148.—150. grunt. reda.[27]

---

[25] Napose prisilna legalizacija po javnim bilježnicima, koju bi bilo tim nužnije kod nas uzakoniti, što bi se barem ovako, koliko toliko, stalo na put zloporabama razgranjenoga nadripisarstva.

Praktičan je i shodan zakon od 12. svibnja 1900. o gruntovnim provedbama posljedica ostavinskih rasprava ureda radi, koji služi baš tome, da predusretne pravni metež, koji može nastati otud, što stranke ne davaju urudžbenica gruntovno provadjati.

[26] Vidi Schiffner: System §. 109.

[27] Nesuglasje izmedju gruntovnoga i vangruntovnoga stanja može nastati naime u dva slučaja:

a) kasnijim vangruntovnim činjenicama (bez upisa) nastaje promjena gruntovnoga stanja, koje je prvobitno bilo i formalno i materijalno pravno valjano (n. pr. isplatim doista postojeću hipoteciranu tražbinu, ali ne ishodim uknjižbe brisanja „hipoteke“). Tu ono, što je u gruntovnicu upisano nije više materijalna istina, jer postoji, kao istina, nešto drugo vangruntovno;

Digitized by Google

3. Da je treći singularni sukcesor, koji stiče temeljem materijalno pravno nevaljaloga upisa, radio u dobroj vjeri, pouzdanjem u gruntovnicu, da je radio pošteno.[23]

„Nepošteno" u smislu austrijskoga tabularnoga prava nije nužno znanje, da u stečenju leži nepravo, nego je „nepošteno" i neispričivo neznanje toga.

Nepošteno radi „qui scit, aut scire debet". Neispričivo pak je ne-

---

b) gruntovno stanje nije već prvobitno istinito (u. pr. ishodim uknjižbu prava vlasnosti temeljem krivotvorene isprave).

Prvobitna neistinitost upisa i prvobitna ništetnost predleži i onda, ako ne predleže za upis ne samo svi formalno-pravni, tabularni uslovi, nego i ako ne predleže i nužni materijalno-pravni razlozi, koliko su ovi takovi, da bi odnosni upisani pravni posao bio bez njih ništetnim, bilo apsolutno ili relativno ništetnim, a i onda, ako je po pravu materijalnom odnosni upisani pravni posao i inače bilo apsolutno ili relativno ništetan (§. 69. grunt. reda).

Unger: System II. 124., 145., 149., 157.: „Und zwar findet diese allseitige und vollständige Wirkungslosigkeit des nichtigen Geschäfts nicht nur im Fall der s. g. absoluten Nichtigkeit (V.) sondern auch bei der s. g. relativen Nichtigkeit statt, dafern nur die Partei, zu deren Gunsten die Nullität besteht, das Geschäft als nichtiges behandelt".

Prvobitna će ništetnost predležati n. pr. i onda, ako postoji relativna ništetnost radi relevantne sile, bludnje i t. d. ako nema uz tradiciju titulus, causa u objektivnom smislu (naše pozitivno civilno pravo ne poznaje apstraktnih posala, Hasenöhrl: Obl. R. str. 348. i sl. Strohal: Wien. Ztschr. X. str. 441. Krainz §. 206. i drugi; niti tradicije s kauzom u subjektivnom pravcu, kako bi htio Randa: Eig. R. §. 11. str. 286.

Vidi Hofmann: Lehre vom titulus und modus adquir. Menger: Die justa causa bei der Tradition und Usukapion. Pfersche: Irrthumslehre. Strohal: Prioritätsabtretung 62. op. 51. i drug.

Exneru dostaju za kriepost upisa samo formalno-pravni, tabularni uslovi!

Već sam „formalni akt" je njemu podloga za sticanje po singularnom sukcesoru u oslonu na princip pouzdanja.

Formalni je njegov akt, radi materijalno-pravnih nedostataka, bili oni i prvobitno tu, pobitan samo obvezno-pravnim tužbama i H. R. S. 96. op. 1. (vidi op 28.)

[23] Exner: Publicit. princip. on smatra kako u opasci 27. jur istaknuto, svaki pravomoćni i formalno korektni upis formalnim aktom u smislu, da sam po sebi i za svakoga, te proti svakomu radja prava; je li ipak „materijalno-pravno" nevaljal, može se pobijati po načelima obveznoga prava, bilo radi zle vjere sticateljeve, bilo radi bezrazložnoga obogaćenja.

Naše medjutim pozitivno tabularno pravo, ne poznaje formalnoga akta u Exnerovu značenju, već smatra upis samo jednim od materijalno-pravnih uslova, pravne promjene.

Niti novije austrijsko zakonodavstvo nije uzakonilo Exnerov formalni akt!

Ono ipak (zakon od 25. srpnja 1871.) proteže, uz stanovite uslove, princip pouzdanja i na slučajeve prvobitne protupravnosti upisa. (Vidi o tom Randa: Eig. R. cit. Besitz, Schiffner: cit.)

Digitized by Google

znanje uvijek onda, kada se sticatelj ne nalazi u ispričivoj bludnji, kada radi dolo ili culpa lata.

Mala fides može biti:

ili a) u svjesti činjenica, koje in concreto uzrokuju protupravnost upisa, bilo, da je ta svijest osnovana na direktnom znanju tih činjenica, bilo na znanju uslova, koji radjaju opravdanu sumnju o njima. Odnosi li se ali ta svijest u bludnji na nepostojeću zaprjeku — a u istinu postoji ispričivo neznanje glede zaprjeke postojeće — predleži pošteno stečenje.

Spomenuta se svijest mora uvijek odnositi na stanoviti materijalni pravni razlog nevaljalosti upisa t. j. takovi, koji bi činio odnosnu stvarnopravnu dispoziciju, prema materijalno pravnim propisima općega civilnoga prava, ništetnim, da bude predležala mala fides!

Zato ne predleži mala fides, ako je knjiški sticatelj znao za obvezno pravnu vezanost autorovu: propustiti odnosnu stvarno pravnu dispoziciju (Exner H. R. 110. i sl. i malo ne svi austrijski pisci, kao o neprepornomu);

b) u neispričivom neznanju k tomu relevantnih činjenica. Neispričivo neznanje pak predleži, ako je osnovano na gruboj nemarnosti §§. 1324. i 1297. o. g. z.

Kad je ovo u konkretnomu slučaju, to ima od slučaja do slučaja prosuditi sudac, držeći na umu, da se u dvojbi i tu poštenje predmnjeva (§. 328. o. g. z.).

Mala fides predleži medjutim uvijek, kad je iz same gruntovnice vidiv materijalno pravni razlog ništetnosti upisa (§. 443., 468., 527. o. g. z. dočim je tabularno stanje glavne knjige svako dužan poznavati.

Odlučan čas za pitanje poštenja ili nepoštenja sticanja je čas, u kojem je upis zatražen t. j. molba predana u gruntovni urudžbeni zapisnik (§. 61. grunt. reda): mala fides superveniens non nocet.

Nije odlučno niti poznavanje odnosno nepoznavanje pravoga stanja stvari prije momenta, nego je upis zatražen n. pr. u času, kad stičem obvezno pravni naslov k stečenju odnosnoga knjiškoga prava, ako je samo sticatelj u momentu gruntovnoga sticanja imao razloga držati, da je odnosni materijalno pravni razlog, koji bi upis činio protupravnim, otpao.

Je li je ipak dokazano, da je prije gruntovnoga stečenja sticatelj znao ili znati morao za odnosnu relevantnu činjenicu, biti će na njemu dokazati, da je u odlučnom času gruntovnoga sticanja, imao razloga držati, kako netom izvedeno.

Univerzalni nasljednik malae fidei sticatelja jamči kao takav, makar i osobno bio bona fide (§. 547., 1462. o. g. z.).

Nu univerzalni nasljednik sticatelja bona fide ne jamči, makar i bio osobno mala fide, pošto se njegovo stečenje ne osniva na gruntovnici, nego na sukcesiji in universum jus defuncti tako, da je upis za nj samo

Digitized by Google

deklaratorne prirode, koji ga legitimira k knjiškim dispozicijama, ali koji za nj konstituira prava.

Singularni sukcesor mala fide se može pozivati na dobru vjeru svoga autora, jer to traži već pravna pozicija autorova; dočim inače ne bi autoru dobra vjera koristila.[29]

Prema tomu će se moći pozivati na pouzdanje u gruntovnicu samo onaj knjiški singularni sukcesor, u kojega će se sticanju steći uslovi sad pod točkom 1., 2. i 3. navedeni.

Dočim će se nesuglasje za sve ostale osobe izravnati po propisima općega civilnoga materijalnoga prava, za nj ti propisi ne će vrijediti, niti biti obvezatni, jer ih za nj nadomješta formalni upis u gruntovnicu uz načelo pouzdanja u gruntovnicu, koje onomu daje ili bolje reći, baš nadomješta sam materijalno pravni sadržaj odnosnoga pravnoga posla.

Njegovo će stečenje i njegov će upis biti nepobitni.

I doista, da gruntovnica odgovori svojoj zadaći, mora stojati načelo pouzdanja u nju, pa moraju vrijediti (makar i uz stanovite uslove) formalno pravno korektna stečenja pouzdanjem u nju i onda i ondje, kada i gdje i fale materijalno pravni uslovi konkretnoga im učinka!

Tko ali znade ili znati mora materijalnu bezmoć svoga stečenja, taj ne radi pouzdanjem u gruntovnicu, pa je nužno, da mu se njegov položaj prosudi, ne po posebnim propisima tabularnoga prava o formalnom stečenju, već po propisima općega materijalnoga prava; jer nema razloga, s kojih bi se na njegovo stečenje u opće mogli uporaviti posebni propisi tabularnoga prava!

Zato će njegov pravni položaj, upis, biti po načelima materijalno pravnih propisa pobitan, pa će se pobijati tužbama na uknjižbu, na uknjižbu brisanja ili uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja, koje su tužbe stvarnopravne, ne pak obvezno pravne prirode (§. 148.—151. grunt. reda!)

To ipak nije kazan malae fidei, kao što nije niti zaštita upisa za za sticatelja bona fide, nagrada; već je oboje samo posljedica iz objektivnih razloga gruntovnici dane javne vjere, pa i za to ne će i ne može princip pouzdanja nikada dovesti do toga, da se radi toga i materijalnom i formalno pravno valjano stečenje proglasi pobitnim, što je i jer je sticatelj znao ili znati morao za bezvjeru autorovu,[30] koji je dvaput prodao, cedirao i t. d.

Takovo načelo, koje bi dovodilo do sada izvedenoga rezultata, ne izriče naše niti materijalno pravo, niti formalno pravo (u koje ono u ostalom ne bi niti spadalo!)

---

[29] Protivno Exner: H. R. str. 112., kako tekst Schiffner §. 109. op. 3. i drugi.

[30] Schey: Regressrecht s. 26., 27., 28. Randa: Eig. R.

Digitized by Google

S toga, tko proda dvima, prodao je obim materijalno pravno valjano, ako je do prodaje i gruntovnoga prenosa na kupca on bio vlasnik, pa će tu onaj od obih kupaca steći vlasništvo, koji je prije ishodio gruntovni upis, bez obzira na to, je li ovaj znao ili nije znao za prijašnju kupoprodaju (§. 440. o. g. z.) makar je prijašnji kupac podjedno i primio posjed.[31]

* * *

Već iz dosad rečenoga i izvedenoga se može lako razabrati učinak principa publiciteta, pa bi bilo suvišno još napose to izvoditi.

II. Princip pouzdanja na polju važnijih slučajeva nesuglasja materijalnoga i formalnoga tabularnoga prava.

1. U slučaju univerzalne sukcesije nema mjesta djelovanju principa pouzdanja, jer kod nasljedstva ne postoji niti pogibelj, da bi treći singularni sukcesor mogao steći naslijedjena stvarna prava, vlasništvo, hipoteku, služnost, pošto ostavitelj, koji je još u gruntovnici upisan, ne može više praviti dispozicija, kad je umro, i pošto nesuglasje leži baš u tom, da ostavitelj, premda iz gruntovnice, kao takov aparira, nije više vlasnik itd.

[31] Krainz: System (2. I. 2. II. §. 224.), Burckhard (321.—323.), Schuster, Geller, dr. Masovčić: Il diritto tavolare, materiale, stoji baš za potonji slučaj na protivnom stanovištu. Oni štete tituliranoga posjednika proti knjiškom sticatelju „mala fide" titulo lucrativo, jer se, vele, radi čuvstva poštenja ne može štititi lih „formalna pravna pozicija" nepoštenoga sticatelja zato, što dobra vjera leži u svijesti prava, ne pak u probitku formalne intabulacije, jer je posjed uz naslov „stvarno-pravni odnošaj", koji se može braniti proti svakom, koji nije za sebe u stanju dokazati jači položaj, kako nije drugi sticatelj §. 373. o. g. z., dočim je znao za posjednikovu, u biću revindikacijonu tužbu §-a 372. o. g. z. koji stoji uz bok §-u 440. o. g. z. Na to §. 431. o. g. z. u tekstu izvedeno, pa što veli Randa G.-Z. br. 95.—100. iz god. 1868.: položaj tituliranoga posjednika nije stvarno-pravni, a sa stanovišta svoga obvezno-pravnoga položaja, ne može pobijati upisa drugoga sticatelja (sada vlasnika) jer s njimi ne stoji ni u kojem obvezno-pravnomu odnošaju! Praksa, koja kadkad provodi Krainzovo mišljenje, nije zakonita, a ne koristi niti obrana, da to odgovara pravnomu shvaćanju i pravnoj svijesti našega naroda!

Da li takova praksa, kraj postojećega zakona, odgovara svijesti i shvaćanju naroda ili ne, nije odlučno, niti važno! Praksa nije zvana korigirati zakon protuzakonitom uporabom zakonskih propisa. Stvar je i dužnost zakonodavca, s uvaženjem zakonodavne politike, uzeti u obzir shvaćanje i potrebe naroda, za koji zakon donosi!

Zakonodavna politika pripada samo zakonodavcu, a on ju mora izrabiti, kad zakon stvara ili novi donosi Nikad ne smije praktični sudac, iz obzira zakonodavno-političkih „zakon primjenjivati protuzakonito" niti de lege ferenda ne bi bilo uputno protegnuti princip publiciteta na razmatrani slučaj, pa ne znam niti razloga, s kojih bi se s principom publiciteta moralo poći dalje, nego li je učinio austr. zakon od god. 1871.

Digitized by Google

Istina, da može treći singularni sukcesor, temeljem izvorne isprave, koju mu je dao bio ostavitelj još za života svoga, ishoditi gruntovni prenos a i putem parnice proti nasljedniku, ali tu nema u oči §. 547.: succedit in universum jus defuncti, predmjevanoga nesuglasja.

Na polju je nasljednoga prava posebni slučaj učinka i djelovanja principa pouzdanja po §. 824. o. g. z. onda, kad se nasljedstvo uruči putativnomu nasljednikn!

Tko stiče od putativnoga nasljednika po njegovoj stvarno pravnoj dispoziciji, na naslijedjenom gruntovnom objektu vlasnost, hipoteku, služnost itd. poštenim načinom, štiti se odmah kao valjani nepobitni sticatelj.

2. U slučaju izvlazbe nema mjesta djelovanju principa pouzdanja, niti njegovoj uporavi.

Prije svega se izvlazba zabilježuje u gruntovnici, pa već ova zabilježba isključuje pouzdanje u gruntovnicu: a za tim biva izvlazba u takovom interesu, pred kojim mora svaki privatni interes cedirati, pa se kasniji singularni sticatelj, je li i zabilježba eksproprijacije u gruntovnici izostala, ne će i ne može s uspjehom pozivati na princip pouzdanja u gruntovnicu! On će biti jedino proti izvlaštenomu vlasniku upućen na oštetni zahtjev.

3. U slučaju javne dražbe, koja se ureda radi zabilježuje u gruntovnici, ne će u pravilu niti doći do pitanja o djelovanju principa pouzdanja, jer svako takovo djelovanje u pravilu isključuje već zabilježba dražbe u gruntovnici (§. 104. grunt. reda).

Na principu pouzdanja nema u našem slučaju mjesta niti onda, ako je zabilježba dražbe u gruntovnici izostala i usljed toga treći singularni sticatelj proti knjiški legitimovanom vlasniku, stekao knjiška prava, i ne znajući za dražbu; jer isključuje tude djelovanje principa pouzdanja faktum, da je dražba bila bezuvjetno svestrano oglašena, da joj u pravilu predhodi, iz gruntovnice vidiva, ovršna uknjižba prava zaloga: faktum, da se izdanjem urudžbenice dostalcu, imadu ureda radi brisati svi tereti (što ne bi smjelo biti, kad bi tu bilo mjesta principu pouzdanja); faktum, da iza dražbe dolazi kupovnina na mjesto javnom dražbom prodanoga objekta (vidi ali za zemljo odkupnu zakladu zakon od 10. siečnja 1876., sbornika od 1876., komad IV. br. 8).[32]

4. Kod javnopravnih realnih tereta, gore pod točkom 9. navedenih,

[32] Vidi Strohal: cit. s. 117.—120., ali i Exner: H.-R. op. 19. s. 395. Oni, koji tvrde, da dostalac tek upisom steče pravo vlasnosti i da ima, nakon dražbe, mjesta sticanju po principu pouzdanja, ne bi smjeli odrediti uknjižbe brisanja tereta prije obavljene uknjižbe prava vlasnosti za korist dostalca, jer bi inače dostalca stavljali u najveću pogibelj radi provedenim brisanjem tereta upravo omogućenih daljnjih sticanja putem principa pouzdanja! Ne bi li bilo shodno, da se i kod javnih dražba odredjuje, nakon izpunjenih dražbenih uvjeta upis dostalca ureda radi?

Digitized by Google

ne može biti niti govora o djelovanju principa pouzdanja, što je u ostalom samo sobom tako jasno, da ne treba k tomu gubiti ni riječi.

5. Pravno je mjesto djelovanju principa pouzdanja u slučaju dosjelosti. Ako knjiški ovlaštenik, radilo se tu o pravu vlasnosti, ili služnosti, nakon što je treći posjednik jur dosjelošću stekao vangruntovno odnosno pravo, tim pravom knjiški dalje raspoloži n. pr. osnuje služnost, hipoteku, raspoložio je on s tudjim dobrom: jer je treći usljed dosjelosti postao vlastnik, služnosni ovlaštenik, pa ne bi njegova raspoložba sa stanovišta materijalnoga općega civilnoga prava bila pravovaljana. Je li pak on raspoložio ovako u korist singularnoga sukcesora bona fide, koji je radio pouzdanjem u gruntovnicu, koji nije u odlučnom momentu sticanja znao, niti znati morao za vangruntovno pravno stanje nastalo dosjelošću, ta će raspoložba za toga singularnoga sticatelja, po principu pouzdanja u gruntovnici biti pravnovaljana i nepobitna bez obzira na pravo, koje je vangruntovno stečeno dosjelošću. §. 1500. o. g. z.

Tu ćemo odmah razmotriti pitanje, ima li u opće, te u koliko mjesta pozivanju dostalčevu, koji je na javnoj dražbi dostao vlasnost nepokretnosti, što ju je treći jur dosio, na princip pouzdanja, pa kako valja riješiti oprjeku izmedju dostalca i dosjedioca?

Praksa naših sudova sudi u prilog dosjedičev uvijek onda, ako se dostalac i ovrhovoditelj nije nalazio u dobroj vjeri i to prvi kod dražbe, a potonji kod sticanja hipoteke i dražbe, je li su ili ma samo jedan od njih u rečenome momentu znali ili znati morali, da je objekt dražbeni jur treći dosjelošću stekao.

I mimo faktuma, da takovo riješavanje našega pitanja škodi svrsi dražbe, da ju može, osobito za naše male prilike učiniti iluzornom, i mimo faktuma, da se tim može realnomu kreditu uzdrmati podloga i zatvoriti vrata, a pravnomu prometu s nepokretninama stavljati velike zaprjeke, te znatno uplivisati na prometnu vrijednost nepokretnina, ne čini mi se shvaćanje postojeće prakse, a s njom i nekih pisaca, niti shodno, niti na zakonu osnovano.

Prije svega stoji, da pravila o principu pouzdanja vrijede samo za onoga, koji stiče putem upisa u gruntovnicu, da dostalac ne stiče tek putem upisa u gruntovnicu, već prisudjenjem po sudbenom povjereniku na dražbi, pa da s toga ne može biti govora o njegovom osobnom pouzdanju u gruntovnicu i da se naše pitanje pitanje dosljedno tomu ne može riješiti sa stanovišta dobre ili zle vjere dostalčeve, koja je posvema irelevantna.

Niti se može dostalac sam sobom pozivati na pouzdanje u gruntovnicu, niti mu se može tako princip pouzdanja suprostaviti.

Digitized by Google

Stoji ali i to, da dostalac stiče na javnoj dražbi t e m e l j e m p r a v n e p o z i c i j e h i p o t e k a r a o v r h o v o d i t e l j a i da ni dostalac kao vangruntovni sticatelj na javnoj dražbi ne može niti više niti bolje steći, nego li se na javnoj dražbi temeljem pravne pozicije hipotekara ovrhovoditelja u opće steći može, pa otud odmah slijedi, da će mala fides ovrhovoditelja hipotekara u času, kad je sticao hipoteku, koja se putem javne dražbe realizira (mala fides superveniens non nocet) t. j. znanje odnosno sakrivljeno neznanje za vantabularno stečenje prava vlasnosti dosjelošću, škoditi i dostalcu; jer je pravna pozicija hipotekara ovrhovoditelja za dostalca pobitna: pa zato stoji i to, da se pravni položaj dostalčev naproti onomu dosjedioočevu mora prije svega riješiti sa stanovišta poštenoga ili nepoštenoga stečenja hipoteke, koja se javnom dražbom realizuje i da nije ni u čem odlučno za riješenje našega pitanja niti to, je li dostalac znao ili nije za poštenje odnosno nepoštenje ovrhovoditelja hipotekara.[33]

Temeljem principa pouzdanja ima pošteni hipotekar ovrhovoditelj pravo tražiti, da se hipotecirani objekt likvidira bez obzira na pravnu poziciju dosjedioočevu, koja je uslijed učinka principa pouzdanja za pravo utrnula: a temeljem pravne pozicije hipotekara ovrhovoditelja imade dostalac pravo tražiti, da se njemu jur utrnula pravna pozicija dosjedioočeva ne suprostavlja!

Pa i u istinu ne može i ne bi smio dosjedilac time, što je propustio ishoditi uknjižbu dosjeloga prava na svoje ime, steći bolji položaj nego li bi ga imao, da je propuštenu uknjižbu izhodio!

Ako li se pak naše pitanje rješava, kako čini praksa naših sudova, onda se dolazi do anomalije, da dosjedilac dolazi propustom izhodjenja odnosne uknjižbe na svoje ime, u bolji položaj, nego li bi ga imao, da je odnosnu uknjižbu stekao.

Da je pravo dosjednuto dao uknjižiti u gruntovnicu, morao bi bio preuzeti podjedno i sve terete, koje ne bi mogao pobiti radi nepoštenoga stečenja, kao hipotekarni dužnik, pa bi morao bezuslovno dozvoliti i to,

[33] Po zabilježbi dražbe u gruntovnici ne nastaje izmedju hipotekara ovrhovoditelja i dostalca ona nužna tabularna sveza, koja bi bila vrsna opravdati tvrdnju, da odlučuje za naše pitanje bar znanje ili sakrivljeno neznanje o poštenju ili nepoštenju ovrhovoditeljevoga stečenja hipoteke. Zabilježba dražbe ima samo deklaratorni karakter §. 104. grunt. reda, i ima jedino osigurati kupca proti daljnjim dispozicijama ovršenikovim. Vidi Randa Eig. R. str. 394. Tko bi davao toj zabilježbi karakter predbilježbe i još držao, da uz dobru vjeru prednika treba i dobra vjera daljnjega sticatelja za učinak principa pouzdanja, on bi još nekako mogao tvrditi i to, da treba i bona fides dostalčeva u gore označenom pravcu (vidi op. 20. §. 50. str. 395. Exner: H.-R. i §. 16. str. 112.) Da pak to nije po postojećem pravu moguće opravdano tvrditi, ne treba još napose izlagati.

Digitized by Google

da se hipotecirano pravo[33a] za namir tih tereta putem javne dražbe proda (§§. 1498., 1500. o. g. z.) Na dražbi toj bi mogao svako kupiti i tu nebi bilo ni govora o kakovom djelovanju principa publiciteta!

(Svršit će se.)

Da li se može i kada se može povodom priziva proti osudi odrešujućoj ukinuti osudu kotarskoga suda bez javne razprave, predvidjene u §-u 427. k. p.?

Napisao dr. **M. Bišćan.**

(Svršetak.)

D. Ako je prvi sudac izrekao, da učin nije ustanovljen, t. j. da manjka koj od dotičnih rekvizita, u kaznenom zakonu zahtievanih, a prizivni senat drži, da postoje svi nuždni rekviziti.

E. Ako je prvi sudac nepravom izrekao, da proti činu, na kojem se osniva obtužba, zakon ne odredjuje kazni.

Nego osuda kot. suda mora da je bila donesena nakon valjano provedenog postupka i po sudcu, koj je bio vlastan sudovati, jer inače ne ima — ako se taj manjak po stranci pravom napada, — sudbeni stol nikakve pravne podloge za svoju kritiku, budući da je sam postupak, koj je rodio napadnutom osudom, ništetan. Ako se dakle osuda kot. suda napada iz razloga, koji leže izvan te osude, i na temelju činjenica, koje su prethodile izrečenju osude, tada očito ne će biti mjesta odredjenju javne razprave, već će sudbeni stol morati odmah pristupiti meritornomu riešenju priziva. Ali i forma osude mora odgovarati, što se bitnosti tiče, propisom §. 264. k. p. ter osuda mora vierno prikazivati posljedak razprave, a medju spisi, koji su se u postupku kod suda I. molbe nabrali, ne smije postojati protuslovje, jer inače ne ima sudb. stol nikakve ili ne ima sigurne podloge za svoju kritiku. Osuda sa svimi spisi mora sačinjavati harmonijsku cjelinu, jer se inače mora smatrati ne samo osuda već i ciela struktura spisâ — da tako rečemo — klimavom. Čim se to nadje, da se sadržaj razlogâ ne slaže sa spisi, sačinjenimi o postupku, ili da si pojedini spisi medjusobno protuslove u pogledu bitnih činjenica, mora se podvojiti o temeljitosti postupka u obće, ali se ne može još ustanoviti, gdje je pogreška, da li u osudi ili u spisih, ili ako postoji protuslovje medju spisi.

[33a] O tom je li predmet založnoga prava „tjelesna stvar“ ili pak „pravo“ i koja prava to mogu biti; Lohm: Die Lehre vom subpignus; Bremer: Das Pfandrecht und die Pfandobjecte (1867); Demelius: Das Pfandrecht an beweglichen Sachen; Pfaff: Geld als Mittel; Exner: Kritik des Pfandrechtsbegriffs i t. d. U ostalom i moje založno pravo, koje će, da li Bog, skoro ugledati svjetlo!

Digitized by Google

koj od tih spisa je pogrešan? Mora se indi taj nesklad odstraniti ponovnom razpravom, kod koje će se modificirati sadržaj pojedinih spisa, u koliko se pokaže, da je taj sadržaj prema faktičnom stanju pogrešan, ili će se modificirati nazor sudčev, ako se pokaže, da je pojedinu izjavu ili odnošaj medju pojedinimi napisnici i izpravami krivo shvatio. Istom nakon podpuno i po propisu postupnika provedbenog postupka kod prve molbe — uključiv amo i redigiranje osude i razloga — nastaje vrieme, da sudb. stol kaže svoju o samoj stvari, ako stvar dodje do njega usljed valjano poprimljenog priziva. Polazeć sa toga sigurnog stanovišta i držeć se sveudilj načela, izraženog u općenitom dielu vladinog obrazloženja, da se naime odriešujuća osuda kot. suda može preinačiti samo nakon prediduće razprave pred prizivnim sudom a u drugih slučajevih da se imade rješitba ili odredba za popunjenje ili obnovu postupka stvoriti u nejavnoj sjednici, — lasno ćemo odsjeći granice ovlasti, podjeljenoj sudb. stolu u §. 427. k. p. u pogledu razpisanja javne razprave.

Ročište za javnu razpravu ima se povodom valjano poprimljenog priziva proti osudi odriešujućoj odrediti samo onda, ako po mnienju izvjestitelja (ili glasovatelja), prihvaćenom po prizivnom senatu, postoje momenti, koji sile na to, da se osuda kot. suda, koja je inače propisno i nakon valjano provedenog postupka donesena, preinači, ili usljed kojih bi sudbeni stol u obće mogao doći u položaj, da sudi u samoj stvari, dakle:

a) ako je priziv poprimljen poradi izreke o krivnji, a prizivni senat obnadje, da je dokazni materijal, koji se je kod suda prve molbe nabrao i na temelju kojega je niži sudac izrekao, da nije dokazano, da je okrivljenik učinio djelo, kojim se okrivljuje, — takav, da bi se iz istoga moglo crpiti osvjedočenje, da je okrivljenik doista učinio djelo, kojim se okrivljuje, ili ako obnadje, da postoji znatna sumnja ob istinitosti čina, uzetih za podlogu osudi, koji bi čini inače, kad bi istiniti bili, po zakonu utemeljili okolnosti, usljed kojih se dokida kažnjivost djela, ili poradi kojih nije dopušteno krivca progoniti, te ih je prvi sudac doista kao takove uvažio i na tom osnovao svoju odriešujuću osudu;

b) ako je priziv poprimljen poradi kojega od razloga ništovnih §. 277. br. 9., a prizivni senat obnadje, da je priziv osnovan, naime α) ako je priziv poprimljen poradi ništovnog razloga, spomenutog u §. 277. br. 9. pod sl. a), a prizivni senat nadje protivno nazoru prvoga sudca, da djelo, kojim se okrivljenik okrivljuje, doista sačinjava prekršaj; β) ako je priziv poprimljen poradi ništovnog razloga, spomenutog u §. 277. br. 9. pod sl. b), a prizivni senat nadje protivno nazoru prvoga sudca, da one okolnosti, koje je prvi sud uglavio, nisu takove, usljed kojih bi se po zakonu dokidala kažnjivost djela, ili poradi kojih po zakonu ne bi bilo

*

Digitized by Google

dopušteno krivca progoniti; γ) ako je priziv poprimljen poradi ništovnog razloga, spomenutog u §. 277. br. 9. pod sl. c), a prizivni senat nadje protivno nazoru prvoga sudca, da ne manjka obtužba, kakovu zakon iziskuje.

Ako je priziv proti odriešujućoj osudi kot. suda poprimljen poradi kojega od razloga ništovnih, navedenih u §. 418. br. 1., 2. i 4., i prizivni senat nadje, da je priziv osnovan, tada se ne će odrediti ročište za javnu razpravu, već će se osuda odmah ukinuti i stvar uputiti bud istomu bud drugomu kojemu kotarskomu sudu u okolišu prizivnoga suda.

Isto tako ne će se odrediti ročište za javnu razpravu, već će se osuda kot. suda budi odmah budi nakon obavljenih po kot. sudu izvida ukinuti i stvar povratiti kot. sudu na iznovičnu razpravu, ako je u prizivu, poprimljenomu proti osudi odriešujućoj poradi izreke o krivnji, navedeno novih čina i sredstva dokaznih, koja bi po mnienju, prihvaćenom u prizivnom senatu, mogla biti važna i za prosudjenje krivnje odlučna.[1]

Razumieva se, da ne će trebati javne razprave ni onda, ako je sud kotarski donio odriešujuću osudu o činu, koj sačinjava zločinstvo ili prestupak, pa da će se dotična osuda kot. suda na predlog državnoga odvjetnika odmah dokinuti i odrediti, da se povede zakoniti postupak.

Kad smo tako odgovorili na pitanje, koje smo postavili na čelu ove razpravice, valja još da se osvrnemo na argumente onih, koji tvrde, da se prema strukturi našega kaznenoga postupnika odriešujuća osuda kot. suda ne može ukinuti bez razprave, predvidjene u §. 427. k. p. Oni, koji tako tvrde, pozivaju se ponajprije na to, da ni stol sedmorice prema §. 282. ne može povodom žalbe ništovne proti odriešujućoj osudi sudb. stola bez prediguće javne razprave dotičnu osudu ukinuti. Nu ti puštaju s vida, da je postupak o prizivih proti osudam kot. sudova samostalno uredjen i da s toga ne ima mjesta uporavi §. 282. niti po analogiji. Zatim se ističe, da se prema naravi zaključaka, nabrojenih u §. 432. mora uzeti, da je zakonodavac kod tekstiranja rečenoga paragrafa imao pred očima ne samo slučajeve priziva, poprimljenih poradi izreke o krivnji ili poradi razloga ništovnih materijalne naravi, već i ine slučajeve priziva, pa po tom da biva bjelodano, da se odriešujuća osuda kot. suda ne samo ne može bez predhodne prizivne razprave preinačiti, već da se ona u obće ne može bez prizivne razprave ukinuti. Argumenat, koj se izvodi iz §. 432., je doista težak. Nu ako stvar dublje promotrimo, naći ćemo, da naša teorija posve dobro pristaje uz §. 432. Obredajmo redom dotične zaključke.

Zaključak, spomenuti u §. 420. (alinea zadnja) može biti izazvan uspjehom javne razprave, ako se na razpravi porodi dvojba o tom, da li

[1] Tako biva to i po kaznenom postupniku za zemlje, zastupane u carevinskom vieću (vidi §. 470. istoga postupnika).

Digitized by Google

osobi, koja je priziv učinila, pripada u obće pravo priziva ili barem onako, kako je uporavljeno, ili se porodi dvojba o tom, nije li se osoba, koja je priziv učinila, valjano odrekla toga prava, ili se napokon porodi dvojba o tom, da li je priziv pravodobno prijavljen.

O zaključku, spomenutom u §. 421. (alinea zadnja) ne treba nam duljiti rieči. Jasno je bo, da se tuj može raditi samo o meritumu okrive. Izbit će pako potreba takvog zaključka na javu redovito u slučajevih priziva poradi ništovnog razloga t. 3. §. 418., a br. 9. sl. c) §. 277., ako u prvoj molbi postupajući sudac nije stvar podpuno pretresao, već se je na prosto na to ograničio, da ustanovi, da manjka obtužba, kakovu zakon iziskuje. Redje će se dakako pokazati potreba takvog zaključka kod priziva, poprimljenih zbog inih ništovnih razloga materijalne naravi.

Zaključak, spomenuti u §. 422. (alinea zadnja) doći će do uporave, kada senat, pretresujuć posljedak prizivne razprave, nađje, da postoji takav razlog ništovni formalne naravi, koj bi mogao biti od bitna upliva na pitanje o krivnji. To će se dogoditi redovito onda, ako je sud prve molbe odklonio stanoviti predlog tužiteljev, da se provede stanovito dokazno sredstvo (§. 277. br. 4.), a senat obnadje, da bi to dokazno sredstvo prema uspjehu prizivne razprave moglo biti važno i za prosudjenje krivnje odlučno.[1]

Zaključak, spomenuti u §. 424., može biti stvoren i nakon prizivne razprave. Može se naime dogoditi, da prizivni senat kod viećanja o prizivu poradi izreke o krivnji ne nadje do duše, da su novi čini i dokazna sredstva, prijavljena s prizivom, važna ter za prosudjenje krivnje odlučna, ali da uzimlje iz drugih razloga, da postoji znatna sumnja glede osnovanosti izreke u pitanju krivnje, nu sudcem se prigodom viećanja o uspjehu prizivne razprave uzvidi, da bi rečeni novi čini i dokazna sredstva ipak mogla biti važna ter za prosudjenje odlučna.

Zaključak, spomenuti u §. 425., može poslieditи i usljed prizivne razprave. Nije bo izključena mogućnost, da se tek na toj razpravi pokaže, da je sud kotarski sudio o činu, koj sačinjava zločinstvo ili prestupak.

---

[1] Mora se uzeti, da je zakonodavac kod citiranja §. 422. — ako to citiranje nije možda lapsus — imao pred očima alineu zadnju istoga paragrafa. Slučaj bo alinee prve sadržan je jur u dispoziciji „ako mu se ne uzvidi priziv kao . . . neosnovan odbiti".

Digitized by Google

Nezakonite potajne diobe i položaj zadrugara u nezakonito razdieljenim zadrugama.

Napisao **A. Gavez.**

Na ovu razpravicu potakla me različita praksa glede zaštite pojedinih zadrugara i njihovih prava u zadrugama, koje su se razdielile poslie 1. siečnja 1890.

Dočim jedne kotarske oblasti dopuštaju, da občinska poglavarstva urediuju po §. 28. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugah i u prieporima takovih zadrugara, koji su se poslie 1. siečnja 1890. podielili te eventualno i zaštićuju pojedine zadrugare u njihovom posjedu, to druge ne će ni da čuju o kakovoj razmirici, koja bi se imala riešiti po rečenom paragrafu, nego svaku pritužbu zadrugara poslie 1. siečnja 1890. razdieljene zadruge stereotipno upućuju na občinsko poglavarstvo sa nalogom, da nezakonito razdieljenu zadrugu uzpostavi, a proti onim, koji su tu nezakonitu diobu izveli, strogo postupa.

Postupak svoj opravdavaju tim, da su te diobe po §. 58. zadružnog zakona n e z a k o n i t e, pak da za to nezakonitom diobom stvoreni odnošaji ne mogu imati ni zakonite zaštite.

Ja toga iz §. 58. zadr. zak. izvesti ne mogu.

Što veli taj §.? Veli „da se diobe izvedene samovlastno po strankah iza dana krieposti ovoga zakona smatraju nezakonitimi, te se na nje ne protežu ustanove ovoga p o g l a v j a".

§. 58. je posljednji u poglavju VII., koje govori o potajnim diobama te koje za diobe izvedene samovlastno prije krieposti zakona od 9. svibnja g. 1889. sankcionirajuć posjedovne odnošaje nastale uslied tih potajnih dioba, daje neke polakšice za njihovu provedbu, ne tražeći sve one uvjete kao kod redovitih dioba.

Te polakšice su n. pr., da se ne traži privola nadpolovične većine aktivno diobno pravo imajućih zadrugara; provedba takove diobe nije nadalje ovisna o minimu za svaku diobnu stranku, a redarstveni i zdravstveni propisi mogu biti zapriekom provedbi takove diobe samo u toliko, u koliko su ti propisi potajnom diobom k r u p n o povriedjeni.

Ove dakle polakšice kod provedbe diobe ne pripadaju zadrugam, koje su se poslie 1. siečnja 1890. podielile, nego se u slučaju, kad se iste oblastno diele, postupa s njima po ostalim propisima, koje zadružni zakon za redovite diobe sadržaje.

To je jasni propis i smisao §. 58. i ništa drugo. Drugo što izvoditi iz toga §. je neizpravno, a po gotovo je pogrešno shvaćanje, da se svaka tim paragrafom nezakonitom prozvana dioba mora bezuvjetno dokinuti i zadruga uzpostaviti.

Digitized by Google

Da je to pogrešno, nastojat ću dokazati samim zakonom od 9. svibnja g. 1889. a onda ću praktičnim primjerom pokazati, kako bi ovakovo pogrešno shvaćanje moglo u stanovitim slučajevima razmirice povećati, mjesto da ih odstrani, te uroditi posliedicama protivnim onima, koje se je namjeravalo postići.

Već je prije spomenuto, da se na t. zv. nezakonite diobe po §. 58. nemaju primieniti ustanove VII. poglavja zadružnoga zakona; ostale ustanove toga zakona vriede dakle i za ovakove nezakonito razdieljene zadruge.

Nas ovdje najviše zanima, da li se na ovakove poslie 1. siečnja 1890. razdieljene zadruge može primieniti §. 28. te da li pojedini zadružni član u ovakovoj zadruzi može na osnovu toga §. tražiti i dobiti zaštitu u svom posjedu proti napadanjem drugih zadrugara podieljenika?

Ja držim, da se ima postupati po §. 28. zadružnog zakona te da se tek nakon pomno provedene razprave uvaženjem svih okolnosti ima odlukom izreći, da li se ima zadruga uzpostaviti ili pak povriedjenoj stranci uvaženjem nezakonite diobe pružiti zaštita u njenom posjedu.

Propis §. 28. z. z. glasi, da občinsko poglavarstvo u prvoj molbi a kotarska oblast u drugoj molbi konačno rieša zadružne razmirice, a §. 16. provedbene naredbe medju zadružne razmirice uvršćuje i posjedovne priepore zadrugara koli u nerazdieljenim toli u potajno razdieljenim zadrugama.

Pod potajno razdieljenim zadrugama se ovdje nedvojbeno razumievaju one, koje su razdieljene prije krieposti zakona od 9. svibnja 1889. i s ovimi nemamo ovdje posla; preostaju nam dakle posjedovni priepori zadrugara.

Mogu li takovi, naime posjedovni priepori, medju zadrugarima nastati, dok postoji zadružna sveza u svoj svojoj čistoći, dok nije ta sveza bud kakovom diobom, pa zvala se i nezakonitom, prekinuta? Ne mogu, jer u pravoj zadruzi svi zadrugari sporazumno po odredbi kuće gospodara zemljišta zajednički obradjuju, tu dakle posjedovnoga priepora medju zadrugarima ne može biti.

Dok dakle provedbena naredba spominje posjedovne priepore zadrugara u nerazdieljenim zadrugama uz one u potajno razdieljenim zadrugama, to se pod onimi prvimi mogu razumievati samo oni priepori, koji bi nastali medju zadrugarima onih zadruga, koje su u vrieme, kad je zakon stupio u kriepost, bile nerazdieljene, ali su se kasnije samovlastno razdielile.

Moglo bi se pomisliti, da se pod posjedovnim prieporima u nerazdieljenim zadrugama ne razumievaju posjedovni priepori glede nekretnina, nego samo glede pokretnina, koje se u smislu §. 23. zadr. zakona mogu dieliti i u postojećim zadrugama; no takovog tumačenja ne dopušta stilizacija §. 16. provedbene naredbe, koja u zadružne razmirice uvršćuje **sve**

Digitized by Google

posjedovne priepore zadrugara koli u nerazdieljenim toli u potajno razdieljenim zadrugama.

Bit će dakle, da se tu misle posjedovni priepori zadrugara i glede nekretnina onih zadruga, koje su nezakonito razdieljene.

A što se odredjuje glede tih priepora? Da ih imade občinsko poglavarstvo u prvoj molbi a kotarska oblast u drugoj molbi i konačno riešiti, a nema ni traga propisu, da se ti posjedovni odnošaji imadu svagda i bezuvjetno dokinuti. Prema okolnostima dužna je dakle oblast i u nezakonito razdieljenim zadrugama posjedovno stanje zaštititi.

Zakon od 9. svibnja 1889. ide doduše za tim, da instituciju zadruge što više zaštiti, za to je i diobu učinio ovisnom od uvjeta, koji se prije nisu tražili, a na diobe samovoljno izvedene za krieposti zakona nije protegnuo polakšice, koje su dane diobam izvedenim prije zakona, no za to ipak nije ove samovlastno poslie 1. siečnja 1890. izvedene diobe stavio izvan zakona, ma da ih je i nazvao nezakonitimi.

Da se je htjelo takove diobe staviti izvan zakona te im u svakom slučaju uzkratiti zaštitu, bilo bi ih se nazvalo protuzakonitimi, a ne nezakonitimi, jer svaka nezakonita dioba nije ujedno i protuzakonita.

Nezakonitimi su te diobe nazvane zato, jer nisu izvedene na onaj način, kako to zakon propisuje, naime uticajem oblasti, već samovlastno, pak zato im se i uzkraćuju one polakšice, koje se daju zakonitim potajnim diobam. Nezakonitost se odnosi dakle samo na način, kojim su izvedene i na vrieme, u kojem su izvedene (samovlastno bez uticaja oblasti i poslie 1. siečnja 1890.), no protuzakonite bile bi tek onda, kad bi se njima povriedila koja naročita zakonska ustanova glede prava pojedinaca ili obćenitosti. To pak treba tek ustanoviti u svakom pojedinom slučaju i tek onda, ako se ustanovi protuzakonitost, ima se sa diobom postupati, kao da je izvan zakona te ju dokinuti.

Protuzakonita bi na primjer bila dioba, koja je izvedena nasiljem, kojom su povriedjena prava kojega zadrugara naročito malodobnika i slično, jednom riečju, ako je dioba izvedena uz takove okolnosti, rad kojih se ne bi mogla provesti ni onda, kad bi bila izvedena i prije krieposti zakona od 9. svibnja 1889.

I prijašnji zadružni zakoni nisu priznavali diobam samovlastno izvedenim za njihove krieposti zakonitosti, al za to nisu bile sve te diobe protuzakonite, jer protuzakonite diobe ne bi se bile zakonom od 9. svibnja g. 1889. sankcionirale, a ipak su u §. 57. sankcionirane sa izuzetkom onih, koje su bile doista protuzakonite.

Kad dakle svaka nezakonita dioba nije i ne mora biti sama po sebi ujedno protuzakonita, naravna je posliedica, da se i u nezakonito podieljenim zadrugama mora pojedinim zadrugarom pružiti u granicah zakona zaštita, da se dogodice moraju pojedini zadrugari zaštititi u posjedu, u

Digitized by Google

kom se nalaze uslied nezakonite diobe i da se ne mora u svakom slučaju bezuvjetno uzpostaviti zadruga.

Prelazim na praktični primjer, koji će pokazati, da može postojati nezakonita dioba, a da nije uz to protuzakonita, pak da u tako razdieljenoj zadruzi može nastati posjedovni priepor, koji ne bi shodno bilo riešiti prisilnom uzpostavom zadruge samo za to, jer je to po §. 58. z. z. nezakonita dioba.

Zadruga sastoji od pet samostalnih obiteljskih grana, a imade toliko posjeda, da je svakoj grani osigrana propisana najmanja izmjera. Sve su obiteljske grane sa svojim predstavnicima, kojim pripada aktivno diobno pravo za to, da se podiele, sve su stranke sporazumne u tom, kolik dio kojoj obiteljskoj grani pripada, ne bi dakle bilo nikakve zaprieke, da se ta dioba i po oblasti provede, kad bi ju samo stranke prijavile.

Bud s kojega razloga zadrugari ne će da zatraže diobu redovitim putem i da se gruntovno razpišu, a mogu postojati i razne zaprieke, rad kojih to ne mogu odmah učiniti te svoju prijavu odgode, dok se zaprieke uklone, no za to ipak sporazumno razdiele sami zadružni imetak i svaka obiteljska grana stupi odmah u posjed svoga diela.

Ovoj diobi nije nitko prigovorio, no jer je izvedena za krieposti zakona od 9. svibnja 1889., nosi na sebi biljeg nezakonitosti.

Nezakonita je za to, jer nije prema zakonskim ustanovam izvedena uticajem oblasti, no nije u ničem protuzakonita, jer je po samim zadrugarima izvedena tako, da bi ju i oblast kao nagodu morala odobriti, da joj je bila prijavljena. U tom, što nije prijavljena oblasti radi provedbe, nije sadržana nikakva protuzakonitost, jer s jedne strane nema te ustanove, da bi se stranke morale prijaviti oblasti radi diobe, a s druge strane pravo glasa imajući zadrugari mogu sporazumno zaključiti, kako će zadružni imetak uživati.

Ako ga sporazumno zaključe razdieljeno uživati, ne podpadaju za to nikakvoj kazni, jedino se na tu njihovu bez uticaja oblasti izvedenu diobu ne protežu pogodnosti §. 56. z. z.

Ova dioba postojala je kroz pet godina, a da kroz to vrieme nije nijedna stranka prigovorila ni druge smetala, no najednom počne jedan odieljenik drugoga smetati u posjedu njegova diela. Nastala je dakle zadružna razmirica sastojeća u posjedovnom prieporu medju članovima u nezakonito razdieljenoj zadruzi.

Što sada? Bi li shodno ovdje bilo ignorirati petgodišnje mirno posjedovno stanje, koje su svi zadrugari sporazumno stvorili, pak uz dokinuće nezakonite potajne diobe nagoniti jih, da stupe natrag u zadružnu svezu? A bi li to i izvedivo bilo?

Na ova pitanja moglo bi se doduše odgovoriti, da se je moglo ovo nezakonito stanje trpiti muče, dok je medju zadrugarima vladao sporazum,

Digitized by Google

no sad, kad je nastao priepor, valja ga dokinuti i zadrugu uzpostaviti, jer su same stranke od svoga prvobitnoga sporazuma odustale. No neka se ne zaboravi, da je tu sporazum prekinut samo med dvjema strankama, a tri stranke ostaju i nadalje kod prvobitnog sporazuma.

Zar radi razmirice, koja je nastala medju dvjema strankama moraju da i ostale tri trpe? Ne će li one možda štetovati tim, što se sile, da stupe natrag u zajednicu s onimi, od kojih su već pet godina odieljeno živile? Hoće li moći svaka grana opet natrag u zadrugu prinieti ono, što se iz zadruge prigodom diobe odniela? Ne će li u ovako prisilno uzpostavljenoj zadruzi možda gospodarstvo nazadovati, jer se zadrugari, naučni samostalno po svojoj volji raditi, ne će pokoravati odredbama kućegospodara?

Sve su to pitanja, na koja treba savjestno odgovoriti prije nego se izreče odluka, da se ima zadruga prisilnim načinom uzpostaviti.

Po mom mnienju bilo bi u ovom slučaju umjestnije, da se smetani zadrugar u svom posjedu, do kojega je došao medjusobnim sporazumkom svih zadrugara a ničijom povriedom predhodno zaštiti, nego da se zadruga prisilno uzpostavlja. Zadrugari bi se imali uputiti, da zatraže redovitu diobu, no do okončanja redovite diobe imalo bi se posjedovno stanje stvoreno nezakonitom diobom ostaviti, a prema potrebi i zaštititi.

Ne mislim time, da se sa svakom nezakonitom diobom ima ovako postupati, jer u sto dioba izvedenih poslie 1. siečnja 1890. ima sto varianta.

I ja sam za to, da se nezakonite diobe po mogućnosti što više sprieče, naročito u prvom početku da se proti njima najstrože postupa, no ne mogu se složiti sa nazorom onih, koji misle, da se slaže sa intencijama zadružnoga zakona, ako se svaka nezakonita, t. j. poslie 1. siečnja g. 1890. izvedena dioba bezuvjetno ignorira i da se svaka takva dioba mora dokinuti uzpostavom zadruge.

Nezakonite diobe su činjenice, s kojima treba takodjer računati, a odnošaji zadrugara u njima mogu se na zakonitom temelju i drugče regulirati, a ne samo najradikalnijim sredstvom, nepriznavanjem i dokidanjem tih dioba.

Potankih propisa, kako se u kojem slučaju ima postupati, nema niti ih može biti, no za to §. 28. zadr. zak. daje dovoljno prilike i občinskim poglavarstvima i kotarskim oblastima, da u svakom pojedinom slučaju odaberu po vlastitom razboru onaj put, koji je najkoristniji po stranke, rad kojih je zadružni zakon stvoren.

Digitized by Google

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Pravo vodjenja ovrhe radi dosudjenog tužitelju troška temeljem odluke, izdane usljed privremene odredbe u smislu §. 11. i 12. zakona od 8. svibnja 1890. o smetanju posjeda, utrnjuje po §-u 445. gr. p. p., ako je tužitelj konačnom odlukom sa tužbenim zahtjevom odbijen.

(Vrhovna rješitba kr. stola sedmorice od 7. srpnja 1900. br. 2560.)

Kr. kotarski sud u I. izrekao je u predmetu molbe I. B. Š. proti Š. B. radi utrnuća ovršnoga prava, ter nakon provedenoga temeljem §. 445. gr. p. p. postupka, odlukom od 31. svibnja 1899. br. 6126. gr. sliedeće:

U riešenju ovog zapisnika i u konačnom riešenju molbe I. B. Š. proti Š. B. na utrnuće ovršnog prava spp., de praes. 10. svibnja 1899. br. 5321. gr., odbija se molitelj sa svojom molbom i sa u njoj stavljenim zahtjevom, da je ovršno pravo Š. B. izviruće iz ovosudnih privremenih odredba od 30. rujna 1897. i 2. listopada 1897. br. 9765. gr. usled poznije izrečene ovosudne konačne odluke od 1. travnja 1898. br. 970. gr., potvrdjene rješitbom kr. sudbenog stola u Z. od 14. listopada 1898. br. 18.212 gr. utrnulo i da mu je Š. B. dužan naknaditi u roku od 8 dana pod pretnjom ovrhe trošak ove molbe, kao i dalnji prouzročeni razpravni trošak, — usuprot je molitelj I. B. Š. dužan naknaditi protustranci Š. B. razpravni trošak sudbeno sa 5 for. 50 nvč. obredjeni u roku od 8 dana pod prietnjom ovrhe, i to iz sliedećih r a z l o g â:

Molitelj I. B. Š. traži svojom molbom utrnuće ovršnog prava Š. B-a, izvirućeg iz ovosudnih odluka od 30. rujna 1897. i 2. listopada 1897. br. 9765. gr. radi troška od 12 for. 10 nvč. i 15 for. 44 nvč., s razloga, što se ovaj trošak odnosi na privremene odredbe u parnici Š. B-a proti njemu radi smetanja posjeda, koje su odredbe postale bezpredmetne s obzirom na konačnu odluku od 1. travnja 1898. br. 970. gr., potvrdjenu rješitbom kr. sudbenog stola u Z. od 14. listopada 1898. br. 18.212. gr., gdje je tužitelj pravomoćno odbijen sa tužbenim zahtjevom.

Protustranka Š. B. ne priznaje, da je njegovo ovršno pravo za trošak od 12 for. 10 nč. i 15 for. 44 nč. utrnulo, pa pošto se ovaj trošak odnosi na privremene odredbe u gore spomenutoj parnici, koje se odredbe moraju smatrati kao samostalni dielovi u nikakovom savezu ne stojeći sa glavnom stvari, koji je trošak molitelj sakrivio bez krivnje Š. B-a, jer se nije pokorio privremenoj odredbi razpravnog sudca, dužan je on taj trošak protustranci naknaditi bez obzira na uspjeh parnice u glavnoj stvari, pošto se je privremena odredba morala izvršiti ovršnim putem kroz sudbeno povjerenstvo, komu da se je opro, moralo bi se uredovanje obaviti ma bilo

Digitized by Google

i uz oružničku asistenciju, a kako bi došla protustranka do toga, da ona nosi trošak ovaj davajuć predujmove, čemu je kriv molitelj, koji se neće pokoriti sudbenim odredbam.

S tih razloga morao se je molitelj sa svojom molbom i sa u njoj stavljenim zahtjevom odbiti.

Kr. banski stol odputio je rješitbom od 4. travnja 1900. br. 9050. utok I. B-a i potvrdio napadnutu prvosudnu odluku.

Povodom izvanrednoga previdnoga utoka I. B-a kr. stol sedmorice rješitbom od 7. srpnja 1900. br. 2560. obnašao je,

vidiv, da je molitelj I. B. Š., doprinjeo u svojoj molbi de praes. 10. svibnja 1899. br. 5321. gr. radi utrnuća ovršnoga prava ovrhovoditelja Stjepana B. radi tražbina izviruć̀ih iz prisudjenoga S. B-u odlukami kr. kotarskoga suda u J. od 30. rujna 1897. br. 9765. gr. i 2. listopada 1897. br. 9765. gr. troška od 12 for. 10 nvč. i 15 for. 44 nvč. konačnu odluku kr. sudbenoga stola u Z. od 14. listopada 1898. br. 18.212. gr. potvrdjujuću odluku kr. kotarskoga suda u I. od 1. travnja 1898. br. 970. gr., kojom je S. B. u parnici svojoj podignutoj proti I. B-u radi smetanja posjeda prava služnosti kolnika spp. sa tužbom i u nj stavljenim zahtjevom radi sudbene zaštite toga posjeda odbijen:

vidiv, da su gore pomenute odluke kr. kotarskoga suda u J., temeljem kojih je ovrhovoditelj S. B. radi rečenih svojih tražbina izhodio ovrhu na pokretnine ovršenika I. B. Š., izdane u postupku smetanja posjeda uslied privremene odredbe u smislu §. 11. i 12. zakona o smetanju posjeda;

vidiv, da su na temelju takovih, uslied privremene odredbe izdanih odluka pravne posljedice ovisne o konačnoj, u stvari samoj izrečenoj odluci, kojom se rješava medju strankami spor o smetanju posjeda uslied povedene tužbe;

vidiv s toga, da je molitelj I. B. Š. gore pomenutom konačnom odlukom kr. sudbenoga stola u Z. doprinjeo po smislu §-a 445. gr. p. p. podpun dokaz, da je ovršno pravo S. B-a proti njemu poznijom konačnom odlukom utrnulo:

obje napadnute odluke nižih sudova preinačiti, ter odlučiti, da je ovršno pravo ovrhovoditelja S. B., izviruće iz odluka kr. kotarskoga suda u J. od 30. rujna 1897. br. 9765. gr. i od 2. listopada 1897. br. 9765. gr. radi troškova ovrhovoditelja od 12 for. 10 nvč. i 15 for. 44 nvč. spp. utrnulo.

Troškovi prebijeni su u svih trih molbah, jer su dolnjosudne odluke na korist ovrhovoditelja izrečene. **V. Janda.**

Digitized by Google

Sluga nasljednikov nije sposoban oporučni svjedok (§. 594. o. gr. z.) Volja, da se pravi ustmena oporuka, mora biti jasna i sa svjedocima dokazana.

Kr. kot. sud u R. osudom svojom od 16. listopada 1899. br. 13.309. gr. u parnici J. B. zastupanog po dru. Ž. M., protiv A. O. zastupane po dru. A. B. peto priznanja neistinitosti i ništetnosti ustmene oporuke spp. sudio je:

Tužitelj odbija se sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da je tužena dužna priznati ništetnom oporuku iza pokojnog Cv. O. iz P., te da je dužna dozvoliti, da se razprava iza istoga provede na temelju zakona, naprotiv dužan je tužitelj tuženicima naknaditi parbeni na 46 for. 25 nvč. obredjeni trošak i to u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe.

Razlozi: Tužitelj traži od tuženice priznanje neistinitosti i ništetnosti ustmene oporuke iza pok. Cv. O., kojom je ovaj sav svoj imetak ostavio tuženici kao univerzalnoj nasljednici te navodi:

1. Da je pok. Cv. O. istina imao namjeru praviti pismenu oporuku, radi čega je poslao po obć. bilježnika A. Ž., nu prije nego što je ovaj došao, da je isti Cv. O. umro.

Ovu okolnost dokazuje sa svjedocima A. Ž. i M. L.

2. Da je sama tuženica prigodom sastava smrtovnice očitovala pred sudbenim povjerenikom A. Ž., da pok. Cv. O. nije pravio nikakve oporuke, niti pismene niti ustmene.

Ovu okolnost dokazuje svjedocima S. Ž., J. J., P. Ž. i A. Ž.

3. Da je oporučni svjedok G. S. priznao pred M. L., da je on lažno uz naplatu od 40 for. svjedočio, da je pokojni Cv. O. ustmenu oporuku pravio, premda to učinio nije.

Ovu okolnost dokazuje po svjedocima M. L. i G. S.

Napokon navodi, da je ova oporuka i ako je pokojni Cv. O. pravio, ništetna, pošto joj manjkaju formalnosti propisane u §. 586. o. g. z., budući da je jedan od svjedoka ustmene oporuke i to A. N. kao sluga odnosno plaćeni domaći tuženice (oporučne nasljednice) u smislu §. 594. nesposoban svjedok.

Da je pako A. N. sluga odnosno plaćeni domaći tuženice u vrieme pravljenja oporuke bio, nudi tužitelj dokaz po svjedocima Š. Ž., M. L., A. N., G. S., A. J., Ž. D. i J. O.

Prve tri po tužitelju navedene okolnosti jesu sasvim neodlučne obzirom na tu okolnost, da su po tuženici navedeni svjedoci A. N., G. S. i A. J. suglasno izkazali, da je pok. Cv. O., pred njima pri zdravoj pameti svoju posljednju volju očitovao — stanovito, promišljeno, osbiljno, bez sile, prevare i bitne bludnje.

Jedino od odlučne važnosti jest ta okolnost, da li ova ustmena opo-

Digitized by Google

ruka ima sve formalnosti ustanovljene u §. 586. o. g. z. naime u ovom slučaju, da li je A. N. bio sposoban ili nesposoban svjedok?

Iz izkaza ovih glede ove okolnosti preslušanih svjedoka proizlazi, da je A. N. bio sluga oporučitelja pok. Cv. O., nu da je samo plaćen bio prve godine, a ostalih skoro 10 godina da ništa u ime plaće dobivao nije, nego je sa svojom obitelji živio u istoj kući sa oporučiteljevom suprugom. Gazda pako u kući da je bio oporučitelj Cv. O.

Prema ovome ne može se uzeti, da je A. N. u pravom smislu bio sluga odnosno plaćeni domaći oporučitelja, kako to §. 594. o. g. z. navodi. Nu sve i da je bio sluga dotično plaćeni domaći oporučitelja, nije bio on u vrieme pravljenja oporuke plaćeni domaći tuženice, pošto je gazda u kući bio oporučitelj, a ne tuženica.

Obzirom na to predleži ustanovljenim, da je ovaj treći svjedok ustmene oporuke A. N. bio sposoban svjedok, te ova oporuka ima sve formalnosti ustmene oporuke ustanovljene u §. 586. o. g. z., to se je tužitelj sa svojom tužbom kao neosnovanom i u njoj stavljenim zahtjevom odputiti morao.

Osuda glede parbenog troška osniva se na propisu §. 573. g. p. p.

Povodom priziva tužiteljevog protiv te osude donio je kr. banski stol ovo riešenje pod 7. prosinca 1899. br. 31.402. gr.:

Kr. banski stol uz odpućenje priziva obnašao je u glavnoj stvari napadnutu prvosudnu osudu potvrditi, a samo djelomičnim uvaženjem priziva tužiteljeva, u točki naknade parbenih troškova preinačiti i suditi, da se parbeni troškovi obih stranaka medju se prebijaju s tim, da trošak priziva sam tužitelj nositi imade.

Razlozi: Preslušanim svjedocima u ovoj parnici dokazano je, da je treći svjedok ustmene oporuke pok. Cv. O.-a A. N. sa svojom ženom i troje djece živio u kući pok. Cv. O., u koju je kuću došao prije 10 godina i prve godine samo bio plaćeni sluga Cv. O.-a, a poslje toga živio u zajednici, od kuda ne sliedi, da je on bio plaćeni domaći oporučne nasljednice supruge pok. Cv. O.-a tužene A. udove O. i po tome nije A. N. po §-u 594. o. g. z. nesposoban svjedok ustmene oporuke pok. Cv. O. Pošto je inače suglasnim izkazom sva tri a isto vrieme prisutna bivša svjedoka i to G. S., A. J. i A. N. podpuno dokazano, da je pok. Cv. O. ustmenim očitovanjem posljednje svoje volje cieli svoj imetak za slučaj svoje smrti ostavio svojoj suprugi A. O., to je ta ustmena oporuka po §-u 585. o. g. z. valjana, te je s tih i prvosudnih razloga napadnuta prvosudna osuda u glavnoj stvari po zakonu opravdana, pak ju je banski stol morao uz odpućenje priziva tužitelja J. B. kao otca svoje mldb. djece M., A., L. i D. B. potvrditi, ali u točki naknade parbenih troškova pak preinačiti uz uvaženje priziva tužiteljeva, jer tužitelj nije ovu parnicu objestno pokrenuo, već je nasuprot s obzirom na priepornu sposobnost oporučnog svjedoka A. N. i na izkaz svjedoka A. Ž. i S. Ž. imao opravdana povoda na vo-

Digitized by Google

djenje ove parnice, te je banski stol s tog važnog razloga po §-u 573. gr. p. p. izrekao preboj parbenih troškova s tim, da trošak priziva sam tužitelj nositi imade po §-u 573. i 582. gr. p. p.

Povodom izvanrednog previda tužiteljevog protiv toga riešenja kr. banskog stola donio je kr. stol sedmorice ovu rješitbu od 25. travnja 1900. br. 11.230. gr.:

Kr. stol sedmorice povodom izvanrednog previda tužitelja J. B. kao otca i zakonitog zastupnika mld. M., A., L. i D. B. obnašao je obje doljnosudne osude preinačiti i suditi:

Tužena A. udova O. odnosno sada njezina ostavina zastupana po očitovanim nasljednicima K., A., Ž., T. i P. Lj., te V. S., dužna je priznati nevaljanom te s toga nekriepostnom ustmenu oporuku pok. Cv. O. iz P., kojom je postavio nasljednicom svojom suprugu svoju A. udovu O., te je dužna dozvoliti, da se ostavina iza pok. Cv. O. razpravi na temelju zakona. Parbeni troškovi svih trih molba prebijaju se medjusobno.

Razlozi: Po §. 594. o. g. z. nije sposoban svjedok plaćeni domaći nasljednikov glede ostavinskog imetka, koji je tomu nasljedniku po oporučitelju ostavljen.

Jedan od odnosnih triju svjedoka ustmene oporuke pok. Cv. O. bio je A. N. domaći sluga Cv.-a i supruge mu A. O., koji su u zajedničkom kućanstvu živili. Isti je plaću dobio prve godine u gotovom, a kasnije, kada se je u kući oženio, dobio je takovu u naravi, te je ostao i nakon smrti Cv. O. slugom A. ud. O.

Ovo je dokazano izkazom samoga A. N. i izkazima svjedoka Ž. D. i I. O.

A. N. bo izpovjeda, da je već prije 9 godina došao u kuću Cv. O. kao sluga, prve godine da je imao plaću od 60 for., a druge godine da se je oženio u kući, tada da nije dobio više plaće u novcu, ali da je radio u kući, a Cv. O. da ga je hranio i odjevao. Poslie smrti pok. Cv. O., da je ostao u kući kod A. udove O. S njim suglasno izkazuje svjedok Ž. O., dočim svjedoci D. O. i J. O. suglasno izpoviedaju, da je A. N. bio ne samo sluga Cv. O. već i A. ud. O. i prije i poslie smrti Cv. O.

Time je dokazano, da je A. N. bio plaćeni domaćin i A. udove O., a kad je to, tada se on mora smatrati nesposobnim svjedokom navodne ustmene oporuke pok. Cv. O., a jer su osim njega samo još dva svjedoka prisutna bila, kada je isti pravio navodno ustmenu oporuku, ukazuje se ta oporuka nevaljanom i nekriepostnom.

Uz to nije po samom izkazu saslušanih oporučnih svjedoka nedvojbeno, da je Cv. O. namjeravao ustmeno očitovati posljednju volju čim je poslao po obć. bilježnika A. Ž., da mu napravi pismenu oporuku. Po prenavedenom utemeljene su obje suglasne doljnosudne osude na tumačenju i uporavljenju zakona očito pogrješnom, i na predpostavi takovoj, koja je

Digitized by Google

protivna jasnom sadržaju spisa, pa valja zato po §. 335. g. p. p. povodom izvansudnog previda tužitelja obje doljnosudne osude preinačiti i u glavnoj stvari suditi, kako je navedeno u dispozitivnom dielu ove vrhovne osude.

Parbeni trošak svih triju molba prebija se medjusobno, jer tužena ostavina ima za sebe suglasne doljnosudne osude (§. 577. g. p. p.).

Dr. Ž. M.

Za dozvolu zabrane nije nuždna dospjela tražbina.

(Rješitba kralj. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 6. prosinca 1900. br. 4220.)

U predmetu Lifse F. iz Z., po odvj. dru. R., proti Salamonu F. u Z., po odvj. dru. B., radi dozvole zabrane zbog 12.000 K. jest kralj. kotarski sud u Z. odlukom od 27. lipnja 1900. br. 4600. izrekao sljedeće:

Temeljem bračnog ugovora dto. Lavov 3. ožujka 1895., te svjedočbe izraelitičke bogoštovne obćine u Z. od 20. lipnja 1900. br. 43., dakle izpravâ, koje, ako se priznadu istinitima, podpuno posvjedočuju moliteljkinu tražbinu od 6.000 for. proti protivniku, te temeljem svjedočbe gradskoga poglavarstva u Z. od 18. lipnja 1900. br. 7247. o tom, da protivnik osim godišnje plaće od 1.200 K. i stanarine od 360 K. ne ima nikakova drugoga imetka, dozvoljuje se na osnovu §. 407. i 408. gr. p. p. radi djelomičnog osjeguranja moliteljkine tražbine od 12.000 K. zabrana na protivnikov novac, uložen kod z—e pučke štedione na uložnu knjižicu br. 3776. u iznosu od 3200 K., te se rečenoj štedioni nalaže, da taj uloženi novac pod vlastitom odgovornošću do dalnje ovosudne odredbe ne izdade niti protivniku, niti kojoj trećoj osobi.

Kralj. banski stol povodom utoka Salamona F. rješitbom od 23. kolovoza 1900. br. 18.989.:

vidiv, da brak izmedju moliteljice i njezina supruga Salamona F. jošte nije razvrgnut, a da ne predleži niti slučaj predvidjen u toč. 2. sl. 2) bračnog ugovora, pak da se tražbina moliteljice prema tomu jošte ne može dospjelom smatrati,

vidiv nadalje, da moliteljica nije dovoljno posvjedočila u smislu §. 407. odnosno 409. gr. p. p., da predleži osobito hitna pogibelj, da se sloг nestašice drugih platila ne će moći namiriti,

te vidiv, da prema tomu u nazočnom slučaju ne predleže uvjeti §. 407. do 409. gr. p. p.,

obnašao je napadnutu prvosudnu odluku preinačiti, te moliteljicu Lifsu F. s njezinom molbom za zabranu za sada odputiti.

Kralj. hrv. slav. dalm. stol sedmorice obnašao je rješitbom od 6. prosinca 1900. br. 4220. usljed previdnog utoka Lifse F. uz pre-

Digitized by Google

naku napadnute rješitbe kr. banskoga stola potvrditi odluku suda prve molbe tim dodatkom, da moliteljica ima zabranu u roku od 14 dana opravdati (§. 421. gr. p. p.) i to s razlogà navedenih u prvosudnoj odluci i s razloga, što se za dozvolu zabrane ne zahtieva dospjelost tražbine.

Dr. **Čačić.**

I. Za riešenje prepora na priznanje neobstojnosti prava služnosti nabave drva uz sniženo ciene iz državne šume radi boljega tjeranja rudokopja nije nadležan rudarski sud. — II. Ako je uručbenom izpravom dokazano, da su u svem priznani nasljednici ostavine, tada nije potrebno, da bude uručbena izprava napose pribavljena za pojedine dielove ostavnikove imovine.

Kralj. sudb. stol u P. u pismeno povedenoj parnici kr. ravnateljstva erarijalnih pravnih posala u Z. u zastupanju kr. ugarskoga državnoga erara proti ostavini A. F. iz M. kao vlastniku rudarnice T.—B. po očitovanih nasljednicih radi tužbom de pr. 28. siečnja 1899. br. 210./gr. traženoga priznanja neobstojnosti prava služnosti nabave drva uz snižene ciene iz državnih šuma povodom po tuženici podnešenoga prigovora nenadležnosti istoga sudišta odlučio je 21. listopada 1899. br. 2386./gr. da se zahtievu tuženičkomu, da se tužba kod istoga sudb. stola kao nenadležnoga suda podignuta, odbije, i da se tužitelj osudi na naknadu troška u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe, ne udovoljava, te naprotiv da je dužna tuženica tužitelju prouzročeni trošak sudbeno na 44 for. 40 novč. obredjen, za 14 dana pod pretnjom ovrhe naknaditi, a ujedno da se tuženica poziva, da po §. 52. gr. p. p. u roku od 60 dana istomu sudu podnese svoj pismeni odgovor, a to sve sa razloga:

Tužitelj kr. ug. državni erar u tužbi tvrdi, da je zapoviedničtvo bivše II. banske krajiške pukovnije u ime njegovo (tužiteljevo) u P. dne 10. kolovoza 1805. godine sa trščanskim rudarskim ortačtvom sklopilo ugovor, kojim se po točki drugoj toga ugovora istomu ortačtvu podieljuje pogodnost, da radi boljega tjeranja rudokopja i talionice u T.—B. naročito u šumah stojećih pod upravom šumarije R., a ležećih u području ovoga sudišta, dobiva drva uz obaljenu cienu i to: gorivo drvo za 20 novč. po kubičnom hvatu, a gradjevno drvo po 1 for. za kubični hvat; rudno poduzetje u T.—B. da je kasnije prešlo na sada tuženu po očitovanih nasljednicih ostavinu A. F. iz M., koji je još i sada u rudnih knjigah uknjižen kao vlastnik nekretnina po njem (tužitelju) ustupljenih mu u svrhu podignutja sgrada nuždnih za tjeranje poduzeća, i ovo poduzeće da je od godine 1892. natrag do 1874. potezalo razne količine drva uz sniženu cienu, koja se od sadanje ciene drva znatno razlikuje, jer je mnogo niža; dalje tvrdi, da se isti ugovor ima smatrati uglavljenim, kada bude sa višega mjesta odobren, pa jer ugovor nikako ratificiran nije, da dosljedno

Digitized by Google

tomu u pogledu spomenute služnosti nabave drva uz sniženu cienu iz navedenih šuma ni kriepostan nije; dalje tvrdi, da je po zakonu od 8. lipnja g. 1871. o ustanovah za izlučenje prava na drvlje, pašu i uživanje šumskih proizvoda u bivšoj krajini (zak. članak XXX. iz godine 1873.) provedena dioba šuma i to izmedju njega (tužitelja) i izmedju imovnih občina, pa da je samo polovica šuma obterećenih navedenom služnosti zapala njega t. j. tužitelja; rudarsko poduzeće da je godine 1892. obustavilo radnju, a tim izgubilo i služnost nabave drva uz snižene ciene iz istih šuma tim više, što je ova služnost ovisnom učinjena od redovitoga tjeranja rudarskoga posla. Pošto je pako on (tužitelj) radi toga, što si tuženica sveudilj prisvaja pravo spomenute služnosti, zapriečen razpolagati šumskimi proizvodi, to traži, da mu tužena ostavina A. F. po očitovanih nasljednicih prizna, da ne obstoji njeno pravo služnosti iz njegovih šumah uz snižene ciene u navedenom ugovoru naznačene, i da istoj ostavini s toga napram njemu (tužitelju) ne pripada nikakovo pravo iskati šumske proizvode iz njegovih šuma.

Tuženica je po očitovanih nasljednicih podneskom d. pr. 10. travnja g. 1899. br. 854./gr. prigovorila nadležnosti ovoga sudišta, a taj prigovor na ročištu dne 2. svibnja 1899. obdržavanom, na kom su se stranke složile, da se glavna stvar pismeno razpravi, — izvadjala tim, što tvrdi, 1. da nije za razpravu nazočne tužbe ovaj sudbeni stol, nego onaj u Z. kao rudarska oblast u rudnih stvarih za Hrvatsku i Slavoniju nadležan, zatim 2. da ovo sudište nije nadležno ni s obzirom na §. 37. gradj. sudovnika, jer da razprava ostavine A. F. nije dovršena i ostavina uručena, pa zato da prigovara istinitosti uručbene izprave c. kr. kot. suda u M. od 21. srpnja g. 1896. pod B.—I., a naprotiv tvrdi, da se ostavinska razprava iza A. F. vodi kod sudb. stola u Z. za rudne nekretnine T.—B.; jer pako uručbena izprava B.—I. nije izdana za nekretnine ležeće u Hrvatskoj i Slavoniji, da s toga tužitelj glede istih nekretnina ne može ništa dokaživati, dapače ni glede legitimacije tuženičkih očitovanih nasljednika.

Obćeniti sud pako za ostavinu A. F. da je onaj u M., jer da tim, što tužitelj traži priznanje ništetnosti ugovora A.—I., nastupa čisto osobni odnošaj, a ne stvarni.

Dočim se u nazočnom slučaju radi o prigovoru nadležnosti ovoga sudišta za razpravu po kralj. ug. državnom eraru podnesene tužbe, to se ovo sudište nema upuštati u prosudjivanje pitanja, da li za očitovane nasljednike tužene ostavine pasivna legitimacija predleži, pošto bi se tim ovo sudište inako upustilo u riešavanje prigovora, spadajućih na sam predmet parnice.

Prigovor pako nenadležnosti ovoga sudišta je neosnovan, a to sa sliedećih r a z l o g a:

Digitized by Google

Predležećom tužbom traži se priznanje neobstojnosti prava služnosti nabave drva uz sniżene ciene od ostavine A. F. kao vlastnice poduzeća rudarskoga, a ne od rudare T.—B., u kojem potonjem slučaju bio bi nadležan kr. sudbeni stol u Z. kao rudarska oblast samo onda, kada bi se radilo o stvarnom pravu na rudnike (§. 63. točka 1. gradj. sudovnika) kao i o ostalih u §. 64. gradjanskog sudovnika naznačenih činih realne sudbenosti.

Nasljednici tužene ostavine za svoju tvrdnju, da se ostavinska razprava nakon A. F., kod sudbenoga stola u Z. na rudne nekretnine vodi na porieku tužiteljevu makar su se ponudili dokaz doprinieti, nisu ipak taj dokaz pružili, pa kada bi taj dokaz i doprinieli bili, to njihovo pozivanje na ustanovu §. 37. gradj. sudovnika za riešenje prigovora o nadležnosti ovoga sudišta nije odlučno, jer se tužbom ne zahtieva nijedan od uvjeta §. 37. gradj. sudovnika.

Ni daljnja tuženička tvrdnja, da je za razpravu nazočne tužbe nadležan obćeniti sud ostavine A. F. najme: onaj u M. zato, što je tobože nastupio osobni, a ne stvarni odnošaj, jer da tužitelj traži priznanje ništetnosti ugovora A.—I. gledom na poricanje tužiteljeno o potonjoj okolnosti, ne stoji, jer predmet tužbe je neobstojnost prava služnosti, dakle stvarno pravo, koje izvanknjižno tereti šumske nekretnine tužiteljeve, a ne tuženičke rudnike.

Po glasu po tužitelju doprinešenoga gruntovnoga izvadka pod D.—XII., kojemu tuženica nije prigovorila i koji je u smislu §. 114. g. p. p. javna izprava, te po §. 113. g. p. p. ima podpunu moć dokaza, upisane su u pitanju stojeće nepokretnosti na tužitelja kao vlastnika, a da tuženica na ovih nekretninah prisvaja spomenuto pravo služnosti, to i sama ne poriče (§. 523. o. g. z.).

Iz ovoga pako proizlazi, da je predmet tužbe stvarno pravo na stvar (§. 308. o. g. z.), t. j. da je tužba upravljena proti prikraćenju prava vlastnosti u njenom uživanju.

Pošto se pako iz grunt. izvadka D.—XII. izpostavlja, da su gore spomenute nekretnine razdieljene izmedju tužitelja i imovnih obćina, to je jasno, da je prama ustanovi §. 6. zakona od 3. kolovoza 1884., br. 24. sbornika, za vršenje realne sudbenosti zvan onaj sudbeni stol, u kojega području upitne nekretnine leže, a dočim iste nekretnine u obsiegu ovoga sudišta leže, to je dosljedno tomu takodjer u smislu §. 50. gradjanskoga sudovnika za razpravu nazočne tužbe ovaj kr. sudbeni stol nadležan.

Naknada tužitelju dosudjenoga parbenoga troška temelji se na propisu §. 573. gr. p. p.

Kralj. banski stol rješitbom od 6. prosinca 1899. broj 30.727. odputio je utok po tuženici proti gornjoj rješitbi prvoga suda uložen, jer prvosudnu odluku opravdavaju razlozi za nju navedeni tim većma, što

*

Digitized by Google

predmet parnice ne spada, kako tuženica utjecateljica tvrdi pod nadležnost rudarskoga suda, te jer doprinešena uručbena izprava dokazuje, da su utjecatelji u svem priznani nasljednici ostavine A. F., pa nije od potrebe, da ista bude napose pribavljena za pojedine dielove imovine ostavnikove, kako to utjecateljica posve nepravilno u utoku naglašuje.

Kralj. hrv. slav. dalm. stol sedmorice je rješitbom od 8. ožujka 1900. br. 623. izvanredni previdni utok tužene ostavine A. F. u pomanjkanju uvjeta §. 318. g. p. p. odputio. **V. Bosanac.**

Prinos k tumačenju zadružnih razmirica, navedenih u §. 28. zakona o zadrugah od 9. svibnja 1889.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola stola sedmorice od 29. studenoga 1900. br. 3660.)

U ustmeno razpravljenoj parnici Gjoke, Pavla i Pere N., članova zadruge N. iz B. k. br. 49., tužiteljâ, po odvj. dr. V. W., proti Stevanu N. iz B., tuženomu radi priznanja prava vlastničtva na nekretnine gr. ul. br. 342. obć. B. spp. izrekao je kralj. kot. sud u O. odlukom od 31. prosinca 1899. br. 22904. medju ostalim sljedeće:

vidiv, da je tužiteljica zadruga N. u B. k. br. 49. zastupana po kuće gospodaru Gjoki N. tužila Stevana N. kao člana svoje zadruge i bivšega kuće gospodara radi priznanja prava vlastničtva nekretnina gr. ul. br. 342. obć. B. i dozvole gruntovnog upisa na ime zadruge temeljem zakonske predmnjeve §. 20. zadr. zak.,

vidiv, da je u ovoj parnici prieporno, da li su uparničene nekretnine zadružne, ili su osebunjak, pripadajući tuženiku, koji je član zadruge.

vidiv, da se tuj radi o prieporu nastalom u samoj zadruzi.

vidiv, da je za riešavanje zadružnih razmirica po §. 28. zadr. zak. nadležna upravna oblast i da po tom riešenje pitanja, da li je neka stvar zadružna, ili pak osebunjak (§. 20. zadr. zak.) — ne spada u djelokrug suda, već upravne oblasti, to se po §§. 2. sl. b) i 3. gr. p. p. ustmena razprava pred ovim sudom kao nenadležnim za riešenje ovoga priepora dokida i tužiteljica odpućuje na nadležnu upravnu oblast.

Kralj. banski stol povodom utoka tužiteljâ rješitbom od dne 21. ožujka 1900. br. 7291.:

vidiv, da se u ovom prieporu radi o zemljištu, koje je tuženi kupio, dok je bio kuće gospodar zadruge N. iz B. k. br. 49., te koje je u gruntovnici na sebe kao samovlastnika upisati dao, dočim tužitelji tvrde, da je to zemljište kupljeno za zadružne novce, pa da se s toga po predmnjevi §. 20. zadr. zak. od 9. svibnja 1889., odnosno po §. 9. zadr. zak. od 3. ožujka 1874. vlastnošću zadruge smatrati imade,

Digitized by Google

vidiv, da se po citiranim §§. 20. i 9. zadr. zak. samo ono osebunjkom držati ima, što je kuće gospodar ili ini koji zadrugar stekao svojom dopuštenom radnjom, svojim posebnim imetkom, ili svojim osobnim pravom, ako on to pred oblašću dokaže,

vidiv, da se po §. 28. zadr. zak. zadružne razmirice imadu rješavati po upravnoj oblasti, a po §. 16. prov. nar. k zadr. zak. da se pod zadružnim razmiricama razumjevaju i svi posjedovni priepori medju zadrugarima koli u nerazdieljenim, toli i u potajno razdieljenim zadrugama,

vidiv, da su tužitelji i tuženi članovi jedne te iste zadruge, a priepor o kom se radi, da se obzirom na gore iztaknuto zadružnom razmiricom smatrati mora,

vidiv, da sudovi po čl. 11. zak. o sudačkoj vlasti od 18. veljače g. 1874. tek onda postupati imadu, ako se koja stranka riešenjem upravne oblasti u svojim privatnim pravima povriedjenom osjeća,

vidiv, da je prvi sud, čim je svoju nenadležnost tečajem parnice uvidio po §§. 3. i 47. postupak odlukom dokinuti i stranke na nadležnu oblast uputiti imao,

obnašao je napadnutu prvomolbenu odluku u cielosti potvrditi, a uloženi proti njoj utok tužiteljà kao neosnovan odputiti.

Kralj. hrv. slav. dalm. stol sedmorice povodom izvanrednog previdnog utoka Gjoke N. kao kuće gospodara zadruge N. iz B. k. br. 49. rješitbom od 29. studenoga 1900. br. 3660.:

vidiv, da se u nazočnom slučaju ne radi o kojem faktičnom odnošaju unutar zadruge, nego o prieporu glede prava vlastničtva na nekretnine med zadrugom, tuženim i trećom osobom, budući da su te nekretnine nakon zabilježbe tužbe ugovorom od 10. svibnja 1897. ukujižene s pravom vlastničtva na Jelenu N., a od ove opet ugovorom od 18. lipnja 1900. na Panu N.,

vidiv, da je tuženi Stevan N. u svom odgovoru prigovorio, da je upitne nekretnine stekao dosjelošću (§. 1467. o. gr. z.),

vidiv, da ovakav priepor imadu riešiti gradjanski sudovi, pa da tome ne stoje na putu ustanove §. 20. zadr. zak., jer ovaj paragraf normira predmnjevu glede vlastnosti zadruge, te dopušta proti ovoj protudokaz pred oblašću, a takova u nazočnom slučaju može biti samo redoviti gradjanski sud,

obnašao je ukinuti po §. 343. gr. p. p. obje odluke nižih sudova, te postupajućemu u prvoj molbi sudu naložiti, da predmet ovaj u iznovični pretres uzme i mimo neosnovanoga razloga svoje nenadležnosti po zakonu rieši. **Dr. Čačić.**

Digitized by Google

Visoka starost može biti razlogom za povratu u prijašnje stanje sbog promašenog roka ili ročišta. (K tumačenju §. 354. gr. p. p.)

(Vrhovna riešitba kr. stola sedmorice od 22. rujna 1899. br. 3275.)

Kralj. banski stol odpisom od 5. listopada 1899. br. 25.950. priobćuje kr. kot. sudu u B. sliedeće:

Kr. stol sedmorice izvolio je odpisom svojim od 22. rujna 1899. br. 3275. kr. banskomu stolu priobćiti sliedeću svoju vrhovnu riešitbu:

Riešavajuć izvješće od 3. kolovoza 1899. br. 19.695., kojim kralj. banski stol podnaša spise u predmetu molbe A. M. udove P., moliteljice proti F. B., trgovcu radi povrate u prijašnje stanje sbog promašenog roka za podnos utoka proti dražbenoj odluci od 18. rujna 1898. br. 3352. gr. izrečenoj u ovršnom predmetu F. B., ovrhovoditelja proti F. D., ovršenici radi 214 for. 20 novč. spp, u kojem je kr. kot. sud u B. odlukom od 27. prosinca 1898. br. 4586. nakon saslušanja stranaka molbu moliteljice za povratu u prijašnje stanje odbio, te moliteljicu osudio na platež troška od 2 for.,

a kralj. banski stol usljed utoka moliteljice po odvj. S. B. riešitbom od 8. veljače 1899. br. 2195. uz odpućenje utoka napadnutu prvosudnu odluku potvrdio,

obnašao je kralj. stol sedmorice povodom izvanrednoga previdnoga utoka povrate moliteljice A. M. udove P. preinačiti obje odluke nižih sudova te moliteljici dozvoliti zamoljenu povratu u prijašnje stanje za podnešenje utoka proti dražbenoj odluci od 18. rujna 1898. br. 3352. gr. i to s razloga, što moliteljica kraj svoje starosti od 81 godine lahko može doći u položaj, da bez svoje krivnje promaši 14 dnevni rok za podnešenje utoka.

Priobćio **S. Trohar.**

B. Kazneno.

Zagodni rok za uvriedu poštenja, počinjenu lažljivom okrivom u pismenom podnesku predanom kod javne oblasti, počimlje teći danom, kad je taj podnesak primljen kod odnosne oblasti.

(Žaoba ništovna na obranu zakona. — Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 28. lipnja 1901. br. 2155./2584. ex 1901.)

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni povodom podnešene po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona žaobe ništovne proti osudi kr. kotarskog suda u G. od 7. kolovoza 1900. br. II./1562., kojom je rečeni kotarski sud Radu B., Stojana i Stevana R., Jandriju S. i Adama M. proglasio krivimi prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označena u §§. 487., 488., 491. u savezu sa §. 492. k. z., počinjena time, što su u pismenom sastavku, upravljenom na kr. banski stol de dato K. 11. veljače 1900. o privatnom tužitelju Milanu M. u G. medju inim napisali, ili napisati dali po osobi trećoj, koje ne će da odadu, i ove stavke: „Mi dole podpisani

Digitized by Google

ne samo da smo izaslali vis. kr. zem. vladi protiv nepravednomu g. načelniku občine jednu tužbu, nego četiri tužbe, koje smo u stanju i dokazati, a od tada minulo je 7 mjeseci, da nam ni jedna riešena nije s razloga, pošto slavnoista izašalje svome povjereniku kotarskomu predstojniku u G., da predizvide obavlja, gdje ih točno obaviti ne će, nego dapače koga preslušava grožnjom rešta ugoneć u strah radi svoga mitnjaka nepravednog i tužitog g. načelnika občine K."; zatim: „Želeć g. predstojnik, da se ova stvar proti g. načelniku zavrgne, a mi siromaki da njegovu nepravednost duramo, a da se njegova nepravednost na čisto da izvesti, sigurno na nami jašio ne bi, niti bi nezakonito radio, ko što radi, što smo u tužbam naveli, koje smo u stanju i dokazati, a uvidjavamo, da nam je g. predstojnik od neruke i da mora da bude, jer mu nismo u stanju mi siromasi učiniti, da s nama kao s g. načelnikom u birtiji pije, a nadalje, što potajno medju sobom imadu, to oni sami znadu, a mi dapače kao kroz vjetar čujemo, jer se svaka tajna odkrivati ne da, kao što je g. načelnik občine K. dao izrezati 3 fata drva Stojanu R. iz K., koje mu je pomenuti i platio, a ta su drva prispjela g. predstojniku u G., a takovih činjenica ima i više, koje se tobož na fini način izvedu, pa je li da taj dâ g. predstojnik, da se naše velike potežkoće dadu na čistac izvesti; a da nismo mi na pravom putu, te da škodile ne bi naše izaslane tužbe g. načelniku, sigurno bi g. predstojnik svu stvar na čistu izveo i nas hitro u zatvor strpao, dočim uvidjava i sam g. predstojnik, da je g. načelnik nepravedna osoba, koja sirotinju muze i guli nezakonito, a na to g. predstojnik i ne pazi, kako kukavna raja pati: naša ova mala občina bila bi sretna, kada bi g. načelnik .... iz nje izstupio; vrlo je teška stvar, dočim su se g. načelnik i g. predstojnik sljubili, pa mi siromaki moramo činiti i ono, što nije u nikoj občini, niti je u zakonu, već što hoće preko zakona, to i rade"; onda: „Te kada bi nam ostao g. načelnik sa g. predstojnikom dulje vremena služeći u zajednici, zbilja bi se morali raseliti od njihovoga zuluma, kojeg mi nismo kadri trpiti, ali mi povriedjeni toga čina u nadi smo si i naći lieka, ko će i njima stati na rep, da ne rade s nama, što zakon ne dozvoljava ...", kojim stavkama su privatnoga tužitelja Milana M., kao javnoga urednika, lažljivo okrivili zločinom zloporabe uredovne vlasti (§. 101., 102. sl. a] k. z.) i primanja mita u poslovih uredovnih (§. 104. k. z.) u smislu §. 487. k. z. i lažljivo ga okrivili činom nećudorednim i nepoštenim, da si daje plaćati piti od svoga podčinjenoga osoblja, hoteći ga tako poniziti pred oblašću, kojoj su spomenuti podnesak kao pritužbu podnieli (§. 488. k. z.) i ne navodeć još drugih izvjestnih čina — „...a takovih činjenica ima i više, koje se tobože na fini način izvedu ....", — okrivili pogrdnimi vlastitostmi u smislu §. 491. k. z., nasrnuo tako na privatnog tužitelja kao organa vlade obzirom na njegovo uredovno djelovanje (§. 492. k. z.), pa je zato osudio sve po §. 493. k. z. obzirom na

Digitized by Google

§. 267. k. z. i to: Radu B. i Stojana R. na kazan zatvora u trajanju od 14 nedjelja; Stevana R. i Adama M. na kazan zatvora u trajanju od 4 mjeseca dana; a Jandriju S. na kazan zatvora u trajanju od 3 mjeseca dana. Nadalje ih je osudio, da solidarno plate troškove kaznenoga postupka, a svaki za se troškove ovrhe kazni (§. 331. k. p.), koje je pak proglasio neutjerivima; zatim proti osudi kr. sudbenog stola u P. kao prizivnog suda od 20. listopada 1900. br. II./755., kojom je rečeni sudbeni stol povodom priziva svih obtuženika prvosudnu osudu u pogledu krivnje potvrdio, u pogledu kazni pak preinačio onamo, da je istu snizio i to: Stevanu R. i Adamu M. na kazan zatvora od 3 nedjelje, Radi B. i Stojanu R. na 14 dana zatvora, a Jandriji S. na 8 dana zatvora,

iza obavljene u punom vieću javne razprave obnašao je po §. 286. II. i 434. k. p. izreći, da je osudom kr. kot. suda u G. od 7. kolovoza 1900. br. II./1562., kao i osudom kr. sudb. stola kao prizivnog suda u P. od 20. listopada 1900. br. II./755., u koliko se odnose na Radu B., Jandru S. i Adama M. povriedjen zakon u §. 526. i 531. k. z., te je s toga u tom dielu kao ništetnu ukinuti i navedene okrivljenike po §. 250. t. 3. k. p. od tužbe riešiti.

Razlozi: Osudom kr. kotarskog suda u G. od 7. kolovoza 1900. br. II./1562. proglašeni su Rade B., Stojan i Stevan R., Jandrija S. i Adam M. krivimi prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označena u §§. 487., 488., 491. u savezu sa §. 492. k. z., počinjena time, što su u pismenom sastavku, upravljenom na kr. banski stol da dato K. 11. veljače 1900., o privatnom tužitelju Milanu M., kr. kotarskom predstojniku u G. medju inim napisali, ili napisati dali po osobi trećoj, koje ne će da odadu, i stavke, navedene u dispozitivnom dielu gornje osude, kojim stavkama su privatnoga tužitelja M. M., kao javnoga urednika, lažljivo okrivili zločinom zloporabe uredovne vlasti (§. 101., 102. sl. a] k. z.) i primanja mita u poslovih uredovnih (§. 104. k. z.) u smislu §. 487. k. z. i lažljivo ga okrivili činom nećudorednim i nepoštenim, da si daje plaćati piti od svoga podčinjenoga osoblja, hoteći ga tako poniziti pred oblašću, kojoj su spomenuti podnesak kao pritužbu podnieli (§. 488. k. z.) i ne navodeć još drugih izvjestnih čina — „. . . a takovih činjenica ima i više, koje se tobože na fini način izvedu . . .“, — okrivili pogrdnimi vlastitostmi u smislu §. 491. k. z. nasrnuv tako na privatnog tužitelja kao organa vlade s obzirom na njegovo uredovno djelovanje (§. 492. k. z.): pa je zato osudio sve po §. 493. k. z. obzirom na §. 267. k. z. i to: Radu B. i Stojana R. na kazan zatvora u trajanju od 14 nedjelja: Stevana R. i Adama M. na kazan zatvora u trajanju od 4 mjeseca dana: a Jandriju S. na kazan zatvora u trajanju od 3 mjeseca dana. Nadalje ih je osudio, da solidarno plate troškove kaznenoga postupka, a svaki za se troškove ovrhe kazni (§. 331. k. p.), koje je pak proglasio neutjerivima.

Digitized by Google

Povodom priziva osudjenikà potvrdio je kr. sudbeni stol, kao prizivni sud u P. osudom svojom od 20. listopada 1900. br. II./755./1. gornju osudu kotarskog suda u G. u pogledu krivnje. U pogledu kazni preinačio je istu onamo, da je takovu obalio: glede Stevana R. i Adama M. na kazan zatvora od 3 nedjelje; glede Rade B. i Stojana R. na kazan zatvora od 8 dana.

Obje te osude ali jesu — u koliko se tiču Rade B., Jandrije S. i Adama M. — ništetne. Ono zato, jer se nisu osvrnule na činjenicu, da glede tih osoba postoje okolnosti, uslied kojih se dokida kažnjivost djela (§. 418. br. 3. k. p. u savezu sa §. 277. t. 9. sl. b] k. p.). Glede Stojana i Stevana R. ne postoje te okolnosti obzirom na propis § 531. sl. c) k. z. Posljedica toga propusta je pako ta, da je povriedjen zakon u naredjenju §§. 526. i 531. k. z. § 526. naredjuje, da prestupci i prekršaji, dolazeći u kaznenom zakonu, a tako i kazni istih utrnjuju . . . i zagodom.

§. 531. k. z. naredjuje, da zagodom utrnjuje i iztraga i kazan, ako krivac od časa učinjena kažnjivoga čina računajući . . . uz vrieme, odredjeno ovim zakonom, ne bude potegnut pod iztragu pred kojimgod ovostranim kaznenim sudom.

Vrieme to, koje pominje §. 531. k. z., odredjeno je u §. 523. k. z. Taj §. naredjuje, da je vrieme zagode za prestupke i prekršaje, na koje zakon kao najvišu kazan stavlja zatvor prvoga stupnja bez pooštrenja, imade teći kroz tri mjeseca dana.

U konkretnom slučaju uzeše obje osude ustanovljenim, da se u postupku imenovanih osoba stiču obilježja prekršajà suprot sigurnosti poštenja označena u §§. 487., 488., 491. u savezu sa §. 492. k. z., i da se kazan imade odmjeriti prema naredjenju §. 493. k. z. Ovaj §. pako naredjuje kazan zatvora prvoga stupnja bez pooštrenja. Po tome je — s obzirom na gore navedeni propis §. 523. k. z. — tekao u ovom slučaju zagodni rok od 3 mjeseca dana počamši od dana učinjenoga kažnjivoga čina.

Oba suda uzeše, da je taj kažnjivi čin počinjen prijavom de dato K. 11. veljače 1900. Ta je prijava primljena bila kod kr. banskoga stola dne 18. veljače 1900. Zagodni je rok počeo dakle teći sa 18. veljače 1900., te je imao isteći na 18. svibnja 1900. Da se zagoda prekine, morali su imenovani gore krivci biti potegnuti pod iztragu u tom medjuvremenu.

Pod iztragu se poteže i zagoda se prekida po izričnom naredjenju §. 531. k. z., kad se suprot učinitelju kao okrivljeniku izda . . . poziv sudovni.

U konkretnom slučaju izdan je taj poziv sudovni tek 13. lipnja 1900., dakle kud i kamo poslie već minuloga zagodnoga roka.

Predležala je dakle u vrieme, kad su gore navedene osude izrečene, činjenica, da je glede Rade B., Jandrije S. i Adama M. medjuto utrnula zagodom i iztraga i kazna, pa se s toga nisu mogle izreći proti njima osude u kondemnatornom obliku. Jer je to ipak učinjeno, povriedjen je kazneni zakon u gore navedenim svojim propisima.

Digitized by Google

Pri takovom stanju stvari valja povodom žalbe ništovne kr. državnog nadodvjetničtva, uložene na obranu zakona po §. 286. II. i 434. k. p. izreći, da je citiranimi osudami kr. kotarskog suda u G. odnosno kr. sudbenog stola kao prizivnog suda u P. povriedjen zakon na štetu rečenih okrivljenika, pa ih s toga valja po §. 250. t. 3. k. p. od tužbe riešiti, kako je to učinjeno u dispozitivnom dielu ove vrhovne osude. —A—

Prema §. 341. k. p. ima se u vrieme kazni ubrojiti iztražni zatvor pretrpljen nakon proglašenja prve osude, ma bio isti i prekinut, čim predleže ostali uvjeti rečenog §-a.

(Žaoba ništovna na obranu zakona. — Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 22. lipnja 1901. br. 2180./2518.)

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni povodom po kr. državnom nadodvjetničtvu u kaznenom predmetu proti Matiji S., osudjenom radi zločinstva uredovnog pronevjerenja, označena u §. 181. k. z., na težku tamnicu od osam mjeseci na obranu zakona podnesene žaobe ništovne proti zaključku kr. sudbenog stola u M. od 9. ožujka 1901. broj I. 269./64./00. kojim je isti sudbeni stol odbio molbu osudjenog Mate S., da mu se u kazan uračuna i vrieme, pretrpljeno po njemu u iztražnom zatvoru rečenog sudbenog stola od proglašenja prvosudne osude od 28. rujna 1900. br. I. 269./48./00. do 27. studenoga 1900., kadno bje iz iztražnog zatvora odpušten,

iza obavljene u punom vieću javne razprave, obnašao je po §. 286. II. k. p. s obzirom na §. 341. k. p. izreći: da je napadnutim zaključkom kr. sudbenog stola u M. povriedjen zakon u ustanovi §. 341. k. p., pa da se isti zaključak ukida i kr. sudbenomu stolu u M. nalaže, da na gore navedenu molbu Matije S. primlj. 7. ožujka 1901. br. I. 269./64./00. donese novo zakonom propisano riešenje.

Razlozi: Osudom kr. sudbenog stola u M. od 28. rujna 1900. br. I. 269. proglašen je bio Matija S., krivim zločinstva uredovnog pronevjerenja, označena u §. 181. k. z., te je po §. 182. II. k. z. uporabom §. 254. k. p. osudjen bio na kazan težke tamnice od dvie godine.

Povodom pravnih liekova ništovne žalbe i priziva proti toj osudi po osudjenom M. S. uloženih, potvrdio je kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni vrhovnom osudom od 26. siečnja 1901. br. 141. napadnutu osudu u pogledu krivnje; u pogledu kazne pako je istu preinačio onamo, da je dosudjenu mu kazan dvogodišnje tamnice obalio na težku tamnicu od 8 mjeseci. Ovu je kazan M. S. nastupio kod sudbenog stola u M. dne 22. ožujka 1901.

U vrieme pak, kad je proti S. glavna razprava obdržavana i uvodno pomenuta osuda proti njemu donešena bila, nalazio se on kod istoga suda u iztražnom zatvoru. Bio je u njemu sve do 27. studenoga 1900., kada

Digitized by Google

je na njegovu molbu, a uz privolu javnoga tužitelja do riešenja po njemu podnesenih pravnih liekova na slobodu pušten bio.

Sada, kad je sa prizivom svojim djelomično uspio, zamolio je on, da mu se vrieme, što no ga je od dana proglašene mu prvomolbene osude (28. rujna 1900.) pa do dana, kada je na slobodu stavljen bio (27. studenoga 1900.) ubroji u vrieme kazni.

Zaključkom svojim od 9. ožujka 1901. br. I. 269./64./00. odbio ga je sudbeni stol s tim zahtjevom, a to s razloga, što je dne 27. studenoga 1900. na vlastiti zahtjev na slobodu stavljen bio, pa se prema tome nije od proglašenja prve osude (28. rujna 1900.) do stignuća rješitbe vrhovnog sudišta (6. veljače 1901.) neprestano u zatvoru nalazio. Uslied toga da se morao sada iznova na nastup po vrhovnom sudištu snižene kazni pozvati.

Iz obrazloženja ovoga zaključka kr. sudbenog stola u M. razabire se, da isti shvaća propis §. 341. k. p. tako, kao da se ovaj mora nalaziti u zatvoru neprekidno od dana proglašene mu prvomolbene osude, pa do dana, kada prvoj molbi stigne riešenje kasacionalnoga sudišta.

Ovakovo tumačenje toga zakonskoga propisa nije izpravno. Nema za njega u tom §-u nikakova uporišta. Ovaj bo izrično naredjuje: „Vrieme, koje je osoba obsudjena na kazan slobode, provela u zatvoru pokle je proglašena osuda prve molbe, ubrajat će se u vrieme kazni mu i onda, kad pravni liek, poprimljen na korist obsudjenikovu, bude uspjeha imao makar djelovito".

Po tome je uračunanje toga poslie proglašenja prvomolbene presude u zatvoru provedenoga vremena vezano obzirom na konkretni slučaj za jedan jedini uvjet, a taj je, da je po njemu samom i u njegovu korist poprimljeni pravni liek imao uspjeha, makar i djelovito. A toga je imao.

Kr. sudbeni stol u M. povriedio je takovim krivim svojim tumačenjem zakon u §. 341. k. p.

Valja zato po §. 286. st. II. al. 2. k. p. povodom ništovne žaobe, uložene po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona izreći, kako je to sadržano u dispozitivnom dielu ove vrhovne osude. —A—

C. Mjenbeno-trgovačko.

Naznaka mjesta plateža u primljenoj po tuženiku fakturi sa „zahlbar in E." ustanovljuje nadležnost trgovačkog suda toga mjesta. Uzanse budapeštanske burze. Ustanovljenje mana na robi. Ne ima mjesta naknadi troška prouzročenog parnicom pred nenadležnim burzovnim kao obraničkim sudom u Budapešti.

Tužitelj U. dioničko družtvo u O. tužilo je trgovačku tvrdku A. P. u F. na platež svote od 346 for. 28 nč. u ime kupovnine za kupljeno i

Digitized by Google

preuzeto brašno i ujedno na naknadu troška od 64 for. 4 nč., prouzročenog parnicom provedenom po tužitelju pred burzovnim kao obraničkim sudom u B.

Kralj. sudbeni stol u O. udovoljio je tužbovnom zahtjevu u cielosti presudom od 31. prosinca 1897. br. 9606., nu pod uvjetom ne položenja odlučne prisege po vlastniku tužene tvrdke: da niti je ona sama niti da je koja treća osoba njenim znanjem i privolenjem po tužitelju poslatu joj fakturu od 24. studenoga 1893. sa oznakom „zahlbar in E.“ primila.

Razlozi: Tužitelj je tužbom prim. 31. srpnja 1893. br. 4752. tužio tuženu tvrdku na platež saldo iznosa od 410 for. 32 nč. spp. na temelju kontokurenta pod D.

Utuženu tražbinu temelji tužitelj na naručbenom pismu pod A., po kojemu je tužena tvrdka naručila kod njega 100 vreća brašna i na fakturi pod B., koju je tuženoj tvrdki vrhu po istoj kupljenog i poslatog joj brašna poslala.

Tuženica joj je u ime kupovnine na brašno poslala 324 for. 17 nč., traži s toga tužitelj ostatak kupovnine, a osim toga trošak od 63 for. 34 nč., koji mu je prouzročen parnicom, koju je vodio protiv tuženoj kod burzovnog kao obraničkog suda u B., koji ga je sud sa tužbom radi nenadležnosti odbio.

Tuženica je ponajpre prigovorila nenadležnosti suda ovog, dočim je tvrdila, da nije primila fakturu pod B. sa naznakom „zahlbar in E.“, tvrdeći nadalje, da dočim je tužitelj u tužbi i sam temeljio nadležnost suda ovog na §. 42. gr. s., jer da je u fakturi istoj navedenom oznakom „zahlbar in E.“ ustanovljen O. kao mjesto plateža, uztvrdio je navodno tečajem nadopunjenja razprave, da se nadležnost suda ovog temelji na ustanovi §. 324. trg. z., jer da je nastana tužitelja u O., te pozvao se u dokaz, da je fakturu B. tuženici odaslao, na svoje trgovačke knjige.

Nu prije svega trgovačke knjige tužitelja mogle bi pružiti dokaz o tom, da je on fakturu odaslao, nipošto pak o tom, da je tuženica tu fakturu doista i primila.

Što se pak tiče ustanove §. 324. trg. z., to se nadležnost suda ovoga na temelju te ustanove ne može osnovanom smatrati tim manje, što je, kako i sam tužitelj tvrdi, ugovoreno i primanje brašna na R., dočim se tuženica u M. nalazi.

Dokaže li se pak nepoloženjem tuženici dosudjene prisege, da je platež ugovoren bio u O., dokazat će se time nadležnost suda ovog po §. 42. gr. s.

Što se same parbene stvari tiče, to je tuženica prigovorila, da nije vlastnik tvrdke njene A. P. nego ovoga sin V. pogodbu sklopio bez njegova znanja i privolenja.

Digitized by Google

Nu tuženica priznaje, da je brašno primila i ako veli, ne 24. studenoga 1892., nego 23. prosinca 1893.. priznaje da je isto brašno u M. preuzela; da je vrhu istoga sudbeni očevid preduzeti i isto po vještacih pregledati dala, priznaje, da je brašno smatrajući se na to ovlaštenom prodala i unišlu kupovninu tužitelju poslala.

Ako se k tomu uvaži, da će nepolaganjem dosudjene joj prisege dokazano biti, da je tuženica ne samo primila po tužitelju poslato kupljeno brašno, nego da je i pogodbu po V. P. kao u ime njeno učinjenu odobrila, dočim fakturi prigovorila nije.

Nadalje je prigovorila tuženica, da ona nije primila brašno 24. studenoga 1892. na R. nego 23. prosinca 1892. i to u V., da ovog dana nije mogla dati robu pregledati, tada da je V. P. robu pregledao, tužitelju mane priobćio i robu na razpolaganje stavio mu.

Tužitelj za dokazati, da je tuženica preuzela bez zapreke i prigovora brašno dne 24. studenoga 1892. na R., pozvala se je na svjedoka J. L. Taj svjedok, preslušan po kr. tribunalu na R., izkazao je, da na stavljena mu pitanja ne može odgovoriti, jer je posao obavio njegov agent H. B., i taj da bi mogao na pitanja odgovoriti.

Nu dokaz vrhu navedene okolnosti ukazuje se izlišnim. Isto tako ukazuje se izlišnim dokaz vrhu okolnosti, da je V. P. ubavjestio tužitelja, da je pronašao mana i da mu robu na razpoložbu stavlja.

Tuženica najme sama priznaje, da je brašno primila 23. prosinca g. 1892. Pri svem tom je ona tek 17. travnja 1893. zatražila sudbeni očevid, te je brašno po vještacih pregledano tek 4. svibnja 1893.

Abstrahirajući od okolnosti, da tuženica nije niti ponudila dokaz o tomu o kakovih pronadjenih manah je tužitelja obavjestila, nije ona udovoljila dužnosti, koja joj je po §. 346. trg. z. nadležala.

Po tomu propisu imala je tuženica poslatu joj robu bez odvlake pregledati dati, razumjeva se, po sudb. vještacih.

Tuženica nije dokazala zašto pregledanje obaviti nije mogla odmah nego je tek 17. travnja 1893. za takovo pregledanje zamolila, a nije ponudila dokaz niti zato, da se radilo o manah, koje pri odmah učinjenom pregledanju ne bijaše moguće razabrati.

Tužena je imala primljenu robu odmah dati pregledati, jer po mnenju po sudu ovom preslušanih vještaka trgovačkih M. B. i A. K. (zap. pr. 9. prosinca 1897. br. 9606.) ne predleže znatne poteškoće tomu, da se roba odmah pregleda, i ako se roba odmah sa željeznice u ladju predaje, i jer su po mnenju istih mane pronadjene na brašnu po vještacih u M. dne 4. svibnja 1893. takove, da su se mogle odmah kod primanja brašna ustanoviti.

Pošto prema navedenom tuženica nije izpunila dužnosti označene u §. 346. trg. z., nije bila ovlaštena na prodaju robe po §. 347. trg. z.

Digitized by Google

Nu osim toga je tuženica glasom naručbenog pisma pod A. kupila od tužitelja navedeno brašno medju ostalim sa pravom na uzanse budimpeštanske burze, te se je po tome obvezala te uzanse obdržavati.

Po mnenju pak po sudu ovom preslušanih gore navedenih vještaka utemeljenom u ostalom i na §. 34. budapeštanskih burzovnih uzansa, koji da služi temeljem najviše trgovačkih poslova, ne može kupac robi, pošto ju je već odvezao sa mjesta predaje, više prigovoriti.

Mjesto predaje navedenog brašna je i po naručbenom pismu pod A. i po fakturi pod B., B. F.

Po mnenju istih vještaka je temeljem gore navedenog ustanovljenje mana dne 4. svibnja 1893. po gotovo nedopustivo.

Prema tomu sve da se ne bi moglo prosuditi na temelju propisa trgovačkog zakona, je li tužena bila ovlaštena tužitelju kupljeno brašno na razpoložbu staviti te javno ga prodati, mora se prema ustanovi §. 1. trg. z. na temelju trgovačkih običaja suditi, da tuženica prema navedenom stanju stvari nije bila ovlaštena primljenoj već robi prigovoriti, istu tužitelju na razpoložbu staviti i javno ju prodati.

A kad na to ovlaštena bila nije, a kupovnini u bitnosti prigovorila nije, morala se je tužena osuditi na platež utužene tražbine.

Što se pak tiče troškova prouzročenih tužitelju parnicom kod budapeštanskog burzovnog kao obraničkog suda, to se je tuženica i na naknadu istih osuditi morala, jer se je tužena naručbenim pismom pod A. podvrgla za slučaj prepora istomu sudu, te je po tome tužitelj ovlašten parnicu kod istoga suda povesti i tuženica je dužna taj trošak naknaditi i ako se je pomenuti sud nenadležnim izjavio, jer je takovom trošku sama povoda dala primljenom po tužitelju ponudom svojom.

Presuda glede 1% kamata osniva se na čl. XXXVI. od 1895.

Presuda glede parbenih troškova osniva se na §. 573. gr. p. p.

Kralj. banski stol presudom svojom od 11. ožujka g. 1898. br. 3863. preinačio je gornju prvosudnu presudu, odbio tužitelja sa zahtjevom na naknadu troška pred burzovnim kao obraničkim sudom bezuvjetno, a presudu na platež kupovnine od 346 for. 28. nč. spp. učinio je odvisnim od ovih prisega, najme: odlučna prisega; nije istina da je bud on bud tko treći sa znanjem i odobrenjem njegovim fakturu od 24. studenoga 1892. br. 1. sa klausulom „zahlbar in E.“ primio i zatim ako u ime tužene tvrdke V. P. sin vlastnika tužene tvrdke ne položi odlučnu prisegu; istina da je po predatnici br. 3. i 4. pismo odaslao tužitelju u O. i njegovom agentu g. L. u R. (F.), u kom javlja, da primljeno brašno imade mana i da ga tužitelju stavlja na razpoložbu.

Ako tuženik položi odlučnu prisegu prvu, ne treba se polagati prisega druga, i tužba dioničarskoga paromlina koga družtvo U. u O. de pres. 31. svibnja 1893. br. 4752. odpućuje se ureda radi natrag zbog

Digitized by Google

nenadležnosti suda i dužan je tužitelj tuženiku naknaditi parbeni trošak sa 76 for. 30 nč. u roku od 8 dana pod pretnjom ovrhe, ako pako u ime tužene tvrdke imenovani V. P. položi navedenu drugu prisegu tad se tužitelj paromlinsko dionič. družtvo U. u O. odbija sa svojim zahtjevom, da je tužena tvrdka A. P. iz M. dužna platiti u ime kupovnine za prodano joj brašno, po računu P. I. ostatni iznos od 346 for. 28 nč. sa 6% kamati od 17. srpnja 1893. do izplate tekućimi i dužna je tuženiku naknaditi parbeni trošak u iznosu od 76 for. 30 nč. u roku od 8 dana pod pretnjom ovrhe, napokon ako tuženik ne položi prvu prisegu i ako V. P. ne položi drugu prisegu, tužitelj se ipak odbija sa zahtjevom da mu tužena tvrdka naknaditi imade troškove narasle kod burzovnoga suda u B. po računu D. I. u iznosku od 64 for. 4 nč. sa 6% kamatama od 17. srpnja 1893. do izplate tekućima. (Svršit će se.)

Iz upravne prakse.

Željezničko družtvo ne može zahtjevati, da se gradjevna dozvola za sgradu, nalazeću se u požarnom rayonu (§. 20. zak. čl. XLI. ex 1881. o izvlastbi), podieli pod uvjet, ako molitelj dozvole izdade revers, u kojem dozvoljuje, da se moliteljeva obveza trpljenja štetc, nastale željezničkim prometom, uknjiži kao služnost na njegov nepokretni posjed.

M. M. iz S. moli, da mu se izda gradjevna dozvola za gradnju sgrade, criepom pokrivene, koja bi se imala podići u razmaku od 8·40 s jedne a od 10·75 metara s druge strane, od najbliže kolotečine a tik željezničke plohe družtva c. kr. povelj. južne željeznice. — Nakon provedene razprave i očevida na licu mjesta u smislu naredbe bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 1. svibnja 1891. br. 7136. (Propisi za javnu tehničku službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji br. 198.), izdala je kralj. županijska oblast u Z. odluku od 15. srpnja 1896. br. 15.091., kojom je molitelju izdana bezuvjetno zamoljena gradjevna dozvola.

Proti toj odluci uložilo je poslovno ravnateljstvo rečene željeznice utok, u kojem se žali, što se je spomenuta gradjevna dozvola izdala bezuvjetno te na temelju jur kod očevida stavljenog zahtjeva s obzirom na to, što će se sgrada nalaziti u požarnom rayonu moli, da se ta dozvola izdade samo pod uvjetom, ako M. M. izdade očitovanje, kojim se isti odriče svih odštetnih zahtjeva u pogledu svih šteta, koje bi željezničkim prometom a imenito iskrami od parostroja na sagradit se imajućoj sgradi nastale i u kojem dozvoljuje, da se ta obveza trpljenja štete uknjiži kao služnost na njegov nepokretni posjed.

U riešenju tog utoka izdao je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i

Digitized by Google

Dalmacije sporazumno sa ministrom trgovine u smislu cit. naredbe od 1. svibnja 1891. br. 7136. sliedeću konačnu odluku od 12. lipnja g. 1900. br. 10.674.

Dielomičnim uvaženjem utoka odobrava se napadnuta odluka uz dodatak, da se upitna gradjevna dozvola podieljuje uz uvjet, da željezničko družtvo ne nosi odgovornost za štetu od požara, koju bi se željezničkim prometom moglo prouzročiti na podignuti se imajućoj sgradi, koja se nalazi u požarnoj daljini, pa s toga eventualno požarom nastala šteta pada na teret svakodobnog posjednika sgrade, te ju mora sam nositi:

Razlozi su tomu sliedeći:

Željezničko družtvo žali se proti bezuvjetnom podielenju gradjevne dozvole za upitni objekt, ter traži, da se ista podieli uvjetno, ako molitelj izdade gore spomenuto očitovanje.

Iz spisa proizlazi, da se zemljište, na kojem se namjerava graditi sgrada, nalazi u požarnoj daljini, označenoj u §. 20. zak. članka XLI.: 1881. „o izvlastbi".

Po tom §. imade upitno poduzetničtvo prigodom saslušanja pravo, da stavi zahtjev, da se pod stanovitimi uvjeti podieli zamoljena gradjevna dozvola. — Pa akoprem nije osnovan zahtjev družtva, da M. M. izda uknjižit se imajući revers, budući da ne ima zakonskih propisa, koji bi propisivali izdanje takovih očitovanja, i budući da takovim reversom utanačena neobvezatnost pomenutog družtva, da plati odštetu za slučaj nastale štete usljed željezničkog prometa, — ne spada medju prava, koja mogu biti predmetom uknjižbe u gruntovnih knjigah (§. 63. grunt. reda): to ipak valja obezbiediti družtvo za slučaj, ako bi spomenutim načinom nastala, na gradit se imajucem objektu, šteta od požara.

S toga valjalo je zamoljenu gradjevnu dozvolu podieliti uz uvjet naveden u dispozitivnom dielu odluke. **Dr. A. Goglia.**

Da li politička oblast može zabraniti i obustaviti zidanje kuće kada već izda gradjevnu dozvolu.

Riešavajuć izvješće od 8. lipnja 1900. br. 11.003 u gradjevno redarstvenom predmetu proti J. G. k. br. 278. iz K., u kojem je isti odlukom kr. kotarske oblasti u V. od 22. rujna 1899. br. 265./k. proglašen krivim prekršaja u provedbi gradjevnog reda izdane oblastne odredbe počinjena tim, što je unatoč po oblastnom izaslaniku kod očevidne rasprave od 26. kolovoza 1899. odobrenoga naloga, da gradnju prenaprave svoje stanbene kuće imade obustaviti do pravomoćnosti sudbene odluke o smetanju posjeda, tu gradnju nastavio te toga radi sudjen na globu u iznosu od 30 K. te mu je zabranjena daljnja gradnja pod pretnjom strožije kazne, dok se parnica kod suda pravomoćno ne rieši, a kr. županijska oblast

Digitized by Google

povodom uloženog priziva tu odluku potvrdila drugomolbenim riešenjem od 9. listopada 1899. br. 20.761., kr. zemaljska vlada odiel za unutarnje poslove povodom po J. G. uloženog priziva, nalazi rješitbom od 30. siečnja 1901. br. 51.607/900. obje presude niže stepenih oblasti dokinuti, te osudjenog riešiti krivnje u grieh mu upisanog prekršaja oblastnih odredaba i to iz razloga, što upravne oblasti nisu ovlaštene strankam zabraniti ili dozvoliti nastavak gradnje, glede koje se nalazi u tečaju parnica glede smetanja posjeda, jer je za takovu odredbu prema §. 8. gradjevnog reda za obstojavšu vojnu krajinu od g. 1871. jedino ovlašten postupajući redoviti sud prema odredbi §. 340. o. g. z. te se dosljedno tomu naročito dokida i odluka kr. kot. oblasti u V. od 16. rujna 1899. br. 12.105. kojom se zadrugi G. k. br. 278. obustavlja upitna gradnja proširenja kuće, ma da po J. G. proti onomu dielu drugomolbenog riešenja kojim je upitna odluka potvrdjena, utok izveden nije. Dr. **I. Jančiković.**

Kod diobe šumske glavnice zemljištne zajednice može biti nadieljen samo onaj, koji je u doba stvorenog diobnog zaključka bio oslašlenikom u odnosnoj zem. zajednici.

U sporu izmedju F. S. i I. R. iz G. radi ovlaštenja na tangentu od šumske glavnice zemljištne zajednice G., dopitala je kralj. kot. oblast u P. odlukom od 28. rujna 1898. br. 2117. upitnu tangentu od 106 for. 69 nvč. F. S. kao bivšemu, za vrieme nastale šumske glavnice, vlastniku nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 34. obćine G.

Odlukom od 23. siečnja 1899. br. 1865. potvrdio je upravni odbor županije p. prvomolbenu odluku.

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove rješitbom od 5. ožujka 1900. br. 71.298. preinačila je niževstepene odluke i odlučila, da spomenuta tangenta imade pripasti I. R.

Razlozi: Šumska glavnica od 4500 for. zemljištne zajednice S. nastala je prodajom šume godine 1892.

Dne 21. rujna 1896. stvoren je zaključak zemljištne zajednice, kojim je zaključena dioba te glavnice medju ovlaštenike.

Taj zaključak potvrdila je kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, rješitbom od 22. veljače 1898. br. 10.003.

Dok takav zaključak nije bio donešen, bila je vlastnicom te glavnice zemlj. zajednica G., pa pojedini ovlaštenik do onda nije mogao steći prava na dio te glavnice.

Tek časom, kojim je diobni zaključak stvoren, stekli su pojedini ovlašteniei pravo na dio iz razdieliti se imajuće glavnice, koje pravo je

Digitized by Google

medjutim do odobrenja diobnog zaključka po nadležnoj oblasti bilo pendentno, a usliedivšim odobrenjem postalo je djelujućim.

Pravo dakle, da bude dielnikom kod diobe šumske glavnice imade onaj, tko je u doba stvorenog diobnog zaključka bio ovlašćenikom.

Pošto je I. R. glasom kupoprodajnog ugovora kupila god. 1895. od F. S. nekretnine, upisane u gr. ul. br. 34. općine G. skupa sa urbarskim pravom, koje je pripadalo tim nekretninam, te je iste godine i stekla uknjižbu prava vlastničtva na svoje ime i korist, — a i sada je još vlastnicom istih, — to je ona za vrieme stvorenog diobnog zaključka t. j. godine 1896. bila ovlašćenicom upitne zemljištne zajednice, — pak joj s toga valjalo i dopitati tangentu, koja je odpala na spomenuti selištni posjed.

Dr. **A. Goglia**.

SVAŠTICE.

Reforma preventivne gradjanske pravne njege u Austriji.

(Svršetak.)

Istina je doduše, da se ostavinska imovina ne istražuje dovoljno ili se barem u raspravi ne upotrebljavaju sva sredstva, koja bi mogla pravo stanje ostavine ustanoviti. Osobito bi poželjno bilo, kad bi se na prijedlog kojega od interesenata nasljedniku mogla naložiti prokazna prisega u neparbenom postupanju. Da se ograničeno jamstvo ne odredjuje, to stoji, ali to nije zadaća raspravnog postupka. Ono bi se dalo ustanoviti samo s pomoću izročnoga postupka, koji bi se imao u svakom slučaju ureda radi povesti. Neispravna je napokon tvrdnja, da uručenje ne zaštićuje niti poštenih trećih osoba. Protivno proizlazi iz §. 824. o. g. z. Pisac doduše opaža, „es stehe nirgends, dass der Erbschaftsschuldner an den Erben, der die Einantwortungsurkunde vorlegt, mit Sicherheit zahlen könne". Ali ako to i nije nigdje pisano, to o tome u literaturi ne postoji nikakova sumnja (sp. Krainz, Bd. 2., str. 673.), a do parnice, čini se, da takav slučaj još u opće nije doveo. Konačno spočitava pisac, da se zanemaruje dioba nasljedstva. U koliko malodobnici i skrbljenici stupaju kao nasljednici, jeste dioba nasljedstva po §§. 165. i 166. ostav. patenta obligatorna: naprotiv je fakultativna, ako su na ostavini interesirani samo samosvojni nasljednici. Pogrješka je, što je sudbena dioba nasljedstva dozvoljena samo na suglasan prijedlog svih interesenata. Trebalo bi da je moguće povedenje diobnoga postupka i na prijedlog samo jednoga učesnika.

Digitized by Google

Pisac predlaže gradnju nove sgrade, koja bi se nakon porušenja temelja, sadržanih u ustanovama općega gradj. zakonika o stečenju nasljedstva, imala po ovom planu izvesti: Stečenje nasljedstva ipso iure, nedopustivost odbaciti (odreći se) nasljedstvo, osobno jamstvo nasljednika quoad vires hereditatis, skupno jamstvo nasljednikâ. Ostavinsko-raspravni sud imao bi samo onda utjecati ureda radi, kad bi trebalo osigurati ugroženu zaostavštinu, na prijedlog, kad se radi o zasvjedočenju zakonskoga nasljednoga prava i kad se imaju izravnati nesporazumci pri diobi nasljedstva. Tko ima za se posljednju volju, taj vrijedi kao nasljednik prama svakomu, kojemu nije poznato jače nasljedno pravo drugih. On može raspolagati s pravima ostaviteljevim, unesenim u javne knjige. Raspravi o oporučnom nasljednom pravu nema mjesta u izvanparbenom postupanju.

Što se tiče staroga pitanja: da li uzeće nasljedstva u posjed ili stečenje ipso-jure, to pisac priznaje (str. 132.). da su po njegovu uvjerenju Petersen i Makover naravnost nauke o pripadu (Anfallslehre) nasljedstva na 13. zboru njemačkih pravnika tako lijepo razložili, da tome ne treba ništa dodati. Ja nalazim. da su Randa, Jung i Mommsen u svojim mnijenjima ispravnost protivnoga načela ubjedljivo prikazali. Nikome neka se ne naprti nasljedstvo proti volji, ali baš nedopustivo je. da se nekomu, tko toga ne će, naprti nasljedstvo s tim učinkom, da se ga više ni riješiti ne može. „Die Rücksichtnahme auf die Bequemlichkeit des Erben genügt nicht, um einer Einrichtung Daseinsrecht zu geben, welche das sittliche Gefühl verletzt (str. 135.). I ovo je pretjerana tvrdnja, kakih u pisca često nalazimo. Zar je zaista ćudoredni osjećaj povrijedjen, ako se brat, koji je za svoj uzgoj potrošio dobar dio očevine, odreče nasljedstva na korist neopskrbljene sestre, ili ako se nasljedstva odreče ostaviteljeva udova na korist sina-sunasljednika u tu svrhu, da mladom rataru, olakoti početak gospodarstva?

Na prigovor, da je posao oko namirenja vjerovnika i pored ograničenog jamstva za laika zapleten i pogibeljan, odvraća pisac: čemu nam odvjetnici i bilježnici? Neka se njihove pristojbe uračunaju k troškovima mase! Ne gledeći na to, da nije svrha nasljednoga reda zastupnicima stranaka uslijed pogrješnih zakonskih propisa pribavljati inače suvišnih posala, kojih troškove ima nositi pučanstvo, primijetiti je još ovo:

Po prijedlogu piščevu imao bi čovjek da postane nasljednikom već časom pripada nasljedstva (Erbanfall) bez obzira na to, da li on to zna ili ne zna. Samo popis nasljedstva, što bi ga tri mjeseca nakon pripada nasljedstva preduzeo bilježnik, vrijedilo bi kao pravi i podpuni dokaz za protivno (str. 137.). Ali ako se taj rok promaši, dužan je nasljednik dokazati prigovor odbitka tim, da iskaže vrijednost ostavinskih predmeta i dugovnog stanja. Nasljednik mora dakle pustiti, da mu se jedna parnica za drugom na vrat navaljuje, on mora preuzeti dužnost dokaza, nositi po-

*

Digitized by Google

gibelj vodjenja parnice, a dakako i njezine troškove podmiriti, sve samo za to, da ne bude odbačenjem nasljedstva povrijedjeno ćudoredno čuvstvo. To više ne bi bila zamka prava, kojoj se svak može ugnuti, ako je oprezan, nego je to naprosto napadaj na sred puta, kojemu je čovjek bez obrane izvrgnut. Red u javnim knjigama jedva bi se mogao uzdržati, pošto se s jedne strane mogu prijenosi u njih preduzimati već na temelju razredbe posljednje volje, s druge pak strane se ti prijenosi dozvoljavaju samo na temelju svjedočbe o nasljedstvu, a take se svjedočbe izdavaju samo na prijedlog, prijedlog se pak u većini slučajeva ne stavlja. Kako bi se nasljednik prama trećim osobama inače legitimirao, to si na temelju pišćevih prijedloga ne možemo pravo predstaviti. Tko predloži očitovanje posljednje volje, neka bude legitimiran i onda, kada, kako se to ne rijetko zbiva, imamo više razredba posljednje volje, koji si medjusobno protuslove. Posljedica toga bila bi prilično lijep broj parnica. Zakonski nasljednici dobivaju svjedočbu o nasljedstvu na prijedlog, ali samo na prijedlog nasljednika. Nasljednim vjerovnicima slobodno je prisiliti nasljednike, da putem procesa dokažu svoje nasljedno pravo, ako je to n. pr. nužno za brisanje hipoteke. Eto opet parnice. Inače ne treba nikake svjedočbe o nasljedstvu za to, da se mogu nasljednici tužiti (str. 144.). U ideji vazda postoji nasljednik, nema dakle povoda uredjenju kake zaštite ostavine, treba samo dokazati, da je tuženik nasljednik. Pošto se prama prijedlogu pišćevu u pravilu o tom ništa ne piše i ništa ne raspravlja, dogadjat će se svakako, te će se neprava osoba utužiti, ali napokon, kad se nekoliko puti uzalud pokušalo, podignut će se tužba proti pravomu. Za nekoliko parnica više ili manje ne gleda se pri tom nasljednom redu. Ako glede nasljednoga prava postoji prijepor, osobito ako ima više protuslovnih naredba posljednje volje, navalit će pretendenti kao jastrebi na ostavinu i svaki će gledati da se što većega dijela domogne. Tim će si osigurati povoljnu ulogu posjednika. Dakako da će to nekim drugim nepodopštinama roditi, osobito pak kažnjivim učinima i osjetljivom pravnom nesigurnošću.

Da sebi možemo što slikovitije predočiti nazore pišćeve, treba još da si predstavimo, da bi se taj t. zv. nasljedni red imao zasaditi u tlo, na kojemu je pučanstvo od stoljeća viklo, da pri svakom slučaju smrti sud jednostavnim postupkom neposredno ili bar skoro nakon smrti ostavitelja ustanovljuje sve bitne momente za uredjenje ostavine i da predusreće pravnim prijeporima. Po novome pak redu bilo bi sve djelovanje i sve znanje prava prepušteno strankama. Pretpostave, da bi stranke uvijek i djelovale i u pravo upućene bile, lako je doduše fingirati, ali u istinu ih nema. Osim toga stranke bi, izuzevši da se posluže skupim sudjelovanjem pravnih savjetnika, svaki čas došle u pogibao, da se izvrgnu teškim gubicima, da padnu u zamršaje i parnice, kojih dandanas gotovo nigda nema.

Digitized by Google

Ovim dakle putem, koji predlaže Weissler, ne će se u Austriji smjeti reformirati preventivna gradjansko-pravna zaštita, ako se hoće koristiti ne samo jednom stališu već cijelom pučanstvu.

U kojemu pravcu da se provede reforma, još nije odlučeno, o tom dapače još nema ni izrazitoga mnijenja većine. Smije li se suditi po različitim znakovima, to se čini, da željama o reformi ostavinske rasprave prilično odgovara ono, što je Josip Unger g. 1862. predložio u svom spisu: „Die Verlassenschaftsabhandlung in Oesterreich". Po tome bi prijedlogu trebalo u bitnosti pridržati postojeći institut ostavinske rasprave. Odstraniti bi se imao fiskalni momenat, ostavinska bi se rasprava imala riješiti svojega značaja kao prethodni stadij za odmjerenje prijenosnih pristojba, a osobito se ne bi smjelo odgadjati uručenje nasljedstva, dok se ne namire nasljedne pristojbe. Moglo bi se dalje pomišljati i na to, da se odstrane ostanci staroga postupka o likvidaciji nasljedstva (Gläubigerconvocation), a možda i odgoda uručbe do dokaza o isplati t. zv. pobožnih zapisa. Kad bi ostavinska rasprava oslobodjena bila od tih spona, mogla bi se ona u pretežnom broju slučajeva brzo svršavati ter u bitnosti postupkom, koji se ima ureda radi povesti, osigurati zaostavština proti oštećenju, ustanoviti vjerojatni nasljednici, pozvati na nasljedno očitovanje i na iskaz nasljednoga prava, obavijestiti zapisovnici, sačiniti inventar, ako je nasljedno očitovanje uvjetno dano ili kad se predlaže razlučenje nasljedne imovine od imovine nasljednika, sumarno ispitati nasljedno pravo, konstatirati medjusobno priznanje naslj. prava, odnosno okolnosti, da nema protuslovja u nasljednim očitovanjima, napokon posvjedočiti (Beurkundung) ovaj rezultat uručenjem, a u slučaju prijepora prethodno ispitati medjusobne nasljedno-pravne zahtjeve u svrhu razdiobe parbenih uloga, predbježno osigurati ostavinu dok traje parnica, i napokon uručenje prema uspjehu parnice; kod malodobnika i skrbljenika pristupiti ureda radi diobi nasljedstva, u drugim pak slučajevima ponuditi dobre usluge suda u tu svrhu, da dodje do diobe nasljedstva.

I proti reformi u tom smislu dade se jamačno gdječemu prigovoriti, ali ovaka bi se reforma priljubila postojećim odnošajima ter od staroga prava pridržala ono, što se pokazalo dobrim i što se u pravni i gospodarski život naroda uvriježilo.

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Dr. Josip Šilović: *„Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. srbnja 1852.* — Drugo izdanje. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch) u Zagrebu 1901. 8° X. 386. Ciena 5 K.

Prieka potreba iziskivala je ovo novo izdanje kaznenoga zakonika.

Digitized by Google

Od prvoga izdanja, što ga priredišе i izdaše vrijedni pravnici naši Stjepan Kranjčić i Adolfo Rušnov nema više ni primjerka na prodaju. A i bez obzira na to osjećala se u praktici potreba, da se priredi novo izdanje. Prvo izdanje ugledalo je svjetlo prije desetak godina. Od to doba dosta promjena. Izdano je više novijih zakona i naredaba, štono zasijecaju u materijalno kazneno pravo. Ugledalo je svjetlo mnogo rješitaba i vrhovnog suda bečkog i našega stola sedmorice. A upravo na rješitbe ovoga posljednjega nije u prvome izdanju za čudo uzet nikakav obzir.

Bilo je doduše pravnika, koji su smatrali novo izdanje kaznenoga zakonika suvišnim i bezpredmetnim. Rekoše: sprema se novi kazneni zakon, pa čemu novo izdanje starog kaznenog zakonika. Je li čudo, ako je i zaslužna knjižara „Kugli i Deutsch“ kolebala, da li će se odvažiti na to novo izdanje ili ne će. Ipak ga je izdala. I nije promašila cilja.

Istina je, da se radi na novom kaznenom zakonu. Ali ne smijemo zaboraviti, da kraljevina Ugarska i autonomne kraljevine Hrvatska i Slavonija čine državnu zajednicu. Može li biti veće anomalije nego li je, kad se u Hrvatskoj i Slavoniji kazni s godinama kazni slobode zločinstvo, štono je po ugarskom kaznenom zakoniku kažnjivo s nekoliko mjeseci kazni slobode, ili kad se u Ugarskoj izvjesna radnja smatra kažnjivim djelom, što kod nas nije i obratno.

Toj anomaliji valja radi javne sigurnosti, radi reda i poretka doskočiti. A na tome se i radi.

Kako su se kod novog ugarskog kaznenog zakonika od g. 1878. pokazale potrebnim neke zamašnije reforme i kako se tamo na ovima živo radi, valja pričekati, dok se ne izvrše te reforme. I tek tada moći ćemo i mi da donesemo novi kazneni zakon, koji će odgovarati modernim zahtjevima i potrebama, a koji će biti u skladu s ugarskim kaznenim zakonom.

Dok do toga dodje, proteći će još koja godinica. A kroz to vrieme ne možemo biti bez priručne knjige, koju trebaju i praktični pravnici i sveučilišna omladina. Valja s toga pohvaliti vriednu knjižaru Kugli i Deutsch, što nije imala pred očima samo materijalne interese, kad je ipak pristala na novo izdanje. A sretne je ruke bila, kad je sastav ovog novog izdanja predala u ruke profesora Šilovića.

Ni spoljašnjoj ni unutrašnjoj opremi ovog novog izdanja nema prigovora. Uvez knjige vrlo je ukusan. Papir je mnogo finiji, a objem knjige mnogo manji, nego li kod prvog izdanja, premda je ovo izdanje sadržinom obilnije od prvoga. Štamparskih pogrješaka ima, ali nema takovih, koje bi kvarile smisao zakona. Štampa je doduše nešto sitnija, ali je oku prijatnija i preglednija. A cijena je ipak ista.

Za valjanost unutrašnje sadržine pak jamči nam prokušano pero profesora Šilovića, da i ne ističem, da ono upravo zasieca u struku, koju on

Digitized by Google

na katedri zastupa. Trud je golem, što ga je Šilović uložio oko priugotavljanja ovog novog izdanja. Nagrada će mu biti za to zahvalnost sveučilišne omladine i svih praktičnih pravnika.

S punim pravom može se ovo izdanje nazvati popunjenim i ispravljenim izdanjem. Naći ćemo u njemu, koje uvrštene koje citirane, gotovo sve novije zakone i naredbe, što zasijecaju u materijalno kazneno pravo. Ispravljeno je i popunjeno što je valjalo ispraviti i popuniti i diljem zakonskoga teksta i u kronološkom i u abecednom kazalu. K rješitbama vrhovnog suda bečkoga, štono ih je u prvom izdanju sabrao Rušnov, dodao je Šilović i neke novije rješitbe toga suda. Ali bez sumnje zaslužuje Šilović svaku hvalu, što je pribrao i u ovo izdanje uvrstio sve plenarne rješitbe našeg stola sedmorice kao kasacionog suda. No namjeravamo se i na druge kaznene rješitbe stola sedmorice, koliko su javnosti predane. To upravo daje ovom novom izdanju veliku prednost pred prvim izdanjem. A osobito dobro je učinio Šilović, što nije po primjeru prvoga izdanja nanizao rješitbe u dodatku, nego ih je razvrstao izpod zakonskoga teksta, u koji upravo zasijecaju. To je i praktičnije i preglednije. Dobro je učinio, kad je štampao tekst zakona, kako danas valja, dok je prvobitna zakonska naredjenja, koja su izgubila snagu ili su preinačena, štampao u bilješkama.[1] Nije zlo učinio, što je ispustio tekst naputka za kaznione, jer ovaj zapravo i ne spada u okvir izdanja kaznenoga zakonika. Tim je osigurao sebi prostora, da je mogao u ovo izdanje uvrstiti mnogo prečega, što ovamo spada, a naročito rješitbe stola sedmorice.

Ne svidja mi se samo dodatak, u koji je po primjeru prvoga izdanja uvrstio carski patenat o oružju, nadalje poglavlje IV. zak. čl. XXII.: 1883. o porezu na puške i o porezu na lov, te zakon o zaštiti javnih znakova.

Prije svega ne spada zak. čl. XXIII.: 1883. u okvir kaznenoga zakona,[2] jer ovaj govori o dohodarstvenim narušajima, koji po §. 45. spadaju pod nadležnost kr. poreznog nadzornika.[3] Tekst carskog patenta o o oružju mogao je odštampati kod §. 372. k. z., gdje je ovaj patenat i citirao, ili kod §. 2. k. z., a tekst zakona o zaštiti javnih znakova kod §. 199. sl. d) k. z. ili kod kog drugog podesnog §. To je valjalo učiniti radi dosljednosti, budući da je i ostale nuzgredne kaznene zakone od-

[1] Isporedi §§. 24, 26.—29., 58., 66., 85., 173. i sl., 181. i sl., 200. i sl., 248., 260., 387., 400.—402., 409.—410., 460., 463., 468. i 493. Nije to konsekventno proveo kod §. 16., 19., 240., 253. i 467.

[2] Drukčije je bilo, dok je valjao zak. čl. XXI.: 1875. o porezu na lov i puške. Isporedi moje „Kazneno procesualno pravo“ str. 103. bilj. 2.

[3] Odnosno sada pod nadležnost financijalnog ravnateljstva, jer je institut poreznog nadzornika ukinut. — Zak. čl. XXIII. poziva se samo u §. 44., 45. i 46. na kazneni zakon, ali on ne normira kažnjiva djela. A ne može ih obavezno ni normirati s obzirom na autonomno zakonarstvo Hrvatske i Slavonije.

Digitized by Google

štampao na podesnim mjestima k. z. kao u. pr. zak. čl. XIV.: 1870. kod §. 58., zakon od 11. prosinca 1890. kod §. 222. k. z. i t. d. Ako je htio da uvrsti dodatak, bilo bi konzekventno, da je u njemu poredjao sve nuzgredne zakone, koji obuhvataju norme materijalnog kaznenog prava, medju koje spada i zakon o porabi tiska od g. 1875., koji se svakako trebao uvrstiti u ovo izdanje. Toliko u opće.

Neka mi sada bude dopušteno, da nanižem pojedine primjetbe svoje, kojima je cijelj, da se praznine[4] popune i neispravnosti uklone. Tom prilikom moram svakako iztaknuti i ono, što je samo po mojemu mišljenju neispravno. Držat ću se pri tom reda §§.

Kod čl. I. uvodnog patenta kaznenomu zakoniku nalazimo odštampan čl. XIV. konkordata od 1855. bez ikakve primjetbe. Iz toga se mora izvoditi, da Šilović zastupa mišljenje, da taj članak i danas valja u cijelosti. Po mojemu mišljenju nema taj čl. u onomu smjeru valjanosti, gdje naredjuje, da „kazan tamnice dosudjenu rimokatoličkim duhovnicima imaju ovi podnositi svagda u mjestima, gdje će biti razlučeni od svjetovnjaka: kad pak budu osudjeni radi prestupka ili prekršaja, da imaju izdržati kazan u manastiru ili u drugoj kojoj crkvenoj kući“. Taj je pasus bez sumnje izgubio snagu i valjanost s obzirom na jasno naredjenje §. 346. k. p. u vezi s čl. II. uvodnog zakona kaznenom postupniku.[5]

Kod čl. V. uvodnog patenta valjalo je uz ministarsku naredbu od 30. rujna 1857. citirati i ovoj ravnu okružnicu c. kr. glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu od 16. rujna 1873. br. 8121. (list zem. kraj. uprave ex 1873. str. 98.), koja i danas u bivšem krajiškom području valja. Uza to je valjalo uz ministarsku naredbu od 4. srpnja 1860. citirati i §. 81. naputka za zemaljske kaznione od g. 1878., koji se upravo na ovu ministarsku naredbu i poziva.[6]

Kod §. 13. k. z. citira Šilović min. naredbu od 10. studenoga 1853. o kažnjenju prestupaka suprot naredbama kužnim, koja u §. 12. naredjuje prestupak protiv kužnih naredaba kazan smrti prahom i olovom, ako bude odredjen prieki sud. Premda i Janka i Šilović i još nekoji stariji pisci[7] tvrde, da taj propis §. 12. i danas stoji na snazi, ne mogu uza

[4] Pod ovima razumievam i nestašicu naredaba i rješitaba, koje su izišle nakon izdanja ove knjige, jer smatram svojom dužnosti, da upozorim na ono, što je preinačeno ili popunjeno.

[5] Pobliže obrazloženje vidi moje „Kazneno procesualno pravo“ str. 712.

[6] Vidi o tome i najnoviju plenarnu rješitbu stola sedmorice od dne 25. svibnja 1901. br. 1387./2098. (Mjes. ex 1901. str. 652.)

[7] Herbst, Mayer i Hye. No Herbst je prva izdanja svog komentara izdavao sam prije valjanosti novog kaznenog postupnika, pa je s toga to njegovo prvobitno izpravno mnienje ostalo i u docnijim izdanjima iza g. 1873., kad je stao na snagu novi austr. k. p., premda pogrješno. Ko-

Digitized by Google

njih nikako pristati, jer je njihovo mnienje u očitoj opreci s čl. II. uvodnog zakona kaznenom postupniku i s §. 370. i sl. k. p., koji taksativno naredjuju, kod kojih kažnjivih djela ima mjesta prijekome sudu.[8]

Kod §. 17. k. z. nije spomenut otpis ministarstva pravosudja od 21. svibnja 1856. br. 10.165. po kojemu se u vrijeme kazni nema uračunati ni ono vrijeme, što ga je kažnjenik, koji je pobjegao iz kaznione, nakon uhićenja sakrivljeno proveo u drugom kojem zatvoru izvan kaznione, koja mu je bila odredjena kao mjesto, gdje ima izdržati kazan. Ovom prilikom moram da se taknem jedne anomalije u našoj praktici. Stol sedmorice običaje u izvjesnim slučajevima u svojoj rješitbi nakon odpućenja ništavne žalbe i priziva okrivljenikova ipak odrediti, da se okrivljeniku ima kazan računati od proglašenja prve osude.[9] Očigledno upire se stol sedmorice u takovim slučajevima na §. 17. k. z., jer mu §. 292. k. p. to pravo ne daje, a takova je odredba u očitoj opreci s propisom §. 341. k. p., koji taksativno naredjuje, kad se ima kazan računati od proglašenja prvostepene osude.[10]

Naredba od 20. prosinca 1875. br. 23.794., što ju je Šilović odštampao na str. 24., o provedbi zakona o uvjetnom dopustu kažnjenika, preinačena je, koliko se tiče instruiranja molba za uvjetni dopust, naredbom od 9. srpnja 1901. br. 58 zbor. Kod zakona o uvjetnom dopustu kažnjenika valjalo je citirati i zakon od 7. kolovoza 1884. br. 25. zbor. i prov. nar. od 26. kolovoza 1884. br. 12.451. (zbor. br. 48.), kojima je rečeni zakon uveden i u bivšu Vojnu Krajinu.

Kod medjunarodnih ugovora o izručbi zločinaca, što no su razvrstani kod §. 41. k. z., ispušten je ugovor s Monakom od 22. veljače 1886. (zbor. br. 22. ex 1887.).

Kod §. 66. k. z. nije citiran sporazumak s Rusijom od 15. listopada g. 1860. objavljen naredbom ministarstva pravosudja od 19. listopada 1860. (br. 233. d. z. l., zbor. od g. 1863. br. 140.), po kojem je Rusija stupila

---

mentar Hye-ov datira od g. 1855., nije dakle onda ni mogao zastupati drugo mnienje.

[8] Pobliže obrazloženje poredi moje „Kazneno procesualno pravo“ str. 103. bilj. 3. i str. 247. bilj. 2. S mojim mnienjem poduduraju se i mnienja Fingera I. str. 265., Lammasch: Grundriss des Strafrechts 1899. str. 34. i Storch: k. p. II. str. 639.

[9] Rj. od 10. lipnja 1899. br. 1451. i mnoge druge rješ.

[10] Poredi i pl. rj. st. s. od 20. svibnja 1901. br. 1422./2099. (Mjes. 1901. str. 653. i sl.). Drugčije je to bilo prema propisu §. 313. k. p. od g. 1853. kao izuzetku od §. 17. k. z., po kojem je stol sedmorice i banski stol imao u opće pravo u svojim rješitbama izreći, da li se i koliko se ima u odredjenu kaznu slobodo uračunati istražni zatvor, što ga je okrivljenik bez svoje krivice izdržao n. pr. uslied ležanja spisa kod prve instancije itd.

Digitized by Google

u red onih država, koje se naprama Austriji drže zamjenitosti u smislu al. 2. §. 66. k. z.

Nije na mjestu citiranje bilježničkog reda, zakona o lovu, zakon. članka o poljskom redarstvu i šumskog zakona kod §. 69. k. z. Citiranje tih zakona bilo bi na mjestu kod §. 68. k. z., kod kog je u istinu citiran zakon o lovu i naredba o zaštiti oružnika. No dok je kod §. 68. k. z. izpravno citiran zakon o lovu od g. 1893., koji je danas na snazi, ostao je kod §. 69. k. z. prema prvom izdanju pogrješno citiran zakon o lovu od g. 1870., koji danas više nema valjanosti. To je jednostavno pregledano, jer se kod §. 81. k. z. opet ispravno citira zakon o lovu od g. 1893. Dokaz je tomu i to, da u kronološkom izkazu stari zakon o lovu od g. 1870. nije uvršten.

Kod §. 234. k. z. valjalo je citirati §. 69. al. 2. obranbenog zakona, koji normira izuzetak od §. 234. al. 2. k. z.[11]

Neispravno se prema prvom izdanju kod §. 393. k. z. a i u kronološkom iskazu citira naredba kr. zemaljske vlade, odjela za unutrašnje poslove, od 9. prosinca 1875. br. 22.633. (zbor. br. 7. ex 1876.) o napitku za liječnike i o liječničkom cijeniku. Ovo je provedbena naredba k zakonu o uredjenju zdravstva od 15. studenoga 1874. No kao što je ovaj zakon ukinut §-om 69. zakona od 24. sječnja 1894. br. 9. zbor. o uredjenju zdravstvene službe, tako je provedbenom naredbom k ovom novom zakonu od 15. lipnja 1894. br. 20.315. i br. 24.209. (zbor. br. 58. i 59.) ukinuta ona stara provedbena naredba od g. 1875.[12]

Hvale vriedno je, što je Šilović izpravio pogrješku prvog izdanja, u kojemu nije bilo iztaknuto, da su propisi §. 387., 400, 401. i 402. §-om 159. zakona od 27. kolovoza 1888. o uredjenju veterinarstva ukinuti. Samo je trebao odštampati tekst propisa toga, koji su stali na snagu umjesto ukinutih propisa k. z.

Dobro je učinio Šilović, što je kod §. 402. k. z. ispustio citiranje zakona od 1. travnja 1877. o postupku protiv govedje kuge, ali bi još bolje učinio, da je istakao, da je i ovaj zakon ukinut §-om 159. veterinarskog zakona od g. 1888. i to s tim prije, što je u prvom izdanju od g. 1890. citiran kao da je još uviek na snazi.[13]

[11] §. 69. al. 2. obr. zak. glasi: Pod **uvjetom uzajamnosti** imade se polag §§. 35., 44. i 50. te polag točke b) diela drugoga §. 61. nazočnoga zakona kazniti i onaj u zemljama krune ugarske boraveći **austrijski državljanin**, koji je prekršaj proti pozvanim §-ima počinio **izvan područja** zemalja krune ugarske. Poredi i pl. rj. kas. suda bečkog od 7. srpnja g. 1891. br. 7996. M. br. 1442. i 1460.

[12] Poredi al. 2. dodatka k provedbenoj naredbi od g. 1894.

[13] U tome sam i ja pogriješio, kad sam na str. 103. svoje knjige „Kazneno procesualno pravo“ citirao taj zakon o govedjoj kugi kao da je još na snazi, što ovijem ispravljam.

Digitized by Google

Kod §. 421. k. z. valjalo je uz službinske redove za gradove i ladanje citirati i službinski red od 4. siečnja 1881. (str. 1. lista za upr. Krajine ex 1881.), koji i danas za bivše krajiško područje stoji na snazi.

Kod §. 434. k. z. trebalo je pripomenuti i nove gradjevne redove, izdane naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od dne 25. lipnja 1900. br. 35.499. za ladanje, za gradove II. reda u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji te za gradove Osiek, Varaždin i Zemun.

Nije na mjestu kod §. 478. k. z. citiranje §. 14. zak. čl. XXXI. od g. 1883. o obročnom poslu, jer ovaj normira prestupak, za koji se mora stvoriti autonomni zakon.

Bez sumnje uvrštena je kod §. 486. k. z. na str. 325. pogrješkom pera naredba od 27. listopada 1900. br. 17.243., kojom se objavljuje naputak o zakonitoj zaštiti protiv odpora potvora i uvreda počinjenih na štetu oružnika umjesto kod §. 487. k. z.

Kod §. 507. k. z. valjalo je pridodati tekst §. 35. ženidbenog zakona za katolike od 8. listopada 1856., koji normira prekršaj zabrana ženitbenih (Eheverbote)[14] kao što §. 507. k. z. normira prekršaj ženitbenih zapreka (Ehehindernisse), od kojih opet valja strogo lučiti zabrane vjenčanja (Trauungsverbote) u smislu §. 78. o. g. z. odnosno u smislu §. 21. rečenog ženitbenog zakona. Prekršaj zabrana vjenčanja ne spada pod nadležnost kaznenih sudova, nego pod nadležnost političkih vlasti, koje će te prekršaje kazniti u smislu ministarske naredbe od 3. travnja 1855. (br. 61. d. z. l. i 59. z. vl. l.) po ministarskoj naredbi od 30. rujna 1857. (br. 198. d. z. l. i 195. z. vl. l.) odnosno u području bivše Vojne Krajine u smislu §. 1. okružnice c. kr. glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu od 16. rujna 1873. br. 8121. (list. zem. kraj. upr. 1873. str. 98.) po §. 3. ove okružnice.[15]

Mimogred ističem da citiranje rješ. kas. suda bečkog od 22. prosinca 1882. br. 8910. M. 507. pod br. 3. kod §. 507. k. z., koja je pre-

[14] Po rečenom ženitbenom zakonu jesu ženitbene zabrane: a) nedoraslost (§. 4. ž. z.), b) maloljetnost (§. 5.—9. ž. z.), c) vojnički stalež (§. 10. ž. z.), d) nestašica političke dozvole (§. 11. ž. z.), e) osuda na smrt ili na tešku tamnicu (§. 12. ž. z.), f) preljub (§. 13. ž. z.), g) nestašica propisanog navještenja (§. 14.—16. ž. z.), h) udovički rok (§. 76. ž. z.). Medjutim prekršaj ženitbene zabrane pod d) nije kažnjiv po §. 35. ž. z., nego ga kazne političke vlasti. Nadalje se prekršaj ženitbene zabrane pod c) kazni po §. 61. al. 2. sl. b) obramb. zak., dok je ženitbena zabrana pod e) izriekom ukinuta čl. XII. zak. od 10. lipnja 1890. o posljedicama kaznenih osuda i kazni.

[15] Poredi i naredbu vladnog odjela za bogoštovje i nastavu od 2. rujna g. 1892. br. 4841. (zbir. bog. str. br. 12. sv. II. str. 29. i br. 67. zbor.) koju Šilović nije citirao, dok je Spevec u izdanju o. g. z. kod §. 71. citira.

Digitized by Google

uzeta iz prvog izdanja, nije nikako na mjestu kod toga §., jer ne stoji s tim §-om ni u kakovoj vezi, već spada k §. 525 k. z.

Kod §. 530. k. z. valjalo je uvrstiti dvije načelne rješitbe kasacionog suda bečkog, koje su od zamašne važnosti, jer izriču, da propis posljednje stavke §. 530. k. z. nije preinačen novijim propisima kaznenog postupnika,[16] naročito ne ni onim §. 250. br. 2. k. p.

Suvišno je napokon kod §. 532. k. z. citiranje §. 4. min. naredbe od 3. travnja 1855., jer ovaj propis govori o zastarjelosti prekršaja, koji spadaju pod nadležnost političkih vlasti, što s §. 532. k. z. ne stoji ni u kakvoj vezi.

Ako još dodam, da ne bi bilo pogrješno, da je Šilović u ovom izdanju umjesto austrijske vrijednosti u forintama naznačio u odnosnim §§-ima krunsku vriednost u smislu propisa, koje on citira kod čl. VII. uvodnog patenta k. z. na str. 8. i sl., tada sam izcrpio sve glavnije primjetbe, za koje sam držao, da ih valja istaknuti.

Držim, da bi prema gore navedenomu bilo posve suvišno, da još posebice preporučam ovo izdanje kaznenoga zakonika. **Dr. Ogorelica.**

VIESTNIK.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade odjela za bogoštovje i nastavu, od 9. rujna 1901 br. 14.290., kojom se na osnovi previšnjega riešenja od 29. kolovoza 1901. odredjuju uvjeti, pod kojima se ženskinje mogu kao redovne ili izvanredne slušačice upisati u mudroslovni fakultet kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

Na osnovi previšnjega riešenja od 29. kolovoza 1901. nalazi kr. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, odrediti, da se ženskinje mogu kao redovne ili izvanredne slušačice upisati u mudroslovni fakultet kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu pod ovim uvjetima i to:

§. 1. 1. Svaka kandidatkinja, koja se želi inskribirati budi kao redovna budi kao izvanredna slušačica treba da dokaže, da je navršila 18. godinu, ili da tu dob u onoj gradjanskoj godini navršuje, u kojoj se želi inskribirati.

2. Kao redovna slušačica može se inskribirati ona kandidatkinja, koja dokaže, da je s uspjehom položila izpit zrelosti, kako ga propisuje naredba kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 9. rujna 1901. broj 14.070., ili da je gimnazijski izpit zrelosti položila u stranom kojem učilištu, kojemu kr. ova zemaljska vlada ravnopravnost s ovozemaljskim gimnazijama priznaje.

3. Kao izvanredna slušačica može se inskribirati ona kandidatkinja, koja dokaže, da je s uspjehom svršila ili učiteljsku koju javnu školu ili

[16] To su plenarne rješitbe od 26. kolovoza 1875. br. 6576. i od 20. travnja 1898. br. 5442. M. 77. i 2207.

Digitized by Google

onakovo više djevojačko učilište, kojemu kr. ova zem. vlada ravnopravnost s ovozemaljskim učiteljskim školama priznaje.

§. 2. Svi postojeći akademički propisi (kao disciplinarni propisi, propisi o imatrikulaciji i inskribciji, o frekvenciji predavanja, o oprostu od naukovine, o odlazku sa sveučilišta, o polaganju državnih izpita, o polaganju strogih izpita za polučenje doktorata, o taksama itd.), koji vriede za redovne i izvanredne slušače, vriede i za redovne i izvanredne slušačice.

§. 3. Ova naredba stupa u školskoj godini 1901.—2. na snagu.

(† Josip Karan), kr. sudbeni pristav u Iloku, sin upravitelja gospićke kaznione, umro je u Iloku u 30. godini svoga vieka. Pokojnik, koji bijaše član našega družtva od god. 1899., bio je dobar i pravedan sudac, a mio drug i prijatelj. Lahka mu zemlja!

Imenovanja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati dra. Ivana Lorkovića, prislušnika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, sudbenim pristavom II. razr. extra statum kod kr. kot. suda u Klanjcu, temeljem §. 3. naredbe kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje od 19. rujna 1897. broj 54.510., kr. županijskoj oblasti u Varaždinu na službovanje dodieljenoga kr. kot. predstojnika Ljudevita Vukelića posebnim urednikom za uredjenje zemljištnih zajednica u području kr. kot. oblasti u Varaždinu, Adama Mataića, svršenoga pravnika u Zagrebu i Antuna Dapčića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, prislušnicima u obsegu kr. banskoga stola, Manu pl. Budisavljevića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenog stola u Gospiću, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Branislava Dimitrijevića, prislušnika kod kr. sudbenoga stola u Mitrovici, sudbenim pristavom II. razreda extra statum za kr. kotarski sud u Dolnjem Miholjcu; Antuna Vidnjevića, pravnoga vježbenika kod kr. kot. suda u Slunju, i Franju Benešića, pravnog vježbenika kod kr. kotarskoga suda u Iloku, prislušnicima u obsegu kr. banskoga stola, na temelju ustanove §. 20. zakona od 26. svibnja 1891. o komasaciji zemljišta na službovanje kr. županijskoj oblasti u Varaždinu dodieljenoga kr. kot. predstojnika Ljudevita Vukelića članom županijskog komasacionog povjerenstva za županiju varaždinsku.

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zem. vlade imenovao je privr. auskultanta Osmana Nuri Hadžića u okružnom sudu u Sarajevu privr. perovodnim vježbenikom u zem. vladi, svršenoga pravnika Mirka Bradaća privr. perovodnim vježbenikom u pravosudnom odjelenju sa službenom upotrebom u okružnom sudu u Banjaluci, privr. sudskog pristava u kot. uredu u Prozoru Josipa Adamika, definitivnim činovnikom bos.-herceg. zemaljske uprave, svršenoga pravnika Josipa Leskovara privr. auskultantom u okružnom sudu u D. Tuzli, privr. sudskog auskultanta u okružnom sudu u Banjaluci Jovana Pešeka privr. financijalnim perovodnim vježbenikom u financijalnom nadzorničtvu u Banjaluci, svršenoga pravnika Ljubomira Peleša privr. auskultantom u okružnom sudu u Banjaluci, a sudskog pristava Nikolu Dolića u kot. uredu u Bos. Petrovcu privr. političkim pristavom I. razr.

Premještenja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti sudbene pristave: Milana Ugarkovića, kod kr. kot.

Digitized by Google

suda u Staroj Pazovi, k onomu u Krapini; Matu Golubovića, kod kr. kot. suda u Karlovcu, k onom u Cirkvenici, uslied vlastite molbe, nadalje Antuna Turkovića, kod kr. kot. suda u Krapini, k onomu u Šidu, Milana Hilda, kod kr. kot. suda u Cirkvenici, k onomu u Novojgradiški, dra. Dragana Šašela, kod kr. kot. suda u Šidu, k onomu u Karlovcu, iz službenih obzira, kotarskog pristava dra. Theophila Križana iz službenih obzira od kot. oblasti u Varaždinu k onoj u Krapini, iz službenih obzira kot. pristava I. razr. Maksu Graffa od županijske oblasti u Belovaru kotarskoj oblasti u Križevcih, sudbene pristave Stjepana pl. Somogjia, kod kr. kot. suda II. u Zagrebu, k ovdašnjem kr. sudbenom stolu iz službenih obzira, a dra. Otokara Horvatića, kod kr. sudbenog stola u Zagrebu, k ovdašnjem kr. kot. sudu II. uslied vlastite molbe, a iz službenih obzira Valenta Tomića, sudbenog pristava kod kr. sudbenog stola u Petrinji, ka kr. kot. sudu u Korenici.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je kot. predstojnika II. razr. Augusta pl. Kvassaya u Brčkom ka kot. uredu u Bjelini, kot. predstojnika II. razr. Maksu pl. Gyurkovicsa od zem. vlade u Sarajevu ka kot. uredu u Brčkom i vladinog podtajnika dra. Adolfa Beckera od kot. ureda u Bjelini k zem. vladi u Sarajevu.

Poglavica zem. vlade premjestio je naizmjence privr. političkog pristava Ivana Stonawskog od kot. ureda u Brčkom i privr. perovodnog vježbenika Loranda pl. Milassina u seoskom kot. uredu u D. Tuzli, privr. financ. perovodnog pristava Marka Glanzera od financijalnog nadzorničtva u Banjaluci k onom u D. Tuzli, auskultanta Petra Jankovića od kot. ureda u Bišću k onom u Derventi, a razriešio je privr. političkog pristava I. razr. Gjulagu Bagdadi od daljeg službovanja, nadalje je premjestio naizmjence političkog pristava I. razr. u kotarskom uredu u Cazinu dra. Ljudevita Zsilinskog i političkog pristava II. razreda u kotarskom uredu u Bos. Novom Henrika Roettingera, a razriešio je perovodnog vježbenika Evarista grofa Erz-Vasegga u okružnoj oblasti u D. Tuzli od daljeg službovanja.

(Sbornika zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) komad XI., godine 1901., izdan i razposlan je dne 31. kolovoza 1901., te sadržaje pod brojem:

59. zakonski članak VI.: 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora u predmetu uzakonjenja u Berlinu dne 30. prosinca 1899. sklopljene konvencije s carevinom Njemačkom, radi uzajamne zaštite autorskih prava odnosećih se na književna, umjetnička i svjetlopisna djela;

60. zakonski članak VII.: 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora ob uzakonjenju ugovora sklopljenoga sa kr. ugarskim pomorskim brodarskim dioničarskim družtvom „Adria“;

61. zakonski članak X.: 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora ob uzakonjenju ugovora sklopljenog s „ugarsko-hrvatskim pomorskim parobrodarskim dioničkim družtvom“;

62. zakonski članak XI.: 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora ob uzakonjenju ugovora, što no je s ugarsko-hrvatskim po-

Digitized by Google

morskim parobrodarskim dioničkim družtvom sklopljen glede uzdržavanja obalnih plovitba na zapadnom dielu Jadranskoga mora (plovitbe sa parobrodima izmedju Rieke i Venecije, kao i izmedju Rieke i Ancone);

63. zakonski članak XII.: 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o preinačenju zakonskog članka XXX.: 1897., glasećeg o investicijama, koje se imadu izvesti na mreži kr. ugar. državnih željeznica, i o pokriću troškova ovih investicija;

64. zakonski članak XIII.: 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora u predmetu preinačenja nekih ustanova na porez od žeste odnosećeg se zakonskog članka XX.: 1899. i na namet od poreza na žestu odnosećeg se zakonskog članka XXIV.: 1899.;

65. zakonski članak XIV.: 1901. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora o podmirivanju namirnih i ugovornih biljegovnih pristojba u stanovitim slučajevima u gotovom novcu;

66. okružnicu kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 22. srpnja 1901. broj 34.565, kojom se priobćuje naredba kr. ugar. ministra trgovine od 10. svibnja 1901. broj 27.483, glede oživotvorenja zakonskog članka XXV.: 1900. glasećeg o preinačenju na sabiranje naručaba odnosećih se odredaba §. 50. zak. članka XVII.: 1884.;

67. naredbu kr. hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 22. srpnja 1901. broj 37.904, u predmetu provedbe zakonskog članka XXV.: 1900., glasećeg o preinačenju na sabiranje naručaba odnosećih se odredaba §. 50. zakonskog članka XVII.: 1884.;

68. naredbu kr. ugar. ministra trgovine, izdanu sporazumno sa banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 17. svibnja 1901., br. 31.412 kr. ugar. ministra trgovine i broj 37.790 kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove;

69. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 22. srpnja 1901. broj 8647, kojom proglašuje naredbu kr. ugarskoga ministra trgovine od 23. prosinca 1900. broj 72.979, u predmetu odpremanja pošiljka, upravljenih na c. i kr. austro-ugarske konsulate u Talijanskoj;

70. naredbu kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 30. srpnja 1901., upravljenu na sve kr. županijske oblasti i na gradska poglavarstva u Zagrebu, Varaždinu, Osieku i Zemunu u pogledu izdavanja „mrtvačkih putovnica" za prepremu mrtvaca iz njihova područja u područje njemačke države;

71. naredbu kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, od 12. kolovoza 1901. broj 8918, kojom se proglašuje novi poslovnik za vještačko povjerenstvo, ustrojeno u smislu §. 31. zakonskog članka XVI.: 1884.;

72. naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 23. kolovoza 1901. broj 8179 pr., kojom se saobćuje izvršbena naredba, što ju je izdao gospodin ugarski ministar trgovine dne 24. svibnja 1901. pod brojem 35.307, k ugovoru sklopljenu sa njemačkim carstvom glede uzajamne zaštite autorskih prava književnih, umjetničkih i fotografskih djela.

Digitized by Google

(Uredovna sbirka naredaba pravosudne struke.) Mjeseca kolovoza 1901. izdana i razaslana je uredovna sbirka naredaba pravosudne struke svezka VII. broj 825. do 836. arak 8.—9.

Sadržaj netom izašlih brojeva jest sliedeći:

Broj 825. Okružnica kr. banskoga stola, od 9. svibnja 1901. broj 10569., u pogledu tumačenja §§. 27. i 37. zakona o mjestnih sudovih.

Broj 826. Okružnica kr. banskoga stola, od 15. svibnja 1901. broj 11.965., da se u ovršnoj odluci naznače stege ovrhe.

Broj 827. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 20. svibnja 1901. broj 7388., u predmetu zamolba radi dostava naslovnikom, stanujućim u Austriji.

Br. 828. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 21. svibnja 1901. broj 7303., o naknadi troškova uzrokovanih inostranim vlastima izvršenjem procesualnih radnja na zamolbe hrv.-slav. sudova.

Broj 829. Okružnica kr. banskoga stola, od 29. svibnja 1901. broj 14071., o poslovanju javnih bilježnika kao sudbenih povjerenika.

Broj 830. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 25. lipnja 1901. broj 9195., u predmetu zamjenite pravne pomoći hrvatsko-slavonskih sudova u karnostnom postupku proti austrijskim odvjetnikom i odvjetničkim kandidatom i obratno.

Broj 831. Okružnica kr. banskoga stola, od 19. lipnja 1901. br. 15781., glede primanja u zapisnik ustmenih gruntovnih molba.

Broj 832. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje kao gruntovnog ravnateljstva, od 20. lipnja 1901. broj 8781., kojom se izdaje naputak, kako valja izdavati gruntovne izvadke vjeresijskim udrugam, ustrojenim na temelju zak. čl. XXIII. od god. 1898.

Broj 833. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 20. lipnja 1901. broj 9110., kojom se odredjuje dan za predaju novo sastavljenih gruntovnih uložaka kr. sudbenim stolovom u Osieku, Zagrebu i Petrinji, te kr. kot. sudovom u Novoj Gradiški, Samoboru, Vukovaru, Dugom selu, Bakru, Gračacu, Sisku, Sv. Ivanu-Zelini, Bošnjacih, Jaski, Krnjaku, Križevcih i Miholjcu dolnjem, ter ujedno ustanovljuje rok za povedenje izpravnog postupka.

Broj 834. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 1. srpnja 1901. br. 8607., kojom se podieljuje trgovačko-mjenbena sudbenost kotarskomu sudu u Križevcih.

Broj 835. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 1. srpnja 1901. br. 9190., kojom se ustrojava novo mjesto kr. javnog bilježnika sa sjedištem u Bošnjacih.

Broj 836. Naredba kr. zem. vlade, odjela za pravosudje u sporazumu s unutarnjim odjelom, od 9. srpnja 1901. broj 9790., kojom se preinačuje provodni naputak k zakonu od 22. travnja 1875. o uvjetnom dopustu kažnjenika, koliko se tiče instruiranja molba za uvjetni dopust.

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

Ovrha[296] je dozvoljiva u glavnom na temelju pravomoćnih sudbenih presuda, nagoda, izvanparbenim putem sastavljenih izprava sa ugovorenom bezodvlačnom ovršivošću itd.[297] Za provedbu se traži ovršni odpravak, koji se dobiva pri sudbenom pisaru, odnosno notaru.[298] Provedbeni je organ u cielom obsegu sudbeni ovršitelj (Gerichtsvogt), kojega stranka može uzeti i iz drugoga sudbenoga kotara. Ovršitelj je javni činovnik, a u odnošaju prema stranci — ovrhovoditelju mandatar.[299] Prije, nego počme ovršavati, mora u pravilu na ovršenika upraviti pismenu ovršnu zapoviest (Zahlungsgebot), kojom ga poziva na podmirenje pod prietnjom ovrhe. Izmedju ovršne zapoviesti i ovršivanja mora proteći minimum tjedan dana; proteče li izmedju zapoviesti i ovrhe šest mjeseci, a da se ovršivalo nije, valja izdati novu zapoviest.[300] Ovršitelj postupa samostalno te po svojoj zakonom normiranoj uvidjavnosti preduzimlje sve oživotvorenju ovršnoga naslova služeće mjere; ne smije obustaviti ovrhe, dok ne bude podpune namirbe, odnosno vjerodostojnoga svjedočanstva o istoj ili moratorija ili dok sud ne izreče obustave.[301] Izdaje izprave o preduzetim ovršnim činima te prepise interesentima; važnijim činima ima pritegnuti svjedoke; može postaviti čuvara u ovrhu uzetih predmeta.[302] Pritužbe proti ovršiteljima idu na državnoga odvjetnika predpostavljenoga nadsudišta.[303] Prigovore ovršenika

---

[296] Cf. k ovršnim propisima u obće Regierungsmotive, l. c. str. 351. sqq. Leonhardt, Civilprozessverfahren etc., str. 170.—172.

[297] Cf. *§. 258. gppa.*, gdje su ovršni naslovi taxative navedeni i osim toga ministar pravosudja ovlašten, da tražbinama stanovitih udruženja podieli svojstvo tituli executionis.

[298] Cf. *§§. 529., 530. gppa.*

[299] Cf. *§§. 531., 532., 119., 120. gppa.* i k tome Leonhardt, Justizgesetzgebung etc., str. 363. Iznimice je sud ovršni organ: cf. *§§. 557. sqq. gppa.* (kod imobilarne ovrhe), *§§. 567. sqq.* (kod mjenbenoga zatvora).

[300] Cf. *§§. 535., 536.*, a i *537. i 538. gppa.*

[301] Cf. *§§. 532., 539., 542. gppa.*

[302] Cf. *§§. 545., 542., 546. gppa.*

[303] Cf. *§§. 581., 582. gppa.*

Digitized by Google

proti ovrsi rieśava procesualno sudište, dotično, ako procesa još ne bijaše, po obćenitim propisima nadležni sud, iznimice uredski sud kao taki; prigovori njegovi proti postupku ovršnom spadaju u djelokrug uredskoga sudca. Prigovore trećih osoba, koje tvrde kakih prava na predmetu ovrhe, rieśava sud mjesta ovrhe. Prigovore trećih osoba, kojima svojataju ovršbenu kupovninu, rieśava uredski sud mjesta ovrhe.[304] [305]

Francezko se porieklo lahko razabire u hanoveranskom postupniku, pa se pri prosudjivanju njegovu mogu ograničiti na preinake te na ono, što nije francezko. Pošto je u ostalom struktura nadsudbenoga postupka po bitnosti dosliedno pridržana u svim obličjima sudbeno-parbene zaštite, to je dovoljno, ako tipičnu tu formu smatram izhodištem sliedećega kritičkoga promatranja pak se prama potrebi od slučaja do slučaja obazrem na odstupe od nje.[306]

---

[304] Cf. *§§. 574. sqq., §§. 579. sqq., §§. 583. sqq., §§. 585., 586. gppa.*

[305] Predhodna ovršivost („vorläufige Vollstreckbarkeit") uredjena je u u savezu sa suspenzivnim efektom pojedinih pravnih liekova. Prema tome priziv, podignut prije izmaka prizivnoga roka, obustavlja ovrhu napadnutih dielova presude *(§. 408. gppa.)*, nu samo onda, ako prizvano rieśenje sámo ne odredjuje predhodne ovršivosti i bez obzira na poslieditи imajući priziv. *(§. 409. gppa.)* Ako se predhodna ovršivost u obće ne dozvoli ili na nedovoljnom temelju uz sigurnost dozvoli, može se pri početku ustmene prizivne razprave predložiti, da se odredi, (dozvoli), dotično odredba o sigurnosti digne. Može prizivno sudište i na predlog prizivatelja dignuti ili samo uz sigurnost odrediti predhodnu ovršivost. Može iznimice uz dovoljnu sigurnost dignuti dozvoljenu predhodnu ovršivost, ako implorant to traži radi doista prieteće nenaknadive ili težko naknadive štete. *(§. 410. gppa.)* Predhodna ovršivost nije u ostalom moguća samo u odnošaju naprema prizivu, van i naprema žaobi ništovnoj *(§. 437. gppa.)* te restitucionoj tužbi *(§. 449. gppa.)* pak je zadnja alineja *§-a 410. gppa.* uporabiva analogno i na ova dva slučaja. Inače žaoba ništovna ima sa jednom jedinom iznimkom, a restituciona tužba nema nikada suspenzivnoga učinka — quoad executionem.

Što se tiče suspenzivnoga efekta pogledom na tok postupka, to se on odnosi samo na one točke razprave, koje su napadnute; može dakle postupak glede nenapadnutih nespriečeno dalje teći, u koliko se stranke ne sporazumiju ili sud ne odredi, da medjutim miruje. Cf. *§. 411. gppa.* glede priziva, *§. 437.* glede ništovne žaobe.

Podignuće prigovora (Einspruch) proti kontumacijalnim presudama obustavlja ovršivost prigovorenoga rieśenja, u koliko sud ne odredi predhodne ovršivosti, ali sve to samo u predpostavi, da je prigovor podnesen prema propisima (cf. *§§. 158., 160., 161. gppa.)*; nije li te predpostave, obustavlja se ovršivost samo, ako se radi o položenju prisege ili o nenaknadivoj šteti, koja bi mogla nastati od ovrhe (odnosno nastavka postupka); u inim slučajevima može sud po uvidjavnosti u pomanjkanju rečene predpostave izreći obustavu. *(§. 162. gppa.)*

[306] Ocienjen je hanoveranski postupnik često puta; cf. Hahn, Die gesammt. Materialien, II. sv., I. dio, str. 116., 121., 122., Wach, Handb., str. 138. sqq. Leonhardt, Das Civilprozessverfahren etc., djelo, koje oso-

Digitized by Google

Predpostupkom se ima da pripremi ustmena razprava, u koju svrhu svaka stranka može, odnosno mora da razloži svoje stanovište — na jedan put; nema tu mienjanja pismena ad libitum odvjetnika, jer sud smjesta kod podnosa tužbe dobije stvar u ruke te opredieli na dosta kratko vrieme ročište za ustmenu razpravu. Predpostupak dakle nije, kao ono u Francezkoj, nikaka neizvjestna procesualna institucija, kojoj se u okviru judicialnom ne može pravoga mjesta naći, van sa ustmenom razpravom organički suvisli funkcionizam. Po tom je hanoveranski predpostupak, sravni li se sa francezkim, sveden na potrebitu radnju, dakle ga nadilazi i u pogledu prištednje vremena i troška. Tim opet, što je tiesno prikopčen razpravi, služi u istinu ovoj t. j. priprema ju i utire joj put, dočim se o francezkom to nije smjelo tvrditi. Istina, da se svaka stvar u tako jednostavnom predpostupku neće dati dostatno pročistiti te dakle ni ustmena razprava svaki put neće biti „pripremljena", ali to nije razlog, da se stranke ponukaju, odnosno pritegnu na dalnje mienjanje pismena, pošto bi se tada dala odvjetnicima prilika, da ono, što su preskočili u prvom pismenu, naknadno doprinašaju —, ili ne doprinašaju u sliedećem.[307] Toliko je naime jasno, da čim se jednoč dozvoli više pismena (u predpostupku), da se je dala i mogućnost zlorabljenja njihova, jer inače bi sudac morao strogu kontrolu voditi, da li je u svakom podnesenom pismenu rečeno, što se je reći dalo i moralo, a time bi se predpostupak pretvorio u puki stadij judicija. Abstrahirav od toga, nebi valjana stvarna kontrola ni moguća bila iz studija samih pismena predpostupka, nego bi sudac često morao inkvizitornim načinom da si popuni svoju ubaviest u toliko, kako bi mogao uztvrditi, da li je u stanovitom pismenu šta izpušteno pak prema tome odrediti, da se popuni u sliedećem. Taka kontrola moguća je medjutim tek onda, kada sudac drži već sve konce kognicije u ruci t. j. kada zadje posred ustmene razprave. Misli li se dakle sa predpostupkom ozbiljno, onda se sustav hanoveranski mora priznati osnovanim; pokraj njega se tek podpuno uvidja absurdnost načina francezkoga, koji je doduše znao izbjeći pogibelji stopljenja predpostupka sa ustmenom razpravom, ali zato promašio i jedino opravdanu svrhu njegovu t. j. priredjenje razprave.[308]

Povoljni sud o predpostupku te njegovom odnošaju naprema ustmenoj razpravi ne bi bio dozvoljiv pogledom na ustmenu razpravu, posmotrenu

---

bito toga radi dolazi u obzir, što pruža obilnih i mnogostranih podataka za praktičku provedivost procesa. Jednako značenje imade i Leonhardt, Zur Reform, I. sv., naročito str. 77.—85. Arnold i drugi njemački pisci o reformi takodjer se mnogo osvrću na hanoveranski sustav.

[307] Vrlo zgodno o tom Leonhardt, Zur Reform, I. sv. 137.—151.

[308] Cf. Seligman, str. 141., koji uvidja nepovoljne učinke „de l'absence de toute intervention du tribunal dans cette procédure préparatoire dont les avoués restent seuls les maitres etc."

*

Digitized by Google

samu za se; njezin je zasnutak iz temelja pogriešan,[309] jer potiče iz načela decentralizacije: instrukcija je odieljena od dokazivanja. Odieljenje je provedeno intenzivno, jer instrukcija i dokazivanje sačinjava svako za se upravo instanciju:[310] kao što instrukcija potiče iz tužbe, tako dokazivanje iz dokaznoga interlokuta. Ovaj znači, da je jedna molba (instrukciona) svršila svoj postupak te da sada na red dolazi posve druga (dokazna), kojoj se tek moraju stvoriti podloge. Njih stvara interlokut, izričući formalno thema i onus probandi. Ne pita se u hanoveranskom, dotično u općenjemačkom postupniku, iz koga je preuzeta ta cezura judicija, hoće li se dokazati ono, što bi se prema konkretnoj naravi instrukcije dokazati imalo, niti se pita, hoće li teret dokaza pasti na onoga, na koga bi pasti morao obzirom na izhod instrukcije, ne pita se dapače, da li je thema probandi, kako ga ustanovljuje interlokut, osporen i relevantan, nego se jedino gleda, što odredjuje o svemu tome interlokut. Moguće, da će ovaj i pravo pogoditi, ali dosta puta i neće. Ako je naime instrukcionalni materijal samo nešto obsežniji i naročito ako je historikum nešto više kompleksan, neda se jednim mahom prosuditi, ni što je relevantno, ni osporeno, niti se dade unapried opredieliti, što bi se imalo dokazati i tko da dokazuje. Često će sudac tek nakon provedenoga koga dokaza moći da razabere, ima li se još šta dokazivati i po kome, dapače će iza provedenoga koga dokaza tek saznati za koji važni instrukcionalni elemenat ili od prije poznati valjano razumjeti. U naravi je stvari dakle osnovano, da dokazivanje ne bude reć bi: mehanički odsječeno od instrukcije, inače se gubi od jamstvâ temeljitosti.

Hanoveranski način nije medjutim samo za temeljitost opasan, nego stoji napose u opreci sa postulatima pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće. Tim, što dokazivanje tvori novu instanciju, tvori i novi postupak sa posebnim procesualističkim aparatom. Dokazna procedura ne može neposredno da započme po naputcima interlokuta, nego mora biti pripremljena t. j. dokazivanju u užem smislu mora predhoditi predpostupak isto onako, kao što predhodi ustmenoj razpravi u instrukciji. Tehnički dakle dokazivanje nimalo ne popušta instrukciji — ni po radnji, ni po vremenu, a dosliedno ni po trošku. Žalibože nije se znao zakonodavac na tom zaustaviti, nego je dokazivanje sâmo još većma razkomadao, van isti judicij. Dokazivanje se naime razpada na tri stadija, na nastup, provedbu i pretres dokaza, odnosno dokaznih posliedaka. Svaki od tih stadija samostalan je u načelu t. j. ne smiju se svi ili više njih ujedno preduzeti, van svaki napose. Uslied toga treba za cielo dokazivanje u pravilu tri sudbene sjednice a izmedju svaka dva stadija kao godj izmedju izdatbe dokaznoga interlokuta

[309] Vidi u prediućem pogl. II. pod E., 2.; potanje „drugi dio“.

[310] Regierungsmotive, l. c., str. 171. to izrično naglašuju i dopuštaju.

Digitized by Google

i prvoga stadija (t. j. nastupa dokaza) ima da proteče prazno vremeno razdobje. Osim toga se prvi i zadnji dokazni stadij imaju prirediti predpostupkom — svaki za se, razumije se!! — Čini se, da je pogrieška, što je počinjena prepolovljenjem judicija na instrukciju i dokazivanje, potegla za sobom i daljnjih pogriešaka; kad je razkomadan judicij, ne treba ni dokazivanje da bude koncentrovano!

Analogna je pogrieška počinjena glede instrukcije time, što je dana mogućnost ili, bolje rečeno, nužda, da se zatezni prigovori razpravljaju i riešavaju razlučno od glavne stvari: ne na ustmenoj razpravi, nego na posebnoj. Ne stoji, kao što se je reklo pri sastavljanju hanoveranskoga postupnika, da se „načelo" ustmenosti protivi takoj koncentraciji.[311] To bi samo onda bilo istina, kada bi ustmenost postulirala stanoviti formalni red u razpravi, kao n. pr. s početka pretres i riešavanje zateznih prigovora, a tek poslie njih judiciranje o meritu, ali ustmenost se baš obratno te već po naravi svojoj protivi formalnom poredku judicialnoga zbivanja pak traži poredak od slučaja do slučaja, koji se konkretnom pitanju dade elastično prilagoditi; ona traži jednom riečju arbitrarni poredak.[312] Kada to, onda bi se upravo s obzirom na ustmenost i njezinu provedivost morao zabaciti sustav hanoveranskoga procesa o izkidanju zateznih prigovora iz ustmene, odnosno meritorne razprave. Bilo bi sasvim dovoljno, a i konsekventno, kada bi se procesualno-ravnateljska vlast sudačka bila protegla i na zatezne prigovore, pak odredilo, da sudac može iste izlučiti za posebni pretres, ako se je od zajedničkoga razpravljanja sa glavnom stvari bojati zamršaja ili gubitka vremena.[313] Ali sve kada bi bojazni zakonodavčeve glede ustmenosti bile i opravdane, kao što nisu, to se ipak njojzi — podredjenome sredstvu[314] — ne bi smjeli žrtvovati stožerni interesi pravosudja, što ih ima na pospiešnom, jednostavnom i jeftinom sudovanju, jer da zasebni i ako „nuzgredni" postupak o zateznim prigovorima množa procesualnu radnju, troši vrieme i novac u većoj mjeri, nego kada bi se preduzeli ujedno sa glavnom stvari, o tom ipak za pravilo slučajeva nema sumnje, po gotovu ne, kada se pomisli, da se elementi tih prigovora vrlo često nalaze u nutarnjem savezu sa glavnom stvari, pa se dakle isto tako često bez zajedničkoga prosudjivanja sa ovom ne mogu valjano ni riešiti.[315]

Sravni li se hanoveranski postupnik u pogledu dokazivanja i zateznih

[311] Cf. Regierungsmotive, l. c., str. 159. Leonhardt, Zur Reform, I. sv., str. 8. Isti, Civilprozessverfahren, str. 121.

[312] Vidi „drugi dio".

[313] Regierungsmotive, l. c., str. 159., velo doduše, „dass die allgemeine Vorschrift des § 112. (sc. Trennung der Verhandlungen) auch hier zur Anwendung gebracht werden kann", ali je zato ipak propisana, odnosno strankama i sudcu sugerirana razlučba zateznih prigovora.

[314] Vidi u predidućem poglavlju III. pod B.

[315] Vidi „drugi dio".

Digitized by Google

prigovora sa francezkim, to se glede onoga prvoga opaža nazadak, glede drugoga neznatni neki napredak. Francezko dokazivanje, i ako se za pravilo obavlja izvan sjednice, ne krši ipak judicija na dvije instancije: ono ostaje sastavinom njegovom, koja se redovito prikazuje napose, ali nije u istinu ništa samostalnoga. U francezkom procesu dokazivanje ostaje quaestio incidens[316] t. j. epizoda u jedinstvenoj drami judicija. Dokazivanje može francezki sudac toliko puta odrediti, koliko puta se za temeljitost kognicije vidi potrebnim; nije vezan na stanovito vrieme, već kada se nabaci koja relevantna i osporena činjenica. Presuda, kojom se odredjuje dokazivanje, ne lomi judicija na dvoje, nije ni obvezatna za sudca[317] pak on može izdati i daljnjih dokaznih presuda, koje dokazivanje proširuju, na druga polja upravljaju ili dapače prvu presudu opozivaju. Dokazna presuda, jednom riečju, ne odredjuje ni onus ni thema probandi, van se obćenito očituje o relevantnosti i osporivosti stanovite činjenice, dotično pripušta njezin dokaz. Koncentraciju judicija, toli bitnu predpostavu pospiešnoga, jednostavnoga i jeftinoga sudovanja znao je dakle francezki zakonodavac očuvati, prem dakako nije bio sretne ruke kod provedbe toga načela pogledom na dokazivanje. Medjutim je razloženo, da slabe strane dokazivanja nisu svojstvene baš njemu samome, van da suvise sa neprimjerenim zasnutkom incidencijalnoga postupanja.[318] Nasuprot je hanoveranski zakonodavac, sasvim abstrahirav od unesrećenoga dokaznoga interlokuta, bez ikakoga vidivoga razloga doista originalnim načinom rastrojio dokaznu proceduru na toliko, da kraj njezine dugotrajnosti, komplikovanosti i skupoće valjda izčezavaju svi probitci, što bi ih inače pružao judicialni postupak po svojoj umnoj uredbi u pogledu pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće.[319]

Postupak o zateznim prigovorima u toliko zaslužuje prednost pred francezkim, što odredjuje istodobno razpravljanje svijuh, dočim se u Francezkoj načelno zasebno iznašaju te riešavaju stanovitim redom.[320] Dobitak vremena, radnje te prišteda troška po hanoveranskom načinu leži dakle na dlanu.

[316] Cf. Boitard, I. sv., str. 467. „Au second plan de la procédure incidente viennent figurer les incidents relatifs à la présentation et à la discussion des moyens de preuves". Vidi i prediduću primj. 188.

[317] Cf. Leonhardt, Zur Reform, I. sv., str. 21.

[318] Vidi u nazočnom poglavlju primj. 188.—189. i tekst k istima.

[319] Cf. Leonhardt. Civilprozessverfahren, str. 129.—136., gdje nabraja mnienja praktičara o dokaznom interlokutu hanoveranskoga postupnika. Leonhardt, kako se čini, smatra ih povoljnima, nu kada čovjek nešto dublje zaroni u dotična izvadjanja, dobiva uvjerenje, da su rečeni praktičari u koječemu protivno mislili, te se njihova mnienja čitaju kao neka fina, i ako vrlo oprezna ironija. Valja naime znati, da je Leonhardt začetnik hanoveranskoga procesa i da je u svojstvu referenta hanoveranskoga ministra pravde iziskavao gornja mnienja praktičara.

[320] O tome kao i o iznimkama cf. Bonfils, str. 301.—303.

Digitized by Google

Kontumacijalni sustav je bolji od francezkoga, jer nije komplikovan ogluhom radi nepostavljanja odvjetnika, što je u ostalom posliedica činjenice, da odvjetnik nema onoga ekscesivnoga znamenovanja u hanoveranskom procesu, kao u code de procédure civile. Nasuprot se jedva dade složiti sa pospiešnim, jednostavnim i jeftinim postupanjem odredba, po kojoj kontumacija tužitelja nema učinka, da bude odbijen in merito.[321]

Dozvoljivosti „djelomičnih" presuda nema prigovora, a osobito se usuprot francezkom postupniku mora odobriti, što „učin"[322] tvori bitnu sastavinu judikata; što je iz obćega postupnika pridržano „tumačenje" presude, ne čini se sretna misao ni sa unutarnje-procesualističkih razloga a kamo li sa gledišta pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoće.[323] Da je sudac pri stvaranju riešenja, dotično pri ocjeni presudnih podloga vezan na zakonska dokazna pravila, iztaknuto je već prije[324] pa se ovdje naglašuje samo, kako je time zasvjedočio hanoveranski zakonodavac a hanoveranska judikatura izkazala u praksi, da ustmenost vrlo dobro može obstati bez slobode sudačkoga uvjerenja.[325]

Iznimice može judicij ponešto da dobije drugo lice i to uporabom „pismenoga" predpostupka — izvansudbenoga ili sudbenoga. Izvansudbeni je promašio svrhu te ne samo da se neda pravo dovesti u savez sa konstrukcionalnim osnovima prvomolbenoga postupka, nego je dielom u protuslovlju sa istima. Ne znači on naime ništa drugo, van ovlaštenje stranaka, da iza tužbe i odgovora mogu izmieniti i daljnjih pismena u predpostupku.[326] Pošto su ipak pri tom prepuštene same sebi, to nema jamstva, da će se daljnjim izvansudbenim prepiranjem ustmena razprava pripremiti temeljitije; kada bi to bila nakana stranaka, mogle su i bez posebnoga „pismenoga" predpostupka da se očituju, jer ništa ih nije priečilo, da nedostataka tužbe i odgovora ne popune unutar prvobitnoga, za ust-

[321] Vidi prediduću primj. 148. i tekst k istoj te naročito Bonfils, str. 266., 267., koji za francezki postupnik konstatuje kontroverznost toga pitanja, ali u ostalom dozvoljuje sa svoje strane, da kontumacija tužitelja nije ograničena na puki défaut-congé, nego da može biti tužitelj odbijen i in merito.

[322] Za procédure civile vidi prediduće primj. 145.—147. i tekst k istima, zatim primj. 252. i tekst.

[323] U ostalom francezki postupnik u tom pogledu nije bolji. Cf. Garsonnet, III. sv., str. 223., 224. „Il leur (sc. aux juges) appartient et même il n'appartient qu'à eux d'interpréter les parties obscures ou ambiguës de leurs jugements".

[324] Vidi u nazočnom poglavlju tekst iza primj. 224.

[325] Poznato je, da se ustmenost-(neposrednost) redovito ujedno ističe sa slobodom sudačkoga uvjerenja; vidi u predidućem (III.) poglavlju pod B. i tekst k primj. 73., pogl. III.

[326] „Izvansudbeni" pismeni predpostupak napušta sve probitke redovitoga predpostupka, o kojima vidi prediduće primj. 307., 308.

Digitized by Google

menu razpravu odredjenoga razdobja pa i na samoj ustmenoj razpravi[327] t. j. bez posebnoga ovlaštenja sudačkoga na „pismeni" predpostupak. Nije dakle potreban ovaj za postizavanje one svrhe, koju mu je namienio zakonodavac. Uvaži li se k svemu tome, da će tužba i odgovor samo onda izpasti izcrpivo, ako stranka znade, da nema replika, duplika itd., to se razabire, da izvansudbeni taj „pismeni predpostupak" mora iluzornima učiniti sve probitke hanoveranskoga obćenitoga predpostupka te naročito zategnuti izhod parnice, a njezino tjeranje poskupiti. — Druga vrst „pismenoga predpostupka" t. j. „sudbeni" jest u glavnom recepcija francezke instruction par écrit, od koje nije ni bolji ni gori.

U postupku se pravnih liekova povoljno opaža izostanak requête civile, a ne manje ide u prilog jednostavnosti, što u višemolbenoj tehnici nema razlikosti naprema načinu postupanja u prvoj molbi.[328] Opravdano je isto tako, što je konkurencija priziva i prigovora kod kontumacijalnih presuda nemogućom učinjena. U obće se nebi dalo naći zamašnijih nepriličnosti u molbenom procesu, prem dakako valja priznati, da zgodnost njegova imade korjen donekle u konsekventnoj provedbi misli, koje leže u drugim dielovima postupka, naročito prvomolbenoga judicija.

Okolnost, da neizvjestne sumarnosti ne pozna hanoveranski postupnik, jest nuždna posljedica činjenice, da je r e d o v i t i proces po nazrievanju zakonodavca zasnovan svom onom pospiešnosti, jednostavnosti i jeftinoćom, koja mu se je vidila primjerenom duhu vremena. U takom osvjedočenju pripustiti neizvjestnu sumarnost značilo bi dakle testimonium paupertatis, što si ga je izdao sam zakonodavac glede redovitoga postupnika. Ako ikada, to je u vrieme obćenite reforme najmanje zgodan čas za uvadjanje obličjâ neizvjestne sumarnosti.[329] O izvjestnim sumarnostima, budući nisu francezkoga poriekla, ne govorim ovdje dalje.[330]

U ovrsi se ipak na prvi mah razabire francezki uzorak. Zakonodavac je imao namjeru, da ga i nadidje, što mu je medjutim samo djelomično pošlo za rukom. Tako se jedva uvidja potrebitost ograničenja ovršivih izprava na onake, koje su sastavljene pred sudom ili bilježnikom te u kojima je povrh toga sadržana parata executio. Pučanstvo hanoveransko imalo je dosta pravne sviesti, da podje tim putem i nešto dalje, prem ne

[327] Cf. *§. 94. gppa, al. 2.*

[328] Cf. L e o n h a r d t, Zur Reform, I. sv., str. 77., 78., koji, skicirajući u kratko prvomolbeni tipični postupak, nastavlja: „Diese einfache Regel ist aber auch eine ganz allgemeine; sie gilt . . . für jede Instanz, in welcher mündliches Verfahren überhaupt statthat, für die erste Instanz, die Berufungs-, Nichtigkeits- und Restituzions-Instanz etc." Ta jednolikost jest u glavnom ono, što doprinosi laganoj preglednosti cielokupnoga postupanja. Vidi u predidućem pogl. I, primj. 23. i tekst k istoj.

[329] Vidi u nazočnom poglavlju B. 1.

[330] Vidi prediduću primj. 295.

Digitized by Google

onako daleko, kao procédure civile.[331] Nije bez svakoga prigovora ni načelo hanoveranskoga postupnika, po kom je ovrha dozvoljiva samo na osnovu pravomoćne presude. Istina jest, da ovršenik u Francezkoj, gdje vlada protivno načelo, dosta puta strada bez osnova, a istina je i to, da se po francezkom načinu incidencije radi obustave množe, ali sve to izčezava naprema energiji i pospiešenju, što ih obećaje taka ovrha za pravilo slučajeva.[332] Nasuprot se u glavnom čini umjestnim, što su prigovori proti ovrsi zakonito normirani, jer time je bez sumnje mnogo dobiveno za energiju iste, ne manje za pospiešenje joj, pojednostavljenje i pojeftinjenje. Uslied toga jo mogao hanoveranski zakonodavac riešavanje spornih pitanja, nabačenih tokom ovrhe, sasvim mirno prepustiti uredskim sudovima. Ako je medjutim po francezkom postupniku mirovnom sudcu oduzeta vlast, da ih riešava te prenesena na više kvalifikovane sudove, nije nikaka prednost hanoveranskoga postupnika pred francezkim, van puka i ne baš prezrienja vriedna dosliednost francezkoga zakonodavca, koji predpostave za sistiranje ovrhe prepušta lih uvidjavnosti poviše usposobljenoga sudca, a kod mirovnoga sudca za to dovoljne uvidjavnosti ne nalazi. Konačno se bez ograničenja pohvaliti može hanoveranski postupnik, jer je općenitim propisima znao izdići i prikazati ono, što je cielokupnoj ovrsi zajedničkoga: time je mnogo dobiveno za shvatljivost i preglednost pa dakle i za energiju izvedbe, jer lahka preglednost ovršnih propisa ovu svakako unapredjuje. U tom se istom pravcu probitačno osjeća, što su i pojedine vrsti ovrha zasnovane po zajedničkim načelima. Francezki je ovršni proces poznatim načinom slab baš radi razštrkanosti izhodišta i provedbene tehnike.[333]

Imade jedna točka, u kojoj se hanoveranski postupnik na svoju korist razilazi od francezkoga; jest to tjeranje procesa, (Prozessbetrieb). Hanoveranski sudac učestvuje pri ovom u ne maloj mjeri. On podržaje tok postupka od početka do kraja; on ima vlast, da predpostupak prikopči za ustmenu razpravu. Za volju što dosliednije provedbe sudačkoga tjeranja procesa napušteno je i francezko načelo o podpunom dessaisissement-u, te sudac imade u pravilu i nakon izrečene presude skrbiti za nastavak postupka.[334] S tim u savezu stoji i — razmierno — stiešnjeni djelokrug odvjetnika, jer sudac mu je predpostavljen ne samo kod razprave, već i izvan nje. Time se je ha-

[331] Vidi u nazočnom poglavlju B., 3., naročito tekst iza primj. 111.

[332] Cf. Regierungsmotive. l. c., str. 353., koji previdjaju taj odlučni moment te napuštanje francezkoga načina nastoje opravdati sporednim obzirima.

[333] Cf. Regierungsmotive, l. c., str. 354.

[334] Cf. Regierungsmotive, l. c., str. 6., koji doduše miešaju sudačko tjeranje procesa sa sudačkom procesualno-ravnateljskom vlasti (vidi u prediućem pogl. III., primj. 216.), ali inače nisu posve na krivom putu glede shvaćanja istih.

Digitized by Google

noveranski zakonodavac znatno približio ostvarenju logički jedino osnovanoga postulata, da **svi** faktori postupka u prvom redu djeluju za postizavanje **procesualnih** svrha. Ne manje je odlično svojstvo hanoveranskoga civilnoga procesa, što je osnovne konstrukcije dosliedno proveo i pridržao — preko cieloga postupnika. Gdje god je šta za presudjivati, vriedi i služi prototipom judicium prve molbe t. j. priprema ustmene razprave kratkim predpostupkom, ustmena razprava sa razlučnim dokazivanjem; tako je u nižoj molbi, tako u višoj, tako u preporima ovršnoga postupka, tako u pretresivanju meritornoga pitanja, tako u incidencijama. Odstupa ima tamo amo, ali je svagdje po bitnosti pridržana jedinstvena ta konstrukcija. Analogno znamenovanje imaju obćenita pravila ovrhe. Na drugom je njestu razloženo, u koli velikoj mjeri doprinosi izpravnom razumievanju i primienjivanju normativa taka jednostavna i dosliedna izvedba.[335]

Svakako je hanoveranski postupnik svoj uzor nadmašio, te bi se, abstrahirav neke manje bitne nedostatke, mogao u kratko označiti kao uznapredovalo usavršenje francezkoga procesa, kada nebi na nevolju pridržao bio dokazni interlokut njemačkoga obćega postupka te cielu formalistički decentralizovanu dokaznu proceduru.[336] Medjutim i kraj toga tvori hanoveranski postupnik odlučni boljak, kako to pokazuju njime postizavani praktički uspjesi.[337] Čovjek doduše ne smije ovih potonjih precieniti, a naročito ne smije svega onoga smatrati uspjehom, što se sa interesovane strane nastoji prikazati kao taki,[338] ali da je gradjansko-parbeno sudovanje hanoveranskim postupnikom pospiešeno, pojednostavljeno i pojeftinjeno, to će dopustiti objektivni prosudjivalac. Ali osim značenja za domaće hanoversko pravosudje još je veća važnost partikularnoga toga procesa za gradjansko-parbeni postupak u cielokupnoj Njemačkoj kao i u onim zemljama, koje historijski razvoj upućuje na njemački civilni proces. Tude hanoveranski postupnik pokazuje, šta i kako može umno i smisljeno za-

[335] Cf. prediduću primj. 328.

[336] Stoga hanoveranski postupnik ni nije odlučno moderni tip civilnoga procesa, nego, kao što veli **Wach**, Handb., str. 140. „ . . . . . das Gesetz, welches die Uebergangsform vom alten gemeinrechtlichen schriftlichen zum mündlichen Verfahren darstellte". **Wach** pri tom ima — sa velikim množtvom njemačkih procesualista — u toliko krivo, što pismenost i ustmenost smatra jedinom karakterističnom razlikom izmedju obće-pravnoga i modernoga postupnika, dočim baš dokazni interlokut i njegovo napuštanje u modernom procesu — izmedju ostaloga — govore proti takoj jednostranosti.

[337] O njima obilnih i poučnih podataka u **Leonhardtovom** Civilprozessverfahren, kojega je svrha naročito, „ . . . Mittheilungen in Betreff der Erfahrungen zu machen, welche im Laufe von fast neun Jahren . . . gemacht worden sind, ob und inwieweit jene Hauptprinzipien des Verfahrens sich praktisch bewährt haben".

[338] Vidi prediduću primj. 319.

Digitized by Google

konotvorstvo preživjele domaće uredbe da podmladi primjerenom uporabom inako prokušanih uredaba, te upozoruje na zablude i predrasude, koje su se kod predstajavših reformatornih podhvata imale obići. Hanoveranski je postupnik u kratko tako utro put njemačkoj reformi, da je u glavnom bila riešena najteže zadaće t. j. prilagodjivanja francezkih ideja njemačkim prilikama.[339]

(Nastavit će se.)

Misli o budućem našem občinskom zakonu.

Piše dr. **M. Brezinšćak,** kr. kot. predstojnik.

(Svršetak.)

Mora vice versa biti i veca dužnost državljana napram državi, nego občinara napram občini.

Bilo je državoslovaca, koji su tvrdili, da bi se občinska podavanja (daće) imala temeljiti na maksimu do ut des ili činitba za protučinitbu.

Fancher i Braun predlagahu, da se dosliedno tomu za temelj razporezenja občinskih daca uzme samo zemljarina odnosno zakupninski i najamni porez. — Nu to bi išlo predaleko.

Ali svakako je nepravda, da bi pojedini veleporezovnik koj možda u občini sam toliko poreza plaća, koliko svi ostali občinari, plaćao občinski namet od cielog iznosa svoga poreza i da bi po tom prinosio občinskim teretima sam toliko, koliko svi ostali suobćinari.

To ne bi bilo nikakovo razmjerje. Gdje bi tuj činitba odgovarala protučinitbi? To je i bio ratio legis za gornju ustanovu zak. članka XVI. od godine 1870.

Ali od to doba okolnosti se u nas promjeniše. — Mi imamo i u seoskim občinama veleporezovnika, koji nisu posjednici nekad jurisdikcionalnih dobara, a plaćaju i više poreza od ovih.

To su veleindustrijalci, veletrżci itd., za koje isto tako ne bi bilo pravedno, da cielom svojom poreznom snagom doprinašaju občinskim teretima.

S druge strane držao bih opet nepravednim da svi ti veleporezovnici doprinašaju občinskim teretom samo toliko, koliko najjači porezovnik urbarijalista (seljak) u občini.

To ne bi bilo pravedno razmjerje za današnje doba, gdje su občinski tereti porastom občinskih potrebština (škole, zdravstvo, veći promet itd.)

[339] Leonhardt, Civilprozessverfahren, str. 2., 3. Wach, Handb., str. 138.

Digitized by Google

znatno veći. — Sad se mora tim više paziti na pravednu razdiobu uvećanih obć. tereta medju pojedine občinare.

Iz tih razlogah nisam ni za drugu točku gore citirane ustanove §. 48., onu pod b), po kojoj se doprinos za občinske razne radnje davanjem ručnih i voznih težaka razpisuje lih po broju radnih sila (mužkarci počam od 16. do 60. godine) i po broju tegleće marve pojedinoga občinara.

Time su preobterećene seoske zadruge i u obće seljaci sa mnogobrojnom obitelju u korist kapitalista, poduzetnika, obrtnika, bogatih udova a i u obće veleporezovnika.

Kao pravedno, našim prilikam odgovarajuće riešenje pitanja pod točkama d) i b) ustanove §. 48. sadanjeg zakona, ja bih predložio sliedeća načela:

1. Zakonom imao bi se ustanoviti stanoviti maksimum državnog poreza, od kojega bi se občinarima propisivati smio občinski namet.

Porez preko toga iznosa prost je od razpisa ma koje vrsti obć. nameta i ne ima se uračunavati u iznos godišnjeg poreza občinara, koj će služiti podlogom razpisu občinskog nameta. Prema našim prilikama bio bih za maksimum od 1000 Kruna.

Možda bi se pravednosti razmjerja u nošenju občinskog tereta još više išlo u susret, da se kod opredieljivanja maksimuma razpisu občinskog nameta podvrženoga poreza uzimlje obzir na razne imućtvene prilike u raznim krajevima zemlje, pa da se dosliedno tomu zakonom odredi, da taj maksimum od pet na pet godina imadu za občine svoga područja ustanovljivati županijske skupštine, uvažujuć prosjek porezne dužnosti najjačih seljaka i najjačih veleporezovnika pa i ine posebne prilike u županiji.

Što se mene tiče, ja bih predpostavio normiranje maksimuma samim zakonom.

Predloženi maksimum od tisuću kruna odgovarao bi imućtvenome stanju zemlje, a i donekle prosječnome iznosu porezne dužnosti malo- i veleporezovnika.

Što je glavno, takovom ustanovom izjednačili bi se u nošenju občinskog tereta svi veleporezovnici u občini, mislim one, kojih današnji občinski zakon ni pred očima nije imao; a s druge strane izbjeglo bi se nepravednosti, da veleporezovnici na račun maloporezovnika budu preobterećeni občinskim daćama.

2. Teret podavanja bezplatnih ručnih i voznih težaka za izvadjanje nuždnih občinskih radnja imao bi se medju občinare repartirati u jednoj polovini po broju radnih sila, kućanstvu pojedinca spadajućih (mužkarci ali od 18. do 60. godine) i po broju tegleće marve dotičnika, a u drugoj polovici po porezu poput občinskog nameta uz načela pod 1. za razpis nameta propisana.

Digitized by Google

Ovako će taj teret zahvatiti sve klase občinara, a razmjerje doprinosa biti će pravedno, — sigurno pravednije nego po današnjoj zakonskoj ustanovi (toč. b) §. 48.).

Občinski zakon bi podjedno imao ustanoviti vrsti državnih poreza, od kojih občine smiju občinarom propisivati občinski namet.

Postojeći občinski zakon u §. 48. toč. a) spominje „po ključu državnog poreza", dakle misli cielu poreznu dužnost pojedinca.

Jedina je iznimka obći dohodarinski prirez, koj je naknadnom specialnom zakonskom ustanovom izuzet iz poreza občinskom nametu podvrženih.

U Belgiji ustupila je država u tom pogledu svojim občinama veliku slobodu.

One mogu občinski namet razpisivati na sve državne poreze, dapače odredjivati direktne daće za podmirivanje svojih potrebština, dakako uz odobrenje nadležnih državnih organa.

Jedino je zakonom od god. 1860. zabranjen t. zv. octroi, t. j. uvoznina (potrošarina) na potrošljive predmete, koji se u občinu uvažaju. Tom se je bo uvozninom tako daleko tjeralo, da se je u mnogim občinama izvrgla u zaštitnu carinu za istovrstne domaće produkte.

U Francezkoj su nasuprot občine u financijalnom pogledu sasvim ovisne od države.

Po prilici jednu četvrtinu občinskog prihoda poprečno iznaša občinski namet, t. zv. centimes additionels, koji se razpisuje na porezni franak četiriju glavnih vrsti državnog poreza (zemljarina, kućarina, dohodarina i glavarina).

On se dieli u centimes ordinaires, spéciaux i extraordinaires.

Prva dva služe za pokriće obligatornih občinskih izdataka, t. j. takovih, na koje je občina zakonskim propisima vezana, a treći, centimes extraordinaires, za pokriće fakultativnih izdataka, t. j. takovih, o kojim slobodno odlučuje občinsko zastupstvo.

Centimes ordinaires je jedanput za uviek zakonom občinama za pokriće nuždnih redovitih občinskih izdataka dopitan, te se ubire iznosom od 5 cent. po franku navedenih gore glavnih vrsti državnog poreza bez posebnog zaključka občinskog zastupstva.

Centimes spéciaux služi u posebne svrhe te se razpisuje na četiri glavne vrsti državnog poreza na temelju zaključka občinskog zastupstva do stanovitog maksimuma.

I centimes extraordinaires razpisuju se na isti ovaj način, ali samo do maksimuma od 20 postotaka.

Digitized by Google

Dozvolu za prekoračenje zakonom ustanovljenoga maksimuma može u iznimnim slučajevima podieliti predsjednik republike.[1]

U Njemačkoj, napose u Pruskoj, nije ograničen razpis občinskog nameta na maksimum postotka.

Občine mogu za podmirenje nuždnih potrebština, uz odobrenje nadležne oblasti, neograničeno razpisivati občinski namet.

Ali zakon veže razpis občinskog nameta, osobito u pruskim občinama, samo na jednu ili dvie vrsti državnog poreza. — Time se stanoviti razredi občinara preobterećuju. — Zato ima mnogo pruskih občina sa 300 čak i sa 600 postotaka občinskog nameta.[2]

U Cislitaniji treba za prekoračenje stanovitog maksimuma postotka poseban pokrajinski zakon.

Za naše posebne prilike bit će najbolja neka zlatna sredina svega gornjega uz sliedeća načela, koja bi u novom občinskom zakonu do izražaja doći imala:

a) Občinama se zajamčuju svi njihovi dosadanji prihodi;

b) u koliko ovi ne bi dostajali za pokriće njihovih potrebština, imat će občine pravo razpisivati občinski namet na iznos izravnog poreza, što ga pojedinac u občini plaća bez ograničenja postotka, ali na način zakonom propisan i uz odobrenje nadležnih oblasti.

Podlogom razpisu občinskog nameta ipak ne mogu biti dohodarinski prirez, porez na puške i lov te vojna taksa, u koliko se i ova računa u izravne poreze;

c) novih izravnih občinskih daća uvadjati nije občinama dopušteno.

Občinski namet uz ovako razširenu podlogu reparticije držim najshodnijom občinskom daćom, — jer zahvaća uz navedene stege za veleporezovnike razmjerno sve razrede i slojeve občinara. — Čemu občini jošte ovlast za uvadjanje inih izravnih daća, kad nije na maksimum postotka občinskog nameta vezana?

Da se iznos eventualno potrebnog občinskog nameta za buduću godinu ustanovi, imat će občine koncem svake godine što moguće točnije ustanovljivati sve potrebštine, a i dohodke občine za buduću godinu. — Podjedno će stvoriti zaključak glede upotrebe možebitnog viška odnosno pokrića eventualnog manjka občinskim nametom.

Taj akt občinske samouprave zovemo razpravom godišnjeg proračuna občine.

Ustanove sadanjeg občinskog zakona, koje se odnose na občinske proračune, u načelu sasvim su dobre te bih bio za to, da se uz neke pro-

[1] Vidi Crisenoy: La situation financière des communes en 1885.

[2] Vidi L. Herrfurth: Beiträge zur Statistik der Gemeindeabgaben in Preussen. Berlin 1882.

Digitized by Google

mjene i nadopunjke, koje zahtieva naknadno provedena politička reorganizacija u zemlji, pridrže i u budućem občinskom zakonu.

Ob občinskom proračunu govori samo ustanova §. 49. zak. članka XVI. d godine 1870., a nadopunjuje ju u pogledu postotka občinskog nameta druga alineja točke 3. §. 26.

Radi bolje jasnoće ja bih propise ob občinskom proračunu razvrstao u tri paragrafa — tri zasebne ustanove: a) Sastav proračunske osnove; b) pretres proračunske osnove po občinskom zastupstvu i izloženje ustanovljenoga občinskoga proračuna. Prigovori proti proračunu; c) aprobacija proračuna i pravne posliedice odobrenoga proračuna.

Ad a) Osnovu občinskog proračuna za buduću godinu dužan je već u prvoj polovici mjeseca prosinca sastaviti občinski upravni odbor, a gdje ovoga ne ima, občinsko poglavarstvo sa izabranim ad hoc odborom občinskog zastupstva. — Sve nuždne podatke ima na temelju računskih knjiga prirediti občinski blagajnik.

Proračunski odbor občinskog zastupstva ima sastojati od 3—5 pismu vještih občinskih zastupnika.

Naveo sam mjesec p r o s i n a c kao vrieme za sastav občinskog proračuna (sadanji zakon propisuje prekluzivni rok sa 15-tim studenoga), jer su početkom prosinca obično podmirene već sve potrebštine občine za tekuću godinu, te se dade priličnom sigurnošću povući računarska billanca te godine, koja znatno upliviše na sastav proračuna za buduću godinu.

Ad b) Osnovu proračuna valja svakako polovinom mjeseca prosinca predložiti občinskom zastupstvu na pretres.

Sjednici občinskog zastupstva ima prisustvovati izaslanik nadzorne oblasti.

O razpoložbi s viškom odnosno o pokriću manjka dužno je občinsko zastupstvo još u istoj sjednici stvoriti shodan zaključak.

Prihvaćeni po občinskom zastupstvu proračun ima se odmah kroz 8 dana na svačiji uvid izložiti, a nakon izminuća toga roka sa eventualnim prigovorima nadzornoj oblasti predložiti.

Prigovori ulažu se ustmeno ili pismeno kod občinskog poglavarstva.

Ad c) Kr. kot. oblast predložiti će občinski proračun upravnom odboru županije na riešenje:

1. ako ga nije voljna radi kojeg manjka u cielosti odobriti;

2. ako je proti proračunu uložen prigovor, koj smjera na promjenu samog proračuna;

3. ako votirani po zastupstvu občinski namet za pokriće manjka prekoračuje 20 postotaka.

Inače providit će nadzorna oblast proračun odobravajućom klauzulom i vratit ga občinskom poglavarstvu.

Digitized by Google

Proti zaključku županijskog upravnog odbora, kojim se proračun mienja, pripada občinskom zastupstvu, a kojim je prigovor zabačen, dotičnomu prigovaratelju utok na kr. zem. vladu.

Nijedna stavka pravomoćno ustanovljenoga proraćuna ne smije se bez poprednje dozvole občinskog zastupstva i nadzorne oblasti prekoračiti.

Ustanove pod 1. i 2. temelje se na načelu, koje i ja zagovaram, da nadzornoj oblasti ima pripadati samo pravo aprobacije ili kasacije zaključaka občinskog zastupstva, a ne pravo dispozicije.

Pošto se u oba ta slučaja radi o eventualnoj promjeni zaključkom občinskoga zastupstva ustanovljenoga proračuna, to treba riešenje predmeta dodieliti u kompetenciju autonomnoga občini u poslovima samouprave nadredjenoga organa u županiji — upravnomu odboru županije. (Vidi §. 22. zakona od 5. veljače 1886. ob upravnih odborih.)

Potankosti o sastavu občinskih proračuna sadržaje naputak, izdan vladinom naredbom od 25. studenoga 1882. br. 30.576., koj bi se imao shodnim načinom uvrstiti u provedbenu naredbu k občinskom zakonu.

Nakon konačnog odobrenja občinskog proračuna valja da občinsko poglavarstvo razpiše občinski namet.

Prigovore proti razpisu občinskog nameta riešava županijski upravni odbor (§. 30. zakona ob upravnih odborih).

Občinski namet ima se utjerivati na način propisan za utjerivanje državnih daća te teče poput inih občinskih dohodaka u občinsku blagajnu.

O svim dohodcima i izdatcima občine ima občinski blagajnik voditi račun uz nadzor i kontrolu občinskog načelnika.

Propisi današnjeg občinskog zakona odnosno vladinog naputka ob občinskim računima mogli bi se i u novom občinskom zakonu pridržati.

Time bi financijalna strana občinske uprave bila izcrpljena.

POGLAVJE V.

Nadzor nad občinskom upravom.

Ustanove normirajuće nadzor državne vlasti nad upravom občinskom u postojećem su občinskom zakonu najmanjkavije, a uz to pogledom na na novo preustrojstvo zemaljske uprave i neshodne.

Manjkave, jer o mnogim važnim pitanjima odnosa nadzorne oblasti spram občine ne ima zakonskog propisa; a neshodne, jer su po postojećem zakonu agende nadzorne oblasti većinom koncentrirane umjesto kod kotarske, kod drugomolbene županijske oblasti (§§. 43. i 56. zak. članka XVI. ex 1870.).

Prosudjivanje zaključaka občinskih zastupstva, privremene odredbe glede uprave kod občina, karnostna vlast nad občinskim činovničtvom, razpust občinskog odbora pridieljuje se sadanjim zakonom županijskim

Digitized by Google

oblastima. Sve su to agende prvomolbene upravne kao nadzorne oblasti nad občinama.

Prema zakonu od 5 veljače 1886. ob ustroju i uredjenju uprave u županijam i kotarima prvomolbene su upravne oblasti u zemlji kr. kotarske oblasti.

Sve te navedene agende morale bi indi spadati u nadležnost kr. kotarske oblasti.

Jer §. 77. citiranog zakona ob ustroju i uredjenju uprave u županijama i kotarima izrično odredjuje, da djelokrug kr. kotarskih oblasti u poslovima občinskim opredieljuje občinski zakon, to će u novom občinskom zakonu morati nadležnost kr. kot. oblasti biti u pogledu tih nadzornih agenda što točnije normirana.

Nejasnoća i manjkavost tih ustanova vodi do pogibeljnog lutanja u praksi, dapače i nehotice do nekorektnosti, a to sve na štetu uprave, a i na uštrb ugleda upravnih oblasti.

Bit će dakle zadaća budućeg občinskog zakona položaj i medjusobni odnošaj nadzorne oblasti spram občina što jasnije precizirati i što vidljivije granice potegnuti.

Već sam se u uvodu svoje razprave izjavio za što širi djelokrug občinske samouprave, ali podjedno i za što intenzivniji nadzor oblasti.

Uvjeren sam, da to odgovara našim odnošajima i prilikama naših seoskih občina, koje će novi občinski zakon obuhvaćati.

Principi općeg državnog prava moći će se u obzir uzeti samo u toliko, u koliko se nad naše odnošaje i prilike ne uzdižu.

Občina je, kako nas uči opće državno pravo, organizam mjestne zajednice. Kao takovoj dvostruki joj je položaj u državi.

Ona je za se organizam, posebna od države pravna osobnost (juristička osoba) sa posebnim, od državnog odieljenim imetkom; a podjedno je član višeg organizma najme države — udo na državnom tielu.

Iz toga dvostrukog položaja sliedi nuždno:

a) da občina kao posebni organizam mora imati samostalnosti toliko, da sama upravlja svojom imovinom i vlastitim poslovima:

b) ali da kao udo državnog tjela i član državne zajednice podredjena bude državnoj vlasti, kojoj nadzor nad občinskom upravom nuždno pripadati mora.

Občinari ujedno su i državljani.

Državi indi ne smije sve jedno biti, kako se interesi njezinih državljana — ma i samo lokalne naravi bili — promiču i unapredjuju.

Taj nadzor državne vlasti nad občinskom samoupravom ne smije dakako da se izvodi u tutorstvo države nad občinom.

Državi ne smije pripadati pravo, da u ime občine ona razpolaže

Digitized by Google

sa občinskim imetkom i da vlastite poslove občine ona obavlja, kako to čini štitničtvo za svoje štićenike.

Ali joj mora pripadati pravo nadgledati, da se občinski imetak uzdrži občini za njezine javne potrebštine i da se ne troši van za svrhe občinske. — Država mora imati pravo nadzora, da občinari, koji su joj podjedno i državljani, ne budu bezpotrebno i bezrazložno preobterećivani občinskim teretima; mora nadalje imati pravo nadgleda, da poslovi občine teku uredno, a ako su zapeli, mora da joj pripada pravo privremene odredbe, da se stroj občinske uprave ne sustavi. Napokon mora da joj se prizna pravo nadzora, da občine ne prekoračuju svoga djelokruga, da svojim javnopravnim dužnostima udovoljuju te da kao poseb̄ni organizmi države svoje djelovanje u vječitoj harmoniji toli medju sobom koli u odnošaju spram cielosti, t. j. države udešuju i podržavaju.

Takovo pravo nadzora u glavnim crtama priznaje državnoj vlasti i nauka općeg državnog prava.

Po pozitivnim zakonima taj nadzor tuj je jači i intenzivniji, ondje sužen̄iji i slabiji.

Dok se u Francezkoj individualitet občine, tako rekuć, gubi u državi, a občine su u financijalnom pogledu sasvim ovisne od države i dok su francezki „maires“, tako rekuć, samo organi državne vlasti, to je u Englezkoj. Švicarskoj, naročito u Belgiji samouprava občina na širokom tlu osnovana, a nadzor države dosta slab.

Obseg nadzornog prava države morao bi se svakako ravnati po kulturnim prilikama i inteligenciji občinara.

Nad gradskim občinama trebat će manje intenzivnog nadzora, nego li nad upravom ladanjskih občina.

Još jedan važan momenat mora se pri tom uvažiti.

Odnosne zakonske ustanove moraju biti u suglasju sa nazorima i mišljenjem samoga naroda.

Aplicirajući sve to na naše odnošaje i prilike, moram, podkriepljen vlastitim izkustvom, ponovno naglasiti, da će budući naš občinski zakon za seoske občine morati dati zemaljskim oblastima pravo što intenzivnijeg nadzora nad občinskom upravom, ali sa jasno odsječenim granicama.

Inače ne bi naš občinski zakon postigao željene svrhe niti bi odgovarao prilikama seoskih naših občina.

I ja se klanjam onoj francezkog državoslovca Tocqueville-a: C'est dans la commune que réside la force des peuples libres. Les institutions communales sont à la liberté ce que les écoles primaires sont à la science.[1] Ali to se ne da uporaviti na naše seoske občine.

[1] Vidi: Vivien: Etude administratives, str. 27. f). Prispodobi: Bluntschli: Allgemeines Staatsrecht, str. 599. i 600.

Digitized by Google

Naš seljak još ne može svojih sobstvanih interesa lučiti od občinskih, on još ne posjeduje toliko inteligencije, da bi mu se bez uštrba po interese občinske zajednice dati mogla sloboda u občinskim poslovima.

Pa i narod sam nazrieva u oblastnom nadzoru sjegurnost za pravilni uredni tok občinskih poslova. — Radi lošeg gospodarstva občinskog odbora ili nemarnog rukovodjenja nutarnjih občinskih poslova narod će obično kriviti nadzornu oblast, a ne samo občinsko zastupstvo.

Kad je već tako u pravnoj sviesti naroda, da se nadzorna oblast odgovornom čini za pravilnost občinske samouprave, nuždno je, da se oblasti i obseg nadzornog prava razširi i da joj se to pravo zakonom zajamči.

Sukus dotičnih ustanova budućeg občinskog zakona imao bi po mom mnienju biti sliedeći:

Vrhovni nadzor nad samoupravom občina u zemlji vrši kr. zemaljska vlada preko podredjenih joj upravnih oblasti.

Svi poslovi nadzora u prvoj molbi prinadleže kr. kotarskim oblastima, u koliko nisu zakonom ob ustroju upravnih odbora u županijah dodieljeni županijskim upravnim odborima.

Nadzorna kr. kot oblast ima pravo i dužnost:

1. Nadgledati upravu s občinskom imovinom.

U tu svrhu joj pristoji pravo u svako doba preduzimati skontracije područnih občinskih blagajna i pregled občinskih našastara. — Imat će pravo zahtievati izvadke iz računa ob občinskoj imovini, izricati odluke na naknadu eventualno pronadjenih manjaka i izdavati odredbe glede točnog i pravilnog rukovodjenja občinskog gospodarstva.

2. Nadgledati djelovanje občinskog zastupstva u poslovima občinske samouprave te naročito paziti, da ne prekoračuju zakonom normirani djelokrug, da ne krše postojećih u zemlji zakona i da ne uzrade na uštrb občinske zajednice ili pojedinih slojeva občinara.

U tu svrhu ima pravo nadzorna oblast izašiljati u sjednice občinskog zastupstva svoga izaslanika.

Ovomu pristoji pravo informativnim načinom sudjelovati u razpravi, a dužnost pripaziti, da se razprava u okviru zakona vodi i red u občinskoj sjednici uzdrži.

U slučaju nereda ili izgreda ima oblastni izaslanik pravo, u koliko već predsjedatelj toga učinio nije, dignuti sjednicu občinskog zastupstva, te izgrednike prijaviti nadležnoj oblasti na kazneni progon.

Zaključci občinskog zastupstva imadu se u prekluzivnom roku od dva dana predložiti kr. kotarskoj oblasti na razsudjenje.

Ova će ih ili odobriti ili dokinuti ili ovršenje zaključka in suspenso pridržati. — Dokinut će zaključke, kojima se prekoračuje djelokrug občinskog zastupstva ili krši koj od postojećih zakona i naredaba ili oštećuju

*

Digitized by Google

interesi bud občinske zajednice bud pojedinih razreda občinara. — In suspenso će pridržati, ako scieni shodnim predmet ponovno po občinskom zastupstvu razpraviti dati ili vrieme za ovršenje zaključka ne drži još prikladnim.

Zaključaka občinskog zastupstva mienjati nije nadležna nadzorna oblast. — U koliko bi nadzorna oblast ipak držala, da je promjena zaključka odnosno inako razpoloženje u neodgodivom interesu občine, imat će uz svoj prijedlog dotični zaključak odmah predložiti upravnom odboru županije na nadležno riešenje.

Dokinuti ili in suspenso po oblasti pridržani zaključci ne smiju se ovršiti.

Ako za 10 dana občina ne dobije oblastnog riešenja na zaključke občinskog zastupstva, moći će ih bez daljeg čekanja ovršiti.

Odobrenja oblasti ne trebaju sliedeći zaključci občinskog zastupstva:

a) Ako ovo pravovaljano zaključi poprimiti pravni koj liek protiv osuda ili odluka odnosno odredaba koli upravnih toli sudbenih oblastih;

b) ako nadalje zaključi podastrieti peticiju ili izaslati iz svoje sredine posebno odaslanstvo u kojem občinskom poslu.

Ovo posliednje, u koliko ne bi teretilo občinsku blagajnu;

c) svi zaključci občinskog zastupstva u pitanjima priznanja ili uzkrate občinske zavičajnosti.

Eventualni utoci riešavaju se molbenim putem, propisanim zakonom ob uredjenju zavičajnih odnošaja u Hrvatskoj i Slavoniji;

d) zaključci ob izboru pravnog zastupnika ili drugog vještaka, u koliko ga občina treba;

e) zaključci u pogledu prihvata ili odklona nasliednog očitovanja občine;

f) zaključci, stvoreni u pogledu vršenja patronatskog prava, občini pripadajućeg;

g) zaključci glede predmeta navedenih u točkama 1.—3. §. 30. zakona ob ustroju upravnih odbora u županijama, jer o njima u slučaju utoka imade odlučivati upravni odbor nadležne županije.

Svi ini zaključci trebaju odobrenja kr. kotarske oblasti.

3. Kr. kotarskoj oblasti prinadleži pravo nadzora nad ukupnim uredovanjem občinskog poglavarstva i pravo karnostnog postupka proti svim občinskim činovnikom u okviru zakona.

Za slučaj odredjene suspenzije kojeg občinskog činovnika ili u obće za slučaj iznenadnog izpražnjenja kojeg činovničkog mjesta, pripada nadzornoj oblasti, ako potreba službe zahtieva, pravo substitucije, t. j. privremenog popunjenja mjesta uz proračunom osjegurana beriva.

Ako se takovim načinom izprazni mjesto občinskog načelnika, može

Digitized by Google

nadzorna oblast i kojemu od svojih kotarskih činovnika povjeriti upravu občine.

O toj svojoj odredbi ima u prvoj sliedećoj občinskoj sjednici obaviestiti občinsko zastupstvo, koje će zaključak stvoriti glede definitivnog popunjenja izpražnjenog činovničkog mjesta.

Sudjelovanje kotarske oblasti kod izbora občinskog činovničtva normirano je ustanovama o namještivanju občinskog činovnika.

4. Kr. kotarskoj oblasti prinadleži pravo u slučaju ugroženja javne sigurnosti osobe ili imetka u občini odnosno u slučaju nehajnog vršenja mjestnog redarstva po občini, izdati za vrieme, dok ti iznimni odnošaji u občini traju, iznimne nuždne odredbe te ih provesti i mimo občinskog zastupstva na teret občine.

5. Kr. kotarskoj oblasti prinadleži pravo razpusta občinskog zastupstva u slučaju, da se opire ili prkosi zakonskim propisima ili pravovaljanim oblastnim odredbama, odnosno zanemaruje svoje dužnosti ili na štetu občinske zajednice radi.

Ali najduže za mjesec dana iza pravomoćno izrečenog razpusta ima se odrediti novi izbor občinskog zastupstva.

Do obnove občinskog zastupstva rukovodi sve poslove občinske samouprave občinski načelnik odnosno zamjenik mu kao povjerenik kr. kotarske oblasti.

6. U svim poslovima javne uprave, dakle u poslovima t. zv. prenešenog djelokruga občine odgovara občinsko poglavarstvo samo nadzornoj odnosno višim oblastima, te je dužno odnosne naloge i odredbe bez pitanja občinskog zastupstva izvršivati.

Ovo nije vlastno u tim predmetima zaključaka stvarati.

Kr. kotarska oblast može občinu iz javnih obzira naročito temeljem zdravstveno-redarstvenih občih propisa i proti volji občinskog zastupstva pridržati na izvedenje koje o b ć e nuždne radnje ili uvedenje koje o b ć e nuždne uredbe u občini.

Takovo pravo prinadleži policajnoj oblasti i proti pojedincu — dakle joj mora prinadležati i proti občini kao posebnoj korporaciji i članu državne zajednice.

Protiv svih odluka i odredaba kr. kotarske oblasti pristoji občini pravo utoka na kr. županijsku oblast odnosno kr. zemaljsku vladu.

U ovih šest točaka izražena načela dala bi se u 8—9 paragrafa razvrstati te bi po mom mnienju dosta precizno označivala granice nadzornih agenda nadležne oblasti.

I do sada se je u pomanjkanju zakonskih propisa više manje prema gornjim načelima u praksi postupalo.

Bit će po mom mnienju najprobitačnije, da novi občinski zakon tu praksu izgladi i uzakoni.

Digitized by Google

Time će se uvesti izviestnost i jednoličnost postupka nadzorne oblasti, a nestat će uobičajenih prigovora proti navodnim oblastnim zloporabama.

POGLAVJE VI.

Prelazne ustanove.

Osim ustanove o derogaciji dosadanjeg občinskog zakona i svih u u protuslovju stojećih propisa, imat će se u ovo poglavje uvrstiti ustanove:

1. Sva zastupstva občina, koje će obuhvaćati novi občinski zakon, imadu se na temelju ustanova toga zakona o sastavu i izboru občinskog zastupstva u stanovitom roku obnoviti.

Izabrani občinski načelnici, kojim nije prošla trogodišnja perioda, ne imaju se ipak kod obnove občinskog zastupstva podvrći izboru.

2. Občinski blagajnici, do sad propisnim načinom izabrani, imadu se smatrati kao definitivno od dana izbora namještenimi činovnici.

U koliko nisu, imadu za sve godine službovanja naknadno uplatiti na nje odpadajuće pristojbe u mirovinsku zakladu.

3. Na sada namještene i u definitivnom svojstvu službujuće občinske činovnike ne proteže se ustanova občinskog zakona ob osposobljenju občinskih činovnika.

Naredbenim će putem kr. zemaljska vlada opredieliti uvjete, pod kojima i rok do kada bi se po dosadanjim propisima usposobljeni jur bilježnički i blagajnički kandidati mogli namještivati u občinsku službu.

Istim će se putem i razpustiti imati sadanja županijska povjerenstva za izpit občinskih bilježnika i blagajnika.

4. Ustanove o minimumu beriva občinskih činovnika ne imadu se uporavljati na jur namještene občinske činovnike.

5. Disciplinarni propisi novog zakona imadu se uporavljivati i na zametnute i u tečaju se nalazeće karnostne iztrage, u koliko nije već izrečena kaznostna presuda.

6. Provedba zakona povjerava se banu.

Držim da daljnjih ustanova u tom poglavju ne će trebati.

Predložena pod toč. 2. ustanova ob občinskim blagajnicima morat će do naročitog izražaja doći u novom občinskom zakonu.

To zahtieva pravednost. — Občinski blagajnici vrše najtežu službu kod občina. — Bilo bi nepravedno, da im se dosadanje godine težke njihove službe ne računaju u mirovinu za to, jer postojeći občinski zakon o njima ništa ne spominje.

Godine 1870., kadno je zakonski članak XVI. u kriepost stupio, nisu občine rukovale državnih ni zemaljskih daća. — Za svoje neznatne financijalne poslove nisu trebale posebnog občinskog blagajnika. — Te poslove obavljao je obično občinski bilježnik.

Digitized by Google

Za to nije postojeći zakon ni normirao službe občinskog blagajnika. Sada je kod občina jedno od najvažnijih činovničkih mjesta — občinski blagajnik.

U praksi bio je ovaj pogledom na beriva i namještivanje redovito izjednačivan sa občinskim bilježnikom.

Jednom izabrani občinski blagajnik nije se poput občinskog načelnika podvrgavao ponovnom izboru nakon tri godine.

Občine smatrale su občinske blagajnike doživotno izabranima, premda o tom postojeći zakon ne ima ustanove.

Držim dakle skroz pravednim, da se prelaznom ustanovom novog občinskog zakona taj postupak legitimira.

Pod toč. 3. predloženu ustanovu držim nuždnom, jer će proći neko vrieme, dok občine dobiju po novom zakonu osposobljenih kandidata za občinske službe. — Medjutim kod občina izpražnjena službena mjesta morat će se popunjivati kandidatima po dosadanjim propisima osposobljenima.

Potankosti glede toga morala bi odrediti provedbena naredba.

Time svršavam.

Mislim, da sam preduzetoj si zadaći prema slabim silama barem donekle zadovoljio.

Nanizao sam svoje misli i nazore ob ustanovama budućeg občinskog zakona, kako sam ih iz svoje prakse i iz pravnog shvaćanja naroda samog crpio.

Pisao sam de lege ferenda a i de lege lata s obzirom na dosadanje provadjanje njegovih ustanova u praksi.

A to sam držao pogledom na lex ferenda nuždnim i probitačnim.

Moja razprava drži se više praktičnog stanovišta nego strogo znanstvenog, a to si baš uzeh zadaćom.

Zadovoljit će me, ako sam time doprinesao koj kamečak k zgradi budućeg občinskog zakona ili barem pobudio u mojih kolega interes za to važno pitanje, koje se u najskorijoj budućnosti kod nas riešiti ima.

Princip publiciteta u našem tabularnomu pravu.

Piše dr. **M. Košutić.**

(Svršetak.)

Dosjedilac dolazi ali, prema stanovištu prakse, u bolji pravni položaj i tim, da propusti ustati, prije obavljene dražbe, na sudbenu obranu svoga pravnoga položaja, nego li bi mu taj bio, da je blagovremeno na tu obranu ustao!

Uzmimo, da, za tečaja ovršnoga postupka, dosjedilac digne proti hipotekaru ovrhovoditelju izlučnu tužbu; a ne može da ovrhovoditelju do-

Digitized by Google

kaže, da je u času, kad je ovaj sticao odnosnu hipoteku, bio mala fide i da se radi svoje zle vjere ne može pozivati na pouzdanje u gruntovnicu; pa da je s toga, kako mora biti, svojom tužbom na priznanje prava vlasnosti i izlučenje izpod ovrhe — makar je i dokazao, da je dosjelošću stekao pravo vlasnosti glede prepornoga objekta — odbijen, pa odgovorimo: nije li tim dosjedilac došao u gori položaj, nego li je onaj, koji bi po praksi imao, da je propustio dići izlučnu tužbu i čekao čas, dok se preporni objekt putem javne dražbe prodaje, došao k toj javnoj dražbi, te na istoj odlučno protestovao proti tomu „da se njegov objekt za tudji dug proda"; jer da je dosjelošću stekao na isti pravo vlasnosti, kako to može posvjedočiti desetak svjedoka — „cijelo selo"!?

Došao je; jer po sudbenoj obrani svoje pravo gubi; a propustom te obrane — uz gornju protestaciju onemogućuje dražbovateljem prepor dostati i oduzeti mu posjed, jer su svi, koji su njegovu protestaciju čuli „mala fide".

To se ne da baš ničim opravdati! Dopustiti će mi s toga i najodrešitiji branitelj postojeće prakse, da mu stanovište ne odgovara niti duhu postojećih zakonskih propisa, niti praktičnim potrebama života, pa da je već vrijeme, da se u tom s postojećom, ničim neopravdanom praksom prekine![33a]

7. Konačno ćemo u kratkim crtama, razmatrati princip publiciteta u slučajevima §. 469. i 1446. o. g. z. iz kojih izvode i za naše pravo vlasničku hipoteku.[34]

[33a] Primjećujem još ovo: ako dostalac propane proti dosjediocu zato, jer je, dokazano, ovrhovoditelj hipotekar stekao hipoteku svoju mala fide — a ispunio je jur dražbene uvjete, ostaje mu otvoren put regresa proti ovršeniku, odnosno naknade štete proti hipotekaru ovrhovoditelju, kojim si može naknaditi platež tudjega duga odnosno nastale štete. Kad će udariti kojim putem i da li oba konkurišu, ne može za sad biti predmetom našega razmatranja.

[34] Za ovu su se izjavili: Buchka: Hyp. des Eigenth. 1875.

Strohal: Eigenthümer Hypothek, Hypothekerneuerung und Rangordnungsgeschäfte: Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen röm. und deutsch. Privatrechts v. Ihering sv. 31. 1892. str. 282.

Isti: Prioritätsabtretung nach heutigen Grundbuchrecht, Graz 1880. str. 49. i sl. Steinlechner: Krit. V. Sch. s. 337., 349.

Dr. Ogorelica: Hypoteka na sopstvenoj stvari ili t. zv. vlasnička hipoteka.

K nauci o vlasničkoj hipoteki i hipotekarnoj sukcesiji, vidi još: Roth: Archiv f. civ. Praxis 62. s. 113. i sl. (1879.)

Proti vlasničkoj hipoteci za austr. priv. pravo su: Randa: Eig. R. s. 548. Kopetzky: Ztschft. f. ö. R. G. 1835. I. 307. Krasnospolski: Wien. Ztsch. VIII. s. 516. Exner: H. R. s. 89.

Hartmann u: Rechte an eigener Sache, 1877. tvrdi, da je već i u rimskom pravu priznata prava vlasnička hipoteka!

Digitized by Google

Ima hipotekarnih prava, koja daju vlasniku nepokretnina u gruntovnicu upisanih, mogućnost: knjiški steći, na vlastitoj stvari, hipotekarna prava; bilo tako, da im daju mogućnost već postojeće hipoteke upisati na svoje ime, bilo tako, da im daju mogućnost na novo ih za sebe osnovati.

Tako daju bavarsko, vajmarsko, meklenburško-francusko pravo, ako i uz stanovite uslove, vlasniku mogućnost, da može sa izpražnjenim hipotekarnim mjestom ili materijalno prestalom hipotekom, koja je još u gruntovnici upisana, raspolagati tako, da mjesto materijalno utrnule, osnuje novu hipoteku.

Prusko, libeško, hamburško, sasko i švajcarsko pravo dozvoljavaju vlasniku, da može s izpražnjenim hipotekarnim mjestom t. j. materijalno utrnulom, ali u gruntovnicu još upisanom hipotekom, raspolagati onamo, da ju neposredno ustupi kome trećemu ili da je prepiše na svoje ime.[35]

Ono prvo je obnova hipoteke (subrogacija), a ovo drugo vlasnička hipoteka u pravom, užem smislu riječi. Oboje ali spadaju u pojam vlasničke hipoteke u širem smislu riječi, te imadu glavnu svrhu: spriječiti napredak kasnijih, zapostavljenih hipotekara i tim dati vlasniku mogućnost, da što više izrabi hipotekarni kredit.

Obje se ove hipotekarne institucije samo nadopunjuju, a razlikuju po tomu, što obnova hipoteke daje vlasniku mogućnost: osnovati novu hipoteku s istim rangom stare, utrnule hipoteke; a vlasnička hipoteka u užem smislu riječi, pravo: utrnulu hipoteku prepisati na svoje ime, ali i inače s njom disponirati.

Osim ovih dvaju instituta, koje smo svrstali u pojam vlasničke hipoteke, uvrštavaju u taj pojam u širem smislu riječi još i treći institut: priuzdržaj ranga (koji je priznat u Bavarskoj, Meklenburgu, Austriji i

---

Vidi: L. 30, §. 1. D. de exc. rei jud. 44, 2; L. 17. D. qui potior. 20, 4; L. 1. C. si antiqu. cred. 8, 20 (jus off.); L. 1, L. 3, C. de his qui in prior. cred. loc. succ. 8, 19; L., 3 D. quae res pign. 20, 3; L. 12, § 5. L. 17, D. qui potior. 20, 4; L. 11, § 1. D. de pign. act. 13, 7 (novacija).

U slučajevima konfuzije daje već rimsko pravo vlasniku hipotekaru materijalno-pravni položaj založnoga ovlaštenika naproti suhipotekarom; jer mu priznaje stvarno-pravnu založnu tužbu i jus offerendi. Osim toga daje rimsko pravo institutom hipotekarne sukcesije onomu novomu vjerovniku, koji je dao dužniku sredstva za namir, založno pravo namirenoga hipotekarnoga vjerovnika, pa i tim posljeduje proti zapostavljenim hipotekarom gore označeni učinak. Vidi: Dernburg: Das Pfandrecht. Zato ipak ne smijemo, kako Hartmann, reći, da već rimsko pravo priznaje vlasničku hipoteku u tehničkom smislu.

[35] Pregled današnjega pravnoga stanja o vlasničkoj hipoteci, vidi kod Rotha: Archiv f. civ. Praxis 62. s. 113. i sl. Vidi i njemački zakon za njemačko carstvo od 1. siečnja 1990.

Digitized by Google

kod nas: naredba ministarstva pravosudja od 7. kolovoza 1858. br. 136.)[36] ili upis na vlastito ime (nova Pomeranija, Meklenburg) sa svrhom sačuvati prvenstvo založnomu pravu, koje će se istom osnovati.

Imade pisaca (vidi op. 34.) koji su nastojali prema uzoru gore navedenih prava (naročito pruskoga zakona o stečenju prava vlasnosti i stvarno pravnih opterećenja nekretnina od 5. svibnja 1872.) konstruirati i za naše pozitivno civilno pravo vlasničku hipoteku, i to u smislu vlasničke hipoteke u užem smislu riječi, te dokazati, da u tom smislu doista i u našem hipotekarnom pravu postoji prava institucija vlasničke hipoteke.

To oni čine pozivom na propise §. 469. i 1446. o. g. z. koji da imadu svoj uzor u §. 52. dodatka k pruskom zemaljskom pravu, od dne 11. travnja 1803.[37] iz kojega je njemačko zakonarstvo uz energično djelovanje prakse, izvelo sve norme o vlasničkoj hipoteci — usuprot teoretičkoj sumnji o tome, je li moguće osnovati stvarna prava na sopstvenoj stvari, o tome, je li je hipotekarno pravo samostalne ili pak tek (i dosljedno) akcesorne egsistencije i konačno usuprot sumnji o tome, je li postoji u nas, kraj našega pozitivno pravnoga stanja stvari, potreba instituta vlasničke hipoteke.[38]

[36] Naš „priuzdržaj ranga" svrstava u pojam vlasničke hipoteke, u širem smislu riječi, i dr. Ogorelica: cit. §. 32.

Držim, da je to krivo: u slučaju priuzdržaja ranga nemamo još u opće posla s gotovom hipotekom.

Tu nema još u opće hipoteke, pa niti uvjetne; tu se radi samo o priuzdržaju ranga za buduću hipoteku.

Predleži samo pravni položaj, istina stvarno pravne karakteristike, koji tek zamiće postanak hipoteke s označenim jur prvenstvom. Moderno će se pravo, kako veli Exner: Pfandrechtsbegriff s. 100.—133., H. R. s. 469., morati baviti i pojmovima tek radjajućih se prava.

Istina, da institucija „priuzdržaja ranga" pruža (unutar granica svoga učinka) realnomu kreditu usluge, koje i vlasnička hipoteka; ali za to ipak ne smijemo još toga označiti vlasničkom hipotekom.

[37] Vidi o tomu: Strohal: Prioritätabtretung s. 54. napose op. 42., pa dr. Ogorelica: cit. s. 48.

[38] Dr. Ogorelica: cit. s. 11. i 21., da izbjegne prvim dvim sumnjama tvrdi, da je hipoteka u modernom pravu karaktera obveze, i nastoji dokazati, da založno pravo nije po svom pojmu pravo akcesorno, pa je doista potonje i prilično dokazao. Vidi Hartman: Rechte an eigener Sache 1877. i Jahrb. f. Dogm. XVII. s. 67. i sl.

Držim, da pravilo, „ako je založno pravo samostalne egsistencije, ne posljeduju razlozi utrnuća tražbine i utrnuće hipoteke; ako pak ono akcesorne prirode, u pravom smislu riječi, mora sa prestankom tražbine prestati i hipoteka", nije od osobite odlučnosti za pitanje same mogućnosti vlasničke hipoteke, dočim se vlasnička hipoteka može priznati i u onim pravima, koja daju založnom pravu tek akcesorni karakter i koja označuju hipoteku kao stvarno pravo.

Digitized by Google

Poznaje li u istinu naše pravo institut vlasničke hipoteke, pa ako ga poznaje, da li je u našem pravu priznat u smislu formalnoga prava s mogućnosti, da vlastnik upiše hipoteku na svoje ime?

Prije svega držim, da mi je naglasiti, da je založno pravo, po našemu pozitivnome pravu, stvarno pravo akcesorne prirode, da naše pravo poznaje samo jedan jedinstveni pojam založnoga prava, da je naročito i hipotekarno pravo, stvarno pravo akcesorne prirode §. 447., 449., 469., 471., 1359., 1394. o. g. z., ali da po tabularnom institutu nastaje glede prestanka „hipoteke" modifikacija temeljem §. 469. o. g. z. i 1446. o. g. z. pa da prema tomu mora (ne uzdržaju li propisi §. 469., 1446. o. g. z. ili kojega drugoga o. g. z. osim „hipoteke" u slučaju plateža založne tražbine ili konfuzije, naročito još na životu i hipotekarno pravo) s tražbinom utrnuti i samo hipotekarno pravo.

Da vidimo, da li propisi §. 469. i 1446. o. g. z. ili moguće koji drugi zakonski propis uzdržaje, za slučaj razmatranih „konsolidacija", te za koji, ne samo „hipoteku" nego i samo založno pravo, možda ća i založnu tražbinu, koju je ovo osiguravalo; i da li naše pozitivno pravo daje vlasniku, te kada, podjedno mogućnost i vlast, da može na svoje ime prepisati dati hipoteku, koja je teretila njegovo dobro, a koju je eventualno on stekao?

§. 469. o. g. z. odredjuje prije svega, da isplatom duga prestaje i pravo zaloga, pa dalje glasi:

Da se digne hipoteka, nije dosta samo isplatiti dug. Dobro dano u hipoteku ostaje dotle obvezano, dok se isprava založna ne izbriše iz javnih knjiga. Konstatiram, da §. 469. o. g. z. ne odredjuje, da za utrnuće hipotekarnoga prava nije dosta samo isplatiti dug, već da to ne dostaje k tomu, da se „digne hipoteka".

§. 1446. o. g. z. glasi: prava i obveze upisane u javnim knjigama, ne ukidaju se kroz sjedinjenje u jednu osobu, dok brisanje iz javnih knjiga nijo učinjeno (§. 469., 526. o. g. z.).

Uvod §. 469. o. g. z. „da se digne hipoteka" su tumačili i onamo, da hipotekarno pravo vjerovnikovo još i onda ostaje, kao isplatom neafici-

---

Nije od osobite važnosti niti spor o tome, je li „pojmovno" moguća hipoteka na sopstvenoj stvari, dočim su iz vrlo praktičnih razloga zakonodavstva priznala vlasničku hipoteku!

Naglasujem ali, da samo pravo vlasničtva ne sadržaje još svih onih, za praktičan život vrlo važnih vlasti, koje daje vlasniku založno pravo na sopstvenoj stvari n. pr. uništiti kasnije hipotekare itd.

Exner H. R. §. 89. drži, da naše pozitivno pravo ne poznaje vlasničke hipoteke ni u kojem slučaju, da kraj našega pozitivno pravnoga stanja stvari niti ne postoji potreba instituta vlasničke hipoteke, makar i sám (s. 671.) dolazi do onih razloga, koji tu potrebu dokazuju.

Digitized by Google

rano, na životu, pošto je vjerovnik jur platežom namiren za svoju tražbinu, koju je hipoteka osiguravala.[39]

Takovome tumačenju §. 469. o. g. z. se protivi ali već faktum, što namir mora imati i tu barem onaj pravni učinak, koji ide zastaru hipotekarne tužbe po §. 1499. o. g. z. onamo, da uslijed zastare ove, hipotekarovo potraživanje utrne tako, da može vlasnik hipoteciranoga dobra negatornom tužbom[40] tražiti uknjižbu brisanja odnosne hipoteke.

Redaktori su gradj. zakonika ali upravo nastojali, da §. 469. o. g. z. formuliraju onako, kako ne bi gore prikazano tumačenje §. 469. o. g. z. bilo moguće.

U zapadno galicijskome zakoniku §. 249. III. glasi odnosna stavka uvoda §. 469. o. g. z. „Zur Aufhebung des Hypothekenrechts ist die Tilgung der Schuld, allein nicht hinreichend".

U sjednici od 11. srpnja 1803. je ali predsjedništvo upozorilo, da bi mjesto:

„Zur Aufhebung des Hypothekenrechts", bilo korektnije reći:

„Aufhebung der (einer) Hypothek"; jer „durch die Tilgund der Schuld doch immer das Recht (jasno da hipotekarno pravo) aufgehoben sei", pa je povodom toga upozorenja i predloga jednoglasno zaključena redakcija u smislu njegovom.

Prema tome ne može biti sumnje o tomu, da su redaktori htjeli izreći i izrekli u §. 469. o. g. z., kad su izrekli „dobro dano u zalog ostaje dotle obvezano" samo to, da premda je isplatom utrnulo i založno pravo, ostaje upis („hipoteka") sve dotle, dok iz gruntovnice aparira, prometno pravno relevantni faktor.[41]

[39] Eyner: H. R. str. 601. op. 10., pa 657. Stubenrauch k §. 1446. o. g. z. Protivno Strohal: Prioritätabtretung s. 49. i sl. uz koga i ova raspravica.

[40] Strohal: Priorit. abt. s. 49. i sl., pa u Grünhutovu časopisu IV. s. 493.

[41] Exner: H. R. §. 78. op. 10., brani odlučno ono stanovište, da isplatom materijalno utrnula hipoteka, ipak pravno opstoji i nakon isplate, pa polemizujući sa stanovištem i u tekstu izvedenim, veli: Allein theoretisch ist es unzulässig von Uebergang des Rechtes zu sprechen, wenn man gleichwohl jene obige Wirkungen statuirt: Was wird den auf den redlichen Cessionar übertragen, und was drückt denn die Nachhypothekare in der Konkurenz zurück, wenn das eingetragene Recht verschwunden sein soll? Doch nicht der Eintrag an und für sich, die blossen Schriftzüge? Wer letzteres ernst nehmen wollte, würde damit, von anderen abgesehen, für die Ranglehre die Locustheorie vertreten, was dem in Oestreich goltenden Recht durchaus widerspricht. Will man also jene Wirkungen, wie sie die Verfasser des. a. b. Gb. allerdings gewolt haben, so muss man richtigerweise dahin formuliren, dass das Hypothekarrecht, trotz Zahlung, Confusio u. s. w. bis zur Löschung ipso jure fortbestehe. Was Strohal . . . für seine Auffassung Positives anführt, erledigt sich, wenn man erwägt: 1. dass eine ausdrückliche Bestim-

Digitized by Google

„Hipoteka" upis, koji još nije isknjižen je još u toliko pravno relevantni faktor, da može na njegovu temelju treći pošteni singularni sukcesor, po principu pouzdanja u gruntovnicu, steći za sebe čvrsto i nepobitno hipotekarno pravo; da on i unapred sprečava napredak kasnijih,

---

mung nicht existirt, welche die Löschungsklage des Eigenthümers nach §. 1449. a. b. Gb. als die „negatorische Klage" kenntlich machte; und 2. dass die Verfasser des a. b. Gb. indem sie in §. 469. „Aufhebung der (einer) Hypothek" sagten, anstatt „Aufhebung des Hypothekenrechtes" eine weittragende legislative Idee mit dieser Redactionsänderung schwerlich verbunden haben... Wie misslich es aber ist, aus derlei Redactionsepisoden etwas „mit voller Exaktheit nachweisen" zu wollen, lehrt der Text des §. 1446., welcher (unter Beziehung auf §. 469.) sagt: Rechte und Verbindlichkeiten .... werden nicht aufgehoben, bis die Löschung ...

Na Exnerovo, ovo: Naše pozitivno pravo proglasuje svako založno pravo, dakle i hipoteku, pravom akcesornim, pa mora i s tražbinom, koju hipoteka osigurava, po §. 469. o. g. z. utrnuti i hipotekarno pravo, čim zakon i dok ne odredjuje protivno, kako to ne odredjuje u §. 469. o. g. z. kako je to u tekstu jasno dokazano! §. 1446. o. g. z. iznimno odredjuje, da k o n f u z i j a na polju tabularnoga prava nema učinka, koji ju ide po materijalnome pravu; ali ne odredjuje i to, općenito, kako Exner, da prava i obveze ne utrnjuju ... do brisanja; iz te iznimke ne valja, kraj akcesornosti hipoteke još zaključivati, da i platež (namir) ne uzrokuje utrnuće hipotekarnoga prava.

Ni otud, što §. 1446. o. g. z. poziva §. 469. i 526. o. g. z. još ne slijedi protivno, jer se analogija izmedju §. 469. o. g. z. i 526. o. g. z. ne može priznati, pa zato niti poziv tih §§-a u §. 1446. o. g. z. ne znači, da je isti posljedak ili kongruentan učinak namiru i konfuziji.

Uz nas i Unger: Syst. I. s. 530. i 531., §. 61. op. 78.; k §-u 469. o. g. z.; pa Strohal u Jenaer Liter. Zeit. 1877. br. 11., str. 168., u polemici proti Krainzu u Allgem. öst. Ger.-Zeit. 1868. br. 96. i od 1869. br. 26.

Istina, da „hipoteka" §. 469. o. g. z. kako izvedeno u tekstu, nema materijalno pravnoga sadržaja, dok ne dodje u ruke treće osobe temeljem principa pouzdanja, ali čim dodje, dobije ga po principu pouzdauja, po kojem dobra vjera nadomješta materijalno pravni sadržaj!

Rangovna teorija loci nema u izvedenom uporišta niti za nas u austrijskom pravu mjesta, dočim faktum upisa „hipoteka" §. 469. o. g. z. ne dolazi u diobnom postupku u obzir, nije li u ruku trećega poštenoga sticatelja, jer postoji samo u tabularno pravnome prometu, u kojem može tek u korist trećih osoba, po pouzdanju u gruntovnicu dobiti materijalno pravni sadržaj.

Na polju prava, očito, nije absurdno tvrditi, da fakta radjaju prava i da radjaju pravnim posljedicama.

Zašto ne bi faktum upisa, uz uslove tabularnoga prava mogao radjati pravne posljedice i prava?

Koji tvrde, da u slučaju §. 469. o. g. z. ostaje potpuna hipoteka, morali bi dozvoliti, da se hipoteci, koja je pokrivala namirenu tražbinu, u pravilu i po volji supstituira po volji stranaka i nova tražbina, a to ne bi oni sami po postojećem pravu dozvoliti mogli!

Čim je ali Exner oborio, ma samo argumenta, kojima Strohalu priznaje pozitivnost? Ničim!

Digitized by Google

zapostavljenih hipotekara, koji nemaju prava tražiti uknjižbu brisanja, koji je s toga niti izposlovati ne mogu, pa da vlasnik po tomu ima mogućnost, da može s namirenom hipotekarom u stanovitom pravcu dalje disponirati.

§. 1446. o. g. z. ne dira načelo akcesorijeteta hipotekarnoga prava, već samo modificira za prava i obveze upisane u javnim knjigama, materijalno pravo onamo, da na tom polju ne daje konfuziji u opće onaj pravni učinak, koji bi ju išao prema samim pravilima materijalnoga prava:

„da se prava i obveze, upisane u javnim knjigama, kroz sjedinjenje u jednu osobu ne ukidaju, dok brisanje iz javnih knjiga nije učinjeno“,

da da dakle i nakon konfuzije ostaje cijelo pravno stanje, pa i hipoteka na životu sve dotle, dok nije za pitanje njegovoga pravnoga učinka mjerodavno lih materijalno pravo (dioba kupovnine — zakon od 17. prosinca 1876.) ostane li hipoteka u rukama, u kojima se sbila konfuzija; a da može biti, konfuzijom neaficirana, posvema sposoban predmet pravnoga premeta i da treći sticatelj u njoj stiče u svem čvrsto i valjano pravo i bez obzira na dobru ili zlu vjeru, koja tu, kraj faktuma, da konfuzijom nije prestala niti tražbina, koju hipoteka osigurava, niti hipotekarno pravo, da hipoteka nije izgubila niti svoje materijalno pravno značenje, niti svoj materijalno pravni sadržaj i podlogu, ne može niti doći u obzir.

Iz navedenoga slijedi, da uvijek, gdje hipotekarni, podjedno osobni dužnik, plaća osobno materijalno i formalno svoj dug, koji osigurava hipoteka, utrnjuje ne samo namirena tražbina, nego i samo založno pravo: a da nakon namira preostaje još samo „hipoteka“, faktum upisa, s kojim su spojeni jur gore navedeni učinci; a da u svim slučajevima, u kojima nastaje spominjana konfuzija ostaje za pravni promet ova bez pravne moći. §. 469. i 1446. o. g. z

Konfuzija imade, po našem pozitivnom pravu, pravni učinak samo ondje, gdje je za prosudjenje pravnoga odnošaja, koji je konfuzijom nastao, mjerodavno materijalno pravo, koje nije mjerodavno na polju tabularnoga prava za treće sticatelje u opće, a za onoga, u kojega je rukama konfuzija nastala, sve do diobe kupovnine.

Za pitanje vlasničke hipoteke je važno još ustanoviti, da se vlasništvo i hipoteka može sastati u istoj osobi:

A) ili kada vlasnik nasljedi hipotekarnoga svoga vjerovnika, kada se hipotekarni vjerovnik animo donandi odreče namira, kada hipotekarni vjerevnik nasljedi vlasnika hipoteciranoga dobra ili i drugim načinom steče njegovu vlasnost:

B) kada vlasnik hipoteciranoga dobra steče hipotekarno pravo u svrhu, da prepriječi njegovo utrnuće, tim dodje u priliku, da s njim dalje raspoloži i spriječi napredak poznijih hipotekara.

Digitized by Google

Pita se sad, može li se kraj izvedenoga o ustanovama §§. 469., 1446. o. g. z. temeljem tih ustanova, držeći na pameti cijelo naše pozitivno civilno pravo, dozvoliti vlasnička hipoteka, preciznije, vlasniku, da prepiše hipoteku na svoje ime?

Na to ćemo pitanje odgovoriti držeći gore o §§-ih 469. i 1446. o. g. z. izvedena pred očima tim, da ćemo pod a) izvesti one pravne učinke, kojima radja platež (namir) sa stanovišta vlasnika „hipotekara", koji je podjedno osobni dužnik, koji plaća i formalno i materijalno svoj dug, a pod b) one pravne učinke, koji nastaju uslijed konfuzije u onome slučaju, kad je vlasnik hipoteciranoga dobra, podjedno formalno i materijalno, osobni ili i samo hipotekarni dužnik: izlučiv prethodno iz našega razmatranja one slučajeve, u kojima plaća treći ako i formalno svoj, ali ono ipak materijalno tudji dug, te otputiv za one slučajeve, u kojima treći plaća i formalno i materijalno tudji dug na propise §. 1422. i 1423. o. g. z.

Ad a)

1. vlasnik „hipotekar", podjedno formalno i materijalno osobni dužnik može svakodobno dati izknjižiti hipoteku, koja je platežom utrnula, a može dati, prema jur gore spomenutoj naredbi, zabilježiti i nakanjenu izknjižbu §. 1426. i 469. o. g. z.

2. On nije ipak k izknjižbi ni u čiju korist vezan, pa niti u korist zapostavljenih, poznijih hipotekara, koji nemaju prava napredovati u rangu. (Exner: cit. Strohal: cit. i drugi.)

3. On može u korist trećih osoba, koje rade pouzdanjem u gruntovnicu, disponirati s hipotekom onamo, da novi taki hipotekar stiče od njega čvrsto i nepobitno pravo (vidi gore).

4. „Hipoteka" mu ostaje u opće u korist trećih osoba bona fide, koje rade pouzdanjem u gruntovnicu, predmet pravnoga prometa, može doći u podzalog, biti predmet ovršne pljenidbe i urudžbe.

5. On nema prava zahtijevati od namirenoga hipotekara cesijone isprave, već samo namiru §. 1426. o. g. z., a ako mu ju hipotekarni vjerovnik i da, nema prava, niti mogućnost prepisati namirenu hipoteku na svoje ime (dvorski dekret od 22. travnja 1825. I. G. S. 2090.). Nu ne samo da nema pravne mogućnosti prepisati namirenu hipoteku na svoje ime, nego ju ne može niti u dobi kupovnine realizirati i tražiti njen namir §. 469. o. g. z. i zakon od 17. prosinca 1876.

Na svoje ju ime ne može prepisati već zato, što se po našem pravu već pojmovno ne može sastati osobni vjerovnik i osobni dužnik u istoj osobi (Exner: H. R. s. 124. 125.); da li se pak može u istoj osobi sastati vjerovnik i hipotekarni dužnik, odgovara §. 1358. o. g. z.; dalje zato, što nema valjane tražbine, koja je, kraj akcesornosti našega založnoga prava i za prepis hipoteke nužna (§. 69. grunt. reda), dočim se svaki knjiški postanak i prenos hipoteke mora temeljiti na ispravi, koja mora

Digitized by Google

dokazivati pravni razlog, koji nije „očito nevaljan i ništetan“; i još zato, što mu te mogućnosti nikoji pravni propis ne otvara.

Realizovati ju ne može u diobi kupovnine, koja je polučena javnom dražbom hipoteciranoga dobra; jer nema tražbine, koja bi se imala namiriti i jer su u diobnom postupku za pitanje namira pojedinih hipotekara, mjerodavni opći propisi općega civ. materijalnoga prava, koliko ne bi kojemu od njih dolazio u prilog posljedak djelovanja principa pouzdanja (kako našemu bez sumnje ne!)

Ad b)

1. Učinci gore pod a) 1. i 2. navedeni.

2. Otudji li on hipotecirano dobro prije izknjižbe (uknjižbe brisanja) hipoteke, novi vlasnik postaje pravi dužnik §. 443. i 1394. o. g. z.

3. Disponira li dalje s hipotekom, novi hipotekar stiče, znao ili ne za odnosnu konfuziju, čvrsto hipotekarno pravo.

Tu se ni ne može pitati za dobru ili zlu vjeru trećega, novoga sticatelja, ne samo za to, što tu nema u prenosu protupravnosti i povrede tudjega prava, već i zato ne, što konfuzija nema na polju tabularnoga prava učinaka, koji ju idu po §. 1445. o. g. z. kako to jur gore izvedeno (§. 1446. o. g. z.).[42]

4. Hipoteka ostaje i nakon konfuzije u pravnomu prometu, pa se može valjano dati u podzalog, predmet je ovršne pljenidbe i urudžbe § 469. o. g. z.

5. Nu ni tu ne može vlasnik dati hipoteku prepisati na svoje ime; jer se bez posebnih za to propisa, koji bi to napose dozvoljavali ili omogućivali, ne može sastati osobni vjerovnik i osobni dužnik u istoj osobi; jer bi gruntovni sudac morao po §. 69. grunt. reda, uzkratiti mu eventualni predlog na takovu uknjižbu, dočim ga mora uzkratiti temeljem svake isprave, koja sadržaje, kao pravni razlog, materijalno pravno očito nevaljali ili ništetan pravni posao (§. 69. gr. reda i §. 1445. o. g. z.).

Na temelju dobivenih rezultata i dosad promatranih pitanja a) i b) moramo reći, da vlasnik niti kad plaća kako pod a) niti kad nastaje konfuzija, kako pod b) nema pravne mogućnosti prepisati hipoteku na svoje ime, pa da prema tomu u slučajevima, u kojima se stiče vlasnik i hipotekar u istoj osobi, kako gore pod A) po našem pozitivnome pravu nema vlasničke hipoteke.

Vlasničtvo i hipoteka se ali može sastati u istoj osobi još i onda,

[42] Exner: H. R. s. 667., koji, nakon konfuzije uzdržaje samo hipotekarno pravo, dolazi, ako i drugim putem do istoga rezultata.

Po njemu nema tu samo zato mjesta pitanju dobre ili zle vjere trećega, ma kojega sticatelja, što u takovom prenosu hipoteke nema nikoje protupravnosti, niti povrede čijegagod prava, pa zato niti „nepoštenja“.

Digitized by Google

kada treći platac, hipotekarni dužnik, plaća po §. 1358. o. g. z. ako i formalno svoj, a ono ipak materijalno tudji dug.

Tu je učinak namira, kako sam pokušao razviti u Mjesečniku od god. 1900. br. 1. i 2. raznolik prema tomu, je li platio taki treći platac sporazumno sa osobnim dužnikom ili pak bez toga sporazumka onamo; da u prvom slučaju uz utrnuće tražbine namirene, nastaje ex lege za platca nova tražbina, koja se supstituira postojećoj hipoteci i ovu na životu uzdržaje; a da u drugom slučaju nastaje slučaj hipotekarne sukcesije; i za oba slučaja još i taj, da ima (druga stavka §. 1358. o. g. z.) ovaki treći platac od namirenoga vjerovnika vlast zahtijevati i cesijonu ispravu na svoje ime! „sva sredstva, kojimi se pravo održati i osigurati može".

Otud povlačim konsekvencu, da naš zakon u §. 1358. o. g. z. vlasniku, koji plaća istina formalno svoj, ali materijalno tudji dug, iznimno priznaje za ovaj slučaj: mogućnost namirenu hipoteku prepisati na svoje ime; jer mu očito daje cesijonu ispravu u tu svrhu; i to s lako dohatnoga razloga: da mu omogući, kad je eventualno dao namir iz svoje imovine, i mimo hipoteke, a na koji namir nije obvezan, te koji bi dolazio neopravdano u korist poznijim hipotekarom, regres barem tim putem, da se namiri iz hipoteke (osobni dužnik može biti i insolventan!)

Baš u tom leži velika praktična vrijednost ove naše „vlasničke hipoteke", što omogućuje placem §. 1358. o. g. z. doći do namira u diobnom postupku u diobi kupovnine, polučene javnom dražbom hipoteciranoga dobra!

Te mogućnosti, za kojom uzdiše i Exner, (H. R. s. 671.) ne može dati, bez po nama konstruirane vlasničke hipoteke, kako bi to Exner htio, sama praksa, jer bez propisa §. 1358. o. g. z. koji je u ostalom iznimni propis, ne bi takova praksa bila zakonita!

Je li ipak praksa dopuštala placem, §-a 1358. o. g. z., kad su oni vlasnici „hipotekari" u diobi kupovnine namir, bila je, makar si i nije bila toga svijesna, po §. 1358. o. g. z. na zakonu osnovana i opravdana!

Exner (cit. s. 670.) govoreći o pravnome položaju našega placa u diobi kupovnine, veli: „Vermöge des oben entwickelten Grundsatzes . . . geht also der Eigenthümer als Hypothekar leer aus und erleidet dadurch . . . eine sachlich durch nichts gerechtfertigte Vermögenseinbusse; denn es ist klar, dass unter den vorausgesetzten Umständen eben das „materielle" Recht, das unbillige Recht ist . . .

Mi to ne trebamo reći; jer naš po §. 1358. o. g. z. nastali vlasnik hipotekar dolazi u svojem rangovnom prvenstvu do namira! Vlasnička hipoteka vlasnika hipotekara po §. 1358. o. g. z. ne daje vlasniku hipotekaru ali samo mogućnost gore navedenoga namira u diobi kupovnine,

Digitized by Google

već mu daje i mogućnost knjiški disponirati svojom hipotekom, te sve one prednosti, koje vlasnička hipoteka u opće dati može.[43]

Prema rezultatu naših razmatranja će se, ako drže samo na umu i sve prednosti vlasničke hipoteke i potrebe praktičnoga života, moći čitatelji lako stvoriti sud o tome, je li potrebno za naše odnošaje poći i dalje, te beziznimno uvesti institut vlasničke hipoteke, pa da li kao obnovu hipoteke, ili kao hipoteku u pravom smislu riječi!

Držim, da bi ali bilo suvišno tu naglasivati, da otud, što zakon iznimno u §. 1358. o. g. z priznaje vlasničku hipoteku za placa po tom §-u, ne valja izvoditi i to, da je uslijed propisa §. 1358. o. g. z. vlasnička hipoteka priznata i za one slučajeve, u kojima se uslijed drugih činjenica (ili plateža!) može steći vlasničtvo i hipoteka u istoj osobi![44]

Crtice iz kaznenog prava.

Napisao dr. **Stjepan Posilović.**

1. Dolus eventualis.

Dvadeset četvrti sastanak njemačkih pravnika u Pozenu stvorio je, iza izvještaja Hamma, sliedeći zaključak u pogledu dolus eventualis:

„Posljedak stanovitog čina, na koji nije neposredno upravljena volja počinitelja, koji je ali kao mogući spoznan bio po njemu, ima se njemu kao zlom nakanom prouzročen ubrojiti, ako je on čin hotio i za taj slučaj, da ima za sobom taj posljedak.

Isto tako ima se počinitelj, koji nije znao za jednu oznaku, spadajuću na učin kažnjiva čina, ali ju ipak mogućom drži, osuditi radi hotomičnog počinjenja čina, ako je on čin hotio i za taj slučaj, da predleži ta oznaka učina".

Kao primjer navodi isti Hamm[1] sliedeći slučaj:

Ako tko u nakani, da ubije svog preko ceste idućeg neprijatelja, baci bombu na cestu, njega ne pogodi, nego drugu na cesti deseću se osobu, tad predleži hotomično ubijstvo odnosno umorstvo, jer je počinitelj hotio i tu posljedicu svog čina. Odlučno da je to, da li je počinitelj hotio ili ne čin i za slučaj, da bude imao te posljedice.

[43] Koje su to prednosti, naći ćeš kod Exnera H. R. s. 656. i sl. i ostalih u opasci 34. ove radnje navedenih.

[44] Vidi gore pod A).

Po novom civilnom pravu za njemačko carstvo (od 1. siečnja 1900.) priznata je vlasnička hipoteka u §§. 1167., 1163., 1168., 1144., 1145. i t. d., pa upućujem na te propise, jer nema, u opsegu ove moje raspravice, mjesta, da se dalje tim, premda interesantnim pitanjem, bavim.

[1] „Deutsche Juristen-Zeitung" god. 1898. str. 356.

Digitized by Google

U našem kaznenom zakonu, §. 134., podpada sad navedeni slučaj nedvojbeno pod umorstvo, jer je tamo izrično navedeno „da odatle izadje smrt toga, ili drugog kojeg čovjeka“.

Dalje navadja Hamm slučaj t. zv. Niedervaldskog atentata (rješitba državnog sudišta njemačkog od 22. prosinca 1894.) Obtuženi baci u jestionicu gostione, s nakanom, da sgradu razori, dinamitsku patronu, koja se razprsne, razori jedan dio jestione, ali ne bude nitko ozledjen. Jer si je počinitelj pri tom bio svjestan mogućnosti, da mogu njegovim činom biti i ljudi ubijeni, a bio je i sa tim posljedkom sporazuman, bje sudjen radi pokušaja umorstva i dovršenog zločina po §§. 311., 306. t. 3. njem. k. z. — Po našem kaznenom zakoniku podpadao bi ovaj slučaj pod ustanovu §. 87. k. z. (javno nasilje VI. slučaja pod okolnostima osobito pogibeljnim).

Njemačko državno sudište uzima rečeni dolus eventualis u opetovnim svojim rješitbama.

Tako u rješitbi od 21. studenoga 1882. II. senat: da se može počinitelju, koji si je nastupivši posljedak svog činjenja predstavljao kao mogući, isti ubrojiti, ako je bila njegova volja barem eventualno uperena na taj posljedak, ne pako ako je on upravo hotio izbjeći tom posljedku; u rješ. od 1. srpnja 1885. III. sen.: da se ima volja ubrojiti i u slučaju, koji je počinitelj predvidjao kao moguć; rješ. od 5. studena 1886.: ako si je počinitelj svjestan mogućnosti protupravnog posljedka, leži taj posljedak u volji počinitelja, u koliko ovaj nije kadar ili misli, da nije kadar pri svom činu zapriečiti nastup posljedka.

Iz tih rješitba sliedi, da rečeno sudište traži za dolus eventualis privolu počinitelja u po njemu kao mogući predvidjeni posljedak.

Liszt[2] navodi, da postoji dolus eventualis uz predpostavu, da uvjerenje o sigurnom nastupu posljedka ne bi bilo suzdržalo počinitelja od počinjenja djela, ako je počinitelj držao samo mogućim nastup tog posljedka, ako je dakle počinitelj odobrio posljedak. Slično uzima i rješitba državnog sudišta od 13. travnja 1891. I. senat: za dolus eventualis se traži, da si je počinitelj svjestan mogućnosti stanovite okolnosti, pa da ipak i za slučaj, da ta okolnost nastupi, odluči čin.

Slično i Horn.[3]

Pristase dolus eventualis su i profesor Frank, i Olshausen, koji su napisali komentare k njemačkom kaznenom zakonu.

Finger[4] razlaže u pogledu eventualne zle nakane sliedeće:

Ako počinitelj poduzima stanoviti čin radi izvjestnog posljedka, ali uvidja, da može uz taj posljedak ili umjesto njega, nastupiti i drugi, tad

[2] „Lehrb. d. d. Strafrechts“, 10. izdanje.
[3] „Gerichtssaal“ 55. str. 328.
[4] „Das österr. Strafrecht“, I. sv. str. 136.

*

Digitized by Google

počinitelj hoće čin, premda može iz njega proizaći i nenakanjeni po njemu posljedak.

Za ubrojivost je od važnosti, da li se počinitelj nada, da može izbjeći ono, što si on kao eventualno nastupajuće predstavlja, ili ne. Ako misli da će izbjeći, tad nije ni hotio čina, a ako ipak nastupi, može mu se ubrojiti tek culpa. Ono što se eventualno hoće, ukazuje se stranom kao jedino kažnjivo, ako je počinitelj u dopuštenu svrhu poduzeo čin, iz kojeg može nastati posljedak protivan normama (n. pr. lovac puca na zvier, prem uvidja, da može i gonića pogoditi), ili se ukazuje kao teži kažnjivi posljedak naprama posljedku, koji je najbliže bio u volji počinitelja (A. zapali svoju kuću, da dobije osigurninu, ali je moguće, da se tko u kući nalazi i pogine).

Glede istog dolusa razpravlja Weinrich,[5] da se na pitanje, da li je dosta, da si dotičnik predstavlja mogućim zločinstven posljedak, ima jestno odgovoriti, ako je dotičnik za taj slučaj hotio proizvedenje zločinstvenog posljedka, a da se to ima zanijekati, ako si je tu mogućnost doduše predstavljao, ali je posljedak nastupio proti volji njegovoj. Tko drži mogućim, da još obstoji prvi brak, a ipak stupi u drugi, on to hoće, makar i bila osnovana njegova dvojba.

On navadja i to, da praksa u tom dolusu nalazi sredstvo, da može i čine, koji su dosele bili nekažnjivi, pri kojima ali postoji prava ili samo tobožnja potreba kažnjenja, podvrći kazni.

Po Bindingu[6] postoji dolus eventualis: ako tko dvoji, da li će njegov čin proizvesti dopušten ili nedopušten posljedak, pa on doduše želi onaj, ali tako postupa, da može doći u priliku i potonji prouzročiti.

Lucas[7] uzima, da svakako pomišljani kao vjerojatni posljedak obuhvaća nakana, a samo kao mogući predstavljeni u toliko, u koliko je ta mogućnost sa predstavom vrhu tečaja dogodjaja spojena.

I Lammasch[8] razumieva pod tim, ako tko posljedak, ako i ne baš, i ne bezuvjetno, to ipak eventualno i uvjetno hoće.

On luči dolus eventualis od svjestne (bewusst) culpe, jer se razlikuju ne samo kroz razliku predstava nego i volju počinitelja. Kod dolus eventualis hoće počinitelj proizvesti kažnjivi posljedak makar samo uvjetno i eventualno, ali ipak on to hoće, dočim on toga kod culpe upravo ne će.

Lammasch uzima da predleži dolus eventualis i onda, ako tko zna, da izlazak gradjanske parnice, koju on vodi, ovisi o tom, da li on stanovitu činjenicu prisegom potvrdi ili ne, pa ako priseže, da dobije parnicu,

[5] „Zeitschr. f. d. g. Strafrechtsw." sv. 17. str. 834.
[6] „Normen" II. str. 409.
[7] „Subjective Verschuldung" str. 16.
[8] „Grundriss des Strafrechts" str. 18.

Digitized by Google

da se stvar tako ima, kako se on nada, dočim on u istinu o tom ništa ne zna. Navodi izrično, da je dolus eventualis dostatan za ubroj delikta.

Najodlučniji protivnik od dolus eventualis je Bar.[9] On nalazi u razvoju nauke o tom čitav lanac zabluda, koje da su u naše doba postale pravom opasnošću za zdravo pravosudje.

On zahtjeva, da se može počinitelju samo ono ubrojiti kao dolus, za čim je on kao poželjnim težio, ili što je smatrao kao nuždno spojenim sa po njemu nastojanim, pri čemu da je svakako moguće, da je počinitelj dva ili više posljedaka želio.

Po mnienju Barovu mora dolus obuhvatiti cieli učin delikta pa je stoga n. pr. samo onaj kažnjiv sbog dvoženstva, koji je uvjeren o tom, da obstoji još prva ženitba.

On tvrdi, da samo ono, što je neposredno hotio počinitelj, smije izpuniti kažnjivi učin, a da se u novije doba dolazi mimo toga do zaključka, da je počinitelj odgovoran i bez toga zahtjeva, dakle i u slučaju, ako je neposredno namjeravani čin nekažnjiv, za posljedice, koje je on samo odobravao ili tek mimogred uzeo u svoju nakanu.

Tu teoriju odobravanja on odlučno napada, i prispodablja dolus eventualis u današnjoj spodobi sa Proteom, koji sa svojima polypskim rukama može povući svaki za se nedužni čin u kaznenu iztragu, i zahtjeva, da se izbaci sva nauka ob eventualnoj privoli.

Bar se protivi nazoru, da je dovoljna za dolus samo predstava o mogućnosti, i veli da nema kradje niti zatomljenja, ako počinitelj samo mogućim drži, da njemu stvar dotična ne pripada.

Isto tako poriče uporabu zločina silovanja, ako si počinitelj predstavlja samo mogućim, da je odnosna ženska izpod 14 godina. Isto tako da se ne može ubrojiti zločin dvoženstva, ako želeći opet stupiti u brak misli, da je samo moguće, da prijašnji brak nije još razriešen, jer, veli on, da bi se inače mogao učiniti krivcem paleža, koji misleći na tu mogućnost, u krevetu puši.

Sasma drugčije da stoji stvar sa alternativnim dolusom. Tu počinitelj hoće (nastoji) doista od dva ili više izvjestnih posljedaka svakako jedan (ili više njih), a koji posljedak nastupi, njemu je svejedno.

Protivnik dolus eventualis je i Huther.

On[10] izvadja, da nije dosta za kazneno pravo, da se odkrije sa formulom, da je po tome i posljedak bio nakanjen, kakova god volja, nego da se mora ustanoviti u kaznenom zakonu zahtjevana volja. Kazneni zakoni pako idu na nakanjeno proizvedenje stanovitog posljedka kroz čin počinitelja, oni ne traže samo objektivni kauzalni savez medju činom

[9] „Zeitschr. d. g. Strafrechtsw." sv. 18. str. 534. „Gerichtssaal" sv. 52. str. 168., sv. 56. str. 401. i slj.

[10] „Gerichtssaal" sv. 56. str. 247. i slj.

Digitized by Google

i nastupom posljedka, nego i volju sa sadržajem tim, da bude posljedak proizveden činom.

Ako se stanoviti posljedak, kojega nastup se samo mogućim drži, odobrava, pripušta, ali samo eventualno, t. j. za slučaj nastupa, takova volja ne dostaje za kazneno pravo.

Predpostava posljedaka mora biti sigurna, izvjestna, ona ne smije kolebati, i dopuštati samo mogućnosti, mora da se je dotičnik u svojoj predpostavi doista odlučio. Dokle god se misli, da bi predmet mogao i drugi biti, ne pozna ga se, ne zna se, da on postoji. Dokle god tko dvoji, drugo mogućim drži, ne nalazi se on niti u znanju, niti neznanju.

Ako se imadu naumice proizvesti posljedci, tad mora, da se je htjelo to proizvesti, a nije dosta, više ili manje sigurno ili nesigurno predvidjanje takovih posljedaka.

Protivnici eventualne zle nakane jesu i Stoos[11] i Löffler.[12]

Janka,[13] a po njemu i Šilović[14] ne pristaju uz dolus eventualis u gori iztaknutom smislu.

Kod alternativne zle nakane, da je moguće, da u svojoj misli i željama smatra počinitelj razne uspjehe, koje on namjerava postići, a koji mogu nastati iz njegova djela, jednakima, da ne daje ni jednomu prednost pred drugima ili da jednomu ili drugomu dade prednost pred ostalima, to da je dolus eventualis u pravom smislu rieči.

K alternativnoj nakani dodaju još slučaj, kad počinitelj namjerava postići stanoviti opredieljeni uspjeh, ali osim toga in eventu pristaje, dozvoljava, da uz njega, u koliko bi se baš tako desilo, i drugi dalnji uspjesi nastupe — dolus eventualis u drugom značenju rieči.

Ova distinkcija je nejasno shvaćanje. Ako je dalnji uspjeh doista namjeravan, drugim riečima, ako je volja na nj upravljena bila bilo direktno, bilo indirektno time, što se u predstavi počinitelja nerazdruživo spaja sa uspjehom, koji se direktno namjerava postići, onda je i taj dalnji uspjeh za stalno namjeravan, jer stupnjevanja u namjeri nema; ako pako nije namjeravan, onda se nalazi sasvim izvan dolusa.

Iz toga proizlazi, da samo n e r a z d r u ž i v o spojenje takovog in eventum predstavljenog uspjeha sa direktno namjeravanim može učiniti odgovornim za eventualni dolus.

Bar veli: 1. sve za čim je počinitelj kao poželjnim nastojao, je i htio; 2. isto tako sve, što si on predstavlja kao nuždno spojeno sa željenim po njemu posljedkom. Toj nuždi približuje se i vrlo visoki stupanj vjero-

[11] „Zeitschr. f. d. Strafrechtsw." sv. 15., str. 199.
[12] „Die Schuldformen des Strafrechts".
[13] „Das österr. Strafrecht".
[14] „Kazneno pravo" str. 96.

Digitized by Google

jatnosti, u koliko se nije počinitelj naprezao, da taj vjerojatni posljedak odkloni. Sve takove posljedke je i htio počinitelj.

Bar luči dolus alternativus od eventualis ovako, da se potonji odnosi na dva posljedka, od kojih jedan više obuhvaća nego li drugi, a alternativus se odnosi na dva (ili više) posljedka, koji su jednako važni.

Weissenborn[15] razlaže, da nakanjen posljedak mora biti i predstavljen, a da uvjerenje o samoj mogućnosti stanovitog posljedka ne izključuje nakane. Htijenje mora se ali obratiti neposredno, direktno na predstavljani posljedak kao cilj. Indirektno, eventualno htijenje ne dostaje. Isto tako da ne može volja u nakani biti alternativna, jer da je obstojnost dvih poticala čina, koji se izključuju, psihološki nesmisao.

Protegnuti eventualnu nakanu na slučaj, gdje nastup jednog mogućeg slučaja ne izključuje drugi, ima u toliko praktičke važnosti, što tad eventualna nakana označuje granicu dolusa naprama culpi, pa u tom dalnjem smislu da i državno sudište rabi dolus eventualis.

Ako oba uspjeha, koja si je počinitelj predstavljao, ne izključuju jedan drugoga, tad ih je on kumulativno direktno hotio.

Volja da se može i na više posljedaka svrnuti. To da je ali samo onda moguće, ako si je počinitelj predstavljao moguće posljedke, koji se medjusobno izključuju; jer tad može počinitelj htjeti jedan posljedak na prvom mjestu, drugi eventualno za slučaj, da prvi ne nastupi.

I oni, koji dopuštaju obstojnost eventualne zle nakane, izključuju nju i pri potvori dvoženstva (§. 207. k. z.) i pri uvredama poštenja.[16]

Kad se sve gori navedeno posmotri, dolazi se do zaključka, da ni pravog razloga za obstanak dolus eventualis ne ima. Jer svatko odgovara za ono, što je htio, pri čemu je napokon svejedno, da li je on to samo in eventum prvobitno hotio, jer je on, počinivši drugi posljedak, koji nije prvobitno htio, ipak ga prije počinjenja neposredno hotio.

Čini se, da je čitava ta teorija tek nastala za to, kako da će se i za takove slučajeve moći dolus počinitelju laglje dokazati, koji je kao direktan, težko u stanovitim slučajevima dokazati.

Dakako da pri takovom htjenju može biti u namisli počinitelja i više posljedaka, ali on ih je ipak sve, pa makar samo in eventum obuhvatio u svoju nakanu, bud i da je taj drugi posljedak on hotio samo za slučaj, da prvi ne nastupi, ta njegova zla nakana morala je računati i sa tim posljedkom, pa i njega htjeti neposredno proizvesti makar u kašnjem redu, i makar mu se činio taj drugi posljedak manje važan nego li prvi.

Samo se po sebi razumije, da se time ne izključuje dolus alternativus, kod kojega se uzima, da je sve te nakanjene i predstavljene posljedke počinitelj kumulativno hotio.

[15] „Gerichtssaal“ sv. 50. str. 217.

[16] Sravni Stenglein, „Deutsche Juristenzeitung“ od 15. prosinca 1898.

Digitized by Google

Pa se nekako i pravnom čuvstvu ne svidja, uzeti, da se je nješto samo „in eventum“ hotjelo, kao nješto uzgrednog, možda i manje važnog. pa da je to ipak izporedjeno sa izravnim dolus.

Sve što je navedeno u prilog obstanku dolus eventualis, dade se, ako se neće bez potrebe u veliko niansirati pojam dolusa, i pod dolus directus strpati.

Po tomu je barem suvišna distinkcija dolusa i u „eventualis“.

(Svršit će se.)

Anarkizam i kazneno pravo.

Pitanje reakcije protiv anarkista postalo je ponovno akutnim s usmrćenjem Mac Kinley-a. Danas svi kulturni narodi i države razmišljaju, kako bi najbolje stali na put propagandi čina.

Nazori propagande čina, svrha, za kojom ide i sredstva, kojima ona tu svrhu polučiti kani, tako su slabo poznati, da se često čuje i čita, da se kod anarkističnih zločina radi o izoliranim djelima ludjaka, te da se usmrćenje glave republike kosi sa mišljenjem anarkista kao stranke.

Sigurno će zanimati naše čitatelje, ako im u kratkim crtama predočimo anarkističku doktrinu, za tim nazore propagande čina i konačno kaznene ustanove, koje su donesene i koje se predlažu protiv te propagande.

Profesor na bečkom sveučilištu dr. Antun Menger saobćio je u „N. Fr. Pr.“ od 20. srpnja o. g. izvadak iz svoga djela „Neue Staatslehre“, tičući se anarkizma, u kojem razvija ove glavne misli:

Prvo pitanje, na koje imade da odgovori socialistička državna nauka, ide onamo, da li je država u obće nuždna za miran zajednički život ljudi. To je problem anarkizma, koji je u devetnaestom vieku stekao tako veliku važnost. Tko se ograničuje na to, da znanstveno formulira postojeće odnošaje moći, tome je lahko ne razpravljati o anarkističkim teorijama. Onaj nasuprot, koji hoće da prosudjuje ljudske uredbe sa stanovišta, koji stoji izvan postojećih pravnih redova, taj ne može mimoići pitanja, ne počiva li možda na zastarjeloj predsudi neizmjerna masa prisile i neugodnosti, nerazdruživo spojene sa svakim državnim redom.

Svakom anarkističkom sustavu je središte misao, da je dovoljna nezapriečena sloboda ljudskih sila i strasti, da se osigura harmonički zajednički život ljudi i na najvišim kulturnim stepenima. Ovaj osnovni nazor nije izključiva svojina anarkizma, jer zastupaju slične nazore takodjer mnogi liberalci i socijaliste, na primjer Bastiat i Fourier.[1] Ali jedini je

[1] Bastiat, „Harmonies économiques“ u „Oeuvres complètes“, sv. 6. (1855), str. 2., 22. — Fourier, „Le Nouveau Monde Industriel et Sociétaire“ (1829), str. 57. i slj. u „Oeuvres complètes“, sv. 6., 3. izdanje (1848.),

Digitized by Google

anarkizam iz ovoga stanovišta odlučno povukao zahtjev, da se kao nekoristan, dapače kao škodljiv odstrani moćni aparat države i crkve, kojim se u našim današnjim prilikama postizava medjusobno prilagodjivanje ljudskih djela.

Naš današnji državni red, koji na oko sve reglementira, prožet je ipak anarkističkim elementima. Jer svaki životni odnošaj, iz kojega mogu nastati priepori, za koje nema sudca, a da se time ne uništi barem kao pravilo miran zajednički život dionika, imade stanoviti anarkistični značaj. Sada živu države europsko-američke kulturne zajednice od vjekova bez sudca u vanjskom miru jedna uz drugu; svoje mnoge priepore riešavaju u većem dielu slučajeva kompromisom, a samo najvažnije sukobe interesa riešavaju ratom. Isto tako svuda dolaze medjusobno u sukob sfere moći vrhovnih nosioca vlasti (vlada i parlamenat, država i crkva), odatle nastajući sporovi ili ostaju neriešeni, jer ni ovdje nema priznatoga sudca, ili se uredjuju kompromisom. I na samom polju privatnih životnih odnošaja, koji su kroz tisućgodišnji razvoj najpodpunije podvrgnuti vlasti civilnoga prava, pruža nam obitelj prama svojoj osobnoj strani primjer poluanarkistične slike. Osobni, napose spolni odnosi ženitbenih drugova, onda odnosi izmedju roditelja i djece uživaju samo u najmanjem svom dielu pravnu i sudbenu zaštitu, pak se ipak time ne uništava zajednički život obitelji. Dapače može služiti kao uzor anarkističke grupe neriedak slučaj, gdje roditelji kroz desetke godina živu i gospodare zajedno sa svojom odraslom djecom, koja više ne podpadaju pod njihovu roditeljsku vlast.

Ovo stanje, u kome nema zakona ni sudova, hoće anarkizam da protegne na sve ostale životne odnošaje, poimence na narodno gospodarstvo i upravu. Jasno je, da bi sa ovoga stanovišta imala današnja naša gospodujuća država, čiji su nalozi zakoni, izniknuti i pretvoriti se u organizaciju gospodarstvenoga karaktera. S obzirom na ovu negaciju vojničko-činovničke države slaže se podpuno socijalna demokracija sa anarkizmom.[2] Samo u tom postoji medju njima osnovna razlika, što socijalna demokracija hoće da nadoveže na državni red, kako se je od tisuća godina ovamo razvio, te da ga prema svojim teorijama skroz na skroz preustroji, dok anarkizam nastoji postaviti zajednički život ljudi na sasvim novu podlogu. U buduće ne bi imala organizacija ljudskoga družtva počivati kao do sada na prisili, već bi se imale sastavine anarkističke organizacije: grupa, občina, pokrajina

str. 47. Doista se nalazi već kod Fouriera i njegovih sljedbenika mnoga anarkistička misao. V. Fourier l. c., str. 34., u „Oeuvres", sv. 6., str. 113. — Considerant, „Destinée sociale", sv. 1. (1857.), str. 25. i sl.

[2] Engels, „Streitschrift gegen Dühring" (1877.), str. 233. i 234.; „Die Entwicklung des Socialismus von der Utopie zur Wissenschaft" (1882.), str. 43. — Bebel, „Die Frau in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft" (1883.), 25. izdanje (1895.), str. 336., 396. i 397.

Digitized by Google

i viši savezi osnivati i uzdržavati slobodnim ugovorom sudjelujućih.[3] Dok staro naravno pravo osniva postojeće države na sporazumu naroda, izrečenom navodno u maglovitom državnom ugovoru, imala bi anarkistička družtvena organizacija počivati u svim svojim sastojinama na zaista očitovanom sporazumu i samo na ovom.

Prema tome hoće sve anarkistične škole da razriješe današnju vladajuću i gospodujuću državu sa njenom zakonodavnom i prisilnom vlasti i da na njeno mjesto postave upravnu organizaciju, počivajuću na ugovoru; ali u shvaćanju uredjenja gospodarstvenoga života stoje one u podpunoj opreci. Stariji je anarkizam individualističan, on hoće da uzdrži privatno gospodarstvo današnjega družtvenoga reda i s time spojeno privatno vlastničtvo. Nasuprot zahtievaju novije anarkistične teorije, da se brinu za produkciju i konsumciju stvarnih dobara i činitba grupe, koje su se slobodno razvile, da se u njihovim rukama imadu nalaziti sva stvarna dobra, napose pako sva sredstva produkcije. Anarkizam je dakle u svojem najnovijem razvoju bitno komunističan.

Po starijem anarkizmu, čiji su glavni zastupnici Godwin, Proudhon i donekle Stirner, imao bi pojedinac kao i do sada podmirivati svoje potrebe privatnom gospodarstvenom radinošću, samo bi imala da propadne država, njeno zakonodavstvo i pravna zaštita. Dakako da moraju anarkistički teoretičari postaviti upravo nemoguće supozicije, da uzmognu barem donjekle prikazati prihvatljivim ovakovo stanje puno protuslovja. Tako zahtieva Godwin, koji hoće da zadrži individualno gospodarstvo i privatno vlastničtvo, da bude imetak jednako razdieljen medju članove zajednice, ali da svi zajedničari, promjenivši podpuno ljudske osjećaje i nagone, moraju biti svaki čas pripravni dielove svoga imetka prepustiti drugomu, u koliko ovaj s njima može podmiriti silnu potrebu.[4] Nuždna pako gospodarstvena predpostavka Proudhonova anarkizma jeste, da svatko može dobiti od pučke banke bezkamatne zajmove, da si tako uzmogne nabaviti nuždna sredstva produkcije, što bi onda moralo imati nuždnom posljedicom malo ne podpun prestanak opreke izmedju bogatoga i siromašnoga.[5] Konačno anarkistički sustav Stirnerov polazi sa šimere, da je i onda moguć zajednički život i rad ljudi u stanju bezpravnom i bezdržavnom, ako sve

[3] Proudhon, „Idée générale de la Révolution au XIX. Siècle“ (1851.), str. 125. sl. — Kropotkine, „La conquête du pain“ (1892.), 5. izd. (1895.) str. 104., 116., 136., 203. — Most, „Die freie Gesellschaft“ (1884.), 3. izd. (1884.), str. 55. do 58. — Grave, „La société future“ (1895.), kap. 13.

[4] Godwin, „Enquiry concerning political justice“ (1793.), 3. izd. (1798.), 2. sv., str. 420. do 430., 432., 433., 497., 498., 502. O Godwinovoj nauci vidi Menger „Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag“ (1886.) 2. izd. (1891.) str. 40.—46.

[5] Proudhon, „Idée générale“, str. 337. O projektu pučke banke vidi Menger l. c. str. 76.—81.

Digitized by Google

članove toga družtva mjesto najvećih krieposti požrtvovnosti bude vodio jedino neobuzdani egoizam.[6]

Novi je anarkizam nasuprot pretežno komunistički. Sve životne svrhe, napose proizvodnju i razdiobu hrane, odjeće i stanova, imadu da priskrbljuju slobodno stvorene grupe.[7] Svrhe ovih grupa, kako će se daleko njihova djelatnost protezati i broj njihovih članova odredit će se prosudjenjem sudjelujućih.

O nutarnjoj organizaciji ovih grupa, koje imadu da sačinjavaju osnov anarkističnog družtvenog reda, nadalje o njihovom medjusobnom odnošaju vrlo nam malo pouzdana kažu anarkistički sistemi. Samo je toliko jasno, da imadu u anarkističkom družtvu uprava i gospodarstveni život počivati na istom organizacionom načelu, najme na slobodno stvorenoj grupi, dok se u današnjem našem družtvenom stanju, vlada i poduzetničtvo, koji upravljaju državom i narodnim gospodarstvom, prikazuju kao sasma razne tvorevine sa posvema raznim historijskim razvojem.

S obzirom na razdiobu potrebnih stvari vladaju u komunističkom anarkizmu iste oprieke, koje i u socijalizmu. Prvi zastupnici ove nauke, napose Bakunin i Most polazili su još sa stanovišta, da se imadu sredstva uživanja davati svakom članu anarkističnoga družtva prema mjeri njegova rada, da se imade dakle i u anarkističnom družtvu priznati pravo na sve, što tko privriedi (das Recht auf den vollen Arbeitsertrag).[8]

Druga grupa anarkističkih teoretičara, koja pripada najnovijoj dobi, mnije, da ovakovo pravo traži vrlo zapletene organizacije, koje se bez države ne dadu pravo provesti. Za to mora biti u anarkističnom družtvu svakome omogućeno, da si prisvoji sredstva potrebna za život prema mjeri svoje potrebe, a samo onda, kada tih sredstava ne bi bilo dovoljno u zalihi, imala bi se preduzeti razdioba, koja bi se ali bez državnoga auktoriteta dala veoma težko provesti.[9] I mjera i narav posla imade biti pridržana slobodnoj odluci članova grupe kako to nuždno proizlazi iz bezdržavnoga stanja.[10]

---

[6] Max Stirner, „Der Einzige und sein Eigenthum“ (1845.) str. 5.—8.

[7] V. Menger, l. c. str. 6.—11.

[8] Bakunin, „Oeuvres complètes“, 2. izd. (1895.), str. 43., 55. Vidi i predgovor k ovom izdanju str. XVI.—XX. — Most, „Die freie Gesellschaft“, 3. izd., str. 33.—35., 95.—102.

[9] Krapotkine, „La conquête du pain“, 5. izd. (1895.) str. 79., 116. — Elysée Reclus, „L'évolution, la révolution et l'idéal anarchique“ (1898.), 4. izd. (1898.) str. 137., 138. — Mackay, „Die Anarchisten“ (1893.), str. 126.

[10] Kropotkine, „La conquête du pain“, str. 203. — Grave, „La société future“, kap. XIX. — Moris, „News from nowhere“ (1891.), 6. izd. (1899.) str. 102.

Digitized by Google

Ovo su osnovne misli anarkizmu, u koliko se u obće može iznesti obća slika ove nauke iz često veoma protuslovnih anarkističkih sistema.

Pitamo li za praktičnu vriednost ovih ideja, možemo dobiti samo taj odgovor, da koli uvedenje toli djelatnost anarkističkih institucija mora naići na nesavladive zaprieke.

Prije svega što se tiče uvedenja anarkističkoga družtvenoga reda, slaže se većina pisaca u tome, da se imadu nakon pobjede socijalne revolucije sva stvarna dobra oduzeti njihovim posjednicima bez svake odštete.[11] Već se ovo ogromno prisilno oduzeće dobara niti poslie podpunog triumfa revolucionarne stvari ne bi moglo provesti bez najgorega nasilja, te bi moralo na dugo vrieme podpuno pobrkati red produkcije i konsumcije.

Pak kad bismo si i predstavili da je proveden ovakav prevrat svega postojećega, kakvoga još sviet nije vidio, odmah se radja pitanje, kako bi se bez države i zakona razdielila neizmjerna masa dobara medju nebrojene slobodno nastale grupe i kako bi se družtvu osigurali bezkrajno raznovrstni gospodarstveni poslovi. Jer tko može i na časak podvojiti o tome, da bi sve anarkistične grupe i onda, kad bi se smatrao mogućim čudoredni preporod ljudskoga roda kroz anarkističke ideje, išle za tim, da dobiju najplodnija polja, najbolje uredjene tvornice i najugodnije i najzdravije stanove? Isto tako ne može biti dvojbe, da će uz podpunu slobodu izbora zvanja biti vrlo mnogo natjecatelja za gojenje cvieća i voća, za glazbu i slična zdrava i ugodna zanimanja, dok se ne će nitko natjecati za nezdrave i neugodne poslove, kao što je čišćenje ulica i kanala i fabrikacija žigica. Većina anarkističkih pisaca prelazi preko ovoga osnovnoga pitanja anarkizma sa nekoliko obćenitih fraza.[12]

Pa ipak nema dvojbe, da se ovdje radi o trajnom gospodarstvenom položaju pojedinca i grupa, dakle o životnim pitanjima u pravom smislu rieči, koja će se pitanja uz pomanjkanje državnoga i zakonskoga reda težko dati inače riešiti nego silom. Iz ovakovoga rata sviju proti svima za najvažnije gospodarstvene životne svrhe ne može, kako nas uči stoljeća dugo izkustvo, ništa drugo izaći nego vojnička tiranija, dakle najjača ali i najgora od sviju državnih forma.

Ali i djelovanje anarkističkih uredba bilo bi spojeno sa istim poteškoćama, sa kojima i njihovo prvo uvedenje. Već od tisuća godina ovamo vode mase naroda u političkom obziru vlade, a u gospodarstvenom poduzetnici malo ne neograničeno. Cieli red njihovoga bitisanja nalagao im se odozgo zakonima i nalozima. A sada traži anarkizam od ovih masa, koje

[11] Kropotkine, „Paroles d'un Revoltè", str. 337., 339.; „La conquête du pain", str. 57. sl. — Most, „Die freie Gesellschaft", str. 72.

[12] V. Kropotkine, „La conquête du pain", str. 47. i sl. — Most, „Die freie Gesellschaft". str. 21.

Digitized by Google

su od vajkada pod tutorstvom, da svaki pojedinac kroz svoje ugovore sa mnogobrojnim grupama sam napiše zakonik za sve svoje životne odnošaje.

Pošto ovakova zadaća daleko prelazi duševni horizont velike većine, to bi naravno došle u porabu za one raznovrstne ugovore stalne šablone (obrazci), koje bi možda veoma brzo stekle snagu zakona. Sličan prelaz od ugovora k zakonu, od slobode k vezanosti, možemo nebrojeno puta opaziti u poviesti naroda.

Ovo precienjivanje ugovora, koje opažamo od Proudhona[13] kod većine anarkista, dade se svesti na izvor anarkističkih doktrina iz skrajnjeg liberalizma. Današnji pravni razvitak ide za tim, da odstrani ovu zabludu liberalnoga shvaćanja i da zaštiti mase od pogubnih posljedica njihove slobode ugovora. U anarkističkom družtvenom redu imalo bi doduše odpasti gomilanje nekretnoga i pokretnoga imetka u rukama njekolicine poduzetnika i time najvažniji uzrok ekonomskog pritiska; ali svi ostali elementi duševne i ekonomske nadmoći ostali bi i onda. Osobito bi velike i dobro upravljane grupe, najpače kad bi se bavile proizvodnjom i razdiobom sredstava nuždnih za život, veoma brzo postigle položaj današnjih poduzetnika, te bi time izazvale kod masa želju za državnim redom.

Kao što je ciela ugovorna podloga anarkističke organizacije kriva, tako je osobito nezgodno ustrojstvo po grupama, koje većina njihovih teoretičara preporuča. Doduše se u naše doba podmiruju vrlo razvitim udruživanjem, proizašlim iz slobodne inicijative interesenata, mnogobrojne potrebe ekonomske, humanitarne, znanstvene i umjetničke, što je valjda i potaklo Proudhona i njegove sljedbenike, da su po uzoru Fourierovom osnovali anarkističku organizaciju na slobodno nastaloj grupi.[14] Ali upravo družtva i zajednice, koje u današnjem našem pravnom redu odgovaraju anarkističkoj grupi, vrlo su zapleteni pravni odnošaji, koji se prema staroj rečenici pravnika veoma često pokazuju kao plodno tlo sporova (Cummunio mater rixarum). Tko dakle ne vjeruje u utopiju, da će anarkizam podpunoma preobraziti ljudsku narav, mora doći do zaključka, da bi anarkizam sporove medju zajedničari kroz ustrojstvo grupa vanredno povećao i pomnožio, a s druge strane da bi odstranjenjem države uništio svaku mogućnost, da se ti sporovi mirnim putem rieše.

Uz ove više juristične ima ustrojstvo po grupama i mnogo ekonomskih mana. Grupa je sa ekonomskog stanovišta samo onda shodna, ako se njena svrha dade lasno polučiti, te ako je prema tomu shvatljiva svim zajedničarima. To je primjerice proizvodnja i razdioba gospodarskih dobara.

[13] V. napose Proudhon, „Idée générale", str. 235.—237.

[14] I u družtvenom sustavu Fourierovom i njegove škole sačinjavaju osnov cieloga družtvenoga mekanizma grupe i serije, dakle slobodna udruženja stanovitog broja osoba, koji se udružuju prema svojim sklonostima i strastima u svrhu konsumcije ili produkcije.

Digitized by Google

Ako se nasuprot radi o daljim ciljevima, čiju važnost shvaća samo onaj, koji dublje gleda, to će se udovoljenje ovim ciljevima moći samo sa velikim oprezom prepustiti slobodnom udruživanju masa. Prepustiti brigu oko pučkoga školstva slobodnim grupama, znači, kako nas uči izkustvo sviju zemalja, u kojima nema školske obvezanosti, isto, što i odstranjenje elementarne obuke iz najširih slojeva naroda. Za to i hoće njekoji od najdosljednijih anarkista, da dozvole državnu prisilu upravo u ovoj točki.[15] Stvar se upravo tako imade i kod svih drugih djelatnosti, koje se u današnjem našem družtvenom redu ne rentiraju, te koje radi toga poduzetničtva vrlo rado prepuštaju državi, kao na primjer zdravstvo, gradnje i uzdržavanje cesta i kanala, konačno široka polja znanosti i umjetnosti.

Još je gori sa stanovišta ekonomskoga zahtjev modernoga anarkizma, da si smije svatko prisvojiti živežna sredstva, koliko ih treba.

S ovih razloga, koji se dadu još pomnožati, moramo svakako zabaciti anarkizam kao buduće ustrojstvo našega družtva. Naše današnje družtvo, kojim vladaju interesi uzkih životnih krugova, ne može postojati bez uporabe prisile u najširem obsegu.

Istina je nadalje i to, da čovječanstvo nikada neće moći biti bez države, njenoga zakonodavstva, njene kaznene i prisilne vlasti. Ali kada bude jednom dobrobit sviju svrha naših družtvenih institucija, pa kada budu jednom mase odgojene do veće uvidjavnosti i požrtvovnosti, onda će se moći slobodnom udruživanju prepustiti mnogo više nego li mi danas i sanjamo.

Po nazoru Seuffertovom, koga u daljim razlaganjima sliedimo,[16] došao je program sile medju anarkiste po ruskom nihilizmu. Pod uplivom nihilista Bakunina i Netschajeva, pobjeglih iz Rusije, prihvatio je anarkizam u Europi i Americi taktiku sile nihilizma — propagandu čina kao svoj program. Sada je proglasio anarkizam u Europi i Americi krvavi boj proti postojećem državnom i družtvenom redu, potajno umorstvo i atentate bombama kao neizbježiva sredstva, da se odstrani na daleko razširena nevolja. Provokacije nihilizma preuzete su u program akcionoga anarkizma.

Evo njekoliko primjera iz spisa nihilizma i anarkizma:

Iz Netschajevova katekizma revolucije:

„Dužnosti revolucionarca prama samom sebi.

§. 1. Revolucionarac je čovjek požrtvovan. On nema ni osobnih interesa, ni posala, ni osjećaja, ni sklonosti, ni vlasnosti, dapače ni imena.

[15] Most, „Die freie Gesellschaft", str. 42., 43.

[16] Seuffert, „Anarchismus und Strafrecht", Berlin 1899., str. 18. i sl.

Digitized by Google

Sve je u njem absorbirano po samom jednom ekskluzivnom interesu, po samoj jednoj misli, jednoj strasti: revoluciji. — §. 2. U dubini svoga bića, ne samo u riečima, već u bitnosti, on je prekinuo svaku vezu sa gradjanskim redom i sa cielim prosvjetljenim svietom, sa zakonima, običajima, moralnošću i sa obvezama, koje su u svietu općenito priznate. On je svemu tomu nemilosrdan protivnik, i ako on uza sve to ostaje u tom svietu, to on čini samo za to, da ga tim sigurnije uništi. — §. 3. Revolucionarac prezire svaki doktrinarizam i odriče se znanosti toga svieta, ostavivši je budućim generacijama. On pozna samo jednu znanost: razaranje. Radi toga i samo radi toga on proučava mehaniku, fiziku, kemiju, a možda i medicinu. U istu svrhu on proučava dan i noć živuću znanost — ljude, značaje, položaje i sve uvjete sadanjeg družtvenog reda u svim mogućim sferama. Svrha ostaje ista, što brže i što sigurnije uništenje ovog poganog družtvenog reda. — §. 4. On prezire javno mnienje. On prezire i mrzi sadanji družtveni moral u svim njegovim instinktima i u svim njegovim manifestacijama. Za nj je sve moralno, što pogoduje triumfu revolucije, a sve je nemoralno i kažnjivo, što mu smeta. — §. 5. Revolucionarac je čovjek požrtvovan. On nema smilovanja sa državom u obće ni sa cielim obrazovanim družtvom, ali ne smije očekivati ni smilovanja sa sobom. Medju njim i družtvom postoji borba na život i na smrt, otvorena ili potajna, ali svedjer trajna i nepomirljiva. On mora da privikne podnositi torturu. — §. 6. Strog spram sebe, mora biti strog i spram ostalih. Sva čuvstva sklonosti, čuvstva srodnosti, prijateljstva, ljubavi, zahvalnosti mora on da u sebi uguši, jedinom i hladnom strašću revolucionarnog djela. Za nj postoji samo jedno veselje, samo jedna utjeha, samo jedna nagrada i zadovoljstvo: uspjeh revolucije. Noć i dan mora da mu lebdi pred očima jedna misao, jedna svrha — razaranje bez samilosti. Polazeći za tom svrhom hladno i bez prestanka, on mora biti pripravan da sam pogine i da poginu od njegove ruke svi oni, koji mu prieče, da postigne svoju svrhu.

Dužnosti revolucionarca spram svojih drugova u revoluciji.

§. 9. Suvišno je govoriti o solidarnosti medju revolucionarci, u njoj sastoji sva snaga revolucionarnog djela. — §. 10. Revolucionarac smatra sam sebe glavnicom, odredjenom da se potroši za triumf revolucionarnog djela.

Dužnosti revolucionarca spram družtva.

§. 13. Revolucionarac ulazi u sviet državni, u sviet takozvani obrazovani i živi u tom krugu samo za to, jer vjeruje u skoro i podpuno njegovo razorenje. On ne smije prezati od uništenja ma kakove pozicije, ma

Digitized by Google

kakove veze ili čovjeka, koji pripada tome svietu. On mora da mrzi sve i to sve jednako. Tim gore po nj, ako ima u tom svietu veza rodbinskih, ljubavnih ili prijateljskih; on nije revolucionarac, ako ove veze mogu zaustaviti njegovu ruku. — §. 14. U svrhu neumolivog razaranja revolucionarac može, a često i mora da živi u družtvu hineći, da je sasvim različit nego li u istinu jest. Revolucionarac mora da prodre svuda, u visoke krugove kao i u srednje, u dućan trgovčev, u crkvu, u palaču aristokratsku, u sviet činovnički, vojnički i književni, u redarstvo dapače, i u carsku palaču. — §. 15. Sve ovo nečisto družtvo mora se razdieliti u više kategorija, prva sastojeća od onih, koji su osudjeni na smrt odmah bez oklievanja. Valja sastaviti registre i onda žrtve po redu odpremati na drugi sviet. — §. 16. Ne treba ništa drugo uzimati u obzir nego mjeru koristi, koja ima da rezultira iz smrti stanovite osobe za revoluciju. Tako se moraju uništiti najprije ljudi najpogibeljniji za revolucionarnu organizaciju i čija je naprasna i silovita smrt najviše kadra zastrašiti vladu i uzdrmati njenu moć, lišivši je energičnih i obrazovanih činovnika.

Dužnosti asocijacije spram naroda.

§. 22. Asocijacija upotrebiti će sva svoja sredstva i sve svoje sile da poveća i pomnoža nevolje i nesreće naroda, koje konačno moraju slomiti njegovu strpljivost i uzrokovati pobunu en masse. — §. 23. Pod popularnom se revolucijom ne razumjeva pobuna uredjena prema klasičkom uzorku zapada, koja, svedjer se zaustavljajući pred vlastnošću i pred tradicionalnim družtvenim redom tako zvane civilizacije i moraliteta, ograničavala se je do danas na to, da proglasi propalom jednu političku formu za da je nadomjesti drugom i da stvori tako zvanu revolucionarnu državu. Jedina po narod spasonosna revolucija jeste ona, koja će podpuno razoriti svaku ideju o državi i uništiti sve predaje, redove i razrede državne. — §. 24. Buduća će organizacija bez dvojbe izaći iz gibanja i života naroda, ali to je posao budućih generacija. Naš je posao užasno, podpuno, nesmiljeno i obćenito razorenje".

Slično piše i Ivan Most, urednik lista „Freiheit", izdavanoga po komunističkom obrazovnom radničkom družtvu u Londonu. U broju 41. od 9. listopada 1880. označuje se svrhom stranke silovito razorenje modernoga družtva. U broju 50. od 11. prosinca 1880. navadja se kao revolucionaran program, osnivanje novoga družtva, u kome neće biti više govora o vladanju, razorenje ciele sadašnje družtvene zgrade i podpuno izkorenjenje družtva. Vojska revolucionarna imati će podpuno oteti političku vlast i jednostavno proklamirati terorizam. U svrhu priprave revolucije preporuča se organizacija u grupe. U broju 41. od 9. listopada 1880. kaže se: „Tretten diese revolutionären Gruppen, wie es geplant wird, untereinander in Verbindung, unter Wahrung ihrer Selbständigkeit, verpflichten

Digitized by Google

sie sich, jede revolutionäre That, soweit möglich solidarisch zu unterstützen, so haben wir in Kürze auch in Deutschland, wenn nicht dem Namen nach, so doch thatsächlich eine revolutionär-anarchistische Revolution, der gegenüber jede Massregel der Regierung machtlos ist.

Noch niemals ward eine Revolution gemacht ohne Revolutionäre, ohne Männer welche die Flinte im Arm, auf die Strasse hinaus schritten. Und noch niemals sind diese Männer der Revolution auf die Barrikaden gestiegen, ohne dass sie sich lange zuvor zur gewaltsamen Revolution organisirt und bewaffnet hätten. Nur dann kann die Freiheit siegen, wenn in dem entscheidenden Momente unter dem Volke sich die Männer erheben, welche es zum Kampfe aufrafen und ihm voran marschiren.

Bereiten wir uns vor auf die Stunde des Kampfes, denn nimmermehr wird die erlösende Stunde schlagen, wenn wir nicht selbst die Sturmglocke schwingen. Und hierzu müssen wir in engem Kreise uns organisiren und rüsten, nicht grosse Haufen, aber zuverlässige Männer vereinigen.

Vollkommen wirksam können wir uns organisiren, wenn in den vertrauten Kreisen je zehn und zwanzig einander gut bekannte Freunde zusammentreten, ohne durch Mitgliederverzeichnisse, Statuten u. s. w. Anhaltspunkte zu Verfolgungen zu bieten, wenn diese freigebildeten Gruppen mit aller Energie durch Wort und Schritt die revolutionäre Idee verbreiten, wenn sie mit ihren Freunden und Gesinnungsgenossen im Militär stete Fühlung halten, wenn sie sich schliesslich, jeder auf eigene Hand, mit einem guten Hinterlader versehen".

U broju 22. šestnaestoga godišta lista „Freiheit", medjunarodnoga organa anarkista njemačkog jezika u New-Yorku, od 2. lipnja 1894. kaže se: „Während der Revolution wird es allerwichtigste Hauptaufgabe sein, alle Regierungs- und Verwaltungszentren zu zerstören, um so den vorhandenen zentralisirten Staatsapparat zu verhindern, sich gegen das Volk zu kehren. Würde man diese Zentren nicht so rasch, al es nur immer sein kann, lahmlegen, so würden andere, neue Führer sich ihrer bemächtigen und für ihre eigenen Zwecke in Bewegung setzen. Eine solche neue Regierung aber, selbst wenn sie aus revolutionären Socialisten bestehen sollte, könnte nur das gleiche Unheil anrichten wie jede andere Regierung: nutzlose und anmassliche Einmischung in Angelegenheiten, welche das Volk ganz von selbst erledigt". Na to se preporuča, da se pusti na miru onaj dio naroda, koji se iz početka drži na strani. Ali glavna je stvar podpuno razorenje svake centralne vlasti i priznanje podpune slobode za sve grupe i individue, da si svoje odnošaje sami urede kako hoće.

Onda se nastavlja: „Das Wort hat für uns nur Werth, wenn ihm die That auf dem Fusse folgt: aber nicht alles ist That, was diesen Namen führt. Wir nennen äussere Kundgebungen nur eine Reihe von

Digitized by Google

Handlungen, die positiv irgend etwas, eine Person, eine Sache, ein Verhältniss, das die Volksemancipation hindert, zerstört. Ohne unser Leben zu schonen, müssen wir mit einer Reihe verwegener, ja sinnloser Attentate (übermütiger Unternehmungen) in das Leben des Volkes einbrechen und ihm den Glauben an seine eigene Macht einflössen, es erwecken, vereinigen und zum Triumphe seiner eigenen Sache hinführen". Atentat se ne preporuča radi bližega kakova uspjeha, nego u svrhu propagande, jer će se time indiferentne mase upozoriti na novu nauku i o njoj razpravljati. Kad su ljudi jednom tako daleko, onda nije težko mnoge od njih predobiti. Otac anarhističkoga komunizma, ruski knez Kropotkin, hoće da svome moralnome svjetskome redu pomogne do pobjede svakim sposobnim sredstvom, dapače i sa krvavom propagandom čina. Činima, koji se dogadjaju pred javnom pazljivošću, saobćuje se nova ideja glavanna i dobiva pristaše. Ovakav čin predobiva u njekoliko dana više proselita nego hiljade knjiga.

Propagandu čina preporuča najbezobzirnije sada u Americi živući Ivan Most. Taktika sa bombama pripisuje se poglavito njemu. U svojoj knjizi „Die wissenschaftliche revolutionäre Kriegskunst und der Dynamitführer" označuje sasma točno, kamo valja polagati bombe, u crkve, palače, plesne i svečanostne dvorane. Nikada neka tog posla ne obavlja više od jednoga anarkista, da u slučaju odkrića stranka što moguće manje štetuje. Otrov (osobito lješinski) neka se uporabljuje poglavito proti policistom, izdajicam i uhodam. U svom listu „Freiheit" kaže o posjedujućim ljudima: „Rottet sie aus, diese erbärmliche Brut. Einem Revolutionär muss im kritischen Augenblicke stets der Richtblock vor Augen schweben. Entweder er schlägt die Köpfe seiner Feinde ab, oder er wird selbst geköpft. Die Wissenschaft giebt uns Mittel an die Hand, welche es ermöglichen, dass man ganz trocken und ruhig die Bestienvertilgung nu grossen zu besorgen vermag".

Francezki ministar pravde Guerin saobćio je u komori, kad se je razpravljao zakon protiv anarkista od 28. srpnja 1894. ovo mjesto iz jednoga članka anarkista Jahna: „Anarkija kaže proletarcu: Tvoj gospodar ima blagajnu punu zlata i srebra, ti si je napunio, ti imaš pravo da ju izpraznš; magazini su puni, ti imaš pravo da uzmeš, što je u njima. Razorimo sve, što je liepo, palače pravde, palače senata i komore. Razorimo sve, što pripada bogatašem i buržoaziji. Valja uništiti vlastničtvo, vladu i oblasti. Oblasti, pokazivale se one pod formom policista, oružnika, ministara ili vojnika, valja napadati sa skrajnjom silovitošću, sa revolverom, bodežem i dinamitom. Sva su sredstva dobra, kad se radi o oslobodjenju ljudskog roda. Kvari se diete u školi, kad mu se govori o domovini, kad mu se hvali Djevica Orleanska, ova histerična djevojka. Što se mene tiče, ja kad sam prešao granicu Francezke, pljunuo sam na stup.

Digitized by Google

koji ju je označivao. Dakle, nema više domovine, živila internacionala. Da su mene uzeli u vojničtvo ja bih bio pobjegao. Ako vas uzmu, pucajte na vaše poglavare, oni su pronašli Lebelovu pušku, okrenite je protiv kapitalista, gradjana, sudaca, policije. Za mene stožerna točka civilizacije mora biti revolver za policiste, uže za gospodare, guilotina za gradjane. I Carnot, ubojica, doći će skoro na red".

Organizaciju anarkista riše Fabreguettes na osnovu razprave pred pariškim porotnim sudištem od 6. kolovoza 1894. ovako: „Postoje male grupe pristaša stranke. Ove grupe ne sačinjavaju udruženja u pravom smislu rieči. Oni drže tako zvane familiarne sastanke. U grupama nazivaju se otvoreno anarkistima, razpravljaju teorije, nastoje upoznati jedan drugoga i proučavaju medjusobno karaktere. Grupe dopisuju jedna s drugom. One imadu tajne glasnike i to na takav način, da ako strani anarkista dodje u Francezku, dobije stan, podporu i krive papire za legitimaciju. K ovim familiarnim sastankom dovadjaju radnika, ogorčena uslied nevolje, i vojnika, nemirnoga uslied discipline. Razširivanje nauke sbiva se u tami. Javne grupe odredjene su za otvorenu propagandu. Ova mora da bude što moguće više neograničena i neopredieljena. Članovi javnih grupa služe za zavaravanje pravde. Oni povlače na se pozornost i odvraćaju je od tajnih i u istinu borećih se grupa, u kojima tečajem vremena borave odlučni i uvjereni drugovi. Javne grupe služe na dalje za to, da pokriju predstojnike, inteligenciju, mislioce, glavu anarkije. Predstojnici ostaju uvjek u skrovitosti; oni se nikada ne izlažu, jer smatraju svoje uzdržanje nuždnim u interesu stranke. Oni daju impuls činima propagande. Drže li izvedenje zločina oportunim, ne izdaju naloga, da se izvede, nego se služe jednom vrsti sugestije. U listovima, koji im stoje na razpolaganje, preporučaju taj zločin veoma živo i onda čekaju, da posijano sjeme donese ploda. Malo ne uvjek nadje se medju njihovim čitaocima po koji, koji će to djelo izvesti, a da o tom nikomu ništa ne kaže".

Kako smo vidjeli, preporučaju vodje anarkizma najteže zločine kao čine dopuštene samoobrane. Za one, koji znadu svojom glavom misliti i koji poznadu poviest, ove su eksklamacije ludorije: za manje naobražene, kojima je posluh spram zakona postao karakternim svojstvom, to su nerazumljiva pripovjedanja. Ali imade mnogo ljudi, nezadovoljnih sa svojom sudbinom, kojim posluh spram zakona nije stvar, koja se sama sobom razumije. Kod ovih potonjih sadržaje poticanje na zločin i na neposluh pogibeljno podraživanje. Ovdje ne dostaje kao protuteža opominjanje na posluh. Dužnost je države, da ove pogibeljne proroke, koji preporučaju bodež i otrov, bombu i revolver kao spas čovječanstva, zaprieči u daljem širenju njihove pogubne nauke. Duševno bolestne valja spraviti u ludnicu, a duševno zdrave u kaznionu. Publika se mora kroz kazan učitelja i onih, koji

*

Digitized by Google

zlim primjerom prednjače, odvratiti od toga, da sliedi ovu pogubnu nauku. Ultima ratio unutarnjeg državnog života, državna kazna, mora da ovdje vrši svoju zadaću sa odlučnom ozbiljnošću. (Svršit će se.)

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Tužba radi priznanja prava suvlastničtva nekretnina i razvrgnuća zajednice istih, ako se te nekretnine ili dio istih nalazi u posjedu treće osobe, može se kumulirati s tužbom radi priznanja prava vlastničtva i ustupa u posjed proti navedenoj trećoj osobi.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 20. prosinca 1900. br. 4279.)

U ustmeno razpravljenoj parnici mldbnih Ruže, Jane, Tereze i Petra P., zastupanih po tutorstvu Dori udovi P. i J. Č., po odvj. dru. B., tužiteljâ, proti Stjepanu i Andri P. iz P., potonjemu po odvj. dru. O., tuženim, radi priznanja prava suvlastničtva nekretnina i razvrgnuća istoga spp. je kr. kotarski sud u S. osudom od 8. lipnja 1900. br. 2273. sudio:

Tužitelji se odbijaju s tužbom, da su im tuženi dužni priznati pravo suvlastničtva na $^4/_5$ nekretnina gr. ul. br. 143. obć. B., da su dužni dopustiti, da se ta zajednica diobom u naravi razvrgne prema nacrtu i diobnoj osnovi B. na I., po kojoj imadu tužitelji dobiti (izpuštamo nabrajanje razdieljenih čestica), a tuženi Stjepan P. (isto tako), — da su dužni dozvoliti, da se tužiteljima podpali dielovi njima u posjed predadu, nadalje da se tužitelji u gr. ul. br. 143. obć. B. kao suvlastnici brišu, njihovi dielovi iz njega odpišu i upišu u novi gr. ul. s pravom suvlastničtva na jednake dielove u korist tužiteljâ, kao i naknaditi im parbeni trošak.

Potonji se medju strankama prebija.

Razlozi: (Uvod izpuštamo.) Tužitelji priznaju, da polovicu prieporne nekretnine uživa Andro P., a oni zajedno s tuženim Stjepanom P. drugu polovicu, nu tvrde, da tuženi Andro P. ne ima prava na suvlastnost tih nekretnina, jer da su oni zajedno sa tuženim Stjepanom P. suvlastnici svega na jednake dielove ($^1/_3$).

Dužnost je tužiteljâ, da dokažu to svoje pravo suvlastničtva: u tu svrhu pozivlju se na kupoprodajni ugovor G.—IX., kojim je njihov i tuženoga Stjepana P. prednik Blaž P. te nekretnine kupio; glasom uručbenice uručene su te nepokretnine tužiteljima i tuženomu Stjepanu P. svakom u $^1/_5$ kao nasljednicima Blaža P. — a glasom grunt. izvadka A.—I.

Digitized by Google

je njihovo suvlastničko pravo gruntovno uknjiženo. Za tuženoga Andru P. tvrde, da se je silom stavio u posjed polovice nekretnina.

Tuženi pak Andro P. tvrdi, da je ugovor G.—IX. krivo sastavljen, jer da je te nekretnine kupio ne Blaž P. sàm, već skupa s njim (Androm). Potonji ima to da dokaže. Nudja dokaz sa svjedocima, da je tu okolnost Blaž P. izvansudbeno opetovano priznao i upućuje na neprepornu činjenicu, da je on još za života Blaža P. s njim zajedno te nekretnine uživao. (Citiraju se izkazi svjedokâ.) Dokazano je indi po svjedocima (§§. 158. i 109. gr. p. p.), da je pok. Blaž P. kupio te nekretnine zajedno sa tuženim Androm P., te da po tom ugovor G.—IX. nije sastavljen prema volji stranaka. Rečeni dokaz podkrepljuje to, što je tuženi Andro P. i za života Blaža P. s njim zajedno preporne nekretnine od dana kupa uživao, što svjedoci takodjer dokazaše. (Konac izpuštamo.)

Kr. banski stol obnašao je povodom žaobe ništovne i priziva tužiteljâ osudom od 3. kolovoza 1900. br. 19.459. uz zabačenje žalbe ništovne napadnutu prvosudnu osudu potvrditi tim dodatkom, da se tužitelji s tužbom samo za sada odbijaju i t. d.

Razlozi: (Početak izpuštamo.) Takovu razvrgnuću imade mjesta samo onda, ako predleži zajednica od više osoba glede jedne stanovite stvari, što predpostavlja, da predleži glede tih osoba materijalno nerazdjelivo vlastničtvo, usljed čega samo dionik takove zajednice proti drugomu dioniku može ustati tužbom na razvrgnuće zajednice.

Sutuženi Andro P. ne može se kao sudionik zajednice upitnih nekretnina smatrati, jer on nije gruntovni vlastnik, nego samo faktični posjednik polovice upitnih nekretnina, glede kojih se razvrgnuće traži.

Tužitelji morali bi prije nego što razvrgnuće traže izhoditi, da se nekretnine, koje se prema njihovomu predlogu izmedju njih i uknjiženoga suvlastnika Stjepana P. dieliti imadu, toj diobi na razpolaganje stavljaju i u koliko su treće osobe u izvanknjižnom posjedu, iste posebnom tužbom na priznanje izključivog vlastničtva svih uknjiženih vlastnika i ustup istih u posjed utužiti, jer tek nakon toga moglo bi razvrgnuće zajednice uspjehom uzslediti.

Spojenje pak takove tužbe na priznanje prava vlastničtva i razvrgnuće zajednice ukazuje se kao po §. 11. gr. p. p. nedopustiva kumulacija i to u ovom slučaju tim više, što se iz gruntovnog izvadka razabire, da postupajući sud nije ni realna oblast.

Temeljem toga ukazuje se prvosudna osuda, u koliko se tužitelji s tužbom odbijaju, opravdanom, pa se je imala potvrditi, nu time, da se tužba samo za sada odbija, jer tužitelji mogu, kada se vlastnički odnošaji urede, s tužbom na razvrgnuće zajednice na novo ustati.

Trošak priziva imadu tužitelji sami nositi.

Digitized by Google

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice rješitbom od 20. prosinca 1900. br. 4279.:

vidiv, da se parnice radi priznanja prava vlastničtva, te radi razvrgnuća zajednice istoga kao i radi ustupa u posjed i uživanje strankama dosudjenih dielova nekretnina vode u pravilu samo izmedju suvlastnikâ odnosnih nekretnina, koji su kao takovi u gruntovnici upisani,

nu vidiv, kada na temelju u takovoj parnici izrečene pravomoćne osude dodje do ovršenja osude, pa kada se pri tom pokaže, da se u posjedu nekretnina ili kojega djela istih nalazi treća osoba, — da se osuda ovršiti ne može, ako li se ta treća osoba, budući nije ni tužena, ni osudjena, protivi ovrhi,

vidiv, da će onda u takovu slučaju stranke imati i proti toj trećoj osobi postupati tužbom,

vidiv, da ne ima razloga, zašto to stranka, napose tužitelj, ne bi mogao učiniti u vrieme, kad podnese uvodno spomenutu tužbu, osobito kada već unapred znade, da ima trećih osoba, koje će se ovršenju osude, napose predaji u posjed dosudjenih dielova opirati,

vidiv, da su sadanji tužitelji to predvidjeli, pa da su za to tužbu upravili i proti Andri P., koji nije u gruntovnici upisan kao suvlastnik razdieliti se imajućih nekretnina,

vidiv, da kr. banski stol prema razlozima svoje osude prvosudnu osudu potvrdjuje samo zato, što su tužitelji tužili i Andru P., te navodno tim zahtjev tužbe protuzakonito kumulirali, što ali prema gore iztaknutom obrazloženju ne postoji, jer navedena kumulacija ne može priečiti riešenje parnice,

vidiv, da se po tom drugomolbenom osudom ni nepresudjuje meritum stvari,

vidiv napokon, da nenadležnost suda prve molbe ne predleži, —

obnašao je povodom izvanrednoga previda mldbnih tužiteljâ Ruže P. i drug. napadnutu banskostolnu osudu po §. 339. i 343. gr. p. p. ukinuti i kr. banskomu stolu naložiti, da ništovnu žalbu i priziv tužitelja proti prvosudnoj osudi na novo u pretres uzme i rieši i to mimo odpućujućega svojega razloga kumulacije zahtieva tužbe.

Previdne troškove nosi svaka stranka svoje, jer ne dotječu uvjeti §. 342. gr. p. p. **Dr. Čačić.**

I za tabularni održaj (usukapiju) zahtijeva se dobra vjera kod tabularnog posjednika, koji ga ističe. — Zla vjera, koja bi slučajno bila nastala poslije nego se je navršilo vrijeme potrebito za održaj, nema nikakva upliva na pravo održajem već stečeno.

U gradjanskoj parnici zametnutoj od braće N. i M. D. iz L. protiv B. J. takodjer iz L. za priznanje vlastničtva, kotarski sud u Z. presudom

Digitized by Google

od 11. srpnja 1900. posl. br. C. III. 59./1900/6. odbacio je tužbu i osudio tužitelje, da plate tuženiku parničke troškove.

Činjenično stanje presude:

Na osnovu kupoprodajne pogodbe od 11. siječnja 1899. br. 62463 bilježnika P., današnji tužitelji uknjižiše se kao vlastnici zem. čest. 1877 od Ljube, bića 22, uloška 182 zemljištnika porezne občine R.

Pošto tu česticu drži tuženik, tužitelji pitaju da im je ostavi.

Po činjeničnom navodu tužiteljâ, oni bi bili ušli u posjed sporne zemlje, time da su prošle jematve pošli na licu mjesta i zaiskali od tuženika da im dade dohodak, a on bi bio obećao da će ga davati. Uvadjaju za svjedoke I. i J. P. a tužitelj M. D. nudja još i svoj ispit.

Tuženik ne poriče da su tužitelji pogodbom 11. siječnja 1899. gore napomenutom kupili zemlj. čest. 1877 zemljištnika od R.; ali poriče da se zemljište, kako je u tužbi opisano, istovjetuje sa zemlj. čest. 1877, da je prodavac P. bio na posjedu sporne zemlje i da je priznao da je dužan davati dohodak; tvrdi da je sporna zemlja bila uvijek njegova plemeština, da se od nje nije nikada dohodak davao i da se samo od jednog komada, što je prije pripadao kmetu Š. L., davao dohodak N. M. predšastniku prodavca P., a to da on i dan danas priznaje: od ostalog dijela nije nikada davao dohotka nego je vršio na njoj isključivo posjed time, što je sjekao drva, pasao blago i brao travu.

Iz spisa parnice Cb. III. 243./1900. proističe da je tužiteljima bilo zanijekano pravo pobiranja dohotka s čestice u sporu. Time je bilo priznato da ne bijaše tobožnjega obećanja da će davati dohodak i za to nije se primio prijedlog da se saslušaju svjedoci I. i J. P.

Pripušteno je nasuprot vještvo da se na licu mjesta istovjetuje zemlja te je bilo konštatovano ovo:

Komad vinograda, s kojega tuženik priznaje da je dužan davati dohodak, nalazi se na zemalj. čest. 1875 od R., te ima površinu od 470 m². U nacrtu bilježi se sa slovima A. B. C. D. I. i crvenom bojom.

Zemljište u sporu dijelom je vinograd a dijelom pašnjak. Vinograd nalazio se s burne strane onoga pod I., odijeljen je jednom brazdom. Ima površinu od 930 m². U nacrtu je zabilježen slovima C. D. E. F. II.a, II.b i ružičastom bojom te obuhvaća 250 m² na zemlj. čest. 1875 (C. D. M. II.a od nacrta) i 680 m² na zemlj. čest. 1877 (C. M. E. F. II.b od nacrta). Pašnjak ima površinu od 1220 m², bilježen je u nacrtu sa slovima C. G. H. I J. E. F. C. III. i IV. i zelenom bojom te obuhvaća 70 m² na čest. 1875 (trokut C. G. L. III.) a 1150 m² na čest. 1877 (C. L. II. I. J. E. C. IV. od nacrta). Cijelo zemljište u sporu nalazi se medju medjašima naznačenim u presudnom riješenju.

Pašnjak u sporu opkoljen je s juga, zapada i istoka zidom u suhu, sa sjevera stijenama pokritijem travom. Zidovi po mnijenju vještaka nijesu

Digitized by Google

stari, nego su stari prezidjani samo što onomu s juga biće od 5 do 10 godina. Vinograd je posadjen nazad 4—5 godina.

Prama ispatku vještva, tužitelji protegnuli su tužbeno pitanje i na djelove zemlj. čest. 1875 zabilježene u nacrtu s br. II.a i III., pošto su istom pogodbom kupili i tu česticu i uknjižili kao vlastnici biće 21 istog uloška br. 182 od R.

Tuženik se ne protivi protezanju tužbenog pitanja; priznaje da su tužitelji na osnovom gore rečene pogodbe uknjiženi kao vlastnici te čestice, ali im poriče pravo da su se mogli uknjižiti, jer da ta čestica bijaše občinski pašnjak što ga je on prihvatio.

Tuženik, da dokaže da je isključivo on vršio posjed na spornom zemljištu od preko 30 godina natrag, nudja svjedočanstvo više svjedoka.

Tužitelji se osnivaju na zemljištnom održaju (usukapija) od preko 3 godine, ubrajajući zemljišni posjed svog predšastnika P. te nudjaju dokaz po svjedocima da dokažu da svi občinari, a ne samo tuženik, vršio je posjedovna djela na zemljištu u sporu.

Svi svjedoci, toliko tužiteljevi koliko tuženikovi priznavaju, da je zemljište u sporu od kad pamte, do nazad 8—9 godina, kad ga je tuženik obkolio zidom, bio pašnjak, na komu je svak pasao blago; da se je zvalo J. (ime tuženikovo), ali da se toliko zemlje, koje su držane na kmetstvu. koliko plemeštine zovu po imenu onoga, koji ih drži.

S ispita preslušanih svjedoka proističe još da je zemljište u sporu u neko vrijeme imao biti vinograd jer da su vidili poginule panje; da je običaj seoski da na pašnjacima i tudjim svako pase blago i bere travu. ali da šumu i brnestru sijeće samo držilac, i da je sa sporne zemlje šumu i brnestru sjekao jedino tuženik. Samo svjedok N. B. svjedoči da su i drugi pa i on sam sjekli i šumu i brnestru sa sporne zemlje. Ovaj svjedok još svjedoči da je nazad 7—8 godina bio dobio dozvolu od P. da zemlju posadi vinogradom, a kad je za to doznao tuženik, da je skočio da će on posaditi da je i on moguć da ga posadi.

Svjedok I. P. osim što o posjedovnim djelima, svjedoči još to da je lani došao u njega M. tuženikov sin i pripovijedio mu je, da su mu tužitelji pitali s vinograda dohodak, a da im je on odgovorio, da će ga davati kad i svjedok. Nezna je li govorio o vinogradu u sporu ili o onom nespornom. Razlika je bila u tomu da su tužitelji zahtijevali dohodak već pete godine, dočim je običaj da se počne davati šeste godine pokle je bio posadjen.

Stranke preslušane bez zakletve kazivaju:

Tužitelj N. D., ispitan, kaže da od preko 30 godina obilazi s njeračima, a ovi su mu uvijek kazivali da je sporna zemlja uknjižena kao vlaština M-a odnosno P-a njegovih predšastnika.

Digitized by Google

Lani je pitao M-u sinu tuženikovom dohodak sa sporne zemlje, a on da mu je odgovorio da će mu ga davati do godine kad ga bude davati I. P.

Tužitelj M. D. ispitan daže. Lani M. sin tuženikov prenašao je mast s dvajuh vinograda I. i II.a, biva od onoga u sporu i od onoga van spora. On mu je pitao dohodak a M. mu je odgovorio, da će mu ga dati do godine kad ga budu davati I. J. P. i J. M. Nije se razlikovao vinograd I. i II.a ni u pitanju tužitelja ni u odgovoru tuženikova sina. Glede paše i šječbe šume i brnestre kao ostali svjedoci.

Tuženik, starac od 84 godine, ispitan, kaže, da kad je zemljište u sporu bilo posadjeno lozom, nije nikomu davao dohotka. Loza je izginula nazad 35 godina i bi zapušteno.

Tužitelji nijesu bili pripušteni da zakletvom potvrde svoj ispit jer su njihovi ispiti neznatni.

Tuženik potvrdio je zakletvom svoj ispit.

Tužitelji pitaju kao u ispravljenom tužbenom pitanju te iskazuju troškove.

Tuženik predlaga da bude odbačena tužba te iskazuje troškove.

Razlozi presude:

Na osnovu §-a 369. o. g. z. za rivendikaciju nekretnina treba da ju tuženik posjeduje a da je vlastnost tužiteljeva.

Za vlastnost treba valjani naslov i zakoniti način stećenja.

Tuženik priznaje da je na posjedu sporne nekretnine: priznaje i to da tužitelji imaju valjan naslov. Ali tužitelji ne dokazaše zakoniti tečevni način; pače proističe s ispita preslušanih svjedoka da je šumu i brnestru isključivo tuženik sjekao, a svjedok N. B., koji je prama složnom svjedočanstvu ostalih svjedoka svjedočio da su je i drugi sjekli, ne zaslužuje nikakve vjere. Osim toga proističe iz zakletog ispita tuženika, da kad je sporna zemlja bila posadjena lozom, nije se nikad nikomu davao dohodak.

Ali tužitelji temelje se na tabularnom posjedu i na njihovom uknjiženju od preko tri godine — ubrojivši ono od svojih predšastnika — uknjiženje koje sam tuženik priznaje, ističu dakle održaj (usukapiju).

Tko se osniva na tabularnom posjedu te ističe tabularni održaj, treba da bude u dobroj vjeri, biva da vjeruje da zbilja fizični posjed odgovara zemljištnom posjedu. U nazočnom slučaju sudac se je uvjerio da kod tužitelja nije bilo te dobre vjera iz sljedećih razloga: Prije svega u selu od malo duša, kao što je L. svak zuade i može znati što ko drži kao plemeštinu ili kao kmet: tužitelji su dakle mogli znati da tuženik nije nikada dao dohotka sa zemlje u sporu: a svakako prije nego su je kupili, mogli su se u selu obavijestiti. Nego i iz obrane tužiteljâ sudac se je uvjerio, da su i oni dvojili, je li se ikad davao dohodak i baš oni se nijesu ograničili da rivendiraju zemlju na osnovu tabularnog održaja, nego su

Digitized by Google

htjeli sa svjedocima dokazati da su je tobožnje svi občinari posjedovali i tako isključiti isključivi posjed tuženikov, što im nije pošlo za rukom; htjeli su tobožnje dokazati, da je tuženik priznao, da je dužan davati dohodak, ali nijesu ni u tomu uspjeli, jer im je presudom 9. svibnja 1900. posl. br. Cb. III. 243./1900./5, bila odbačena tužba za isplatu cijene zahtjevanog dohotka i napokon, jer tužitelj N. D. u svom ispitu svjedoči, da su svi mjerači nalazili da je sporna zemlja uknjižena kao vlaština M-a odnosno P-a njegovih predšastnika, jer inače nije bilo razloga pitati mjerače, čija je zemlja, kao što je činio tužitelj N. D.

Za sve ove razloge bila je odbačena tužba.

Rasuda o troškovima osniva se na §. 41. g. p.

(Svršit će se.) Priobćio **D. M.**

Da li su sudovi nadležni za razpravu tužbe na opravdanje predbilježbe prava zaloga stečenog na temelju izkaza kot. oblasti o naknadah šumske štete. — Tko je ovlašten za imovne občine izdavati punomoći.

Odlukom kralj. sudbenog stola u B. kao gruntovne oblasti od 27. srpnja 1895. br. 4814./z. izhodila je imovna občina Gj. na temelju izkaza kr. kot. oblasti u B. od 15. svibnja 1895. predbilježbu prava zaloga za glavnicu od 312 for. 54 nč. spp. dosudjenih šumskih odšteta proti B. I.

U opravdanju te predbilježbe podigla je imov. obć. Gj. zastupana po odvj. M. R. u B., kome je izdao punomoć šumsko gospodarstveni ured imovne občine Gj., kod kr. kot. suda u B. 30. studenoga 1897. pod br. 14.337. gr. tužbu glaseću onamo, da je tuženi B. I. temeljem pravomoćnih šumsko odštetnih presuda navedenih u izkazu od 15. svibnja 1895. pod B. dužan priznati opravdanom predbilježbu prava zaloga za 312 for. 54 nč. spp., stečenu na njegove nekretnine, upisane u grunt. ulož br. 582. obć. g. P. odlukom kr. sudb. stola kao grunt. oblasti u B. od 27. srpnja g. 1895. br. 4814 /z. te naknaditi trošak predbilježbe i ove parnice u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe.

Nakon provedene razprave sudio je kr. kot. sud u B. osudom od 9. kolovoza 1898. br. 4523. gr. prema tužbenom petitu.

Nakon pravomoćnosti te osude zamolio je tužitelj temeljem iste ovršno pravo zaloga uz opradanje i prvenstvo jur stečene predbilježbe, što je i sud odlukom od 20. listopada 1898. br. 13.808 gr. dozvolio i za provedenje umolio kr. sudb. stol kao grunt. oblast, koja je to takodjer provela.

Nato je tuženi proti toj odluci uložio utok sa ništovnicom, navodeć da se uzprkos pravomoćnosti osude nije smjela dozvoliti ovršna uknjižba

Digitized by Google

prava zaloga obzirom na naredbu kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje, od 20. lipnja 1876. br. 11.132.

Kralj. banski stol rješitbom od 30. prosinca 1898. br. 31.709. izrekao je sliedeće:

uvaživ, da se ovršna uknjižba prava zaloga za tražbinu koju po §. 438. g. p. p. može dozvoliti samo na temelju pravomoćne osude ili sudbene nagode, kojom je platež dotične tražbine odredjen, kada je rok zanj već minuo, a gore navedenom osudom, na kojoj je napadnuta odluka utemeljena, da nije B. I. platež upitne tražbine ovrhoviteljičine naložen; da dakle ta osuda nije prikladna izprava za dozvolu ovršne uknjižbe prava zaloga;

uvaživ, da je ovrhoviteljica imovna občina Gj. odlukom kr. sudb. stola kao grunt. oblasti u B od 27. srpnja 1895. br. 4814./z. stekla predbilježbu prava zaloga na nekretnine B. I. za upitnu tražbinu svoju na temelju izkaza kr. kot. oblasti u B. od 15 svibnja 1895. bez broja o dosudjenih joj tečajem godine 1883.—1893. naknadah za šumske štete i troškove prijava i razprava, pak da je s toga gledom na ustanove §§. 92. i 101. grunt. reda i na naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje, od 20. lipnja 1876. br. 11.132. (br. 63. sbor. od god. 1876.) imala tu stečenu predbilježbu prava zaloga opravdati doprinešenjem dotičnih pravomoćnih presuda pomenute kotarske oblasti i potvrdom iste, da je vodjena ovrha na pokretnine osudjenoga na platež odštete dužnika, bez uspjeha ostala, a da tih izprava i dokazala ne može nadomjestiti tamosudna mimo nadležne upravne oblasti nenadležno izrečena osuda od 9. kolovoza 1898. br. 4523. gr., da je B. I. dužan priznati opravdanom navedenu predbilježbu prava zaloga;

kao i napokon uvaživ, da imovnu občinu po članku 17. uzakonjenoga zakonom od 7. veljače 1875. zakona od 15. lipnja g. 1873. o imovnih občinah u bivšoj hrv.-slav. vojnoj Krajini predstavlja i zastupa izabrani od zastupstva iste občine odbor, a ne gospodarstveni ured, pak da s toga izdana od šumsko-gospodarstvenog ureda imovne občine Gj. odvjetniku M. R. punomoć od 1. lipnja 1895. pod C.—I., kojom ga je taj ured ovlastio, da ga zastupa u njegovih pravnih poslovih, ne ovlaštuje istoga odvjetnika i za zastupanje same imovne občine Gj. i dosljedno tomu, da ona u tom ovršnom i predhodivšem mu parbenom postupku nije bila pravno valjano zastupana;

obnašao je povodom napomenutoga utoka i žalbe ništovne napadnutu ovršnu odluku s cielim postupkom u tom predmetu do uključivo prve na odnosnu tužbu izdane odluke od 6. prosinca 1897. br. 16.337. gr. kao po §. 339. t. 1. do 3. g. p. p.

Digitized by Google

ništetne ukinuti i kr. kot. sudu naložiti, da tužbu de pr. 30. studenoga 1897. br. 16.337. gr. po §. 2. sl. a) g. p. p. radi nenadležnosti suda odputi.

Dalnji pravni liek nije uložen. **M. pl. Somogji.**

Voda iz cestovnog jarka ubraja se medju javne vode; za riešenje prepora smetane uporabe takove vode nadležne su političke oblasti.

(Prilog tumačenju §§. 3. zakona od 31. prosinca 1891. o vodnom pravu, §. 47. sudovnika i §. 27. zakona o smetanom posjedu.)

U parbenom predmetu M. P. proti F. V. radi smetanja pesjeda, počinjena tim, što je tuženik zatrpao grabu jednu do svog posjeda i tim zapriečio priticanje vode na tužiteljevu livadu spp. kr. kotarski sud u Č. odlukom od 12. siečnja 1900. br. 195. gr. sudio je:

Tužitelj M. P. odbija se sa svojom tužbom i tamo stavljenim zahtjevom, da se zaštiti u posjedu prava služnosti dovodnje vode grabom a—b u svoju livadu i nasuprot osudjuje, da tuženom naknadi parbeni sudbeno na 17 K. 20 fil. obredjeni trošak uz rok od 8 dana pod prietnjom ovrhe.

Ovu je odluku povodom žalbe ništovne tužitelja kr. sudbeni stol u B. rješitbom od 17. ožujka 1900. br. 693/gr. ukinuo i odredio popunu razprave.

Kr. stol sedmorice povodom zamolnice kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 13. rujna 1900. br. 13.649/ kao i obzirom na dopis kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 31. kolovoza 1900. br. 55.126. rješitbom od 22. studena 1900. br. 3567. izrekao je, da su za riešenje toga predmeta nadležne upravne oblasti, a dosljedno tomu po čl. 7. zakona od 28. veljače 1874. o vlasti sudačkoj obzirom na §. 47. gr. sud. i §. 27. zak. od 8. svibnja 1900. o postupku u slučajevih smetana posjeda, odluku kr. kot. suda u Č. od 12. siečnja 1900. br. 195/gr., izrečenu usljed tužbe M. P. do praes. 21. veljače 1899. br. 1654./gr. i rješitbu kr. sudbenog stola u B. od 17. ožujka 1900. br. 693. gr. intimiranu strankam 22. ožujka 1900. broj 1237/gr. kao ništetne ukinuti odnosno svaki dalnji sudbeni postupak ubustaviti ter uputiti tužitelja M. P. sa zahtjevom stavljenim u gore citiranoj tužbi na nadležnu upravnu oblast; sve to iz sliedećih razloga: što koli iz predležećih upravnih, toli sudbenih spisa proizlazi, da se u preporu M. P. proti F. V. radi smetanja uporabe vode počinjena tim, što je F. V. zagaćenjem cestovnog jarka vodu naveo na svoje zemljište i zapriečio odvod iste na zemljište M. P. radi o vodi, koju stranke iz cestovnog jarka odvode na svoje zemljište:

s razloga, što takova voda po §. 3. zakona od 31. prosinca 1891. (Zbor. br. 6.) predstavlja javno dobro, pošto ne predleži privatno pravni

Digitized by Google

naslov stranaka na tu vodu i ona ne podpada pod vode privatne, napomenute u §. 4., 5. cit. zak.;

s razloga, što po §. 24. cit. zak. za promjene i naprave i privatnih voda, ako se njima dira u tudja prava, treba dozvole upravne oblasti;

s razloga, što iz prenavedenoga sliedi, da je po §. 149., 173. cit. zak. nadležna za postupak i za riešenje prepora upravna oblast a ne sud.

Dr. A. Goglia.

B. Kazneno.

Nema mjesta kvalifikaciji §. 155. sl. d) k. z. kad napadajem zasjednim načinom nastane samo lahka tjelesna ozleda.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 22. prosinca 1900. br. 4899.)

Osudom kr. sudbenog stola u M. od 7. kolovoza 1900. br. I.—438 k. z. proglašen je Živan V. krivim zločinstva težke tjelesne ozlede označena u §. 152. i 155. a) i d) k. z., što je dana 10. lipnja 1900. u G. ako i ne u namjeri da ga ubije, to ipak s drugim kojim neprijateljskim namišljajem Marka M. izoenada i od straga dakle zasjednim načinom sjekirom 2 puta udario te mu na sredini desne tjemenice i na sredini krsta zadao dvie po svojoj naravi lahke tjelesne ozlede skopčane sa poremećenjem zdravlja i nesposobnošću za vršenje zvanja od preko 14 dana, od kojih je ona na tjemenici zadana orudjem takovim i na način takav, da je s njom obično skopčana pogibelj života.

Povodom žaobe ništovne obtuženika obnašao je kr. stol sedmorice kao sud kasacidnalni nakon obavljene javne razprave po §. 284. toč. 3. k. p. ukinuti prvosudnu osudu u onom dielu, kojim se obtuženik proglasuje krivim zločinstva težke tjelesne ozlede i po kvalifikaciji §. 155. sl. d) k. z. te ovu kvalifikaciju eliminirati a povodom priziva obtuženika u pogledu kazne, sniziti mu ovu na 3 mjeseca težke tamnice uz pooštrenje po prvom sudu izrečeno.

Razlozi: Obtuženik Živan V. napada prvosudnu osudu kao ništetnu u dielu, kojim je u teret stavljeni mu kažnjivi čin kvalificiran takodjer kao zločinstvo težke tjelesne ozlede po §. 155. sl. d) k. z. izvodeć, da je taj čin izveden javno u kolu u prisutnosti toliko ljudi, koji su oštećenika mogli upozoriti na opasnost, koja mu od njega (obtuženika) prieti, kada su ga vidili, kako se sjekirom u ruci približuje oštećeniku, a pri takovom stanju stvari da se ne može smatrati čin kao zasjednutim načinom izveden, čega radi da je i kvalifikacija istog po §. 155. slovo d) k. z. pogriešna te time počinjena niština po toč. 10. §. 277. k. p. Nu okolnost, da li je obtuženik napao oštećenika zasjednim načinom, involvira pitanje čina, u kojem pogledu je po §. 249. k. p. odlučno slobodno uvjerenje presudnog

Digitized by Google

suda, pa se stoga spomenuta kvalifikacija ne može sa gledišta po obtuženiku navedenog pobijati, čim je osuda u tom pravcu valjano i po stanju spisa kao ovdje, obrazložena. Nu napadnuta osuda ništetna je s drugog razloga. Kako naime iz ustanove §. 155. sl. d) k. z. proizlazi, zahtjeva se za tu oznaku, da je iz napadaja zasjednim načinom poduzetog nastala koja od u §. 152. k. z. napomenutih posljedica. Taj pak slučaj ovdje ne predleži, dočim su, kako je presudni sud uzeo ustanovljenim — ozlede, koje je obtuženik oštećeniku zadao, po svojoj naravi lahke i skopčane sa poremećenjem zdravlja i nesposobnošću za vršenje zvanja od samo 14 dana.

Prema prenavedenom obstoji ovdje svakako niština toč. 10. §. 277. k. p. i ako ne u pravcu označenom po žalbeniku.

U tom stanju stvari, valjalo je po §. 284. toč. 3. k. p. prvosudnu osudu u dielu kojim je obtuženik proglašen krivim zločinstva težke tjelesne ozlede po §. 155. sl. d) k. z. ukinuti te istoga riešiti od te kvalifikacije zločina, a u ostalom dielu glede izreke o krivnji prvosudnu osudu ostaviti netaknutom.

Kazan navedena u dispozitivnom dielu ove vrhovne osude dosudjena je primjereno obzirom na otegotnu okolnost, da je čin izveden potajno te obzirom na olahkotne okolnosti iztaknute po prvom sudu. —A—

Zakonita stavka kaznena kod §. 337 k. z. u slučaju prouzrokovanog usmrćenja jeste strogi zatvor od šest mjeseci do tri godine.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnog od 17. studena 1900. broj 4271.)

Kr. sudbeni stol u O. proglasio je osudom od 20. studena 1900 br. 4593. k. z. Salamona K. krivim prestupka suprot sigurnosti života, označena u §§. 335. i 337. k. z., što je dne 8. srpnja 1899. kao željeznički mjernik dao se po radnicih voziti na dresini iz L. u N. i znajuči dobro da na željezničkoj prugi izmedju L. i Z. od profila 574 do 579 materialni vlak vozi zemlju kada redoviti vlakovi tuda ne prolaze, propustivši učiniti shodne pripreme za osiguranje vožnje i sporazumjeti se, gdje će se dresina sa materialnim vlakom skobiti, dao dresinu tjerati preko profila 574, usuprot nepovoljnom vremenu i usuprot tomu da željeznička pruga na tim mjestima krivuda, da je strma, drvećem i dračem sa strane obrasla tako, da se daleko viditi ne može, i usuprot tome, da je predradnik Josip Sz. kod profila 579 upozorivao, da će vlak doći, ma da je po naravskih posliedicah, koje svatko razabrati može, a on po svom zvanju prosuditi i uviditi kadar bio, da to njegovo djelo i propust u obziru predmeta naznačenih u §. 85. sl. c) k. z. može prouzročiti pogibelj za život i tjelesnu sigurnost ljudi time, što se lako sudariti mogu sa materijalnim

Digitized by Google

vlakom, usled čega se u istinu medju profilom 577 i 576 srazili sa vlakom, koji je dresinu razbio, a radnik na dresini Mihalj M. dospjeo pod točkove vlaka, te zadobio takovih ozlieda, od kojih je dne 30. kolovoza 1899. smrt istoga uzsliedila. Usled toga je Salamon K. po §. 337. k. z. osudjen na kaznu strogoga zatvora od osam mjeseci.

Proti toj osudi uložilo je i izvelo kr. drž. odvjetničtvo u O. ništovnu žaobu po §. 277. točki 11. k. p. jer da je sud pri odmjerenju kazne prešao granice zakonite kaznene stavke, i to sa sliedećih r a z l o g a:

Prvi sud, uzevši, da je iz djela i propusta Salamona K. usliedila smrt Mihalja M. ipak osudjuje istog po § 337. k. z. bez uporabe §. 266. k. z. samo sa osam mjeseci stroga zatvora, iz čega proizlazi, da je isti sud nazora, da je zakonita stavka kod §. 337. k. z. u slučaju prouzročenog usmrćenja strogi zatvor od šest mjeseci do tri godine.

Ovaj nazor prvog suda protivi se kaznenoj systematici našeg kaznenog zakona, po kojoj u onim slučajevima, u kojima višu kaznenu stavku utemeljuju ne možda obćenite u zakonu navedene otegućujuće okolnosti već osobite, koje su označene stanovitim faktičnim okolnostima, postavljena je najviša kazna niže kaznene stavke kao najniža kazan više kaznene stavke. U ostalom da je sasvim i logično, da je zakonodavac htio pri nastupu same smrti jednog čovjeka kazniti najblaže tako, kako najoštriie kazni pri nastupu samo teške tjelesne ozliede. Ovo da jasno proizlazi i iz §. 335. k. z, u kojem je najviša kaznena stavka od šest mjeseci pri nastupu samo težke tjelesne ozliede postavljena kao najniža kaznena stavka pri nastupu same smrti, dapače kod nastupa težke tjelesne ozliede kazni samo kao prekršaj sa zatvorom, dočim kod nastupa smrti kao prestupak sa strogim zatvorom, prema čemu se i kod §. 337. k. z. mora uzeti najnižom stavkom dvije godine.

K r. s t o l s e d m o r i c e kao sud kasacionalni obnašao je ovu žaobu ništovnu po §. 282. t. IV. b) k. p. zabaciti s razloga, što po jasnoj stilizaciji zakona, — da se po §. 337. k. z. ima, ako iz tamo navedenog djela ili pripusta usljedi samo težka tjelesna ozlieda, kazniti kao prestupak strogim zatvorom od šest mjeseci do dvije godine, a u slučaju prouzročenog tim usmrćenja do tri godine dana — ne može biti govora o prvoj ili drugoj stavci kaznenoj, već je zakonita stavka kaznena kod §. 337. k. z. u slučaju prouzrokovanog usmrćenja strogi zatvor od šest mjeseci do tri godine.

Priobćio: **Dimitrijević.**

Digitized by Google

C. Mjenbeno-trgovačko.

Naznaka mjesta plateža u primljenoj po tuženiku fakturi sa „zahlbar in E.“ ustanovljuje nadležnost trgovačkog suda toga mjesta. Uzanse budapeštanske burze. Ustanovljenje mana na robi. Ne ima mjesta naknadi troška prouzročenog parnicom pred nenadležnim burzovnim kao obraničkim sudom u Budapešti.

(Svršetak.)

Razlozi: Ništovnu žalbu tuženikovu valjalo je u pogledu glavne stvari zabaciti, jer ne predleži ni jedan od u §. 339. t. 2. i 3. gr. p. p. navedenih razloga ništovnih: uslišati ju pako pod navedenim u dispozitivnom dielu osude uvjetom s razloga §. 339. t. 1. gr. p. p.

Tuženik naime prigovara, da kr. sudbenomu stolu u O. u tekućoj parnici ne pripada sudbenost, koju tužitelj temelji na okolnosti čina, da je tuženik podieljenu mu fakturu od 24. studenoga 1892. B. I. sa klauzulom „zahlbar in E.“ bez prigovora primio.

Faktura, koja se u trgovačkom prometu kod poslova dobavljanja smatra izpravom za fiksiranje ustanovljenoga pravnoga odnošaja i odatle proizvirućih dužnostih ugovarajućih stranaka prikladno je sredstvo, *da utemelji* nadležnost suda ugovora (§. 42. gr. sud.), ako je u fakturi mjesto, gdje treba da se što plati ili da se izpuni druga koja obveza izrekom ustanovljeno i ako je primalac fakturirane robe primio fakturu bez prigovora, smatra se bo u takovom slučaju, da je primalac na to muče pristao (§. 863. o. g. z.); isto tako je i odlučna prisega glede navedene okolnosti čina prikladno dokazano sredstvo, te se je u pomanjkanju inih dokaza morala uporabiti i o položenju iste uspjeh dokaza ovisnim učiniti, ne bude li naime tužitelj uspio dokazom, da je tuženik fakturu B. I. primio, tužba je podnešena sudu nenadležnom, te ju je odputiti trebalo (§. 322. trg. z. i §§. 13. te 56. gr. sud.)

Tužitelj osim po fakturi B. I. temelji nadležnost suda i na zakonu, ustanovi §. 324. trg. z., ali time nadležnost u tekućoj parnici nije opravdana, jerbo trg. zakon normira samo materijalno pravo, a donekle i formalno pravo u stvarih trgovačkih, dočim je nadležnost sudova u obće, i napose u stvarih trgovačkih normirana posebnimi zakoni, i to u gradj. sudovniku, §§. 13., 42. i 56. te u zakonu od 3. listopada 1876. o sudbenosti trgovačkoj (§. 15.), koji zakoni nisu dokinuti zakonom trgovačkim. U §. 324. trg. zak. naredjujuje se, istina, da dužnik novčane dugove platiti ima u mjestu, gdje se je u čas sklopljenoga posla nalazila trgovačka nastana, ili u pomanjkanju te nastane, prebivalište vjerovnika, ali se iz ustanove ove ne može izvoditi, da li dužnik sbog svake novčane tražbine, koju on po §. 324. trg. zakona platiti ima u mjestu trgovačke nastane,

Digitized by Google

ili prebivališta vjerovnika, slieditì morao i podsudnost ovoga. To u §. 324. trg. z. nije naredjeno, a u čl. 325. obć. mjenb. trg. zak. i austr. zak., odkle je ustanova §-a 324. trg. zak. recipirana, izrikom je dodano, da mjesto, na kom dužnik posao izvršiti mora (čl. 324.) u pogledu sudbenosti ne mienja, pa je u §. 322. trg. zak. naročito ustanovljeno, da se u pomanjkanju uglave stranaka posao izvršiti imade u mjestu, gdje se je u čas sklopljenja ugovora nalazila nastana trgovačka ili, u pomanjkanju te ustanove, prebivalište obvezanika osim slučaja u sliedećem §-u spomenutoga. Tuženik zatim prigovara u glavnoj stvari, da brašno po računu D. I. nije naručio, i ugovor po pismu A. I. da nije sklopio, nego sin njegov V. P., poslovodja njegov, da je brašno, kad je u M. stiglo, primio u trgovačko svoje skladište, pregledao, te u svoje ime tražio kod suda pregled brašna po vještacih mora se zaključiti (§. 105. gr. p. p.), da je V. P. za tuženika samo posredovao kod pogodbe A. I. i da je tuženik naručbu po navedenih konkludentnih činih odobrio.

Izpričavanje tuženikovo, da je brašno, kada je stiglo u M., spremio u svoje skladište samo za to, jer se je držao obvezanim po zakonu skrbiti predtečno za pohranu, §. 347. trg. zak., ne može oprovrći navedeni zaključak, jer po zakonu se ima skrbiti samo kupac za pohranu, pa tuženik kada niječe, da je robu naručio, nije se mogao smatrati kupcem, te je ovlašten bio primitak nenaručene robe naprosto odkloniti.

Prigovara nadalje tuženik, da je brašno, kada je u M. stiglo, pregledao i razabrao, da imade mana, o tom odmah dao ubaviest tužitelju i njegovu agentu L. pismom po predatnicah broj 3. i 4. ad XXIII., da je zatim konstatovati dao mane putem vještačkog pregleda, po kom je brašno posvema neuporabivo, pružajuć o tom dokaz prilozi broj 7, 8, 9 od XXIX.; pa zato da brašno nije preuzeo ni dužan bio preuzeti, te dosliedno tomu ni platiti kupovninu. Tužitelj naprotiv prigovoru ovomu tvrdi, da je roba predana po ugovoru A. I. na R., da je tuženikov sin V. robu ondje pregledao i preuzeo bez prigovora, te se roba smatrati mora neprigovorenom, da tuženik o manah, koje je navodno pronašao na brašnu, kad je stiglo u M., nije dao ubavjesti, i da brašno prigovorenih mana nije imalo, i ako je imalo mana, da se tuženik, nakon što je brašno na R. preuzeto, ne može navedenim prigovorom više služiti. Ali tužitelj je prodano brašno po ugovoru A. i predati imao na brodu u R., bilo da je robu onamo dopremio iz skladišta svoga u O. ili u R., a odavle imalo se brašno dalje odpremiti tuženiku u M., kako je i u fakturi B. I. izrično naznačeno, po tom se brašno ovo smatrati mora robom dopremljenom iz inoga mjesta.

Predaja je učinjena po navodu tužiteljevu dne 24. studenoga 1892., a brašno je tuženik u M. primio dne 23. prosinca 1892., pak istoga dana je glasom poštanskih predatnicah br. 3 i 4 ad XXIII. V. P. odposlao

Digitized by Google

pismo tužitelju i njegovom agentu, da brašno imade mana, i da mu ga poradi toga stavlja na razpoložbu.

Po § 346. trg. zakona kupac dužan je, u koliko je to po urednom tečaju posla moguće, bez odvlake pregledati iz inoga mjesta poslanu robu, čim ju primi, i ako ista roba ne odgovara ugovorenim ili zakonitim zahtjevom, ubavjestiti o tom odmah prodavatelja.

Tuženik navodi, da se brašno kod predaje na brodu dne 24. studenoga 1892. bez osobitih potežkoća pregledati nije moglo, nego tek onda, kad je stiglo u M. dne 23. prosinca 1892.

Uzme li se obzir, da je predaja robe učinjena na brodu, dakle mjestu, sbog ograničena prostora za poslovanje neprikladnu, pa da se je imala roba dalje transportirati te da bi radi pregledanja ondje na brodu nuždno bilo iz vreća u kojih je na brod predano bilo, premetati u druge, i napokon jer u slučajevih takovih vlada običaj, da se roba, koja se predaje na brodu, te se dalje transportirati imade morem, tek na mjestu opredieljenja pregledava, ne može se tvrditi, da je pregledanje robe na brodu po urednom tečaju posla moguće bilo; pošto je pako tuženik robu pregledao bez odvlake, čim ju je u M. primio te istoga dana po predatnici br. 3 i 4 ad XXIII. odaslao pismo tužitetju, da imade mana i da zato robu na razpoložbu stavlja, zadovoljio je time tuženik zahtjevu § 346. trg. zak. pod uvjetom dakako, da bude dokazano sentencioniranom odlučnom prisegom, da je tužitelju pismom br. 3 i 4 ad XXIII. o manah doista dao ubavjest, jerbo ako je tuženik propustio dati odmah tu ubavjest, smatra se roba kao neprigovorena. Nije bo zakonom naredjeno, da je kupac dužan iz inoga mjesta poslanu mu robu bez odluke pregledati na mjestu predaje, nego se u §. 346. trg. zak. samo u obziru vremena odredjuje da kupac robu čim ju primi, mora bez odvlake pregledati, u koliko je to po urednom tečaju posla moguće, te je po zakonu na dalje dovoljno, da kupac dokaže, da je odposlao pismo, u kom javlja mane i robu na dispoziciju stavlja, a da mu se ne može naprtiti dokaz i o tom, da je prodavatelj ubavjest takovu primio: (analog §. 45. mj. z.).

Tuženik je zatim po prilozih br. 7, 8 i 9 ad XXIX. dne 4. svibnja 1893. putem vještačkog pregleda konstatovati dao pronadjene mane, po kojih je roba neuporabiva bila. Od dana primitka robe u M. dne 23. prosinca 1892. do dana vještačkog pregleda dne 4. svibnja 1893. nije ni minulo šest mjeseci, pa je tuženik i u tom pogledu zadovoljio ustanovi §. 349. trg. zakona.

Tužitelj, kada mu je tuženik javio, da imade prigovora proti robi, mogao je takodjer zahtjevati, da bude roba, koju je predao po vještacih pregledana, i ako bi oni obnašli da odgovara ugovorenim ili zakonitim zahtjevom tuženika tužbom potjerati, da je dužan robu preuzeti, i kupovninu platiti, ali kada tužitelj to nije učinio, ne može prigovarati pregledu vještačkom obavljenom na zahtjev samoga tuženika.

Digitized by Google

Tužitelj prigovara jošte, da je tuženikov sin i poslovodja V. P. robu prije predaje na R. pregledao bez prigovora, nu, ako bi ta okolnost čina i dokazana bila, nebi tim oduzeto bilo pravo tuženika, što mu zakon daje, da naime u svrhu konstatovanja mana robu pregleda tek onda, kada ju primi.

Predajom bo dolazi roba iz vlasti predavatelja u vlast razpoložbe kupca, te ovaj može s njom razpoložbu činiti i napose nju pregledati, kada mu po urednom tečaju posla to bude moguće. Poziv tužitelja na običaj trgovački usance budimpeštanske burze po prilogu M. od XXIII., da kupac ne ima prava služiti se prigovorom mana, kada je robu sa mjesta predaje odvezao, nije na štetu tuženika, jer i po tom običaju je uvjet, da je pregledanje robe po urednom tečaju posla bilo moguće.

Tuženikova napokon obrana, da njega kao inozemca ne vežu zakoni ovozemni nije osnovana s obzirom na ustanovu §. 36. o. g. z., po kojoj se posao, što ga sklopi inozemac u ovoj državi, te se njim zamjenito obvezuju obadvije strane, prosuditi ima bez iznimke po zakonu države, u kojoj je posao sklopljen.

Zahtjev tužiteljev, da mu tuženik naknadi troškove narasle kod burzovnoga suda u Budapešti, po računu P. — I. u iznosku od 64 for. 4 nč. valjalo je odbiti, jer tuženik nije kriv, što je tužitelj na realiziranje svojih pravnih zahtjeva upotrebio neshodno sredstvo, pošto se je pozvani burzovni sud, kako tužitelj sam izpovjeda, izjavio nenadležnim.

Osuda u pogledu kamata temelji se na propisu §§. 281. i 283. trg. zakona, a glede naknade troškova parbenih na propisu §. 573. gr. pp.

Kralj. stol sedmorice povodom previda tužitelja potvrdio je presudom svojom od 10. lipnja 1898. broj 1780. presudu kralj. banskog stola u pogledu svote od 64 for. 04 nč. spp., nu u pogledu svote od 346 for. 28 nč. preinačio je obe niže presude tamo, da je tužitelju dosudio istu glavnicu, nu kao ostatak kupovnine, iste kamate, a trošak samo u dionom iznosu od 115 for. (po nižih sudovih, suglasno 129 for. 65 nč.) sve za 8 dana (po prvom sudu za 14 dana) pod pretnjom ovrhe pod uvjetom nepolaganja jedne prisege o primitku fakture, formulirane kao po prvom sudu, dočim je za slučaj položenja te prisege sudio, da se tužitelj sa cielim tužbovnim zahtjevom na nadležni sud odpućuje, te će u tom slučaju imati tuženoj naknaditi parberni trošak u iznosu od 76 for. 80 nč.

Razlozi: Prigovor tužene tvrdke A. P. P., suprot nadležnosti kralj. sudbenog stola kao trgovačkog suda u O. pravilno je riešen doljno sudnimi osudami u pomanjkanju drugih dokazala tako, da je tuženom dosudjena navraćena mu glavna prisega o primitku odnosno neprimitku tužiteljske fakture P. — I. sa zaporkom „Zahlbar in E.“ a pravilnom ukazuje se i stilizacija te prisege, koja obuhvaća i onaj slučaj, ako nije tužitelj baš osobno primio upitne fakture, već za njega koja treća na to ovlaštena osoba, pošto je u pravnom pogledu to od istoga efekta, kao da

*

Digitized by Google

ju je tuženi sam preuzeo te je stoga rečena prisega sentencionirana i po vrhovnom ovom sudištu.

Glede iznosa od 64 for. 04 nč., kojim je drugomolbena osuda bezuvjetno odputila tužeće družtvo, navedeni su zato u navedenoj osudi temeljiti i dostatni razlozi, pa stoga valja u tom pogledu rečenu drugomolbenu osudu potvrditi.

U pogledu iznosa od 346 for. 28 nč. temeljito je obrazloženo u napadnutoj banskostolnoj osudi, da je za tuženu tvrdku A. P. obvezatna po sinu Vinku učinjena naručba, odnosno kupoprodajni sa tužiteljskim paromlinskim dioničarskim družtvom „Union“ u O. sklopljeni ugovor H. na I., kojim je pozivom na usance budimpeštanske burze za robu i vriednote uglavljeno mjesto predaje odnosno preuzeća pogodjenoga brašna: „Bord F.“. Tužiteljsko družtvo dokazalo je priznanjem samoga tuženika ter izvješćem svoga agenta G. L., da je predaja brašna za ugovorenu ukupnu kupovninu od 641 for. 79 nč. dne 24. studenoga „Bord F.“ doista i usliedila, i to na ruke tuženikovoga sina i punomoćnika Vinka P., koji je preuzeto brašno brodom odpremio tuženomu u M.

Tom neprigovorenom odpremom robe lišio se je tuženi po usanci budimpeštanske burze, prigovora glede kakvoće robe, pošto ove usance po priznatom štatutu pod M. XXIII. u §. 53. obredjuju: „Da se roba u slučajevih, kad se po kupcu sa mjesta predaje, (sa željeznice, broda, magazina) odpremi, smatrati ima kao neprigovoreno preuzeta, te se nemože više podići prigovor proti kakvoći iste“.

Tuženi porekao je doduše uporabivost ove usance ustanove na ovaj slučaj, jer da je kod ukrcivanja brašna na brod ne samo otegoćeno, već upravo onemogućeno iztraživanje kakvoće brašna, ali ova nikakovim dokaznim sredstvom nepodkriepljena, te po tužećem družtvu zaniekana tvrdnja je kao neizpravna oprovrgnuta suglasnom izjavom dvojice vještaka XXVII., po kojoj pregledanje robe nipošto nije izključeno, dapače niti znatno otegoćeno, ako se isto — makar baš i neposredno sa željeznice tovari na brod za bezodvlačnu odpremu.

Prema tomu ne može se uvažiti prigovor tuženoga, da je primivši dne 23. prosinca 1892. upitno brašno u M., i našav da ne odgovara ugovorenim i zakonitim zahtjevom, o tom smjesta ubavjestio tužeće družtvo, te dne 4. svibnja 1893. preduzeti dao sudbeno vještačku pregledbu istoga, kojom pregledbom je to brašno pronadjeno kao staro, pljesnivo, nagorko, i nezdravo pa da je tako pokvareno po svoj prilici vec od tužećega družtva odaslano, koji se prigovor u ostalom i bez obzira na spomenute usance — ustanove nebi uvažiti mogao već stoga, što nije ustanovljeno, gdje se je nalazilo to brašno od 24. studenoga 1892., kad je u r. luci ukrcano na brod, pak do 23. prosinca 1892. kad je u M. po tuženom primljeno, kroz koje se je vrieme tako osjetljiva roba, kao što je brašno, lahko bez ikakove krivnje tužiteljskoga družtva izkvariti mogla.

Digitized by Google

S tih razloga i jer tuženi onim stavkama utuženoga računa, koje se odnose na kupovninu za upitno brašno, prigovorio nije, morala se je tužećemu družtvu tim stavkama odgovarajuća svota od 346 for. 28 nč. dosuditi bezuvjetno, u koliko će se nepoloženjem dosudjene tuženoj stranci prisege ustanoviti nadležnost ovozemnih sudova.

Dosudjenje kamata obrazloženo je već prvomolbenom osudom, a parbeni troškovi dosudjeni su tužećem družtvu porazmjerno prema iznosu, koji mu se uvjetno dopituje, u smislu §. 576. gr. p. p. Priobćio **K. B.**

Iz upravne prakse.

Svjedočbe siromaštva imade pravo izdavati svojim zavičajnicima zavičajna občina, makar u njoj ne stanuju.

Josip M. nastanjen u Z., a zavičajnik občine Š., zamolio je kod svoga nadležnoga poglavarstva občine izdanje svjedočbe o imućtvenih okolnostih u svrhu polučenja oprosta od plaćanja biljegovnih pristojba u parnicah svojih, što ih vodi.

Poglavarstvo občine Š. osvjedočiv se kod gradskoga poglavarstva u Z., gdje molitelj stalno boravi, glede imućtvenih okolnosti molitelja, sastavilo je potrebitu svjedočbu, nu župni ured u Š. uzkratio je potvrdu.

Uslied podnešene pritužbe po Josipu M. na kotarsku oblast u Z., odlučila je potonja odlukom od 24. lipnja 1900. br. 6236.:

da občinsko poglavarstvo u Š. nije nadležno u obće niti traženu svjedočbu izdati s razloga:

što je Josip M. i za vrieme svoga odvjetovanja u Z. boravio, a i sada kao branitelj u kaznenih stvari boravi u Z., pak je prema tomu spomenutu svjedočbu imao zatražiti kod nadležnoga zato gradskoga poglavarstva u Z., kao boravištne upravne oblasti tužiteljeve.

Uslied uloženoga utoka po Josipu M. proti ovoj odluci, potvrdila je kralj. županijska oblast u Z. rješitbom svojom od 17. srpnja 1900. br. 18.631. uz odpućenje utoka, napadnutu prvomolbenu odluku u cielosti iz razloga u istoj navedenih.

Daljnji utok Josipa M. uvažila je kralj. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove u Z., te je riešenjem svojim od 8. kolovoza 1900. br. 54.422. ukinula obe nižestepene odluke i odlučila:

da poglavarstvo občine Š. ima pravo izdavati svjedočbe siromaštva zavičajnicima upravne občine Š. ma da ne borave u području te občine, osvjedočivši se dakako prije toga o siromaštvu tih osoba, dosliedno tomu bilo je nadležno izdati svjedočbu siromaštva i utočitelju, ako je njegovo siromaštvo doista dokazano.

Razlozi: Zavičajnost je odnošaj, po kojem tko glede osobe svoje stalno u savez jedne upravne občine pripada, koja ga je dužna u slučaju osiromašenja i podupirati.

Digitized by Google

Iz te dužnosti bezdvojbeno sliedi, da je občina vlastna i nadležna izpitivati i okolnosti imućtvene svojih zavičajnika, te rezultat izpitivanja i svjedočbom zasvjedočavati. **Malčić.**

Načela glede razdieljenja obsega ovlašteničkog prava u zemljištnih zajednicah. Prinos tumačenju §§. 9. i 15. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica.

U sporu izmedju M. S. te F. S. iz K. radi razmjerja ovlaštenja u zemljištnoj zajednici K. odlučila je kr. kotarska oblast u P. odlukom od 5. travnja 1900. br. 1546., da se ovlašteničtvo na $^{42}/_{96}$ selišta, pripadajuće I. lozi razdjeljene zadruge S. kbr. 52., a sastojećoj od M. F. i J. S., kao suvlastnika ovlaštenih nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 273. obć. K., — imade razdieliti tako, da M. S. dobiva $^{20}/_{96}$ a F. $^{22}/_{96}$ selišta, pa da se to razmjerje imade unieti u temeljnu knjigu upitne zemlj. zajednice.

Upravni odbor županije z. odlukom od 16. srpnja 1900. br. 1460. potvrdio je prvomolbenu odluku.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, rješitbom od 5. studenoga 1900. br. 72.815. preinačila je dolnjomolbene odluke i odlučila, da se upitno urb. ovlaštenje od $^{42}/_{96}$ selišta imade razdieliti tako, da će F. S. zapasti $^{28}/_{96}$, a M. S. $^{14}/_{96}$ selišta.

Razlozi: Diobnim listom kr. podžupanije u I. od 4. travnja 1880. br. 1542. vrhu diobe zadruge S. kbr. 52 iz K., zapale su I. lozu, sastojeću I. F. i M. S., nekretnine upisane u gr. ul. br. 273. občine K. i urbarsko ovlaštenje od $^{42}/_{96}$ selišta, odpadajuće na taj grunt. darovnom pogodbom od 31. srpnja 1891., darovao je I. svoj dio spomenutih nekretnina F. S.

Postojeća sada zajednica suvlastničtva spomenutih nekretnina razriešena je odlukom kr. kot. suda u P. od 30. ožujka 1898. br. 1139. tako, da je M. dobio nekretnina u površini od 3 rali 987□°, a F. 4 rali 739□°.

Prema takovom stanju stvari su dolnjomolbene odluke, pozivajuć se na ustanove §. 9. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zem. zajednica, odlučile, da se prvobitno ovlašteničtvo imade razdieliti izmedju M. i F. prema razmjerju ovlaštenih nekretnina, što su pojedinog zapale prigodom razvrgnuća zajednice.

Nu u nazočnom sporu ne ima se stvar odlučiti na temelju cit. §. 9., budući da se po toj zak. ustanovi imade odlučivati samo onda, kada se stranke inako sporazumile nisu.

Nu gledom na nagodu o razvrgnuću zajednice suvlastničtva, razdielili su si M. i F. S. samo nekretnine u gr. ul. br. 273. obć. K., a da tom sgodom nisu učinili ni kakovu razpoložbu sa ovlašteničkim pravom.

Usljed toga valja uzeti, da se ovlašteničtvo imade razdieliti po onom razmjeru, u kojem su M. i F. imali pravo u upitnoj zajednici nekretnina. F. je imao pravo na svoj dio i na dio I., a M. samo na svoj dio.

Digitized by Google

Prema tomu pripada F. $^2/_3$ a M. $^1/_3$ prvobitnog prava.

Takova razdioba ovlašteničtva odgovara propisom cit. zakona od 25. travnja 1894., jer po §. 15. je dopustivo, da se sa stanovitimi nekretninami spoji ovlašteničtvo, kojeg veličina nije u razmjeru sa veličinom ovlaštenog zemljišta. **Dr. A. Goglia.**

Rješitba kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu.

Pojam proširenja patronatske gradjevne dužnosti.

Na temelju propisno provedene doprinosbene razprave izrekao je upravni odbor županije u V. odlukom od 8. veljače 1901. br. 169 u. o., da se u K. ima sagraditi nova r. k. župna crkva troškom od 92.000 K., da se taj trošak ima pokriti iz imovine župne crkve sv. N. u K. sa 18.585 for. 48 nč., iz imovine kapele B. D. Marije J. sa 22.391 for. 78 nč. i iz imovine kapele sv. F. sa 5852 for. 99 nč., ter da pomenuta kapela B. D. Marije J. ima od svoga prihoda svotu od 16.000 K. tečajem 15 godina uplatiti blagajni župne crkve sv. N. u svrhu osnutka glavnice, potrebne za uzdržavanje župne crkve.

Proti potonjoj odredbi odluke uloženi utok župnog ureda u K. uvažila je kr. zemalj. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, ter taj dio napadnute odluke ukinula i izrekla: da će se patronatske gradjevne dužnosti naprama novosagradjenoj župnoj crkvi prosudjivati po postojećim propisima o crkvenoj gradjevnoj dužnosti, i to putem redovitih doprinosbenih razprava, pri čemu ipak crkveni patron nikada ne će moći pridržan biti na veće dužnosti nego što bi ih vršio naprama prvobitnoj crkvi, — sve to iz sliedećega razloga:

„Napadnuta odredba morala se ukinuti, jer je i protuzakonita i suvišna.

Protuzakonita je s toga, što zemalj. upravna vlast u smislu čl. XXX. ces. patenta od 5. studenoga 1855. o konkordatu (br. 195. drž. z. l.) nije vlastna činiti dispozicije glede industrijalne (prihodne) crkvene imovine, nego pravo dispozicije s tom vrsti crkvene imovine spada na crkvene poglavare.

Suvišna pak je s toga, što se ovdje ne radi o proširenju crkvenih gradjevnih dužnosti patrona, kojega bi usljed toga valjalo osobitim načinom zaštititi."

Dalje se u obrazloženju razlaže, kako se u smislu i duhu propisa o patronatu ne smiju patronatske gradjevne dužnosti širivati, makar se i umnožala bogoštovna potreba, pa kako prema tomu niti patron župe, ako se i sagradi veća župna crkva nego li što je sadašnja, naprama toj novoj crkvi ne će imati većih gradjevnih tereta nego što ih je imao naprama staroj, — nastavlja ovako:

„I odluka upravnog odbora ističe načelo, da se patronske gradjevne

Digitized by Google

dužnosti ne smiju proširivati, a ipak nalazi za nuždno napose zaštititi patrona proti „proširenim“ gradjevnim dužnostima. To čini očito s toga, jer misli, da proširenje patron. gradjevne dužnosti u tom sastoji, što patron dosada nije nigda dolazio u sgodu da vrši kakovih crkv. gradjev. dužnosti. Župna je naime crkva imala dosta imovine da pokriva vazda sve svoje gradjevne potrebe. A sad, ako crkva svoj novčani kapital od 18.585 for. potroši na gradnju nove veće župne crkve, patron bi eventualno ipak mogao doći na red da doprinese što k popravljanju ili prenapravljanju nove, veće župne crkve.

Ali to nije izpravno shvaćanje. Sam se obseg patronove gradjevne dužnosti ne proširuje na čitavu novu crkvu, nego ostaje ograničen na obseg prvašnje crkve. Prema tomu ne predleži proširenje patron. gradj. dužnosti, kad patron mora što doprinositi uzdržavanju, popravljanju i prenapravljanju nove veće župne crkve.

Jer patron. gradj. dužnost sama postojala je i do sada, pa ju je patron bez sumnje i vršio doklegodj crkva sama nije imala dovoljno vlastite imovine. No čim je župna crkva sama imala dovoljno sredstava za namirenje svojih gradjevnih potreba, tad, naravno, patron nije došao u zgodu da vrši gradj. svoju dužnost.

Pita se samo, da li se imovina župne crkve od 18.585 for. legalno smije potrošiti za gradnju nove veće crkve. O tom pak ne može biti sumnje, da se smije, dapače se i mora potrošiti.

U naravi bo dušobrižničke službe leži, da se dušobrižnik i viši crkveni poglavari staraju za podpuno udovoljenje bogoštovne potrebne svojih vjernika. Ako se dakle tečajem vremena umnoži pučanstvo župe, ter tim nastane potreba veće župne crkve, dužno je crkveno poglavarstvo starati se za to, da se namjesto postojeće sagradi nova, veća župna crkva. U tu pak svrhu treba da crkva sama namakne uz odobrenje nadležnih faktora svukoliku svoju industrijalnu imovinu, a u slučaju nužde i zakladnu imovinu, samo joj mora ostati toliko imovine, da joj moguće bude namirivati „necessitates quotidianas“, t. j. svagdanje svoje potrebe (nabavljati crkv. sudje, ruho, ulje, svijeće, vino, tamjan i t. d. Odpis kr. ug. dvor. kancelarije od 15. siečnja 1802. br. 327. §. 13. toč. 3. i 6. i naputak kr. ug. komore od 15. prosinca 1841. br. 43.219. §. 10. sl. b). U nazočnom je slučaju nadležna duhovna oblast dozvolila, da se potroši sva imovina župne crkve, sastojeći u novcu odnosno u efektima, smatrajući dovoljnim prihod od nekretne imovine crkvene za podmirenje spomenutih svagdanjih potreba, a kr. ova zemalj. vlada ovim naknadno i sa svoje strane dozvoljava ovaj potrošak pridružujući se mnienju duhovne oblasti, da će preostala još crkvena imovina dostajati za svagdanje potrebe.

Prema tomu, pošto je načinom skroz legalnim umanjena crkvena imovina, ne može se ni s koje strane opravdano prigovoriti, bude li usljed

Digitized by Google

umanjene crkvene imovine eventualno patron došao u položaj, da vrši patron. svoju dradj. dužnost, koju dosele nije vršio ne za to, što ta dužnost nije postojala, nego samo za to, jer je crkvena imovina bila veća. — dok se samo patronova gradjevna dužnost sama ne proširuje na čitavu novu veću crkvu. To pak ovdje nije slučaj, jer se patronova gradj. dužnost ostavlja u obsegu stare manje crkve, dakle u dosadašnjem njenom obsegu.

Kolika će ta dužnost biti u konkretnom slučaju, to će se ustanoviti putem redovite doprinosbene razprave držeći se postojećih propisa o crkvenoj gradjevnoj dužnosti.

Da se pak steče stalna podloga za prosudjivanje obsega patronove gradjevne dužnosti pro futuro, nalaže se ovim podjedno kr. županij. oblasti, da snimiti dade podpuni nacrt postojeće župne crkve u K., da taj nacrt u četiri primjerka načini ter jedan primjerak u pohranu preda župnom uredu u K., drugi nadležnoj kr. kotar. oblasti, treći pak i četvrti da ovamo podnese, odakle će se jedan primjerak dostaviti nadbiskupskom duhovnom stolu u Z., a jedan ovdje pohraniti.“ Priobćio Dr. **M. Novak.**

SVAŠTICE.

Hrvatsko sveučilište u školskoj godini 1900./1901.

Pri svečanoj instalaciji novoga rektora u sveučilištu Franje Josipa I., koja je održana 19. listopada t. g. na večer, pročitao je odstupajući rektor g. prof. dr. R. Vimer ovaj izvještaj:

„Pošljeduja mi je dužnost pa i čast, da u svečanom ovom času, gdje se sveučilišni profesori i gradjani prikazuju širem općinstvu kao cjelina, iznesem na vidik neke važnije dogadjaje iz godine kad je mene zapala čast rektorska. Po njima će svak lako prosuditi naš skroman rad tečajem prošle školske godine i uvjeriti se, ako i lagano, da s tim sigurnije napredujemo.

Ponajprije osvrnut ću se na promjene u profesorskum osoblju. U bogoslovnomu fakultetu imenovan dr. Josip Volović (previšnjim rješenjem od 8. lipnja 1901.) javnim izvanrednim profesorom biblijskih nauka staroga zavjeta i hebrejskoga jezika Javnoga redovitoga profesora dra. Martina Stiglića, koji je prošle godine bolovao, zamjenjivali su čitave školske godine javni izvanredni profesor dr. Ante Bauer i duhovnik nadb. sjemeništa dr. Josip Lang, a samo u prvomu poljeću nadarbenik prvostolne crkve zagrebačke i nadbiskupov tajnik dr. Dominik Premuš. Izvanrednoga pak profesora dra. Josipa Pazmana, koji je prošle školske godine bio na dopustu, zamjenjivao je nadbiskupov ceremonijar dr. Josip Lončarić.

Digitized by Google

U pravoslovnom i državoslovnom fakultetu imenovan je perovodja zemaljske vlade i privatni docenat upravne nauke i upravnoga prava dr. Vinko Krišković javnim izvanrednim profesorom istoga predmeta. Zatim se habilitovao perovodja kr. zem. vlade dr. Edo Lovrić za predavanje iz katoličkoga crkvenoga prava. Konačno postavljen je učiteljem državnoga računoslovja kr. računarski savjetnik Antun Dutković zamijenivši na tom mjestu umirovljenoga ravnatelja računarskoga ureda i kralj. savjetnika Danu Rašića, koji je ponajprije u nekadašnjoj akademiji, a zatim u sveučilištu predavao računoslovlje punih trideset godina, a pod konac se naučne godine 1900. na učiteljstvu zahvalio. Učitelj Dane Rašić ostavlja lijepu uspomenu poradi zasluga za odgoj podmladka u računarsko-blagajničkoj struci naše domovine.

U mudroslovnom je fakultetu, navršivši službovne godine, umirovljen na svoju molbu jav. red. profesor zoologije Spiridion Brusina. U našemu je sveučilištu učiteljevao od god. 1876. a god. 1884/5. vršio čast dekana. Kao član mnogih učenih društava i zavoda, kao pravi član jugoslavenske akademije vec od postanka njezina, a osobito kao ravnatelj zoologičkoga odsjeka narodnoga muzeja, bio je dobro poznat učenomu svijetu, a drže ga znamenitim malakologom i autoritetom u malakološkoj struci. Ne možemo ovdje podrobno navoditi njegovo zaslužno djelovanje oko uprave zoologičkog odjela narodnoga muzeja. ali moramo da istaknemo, te se samo njegovoj brizi imade zahvaliti, da je zoološki odio tako krasno uredjen, da naš muzej imade takovih rijetkosti kakih nemaju ni mnogi veći i stariji muzeji. Mjesto njega imenovan je za jav. izvanrednoga profesora zoologije i ujedno za ravnatelja zoologičkoga odsjeka narodnoga muzeja dr. August Langhofer, privatni docenat i profesor gornjogradske gimnazije zagrebačke. Veniam legendi stekoše pravi učitelj gimnazije osječke dr. Juraj Majcen za centralnu projekčiju i projektivnu geometriju, i profesor realne gimnazije zagrebačke dr. Josip Florschütz za gotski i stari njemački jezik. U kr. šumarskoj akademiji postavljen je kr. vladin nadinžinir Julije pl. Stanisavljević učiteljem općega i šumarskoga graditeljstva, a perovodja kr. zem. vlade dr. Antun Goglija učiteljem šumarskoga zakonoslovlja.

Prema tomu bilo je u sveučilištu u prvome poljeću 76 učitelja. Redovitih profesora 29 (u bogoslovnom fakultetu 4, u pravoslovnom i državoslovnom 9, u mudroslovnom 16); izvanrednih 10 (u bogoslovnom fakultetu 3, u pravoslovnom i državoslovnom 2, u mudroslovnom 5); privatnih docenata 15 (u pravoslovnom i državoslovnom fakultetu 6, u mudroslovnom 9); učitelja u užem smislu 21 (u bogoslovnom fakultetu 1, u pravoslovnom i državoslovnom 3, u mudroslovnom 17) i napokon jedan suplenat u mudroslovnom fakultetu. Svi ti učitelji predavali su 145 kolegija. U drugom je poljeću pridošao još jedan javni izvanredni profesor

Digitized by Google

u bogoslovnom fakultetu. Inače je broj pojedinih kategorija ostao nepromijenjen, pa ih je po tom u drugomu semestru bilo 77. Ovi su u svemu predavali 135 kolegija.

Broj je slušača prošle godine bio veći nego ikada prije. U prvomu semestru bilo ih je u sva tri fakulteta 829, i to 691 redoviti (82 teologa, 490 pravnika, 89 filosofa i 30 šumara), 103 izvanredna (15 teologa, 79 pravnika, 4 šumara) i 35 farmaceuta. U drugom pak semestru bilo je u svemu 760 slušača, i to 694 redovita (76 teologa, 502 pravnika, 88 filosofa i 28 šumara), 33 izvanredna (14 teologa, 7 pravnika, 9 filosofa, 3 šumara) i 33 farmaceuta. Prema školskoj godini 1899./1900. bilo ih je za 59 više. Stalno se nadamo, da će polazak sveučilišta u buduće još više porasti većim brojem slušačica, koje su naredbom visoke vlade od 9. siečnja 1901. br. 14.290 stekle ista prava, što se tiče upisa, frekventancije, naukovine i ispita, kao i muški redovni i izvanredni slušači.

(Svršit će se.)

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Jugoslavenska akademija. Mjeseca kolovoza razaslala je jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti prvu seriju svojih publikacija za godinu 1901., ukupno četiri knjige, t to:

Ljetopis jugoslavenske akademije za godinu 1900., 15. svezak, 8°, 224. sadržaje: Pokrovitelj. — Uprava, odbori, članovi. — Razredne i odborske sjednice. — Glavna skupština. — Svečana sjednica. — (Svečana besjeda predsjedničkoga zamjenika Pere Budmana. — Izvještaj tajnika dra. Fr. Vrbanića o gospodarskim prilikama akademije god. 1900. — Izvještaj tajnika dra. Fr. Markovića o književnom radu akademije g. 1900. — Čitanje pravog člana dra. Milivoja Šrepela: „Sigetski junak u povjesti hrvatskoga pjesništva“). — Zaglavni računi za god. 1900. — Život i djela Josipa Torbara s fotografskom slikom i autogramom (Autobiografija. — O djelih Josipa Torbara, od dra. A. Mohorovičića). — Prešernov „Krst pri Savici“. U slavu stogodišnjice rodjenja Fr. Prešerna čitao u sjednici filol. hist. razreda dne 3. prosinca 1900. dr. A. Musić. — Knjižnica jugoslavenske akademije, što ju je primila g. 1900 — Razprave i knjige akademijske, izašle tiekom g. 1900. — Predplatnici na akademijske publikacije za g. 1900.

Prof. Budmani govori u svečanoj besjedi o napredku znanosti tekom devetnaestog vieka, te svoja liepa razmatranja završnje ovim riečima: „Preko sve ove razpravice nisam se htio obazrieti na praktičnu stranu znanosti, ali, u ovo doba socijalne krize, javit ću svoje mnienje, da nema riešenja dok većina viče: „Ôte-toi, que je m'y mette“, a manjina odgovara: „J'y suis, j'y reste“. Znanost može biti da će pomoći riešenju,

Digitized by Google

kad se ne ograniči na doktrinarne, abstraktne spekulacije, nego kad ozbiljno prouči historijski razvitak.

Prije nego završim, odgovorit ću malo rieči na njeku tvrdnju jednoga Francuza, što se često pominje od nazad njekoliko godina, to je da je znanost propala: „la science a fait banqueroute". Ako tko misli da sama znanost, i to prirodoslovna, može čovjeka ispeti na najveću moralnu visinu i učiniti ga blaženim, taj se vara. Po znanosti, po etici, može čovjek znati što je moralno; auktoritet makar koji, može ga siliti da radi moralno, ali tu još nema dobrote, jer je čovjek, kad hoće ono što je dobro, a nije dosta da zna i da čini. Sretnim i blaženim neće čovjeka učiniti znanost sama, jer on treba da ima u samom sebi blaženstvo kao i dobrotu, te zaludu, da samo rečem jedan primjer, mnoge filozofičke sisteme preporučuju mirnoću takovome čovjeku, za kojega je micanje i borba sve. Ali ipak pesimistički talijanski pjesnik, Leopardi, rekavši da je čovjek, koji zna mnogo, nesretniji od neznalice, postavlja pitanje, bili se prvi odrekao svoga znanja, da dodje do blaženstva drugoga, i odgovara: ne. Pa pitam svakoga učenjaka, koji ljubi znanost kao znanost, a ne radi njezine praktične koristi, ima li većega blaženstva do iztraživanja istine (osim duševne mirnoće dobra i poštena čovjeka).

Mislim dakle da je ovako: znanost sama može ne biti za moral i sreću ljudsku; ali je ona jedan od najjačih faktora za napredak, a s napredkom se razvija obće, ako ne individualno, moralno osjećanje, i postavljaju se temelji za obću, ako ne za individualnu, blaženost. Netom nestaje napredka, družtvo nazaduje, moral propada."

Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Volumen VIII. Knjiga o uredbama i običajima skupštine i obćine otoka Lastova. Priredio za tisak polag rukopisa, koji se nahodi u Lastovskoj obćini, uz prispodobu sa Arnerijevim i bečkim rukopisom Frano Radić. 8°. VIII., 138.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Svezak VI., I. polovina. Uredio dr. Ant. Radić. 8°, 160. Sadržaj: Gradja: Žic Ivan: Vrbnik na otoku Krku. (Hrana i posudje. — Odielo i obuća. — Nakit i plesanje.) — Klarić Ivan: Kralje u turskoj Hrvatskoj. (Kraj i mjesta, gore i vode. — Zemlje. — Zrak i vrieme. — Tlo i bilje. — Životinje. — Obćeniti ustroj tiela, posebne pojave. — Kojemu narječju pripada govor. — Izgovor ili naglas rieči. — Selo i okolina. — Kuća i dvorište. — Zgrade izvan dvorišta, hrana i posudje. — Odielo i obuća. — Nakit i češljanje. — Ogrjev i posvjet. — Pušenje, liekovi. — Tamanjenje životinja, lovske sprave. — Poljodjelske sprave i orudje. — Sprave za priredjivanje živeža. — Sprave za vožnju. — Sitno domaće orudje, lov. — Gojenje stoke i živadi. — Obradjivanje zemlje. — Kućni poslovi. — Gradjevine. — Izradjivanje sprava i orudja. — Ličenje gradjevina i sprava.

Digitized by Google

ženske rukotvorine. — Kićenje tkanja. — Priegled dnevnoga i godišnjega rada i počinka. — Trgovina. — Poslovi s oblašću.)

Manji prinosi: Vjerovanja iz Hercog-Bosne. Od hrvatskoga naroda čuo i napisao Ivan Zovko. Uvjerice (Nebo i zemlja. — Životinje. — Bilje. — Ostale čudnovate stvari. — Drugi sviet i sudnji dan. — Utvore. — Nemani. — Stvorovi kao ljudi. — Ljudi. — Čini, gatanje).

Rad jugoslavenske akademije. Knjiga 145. Razredi filologijsko-historijski i filozofijsko-juridički. Knjiga 55., 8°, 225. sadržaje: Uzori Reljkovićevu „Kućniku", od dra. Stjepana Tropscha. — Humanista Matija Grbić (Mathias Garbitius Illyricus), od dra. Gjure Körblera. — Jezik u Kerečkom s udiljnim obzirom na obće maćedonizme, od Mile Vukčevića. — Moći sv. Šimuna Bogoprimaoca u Zadru. Hagiografijsko-povjestna studija, od dra. Luke Jelića.

Na porabu stručnjaka dala je akademija preštampati iz „Starina" nekoliko primjeraka Kukuljevićevih „Regesta", te ih sabrala u jednu knjigu pod naslovom „Regesta documentorum regni Croatie, Dalmatie et Slavonie saeculi XIII. Collegit et digessit I. Kukuljević de Saccis", str. 460., te ih prodaje uz cienu od 12 kruna.

Predplata za akademijske publikacije iznosi 20 kruna. Uprava akademije moli sve prijatelje akademije i hrvatske narodne knjige, da uznastoje sabrati što veći broj predplatnika, kojoj se molbi i mi pridružujemo.

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 5. listopada o. g. svoju redovitu sjednicu, u kojoj je priobćio predsjednik, da je sa tajnikom bio kod preuzv. g. bana i predao mu publikacije pravničkoga družtva za godine 1899. i 1900., da budu podnesene u previšnju obiteljsku i povjerbinsku knjižnicu i da mu je tom zgodom preporučio naše družtvo. Preuzvišeni g. ban izjavio je, da će rado podupirati interese pravničkoga družtva, gdjegod mu se za to pruži zgoda. Ovaj je izvještaj prihvaćen po odboru sa: „Živio ban!"

Za tim priobćuje predsjednik, da je primio odpis preuzv. g. bana od 6. kolovoza o. g. broj 3749./Pr., kojim saobćuje, da su družtvene edicije za godine 1899 i 1900. uvrštene u c. i kr. obiteljsku i povjerbinsku knjižnicu.

Nakon toga budu primljeni ovi novi članovi počam od 1. siečnja 1901.: Dr. Hugo Werk, c. kr. sudski pristav u Trogiru, Josip Požar, sudski pristav u Bosanskom Novom, Ivan De Mattei, c. kr. javni bilježnik u Ercegnovom, dr. Ivan Krnic, kr. prislušnik u Zagrebu, Matija Vuksan, kr. kotarski predstojnik u Slunju, Jaroslav pl. Špun-Stržić, kr. kotarski pristav u službovanju kod unutarnjeg odjela kr. zem. vlade, a primljen je izstup iz družtva koncem g. 1901. Milivoja Somogjia.

Konačno bude primljeno izvješće blagajnika o stanju blagajne.

(Previšnje odlikovanje.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 8. listopada 1901. vić-

Digitized by Google

niku hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice Ivanu Albrechtu pripodom njegovog, na vlastitu molbu uzsliedilog umirovljenja, premilostivo podieliti u priznanje mnogogodišnjeg njegovog viernog i izvrstnog službovanja vitežki krst reda Leopoldova uz oprost pristojba.

(Svečana instalacija rektora.) U sjajno razsvietljenoj velikoj dvorani glazbenog zavoda obavila se je u subotu 19. listopada o. g. u 6 sati na večer svečana instalacija novog ovogodišnjeg sveučilištnog rektora dra. Frana Vrbanića. Prije same instalacije napunila se dubkom dvorana otmjenog občinstva, a sve tri galerije bile su zaposjednute krasnim spolom. Od crkvenih dignitara vidjesmo preuzv. g. nadbiskupa Posilovića i velik broj kanonika, a od svjetovnih odjelnog predstojnika za bogoštovlje i nastavu presv. g. A. Pavića sa bogoštovnim savjetnicima, te cieli sveuč. profesorski zbor. I sveučilistna mladež svjetovnih fakulteta te bogoslovi postavili se u gustim redovima po perifierijama dvorane, da prisustvuju instalaciji novog svoga rektora.

Prošlogodišnji rektor dr. Rudolf Vimer razložio je ponajprije stanje sveučilišta u prošloj naukovnoj godini, koje priobćujemo na drugom mjestu. Na to je zaključio ovim ričima:

Rektorom magnifikom za godinu 1901./2. izabran je jednoglasno u sjednici delegata od sva tri fakulteta 22. lipnja javni redoviti profesor statistike, mjenbenog i trgovačkega prava dr. Fran Vrbanić; izbor je njegov potvrdio preuzvišeni gospodin ban.

Velemožni gospodine! U povijesti hrvatskoga sveučilišta Vi ste prvi, čije grudi rijese ovi častni znakovi po drugi put. Zasvjedočite opet prokušanu svoju vještinu, pratila Vas stara sreća, a dobri Bog blagoslovio Vaš rad, da bude i sada na procvat i slavu hrvatskoga svečilista!

Kad je prošlogodišnji rektor završio svoj oprostni govor, viknuše mu prisutni burni „Živio!“ Tada pristupi novi rektor dr. Fran Vrbanić, da primi rektorski lanac kao insignij rektorske časti, te nastade oduševljeno klicanje i pljesak novom rektoru. Iza kako se utišala burna ovacija i bivši rektor pozdravio novog, oslovi novi rektor prisutnike govorom, koji ćemo donieti u jednom od idućih brojeva.

Poslie dovršena govora nastalo je iznovično opetovano burno klicanje: „Živio rektor!“, „Živio Vrbanić!“

(Red predavanja na pravo- i državoslovnom fakultetu hrv. sveučilišta u zimskom semestru školske godine 1901./1902.) Jav. izv. prof. dr. Lj. pl. Andrassy: poviest i institucije rimskoga prava, 8 sati. Jav. red. prof. dr. M. Maurović: obća pravna poviest, 5 sati; enciklopedija i metodologija prava, 3 sata. Jav. red. prof. dr. A. Egersdorfer: pandekte, obći dio i stvarna prava, 8 sati. Jav. red. prof. dr. L. Marjanović: pravo rimokatoličke crkve obće i posebno, 5 sati. Jav. red. prof. dr. F. Spevec: obći gradjanski zakonik, 8 sati. Jav. red. prof. dr. N. pl. Tomašić: politička ekonomija, 6 sati; uprava narodnoga gospodarstva, 2 sata. Jav. red. prof. dr. J. Šilović: kazneno pravo, 5 sati; pravna filosofija, 3 sata. Jav. red. prof. dr. J. Pliverić: sveobće državno pravo, 5 sati; medjunarodno pravo, 4 sata. Jav. red. prof. dr. F. Vrbanić: statistika austro-ugarske monarkije s osobitim obzirom na kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 4 sata; mjenbeno pravo, 4 sata. Jav. red. prof. dr. D. Čupović: gradjanski parbeni postupnik redoviti, sumarni i izvanredni s osobitim obzirom na novo

Digitized by Google

austrijsko zakonodavstvo, 8 sati. Jav. izv. prof. dr. V. Krišković: Upravna nauka i hrvatsko-ugarsko upravno pravo s osobitim obzirom na austrijsko pravo, I. dio, 6 sati. Učitelj dr. A. Lobmayer: sudbena medicina, 2 sata. Učitelj dr. Vjek. pl. Kőröškény: obće bilinogojstvo, 2 sata; obće i posebno živinogojstvo, 1 sat. Učitelj A. Dutković: državno računoslovlje, 5 sati.

Imenovanja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je svršene pravnike Ivana Petranovića i Boška Šumanovića perovodnim vježbenicima u obsegu kr. hrv. slav.-dalm. zem. vlade, trgovce Viktora Maisatza i Adama Dragutinovića, prisjednicima iz stališa trgovačkoga kod kr. sudbenog stola kao trgovačko-mjenbenog suda u Mitrovici i svršenog pravnika Jovana Kockara perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade.

(U Dalmaciji.) Ministar pravosudja u Beču imenovao je kot. sudca u Benkovcu Boža Milinovića zemaljskim savjetnikom i upraviteljem istog suda, sudskog pristava u Staromgradu dra. Antu Dančevića kotarskim sudcem u Vrlici, prislušnike Antu grofa Pavlovića i Antu Sablića sudskim pristavima u obsegu prizivnog sudišta, a prislušnika Hugu Nouveillera sudskim pristavom kod kotarskog suda u Kninu.

Prizivno dalmatinsko sudište imenovalo je pravne vježbenike Jerka Testu, Nika pl. Saracca, Ivana Karamana, Bruna Petrića, Huga Monti, Prvislava pl. Grisogona, Ignatija Katalinića, Petra-Vjekoslava pl. Grisogona, Josipa Čulića, Antuna Makalu, Špira Valesa i Nikolu Ljubića sudskim prislušnicima u obsegu dalmatinskoga prizivnoga sudišta.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo imenovalo je kotar-kog predstojnika II. razr. Bélu pl. Gyiku u Visokom kot. predstojnikom I. razr., političkog pristava I. razr. i kot. upravitelja u Čajnici Otmara Barišića kot. predstojnikom II. razr., kot. predstojnika II. razr. dra. Većeslava Radiskog u Jajcu kot. predstojnikom I. razr. i vladinog perovodju i kot. upravitelja u Zvorniku Theobalda pl. Rabatića kot. predstojnikom II. razr.

Poglavica zem. vlade imenovao je privr. šerijatskog sudiju u kot. uredu u Prajavoru Ibrahim ef. Lemeša definitivnim činovnikom bosan.-hercg. zem. uprave, svršenoga pravnika Petra Ceranića privremenim auskultantom u okružnom sudu u Sarajevu, privr. političkog pristava II. razr. u kot. uredu u Ljubuškom Većeslava Sobeka privr. vladinim perovodjom, političkog pristava II. razr. Josipa Kotyka u kot. uredu u Derventi političkim pristavom I. razr., auskultanta u kot. uredu u Zvorniku Josipa Fugošića sudskim pristavom i svršenog pravnika Josipa Havličeka privr. auskultantom u okružnom sudu u Mostaru.

Premještenja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 4. listopada 1901. premilostivo dozvoliti, da se sudbeni viećnik II. razreda Josip Križ iz službenih obzira premjesti od sudbenog stola u Gospiću k onom u Zagrebu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je iz službenih obzira premjestiti kot. pristava I. razr. Radoslava Durbešića od kotarske

Digitized by Google

oblasti u Ludbregu županijskoj oblasti u Zagrebu; županijskoga perovodju Josipa pl. Mihalovicha od kot. oblasti u Ivancu k onoj u Ludbregu, te kot. pristave II. razr. Ivu pl. Mraovića od kot. oblasti u Novommarofu k onoj u Ivancu, Dimitriju Mitrovića od kot. oblasti u Novoj Gradiški k onoj u Delnicah i Milana Hrena od kotarske oblasti u Zlataru k onoj u Novommarofu, na vlastitu molbu kot. pristava II. razreda Aurela Vukovarca od kot. oblasti u Delnicah k onoj u Novoj Gradiški, sudb. pristava Gjuru Lovrića, kod kot. suda u Sisku, uslied vlastite molbe k sudbenomu stolu u Gospiću, a dra. Mavru Reina, kod sudbenoga stola u Zagrebu, iz službenih obzira ka kot. suda u Sisku, uslied vlastite molbe Dragutina Simona, sudbenog pristava II. razr. kod kot. suda u Novommarofu, k sudbenomu stolu u Zagrebu i dra. Ljudevita Köröskeny-a, sudbenoga pristava kod kr. sudbenoga stola u Mitrovici k onomu u Požegi.

(U Dalmaciji.) Ministar pravosudja premjestio je kot. sudca Ivana Polisca iz Vrlike u Trogir, pristave dra. Huga Werka iz Trogira u Makarsku, dra. Antu Fabria iz Knina u Starigrad, a podielio je pristavu u obsegu prizivnog sudišta dru. Ivanu Tironi stalno mjesto pristava kod kot. suda u Makarskoj, a pristavu Mihu Dominisu kod kot. suda u Makarskoj mjesto pristava u obsegu dalmatinskog prizivnog sudišta. Sudski prislušnici Jakov Depolo, Krsto Radimir i Dušan Jurković stupili su u političku dalm. službu; prislušnik Tomo Radovanović stupio je u bosansku službu, a prislušnik Hinko Mazzoleni izstupio je iz sudske službe te se posvetio odvjetničtvu.

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zem. vlade premjestio je sliedeće sudske pristave: Bogoljuba Petrovića od kot. ureda u Konjicu k onom u Derventi, Eduarda Biskupa od kot. ureda u Tešnju k seoskom kotarskom uredu u D. Tuzli, dra. Herscha Neufelda od seoskog kot. ureda u D. Tuzli ka kot. uredu u Tešnju i Isaka Nicku od kot. ureda u Derventi k onom u Konjicu, a razriešio je političkog pristava II. razr. Gedeona Chadzyńskog u kot. uredu u Konjicu povodom njegova imenovanja c. kr. namjestničkim perovodjom u Lavovu od daljeg ovozemnog službovanja, te je premjestio privr. perovodnog vježbenika Desiderija pl. Szaszy od zem. vlade k seoskom kot. uredu u Banjaluci.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Artur Weiss prot. trgovac u Karlovcu	Kr. kotarski sud u Karlovcu	Fran Stilinović kr. sudbeni pristav I. r.	12. listopada 1901 br. 10.081 gr.	Dr. Reiner odvjetnik u Karlovcu	Dušan Miljušević u Karlovcu	10. studena 1901	20. studena 1901

Digitized by Google

Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.

Piše dr. **Dragutin Čupović.**

(Nastavak.)

3. Iztaknuto je u kratko, da je reforma u Njemačkoj nakon dužega kolebanja najposlie ipak udarila putem francezkoga civilnoga procesa[340] kao i to, da je odlučni korak učinjen netom ocrtanim postupnikom hanoveranskim.[341]

Ali samo jedan korak. Hanoveranski reformator nije se mogao razkrstiti sa nekim tradicionalno-njemačkim, kod konstrukcije postupka vrlo u obzir dolazećim a franceskom sustavu ipak toli oprečnim osobitostima.[342] Osim toga se je odmah po uvedenju postupka kod mnogih sudova dogadjalo, da parbenje traje znatno duže, nego se je očekivalo; naročito bi se suviše odgadjala ustmena razprava, prem je odgoda samo za iznimku poprimljena u zakon.[343] Ali najveća zapreka, što si je francezka misao

[340] Vidi u nazočnom poglavlju pod A., 2. pri koncu.

[341] Vidi u nazočnom pogl. pod C., 2.

[342] Vidi kao u prediducoj primj. 297.

[343] Cf. Leonhardt. Das Civilprozessverfahren, str. 16. „Ein unparteisches Referat darf nicht verschweigen, dass vor einigen Jahren die Vorsitzenden der höheren Landesgerichte, ihrer grossen Mehrzahl nach, lebhafte Klagen darüber führten, dass in Folge des auf Grund einer Vereinbarung der Anwälte häufig eintretenden Wegfalls der angesetzten Termine der Geschäftsbetrieb der Gerichte gestört werde". Cf. o istom predmetu i Hahn, Die gesammt. Materialien, I. sv., 2. dio, str. 122. sqq. „Bezpristrani" historik mora ipak iztaknuti, da je odvjetništvo tome manje krivo, nego i pravosudna uprava i zakonotvorac, koji je reformirao bio postupovnik, a odvjetnički red ostavio na starom, dotično nije razumio, da ga u sklad dovede sa potrebočama novoga procesa. Hahn, ibid., to priznaje, veleći: „In dieser Beziehung hat nicht sowohl die Verbindung des Notariats mit der Anwaltschaft, als der Umstand eingewirkt, dass die für den Dienst eines bestimmten Kollegialgerichts berufenen, zur Vertretung der vor diesem Gerichte auftretenden Parteien nicht allein berechtigten, sondern auch verpflichteten Anwälte ausserdem berechtigt, aber nicht verpflichtet sind, bei jedem beliebigen Gerichte des Landes als Advokaten thätig zu werden, von dieser letzteren Berechtigung aber einen jener Verpflichtung nicht entsprechenden Gebrauch machten". I Leonhardt. l. c., str. 15. mora to dozvoliti, prem dakako neizravno i nerado.

To su posliedci nehomogenoga reformiranja, koji ne mogu da izostanu, van u kojem godj obliku izbiju na površinu te uspjehu i inače dobro pro-

Digitized by Google

tako težko osvajala zemljište, ležaše u velikoj raštrkanosti gradjansko-parbenih sustava oko polovice 19. vieka u Njemačkoj.[344] Bijaše tude postupnika opće-njemačkoga kroja, dočim je u nekim krajevima vladao čisti (porajnsko-) francezki proces. Posred tih antipoda stajaše pruski i kao četvrti tip hanoveranski postupnik. Razlikosti izmedju pojedinih skupina bile su u mnogom načelne ili su opet uslied nastojanja, da se eklekticizmom dobije sustav, koji bi obuhvaćao najbolje iz više postupnikâ, dolazilo do tvorba sa izhitrenim, reć bi: neprirodnim konstrukcijama. Valja osim toga misliti, da i medju postupnicima jednoga te istoga tipa bijaše razlikosti.[345] Reformator nije dakle nigdje imao sigurnoga, obćenitijega uporišta, da ono, što je u francezkom postupniku zasvjedočeno dobro, odvažno i bez inorodnih primiesa zavede u Njemačku.[346] Okolnost, da je

mišljenih civilno-procesualnih normativa na putu stoje. Vidi I. pogl., primj. 9. te sliedeću (u nazočnom pogl.) primj. 423.

[344] Cf. Hahn, Die gesammt. Materialien, I. sv., 2. dio, str. 116. sqq. Planck, Lehrbuch des deutschen Civilprozessrechts, I. sv., str. 11. sqq. Fitting, str. 11. sqq. Wilmovski-Levy, Civilprozessordnung etc., 6. izd., I. sv., str. 5. „Inzwischen war in demselben Grade, in welchem die Nothwendigkeit der Einigung wuchs, die Verschiedenheit der Rechtsnormen und Formen gewachsen, so dass es in der letzten Hälfte des Jahrhunderts selbst für die Juristen täglich schwieriger wurde, auch nur über das gewöhnlichste Verfahren und die einfachsten Schritte zur Geltendmachung von Rechtsansprüchen in anderen Bezirken Auskunft zu geben". Wach, Handb., str. 130. „Die Rechtspflegeform war in Deutschland vor dem 1. Oktober 1879 buntscheckig und mannigfaltig" itd.

[345] Cf. Hahn, Die gesammt. Materialien, I. sv., 2. dio, str. 117. Schmidt, Lehrbuch, str. 82 sqq. Wach, Handbuch, str. 129 sqq.

[346] Cf. Hahn, Die gesammten Materialien, I. sv., 2 dio, §. 2., (Allgemeine Begründung) s početka, gdje se razlaže, da ne može njemački zakonodavac bez silnih potežkoća stvoriti za svo carstvo vriedećega postupnika, jer obzirom na političku i procesualno-pravnu razciepanost nema dovoljno široke podloge za proces, koji bi odgovarao nazrievanju barem uglednijega koga dieła naroda. Tvorac njemačkoga civilnoga procesa misli naime, — ne bez osnova —, „dass der Gesetzgeber nicht sowol Recht zu machen, nach Hinwegräumung des Bestehenden aus seinem Kopfe Neues zu schaffen, als vielmehr das im Volksleben und Verkehr sich bildende Recht weiter zu entwickeln und zu gestalten hat. Sonst läuft er Gefahr, dass sein Werk dem Rechtsbewusstsein seines Volkes fremd bleibt, in seinem Lande keine Wurzel schlägt, trotz der ihm beigelegten Autorität gesetzlicher Geltung praktisch nicht zur Anwendung kommt oder doch sich nicht fortentwickelt". Zanimivo je, da se je na hanoveranskoj konferenciji, dakle tek desetak godina prije, sasvim protivno mislilo. Reklo se je (polag Wacha, Handb., str. 145.): „Das Civilprozessrecht ist weniger, als irgend ein anderer Theil des Rechts, ein Produkt des Lebens selbst, sondern vielmehr der Wissenschaft und Gesetzgebung, und hat daher auch weniger lokale, provinzielle oder nazionale Wurzeln .... Eine durchgreifende gemeinschaftliche Gesetzgebung wird daher nicht in Gefahr sein,

Digitized by Google

u porajnskim pokrajinama vriedio francezki proces, samo mu je dielomično išla u prilog, pošto je bio stranom silom nametnut pa tako pružao svjedočanstvo njemačke ovisnosti, vriedjajuć neprekidno narodnostni ponos.[347] U drugu se ruku neda ipak poreći, da porajnsko (francezko) sudovanje ne bi bilo krčilo bar donekle puta reformi, u toliko naime, što je njemačko pučanstvo imalo prilike, da na vlastitom tlu, iz bliza motri i procienjuje prednosti i nedostatke franceskoga postupanja.[348] [349]

Nema sumnje, da bi potonji taj momenat u savezu sa uspjelim pokušajem u Hanoveru konačno ipak predobio javno mnienje, jer trieznu narod njemački ne običaje šovinizmu žrtvovati očitih probitaka te se od stranih ideja s l i e p o ne brani. Ali je istina i to, da bi još dugo vremena potrajalo, dok bi se t i m načinom postupnik preustrojio po čisto francezku, kad ne bi reformi u pomoć pritekla bila ideja narodnoga ujedinjenja. I civilni proces imao je, da služi jednom od kopča izmedju mnogobrojnih nje-

in liebgewordene Einrichtungen verletzend einzugreifen etc." Ovako se nazrievanje kosi i sa historijom i sa filozofijom procesa te suvisi bez sumnje s onom plitkom naukom, koja proces smatra „formalnim" pravom". Pobliže o tom predmetu vidi „drugi dio".

[347] Cf. H a h n, Die gesammten Materialien, I. sv., 2. dio, str. 115. „Dennoch aber wäre der Uebergang zu diesem Verfahren (sc. rheinisch-französischen) ein Schritt, der eine allgemeine Zustimmung, zumal seit der Bekräftigung des nazionalen Bewusstseins in Folge der Gründung des deutschen Reichs, schwer erlangen würde" itd. P l a n c k, Lehrbuch, I. sv., str. 12., konstatuje takodjer, da je francezki (porajnski) proces kao s t r a n i težko bivao recipovan.

[348] Cf. S c h m i d t, Lehrbuch, str. 82. S t r u c k m a n n - K o c h, str. XVII. (Einleitung.) F i t t i n g, str. 11. sqq. W i l m o w s k i - L e v y, I. sv., str. 3. H a h n, Die gesammt. Materialien, I. sv., 2. dio, str. 115. „So viel muss man unbedenklich einräumen, dass, wie manche andere französische Instituzion, auch der französische Prozess in den letzten Jahrzehnten mittelbar eine anregende, heilsame Wirkung auf die Entwickelung des deutschen Verfahrens geübt hat".

[349] U ostalom se je sa pojedinih strana navadjalo u prilog franceskom postupku, da su ona njegova principija, radi kojih mu se je toli želila recepcija i izvan Francezke, t. j. javnost i ustmenost, „njemačko-pravnoga" poriekla. Cf. n. pr. W a c h, Handbuch, str. 135. „Das französische Recht konservirte in diesen seinen Grundsätzen altüberlieferte, bis auf die fränkische Wurzel zurückführende germanische Gedanken. Auf sie also strebte man zurück, als man bei dem französischen Recht die Anleihe zur Reform des deutschen Prozesses machte". Cf. nasuprot H a h n, Die gesammten Materialien, I. sv., str. 115, gdje se skromno priznaje, da su upitna principija staroga germanskoga postupnika bila s r o d n a sa francezko-procesualnima. W a c h i njegovi jednomišljenici u svojoj ponešto šovinističkoj zaslieplienosti očito ignoriraju kulturno-historijsku činjenicu, da su ustmenost i javnost sudovanja ranijim stadijima pravnoga života svojstveni kod svakoga naroda. Ili su možda u stanju dokazati, da su praoci Francuza od vajkada bili pismeni . . .

*

Digitized by Google

mačkih država.[350] Umni su reformatori tako razpoloženje duhova dobro upotriebili te pod štitom veliko-njemačke ideje pokušali, da za bitne osobitosti francezkoga procesa predobiju cielu Njemačku. Njihovo nastojanje ne ostade bez uzpjeha, i ako se dozvoliti mora, da je okorjeli, dugotrajnim historijskim razvojem utvrdjeni partikularizam struju tu ponešto zadržao. Medju pojedinim, naročito većim državama nastade surevnjivo natjecanje, koja da se stavi na čelo veliko-njemačkoga pokreta a u pogledu civilnoga procesa smatrahu se i manje zemlje pozvanima, da prednjače, da stvore osnovu reforme.[351] Tako je u razmierno kratkom vremenu izniklo mnoštvo procesualnih sustava i osnova, noseći u sebi manje više francezko-procesualnih misli. Najmanje ih se nalazi u braunšvajžkom gradj. parb. postupniku od 19. ožujka 1850., koji je, prem samo nekoliko mjeseci stariji od hanoveranskoga, pretežno ostajao kod opće njemačkoga načina.[352] To isto vriedi za proces oldenburžki

[350] Cf. §. 64. Reichsverfassung od 28. ožujka 1849.: „Der Reichsgewalt liegt es ob, durch die Erlassung allgemeiner Gesetzbücher über bürgerliches Recht, Handels- und Wechselrecht, Strafrecht und gerichtliches Verfahren die Reichseinheit im deutschen Volke zu begründen". Zamisao toga zakonskoga opredieljenja trebala je doduše još vremena, dok se je konačno ostvarila, ali od prvobitne snage svoje nije gubila nikada. To potvrdjuje priestoni govor, kojim je zaključen Reichstag, iza kako je bio donio civilni proces i ostale pravosudne zakone. Cf. Hahn, Die gesammten Materialien zu dem Gerichtsverfassungsgesetz etc. II. sv., 1. dio, str. 1653.: „ . . . . . Wir sind dadurch dem Ziel der nazionalen Rechtseinheit wesentlich näher gerückt. Die gemeinsame Rechtsentwickelung wird aber in der Nazion das Bewusstsein der Zusammengehörigkeit stärken und der politischen Einheit Deutschlands einen inneren Halt geben, wie ihn keine frühere Periode unserer Geschichte aufweist". Cf. Dr. Lothar Seuffert, Kommentar zur CPO., VI. izd. str. XI. sqq. Planck, Lehrb., I. sv., str. 11. sqq. Fitting, str. 12. Schmidt, Lehrbuch, str. 83 sqq. Wach, Handb., str. 144. Struckmann-Koch, str. XXII. Wilmowski-Levy, I. sv. str. 4.

[351] Tako n. pr. velika vojvodina Heska; o tom Wach, Handb. str. 143, primj. 23. Još prije toga t. j. na hanoveranskoj konferenciji tražiše Bavarska kao i velika vojvodina Badenska, da njihove osnove služe podlogom. Debata, koja se je o tom razvila naročito medju zastupnicima obiju državica, nije bez pikanterije; o tom Protokolle der Kommission zur Berathung einer allgemeinen Civilprozessordnung für die deutschen Bundesstaaten. I. sv., str. 6 sqq.

[352] Cf. Wach, Handb., str. 137 sqq., koji daje pregled sustava i glavnih uredaba. Struckmann-Koch, str. XX. Ustmenost i javnost vriede kao pravilo samo u bagatelnom postupku, u okružno-sudbenom načelo je pismenost t. j. procesualni se materijal pribire izključivo sredstvom parbenih pismena pa onda pretresa u ustmenoj razpravi. „ . . . . bei der mündlichen Verhandlung ist eine Aenderung der thatsächlichen Grundlagen der Vorträge der Parteien unzulässig". §. 184. Sud ipak po slobodnom uvjerenju ocienjuje posliedke provedena dokaza, §. 86., u koliko zakon ne odredjuje inako.

Digitized by Google

od 2. studenoga 1857.[353] kao i za postupak grada Lübecka od 28. travnja 1862.[354] Sasvim se odrešito nasuprot približuje francezkom postupanju osnova austrijska od g. 1861.[355] procesi badenski od 28. ožujka 1804.[356] zatim naredbom od 24. svibnja 1864. reć bi: pofrancuženi proces grada Bremena od god. 1820.,[357] kralj. saska osnova od god. 1864.,[358] heska osnova od god. 1867.,[359] virtemberžki proces od 3. travnja

[353] Cf. Wach, l. c., str. 141. Struckmann-Koch, str. XX. Nije podpuno novi zakonodavni opus, van pokušaj, da se dosadanji proces postavi na osnove javnosti i ustmenosti. Ostvaren je pokušaj po prilici, kao u našem privremenom parb. postupniku od god. 1852. t. j. sredstvom protokolarnosti. Dokazni je stadij od instrukcionoga nespojivo odieljen, a za prosudjivanje dokaznih rezultata mjerodavno je načelo vezanosti na zakonske odredbe. Cf. ipak Hahn, Die gesammten Materialien, I. sv., 2. dio, str. 117, gdje se pribraja francezko-procesualističkoj struji, kako je modifikovana hanoveranskim postupnikom od g. 1850.

[354] Cf. Struckmann-Koch, ibid. Wach, l. c., str. 143, primj. 22.

[355] O njoj pobliže u nazočnom poglavlju pod 5.; to vriedi i za daljnje austrijske reformatorne pokušaje, koji se na ovome mjestu ne spominju, jer ne spadaju već historiji zajedničkoga njemačkoga, van samostalnoga austrijskoga procesa. Suvišno je i kazati, da se ovdje pod samostalnošću misli lih na političko-državnopravnu neovisnost, a nipošto na procesualističko-stvarnu.

[356] Cf. Wach, l. c., str. 141. sqq. Struckmann-Koch, str. XX. Vidi i prediuću primj. 225. i tekst k istoj, gdje se naravno ne misli na ovaj od g. 1864., van na postupnik od 31. prosinca 1831. — Postupak badenski, o kom se govori gori u tekstu, jest pred uredskim sudovima (Amtsgerichte t. j. inokosni sudovi) „fakultativno“ ustmen t. j. stranke mogu po uvidjavnosti ili ako bi kojoj od njih radi odaljenosti pristup k sudu bio odveć tegotan, svoje saobćaje podnašati u parbenim, izvansudbeno sastavljenim pismenima. U ostalom se i sadržaj ustmenoga razpravljanja po bitnim svojim točkama mora ubilježiti u zapisnik. Protokolacija ima izmedju ostaloga osobito značenje time, što je po zaključku zapisnika daljnje ustmeno pretresanje zabranjeno. Judicium je unatoč odredbi §-a 321., gdje se prividno postavlja kao načelo „Beweistrennung“, koncentrovan, jer niti je dokazno riešenje samostalnom prizivu podvrženo, niti je sudac vezan na nazrievanje, iz koga je potekla dokazna riešitba, niti je konačno dužan, da baš kod prvobitno izdanoga dokaznoga interlokuta ostane. — Postupak pred prvomolbenim zbornim sudovima jest kopija „hanoveranske osnove“, stranom hanoveranskoga postupnika od g. 1850. pa bi suvišno bilo, da se o njem napose govori.

[357] Cf. Struckmann-Koch, str. XX. Wach, Handb., str. 143., primj. 22. Postupak potiče iz god. 1820., a u tekstu navedenom odredbom preradjen je prema načelu ustmenosti.

[358] Cf. Struckmann-Koch, ibid. Wach, Handb., str. 143, naročito primj. 24.

[359] Cf. Struckmann-Koch, ibid. Wach, ibid. i primj. 23. Nije podpuna; sadrži samo propise obćenite te o redovitom postupku prve molbe. Vidi i prediuću primj. 304.

Digitized by Google

1868.,[360] zbliženje je malo ne u svima posredovano, dotično unapriedjeno hanoveranskim procesom te u njegovom duhu. Poprimanje francezke procesualnosti bez priuzdržaja znači konačno bavarski postupnik od 29. travnja 1869., koji se medjutim malo ne u cielosti oslanja na bavarsku osnovu od god. 1861.[361]

Posred svih tih pokušaja stoji „hanoveranska osnova“[362] — po sriedi, jer se predstavlja i formalno i materijalno kao neka vrst općenitoga izražaja svenjemačkoga nastojanja za ujedinjenjem gradjansko-parbenoga sudovanja.[363] „Hanoveranska osnova“ radjena je, abstrahirav od

[360] Cf. Struckmann-Koch, ibid. Wach, l. c., str. 143. sqq. i primj. 25. k tome.

[361] Cf. Wach, l. c., str. 144. Struckmann-Koch, str. XXI. Vidi prediduću primj. 225 i tekst k istoj; da se tamo u ostalom ne govori o nazočnom, gore u tekstu spominjanom zakonodavstvu, proizlazi iz alegata u primj. 225, koji upućuju na bavarske civilno-procesualne zakone od 22. srpnja 1819. i od 17. studenoga 1837., — oba takodjer u duhu francezkom.

[362] Uobičajeni, reć bi tehnički naziv za elaborat hanoveranske konferencije. Vidi prediduću primj. 35. i tekst k istoj.

[363] Neke od saveznih država predložiše 17. prosinca 1859. saveznom vieću, neka se u posebnom odboru prouči i izviesti, da li bi se preporučilo i u koliko izvesti dalo zajedničko zakonarstvo u gradjanskim (i kaznenim) stvarima. O prvom dielu pitanja, naročito u pogledu civilnoga procesa, bila su sva mnienja složna, te preuredjenje te grane pravnoga života naglašavalo kao prieka nužda, ali se razidjoše glede načina. Dočim je naime Pruska poricala saveznomu vieću nadležnost, da stvara pravne norme za savez, te iskala, da svaki saveznik po svom autonomnom zakonodavstvu u sporazumu sa ostalima donese materijalno jednake procesualne normative, zaključi većina odborska (izviešće od 12. kolovoza 1861) u smislu protivnom. Pošto se je i savezno vieće (sjednica od 6. veljače 1862) odlučilo za odborski predlog, bude postavljeno iz zastupnika saveznih država (sa iznimkom dakako Pruske) povjerenstvo sa zadatkom, da u Hanoveru izradi i predloži osnovu zajedničkoga civilnoga procesa za njemačke savezne države. Povjerenstvo se u istinu sastane u rečenome mjestu dne 15. rujna 1862., izabravši austrijskoga zastupnika predsjednikom, te uzev hanoveranski postupnik od god. 1850. za podlogu svojih radnja. Izviešćem od 30. travnja 1866. bude dogotovljena osnova predložena saveznom vieću, koje ju zaključkom od 19. svibnja 1866. dodieli odboru za ustrojenje savezničkoga sudišta s pozivom, da o daljnjem toku i uspjehu svoga djelovanja podnese predlog. Ali još prije, nego se je pozivu udovoljilo, izstupi Pruska (14. lipnja 1866.) iz saveza. Odbor doduše podnese odmah zatim svoj obrazloženi izvještaj i savezno vieće zaključi (21. lipnja 1866.), da se osnova dostavi pojedinim saveznim zemljama na očitovanje, da li bi ju i pod kojim predpostavama hotjele uvesti kod sebe kao zakon, nu prije, nego do očitovanja dodje, bukne austrijsko-pruski rat. O svemu tome cf. Seuffert, str. XI.—XIV. Wach, Handb., str. 144.—146. Struckmann-Koch, str. XXI. Wilmowski-Levy, I. sv., str. 5.—6. Schmidt, Lehrb., str. 83, 84. Protokolle der Kommission zur Berathung einer allgem. CPO. für die deutschen Bundesstaaten, I. sv., str. 10. te u obće I. i II. sjednicu (str. 1—14.) Planck, Lehrb., I. sv., str. 12, 13.

Digitized by Google

manje bitnih razlikosti, u glavnom polag hanoveranskoga procesa od godine 1850.[364] te je samo u jednoj, ali dakako zamašnoj uredbi napustila svoj uzor. Ovaj naime poznaje oštru cezuru judicija na instrukciju i dokazivanje,[365] dočim „hanoverska osnova" u tom pogledu sliedi načelo spojitbe (Beweisverbindung.)[366] Oko toga se je pitanja vodila najžešća borba u konferenciji,[367] što je i razumljivo, jer i ako se je radilo privi luo samo o jednoj uredbi civilnoga procesa, zasieca ona ipak duboko i svestrano u cielu njegovu konstrukciju, ni ne gledeći na to, da način hanoveranskoga postupnika znači pridržanje (opće-) njemačkoga nazrievanja,[368] a način „hanoveranske osnove" napuštanje istoga. Uzalud se je od strane pristaša hanoveransko-procesualnoga sustava pozivalo na uspjehe, koji su diobom judicija na dvoje u Hanoveru postizavani,[369] kao godj što se je uzalud pozivalo na njemačko-narodni značaj sustava;[369a] malom većinom glasova zaključi konferencija unatoč svemu tome, da se doduše pri diobi ostaje, ali tako, da se u prvom odsjeku sa stranačkim navodima ujedno imaju nuditi i dokazala, a dokazni interlokut bude stegnut na jednostavnu procesualno-ravnateljsku rešitbu.[370] Time je naravno cielа ustmena razprava dobila drugo lice, nego u hanoveranskom postupniku, jer nuditi dokazala zajedno sa dotičnim činjenicama znači, da stranka pri nudjenju dokaza ne smije zasvjedočiti manje odlučnosti, nego pri navadjanju činjenica. Ona mora da je glede jednih i drugih podjednako sa sobom na čistu; na obje se strane mora očitovati ravnom procesualnom obilježenošću, koja onda samo iznimice dozvoljuje kašnje mienjanje ili opozivanje. Stranka dobiva u važnoj toj točki parbenja kormilo u svoje ruke a sudac i njegove dokazne odredbe u istoj mjeri gube od

[364] Proizlazi iz prediduće primj. 316.

[365] Vidi u nazočnom poglavlju pod 2.

[366] Cf. §§. 306, 281—285, 245, 246. „hanov. osnove", koja je sadržana u već citovanim Protokolle (dotično Anlage zu den Protokollen) der Kommission zur Berathung einer allg. CPO. für die deutschen Bundesstaaten, XVII. sv. te broji 689 §§.; naslov glasi: „Entwurf einer allgemeinen deutschen Civilprozessordnung nach den bei der zweiten und letzten Lesung gefassten Beschlüssen".

[367] Cf. Protokolle etc., VI. svezak, koji je malo ne cieli izpunjen (sjednice CX.—CXXIX., str. 1754 sqq.) pretresivanjem istoga. Leonhardt, Zur Reform, I. sv., str. 38. sqq. Hahn, Die gesammten Materialien, I. sv., 2. dio, str. 132. sqq.

[368] Vidi u nazočnom poglavlju pod 2. tekst poslie primj. 224.

[369] Vidi prediduću primj. 338 (319) i tekst. U ostalom se je i na hanov. konferenciji navelo osnovanih razloga proti pozivanju na uspjehe, postizivane hanoveranskim postupkom. Cf. Protokolle etc., VI. sv., str.

[369a] Cf. Protoholle etc., VI. sv., str. 1782. sqq., 1790 i inače passim.

[370] Cf. Protokolle, VI. sv., str. 1840, 1849, 1880, 1890. Leonhardt, Zur Reform, I. sv., str. 43 sqq. Wach, Handbuch, str. 147. Hahn, Die gesammten Materialien, I. sv., str. 133.

Digitized by Google

unutarnjeg im auktoriteta. Jer to je prilično nuždna posliedica istaknutoga nudjenja dokazala, da se i onus i thema probandi, dotično opredieljenje istih oduzimlje sudcu te prepušta procesualnoj normi, odnosno stranci. Dokazni interlokut nije više osuda, auktoritativni nalog strankama, po kom bi ex posteriori išle utvrdjivati opstojnost činjenica, koje se s a d a čine relevantnima; ne uredjuje ni tereta dokaza, van samo utire put za provedbu istoga onako, kako su to stranke autonomno ustanovile. U „hanoranskoj osnovi" ostaje dokazni interlokut promienljivim te ne veže ni samoga suda, odakle posliedica, da stranka ne štetuje, ako je prije izdatka interlokuta propustila šta navesti, dokaz ponuditi; ona to može i naknadno sve do zaključka ustmene razprave.

Ne manje je posliedica tako obezkriepljenoga interlokuta, da je „obća kontumacija"[371] moguća sve do konca ustmene razprave. Od kakoga je domašaja to na sastav judicija, — dalje da ni ne idem —, uči letimični osvrt na kontumacijalni sustav u dokaznom stadiju hanoveranskoga postupnika.[372]

Većina hanoveranske konferencije, napuštajući stožerne te podloge hanoveranskoga postupnika, bila si je sviestna, šta kani postići a što napušta.[373] Skoro je suvišno isticati, da je od svoga sustava očekivala boljih plodova, nego od hanoveransko-procesualnoga. Konferencija je držala, da se tek njezinim zaključkom dade oživotvoriti namisao hanoveranskoga zakonotvorca o istinski ustmenoj (t. j. neposrednoj) raspravi. Ustmenost (neposrednost) kao procesualni postulat traži, da se sudi na temelju onoga, što sudac neposredno dozna tekom ustmene razprave, što mu se tada neposredno saopći.[374] Pošto sada sudac sve te saopćaje mora da drži u pameti, dok godj ne izreče osude, to mu i ustmena rasprava može samo onda služiti sigurnom podlogom ubaviesti, ako ne pozaboravlja potonje. Da do toga ne dodje, valja ustmenu razpravu vremeno i predmetno koncentrovati t. j. cielokupno instrukcionalno — dokazno gradivo sudcu predočiti namah i suvislo, a to je upravo ono, što nije moguće po hanoveranskom postupniku, budući jedan dio ubaviestnoga materijala (stranački prikazi) leže u prvom odsjeku judicija a drugi (dokazivanje) u dokaznom. oba su pak vremeno i predmetno nepreinačivim dokaznim interlokutom

[371] O pojmu vidi „drugi dio".

[372] Vidi u nazočnom poglavlju pod 2., naročito primj. 253—256. i tekst k istima.

[373] Cf. P r o t o k o l l e etc., VI. sv., str. 1754—1890 passim. H a h n, Die gesammten Materialien, I. sv., 2. dio, str. 134 sqq. L e o n h a r d t, Zur Reform. I. sv., str. 38—56 passim., koji sadrže obilnih podataka i kritičkih ocjena ciele razprave.

[374] O v d j e se o ustmenosti (neposrednosti) razlažu nazrievanja hanoveranske konferencije i pristaša hanoveranskoga postupnika. Vidi prediduće poglavlje III. pod 3. i u „drugom djelu".

Digitized by Google

rastavljena. Da se onda doskoči zaboravu, ne preostaje druge, van služiti se nedozvoljivim sredstvima, naročito popunjivanjem informacije iz — pismenà predpostupka. Očito je, da ovaj potonji time gubi svoje istinsko opredieljenje i da se u opće cieli judicij sasvim inako razvija, nego je smierao hanoveranski zakonotvorac.[374a]

Navadjalo se je proti sustavu hanoveranskoga postupnika i drugih razloga. Izticalo se je,[375] da nepreinačivost dokaznoga interlokuta a priori mogućim čini sudjenje na osnovu nepodpunoga ili u krivom pravcu sabiranoga informacionoga materijala. Moguće je, da stranke (odvjetnici) ne izvedu, kako valja, svojih procesualnih saobćaja, razpredajući irelevantno na široko a mimoilazeći relevantno: moguće je u kratko, da sudcu ne pruže istinske slike. Tu nema načina, da stranke izpravljaju svojih previdjenja ili popunjuju nedostatke, niti sudac može ureda radi da im pomogne, jer dokazni interlokut prieči jedno i drugo.

Proti nazrievanju većine hanoveranske konferencije navadjalo se je,[376] da parnice često znadu biti historijski sastavljene iz silnoga materijala. Tada ubaviestno gradivo već u prvom odsjeku ustmene razprave naraste toli, da otešćava a ne riedko i nemogućim čini pregled, a da se ni ne spomene pogibelji zaborava, ovdje toli lahko nastupljujućega. Ako li je tako, dok prvi odsjek ustmene razprave obuhvaća izključivo historikum, kako će tek biti, kada se — kao što to zaključuje hanoveranska konferencija — komplikuje dokazom i svim onim, što s njime suvisi! U takoj predpostavi t. j. kada bi nestalo cezure izmedju instrukcije i dokazivanja, imala bi se fakta navadjati, poricati, po svom značenju i domašaju pretresati i u j e d n o nuditi odgovarajuća dokazala, bistriti njihova pripustivost, eventualno dokazi provadjati, o provedbenim posliedcima razpravljati itd. U takim predpostavama nema govora o temeljitom sudovanju, jer, reklo se je, sudac se ne može da snadje.

U očigled tih prigovora razlagali su pristaše i tvorci konferencijalnoga sustava,[377] da ni francezki postupak ne dozvoljuje cezure izmedju navadjanja i dokazivanja, niti da dokazne odredbe imaju karaktera presuda

[374a] Cf. P r o t o k o l l e etc., VI. sv., str. 1785 sqq. (ciela CXI. sjednica passim.) H a h n, ibid. L e o n h a r d t, ibid.

[375] Cf. P r o t o k o l l e etc., ibid. H a h n, ibid. L e o n h a r d t, l. c., str. 56. sqq.

[376] Cf. P r o t o k o l l e etc., l. c., str. 1817 sqq. L e o n h a r d t, l. c., str. 64. H a h n, l. c., str. 134. „Weit erheblichere Bedenken ... erregt der Umstand, dass nach Beseitigung der Urtheilsnatur der Beweisverfügung in verwickelten Fällen im Hauptverfahren, selbst wenn man dasselbe nur bis zum Erlasse des Beweisbeschlusses ins Auge fasst, ein schwer zu übersehender und nicht ohne grosse Schwierigkeiten zu beurtheilender Streitstoff sich anhäufen kann.

[377] Cf. P r o t o k o l l e etc., l. c., str. 1786 sqq.

Digitized by Google

u podpunom smislu rieči, pa se zato svejedno sudi čisto ustmeno i pri tom temeljito.

Zagovornici hanoveranskoga procesa istakli su na to,[378] da prispodoba izmedju francezkoga postupnika s jedne strane te postupnika i osnove hanoveranske s druge strane nije umjestna, jer se obostrane predpostave razilaze. Ponajprije francezki proces zabacuje princip eventualnosti, dočim su ga više manje pridržali i hanoveranski proces i „hanov. osnova". Po tom dakle u Francezkoj sve ono, što se iznese od početka do kraja ustmene razprave i dokazivanja, jest pravodobno te na svome mjestu izneseno. Dakako, da bi se sudac u tako nagomilanom procesualnom materijalu mogao izgubiti, kad bi bilo njemačko-procesualnoga interlokuta, koji bi ga silio, da pojedine ubaviestne skupine proučava svaku za se, ali i priečio, da propuste prvoga judicialnoga stadija izpravlja i popunjuje u drugom, nu takoga interlokuta nije. Dokazna odredba nimalo ne ograničuje sudca, da je najjednostavnijim načinom ne povuče natrag ili ne nadomjesti kakovom shodnijom, potrebama konkretnoga slučaja bolje odgovarajućom. Francezki sudac dakle ima uviek sredstva u ruci, da si ubaviestno gradivo učini po volji preglednim i da si pozaboravljano reproducira.

Ali ne samo u pogledu principa eventualnosti razilazi se francezki postupnik bitno od hanoveranskoga i „hanov. osnove", nego i inače. U Francezkoj se dokaz izpravama izvanredno mnogo rabi, nasuprot je svjedokodokaz sveden na minimum a protudokaz po svjedocima proti izpravama ili takim ustmenim dogovorima, koji bi se zbivali prije, za ili poslie izdavanja izprave, u načelu nepripustiv; konačno se i poraba prostih predmnieva (praesumptiones hominis) samo iznimice dozvoljuje.[379] S tim u savezu stoji, da Francezi svoje privatno-pravne transakcije obavljaju u obliku izprava i to takovih, koje zajamčuju siguran dokaz (naročito bilježničkom intervencijom). Odatle dolazi, da se pri parničenju na svakih 10 slučajeva dokaza njih 9 (dakle 90%) vodi svu vjeru zaslužujućim izpravama.[380] Pošto je sada dokumentarni dokaz za pravilo slučajeva jednostavan, kako samo biti može, to je jasno, da i zašto ne dolazi u francezkom judiciju do komplikacija zato, što se navadjanje i dokazivanje preduzima ujedno.

Francezki postupnik podieljuje nadalje, — opet za razliku od hanoveranskoga i „hanov. osnove", — sudcu obsežni suverenitet, koji mu čini

[378] Cf. Protokolle, l. c., str. 2032 sqq., u obće ciela CXXVIII. sjednica. Leonhardt, l. c., str. 24. sqq. Hahn, l. c., str. 134. sqq.

[379] Cf. Protokolle, l. c., str. 2046. Hahn, ibid. Leonhardt, str. 25. sqq.

[380] Leonhardt, ibid., primj. 5.

Digitized by Google

mogućim, da zabaci ponude dokaza prema uvidjavnosti[381] pa nije pogibelji, da bi ga stranke ad libitum obasule kojekakim dokaznim gradivom i time mu pregled parbe potamnile. Malena je dakle vjerovatnost, da bi iz ujedinjenja navadjanja i dokaza po francezkom postupniku dolazilo do pretrpanosti. Najposlie se je navelo proti argumentaciji konferencijalne većine, da francezki proces ne odredjuje ustmene razprave po što po to, nego mjesta daje i pismenosti (posrednosti)[382] i to u bitnim točkama, odredjujući n. pr., da se conclusions samo sa pismena mogu saobćiti sudu a pročitani sastavak da se prilaže dossieru. Zbude li se u takoj predpostavi, da se iza stavljanja konkluzija razprava prebaci na sliedeću sjednicu, kao što se u pravilu radi, pak na novu razpravu ne pristupi koja od stranaka, može se suditi, kao da je provedena kontradiktorna razprava. Potonje je očito samo tako moguće, da sud iz dossiera crpa ubaviesti (sadržinu konkluzija) odsutnoga, t. j. pismeno-posredno.

Izloživši u predstojećem nazrievanja obajuh protivničkih tabora, preostaje još ocieniti konferencijalni sustav, koliko je nuždno za razumievanje daljnjega razvoja reformatorne misli u Njemačkoj.[382a] — U jednom je osnovan: u tom naime, što ujedinjenje cielokupnoga ubaviestnoga gradiva nipošto nije na štetu sudačke ubaviesti. Informacija je psihički proces a norme psihologije upravo traže što više pomoćnih predstava, da se do informacije dodje.[383] Čini se, kao da su tvorci hanoveranskoga procesa i njegovi zagovornici na konferenciji mislili, da za ubaviestno gradivo u procesu vriedi isto, što i za navažanje pieska: čim ga više natrpaš, tim teže ćeš ga odtrpati. Čudna i neoprostiva ignorancija u ljudi, koji se poduhvaćaju stvaranja i mienjanja zakona! Ali premda bi konferencijalni sustav sàm po sebi bio ispravan, zato svejedno nema smisla na onoj podlozi, na koju ga je postavila konferencija t. j. na osnovi hanoveranskoga postupnika. Ovaj je ipak pridržao princip eventualnosti[384] a taj je nespojiv

[381] Cf. Protokolle, l. c., kao u prediućoj primj. 378. Leonhardt, str. 29. Vidi u nazočnom poglavlju pod 2. s početka.

[382] Cf. Protokolle, l. c., sjednice CXX.—CXXVI. passim. Leonhardt, l. c., str. 31. sqq.

[382a] Od njemačkih postupaka i osnova, koji leže izmedju hanoveranskoga i carsko-njemačkoga procesa, samo se „hanov. osnova“ potanje razlaže; glede ostalih to nije nuždno, jer ne samo, da malo originalnoga sadrže, što ne bi bilo poznato iz drugoga koga, u Njemačkoj vriedećega ili vriedivšega procesualnoga sustava, nego i procesualno-historijski manje u obzir dolaze. U ostalom će u „drugom dielu“ biti prilike, da se na njih još osvrnem.

[383] Razloženo u „drugom dielu“.

[384] „Hanov. osnova“ ga prividno zabacuje; §. 132. osnove glasi: „. . . alles bis zum Schlusse der Verhandlung Vorgebrachte gilt als rechtzeitig vorgebracht, sofern dieses Gesetz nicht etwas Anderes bestimmt“. Takih „andere Bestimmungen“ imade više i tako intenzivnih,

Digitized by Google

sa arbitrarno ujedinjenom razpravom. Ako se dakle hanoveranskom postupniku mora prigovoriti, da grieši proti psihologiji, mora se „hanov. osnovi“ spočitnuti, da nema logike. S toga nije nikaka nesreća, što je ostala osnovom,[385] i to tim manje, što joj i konstrukcija dokaznoga dekreta sadrži unutarnjih protuslovja te što se protivi i ostaloj konstrukciji judicija onakoga, kaki je pridržan od konferencije.[386] Interlokut taj imao bi biti osuda u tehničkom smislu te u isto vrieme puka procesualno-ravnateljska odredba; za sudca nije obvezatna, ali zato ipak prekludira nudjenje, dotično pripuštanje daljnjih dokazala![387] U ostalom se „hanov. osnova“ dosta vierno drži hanoveranskoga procesa.[388] Parbenje počima pismenim predpostupkom, koji je obvezatan pred zbornim a dozvoljiv pred inokosnim sudovima.[389] Sastoji se iz tužbe i odgovora (Vernehmlassung), ali sud može odrediti, da se izmieni i daljnjih pismena; mjerodavno je pri tom, da na ustmenoj razpravi ne dolazi do iznenadjenja jedne stranke po drugoj.[390] Sud ocienjuje po slobodnom uvjerenju posliedke dokazivanja.[391] Da kontumacija vriedi samo za navadjanje, uključiv ponudu dokaza, a isključiv izvedbu potonjega, suvisi sa osobitostima i protuslovljima „hanov. osnove“[392] a puka je onda logička posliedica, da je i prigovor (Einspruch) pripustiv samo proti oglušnim rešitbama prvoga diela ustmene razprave.[393] „Hanov. osnova“ medjutim nije stvorila podpunoga civilno-procesualnoga normativa te joj manjka naročito sudbeno-ustrojstveni dio[394] što je i shvat-

da pravilu §-a 132. prosto oduzimlju znamenovanje pravila. Cf. §§. 243., 245., 246., 284., 285. osnove.

[385] Vidi prediduću primj. 363. pri koncu.

[386] Tobože se je imala uzdržati cezura izmedju navadjanja i dokazivanja, ali zato ipak ponuda dokaza spada još u navadjanje (§. 281. osnove)!

[387] Cf. §. 309. sa §§. 282., 258., al. 4., 263. osnove.

[388] Wach, Handb., str. 147.: „Der Entwurf hält sich an die H(annöversche)P(rozess)O(rdnung) weniger redaktionell als sachlich an“. Cf. još Struckmann-Koch, str. XXIII. Seuffert, str. XIII. Planck, Lehrb., I. sv., str. 12. sqq. Svi ti kao i drugi skoro jednoglasno ističu, da se „hanov. osnova“ podudara sa hanov. postupnikom, sa izuimkom odnošaja izmedju navadjanja i dokazivanja. Svi takodjer priznaju, da je ta jedina razlikost „fundamentalna“, samo Schmidt, Lehrb., str. 84, čudnovatim načinom veli, da se „hanov. osnova“ „in allen wesentlichen Punkten an die hannöversche Civilprozessordnung anlehnte“. Dormitat aliquando . . . . .

[389] Cf. §§. 238, (119, al. 3), 448. osnove.

[390] Cf. §. 239. osnove.

[391] Cf. §. 306. osnove.

[392] Cf. §§. 274—279. osnove sa §-om 305. osnove. Vidi i prediduću primj. 371. i tekst k istoj.

[393] Cf. §§. 196—204. osnove.

[394] Cf. §§. 1—3. osnove; k tome Struckmann-Koch, str. XXI. Wach, Handb., str. 146.

Digitized by Google

ljivo, budući sudbeno ustrojstvo tiesno suvisi sa ustavom a konferencija nije bila, niti je mogla biti pozvanom, da prejudicira pojedinim njemačkim državama u takom životnom pitanju.[395] S toga osnova sudstvo kao i materijalno ovršno pravo[396] — potonje takodjer iz prednavedenoga razloga — pridržaje zakonodavstvenom uredjenju pojedinih država. Medjutim valja priznati, da nisu poteginute sve posliedice iz rečene predpostave, jer je zvanje sudbenih ovršitelja sasvim po primjeru francezkoga postupnika preuzeto i uredjeno[397] a ipak sudbeno ovršiteljstvo sačinjava dio procesualnoga organizma. Da je sa sudbenim ovršiteljstvom po francezku odlučno poprimljen i francezki način stranačkoga tjeranja procesa, jedva je nuždno napose izticati.[398]

„Osnova hanoveranska" očitovala je razmierno slabo neposrednoga upliva na unapriedjenje njemačkoga civilnoga procesa u smieru francezkom, čemu je razlogom bila poglavito već iz početka nepodpuna sloga učestnika, odlučno protivljenje Pruske i dakako dogodjaji god. 1866., koji su kraj učinili dotadanjemu načinu njemačkoga ujedinjenja. Samo badenski i virtemberžki postupnici te heska osnova prikazuju se kao plod „hanoveranske osnove",[399] dočim Pruska skoro istodobno sa sastankom hanoveranske konferencije postavlja povjerenstvo sa zadatkom, da preizpita dosadanji postupnik te priredi osnovu novoga, koji bi se dao eventualno protegnuti na cielokupnu Njemačku.[400] God. 1864. povjerenstvo dogotovi svoj „Entwurf einer Processordnung in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten für den preussischen Staat",[401] izradjen smiono i odrešito po postupniku francezkom. Princip eventualnosti bude napušten a judicium koncentrovan, dakle prekinuto bez priuzdržaja sa reminiscencijama hanoversko-procesualnim kao djelomično i onima „hanov. osnove". Francezki (porajnski) postupnik bio je otvoreno uzorom i u drugim važnijim dielovima,[402] što

[395] Vidi prediduću primj. 363.

[396] Cf. glede ovršnoga postupka naročito §. 670. osnove.

[397] Cf. §. 660. osnove.

[398] Sudbeno ovršiteljstvo to donosi, — i ako ne ono jedino — upravo sa sobom: vidi „drugi dio" pobliže.

[399] Cf. Struckmann-Koch, str. XXII. Vidi i prediduće primjetbe 356, 359, 360.

[400] Cf. Struckmann-Koch, ibid. Wach, Handb., str. 148., primj. 31. Seuffert, str. XIV. Fitting, str. 12. sqq.

[401] Vidi o tom u predidućoj primj. 400. navedene. Cf. i Leonhardt, Zur Reform, koji u cielom II. sezku razpravlja o toj (pruskoj) osnovi. Vidi i prediduću primj. 1. u nazočnom poglavlju.

[402] Poprimljene su „konkluzije", suverenitet sudački, stranačko tjeranje procesa i druge, s istima u savezu stojeće uredbe francezkoga procesa, „mit schärferer Folgerichtigkeit durchgeführt . . . . . ., als im Code de procédure selbst". Cf. Seuffert, str. XIV. Wach, Handb. str. 148. sqq. Struckmann-Koch, str. XXII., koji dodaje, da su njemačko i prusko pravo i

Digitized by Google

je sve zajedno uzrokovalo, da se njerodavni krugovi t. j. sudbena praksa i literatura prilično jednoglasno izjaviše proti osnovi; narodna misao bila je u podpunoj snazi a pruski pokušaj htio je odveć bezobzirno da prekine sa tradicijama njemačkima.[401] U ostalom su pruskoj, kao i hanoveranskoj osnovi u nekoliko stajali na putu jednaki razlozi t. j. politički dogadjaji, koji su se u sedmom desetgodištu u Njemačkoj razvijali i dozrievali, radi čega svega je i pruska osnova ostala samo osnovom.[404] Tim ipak nije rečeno, da bi bila bez svakoga unutarnjega uticaja na daljnji razvoj reforme, jer će se ispostaviti, da izmedju nje i vriedećega njemačkoga postupnika od god. 1877. imade mnogih i načelnih srodnosti.[405]

Ideja njemačkoga ujedinjenja, koja se je utemeljenjem sjevero-njemačkoga saveza podobro ostvarila bila, nukala je opet na što skorije ujedinjenje civilnoga procesa; njegova reforma tvorila je jednu od prvih zadaća saveznoga zakonodavstva.[406] Pruska predloži već 4. rujna 1867., da da se radi sastavka zajedničke osnove preduzmu nuždni koraci, uslied čega je zaključkom saveznoga vieća od 2. listopada (i 10. prosinca) 1867. postavljeno povjerenstvo, koje je počevši od 3. siečnja 1868. pak do 20. srpnja g. 1870. u 390 sjednica dogotovilo „Entwurf einer Civilprocessordnung für den Norddeutschen Bund".[407] Vjerovatno je, da bi se s konačnom redakcijom još počekalo bilo i možda štošta preinačilo, kada rat sa Francezkom ne bi bio medjutim nastupio.

Za karakteristiku dovoljno je navesti, da najnovija ta osnova stoji na podlozi „hanoveranske osnove" „unter fortwährender und vollständiger Berücksichtigung der im Preussischen Entwurfe enthaltenen Bestimmungen".[408] Prilično je iscrpiva, jer se nije u tolikoj mjeri kao hanoveranska

pravoznanje u pojedinostima takodjer uvažavani. Leonhardt, Zur Reform, II. sv. sadrži najpodpuniji i najizcrpiviji kritički pregled.

[403] Cf. Struckmann-Koch, ibid. Wach, Handb., str. 149. Seuffert, ibid., koji ističe, da se je većina sudova, kada im je osnova bila dostavljena na mnienje, očitovala protiv iste. Dapače su se mnienja — polaz njega — razilazila i u krilu pruske vlade, jer osim ministra pravde svi ostali bijahu protiv osnove.

[404] Cf. Seuffert, ibid. Wilmowski-Levy, I. sv., str. 6. Wach, ibid. Struckmann-Koch, ibid. Schmidt, Lehrb., str. 84., koji ipak osim političkih dogodjaja kao razlog neuspjeha pruske osnove spominje „die inneren Widersprüche" u istoj.

[405] Vidi u nazočnom poglavlju pod 4. (C.)

[406] Vidi u primj. 121., pogl. II., dotične ustanove sjevero-njemačkoga (i carsko-njemačkoga) ustava. Nadalje cf. Struckmann-Koch, str. XXII. Wach, Handb., str. 149. Wilmowski-Levy, I. sv., str. 6. Seuffert, str. XIV. sqq. Schmidt, Lehrb., str. 84. Laband, III. sv., 2. dio, str. 7. sqq.

[407] „Sjevero-njemačka" osnova" jest uobičajen naziv. Pobliže u alegatima prediduće primj 406.

[408] Cf. Struckmann-Koch, str. XXIII. Wach, Handb., str. 149. sqq. Seuffert, str. XV.

Digitized by Google

morala obazirati na pojedine države pa nije ni ostavila razpoložbi potonjih razmierno ovećega uticaja: sjevero-njemački savez bio je već znatno evršći, nego zajednica njemačka u vrieme hanoveranske konferencije pa si nije ni morao nametati suviše stega na korist pojedinih saveznika.[409] Od „hanoveranske osnove" razilazi se sjevero-njemačka povrh toga stegnućem principa eventualnosti, s čim u savezu stoji i nešto osobita konstrukcija judicija. Prem je naime cezura izmedju navadjanja i dokazivanja pridržana, ipak se može i poslie dokaznoga interlokuta navadjati takozvanih pomoćnih činjenica. S time se manje slaže odredba, da se sudac proti pretrpanosti procesualnoga gradiva može služiti izlučivanjem tek nakon dokaznoga interlokuta: čovjek bi logičkim načinom očekivao, da bi mu ta ovlast u tim većoj mjeri pripadala, čim manje ga štiti princip eventualnosti proti komplikacijama. I u pogledu „učina" u presudama kao i raspravnoga zapisnika razilaze se obe osnove a naročito je karakteristično kod „sjevero-njemačke" izvanredno ograničenje pripustivosti pravnih liekova kao i nešto osobito shvaćanje žaobe ništovne.[410]

O sjevero-njemačkoj se osnovi ne bi moglo tvrditi, da je naišla na tako obćeniti odpor, kao hanoveranska, ali pretežno si ipak ne mogaše da osvoji priznanja, čemu će glavni razlozi biti — kako se je onda mislilo — još uviek previše francezkoga naprema premalo germansko-procesualnoga, pa i jasna tendencija, da se samostalnost pojedinih saveznika osjetljivo stegne na korist saveza, odnosno Pruske.[411] Za reformu imade svakako sjevero-njemačka osnova u tom osobitoga značenja, što je „hanoveransku osnovu", toli nestalno kolebajuću se izmedju franceštine i germanštine, pokušala zbližiti pruskoj osnovi, koja je bila odlučno u francezkom duhu.[412]

Te nesuglasice u prosudjivanju sjevero-njemačke osnove, osnutak carstva njemačkoga, uslied čega su se i južno-njemačke države priključile savezu, učiniše, da se reforma civilnoga procesa na politički i procesua-

---

[409] Ali izcrpivoga uredjenja sudbenoga ustrojstva ipak još ne sadrži. O tom pobliže Struckmann-Koch, str. XXXI. sqq. Laband, III. sv., 2. dio, str. 9 sqq. Schmidt, Lehrb., str. 85. Vidi i sliedeću primj 416., dotično tekst k istoj. U glavnom ipak vriede rieči Seufferta, str. XV.: „Die zahlreichen Vorbehalte des hannoverschen Entwurfs zu Gunsten der Landesgesetzgebung sind im norddeutschen Entwurfe beseitigt".

[410] Cf. Wach, Handb., str. 150. Struckmann-Koch, str. XXIII.

[411] Obzirom na potonju tvrdnju valja držati na umu, da južno-njemačke države još ne pripadahu savezu u vrieme, kada se je zgotavljala „sjevero-njemačka" osnova. Vidi i sliedeću primj. 413. i tekst k istoj.

[412] Cf. Schmidt, Lehrb., str. 84. „Schon in ihm (se. dem norddeutschen Entwurfe) wurde ein Kompromiss zwischen hannöverschem und preussischem Entwurf gefunden".

Digitized by Google

listički široj, vladajućim potrebama bolje odgovarajućoj podlozi pokuša.[413] Pruska, kao što se to sada već samo sobom razumieva, uzme stvar opet u svoje ruke te god. 1870. počme a sliedeće godine dovrši osnovu njemačkoga gradj. parb. postupnika („I. Entwurf").[414] Elaborat je historijski-reformatorno važan, jer spada u red onih predradnja, koje izravno vode današnjem njemačkom civilnom procesu.

Prem u kratko vrieme od po prilici jedne godine nastala, hoće se njome ipak da stvori nešta iz temelja novoga, ne možda da se koji od poznatih sustava uzme kao ius commune.[415] Misao dosta smiona, kada se znade, kako su mnienja i teritorija baš u pogledu civilnoga procesa bila razciepana. Medjutim ljudi u pruskom ministarstvu pravde, koji su radili osnovu, samo su se činili tako poduzetnima, ali u stvari samoj bijahu blagi, jer opus njihov, sravni li se sa prediducim osnovama a naročito sa „hanoveranskom" i pruskom te „sjevero-njemačkom", nije gromopucatelj an.

Da se udovolji germanskom pravnom nazrievanju, poprimljena je doduše kraj ustmenosti i pismenost, ova toli skromno i, kako priznati valja, umjestno, da načelno gospodstvujućoj ustmenosti ni malo ne stoji na putu. U predpostupku je medjutim pismenost naskroz mjerodavna, što se obzirom na konstrukciju judicija samo odobriti može, kao godj što je opravdana njezina promišljena uporaba u samom judiciju te pri riešavanju. Time se načelo racionalno shvaćene ustmenosti ne vriedja, već samo udovoljuje postulatu protokolacije, koji — kao tehničko-procesualni princip — ustmenost po domašaju u mnogom čemu nadilazi. I postupak u svrhu izpravka osuda jest — u savezu s rečenom konstrukcijom judicija — nešto inače izveden, nego u sjevero-njemačkoj osnovi, ali u onom, oko čega se poglavito vrti sva reformatorna borba novije Njemačke t. j. u odnošaju navadjanja naprema dokazivanju ne čini „I. osnova" nikakih koncesija germanskomu shvaćanju. Ustmena je razprava naime jedinstvena: nema cezure izmedju navadjanja i dokazivanja: princip je eventualnosti dokinut. Sve, što se od početka do konca razprave navede, odnosno dokaže, jest učinjeno pravodobno; nema prekluzije. Dosliednim je načinom i kontumacija samo obćenita t. j. za obseg cielokupne razprave. Napušteno je germansko nazrievanje i u tom, što sudac po slobodnom uvjerenju prosudjuje posliedke dokazivanja. Na tjeranju procesa učestvuju stranke podosta, i ako ne kao u francezkom postupniku. Procesualno-ravnateljska vlast sudačka, prispodobi li se sa ovlastima sudca francezkoga, takodjer je steg-

[413] Cf. Wach, Handb., str. 151.

[414] Cf. Seuffert, str. XVI. Struckmann-Koch, str. XXIII. sqq. Wach, ibid. Citira se: „I. osnova" (t. j. današnjega njemačkog gradj. parb. postupnika; Entwurf einer deutschen Civilprozessordnung nebst Begründung, im kön. preussischen Justizministerium bearbeitet, 1871.)

[415] Cf. Wach, str. ibid.

Digitized by Google

nuta i to naročito u pravcu negativnom. Konačno i nešto malo originalnoga: priziv je proti osudama prvomolbenih zbornih sudova nedozvoljiv, što bi imala biti „posljedica“ principa ustmenosti.[416] Može se konačno iztaknuti, da „I. osnova“ sadržaje samo postupak u užem smislu, dočim se je sudbeno ustrojstvo imalo napose izraditi, u načelu takodjer kao zajednički za sve zemlje njemačkoga carstva.[417] Po svemu dakle „I. osnova“ blizu stoji „sjevero-njemačkoj“ pa nema govora o posvemašnjoj originalnosti.

Zaključkom saveznoga vieća od 8. svibnja 1871. bude već opet postavljeno povjerenstvo „zur definitiven Feststellung des Entwurfes einer Prozessordnung in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten für das deutsche Reich“, da po načelima, izraženima u „I. osnovi“ te obaziruć se na sjevero-njemačku osnovu kao i ostale predradnje uznastoji kraju privesti djelo reforme. Viećanja se okončaše dne 7. ožujka 1872. time, da su glavna načela „I. osnove“ pridržana te samo u pojedinostima preduzimano nekih preinaka: osim toga je dodan kratki uvodni zakon, dotično osnova istoga te konačno i u pogledu redakcionalnom dosta mienjano. Elaborat se nazivlje obično „II. osnova“.[418]

Savezno vieće ne bijaše ni s njome umireno, te je i sâmo, dotično preko svoga pravosudnoga odbora štošta mienjalo, ne upuštajuć se ipak u dublje zasjecajuće preradbe. Kao najznatnije medju potonjima ističu se pripust priziva (umjesto previda) proti prvomolbenim osudama okružnih (Landgerichte) i trgovačkih sudova te dostava putem pošte. S tima preinakama bude osnova — „III. osnova“[419] — ujedno sa osnovom sudbenoga ustrojstva (Gerichtsverfassung) te odnosnim uvodbenim normativima (osnovama istih) predložena državnom saboru (Reichstag) pod 29. listopada god. 1874., koji doznači sve posebnomu odboru. Ovaj ih je u dva čitanja pretresao te, nakon što je savezno vieće prema zaključcima odbora označilo bilo svoje stanovište, drugo čitanje podvrgao još jednoj reviziji. Odbor, abstrahirav od redakcionalnih izmiena, nije se korjenitije doticao sustava predložene mu osnove gradj. parb. postupnika u užem smislu te i pojedine uredbe većinom prihvatio; najznamenitije njegove modifikacije bile su uvedenje summae revisionalis i ukinuće trgovačkih sudova, dočim mu se u osnovi sudbeno-ustrojstvenoga zakona mnogo jače osjeća uticaj, gdje je osim inih važnih preinaka zaključio bio, da se osnovi dodadu još dva

[416] Cf Seuffert, str. XVI. Wach, Handb., str. 151, 152. Schmidt, Lehrb., str. 84, 85.

[417] Vidi prediduć tekst i primj. 409.

[418] Cf. Wach, Handb., str. 152. Struckmann-Koch, str. XXIV. Seuffert, str. XVI., XVII. (Entwurf einer deutschen Civilprozessordnung nebst dem Entwurf eines Einführungsgesetzes, 1872. Begründung dazu 1872.)

[419] Entwurf einer Civilprozessordnung für das deutsche Reich mit Motiven und Anlagen, 1874.

Digitized by Google

nova naslova: o sudstvu i odvjetničtvu; nemanje je i kod osnova uvedbenih zakona preduzeo dalje sižućih promjena i dodataka. Prem je izmedju odbora i saveznoga vieća došlo bilo u pogledu tih modifikacija do nesporazuma, ipak sabor prihvati osnovu gradj. parb. postupnika po odborskom izvješću(-predlogu) en bloc u sjednici od 17. studenoga 1876., dočim se je o nekim dielovima sudbeno-ustrojstvene kao i uvodbene osnove razvila bila živa razprava. Konačno je svuda prihvaćeno stanovište odborsko, pošto je izmedju saveznoga vieća i saborskoga odbora postignut bio „kompromis“: tako najposlie u trećem čitanju budu prihvaćene sve osnove po odborskim predlozima uz utanačenja kompromisa u prosincu godine 1876.: savezno vieće dne 22. prosinca podieli svoju privolu i zakon o sudbenom ustrojstvu sa dotičnim uvodbenim zakonom bude proglašen dne 27. siečnja 1877., a gradj. parb. postupnik sa svojim uvedbenim zakonom dne 30. siečnja iste godine.[420]

Reforma njemačkoga gradjansko-parbenoga sudovanja bijaše zamišljena kao podpuna; osim postupovnika i sudbenoga ustrojstva te mnogih drugih, sa civilnim procesom u savezu stojećih legislativnih tvorba preustrojen bje naročito odvjetnički red kao i procesualno-sudbeno troškovničtvo.[421]

(Nastavit će se.)

Crtice iz kaznenog prava.

Napisao dr. **Stjepan Posilović.**

(Svršetak.)

Pokušaj na neprikladnom objektu, odnosno sa neprikladnim sredstvom poduzet.

Prieporno je i u teoriji i praksi pitanje o tomu, da li se odgovara po kaznenom zakonu za takav pokušaj delikta, koji se je kanio izvesti ili je izveden na objektu neprikladnu, odnosno na objektu prikladnu ali sa neprikladnim sredstvima.

Tu stoje u diametralnoj oprieci teorija subjektivna, koju je napose usvojilo njemačko državno sudište, a s njim i mnogi pisci kaznenog prava i objektivna.

[420] O svemu tome cf. Struckmann-Koch, str. XXV.—XXX. Wach, Handb., str. 153. sqq. Seuffert, str. XVII. sqq. Wilmowski-Levy, I. sv., str. 7. sqq. Fitting, str. 14. sqq. Hahn, Die gesammten Materialien zu dem Gerichtsverfassungsgesetz etc., II. sv., 1. dio, str. 931. sqq.

[421] Cf. naročito Wach, Handb., str. 155—159. („Reichsgesetze ausserhalb der Civilprozessordnung“). O njima pobliže kod promatranja njemačkoga postupnika u nazočnom poglavlju, te mjestimice u daljnjem toku ovoga iztraživanja.

Digitized by Google

Prva utemeljuje krivnju na zloj nakani počinitelja, koja je izražena u poduzetnom po njemu činu, bez obzira dalje na posljedak, da li je mogao, ili ne objektivno iz čina takova posljediti, dočim potonja traži, da je čin bio takav, da je mogao i objektivno voditi k izvršenju.

Tvrdi Herbst,[1] da mora savez medju činom i zločinom biti sbilja, t. j. realan, objektivan, a ne sastojati samo u namisli počinitelja.

Napose pristaše objektivne teorije pogledom na postojeći u Hrvatskoj i Slavoniji kazneni zakon, pozivlju se u dokaz svoje tvrdnje na samo slovo zakona „čin, na djelotvorno (wirklichen) izvršenje vodeći i t. d.“ (§. 8 k. z.)

Tako to čine Hye,[2] E. Geyer,[3] Herbst. Pa se doista mora priznati, da slovo zakona govori u prilog objektivnoj teoriji pri pokušaju.

Finger[4] razlaže, da se pod tim ne razumjeva svaki samo po mnienju počinitelja k izvršenju vodeći čin, nego takov čin, koji se pokazuje od vremena njegova počinjenja pogledom na okolnosti, koje su u to doba poznate bile, kao prosječno prikladan, da vodi k izvršenju. Čin mora da u času počinjenja (sa stanovišta ex ante) pokazati se pogibeljnim.

Judikatura naših, kao i austrijskih sudaca stoji na stanovištu objektivnom, i to punim pravom, jer se kažnjivost pokušaja po subjektivnoj teoriji nebi nipošto dala u svima slučajevima opravdati.

Dakako da je i razlikovanje medju absolutno i relativno neprikladnim sredstvima nemoguće provesti, jer neima tako rekuć sredstva, koje bi bilo absolutno neprikladno za nakanjeno izvršenje.

Nu traži se svakako neka sveza kauzalna medju posljedkom i nakanom, traži se da je pokušaj i sa svoje objektivne strane ipak kadar bio voditi k izvršenju nakanjenog delikta.

Začetnik subjektivne teorije kod pokušaja je član državnog njemačkog sudišta v. Buri.[5] On odlučno tvrdi, da je dovoljan u zloj nakani pokušani čin, bez obzira na njegovu objektivnu prikladnost ili neprikladnost k naumljenom izvršenju.

Značajna je u tom pitanju napose plenarna rješitba sjedinjenih njemačkih kaznenih senata od 24. svibnja 1880. br. 246. Ona sadržaje sliedeće. Kauzalan za posljedak nije čin nikad, ako ne nastupi posljedak.

Nenastup toga pokazuje upravo, da nije bio čin kauzalan. Ali smije se reći, da u obće ne ima takovih čina, koji bi pod svim okolnostima

---

[1] „Handbuch des allg. Strafrechts“ str. 86.

[2] „Commentar des österr. Strafg.“ Allg. Theil, str. 303.

[3] „Erörterungen über den allg. Thatbestand der Verbrechen nach österr. Recht“ str. 52.

[4] „Das österr. Strafrecht“, I. Bd. str. 181.

[5] „Gesammelte Abhandlungen“, Leipzig 1894. „Versuch“, „Die sogenannten untauglichen Versuchshandlungen“, „Gefahr und Versuch“ itd.

Digitized by Google

bili neprikladni proizvesti nakanjeni posljedak; u pojedinom slučaju se je pako svaki čin, koji nije vodio k uspjehu, pokazao kao absolutno nesposoban za proizvedenje posljedka. Nemože se kažnjivost i bezkažnjivost pokušaja utemeljiti na razlici čina sa absolutno i relativno neprikladnim sredstvima. I pri uporabi absolutno neprikladnih sredstava učinio je počinitelj sve, što je nazreo kano prikladno za izvršenje svoje zločinstvene odluke, i time je manifestirao svoj odpor proti pravnom redu. Njegova bludnja o prikladnosti njegova čina ne može imati upliva na njegovu kažnjivost.

Da je nakanjen zločin ostao pri pokušaju, ima uvjek svoj razlog u bludnji počinitelja, jer nije dobro proračunao činjenica pri svojoj odluci, koje uvjetuju izostanak posljedka.

Mora da bude svejedno, glede kojih stvarnih predpostava, koje su bile nuždne za izvršenje zločina, se je on nalazio u bludnji, da li je zaprijeka, stojeća na putu izvršenju, nastupila tečajem čina ili je već bila u početku tu, da li su uzročni činbenici, na koje nije počinitelj računao, činjenice izvan njega obstojeće, ili da li se je varao glede uspješnosti rabljenih sredstava po vrsti ili količini ili uporabi njihovoj, da li glede predmeta samog rabljenog kao sredstvo ili glede pripisanih mu ili pregledanih kakvoća.

Slično glasi i rješitba od 10. lipnja 1880 I. senata. Slučaj se tiče pokušaja usmrćenja mrtvorodjenog djeteta. Za pokušaj u oprjeci naprama dovršenju je odlučna samo predstava počinitelja, koji je uzrokovala izvršenje odluke, a mogućnost ili nemogućnost izvršenja iz objektivnog svojstva predmeta, na koji je zločin bio naperen, je neodlučna. Tako to konsekventno uzimaju i mnoge kašnje rješitbe rečenog sudišta, kao n. pr. 30. ožujka 1883. (pokušaj uzrokovanog pometnuća od strane netrudne žene). Mnienje državnog sudišta usvajaju medju ostalima Hälschner, Janka, Lammasch, Schwarze, Seuffert, Stenglein, Wächter, a i Finger je pristaša subjektivne teorije.

Protivnici tog mnienja jesu, Berner, Binding, Bünger, Geyer, Löning, Merkel, Meyer, Pfenninger, Wahlberg, i drugi još pristaše objektivne teorije.

Herbst luči absolutno neprikladna sredstva od relativnih. Gdje objekt manjka, ne ima ni pokušaja, n. pr. ubojstvo lješine.

Ako je sredstvo ma iz kog razloga absolutno neprikladno za izvršenje, ne ima pokušaja, jer njegova uporaba nije nikakav vanjski zao čin, i ne može voditi nikada k izvršenju zločina.

To pako ne postoji pri sredstvima po sebi prikladnima, ali samo ma s kojeg razloga nedostatnima, dakle relativno neprikladnima za izvršenje. Zanimivo razpravlja o predmetu profesor Oetker.[6]

[6] „Zeitschr. f. d. g. Strafr." sv. 17. str. 53.

Digitized by Google

Izostanak posljedka dokazuje uvjek, da zločin nije mogao biti počinjen sa odabranim sredstvom, a pri podpunoj neprikladnosti objekta ne predleži u obće delikt.

Neprikladnog objekta ne prima se ni ovo ni ono sredstvo: neprikladno sredstvo ne djeluje na ovom ili onom objektu.

Neprikladnog objekta mogu se neprimati sva sredstva (n. pr. lješina glede svih sredstava ubijstva), ili samo stanovite kategorije sredstava (podpuno gluhi naprama riečima) ili samo stanovito izvjestno sredstvo (daleko stojeća osoba naprama slabom naboju).

U prvom slučaju je objekt absolutno dakle i konkretno, u drugim relativno kao i konkretno. u trećem samo konkretno neprikladan.

Sredstvo je u obim prvim slučajevima relativno i konkretno, u trećem samo konkretno neprikladno.

Absolutno neprikladnih sredstava nema. Sa praznom pištoljom ne može nitko biti ubijen, ali može od straha, usljed odapinjanja iste prouzročenog, umrieti.

Pravna odgovornost nastupa samo pri konkretno nemogućem kauzalitetu, dakle u trećem slučaju, ali i tu ne pod svim okolnostima. Oba ostala slučaja su prividni delikti.

Objekt čina je absolutno neprikladan, ako se u njemu ne može povrijediti pravno dobro, bud da je čin na njemu nemoguć (ubojstvo lješine), bud da čin ne sačinjava povredu pravnog dobra (prileg sa nesestrom, za koju se drži, da je sestra).

Ako je čin započeo proti prikladnom objektu, a čin bude u dalnjem tečaju stvari sveden na neprikladni objekt, ne odgovara, n. pr. X. hoće iz tudjeg stada ovaca tudju ovcu ukrasti, nu prevari se pri tom i pograbi svoju vlastitu.

Tko se vara glede objekta, nije odgovoran, n. pr. tko puca na drvo, držeć da je to njegov neprijatelj.

Tko se pako vara samo glede mjestnih prilika objekta, to je kažnjivi pokušaj na prikladnom objektu, n. pr. tko puca na X. u prazni krevet, gdje misli, da on leži, dočim se on nalazi drugdje, kažnjiv je. Glede tog slučaja kao i primjera ako tko želi ukrasti blagajnu, za koju drži, da je u izvjestnoj sobi, gdje ju on ne nadje, jer je drugdje bila u istoj sgradi — tvrdi Herbst,[7] da se ne može odlučiti po obćem pravilu nego s obzirom na posebne okolnosti pojedinog slučaja.

Absolutno ili relativno neprikladnom objektu je ravan manjkajući. Neobstojeća više stvar ne uživa zaštitu zakona. Nu valja od toga razlikovati objekte, na krivom mjestu predmnjevane.

Zakon ne ima povoda, da štiti objekt, koji je neprikladan za zločin, i

[7] „Handbuch des allg. Strafrechts" I. sv., str. 88 (6. izd.).

Digitized by Google

proti takvim sredstvima, koja ga i kod najintenzivnije uporabe ne mogu povrijediti n. pr. psovati gluhoga, predpostaviv dakako, da treći to ne čuju.

Objekt, koji si je počinitelj predstavljao, mora da je odgovarajući individualizujućoj predstavci doista obstojao.

A. želi na željeznici spavajućem B. uru ukrasti, ali je ne nadje, jer je ovaj nije imao, nije kažnjiv pokušaj. Ako je on držao krivo, da je ura u džepu, a nalazila se je gdje drugdje u posjednika, tad je ona obstojala, ali ju je počinitelj predmnjevao i tražio na krivom mjestu.

U prvom je slučaju tražio predmet, koji bi mogao ukrasti, ali nije izveo pokušaj kradje.

Tko očekuje od djelovanja stanovite vrhunaravne sile ili čuda proizvedenje stanovitog posljedka, pa to želi svojim činom postići, nije kažnjiv radi pokušaja n. pr. čarolije, da tko od toga umre.

Ako je sredstvo samo kvantitativno bilo neprikladno za stanoviti predstavljani posljedak, tad se ali odgovara i za podpunu neopasnost čina (n. pr. pucanje sa pištoljem na tisuću koraka).

Počinitelj hoće kauzalnost svog čina (pucanje sa pištoljem), što mu samo ne podje za rukom, jer je sredstvo nedostatno.

Drugčije je stvar pri kvalitativno neprikladnom sredstvu n. pr. nakanjeno trovanje šećerom, što je nekažnjivo.

Liszt,[8] a s njim i mnogi ini, nalaze kažnjivosti pokušaja razlog u opasnosti čina, osobito u prikladnosti izražaja volje, da proizvede posljedak.

Kažnjiv da je opasni, nekažnjiv bezopasni pokušaj. Pokušaj je opasan, ako i u koliko je kroz čin pokušaja dana bila bliza mogućnost za nastup posljedka, a time i opravdana bojazan tog nastupa. Samo ako je uz uvaženje nastupajućih u času čina ili počinitelju poznatih okolnosti čin podpuno neprikladan, da proizvede posljedak, je pokušaj kao neopasan nekažnjiv.

S toga da može pokušaj uzrokovanog pometnuća od strane netrudne žene biti kažnjiv, ako obstanak trudnosti nije podpunoma izključen, pokušaj čedomorstva na mrtvorodjenom djetetu, ako smrt nije podpuno nedvojbena.

Priznati mi je, da ovu poslednju tvrdnju ne razumijem, kako bi najme mogla biti žena trudna i netrudna, djete mrtvo rodjeno, ili ne posvema mrtvo. —

Prosudjenje, veli Liszt, mora kao naknadna prognoza uvažiti činjenice — koje su bile u času čina, u koji se mora prosudjujuća osoba natrag postaviti — obće uočive ili poznate počinitelju, ne pako činjenice, koje su tek u dalnjem tečaju proizašle.

Uz Liszta pristaje i Garofalo,[9] koji veli, da se ne ide za tim, da se

[8] „Lehrbuch des deutsch. Strafrechts“ 10. izd.

[9] „Il tentativo con mezzi inidonei“, Archivio di psich. II.

Digitized by Google

pronadje značaj čina ili sredstava, nego da se ustanovi značaj krivca. da može zločinstvena volja uzprkos neprikladnosti biti opasna. da ne ima razlike medju dovršenim i nedovršenim pokušajem.

Nu nazoru onih, koji opasnošću čina hoće da opravdavaju kažnjivost pokušaja prigovara Oetker,[10] da li je nuždno da se drži samosvjest glede te opasnosti, jer da bi inače kažnjivost bila ovisna samo od objektivnih momenata, i da bi tada pokušaj delikta. u kojima pogibeljnost čina po sebi igra ulogu (Gefährdungsdelikte), bio uvjek nekažnjiv.

Buri[11] navodi, da je i pokušaj sad navedenih delikata kažnjiv. a po tomu da ne može stavljanje u opasnost bitno biti za relevantnost pokušaja.

Po tomu nije ni taj kriterij pogibeljnosti čina dovoljan, da opredjeli kažnjivost pokušaja.

Olshausen[12] luči absolutnu i relativnu neprikladnost sredstava za izvršenje čina. a izključuje ubrojivost kod neprikladnog objekta.

Finger[13] razlaže, da austrijski kazneni zakon ne zauzimlje čisto subjektivno stanovište, da u mnogim slučajevima se osim volje uzima obzir na tečaj, koji slijedi jednom započeti čin. To da su ustanove §. 74., 86., 88., 126., 141., 151., 169. k. z., ali da ima i sasma protivnih odredaba. Nužda da ne postoji, da se §. 8. tumači u smislu objektivne teorije, koja da se stvarno neda održati, pa i pogledom na historičku interpretaciju zakona, po kojoj da §. 8. počiva na subjektivnoj teoriji, da se ima vladajućem pravu za temelj postaviti jedino izpravnom upoznata subjektivna teorija pokušaja.

On historičku interpretaciju temelji na Art. III. §. 15. Thereziane koji glasi: da sama namisao u obće ne spada pod zločin itd., van da se je zlikovac kroz njeki trud. nastojanje i pokušaj čina, nakanio za izvršenje zločina, dakle da je namisao očitovao vanjskim znacima.

§. 9. Jos. k. z. glasi slično tomu.

Ali i Finger[14] na drugom mjestu spominje, da kad bi imao pokušaj znamenovanja samo sa svoje subjektivne strane, da bi to vodilo do konsekvencije, koju ne želi kazneni zakon, da se svi čini dakle i poduzeti iz praznovjerja smatraju pokušajima po kojima bi usljed namisli počinitelja imao nastupiti kažnjivi posljedak. Tako da bi morala i žena. koja bi kojekakvima čarolijama hotjela uništiti tudje blago, odgovarati radi pokušaja zlobne oštete tudjeg vlastničtva.

[10] l. c.
[11] „Gefahr und Versuch".
[12] „Commentar des deutsch. St.-G."
[13] l. c. str. 180.
[14] Str. 176.

Digitized by Google

Janka[15] zastupa takodjer subjektivnu teoriju kod pokušaja. On razlaže, da se imadu rieči „k djelotvornom izvršenju vodeći čin“ (§. 8. k. z.) smatrati subjektivno, najme pod takovim činom razumjevati ne onaj, koji doista (thatsächlich), nego takav, koji po namisli počinitelja, i njegovoj nakani vodi k pravom izvršenju. Dosta je, da si je počinitelj predstavio, da će njegov čin voditi k izvršenju delikta, i da je on taj posljedak hotio proizvesti. Tim je „za nj“ pri poduzimanju bio čin vodeći k pravom izvršenju.

Dakle da je odlučna pri tom predstava počinitelja.

Nu po tom shvaćanju bi imao biti kažnjiv i onaj, tko puca na svog protivnika u nakani, da ga usmrti iz puške prazne, za koju u bludnji drži da je nabita, neznajuć da je medjutim naboj netko izvadio; nadalje kažnjiv onaj, tko drugomu hoteći ga otrovati, dade u bludnji šećera u mjesto trovila.

A ipak ni pravno ćuvstvo ne zahtjeva, da bi se ovakovi slučajevi kaznili jednako kao i ini pokušaji delikta, poduzeti na sposobnom objektu sa prikladnim orudjem.

Janka vrlo dobro razlaže, da se ne dadu razlikovati absolutno i relativno neprikladna sredstva. Jer da je u istinu svaki pokušajni čin neprikladan. Čin bi bio prikladan, da su prilike slučaja bile druge, i da je po tom i slučaj bio drugi.

Ako se čin posmatra kao cjelina, tad se ukazuje to, da je on svigdje, gdje nije uspjeh nastupio, na prosto neprikladan za izvršenje, napose je sredstvo, koje nije djelovalo u konkretnom slučaju, u tom slučaju bilo absolutno neprikladno. Baš okolnost ta, da posljedak nije nastupio, pokazuje, da bi bio morao čin inače udešen biti, kad bi imao biti prikladnim, te je podpuno svejedno, da li je razlog neuspjehu u objektu, sredstvu ili gdje mu drago, napose da li bi potonje pod drugim okolnostima, pri inakom udešenju slučaja proizvelo posljedak; jer su stvari samo ono, što su doista u konkretnom slučaju, ne pako, što bi u inim slučajevima možda mogle biti.

Lammasch[16] spominje, da pojmovi paleža „po namišljaju njegovu“, §. 166 k. z.), razbojstva i veleizdaje bezuvjetno upućuju na subjektivnu teoriju pokušaja, po kojoj je i tako zvani bezopasni pokušaj kažnjiv. Nedvojbeno da je kriv izvršenog dapače razbojstva (ne samo pokušanog) tko u razbojničkoj nakani nanese nekomu silu, da si prisvoji pomičnu stvar, koju ovaj ne ima pri sebi.

I on tvrdi, da ne ima razlike medju pokušajem sa absolutno i relativno neprikladnim sredstvima.

---

[15] „Das österr. Strafrecht“ str. 134.

[16] „Grundriss des österr. Rechts“ str. 28. — Sravni i razpravu od Lammascha „Moment objectiver Gefährlichkeit“ u „Gerichtszeitung“ 1889. broj 2.

Digitized by Google

Može se bo čovjek bolujući od groznice i sa hranom mesa ubiti, dočim najjači otrov pod okolnostima (radi premalene doze) može biti neškodljiv.

On luči od bezopasnog pokušaja putativnim deliktima srodne slučajeve, u kojima tko misli, da počinja kažnjivi čin stoga, jer u bludnji uzima, da vriedja dužnost, postojeću samo za stanovite osobe ili s obzirom na stanovite osobe n. pr. ako tko u krivoj predpostavi, da mu još traje prvi brak, stupajuć u drugi, misli, da se čini krivim dvoženstva. Ovdje bo da manjka pravno dobro, koje bi se imalo čuvati proti napadaju.

Noviji kazneni zakonici, kao njemački, magjarski izbjegavaju potanje normirati pokušaj sa neprikladnim sredstvima i na nesposobnom objektu, već po §. 61. talianskog kaznenog zakona, učini se krivim pokušaja onaj, tko u nakani, da počini stanoviti delikt, započne izvršenje istoga *sa prikladnim sredstvima* itd.

Isto tako uzima Stoos-ova osnova švajcarskog kaznenog zakona, da u slučaju, kad počinitelj pokuša izvesti delikt takovim sredstvom i na takovu predmetu, da je prema okolnostima izvršenje istoga bilo nemoguće, snizuje sudac kazan po slobodnom uvidjenju (dakle neprispodobivo blaže, nego u inim pokušajima).

Ja držim, da nije uputno u zakonik uvadjati posebne odredbe o tom, koja su sredstva neprikladna, odnosno koji je objekt nesposoban za počinjenje kažnjiva pokušaja, jer je i to samo prieporno, i ima se prosuditi od slučaja do slučaja; a kazuistika bi i tu, kao pri mnogim sličnim pitanjima bila neizcrpiva.

Magjarski kazneni zakon, a s njim i njemački, definišu pokušaj kao čin, kroz koji je započeto izvršenje nakanjenog delikta, ali nije dovršeno, dakle stavljaju važnost u „početak, započimanje“ čina.

Iz svega gori navedenoga biva jasno, da dosele nije ni u teoriji ni praksi riešeno pitanje, što je opasni, što neopasni, što kažnjivi, a što nekažnjivi pokušaj.

To se mora uvaženjem svih predležećih momenata riešiti od slučaja do slučaja, a po našem kaznenom zakonu, po izričnom slovu zakona prama tomu, da li je čin, ili nije, mogao voditi k *djelotvornom* izvršenju, dakle da li predleže ili ne osim subjektivne krivnje i objektivni momenti, koji na to dadu opravdano zaključiti. Obćenito pravilo kao: razlikovanje sredstava u absolutno i relativno neprikladna, koje se neda precizovati: ili uzimati „pogibeljnost“ čina kao odlučan pri tomu kriterij — nije dosta za to.

Subjektivna teorija glede kažnjivosti pokušaja je svakako u toliko nedosljedna, što bi se po njoj imao svaki, makar nikako i u nikojem slučaju ne mogao voditi k naumljenoj svrsi počinitelja, čin privesti kazni,

Digitized by Google

a to bi se protivilo i pravu, a niti se javno mnienje ne uzrujava, a još se manje uzdrmava javni red i poredak sa takovim, možemo ih po posljedcima tako nazvati — bezazlenim činima.

A čemu da se ipak podvrgnu kazni takovi čini, koji se donekle približuju tako zvanim putativnim deliktima, to su najme oni, koje počinitelj u bluduji smatra kažnjivima, a koji nisu zakonom izjavljeni takovima?

I Derenčinova osnova[17] novog kaznenog zakona u nas izrično naglašuje, da se mora nakana „vanjskim djelovanjem" izraziti i za to uzima u tekstu: djelo, kojim je tko „u istinu započeo" itd., pa po tomu stoji u skladu sa u nas tako rekuć obćenito priznatim shvaćanjem, da se za kažnjivost pokušaja traži, da je čin i objektivno mogao proizvesti posljedak, nakanjen po počinitelju.

Kad bi se ipak hotilo u tom pogledu dalje ići, i kazniti i samu subjektivnu krivnju takova pokušaja, koji je počinjen neprikladnim sredstvima i na nesposobnom objektu, tad bi se imalo uvesti slično, kako je to predložio Stoos u osnovi švajcarskog kaznenog zakona, što je jur gori više spomenuto.

Medjutim dok to eventualno bude uvedeno, prepirati će se još dugo i teorija i praksa ob ovom doista zakučastom i priepornom pitanju.

Ima li mjesta mandatnom postupku proti hipotekarnom dužniku?

Napisao **Stevan Popović**, viećnik banskog stola.

Pod tim naslovom uvršten je u „Mjesečniku" od godine 1901. u broju 8. na strani 566. praktičan slučaj, u kojem su oba niža suda odbila zahtjev na izdanje platežne zapovjedi toga radi, što proti hipotekarnom dužniku nema mjesta mandatnom postupku, a kr. stol sedmorice riešenjem od 31. svibnja 1901. br, 1873. odputio je izvanredni previdni utok tužitelja, ali samo zato, što tužitelj nije stegnuo zahtjev na namirenje iz zaloga (§. 466. o. g. z.), već je tražio platežnu zapovjed na platež utužene tražbine u roku od 14 dana pod teretom ovrhe.

Predspomenuto riešenje stola sedmorice glasi ovako:

„Vidiv, da se u smislu naredba ministarstva pravosudja od 18. srpnja 1859. br. 88 zem. vlad. lista, u savezu s §. 461. i 466. o. g. z. i naredbe od 19. rujna 1860. br. 212. d. z. l. može i proti hipotekarnom dužniku tražiti izdanje platežne zapovjedi pod stegom §§. 461. i 466. o. g. z. buduć prvocitirana naredba od 18. srpnja 1859. ne ograničuje

[17] Strana 150.

Digitized by Google

tamo propisani postupak za iztjerivanje tražbine, koja je upisana u javnoj knjizi na osobnog dužnika, niti ne mienja propisa §§. 461. i 466. o. g. z.;

no vidiv, da je tužiteljica imovna občina K. tužbom svojom de praes. 4. listopada 1900. br. 3032. gr. tražila proti tuženom Mili Š. kao sadanjem vlastniku nekretnina upisanih u gr. ul. br. 55. občine V. „da plati" na ovim nekretninama uknjiženu zajmovnu glavnicu od 600 K sa 5% kamati od 24. listopada 1896. do plateža, kao i parbeni trošak za 14 dana pod prietnjom ovrhe;

vidiv, da se takov petit, kojim se zahtjeva, da se hipotekarnom dužniku naloži platež utužene na ujegovim nekretninama uknjižene tražbine pod prietnjom obćenite ovrhe, protivi propisom §§. 461. i 466. o. g. z.;

vidiv, da su s toga obje niže odluke, kojima se uzkraćuje izdanje platežne zapovjedi te odredjuje za razpravu ovoga predmeta ročište, u nazočnom slučaju, pogledom na petit tužbe, po zakonu opravdane, obnašao izvanredni previdni utok tužitelja po §-u 318. g. p. p. kao neumjestan odputiti".

Samo je još jedno riešenje stola sedmorice od 17. siečnja 1890. br. 4349. iz 1889. uvršteno u „Mjesečniku" XVIII. str. 33. i to suglasno sa riešenjem nižih sudova naime, da proti hipotekarnom dužniku nema mjesta izdanju platežne zapovjedi.

I cislitavska praksa po glasu rješitba vrhovnog suda u Beču uvrštenih u sbirku G. U. s početka je takodjer uzkraćivala izdanje platežne zapovjedi proti hipotekarnom dužniku, kao što glase rješitbe od 5. lipnja 1860., 7. svibnja 1862. i 19. lipnja 1874. G. U. 3201., 3205. i 5368., koje su citirane i u izdanju g. p. p. Adolfa Rušnova od godine 1895. u „Dodatku" kod naredbe ministarstva pravosudja od 16. veljače 1858. br. 34. zem. vlad. lista (br. 26. d. z. l.).

Ali kasnije rješitbe vrhovnog suda u Beču G. U. 4173., 8910. i 9624. dozvoljavaju izdanje platežne zapovjedi i proti hipotekarnim dužnicima, kamo naginje i gore citovano riešenje kr. stola sedmorice od 31. svibnja 1901. br. 1873.

Rješitbe G. U. 3201., 3205. i 5368., kojima je uzkraćeno izdanje platežne zapovjedi proti hipotekarnom dužniku, motivirane su u glavnom ovako: naime, da su naredbom ministarstva pravosudja od 18. srpnja 1859. br. 130. d. z. l. one norme carske naredbe od 21. svibnja 1855. br. 95. d. z. l. o postupku u svrhu bržeg utjerivanja bilježničkom izpravom dokazanih tražbina, protegnute i na slučajeve u §-u 1. naredbe od 18. srpnja 1859. br. 130. d. z. l. navedene, ali da oba ta zakona po slovu njihovih odredaba i po njihovom medjusobnom tiesnom savezu samo onda imaju mjesta i uporabe, ako se radi o tužbi na izpunjenje koje osobne obveze i ako su podjedno sve činjenice, koje utemeljuju tražbinu u glavnoj stvari i u uzgredicah dokazane ili bilježničkom izpravom, ili izpravama

Digitized by Google

one vrsti, kako su naznačene u §-u 1. naredbe od 18. srpnja 1859. broj 130. d. z. l., dočim hipotekarni tužitelj za dokaz osobne obveze hipotekarnog dužnika, nema nikakve izprave, pa usljed toga proti hipotekarnom dužniku ni ne može biti mjesta mandatnoj tužbi, jer se uknjiženom obveznicom osobnog dužnika i gruntovnim izvadkom dokazuje samo to, da je hipotekarni dužnik (sadanji vlastnik hipoteke) samo u pogledu hipoteke stupio na mjesto predjašnjega vlastnika iste, ali se nikako ne dokazuje, da je stupio i na mjesto prvobitnog osobnog dužnika u pogledu utužene tražbine.

Rješitbe G. U. 4173., 8910. i 9624. kojima je dozvoljeno izdanje platežne zapovjedi proti hipotekarnom dužniku pod inakom ovrhom na založene nekretnine, motivirane su u glavnom ovako: Zadužnicom o zajmu, na temelju koje je izhodjena uknjižba prava zaloga, dokazana je obveza prvobitnog dužnika i predjašnjeg vlastnika hipoteke na platež utužene tražbine, a da je ta obveza prešla na sadanjeg vlastnika hipoteke, dokazano je gruntovnim izvadkom: tim pak obim izpravama udovoljeno je propisima §-a 2. car. naredbe od 21. svibnja 1855. br. 95. d. z. l. i §-a 1. ministarske naredbe od 18. srpnja 1859. br. 130. d. z. l.

U rješitbi G. U. 8910. vrkovno sudište u Beču restituirajući platežnu zapovjed prvomolbenog suda, kaže još i to, da je platežna zapovjed proti hipotekarnom dužniku opravdana propisom §-a 2. carske naredbe od 21. svibnja 1855. br. 95. d. z. l. i §. 1. naredbe ministarstva pravosudja od 18. srpnja 1859. br. 130. d. z. l. u savezu sa propisima §. 443. i 466 o. g. z.: a u rješitbi G. U. 4173., gdje su oba niža suda odbila hipotekarnu tužbu na izdanje platežne zapovjedi, a vrhovno sudište bečko dozvolilo izdanje platežne zapovjedi, uz isto takovu motivaciju, dodaje se nadalje još i to, da se iz onoga u §-u 1. carske naredbe od 21. svibnja 1855. br. 95. d. z. l. upotrebljenog izraza „osobne“ obveze, ne može izvoditi ograničenje mandatnog postupka samo na osobnog dužnika u oči ustanove §-a 1. ministarske naredbe od 18. srpnja 1859. br. 130. d. z. l.

Još je jedna rješitba u G. U. sbirci odnosno u nastavljenom izdanju Pfaff, Schey i Krupsky br. 13174., no ova rješitba ne spada ovamo, jer je hipotekarni vjerovnik u kupoprodajnom ugovoru izrično preuzeo uknjiženu tražbinu pod vlastiti platež iz kupovnine, te time postao ujedno i osobnim dužnikom.

Tako vrhovno sudište bečko, a stol sedmorice uvodno navedenim riešenjem, kojim smjera, da stupi u stope judikature vrhovnog sudišta bečkoga, dovodeći propise §. 461. i 466. o. g. z. u savez sa naredbom ministarstva pravosudja od 18. srpnja 1859. br. 88. z. vl. l. (br. 131. d. z. l.), stavlja u taj savez još i naredbu ministarstva pravosudja od 19. rujna 1860. br. 212. d. z. l.

Digitized by Google

Nije moguće, da bi vrhovno sudište u Beču previdilo naredbu ministarstva pravosudja od 19. rujna 1860. br. 212 d. z. l., kad se na nju nigdje ne poziva, već se na suprot na nju ne poziva toga radi, što se njome absolutno nikako ne može da podkriepi nazor, da se i proti hipotekarnom dužniku može izdati platežna zapovjed, pošto sadržaj ove ministarske naredbe stoji u diametralnoj oprieci sa ranijim naredbama slovećim o mandatnom postupku.

Vrhovno sudište bečko na vrlo jednostavan način uklonilo je zaprieku, kad u rješitbi G. M. 4173. kaže, da se iz onoga u §. 1. car. naredbe od 21. svibnja 1855. br. 95. d. z. l. upotrebljenog izraza „osobne“ obveze, ne može izvoditi ograničenje mandatnog postupka samo na osobnog dužnika u oči ustanove §. 1. ministar. naredbe od 18. srpnja 1859. br. 130. d. z. l., naime na vrlo jednostavan taj način, da izraz „osobne“ obveze jednostavno izpušta, — briše.

Ovdje treba naglasiti, da za Hrvatsku i Slavoniju u mjesto car. naredbe od 21. svibnja 1855. br. 95. d. z. l. valja naredba ministarstva pravosudja od 16. veljače 1858. br. 26. d. z. l.

Šteta bi bilo i jedne rieči utrošiti u to, da se dokaže, da i po ovoj naredbi ima mjesta mandatnom postupku samo proti osobnom dužniku, jer i tu se u §. 1. izrično kaže: „Ako tužitelj sve činjenice, koje su temelj njegovoj, bilo radi novčane tražbine, ili na izpunjenje koje druge osobne obveze upravljenoj tužbi, kako u pogledu glavne stvari, tako i glede uzgredica, dokazati može zakonitim potrebštinama providjenim bilježničkim spisom, kojeg u izvornom odpravku tužbi priložiti ima“, — a to isto jasno propisuje i §. 2. iste naredbe, kojim se kaže, ako osoba tužitelja, ili tuženika, nije ona ista, koja je u bilježničkom spisu kao vjerovnik, ili dužnik, upisana, već usljed pravnih odnošaja, koji se iz bilježničkog spisa ne uvidjaju, na mjesto prvobitnog ovlaštenika (vjerovnika) ili obvezanika stupa, to se platežni nalog može izdati samo onda, ako ove činjenice budu dokazane drugim javnim u izvorniku pridonešenim izpravama, dočim §. 3. iste naredbe propisuje, kad sud obnadje, da tužba nije prikladna za izdanje platežnog naloga, da sud ima drugi po stanju stvari dopustivi postupak povesti (obično odrediti ročište za ustmenu razpravu).

Isto to odredjuju i naredbe ministarstva pravosudja od 18. srpnja 1859, br. 130. i 131. d. z. l. samo što potonja naredba u toč. 2. proteže prednavedenu naredbu od 18. srpnja 1859. br. 130. d. z. l. i 16. veljače 1858. br. 26. d. z. l. i na tražbine, koje su dokazane: „Izpravama, na temelju kojih je utužena tražbina u zem. zapisniku vodjenom po naredbi od 15. prosinca 1855. br. 222. d. z. l. (naš gruntovni red) uknjižena, ako proti sudbenoj naredbi, kojom je uknjižba dozvoljena, nije uložen utok niti je gruntovno zabilježeno, da je ta stavka prieporna.

Digitized by Google

Samo ova druga točka je sporna. Ali, tu valja promotriti razlog, zašto je i za neprieporno uknjižene tražbine dozvoljen proti dužniku mandatni postupak.

Jednostavno zato, što je izprava, na temelju koje je uzsliedila uknjižba prava zaloga za utuženu tražbinu, ekviparirana bilježničkoj izpravi, sudbeno ili bilježnički legalizovanoj privatnoj izpravi u pogledu njezine vjerodostojnosti i dokazne moći proti izdatniku, a to toga radi, što po §. 81. i 82. grunt. reda takova izprava mora da sadrži u sebi naznačen pravni posao (pravni razlog) i mora da bude podpisana po izdatniku i dvojici mužkih sposobnih svjedoka.

Proti hipotekarnom dužniku — novom vlastniku založena dobra — na koga je po §. 443. o. g. z. prešao založni teret, nema tužitelj nikakve izprave glede utužene tražbine, jer izprava, na temelju koje je uzsliedila uknjižba prava zaloga, izdana je po predjašnjem vlastniku založena dobra, — po osobnom dužniku.

No iz tog tesnaca izvlače se oni, koji su za mandatnu tužbu i proti hipotekarnom dužniku, time, što tvrde, da je po §. 443. o. g. z. na novog vlastnika prešla i obveza platiti uknjiženu tražbinu pod inakom ovrhom na založeno dobro.

No to ne stoji. Novi vlastnik založena dobra nije ni na što obvezan, jer po o. g. z. tako zvana obligatio rei ne postoji.[1] Hipotekarni vjerovnik ima pravo samo hipotekarnom tužbom realizirati svoje založno pravo, koje mu pripada po §§. 461. i 466. o. g. z. naime, da prodajom zaloga namiri uknjiženu tražbinu. Od tuda sliedi, da se hipotekarnom dužniku ne može ništa naložiti, nikakav mandat, platežna zapovjed, izdati, već da samo usljed hipotekarne tužbe može biti osudjen, da je dužan dopustiti ovršnu prodaju založena dobra u svrhu namirenja utužene hipotekarne tražbine.

Akoprem Exner u Hypothekenrecht I. str. 238 glede hipotekarne tužbe jasno upućuje na propis §-a 1. naredbe minist. pravosudja od 19. rujna 1860. br. 212. d. z. l., čini se po njegovoj bilježci II. str. 326 opazka 10., da i on takodjer drži, da se hipotekarna tužba i po mandatnom postupku podići može, jer on u spomenutoj bilježci kaže: „wenn man bedenkt, dass der Hypothekargläubiger in der Regel mit jenen Urkunden ausgestattet ist, die zur Einleitung dieses Processes gefordert werden, da er ja in den meisten Fällen den mit der Grundbuchsclausel versehenen Originalschuld-

[1] Glede toga obstojavše kontroverse odavno su izčeznule. Vidi: Unger II., str. 442. nota 15. i Exner „Das österr. Hypothekenrecht" I. str. 237.: „Der vielbesprochene § 443 a. b. Gb. überträgt auf den bücherlichen Nachfolger des Eigenthümers keine Schulden, sondern nur „Lasten": Servituten, Reallasten, Hypotheken. Samo stvarna prava prenose se po §-u 443. o. g. z., a obligacije po trećem dielu drugom poglavlju o. g. z.

Digitized by Google

schein vorlegen und mittelst eines Grundbuchsauszuges die Nichtstreitigkeit der Hypothekarpost nachzuweisen vermag". Ali u kontekstu i sam Exner izrično kaže, da dopustivost mandatnog postupka normiraju car. naredba od 21. svibnja 1855. br. 95. d. z. l. i naredb. ministar. pravosudja od 18. srpnja 1859. br. 130. d. z. l.

Dok nije izašla naredba ministarstva pravosudja od 19. rujna 1860. br. 212. d. z. l., moglo je biti raznih mnienja o tom, da li ima mjesta mandatnoj tužbi proti hipotekarnom dužniku.

Ali, pošto je baš ova naredba izdana, kako se u njoj izrično kaže: „Da se ukinu dvojbe, koje su se pojavile glede §§ 461. i 466. o. g. z. i da obranjena budu prava kako vjerovnika hipotekarnoga, tako i vlastnika dobara založenih, ovim se za svekolike krunovine, izim krajine vojničke usljed previšnje odluke od 12. rujna 1860. izdaje kao što sliedi:

„§ 1. Vjerovnik hipotekarni može tražbinu svoju sudbeno potjerati samo tužbom".

Da ova tužba nije mandatna tužba, vidi se iz cielog sadržaja te naredbe, a naročito iz §-a. 5., u kojem se kaže, da je zabilježba tužbe skopčana s tom posljedicom, da će tužba imati kriepost i proti svakom kašnjem vlastniku dobra založenoga po propisu §-a. 443. o. g. z. i da će se zato imenito *na temelju pravomoćne presude*, izdane glede zabilježene tražbine, ili *na temelju nagode* ovršbene, moći voditi ovrha na dobro založeno neposredno proti svakomu vlastniku toga dobra.

Dakle na temelju *presude* ili *nagode*, a nigdje se ne navodi pravomoćna platežna zapovjed, od kuda jasno biva, da je naredbom ministarstva pravosudja od 19. rujna 1860. br. 212. d. z. l. za hipotekarne tužbe izključen mandatni postupak, jer kraj poznatog eksaktnog kodificiranja za vrieme absolutizma, ne može se ni pomisliti, da bi se mislilo mandatni postupak protegnuti i na hipotekarne tužbe, a da se o tom u samoj naredbi od 19. rujna 1860. br. 212. d. z. l. nijednom rieči ništa ne spomene i da se ne pozove na odnosne ranije naredbe o mandatnom postupku.

Mora se dopustiti, da je mandatna tužba i za hipotekarne tražbine pod stegom ovrhe na hipoteku praktična, jer ako tuženik ne podnese prigovore, biva, da mu je pravo, a ako prigovore podnese, odredjuje se ustmena razprava, ali ipak de lege lata nema za nju u zakonu i u odnosnim naredbama uporišta.

No, kako je gore izloženo, čini se, da će i naša praksa poći stopama prakse cislitavske.

Digitized by Google

Gruntovni unosi povodom uredjenja zemljištnih zajednica po zakonu od 25. travnja 1894.

Piše **Franjo Haladi.**

U segregacijonalnoj parnici vlastelinstva V. proti urbarskoj občini sela A. i B. radi odcjepljenja pašnjaka i uredjenja šumskih užitaka dosudjeno je pravomoćnom osudom kr. sudb. stola kao urbarskog suda u V. od 19. rujna 1868. br. 1038. urb. skupnoj urbarskoj občini sela A. i B. pašnjačka i šumska kompetencija i to $456^3/_4$ jutara pašnjaka po 1200□° i $130^1/_2$ rali šume po 1600□° u česticama, koje su pojedince u osudi naznačene.

Temeljem navedene presude obavljena bje godine 1868. ovršna predaja šume i pašnjaka urbarskoj občini selu A. i B. u posjed i uživanje.

Pošto su dne 12. srpnja 1869. žitelji urbarske občine A. i B. stavili zapisnički zahtjev, da se medju njihova sela, to jest medju selo A. i B. razdiele skupni pašnjaci i šume, to je ta razdioba provedena tako, da su temeljem odluke kr sudb. stola kao urb. suda u V. od 17. travnja 1883. br. 252. urb. odlukom istoga suda kao gruntovne oblasti od 18. prosinca 1886. br. 3828./z. nekretnine upisane u gruntovnom napisniku 222. obć. S. (sada grunt. uložak br. 193. občine S.) prešle uknjižbom prava vlastničtva „na korist individualnih ovlaštenika sela A. u razmjerju urbarskih selišta, koji su u vlastovnici poimence uz naznaku dotičnog razmjerja urbarskih selišta navedeni.

Isto tako su temeljem iste odluke na slični način prešle nekretnine grunt. napisnika br. 223. občine S. (sada grunt. uložak br. 341.) na korist individualnih ovlaštenika sela B. u razmjerju urbarskih selišta, koji ovlaštenici su u vlastovnici poimence uz naznaku razmjerja urbarskog selišta navedeni.

Nasuprot su nekretnine u grunt. napisniku br. 399. (danas grunt. uložak br. 371.) občine S. upisane na ime mjestne občine A. i mjestne občine B. dakle na ime jedne zemljištne zajednice, sastojeće od dvih mjestnih občina.

Pošto je tu dioba provedena bez dozvole kr. zemaljske vlade (§§. 43. i 69. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica) potvrdio je kr. stol sedmorice rješitbom svojom od 11. siečnja 1896. br. 3299. ex 1895. odluku kr. sudb. stola kao urbarskog suda u V. od 13. travnja 1895. broj 185., kojom su odbijeni ovlaštenici sela B. sa zahtjevom za provedenje diobe občinskog pašnjaka izmedju sela „A“ i sela „B“ i za izpravak dosadanje diobe istoga pašnjaka izmedju istih sela u naravi i u gruntovnici, napokon su odbijeni sa zahtjevom za dozvolu individualne razdiobe pašnjaka pripadajućeg selu B.

Digitized by Google

Istom rješitbom iztaknuo je kr. stol sedmorice, kako su u provedenju segregacije segregirani pašnjaci i šume neizpravno upisane na imena pojedinih vlastnika selišta, u mjesto na urbarsku občinu, ter je pozivno na §. 3. citiranog zakona o zemljištnih zajednicah izjavio, da izpravak te pogrieške spada u nadležnost političkih oblasti.

Povodom te rješitbe zamolilo je selo B. upravni odbor županije v., da se uzpostavi zemljištna zajednica urbarske občine sela A. i B.

Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dieleć navedeni nazor kr. stola sedmorice, izdala je dne 11. siečnja 1898. pod brojem 45.885. vrhovnu rješitbu, kojom se odredjuje: da se nezakonito razdieljene na dvie zajednice i to na zemljištnu zajednicu A. i zemljištnu zajednicu B. — opet imadu spojiti, ter da se u smislu §-a 3. cit. zakona imade ureda radi unjeti u gruntovnicu pravo vlastnosti na ime „zemljištne zajednice urbarske občine A.—B.“ na sve nekretnine, koje su istoj pripale temeljem osude kr. žup. sudb. stola u V. od 19. rujna 1868. br. 1036. urb.

Kr. sudbeni stol kao gruntovna oblast u V. izdao je na to odluku od 17. veljače 1899. broj 225/z., koja gore navedenog sadržaja molbu kao za sada neprovedivu odbija, s razloga, jer su pojedini dielovi individualno upisanih ovlaštenika gruntovno obterećeni, dočim glede tih tereta ništa u zamolnici odredjeno nije.

Povodom navedenog slučaja promotriti ćemo u ovoj razpravici o gruntovnih unosih, saveznih sa uredjenjem zemljištnih zajednica po zakonu od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica (br. 36. sbor. od godine 1894.).

Izvan svake dvojbe jest okolnost, da su samo upravne oblasti nadležne ustanoviti, da li prema ustanovam §§. 1. i 2. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica postoji ili ne postoji zemljištna zajednica.

Čim se ustanovi imovina zemljištne zajednice, imade se ista prema propisu §-a 3. cit. zakona unieti ureda radi u gruntovnicu kao vlastnica svojega zemljištnoga posjeda pod imenom „zemljištna zajednica“.

Takav gruntovni unos odredjuje zakon bezuvjetno, ne pitajuć za okolnost, kojim načinom do sada u gruntovnici aparira oznaka vlastnika. Taj unos imadu gruntovne oblasti dozvoliti u smislu zahtjeva stavljenog prema §-u 3. cit. zakona (§. 60. grunt. reda).

Ova odredba je u uzkom savezu sa pravnim svojstvom imovine zemljištne zajednice, koja se uslied imperativnih norma zakona imade urediti.

Isto se tako kod zemljišta, koja su obterećena urbarskimi tereti, ne ima gledati, tko je danas vlastnikom njihovim, jer je n. pr. svatko dužan dozvoliti, da se provede segregacija.

Digitized by Google

Za promjenu oznake imena vlastnika ne traži zakon privole u gruntovnici eventualno poimence navedenih ovlaštenika, jer se tu ne radi o čistom gradjansko-pravnom suvlastničtvu, pošto te zajednice nose na sebi biljeg, da postoje „pro indiviso“, to jest, da ne visi o volji pojedinca, da li će ostati u skupnom uživanju imovine zemljištne zajednice, ili će tražiti izlučenje diela ovlašteničtva, — već to ovisi o javno-pravnih uredbah, koje se ravnaju po ekonomskih obzirih i narodno-gospodarstvenoj koristi ciele zemlje i pojedinih zajednica.

Obzirom na primjese javno-pravnih elemenata, koje nalazimo u zemljištnih zajednicah, učinio je zakon n. pr. diobu zajedničkih nekretnina kao god i svaki ini odsvoj imovine ovisnim o posebnih uvjetih, kakovih kod suvlastničtva po općem gradjanskom zakoniku ne ima.

Zakon u §-u. 23. donaša posebnu ustanovu, koja odredjuje, da „ovlašteničtvo samo za sebe ne može biti predmetom ovrhe, ter se ne može niti privolom ovlaštenikovom gruntovno obterećivati“.

Razlog je tomu taj, što ovlašteničko pravo nije moglo niti prije niti sada postojati samo za sebe, već je nerazdruživo vezano o posjed nekretnina, ter se taj vez, taj spoj po §-u. 16. zakona s ovlaštenim posjedom u gruntovnici ureda radi zabilježiti mora.

Istina, da se sada po §-u. 22. zakona dozvoljava otudjenje ovlašteničkog prava i samog za sebe, ali se tada to pravo imade ureda radi upisati u gruntovnicu: valja najme isto spojiti sa nekretninami kupca, niti se više može dogoditi slučaj, da bi netko bio ovlaštenikom a da nema nekretnog imetka. Ovlašteničko dakle pravo ne može samo za sebe bez veza o stanovite nekretnine postojati.

U pogledu prodaje prava ovlaštenja u bivših urbarskih općinah postojala je i prije uvedenja zakona o uredjenju zemljištnih zajednica naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za nutarnje poslove, od 17. srpnja 1886. br. 35.978 (ured. sbirka naredaba i propisa uprave unutarnje, knjiga II. br. 111), kojom je izrečeno, da se upitno pravo može prodati i kupiti samo skupa s odnosnim posjedom, nipošto pako samo za sebe.

Ne ima po tom dvojbe, da se ovlašteničtvo, najme pravo na razmjerni dio cjelokupnoga prihoda ili koristi (§. 14. zakona) samo za sebe ne može niti privolom niti ovršno obterećivati, dakle da ne može biti objektom prava zaloga.

Tamo gdje su u gruntovnici upisane zemljištne zajednice na ime „općine“, „urbarske općine“, „mjestne općine sela N.“, „urbarski ovlaštenici“ i slično, — nije ovlašteničtvo ni moglo doći do gruntovnog obterećenja. Protivno se je dogodilo tamo, gdje su neizpravnom uknjižbom temeljem segregacionalnih presuda pojedini bivši urbarski ovlaštenici imenice upisani u vlastovnici bud bez oznake bud s oznakom razmjerja urbarskoga selišta.

Digitized by Google

Tu se nailazi na uknjižbe ovršnog i privolnog prava zaloga, na uknjižbe prava uživanja i slično.

Ovdje se je najme neizpravno u praksi provelo gruntovno obterećenje ovlaštenickog prava tako, da se je dozvolila uknjižba na dio nepokretnosti dotičnoga imenice u vlastovnici zemljištne zajednice navedenog ovlaštenika. Tu su dakle obterecene nekretnine, koje sačinjavaju imetak zemljištne zajednice kao takove, a ne pojedinca ovlaštenika, koji s istima sam po sebi po zakonu nikako razpolagati ne može.

Takovu uknjižbu nije smjela gruntovna oblast dozvoliti, niti gruntovnica provesti, jer je već iz iste same proizlazilo, da se tu ne radi o čistom suvlastničtvu po obć. gradj. zakonu, već o zemljištu spadajućem zemljištnoj zajednici (§. 71. grunt. reda).

Da su takove uknjižbe protuzakonite i ništetne, nije potrebno još i dalje obrazlagati.

Kako je razloženo, ne može oznaka vlastnika, kako ona danas aparira u gruntovnici, biti zapriekom, da se imovina, spadajuća pod udar §§. 1. i 2. cit. zakona, u gruntovnici unese na ime zemljištne zajednice, pak isto tako ne može biti zapriekom, da se ustanovi postojećega prava, osnovanog na §-u. 3. zakona, ne udovolji s razloga, jer su dotične nekretnine gruntovno obterećene, pošto bi se inače hipotekarnom vjerovniku veća prava podieljivala, nego li ih dotični dužnik — ovlaštenik zemljištne zajednice imade.

Izpravkom unosa naznake pravog vlastnika dotičnih nekretnina ne odredjuje se brisanje prava, koje ovlaštenik — do sada imenice u vlastovnici naveden — imade na imovinu zeljištne zajednice, već se pače uredjenjem zajednice prema propisom zakona imade ustanoviti obseg ovlaštenickoga njegova prava i dužnosti.

Iz razloga gore citirane odluke kr. sudb. stola u V. kao gruntovne oblasti od 17. veljače 1899. br. 225/z. ne proizlazi, da isti zahtjev za izpravak unosa prava vlastničtva na ime zemljištne zajednice odbija kao zakonom nedopustiv, već s razloga, jer nije odredjeno, što će biti sa gruntovnim obterećenjem pojedinih individualno upisanih ovlaštenika.

Prema tomu se tu radi samo o načinu provedbe unosa po §-u. 3. cit. zakona, kao i o tom, da li je obzirom na postojeće zakonske propise u obće potrebno takovo pitanje.

Da na to pitanje odgovorimo, valja nam ponajprije iztražiti, kakovih sve vrsti dotičnih gruntovnih obterećenja zajedničkih nekretnina imade i biti može, te kakav pravni učinak iste imati mogu.

I. Jedna skupina takovih uknjižba jest ona, kojom se obterećuje sav nekretni imetak zemljištne zajednice kao takove, n. pr. porezni dugovi zemljištne zajednice, osiguranje prava zaloga za tražbine, koje je ciela zajednica kontrahirala.

*

Digitized by Google

Takovog hipotekarnog vjerovnika ne može smetati izpravak unosa vlastničtva na ime zemljištne zajednice; jer je dužnikom njegovim i onako od prvog početka zemljištna zajednica, koju sačinjava skupina ovlaštenika, kojim pripada skupno uživanje obterećene imovine, koju valja gledom na §§. 1. i 2. cit. zakona kao zemljištnu zajednicu urediti.

II. Druga skupina uknjižba jest ona, gdje je prema gornjem obrazloženju ovlaštenička pravo pojedinaca gruntovno obterećeno.

Tu se dadu opet razlikovati dvie vrsti uknjižba: A) takova, gdje je n. pr. pravo zaloga na dio zajedničkih nekretnina, koji odpada na ovlaštenika, uknjiženo kao uzgredna hipoteka, dočim je glavnom hipotekom ostala ovlaštena urbarska imovina njegova; B) takova, gdje se je dotičnom uknjižbom osnovala samostalna hipoteka na imovinu zemljištne zajednice, glede koje dotičniku pripada ovlaštenictvo, na toliko, na koliko je članom zemljištne zajednice, koja je kao juristička osoba vlastnicom obterećenih nekretnina.

Slučaj pod A) navedeni ne prikazuje nam se u bitnosti inim, negoli, kada se obtereti ovlaštena nekretnina, s kojom je nakon uredjenja zemljištne zajednice u gruntovnici provedena zabilježba spoja ovlaštenictva na nekretnine zemljištne zajednice prema § 16. citir. zakona time, da se obzirom na propis §. 23. zakona ovrha na nekretnine uzgredne hipoteke odieljeno od ovrhe na nekretnine glavne hipoteke provesti ne može, nti bi postupajući sud obzirom na sada navedene postojeće zakonske propise razlučenu ovrhu zakonito dozvoliti i odobriti mogao.

Kod slučaja pod B. navedenog možemo razlikovati a) hipoteke, koje su postignute prije 16. svibnja 1894., od onih b) koje su postignute poslje 16. svibnja 1894.

16. svibanj 1894. jest najme dan proglašenja zakona o uredjenju zemljištnih zajednica od 25. travnja 1901. u sborniku, a tim danom je isti zakon prema propisu §. 99. stupio u kriepost.

Da hipoteke (pod B navedene) izhodjene za vrieme, kad je zakon o uredjenju zemljištnih zajednica u kriepost stupio, ne mogu imati pravne krieposti i efekta s obzirom na propis §. 23. cit. zakona, ne može biti sumnje; dočim je glede iste stvari pravno stanje prije zakona o uredjenju zemlj. zajednica normirala već gore iztaknuta vladina naredba od 17. srpnja 1886. br. 35.978.

Po tom je prema pozitivnim ustanovam postojećega prava ovlaštenictvo samo za sebe razlučeno od ovlaštenoga zemljišta stavljeno izvan prometa. Svaka pogodba glede tog ovlaštenickog prava samog za sebe jest pravno nepostojeća.

Ovlaštenictvo samo za sebe nije prikladan objekt za ovrhu, pak se ne može ni prisilno ni privolom ovlaštenikovom gruntovno obterećivati.

Digitized by Google

Na to je sudac ureda radi dužan paziti; svaka protivna odredba jest pravno nepostojeća i ništetna.

Nu sve kada bi sudbene oblasti scienile, da je takova ovrha dotično gruntovno obterećenje dopustivo, kao što nije; to dostalac ovlašteničkog prava samog za sebe temeljem sudbene ovrhe nebi mogao do ovlaštenictva doći.

Ovlašteničko pravo najme ne može samo za sebe postojati (§. 22. al. 2.); ne samo da ne bi mogao ovakav dostalac, već što više ne može ni ovlaštenik, koji posjeduje ovlašteno zemljište (§§. 5., 6. i 8. cit. zakona) zajedno s ovlašteničkim pravom jedino na osnovu vlastničtva temeljem ustanova gradjanskoga prava tražiti od suda dodieljenje diela zajedničkih nekretnina u naravi, najme onog diela u naravi, koji odpada na njegovo ovlašteničko pravo.

Tomu se protive pozitivne ustanove zakona o uredjenju zemljištnih zajednica, koje za diobu, razgodbu, razvrgnuće zajednice stavljaju posebne obćem gradjanskom zakoniku nepoznate uvjete (§§. 31. sl. g., 41., 42., 43.) a osim toga n i s u za takvo uredovanje n a d l e ž n e s u d b e n e, već za to posebno postavljene razgodbene oblasti (§. 68. i sliedeći).

Iz toga se razabire, da stranka iz ovakovog nenadležnog i protuzakonitog sudbenog postupka, sve kad bi isti formalno i pravomoćnim postao, praktično nikakove hasne imati ne može, dakle da isti mora bez pravnog efekta ostati.

Rekosmo gore formalno pravomoćno, ter to ponovno naglašujemo, jer pravno kriepostnim nešto, što je od početka ništetno, nigda postati ne može.

U nazočnom slučaju štititi takovu uknjižbu, značilo bi u zaštitu uzimati nešto, što baš n i k a k e v e v r i e d n o s t i n e i m a; stoga se ovdje u obće o nečijem pravnom interesu ni govoriti ne može.

Pošto u slučaju pod B. ne ima prikladnog objekta za obterećenje, pošto takovo obterećenje vriednosti imati ne može i pošto po tom po ni koga ne ima obstojnost dotične uknjižbe nikakvog pravnog interesa, to već s tih razloga takove uknjižbe nebi smjele biti zapriekom uredovanju po §. 3. cit. zakona.

Isto tako nebi smjele uknjižbe u slučaju gore pod A) navedene rečenom uredovanju smetati, jer bi to bilo upravo proti interesom hipotekarnih vjerovnika. Kad se najme zemljištna zajednica ne bi mogla unieti u gruntovnicu kao vlastnica svoga imetka, tada se nebi moglo provesti ni uredovanje po §. 16. cit. zakona, ne bi najme bilo moguće odrediti provedbu gruntovne zabilježbe spoja ovlašteničkoga prava s ovlaštenim posjedom.

Ovo potonje uredovanje jest upravo na korist vjerovniku, jer će se uredjenjem zemljištne zajednice ustanoviti razmjerje ovlašteničkoga prava, koje njegovom dužniku pripada na skupni imetak zemljištne zajednice.

Digitized by Google

Nu to su sve više manje razlozi shodnosti.

Medjutim nam valja ovdje iztaći, da gruntovna oblast nije vlastna zamolbu upravne oblasti, stavljenu temeljem §. 3. zakona o uredjenju zemljištnih zajednica niti predhodno niti konačno odbiti, jer se tomu protive jasne ustanove zakona gradjanskoga i gruntovnoga reda.

Da je predhodno odpućenje gruntovne molbe neizpravno, ne treba nam tumačiti, pošto §. 129. grunt. reda odredjuje, da se gruntovne molbe imadu svagda izrikom ili dozvoliti ili odbiti.

Ustanova §. 443. odredjuje, da se sa vlastnošću stvari nepokretnih primaju takodjer tereti njihovi, koji su zabilježeni u javnih knjigah; dočim §. 466. o. g. z. izrično dozvoljava prenos vlastnosti stvari založene na inoga koga.

Založni vjerovnik ne može se promjeni u osobi vlastnika protiviti, pošto njegovo pravo sastoji samo u tom, što ima vlast, ne bude li namiren iza što prodje ustanovljeno vrieme, da zaište od suda, da se zalog proda (§. 461. o. g. z.).

Da se odstrane pojavivše se dvojbe o §. 461. i 466. o. g. z., izdana je ministarska naredba od 19. rujna 1860. (br. 212. d. z. l. i sbor. od god. 1863. br. 120. str. 180), kojom se pobliže ustanovljuje položaj hipotekarnog vjerovnika prema novomu vlastniku založenoga dobra, koji nije ujedno osobnim dužnikom.

Kada se temeljem izprava, koje imadu svojstvo izreke proizišle od javne oblasti, koja se može sudbeno ovršiti, zatraži gruntovni upis o novom §-a 3. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica, dužna je gruntovna oblast takav upis dozvoliti i obavu gruntovnom uredu naložiti (§§. 60. i 84. slovo c). To se isto tako mora dozvoliti, kao što bi se morala dozvoliti uknjižba prava vlastnosti na ime treće osobe, koja bi n. pr. odobrenjem zemaljske vlade temeljem zaključka zemljištne zajednice (§. 31. sl. f) i §. 43. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištne zajednice) ciele ili dio zajedničkth nekretnina kupila. Naravno je, da ti upisi ne tangiraju.

Ovom prigodom mogli bi se možda taknuti i pitanja o dopustivosti unosa na ime „zemljištne zajednice" temeljem istoga mnogo puta spomenutoga §-a 3. u onih slučajevih, kada su pojedince upisani ovlašteniei prenieli svoje u gruntovnici upisano pravo vlastnosti na drugoga.

Neupuštajuć se za sada u pobližu razpravu toga pitanja, iztaknuti nam je mnienje, da obzirom na gore razložena zakonom osnovana načela gledom na propis §-a 442. o. g. z., po kojem u obće nitko ne može drugom ustupiti više prava, nego ga sam ima, ne može biti dvojbe, da je takov upis, temeljem izprava za to nadležnih upravnih oblasti, pošto ga zakon imperativno bez ikakove iznimke odredjuje, pravno dopustivim tako.

Digitized by Google

kao što je n. pr. dopustiva uknjižba prava vlastnosti temeljem sudbene uručbene izprave, koja imade potrebštine javne izprave.

Ustanova §-a 3. zakona o zemljištnih zajednica jest nuždnom posljedicom propisa §§-a 1. i 2. istoga zakona, po kojoj se svaka ona nekretnina, za koju se ustanovi, da imade pravno svojstvo zemljištne zajednice, imade s tom oznakom u gruntovnicu unieti i po rečenom zakonu urediti. Ustanove obćeg gradjanskoga zakonika ili gruntovnoga reda, koje bi tomu protivne bile, ne mogu se uvažiti jednostavno s toga, jer su iste — na koliko su u protuslovju sa propisi zakona o uredjenju zemljištnih zajednica — stavljene izvan krieposti, ter po tom pravno više ne postoje.

Anarkizam i kazneno pravo.

(Svršetak.)

Godine 1883. i 1884. bacio se je bio austrijski anarkizam na nasilja. Ali je vlada protiv njega razvila veliku energiju. Nad Bečom i okolicom proglašeno je naredbom cieloga ministarstva od 30. siečnja iznimno stanje, te je za nekoje delikte privremeno ukinuta porota. Protiv anarkista vršila še je najjača represija tako, da je anarkizam u Austriji počeo propadati tim više, što je brzo izgubio svoje glave. Stellmacher i Kammerer pogubljeni su, Penkert je pobjegao u Englezku, većina drugih agitatora bijaše zatvorena, novine su prestale izlaziti, a grupe bijahu razpuštene. Tako je sada Austrija malo ne bez anarkista.

Kazna nije doduše jedino sredstvo protiv anarkizma, ali je ona prema historičkom izkustvu jedno od sredstava, koje možemo i moramo uporaviti, da suzbijemo prieteća nasilja. Ovdje može biti nuždno, da kazna osobito ako odmah iza zločina sliedi, djeluje na publiku potresno, može biti nuždno da predstava težkog i neumoljivog zla, spojenog sa kaznom, udje u strastveno uzbudjene i sklone na zločin duše, te da u njima svlada strast. Tako biva u ratu, tako u obsadnom stanju, kod uzbune na otvorenom moru, a tako moramo raditi i proti anarkističkoj epidemiji, koja prieti, da će nas pohoditi.

Umorstvo, pokušaj umorstva (atentati), razbojstvo, palež, uzrokovanje eksplozije, poplave, nesreće na željeznici i druga obćenito pogibeljna djela danas se svuda kazne sa težkim odnosno najtežim kaznama.

Protiv silovitih napadaja na državu kao takovu, kamo u monarkičnim državama spada i napadaj na vladara, naperene su težke kazni veleizdaje. Velike razlike postoje medju pojedinim zakonodavstvima s obzirom na postupak sa zločinskim poduzećem kao takovim, sa pokušajem, sa kaznenopravnim prosudjivanjem nenamjeravanoga uspjeha i priprave zločina. Zakonodavstva se razilaze medjusobno u postupanju sa dioničtvom

Digitized by Google

komplotom i drugim zločinačkim savezima i u postupanju sa poticanjem na zločin.

Razvoj zakonodavstva u europskim državama s obzirom na pobijanje anarkizma ovaj je: Francezka počima poslie ustanka komune sa vrlo strogim policajnim zakonom od 19. lipnja 1871. protiv pravljenja i posjeda smrtonosnih i upaljivih strojeva i posuda, djelovali oni eksplozijom ili na ini način kao i protiv pravljenja i posjeda puščanog praha, bio on sastavljen kako mu drago. Pravljenje i posjed bez oblastne dozvole bijahu po ovom zakonu kažnjivi. Belgijski zakon od 15. listopada 1881. „sur les dépôts, debits et transports de la poudre à tirer, de la dynamite et de toutes autres substances explosives" opunovlašćuje vladu, da izda kraljevske naredbe o pravljenju, spremanju transportu, uporabi, posjedu i nošenju običnog praha, drugih prskavih tvari i smrtonosnih prskavih strojeva. Prekršaji protiv ovih kraljevskih naredaba kazne se uzom od dva tjedna do 2 godine i novčanom kaznom od 100 do 1000 franaka ili sa jednom od ove dvije kazni. Ako se uslied nepovlaštenoga prometa sa prskavim tvarima dogodi tjelesna ozleda, kazni se krivac uzom od mjeseca dana do 2 godine i novčanom kaznom od 26 do 200 franaka. 26 franaka je minimum novčane kazni kod zločina i prestupaka, jer se u belgijskom kaznenom zakonu novčana kazan kod prekršaja kreće izmedju 1 i 25 franaka. Da je ovdje maksimum niži nego li kod lakšega predjašnjega slučaja, imade svoj razlog u tome, što u lakšem slučaju može sudac suditi i na samu novčanu kazan, što je kod težeg slučaja izključeno. Ako je smrt čija posljedica prekršenja naredaba o prskavim tvarima, kazni se počinilac uzom od mjesec dana do 5 godina i novčanom kaznom od 100 do 600 franaka.

Prva je Englezka donjela zakon protiv zločinačke zlorabe prskavih tvari: „An act to amend the law relating to explosible substances, 46. Vict, cap. 3.". Ovaj je zakon englezkom parlamentu 9. travnja 1883. predložen, u jednoj noći po obim kućama prihvaćen i 10. travnja proglašen s time, da odmah stupa u kriepost. Po ovom se zakonu uzrokovanje eksplozije sa pogibelju za život i imetak kazni doživotnom robijom odnosno uzom do dvie godine. Pokušaj zločina sa prskavim tvarima, pravljenje i posjed prskavih tvari u zločinačkoj namjeri i komplot u tu svrhu kazni se robijom do 20 godina odnosno uzom do dvie godine. Pravljenje i posjed prskavih tvari pod sumnjivim okolnostima kazni se robijom do 14 godina odnosno uzom do dvie godine. U ovom slučaju može osumnjičeni tražiti, da se pod prisegom presluša on ili njegov ženitbeni drug. Dionici kazne se istom kaznom, kojom i neposredni počinitelji. Kapetanu trgovačkog broda daje se pravo, da pretraži robu, ako postoji opravdana sumnja, da su na brod donesene prskave tvari. Radi ovoga pretraživanja ne može biti

Digitized by Google

kapetan pozvan niti na gradjansko-pravnu niti na kazneno-pravnu odgovornost.

Za englezkim zakonom poveo se je donekle njemački zakon od 9. lipnja 1884.

Po tom se zakonu kazni robijom od 1 do 15 godina onaj, koji dolozno uporabom prskavih tvari prouzroči pogibelj za imetak, zdravlje ili život drugoga.

Ako je ovim činom uzrokovana težka tjelesna ozleda, nastupa robija ne izpod 5 godina, a ako je uzrokovana smrt čovjeka robija, ne izpod 10 godina, odnosno doživotna robija.

Ako je ovim činom uzrokovana smrt čovjeka, a počinilac je to predvidjeti mogao, kazni se smrtnom kazni (§. 5.).

Kada se više njih dogovori, da će izvesti jedno ili više kažnjivih djela, navedenih u §. 5., ili se udruže u svrhu nastavljenog počinjanja takovih, makar još i neopredieljenih djela, kazne se robijom ne izpod 5 godina i onda, ako još te svoje odluke nisu oživotvorili činom, koji sadržaje u sebi početak izvodjenja zločina (§. 6.).

Kazni se uzom do 10 godina svaki, koji pravi, nabavlja, naručuje ili posjeduje prskave tvari u namjeri, da njihovom uporabom ili sam uzrokuje pogibelj za imetak, zdravlje ili život drugoga ili da druge osobe postavi u položaj, da počine taj zločin.

Istom se kaznom kazni i onaj, koji drugim osobama prepušta prskave tvari znajući, da su odredjene za počinjenje zločina, navedenoga u §-u 5. (§. 7.)

Tko pravi, nabavlja, naručuje, znalice drži u posjedu ili drugim osobama prepušta prskave tvari pod okolnostima, koje ne dokazuju, da to biva u dopuštenu svrhu, kazni se robijom do 5 godina ili uzom ne izpod godine dana (§. 8.).

Tko bez policajne dozvole prskave tvari pravi, iz inozemstva uvozi, prodaje ili inače drugima prepušta, ili tko se nadje u posjedu takovih tvari, a da se ne može izkazati policajnom dozvolom, kazni se uzom od 3 mjeseca do 2 godine (§. 9.).

Tko javno pred množtvom ljudi ili razširivanjem ili javnim izlaganjem spisa ili drugih predstava ili tko u spisima ili drugim predstavama potiče na počinjanje kojega u §§. 5. i 6. označenoga kažnjivoga djela ili na dionićtvo u njem, kazni se robijom od 1 do 15 godina.

Istom kaznom kazni se i onaj, koji na navedeni način time potiče ili zavodi na koje od kažnjivih djela, spomenutih u prvoj alineji ovoga paragrafa, što ta djela hvali ili ih prikazuje kao nešto slavnoga (§. 10.).

Njemački zakon sliedi u glavnim crtama austrijski zakon od 27. svibnja 1885. proti obće pogibeljnoj porabi prskavih tvari, koji u §. 1. postavlja načelo, da je promet sa prskavim tvarima i posjed njihov odvisan od do-

Digitized by Google

zvole oblasti. Tko radi protiv toga, kriv je prekršaju i kazni se zatvorom od 14 dana do 6 mjeseci odnosno globom od 10 do 300 forinti (§. 2.). Ovaj prekršaj postaje prestupkom, ako postoje prilike, koje su kadre proizvesti pogibelj za imetak, zdravlje ili život, te se kazni strogim zatvorom od 3 mjeseca do 3 godine odnosno globom od 100 do 1000 forinti.

§. 4. odgovara §-u 5., §. 5. §-u 6., a §. 6. §-u 7. njemačkoga zakona. Austrijski zakon nije prihvatio ustanove englezkoga ni njemačkoga zakona, koji kazne sumnjiv neizpričan posjed prskavih tvari. §. 8. odgovara §. 10. njemačkoga zakona.

Belgijskim zakonom od 22. svibnja 1886. preinačen je zakon od 15. listopada 1881. Po njem se kazni robijom od 5—10 godina i novčanom kaznom od 100 do 4000 franaka fabrikacija, uskladištavanje, promet, transport, uporaba, posjed i nošenje sobom puščanog praha i drugih prskavih tvari i smrtonosnih prskavih strojeva, ako to biva u nakani, da se počini zločin proti osobama ili imetku. Kazan je uza od 8 dana do godine dana i novčana kazan od 26—500 franaka, ako se kani počiniti samo prestupak.

Proti bezuspješnom poticanju na zločine naperen je belgijski zakon od 25. ožujka 1891.: „Loi portant répression de la provocation à commettre des crimes ou des délits". Ovaj zakon kazni poticanje na zločin u javnim skupštinama ili na javnim mjestima, poticanje plakatima, prodajom ili razdiobom risarija, emblema, tiskopisa i drugih spisa. Za kažnjivost je nuždno, da je poticanje usliedilo direktno i zlobno „directement et méchamment". Indirektna provokacija nije kažnjiva, što je svakako pogriešno. Kazan javne provokacije je uza od 1 tjedna do 3 godine i novčana kazan od 500 do 3000 franaka. Kod javne provokacije na njekoje prestupke uza od 1 tjedna do 3 mjeseca i novčana kazan. Ti prestupci jesu: odpor protiv državne vlasti, nasilja, uvriede, prietnje, da se obustavi rad, nasilja i prietnje s obzirom na trgovanje sa živežem, kradja, njekoje zlobne oštete tudjega vlastničtva, ošteta brzojava i telefona, teže poljske štete.

Danski zakon od 2. prosinca 1886. kazni javno poticanje, hvaljenje i uzveličanje zločina kao što i poticanje na neprijateljstva pojedinih razreda pučanstva medjusobno.

Švajcarska je izdala savezni zakon od 12. travnja 1894., u kome se prieti kaznom robije od 10—30 godina svakome, koji upotrebljava prskave tvari u zločinačke svrhe (čl. 1.). Robijom od 5 do 30 godina kazni se svaki onaj, koji pravi ili daje uputu kako da se prave prskave tvari, za koje mora držati, da se imadu upotrebiti za zločine protiv sigurnosti osoba ili stvari. Kazni se uzom ne ispod 6 mjeseci odnosno robijom od 1 do 30 godina tko u drugu koju svrhu, a ne da preprieči zločin, uzima u posjed, sprema, nekome preda ili na drugo mjesto odpremi prskave tvari, o kojima

Digitized by Google

mora držati, da se imadu upotrebiti za zločin protiv sigurnosti osobe ili imetka (čl. 3.). Isto se tako kazni i onaj, koji u namjer, da razprostire užas ili da uzdrma obću sigurnost, nuka ili upućuje na zločin protiv sigurnosti osobe ili imetka (čl. 4.). Počinja li se nukanje ili uputa tiskopisima ili sličnim sredstvima, kažnjivi su svi dionici (počinitelj, poticatelj, pomagač i pogodovatelj). Delikti, navedeni u čl. 1—4.) počinjeni u inozemstvu, progone se u Švajcarskoj, u koliko su napereni protiv saveznoga vieća ili njegovih pripadnika (čl. 6.)

U devedesetim godinama prošloga vieka počeše anarkiste u Francuskoj s nova počinjati zločinačka nasilja, što je potaklo Francesku na cieli niz zakona protiv njih.

Noviji franceski zakoni, kojim je svrha pobijanje anarkizma, ovi su:

Zakon od 19. lipnja 1871. o fabrikaciji i posjedu prskavih tvari.

Tiskovni zakon od 29. srpnja 1881., najpače čl. 23. do 25.

Zakon od 2. travnja 1892. o preinaci čl. 435. i 436. kaznenog zakona.

Zakon od 12. prosinca 1893. o preinaci čl. 24., 25. i 49. tiskovnoga zakona, tičućih se poticanja na zločin.

Zakon od 18. prosinca 1893. protiv zločinačkih saveza.

Zakon od 18. prosinca 1893., kojim se preinačuje zakon od 19. lipnja 1871. o fabrikaciji i posjedu prskavih tvari.

Zakon od 28 srpnja 1894. protiv anarkističkih nasilja (loi ayant pour objet de réprimer les menées anarchistes).

Francesko je zakonodavstvo u tri pravca zapodjelo boj protiv anarkizmu: zakonima protiv prakse sa bombama, zakonima protiv zločinačkih udruga i zakonima protiv poticanja na zločin i uzveličanja zločina.

1. Praksa sa bombama.

Članak 435 code pénala prieti kaznom smrti, doživotnom robijom, odnosno robijom od 5—10 godina svakomu, koji minama razori zgrade, brodove, magizine ili barake. Prvobitno je taj članak prietio samo smrtnom kaznom. Zakonom od 13. svibnja 1863. zaprićena je smrtna kazan samo onda, ako je uzrokovanjem eksplozije u pogibelj doveden ljudski život.

Zakon od 19. lipnja 1871. kazni fabrikaciju i posjed strojeva i posuda, koje su podobne da uslied eksplozije ili na ini način uzrokuju smrt ili požar, kao što i prskavih tvari ma koje vrsti bez dozvole oblasti.

Zakonom od 2. travnja 1892. preinačeni su članci 435. i 436. code pénala ovako: U 435. Smrtnom kaznom, doživotnim prisilnim radom (travaux forcés) odnosno prisilnim radom od 5—10 godina kaznit će se svaki, koji hotice razori posve ili djelomice ili pokuša razoriti minom ili drugom prskavom tvari zgrade, stanove, nasipe, ceste, brodove, kola ma koje vrsti, magazine ili barake ili njihove pripadnosti, mostove, javne ili privatne puteve i u obće sve pokretne ili nepokretne stvari, bile one ma koje vrsti,

Digitized by Google

Postavljenje prskave tvari na javnom ili privatnom putu u zločinačkoj namjeri usporedjuje se sa pokušajem promišljenog umorstva.

Članak 436. usporedjuje prietnju sa paležem ili eksplozivnim zločinom prietnji sa umorstvom.

Po zakonu od 18. prosinca 1893. nije više dovoljna policajna dozvola za pravljenje i posjed prskavih strojeva i posuda. Priugotavljač i posjednik mora osim toga dokazati „motifs légitimes", jer je inače kažnjiv.

Po ovom je zakonu kažnjiva i fabrikacija i posjed tvari, koje su odredjene za priugotavljanje prskavih tvari, ako se fabrikant ili posjednik ne mogu izkazati sa motifs légitimes. Prema tome je kažnjiv, tko posjeduje salpeter, glicerin, sumpor u dokazanoj namjeri, da pravi prskave tvari, ako se ne može izkazati sa motifs légitimes.

2. Zločinački savezi.

Protiv razbojničkih četa iz vremena revolucije, koje su silile napadnutoga poglavito podpaljivanjem nogu (chauffeurs), da dade novac, bijahu naperene ustanove čl. 265. i 266. code pénala. Po tim člancima smatralo se je zločinom protiv javnoga mira već samo sklapanje saveza, kojemu bijaše svrha počinjanje zločina protiv osobe ili imetka. Za učin dostajaše organizacija četa, dopisivanje medju njima, dogovori glede zaračunavanja i razdiobe dobitka. Začetnicima, naputnicima i kolovodjama ovakovih četa prietio je članak 267., ako nije došlo do izvedenja zločina, već radi organizacije čete prisilnim radom od 5—20 godina, a ostalim dionikom reklužijom (robijom) od 5—10 godina.

Zakonom od 18. prosinca 1893. sur les associations des malfaiteurs preinačene su ove ustanove s obzirom na anarkističku propagandu čina i to:

Asocijaciji uzporedjena je entente (sporazum). Dovoljan je dokaz dogovora, sporazuma, te ne treba dokaziti nikakve organizacije.

Već sam pristup k ovakovom savezu kazni se prisilnim radom od 5 do 20 godina, sa kojom se kaznom može spojiti i doživotna relegacija.

Svaki dionik asocijacije ili entente postaje nekažnjiv, ako prije zametnuća progona prijavi oblasti, da postoji takav sporazum odnosno savez.

Robijom od 5—10 godina kazni se podpora drugova davanjem orudja, posredovanjem korespondencije, pružanjem stana ili prostorija za sastanke.

3. Osobito je zanimiv razvoj francuskoga zakonodavstva s obzirom na poticanje na zločin i na uzveličavanje zločina.

Privatno individualno poticanje podpada pod čl. 60. code pénala, koji govori o dioništvu.

Za poticanje, koje se obraća na javnost, mjerodavan je tiskovni zakon od 29. srpnja 1881. Njegov članak 23. normira točno javno počinjanje, kamo spadaju:

Digitized by Google

a) Govori, povici i prietnje na javnim mjestima ili u javnim skupštinama;

b) spisi i tiskopisi nudjeni ili izloženi na prodaju na javnim mjestima ili u javnim skupštinama;

c) plakati i drugi oglasi, koji su pristupni očima publike.

Kao dionici kažnjivoga djela kazne se oni, koji su na jedan od navedenih načina počinitelja ili počinitelje direktno uzazivali na počinjenje, ako je došlo i samo do kažnjivoga pokušaja.

Po prvobitnoj ustanovi članka 24. bijaše bezuspješna provokacija kažnjiva uzom od 3 mjeseca do 2 godine i novčanom kaznom od 100 do 3000 franaka, ako se je odnosila na jedno od ovih zločina: umorstvo, grabež, palež, jedan od zločina naperenih proti sigurnosti države.

Članak 25. odnosi se na poticanje vojnika na neposluh.

Zakonom od 12. prosinca 1893. uvedene su ove preinake:

a) Učinom članka 24. dodana je kradja i zločini prskavim tvarima.

b) Kazan uze povišena je od 3 mjeseca do 2 godine na jednu do 5 godina.

c) Najvažnija preinaka je izjednačenje apologije (uzveličanja) zločina sa direktnom provokacijom na zločin.

Poslie umorstva Carnotova stvoren je zakon od 28. srpnja 1894., koji je izrično naperen protiv anarkističke propagande „loi ayant, pour objet de réprimer les menées anarchistes".

U članku 2. ovoga zakona stvoren je novi učin „propagande secrète".

Uzom od 3 mjeseca do 2 godine i novčanom kaznom od 100 do 2000 franaka kazni se naime onaj, koji nejavno, dakle na primjer u privatnom razgovoru, jednu ili više osoba potiče na kradju, umorstvo, grabež, palež ili ini koji obće pogibeljni delikt.

Mjesto poznatoga izraza „exciter" rabi ovdje zakon nov izraz „inciter", hoteći povući tako pod kaznenu odgovornost i ona poticanja, kojim je svrha da pripravljaju neofite da postanu orudjem zločina. Poticanje može uzslediti direktnom provokacijom ili uzveličavanjem zločina. Predpostavka kažnjivosti jest, da se je poticanje zbilo u svrhu anarkističke propagande. Pod istu kazan podpada i onaj, koji zavadja vojničke osobe na neposluh, bilo to u svrhe anarkističke ili druge.

Ako je krivac osudjen na uzu od preko godine dana, pak ako je na osnovu ovoga zakona unutar zadnjih 10 godina osudjen bio na uzu od preko 3 mjeseca, ili ako je unutar zadnjih 10 godina radi ma kakova drugoga zločina ili prestupka osudjen na prisilni rad, robiju ili uzu od preko 3 mjeseca, može sud protiv njega kao nuzkazan izreći i relegaciju. Ova se relegacija ne smije izreći, ako je zavadjan vojnik na neposluh u ne anarkističke svrhe.

Digitized by Google

Pošto zakon ovaj kazni privatnu ustmenu provokaciju, izvrgava se pogibelji krivih denuncijacija. Da se stane na put krivim osudama na osnovu izkaza samoga denuncijanta, odstupio je ovdje zakon od sustava slobodnoga uvažavanja dokaza, koji sustav u Francezkoj postoji već preko jednoga vieka.

Na osnovu ovoga zakona ne smije proslieditи kondemnatorna osuda na samo svjedočanstvo one osobe, koja bijaše objektom poticanja. Osim toga mora da postoje i drugi dokazi za krivnju. Ove dokaze mora osuda naročito navesti.

Kod sudbenih razprava na osnovu zakona od 28. srpnja 1894., a tako i u svim slučajevima u kojima ima djelo anarkistički značaj, mogu sudovi zabraniti publiciranje debate u novinama, ako bi to publiciranje moglo biti pogibeljno za javni mir. Priobćenje obtužnice i drugih spisa procesa prije nego li su pročitani u javnoj razpravi, koje je već zabranjeno u čl. 38. tiskovnog zakona, stavljeno je ovdje pod višu kazan, ako se razprava tiče anarkističkoga djela.

Prisilni rad (travaux forcés) je najteža kazan slobode u Francezkoj. Ona je ili doživotna ili vremenita od 5 do 20 godina. Ne smije se izreći protiv osoba, koje su navršile 60 godinu života: one se osudjuju onda na robiju. Po zakonu od 30. svibnja 1854. imadu se muški kaznenici, osudjeni na prisilan rad, odpremiti u koju izvaneuropsku kaznenu koloniju, a žene se mogu onamo odpremiti (translacija). Takove francezke kaznene kolonije nalaze se u Guyani (Cayenne) na sjevernoj obali južne Amerike i u Novoj Kaledoniji, otoku u Tihom Oceanu, istočno od Australije. Kaznenici obavljaju najteže kolonizacione i druge javne poslove; dok kaznenice rade u prisilnim radionicama, odieljene od muškaraca. Sa izminućem vremena kazni nije kazan još pretrpljena, oni koji su osudjeni na kraću kazan od 8 godina, moraju ostati u koloniji još kroz onoliko vrieme koliko je iznosila kazan, dakle najmanje 5 godina. Oni, koji su osudjeni na dulju kazan od 8 godina, moraju kroz sav svoj život ostati u koloniji. Za povrat u Francuzku nuždno je pomilovanje. Ako se kaznenik dobro vlada, može mu se dozvoliti, da radi kod stanovnika kolonije i mjestnih oblasti; može mu se dapače dati i zemljište.

Francuska rekluzija odgovara robiji drugih naroda, najpače njemačkoj, a traje od 5 do 10 godina. Kaznenici je smatraju težom od prisilnog rada, jer se izvršuje u kaznionama po Auburnskom sustavu, t. j. po danu zajednički rad uz šutnju, a po noći izoliranje u samicama.

Franceska ne šalje u kolonije samo svoje najteže zločince. Zakonom od 27. svibnja 1885. uvedena je relegacija za priupadnike. Ona sastoji u trajnom odpravku priupadnika u koloniju. Radi političkoga delikta ne smije se izreći relegacija. Za anarhističke delikte dozvoljava je naročito zakon od 28. srpnja 1894. Relegaciju smije izreći samo redoviti sud. I relegirani

Digitized by Google

se odpremaju u Guyanu ili u Novu Kaledoniju. I oni su dužni raditi kolonizacione radnje, ili im se može dozvoliti da rade kod slobodnog seljaka, a mogu dobiti i zemlje. Relegacija se izvršuje istom nakon pretrpljene kazne, a traje doživotno. Ali relegirani mogu nakon 6 godišnjega boravka u koloniji moliti kod mjestnog suda svoga boravišta, da im se relegacija oprosti, ako su se dobro ponašali, ako su koloniji napravili usluge te ako se mogu izkazati, da imadu sredstava za uzdržavanje.

Italija je 19. lipnja 1894. izdala tri zakona protiv anarkista, i to, zakon o deliktima počinjenim prskavim tvarima (legge sui reati commessi con materie esplodenti), zakon protiv poticanju na zločin i protiv uzveličanja zločina štampom (legge sull' istigazione a delinquere e sull' apologia dei reati commessi per mezzo della stampa) i zakon o brizi za javnu sigurnost (legge sui provvedimenti di publica sicurezza).

Zakon o prskavim tvarima traži dozvolu ministra unutarnjih djela ili provincijalnoga prefekta za fabrikaciju, prodaju, transport ili čuvanje prskavih tvari, prskavih bomba, prskavih strojeva i drugih predmeta, podobnih za usmrćenje ili uzrokovanje požara (ad altri congegni micidiali o incendiari), isto tako za prodaju, transport itd. tvari (sostanze e materie), koje su odredjene za fabrikaciju ovakovih predmeta. Prekršaj ove odredbe kazni se zatvorom do jedne godine i novčanom kaznom do 2000 lira. Robijom od 3 do 7 godina kazni se fabrikacija, prodaja itd. prskavih tvari ili predmeta, odredjenih za proizvadjanje prskavih tvari, ako se može dokazati zločinačka namjera ili znanje za nju. To jest, ako se može dokazati namjera počiniti zločin protiv osobe ili imetka, proizvesti u publici užas, buku ili javni nered (čl. 1.)

Uzrokovanje eksplozije, dapače već postavljanje dinamita ili sličnih tvari u svrhu, da se proizvede u publici užas, buna ili nered kazni se robijom od 4 do 10 godina. Ako se je djelo dogodilo na mjestu javnoga prometa i za vrieme prometa, ili u vrieme obće pogibelji, javne uzrujanosti, nevolje ili nesreće (in tempo . . . di publiche commozioni o calomità o disastri) kazni se krivac robijom od 8 do 12 godina (čl. 2.)

Članak 3. odredjuje:

a) Robijom od 8 do 12 godina kazni se razorenje i pokušaj razorenja zgrada ili gradjevina ma koje vrsti sa prskavim tvarima i sličnim u namjeri da se u publici uzrokuje užas, buna ili nered.

b) Robijom od 10 do 15 godina kazni se počinitelj, ako je djelo pod a) navedeno počinjeno:

α) na mjestu političke ili administrativne skupštine;

β) u drugim javnim ili za javne svrhe odredjenim zgradama (n. pr. brzojavnim zgradama);

γ) u zgradama nastanjenim ili za stanovanje odredjenim;

Digitized by Google

δ) u radionicama i gradjevnim barakama;

ε) u skladištima, u kojima se nalaze lahko upaljive i eksplozivne tvari:

c) Ako je kojim od zločina, navedenih u čl. 2. i 3., doveden bio u pogibelj ljudski život, kazan je robija od 15 do 20 godina.

d) Počinitelj se kazni robijom od 20 do 24 godine, ako je kao posljedica djela ustanovljena smrt jedne ili više osoba (si è verificata la morte). Prema tome se za ovu kaznenu stavku ne traži, da je počinilac i kriv tome uspjehu, dovoljno je, da ga je uzrokovao.

Po članku 4. kazni se robijom od 20 do 24 godine onaj, koji u namjeri, da u publici uzrokuje užas, da izazove bunu ili nered, upravi napadaj protiv osoba urzrokovanjem eksplozije ili polaganjem prskavih tvari.

Nastupi li kod ovog potonjeg napadaja smrt jedne ili više osoba, kazan je doživotni prisilan rad.

Članak 5. naperen je proti zločinačkim družtvima sa prskavim tvarima. Već talijanski kazneni zakon proglašuje kažnjivom samu činjenicu ovakova udruživanja. Ali dok kazneni zakon (čl. 248.) traži za zločinačko družtvo 5 osoba, kazni čl. 5. ovoga zakona već udruženje od 3 osobe. Po njem je kažnjiv robijom od $1^1/_3$ do $7^1/_2$ godina svaki, koji udioničtvuje u ovakovom zločinačkom družtvu. Kazan se povisuje na robiju od 4 do 15 godina, ako članovi takova družtva prolaze zemljom ili javnim cestama te dva ili više njih nose sobom ili čuvaju oružje. Začetnici i kolovodje kazne se povišenom kaznom. Tko ovakovim drugovima daje zaklonište ili ih podupire, kazni se, u koliko nije kriv dioničtvu ili pogodovanju, robijom od 4 dana do 18 mjeseci. Ako pojedini dionici povodom ili prigodom saveza počine druga zločinstva, to nastupa za sve zločine dvostruko povišenje, povišenje dioničko za šestinu do trećine, a povišenje radi zločina, počinjena prskavim tvarima za trećinu do polovine. Dioničtvo u družtvu u svrhu javne apologije zločina sa prskavim tvarima kazni se uzom od 8 do 27 mjesecih i novčanom kaznom od 133 do 4500 lira.

Upravo udara u oči ova silna kazuistika talijanskoga zakonodavca kod stupnjevanja kazni. Talijanski se zakonodavac bitno i ovdje razlikuje od englezkoga, koji i u zakonu od 10. travnja 1883. u čl. 2. ovlašćuje sudca, ako porota proglasi obtuženoga krivim, da može izreći kazan izmedju jednoga dana uze i doživotne robije. Englezki zakonodavac ima više pouzdanja u jednog sudca nego li talijanski u sudbeni sbor od pet lica.

Javno poticanje na zločin prskavim tvarima kazni se robijom od 3 do 5 godina, a uzveličanje takovih zločina robijom od 6 mjeseci do 2 godine (čl. 6.).

Sa kaznama izrečenim na osnovu zakona od 19. srpnja 1894. ima se uvjek spojiti policajni nadzor (vigilanza speciale della publica sicurezza).

Digitized by Google

Javno nagovaranje na kažnjivo djelo, u koliko se ne radi o poticanju, kazni se po čl. 246. talijanskoga kaznenoga zakona prema veličini čina, na koji se nagovara, robijom od 3 do 5 godina, robijom ili uzom do 2 godine ili novčanom kaznom do 1000 lira. Samo ne smije u drugom i trećem slučaju nagovaranja kazna dosudjena presizati trećinu maksimuma, koji je odredjen za zločin, na koji se nagovara. U članku 247. obraća se talijanski kazneni zakon protiv javnoga uzveličavanja zločina, protiv javnoga nagovaranja na neposluh i protiv javnoga poticanja na mržnju jednoga diela pučanstva protiv drugoga. Kazan je uza od 3 mjeseca do godine dana i novčana kazna od 50 do 1000 lira.

Počinja li se jedno od ovih poticanja na zločin prskavim tvarima, štampom ili slikama, imade se kazan, odredjena u kaznenom zakonu povisiti za polovinu.

Nagovaranje vojničkih osoba ne neposluh protiv zakona, na povredu položene prisege ili dužnosti discipline kazni se uzom od 3 do 30 mjeseci i novčanom kaznom od 300 do 3000 lira. Istom se kaznom kazni i onaj, koji u štampi izvrgava ruglu vojsku ili mornaricu.

Treći talijanski zakon od 19. srpnja 1894. „sui provvedimenti di publica sicurezza" davao je provincijalnoj komisiji, sastojećoj od predsjednika tribunala, kraljevskog prokuratora i savjetnika prefekture, ovlast, da na osnovu stanovitih osuda napose radi zločina prskavim tvarima osudjeniku doznače prisilni domicil. Na osnovu suglasnoga mnienja ove komisije i jedne apelacione komisije mogao je ministar unutarnjih posala i bez osude odrediti prisilni domicil do na 3 godine protiv osoba „che abbiano manifestato il deliberato proposito di commettere vie di fatto contro gli ordinamenti sociali". Prema tome bijaše dovoljno, da je netko saobćio svoju odluku štogod učiniti protiv družtvenoga reda, da mu se bez osude odredi prisilni domicil. Iz važnih razloga javne sigurnosti mogla je komisija obrazloženim zaključkom izreći privremeni pritvor osobe, koja se je imala internirati. Konačno bijahu zabranjene udruge i sastanci „che abbiano per oggetto di sovvertire per vie di fatto gli ordinamenti sociali".

Ovaj zloglasni zakon — „legge famigerata" zove ga Lucchini — sam si je postavio trajanje do 31. prosinca 1895. Poslije svibanjskih ustanaka godine 1898. obnovljen je djelomično ovaj zakon zakonom od 17. srpnja 1898. „legge portante provvedimenti urgenti e temporanei per il mantenimento dell'ordine pubblico". Nije medjutim obnovljena najgora ustanova čl. 3., koja je dozvoljavala odredbu prisilnog domicila i bez sudačke osude. Na mjesto ustanove čl. 5., koji je zabranjivao prevratne udruge i sastanke, uvršten je novi čl. 5. glaseći: „Sono vietate le associazioni e riunioni dirette a sovvertire, per vie di fatto, gli ordinamenti sociali o la costituzione dello Stato". I ovaj je zakon bio tranzitoran, te

Digitized by Google

je trajao samo do 30. lipnja 1899. Ali je 22. lipnja 1899. na njegovo mjesto postavljena kraljevska naredba, koja je izazvala odpor u saboru i narodu, te je, ako se ne varamo, na skoro ukinuta.

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

I za tabularni održaj (usukapiju) zahtijeva se dobra vjera kod tabularnog posjednika, koji ga ističe. — Zla vjera, koja bi slučajno bila nastala poslije nego se je navršilo vrijeme potrebito za održaj, nema nikakva upliva na pravo održajem već stečeno.

(Svršetak.)

C. kr. zemaljski sud u Z. kao prizivni sud iza javne ustmene razprave presudom od 27. listopada 1900. pod br. Bc. I. 48/00 odbacio je priziv tužitelja i potvrdio presudu prvoga suda.

Činjenično stanje:

Tužitelji u prizivu predlažu, da prizvata presuda bude odmah *ili* barem poslije nego se ponovi i popuni dokaz pred prizivnim senatom, preinačena, a poredno da se parnica povrati sudu prvoga stepena nek je na novo i izcrpljivije razpravlja i izdade zreliji sud: i to s razloga, što postupak nije bio podpun i što pogrešno bi utvrgjeno i ocijenjeno činjenično i juridično stanje parnice time što uknjiženje u zemljištnoj knjizi nije bilo smatrano kao zakoniti tečevni naslov i što nije bilo priznato, da su sporna dobra pripadala N. M. predšastniku tužiteljâ, i napokon što je izrečeno, da su tužitelji u zloj vjeri.

Saslušani pred prizivnim senatom svjedoci I. i J. P. svjedočiše, da su čuli, da se je sin tuženikov izrazio, da će davati dohodak tužiteljima, ali nijesu znali kazati od kojega zemljišta.

U ostalom ustmena razprava pred prizivnim sudom nije ništa preinačila ili promijenila u činjeničnom stanju, izloženom u presudi prvoga stepena, i za to prizivni se sud pozivlje na to činjenično stanje.

Razlozi: Prizivni je sud našao, da nije podpun postupak prvoga stepena samo u onom dijelu, koji je odbio prijedlog tužiteljâ, da se saslušaju svjedoci I. i J. P. vrh okolnosti, da je tuženik priznao, da je dužan davati dohodak od spornih zemalja. Ali taj dokaz nije uspjeo jer svjedoci nijesu znali kazati na koji se komad spornih nekretnina odnašalo obećanje učinjeno od tuženikova sina, i za to nije se našlo shodnim, da se vrh te okolnosti izpitaju stranke, tim više što isti tuženik razjašnjiva tu okolnost time, da se je to obećanje odnašalo na onaj komad od kojega tuženik priznaje, da se ima davati dohodak, koji komad nije u sporu, a biljež̄en je u nacrtu sa slovima A. B. C. D. br. I. te se tiče spornih komada.

Digitized by Google

Na osnovu parničnog gradiva sakupljenog u prvom stepenu, prvi je sudac došao do uvjerenja, da su tužitelji, kad su nekretnine kupili u P., bili u zloj vjeri. Što je prvi sudac po svom slobodnom uvjerenju držao istinitim, ima se postaviti kao temelj sudu prizivnog suda, u koliko prizivna razprava nije u tom pogledu što promijenila, a to se u nazočnom slučaju nije dogodilo.

Zato se je imala potvrditi presuda prvoga sudca, odbiti priziv i osuditi tužitelje na izplatu i prizivnih troškova.

Uslijed previda tužiteljà, vrhovno je sudište u Beču, razsudom od 29. siečnja 1901. br. 1255. ukinulo presudu drugoga stepena i povratilo parnicu prizivnom sudu, da drži novu razpravu.

Razlozi: Tužitelji temelje svoje pitanje na jednu kupo-prodajnu pogodbu sklopljenu s prednjim zemljištnim vlastnikom i na održaj, koji se je obistinio, ako se ubroji vrijeme njihovog predšastnika i tvrde, da se tuženik nalazi u posjedu spornih nekretnina.

Tuženik priznaje, da posjeduje nekretnine, da su tužitelji kupili u P. te nekretnine, i da se P. i tužitelji nalaze u tabularnom posjedu od više od 3 godine. Time bi tužitelji bili udovoljili svima zahtijevima za rivendikatornu akciju (§§. 369., 423., 424., 431. o. g. z.). Ali pošto tužitelji oslanjaju svoje pravo na održaj, s razlogom je prvi sudac izpitao pitanje, da li su sve skrajnosti za održaj. Prvi je sudac zanjekao to pitanje, držeći, na osnovu parničnih izpadaka, da se tužitelji ne mogu pozvati na dobru vjeru, jer da je njima imalo biti poznato, da P. nije mogao nekretnine prodati, jer da nije bio vlastnik (§. 442. o. g. z.). To je mnijenje suda prvog stepena bilo pobiveno u prizivu, a prizivni sud nije pretresao pitanje, da li se tužitelji nalaze u dobroj ili zloj vjeri, držeći, da je to pitanje činjenično pitanje, koje je oduzeto izpitivanju sa strane visega suda.

Ali to je shvaćanje krivo, jer okolnost, da li se koje lice nalazi u dobroj ili zloj vjeri, posljedak je, koji izvire iz konstatiranih činjenica, čije se juridično ocjenjivanje može podvrći izpitivanju sa strane starijeg suda, koji po tome na osnovu činjeničnih okolnosti iztaknutih u prvom stepenu ima da ga podvrgne novom izpitu. A pošto se u nazočnom slučaju to nije učinilo, manjkavost je u postupku, jer uslied toga izpustilo se je, da se razpravi: a) je li predšastnik tužiteljev sam održao, b) ako se njegovo vrijeme održaja može ubrojiti na korist tužitelja, c) je li se obistinio fizični održaj, što je tuženik suprotstavio tabularnom posjedu. A ovo su pitanja, koja su s obzirom na to, kako se je parnica razvila, odlučna za ocijenjivanje spora i koja su se za to u smislu §-a 180. g. p. p. imala razpravljati.

Za to je opravdan previd, koji se naslanja na previdni razlog predvigjen od br. 2. §-a 503. g. p., i morao je biti primljen.

*

Digitized by Google

Uslijed nove ustmene razprave zemaljski sud u Z. kao prizivni sud, presudom od 29. ožujka 1901. posl. br. Bc. I. 48./5./00. preinačio je presudu prvoga sudca i primio je tužbu osugjujući tuženika na izplatu parničkih troškova.

Činjenično stanje:

(Kao činjenično stanje prve uništene prizivne presude s dodatkom:) Prvi od gore rečenih svjedoka nadodao je, da je tuženikov sin doduše govorio o nekretnini u sporu, ali nije znao kazati od kojega komada te nekretnine, a drugi da je stalan, da se govorilo o spornom komadu, jer da su se nalazili na tom komadu, kad je slijedio taj razgovor.

Razlozi: Prizivni sud, u posluh zaključka od 29. siečnja 1901. br. 1255. vrhovnog suda. najprvo je uzeo u pretresanje pitanje, da li su se tužitelji, kad su spornu nekretninu kupili u P., nalazili u dobroj ili zloj vjeri, pa na osnovu činjeničnih okolnosti iznesenih u prvom stepenu, protivno onomu, što je prvi sudac uzdržao u pobivenoj presudi, došao je do zaključka, da tužitelji ne bijahu u zloj već u dobroj vjeri, kada su sklopili pogodbu o kupnji nekretnine. I zbilja, okolnost, da je nekretninu obragjivao tuženik, i ako se na prvi mah prikazuje od važnosti, gubi svaku važnost, kad se pomisli, da i u selu, gdje leži utužena nekretnina vrijedi kmetski sistem; dočim druga okolnost, da se nije davao dohodak, opravdava se time, da je zemlja prije bila neobragjena ili ne bijaše još došla do roda. Okolnost pak, da su tužitelji pitali obavijesti mjeračima o licu, koje je upisano kao vlastnik sporne čestice, stoji na korist tužiteljâ, jer na mjesto da stavi u dvojbu njihovu dobru vjeru, još je bolje utvrgjuje, pošto se od toga ima zaključiti, da su se tužitelji odlučili kupiti je, kad ih je uvjerio i osigurao tko je najbolje mogao znati, da čestica pripada prodavcu.

Ali ako su tužitelji bili u dobroj vjeri, falio im je trogodišnji tabularni posjed; jer i ako su stranke složne, da se tužitelji i njihov predšastnik P. nalaze u tabularnom posjedu sporne nekretnine, činjenica je nasuprot, da je zemljištnik od R. bio otvoren tek na 20. travnja 1898., kako je to notorno sudu, i s toga ni predšastnik tužitelja, ni tužitelji, ni ubrajanjem vremena održaja od obojice, ne bi se imala tri godišta potrebita za tabularni održaj.

Sasvim tim tužba imala se je primiti s ograničenjem III-će točke.

Tuženik je prigovorio, da je nekretninu fizično održao, ali je prizivni senat pronašao, da u nazočnom slučaju nema fizičnog održaja sa strane tuženika.

Istina je, da iz činjeničnih okolnosti izvigjenih u prvom stepenu, na koje se je same senat imao obazrijeti, ističe, da se tuženik od preko 30 godina nalazi u posjedu sporne nekretnine, jer je tuženik pod zakletvom izkazao, da je radio zemlju do nazad 35 godina, kad je loza izginula, a od onda da izključivo on sijeće drva i pase svoje blago.

Digitized by Google

I prama iztijeku većeg roka za održaj, tuženik nije dužan da iznese zakoniti naslov (§. 1477. o. g. z.). Ali u nazočnom slučaju ni iztijek ovog dugog vremena nije mu mogao pomoći, s razloga, što su tužitelji uspjeli, da dokažu tuženikovu zlu vjeru (§. 1477. gore napomenuti). Zbilja svjedočanstvom I. i J. P. senat se je uvjerio, da je tuženik znao, da je sporna zemlja pripadala drugomu i baš tužiteljima i njihovim predšastnicima, jer izjava, koju je sin tuženikov učinio, a koju su čuli gore rečeni svjedoci, da će davati dohodak od zemlje, kad je svjedoci budu davati, očito dokazuje, da kako je bilo poznato sinu, tako je imalo biti poznato i otcu, da zemlja nije njegova nego tugja.

Tuženik dakle nema nikakva naslova, da drži zemlju, dočim tužitelji, i ako nemaju tabularni posjed od tri godine, imaju jači naslov, biva pogodbu stečenja i zakoniti naslov (§§. 372., 321. i 441. o. g. z.), prama kojemu tuženik treba da podlegne.

Suženo je bilo pitanje III-će točke odnosno na doba davanja računa i naknadu dohodaka od dneva 11. siječnja 1899., jer su tek od ovog dana tužitelji postali vlastnici nekretnine, a ne mogu protegnuti zahtijev za dulji rok.

Razsuda o troškovima osniva se na §§. 50. i 41. g. p.

Vrhovno sudište u Beču razsudom od 13. lipnja 1901. br. 8445. preinačilo je presudu prizivnog suda i uzpostavilo presudu prvoga sudca osuđujući tužitelje na izplatu parničkih troškova prizivnog i previdnog postupka.

Razlozi: Ne postoji previdni razlog predvigjen od br. 1. §-a 503. g. p. iztaknut od molitelja revizije, jer u izvedenjima nije naznačen nijedan razlog ništavosti.

Meritorno pak, prizivni sud drži, da je utvrgjeno, da je na korist tuženika već izteklo vrijeme potrebito za održaj, a ipak odbija njegovo pitanje, da mu se na osnovu tog održaja priznade pravo vlastnosti sporne nekretnine, jer drži, da se tuženik nalazi u zloj vjeri, i za to da se ne može s uspjehom pozvati na održaj. Ovaj se zaključak prizivnog suda osniva na predpostavku, da je iz izpita svjedoka I. i J. P. dokazano, da se je tuženikov sin, odnosno na spornu nekretninu izjavio, da će davati od te zemlje dohodak, kad mu ga i svjedoci budu davali od zemalja što oni drže, i da je tim priznao, da mu ta nekretnina ne pripada. Ne obaziruć se na činjenicu, da u obrazloženju presude nije navedena nijedna okolnost, koja bi opravdala zaključak prizivnog suda, ako je sinu bilo poznato, da mu zemlja ne pripada, da je to moralo biti i ocu poznato, ovo je mnijenje prizivnog suda u protivarečju s izpitima rečenih dvajuh svjedoka, kako to iz spisa proizlaze.

Nema se zaboraviti, da po spisima, tuženik odnosno na jedan dio zemlj. čest. 1875., koja je predmetom parnice, i baš odnosno na dio, koji

Digitized by Google

je u nacrtu zabilježen sa slovima A., B., C., D. priznaje, da postoji navedena kmetska pogodba, i da on tvrdi. da mu je sin gore navedenu izjavu učinio baš glede tog komada. Toliko svjedok I. P. koliko J. P. svjedočiše već u prvom svom izpitu, da tuženikov sin nije bio naznačio, od koje će zemlje davati dohodak, biva, da li će ga davati od komada, što je u parnici priznato da se mora davati dohodak, ili od drugih komada, a taj izpit nije bio preinačen ni u drugom njihovom izpitu.

S izpita svjedokà, dakle, ne može se izvesti. da je tuženikov sin dao izjavu u onom smislu, u kojemu ga je shvatio prizivni sud.

Mnijenje svjedoka J. P. da se je izjava odnašala na spornu zemlju, nije nego lično ocijenjivanje, koje ne može da bude stavljeno kao činjenična okolnost temeljem presude.

Pošto se dakle prizivna presuda osniva na pogrešnu predpostavku, a pošto kad nestane ta predpostavka, nestaje po sebi i predpostavka na osnovu koje prizivni sud poriče, da se je održaj obistinio, trebalo je preinačiti prizivnu presudu i uzpostaviti onu prvoga sudca.

U ostalom iz izpadaka razprave proizti̇če, da je tuženikov sin onu izjavu učinio u doba, kad se je održaj već obistinio, a nije podnipošto utvrgjeno, da je tuženikov sin tu izjavu učinio u smislu, da su *on i* njegov otac doznali da zemljište pripada trećemu, prije nego je *izteklo* vrijeme potrebito za održaj: dočim, ako su to doznali poslije nego je izteklo vrijeme potrebito za održaj, ne bi bilo imalo nikakva upliva na stečenje prava održajem, tim više, što bi se u takovom slučaju radilo o odreci na pravo zakonito stečeno, a nije nikako utvrgjeno, da je tuženikov sin bio uoblašten, da se za otca tog prava odreče.

Opaža se dakle pogrešno juridično shvaćanje i za to je prizivna presuda imala biti preinačena.

Razsuda o troškovima osniva se na propis §§. 41. i 50. g. p.

Priobćio **D. M.**

Rok za sudbeno potjeranje prava pobijanja, sadržan u §. 22. zak. o pobijanju pravnih djela, ima se računati po ustanovah o. g. z., a ne po propisih g. p. p.

U ustmeno razpravljenoj parnici stečajnine P. A. sina u I., tužiteljke po upravitelju dru. A. pl. R., odvj. u M., proti trg. tvrdki H. H. i sinovi u B. tuženoj po dru. N. K. odvj. u I., radi pobijanja založnoga prava i namirenja tražbine od 339 fr. 64 nč., ili 679 Kr. 48 fil. spp. u redu stečajnih vjerovnika II. razreda samo iz obće stečajne gromade spp., jest kr. sudbeni stol u M. osudom od 27. listopada 1900. br. 5369 gr. sudio po zahtjevu tužbe i to, medju ostalimi, iz sliedećih razloga:

Digitized by Google

Sudbenimi spisi dokazano je, da je stečaj nad imovinom trg. tvrdke P. A. sin, po ovom sudbenom stolu otvoren odlukom od 7. lipnja 1899. br. 3666 gr., pa kada je po upravitelju stečajnine podnesena pobojna tužba dne 7. prosinca 1899.; to je tužba unutar roka od šest mjeseci podnesena, jer se mjesečni rokovi, u gradj. parb. postupniku, imadu računati od kalendarnoga dana do kalendarnoga dana, bez obzira, da li naime, koji mjesec imade više ili manje od 30 dana, a k tomu pridolaze pogodnosti računanja prvog i posliednjeg dana roka po §§. 97. i 99. g. p. p.

Proti toj osudi uložio je tuženi priziv obrazloživ ga medju ostalim sliedećim:

U smislu §. 22. zak. o pobijanju pravnih djela, utrnjuje pravo pobijanja, ako nije tužba u roku od šest mjeseci, nakon dana otvorena stečaja podnešena.

U gradj. priv. post., ne ima zakonske ustanove, koja bi nam razjasnila, kako se kod računanja rokova, imadu mjeseci računati, zato se moramo uteći ustanovi §. 902. o. g. z., koja odredjuje, da se pod jednim mjesecom razumjeva vrieme od 30 dana, bez obzira na to, da li je koji mjesec imao 31 dan ili 28 dana.

Prema tomu se pod šest mjeseci razumjeva vrieme od 180 dana, te bi zato, za da pravo pobijanja u smislu spomenutog §. 22. zak. o pob. pravu ne utrnjuje, imala pobojna tužba podnešena biti u roku od 180 dana, što ali ovdje nije slučaj, jer uzprkos pogodnosti računanja prvog i posliednjeg dana po §§. 97. i 99. g. p. p. nakon dana otvorena stečaja podnešena je protivnička tužba ne u roku od 180 dana, već nakon 180 dana.

Ne stoji nazor prvomolbenoga suda, da bi se mjesečni rokovi, naznačeni u §. 22. zak. o pob. pravu, imali računati, kao rokovi u gradj. post., naime od kalendarnoga dana do kalendarnoga dana, jer se u svih zakonih, tičućih se materijalnoga prava, dakle i u zakonu o pobojnom pravu, imade jedan mjesec računuti po §. 902. o. g. z. sa 30 dana.

Kr. banski stol, jest rješitbom od 7. prosinca 1900. br. 30794. uvažio ovaj prigovor tuženika i preinačio gornju prvomolbenu osudu iz sliedećih razloga.

Po §. 22. pob. z. utrnjuje pravo pobijanja pravnih djela, u postupku stečajnom, ako se sudbeno ne potjera tečajem 6 mjeseci, nakon otvorena stečaja.

Svi zakonom ustanovljeni rokovi imadu se pako računati po propisih §. 902. o. g. z. glasom kojih 30 dana čine jedan mjesec, dakle iznaša u §. 22. pob. z. odredjeni rok od 6 mjeseci 180 dana.

Stečaj vrhu imetka trg. tvrdke P. A. i sina u I. otvoren je odlukom kr. sudbenog stola u M. od 7. lipnja 1899. br. 3666 gr. a pobojna tužba

Digitized by Google

podnesena je sudu dne 7. prosinca 1899., a to je (neračunav u rok dan otvorenja stečaja) 183. dan, nakon otvorena stečaja.

Pošto račun, po koledaru, u očigled propisa §. 902. o. g. z. mjesta nema, to je tužba de pr. 7. prosinca 1899. broj 7826 gr. prekasno podnesena i tuzitelj se je morao odbiti, jer mu je pobojno pravo, po §. 22. pob. zak. utrnulo.

Kr. stol sedmorice odputio je rješitbom od 18. svibnja 1901. br. 1852 previd tužeće stečajnine i potvrdio prizvanu gornju rješitbu kr. banskog stola iz sliedećih razloga:

Banskostolna osuda je opravdana s razloga za nju navedenih, jer je pravilno računan rok, sadržan u §. 22. zak. o pobijanju pravnih djela po ustanovama obćega privatnoga prava, naime obćeg gradj. zakonika, a ne po propisima procesualnoga prava. Obrazloženje prvosudne osude, da se mjesečni rokovi u gradj. parb. postupniku imadu računati od kalendarnoga dana, do kalendarnoga dana, bez obzira na to, da li ima mjesec više ili manje od 30 dana, ne nalazi uporišta u rečenom postupniku.

S toga valja uz odpućenje previda tužeće stečajnine, potvrditi napadnutu banskostolnu osudu.

Isto tako riešen je i drugi slični slučaj rješitbom kr. banskog stola od 7. prosinca 1900. br. 30.792, potvrdjenom vrhovnom rješitbom kr. stola sedmorice od 18. svibnja 1901. broj 1908., a isto teko riešen je i treći slični slučaj rješitbom kr. banskog stola od 7. prosinca 1900. br. 30.793., potvrdjenom vrhovnom rješitbom kr. stola sedmorice od 18. svibnja 1901. br. 1907.

Dr. **Kolarović.**

Sekvestracija plodova kod tužbe o vlastnosti nije dopustiva.

(Plenarna rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 6. prosinca 1900. br. 4484.)

U parbenom predmetu Andrije B. iz B., tužitelja, proti Mladenu i Jerini P. iz B., tuženim, radi priznanja prava vlastnosti i ustupa u posjed nekretnina spp. je kr. kotarski sud u J. odlukom od 1. srpnja 1900. br. 2586. na molbu tužitelja za sekvestraciju plodova priepornih nekretnina izrekao: S razloga, što je molitelj podigao navedenu parnicu radi nekretninâ, koje tuženici drže u posjedu i užitku, te prema tomu i plodove s istih pobiru, čim je izkazano, da molitelj trpi štetu i pošto se plodovi već počimlju pobirati, dozvoljuje se i bez saslušanja protustranke po §. 427. pr. p. p. zamoljena sekvestracija plodova s priepornih nekretnina do konačnoga riešenja parnice pod uvjetom, da molitelj za sigurnost protustranke položi kod suda za 3 dana jamčevinu od 60 K, jer u protivnom slučaju ne će sekvestracija imati pravne vriednosti. (Slijedi ime-

Digitized by Google

novanja sekvestra, odredba ročišta za uvedenje njegovo i poziv za položenje predujma.)

Kr. banski stol povodom utoka tuženih rješitbom od 20. rujna 1900. br. 21.389.:

vidiv, da ne predleže uvjeti §. 427. gr. p. p., jer pogibelj, da bi tuženi mogli predmet parnice (odnosne nekretnine) tečajem parnice oštetiti ili odsvojiti — nije zasvjedočena svjedočbom občinskoga poglavarstva u B.

vidiv, da je po prvom sudu dozvoljena sekvestracija plodova prieporne čestice neumjesna, jer zahtjev tužbe glasi na priznanje prava vlastnosti i ustup u faktični posjed i uživanje, — da se dakle radi o sućnosti nepokretnosti, a ne o plodovima,

obnašao je napadnutu prvomolbenu odluku preinačiti i molitelja sekvestracije s njegovom molbom odbiti. Dopitanje troška nije zahtievano.

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice povodom previdnog utoka molitelja sekvestracije plenarnom rješidbom od 6. prosinca 1900. br. 4484.:

vidiv, da tužitelj A. B. proti tuženima M. i J. P. traži sekvestraciju plodova po §. 427. gr. p. p. na temelju svoje tužbe, u kojoj zahtieva, da mu tuženici kao faktični posjednici priznadu pravo vlastnosti navedene čestice i ustupe mu ju u posjed i uživanje, a da u sekvestracionalnoj molbi ne traži sekvestraciju prieporne čestice radi izkazane pogibelji, da bi tuženici tu česticu oštetili ili otudjili.

vidiv, da je s toga napadnuta rješitba kr. banskoga stola opravdana s razlogà za nju navedenih tim više, što je molitelj sekvestracije doprinjeo samo svjedočbu nadležnog občinskog poglavarstva, da su tuženici s prieporne čestice plodove ubrali, odnosno, da će ih naskoro obrati i odsvojiti, samim pak obranjem, uživanjem i odsvojenjem plodova vrši posjednik zemljišta samo uredno posjed istoga, ali ga time ne oštećuje, što bi samo onda predležalo, kad bi pri tom tako postupao, da nepokretnost ne će u buduće nikakvih, ili manje plodova nositi, —

obnašao je uz odpućenje previdnog utoka molitelja sekvestracije potvrditi napadnutu rješitbu kr. banskoga stola. **dr. Čačić.**

Po §. 1238. o. g. z. uzima se, da je žena porjerila muža kao svom zakonitom zastupniku upravu svoje slobodne imovine, dokle god se ona tome ne protivi.

U parnici E. E-a. proti M. i Mariji S-a. na platež svote od 36 for. 6 nč., navadja tužitelj, da je glasom odpravljenog izvadka pod A, njegovih redovito vodjenih trgovačkih knjiga pokazala se tražbina prama tuženikom

Digitized by Google

u spomenutom iznosu, za na vjeru uzetu robu, koju su mu imali odavna platiti u B. Pošto toga učinili nisu, to je za osiguranje svoje tražbine izhodio odlukom kr. sudbenog stola u B., predbilježbu prava zaloga za korist gornje tražbine na protivničkih nekretninah upisanih u z. z. br. 555 občina G.

Jer unatoč tomu platež uzsljedio nije, tuži i zahtjeva.

Tuženi supruzi M. i Marija S. dužni su platiti solidarno u ime kupovnine za na vjeru uzetu robu svotu od 36 for. 6 nč. sa 6% kamati od dana tužbe do plateža tekućimi, te naknaditi mu prouzročeni parbeni trošak sve to u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe. ujedno zahtjeva, da se opravdanim izjavi predbilježba prava zaloga, odlukom kr. sudb. stola kao grunt. oblasti od 29. kolovoza 1896. br. 6753./z.

Kr. kot. sud u B. osudom od 28. prosinca 1899. broj 12.921./gr. sudio je: da je tuženi M. S. dužan tužitelju E. E-u., s naslova kupovnine za na vjeru kupljenu dućansku robu platiti svotu od 36 for. 6 nč. sa 6% kamati od dana tužbe. t. j. 6. listopada 1896. do izplate i naknaditi parbeni prouzročeni sudbeno obredjeni trošak na 65 k. 40 fil. sve u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe.

Nasuprot se tužitelj odbija sa njegovim gornjim tužbenim zahtjevom glede tužene Marije S-a., te joj je dužan naknaditi parbeno sudbeni obredjeni trošak sa 8 k. u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe, a to sve iz sljedećih razloga:

Tužitelj tvrdi, da mu tuženi supruzi solidarno duguju glasom izvadka iz njegovih trgovačkih knjiga A. I., za na vjeresiju uzeto dućansko žito, ostatak od 36 for. 6 nč. i prip., za koju svotu da se je i gruntovno uknjižiti dao na nekretnine protivničke upisane u Z. Z. br. 555 občine G. — Tvrdi, da su oboje tuženih dolazili u njegov dućan osobno i na vjeresiju kupljeno žito obadvoje kupili, u dokaz čega se poziva na bivše njegove pomoćnike E. H. i D. E-a., a navraća glede te okolnosti Mariji S. drugotuženoj odlučnu neuzvrativu prisegu.

Nu uvaživ, da tuženi M. S. priznaje, da on duguje tužitelju za na vjeru kupljeno tako zvano stražnje žito izpod vetrenjače, uporabivo za prehranu blaga svotu od 36 for. 6 nč., da mu je spreman on sam tu svotu izplatiti, pošto je sam i u svoju korist kupio, samo nema odkud.

Uvaživ, da drugotužena poriče, da je ona skupa sa prvotuženim od tužitelja to žito kupila i da je ona upitne zgode u dućanu bila ili se obvezala platiti bila, kao neposredni platac, sudužnik ili jamac, i da to žito nije upotrebljeno u njenu korist. —

uvaživ, da je svjedok E. H. posvjedočio suočen sa Marijom S., da on nije nikada primjetio, da bi ona u dućanu bila skupa sa M. S. prvotuženim, pa ni upitne zgode, jer da jest, da bi se on svakako sjetiti morao, dočim

Digitized by Google

je D. E. posvjedočio takodjer, da se on ne može sjetiti, da li je ona kupovala skupa sa prvotuženim M. S-om. u izvadku pod A. I. popisano žito, a da li se izvadak slaže sa trgovačkom glavnom knjigom, to nije odlučno za obvezu i Marije S. obzirom na to, da tuženi nijesu izvadku prigovorili i obzirom na to, da suglasnost izvadka sa trgovačkom knjigom sama po sebi ne obvezuje solidarno drugotuženu, —

uvaživ, da je prisega odlučna navraćena po tužitelju drugotuženoj neuzvrativo nedopustiva, jer tužitelj nije usprkos rješitbi kr. banskog stola i premda je na ročištu od 30. studenoga 1898. bio podučen, naveo okolnosti, iz kojih bi se ustanoviti dalo, da je ona dala prvotuženom nalog, da kupuje u njezino ime, ili naknadno pristupila obvezi po njemu preuzetoj, ili pako sudjelovala kod kupovanja u vlastito ime, te preuzela obvezu na platež kupovnine, a sam unos u trgovačke knjige ne dokazuje, da je ona uz njenog supruga sklopila pogodbu navedenu u §. 336. trg. zakona, — uvaživ konačno, da okolnost da prvotuženi nema nikakvog pokretnog imetka i da je drugotužena moguće gospodarila, ne može ju vezati, — to je valjalo osudu izreći u pravcu u dispozitivnom dielu navedenom.

Osuda glede parbenog troška, osniva se na §. 573. gr. parb. post.

Proti toj osudi uložio je tužitelj priziv sa ništovnicom i to radi toga, što nije i drugotužena sudjena. Prvotuženi se sa osudom zadovoljio.

K r. b a n s k i s t o l osudom od 18. svibnja 1900. broj 9468. preinačio je prvosudnu osudu u napadnutom dielu, ostaviv u ostalom osudu kao nenapadnutu netaknutom glede prvotuženog te je sudio:

Tužena Marija S. dužna je tužitelju E. E. s naslova kupovnine za na vjeru kupljenu dućansku robu sa M. S. prvotuženim platiti svotu od 36 for. 6 nč. sa 5% kamati od dana tužbe, t. j. od 6. listopada 1896. do izplate i naknaditi s istim sudbeno obredjeni parbeni trošak u iznosu od 65 k. 60 fil. sve u roku od 14 dana pod prietnjom ovrhe i to iz sljedećih r a z l o g a:

Iz tužbe proizlazi, da je tužitelj izhodio na temelju izvadka iz trgovačke knjige od 15. kolovoza 1896. predbilježbu prava zaloga na nekretnine sutužene Marije S. upisane u zemlj. ul. br. 555. obć. G. za tražbinu od 36 for. 6 nč. a. vr. s prip.

Sutužena Marija S. nije tomu prigovorila, nije prigovorila da je tužitelj uredno vodio svoje knjige, a nije prigovorila ni istinitosti izvadka.

Iz izkaza svjedoka D. E. proizlazi, da je drugotužena Marija S. sa svojim suprugom dolazila u dućan tužitelja, da su oboje zajedno uzimali iz dućana raznih stvarih na vjeru, a Marija S. priznala je u drugotnici, da prvotuženi suprug njezin nije imao nikakvog imetka i da je s njom zajedno živio, dočim i sam prvotuženi priznaje, da nikakovog imetka nije imao i da takovog ne ima.

Digitized by Google

Iz ovih okolnosti kao i obzirom na ustanove §. 863. o. g. z. te ustanove §. 105. druge stavke gr. par. post. smatra kr. banski stol obvezu drugotužene na platež utužene svote dokazanom, pak je s toga valjalo prizivu mjesta dati, te osudu u napadnutom dielu preinačiti i suditi, kako je to u dispozitivnom dielu ove osude navedeno.

Kamatnjak je sniżen obzirom na ustanove zakona od 1. srpnja 1895. zak. čl. 36. : 1895.

Na previd drugotužene izrekao je kr. stol sedmorice osudu od 28. rujna 1900. br. 3683., kojom se osuda banskog stola u glavnoj stvari potvrdjuje, u pogledu pak izreke o parbenih troškovih preinačuje ter isti medjusobno prebijaju, a osuda glede prvotuženog kao nenapadnuta ostavlja netaknuta.

Razlozi: Žaoba ništovna drugotužene zabacuje se, jer ne predleži nijedan razlog ništetnosti §. 339. gr. parb. post.

Što se parbene stvari tiče, to se u obzir uzeti ima, da se po §. 1238. obć. gradj. zak. dokle se god žena ne protivi, uzima po zakonu, da je povjerila mužu kao svom zakonitom zastupniku upravljanje svoje slobodne imovine.

Drugotužena sama priznaje, da prvotuženi ne ima vlastite imovine, te da su sve pokretnosti i nepokretnine, koje su u njihovom zajedničkom držanju, njezino vlastničtvo. Uz to ona ne prigovara, da njezin suprug, prvotuženi, ne upravlja i njezinom imovinom, ili da se je njegovoj upravi protivila.

Pošto su sve stvari, koje su sadržane u računu, tužbi pod A priloženom takove, koje su stranom nuždne za kućanstvo a stranom spadaju na uredne potrebe gospodarstva, dakle takove, koje se nedvojbeno brojiti imadu medju one, koje spadaju na redovitu upravu, to nije prvotuženi kao upravitelj s imovinom drugotužene po §-u. 1009. obć. gradj. zak. za nabavu istih imati morao posebnu dozvolu drugotužene.

S ovih razloga opravdana je osuda kr. banskog stola u glavnoj stvari, te ju valja uz odpućenje previda drugotužene u tom dielu potvrditi, nasuprot pak davši njezinom previdu mjesto u dielu odnosećem se na parbene troškove, u tom dielu osudu kr. banskog stola preinačiti i parbene troškove medjusobno prebiti, jer drugotužena ima za sebe prvosudnu osudu te jer je tužitelj i sam prouzročio, da se je razprava zavukla, jer nije na svom mjestu sva potrebna dokazala ponudio. **Priobćio A.**

Digitized by Google

B. Kazneno.

Konkurencija zločinstva javnog nasilja III. slučaja sa zločinstvom težke tjelesne ozlede može nastati, kad je posljedicom siloritog položenja ruke težka tjelesna ozleda.

(Rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 22. prosinca 1900. br. 4898.)

Kr. sudbeni stol u Z. izrekao je sliedeću osudu od 4. srpnja 1900. br. I./411. k. z.:

Gavro I. kriv je, što je dana 3. veljače 1900. u G., c. i kr. oružniku Janesu K., koji ga je kao sumnjiva zločina kradje i javnoga nasilja uhitio i radi suočenja vodio iz G. u C., dakle bio u vršenju svoje službe — pogibeljnom prietnjom i silovitom rukom opro se tako, da ga je putem u šumi iznenada rukama obuhvatio, oborio na zemlju, na nj polegao i zaprietio mu se riečima: „Boga ti kranjskoga, zakaj me goniš, ne budeš više nikoga gonio", zatim oduzev mu pušku, sablju i bod, udarao ga šakom u lice, a bodom u glavu i tako mu zadao na desnome obrazu i na desnoj strani glave lahkih tjelesnih (povrieda) ozlieda, dalje ga u desno uho ugrizao, te mu rub istoga odgrizao, usljed čega je isti preko 30 dana bolovao i za rad nesposoban bio, sve to nakanom da osujeti izvršenje službe rečonog oružnika, što mu je i za rukom pošlo — čime je kao neposredni počinitelj počinio zločinstvo javnoga nasilja III. slučaja, označeno u §. 81. k. z. — pa se toga radi osudjuje po §. 82. k. z. uporabom §. 55. k. z. na kazan težke tamnice od 3 mjeseca, pooštrene postom svakoga mjeseca, po §. 330. k. p. na nošenje troškova kazn. postupka i ovrhe kazni, koji se utjerivimi proglašuju, po §. 310. k. p. na platež odštete oštećeniku Janesu R. u ime bolovine od 300 kruna, dočim se oštećenik sa viškom odštetnog svog zahtjeva odpućuje na redoviti put gradjanske parbe.

Nasuprot se po §. 250. toč. 3. k. p. Gabro I. riešava od obtužbe podignute proti njemu, da je ovim činom počinio i zločinstvo težke tjelesne ozlede označeno u §. 152. i 155. sl. b) k. z.

Povodom podnesene po kr. državnom odvjetničtvu žaobe ništovne proti navedenoj osudi obnašao je kr. stol sedmorice iza obavljene javne razprave prvosudnu osudu u točki kvalifikacije i kazne te u dielu odriešujućem po §. 284. toč. 3. k. p. ukinuti i suditi:

Gavro J. počinio je činom, kojeg je po dispozitivnom dielu prvosudne osude krivim proglašen, zločinstvo javnog nasilja označeno u §. 81. k. z. te zločinstvo težke tjelesne ozlede označeno u §. 152. i 155. sl. b) k. p. te se toga radi po §. 155. k. p. uporabom §. 55. k. z. osudjuje na težku tamnicu od 5 mjeseci pooštrenu jednim postom svakih 14 dana.

Tim je riešen i u točki kazne uloženi priziv koli obtuženika toli kr.

Digitized by Google

drž. odvjetničtva, dočim se usljed priziva obtuženikova uloženog u pogledu Janesu K. dosudjene odšteta, ova odšteta obaljuje na 100 kruna.

Razlozi: Kr. državno odvjetničtvo napada prvosudnu osudu kao ništetnu po toč. 9. sl. a) §. 277. k. p. stoga, što da se u činu, kako ga prvi sud u dispozitivnom dielu svoje osude obtuženom Gavri J. na teret stavlja, stiču zločinstvo javnog nasilja označenog u §. 81. k. z. i zločinstvo težke tjelesne ozlede u smislu §. 152. i 155. sl. b) k. z. Ovo žalbeno obrazloženje upućuje razgovjetno na razlog ništetnosti točke 10. §. 277. k. p. te je osnovano.

U činu kako ga je obtužnica formulirala i kako ga je prvi sud u dispozitivnom dielu svoje osude uzeo dokazanim, stiču se u istinu kriterija obiju rečenih kažnjivih čina, te je prvi sud zakon krivo uporabio, kada polazi sa gledišta, da sam čin, naime javno nasilje nije mogao u sebi usredotočiti više zakonskih povrieda, koje bi se imale zasebno svaka kvalificirati i to zato, što namišljenom po obtuženiku činu bijaše svrha jedino ta, da obezuspješi uredovanje odnosno službu oružnika, a posljedica tog postupka, što je naime oružnik zadobio ozledu, ima se prosuditi po §. 82. k. z. koji ne govori samo o povredama i oštetama već i o ranjenju, s kojim jamačno za povredjenika moraju nastati težje komplikacije, te je baš za taj slučaj u 2. stavci §. 82. k. z. sankcionirana kazan težke tamnice od 1 do 5 godina.

Suprot tomu valja pak uvažiti, da se pod „ranenjem“ napomenutim u §. 82. k. z. mogu razumjevati samo manje ozlede naime takove, na koje zakon nije udario težu kaznenu stavku od one u 2. stavci § 82. k. z. navedene.

Da je ovo tumačenje izpravno sliedi odtud, što bi obtuženik bolje prošao, nego li bi to bilo, da je onu težku ozledu nanio oružniku stojećem izvan službe iliti da je nastupio koji od slučajeva navedenih u §. 156. k. z.

Pošto dakle težka ozleda naravi označene u §. 155. sl. b. ne može biti sadržana jur u kaznenoj stavci §. 82., a odpor proti poglavarstvenoj osobi nije jur objektivno sadržan u §. 155. sl. b) k. z., to ne može biti dvojbe, da se u činu obtuženika stiču dva kažnjiva čina, naime zločinstvo javnog nasilja §. 81. k. z. te težke tjelesne ozlede, označene u §. 152. i 155. sl. b) k. z.

Stoga valja prvosudnu osudu u dielu odnosećem se na kvalifikaciju čina i na dosudjenu kazan kao i u dielu odriešujućem po §. 284. toč. 3. k. p. ukinuti i suditi, kako je navedeno u dispozitivnom dielu vrhovne ove osude. Kazan je odmjerena po §. 155. k. z. uvaženjem okolnosti i to otegućujuće, naime stečaja zločinstva, a olahkućujuće, što se je obtuženik nalazio u silovitom gnuću srdca, pak se je s obzirom na mnogobrojnu nedužnu obitelj obtuženikovu uporabio §. 55. k. z.

Tim je riešen u točki kazne uloženi priziv koli obtuženika toli i kr.

Digitized by Google

drž. odvjetničtva. Usuprot valjalo je uvažiti priziv obtuženikov u pogledu Janesu K. dosudjene privatno-pravne odštete te istu obaliti na 100 kruna, jer za više ne predleže zakoniti uvjeti. —A—

Ustanove §. 400., 401. i 402. k. z. ukinute su §. 159. zakona od 27. kolovoza 1888. ob uredjenju veterinarstva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji; s toga prosudjenje takovih prekršaja podpada pod nadležnost političkih oblasti.

(Žaoba ništovna na obranu zakona. Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 12. listopada 1901. br. 3999).

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni povodom po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona podnešene žaobe ništovne proti osudi kr. kotarskog suda II. u Z. od 22. lipnja 1900. br. II. 65. i 112., kojom je rečeni kotarski sud sudio:

I. Juro K., 35 god. star, rim.-kat. seljak iz M., oženjen, otac 3 djece, neporočan;

II. Franjo Š. 32 god. star, rim.-kat. seljak iz M., oženjen, otac 1 djeteta, neporočan, krivi su: što su dne 21. prosinca 1899. od Jure F. u M. kupili na nozi bolesnu kravu, u štali ju ubili i svaki po jedan „šlegel" nepregledan propisno prodali mesaru i time počinili prekršaj suprot zdravlju, označen u §. 401. sl. a) k. z., pa se toga radi po §. 400 k. z. uporabom §. 266. k. z. osudjuju svaki na kazan zatvora u trajanju od dva (2) dana; zatim po §. 330. k. p. da nose solidarno troškove kaznenog postupka, a svaki za sebe troškove ovrhe kazni. —

iza obavljene u punom vijeću javne rasprave — obnašao je po §. 286. II. al. 2. k. p. izreći: da je napadnutom osudom kr. kotarskog suda II. u Z. od 22. lipnja 1900. br. II. 65 i 112, kojom su Juro K. i Franjo Š. proglašeni krivimi prekršaja suprot zdravlju u smislu §. 401. sl. a) k. z., te po §. 400 k. z. uporabom §. 266. k. z. osudjeni svaki na kazan zatvora od 2 dana, zakon povrijedjen u §. 401. k. z., u članku IV. uvodnoga patenta kaznenoga zakona u savezu sa §§. 151., 158. al. 2. i 159. zakona od 27. kolovoza 1888. ob uredjenju veterinarstva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji (zbor. br. 60) i napokon u §§. 1. i 7. sl. a) k. p., te uz ukinuće navedene osude Juru K. i Franju Š. riješiti od obtužbe.

Razlozi: Predlogom kr. državnoga odvjetničtva u Z. od 23. siječnja 1900. br. 89. ustupljena je prijava oružničke postaje u S. kr. kotarskomu sudu II. u Z. na postupanje protiv Jure K. i drug. radi prekršaja §. 400., 401. i 402. k. z.

Osudom kr. kotarskog suda II. u Z. od 22. lipnja 1900. br. II. 65. i 112./00. proglašeni su Juro K. i Franjo Š. krivima prekršaja suproti

Digitized by Google

zdravlju u smislu §. 401. sl. a) k. z., počinjena time, što su dana 21. prosinca 1899. od Jure F. u M. kupili na nozi bolesnu kravu, u štali je ubili i svaki po jedan „šlegel“ (čerek) nepregledan propisno prodali mesaru, pa su toga radi po §. 400. k. z. uporabom §. 266. k. z. osudjeni svaki na kazan zatvora u trajanju od 2 dana itd.

Ta je osuda stekla pravnu snagu, te su osudjeni već i pretrpjeli dosudjenu im kazan.

No tom je osudom povrijedjen kazneni zakon u čl. IV. njegova uvodnoga patenta, po kojem se kao zločinstvo, prestupak ili prekršaj ima smatrati ili kazniti samo ono, što kazneni zakon izrekom očituje za zločinstvo, prestupak ili prekršaj, a povrijedjeni su i propisi §. 1. i 7. sl. a) k. p., koji odredjuju stvarnu nadležnost sudova.

Kako su bo propisom §. 159. zakona od 27. kolovoza 1888. o uredjenju veterinarstva u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji (zbor. br. 60). naredjenja §§. 387., 400., 401. i 402. kaznenoga kaznenika od 27. svibnja 1852. ukinuta, te kako se na inkriminirano djelo Jure K. i druga ima primijetiti propis §. 151. rečenoga zakona o uredjenju veterinarstva, koji normira prekršaj, što no u smislu §. 158. al. 2. istoga zakona podpada pod kompeteneiju političkih vlasti, to ne može biti sumnje, da je gore navedenom osudom kr. kotarskoga suda u Z. povrijedjen zakon u §. 401. k. z. članak IV. uvodnog patenta kazn. zakona te u §§. 1. i 7. a) k. p., čim je gornja presuda po §. 286. II. 2. k. p. opravdana. —A.—

Strogi zatvor ne može se uporabom §. 262. k. z. pretvoriti u domaći zatvor.

(Žaoba ništovna na obranu zakona. — Plenarna rješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 12. listopada 1901. br. 3998.)

Kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni povodom po kr. državnom nadodvjetničtvu na obranu zakona podnešene žaobe ništovne proti osudi kr. kotarskog suda u B. od 18. svibnja 1901. br. II. 1871/4., kojom je rečeni kotarski sud sudio: Kristina B. kriva je, što je u noći 7. prosinca 1900. rodiv mrtvo dijete propustila taj porod prijaviti i pokazati ga mjestnom starješini kao poglavarstvenoj osobi i time počinila prekršaj suprot sigurnosti života zatajom poroda, označen u §. 339. k. z., te se po §. 340. k. z. uporabom §. 266. k. z. osudjuje na kazan zatvora u trajanju od mjesec dana, koji se ima temeljem §. 262. k. z. ovršiti kao domaći zatvor u smislu §. 246. k. z., i dužna je po §. 330. k. p. naknaditi troškove kaznenog postupka i one ovršenja kazni, —

iza obavljene u punom vieću javne razprave obnašao je po §. 286. II. k. p. izreći: da je onim dielom osude kr. kotarskog suda u B. od

Digitized by Google

18. svibnja 1901. br. II. 1871/4., kojim se odredjuje, da se Kristini B. prisudjeni zatvor od mjesec dana imade oviršiti kao domaći zatvor u smilu §. 246. k. z., povriedjen zakon u §. 262. k. z.

Razlozi: Osudom kr. kotarskog suda u B. od 18. svibnja 1901. br. II. 1871/4. proglašena je Kristina B. krivom prekršaja suprot sigurnosti života, označena u §. 339. k. z., počinjena time, što je u noći od 7. prosinca 1900. rodiv mrtvo dijete propustila taj porod prijaviti i pokazati ga mjestnom starješini kao poglavarstvenoj osobi, te je po §. 340. k. z. uporabom §. 266. k. z. sudjena na kazan zatvora u trajanju od mjesec dana, koji se ima temeljem §. 262. ovršiti kao domaći zatvor u smislu §. 246. k. z., kao i da je dužna po §. 330. k. p. naknaditi troškove kaznenoga postupka i ovrhe kazni.

Na prekršaj, ocrtan u §. 339. k. z. udarena je §-om. 340. k. z. kazna strogoga zatvora od tri do šest mjeseci.

Prema propisima §§. 259. i 265. k. z. ne može sudac u pravilu ovu kazan, koja je zakonom za pojedine prestupke i prekršaje naredjena, pretvoriti u drugu koju vrstu kazne. Može to učiniti samo iznimice, takove iznimke su predvidjene u §§. 266., 262. k. z.

§. 266. k. z. ovlašćuje sudca, da smije pod uvjetima, tamo ocrtanim pretvoriti strog zatvor u zatvor I. stupnja. §. 262. k. z. dozvoljuje mu, da pod okolnostima, tamo navedenim, smije uporabiti domaći zatvor u mjesto zatvora prvoga stupnja.

Ova iznimna povlastica, da smije izmieniti vrstu kazne temeljem §. 262. k. z., pristoji dakle sudcu samo onda, kad je na čin, o kojem se u konkretnom slučaju radi, zapriećena kazna zatvora I. stupnja.

Povlastice pak, po kojoj bi sudac smio dva puta izmieniti zakonom ustanovljenu vrstu kazni, nema u zakonu.

Manjka mu s toga ovlast, da može u slučajevima, u kojima se radi o strogom zatvoru kao kazni zakonom zapriečenoj pretvoriti ovaj uporabom §. 266. k. z. u zatvor prvoga stupnja, a zatim opet uporabom §. 262. k. z. u zatvor domaći.

Ovo isto tako, kao što mu manjka ovlast pretvoriti putem kumulativne uporabe §§. 266. i 261. k. z. kaznu strogoga zatvora u novčanu globu.

Kr. kotarski sud u B. je ipak napadnutim dielom gornje osude dva puta izmienio vrstu zakonom ustanovljene kazni pretvoriv uporabom §. 266. k. z. kaznu stroga zatvora u zatvor prvoga stupnja, a ovaj opet uporabom §. 262. k. z. u zatvor domaći, te je tako povriedio kazneni zakon u §. 262. k. z.

Valja s toga uslišati žaobu ništovnu predanu u obranu zakona te izreći, kako je navedeno u dispozitivnom dielu ove vrhovne rješidbe.

—A.—

Digitized by Google

Iz upravne prakse.

Okolnost, da je stanoviti put upisan u katastralnu mapu, nije sama po sebi dovoljna, da se iz nje izvede dokaz, da je taj put javan. — Glavno obilježje javnog puta jest to, da imade namjenu služiti svim žiteljem stanovitog kraja kao općenito za javni promet nuždno prometno sredstvo.

U predmetu postupka proti I. F. iz L. radi zatvorenja puta, vodećeg sa kot. ceste na oranicu A. S., odputila je kr. kot. oblast u D. A. S-a s njegovim zahtjevom, da se upitni, po I. F. zatvoreni put, oblastno otvori. — Kao razlog odpućenja navadja se okolnost, da je taj put privatno-pravne naravi, a po tom stvar ne spada u nadležnost pol. oblastih.

Kr. žup. oblast u Z. odlukom od 18. prosinca 1899. br. 24.555. preinačila je prvomolbenu odluku te odlučila, da se upitni put imade predati javnoj općoj porabi, i da se u uporabi puta nitko smetati ne smije.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, izdala je rješitbu od 5. prosinca 1900. br. 81.680., kojom potvrdjuje prvomolbenu odluku iz sliedećih razloga:

Upitni put, koji je u katastralnoj mapi označen sa čestičnim brojem 1996/a, ide od kotarske ceste preko čest. br. 320. do čest. br. 322.

Iz položajnog nacrta proizlazi, da taj put nije ni u kakovom savezu sa općom mrežom puteva i da služi tek kao pristup do njekih čestica. dakle da ne služi općem javnom prometu.

Ovu okolnost potvrdjuju i obć. načelnik A. H. i svjedoci N. Š., G. M., T. B. i L. I., koji suglasno izkazuju, da je upitni put bio uvjek samo za porabu F., jer je do njihovih zemljišta vodio. pa svaki, koji se je hotio njim služiti, morao je od njih imati posebnu dozvolu: zatim svjedoci S. i I. B., koji izkazuju, da se tim putem nije nitko služio osim F. i K., do čijih je zemljišta vodio.

Osim toga saslušano zastupstvo upravne občine L. u svojoj sjednici od 3. studenoga izjavilo je, da upitna občina ne reflektira na taj put kao javno prometno sredstvo, jer ga nikad u posjedu imala nije i jer ga pučanstvo osim F. i S., koji je kupio zemljište od zadruge K., ne treba.

Ako se uvaži, da iz spomenutih činjenica proizlazi, da je općenita poraba tog puta izključena; ako se uvaži, da organ, koji u prvom redu imade interes oko uzdržavanja občinskih javnih puteva i cesta, ne pripisuje tomu putu karakter javnog obcinskog prometnog sredstva, dapače, da ga niti ne priznaje kao občinsko javno dobro; to valja zaključiti, da se nazočni put imade smatrati privatnim, makar i jest urisan u katastralnu mapu, budući da ova potonja okolnost sama po sebi nije dovoljnom, da se iz nje izvede dokaz, da je taj put javan; jer je glavno obilježje javnog

Digitized by Google

puta to, da imade namjenu služiti svim žiteljem stanovitog kraja kao obćenito za javni promet nuždno prometno sredstvo.

Pošto su za rješenje sporova, tičući se privatnih puteva nadležne sudbene oblasti; valjalo je potvrditi prvomolbenu odluku.

Prekršaji protiv zabrane noćne paše se imaju kazniti u području starog provinciala po točki XII. vladine naredbe od 19. siečnja 1874. br. 16.658.. a u području bivše vojne Krajine po vladinoj naredbi od 21. prosinca 1885. br. 47.440.

Kr. kotarska oblast u V. podniela je dne 8. kolovoza 1900. pod br. 6.201. preko kr. županijske oblasti u V. kr. zemalj. vladi ovu predstavku:

„Točka XII. naredbe visoke vlade, odjela za unutarnje poslove, od 19. siečnja 1874. br. 16.658. protivrječi naredbi visoke vlade odjela za unutarnje poslove od 21. prosinca 1885. br. 47.440. u toliko, što prva odredjuje, da prekršaje noćne paše ima kazniti občinsko poglavarstvo i to za slučaj novčane globe u korist ubožke zaklade, dok druga naprotiv normira u slučajevima prekršaja noćne paše nadležnost kotarskih oblasti time, da eventualne globe teku u korist gospodarskih zaklada.

„Pošto takvo protivriečje znatno otežčava i smeta uredovanje, to se vrlo slavni naziv umoljava u pokornosti, da bi blagoizvolio kod visoke vlade izposlovati odstranenje tog protivrječja, a to tim više, jer naredbom od 21. prosinca 1885. br. 47.440. nije stavljena izvan krieposti točka XII. naredbe od 19. siečnja 1874. br. 16.658., te jer su i ostale točke potonje naredbe još u krieposti".

Na tu predstavku izrekla je kr. zemalj. vlada, odio za unutarnje poslove dana 7. rujna 1900. pod br. 57.053. ovu svoju rješidbu, upravljenu kr. župan. oblasti u V.:

„U riešenju izviešća od 12. kolovoza 1900. broj 9.089. priobćuje se kr. župan. oblasti vlastitog znanja i shodne ubaviesti kr. kotar. oblasti u V., da je naredba od 21. prosinca 1885. broj 47.440. izdana samo valjanošću za područje njekadanje vojne Krajine, te da je za područje starog provincialnog diela zemlje ostala u podpunoj krieposti naredba od 19. siečnja 1874. broj 16.658., po kojoj prekršaje pod točkom XII. te naredbe ustanovljene zabrane noćne paše imadu razpravljati občinska poglavarstva, a kazan globe za te prekršaje izreći u korist ubožke zaklade občinske blagajne".

*

Digitized by Google

Ova rješidba kr. zemalj. vlade ima to veću važnost, jer vladina naredba od 21. prosinca 1885. br. 47.440. (Uredovna sbirka naredaba i propisa uprave unutarnje I. kom. 17. str. 33.) ne sadržaje ni u svom nadpisu niti u sadržaju nikakav stav, iz kog bi se moglo zaključiti, da ona vriedi samo za područje bivše vojne Krajine.

Priobćio **Gavra V. Gojković.**

Uvrieda poštenja, nanešena u zatvorenom pismu, imade se po ustanovi §. 1339. obć. gradj. zak. kazniti po političkoj odnosno redarstvenoj oblasti.

Matija M. dnevničar u P. poslao je dne 30. prosinca 1899. poštom zatvoreno pismo Josipu H. umirovljenom financijalnom stražaru u P., u kojem ga na prostački način napada i raznovrstnimi uvriedami obsipava.

Josip H. podnio je radi toga prijavu gradskom poglavarstvu kao redarstvenoj oblasti u P., a ova je presudom od 11. siečnja 1900. br. 174. k. z. proglasila Matiju M. krivim prekršaja uvriede poštenja, označena u §. 1339. obć. grad. zak., te ga po §. 3. okružnice c. kr. glavnog zapovjedničtva u Z. od 16. rujna 1873. br. 8121. osudila na 15 for. globe u korist ubožke blagajne, odnosno u slučaju neutjerivosti na tri dana zatvora.

Povodom uloženoga priziva proti ovoj presudi po Matiji M., potvrdila je kr. županijska oblast u Z. rješitbom svojom od 8. veljače 1900. br. 4307. u cielosti prvomolbenu presudu s razloga:

što je učin podpunoma dokazan doprinešenim izvornim listom i vlastitim priznanjem okrivljenika.

Uslied daljnjeg priziva okrivljenoga, obnašla je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, riešenjem svojim od 28. rujna 1900. br. 22.298. priziv Matije M. odbiti, a presudu kr. županijske oblasti glede krivnje potvrditi, nu kaznu sniziti na novčanu globu od 20 kruna u korist gradske ubožke zaklade, odnosno u slučaju neutjerivosti na zatvor od 2 dana i to s razloga:

što sadržaj pomenutog pisma tvori uvriedu poštenja (§. 496. k. z.), koja nije javno učinjena, te se po tome po §. 1339. o. gr. zak. ima kazniti po političkoj, odnosno redarstvenoj oblasti. **Malvić.**

Digitized by Google

SVAŠTICE.

Hrvatsko sveučilište u školskoj godini 1900./1901.

(Svršetak.)

O napretku sveučilišne omladine navesti mi je ove podatke. U bogoslovnom je fakultetu 20 svršenih teologa položilo zaključne ispite. U fakultetu pravoslovnom i državoslovnom položilo je prvi pravno-povjesni državni ispit 111 od 126 prijavljenih kandidata, a drugi pravno-povjesni državni ispit 118 od 124 prijavljena kandidata. Pravno-povjesni državni ispit za hrv.-ug. nedržavljane položilo je 30 kandidata. Treći sudstveni državni ispit položilo je 80 od 86 prijavljenih kandidata, a četvrti državnoznanstveni ispit 58 od 62 prijavljena kandidata. U mudroslovnom je fakultetu od 30 kandidata za učiteljstvo ovlašten 21 da predaje u svim, a 7 da predaju koje u višim, koje u nižim razredima srednjih škola. Napokon su na kr. šumarskoj akademiji, prislonjenoj uz mudroslovni fakultet ovoga sveučilišta, nakon propisana trogodišta svršili prošle godine prvi kandidati svoje šumarske nauke, pa su od 12 apsolviranih šumara 8 odmah položili pošljednji t. j. VI. semestralni ispit. Magisterij farmacije polučilo je 20 farmaceuta.

Stroge je ispite položilo 7 teologa, 67 pravnika i 10 filosofa: na doktorsku je čast promaknuto 2 teologa, 20 pravnika i 6 filosofa.

Od plaćanja naukovine bili su oba semestra oprošteni svi teolozi. Od pravnika pak i filosofa bilo je u prvom semestru oprošteno 428 od cijele, a 30 od polovine; u drugomu 478 od cijele, a 7 od polovine.

Stipendija i potpora podijeljeno je 49.117 K. 60 fil. (devetorici bogoslova 904 K., devedeset i osmorici pravnika 32.509 K. 60 fil., trideset i osmorici filosofa 15.704 K.) Od toga je vis. kr. zem. vlada podijelila iz zemaljskih sredstava 24.440 K., a iz privatnih i obiteljskih zaklada te gradskih i imovnih općina podijeljeno je 24.677 K. 60 fil.

Potporna akademička društva, kojima upravljaju slušači sami, pružala su svojim siromašnim članovima podporu u velikoj mjeri, malo ne preko svojih sila, pa se brinula i za oboljele svoje članove.

Društvo „hrvatska mensa academica“ potpomagalo je prošle školske godine preko 50 siromašnih slušača hranom i time učinilo sve, što je samo učiniti moglo. Kako sredstva društva još uvijek daleko zaostaju za potrebama naše sirotinje, bijaše i djelokrug njegov stegnut tek na broj onih slušača, koji su uz izvrstan napredak najoskudniji. Medju onima, koji se i minule godine sjetiše hrvatske mense, budi u prvom redu istaknuta vis. kr. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, koja je i prošle školske godine iz zemaljskih sredstava doznačila pripomoć od 1200 K.,

Digitized by Google

za tim pokojni pukovnik Marko Trbuhović, koji je menzi zapisao 1000 K.

Svim ovima plemenitim dobrotvorima kao i darovateljima s manjim prinosima budi najtoplija hvala na ime društva i na ime potrebne sveučilištne omladine, koju i daljnjoj pažnji naše javnosti najtoplije preporučam. Da je komu imutniku samo zaviriti, sa kakovom bijedom mora da se bori mnogi mladi talenat, lje mu srce ne ostade hladno!

Iz potpornih zâklàda, namijenjenih za izradjivanje znanstvenih rasprava, podieljene su prošle školske godine dvije nagrade. Iz zaklade Anke pl. Bresztyenszky nagrada od 124 K. pravniku IV. godine Miloradu Stražnickomu za njegovu velikom pomnjom i rijetkom marljivošću izradjenu radnju: „Pokušaj sa nesposobnim sredstvima i na nesposobnom objektu". Iz zaklade opata i kanonika zagrebačkoga Franje Husara nagrada od 40 K. pravniku IV. godine Nikoli Kostrenčiću za radnju pod istim naslovom.

Kr. sveučilišna biblioteka imala je za nabavljanje i vezanje knjiga 13.492 K. 12 fil., te se koje kupovanjem (959 svezaka), koje dužnim otiscima (352 sveska) i darovima (1578 svezaka) povećala za 2889 svezaka, pa imade danas 109.473 sveska knjiga.

Visoki vladni odio za bogoštovlje i nastavu darovao je i minule godine biblioteci lijep broj knjiga, a medju tima poimence iz Galjuf-Merćjeve zbirke 1013 knjiga u 1380 svezaka. Zbor liječnika Hrvatske i Slavonije nastojao je revno upotpuniti zbirku medicinskih knjiga, pa je iz svojih društvenih sredstava plaćao neke medicinske časopise; sve „Liečničkom Vijestniku" na ocjenu stigle knjige davao našoj biblioteci, a i svoje članove nukao, da dadu iz svojih knjižnica njima nepotrebne knjige i časopise našoj biblioteci. Za sve ove darove budi izrečena srdačna hvala!

Pohadjanje naše biblioteke bilo je i prošle školske godine znatno, a bilo bi i veće, da su nam čitaoničke prostorije prostranije i prikladnije. Porastom pučanstva našega glavnoga grada postaje i poraba ovoga našega sveučilišnoga i jedinoga ovakova javnoga zemaljskoga zavoda sve to veća, te danas nema inteligentna kruga u Zagrebu, koji nebi ovaj naš zavod upotrebljavao. Poradi toga je i zadaća sveučilišne biblioteke sve to veća i opsežnija i zahtjevi, što se od nje traže, a služe interesima obće naobrazbe, od godine su u godinu sve to brojniji. Minule školske godine pohodilo je u deset školskih mjeseci čitaonice naše biblioteke 21.297 lica, koja su upotrijebila 32.894 sveska knjiga, a osim toga posudila su 2074 lica 3558 knjiga, da ih kod kuće upotrijebe.

Prošle se školske godine uz obične redovite poslove u biblioteci još jedanput konačno revidirala temeljna osnova theme bibliotečnoga stručnoga kataloga, što su je odobrili vis. kr. zem. vlada i veleslavni profesorski zborovi, pa su se po ovoj revidiranoj osnovi započele radnje oko novog

Digitized by Google

alfabetskog i realnog kataloga naše biblioteke. Do konca prošle školske godine stručno je katalogisano na broj 2677 djela u 6832 sveska. Ovaj je novi rad u našoj biblioteci visoka vlada primila s odobrenjem na znanje, a naša će biblioteka imati nastojati, da se ovaj veliki posao za malen broj bibliotečnih radnika što intensivnije i što prije dovrši.

U trajnom saobraćaju sa sveučilištima i učevnim zavodima, naše je sveučilište sudjelovalo kod važnijih svečanosti, što ih proslaviše druge universe, načinom, kako nam prilike dopuštaju. Pozivu c. kr. sveučilišta u Černovicama, srodnika našemu po imenu, k dvadesetpet-godišnjici njegova postojanja, i zatim k svečanosti četiri sta pedesetgodišnjice starodrevnog sveučilišta u Glasgow-u odazvao se zavod naš čestitkama, odaslanim jednomu i drugomu sveučilištu.

Istaknuti mi je i drugu počast našega sveučilišta. Odbor Stortinga kraljevine Norveške, kojemu je povjerena zaklada za nagradjivanje humanitarnih djela, što ju je osnovao veliki revnik svjetskoga mira dr. Alfred Bernard Nobel, obratio se na naše sveučilište, da predloži za nagradu iz te zaklade kandidate, koji su se pokazali zaslužnima za širenje svjetskoga mira. Vršeći svoje pravo, naše je sveučilište na prijedlog profesorskih zborova svjetovnih fakulteta predložilo odboru svjetske učenjake, koje je držalo najdostojnijima te nagrade.

Izvješćujem konačno, da je naša sveučilišna zaklada iznosila krajem god. 1900. prema izkazu vladinoga računarskog ureda 1.131.690 K. 25 fil., a zaklada medicinskoga fakulteta 1.431.403 K. 82 fil. Sa zahvalom i radošću spominjem, da je visoki sabor i za ovu godinu votirao za medicinski fakultet 20.000 K. i da je odličan rodoljub, nedavno preminuli načelnik Ivanić-tvrdje Gjuro Kundek ustavio medicinskomu fakultetu 10.000 K.

KNJIŽEVNE OBZNANE.

Slovenski pravnik. Izdaje ga društvo „Pravnik", a uredjuje dr. Danilo Majaron.

Brojevi 1.—9. od ove godine sadržaju: Razvoj prava v prošlem stoletji, od dra. —c. — Nekaj v prašanj iz robokupnega postopanja, od dra. Milana Skerlja. — Ukaz cesarja Franca I. z. l. 1814. v slovenskem jeziku, od P. pl. Radics-a. — Kedaj neha kaznivost prestopka po §. 17. tisk. zak.?, od W. — Kako pridemo pri pravosodstvu o prestopkih kazenskega zakonika do višje dovršenosti?, od K. W. — O presodnosti normalnega človeka, od dra. I. Robida. — Zora puca — bit će dana. Dopis iz Pule, od dra. I. Z., koji glasi doslovce:

Digitized by Google

Prije svega treba da navedem slučaj, pa onda njekoliko misli u opravdanje gornjeg naslova, koji, ako i uzet iz pjesme, prikladan je i za pravnika, gdje se radi o osvitku novog doba.

„Mestna hranilnica v Kranji" dala je seljaku iz Škatari blizu Pule zajam na hipoteku i u tu svrhu poslala je običajnu slovenski pisanu zadužnicu, da ju dužnik podpiše i dade uknjižiti na svoje nekretnine. Odvjetnik, komu je stvar bila povjerena podnio je hrvatski predlog za uknjižbu na kotarski sud u Puli. Ali ovaj je vratio predlog obrazloženjem, da „zadužnica nije pisana u jeziku običajnom na sudu u Puli (hrvatski, italijanski, njemački) i da bi zato trebalo priložiti prevod u jedan od jezika običajnih na sudu".

Stvar je bila tim čudnija, što se do onda nije nikad prigovorilo slovenskomu jeziku na sudu u Puli, akoprem je bilo i podnesaka i razprava u tom jeziku, a postajala je tim čudnija, što je navedeno povraćenje predloga bilo podpisano od sudca, koji ne poznaje ni hrvatskog, ni slovenskog jezika te u obće ne može da razlikuje medju jednim i drugim.

Odvjetnik nije smio mirovati na to, već je podnio utok na stariju vlast, t. j. na c. k. okružni sud u Rovinju, koji mu je dao posvema pravo i to iz sliedećih razloga:

Koji da se jezik rabi kod sudova bilo je predmetom raznih zakona. Ovi razlikuju jezik, što je u zemlji običajan od jezika, što je običajan kod suda. Tako na priliku stariji zakoni galički i talij. opći postupnik, što su bili u snazi do 1. januara 1898, u § 14 se izjavljuju:

„Beide Theile sowohl, als ihre Rechtsfreunde haben sich in ihren Reden der im Lande beim Gerichte üblichen Sprache zu bedienen:" — „Le parti non meno, che i loro patrocinatori dovranno nei loro atti servirsi dell'idioma usitato nel paese presso il giudizio" — te carska povelja od 9. avgusta 1854. br. 208 u § 4.: „Schriftliche Gesuche müssen in einer der bei Gericht üblichen Sprachen geschrieben sein".

Nu timi zakoni ne može se nikako podkrijepiti mišljenje prvostepenog suda, izraženog u pobijanom zaključku, da su naime podnesci, sačinjeni u slovenskom jeziku, nepripustivi kod c. kr. kot. suda u Pulu, jer da slovenski jezik nije običajan u puljskom kotaru.

U nazočnom slučaju mjerodavan jeste zakon 25. maja 1882 br. 76 D. l. izdan za Dalmaciju i Istru, po čl. I. zak. 1. avg. 1895 br. 112 D. l. u snazi (§. 9 g. z.). Članak I. ovoga zakona, izdan izpravka § 14 pomenutog postupka radi, napustio je porabu rieči „dell'idioma usitato nel paese presso il giudizio", i promijenio ih je, dotično odredjuje, da isti § ima glasiti:

„Jedna i druga stranka i njihovi pravni zastupnici imadu se u svojim govorima služiti kojim od jezika, što su u zemlji običajni". („Jeder der beiden Theile und deren Rechtsfreunde haben sich in ihren Reden einer der landesüblichen Sprachen zu bedienen . . ."). Zakonodavac nije slučajno, tim manje jer se radilo o izpravku, napustio rieči „presso il giudizio" i imao je svojih razloga za ozgonavedenu stilizaciju, a obazreo se osobito na posebne odnošaje u Istri i na okolnost, da ako stanovnici ove zemlje hrvatskog i oni slovenskog jezika opće medjusobno svaki u svojem jeziku, bez tumača i bez porabe drugog jezika, gledom na

Digitized by Google

njihovu veliku srodnost nije mogao pripustiti iznimku za sudove. Da se pako i slovenski jezik mora ubrojiti u jezike, što su u Istri običajni, slijedi odatle, što se njime služi znatan dio stanovnika ove zemlje.

Oto tumačenje podupire i vrhovna rješitba d. d. 13. decembra 1898 br. 14.934 gdje veli: . . . so ist unter einer „landesüblichen Sprache" offenbar eine jede Sprache, deren sich ein grösserer Theil der Bevölkerung e i n e s bestimmten Landes im gewöhnlichen Verkehre bedient . . . zu verstehen.

Čovjeku, koji ne živi od samih paragrafa i ministerialnih naredaba, nego ima i nješto čuvstva, kad ih uporabljuje, mora doći odmah na usta iskreni: tako valja! Ja sam iskao desno i lievo, pregledavao naredbe i zakone, proučavao svakovrstne riešitbe, ali ovako osvjedočujuće, jer pravedne i naravne riešitbe u pitanju uporabe našega jezika nisam jošte vidio. Niti se pri tom moj razum zaustavlja medju uzkim granicama Istre, on leti dalje po cielom Primorju, u Kranjsku i svuda gdje boravi slovenski i hrvatski narod.

Hrvati i Slovenci obće medju sobom svaki u svojem jeziku bez tumača i bez porabe drugog jezika gledom na njihovu veliku srodnost, pa niti sudovi ne mogu činiti iznimke u tom obziru: to je temelj, na kojem se dade graditi, to je istina, koja se ne može poreći, to je smrt za sve separatiste i ciepidlačare, koji bi umjetno htjeli razdvojiti što je priroda stvorila jedinstveno. Danas nije više moguće, da se prirodne i svakomu poznate istine zabašure ili bezobrazno pogaze: danas već nebi sudci na vrhovnom sudu u Beču izrekli, kao što su u rješitbi od 16. februara 1881.: „In Krain ist die deutsche Sprache die ausschliesslich landesübliche. Ein in slovenischer Sprache abgefasstes Erkenntnis ist daher zu cassieren und dessen Ausfertigung in deutscher Sprache anzuordnen", ili kao u rješitbi od 28. decembra 1882.: „Im Geltungsgebiete der italienischen Ger. Ord. (Dalmatien und Istrien) ist die italienische Sprache allein die Gerichtsprache. Eine slavische Eingabe kann daher nicht angenommen werden".

Ali ne samo to: danas već nebi bilo potežkoća, da se za Slovence i Hrvate uredi jedinstvena pravna terminologija, kao što ih je bilo pedesetih godina, akoprem su već onda nastojali prvaci, da bi se to jedinstvo postiglo.

Evo Trsta: isti oni sudci, koji sude slovenske pravde, riešavaju i hrvatske, ne da bi se zato oboružali posebnim znanjem hrvatskoga, ako vec poznaju slovenski jezik ili obratno. To se mora upotrebiti, razširiti po cielom narodu, po svih sudovih nadležnih za Slovence in Hrvate.

A ja se ne žacam izreći i smjeliju misao: svi slovenski pravnici neka započnu rabiti manje ali više hrvatski jezik u svojih podnescih i govorih, pa će to biti najvaljanije sredstvo, da zatvorimo usta protivnikom, a istodobno otvorimo široko obzorje sinovom jednog naroda. Tu se ne treba mutiti: Istra i Dalmacija, Hrvatska sa Slavonijom, Bosna sa Hercegovinom, Srbija i Crnagora, sve te zemlje govore i u pravnih poslovih i na sudovih u jednom te istom jeziku. Slovenština, kao narodni jezik neće ništa izgubiti time, ako putem sebe otvori tomu jeziku vrata i preko Krasa i preko Sutle, dočim će nova snaga stupiti s njome u pravnički

Digitized by Google

elemenat hrvatski, a iz jedjnstva na pravnom polju roditi će se dobrih plodova i u drugih granah javnoga života.

I baš sada smatram nadošlim čas, kad bi slovenski pravnici morali otvoreno prihvatiti isti jezik sa Hrvati. U Gracu štajerskom su jednom zaključili, da se tamo ne smije razpravljati slovenski, i čini se da je pri tome ostalo uz sve akademične prosvjede slovenskih odvjetnika; sada je opet pukao glas iz Beča, da se i tamo na najvišem stepenu ne može ili ne smije izdati osuda u slovenskom jeziku.

Što bi naravnije bilo, nego da sada slovenski pravnici odgovore tim svojim prijateljem na višim i najvišim stolicama: „Dobro, nećete, da nam dajete slovenskih razprava i slovenskih osuda? A Vi nam ih dajte u hrvatskom jeziku, kojim se bez prigovorno služite sa srodnim nam narodom hrvatskim: mjesto njemačkoga mi volimo hrvatski jezik!“

Tako bi se najbolje odgovorilo na to vječno zapostavljanje narodnog jezika, a bez ikakve buke i vike, temeljem samog prava priznatog gore-navedenom najnovijom riešitbom. Inače bi to imalo koristnih posliedica u svakom pogledu, pa i za samu državu, koja nebi trebala trošiti novac da izuči mlade Niemce za šepavo slovensko uredovanje.“ —

O glavnih pojmih političke ekonomike, od dra. Ivana Žmavca. — Jamstvo za poškodovanje ob uporih, od dra. Ivana Žolgara. — O zvršljivosti neiztoženih obresti, od dra. Fr. Mohoriča. — Alkoholjzem s pravnega stališča. — More li zastavni dolžnik še ne izbrisano hipoteko odstopiti novemu upniku na tistem mestu, kjer je prvotno vpisana?, od dra. M. Dolenca. — Avancement sodnih urodnikov iz VIII. v VII. čin in dalje, od --o—. — Rok za pritožbe zoper odmero stroškov v slučajih prestopkov, od V. dra. Fr. M. — Zavezančev predlog, da naj se ustavi zvršilo, in izjava tirajočega upnika o njem (§. 40. zvrš. r.), od Henrika Sturma. — Nove kriminalistične šole, od Janka Polec. — O presodnosti normalnega človeka, od dra. I. Robida. — Napredek v justični reformi, od K. W. — Iz pravosodne prakse. — Razne vesti.

VIESTNIK.

(Svečana proslava 400-godišnjice hrvatske umjetne književnosti.) Proslava je započela 12. studenoga svečanom predstavom opere „Porina“ u sjajno razsvietljenom kazalištu, za tim je bio prijateljski sastanak u maloj dvorani „Kola“. Dne 13. studenoga u jutro posjetiše gosti atelier hrvatskih umjetnika na Prilazu, a u 10 sati bijaše svečana misa u prvostolnoj crkvi, koju je sa staroslovjenskom epistolom i evangjeljem služio opat dr. Feliks Suk sa velikom asistencijom, dok su koraliste prvostolne crkve pjevali misu od Skulievskoga. U 11 sati prije podne obdržavana je u dvorani „Hrvatskog Sokola“ svečana sjednica, kojoj je prisustvovalo mnogobrojno občinstvo. U prvim redovima zauzeše mjesta preuzv. g. nadbiskup dr. Posilović, zastupnik kr. zem. vlade Teodor Mallin, predsjednik pravničkog društva presv. g. Dr. Franjo pl. Burgstaller-Remetski, odbornik dr. Josip Pliverić i tajnik Franjo Haladi, predsjednik jugoslavenske akademije Tadija Smičiklas, rektor magnifik dr. Franjo Vrbanić, načelnici Spljeta, Ljub-

Digitized by Google

ljane i Zagreba: Milić, Hribar i Mošinski, slovenski gosti: Graseli, Aškrc, Govekar i Lampe. Svečanu sjednicu otvori mjesto bolestnoga predsjednika družtva hrvatskih književnika Trnskoga njegov podpredsjednik presvj. g. Vladimir Mažuranić, koji je ujedno pročitao pozdravni govor odsutnoga starca pjesnika. Nakon pozdravnoga govora prvoga podpredsjednika zauze na tribini mjesto drugi podpredsjednik Ljubomir Babić Gjalski, koji je govorio o značenju hrvatske knjige u prošlosti i sadašnjosti, a onda spljetski načelnik Milić, koji je najprije pričao o raznim umnicima, što no ih je rodio Spljet, napose o Maruliću, a onda zaključio, da je Zagreb preuzeo svete amanete Spljeta i Dubrovnika, da bude duševno središte svih Hrvata. Za tim je ravnatelj spljetskog arkeološkog muzeja Bulić čitao svoju studiju o Maruliću i njegovoj dobi, a onda akademik profesor Milčetić o Marku Maruliću s karakteristikom hrvatskoga pjesničtva prije i poslije Marulića. Sada je Andrija Fijan deklamovao odlomak iz Marulićeve „Judite", a konačno je pjevačko družtvo „Kolo" odpjevalo pjesmu „Divici Mariji", koju je uglazbio Kukla. Poslije podne podjoše slavitelji na Mirogoj na grobove preporoditelja, Preradovića i Šenoe, gdje su položili vjence. Na grobovima preporoditelja govorio je nadgrobno slovo profesor N. Andrić, na grobu Petra Preradovića Mihovil Nikolić, a na grobu Augusta Šenoe dramaturg hrvatskoga kazališta profesor F. Ž. Miler. U $7\frac{1}{2}$ sati na večer bijaše svečana predstava u sjajno razsvjetljenom kazalištu, koja je započela sa svečanim prologom Ivana viteza Trnskoga, što no ga je krasnoslovila Ljerka pl. Šram. Za tim je sliedila Lisinskova „Ilirska ouvertura br. 3.", izvadjana po orkestru hrv. zemaljskog kazališta, a onda svečana kantata u slavu četiristogodišnjice hrvatske umjetne književnosti, koju je spjevao F. Ž. Miler, a uglazbio Ivan pl. Zajc, izvadjana po članovima hrv. zemaljskog kazališta uz pratnju orkestra. Svečana je predstava završena pozorištnim prikazom akademika profesora Dra. Franje Markovića „Uspomeni Marka Marulića". Poslije predstave bijaše u gostioni svratišta „Imperial" prijateljski sastanak.

Dne 14. studenoga u 8 sati u jutro podjoše gosti u naravoslovni a onda arkeološki muzej, a u 10 sati prije podne obdržavana je u prostorijama „Matice Hrvatske" svečana skupština družtva hrvatskih književnika, kojoj je predsjedao Ljubomir Babić Gjalski. Družtveni redatelj Milan Grlović govorio je o potrebi štedovne i pripomoćne zadruge za hrvatske književnike, Josip Kirin o tom, kako bi se imale ustrojiti pučke knjižnice, Dr. Velimir Deželić o javnim predavanjima, a napose o tečajevima za analfabete, a Dr. Dežman o nakladnim prilikama hrvatskih književnika. U 12 sati o podne sakupili se književnici u svojim prostorijama u Ilici, odakle podjoše u povorci, kojoj bijahu na čelu pjevačka družtva „Kolo", „Merkur", „Sloga" i „Sloboda" pod barjacima u Mesničku ulicu pred kuću broj 34., u kojoj je umro August Šenoa, gdje najprije izreče svečani govor Stjepan pl. Miletić, a onda bude odkrita spomen-ploča Augustu Šenoi sa njegovim likom, izradjena po R. Valdecu, na što sva pjevačka družtva zapjevaše „Glasna jasna".

U dva sata po podne bio je u glazbenom zavodu banket, kojemu je prisustvovalo do 115 osoba.

Na večer svršila se ova krasna slava sa predstavom „Zlatareva zlata", što ga je prema istoimenom Šenoinom romanu dramatizovao Dr. Milivoj Dežman.

Digitized by Google

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 11. studenoga o. g. svoju redovitu sjednicu, u kojoj je predsjednik saobćio, da je družtvo pozvano, da sudjeluje kod proslave četiristogodisnjice hrvatske umjetne književnice. Odbor zaključi, da će družtvo zastupati kod svečane sjednice družtveni predsjednik presvj. g. Dr. Franjo pl. Burgstaller-Remetski, odbornik Dr. Josip Pliverić i tajnik Franjo Haladi.

Za tim bude primljeno izvješće blagajnika o stanju blagajne.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 6. studenoga 1901. javnom redovitom profesoru na Previšnje ime nosećem zagrebačkom sveučilištu dru. Luki Marjanoviću u priznanje njegovih na polju nastave stečenih zasluga premilostivo podieliti naslov kraljevskog ugarskog dvorskog savjetnika uz oprost pristojba.

Ovo je previšnje odlikovanje ugodno iznenadilo i iskreno obradovalo sve javne krugove u našoj domovini, a naročito prijatelje našega sveučilišta, te mnogobrojne štovatelje g. profesora Marjanovića, jer od kako je Nj. Veličanstvo upravo prije tri godine, 6. studenoga 1898., blagoizvoljelo dozvoliti, da se smiju stavljati preponizni predlozi za podjeljenje naslova kr. ugar. dvorskoga savjetnika, ovo je prvi slučaj, što je ova odlika podjeljena u Hrvatskoj, a obćenito je zadovoljstvo, što je u dio pala priznatomu hrvatskom učenjaku, jednomu od najstarijih profesora našega sveučilišta, čime je i ono odlikovano.

Presvietli gosp. dr. Luka Marjanović rodio se je 18. listopada 1844. u Zavalju, te je nakon svršenih pravo- i državoslovnih nauka na sveučilistu bečkom stekao doktorski stepen i imenovan g. 1872. suplentom na obstojaloj pravoslovnoj akademiji u Zagrebu. Previšnjim riešenjem od 24. kolovoza 1874. imenovan je javnim izvanrednim profesorom kanoničkog prava na novoustrojenom, previšnje ime nosećem sveučilištu u Zagrebu, a 5. studenoga 1876. javnim redovitim profesorom. Kao takav bio je izabran za g. 1879/80., 1887/88., 1894/95. i 1901/1902. dekanom pravo- i državoslovnoga fakulteta, a 1889/90. rektorom sveučilišta. Osim toga on je predsjednik povjerenstva za pravno-povjestne državne izpite.

Ali nisu samo akademičke zasluge prof. Marjanovića zavriedile ovo visoko odlikovanje, već i njegov mnogogodišnji kulturni i književnički rad. Baveći se od rane mladosti proučavanjem i sakupljanjem narodnih pjesama, Marjanović je u sve tančine proučio tradicionalnu hrvatsku literaturu, pa se samo njegovom velikom trudu i požrtvovnom radu može zahvaliti, da je „Matica Hrvatska“, kojoj je on bio mnogo godina neumornim odbornikom, mogla pribrati tolik broj muhamedanskih narodnih pjesama. On ih je sâm svojom rukom bilježio, kako su ih recitatori govorili, za tim ih razvrstao, uredio i omogućio njihovo izdanje. Ova zasluga prof. Marjanovića mora to više da se naglasi i istakne, što on ne običaje u svojoj čednosti, da se njome hvasta i diči.

S toga se i mi pridružujemo od sveg srdca mnogobrojnim čestitarima i želimo presv. g. dru. Marjanoviću, da još mnogo godina uzmogne posvetiti svoje sile u najboljem zdravlju našem sveučilištu i našem kulturnom napredku!

(Čestitanje novoimenovanomu septemviru presvj. g. dru. Herrnheiseru.) Povodom previšnjega imenovanja, koje niže priobćujemo, pozdravilo je sve osoblje pravosudnog odjela kr. zemaljske vlade pod vodstvom presvietlog g.

Digitized by Google

predstojnika za pravosudje **Kleina** novoimenovanog viećnika kr. stola sedmorice presv. g. dra. **Sigismunda Herrnheisera**. Presv. g. Klein rekao je od prilike ovo: Presvietli gospodine! Veseli me, što Vas mogu danas sa svim osobljem pravosudnog odjela kr. zem. vlade pozdraviti kao novoimenovanog viećnika stola sedmorice i čestitati Vam na previšnjem odlikovanju i na zasluženom unapredjenju. To je meni tim milije, što ste se u toku službovanja Vašeg kod kr. zem. vlade pokazali kao uzor čovjek u svakome smjeru. Vaše duboko znanje i svjetsko obrazovanje, Vaša predusretljivost spram svakoga, a naročito Vaše uzor-poštenje omogućilo je, da ste mogli služiti primjerom svemu osoblju ovoga odjela, a meni pružiti izdašnu podporu u vršenju mog težkog zadatka. Radujem se s toga od srca, što ostajete i nadalje na svom dosadašnjem mjestu, gdje ćete i u buduće biti primjerom čitavomu meni podredjenomu osoblju i gdje ćete — kako se pouzdano nadam — i u buduće Vaše riedke vrline i sposobnosti upotrebiti na korist naše mile domovine! Živio!

Ove rieči popraćene su od svega osoblja burnim: Živio!

Presvietli g. dr. **Herrnheiser**, ganut tim iznenadnim i oduševljenim pozdravom gotovo do suza, zahvalio se je na iskrenoj čestitci od prilike ovako: Presvietli gospodine! Nemam rieči, kojima da se zahvalim presvietlosti Vašoj na nizu dobročinstva, kojima ste me u toku svega vremena, što ovdje služim, odlikovali, a u koji ste niz upleli evo i ovo najnovije dobročinstvo, te me unapredili na najodličnije mjesto vrhovnoga sudca u našoj zemlji. Kao uzdarje za to veliko dobročinstvo obećajem Vam i za budućnost moju nepokolebivu i neograničenu odanost, obećajem Vam, da ću i u buduće upotrebiti sve svoje slabašne sile u interesu previšnje službe. A Vama, gospodo drugovi, zahvaljujem od srca na iskrenom pozdravu i molim Vas, da mi i u buduće ostanete prijatelji, kakovi ste i do sada bili. Ja držim, da ću pogoditi želju sviju Vas, kad izjavim, da ćemo biti najsretniji, ako uzmognemo zajedničkim silama raditi pod vodstvom našeg ljubljenog šefa presv. g. Kleina još dugi niz godina i ako zaželim, da nam ga dragi Bog poživi još na mnogaja ljeta!

Burno, živio odjeknuo je na te rieči dvoranom pravosudnog odjela, nakon čega se je presv. g. dr. Herrnheiser srdačno sa svakim pojedinim članom i drugom oprostio.

I mi se od srca pridružujemo čestitkama i želimo presv. gospodinu čeličnu zdravlje, da još dugi niz godina uzmogne ovako uspješno raditi na polju hrvatskog pravosudja.

(† Dr. Mato Rožman). kr. sudbeni pristav u službovanju kod kr. državnoga nadodvjetničtva i član našega družtva od godine 1894. umro je prošloga mjeseca nakon kratke, težke bolesti. Pokojnik, koji je bio našim revnim suradnikom, bijaše vrlo dobar pravnik, vanredno savjestan i marljiv činovnik. Pokoj mu duši!

Imenovanja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 22. listopada 1901. kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi dodieljenoga bansko-stolnoga viećnika dra. Šišmana **Herrenheisera** i kr. hrv.-slav.-dalm. stolu sedmorice u svojstvu pomoćnoga izvjestitelja dodieljenoga zamjenika državnoga nadodvjetnika Gjuru **Mihajlovića** premilostivo imenovati viećnicima kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice sa sustavnim berivima, potonjega extra statum, prvoimenovanoga pako time, da se ostavi u sadašnjem svom službovanju: previšnjim riešenjem

Digitized by Google

od 16. studenoga 1901. predsjednika kr. sudbenoga stola u Belovaru, Dragutina Markovca, vićnikom kr. banskoga stola, a sudbenoga vićnika I. razreda i pomoćnog izvjestitelja kr. banskoga stola, Kornela Festetića, predsjednikom kr. sudbenoga stola u Belovaru sa sustavnimi berivi, a previšnjim riešenjem od 5. studenoga 1901. Kostu Illicha, kr. financ. savjetnika i varaždinskog financ. ravnatelja, podjeljujuć mu prosto od pristojba naslov kraljevskog savjetnika, sa berivima, sistemizovanim u šestom plaćevnom razredu, premilostivo imenovati varaždinskim kr. financ. ravnateljem, te Filipu Peroku, kr. financ. savjetniku i drugom zamjeniku zagrebačkog financ. ravnatelja, kojemu su podjedno povjereni poslovi prvog zamjenika financ. ravnatelja, podieliti prosto od pristojba naslov kraljevskog savjetnika.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati sudbenimi pristavi I. razreda: sudbene pristave II. razreda Ivana Stražimira, kod kr. kotarskoga suda u Vrbovskom; dra. Petra Bralića, kod kr. sudbenog stola u Belovaru; Franju Jagodića, kod kr. kotarskoga suda u Zemunu i Milana Skorupana, kod kr. kotarskoga suda u Djakovu; zatim Jovana Dimitrijevića, zamjenika kr. državnoga odvjetnika u Osieku, za kr. kotar. sud u Korenici, povjeriv mu podjedno upravu rečenog kotarskoga suda, ostavljajuć nasuprot prvoimenovanu četvoricu na njihovim dosadašnjim službovnim mjestima; napokon Leona Kaurića, zamjenika kr. državnoga odvjetnika II. razreda u Ogulinu, zamjenikom kr. državnoga odvjetnika u IX. činovnom razredu, ostavljajući ga takodjer na dosadašnjem njegovom službovnom mjestu, zatim Ivana Franića, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskoga suda u Cirkvenici, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Roka Maričića, prislušnika kod kr. kotarskoga suda u Ogulinu, sudbenim pristavom II. razreda extra statum kod kr. kotarskoga suda na Sušaku.

Ministarstvo financija imenovalo je svršene pravnike Stjepana Posilovića i Nikolu Kostrenčića bezplatnim perovodnim vježbenicima pri kr. ravnateljstvu erar. pravnih posala.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je sudskog tajnika Aloisa Knoflacha zamjenikom državnog odvjetnika u D. Tuzli, advokatskog kandidata dra. Viktora Jankiewicza advokatom za Bosnu i Hercegovinu s uredovnim sjedištem u Bišću, unapriedilo je muderisa šerijatske sudačke škole Hadži Hasan ef. Spahu u VII. dnevni razred, a naimenovalo je vladinog podtajnika dra. Jaroslava Hušu erarijalnim fiškalom u zemaljskoj vladi.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je pravnog vježbenika Otona Dentscha u zemaljskom sudištu u Beču privr. perovodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Ključu i pravnog vježbenika u zemaljskom sudu u Beču Hirša Kremlera privr. perovodnim vježbenikom u seoskom kotarskom uredu u D. Tuzli, svršenog pitomca šerijatske škole Hafiz Ahmed ef. Mehmedbašića namjestnim učiteljem u velikoj gimnaziji u Mostaru, šerijatskog vježbenika Hafiz Ali ef. Čerinovića šerijatskim sudijom u X. dnev. razr. u kotarskom uredu u Ljubinju, privr. auskultanta u okružnom sudu u Sarajevu Ivana Milićevića privr. perovodnim vježbenikom za okružnu oblast u D. Tuzli, svršenoga pravnika Vladimira Sachsa u Zagrebu privr. perovodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Bos. Dubici, titularnog solgabirova Andriju Pechy privr. perovodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Zvorniku, svrsenoga pravnika Bogdana Husara privr. auskultantom u okružnom

Digitized by Google

sudu u Bišću, a svršenog pravnika Josipa Sklenaŕa auskultantom u istom sudu u Bišću, auskultanta u okružnom sudu u D. Tuzli Hašim ef. Badnjević-Pašalića sudskim pristavom u kot. uredu u Rogatici, svršenoga pravnika Julija Čecha auskultantom u okružnom sudu u Mostaru i svršenoga pravnika Karla Röthela privr. auskultantom u okružnom sudu u Banjaluci.

Premještenja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 22. listopada 1901. premilostivo odobriti, da se banskostolni viećnik Milan Stojanović dodieli u svojstvu pomoćnoga izvjestitelja kr. stolu sedmorice, a previšnjim riešenjem od 16. studena 1901. odobriti dodieljenje sudbenih viećnika I. razreda Mane Thalera i Gjure Trbljanića u svojstvu pomoćnih izvjestitelja ka kr. banskomu stolu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti uslied vlastite molbe kotarske sudce: Radivoja Čobanića, kod kr. kotarskoga u Šidu k onomu u Vukovaru, a dra. Teodora Čupovića, kod kr. kot. suda u Korenici k onomu u Šidu, te kr. kot. sudca Špiru Ristića, kod kr. kot. suda u Grubišnompolju, dodieliti na službovanje ka kr. sudbenomu stolu u Osiek; zatim iz službenih obzira premjestiti Josipa Goršića, sudb. pristava I. razreda kod kr. kotarskoga suda u Gjurgjevcu k onomu u Grubišnopolje, povjeriv mu podjedno upravu kr. kotarskoga suda: iz službenih obzira sudbene pristave: Matiju pl. Vučetića, kod kr. kot. suda u Sisku k onomu na Udbini, povjeriv mu podjedno upravu rečenoga kr. kot. suda, te Valentina Tomića, kod kr. kot. suda u Korenici k onomu u Sisku; iz službenih obzira Branislava Dimitrijevića, sudb. pristava kod kr. kotar. suda u Dolnjem Miholjcu k onomu u Iloku; konačno uslied vlastite molbe Ivu Stožira, zamjenika kr. državnog odvjetnika II. razreda u Gospiću ka kr. državnom odvjetničtvu u Osieku.

(U Bosni i Hercegorini.) Poglavica zemaljske vlade premjestio je političkog pristava I. razreda Ljudevita Hermanna od kotarskog ureda u Trebinju k onomu u Bugojnu: zatim potitičke pristave II. razreda Eugena Michalskog od kot. ureda u Bišću k onomu u Trebinju, Stjepana Smoljana od kot. ureda u Bugojnu k onomu u Bos. Novom, Abdusselam bega Hrasnicu od kot. ureda u Ljubuškom k onomu u Bišću i Muhamed bega Kulinovića od kot. ureda u Sarajevu k onomu u Jajcu; dalje perovodnog vježbenika Alojza Gromovića od okružne oblasti u D. Tuzli ka kotarskomu uredu u Ljubuškom; sudskog pristava Josipa Kazimoura od kot. ureda u Sarajevu k onomu u Trebinju, a zatim ove auskultante, i to: dra. Rikarda Molnera od kot. ureda u Jajcu k onomu u Sarajevu, Jovana Kriescheа od kot. ureda u Cazinu k onomu u Jajcu, Jovana Salera od okružnoga suda u Banjaluci ka kot. uredu u Cazinu i dra. Ivana Ivkovića od okružnoga suda u D. Tuzli ka kot. uredu u Gradačcu; sudskog pristava Vilima Luku od kot. ureda u Travniku k okružnom sudu u Sarajevu, sudskog pristava Adolfa Gottlieba od okružnog suda u Sarajevu k onomu u Travniku i auskultanta dra. Bertholda Eisnera od okružnog suda u Travniku ka kot. uredu u istom mjestu, naizmjence vladinog perovodju u kot. uredu u Sarajevu Petra pl. Marmarosa i političkog pristava I. razreda u kot. uredu u Bos. Petrovcu Nikolu Dolića, kao i perovodne vježbenike Josipa grofa Waldsteina u kot. uredu u Sarajevu i Stanka Struppia u zemaljskoj vladi, šerijatske sudije Hasim ef. Mahića od kotarskog ureda u Ljubinju k seoskom kot. uredu u Mostaru i Hilmi ef. Hatibovića od seoskog kot.

Digitized by Google

ureda u Mostaru ka kotar. uredu u Sarajevu, političkog pristava I. razreda Metoda Krejči iz Visokog ka kot. uredu u Livnu, političkog pristava I. razreda u kotar. uredu u Livnu Edmunda Wesiaka kao upravitelja kotarske izpostave u Grahovu, političkog pristava II. razreda Karla baruna Collasa od zemaljske vlade u Sarajevu ka kot. uredu u Visokom; razriešio je sudskog pristava u kotarskom uredu u Glamoču Todora pl. Kaspareka na njegovu molbu od dalnjeg službovanja u ovim zemljama, a premjestio je sudskog pristava dra. Otona Moskowicza de Zemplen od kotar. ureda u Livnu k onomu u Glamoču i sudskog pristava Sigmunda Pordesa od kot. ureda u Rogatici k onomu u Livnu, te je razriešio političkog pristava I. razr. dra. Ljudevita Zsilinszkog u kot. uredu u Bos. Novom na njegovu molbu od dalnjeg službovanja u ovim zemljama, a premjestio je privrem. perovodnog vježbenika Stanka Struppia od seoskog kot. ureda u Banjaluci k zemaljskoj vladi u Sarajevu, naizmjence sudske pristave Većeslava Gluszaka u okružnom sudu u Mostaru i Antuna Šikića u seoskom kot. uredu ondje, a razriešio je auskultanta u okružnom sudu u Banjaluci Filipa Lederera i političkog pristava I. razreda Kazimira Henocha u kotar. uredu u Jajcu na njihovu molbu od dalnjeg službovanja u ovim zemljama, najposlje je odpustio privr. auskultanta u kotarskom uredu u Gradačcu Josipa Petra radi kazne iz bosansko-hercegovačke službe.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Jovo Milić neprot. trgovac u Topuskom	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Dragutin Bell kr. sudbeni viećnik	23. listopada 1901 br. 3882. gr.	Dr. Dušan Peleš odvjetnik u Petrinji	Gjuro Ličić u Petrinji	3. prosinca 1901	17. prosinca 1901
Pavao Ratković protok. trgovac u Otočcu	Kr. sudbeni stol u Gospiću	Josip Vendler kr. sudbeni viećnik	6. studenoga 1901 br. 1555 gr.	Dr. Vladimir Marn odvjetnik u Gospiću	Josip Usmiani u Otočcu	16. prosinca 1901	28. prosinca 1901
Matija Ujarević nepr. trgovac u gor. Osieku	Kr. sudbeni stol u Osieku	Vilim Mataušek kr. sudbeni viećnik I. razreda	1. studenoga 1901 br. 6578 gr.	Ignjo Wagner odvjetnik u Osieku	Franjo Werovski odvjetnik u Osieku	15. prosinca 1901	30. prosinca 1901
Ernestina Fuchs neprot. sitničarka mješovitom robom u Našicah	Kr. sudbeni stol u Osieku	Josip Pobor kr. kotarski sudac u Našicah	28. studenoga 1901 br. 6932 gr.	Petar Lacković odvjetnik u Slatini	Stjepan Kovačević občinski načelnik u Našicah	13. siečnja 1902	17. siečnja 1902

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google